

BHAVAN'S LIBRARY

This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

मूल्यम्
रु० आ

०
१
०
१
०

१

१

१

०

२

१

१

२

१

१

२

३

३

३

१२

१

८

११

७

६

६ कलापानपत्—सटीकशाकरभाष्याद्युपेता ।	१
७ काटकोपनिषत्—टीकाद्वयसहितशाकरभाष्योपेता ।	१
८ प्रश्नोपनिषत्—सटीकशाकरभाष्याद्युपेता ।	१
९ मुण्डकोपनिषत्—सटीकशाकरभाष्याद्युपेता ।	०
१० माण्डूक्योपनिषत्—सटीकशाकरभाष्यगौडपादीयकारिकाद्युपेता ।	२
११ ऐतरेयोपनिषत्—सटीकशाकरभाष्याद्युपेता ।	१
१२ तैत्तिरीयोपनिषत्—सटीकशाकरभाष्याद्युपेता ।	१
१३ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यवार्तिकम्—सुरेश्वराचार्यकृतं सटीकम् ।	२
१४ छान्दोग्योपनिषत्—सटीकशाकरभाष्योपेता ।	१
१५ बृहदारण्यकोपनिषत्—सटीकशाकरभाष्योपेता ।	८
१६ बृहदारण्यकोपनिषद्भाष्यवार्तिकम्—भागवत्यात्मकम् । ...	२२
१७ श्वेताश्वतरोपनिषत्—भाष्यदीपिकाद्युपेता ।	२
१८ सौरपुराणम्—श्रीमद्वैपायनप्रणीतम् । उपपुराणम् । ...	३
१९ रसरत्नसमुच्चयः—श्रीमद्वाग्भटाचार्यविरचितः । वैद्यकग्रन्थः ।	३
२० जीवन्मुक्तिविवेकः—विद्यारण्यविरचितः सगीकः ।	३
२१ ब्रह्मसूत्राणि—सटीकशाकरभाष्योपेतानि भागद्वयात्मकानि ।	१२
२२ श्रीमच्छंकरादिग्विजयः—विद्यारण्यकृतः, टीकादिप्रणीत्या सहितः ।	१
२३ वैपासकन्यायमालाविस्तरः—भारतीतीर्थमुनिप्रणीतः । ...	१
२४ जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः—श्रीमाधवप्रणीतः । ...	८
२५ सूतसंहिता—भाष्यकृतटीकोपेता । भागप्रथात्मिका । ...	११
२६ हस्त्यायुर्वेदः—पालकाप्यमुनिविरचितः ।	७
२७ बृहदपाध्यायः—श्रीमद्वन्दप्रणीतः सटीकः । वैद्यकग्रन्थः । ...	६

२८ ब्रह्मपुराणम्—आयुर्व्यासप्रणीतम् । प्रथमं महापुराणम् ।	६	४
२९ उपनिषदां समुच्चयः—श्रीनागार्जुनशंकराचर्यकृतदीपिकासहितः ।	६	१२
३० नृसिंहपूर्वोत्तरतापनीयोपनिषत्—याज्ञवल्क्येता ।	१	१२
३१ बृहदारण्यकोपनिषन्मितासरा—श्रीनिष्ठानन्दमुनिविरचिता ।	२	१२
३२ ऐतरेयब्राह्मणम्—सायणभाष्यसमेतम् । भागद्वयात्मकम् ।	१०	१०
३३ घनवन्तरीयनिघण्टुः—श्रीघनवन्तरिविरचितः । वैद्यकग्रन्थः ।	६	४
३४ श्रीमद्भगवद्गीता—शंकरभाष्योपेता ।	२	०
३४ श्रीमद्भगवद्गीता—सटीकशंकरभाष्योपेता ।	६	४
३५ संगीतरत्नाकरः—शार्ङ्गदेववृत्तः सटीको द्विभागः । गानशास्त्रम् ।	१०	४
३६ तैत्तिरीयारण्यकम्—सायणभाष्यसमेतं भागद्वयात्मकम् । ...	९	१
३७ तैत्तिरीयब्राह्मणम्—सायणभाष्यसमेतं भागद्वयात्मकम् ।	१४	८
३८ ऐतरेयारण्यकम्—सायणभाष्यसहितम् ।	३	०
३९ संस्काररत्नमाला—गोपीनाथभट्टविरचिता भागद्वयात्मिका ।	१२	८
४० संध्याभाष्यसमुच्चयः—खण्डरानश्रीकृष्णपण्डितादिप्रणीतः ।	२	०
४१ अग्निपुराणम्—महर्षिज्यास्रप्रणीतम् । महापुराणम्	९	४
४२ तैत्तिरीयसंहिता—सायणभाष्यसमेता । भागवन्नात्मिका । ...	४८	१०
४३ त्रैयाकरणसिद्धान्तकारिकाः—महोन्नदीसितकृष्णः सटीकाः ।	०	१२
४४ श्रीमद्भगवद्गीता—पेशाचभाष्यसमेता ।	१	८
४५ श्रीमद्भगवद्गीता—मधुसूदनश्रीधरकृतटीकोपेता ।	९	४
४६ याज्ञवल्क्यस्मृतिः—अपार्ककृतटीका-हिता भागद्वयात्मिका ।	१३	०
४७ पातञ्जलयोगसूत्राणि—भाष्यवृत्तिभ्यां समेतानि ।	३	०
४८ स्मृतीनां समुच्चयः—अद्विरःप्रभृतिसर्वविश्वसिंहकृत्यात्मकः ।	९	०
४९ वायुपुराणम्—महर्षिज्यास्रप्रणीतम् । महापुराणम् ।	४	१२
५० यतीन्द्रमतदीपिका—श्रीनिवासदासकृता । प्रकाशटीकोपेता	१	४
५१ सर्वदर्शनसंग्रहः—माधवाचार्यप्रणीतः ।	२	०
५२ श्रीमद्भगवद्गीता—नीलकण्ठकृतटीकोपेता । ...	२	०
५३ श्रीनमूत्रम्—सत्याषाढविरचितं भागदशकात्मकम् ।	२८	९
५४ यत्स्वपुराणम्—श्रीमद्वैष्णवमुनिप्रणीतम् । महापुराणम्	६	०
५५ प्रकरणार्थचिन्तामणिः—आठवलेइत्ययहृदिप्यभट्टकृतः ।	४	०

५६ नित्यापोढशिकार्णवः—भास्कररायोत्रीतटीकासहितः ।	३	८
५७ आचारभूषणम्—हिरण्यकेश्याह्निकमोकोपाहुष्यम्बककृतम् ।	४	९
५८ आचारेन्दु—माटेइत्युपाहुष्यम्बकविरचितः ।	४	०
५९ श्राद्धमञ्जरी—केळकरोराहुवापूमट्टविरचिता ।	२	०
६० यतिधर्मसंग्रहः—विश्वेश्वरसरस्वतीकृतः ।	१	१२
६१ गौतममणौतधर्मसूत्रम्—हरदत्तकृतटीकासमेतम् । ...	२	८
६२ ईशकेनकठमश्रुण्डमाण्डूवपानन्दवल्लीभृगूपनिषदः—सटीकाः ।	२	८
६३ छान्दोग्योपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	१२
६४ वृहदारण्यकोपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	४
६५ शाङ्खायनब्राह्मणम्—अश्वमेधान्तर्गताव्याकलशालीयम् ।	१	४
६६ काव्यप्रकाशः—उद्योतयुतभट्टापि सहितः ।	१	४
६७ ब्रह्मसूत्राणि—दीपिकासमेतानि ।	४	८
६८ बृहद्ब्रह्मसंहिता—नारदपञ्चरात्रान्तर्गता । ...	१	१२
६९ ज्ञानार्णवतन्त्रम्—ईश्वरप्रोक्तम् । तन्त्रशास्त्रग्रन्थः । ...	१	४
७० स्मृत्यर्थसारः—श्रीधराचार्यविरचितः । ...	१	१०
७१ बृहद्योगतरङ्गिणी—श्रिमलभट्टविरचिता भागद्वयोपेता ।	१०	१२
७२ परिभाषेन्दुशेखरः—चैतन्यकृतगदारूपटीकायुतः । ...	२	९
७३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः—श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता ।	१	८
७४ द्वाद्यायणगृह्यसूत्रवृत्तिः—रुद्रस्वन्दप्रणीता । ...	१	०
७५ ब्रह्मसूत्रभाष्यार्थरत्नमाला—सुब्रह्मण्यविरचिता ।	४	४
७६ ईशकेनकठोपनिषदः—दिग्भरानुचरकृतव्याख्यासमेताः । ...	१	०
७७ वेदान्तसूत्रमुक्तावलिः—ब्रह्मानन्दसरस्वतीविरचिता । ..	२	६
७८ त्रिष्वल्लीसेतुः—नारायणभट्टविरचितः । ...	१	१२
७९ छान्दोग्योपनिषत्—मिताक्षराव्याख्यासमेता ।	२	०
८० षाड्यवृत्तिः—श्रीमच्छंकराचार्यकृता सटीका । ...	०	८
८१ आश्वलायनधौतसूत्रम्—नारायणकृतवृत्तिममेतम् ।	४	११
८२ ब्रह्मसूत्रवृत्तिः—हरिदीप्तिविरचिता । ...	२	७
८३ संक्षेपशास्त्रीकम्—व्याख्यासहितं भागद्वयोपेतम् । ...	९	१
८४ अद्वैतामोदा—अभयेश्वरोपाध्यायमदेवशास्त्रिप्रणीतः । ...	३	०

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः १०२

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

तस्य द्वितीयो भागः ।

एतत्पुस्तकं

वे० शा० सं० वासुदेवशास्त्री मराठे इत्येतैः

वे० शा० सं० पुरुषोत्तमशास्त्री रानडे इत्येतैश्च संशोधितम् ।

तच्च

वी. ए. इत्युपपदधारिभिः

विनायक गणेश आपटे

इत्येतैः

पुण्याख्यपत्तने

श्रीमन् 'महादेव चिमणाजी आपटे' इत्यभिधेय-

महाभागप्रतिष्ठापिते

आनन्दाश्रममुद्रणालये

आयसासरेर्मुद्रयित्वा

प्रकाशितम् ।

जालिवाहनशकाब्दाः १८५७ ।

ख्रिस्ताब्दाः १९३९ ।

(अस्मिन् सर्वेऽधिकारा राजशासनानुसारेण स्वायत्तीकृताः) ।

मूल्यं चतुर्दशाणकयुत्तरूपकचतुष्टयम् (४८१४) ।

श्रीशिवः शरणम् । प्रास्ताविकं किञ्चित्

अपि महाशया आनन्दश्रमसंस्कृतग्रन्थावलीप्रकाशितग्रन्थरत्नसंग्रहद्वय-
द्वादरा विद्वांसः समुपजोषय संत्येवं श्रीब्रह्मवैवर्ताख्यस्य पुराणरत्नस्य
द्वितीयो भागः श्रीमतां करयुगले सादरं समर्पयति । श्रीमद्वैपायनमुनिवरप्रणी-
ताष्टादशमहापुराणेषु दशममिदं पुराणं ब्रह्मवैवर्तं नाम । किमत्र प्रतिपाद्यं तदस्य
नामैव खलु सम्यगवगन्तुं सुगमम् । ब्रह्मणो वैवर्तं विशेषेण विवृतिर्यत्रेति ब्रह्म-
वैवर्तम् । विवृतिरेव वैवर्तम् । प्रज्ञादित्वात्स्वार्थेऽण् । उद्बोधितोऽयमर्थोऽस्मि-
न्नेव ग्रन्थे ब्रह्मखण्डे प्रथमाध्याये—

‘विवृतं ब्रह्म कास्त्वेनैव च (कास्त्वेन) कृष्णेन परमात्मना ।

ब्रह्मवैवर्तकं तेन प्रवदन्ति पुराविदः’ इति ॥

अनेन हि निर्वचनेन नित्यशुद्धबुद्धस्वप्रकाशनिर्गुणनिख्यवपरमात्मना श्रीकृ-
ष्णस्वरूपेण सगुणीभूय निजमक्तोद्धारार्थं परमपावन्यो विविधा लीला अकारिषत ।
यामिश्च खलु लीलामिर्ब्रह्मभावं विन्दति मानवो ब्रह्मवैवर्तस्यास्य पुराणवरस्य
पठनपाठनात्मकेन सत्कर्मणा । पुराणस्यैतस्य चत्वारि खण्डानि ब्रह्मप्रकृतिगणेश-
श्रीकृष्णारूपाणि वर्तन्ते । एतच्च नैमिषारण्ये शौनकादिमुनिसत्तप्तान् सौतिः प्रकव-
यामास । राधाश्रीकृष्णयोर्लीलाविशेष एतस्मिन्समुपवर्णितः सविशेषं पुष्पाति
खल्वेतस्य परा किल काष्ठां प्रकृष्टतायाः । मन्ये नैतादृशः किल यशोदानन्द-
कन्दस्य श्रीराधाजानेर्लीलाविलासः कस्मिन्नपीतरपुराणग्रन्थे लोचनपथमवतरति
आद्ये ब्रह्मखण्डे सृष्टिनिख्यणप्रसङ्गे जगदीशितुः श्रीकृष्णस्य शरीराक्षरायणा-
दिदेवानामाविर्भावः, रासमण्डले राविकोत्पत्तिः, राधाकृष्णशरीराद्गोपीपगोपि-
कानां प्रादुर्भावः, ततश्च विश्वोत्पत्तिरेवंप्रकारका विषयाः प्रामुद्ध्येनोपवर्णिताः ।
द्वितीये पुनः प्रकृतिखण्डे सृष्टिकार्यप्रसङ्गतो दुर्गाराधालक्ष्मीसरस्वतीताम्रित्रीणां
प्रकृतिभूतपञ्चदेवतानां माहात्म्यं नितान्तरमणीयतया श्रवोचि । तथा च सावित्री
सत्यवान् सुरभिः स्वाहा स्वधा एतासां देवतानामुपाख्यानानि, देवीमाहात्म्यं,
सुरपवंशवर्णनं, गङ्गाया उपारूपाय रामायणीया कथा, दुर्वाससः पाकशासनं
मति श्रापः, लक्ष्मीपूजाविधिश्चेत्यादयो विषयाः प्राधान्येन व्याहृताः । तार्त्ताधिके
गणेशखण्डे तु गणेशमाहात्म्यकथनपूर्वकं जमदग्निर्कतर्तवीर्यपरशुरामादीनां कथा
हृदयंगमया रीत्या कथिताः । चरमे तुरीये श्रीकृष्णजन्मखण्डे पुनः गोपी-
भनवल्लभस्य नन्दनन्दनस्य विविधाः क्रीडा हृदयाह्लादकेन संविधानकेन

वज्रशंख, मुकुट
गोमैत्रापर्यन्तं
होदशेय मुकुट
रत्नसङ्घं प्र
इत्यनेन
पदसंज्ञकानि

स्ततश्च पुराणस्य । यथा—तैत्तिरीयारण्यके 'सहस्रै' इति प्रपाठके
निर्दिष्टात्पुराणानि कल्पान्' (तै० आ० २।१५।१) 'ऋ-
तिहासः पुराणं विद्या' (वृ०दा० ४।१।२) 'ऋग्वेदो...अथर्वा-
तिहासः पुराणं विद्या' (वृ०दा० २।४।१०) 'अरे अस्य....
पुराणं पञ्चमम्' (छा० ७।१।१) 'चत्वारो वेदाः....वाकोवाक्पं इति-
राणं वैयकम्' (पा० म० १२५१०) एवमादीनि परःशतानि वचांसि
प्रायम्यावबोधकानि संदृश्यन्ते । यदि पुराणस्यैव प्रायम्यममाविष्यत्तर्हि
इत्येव प्राङ्निर्देश आगमिष्यत् । एतावता मा भूद्वादशपुराणानां,
मापि पुराणस्य प्राग्भावो न स्थिरी भवति । तर्हि वायवीयवचनस्य का-
ते चेत्, कथ्यते—तत्र खलु वेदान्तःप्रात्येव कश्चिद्भागः पुराणपद-
'आत्मा वा इदमेक एवाग्र । आसीद्वान्वास्त्विचन मिषत् इत्यादीनि
दिप्रतिपादकानि पुराणानि' इति विचारण्यस्वामिचरणा उपरिनिर्दिष्टा-
केष्वपुराणपदस्यार्थे प्राप्ये प्रतिपादयामुः । बृहदारण्यकस्यपुराणपदस्यापि
णममन्त्रा इदमग्र एवासीदित्यादि' एवंप्रकारिकयैव रीत्या श्रीमद्भक्तपूज्यपादा
नृहदारण्यकोपनिषद्भाष्ये लिखितः । एवमन्यत्रापि । एतेन च स्वत्वे-
नत एव प्रतीयते यत्, पुराणप्रायम्यवादिना वायवीयवचनस्यपुराणपदस्य
मावितोऽर्थो न किञ्च शोदयाम इति विद्वान्कुर्वन्तु चतुरचेतसः सुधियः ।
एव
न
मः

स्वाध्यायं आचरेत् पित्र्ये वर्मशास्त्राणि चैव हि ।
आख्यानानांतिहासांश्च पुराणान्यखिलान्यपि' (म० स्मृ० ३।२३२)
इति मनुना 'पूर्वं वेदान् अनन्तरं च पुराणानि आचरेत्' एवं प्रति-
पादितः क्रमः संगच्छते । सृणुमात्रे वायवीयवचनोपरोधेन यदि पुराणस्य प्राग्भूत-
कानि तर्हीपि न निस्तारः, तैत्तिरीयारण्यके प्राङ्निर्दिष्टस्य 'पुराणानि'
इति बहुवचनघटितपदस्य संगत्यनुपपत्तेः । अनेनापि महता विरोधेन नतरां
पुराणस्य वेदतः पूर्वकालिकत्वमिष्यथ युक्तयुक्तविवेकपटीयसां स्थिरधियां धीरेव
प्रमाणम् ।

किञ्च यद्वोचि 'वेदेभ्यः प्रागेकमेव पुराणमासीत् । वेदविभागोत्तरं व्यास-
महर्षिणा तस्याष्टादशपुराणानि संदृक्त्वानीत्यादि । तदपि न विचारसहम् । क
नु नाम तत्प्राथमिकं पुराणं संप्रति, गद्यात्मकं पद्यमयं वा, अपि च किं किं तत्र
मत्स्यपादि, शैब्यवर्धुतं वा शैब्यवर्धुवर्धितं तत्, पुराणलक्षणानि तत्रापतन्त न वा ।
कति वा पद्यानि तत्राऽऽसन् । संप्रतितनपुराणेषु क्तमः पुनस्तत्रत्योऽशस्तदाऽऽ-

सीत् । एवमादयो बहवोऽनुयोगाः कस्यापि विमर्शशीलस्य पुरतः प्रादु.पन्ति ।
तेषामेकतमस्यापि प्रश्नस्य सोपपत्तिकः समाधिस्तु संप्रति कर्तुं दुर्घट एव ।
तस्मार्त्तिके तेन केवलवाङ्मात्रनिर्दिष्टेन प्राथमिकपुराणेनार्थः ।

यदप्युच्यते वैशिष्ट्याद्दृष्टिभिर्विद्वद्भिः “ पुराणानि परस्परं विसंवादीनि ।
सूर्यचन्द्रवंशयोर्महीयान्खलु विरोधो दरीदृश्यते । वैवस्वतमनोः रामचन्द्रस्य युगं
ब्रह्मपुराणेऽष्टपञ्चाशत्तमं तर्हि विष्णुपुराणे चतुःषष्टितमम् । अग्निपुराणे एकप-
ञ्चाशत्तमं तच्छिवपुराणे पञ्चाशत्तमम् । एवमेव चन्द्रवंशे शुद्धिष्ठिरस्य बुधतो
विष्णुपुराणे सप्तचत्वारिंशं तद्ब्रह्मपुराणे पञ्चत्रिंशम्, इत्यादिकम् । तथैव च स्कन्दो-
त्पत्तिविषयेऽपि बलीयान् विरोधो दृष्टिपथमारोहति । एवमादयो भूयांसः किं
विरोधास्तत्र तत्र समीक्ष्यन्त इति ” तदपि न समञ्जसम् ।

‘ कचित्कचित्पुराणेषु विरोधो यदि लभ्यते ।

कल्पभेदादिभिस्तत्र व्यवस्था सद्भिरिष्यते ॥ ’

इति न्यायेन तत्तद्विरोधपरिहारात् । प्रतिमन्वन्तरं प्रतिद्वापरं च । प्रादुर्भवत्ये-
कैको व्यास इति विदितचरमेव भूयसां विदुषाम् । मन्वन्तरे पुनर्वैवस्वात्तात्त्र्येऽ-
द्यावदष्टाविंशतिसंख्याया व्यासमुनिवराः समभूवन् । द्वापराणां तावत्संख्याक-
त्वात् । तेऽप्यन्यतमोऽष्टाविंशो व्यासः कृष्णद्वैपायनापरनामकः पाराशर्यः ।

तदुक्तम्—ततः शक्तिर्जातुकर्ण्यः कृष्णद्वैपायनस्ततः ।

अष्टाविंशतिसंख्येयं कथिता या मया श्रुता ॥

(दे० भा० १ । ६ । ३३) इति वचनेन व्यासस्य प्रतिद्वापरं पार्थक्येन
न काऽपि विप्रतिपत्तिः स्फिरी भवति । एतेन—

अष्टादशपुराणानि कृत्वा सत्यवतीमुतः ।

भारताख्यानमनुल्लं चक्रे तदुपबृंहितम् ॥

इति देवीभागवतस्यवचनेनाष्टादशपुराणानां व्यास एव कर्तेति निःसंदेहम् ।
तत्र तत्र परिदृश्यमानो विरोधस्तु व्यासैकत्वेऽपि कल्पभेदादुन्नेय इति सर्वम-
मनवद्यम् ।

विद्वांसः ‘ गच्छतः स्तलनं कापि ’ इति न्यायेन पास्ताविकेऽस्मिन्समी-
क्ष्यमाणं दोषकदम्बमपहाय गुणलेशमेव संगृह्यन्तु श्रीमन्त इति प्रह्नीमावपुरः-
सराऽप्यर्थमेति शम् ।

पार्ग० पु० ९ । १८९७ }
प्रपदपत्तनम् ।

विद्वज्जनवशंवदः—
रानदेष्टुपाभिधगोविन्दसनुजन्मा
गुणपोक्षमशर्मा ।

अथ श्रीमद्ब्रह्मवैवर्तपुराणविषयानुक्रमणिका ।

श्रीकृष्णजन्मखण्डे पूर्वार्धः । (४३३-६७५)

अध्यायाङ्काः	विषयः ।	पृष्ठाङ्काः ।
१	विष्णुवैष्णवयोगुणप्रशंसा, प्रस्तावश्च	४३३
२	विरजाद्वयगोपिकाया नदीरूपधारणम् ...	४३६
३	सप्तसमुद्रोत्पत्तिं राधाश्रीदासोः परस्परं शापः ...	४३९
४	गोलोकवर्णनम्	४४३
५	गोलोकवर्णने श्रीकृष्णस्तोत्रराजपठनम्	४५१
६	कृष्णाज्ञया राधाया गोलोकाद्गोकुले गमने विष्णोर्मधुरागमने च ...	४५६
७	श्रीकृष्णजन्माख्यानम् ...	४६८
८	श्रीकृष्णजन्माष्टमित्रितपूजोपवासनिरूपणम्	४७३
९	नन्दपुत्रोत्सववर्णनम् ...	४७७
१०	पूतनामोक्षवर्णनम्	४८०
११	तृणावर्तवधवर्णनम् ...	४८२
१२	शकटासुरभञ्जनं यागनिद्रोक्तकवचनासश्च ...	४८३
१३	कृष्णान्नप्राशननामकरणप्रस्ताव ...	४८५
१४	वृक्षार्जुनमञ्जनम्	४८६
१५	राधाकृष्णविवाहो नवसंगमप्रस्तावश्च ...	४९७
१६	वक्त्रपलम्बककेशिवधपूर्वकं वृन्दावनगमनम् ...	५०५
१७	वृन्दावनवर्णनम्	५१२
१८	विप्रपत्नीमोक्षणप्रस्तावः ...	५२२
१९	कालीयदमनदावाप्तिमोक्षणप्रस्तावः ...	५२८
२०	गोवत्सनालकहरणप्रस्ताव	५३६
२१	इन्द्रयागभञ्जनं नन्दस्तोत्रं च ...	५३९
२२	धेनुकवधवर्णनम्	५४९
२३	तिलोत्तमाबलिपुत्रयोर्व्रह्मशापप्रस्तावः	५५३
२४	तालफलमक्षणप्रसङ्गे बलिपुत्रमोक्षः ...	५५९
२५	मुनिमोक्षणप्रस्ताव. ...	५६३
२६	एकादशीव्रतनिरूपणम्	५७०
२७	गोपिकावस्त्रहरणप्रस्तावः	५७४

अध्यायाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्काः ।
१८	रासक्रीडाप्रस्तावः	१८४
१९	अष्टावक्रमुनिमोक्षप्रस्तावः	५९१
२०	राधाप्रभे अष्टावक्रं प्रति सम्भाषणः	१९१
२१	मोहिनीस्तोत्रम्	१९८
२२	श्रीकृष्णस्तोत्रम्	१०१
२३	मोहिनीषापो ब्रह्मदर्पभङ्गश्च	१०४
२४	जाह्नवीजन्मप्रस्तावः	१०८
२५	ब्रह्मप्रसङ्गवर्णनम्	११०
२६	श्रीकृष्णकृता शंकरप्रशंसा	११४
२७	हरनिर्माह्वयः	११९
२८	पार्वतीगर्वभङ्गप्रस्तावः	१२१
२९	पार्वतीदर्पभङ्गः	१२४
३०	पार्वत्यास्तपश्चर्या	१२७
३१	शिवस्तोत्रप्रसङ्गादनरण्यराज्ञो वृत्तम्	१३३
३२	सीतादेहत्यागः	१३९
३३	शंकरशोकापनोदनकथनम्	१४३
३४	पार्वतीसंप्रदानम्	१४७
३५	शंकरविवाहः	६५०
३६	उमाशंकरयोर्विष्वासः	१५४
३७	शक्रदर्पभङ्गः	१५७
३८	सूर्यदर्पभङ्गः	१६२
३९	अग्निदर्पमोचनम्	६६०
४०	दुर्वाससो दर्पभङ्गः	१६६
४१	घन्वन्तरिदर्पभङ्गः	१६५
४२	राधामाधवयो रासवर्णनम्	१७०
४३	श्रीकृष्णरासक्रीडावर्णनम्	१७०
४४	श्रीकृष्णस्य मथुरागमनादारभ्य गोलोकगमनान्तचरितानां संक्षेपवर्णनम्	१७०
		१७६

॥ इति कृष्णजन्मखण्डपूर्वार्धः ॥

अथ श्रीब्रह्मवैवर्तपुराणविषयानुक्रमणिका ।

श्रीकृष्णजन्मखण्ड उत्तरार्धः । (३७७-९११)

अध्यायाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः ।
११ श्रीकृष्णमाहात्म्यम्	...	६७७
१२ मगवद्गुणवर्णनम्	...	६७८
१७ लक्ष्मीवैराग्यमोचनम्	...	६८२
१८ घरासावित्रोगक्लामनसाराधानां दर्पहरणम्	...	६८४
१९ महेन्द्रदर्पमङ्गे शचीकृतगुरुस्तोत्रम्	...	६८४
२० शक्तमोक्षः	...	६९२
२१ बलिद्वारा शक्तदर्पहरणम्	...	६९४
२२ श्रीरामचरितम्	...	६९७
२३ कंसदुःस्वप्नकथनम्	...	७०१
२४ कंसयज्ञकथनम्	...	७०२
२५ अक्रूरहर्षोत्कर्षः	...	७०५
२६ राधाशोकापनोदनम्	...	७०७
२७ आध्यात्मिकयोगकथनम्	...	७०८
२८ गृहगमनार्थमुद्यतं कृष्णं प्रति तद्विरहशोकादुराया राधाया वचनम् कृष्णोपदेशश्च	...	७११
२९ राधाकृष्णयोः क्रीडावर्णनम्	...	७१३
३० रामकृष्णयोर्भयुरागमनोद्योगं दृष्ट्वा प्रकुपिताभिर्गोपीभिः कृताऽक्रूरस्य रथमङ्गाङ्गमङ्गादिदुर्व्यवस्था, श्रीकृष्णस्य सर्वजनसमाधानपूर्वकं तद्दिने व्रजावस्थानं च	...	७१७
३१ श्रीकृष्णयात्रामङ्गलम्	...	७२०
३२ कंसवधो वसुदेवदेवकीमोक्षणं च	...	७२१
३३ नन्दादिशोकप्रमोचनम्	...	७२६
३४ मगधजन्मसंवादारम्भः	...	७३०
३५ नन्दाय सासारिकज्ञानोपदेशः	...	७३१
३६ दर्शनार्हवस्तुनिरूपणम्	...	७३५
३७ सुखप्नकथनम्	...	७३९

अध्यायाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्काः ।
७८	नन्दायाऽऽध्यात्मिकज्ञानोपदेशः	७४२
७९	राहुमस्तमूर्यदर्शननिषेधहेतुकथनम्	७४४
८०	भाद्रपदशुक्लचतुर्थीचन्द्रदर्शननिषेधहेतुकथनम्	७४७
८१	ताराहरणम्	७४९
८२	दुःस्वप्नतच्छान्तिकथनम्	७५२
८३	विप्रवैष्णवक्षत्रिविट्शूद्रसंन्यासविधवाधर्माणां कथनम्	७५४
८४	गृहस्थगृहिणीशिष्यपुत्रकन्याधर्माः	७५०
८५	चतुर्वर्णानां भक्ष्याभक्ष्यकथनम् कर्मविपाकश्च	७५५
८६	वृन्दोपाख्यानम्	७७४
८७	भगवन्नन्दसंवादे सति सनत्कुमारागमनं संवादश्च	७८०
८८	श्रीकृष्णेन नन्दाय दुर्गास्तोत्रराजस्य दानम्	७८४
८९	श्रीकृष्णकृता नन्दप्रार्थना तथेष्टं धर्मदानं च	७८७
९०	चतुर्युगधर्मकथनम् नन्दस्य पुनः प्रतिवचनं च	७८८
९१	देवकीवसुदेवयोर्नन्दं प्रति माषणम्	७९२
९२	राधास्तोत्रम्	७९३
९३	राधोद्धवसंवादः	७९६
९४	उद्धवकृता राधाप्रार्थना गोपीनां माषणानि च	८०१
९५	राधिका प्रति उद्धवस्य भवाब्धितरणोपाययाच्चा	८०६
९६	राधया उद्धवाय भवतरणोपायकथनपूर्वकं कालगतिनिवेदनम्	८०८
९७	उद्धवाय राधाकृतो ज्ञानोपदेशः, उद्धवकृतं राधामक्तिवर्णनम् उद्धव- निर्गमनोत्तरं राधायाः शोकावस्था च	८१२
९८	उद्धवस्य मथुरायां गमनं श्रीकृष्णेन संभाषणं च	८१५
९९	भगवदुपनयने गणेशाभिषेकः	८१७
१००	देवक्यादिभिः कृता गौर्यादिपूजा ब्रह्मादिकृतं भगवत्स्तोत्रं च	८१९
१०१	रामकृष्णयोरुपनयनानन्तरं सर्वेषां निजगृहगमनम्	८२१
१०२	रामकृष्णयोः सादीपनिनिकटे विद्याभ्यासः	८२२
१०३	श्रीकृष्णेन द्वारकानिर्माणम्, तच्छास्त्रकथनं च	८२४
१०४	द्वारकाप्रवेशः, उग्रसेनाभिषेकवर्णनं च	८२७
१०५	रुक्मिण्युद्वाहारम्	८३१
१०६	रेवतीवलरामयोर्विवाहः, रुक्मिण्युद्वाहदिकृता कृष्णनिन्दा च	८३५

अध्यायाङ्काः	विषयः	पृष्ठाङ्काः ।
१०७	बलमदेण शास्त्रादीनां मर्दनम्, मीष्पककृतं कृष्णस्तोत्रं च ८३१
१०८	कन्यादानविधिना श्रीकृष्णाय रुक्मिणीसमर्पणम् ८४०
१०९	श्रीकृष्णरुक्मिणीविवाहोत्सवः ८४१
११०	राधापशोदासंवादारम्भः ८४३
१११	राधया यशोदायै भक्तिज्ञानोपदेशः, स्वनामव्युत्पत्तिकथनं च ८४५
११२	प्रद्युम्नोत्पत्तिः, दुर्वाससं प्रति कृष्णेन बोधः ८४८
११३	शिशुपालदन्तवक्त्रयोर्वधः श्रीकृष्णचरित्रसंक्षेपः ८५१
११४	ऊपाहरणाख्यानम्, ऊपानिरुद्धसंगमः ८५३
११५	बाणानिरुद्धसंवादः ८५७
११६	अनिरुद्धेन बाणकुम्भाण्डादीनां परामवः ८६२
११७	बाणयुद्धप्रसङ्गेन शिवलम्बोदरसंवादः ८६५
११८	पार्वत्या कृष्णमहत्त्ववर्णनखण्डं वचनम् ८६६
११९	बलिकृतं श्रीकृष्णस्तोत्रम् ८६७
१२०	बाणकृष्णयोर्युद्धम्, शिवाज्ञया ऊपानिरुद्धविवाहः ८७०
१२१	शृगालवासुदेवमोक्षणम् ८७४
१२२	स्यमन्तकमणिहरणम् ८७६
१२३	सिद्धाश्रमे राधाकृतं यथाविविधं गणेशपूजनम् ८७८
१२४	ब्रह्मेशशेषादिकृतं राधिकास्तोत्रम् ८८०
१२५	वसुदेवेन राजसूये सर्वस्वदानम् ८८५
१२६	कृष्णदर्शनतुष्टया राधया तत्स्मरणः ८८७
१२७	राधाकृष्णयोः शृङ्गारः, कृष्णस्य ब्रजवासिनां दर्शनम् ८९१
१२८	कृष्णेन कलिदोषाणां निरूपणं राधादिगोपीनां गोष्ठोक्ते गमनं च ८९२
१२९	द्वारकालयादिवृत्तम्, श्रीकृष्णस्य मित्रचामरायणम् ८९६
१३०	नारदेन संजयकन्यायाः पाणिग्रहणम् ९००
१३१	सूतेन बह्निमुवर्णयोरुत्पत्तिकथनम् ९०३
१३२	अखिलब्रह्मवैवर्तकथानां संक्षेपतः कथनम् ९०५
१३३	सूतेन पुराणलक्षणसंख्यादिकथनम्, ब्रह्मवैवर्तपुराणप्रशंसा, श्रवण- पठनफलम्, श्रवणविविकथनं च ९११

आदर्शपुस्तकोल्लेखपत्रिका ।

अस्य श्रीमद्वृक्षवैवर्धपुराणस्य संस्करणार्थं येः परहितैकतया पुस्तकानि
प्रदत्तानि तेषां नामादीनि संज्ञाश्च प्रदर्शयन्ते—

(क.) इति संज्ञितम्—आनन्दाश्रमग्रन्थसंग्रहालयस्यम् ।

(ख.) इति संज्ञितम्—वृक्षकटेश्वरमुद्रितं बी. ए. इत्युपपदधारिणां रा. रा.

सीतारामपन्त भट्टगुरु इत्येतेषाम् ।

समाप्तेयमादर्शपुस्तकोल्लेखपत्रिका ।

ॐ वत्सद्वयने नमः ।

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं—

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

तत्र चतुर्थं श्रीकृष्णजन्मखण्डम् ।

अथ प्रथमोऽध्यायः ।

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् । देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥

नारद उवाच—

श्रुतं प्रथमतो ब्रह्मन्ब्रह्मखण्डं मनोहरम् । ब्रह्मणो वदनाम्भोजोत्परमाद्भुतमेव च ॥ २ ॥
ततस्तद्वचनात्तूर्णं समागत्य तवान्निकम् । श्रुतं प्रकृतिखण्डं च सुधाखण्डात्परं वरम् ॥
ततो गणपतेः खण्डमखण्डभयखण्डनम् । न मे तृप्तं मनो लोलं विशिष्टं श्रोतुमिच्छति
श्रीकृष्णजन्मखण्डं च जन्मादेः खण्डनं नृणाम् । प्रदीपं सर्वतत्त्वानां कर्मघ्नं हरिभक्तिदम्
सद्यो वैराग्यजननं भवरोगनिवृत्तनम् । कारणं मुक्तिबीजानां भवाब्जेस्तारणं परम् ॥
कर्पोऽभोगोगोपाणां खण्डने च रसायनम् । श्रीकृष्णचरणाम्भोजप्राप्तियोगनकारणम् ॥
जीवनं वैष्णवानां च जगतां पावनं परम् । वद विस्तार्य मा भक्तं शिष्यं च शरणागतम् ॥
केन वा प्रार्थितः कृष्ण आजगाम महीतलम् । सर्वाङ्गैरेक एवेशः परिपूर्णतमः स्वयम्
युगे कुत्र कुतो हेतोः कुत्र वाऽऽविर्बभूव ह । वसुदेवोऽस्य जनकः को वा का वा च देवकी ॥
वद कस्य कुले जन्म मायया सुविडम्बनम् । किं चकार समागत्य केन रूपेण वा हरिः
जगाम गोकुलं कंसभयेन सूतिवाग्दहात् । कथं कंसात्कीटतुल्याद्भ्येशस्य भयं मुने ॥
हरिर्वा गोपवपेण गोकुले किं चकार ह । कुतो गोपाङ्गनासार्धं विनहारं जगत्पतिः ॥
का वा गोपाङ्गना के वा गोपाला बालरूपिणः । का वा यशोदा को नन्दः किं वा पुण्यं
चकर ह ॥ १४ ॥

कथं राधा पुण्यवती देवी गोलोकवासिनी । ब्रजे वा ब्रजकन्या सा बभूव प्रेयसी हरेः ॥
कथं गोप्यो दुराराध्यं संप्रापुरीश्वरं परम् । कथं ताश्च परित्यज्य जगाम मधुरां पुनः ॥

भारावतरणं कृत्वा किं विधाय जगाम स । कथयस्व महाभाग पुण्यश्रवणकीर्तन ॥
 सुदुर्लभा हरिकथा तरणिं भवैसागरे । निषेव भोगनिगलहे शच्छेदनकर्तृनाम् ॥ १८ ॥
 पापेन्वनाना दहने ज्वलदग्निशिखामिव । पुसा श्रुतवता कोटिजन्मविषयनाशिनीम् ॥
 मुक्तिं कर्णसुधारया शोकस्युत्तरनाशिनीम् । मल्ल भक्त्याय शिष्याय ज्ञानं देहि कृपानिधे ॥
 तपोजपमहादानाभ्युद्यिक्ता तीर्थदर्शनात् । श्रुतिपाठादनशनाद्मताद्देवार्चनादपि ॥ २१ ॥
 दीक्षायाः सर्वयज्ञेषु यत्फलं लभते नरः । षोडशीं ज्ञानदानस्य कलां नार्हति तत्फलम् ॥
 विज्ञाहं प्रेषितो ज्ञानादानाय तव संनिधिम् । सुधाममुद्रे संपाप्य को वाऽन्यत्पातुमिच्छति ॥

नारायण उवाच—

मया ज्ञातेऽसि अन्यस्त्वं पुण्यराशि सुमूर्तिमान् । कगोपि भ्रमणं लोकान्भाविनुं कुलपावन ॥
 जनानां हृदयं सद्यः सुव्यक्तं वचनेन वै । शिष्ये बलत्रे बन्ध्याया दौहित्रे बन्धवेऽपि च ॥
 पुत्रे पौत्रे च वचासि प्रतापे चाऽऽदि स्त्रियाम् । वृद्धौ वैरिणि विद्याया ज्ञायते हृदयं नृणाम् ॥
 जीवन्मुक्तोऽसि पूतस्त्वं शुद्धभक्तो गतामृतः । पुनासि पादरजसा सर्वाधारा वसुंधराम् ॥
 पुनासि लोकान्सर्वंश्च स्वीयविग्रहदर्शनात् । सुमङ्गला हरिकथा तेन त्वं श्रोतुमिच्छसि ॥
 यत्र कृष्णकथाः सन्ति तत्रैव सर्वदेवताः । ऋषयो मुनयश्चैव तीर्थानि निखिलानि च ॥
 कथां श्रुत्वा कथान्ते ते यान्ति सन्तो निरापदम् । भवन्ति तानि तीर्थानि येषु कृष्णकथः

शुभा. ॥ २० ॥

सद्यः कृष्णकथावक्ता स्वस्थ पुंसां शान शालम् । समुद्धृत्य श्रुतवता पुन नि निखिलं कुलम्
 प्रष्टां तु प्रश्नमात्रेण पुनानि कुलमात्मनः । श्रोता श्रवणमात्रेण स्वकुलं स्वस्वचान्वयान् ॥
 शतजन्मतपःपूतो जन्मेन भारते लभेत् । करोति सफलं जन्म श्रुत्वा हरिकथामृतम् ॥
 अर्चनं वन्दनं मन्त्रजपः सेवनमेव च । स्मरणं कीर्तनं शश्वद्गुणश्रवणमीप्सितम् ॥ २४ ॥
 निवेदनं तस्य दास्यं नवधाभक्तिलक्षणम् । करोति जन्म सफलं कृत्वा तानि च नरद ॥
 न च विज्ञो भवेत्तस्य परमायुर्न नश्यति । न याति तत्पुरः कालो नैनतेपमिवोरगः ॥
 न जुहाति समीपं च क्षणं तस्य हरिः स्वयम् । उपातिष्ठन्ति तूर्णं तमणिमादिकसिद्धयः ॥
 सुदर्शनेन भ्रमत्येव तस्य पार्श्वे दिवानिशम् । कृष्णाज्ञया च रसार्थं को वा किं कर्तुमीश्वरः
 न याति तत्समीपं च स्वप्नेऽपि यमकिंकराः । ज्वलदग्निं यथा दृष्ट्वा शलभा न व्रजन्ति तम्
 व्याघ्रयो विषदः शोका विघ्नश्च न प्रयान्ति तम् । न याति तत्समीपं च मृत्युर्मृत्युभया मुने
 मययो मुनयः सिद्धाः सत्पुष्टाः सर्वदेवताः । स च सर्वत्र निश्चङ्कः सुखी कृष्णपसादतः ॥—

तेषु कृष्णकथायां च रतिरात्यन्तिकी सदा । जनकस्य स्वभावे हि जन्ये तिष्ठति निश्चिन्तम्
 विप्रेन्द्र का प्रशंसये जन्म ते ब्रह्ममात्मने । यस्य यत्र कुले जन्म तन्मातिस्नादशी भवेत् ॥
 पिता विधाता जगतां कृष्णपादाब्जसेवया नित्यं करोति-यः शश्वन्नवधामक्तिलक्षणम् ॥
 रतिः कृष्णकथायां च यस्याश्रुदुलकोद्भूतः मनो निमग्नं तत्रैव स भक्तः कथितो बुधैः ॥
 पुत्रदाशदिकं सर्वं जानाति श्रीहरेरग्निं । आत्मना मनसा वाचा स भक्तः कथितो बुधैः ॥
 निर्जने तीर्थसंपर्के निःसङ्गा ये मुक्ताऽन्विताः । ध्यायन्ते चरंगाभ्युक्षं श्रीहरंस्ते च वैष्णवाः
 दयाऽस्ति सर्वजनेषु सर्वे कृष्णमये जगत् । यो जानाति महाज्ञानी स भक्तो वैष्णवो मतः
 शश्वद्ये नाम गायन्ति गुणं मन्त्रं जपन्ति च । कुर्वन्ति श्रवणं गाथा वदन्ति तेऽतिवैष्णवाः
 लब्धानीष्टानि वस्तूनि प्रदातुं हरये मुदा । तूर्णं यस्य मनो हृष्टं स भक्तो ज्ञानिनां वरः ॥
 यन्मनो हरिपादाब्जे स्वप्ने ज्ञाने दिवार्निशम् । पूर्वकर्मेपमार्गं च बहिर्मुहूर्ते स वैष्णवः ॥
 गुरुवक्त्राद्विष्णुमन्त्रो-यस्य कर्णे विश्रव्ययम् । तं वैष्णवं महापूतं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥
 पूर्वांसष्ठ परान्सष्ठ सष्ठ मातामहादिकान् । सोदरोनुद्धरेद्भक्तः स्वप्नं च प्रसूप्रं ॥ १३ ॥
 कलत्रं कन्यको बन्धुं शिष्यं दौहित्रमात्मनः । किंकरान्किंकरीश्चैवमुद्धरेद्वैष्णवः सदा ॥
 सदा वाञ्छन्ति तीर्थानि वैष्णवस्पर्शदर्शने । पापिदत्तानि पापानि तेषां नश्यन्ति सङ्गतः
 गोशोहनक्षणं यावच्च तिष्ठन्ति वैष्णवाः । तत्र सर्वाणि तीर्थानि सन्ति तावन्महानले ॥
 ध्रुवं तत्र मृतः पापी मुक्तो याति हरेः पदम् । तथैव ज्ञानगङ्गायामन्ते कृष्णस्मृतौ यथा ॥
 तुलसीकानने गोष्ठे श्रीकृष्णमन्दिरे पदे । वृन्दाशरण्ये हागद्वारे तीर्थेष्वन्येषु वा यथा ॥ १४ ॥
 पापानि पापिनां यान्ति तीर्थस्नानावगाहनात् । तेषां पापानि नश्यन्ति वैष्णवस्पर्शायुता
 न हि क्वातुं शक्नुवन्ति पापान्येव कृतानि च । जलदग्धौ यथा सिमं शुष्काणि हि तृणानि च
 भक्तं वर्त्मनि गच्छन्तं ये ये पश्यन्ति मानवाः । सष्ठजन्मार्जिताषानि तेषां नश्यन्ति निश्चिन्तम्
 ये निन्दन्ति हर्षकेशं तद्भक्तं पुण्यरूपिणम् । शतजन्मार्जितं पुण्यं तेषां नश्यति निश्चितम्
 ते पश्यन्ते महाघोरे कुम्भीपाके मयानके । मलिताः कीटसंघेन यावच्चन्द्रदिवाकरी ॥ १५ ॥
 तस्य दर्शनमात्रेण पुण्यं नश्यति निश्चितम् । गङ्गां स्नात्वा रविं नत्वा तदा विद्वान्विशुध्यति
 वैष्णवस्पर्शमात्रेण मुक्तो भवति पातकी । तस्य पापानि हन्त्येव स्नान्तःसंघो मधुपूदनः ॥
 इत्येवं कथितो विप्र विष्णुवैष्णवयोगुणः । अधुना श्रीहरेर्जन्म निबोध कथयामि ते ॥ १६ ॥

इति श्रीब्रह्म० पृ० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदेना० विष्णुवैष्णवयोगुण-

प्रशंसाप्रस्ताववर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

येन वा प्रार्थितः कृष्ण आजगाम महीतलम् । यं यं विधाय भूमौ स जगाम स्वालयं विभुः
 भारवतरणोपायं दुष्टानां च वधोद्यमम् । सर्वं ते कथयिष्यामि सुविचार्य विधानतः ॥२॥
 अधुना गोपवेषं च मोकुछागमनं हरेः । राधा गोपालिका येन निबोध कथयामि ते ॥३॥
 शङ्खचूडवध पूर्व संक्षेपात्कथितं श्रुतम् । अधुना तत्सुविस्तार्य निबोध कथयामि ते ॥४॥
 श्रीदाम्नः कलहश्चैव बभूव राधया सह । श्रीदामा शङ्खचूडश्च शापात्तस्या बभूव ह ॥५॥
 राधां शशाप श्रीदांभा याहि योनिं च मानवीम् । व्रजे व्रजाङ्गना भूत्वा विचरस्व महीतले
 भीता श्रीदामशापात्सा श्रीकृष्णं समुवाच ह । गोपीरूपा मविष्यामि श्रीगमा मां शशाप ह
 कमुपायं करिष्यामि वद मां भयभञ्जने । त्वया विना कथमहं धरिष्यामि स्वजीवनम् ॥
 क्षणेन मे युगशतं कालं नाथ त्वया विना । चक्षुर्निमेषविरहान्द्वेद्म्यं मनो मम ॥ ९ ॥
 शरत्पार्ष्णिचन्द्रामं सुधापूर्णननं तव । नाथ चक्षुश्चकोराम्या पिबाम्यहमहर्निशम् ॥ १० ॥
 त्वमात्मा मे मनः प्राणो देहमात्रं वहाम्यहम् । दृष्टिशक्तिश्च चक्षुस्त्वं जीवनं परम धनम् ॥
 स्वप्ने ज्ञाने त्वयि मनः स्मरामि त्वत्पदाम्बुजम् । तव दास्यं विना नाथ न जीवामि क्षणं विभो
 कृष्णस्तिद्वचनं श्रुत्वा बोधयामास सुन्दरीम् । वक्षसि प्रेयसी कृत्वा चकार निर्भयां च ताम्
 महीतलं गमिष्यामि वाराहे च वरानने । त्वया सार्धं भूगमनं जन्म तेऽपि निरूपितम् ॥
 व्रजं गत्वा व्रजे देवि विहरिष्यामि कानने । मम प्राणाधिका त्वं च मयं किं ते मयि स्थिते
 तामिष्युक्त्वा हरिस्तत्र विरराम जगत्पतिः । अतो हेतोर्जगन्नाथो जगाम नन्दगोकुलम् ॥
 किं वा तस्य मयं कंसाद्वेयान्तकारकस्य च । मायामयच्छलेनैव जगाम राधिकान्तकम् ॥
 विजंहार तया सार्धं गोपवेषं विधाय सः । सह गोपाङ्गनामिश्च प्रतिज्ञापालनाय च ॥ १८ ॥
 व्रजं प्राप्तां प्रार्थितः कृष्णः समागत्य महीतलम् । भागवतरणं कृत्वा जगाम स्वालयं विभु ॥

नारद उवाच—

श्रीदाम्नः कलहश्चैव कथं वा राधया सह । संक्षेपात्कथितं पूर्वं संव्यस्य कथयाधुना ॥

नारायण उवाच—

एकदा राधया सार्धं गोलोके श्रीहरिः स्वयम् । विनहार महार्णवे निर्जने रासमण्डले ॥
 राधिका सुखसंगोगाद्भुवुधे न स्वकं परम् । कृत्वा विहारं श्रीकृष्णस्तामपृष्ट्वा विहाय च

गोपिकां विरजामन्यां शृङ्गारार्थं जगाम ह । वृन्दारण्ये च विरजा सुमगा राधिकासमा ॥
तस्या वयस्याः सुन्दर्यो गोपीनां शतकोटयः । कृष्णप्राणार्धिका गायी घन्ता मान्या च
योपिताम् ॥ २४ ॥

रत्नसिंहासनस्था सा ददर्श हरिमन्तिके । ददर्श श्रीहरिस्तां च शरच्चन्द्रनिभाननाम् ॥
मनोहरां सस्मितां च पश्यन्तीं वक्रचक्षुषा । सदा पोटशवर्षीयां प्रोद्धिल्लनवर्षीवनाम् ॥
रत्नालंकारशोभाङ्गां मूर्धितां शुक्लवाससा । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गीं कामबाणप्रपीडिताम् ॥
दृष्ट्वा तां श्रीहरिस्तूर्णं विनहारतया सह । पुष्पतले महारण्ये निर्जने रत्नमण्डपे ॥
मूर्च्छामवाप विरजा कृष्णशृङ्गारकौतुकात् । कृत्वा वक्षसि प्राणेशं कोटिकन्दर्पसनिभम् ॥
तया सक्तं श्रीहरिं च रत्नमण्डपसंस्थितम् । दृष्ट्वा च राधिकास्त्यक् चक्रुस्ता च निवेदनम् ॥
तासां च वचनं श्रुत्वा सुप्ताप च चुक्रोप ह । भृशं रोद सा देवी रक्तपङ्कजलोचना ॥
ता उवाच महादेवी मा तं दर्शयितुं क्षमाः । यदि सत्यं ब्रूत यूयं मया सार्धं प्रगच्छता ॥
वरिष्णामि फलं गोप्याः कृष्णस्य च यथोचितम् । को रसिताऽद्य तस्याश्च मयि शार्ङ्गिन
प्रकुर्वन्ति ॥ २५ ॥

श्रीघ्नमानयताल्यश्च तथा सार्धं हरिं प्रियम् । अन्तर्बकं सस्मितं च विषकुम्भं सुषामुखम्
मदाश्रयं समागन्तुं यूयं दासं न दास्यथ । तमेव मण्डपं रम्यं यात संरसतेश्वरम् ॥ २६ ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा काश्चिद्गोप्यो भयान्विताः । तः सर्वाः संपुटज्जलसो भक्तिनम्रात्मकधराः
तामूचुः पुरतः स्थित्वा सर्वा एव प्रियां सतीम् ॥ २७ ॥

आल्य ऊचुः—

वयं ते दर्शयिष्यामो विरजासहितं विभुम् ।

तासां च वचनं श्रुत्वा रयमारुह्य सुन्दरी । जगाम सार्धं गोपीभिस्त्रिषष्टिशतकोटिभिः ॥
रुक्मेन्द्रसाररचितं कोटिसूर्यसमप्रभम् । मणीन्द्रमाररचितं कलशानां त्रिशोडशभिः ॥ २८ ॥
राजितं चित्रराजीभिर्वज्रवन्तीविराजितम् । लक्षचक्रसमायुक्तं मनोयायि मनोहरम् ॥
मणिसारविकारैश्च कोटिस्तम्भैः सुशोभितम् । नानाचित्रविचित्रैश्च सहितैः सुमने हरैः ॥
सिन्दूराकारमणिर्मर्मध्यदेशे विभूषितैः । रत्नकृत्रिमसिंहैश्च रथचक्रैर्ध्वसंस्थितैः ॥ २९ ॥
चतुर्लक्षैः शिमेतैश्च त्रयण्डासमन्वितैः । चित्रपुच्छलिशोभादेर्गोविन्दैश्च विराजितम् ॥ ३० ॥
रातेमन्दिरलक्षैश्च रत्नसारविनिर्मितैः । मणिसारकपाटैश्च शोभितैश्च त्रय निभिः ॥ ३१ ॥
मणीन्द्रसारकलशैः शेखराञ्ज्वलितैर्युतम् । भोगद्रव्यसमायुक्तं वेपद्रव्यसमन्वितम् ॥ ३२ ॥

शोभित रत्नरय्यामी रत्नपत्रवटान्वितम् । हरिन्मणीनां वेदीनां समूहेन समन्वितम् ॥
 कुङ्कुमभषणीनां च सोपानकोटिभिर्भूतम् । स्यमन्तकैः कौस्तुभैश्च रत्नैः प्रवरेस्तथा ॥
 पद्मवृन्निमकोटीनां शतकैश्च सुशोभितम् । चित्रवाननवार्षाभिर्विष्टिष्टाभिर्विराजितम् ॥
 रत्नेन्द्रसाररचितवलयोज्ज्वलशेखरम् । शतयोजनमूर्ध्वं च दर्शयोजनविस्तृतम् ॥ ४९ ॥
 पारिजातप्रसूनानां मालाकोटिविराजितम् । कुन्दानां करवीराणां यूपिकानां तथैव च ॥
 सुचारचम्पकानां च नागेशानां मनोहरैः । मल्लिकानां मूलतीर्णानां माधवीनां सुगन्धिनाम् ।
 वदम्बानां च माहानां कदम्बैश्च विराजितम् । सहस्रदलपद्मानां मालाभिश्च विराजितम् ॥
 चित्रपुष्पोद्यानसरकां नैश्च विभूषितम् । सर्वेषां स्यन्दनानां च श्रेष्ठवायुवहं परम् ॥
 तत्सूक्ष्मवस्त्रभागाणां धरैश्च दितं परम् । रत्नदर्पणलक्षणां शतकैश्च समन्वितम् ॥
 श्वेतचामरकोटीभिर्वज्रमुष्टिभिरन्वितम् । चन्दनागुरवस्तूर्णकुङ्कुमद्रवचर्चितम् ॥ ५० ॥
 पारिजातप्रसूनानां कोटिरूपविराजितम् । कोटिषण्डासमायुक्तं पताकाकोटिभिर्भूतम् ॥
 रत्नशय्याकोटिभिश्च चित्रवज्रपरिच्छदैः । चन्दनाक्तैश्चम्पकानां कुङ्कुमैश्च विचित्रितैः
 पुष्पोपधानसंयुक्तैः शृङ्गारार्त्तभिरन्वितम् । अदृश्यैरश्रुतेर्द्रव्यैः सुन्दरैश्च विभूषितम् ॥
 एवंभूताद्रथात्तूर्णमवरुह्य हरिप्रिया । जगाम सहसा देवी तं रत्नमण्डपं मुने ॥ ५१ ॥
 द्वारे नियुक्तं ददर्श द्वारगलमनोहरम् । लसगोपैः परिवृतं स्मेराननसरोरुहम् ॥ ५२ ॥
 गोपश्रीदामनामानं श्रीकृष्णप्रियकिंकरम् । तमुवाच रुपा देवी रक्तपङ्कजलोचना ॥
 गच्छ दूरं गच्छ दूरं रतिलम्पटकिंकर । कटिशीर्षमत्परा कान्ता द्रक्ष्यामि स्वत्पमरेहम्
 राधिकावचनं श्रुत्वा निशङ्कः पुरतः स्थितः । तामेव न ददौ गन्तुं वेषपाणिमहाबलः ॥
 तूर्णं च राधिकाख्यश्च श्रीदामनसर्किंकरम् । बलेन प्रेरयामासुः कोपेन स्फुरिताधराः ॥
 श्रुत्वा केलिहलशब्दगोपिकानां हरिः खड्गम् । ज्ञात्वा च कोरिता राधामन्तर्धानं चकार ह
 विरजा राधिकाशब्दादन्तर्धानं हरेरपि । दृष्ट्वा राधा भयार्ता सा जहौ प्राणाश्च योगिनः
 सद्यस्तत्र सारिद्र्यं तच्छरीरं चमूव ह । व्याप्तं च वेङ्गुलाकारं तथा शोलोकमेव च ॥
 कोटियोजनविस्तीर्णं प्रत्येतिनिम्नमेव च । दैर्घ्यं दशगुणं चारु नानास्त्राकरं परम् ॥

इति श्रीवज्रमहा० श्रीकृष्णसहस्रनाम० विरजानन्दप्रस्ताव-

र्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अथ तृतीयोऽध्यायः ।

सारायण उवाच—

राधा रतिगृहं गत्वा न ददर्श हरिं मुने । विरजां च परिदृष्ट्वा दृष्ट्वा गेहं जगाम सा
 धीकृष्णो विरजां दृष्ट्वा सतिदृष्ट्वा प्रियां सतीम् । उच्चैरुदे विरजातीरे भीरमनोहरे ॥
 ममान्तिकं समागच्छ प्रेयसीनां परे वरे त्वया विनाऽहं सुभगे कथं जीवामि सुन्दरे ॥
 नयविष्टाये देवि त्वं भव भूतमती सती । ममाऽऽशिवा रूपवती सुन्दरी योषितां वराग
 पूर्वरूपाच्च सैवाद्यादिदानीं सुमया भव । पुगानं शरीरं ते सतिद्वामभूतयनि ॥ १ ॥
 जलादुत्थाय चाऽऽगच्छ विधाप तनुमुत्तमाम् । अष्टौ सिद्धीर्भिया दत्ताः सुरमुन्दरि सत्वरम्
 कृष्णाक्षया च विरजा विधाप तनुमुत्तमाम् । आनगाम हरेरग्रे साक्षाद्भवेन सुन्दरी ॥
 पीतवस्त्रागीवाना स्मेराननसरोरुहा । पश्यन्तं प्रागनायं च पश्यन्ती वक्रचक्षुषा ॥
 नितम्बश्रोणिभरार्तो पीनोजनपयोवरा । मानिनी मानिनीनां च गनेन्द्रमन्दगाभिनी ॥
 सुन्दरी सुन्दरीणा च धन्या मन्त्रा च योषिताम् । चारुचम्पकवर्गमा पकविम्बाधरा वरा ॥
 पक्षरादिमन्त्रे नामदन्तपङ्क्तिमनोहरा । शरत्पार्वणचन्द्रास्या फुल्लेन्द्रीवरलोचना ॥ १ ॥
 केस्तूरीचिन्दुना सार्धं सिन्दूरचिन्दुमुषिता । चरुचम्पकशोभाया मुच्यते वरीयुता ॥ २ ॥
 रत्नकुण्डलगण्डस्था मुषिता रत्नमात्रया । गजभौक्तिनासाग्रा मुक्ताहं हरिवारिणा ॥
 रत्नकङ्कणकेयूरचारुशङ्खकरोज्ज्वला । किङ्किणिजलशठशदद्या रत्नमञ्जीरराक्षिता ॥
 तां च रूपवती दृष्ट्वा प्रेमोद्वेकाज्ज्वलतिः । चकाराऽऽलिङ्गनं तूर्णं जुचुच्च च मुहुर्बहुः ।
 नानाप्रकारशृङ्गारं विपरीतार्थकं विभुः । रहसि प्रेयसी प्राप्य चकार च पुनः पुनः ॥
 विरजा सा रजोयुक्ता धृत्वा वीर्यममोचकम् । संयो बभूव तत्रैव वन्द्या गर्भवती सती ॥
 दधार गर्भमौशस्य दिव्यं वर्षशतं च सा । ततः सुषाव तत्रैव पुनश्च मनोहरान् ॥
 भावा सा सप्तपुत्राणां श्रीकृष्णस्य प्रिया सती । तस्या तत्र सुखामीना सार्धं पुत्रैश्च सप्तभिः
 एकदा हारेणा सार्धं वृन्दारण्ये च निर्जने । विनहारपुनः साध्वी शृङ्गारासक्तवानसा ॥
 एतेस्मिन्नन्तरे तत्र साऽऽ क्रौञ्चं जगाम ह । केनिष्ठपुत्रस्तस्याश्च आशुभिः पण्डितो पिया
 भीतं स्वतनयं दृष्ट्वा तस्यान तां कृपानिधिः । क्रौञ्चे चकार बालं सा कृष्णो राधागृहं ययौ
 प्रबोध्य बालं सा साञ्चो न ददर्शान्तिके प्रियम् । निवृत्ताय भूषं तत्र शृङ्गाराभूषमानतां ॥
 शशाङ्क स्वसुतं कोपपुत्रगोदो भविष्यति । कदाऽपि ते जलं केचिन्न साऽपि निजविनः
 शशाङ्क बालानसर्वाश्च यान्मु मृदा मर्हतिहम् । गच्छध्वं च मदीं मृदा जम्बुद्वीपं मनोहम्
 ग्णितिनैकत्र युष्माकं भविष्यति पृथक्पृथक् । द्वीपे द्वीपे ग्णितं कृत्वा तिष्ठन्तु सुखिनः मदा
 द्वीपस्थापिनेदीपिष्ये सह क्रीडन्तु निर्जनं । कनिष्ठो मातृशपथ लभ्यगोदो बभूव ह ॥

कनिष्ठः कथयामास मातृशपं च बालकात् । आनन्दमुदुःखिताः सर्वे मातृभ्यां च बालकाः
 श्रुत्वा विवरणं सर्वे प्रजग्मुर्धरणीतलम् । प्रणम्य चरणं मातुर्भक्तिनम्रात्ममूर्तयः ॥२९॥
 सप्तद्वीपसमुद्राश्च सप्त तन्धुर्विभागशः । कनिष्ठादृष्टपदेन्तं द्विगुणं द्विगुणं मुने ॥३०॥
 लक्ष्मणसुरासार्पिर्दधिदुग्धजलार्णवाः । एतेषा च जलं पृथ्वा सस्यार्थं च भविष्यति ॥
 व्याघ्राः समुद्राः सप्तैव सप्तद्वीपा वसुंधराम् । रुद्रबालकाः सर्वे मातृभ्रातृशुचाऽन्विताः ।
 रुरोद च भृशं साध्वी पुत्रविच्छेदकातरा । मूर्छामवाप शोकेन पुत्राणां भर्तुरेव च ॥
 ता शोकसागरे मग्नां विज्ञाय राधिकापतिः । आजगाम पुनस्तस्याः स्मेराननसरोरुहः ॥
 दृष्ट्वा हरिं सा तलाज शोकं रोदनमेव च । अ नन्दसागरे मग्ना दृष्ट्वा कान्तं बभूव ह ॥
 चकार श्रीहरिं क्रोडे विजहार स्मरावुरा । तां च पुत्रपारित्यक्तां हरिस्तुष्टो बभूव ह ॥
 वरं तस्यै ददौ प्रीत्या प्रसन्नवदनेक्षणः । कन्ते नित्यं तव स्थानमागमिष्यामि निश्चितम्
 यदा राधा तत्समा त्वं भविष्यसि त्रिया मम । पुत्रान्द्रक्ष्यसि नित्यं त्वं मद्वरस्य प्रपादतः
 इत्युक्तवन्तं श्रीकृष्णं वसन्तं विरजान्तिके । दृष्ट्वा राधावयस्थाश्च कथयामासुरीश्वरीम् ॥
 श्रुत्वा रुष्य सा देवी सुप्वाप क्रोधवन्दिरे । एतस्मिन्नन्तरे कृष्णो जगाम राधिरान्तिकम्
 स तस्यै राधिकाद्वारे श्रीदान्ना सह नारद । राशेश्वरी हरिं दृष्ट्वा रुष्टोर्वच पियं पुरः
 म मे बहुतेराः कान्ता गोलोके सन्ति ते हरे । याहि तासां संनिधानं मया ते किं प्रयोजनम्
 विरमा प्रेयसी कान्ता सरिद्रूपा बभूव ह । देहं त्यक्त्वा मम भयात्तथाऽपि याहि ताभ्यनि
 ततीरे मन्दिरे कृत्वा तिष्ठ तिष्ठ च या हि ताम् । नदी बभूव सा त्वं च नरो भविष्यमर्हसि ॥
 नदस्य नद्या सार्धं च सङ्गमो गुणवान्भवेत् । स्वजातो परमाभीतिः शयने भोजने सुखात्
 देवचूडामणोः क्रीडा नद्या सार्धमहो मत । महाजनः स्मेरमुत्रः श्रुत्वा सद्यो भविष्यति ॥
 ये त्वा वदन्ति सर्वेऽं ते किं जानन्ति तत्परतः । भगवान्तर्बभूवात्मा नदी-संभोक्तुमिच्छति
 इत्युक्त्वा राधिना देवी विरराम रुपाऽन्विता । नोतथौ भूमिशयनाद्गोपीलक्षसमन्विता ॥
 वाञ्छित्वापरहस्ताश्च काञ्चित्सूक्ष्मांशुसम्भराः । काञ्चित्कामूलहस्ताश्च वाञ्छिन्मालाकरा

वराः ॥ ४९ ॥
 वाञ्छितोत्तराः काञ्चित्काञ्चित्पद्मकरा वराः । काञ्चित्सन्दूरहस्ताश्च पानहस्ताश्च काञ्चन
 रत्नाटकहस्ताश्च वाञ्छित्कान्तललाटिकाः । वेणुगीगाकराः काञ्चित्काञ्चित्कटिकाकराः
 वाञ्छित्वाणीहस्ताश्च चन्द्रहस्ताश्च काञ्चन । सुगन्धितलहस्ताश्च वाञ्छन प्रमदोत्तमाः ॥
 करान्तराः वाञ्छित्दुहन्ताश्च पाञ्चन । काञ्चिन्मृदङ्गपूरजमुल्लीतानकरिकाः ॥ ५३ ॥

संगीतनिपुणाः काश्चिन्काश्चिन्नतन्त्रपराः । क्रीडावस्तुकराः काश्चिन्मनुहस्ताश्च काश्चन
सुधापात्रकराः काश्चिद्विषीठकराः पराः । वेपवस्तुकराः काश्चिन्काश्चिन्नचरणसेविकाः ॥
पुटाङ्गलिकराः काश्चिन्काश्चित्स्तुतिपरा वराः । एवं कतिविधाः सन्ति राधिकापुरतो मुने
बहिर्देशस्थिताः काश्चित्कोटिशः कोटिशः सदा । काश्चिद्द्वारानियुक्ताश्च वयस्या वेन्नधारिकाः
कृष्णमभ्यन्तरं गन्तुं न ददुर्द्वारसंस्थिताः । पुरःस्थितं तं प्राणेशं राधा पुनरुवाच सा ॥
नानुरूपमत्यक्त्यमयोग्यमातिकर्तव्यम् ॥ ५८ ॥

राधिकोवाच—

हे कृष्ण विरनाकान्त गच्छ मत्पुरतो हरे । कथं दुनोषि मां लोल रतिचौगनिलम्पट ॥
शङ्घं पञ्चावतीं गच्छ रत्नमालां मनोरमाम् । अथवा वनमालां वा रूपेणाप्रतिमां व्रज ॥
हे नदीकान्त देवेश देवानां च गुरोर्गुरो । मया ज्ञातोऽस्मि भद्रं ते गच्छ गच्छ ममाऽऽश्रमात्
शश्वत्ते मानुषाणां च व्यवहारस्य लम्पट । लभतां मानुषीं योनिं गोलोकाद्ब्रज मारतम् ॥
हे सुशीले शाश्वके हे पञ्चावति माधवि । निवार्यतां च धूर्तोऽयं किमस्यात्र प्रयोजनम् ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा तन्मूचुर्गोपिका हरिम् । हितं तथ्यं च विनयं सारं यत्समयोजितम् ॥
काश्चिदुचुरिति हरे गच्छ स्थानान्तरं क्षणम् । राधारोपापनयने ह्यागमिष्यामहे वयम् ॥
काश्चिदुचुरिति प्रीत्या क्षणं गच्छ गृहान्तरम् । त्वमेव वर्जिता राधा त्वा विना कं च वक्ष्यति
काश्चिदुचुरिति प्रेम्णा राधिकाया हरिं मुने । क्षणं बृन्दावनं गच्छ मानापनयनाय वि ॥
काश्चिदित्यूचुर्गीशं च परिहासपरं वच । मानापनयनं यत्कृत्या मानिनाः कुरु कामुक ॥
काश्चिदुचुरिति तं याहि जायान्तरं तव । लोलुपस्य कथं नाथ करिष्यामो यथोचितम् ॥
काश्चिदुचुरिति हरिं सस्मितं पुरतः स्थितम् । गत्वा समीपमुत्थाय मानापनयनं कुरु ॥
काश्चिदुचुरिति प्राणनाथं गोप्यो दुरक्षरम् । कः क्षमः सौम्यं द्रष्टुं रविशामुखपङ्कजम् ॥
काश्चिदुचुरिति विभुं व्रज स्थानान्तरं हरे । कोपापनयने बाले पुनरागमनं तव ॥ ७२ ॥
काश्चिदुचुरिति तं प्रगल्भा प्रमदोत्तमाः । वयं त्वां वारयिष्यामो न चेद्याहि गृहान्तरम्
काश्चिन्निवारयामासुर्मावयं प्रमदोत्तमाः । स्मितवक्त्रं च सर्वेशं सस्यमक्रोधनीश्वरम् ॥
गोपीभिर्वार्यमाणे च जगत्कारणकारणे । सद्यश्चक्रोप श्रीदामा हरौ गृहान्तरं गते ॥ ७५ ॥
वोषादुवाच श्रीदामा राधिका परमेश्वरीम् । रक्तपद्मेक्षणां रक्तां रक्तपङ्कजलोचनाम् ॥

श्रीदामोवाच—

कथं वदसि मातङ्गं कटुवाक्यं मदीश्वरम् । विचारणां विना देवि करोषि मत्सर्जनं वृथा ॥
ब्रह्मानन्देशदेवेश जगत्कारणकारणम् । वाणीपद्मालयामायापकृतीशं च निर्गुणम् ॥

स्वा माराम पूर्णकाय करोषि त्व विडम्बनम् । देवीना प्रवरा त्व च निबोध यस्य सेवया ॥
यस्य प दार्चनेनैव सर्वेषामीश्वरी परा । तन्न जानासि कल्याण विमह वक्तुमीश्वर ॥
भ्रूमङ्गलालया कृष्ण स्रष्टु शक्तश्च त्वद्विधा । काटिश कोटिशो देवस्त न जानासि
निर्गुणम् ॥ ८१ ॥

वैकुण्ठे श्रीहरेरस्य चरणाम्बुजमार्जनम् । करोति केशे शश्वच्छ्री सेवन भक्तिपूर्वकम् ॥
सरस्वती च स्तवनै ऋषीर्यूपसुन्दरैः । सतत स्तौति य भक्त्या न जानासि तमेश्वरम् ॥
भीता च प्रकृतिर्मा । सर्वेषा बीजरूपिणी । सतत स्तौति य भक्त्या त न जानासि म निनि ॥
स्तुति सतत वेदामहिम्न पोष्टशी कलाम् । कदा पि न विजानन्ति त न जानासि भ मिनि
वक्त्रैश्चतुर्भिः ब्रह्मा वेदाना जनका त्रिभु । स्तौति सेवा च कुरुते चरणाम्बुजमीश्वर ॥
शकर पद्मभिर्वक्त्रैः स्तौत य योगिना गुरु । साश्रुपूर्ण सप्रलोक सेवते चरणाम्बुजम् ॥
शेष सहस्रवदनैः परमात्मानमीश्वरम् । सतत स्तौति य भक्त्या सेवते चरणाम्बुजम् ॥
धर्म पाता च सर्वेषा सानी च जगता पाति । भक्त्या च चरणाम्भोज सेवते सनत मुदा ॥
क्षेत्रद्वीपनिवासी य पाता विष्णु स्वय विभु । तस्याश्च तथा य य ध र्यतेऽप्यक्षर परम् ॥
सुगमरमुनीन्द्रश्च मनवो मान । बुधा । सेवन्ते न हि पश्यन्ति स्वप्नेऽपि चरणाम्बुजम् ॥
क्षिप रे प परित्यज्य भज पादम्बुज हरे । भ्रूमङ्गलालाभावेण स्यात्सहस्ररेव च ॥ ८२ ॥
निमेषमात्र दक्षेन ब्रह्मण पश्यन भवेत् । यथैकदिवसेऽप्यष्टाविंशती द्वा पतन्त्यपि ॥
एवमष्टोत्तरशतमायुर्यस्य जगाद्वेधे । त्व वा काऽन्याश्च वा राधे मदीश्वरवशेऽखिलम् ॥
श्रीदाम्नो वचन श्रुत्वा केवल कटुमुज्ज्वलम् । सद्यश्चुकोप सा ब्रह्मलु थाय समुवास ह ॥
तासेवरी बाहिर्गत्वा तमुवाच ह निष्ठुम् । फुरदोर्ध मुक्तेकेशा रक्ताम्भोरह्नो वना ॥ ८३ ॥

राधिकोवाच—

रे रे जात्म महामूढ शृणु लम्पटकिंकर । त्व च जानासि सर्वान् न जानासि त्वदीश्वरम् ॥
त्वदीश्वरश्च श्रीकृष्णो न ह्यस्माक व्रणावम । जानामि जनक स्तौपि मदा निन्दसि मातरम् ॥
पथाऽसुराश्च त्रिदशानित्य निन्दन्ति सततम् । तथा निन्दसि मा मूढ तस्माच्च भसुरो भव ॥
गोव दान ऽऽसुरी योनि गेलोकाच्च बाहिर्भव । मथाऽय शष्पो गूढस्त्व कस्त्वा रक्षिषुमीश्वर ॥
रासेवरी तस्मिन्नुत्वा मुप्य प निरराम च । यस्य स्या सेवयामासुश्चामरै रक्षमुष्टिभिः ॥
श्रुत्वा च च न तस्या कायेन स्फुरितावर । शशाप ता च श्रीदामा व्रज यानि च मानुषीम्

श्रीदापोवाच—

मानुष्या इव कोपस्ते तस्मान्न्यं मातुर्पां भुवि । भविष्यसि न संदेहो मया शप्ता त्वमम्बिके ॥
छायया कलया वाऽपि परशक्त्या कलङ्किना । मृदा रायणपानीं त्वां वक्षन्ति जगतीन्ले ॥
रायणः श्रीहरेरंशो वैश्यो वृन्दावने वने । भविष्यति महायोगी राघाशापेन गर्भजः ॥
गोकुले प्राप्य तं कृष्णं विहरिष्यसि कानने ॥ १०५ ॥
भविता ते वर्षशतं निच्छेदो हरिणा सह । पुनः प्राप्य तपीशं च गौडोक्तमागमिष्यसि ॥
तामि युक्त्वा च नत्वा च स जगाम हरेः पुरः । गत्वा प्रणम्य श्रीकृष्णं शापाख्यानमुवाच ह
अनुपूर्व्यास्तु तत्सर्वं सरोद च भृशं पुनः । उवाच तं रुदन्ते च गच्छ त्वं धरणीतलम् ॥
न मेता ते निभुवने ह्यसुरेन्द्रो भविष्यसि । काले शंकरशूलेन देहं त्यक्त्वा ममान्तिभ्यम् ॥
आगमिष्यसि पञ्चाशद्युगान्ते तु ममाऽऽशिप । श्रीकृष्णस्य वनः श्रुत्वा तमुवाच शुचाऽन्वितः
त्वद्भक्तिरहितं मां च कदाचित् करिष्यमि । इत्युक्त्वा श्रीहरिं नत्वा जगाम स्वाश्रमाद्वहिः
पश्चाज्जगाम सा देवी सरोद च पुनः पुनः । कथामि वत्सेत्युच्चार्य विडलाप मृशं सती ॥
श्रीगमाऽपि च तां नत्वा सरोदं प्रेणविह्वलः । स एव शङ्खचूडश्च बभूव तुलसीपतिः ॥
गते श्रीगमांसा सा देवी जगामेश्वरसंनिधिम् । सर्वं निवेदयामास हरिः प्रत्युत्तरं वदो ॥
शोकाग्निं च तां कृष्णो बोधयामास प्रेयसीम् । शङ्खचूडश्च कलिनं पद्माप पुनरीश्वरम् ॥
राधा जगाम धरणीं वाराहे हरिणा सह । वृषभानुगृहे जन्म लळाम गोकुले मुने ॥ ११६ ॥
इत्येवं कथितं सर्वं श्रीकृष्णाख्यानमङ्गलम् । सर्वेषां वाञ्छितं सारं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्री-सा० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० सप्तसमुद्रजन्मराधा-

श्रीदामशापोद्भवो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

केन वा प्रार्पितः कृष्णो महीं च केन हेतुना । आजगाम जगन्नाथो वद वेदाविदां वरा ॥ १ ॥

नारायण उवाच—

पुरा वाराहकल्पे सा भाराक्रान्ता वसुंधरा । भृशं बभूव शोकार्ता ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥
सुरैश्च मुरसंतसैर्भृशमुद्रिप्तमानसैः । सार्वं तैस्त्वां दुर्गमां च जगाम वेषमः समम् ॥ ३ ॥
वदशं तस्यां देवेशं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । ऋषीन्द्रैश्च मुनीन्द्रैश्च सिद्धेन्द्रैः सेवितं मुदा ॥

अप्सरोगणनृत्यं च पश्यन्तं सस्मितं मुदा । गन्धर्वाणां च संगीतं श्रुतवन्तं मनोहरम् ॥
 जयन्तं परमं ब्रह्म कृष्ण इत्यक्षरद्वयम् । भवत्याऽऽनन्दाश्रुपूर्णं तं पुलकाङ्कितविग्रहम् ॥
 भवत्या सा त्रिदशैः सार्धं प्रणम्य चतुरासनम् । सर्वं निवेदनं चक्रे दैत्यमारादिकं मुनेः ॥ ७ ॥
 साश्रुपूर्णा सपुलका तुष्टा च सरोद च । तामुवाच जगद्धाता कथं स्तौषि च रौद्रिणि ॥
 कथमागमनं भद्रे वद भद्रं भावेऽप्यति । सुस्थिरा भव कल्याणि भयं किं ते मयि स्थिते ॥
 आश्वास्य पृथिवीं ब्रह्मा देवान्प्रच्छ सादरम् । कथमगमनं देवा युष्माकं मम संनिधम् ॥
 ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा देवा ऊचुः प्रजापतिम् । भाराकान्ता च वसुधा दम्युग्रस्ता वयं प्रभो
 त्वमेव जगता स्तथा शीघ्रं नो निष्कृतिं कुरु । गतिस्त्वमस्या भो ब्रह्मजिर्वृतिं कर्तुमर्हसि ।
 पीडिता येन मारेण पृथिवीयं पितामह । वयं तेनैव दुःखार्णस्तद्भारहरणं कुरु ॥ १३ ॥
 देवानां वचनं श्रुत्वा प्रच्छ ता जगद्धिधि । दूरीकृत्य भयं वत्से सुखं तिष्ठ ममान्तिकम्
 केषा मारमशक्ता स्वं सोढुं पङ्कजलोचने । अपनेऽधामि तं भद्रे भद्रं ते भविता ध्रुवम् ॥
 तस्य सा वचनं श्रुत्वा तमुवाच स्वपीडनम् । पीडिता येन येनैवं प्रसन्नवदनेक्षणा ॥ १६ ॥

सितिकुवाच—

शृणु तात प्रवक्ष्यामि स्वकीया मानसीं व्यथाम् । विना बन्धुं सविश्वासं न न्यं कथितुमर्हति
 स्त्रीजातिरबला शश्वद्रक्षणीया स्वबन्धुभिः । जनकस्वामिपुत्रैश्च गर्हिताऽन्यैश्च निश्चितम् ॥
 त्वया पृष्टा जगत्तात न लज्जा कथितुं मम । येषां भारैः पीडिताऽहं श्रूयतां कथयामि ते ॥
 कृष्णमक्तिविहिना ये ये च तद्भक्तनिन्दका । तेषां महापातकिनामशक्ता भारवाहने ॥
 स्वधर्मचारहीना ये नित्यकृत्यविवर्जिताः । श्रद्धाहीनाश्च वेदेषु तेषां भारेण पीडिता ॥
 पितृमातृगुरुस्त्रीणां पोषणं पुत्रपोषणयोः । ये न कुर्वन्ति तेषां च न शक्ता भारवाहने ॥
 ये मिथ्यावादिनस्तात दयासत्यविवर्जिताः । निन्दका गुरुदेवानां तेषां भारेण पीडिता ॥
 मित्रद्रोही कृतघ्नश्च मिथ्यामाक्ष्यप्रदायकः । विश्वासघ्नो न्यासहर्ता तेषां भारेण पीडिता ॥
 कल्याणसूक्तसामानि हरेर्नामैकमद्भुतम् । कुर्वन्ति विक्रयं ये वै तेषां भारेण पीडिता ॥
 जीवघाती गुरद्रोही प्रामथानी च लुब्धकः । शवदाही शूद्रभोमी तेषां भारेण पीडिता ॥
 पूजापक्षोपवासादिप्रणामानि विविधानि च । ये ये मूढा निहन्तारस्तेषां भारेण पीडिता ॥
 सदा द्विषन्ति ये पापा गोविन्दसुरैष्यमान् । हरिं हरिकथा भक्तिं तेषां भारेण पीडिता ॥
 शङ्कादीनां च भारेण पीडिताऽहं यथा विधे । ततोऽधिकानां दैत्यानां भारेण परिपीडिता
 इत्येवं वयितं सर्वं मद्दण्डपाया निवेदनम् । स्वयां यदि सुपालयाः हं प्रतीकारं कुरु प्रभो ॥

इत्येवमुक्त्वा वसुधा रुरोद च मुहुर्मुहुः । ब्रह्मा तद्रोदने दृष्ट्वा तामुवाच कृष्णनिधिः ॥
 भारं तवापनेष्यामि दायूनामप्युपायतः । उपायतोऽपि कार्यणि सिद्धयन्त्येव वसुधरे ॥
 बालेन भारहरणं करिष्यति मदीश्वरः । मन्त्रं मद्बलकुम्भं च शिवलिङ्गं च कुङ्कुमम् ॥
 मधुकाष्ठं चन्दनं च कस्तूरी तीर्थमृत्तिकाम् । खड्गगण्डकातण्डं च स्फटिकं पद्मरागवम् ॥
 इन्द्रनीलं सूर्यमणिं रुद्राक्षं कुशमूलकम् । शालग्रामशिलां शङ्खं तुलसीं प्रतिमां जलम् ॥
 शङ्खं पदीपमालां च शिलामर्च्यौ च घण्टिकाम् । निर्मल्यं चैव नेत्रेण हरिदूर्णमणिं तथा ॥
 अग्निमुक्तं यज्ञमूत्रं दर्पणं श्वेतचामरम् । गोरोचनं च मुक्तां च शुक्तिं माणिक्यमेव च ॥
 पुष्पाणमंहितां वह्निं कर्पूरं परशुं तथा । रजतं काञ्चनं चैव प्रवालं रत्नमेव च ॥ ३८ ॥
 कुशबीजं तीर्थतोयं गन्धं गोमूत्रगोमयम् । त्वयि ये स्थापयिष्यन्ति मूढाश्चैतानि मुन्दरि ॥
 पृच्छन्ते कालसूत्रे ते वर्षाणापयुतं ध्रुवम् ॥ ३९ ॥

ब्रह्मा पृथ्वीं समाश्वास्य देवताभित्तया सह । अगाम जगतां घाता वैलासं शंकरालयम् ॥
 गत्वा तमाश्रमं रम्यं ददर्श शंकरं विधिः । वसन्तमस्यवटमूले स्वःसरित्क्षणे ॥ ४१ ॥
 व्याघ्रचर्मपरीषानं दक्षकन्यास्थिभूषणम् । विशूलपट्टिशधरं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥ ४२ ॥
 नानासिद्धैः परिवृष्टं योगेन्द्रगणसेवितम् । परितोऽप्सरसां नृत्यं पश्यन्तं सस्मितं मुदा ॥
 गन्धर्वाणां च संगीतं श्रुतवन्तं कुतूहलात् । पश्यन्तीं पार्वतीं प्रीत्या पदयन्तं वक्रचक्षुषा ॥
 जपन्तं पञ्चवक्त्रेण हरेर्नामैकमङ्गलम् । मन्दाकिनीपद्मबीजमालया पुलकाङ्कितम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा तस्याग्रे स धूर्जटे । पृथिव्या सुरसपैश्च सार्धं प्रणतकंधरैः ॥ ४६ ॥
 उत्तस्थौ शंकरः शीघ्रं भक्त्या दृष्ट्वा जगद्गुरुम् । ननाम मूर्ध्ना संग्रीत्या लब्धवानाशिपंतनः ॥
 प्रणेमुर्देवताः सर्वे शंकरं चन्द्रशेखरम् । प्रणनाम घरा भक्त्या चाऽऽशिषं युयुजे हरः ॥
 वृत्तान्तं कथयामास पार्वतीशं प्रजापतिः । श्रुत्वा नतमुखः पूर्णं शंकरो भक्तवत्सलः ॥
 भक्तापायं समाकर्ण्य पार्वतीपरमेश्वरौ । बभूवुस्तौ दुःखार्तो बोधयामास तौ विधिः ॥
 ततो ब्रह्मा महेशश्च सुरसंघान्सुंघराम् । गृहं प्रस्थापयामास समाश्वास्य प्रशमनः ॥
 ततो देवेश्वरैस्तूर्णमागत्य धर्ममन्दिरम् । सह तेन समालोच्य प्रजग्मुर्भवनं हरेः ॥ ५२ ॥
 कैकुटं परमं धाम जरामृत्युहरं परम् । वायुना चार्यमाणं च ब्रह्माण्डादूर्ध्वमुत्तमम् ॥ ५३ ॥
 कोटि-ोजनमूर्ध्वं च ब्रह्मलोकात्सनातनम् । वर्णनीये न कविभिर्विचित्रं रत्ननिर्मितम् ॥
 पद्मरागैरिन्द्रनीलै राजमार्गैर्बभूषितम् । ते मनोवायिनः सर्वे संप्रापुस्तं मनोहरम् ॥
 हरेरन्तःपुरं गत्वा ददृशुः श्रीहरीं सुराः । रत्नसिंहासनस्थं च रत्नालंकारभूषितम् ॥
 रत्नकेयूरवलयरत्ननूपुरशोभितम् । रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजितम् ॥ ५७ ॥

प्रीतवस्त्रपरीधान वनमालाविभूषितम् । शान्त सरस्वतीकांतं लक्ष्मीधृनपदाम्बुजम् ॥
 कोटिकन्धर्पलीलाभाम्ननवक्त्र चतुर्भुजम् । सुनन्दनन्दकुमुदैर्षार्धदैरुपसेषितम् ॥९९॥
 चन्दनोभितपवाङ्ग सुरान्मुकुटोज्ज्वलम् । परमानन्दरूपं च भक्तानुग्रहकारकम् ॥१०॥
 त प्रणेमु मुने द्राक्ष्य भक्त्या ब्रह्मादयो मुने । तुष्टुवु परया भक्त्या भक्तिनम्रात्मकधरा,
 परमानन्दमारार्ता पुलकाञ्चितविग्रहाः ॥११॥

ब्रह्मोवाच—

नमामि कमलाकान्तं शान्तं सर्वेशमच्युतम् । वयं यस्य कलभेदा कलाशकलया सुरा ॥
 मनवश्च मुनिर्नृश्वश्च मानुषाश्च चराचरा । कलाकलाशकलया भूतास्त्वत्तो निगञ्जन ॥

शंकर उवाच—

त्वामक्षयमक्षरं वा व्यक्तमव्यक्तमीश्वरम् । अनादिमादिमानं दूरूपिणं सर्वरूपिणम् ॥
 अणिमादिकसिद्धिना कारणं सर्वकारणम् । सिद्धिज्ञं सिद्धिदं सिद्धिरूपकं स्तोतुमीश्वर ॥

धर्म उवाच—

वेदे निरूपितं वस्तु वर्णनीयं विचक्षणैः । वेदे निर्वचनीयं यत्तन्निर्वक्तुं च कं क्षमं ॥
 यस्य समावनीयं यद्गुणरूपं निरञ्जनम् । तदतिरिक्तं स्तवनं किमहं स्तौमि निर्गुणम् ॥
 ब्रह्मादीनामिदं स्तान् पदभ्यामोक्तं महामुने । पठित्वा मुच्यते दुर्गाद्वाञ्छितं च लभेन्नर ॥
 देवानां स्तवनं श्रुत्वा तावुवाच हरिः स्वयम् । गोक्षोकं यावत् यूयं च यामि पश्चाच्छ्रित्वा सह
 नरनारायणौ तौ द्वौ श्वेतद्वीपनिवासिनौ । एते यास्यन्ति गोलोकं तथा देवी सरस्वती ॥
 अने तां मम मायां च वार्तिकेण गणाधिप । सावित्री वेदमाता च पश्चाद्यास्यन्ति निश्चितम्
 तत्राऽहं द्विभुजं कृष्णो गोपीभीं राधया सह । अत्राहं कमलायुक्तं सुनंदादिभिर्गवृत् ॥
 नागायणश्च कृष्णोऽहं श्वेतद्वीपनिवासकृत । ममैवैतां कथां सर्वे देवा ब्रह्मादयः स्मृता
 कलाकलाशकलया सुरासुरनगादयः । गोलोकं यावत् यूयं च वार्तिसिद्धिर्भविष्यति ॥७४॥
 वयं पश्चाद्भविष्याम सर्वे प्रियसिद्धये । इत्युक्त्वा वै समागम्ये विरगन् हरिं स्वयम्
 प्रणम्य देवता सर्वा जग्मुर्गोलोकमद्भुतम् । विचित्रं परमं घामं जगामृत्युहरं परम् ॥
 ऊर्ध्वं वैमुष्टतोऽगम्य पद्माशङ्कोटिपौजम् । वायुना धार्यमाणं च निर्मितं स्वेच्छया विभो
 समनिर्वचनीयं च देहास्ते गमनोत्सुकाः । ते मनोवायिनः सर्वे सप्तापुर्विरजान्तरम् ॥
 इष्ट्वा देवा हरिर्नार विमयं परमं दयु । शुद्धाष्टिकसकाशं सुविस्तर्णं मनोहरम् ॥
 मुक्ताभाजिकदपरममणिरत्नाङ्गान्वितम् । वृष्टं शुभ्रहरिद्रवमणिराजिविराजितम् ॥

प्रधालाङ्कुरमुद्भूतं कुञ्चित्सुमनोहरम् ; परमामूल्यसद्गन्ताकरराजिविमुपितम् ॥७८॥
 विधेगृह्यमाश्चर्यं निधिश्रेष्ठाकरान्वितम् । पञ्चरागेन्द्रनीलानामाकरं कुञ्चविम्बुने ॥७९॥
 कुञ्चविच्च मरकताकरश्रेणीसमान्वितम् । स्यमन्तकाकरं कुञ्च कुञ्चविद्रुचकाकरम् ॥८०॥
 ॐ मूल्यपीतवर्णाभं मणिश्रेण्याकरान्वितम् । रत्नाकरं कुञ्चविच्च कुञ्चविकौस्तुभाकरम् ॥
 कुञ्च निर्वचनीयाना मणीनामाकरं परम् । कुञ्चित्कुञ्चिद्रम्यविहारस्थलमुत्तमम् ॥८२॥
 दृष्ट्वा तु परमाश्चर्यं जग्मुस्तत्पारभीश्रगाः । ददृशुः पर्वतश्रेष्ठं शतशृङ्गं मनोगमम् ॥८३॥
 पाजिजाततरूणा च वनराजिविगजितम् । वरुणवृक्षैः पारिवृतं वेष्टितं कामधेनुभिः ॥
 कोटियोजनमूर्ध्वं च दैर्घ्यं दशगुणोत्तरम् । शैलस्यपारमिति पञ्चाशत्कोटियोजनम् ८५
 प्राक्. राकारस्यैव शिखरे रासमण्डलम् । दशयोजनविस्तीर्णं वर्तुलकारमुत्तमम् ॥८६॥
 पुष्पोद्यानसहस्रेण पुष्पितेन सुगन्धिना । संकुलेन मधुघ्ना समूहेन समन्वितम् ॥८७॥
 सुरतद्रव्यसंयुक्तै राजिनं रत्नमन्दिरैः । रत्नमण्डपकोटीना सहस्रेण समन्वितम् ॥८८॥
 रत्नसोपानयुक्तेन सद्गन्तकलशेन च । हरिन्मणीना स्तम्भेन शोभितेन च शोभितम् ॥
 सिन्दूरवर्णमणिभिः पारितः स्वचितेन च । इन्द्रनीलैर्मण्यगतेभिर्गण्डितेन मनोहरैः ॥९०॥
 रत्नप्राकारसंयुक्तमणिभेदैर्विराजितम् । द्वारैः कपाटसंयुक्तैश्चतुर्भिश्च विराजितम् ॥९१॥
 रज्जुग्रन्थिसमार्युक्तं रसालपल्लवान्वितैः । पारितः कदलीस्तम्भसमूहैश्च समन्वितम् ॥९२॥
 शृङ्खलान्यवर्णजालफलद्वारङ्कुरान्वितम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रव्यचर्चितम् ॥९३॥
 वेष्टितं गोपकाना समूहैः कोटिशो मुने । रत्नालंकारसंयुक्तै रत्नमालाविरजितैः ॥
 रत्नवङ्कणकेयूररत्नानुपूरभूषितैः । रत्नकुण्डलयुगेन गण्डस्थलविराजितैः ॥९५॥
 रत्नाङ्गुलीदललितैर्हताङ्गुलिविराजितैः । रत्नपाशकन्दैश्च विराजितपदाङ्गुलैः ॥९६॥
 भूषितै रत्नभूषाभिः सद्गन्तमुकुटोज्ज्वलैः । गजेन्द्रमुक्तलङ्कारैर्नानिक्वामध्वराजितैः ॥
 सिन्दूरविन्दुना सार्धमलकाधःस्थलोज्ज्वलैः । चारुचम्पकवर्णमैश्चन्दनद्रव्यचर्चितैः ॥
 पीतवस्त्रपरीधानैर्बन्धाधरमनोहरैः । शरत्पार्वणचन्द्राणा प्रभामुष्टन्मुवेज्ज्वलैः ॥९९॥
 शरत्पुष्पलपद्माना शोभामोषणलोचनैः । कम्तूरीपत्रिणयुक्तै रेखाकज्जलोज्ज्वलैः ॥
 प्रफुल्लमालतीमालाजालैः कञ्चरशोभितैः । मधुलुब्धमधुघ्नाणा समूहैश्च नि संकुले ॥
 चारुणा गगनेनैव गगनतल्लनगज्जनैः ॥ १०१ ॥
 ५५ भूपङ्क्तसंयोगदृष्ट्यास्मितसमन्वितैः । पञ्चदाडिमत्रीजामदन्तवद्भिराजितैः ॥१०२॥
 त्र्यगेन्द्रचञ्चुशोभादचनासिकोन्नतभूषितैः । गजेन्द्रगण्डयुग्माभ्यन्तमारनतैरिव ॥१०३॥

नित्यवकठिनश्रोणीपीनभारमरानतैः । कन्दर्पशरचेष्टामिर्नेजरीभूतमानतैः ॥ १०७ ॥
 दर्पणैः पूर्णचन्द्रस्यसौन्दर्यदर्शनोत्सुकैः । राधिकाचरणाम्भोजसेवासक्तमनोरगैः ॥ १०८ ॥
 सुन्दरीणां समूहैश्च राक्षिणं राधिकाज्ञया । श्रीडासरोवराणां च लक्षैश्च परिवोष्टितम् ॥
 श्वेतरक्तैर्लोहितैश्च वेष्टितैः पद्मगजिनैः । सुकूजद्विमधुघ्राणां समूहैः संकुलैः सदा ॥ ११० ॥
 पुष्पोद्यानसहस्रेण पुष्पितेन समन्वितम् । कोटिकुञ्जकुटीरैश्च पुष्पशय्याममन्वितैः ॥
 भोगद्रव्यसकर्षूरताम्बूलवस्त्रसंयुतैः । रत्नप्रदीपैः परितः श्वेत्चामरदर्पणैः ॥ ११२ ॥
 विचित्रपुष्पमलभिः शोभितैः शोभितं मुने । तं रानमण्डपं दृष्ट्वा जग्मुस्ते पर्वताद्वाहिः ॥
 ततो विचक्षणं रम्यं ददृशुः सुन्दरं वनम् । वनं वृन्दावनं नाम राधाभाषवयोः प्रियम् ॥
 श्रीडास्यानं तयोरेव कल्पवृक्षचयान्वितम् । विरजानीरनीरक्तैः कम्पितं मन्दवायुभिः ॥
 कस्तूरीयुक्तपत्राब्जैः पुष्पौधैः सुरभीकृतम् । नवल्लवसंस्तुतपरिप्लव्णैर्युतम् ॥ ११६ ॥
 कुत्र वेलिकदम्बानां कदम्बैः कमनीयकम् । मन्दाराणां चम्पकानां चन्दनानां तथैव च ॥
 सुगन्धिकुसुमानां च गन्धेन सुरभीकृतम् । आम्राणां नागरङ्गाणां पनसनां तथैव च ॥
 तालानां नारिकेलानां वृन्दैर्वृन्दारकं वनम् । जम्बूनां बदरीणां च खर्जूराणां विशेषतः ॥
 गुवाकाम्रातकानां च जम्बीराणां च नारद । कदलीनां श्रीफलानां दाडिमानां मनोहरैः ।
 सुपक्वफलसंयुक्तैः समूहैश्च विराजितम् । पिप्पलीनां च शालःशालमश्वत्थानां तथैव च ॥
 निम्बानां शालमलीनां च निचिडीनां च शोभनैः । अन्येषां तरुभेदानां संकुलैः संकुलं सदा
 परितः कल्पवृक्षाणां वृन्दैर्वृन्दैर्विराजितम् । मल्लिकामालनीकुन्दैः क्रीडाधवीलताः ॥
 एतासां च समूहैश्च यूपिकाभिः समन्वितम् । चारुकुञ्जकुटीरैस्तैः पञ्चाशत्कोटिभिर्भुजे ॥
 रत्नप्रदीपदर्पैश्च धूपेन सुरभीकृतैः । शृङ्गारद्रव्ययुक्तैश्च वासितैर्नववायुभिः ॥ १२५ ॥
 चन्दनार्क्तैः पुष्पतरुपर्मांशजलसमन्वितैः । मधुलुब्धमधुघ्राणां कलशवृक्षैश्च शब्दितम् ॥
 रत्नालङ्कारशोभं दर्शयितुं वृन्दैश्च वेष्टितम् । पञ्चाशत्कोटिगोपीभिः राक्षितं राधिकाज्ञया ।
 द्वात्रिंशत्काननं तत्र रम्यं रम्यं मनोहरम् । वृन्दावननाम्नन्तरितं निर्जनस्थानमुत्तमम् ॥
 सुपक्वमधुरस्यादुर्लभं वृन्दारकं मुने । गोष्ठानां च गवां चैव समूहैश्च समन्वितम् ॥ १२८ ॥
 पुष्पोद्यानसहस्रेण पुष्पितेन सुगन्धिना । मधुलुब्धमधुघ्राणां समूहेन समन्वितम् ॥ १३० ॥
 पञ्चाशत्कोटिगोपीनां विलसैश्च विराजितम् । श्रीकृष्णतुल्यरूपाणां सद्गन्तुष्विष्टैर्वैः ॥
 दृष्ट्वा वृन्दावनं रम्यं यद्गोर्लोकाधीश्वरः । परितो बहुलाकारं कोटियोजनविस्तृतम् ॥
 रत्नशङ्करसंयुक्तं चन्द्रार्कान्वितं मुने । गोष्ठानां च समूहैश्च द्वारपालैः समन्वितम् ॥

आश्रमै रत्नखचितैर्नानाभोगसमन्वितैः । गोपीनां कृष्णभृत्यानां पञ्चाशत्कोटिभिर्युतम् ॥
 भक्तानां गोपवृन्दानामाश्रमैः शतकोटिभिः । ततोऽधिकमुविस्तीर्णैः सद्रत्नप्रयितैर्युतम् ॥
 आश्रमैः पापदानां च ततोऽधिकविलक्षणैः । अमूल्यरत्नरचिनैः संयुक्तं शतकोटिभिः ॥
 पार्षदप्रवराणां च श्रीकृष्णरूपधारिणाम् । आश्रमैः कोटिभिर्युक्तं सद्रत्नेन विनिर्मितैः ॥
 राधिकाशुद्धभक्तानां गोपीनामाश्रमैर्वरैः । सद्रत्नरचितैर्दिव्यैर्द्वात्रिंशत्कोटिभिर्युतम् ॥
 तासां च किङ्करीणां च भवनैः सुमनोहरैः । गणिरत्नादिराचैतैः शोभितं दशकोटिभिः ॥
 शतजन्मतपःपूता भक्ता ये भारते भुवि । हरिभाक्तिपरा ये च कर्मनिर्वाणकारकाः ॥
 स्वप्ने ज्ञाने हरेर्ध्याने निविष्टमानसा मुने । राधाकृष्णेति कृष्णेति प्रजपन्तो दिवानिशम् ॥
 तेषां श्रीकृष्णभक्तानां निवासैः सुमनोहरैः । सद्रत्नमणिनिर्भागेर्नानाभोगसमन्वितैः ॥
 पुष्पशय्यापुष्पमालः श्वेतचामरशोभितैः । रत्नदर्पणशोभाद्यैर्हरिर्मणिसमर्पितैः ॥ १४३ ॥
 अमूल्यरत्नकलशसमूहान्वितशेखरैः । सूक्ष्मवस्त्राभ्यन्तरितैः संयुक्तं शतकोटिभिः ॥
 देवास्तमद्भुतं दृष्ट्वा कियद्दूरं ययुर्मुदा । तत्राक्षयवटं रम्यं ददृशुर्जगदीश्वराः ॥
 पञ्चगोजनवेस्तीर्णमूर्ध्वं तद्विगुणं मुने । सहस्रस्कन्धसंयुक्तशाखासंस्थासमन्वितम् ॥
 रक्तपक्कफलाकीर्णं शोभितं रत्नवेदिभिः । कृष्णस्वरूपास्तन्मूले ददृशुर्वल्लमाच्छिन्नम् ॥
 पीतवस्त्रपरीधानः क्रीडासक्तमनोहरान् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गान् रत्नभूषणमूषितान् ॥
 ददृशुस्तत्र देवेशाः पार्षदप्रवरान्हरेः । ततोऽविदूरे ददृशु राजमार्गं मनोहरम् ॥ १४९ ॥
 सिन्दुराकारमणिभिः परितो रचितं मुने । इन्द्रनीलैः पद्मरागैर्हरिकै रुचकैस्तथा ॥ १५० ॥
 निर्मितैर्वेदिभिर्युक्तं परितो रत्नमण्डपम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रव्यचर्चितम् ॥ १५१ ॥
 दधिपूर्णलाजफलपुष्पदूर्वाङ्कुरान्वितम् । सूक्ष्मसूत्रप्रनियुक्तश्रीलण् १७७ वन्वितम् ॥
 रम्भास्तम्भसमूहैश्च कुङ्कुमाक्षैर्विराजितम् । सद्रत्नमण्डलघटैः फलशाला समन्वितैः ॥
 सिन्दूरकुङ्कुमाक्षैश्च गन्धनन्दनचर्चितैः । मूषितैः पुष्पमालाभिः पादपैः परिभूषितम् ॥
 गोपिकानां समूहैश्च क्रीडासक्तैश्च वेष्टितम् । बहुमूल्येन रत्नेन रत्नसोपाननिर्मितम् ॥
 बह्निशौचांशुकै रम्यैः श्वेतचामरदर्पणैः । रत्नतरुषाविविचित्रैश्च पुष्पमाल्यैर्विराजितान् ॥
 षोडशद्वारसंयुक्तान्द्वारपालैश्च रक्षितान् । परितः परिखायुक्तान् रत्नभारवेष्टितान् ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रव्यचर्चितान् । गृहान्मनोरमान्दृष्ट्वा ते देवा गमनत्सुकाः ॥
 जम्बुः शशिं कियद्दूरं ददृशुः सुन्दरं ततः । आश्रयं राधिकायाश्च रासेर्धर्माश्च नारद ॥
 देवादिदेव्या गोपीनां वरायाश्चाहनिर्मितम् । प्राणाधिकायाः कृष्णभ्य रत्नद्वयमनोहरम् ॥

सर्वा निर्वचनीयं च षण्डितैर्न निरूपितम् । सुचारुवर्तुलाकारं पद्मव्यूतिप्रमाणकम् ॥
 शतमन्दिरसंयुक्तं उवाहितं रत्ननेजसा । अमूल्यरत्नसाराणां चयैर्विगणितं वरम् ॥ १६२ ॥
 दुर्लब्ध्याभिर्गोपिकाभिः परिखाभिः सुशोभितम् । कल्पवृक्षैः परिवृतं पुष्पोद्यानशतान्तरम्
 सुमूल्यरत्नसंयुक्तपाकारैः परिबोध्यतम् । सद्गन्धर्वदिकार्युक्तैर्युक्तं द्वारैश्च सप्तभिः ॥ १६४ ॥
 संयुक्तं रत्नचित्रैश्च विचित्रैर्वर्तुलं मुने । प्रधानसद्वारेभ्यः क्रमशः क्रमशो मुने ॥ १६५ ॥
 सर्वतोऽपि तदस्तत्र षोडशद्वारसंयुतम् । देवा दृष्ट्वा च आचारं सहस्रभ्रुरुच्छ्रितम् ॥
 सद्गन्धर्वद्वयलक्ष्मूहैः सुमनोहरैः, प्रदीप्तं तेजसा रम्यं परमं विस्मयं ययुः ॥ १६७ ॥
 ततः प्रदक्षिणीकृत्य किञ्चिद्दूरं ययुर्मना । पुरतो गच्छता तेषां पश्चाद्भूतस्तदाश्रमः ॥
 गोपानां गोपिकानां च ददृशुश्चाऽऽश्रमान्परान् । अमूल्यरत्नरचिताञ्जलिबोटेमितान्मुने ॥
 दर्शं दर्शं च पणितो गोपानां सर्वमाश्रमम् । गोपिकानां चापरं वा रम्यं रम्यं नवं नवम् ॥
 गोलोकं निखिलं दृष्ट्वा पुलकाङ्गं ययुः सुराः । तदेव वर्तुलाकारं रम्यं वृन्दान्वनं वनम् ॥
 ददृशुः शतशृङ्गं च तद्वह्निर्विरजानदीम् । विरजा ता ययुर्देवा ददृशुः शून्यमेव च ॥
 वाय्वाधारं च गोलोकं सद्गन्धर्ममद्भुतम् । ईश्वरेच्छाविनिर्माणं राधिकाज्ञानुबन्धनात् ॥
 युक्तं सहस्रैः सरसा केवलं मङ्गल लक्षम् । नृत्यं च ददृशुस्तत्र देवाश्च सुमनोहरम् ॥
 सुतानं चारुसंगीतं राधाकृष्णगुणान्वितम् । श्रुत्वैव गीतपीयूषं मूर्च्छामापुः सुरा मुने ॥
 क्षणेन चेतना प्राप्य ते देवः कृष्णमानसाः । ददृशुः परमं श्रव्यं स्थाने स्थाने मनोहरम्
 ददृशुर्गोपिकाः सर्वा नानावेषविधायाः । काश्चिन्मृदङ्गहस्ताश्च काश्चिद्बीणाकरावराः
 काश्चिच्चामरहस्ताश्च करतालकराः पराः । काश्चिद्यन्त्रवाद्यहस्ता रत्ननूपुरशोभिताः ॥
 सद्गन्धर्वकिङ्किणीनालशब्देन शब्दिता वराः । काश्चिन्मस्तककुम्भाश्च नृत्यपेदमनोरथाः ॥
 वेषपनायिकाः काश्चित्काश्चित्तामां च नायिकाः । वृष्णवेषवराः काश्चिद्राघवेषधराः पराः
 काश्चिःसंयोगविरताः काश्चिदालिङ्गने रताः । क्रीडासक्ताश्च ता दृष्ट्वा सस्मिता जगदीश्वराः
 प्रगच्छन्तः किञ्चिद्दूरं ददृशुश्चाऽऽश्रमान्बहून् । राधावस्तीनामेवाश्च प्रधानानां च नरिद ॥
 रूपेणैव गुणेनैव वेषेण यौवनेन च । सौभाग्येनैव वयसा सदृशीनां च तत्र वै ॥ १८३ ॥
 प्रयत्निशद्वयस्याश्च राविकायाश्च गोपिकाः । वेष निर्वचनीयाश्च तासां नामानि च शृणु
 सुशीला च शशिकला यमुना माधवी रत्नी । कदम्बमाला कुन्ती च जाह्नवी च स्वयंप्रभा
 चन्द्रमुखी च स त्रिेशी माधवी सुमुखी सुखा । पद्मालया पारिजाता गौरी च सर्वमङ्गला ॥

कालिका कपला दुर्गा भारती च सरस्वती । गङ्गाऽम्बिका मधुमती चम्पा पर्णा च सुन्दरी ॥
 कृष्णाप्रिया सती चैव नन्दिनी नन्दनेने च । एताः समानाः सद्गनराचिता राधिकाप्रियाः ॥
 एतासां समरूपाणां रत्नधातुविचित्रितान् । नानाप्रकारचित्रेण चित्रितान्मुमनोहरान् ॥
 अमूल्यरत्नकलशसमूहैः शिखरोज्ज्वलान् । सद्गनचित्कृतुभ्रानाश्रमान्ददृशुस्तथा ॥
 ब्रह्माण्डाद्बहिर्दूर्ध्वं च नास्ति लोकस्तदूर्ध्वकः । ऊर्ध्वं शून्यमयं सर्वं तदन्ताऽष्टिरेव च ॥
 रसातलेभ्यः सप्तम्यो नास्त्यधः सृष्टिरेव च । तदधश्च जलं ध्वान्तमगन्तव्यमदृश्यकम् ॥
 ब्रह्म पदान्नं तद्बहिश्च सर्वं मतो निशमय ॥ १९३ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० गे लोकर्णने नाम
 चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गोलोकं निखिलं दृष्ट्वा देवास्ते दृष्टमानसाः । पुनराजमूराधायाः प्रधानद्वारमेव च ॥
 सद्गजमणिनिर्माणं वेदिकायुग्मसंयुतम् । हरिद्रावारमणिना वज्रमंश्रितेन च ॥ २ ॥
 अमूल्यपरत्नचितकपाटेन विभूषितम् । द्वारे नियुक्तं ददृशुर्वीरमानुष्पुतमम् ॥ ३ ॥
 रत्नसंवासनस्थं च रत्नाभरणभूषितम् । पीतवस्त्रपरिधानं सद्गजमुकुटोज्ज्वलम् ॥ ४ ॥
 द्वारं चित्रविचित्रेण ।वचित्रं परमाद्भुतम् । सर्वं निवेदनं चक्रुर्देवा दौवारिकं मुदा ॥ ५ ॥
 तानुवाच द्वारपालोऽनिशङ्क त्रिदशेश्वरान् । नाहं विनाऽऽज्ञया गन्तुं दातुं सापतमीश्वरः
 किं वरान्प्रेषयामास श्रीकृष्णस्थानमेव च । हरेरनुज्ञां संप्राप्य ददौ गन्तुं मुरान्मुने ॥
 तं संप्राप्य ययुर्देवा द्वितीयं द्वारमुत्तमम् । ततोऽधिकं विचित्रं च सुन्दरं सुमनोहरम् ॥
 द्वारे नियुक्तं ददृशुश्चन्द्रमानुं च नारद । विशोरं दशमलं चारुवर्गवैवर्धनं वाम् ॥
 रत्नसिंहासनस्थं च रत्नभूषणभूषितम् । गोपानां च समूहेन पञ्चलक्षेण शोभितम् ॥ १० ॥
 तं समप्य ययुर्देवास्तृतीयं द्वारमुत्तमम् । ततोऽतिसुन्दरं चित्रं ज्वलन्तं मणिमेज्जमा ॥
 द्वारे नियुक्तं ददृशुः सूर्यमानुं च नारद । द्विभुजं मुखलीहसनं विशोरं दशमसुन्दरम् ॥
 मणिकुण्डलयुग्मेन कपोलध्वलराजितम् । रत्नपट्टकरं श्रेष्ठं प्रेक्ष्य गणेशयोः परम् ॥
 नववक्ष्णेन गोपानां घेष्टेन च नृपेन्द्रवत् । तं संप्राप्य ययुर्देवाश्चतुर्थं द्वारमेव च ॥ १४ ॥
 तेभ्यो विलक्षणं स्थं मुदाष्टं मणितेजसा । अत्यद्भुतं विचित्रेण भूषितं सुमनोहरम् ॥

द्वारे नियुक्तं ददृशुर्वसुमानुं वज्रेश्वरम् । विशोरं सुन्दरवरं मणिदण्डवरं परम् ॥ १६ ॥
 रत्नसिंहासनस्थं च रत्नभूषणभूषितम् । पद्मविम्बाधरोष्ठं च सस्मितं सुमनोहरम् ॥ १७ ॥
 तं संभाष्य ययुर्देवा, पञ्चमं द्वारमेव च । वज्रभित्तिस्थितैश्चित्रविचित्रज्वलितं परम् ॥
 द्वारपालं च ददृशुर्देवमनुं च तत्र वै । चारुसिंहासनस्थं च रत्नभूषणभूषितम् ॥ १८ ॥
 मयूरपिच्छचूडं च रत्नमालाविभूषितम् । कदम्बपुष्पसंसक्तसद्मलकुण्डलोज्ज्वलम् ॥ २० ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चितम् । नृपेन्द्रवरपुरुषं च दशलक्षप्रजान्वितम् ॥ २१ ॥
 तं वेत्रपाणिं संभाष्य ययुर्देवा मुदाऽन्विताः । विलक्षणं द्वाग्पट्कं चित्रराजिविराजितम् ॥
 वज्रभित्तियुग्मयुक्तं पुष्पमालाविभूषितम् । द्वारे नियुक्तं ददृशुः शुक्रवानुं व्रजेश्वरम् ॥
 नानालंकारशोभादयं दशलक्षप्रजान्वितम् । श्रीलण्डपल्लवासक्तकपोलं कुण्डलोज्ज्वलम् ॥
 तूर्णं सुरास्तं संभाष्य ययुर्द्वारं च सप्तमम् । नानाप्रकाराचित्रं च पद्म्यश्वातिविलक्षणम् ॥
 द्वारे नियुक्तं ददृशु रत्नवानुं हरेः प्रियम् । चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गं पुष्पमालाविभूषितम् ॥
 भूषितं भूषणै रम्यैर्भणिरत्नमनोहरैः ॥ २१ ॥
 गोपैर्द्वादशलक्षैश्च राजेन्द्रमिव राजितम् । रत्नसिंहासनस्थं च स्मेराननसरोरुहम् ॥ २३ ॥
 तं वेत्रहस्तं संभाष्य जग्मुर्देवेश्वरा मुदा । विचित्रमष्टमं द्वारं सप्तम्योऽपि विलक्षणम् ॥
 दौवारिकं ते ददृशुः सुगर्भं सुमनोहरम् । सस्मितं सुन्दरवरं श्रीखण्डतिलकोज्ज्वलम् ॥
 बन्धुजीवाधरोष्ठं च रत्नकुण्डमाण्डितम् । सर्वालंकारशोभादयं रत्नदण्डवरं वरम् ॥
 गोपैर्द्वादशलक्षैश्च किशोरैश्च समन्वितम् । ततः शीघ्रं ययुर्देवा नवमं द्वारमीप्सितम् ॥
 वज्रसद्मनराचितं चतुर्धेदिसमन्वितम् । अपूर्वाचित्रराचितं मालाजालैर्विराजितम् ॥ २२ ॥
 द्वारपालं च ददृशुः सुवलं ललिताकृतिम् । नानाभूषणशोभादयं भूषणार्हं मनोहरम् ॥
 वज्रैर्द्वादशलक्षैश्च संयुक्तं सुमनोहरम् । तं दण्डहस्तं संभाष्य सुरा द्वारान्तरं ययुः ॥
 विशिष्टं दशमद्वारं दृष्ट्वा ते विस्मयं ययुः । सर्वानिर्वचनीयं चाप्यष्टमश्रुतं मुने ॥
 ददृशुर्द्वारपालं च सुदामानं च सुन्दरम् । अनिर्वचनीयरूपं कृष्णतुल्यं मनोहरम् ॥
 गोपविंशतिलक्षणां समूहैः परिवारितम् । तं दण्डहस्तं दृष्ट्वैव जग्मुर्द्वारान्तरं सुराः ॥
 द्वारमेकादशाख्यं च मुचित्रं महदद्भुतम् । द्वारपालं च तत्रस्थं श्रीदामानं व्रजेश्वरम् ॥
 राधिकापुत्रपुरुषं च पीतवस्त्रेण भूषितम् । अमूल्यरत्नरचितरम्यसिंहासनास्थितम् ॥ ३९ ॥
 अमूल्यरत्नमूषाभिर्भूषितं सुमनोहरम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमेन विराजितम् ॥ ४० ॥
 गण्डाधलकपोलार्हसद्मनकुण्डलेज्ज्वलम् । सद्मनश्रेष्ठरचितविचित्रमुकुटोज्ज्वलम् ॥

५ फुलमालतीमालाजालैः सर्वाङ्गभूषितम् । कोटिगोपैः परिवृतं राजेन्द्राधिकमुज्ज्वलम् ॥
 तं संभाष्य ययुर्द्वारं द्वादशाक्ष्यं सुरा मुदा । अमूल्यरत्नराचितयोदिकाभिः समन्वितम् ॥
 सर्वेषां दुर्लभं चित्रमदृश्यमश्रुतं मुने वज्रभित्तिस्थितं चित्रं सुन्दरं सुमनोहरम् ॥ ४४ ॥
 द्वारे नियुक्ता ददृशुर्देवा गोपाङ्गना वराः । नवयौवनसंपन्ना रत्नाभरणभूषिताः ॥
 पीतवस्त्रपरीधानः कवरीभारभूषिताः । सुगन्धिमालतीमालाजलैः सर्वाङ्गभूषिताः ॥ ४५ ॥
 रत्नकङ्कणकेयूररत्ननूपुरभूषिताः । रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताः ॥ ४६ ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चिताः । पीनश्रीणीभगनम्रा नितम्बाभारणीडिताः ॥
 गोपीनां शतकोटीनां श्रेष्ठाः प्रेष्ठा हरेरपि गोपीश्च कोटिशो दृष्ट्वा सुरान्ते विस्मयं ययुः
 संभाष्य ता मुदा युक्ता ययुर्द्वारान्तरं मुने । ततश्च क्रमशो विप त्रिषु द्वारेषु तत्र वै ॥
 गोपाङ्गनानां श्रेष्ठाश्च ददृशुः सुमनोहराः । वराणां च वरा रम्या घन्या मान्याश्च शोभनाः
 सर्वाः सौभाग्ययुक्ताश्च राधिकायाः प्रियाश्च ताः । भूषिता भूषणै रम्यैः प्रोद्भिन्नवयौवनाः
 एवं द्वारत्रयं दृष्ट्वा स्वप्रज्ञानद्भुताश्रुतम् । अदृश्यमतिरम्यं चाप्यनिरूप्यं विचक्षणैः ॥
 तास्ताः संभाष्य देवास्ते विष्मिता ययुरीश्वराः । राधिकाभ्यन्तरं द्वारं षोडशाक्ष्यं मनोहरम्
 सर्वासां च प्रधानं च गोप्यं गोपाङ्गनागणैः । अयस्त्रिंशद्व्यवस्थानां निरुपेक्षितं मुने ॥
 तेषामनिर्वचनीयैर्नागुणसमन्वितैः । रूपयौवनसंपन्नै रत्नालंकारभूषितैः ॥ ५६ ॥
 रत्नकङ्कणकेयूररत्ननूपुरभूषितैः । सद्गन्धविङ्किणीजालैर्मध्यदेशविभूषितैः ॥ ५७ ॥
 रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजितैः । प्रफुल्लमालतीमालाजालैर्वसःस्थेलाज्ज्वलैः ॥ ५८ ॥
 शरत्गवर्णपद्मानां प्रभां मुष्णन्मुखेन्दुभिः । पारिजातप्रसूनानां मालाजालेन वेष्टितैः ॥
 पद्मविम्बाधगोष्ठैश्च स्मेरामनसरोरुहैः । पद्मदाडिमबीजाभिः शोभितैर्दन्तपङ्क्तिभिः ॥
 चारुचम्पकवर्णाभिर्मध्यस्थलकूर्शैर्मुने । गजमोक्तिकयुक्तभिर्नासिकाभिर्विराजितैः ॥ ५९ ॥
 खगेन्द्रचारुचञ्चूनां शोभामुष्णामिरेव च । गजेन्द्रगण्डकठिनस्तनभारभरानतैः ॥ ६० ॥
 पीनश्रीणिमरातैश्च मुकुन्दपद्मानसैः । निमेषगहिता देवा द्वारं च ददृशुश्च ताः ॥ ६१ ॥
 सद्गन्धमगिरत्नैश्च वेदिकायुग्मशोभितम् । हरिन्मणानां स्तम्भानां समूहैः संयुतं सदा ॥
 सिन्दूराकारमणिनिर्मयस्थलविराजितैः । पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विभूषितम् ॥
 तत्संपर्शैर्गन्धवाहैः सर्वत्र सुरभीकृतम् । दृष्ट्वा तत्परमाश्चर्यं राधिकाभ्यन्तरं सुराः ॥
 श्रीकृष्णचरणाम्भोजदर्शनैकमनोरयाः । ताः संभाष्य ययुः शीघ्रं पुलकाश्रितविग्रहाः ॥
 भक्त्युद्रेकादध्रुवपूर्णाः त्रिचित्रस्रात्मकंधराः । आरात्ते ददृशुर्देवा राधिकाभ्यन्तरं वरम् ॥
 मन्दिराणां च मध्यस्थं चतुःशालं मनोहरम् । अमूल्यरत्नसाराणां सारेण रचितं परम् ॥

नानारत्नमणिरत्नैर्वज्रयुक्तैश्च भूषितम् । पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विराजितम् ॥१॥
 मुक्तासमूहैर्भाणिकयैः श्वेतचामरदर्पणैः । अमूल्यापरत्नसाराणां कलशैर्भूषितं मुने ॥२॥
 पट्टसूत्रग्रन्थयुक्तश्रीखण्डोल्लवान्वितैः । मणिरत्नसमसमूहैश्च रम्यप्राङ्गणभूषितम् ॥३॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवसंयुतम् । शुक्लधान्यशुक्लपुष्पप्रवालफलतण्डुलैः ॥४॥
 पर्णटुर्वासतैर्लज्जिर्निर्मज्जनविभूषितैः । फलयुक्तैरानकुम्भैः सिन्दूरकुङ्कुमान्वितैः ॥५॥
 पारिजातप्रसूनानां मालायुक्तैर्विराजितम् । प्रसूनोक्तैर्गन्धवाहैः सर्वत्र सुरभीकृतम् ॥६॥
 सर्वानिर्वचनीयं च यद्द्रव्यमनिरूपिणम् । ब्रह्माण्डे दुर्लभं यद्यद्वस्तुभित्तैर्विराजितम् ॥७॥
 पारिजातप्रसूनानां मालाजालैः सुशोभितम् । रत्नशय्यासु ललिताः रुक्मवस्त्रपरिच्छदाः
 कोटिशो रत्नकुम्भाश्च रत्नपात्राणि नारद । अमूल्याणि चारुणि तैस्तैरेव विभूषितम् ॥८॥
 नानाप्रकारवाद्यानां कलनावैर्निनादितम् । स्वरयन्त्रैश्च वीणाभिर्गोपीसंगीतमुद्भूतम् ॥९॥
 मोहितं वाक्शब्दैश्च मृदङ्गनां च नारद । गोपानां कृष्णवृत्त्यानां समूहैः परिवारितम् ॥१०॥
 राधासखीनां गोपीनां वृन्दैर्वृन्दैर्विराजितम् । राधाकृष्णगुणोद्रेकपदसंगीतमुद्भूतम् ॥११॥
 प्रथमम्यन्तरं दृष्ट्वा बभूवुर्बस्मिताः सुराः । शृश्रुवुर्भूधुरं गीतं ददृशुर्नृत्यमुत्तमम् ॥१२॥
 तत्र तस्युः सुरा सर्वे ध्यानैकतानमानसाः । रत्नसिंहासने रम्यं ददृशुस्त्रिदशेश्वरः ॥१३॥
 धनुःशतप्रमाणं च परितो वर्तुलकृतिम् । सद्गन्धसुद्रकलशसमूहैश्च समन्वितम् ॥१४॥
 चित्रपुतलिकपुष्पाचित्रकाननभूषितम् । तत्र तेजःसमूहं च सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥१५॥
 प्रभया जालितं ब्रह्मज्ञाश्चर्यमहद्भूतम् । सप्ततालप्रमाणं तद्व्यासमूर्ध्वं समन्ततः ॥१६॥
 तेजोमुपं च सर्वेषां मेहाश्रमविवर्जितम् । सर्वव्यापि सर्वबीजांश्चक्षुरोधकरं परम् ॥१७॥
 दृष्ट्वा तेजःस्वरूपं च ते देवा ध्यानतत्पराः । प्रणेमुः परयाभक्त्याभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥१८॥
 परमानन्दसंयोगादश्रुपूर्णविलोचना । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गा ध्याञ्छापूर्णमनोरथाः ॥१९॥
 नत्वा तेजःस्वरूपं च तमीशं त्रिदशेश्वराः । तत्रोत्थाय ध्यानयुक्ताः प्रतस्थुर्तेजसः सुरा ॥२०॥
 ध्यात्वेवं जगतां धाता बभूव संपुटाञ्जलिः । दक्षिणे शंकरं कृत्वा वामे धर्मं च नारद ॥२१॥
 भक्त्युद्रेकात्प्रतुष्टाव ध्यानैकतानमानसाः । परात्परं गुणार्जितं परमात्मानमोश्चरम् ॥२२॥

ब्रह्मोवाच—

वरं वरेण्यं वरदं वरदानां च कामम् । वारणं सर्वभूतानां तेजोरूपं नमाम्यहम् ॥२३॥
 मद्गले मद्गलानां च मद्गले मद्गलप्रदम् । समस्तमद्गलाघरं तेजोरूपं नमो ॥२४॥
 श्रितं सर्वत्र निर्लिप्तम् त्मरूपं परात्परम् । निरीहमवितर्क्य च तेजोरूपं नमो ॥२५॥

सगुणं निर्गुणं ब्रह्म ज्योतीरूपं सनातनम् । साकारं च निराकारं तेजोरूपं न० ॥९६॥
तमनिर्वचनीयं च व्यक्तमव्यक्तभेककम् । स्वेच्छामयं सर्वरूपं तेजोरूपं न० ॥ ९७ ॥
गुणत्रयविभगाय रूपप्रथमं परम् । कलया ते कृताः सर्वे किं जानन्ति श्रुतेः परम् ॥
सर्वाधारं सर्वरूपं सर्वबीजमबीजकम् । सर्वान्तकमनन्तं च तेजोरूपं न० ॥ ९९ ॥
लक्ष्यं षड्गुणरूपं च वर्णनीयं विचक्षणैः । किं वर्णयामि लक्ष्यं च तेजोरूपं न० १०० ॥
अशरीरं विग्रहवन्निद्रियं यदतीन्द्रियम् । यदसासि सर्वसासि तेजोरूपं न० ॥ १०१ ॥
गमनः हर्मपादं यदक्षुः सर्वदर्शनम् । हस्तास्यहीनं यद्रोक्तं तेजोरूपं न० ॥ १०२ ॥
वेदे निरूपितं वस्तु सन्तः शक्ताश्च वर्णितुम् । वेदे निरूपितं यत्तेजोरूपं न० ॥ १०३ ॥
सर्वेशं यदनीशं यत्सर्वादि यदनारी यत् । सर्वात्मकमनात्मं यत्तेजोरूपं न० ॥ १०४ ॥
अहं विधाता जगतो वेदानां जनकः स्वयम् । पाता धर्मो हरो हर्ता स्तोत्रं शक्ता न
केऽपि यत् ॥ १०५ ॥

सेवया तव धर्मोऽयं पालने च निरूपितः । तत्राऽऽज्ञया च संहर्ता त्वया काले निरूपिते ॥
'निः'शोपोत्पत्तिकर्ताऽहं त्वत्पदाम्भोजसेवया । कर्मिणां फलदाता च त्वं भक्तानां च नः प्रभुः
ब्रह्मण्डे त्रिम्बमदृशे भूत्वा विवर्दिणो वयम् । एवं कतिविधाः सन्ति तेष्वनन्तेषु सेवकाः
यथा न संख्या रेणूनां तथा तेषामणीयसाम् । सर्वेषां जनकधेशो यस्तं स्तोत्रं च केशवाः
एकैकलामविवरे ब्रह्माण्डभेकभेककम् । यस्यैव महतो विष्णोः षोडशांशस्त्वैव सः ॥ १०
६॥ यन्ते योगिनः सर्वे तवैतद्रूपमोक्षितम् । त्वद्भक्तदाम्यानिरताः सेवन्ते चरणाम्बुजम् ॥
किशोरं सुन्दरतरं यद्रूपं कमनीयकम् । मन्त्रध्यानानुरूपं च दर्शयास्माकमीश्वर ॥ ११ ॥
नवीनजलदृशमं पीताम्बरधर वरम् । द्विभुजं मुग्धीहस्तं सन्मितं सुपनोदरम् ॥ ११ ॥
मयूरपिच्छचूडे च मालतीजालमण्डितम् । चन्दनागुरुभृश्रीकुङ्कुमवद्रवचर्चितम् ॥ १३ ॥
अमूल्यरत्नसाराणां सारमूषणभूषितम् । अमूल्यरत्नरचितकिरीटमुकुटोज्ज्वलम् ॥ १५ ॥
शरप्रफुल्लपद्मानां प्रभामोष्यास्यचन्द्रकम् । पद्मविम्बममानेन ह्यधरोष्ठेन रानितम् ॥
पद्मदण्डमञ्जीनाभदन्तपङ्क्तिमनोहरम् । केलीकदम्बमूढे च स्थितं रासरसोन्मुखम् ॥
'गोपीवत्कस्मिततनुं गधावसःस्थलस्थितम् । एवं वाञ्छितरूपं ते द्रष्टुं को वा न चोत्सुकः
इत्येवमुक्त्वा विश्वसृष्ट प्रणनाम पुनः पुनः । एवं स्तोत्रेण दृष्ट्वा धर्मोऽपि शंकरः स्वयम् ॥
ननाम मूढो भूयश्च साश्रुपूर्णविलोचनः । सिद्धनोऽपि पुनः स्तोत्रं प्रचक्रुर्दशेश्वराः ॥

व्यासास्तत्राऽऽश्रमे सर्वे श्रीकृष्णतेजसा मुने । स्तवराजमिमं नित्यं ब्रह्मेशधर्मभिः कृतम् ॥
 पूजाकाले हरेरेवं भक्तियुक्तश्च यः पठेत् । सुदुर्लभां दृढां भक्तिं निश्चलां लभे हरेः ॥
 सुरासुरमुनीन्द्राणां दुर्लभं दास्यमेव च । अणिमादिकसिद्धिं च साधोऽप्यदिचतुष्टयम् ॥
 इहैवोष्णतृणैश्च विख्यातः पूजितो ध्रुवम् । वाविसादिर्मन्त्रसिद्धिश्च भवेत्तस्य मुनिश्चितम्
 सर्वसौभाग्यमारोग्यं यशसा पूरितं जगत् । पुत्रश्च विद्या कविता निश्चला कमला तथा ॥
 पानी पतिव्रता साध्वी सुशीला सुस्थिराः प्रजाः । कीर्तिश्च विरकालीना तस्मिन् कृष्णान्तिके
 गतिः ॥ १२६ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० गोलोकवर्णने श्रीकृ०

पद्मस्तोत्रराजपठनं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अथ पष्ठोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

ध्यात्वा स्तुत्वा च निष्ठन्तो देवास्ते तेजसः पुरः । ददृशुस्तेजसो मध्ये शरीरं कमनीयकम्
 सनत्प्रभोदवर्णमं सस्मितं सुमनोहरम् । परमाह्लादकं रूपं त्रैलोक्यचित्तमोहनम् ॥ २ ॥
 गण्डस्थलकपोलाग्रां ज्वलन्मकरकुण्डलम् । सद्गन्तनूपुराभ्यां च चरणाम्भोजरजितम् ॥
 बद्धिशुद्धहरिद्राम्बूल्यवस्त्रविराजितम् । मणिरत्नेन्द्रसारणां स्नेच्छाकौतुकनिर्मितैः ॥
 मूर्धितं भूषणै रभ्यैस्तद्रूपेणैव मूर्धितैः । विनोऽमुरलीयुक्तविम्बाघरमनोहरम् ॥ १ ॥
 प्रसन्नेक्षणपश्यन्तं भक्तानुग्रहकारकम् । सद्गन्तगुटिकायुक्तकवचोरःस्थलोज्ज्वलम् ॥ १ ॥
 कौस्तुभापचसद्गन्तप्रदीप्तनेत्रोऽज्ज्वलम् । तत्र तेजसि चार्वङ्गी दृष्ट्वा रात्रिकाभिवाम्
 पश्यन्तं सस्मितं कान्तं पश्यन्तीं वक्रचक्षुषा । मुक्तापङ्क्तिविनेन्दैरुदन्तपङ्क्तिविरजितम्
 ईषद्वास्तवसत्त्वस्यां शरपङ्कजलोचनाम् । शरत्पार्षणचन्द्राभाविनिर्गस्यमनोहराम् ॥
 मन्वुर्जीवप्रभामुष्टापरौष्ठरचिराननाम् । रणमञ्जीरयुग्मेन पादाम्बुजविराजिताम् ॥ १० ॥
 मणीन्द्राणां प्रभामोचनखराविजिराजिताम् । कुङ्कुमाभासमाच्छाद्यपदाधोरामभूषिताम् ॥
 अमूल्यरत्नसागागां रेशनाश्रेणिभूषिताम् । हुताशनविशुद्धांशु कामूल्यज्ज्वलितोऽज्ज्वलाम् ॥
 महामणीन्द्रसारणां किङ्किणीम-पसेयुताम् । सद्गन्तहारकेयूरकरकङ्कणभूषिताम् ॥ १३ ॥
 रत्नेन्द्राणां रचितकपोलोज्ज्वलकुण्डलाम् । कर्णोपरि मणीन्द्राणां कर्णभूषणभूषिताम् ॥
 खगेन्द्रधन्नुनासाप्रगजेन्द्रमौक्तिकान्विताम् । मालतीमालया वक्रकनरीमारशोभिताम् ॥

मालया वीरुभेन्द्राणां वक्षःस्थलमुशोभिताम् । पारिजातप्रसूनानां मलाजालोज्ज्वलाम्बराम्
रत्नाङ्गुलीयनिकैः कराङ्गुलिविभूषिताम् । दिव्यशङ्खविकारैश्च चित्ररगविभूषितैः ॥
सूक्ष्मसूत्राकृतै रम्यैर्भूषिता शङ्खभूषणैः । सद्रत्नसारगुटिकाराजिसूत्रमुशोभिताम् ॥ १८ ॥
प्रतप्तस्वर्णवर्णामाच्छाद्यचारुविग्रहाम् । नितम्बश्रोणिललितां पीनस्तननताम्बराम् ॥
भूषितां भूषणैः सवैः सौन्दर्येण विभूषितैः । विस्मितास्त्रिदशाः सर्वे दृष्ट्वा तामीश्वरीवराम्
शुश्रुवुस्ते सुराः सर्वे परिपूर्णमनोरथाः ॥ २० ॥

ब्रह्मोवाच—

तव चरणसरोजे ममनश्चञ्चरीको भ्रमतु सततमीश प्रेममक्त्या सरोजे ॥
भुवनविभवमोगात्तापशा-त्यौषधाय सुदृढमुपारिपक्वां देहि भक्तिं च दास्यम् ॥

शंकर उवाच—

भयजलनिविषग्रश्चित्तमीनो मदीयो भ्रमति सततमस्मिन्धोरसंसारकूपे ॥
विषयमनिगिनिन्द्यं दृष्टिसंहाररूपमनय तव भक्तिं देहि पादारविन्दे ॥ २२ ॥

धर्म उवाच—

तव निमज्जनसार्वे संगमो मे मदीय भ्रमतु विषयमन्वच्छेदने तीक्ष्णखड्गः ।
तव चरणसरोजे स्थानदानैरहेतुर्जनुषि जनुषि भक्तिं देहि पादारविन्दे ॥ २३ ॥

इत्येवं स्तवनं कृत्वा परिपूर्णकामनसाः । कामपूरस्य पुरतस्विष्टन्तो राविकापतेः ॥
सुराणां स्तवनं श्रुत्वा तानुवाच कृपामिवि । हितं तथ्यं च वचनं स्मेराननसरोरुहः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

निष्ठताऽऽगच्छत सुरा मदीया नात्र संशयः । शिवाश्रयाणां कुशलं प्रष्टुं युक्तं न सांप्रतम्
निश्चिन्ना भवतात्रैव का चिन्ता वो मायि स्थिते । स्थितोऽहं सर्वजीवेषु प्रत्यक्षोऽहं स्वप्नेनैव
युष्पाकं यमभिप्रायं सर्वं जानामि निश्चिनम् । शुभाशुभं च यत्कर्षं काञ्चे खलु पविष्यति ॥
महं सुदं च यत्कर्म सर्वं कालकृतं सुराः । स्वे स्वे काञ्चे च तरवः फाले । पुष्पिणः सदा ॥
परिपक्वफला वलि काञ्चे पक्वफलान्विताः । सुखं दुःखं विपत्संपच्छे कचिन्ताशुभाशुभम् ॥
स्वकर्मफलनिष्ठं च सर्वकालेऽऽगुपस्थितम् । न हि कस्य प्रियः को वा विप्रेयो वा जगत्त्रये ॥
काले कार्यवशात्तर्कं भ्रान्त्येवातिथ्याः प्रियाः । राजानो मनवः पृथक्श दृष्ट्वा युष्मामेवत्र वै
स्वकर्मफलभाकेन सर्वे कालवशंगताः । युष्माकमधुना चैव गोलोके यत्तत्र गतम् ॥
पृथिव्या त-क्षणेनैव सप्त मन्वन्तरं गतम् । इन्द्राः सप्त गतास्तत्र देवेन्द्रश्चाष्टमोऽधुना ॥
कालचक्रं भ्रमत्येव मदीयं च दिवानिशम् । इन्द्रश्च मात्वा भूगः सर्वे कालवशंगताः ॥

कीर्तिः पृथग्या पुण्यमद्य कथामात्रावशेषितम् । अधुना पि च रात्रानो दुष्टाश्च हृदिनिन्दकाः
 बभूवुर्वहवो भूमौ महाबलपराक्रमाः । सर्वे यास्यन्ति राज न. कालान्तरवशं ध्रुवम् ॥
 उपस्थितोऽपि कालोऽयं वातो वानि निरन्तरम् । वह्निर्दहति सूर्यश्च तपत्येव ममाऽऽज्ञया
 व्याधयः सन्ति देहेषु मृत्युश्चरति जन्तुषु । वर्पत्येते जलाधराः सर्वे देवा ममाऽऽज्ञया
 ब्रह्मण्यनिष्ठा विप्रश्च तपोनिष्ठास्तपोधनाः । ब्रह्मर्षयो ब्रह्मनिष्ठा योगनिष्ठाश्च योगिनुः ॥
 ते सर्वे मद्भयाद्भीताः स्वकर्मधर्मतत्पराः । मद्भक्ताश्चैव निःशङ्काः कर्मनिर्मूलकारकाः ॥
 देवाः कालस्य कालोऽहं विधाता धातुरेव च । संहारकर्तुः संहर्ता पातुः पाता परात्पराः
 ममाऽऽज्ञयाऽयं संहर्ता नान्ना तेन हरः स्मृतः । त्वं विश्वमृद् सृष्टिहेतोः पाता धर्मस्य रक्षणार्
 ब्रह्मादितृणपर्यन्तं सर्वेषामहमिश्चरः । स्वकर्मफलदाताऽहं कर्मनिर्मूलकारकः ॥ ४४ ॥
 अहं चान्संहरिष्यामि कस्तेषामपि रासिता । यानहं पालयिष्यामि तेषां हन्ता न कोऽपि वा
 सर्वेषामपि संहर्ता खलु । पाताऽहमेव च । नाहं शक्तश्च भक्तानां संहारे नित्यदेहिनाम् ॥
 भक्ता ममानुमा नित्यमत्पादार्चनतत्पराः । अहं भक्तान्तिके शश्वत्तेषां रक्षणहेतवे ॥
 सर्वे नश्यन्ति ब्रह्माण्डे भ्रमन्ति पुनः पुनः । न मे भक्ता प्रणश्यन्ति निःशङ्काश्च निरापदः
 अतो विपश्चितः सर्वे दास्यं वाञ्छन्ति नो वरम् । ये मा दास्यं प्रयाचन्ते धन्यास्तेऽन्ये-
 च वञ्चिताः ॥ ४५ ॥

जन्ममृत्युजराव्याधिभयं च यमघातना । अन्येषां कर्मिणामस्ति न भक्तानां च कर्हिचित्
 भक्ता न लिप्ताः पापेषु पुण्येषु सर्वकर्मिणः । अहं ध्रुवो मे तेषां च कर्मभोगं ननु निश्चिन्तम् ॥
 अहं प्राणश्च भक्तानां भक्ताः प्राणा मयापि च । ध्यायन्ते ते च मां नित्यं तान्स्मरामि दि-
 नं च निशम् ॥ ४६ ॥

भक्तं सुदर्शनं नाम षोडशारं सुतीक्ष्णकम् । यत्तेजः षोडशांशोऽपि नास्ति सर्वेषु जीविषु ॥
 भक्तान्तिके तु सच्चक्रं दत्त्वा रक्षार्थमपि सितम् । न स्वास्थ्यं न च प्रीतिर्मे भामि तेषां च संनि-
 विम् ॥ ४७ ॥

न मे स्वास्थ्यं च वैकुण्ठे गोलोके राविकान्तिके । यत्र तिष्ठन्ति भक्तास्ते तत्र तिष्ठाम्यहर्निशम्
 प्राणेशः प्रेयसी राधा गिरिगिरासि दिव्यनिशम् । यूयं प्राणाविका लक्ष्मीर्न मे भक्तात्परा पिशा
 भक्तदत्तं च ददूद्वयं मयायाऽश्रामि सुरेश्वराः । अभयदत्तं नाश्रामि ध्रुवं भुङ्क्ते बलिं स्वयम्
 स्त्रीपुत्रस्वजनान्स्वयत्वा ध्यायन्ते मामहर्निशम् । युष्मान्विहाय ताञ्जित्यं स्मराम्यहमहर्नि-

शम् ॥ ४८ ॥

दुष्टा यश मे भक्तानां ब्राह्मणानां गवामपि । कतूनां देवतानां च हिंसा कुर्वन्ति निश्चितम् ॥
तदाऽचिरं ते नश्यन्ति यथा वह्नौ तृणानि च । न कोऽपि राक्षसा तेषां मयि हन्तव्युपस्थितः ॥
याम्या मे पृथिवी देवा दातॄन् ययं स्वमालयम् । ययं चैवाशरूपेण शीघ्रं गच्छत मृतलम् ॥
इत्युक्त्वा जगतां नाथो गोपानाहूय गोपिकाः । उवाच मधुरं वाक्यं सत्यं यत्समयोचितम् ॥
गोपा गोप्यश्च शृणुते यात नन्दजनं परम् । वृषभानुगृहे स्तिष्ठ गच्छ त्वमपि राधिका ॥ ६३ ॥
वृषभानुप्रेषा साध्वी नन्दगोपकलावती । सुवल्लभ सुता सा च कमलाशयमुद्रवा ॥
पितॄणां मानसी कन्था घन्था मान्धा च योपिताम् । दुरा दुर्वाससः शापाजन्म तस्या व्रजे गृहे
तस्यां गृहे जन्म लभे शीघ्रं नन्दजनं व्रजं । त्वामहं बालरूपेण गृह्णामि कमलानने ॥
त्वं मे पाणोपिका गच्छ तव प्राणोपिकोऽप्यहम् । न किञ्चिन्नावगोभिन्नमेकाङ्गं सर्वदैव हि ॥
तिष्ठतैव राधिका तव सरोद्रे प्रेमविह्वला । पपी चक्षुश्चकोराम्यां मुखचन्द्रं हरिमुने ॥ ६८ ॥
जनुलभते गोपाश्च गोप्यश्च पृथिवीतले । गोपानामुत्तमानां च मन्दिरे मन्दिरे शुभे ॥
एतस्मिन्नन्तरे सर्वे ददृशु रथमुत्तमम् । मणिरत्नेन्द्रसारेण हीरकेण विभूषितम् ॥ ७० ॥
भूतचामरलक्षणे शोभिते दर्पणायुते । सूक्ष्मकापः पवत्रेण वह्निशुद्धेन भूषितम् ॥ ७१ ॥
सद्वत्नकुण्डलाभ्यां च सहस्रेण सुशोभितम् । पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विगन्धितम् ॥
पार्यदम्बरयुक्तं शान्तकुम्भमयं शुभम् । तेजःस्वरूपं तुल्यं शतसूर्यमप्रममम् ॥ ७३ ॥
तत्रस्थं पुरुषं दशमं सुन्दरं व्रजनीयकम् । शङ्खचक्रगदापद्मधरं पीताम्बरधरम् ॥ ७४ ॥
किरीटिनं कुण्डलिनं वनमालविभूषितम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुण्डकुपदवचंचितम् ॥
चतुर्भुजं स्मेरववत्रं भक्तानुग्रहकारकम् । मणिरत्नेन्द्रसारिणीं सारभूषणभूषितम् ॥
देवीं तद्गोमता रम्यां शुक्लवर्णां मनोहराम् । रत्नालंकारशोभादद्यां शोभिनां पातवाससा ॥
शरत्पाविणचन्द्राभ्यां शरत्पङ्कजलोचनाम् । पद्मविम्बाधरोष्ठीं च स्मेरयुक्तां मनोहराम् ॥
वेणुगीणाग्रनहस्तां मक्तानुग्रहकारिकाम् । वैद्याधिष्ठातृदेवीं च ज्ञानरूपां सरस्वतीम् ॥
अपरां दक्षिणे रम्यां शतचन्द्रसमप्रभाम् । प्रतप्तस्वर्णवर्णां सस्मितां सुमनोहराम् ॥
सद्वत्नकुण्डलाभ्यां च सुकण्ठविराजिताम् । अमूल्यरत्नलवितामूल्यपवत्रेण भूषिताम् ॥
अमूल्यरत्नरत्नयुक्तकरकङ्कणशोभिताम् । सद्वत्नसारसज्जीरकलक्ष्मणसमन्विताम् ॥ ८२ ॥
मणीन्द्रकिङ्किणीयुक्तमध्यदेशसमन्विताम् । पारिजातप्रसूनानां मालावत्स्यलोज्ज्वलाम् ॥
प्रकुलमालागीमालासंयुक्तकरीयुताम् । शरच्चन्द्रप्रभामुष्णमुखचालविभूषिताम् ॥ ८४ ॥

वस्तुर्गविन्दुसंयुक्तसिन्दूरतिलकान्वितम् । सुचारुकज्जलासक्तशरत्पङ्कजलोचनम् ॥
 सहस्रदलसंसक्तललाकमलसंयुताम् । नागवर्णं च पश्यन्तं पश्यन्तीं वक्रवक्षुपा ॥
 अवरह्य रथात्तूर्णं सखीवः सहपार्षदः । जगाम च सभां रम्यां गोपगोपीमन्विताम् ॥
 देवा गोपेश्च गोपाश्च ताम्रुः प्राञ्जलयो मुदा स मवेदोक्तस्तोत्रेण कृतेन च सुगर्भिभिः
 गत्वा नारायणो देवो विलीनः कृष्णविग्रहे । दृष्ट्वा च परमाश्चर्यं ते सर्वे विस्मयं ययुः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र शातकुम्भमपादथात् । अवरह्य स्वयं विष्णुः पाना च जगतां पतिः ॥
 आनगाम चतुर्बाहुर्वनमालाविभूषितः । पीताम्बरधरः श्रीमान्सास्मितः सुमनोहरः ॥९१॥
 सर्वालकारशोभाढ्यः सूर्यकोटिसमप्रभः । उत्तस्थुस्ते च तं दृष्ट्वा दृष्टुवुः प्रणता मुने ॥
 स चापि लीनस्तत्रैव राधिवेशस्य विग्रहे । ते दृष्ट्वा महदाश्चर्यं विस्मयं परमं ययुः ॥
 संविलीने हरेरङ्गे श्वेतद्वीपनिवासिनि । एतस्मिन्नन्तरे तूर्णमाजगाम स्वराश्रितः ॥९४॥
 शुद्धस्फटिकसंवशो नम्रा संवर्धनः स्मृतः । सहस्रशीर्षा पुरुषः शतसूर्यसमप्रभः ॥
 आगतं तुष्टुवुः सर्वे दृष्ट्वा तं विष्णुविग्रहम् । स चाऽद्यात् नतस्कन्धस्तुष्टाव राविकेश्वरम्
 सहस्रमूर्धा भक्त्या च प्रणन्नाम च नारद । आवां च धर्मपुत्रौ द्वौ नरनारायणामिधौ ॥
 लीनोऽहं कृष्णपादाब्जे बभूव फाल्गुनो वरः । ब्रह्मेश्वरोपधर्माश्च तस्युरेकत्र तत्र वै ॥
 एतस्मिन्नन्तरे देवा ददृशु रथमुत्तमम् । स्वर्णसारविकारं च नानारत्नपरिच्छदम् ॥९९॥
 मणीन्द्रधारसंयुक्तं वह्निशुद्धांशुकान्वितम् । श्वेतचामरसंयुक्तं भूवितं दर्पणायुतैः ॥१००॥
 सद्गतसारकलशसमूहेन विगणितम् । पारिजातप्रसूनाना मालाजालैः सुशोभितम् ॥
 सहस्रचक्रसंयुक्तं मनोपायिमनोहरम् । प्रीत्यन्धगान्धर्माट्टण्डप्रमामोषकरं वरम् ॥१०२॥
 मुक्तामाणिक्यवज्राणा समूहेन समुज्ज्वलम् । विभ्रपुत्तलिकापुष्पसङ्गः काननचित्रितम् ॥
 देशानां दानवाना च रणानां प्रवरं मुने । यत्नेन शंकरप्रीत्या निर्मितं विश्वकर्मणा ॥
 पञ्चाशद्योजनेर्ध्वं च चतुर्योजनवितृतम् । रीनितुल्यवधूयुक्तैः शोभितं रनिमन्दिदैः ॥
 रत्नग्यां ददृशुर्देवी रत्नालंकारमूषिताम् । प्रदग्धस्वर्णसारानां प्रमामोषकररुतिम् ॥
 तेन स्वरूपामतुली मूलप्रकृतिभीश्वरीम् । सहस्रमुजसंयुक्तां नानायुधसमन्विताम् ॥
 ईषडात्यप्रसन्नान्यां पद्मानुग्रहकारकाम् । गण्डस्थलकपोलस्यसद्गतकुण्डलोज्ज्वलाम् ॥
 रत्नेन्द्रसाररवितकगन्मर्डीरराजिताम् । मणीन्द्रमेखलायुक्तमध्यदेशसुशोभिताम् ॥
 सद्गतसाधेयूरकैवङ्गणमूषिताम् । मन्दारपुष्पमालाभिरुत्स्थलसमुज्ज्वलाम् ॥११०॥

निम्बकसिनश्रोणी पीनोन्नतकुचानताम् शरत्सुधाकरामासविनिन्दाम्यमनोहराम् ॥
 कज्जलोज्ज्वलरेखास्त शरत्पङ्कजलोचनाम् . चन्दनागुरुकस्तूरीचित्रपत्रविभूषिताम् ॥
 नर्धनबन्धुजीवाभामोष्ठावरसुशोभिताम् . मुक्तागङ्गिच्छप्रभामुष्टन्तराजिविराजिताम् ॥
 प्रफुल्लमालनीमालासंसक्तकनरी वराम् ॥ ११३ ॥
 पक्षीन्द्रचञ्चुनामम्रगजेन्द्रमौक्तिकाञ्चिताम् । वह्निशुद्धांशुकेनातिज्वलितेन समुज्ज्वलाम्
 सिंहशृङ्गसमारूढां सुताभ्यां सहितां मुदा । अवस्त्रा रयात्तूर्णी श्रीवृष्णं प्रणम्य च ॥
 सुताभ्यां सहिता देवी समुवाच वरानना , गणेशः कार्तिकेयश्च नत्वा कृष्णं परापरम्
 ननाम शंकरं धर्ममननं कमलोद्भवम् । उत्तस्युरागते देवा दृष्ट्वा तौ त्रिदशेश्वरो ॥
 आशिषं च ददुर्देवा वासयामासुगन्तिके । ताम्भ्यां सह स लपं चक्रुर्देवा मुदाऽन्विताः
 तथुर्देवाः समापध्ये देवस्य पुरतो हरेः । गोपा गोप्यश्च बहुशो वसुधैर्विमगाकुलाः ॥
 उवाच कमलां कृष्णः स्मेशन्ननसरेरहः । त्वं गच्छ भव्यकमूहं नारत्नसमान्वितम्
 वैदर्भ्या उदरे जन्म लभ देवि सनातनि । तव पाणिं ग्रहीष्यामि गत्वाऽहं कुण्डिनं सति
 तां देव्यः पार्वती दृष्ट्वा समुत्पाद्य त्वरान्विताः । रत्नसिंहासने रम्ये वापयामासुर्गार्थिणम् ॥
 विप्रेन्द्र पार्वतीलक्ष्मीवागधिष्ठातृदेवता । तथुरेकासने तत्र संभव्य च यथोचितम् ॥
 तांश्च संभाषयामासुः संपात्वा गोपकन्यकाः । ऊचुर्गोपालिकाः काश्चिन्मुदा तासां च संनिवा
 श्रीवृष्णः पार्वतीं तत्र समुवाच जगत्पतिः । देवि त्वमंशरूपेण ब्रज नन्दव्रजे शुभे ॥
 उदरे च यशोदायाः कल्पाणी नन्दरेतसा । लभ जन्म महापाये सृष्टिं महारकाणि ॥
 ग्रामे ग्रामे च पूजां ते वाग्विप्यामि भूतले । कृत्स्ने महीतले भवत्या नगरेषु वनेषु च ॥
 तत्राधिष्ठातृदेवी त्वां पूजयेदन्ति मानवाः । द्रव्यैर्नानाविधैर्दिव्यैर्बलिभिश्च मुदाऽन्विताः
 त्वद्भूमिस्पर्शमात्रेण मूर्तिकामन्दिरे शिवे पिता मां तत्र संस्थाप्य त्वामादाय गमिष्यति
 वंसदर्शनमात्रेण गमिष्यसि शिवान्तिकम् । मागवतरणं कृत्वाऽऽगमिष्यामि स्वमाश्रमम्
 इत्युक्त्वा श्रीहरिस्तूर्णमुवाच च पठाननम् । अंशरूपेण वत्स त्वं गमिष्यसि महीतलम् ॥
 जाम्बवत्याश्च गर्भे च लभ जन्म सुशेखर । अंशेन देवताः सर्वा गच्छन्त्य धरणीन्लम् ॥
 मारुहारं करिष्यामि वसुधायाश्च निश्चिन्मः । इत्युक्त्वा गविकानापस्तस्यै विहासने वरे
 तथुर्देवाश्च देव्यश्च गोपा गोप्यश्च नारद । एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा समुत्तरीयौ हरेः पुरः ॥
 पृथाङ्गलिर्नगत्कान्तमुवाच विनयान्वितः ॥ ११४ ॥

ब्रह्मोवाच—

अवधानं कुरु विमो किंकरस्य निवेदनम् । आज्ञां कुरु महाभाग कस्य कुञ्जरपटं भुवि

भर्ता पातोद्धारकर्ता' सेवकांना प्रभुः सदा' । स भृत्यः सर्वदा मक्तं ईश्वराज्ञां करोति यः
के देवा. केन रूपेण देवश्च कलया कयो । कुत्र कस्यामिधेयं च विषयं च मेहीतले ॥
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच' जगत्पतिः । यत्र यस्यावकाशं च कथयामि विधानतः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

कामदेवो रौक्मिण्येवो रनिर्मायावर्तो सती । शम्बरस्य गृहे यावच्छायारूपेण स्थिता ॥
त्वं तस्य पुत्रो भविता नाम्नाऽनिरुद्ध एव च । भारती शोणितपुरे बाणपुत्री भविष्यति
अनन्तो देवकीगर्भाद्वाहिर्णेयो जगत्पति. । मायया गर्भसंकर्यान्नाम्ना संकर्षणः प्रभुः ॥
कालिन्दी सूर्यतनया गङ्गाशिन महीतले । अर्धशेनैव तुलसी लक्ष्मणा राजकन्यका ॥
सावित्री वेदमाता च नाम्ना नामजिती सती । वसुधरा संत्यमामा शैब्या देवी सरस्वती
रोहिणी मित्रविन्दा च भविता राजकन्यका । सूर्यपत्नी रत्नमाला कलया च जगत्प्रभो ॥
स्वाहाशिन सुशीला च रुक्मिण्याद्याः स्त्रियो नव । दुर्गाशार्धाजाम्भवती महिषी । दश
स्मृताः ॥ १४९ ॥

अर्धेन शैलेपुत्री यातु जाम्भवतो गृहम् । कैलासे शंकराज्ञया च बभूव-पार्वती पुरा
कैलासगामिन विष्णु श्वेतद्वीपनिवापिनम् । आलिङ्गनं देहि कान्ते नास्ति दोषो ममाऽऽ-
ज्ञया ॥ १४७ ॥

ब्रह्मोवाच—

वयं शिवाज्ञा तां देवीं बभूव रक्षिकापते । विष्णोः संभाषणे पूर्वं श्वेतद्वीपनिवापिनः ॥

श्रीमर्गवानुवाच—

पुग गणेशं द्रष्टुं च प्रजग्मुः सर्वदेवताः । श्वेतद्वीपात्स्वयं विष्णुर्जग्मुः शंकरालये ॥
दृष्ट्वा गणेशं मुदितः समुवाप्त सुखासने । सुखेन ददृशुः सर्वे त्रैलोक्यमोहनं वपुः ॥
त्रिशूलिने कुण्डलिने पीताम्बरधरे वरम् । सुन्दरं श्यामरूपं च नवयौवनसंयुतम् ॥
चन्दनागुरुर्कस्तूरीकुङ्कुमद्रवसंयुतम् । रत्नालङ्कारशोभादयः स्मेराननसरोरुहम् ॥ १५१ ॥
रत्नसिंहासनस्थं च पार्षदः पारिवर्ष्टतम् । वन्दितं च सुरैः सर्वैः शिवेन पूजितं स्तुतम्
तं दृष्ट्वा पार्वती विष्णु प्रसन्नवदनेक्षणा । मुखमाच्छादित चक्रे वाससा ब्रह्मया सती
अतीव सुन्दरं रूपं दर्शं दर्शं पुनः पुनः । ददर्श मुखमाच्छाद्य निमेषरहिता सती ॥
परमाद्भुतवेषं च सगमिता वक्रचक्षुषा । सुखसागरसंमग्ना बभूव पुलकाशिता ॥ १५२ ॥

क्षणं ददर्श पद्मास्यं शुभ्रवर्णं त्रिलोचनम् । त्रिशूलपद्मिशवरं वन्द्यकोटिसुन्दरम् ॥
क्षणं ददर्श स्वामं तमेकास्यं च त्रिलोचनम् । चतुर्भुजं पीतवस्त्रं वनमालाविभूषितम् ॥
एकं ब्रह्म मूर्तिभेदमभेदं वा निरूपितम् । दृष्ट्वा बभूव सा माया सूक्तमा विष्णुमायया
मृदंशाश्च त्रयो देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । ताम्बामौत्कर्षपाताच्च श्रेष्ठः सत्त्वगुणात्मकः
दृष्ट्वा ते पार्वती भक्त्या पुलकाक्षितविग्रहा । मनसा पूजयाप्यत् परमात्मानमीश्वरम् ॥
दुर्गान्नरसिमायं च ब्रुवधे शंकरः स्वयम् । सर्वान्तर्गता भावानन्तर्यामी जगत्पतिः
दुर्गा निर्जनमाहूय तामुवाच हरः स्वयम् । बोधयाप्यत् त्रिविधं हितं तद्वयमलण्डितम्
शंकर उवाच—

निवेदनं मदीयं च निबोध शैलकन्दके । शूङ्गारं देहि भद्रं ते हरये परमात्मने ॥ १६४ ॥
अहं ब्रह्मा च विष्णुश्च ब्रह्मैकं च सनातनम् । देवको भेदरहितो विषयो मूर्तिभेदकः
एका पद्धतिः सर्वेषां माता त्वं सर्वरूपिणी । स्वयंभूति वाणी त्वं लक्ष्मीर्नागायणोरसि
मम वससि दुर्गा त्वं निबोधाऽऽद्यात्मिकं सति । शिवस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच सुरेश्वरी
पार्वत्युवाच—

दीनबन्धो कृपासिन्धो तव मामकृपा कथम् । सुचिरं तपसा लब्धो नाथस्त्वं जगतां मया
मादृशीं किंकरीं नाप न पारित्यक्तमर्हसि । अयोग्यमीदृशं वाक्यं मा मा वद महेश्वरा ॥
तव वाक्यं महादेव कारिण्यामेव पाठनम् । देहान्तरे जन्म लब्ध्वा भजिष्यामि हरिं हर
इत्येवं वचनं श्रुत्वा विरराम महेश्वरः । उच्चैर्जहानामयदः पार्वत्यै ज्ञामं ददौ ॥
तत्प्रातिज्ञापालनाय पार्वती जाम्बवदगृहे । लभिष्यति जनुर्वातर्नाम्ना जाम्बवती सती ॥

ग्रन्थोवाच—

भूमौ कतिविधे भूपे संस्थिते पार्वती कथम् । ललाम्भरते अन्न निन्दिते भाल्लुके गृहे

श्रीकृष्ण उवाच—

रामावतारे त्रेताया देवांशाश्च ययुर्महीम् । हिमालयाशो भल्लूको जाम्बवान्नाम किंकरः
रामस्य वरदानेन त्रिर्जनीवी श्रिया युतः । कोटिसिंहबलाधानं विवचे च महाबलः ॥
पितुरंशगृहे दुर्गा जगामाशेन भूतलम् । पूर्वं पूर्वस्य वृत्तान्तं कथितं शृणु मन्मुखताया
सर्वेषां च सुराणां वै वंशा गच्छन्नु भूतलम् । नृपुत्रा मत्सहाया भविष्यन्ति रणे विवे
कमलाकल्या सैर्वा भवन्तु सुवक्तुवताः । मन्महिष्यो भविष्यान्ति सहस्राणां च पेटया
भूमौऽयमंशरूपेण पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः । वायोरंश स्त्रीपतेनः स वज्री ह्यर्जुनः स्वयम्

मकुलः सहदेवश्च स्वर्वांशसमुद्भवौ । सूर्यांशः कर्णवीरश्च विदुरः स यमः स्वयम् ॥
 दुर्योधनः कलेरांशः समुद्रांशश्च शंतनुः । अश्वत्थामा शंकरांशो द्रोणो बह्मचरासंभवः ॥
 हुताशनाशो मगवानृष्टद्युम्नो महाशूलः । चन्द्रांशोऽप्यभिमान्युश्च भीष्मश्चैव वसुध्रुवः
 वसुदेवः कश्यपाशोऽप्यदिर्यशा च देवकी । बलवंशो नन्दगोपश्च यशोदा वसुकामिनी
 द्रौपदी कमलांशः च यज्ञकुण्डसमुद्भवः । सुभद्रा शतरूपांश्चा देवकीगर्भसंभवाः ॥ ८४ ॥
 देवा गच्छन्तु पृथिवीमशेन मारहारकाः । बलया देवपत्न्यश्च गच्छन्तु पृथिवीतलम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा भगवान्विगम्य च नारदः । सर्वं विवरणं श्रुत्वा तत्रोवाच प्रजापतिः ॥
 कृष्णस्य वामे वाग्देवी दक्षिणे कमलालया । पुरतो देवताः सर्वाः पार्वती चापि नारद
 गोप्यो गोपाश्च परितो राधा वक्षःस्थलस्थिता । एतस्मिन्नन्तरे सा च तमुवाच प्रजेश्वरी ॥

राधिकोवाच—

शृणु नाग प्रवक्ष्यामि किंकरीवचनं प्रभो । प्राणा दहन्ति सततमन्दोलयति मे मनः ॥
 चक्षुर्निमीलनं कर्तुमशक्ता तव दर्शने । स्वयां विना कथं नाग यास्यामि घरणीतलम् ॥
 कियत्त्वाशान्तरेणैव मेलनं मे त्वया सह । प्राणेश्वर ब्रूहि सत्यं भविष्यत्येव गोकुले ॥
 निमेषं च युगशतं भविता मे त्वया विना । कं द्रक्ष्यामि क्व याव्याभि को वा मां ॥

पालयिष्यति ॥ १९२ ॥

म तरे पितरं बन्धुं भ्रातरं भगिनीं सुतम् । त्वया विनाऽहं प्राणेश चिन्तयामि न कंचन ॥
 ऋगेषि मायया छद्मा मां चेन्मायेऽश भूतले । विस्मृतां विममं दत्त्वा सत्यं मे शपथं कुह
 अनुक्षणं मम मनोमनुष्यो रुधुसूदन । करोतु भ्रमणं नित्यं समाध्वीकं पदाम्बुजे ॥ १९३ ॥
 यत्र यत्र च यस्यां वा योनौ जन्म भवत्विदम् । त्वं स्वस्य स्मरणं दास्यं मह्यं दास्यसि
 वाञ्छितम् ॥ १९४ ॥

पृष्णास्यं राधिकाऽहं च प्रेमसौभाग्यमावयोः । न विस्मरामि भूमौ च देहि मह्यं वरं परम्
 यथा त्वया सह प्राणः शरीरं छावया सह । तयाऽऽवयोर्यजन्म यावु देहि मह्यं वरं विमो
 चक्षुर्निमेषविच्छेदो भविता नऽवयोर्भुवि । तत्राऽऽगत्यापि कुत्रापि देहि मह्यं वरं प्रभो
 मम प्राणैस्तव स्तु, येन वा करणा हरे । आत्मना मुरलीपादौ मनसा वा विनिर्मितौ ॥
 त्रिविधः पवित्रिधाः सन्ति पुरुषा वा पुरुष्टुतः । नास्ति कुत्रापि कान्ता वा कान्त्या शवत्या

च मादृशी ॥ २०१ ॥

तत्र देहार्धभागेन केन वाऽहं विनिर्मिता । अयमेवाऽऽवयोर्योर्भेदो नास्त्यतस्तवयि मे मनः
 ममाऽऽरमा मानसं प्राणाऽवयवि संस्थापिता यथा । तयाऽऽत्ममानमप्राणा पयि वा संस्थिता-

स्या ॥ २०२ ॥

अतो निमेषविरहादात्मनोर्विह्वलं मनः । प्रदग्धं संततं प्राणा दहन्ति विरहश्रुतो ॥२०४॥
इत्येवमुक्त्वा सा देवी तत्रैव सुरसंसदि । भूयो भूयो रुरोशेचैर्धृत्वा तच्चरणाभ्युजम् ॥
क्रोडे कृत्वा तु तां कृष्णो मुखं संमृज्य वाससा । बोधयामास विविधं सत्यं तदयं हितं वचः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

आध्यात्मिकं परं योगं शोकच्छेदनकारकम् । शृणु देवि प्रवक्ष्यामि योगीन्द्राणां च दुर्लभम्
आधाराधेययोः सर्वं ब्रह्माण्डं पश्य सुन्दरि । आधारव्यतिरेकेण नास्त्याधेयस्य संभवः ॥
कलाधारं च दुष्पं च पुष्पाधारं च पल्लवम् । स्कन्धश्च पल्लवाधारः स्कन्धाधारस्तरुः स्वयम्
वृक्षाधारोऽप्यङ्कुशश्च जीवशक्तिसमन्वितः । अष्टिरैकाङ्कुराधारश्चाष्टयाधारो वसुंधरा
शेषो वसुंधराधारः शेषाधारो हि कच्छपः । वायुश्च कच्छपाधारो वाय्वाधारोऽहमेव च
ममोऽधारस्वरूपा त्वं त्वयि तिष्ठामि सांप्रतम् । त्वं च शक्तिसमूहा च मूलप्रकृतिरीश्वरी
त्वं शरीरस्वरूपाऽसि त्रिगुणाधाररूपिणी । तवाऽऽत्माऽहं निरीहश्च चैष्टवाश्च त्वया सह
मुखाद्दीर्घमुत्पन्नं वीर्यात्संततिरेव च । तयोराधाररूपा च कामिनी प्रकृतेः कला ॥
विना देहेन काऽऽत्मा च क शरीरं विनाऽऽत्मना । प्राधान्यं च तयोर्देवि विना त्वाद्यां
कुतो भवः ॥ २१९ ॥
न कुत्राप्याऽऽवयोर्भेदो राधे संसारधीनयोः । यत्राऽऽत्मा तत्र देहं च न भेदो विनयेन किम्
यथा शरीरं च धावत्यं दाहिका च हुताशने । भूमौ गन्धो जले शैत्यं तथा त्वयि नापि स्थितिः
धावत्यदुग्धयोरैक्यं दाहिकानलयोर्दया । भृग्वनलशैत्यानां नास्ति भेदस्तथाऽऽवयोः
मया विना त्वं निर्जीवा चाद्वयोऽहं त्वया विना । त्वया विना मयं कर्तुं नालं सुन्दरि
निश्चितम् ॥ २१९ ॥

विना मृदा पटं कर्तुं नया नालं कुलालकः । विना स्वर्ण स्वर्णकारोऽलंकारं कर्तुमशक्नुः ॥
स्वयमात्मा यथा नित्यस्तथा त्वं प्रकृतिः स्वयम् । सर्वशक्तिसमायुक्ता सर्वाधारा सनातनी
मम प्राणसभा वक्ष्मन्वाणी च सर्वमङ्गला । ब्रह्मेशानन्तधर्माश्च त्वं मे प्राणाधिका प्रिया
समीपस्था इमे सर्वे सुरा देव्यश्च राधिके । एभ्योऽव्यय्यधिका नो चेत्कथं वसः—
स्पर्शरूपिता ॥ २२३ ॥

यनाश्रुमोक्षणं राधे भ्रान्तिं च निष्कलां सति । विहाय शङ्कां निशङ्कं वृषभानुगृहं व्रज ॥
कलावत्याश्च जटरे मासानां नव सुन्दरि । वायुना पूरयित्वा च गर्भं रोधय मायया ॥
दशमे सप्तशोष्ठे त्वमाविर्भव भूतले । स्वात्मरूपं परित्यज्य शिशुरूपं विहाय च ॥२२६॥

क्षायुनिःस्रागे काले बलावत्या. समीपतः । मूढो विवसनीभूय पतितः । शीर्षेण ध्रुवम् ॥
 अयोनिस्तमवा त्वं च भविता गोकुले सति । अयोनिस्तमवोऽहं च नाऽऽयोर्गर्मसंस्थितिः ॥
 भूमिस्तमवमात्रं मा गोकुले प्रापदिप्यति । तव हेतोर्गमिष्यामि कृत्वा कंसभयं छलम् ॥
 यशोदामन्दिरे मां च सानन्दं नन्दनन्दनम् । नित्यं द्रक्ष्यसि कल्याणि ममाऽऽश्लेषणपूर्वकम्
 मृष्टतिस्ते भविता बाले वरेण मम राधिके । स्वच्छन्दं दिहरिष्यामि नित्यं वृन्दावने वने ॥
 त्रिःसप्तशतकोटीभिर्गोपीभिर्गोकुलं व्रज । त्रयस्त्रिंशद्वयस्याभिः सुशीलादिभिरेव च ॥ १३१ ॥
 संस्थाप्य संस्थारहितः गोपीगोकुल एव च । ता आश्वासय प्रबोधैश्च मितया च सुधागिरा
 कर्हं गोण्डसुहृदः संस्थाप्याश्चैव राधिके । वसुदेवाश्रमं पश्चाद्यस्यामि मधुगं पुरीम् ॥
 भ्रमं व्रजन्तु कीदृशं मम सङ्गे प्रियात्प्रियाः । बलवानां गृहे जन्म लभन्तां गोपकोटयः ॥
 इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो विरराम च नारद । ऊर्पुर्देवाश्च देवश्च गोपा गोप्यश्च तत्र वै ॥
 ब्रह्मेशशेषधर्माश्च श्रीकृष्णं तं परात्परम् । शिवापद्यासरस्वत्यस्तेष्टुवुः परया मुदा ॥
 भक्त्या गोपाश्च गोप्यश्च विरहज्वरकातराः । तत्र संतुष्य श्रीकृष्णं प्रणेतुः प्रेमविह्वला ॥
 प्राणाधिकं प्रियं वान्तं राधापूर्णमनोरयम् । परितुष्टोऽभवद्भवत्या विरहज्वरकातराम् ॥
 साश्रुपूर्णातिदीनां च दृष्ट्वा राधा भयाकुलाम् । प्रबोधवचनं सत्यमुवाच तां हरिः स्वयम्

श्रीकृष्ण उवाच—

प्राणाधिके महादेवि स्थिरा भव भयं त्यज । यथा त्वं च तथाऽहं च का चिन्ता ते मयि स्थिते
 किं तु ते कथयिष्यामि किंचिदेवास्त्यमङ्गलम् । वर्षाणां शतकं पूर्णं त्वद्विच्छेदो मया सह ॥
 श्रीदामरापजन्मेन कर्मभागेन सुन्दरि । मदिप्यत्येव मम च मधुरागमनं ततः ॥ १४३ ॥
 तत्र भारवारणं त्रिजोर्वन्धनमोचनम् । मालाकारतन्तुवायकुञ्जिकानां च मोक्षणम् ॥
 घातयित्वा च श्वनं मुत्तुमुद्रस्य मोक्षणम् । द्वारकायाश्च निर्माणं राजसूदस्य दर्शनम् ॥
 उद्धाहं शनयन्वाना सहस्राणां च षोडश । दशाधिकशतस्यापि रुद्राणां दमनं तथा ॥
 मिश्रीवकरणं च वाराणस्याश्च दाहनम् । हरस्य जृम्भणं तत्र बाणस्य भुजकृन्तनम् ॥
 पारिजातस्य हरणं यद्यत्कर्माणि तानि च । गमनं तीर्थयात्रायां मुनिर्षधप्रदर्शनम् ॥
 संभोगं च मधुना दक्षसंभोगं पितुः । शुभसणे पुनस्तत्र स्वयां सार्धं प्रदर्शनम् ॥
 वरिष्यामि च तत्रैव गोपिकानां च दर्शनम् ॥ १४९ ॥
 शुभ्यमध्यस्तिमकं दक्षः पुनः सार्धं स्वयां सह । दिवानिशमदिच्छेदो मया सार्धमतः परम् ॥
 भविष्यति त्वया मार्गं पुनरागमनं व्रजे । वाने विच्छेदसमये वर्षाणां शतके सति ॥

मित्यं समीकृतं स्वप्ने भविष्यति त्वया सह मेम न रावणाशयान्तरप यानं च द्वारकोर्षी
 द्यतवर्षान्तरे साध्यमेतदेव मुनिश्चिन्तम् । भविष्याने पुनस्तत्र बने द्वात्मस्त्वया सह ॥
 पुनः पित्रोश्च गोपीना शोकसंमार्जनं परम् । कृत्वा भरावतरणं पुनरागमनं मम ॥
 त्वया सहापि गोलोकं गोपगोपीभिरेव च मम नारायणशम्य वाण्या च पश्या सह ॥
 वैकुण्ठगमनं रावे नित्यस्य परमा मनः । त्वेद्वीप धर्मगेहमंशानां च भविष्यति ॥
 देवानां चैव देवीनामंशा यम्यन्ति स्वस्यम् । पुन संस्थितिरत्रैव गोलोके भि त्वया सह ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं भविष्यं च शुभाशुभम् । मया निरूपितं यत्तत्कान्ते केन निवार्यते ॥
 इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णः कृत्वा राधां स्ववक्षसि । तस्यै ताम्भुः सुराः सर्वे सुरपत्न्यश्च
 विमित्राः ॥ २५९ ॥

उवाच श्रीहरिर्देवान्देवी च समयोचितम् । देवा गच्छन्तं कार्यार्थं स्वाद्यं विप्रयोचितम् ॥
 गच्छ पार्वति कैलासे सुताभ्यां स्वामिना सह । मया नियोजितं कर्म सर्वं काले भविष्यति ॥
 भविता वल्ल्या जन्म सर्वेषां च वनेश्वरि । सुद्रागा चैव महता देवं लम्बोदरं विना ॥
 प्रणम्य श्रीहरिं देवाः स्व लयं प्रययुर्मुदा । लक्ष्मीं सरस्वतीं भक्त्या प्रणम्य पुरुषोत्तमम् ॥
 हरिणा योजनं कर्म कर्तुं व्यग्रा महीं द्युः । भर्ता निरूपितं स्थानं देवानामपि दुर्लभम् ॥
 उवाच राधिका वृष्णो वृषभानुगृहं प्रज । गोपगोपीसमूहैश्च सह पूर्वनिरूपितैः ॥ २६० ॥
 अहं यास्यामि मयुरां वसुदेवालयं प्रिये । पश्चात्कंसमप्यथाज द्रोकुलं तत्र संनिधिम् ॥
 राधा प्रणम्य श्रीकृष्णं रक्तपङ्कजलोचना । भृशं रुद पुरतः प्रेयविच्छेदकातरा ॥ २६१ ॥
 स्थाये स्थायं कचिद्यान्ती गत्वा गत्वा पुनः पुनः । पुनः पुनः समागत्य दर्शं दर्शं हरेर्मुखम् ॥
 पपौ चक्षुश्चकोगम्या निमेषरहिता सती शरत्पार्वणचन्द्रामपुष्पापूर्णं प्रमोर्मुखम् ॥ २६२ ॥
 ततः प्रदक्षिणाकृत्य सप्तधा परमेश्वरी । प्रणम्य सप्तधा चैव पुनस्तस्यै हरेः पुरः ॥ २६३ ॥
 आजग्मुर्गोपिकानां च त्रिःसप्तशतकोटयः । आजगाम च गोवानां समूहः कोटिसंख्यकः ॥
 गोवानां गोपिकानां च समूहैः सह राधिका । पुनः प्रणम्य त राधां च तस्यै च नारद ॥ २६४ ॥
 त्रयस्त्रिंशद्वयस्याभिर्गोपीभिः सह सुन्दरी । गोवानां च समूहैश्च प्रणम्य प्रययौ महीम् ॥
 हरिणा योजितं स्थानं प्रजमुनेन्दगोकुलम् । वृषभानुगृहं राधा गोपी गोपगृहं ययौ ॥
 महीं गताया राधायां गोपीभिः सह गोपकैः । बभूव श्रीहरिः सद्यः पृथिवीं गमनोत्सुकः ॥
 संमाप्त्र गोवान्गोपिश्च नियोज्य स्वीयकर्मणि । मनोवासी जगन्नाथो जगाम मयुरा हरिः ॥
 पूर्वं यद्यदपसं च देवकीवसुदेवयोः । बभूव सप्तस्तंभकः पुत्रपदकं जघान ह ॥ २६५ ॥

वधे च सुद्रजन्तूनां हिंसकानां च पण्डितः । कार्णपर्णं समुत्तुज्य मृत्युकाले प्रमुच्यते ॥
अहिंसकानां सुद्राणां वधः शतगुणं ध्रुवम् । प्रायश्चित्तं मृत्युकाले कथितं पद्मपोनिना ॥
वधे विशिष्टजन्तूनां पश्वादीनां च कामतः । ततः शतगुणं पापं निश्चितं मनुरब्रवीत् ॥
नराणां श्लेच्छजातीनां वधे शतगुणं ततः । श्लेच्छानां च शनानां च यत्पापं लभते वधे
सच्छूद्रैकस्य च वधे तत्पापं लभते पुमान् ॥ २९ ॥

सच्छूद्राणां शतानां च यत्पापं लभते वधे । तत्पापं लभते नूनं गोवधैकेन निश्चितम् ॥
गवां दशगुणं पापं ब्राह्मणस्य वधे भवेत् । विप्रहत्यासमं पापं स्त्रीवधे लभते नरः ॥
विशेषतो हि भगिनीं योष्या च शरणागता । स्त्रीहत्याशतपापं च भवेदस्या वधे नृप ॥
तपो जपं च दानं च पूजनं तीर्थदर्शनम् । विप्राणां भोजनं होमं स्वर्गार्थं कुरुते बुधः ॥
जलबुद्बुदवत्सर्वं स्वप्नतुल्यं ध्रुवं भवम् । पश्यन्ति सततं सन्तो घर्भं कुर्वन्ति यत्नतः ॥
भगिनीं त्यज धर्मिष्ठ स्ववंशपद्मपाङ्कर, बुधा कतिविधाः सन्ति समायां पृच्छ्यतां नृप ॥
अस्याश्चैवाष्टपो गर्भो यदपत्यं भविष्यति । बन्धो दुर्म्यं प्रदाभ्यामि तेन मे किं प्रयोजनम्
अथवा यान्यपत्यानि भवन्ति ज्ञानिनां वर । तानि सर्वाणि दास्यामि त्वत्तः को मे वरः प्रियः
भगिनीं त्यज राजेन्द्र कन्यातुल्यां प्रियां तव । मिष्टाश्रयानशनेन धर्षितामनुजां सदा ॥
वसुदेववचः श्रुत्वा तत्पुत्राज भगिनीं नृपः । वसुदेवः प्रियां नीत्वा जगाम निजमन्दिरे ॥
प्रमादपत्यवट्कं च यश्चञ्चूतं च नारद । ददौ तस्मै वसुः सत्प्राप्त्य जवान क्रमेण तान् ॥
देवक्याः सप्तमे गर्भे कंसो रक्षां ददौ मिथ । रोहिणीजठरे माया तमाकृष्य ररत्स च ॥
रसकाः कपयामासुर्ममैस्त्रावां बभूव ह । तस्माद्बभूव भगवाना-मा संकर्षणः प्रभुः ॥ ३० ॥
तस्या एवाधमो गर्भो वायुपूर्णो बभूव ह । गते च नवमे मासि दशमे समुपस्थिते ॥ ३१ ॥
दृष्टिं ददौ च गर्भे च भगवान्सर्वदर्शनः । स्वयं रूपवतीं देवीं सर्वासां योषिणां वरा ॥ ३२ ॥
बभूव दर्शनात्सद्यः सुन्दरी सा चतुर्गुणा । ददर्श देवकीं कंसः प्रकुलवदनेक्षणाम् ॥ ३३ ॥
तेजसा प्रज्वलन्तीं च मायामिव दिशो दश । ज्योतिषा संहतिं चैव यथा मूर्तिमतीं मिव ॥
दृष्ट्वा तामसुरेन्द्रश्च विस्मयं परमं ययौ । अमाद्गर्भादपत्यं च मृत्युर्जनिं ममैव च ॥
इत्येवमुक्त्वा कंसश्च ददौ रक्षां प्रयत्नतः । देवकीं वसुदेवं च सप्तद्वारं ररत्स च ॥ ३४ ॥
पूर्णे च दशमे मासे गर्भः पूर्णो बभूव ह । बभूव सा चलापन्दा जडरूपा च नारद ॥
गर्भे च वायुना पूर्णे निर्लिप्ते भगवानाजित् । दृष्ट्वाभक्तोऽशो देवक्या अधिष्ठानं चकार ह ॥
सा विश्वंभरगर्भा च मन्दिराम्यन्तरे-सती । उवाप्त जडरूपा च क्लेशदुक्का बभूव ह ॥ ३५ ॥
उवाप्त च स्रग् देवी सणमुत्थाय तिष्ठति । स्रग् भ्रजति पादैकं स्रग् स्वपिति तत्र वै ॥

दृष्ट्वा च देवकीं क्षीप्रं वसुदेवो महामनाः । प्रसूतिसमयं ज्ञात्वा सस्मार हरिमीश्वरम् ॥
 रत्नप्रदीपसंयुक्ते मन्दिरे सुमनोहरे । स्थापयामास खड्गं च लोहं तोयं हुताशनम् ॥४९॥
 मन्त्रज्ञं च नरं चैव बन्धुपरिभ्रमणकुलः । विद्वांसं ब्राह्मणं चैव व्रततो बन्धुंश्च सादरम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तस्या रात्रेर्द्वौ प्रहुरौ गतौ । व्यासं च गगनं मेघैः क्षणद्युतिसमन्वितैः ॥
 वधुश्च वायवश्चेष्टा यशुनिद्रा च रत्नकाः । अचेष्टितार्थं शयने मृता इव विचेतनाः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र च ऽऽजमुखिदशेश्वराः । तृष्टुवूर्ध्वर्ध्वद्वेषा गर्भस्थं परमेश्वरम् ॥

देवा उचुः—

जगद्योनिरयोनिस्त्वमनन्तोऽव्यय एव च । ज्योतिःस्वरूपो ह्यनघः सगुणो निर्गुणो महान् ॥
 भक्तानुरोधालाकारो निराकारो निरङ्कुशः । निर्व्यूहो निखिलाधारो निःशङ्को निरुपद्रवः
 निरुपाधिश्च निर्लिप्तो निरीहो निघनान्तकः । स्वात्मारामः पूर्णकामो निर्गमिषो नित्य एव च
 स्वेच्छामयः सर्वहेतुः सर्वैः सर्वगुणश्रयः । सुखतो दुःखतो दुर्गो दुर्जनान्तक एव च ॥
 सुमनो दुर्भगो बाम्नी दुराराध्यो दुरत्ययः । वेदहेतुश्च वेदाश्च वेदाङ्गो वेदविद्धिभुः ॥५८॥
 इत्येवमुक्त्वा देवाश्च प्रणमुश्च मुहुर्मुहुः । हर्षाश्रुलोचनाः सर्वे ववृषुः कुसुमानि च ॥५९॥
 द्विषत्वारिदं श्लाघानि प्रातरुत्थाय यः पठेत् । दृढा भक्तिं हरेर्दास्यं लभते बाञ्छितं फलम्

नारायण उवाच—

इत्येवं स्तवनं कृत्वा देवास्ते स्वालयं ययुः । बभूव जलवृद्धिश्च निश्चेष्टा मधुरापुरी ॥
 घोरान्धक रनिनिडा बभूव यामिनी मुने । गते सद्यमुहूर्ते तु चाष्टमे समुपास्थिते ॥६०॥
 वेदातिरिक्तदुर्लभे सर्वोत्कृष्टे शुभे क्षणे । शुभग्रहे दृष्टियुक्तेऽप्यष्टमे चाशुभग्रहे ॥६१॥
 अर्धरात्रे समुत्पन्ने रोहिण्या मष्टमीधितौ । जयन्तीयोगसंयुक्ते चार्धचन्द्रोदये मुने ॥६४॥
 दृष्ट्वा दृष्ट्वा क्षणं लग्नं भीताः सूर्यादयस्तदा । गगने क्रममुल्लङ्घ्य जग्मुर्भीतिं शुभावहाः ॥
 सुपसन्ना ग्रहाः सर्वे बभूवुस्तत्र संस्थिताः । एकादशास्ते प्रीत्या च मुहूर्ते घाघराज्ञया ॥
 ववृषुश्च जलधरा ववृषताः सुशीतलाः । सुपसन्ना च पृथिवी प्रसन्नाश्च दिशो दश ॥
 श्रपयो मनवश्चैव यक्षगन्धर्वकिनराः । देवा देव्यश्च मुदिता ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥
 जगुर्गन्धर्वपतयो विद्याधर्यश्च नारद । सुखेन सुखवर्णधो जग्वदुश्चाज्ञयो मुदा ॥७०॥
 नेदुर्दुन्दुभयो नाके चाऽऽनकाश्च मनोहराः । पारिजातप्रसूनानां महावृष्टिर्बभूव ह ॥
 जगाम सृतिवागेहं नारीरूपं विधाय भुः । जयशब्दः शङ्खशब्दो हरिशब्दो बभूव ह ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र पपात देवकी सती । निःसृज्य च वायुश्च देवकीजतरात्ततः ॥

तत्रैव भगवान्कृष्णो दिव्यरूपं विधाय च । हृत्पद्मकोशादेवक्या हरिराविर्बभूव ह ॥
 अतीव कमनीयं च शरीरं सुमनोहरम् । द्विभुज मुरलीहस्तं स्फुरन्मुकुटकुण्डलम् ॥
 ईषद्भास्यं प्रसन्नास्यं भक्तानुग्रहकारकम् ॥
 मणिरत्नेन्द्रसाराणा मूषणैश्च विभूषितम् । नवीननीरदश्यामं शोभितं पीतवासमा ॥
 चिन्दनागुरुक् तूर्गिकुङ्कुमद्रवचर्चितम् । शरत्पार्वणचन्द्रास्यं बिम्बाधरमनोहरम् ॥
 मयूरपीच्छचूडं च सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् । त्रिमङ्गवक्रमध्ये च वनमालाविभूषितम् ॥
 अश्रिसवससं चातकीस्तुभेन विराजितम् । किशोरवयमं शान्तं वानं ब्रह्मेशयोः परम् ॥
 ददर्श वसुधेश्च देवर्षिपुरतो मुने । तुगाव परया भवत्या विस्मयं परमं ययौ ॥८१॥
 कृताङ्गलिप्तो भूत्वा मत्तितन्त्रात्मकं धरः । साधुपूर्णः सपुलको देवक्या च स्त्रिया सह
 वसुदेव उवाच—

त्वामनीन्द्रियव्यक्तमसरं निर्गुणं विभुम् । ध्यानासाध्यं च सर्वेषां परमात्मानमीश्वरम् ॥
 स्वेच्छामयं सर्वरूपं स्वेच्छारूपधरं परम् । निर्लिप्तं परमं ब्रह्म बीजरूपं सनातनम् ॥
 त्स्पृष्टात्स्पृष्टनरं व्याप्तमनिसूक्ष्मदर्शनम् । स्थितं सर्वशरीरेषु सात्तिरूपमदृश्यकम् ॥
 शरीरवन्तं सगुणमशरीरं गुणोत्करम् । प्रकृतिं प्रकृतीशं च प्राकृतं प्रकृतेः परम् ॥
 सर्वेशं सर्वरूपं च सर्वान्तरमव्ययम् । सर्वाचारं निराधरं निर्व्यूहं स्तौमि किं विभुम् ॥
 अनन्तः सवनेऽशक्तोऽशक्ता देवी सरस्वती । यं वा स्तोतुमशक्तश्च पञ्चवक्त्रः पठाननः ॥
 षड्मुखो वेदकर्ता यं स्तोतुमक्षमः सदा । गणेशो न समर्थश्च योगीन्द्रागा गुरोर्गुरुः ॥
 ऋषयो देवताश्चैव मुनीन्द्रभुमानवाः । स्वप्ने तेषामदृश्यं च त्वानेवं किं स्तुवन्ति ते ॥
 ध्रुवः स्वनेऽशक्ताः किं स्तुवन्ति विपश्चिनः विहायैवं शरीरं च बालो भावेद्युर्महसि ॥
 वसुदेवकृतं स्तोत्रं त्रिसंध्यं यः पठेत्तरः । भक्तिं दास्यमवाप्नोति श्रीकृष्णचरणाम्बुजे ॥
 विशिष्टदुष्टं लभने हरिदासं गुणान्वितम् । संकटं निन्दतेत्तूर्णं शत्रुभात्या प्रमुच्यते ॥

नारायण उवाच—

वसुदेववचः श्रुत्वा तमुवाच हरिः स्वयम् । प्रसन्नवदनः श्रीनान्मकानुग्रहकारकः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

तपसां च फलेनैव पुत्रोऽहं तव साप्रनम् । वरं वृणीष्व मद्रं ते भविष्यति न संशयः ॥
 पुरा तपस्विनां श्रेष्ठः सुतपास्त्वं प्रजापतिः । पत्नी ते शकिनास्ती च तव साऽऽराधितम्बया
 पुत्रो मत्सदृशस्तत्र दृष्ट्वा मां च वृत्तो ब्रुवः । मया दत्तो वरस्तुभ्यं मत्समो मविता सुतः

दत्त्वा तुभ्यं वरं तात मनसाऽऽलोच्य चिन्तितः । मत्समो नास्ति भुवने पुत्रोऽहं तेन हेतुना
 तपसां च प्रभावेण त्वमेव कश्यपः स्वयम् । सुतया देवमातेयमदितिश्च पतिव्रता ॥
 अधुना कश्यपांशस्त्वं वसुदेवः पितां मम । देवकी देवमातेयमदितेरंशसंभवा ॥९९॥
 त्वतोऽदित्यां वामनोऽहं पुत्रस्तेऽश्विन संभवः । कर्धुना परिपूर्णोऽहं पुत्रस्ते तपसां कलात्
 मां वा त्वं पुत्रभावेन ब्रह्मभावेन वा पुनः । मां प्राप्नोऽसि महाप्राज्ञ जीवन्मुक्तो भविष्यसि
 यशोदाभवनं शीघ्रं मां गृहीत्वा ब्रजनं ब्रज । संस्थाप्य तत्र मां तात मायाभादाय स्थापय ॥
 इत्युक्त्वा श्रीहरिस्तत्र बालरूपो बभूव ह । नम्रं ममौ शयानं च ददर्श श्यामलं सुतम् ॥
 दृष्ट्वा स बालकं तत्र मोहितो विष्णुमायया । किं वा कूटं च तन्द्रायामपूर्वं सूतिकागृहम् ॥
 इत्युक्त्वा वसुदेवश्च समालोच्य स्त्रिया सह । गृहीत्वा बालकं क्रोडे जगाम नन्दगोकुलम् ॥
 गत्वा नन्दब्रजं शीघ्रं विवेश सूतिकागृहम् । ददर्श शयनाविष्टां यशोदां निद्रयाऽन्विताम्
 निद्रान्वितं च नन्दं च सर्वं तत्र गृहे स्थितम् । ददर्श बालिकां नम्रां तप्तकाञ्चनसंनिभाम्
 र्द्वैपायनीं प्रसन्नास्यां पश्यन्तीं गृहशेखरम् । तां दृष्ट्वा वसुदेवश्च विस्मयं परमं ययौ ॥
 संस्थाप्य तत्र पुत्रं च वन्द्याभादाय सत्वरम् । जगाम मथुरां हृष्टः स्वकान्तासूतिकागृहम्
 स्थापयामास तत्रैव महामायां च बालिकाम् । रोरुयमाणां तामेव दृष्ट्वा हृष्टा च देवकी ॥
 रोदनेनैव सा बाला बोधयामास रसकाद् । उत्थाय रसकाः शीघ्रं बालिकां जगृहुस्तदा
 गृहीत्वा बालिकां ते च प्रजन्मुः कंसभंनिधिम् । जगाम देवकी पश्चाद्वासुदेवश्च शोकतः ॥
 दृष्ट्वा च बालिकां कंसो नातिहृष्टो महामुने । रोरुयमाणां कल्याणीं तद्व्या न बभूव ह ॥
 तां गृहीत्वा च पापाणे हन्तुं यत्नं सुदारुणम् । उवाच वसुदेवश्च देवकी परमादरम् ॥
 भो भोः कंस नृपश्रेष्ठ नीतिशास्त्रविशारद । निबोध वाक्यं सत्यं च नीतिवृत्तं मनोरमम् ॥
 हत्वाऽऽपयोः पुत्रवदकं दद्याते नास्ति बान्धव । अधुना चाष्टमे गर्भे बालिकामवष्टां मम ॥
 हत्वा तव किमिष्येयं भविष्यति महीतले । धीमेव हन्तुमवला किं समा रणमूर्धनि ॥ १०॥
 इत्येवमुक्त्वा तं वसुदेवकी च समातले । करोद पुरतस्तत्र कंसस्य च दुरात्मनः ॥
 कंसस्तपोर्वचः श्रुत्वा रामुवाच दुरात्मना ॥ ११८ ॥

कंस उवाच—

दृष्ट्वा वाक्यं मदीयं च निबोध बोधयामिते । तृणेन पर्वतं हन्तुं शक्नोति घाता च दैवतः ॥
 कीटेन भिक्षार्द्रलं मशकेन गर्भं तथा । शिशुना च महावीरं महान्तं सुदमनञ्चभिः ॥
 दूषकेन च मार्जारं मण्डूकेन भुजगमम् । एवं जन्येम जनकं मय्येवैव च भक्तकम् ॥
 दह्निनः च जलं दह्नुं दह्निं शुष्कजृगेन च । पीताः सप्त समुद्राश्च द्विजेनैकेन जन्तुना ॥

घातुर्गतिर्विचित्रा तु दुर्ज्ञेया भुवनत्रये । देवेन बालिका नष्टुं मां समर्था भविष्यति ॥ १२३ ॥
 बालिकां च वधिष्यामि नात्र कार्या विचारणा । इत्येवमुक्त्वा कंसश्च गृह्णित्वा बालिकां तदा
 'इन्तुमारब्धवा' कंसः तमुवाच वसुस्तदा । पृथा हिंसितवान्नाजन्दोहि बालां कृपानिधे ॥
 स तच्छ्रुत्वा विचारजः कंसस्तुष्टो महामुने । संवोषयन्तं तत्रैव वाय्वभूवाशरीरिणी ॥
 हे कंस हंसि कां मूढ न विज्ञाय हरेर्गतिम् । कुत्रचिच्चब्रिहन्ताऽस्ति काले व्यक्तो भविष्यति
 'श्रुत्वैव' देवबाणी च तत्प्राज बालिकां नृपः । वसुदेवो देवकी च सामादाय मुदाम्बितौ ॥
 जग्मद्युः स्वगृहं तौ च कन्यां वृत्वा स्ववशासि । मृतामिव पुनः प्राप्य ब्रह्मणेश्वर्यो ददौ धनम्
 सा परा भगिनी विप्रकृष्णस्य परमात्मनः । एकानंशेति विख्याता पार्वत्यंशसमुद्भवा ॥
 वसुस्तां द्वारकायां तुरुविमण्युद्वाहकर्मणि । ददौ दुर्वाससे भक्त्या शंकरांशाव भक्तितः ॥
 एवं निगदितं सर्वं कृष्णजन्मानुकीर्तनम् । जन्ममृत्युजरारिघ्नं सुखदं पुण्यदं मुने ॥ १२३ ॥
 इति श्रीब्रह्म • महा • कृष्णजन्मख • नारदना • सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

जन्माष्टमीवर्तं ब्रूहि जनानां जनमुत्तमम् । फलं जयन्तीयोगस्य सायाम्भेनैव सांप्रतम् ॥ १ ॥
 को वा दोषोऽप्यकरणे भोजने वा महामुने । उपवासफलं किं वा जयन्त्यां च सुसंमतम्
 जतं पूजाविधानं च संशमस्य च सांप्रतम् । उपवासापारणयोः सुविचार्य वद प्रभो ॥ २ ॥

नारायण उवाच—

कृत्वा हविष्यं सप्तम्या संयतः पारणे तथा । अरुणोदयवेलायां समुत्थाय परेऽहनि ॥ ४ ॥
 प्रभातः कृत्यं संविधाय स्नात्वा संकल्पमाचरेत् । जनोपवासायोर्रक्षन्तीकृष्णपीतिहेतुकम् ॥
 मन्वादिदिवसे प्राप्ते यत्फलं स्नानपूजनैः । फलं भाद्रपदेऽष्टम्या मनेकोटिगुणं द्विज ॥
 तस्यां तिथौ बारिमात्रं पितृणां यः प्रयच्छति । गया आर्द्रं कृतं तेन शताब्दं नात्र संशयः ॥
 स्नात्वा नित्यकिंवा कृत्वा निर्माय सूतिकागृहम् । लोहसण्डवह्निजलैर्मुक्तं रसकसंघटैः ।
 तत्र द्रव्यं बहुविधं नाभिच्छेदनकर्तनम् । घात्रीस्वरूपां नारीं च यत्नतः स्थानवेद्बुधः ॥
 पूजाद्रव्याणि चारुणि सोपचाराणि षोडश । फलान्यष्टौ च मिष्टानि द्रव्याण्येव हि नारद
 नातीफलं च कङ्कोलं दाडिमं श्रीफलं तथा ।
 नारिकेरं च जम्बीरं कूष्माण्डं च सुवाससम् । आतनं वसनं पात्रं मधुपर्कं तथैव च ॥
 अर्घ्यमाचमनीयं च ज्ञानीयं शयनं तथा । गन्धं पुष्पं च नैवेद्यं ताम्बूलमनुलेनम् ॥

घृषदीपौ भूषणं वै चोपचारांश्च षोडश । पादप्रक्षालनं कृत्वा धृत्वा धौते च वाससी ॥
 आचम्य चाऽऽसने स्थित्वा स्वास्तिवाचनपूर्वकम् । घटस्थाऽऽरोपणं कृत्वा संपूज्य पञ्च देवताः
 घटे ह्यावाहनं कृत्वा श्रीकृष्णं परमेश्वरम् । वसुदेवं देवकीं च यशोदां नन्दमेव च ॥ १९ ॥
 रोहिणीं बटदेवं च पृष्ठादेवीं वसुंधराम् । रोहिणीं ब्रह्मणीं चैव अष्टमीं स्थानदेवताम् ॥
 अश्वत्थाम्ना सह बलिं हनूमन्तं विभीषणम् । कृपं परशुरामं च वेदव्यासं शृङ्गण्डुजम् ॥
 सर्वस्यऽऽवाहनं कृत्वा ध्यानं कुर्याद्वरेस्तदा । पुष्पकं मस्तके न्यस्य पुनर्ध्यायेद्विचक्षणः ॥
 ध्यानं च सामवेदोक्तं शृणु वक्ष्यामि नारद । ब्रह्मणा कथितं पूर्वं कुमाराय महात्मने ॥

नालं नलिम्बुजममतिशयराचिरं स्मेरवत्कम्बुजं तं
 ब्रह्मेशानन्तधर्मैः कतिकतिदिवसैः स्तुयमानं परं यम् ।

ध्यानासाध्यमृषीन्द्रैर्भुविगणमनुजैः सिद्धसंघैः साध्यं

योगिन्द्राणामचिन्त्यमतिशयमतुलं साक्षिरूपं भजेऽहम् ॥ २० ॥

ध्यात्वा पुष्पं च दत्त्वा च तत्सर्वं च निवेदयेत् । एवं व्रती व्रतं कुर्याच्छृणु मन्त्रकर्म मुने ॥
 आसनं सर्वशोभाढ्यं सद्ब्रह्ममणिनिर्मितम् । विचित्रं च विचित्रेण गृह्यतां शोभनं हरे ॥
 पद्मं बहुनिशौचं च निर्मितं निश्चकर्मणा । पतत्स्वर्णलचिनं चित्रितं गृह्यतां हरे ॥ २४ ॥
 पादप्रक्षालनार्थं च स्वर्णपात्रस्थितं जलम् । पवित्रं निर्मलं चारु पाद्यं च गृ० ॥ २५ ॥
 मधुपर्तिर्दिवितीरं शर्करासंयुतं परम् । स्वर्णपात्रस्थितं देयं स्नानार्थं गृ० ॥ २६ ॥
 दूर्वासतं शुक्लपुष्पं स्वच्छतोयसमन्वितम् । चन्दनागुरुचस्तूरीसहितं गृ० ॥ २७ ॥
 सुस्वादु स्वच्छतोयं च वासितं गन्धवस्तुना । शुद्धमाचमनीयं च गृह्यतां परमेश्वर ॥
 गन्धद्रव्यममायुक्तं पिप्पली तैलं सुमनितम् । आमलकया द्रवं चैव स्ननीयं गृ० ॥
 सद्ब्रह्ममणिदारेण रचिता सुमनोहराम् । छादितं सूक्ष्मपद्मेण शय्यां च गृ० ॥
 चूर्णं च दृसभेशानां मृदानां द्रव्यसंयुतम् । कातूरीद्रव्यसंयुक्तं गन्धं च गृ० ॥ ३१ ॥
 पुष्पं सुगन्धियुक्तं च संयुक्तं कुङ्कुमेन च । सुन्धिरं सर्वदेवानां स्नानं गृ० ॥ ३२ ॥
 अक्षतां पतितकोक्तं च मिष्टद्रव्यसमन्वितम् । सुपक्कलसंयुक्तं नैवेद्यं गृ० ॥ ३३ ॥
 छद्दुक्तं मोदकं चैव सर्पिः क्षीरं गुडं मधु । नवोद्धृतं दधि तक्रं नैवेद्यं गृ० ॥ ३४ ॥
 क्षीरं शर्करासंयुक्तं क्षीरं शङ्खु सुपक्कलम् । तामूलं भोगसारं च कर्पूरादिसमन्वितम् ॥
 अक्षरा निवेदितमिदं गृह्यतां परमेश्वर ॥ ३५ ॥

चन्दनागुरुचस्तूरीकुङ्कुमद्रव्यसंयुतम् । अक्षीरपुष्पं रत्नैः गृह्यतां परमेश्वर ॥ ३६ ॥

हरभेदभोरूपी गन्धसुखोऽक्षिता सह । सुप्रियः सर्वदेवानां धूमोऽयं गृ० ॥ ३७ ॥

धोरान्धकारनाशकहेतुरेव शुभावहः । सुप्रदीपो दीप्तिकरो दण्डोऽयं गृ० ॥ १८ ॥
 पवित्रं निर्मलं तोयं कर्पूरादिसमायुतम् । जीवनं सर्वबीजानां पानार्थं गृ० ॥ ३९ ॥
 नानापुष्पसमायुक्तं प्रयितं सूक्ष्मतन्तुना । शरीरभूषणवरं मालयं च प्रतिगृह्णताम् ॥
 दत्त्वा देयानि द्रव्याणि पूजोपयोगितानि च । अतस्थानभित्तं द्रव्यं हरये देयमेव च ॥
 फलानि तरबीजानि स्वादूनि सुन्दराणि च । वंशवृद्धिकरण्येव गृह्णन्तं परमेश्वर ॥
 आवाहितांश्च देवांश्च प्रत्येकं पूजयेद्भूमी । तान् पूज्य भक्तिभावेन दद्यान्पुष्पाञ्जलित्रयम् ॥
 सुनन्दनन्दकुमुदान्गोपान्गोपीश्च राविकाम् । गणेशं कार्तिकेयं च ब्रह्माणं च शिवं शिवाम्
 लक्ष्मीं सरस्वतीं चैव दिवपालांश्च ग्रहांस्तथा । शेषं सुदर्शनं चैव पार्षदप्रवरांस्तथा ॥
 संपूज्य सर्वदेवांश्च प्रणम्य दण्डवद्भुजैः । ब्राह्मणेभ्यश्च नैवेद्यं दत्त्वा दद्याच्च दक्षिणाम् ।
 कथां च जन्माद्यायोक्तां शृणुयाद्भक्तिमावृतः । तदा कुशासने स्थित्वा कुर्याज्जागरणं व्रती
 प्रभाते चाऽऽह्निकं कृत्वा संपूज्य श्रीं हरिं मुदा । ब्राह्मणान्मोजयित्वा च कारयेद्भरिर्कीर्तनम्

नारद उवाच—

अतकालव्यवर्था च वेदोक्तां सर्वसंपताम् । वेदार्थं च समालोच्य संहितां च पुरातनीम्
 उपवासे जागरणे व्रते किं वा फलं मुने । किं वा पापं तत्र भुक्त्वा वद वेदविदां वर ॥

नारायण उवाच—

कष्टमो कैर्लोकसंयुक्ता रात्र्यर्धे यदि दृश्यते । स एव मुख्यकालश्च तत्र जातः स्वयं हरिः ॥
 जयं पुण्यं च कुरुते जयन्ती तेन संमृता । तत्रोपोष्य व्रतं कृत्वा कुर्याज्जागरणं बुधः ॥
 सप्तपिवादः कालोऽयं प्रधानः सर्वसंपतः । इति वेदविदां वागी चेत्युक्ता वेधसा पुरा ॥
 तत्र जागरणं कृत्वा रश्मोपोष्य व्रतं चरेत् । कोटिजन्मार्जितात्यापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
 वर्जनीया प्रयत्नेन सप्तमसंहिताः षष्ठी । सा सप्तोऽपि न कर्तव्या सप्तमसंहिताऽष्टमी ॥
 अबिद्धायां वक्त्रसायां जातो देवकिनन्दनः । वेदवेदाङ्गगुप्तेति निशिष्टे महलसणे ॥ १६ ॥
 व्यतीते रोहिणीक्षेत्रे व्रती कुर्याच्च पारणाम् । तिथ्यन्ते च हरिं स्मृत्वा कृत्वा देवार्चनं व्रती
 पारणं पावनं पुंसां सर्वपापप्रणाशनम् । उपवासाङ्गभूतं च फलदं सिद्धिकारणम् ॥
 सर्वेष्वेवोपवासेषु दिवा पारणमिष्यते । अन्यथा फलहानिः स्यात्कृते पारणपारणे ॥
 न रात्रौ पारणं कुर्यादने वै रोहिणीव्रतान् । निशायां पारणं कुर्याद्वर्जयित्वा महानेशाम् ॥
 पूर्वाह्णे पारणं शतं कृत्वा विप्रभगार्चनम् । सर्वेषां संभतं कुर्यादने वै रोहिणीव्रतम् ॥ १७ ॥
 बुधसोपसमायुक्ता जयन्ती यदि लभ्यते । न कुर्याद्वर्जयित्वा च तत्र कृत्वा व्रतं व्रती ॥

उदये चाष्टमी किञ्चिन्नमी सकला यदि । भवेद्बुधेन्दुसंयुक्ता प्राजापत्यर्क्षसंयुता ॥
 अपि वर्षशतेनापि छिन्यते वा न छिन्यते । अतः तत्र द्रव्यं कुर्यात्पुंसां कौटि समुदरेत् ॥
 नृणां विना मनेनापि भक्तानां हानिसंपदाम् । कृतेनैवोपासेन प्रीतो भवति माघवः ॥
 मत्स्या नानोपचारेण रात्रौ जागरणेन च । फलं ददाति दैत्यारिर्जयन्तीव्रतसंभवम् ॥
 वित्तशाठ्यमकुर्वाणः सम्यक्फलमवाप्नुयात् । कुर्वाणो विशाठ्यं च लभते सदृशं फलम् ॥
 कष्टम्यामघ रोहिण्यां न कुर्यात्पारणं बुधः । हन्यात्पुंराकृतं पुण्यं चोपवासानितं फलम् ॥
 तिपिरष्टगुणं हान्त नक्षत्रं च चतुर्गुणम् । तस्मात्प्रयान्ततः कुर्यात्तिथिचान्ते च पारणम् ॥
 महानिशायां प्रासायां तिथिभान्तं यदा भवेत् । तृतीयेऽह्नि मुनिधेष्ठ पारणं कुरुते बुधः ॥
 पण्मुहूर्ते व्यतीते तु रात्रावेव महानिशा । लभते ब्रह्महत्यां च तत्र भुक्त्वा च नारद ॥
 गोमांसविष्मूत्रसमं ताम्बूलं च फलं मलम् । पुंभ्यस्तद्व्यं शुद्धानामोदनस्य च का कथा ।
 त्रियामां रजनीं प्राहुस्त्यक्त्वाऽऽद्यं च चतुष्टयम् । नाढीनां तदुमे संध्ये दिवसाद्यन्तसंज्ञिते ॥
 जन्माष्टम्यां च शुद्धायां कृत्वा जागरणं व्रतम् । शतजन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः
 जन्माष्टम्यां च शुद्धायामुपोष्य केवलं नरः । अश्वमेधफलं तस्य अतः जागरणं विना ॥
 षट्हाल्पे यच्च कौमारे यौवने यच्च वार्धके । सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
 श्रीकृष्णजन्मादिवसे यच्च भुङ्क्ते नराधमः । स भवेन्मातृगामी च ब्रह्महत्याशत्रं लभेत् ॥
 कौटिजन्मार्भितं पुण्यं तस्य नश्यति निश्चितम् । अर्धहृद्याशुचिः शश्वदेव पित्र्ये च कर्मणि ।
 अग्ने वसेत्काष्ठसूत्रे वा वृष्यन्द्रदिवाकरी । कामिभिः शूत्रतुल्यैश्च तीक्ष्णदंष्ट्रैश्च भक्षितः ॥
 पापी सप्तः समुत्पाप भारते जन्म भेष्टमेत् । षट्षिर्षप्तहस्ताणि विष्टाणां च वृमिर्षवेत् ॥
 गृध्रकोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । श्यापदः शतजन्मानि सृगालः सप्त जन्म च ॥
 सप्तजन्ममु सर्पश्च वज्रश्च सप्तजन्ममु । ततो भवेन्नरो मूढो गल्लकुटी सप्तऽऽतृताः ॥
 ततो भवेत्पशुश्च क्वालप्राही ततो भवेत् । तदन्ते च भवेद्युर्वेर्मर्हनेश्च गृध्रकः ॥
 ततो भवेत्स रजश्चैतद्व्यसक्तो भवेत् । ततो भवेदेवलांको व्यासश्च सदाऽशुचिः ॥
 उपशामासमर्षेदेकं विषं च भोजयेत् । तावद्भुजानि वा दद्याच्छुक्रं द्विगुणं भवेत् ॥
 सदृशसंविनां देवीं जनेन्द्रां प्राणमेदमान् । पुर्णददादशमं कुर्यात्कान्यपार्यं तदुपने नरः ॥
 इत्येवं वरपितं वरम भुक्तं यद्वर्मवक्त्रतः । मगोवशात्पूजानां विधानमकृते च यत् ॥

इति श्रीमत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नादना० कृष्णजन्म दर्पमन-

पूजोपायनिर्णयः नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

अथ नवमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

संस्थाप्य गोकुले कृष्णं यशोदामन्दिरे वसु- । जगाम स्वगृहं नन्दः किंचकार सुते तत्त्वम् ॥
किं चकार हरिस्तत्र कतिवर्षस्थितिः प्रभोः । बालक्रीडनकं तस्य वर्णय क्रमशो मुने ॥
पुरा कृत्य या प्रतिज्ञा गोलोके राघवा सह । तत्कृतं केन विविता प्रतिज्ञापालनं हरेः ॥
कीदृग्बृन्दावनं नाम मण्डलं किंविधं वद । रासक्रीडां जलक्रीडा संव्यम्य वर्णय प्रभो ॥
नन्दस्तपः किं चकार यशोदा चाय रोहिणी । हरेः पूर्वं च हारिणः कुत्र जन्म बभूव ह ॥
पीयूषखण्डमाख्यानमपूर्वं श्रीहरेः स्मृतम् । विशेषतः कविमुखाञ्जल्यं नूनं पदे पदे ॥
वरासमण्डलक्रीडां वर्णय स्वयमेव च । परोक्षवर्णनात्काव्यं प्रशस्तं नन्यवर्णनम् ॥
श्रीकृष्णाशो भवान्साक्षाद्योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । यो यस्यांशः स च जनस्तस्यैव सुखतः
मुखी ॥ ८ ॥
त्वयैव वर्णितौ पादौ विलीनौ तु युवां हरेः । साक्षाद्गोलोकनाथांशस्त्वमेव तत्समो
महान् ॥ ९ ॥

नारायण उवाच—

ब्रह्मेशेषविघ्नेशाः कूर्मो धर्मोऽहमेव च । नरश्च कार्तिकेयश्च श्रीकृष्णांशा वयं नव ॥
अहो गोलोकनाथस्य महिमा केन वर्ण्यते । यं स्वयं नो विजानीमो न वेदाः किं विपश्चितः
सूक्तो वामनः कल्किर्बौद्धः कपिलमीनकौ । एते चांशाः कलश्यान्ये सन्त्येव कतिधा मुने
कूर्मो नृसिंहो रामश्च श्वेतर्द्धापविराट्त्रिभुः । परिपूर्णतमः कृष्णो वैकुण्ठे गोकुले स्वयम् ॥
वैकुण्ठे कमलाकान्तो रूपमेदाच्चतुर्भुजः । गोलोके गोकुले राधाकान्तोऽयं द्विभुजः स्वयम्
अस्यैव तेमो नित्यं च विष्टे कुर्वन्ति योगिनः । भक्ताः पादान्भुजं तेज कुतस्तेजस्विनं
विना ॥ १० ॥

भृशु विष वर्णयामि यशोदानन्दयोस्तपः । रोहिण्याश्च यतो हेतोर्दृष्टुस्ते हरेर्मुखम् ॥
वसूनां प्रवरो नन्दो नाम्नाद्भेजस्तपोधनः । तस्य परनी घरा साध्वी यशोदा सा तपस्विनी
रोहिणी सर्पमाता च कद्रुश्च सर्पकारिणी । एतेषा जन्मचरितं निबोध कथयामि ते ॥ १८ ॥
एकदा च घराद्रेणौ पर्वते गन्धमादने । पुण्यदे मारते वर्षे गौतमाश्रमसंनिधौ ॥ १९ ॥
चक्रतुश्च तपस्तत्र वर्षाणामयुतं मुने । श्रीकृष्णदर्शनार्थं च निर्जने सप्रमातटे ॥ २० ॥
न ददर्श हरिं द्रोणो घरा चैव तपस्विनी । कृत्वाऽग्निकुण्डं वैराग्यात्मनेष्टुं समुपस्थितौ

चिच्छेद नाडी वःत्री च स्नापयामास बालकम् । जयशब्दं जगुर्गोप्यः सर्वाभरणमूषिताः
परपुत्रेत्सवं नन्दश्चकार परमादरात् । तदा यशोदा गोपीभ्यो ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ॥
वनानि नानावस्तूनि तैले सिन्दूरमेव च । इत्येवं कथितं वरस यशोदानन्दयोस्तपः ॥
जन्मास्थानं च हलिनो रोहिणीचारितं तथा । अघुना ते वःष्ठनीयं नन्दपुत्रोत्सवं शृणु ॥
सुखदं मोक्षदं सारं जन्ममृत्युजरापहम् । मङ्गलं कृष्णचारितं वैष्णवानां च जीवनम् ॥
सर्वाशुभाविनाशं च मक्तिदः स्यप्रदे हरेः । श्रीकृष्णं वसुदेवश्च संस्थाप्य नन्दमन्दिरे ॥
गृहीत्वा बालिकां हृष्टो जगाम निजमन्दिरम् । कपिनं चारितं तस्याः श्रुत्वं सन्मुस्ततो मुने
अघुना गोकुले कृष्णचारितं शृणु मङ्गलम् । वसुदेवे गृहं याते यशोदा नन्द एव च ॥
मङ्गले सूतिकागारे जयागारे जयान्विते । ददर्श पुत्रं भूमिष्ठं नवनिनरीदप्रमम् ॥५७॥
अतीव सुन्दरं नम्रे पश्यन्तं गृहशेखरम् । शरत्पार्वणचन्द्रास्यं नीलेन्द्रीवरलोचनम् ॥
लदन्तं च हसन्तं च वेणुसंस्तकविग्रहम् । हस्तद्वयं सुविन्यस्तं प्रेमवन्तं पदान्बुजम् ॥५९॥
दृष्ट्वा नन्दः स्त्रिया सार्वं हरिं हृष्टो बभूव ह । धात्री तं स्नापयामास शीततोदेन बालकम्
चिच्छेद नाडी बालस्य हर्षाद्गोप्यो जयं ददुः । आजन्मगोपिकाः सर्वा बृहच्छ्रोण्यश्च-

त्कुचाः ॥ ६१ ॥

बालिकाश्च वयस्याश्च विप्रपत्न्यश्च सूतिकां । आशिषं युयुनुः सर्वा ददृशुर्बालकं मुदा
क्रोडे वक्रुः प्रशंसन्त्य ऊपुस्तत्र च काश्चन । नन्दः सचैलः स्नातश्च धृत्वा धौने च वाससी
पारम्यर्यविधिं तत्र चकार हृष्टमानसः । ब्राह्मणान्मोजयामास वारयामास मङ्गलम् ॥६४॥
वाद्यानि वाद्ययामास बन्दिम्यश्च ददौ धनम् । ततो नन्दश्च सानन्दं ब्राह्मणेभ्यो ददौ धनम्
सदलानि प्रबालानि हीरकाणि च सादरम् । तिलानां पर्वतान्सप्त सुवर्णशतकं मुने ॥
शैष्यं धान्याचलं वस्त्रं गोसहस्रं मनोहरम् । दधिदुग्धं शर्करां च नवनीतं घृतं मधु ॥
मिष्टानं प्लवङ्गकैव स्वदूनि मोदकानि च । भूमिं च सर्वसस्याब्जां वायुवेगांस्त्रिरंगमान्
तान्छानि च तैल नि दत्त्वा हृष्टो बभूव ह । रक्षितुं सूतिकागारं योजयामास ब्राह्मणान्
तत्र मन्त्रज्ञमनुजान्त्यविभान्गोपिकागान् । वेदांश्च पठयामास हरेर्नामैकमङ्गलम् ॥७०॥
भक्त्या च ब्राह्मणद्वारा पूजयामास देवताः । गोपालिकाश्च वृद्धाश्च रत्नालंकारमूषिताः ॥
आनन्दा सुमुक्ता गोपाः पुलकाञ्चितविग्रहाः । प्रहृष्टमानसा ब्रह्मज्ञानमुर्नन्दमन्दिरम् ॥
आशीर्वादं प्रदुक्ष्णानां ब्राह्मणां वेदभारगाः । शिष्याः पुष्पहस्ताः क्षाप्त्वाजन्मुर्नन्दः ॥७२॥
नानाविधाश्च गगका ज्योतिष्कान्निविशारदाः । बविसद्वाः पुस्तककरा आनन्मुर्नन्दः ॥
साम्मिता विप्रपत्न्यश्च वदन्त्याः स्यविश वराः । बालिका बालक्युता आजन्मुर्नन्दः ॥७४॥

तौ मर्तुवामौ दृष्ट्वा च वाग्भवशाशरीरिणी । द्रक्ष्यथः श्रीहरिं पृथ्वा गो कुले पुत्ररूपिणम्
जन्मान्तरे वसुश्रेष्ठ दुर्दर्शं योगिनां विभुम् । ध्यानासाध्यं च विदुषां ब्रह्मादीनां च वन्दितम्
श्रुत्वा तद्वराद्रोगौ जग्मतुः स्वालयं सुखात् । लब्ध्वा तु भारते जन्म दृष्टं ताभ्यां हर्षमुखम्
यथेष्टानन्दयोरैवं कथितं चरितं तव । सुगोप्यं त्रिदशानां च रोहिणीचरितं शृणु ॥२६॥
एकदा देवमाता च पुष्पोत्सवदिने सती । विज्ञापनं चरद्वारा चकार कश्यपं मुने ॥
सुखाता सुन्दरी देवी रत्नालकारभूषिता । चकार वेषं विविधं ददर्श दर्पणे मुखम् ॥
कार्तुर्बिदुना सार्धं सिन्दूरबिन्दुसंयुतम् । रत्नकुण्डलशोभाद्यं पत्राभरणभूषितम् ॥
गजमौक्तिकसंयुक्तं नासाग्रं सुमनोहरम् । शारत्पार्वणचन्द्रारसं शरत्पङ्कजलोचनम् ॥
क्षेत्रभूमङ्गिना युक्तं विविधवज्जलोज्ज्वलम् । एकदाटिमर्वाजामदन्तपक्तिविराजितम् ॥
पद्मविन्नाघरौष्ठं च स्मितं सुन्दरं सदा । अतीव कमनीयं च मुनिन्द्रचित्तमोहनम् ॥
एवंभूतं मुखं दृष्ट्वा सुन्दरी स्वगृहे स्थिता । पश्यन्ती पतिमाम् च वासनाप्रपीडिता ॥
शुश्राव वार्तामदितिः कश्यपं कद्रुसंयुतम् । रत्नसारसभारम्भे तस्या वक्षःस्थले स्थितम् ॥
श्रुत्वा चुकोप साध्वी सा हताशा रतिकातरा । न शशाप पतिं प्रेम्णा शशाप सर्पमातम् ॥
न देशालययोग्या सा घर्मिष्ठा घर्मनाशिनी । दूरं गच्छतु स्वर्लोकादात्मयोनिं च मानवीम् ॥
श्रुत्वा च सा चरद्वारा शशाप देवमातरम् । सा चैवं मानवीं योनिं यातु मर्त्ये जरायुताम् ॥
वन्द्यो मे घद्यानास वदतु च सर्पमातरम् । काले यास्यसि मर्त्ये च मया सह शुचिस्मिते
त्यज नीतिं हम् सुखं द्रक्ष्यसि श्रीहरेर्मुखम् । एवमुक्त्वा कश्यपश्च जगाम चादिते-
र्गृहम् ॥२८॥

वाच्यां पूर्णी च ताराश्च चकार भगवान्विभुः । ऋतौ तत्र महेंद्रश्च भूभूव च सुरर्षभः
अदितिर्देवकी चैव सर्पमाता च रोहिणी । कश्यपो वसुदेवश्च श्रीकृष्णजनको महान् ॥
रहस्यं गोपनीयं च सर्वनिगदितं मुने । अधुना मलदेवस्य जन्माख्यानं मुने शृणु ॥
अनन्तराद्यप्रमेयस्य सहस्रशिरसः प्रभोः । रोहिणी वसुदेवस्य मार्गारत्नं च प्रेयसी ॥
जगाम गोकुलं सार्व्वा वसुदेवाज्ञया मुने । संवर्षणस्य रक्षार्थं संसर्जिता पलायिता ॥
'वेदवदाः सद्यं गर्भं दद्यात् शृणाज्ञया रक्ष । रोहिण्या जठरे तत्र स्थापयामास गोकुले
संस्थाप्य च तदा गर्भं कैलासं सा जगाम ह । दिनान्तरे कतिपये रोहिणी नन्दमन्दिरे ॥
मुपाव पुत्रं शृणु तत्परिचयममीश्वरम् । ईषदास्यं प्रसन्नास्यं ज्वलन् ब्रह्मतेजसा ॥
तदेव जन्ममात्रेण देवा मुमुक्षुरे तदा । स्वर्गे दुन्दुमयो नेदुगानवा मुरजादयः ॥२७॥
जगद्वन्द्वं दृष्ट्वा द्रष्टुं शक्नुवन् मुदाऽन्विताः । नन्दो हृष्टो ब्राह्मणेभ्यो दत्तं वसुविषं ददौ ॥

चिच्छेद नाडीं घात्री च स्नापयामास बालकम् । जयशब्दं जगुर्गोप्यः सर्वाभरणमूषितः ॥
 परपुत्रोत्सवं नन्दश्चकार परमादरात् । तदा यशोदा गोपीभ्यो ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुद्रा ॥
 अनानि नानावस्तूनि तैलं सिन्दूरमेव च । इत्येवं कथितं वत्स यशोदानन्दयोस्तपः ॥
 जन्माख्यानं च हलिनो रोहिणीचारितं तथा । अधुना ते बाल्मिकीये नन्दपुत्रोत्सवं शृणु ॥
 सुखदं मोक्षदं सारं जन्ममृत्युजरापहम् । मङ्गलं कृष्णचारितं वैष्णवानां च जीवनम् ॥
 : सर्वाशुभविनाशं च भक्तिदः स्य प्रदौ हरेः । श्रीकृष्णं वसुदेवश्च संस्थाप्य नन्दमन्दिरे ॥
 गृहीत्वा बालिकां हृष्टो जगाम निजमन्दिरम् । कथितं चारितं तस्याः श्रुतं सन्मुखतो मुने ॥
 अधुना गोकुले कृष्णचारितं शृणु मङ्गलम् । वसुदेवे गृहं याते यशोदा नन्द एव च ॥
 मङ्गले सूतिकागारे जयागारे जयान्विते । ददर्श पुंश्रं भूमिष्ठं नवीननीरदप्रमम् ॥५७॥
 अतीव सुन्दरं नम्रं पदयन्तं गृहशेखरम् । शरत्पार्वणचन्द्रास्यं नीलेन्दीवरलोचनम् ॥
 रुदन्तं च हसन्तं च वेणुसंसक्तविप्रहम् । हस्तद्वयं सुविन्यस्तं प्रेमवन्तं पदाम्बुजम् ॥५९॥
 दृष्ट्वा नन्दः स्त्रिया सार्धं हरिं हृष्टो बभूव ह । घात्री तं स्नापयामास शीततोयेन बालकम् ॥
 चिच्छेद नाडीं बालस्य हर्षाद्रोप्यो जयं ददुः । अजगमुर्गोपिकाः सर्वा बृहच्छ्रोण्यश्चक्र-
 त्कुचाः ॥ ६१ ॥

बालिकाश्च वयस्याश्च विप्रपत्न्यश्च सूतिकाम् । आशिषं युयुजुः सर्वा ददृशुर्बालिकं मुद्रा ॥
 क्रोडे चक्रुः प्रशंसन्त्य ऊपुस्तत्र च काश्चन । नन्दः सचैलः स्नातश्च धृत्वा धौते च वाससी ॥
 पारम्पर्यविधिं तत्र चकार हृष्टमानसः । ब्राह्मणान्मोजयामास वारयामास मङ्गलम् ॥६४॥
 वाद्यानि वादयामास बन्दिम्यश्च ददौ वनम् । ततो नन्दश्च सानन्दं ब्राह्मणेभ्यो ददौ वनम् ॥
 सद्रत्नानि प्रवालानि हीरकाणि च सादरम् । तिलानां पर्वतान्सप्त सुवर्णशतकं मुने ॥
 रौप्यं चान्याचलं वस्त्रं गोसहस्रं मनोहरम् । दक्षिणं चर्करां च नयनीतं घृतं मधु ॥
 मिष्टान्नं लल्लुङ्गुनीयं स्वादूनि मोदकानि च । भूमिं च सर्वसस्याब्जां वायुवेगास्त्वरंगमान् ॥
 ताम्बूलानि च तैलं नि दत्त्वा हृष्टो बभूव ह । रक्षितुं सूतिकागारं योजयामास ब्राह्मणान् ॥
 तत्र मन्त्रज्ञमनुगान्स्पृशन्नापिकागणान् । वेदांश्च पठयामास हरेर्नामैकमङ्गलम् ॥७०॥
 भक्त्या च ब्राह्मणद्वारा पूजयामास देवताः । गोपालिकाश्च वृद्धाश्च रत्नालंकारमुपिताः ॥
 आनन्दो सुमुक्ता गोपाः पुलकाक्षितविग्रहाः । प्रहृष्टमानसा ब्रह्मज्ञानमुर्नन्दमन्दिरम् ॥
 आशीर्वादं प्रदुक्ष्णानां ब्राह्मणां वेदपारगाः । शिष्याः पुष्पहस्ताश्चाप्याजमुर्नन्दः ॥७२॥
 नानाविधाश्च गणका ज्योतिशास्त्रविशारदाः । वक्त्रिभ्यः पुस्तककरा आजमुर्नन्दः ॥
 सौमिता विप्रपत्न्यश्च वयस्याः स्पृशिरा वराः । बालिका बालकयुता आजमुर्नन्दः ॥७४॥

तैम्योऽपि प्रददौ रत्नं धनानि विविधानि च । धरवस्त्राणि रौप्याणि गोसहस्राणि सादरम् ॥
 नन्दस्तेभ्यो नमस्कृत्य चकार विनयं मुदा । आशिषं युयुजुः सर्वे ददृशुर्बालकं परम् ॥
 एवं संभृतसंभारो बभूव व्रजपुंगवः । गणकैः कारयामास यद्भविष्यं शुभाशुभम् ॥७७॥
 एवं वर्षे बालश्च शुक्लपक्षे यथा शशी । नन्दालये हली चैव भुङ्क्ते मातुः पणोपरम् ॥
 तदा च रोहिणीं हृष्टा तत्र पुत्रोऽसवे मुदा । तैलसिन्दूरताम्बूलं घनं ताम्यो ददौ मुने ॥
 दत्त्वाऽऽशिषश्च शिरसि ताश्च ते स्वालयं ययुः । यशोदारोहिणीनन्दास्तस्थुर्गर्हे मुदाऽन्विताः
 इति श्रीवृक्ष० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० नन्दपुत्रोत्सवो नाम

नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

अथ दशमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कंसः सभामध्ये स्वर्णसिंहासनस्थितः । शुश्राव वाचं गगने सूनृताम शरीरिणीम् ॥ १ ॥
 किं करोषि महामूढ चिन्तां स्वधेयसः कुरु । जातः कालो धरण्या ते तिष्ठोपये नराधिप ॥
 नन्दाय तनयं दत्त्वा वसुदेवस्तवान्तकम् । कन्यामाशाय तुभ्यं च दत्त्वा संमायया स्थितः
 मायांशा कन्यकेयं च वासुदेवः स्वयं हरिः । तव हन्ता गोकुले च वर्धते नन्दमन्दिरे ॥
 देवक्याः सप्तमो गर्भो वर्धते नन्दमन्दिरे । देवावयाः सप्तमो गर्भो न सुखावामृतं सुतम्
 स्थापयामास माया तं रोहिणीनठरे किल । तत्र जातश्च शेषांसो बलदेवो महाबलः ॥
 गोकुले तौ च वर्धते बालौ ते नन्दमन्दिरे । श्रुत्येति वचनं राजा बभूवाऽऽनम्रकंधरः
 चिन्तामगप सहसा तत्याजाहारक्षुन्मनाः । पूतनां च समानीय प्राणेश्वरः प्रेयसीं सतीम्
 उवाच मगिनी राजा सभामध्ये च नीतिवित् ।

कंस उवाच—

पूतने गोकुलं गच्छ कार्पासं नन्दमन्दिरम् ॥ ९ ॥

विशक्तं च स्तनं हृत्वा शिशवे देहि सत्वरम् । स्वमनोपायिनी वत्से मायाशास्त्रनिशार्वा ॥
 मायामनुवरूपं च विधाय मम योमिनि । दुर्वाससो महाभक्तं प्राप्य सर्वप्रणामिनी ॥
 सर्वरूपं विनातुं स्वं कृच्छाऽसि सुभतिष्ठिते । इत्युक्त्वा ता महाराजस्तस्थौ संसदि नारद ॥
 जगाम पूतना कंसं प्रणम्य वामचारिणी । तदकृष्यनवर्णाया नानालंकारमूषिता ॥
 विधत्ते कण्ठीमारं मालतीमारयसंयुतम् । कस्तूरीविन्दुना युक्तं सिन्दूरं दधनी मुदा ॥
 नङ्गीररक्षनाम्ना च कलहदं प्रवृत्ति । संप्राप्य गोष्ठं दुर्दशी नन्दाद्यमनोहरम् ॥

पारिषामिर्मोराभिर्दुडब्ध्यामिश्च वेष्टितम् । रचिनं प्रस्तारैर्दिव्यैर्नीर्मनं विश्वकर्मणा ॥
इन्द्रनीलैर्मरकतैः पद्मरागैश्च भूषितम् । सुवर्णकलशैर्दिव्यैश्चावृतैः शेखरोज्ज्वलैः ॥
प्राकारैर्गङ्गनस्पशैश्चतुर्द्वारसमन्वितैः । युक्तं लोहकपाटैश्च द्वारपालसमन्वितैः ॥ १८ ॥
वेष्टितं सुन्दरं रम्यं सुन्दरीगणवेष्टितम् । मुक्तामाणिक्यपरशैः पूर्णरत्नादिभिर्वनैः ॥
स्वर्णपात्रचटाकीर्णं गवा कोटिभिरन्वितम् । मरणीयैः किंकरैश्च गोवल्लभैः समन्वितम् ॥
दासीनां च सहस्रैश्च कर्पव्यभिः समन्वितम् । प्रविवेशाऽऽग्रमं सात्वी सस्मिता सुमनोहरा
दृष्ट्वा ता मविशन्ती च गोप्यो दृष्ट्वाऽनुमेनिरे । किं वा पद्मालया दुर्गा कृष्णं द्रष्टुं ॥

समागता ॥ १९ ॥

प्रणमुर्गोपिका गोपाः पप्रच्छुः कुशलं च ताम् । ददौ सिंहासनं पाद्यं वासयामास तत्र वै
पप्रच्छ कुशलं सा च गोपानां बालकस्य च । लवास सस्मिता साध्वी पाद्यं जग्राह सादरम् ।
तामूचुर्गोपिकाः सर्वः का त्वर्नीश्वरि साप्रतम् । वासस्ते कुत्र किं नाम किं वाऽग्रं कर्म नो वद
तासां च वचनं श्रुत्वा साऽप्युवाच मनोहरम् । मधुरावातिनी गोपी साप्रतं विप्रकामिनी
श्रुतं वाचिकवक्त्रेण तत्त्वं मद्बलसूचकम् । बभूव स्यविरे काले नन्दपुत्रो महानिति ॥
श्रुत्वाऽऽगताऽहं ते द्रष्टुमाशिशं कर्तुमीप्सिताम् । पुत्रभानय तं दृष्ट्वा यामि कृत्वा तमाशेषम्
ब्राह्मणीवचनं श्रुत्वा यशोदा हृष्टमानसा । प्रणम्य सुतं क्रोडे ददौ ब्राह्मणयोषितः ॥
कृत्वा क्रोडे तु तं साध्वी चुचुम्ब च पुनः पुनः । स्तनं ददौ सुखासीना हरिं पुण्यवती सती
अहोऽद्भुतोऽयं बालगते सुन्दरो गोपसुन्दरि । गुणैर्नारायणसमो बालोऽयमित्युवाच ह ॥
कृष्णो निपस्तनं पीत्वा जहाम वसन्तिन्धितः । तस्याः प्राणैः सह पशौ विपत्तिरं सुधाभिव
तत्याज बालकं माध्वी प्रातरत्यक्त्वा पयात ह । विहृताकारवदना चोत्तनवदना मुने
स्थूलदेहं परित्यज्य सूक्ष्मदेहं विवेश सा । आरुरोह रथं धीमन् रत्नसाराविनिर्मितम् ॥
पार्षदप्रदं दिव्यवेष्टितं सुमनः रम्यं । श्वेतवामरत्नश्रेण शोभिनं ललदपङ्कजैः ॥ २० ॥
बह्विधैः न वक्ष्ये सूक्ष्मैः स्फुटितं वरम् । नानाचित्रविधिद्वैद्य सद्गतकलशैर्युतम् ॥
सुन्दरं च चक्रं च ज्वलि रत्ननेत्रता । पार्षदाभ्यां रथे कृत्वा जम्बुगोलोकमुत्तपम् ॥
दृष्ट्वा तमन्तं लोका गोविन्दाभ्यान्निर्मिताः । वनः श्रुत्वा च तत्पर्वविस्मिनश्च बभूव ह
यशोदा च अकं नीत्वा क्रोडे दृष्ट्वा स्तनं ददौ । मद्बलं कारयामास विप्रद्वारा शिशोर्मुने
ददाह देः तस्याश्च नन्दः । नन्दपूर्वकम् । चन्दनागुक्कक्ष्मूरीममं संपाप्य सौरमम् ॥

नारद उवाच—

सा वा का राक्षसीरूपी कथं पुण्यवती सती । केन पुण्येन तं दृष्ट्वा जगाम कृष्णमन्दिरम्

नारायण उवाच—

म छिद्यज्ञे । वामनस्य दृष्ट्वा रूपं मनोहरम् । बलिकन्या रत्नमाळा पुत्रस्नेहं चकार तम् ।
मनसा मातसं चक्रे पुत्रस्य सदृशो मम । विवेचादि स्तनं कृष्णः करोमि तं च वक्ष्यामि ॥
हरिस्तन्मानसं ज्ञात्वा पपौ जन्मान्तरे स्तनम् । ददौ मातृगतिं तस्यै कामपूरः कृपानिधि ॥
दत्त्वा विपस्तनं कृष्णं पूतना राक्षसी मुने । भवत्वा मातृगतिं प्राप कं भनय विना हरिम् ॥
इत्येवं कथितं विप्र श्रीकृष्णगुणकीर्तनम् । पदे पदे सुमधुरं प्रवरं कथयामि ते ॥४९॥
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्म० नारदना० पूतनामोक्षो नाम दशमोऽध्यायः ॥१०॥

=====
अथैकादशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा गोकुले साध्वी यशोदा नन्दगोहिनी । गृहकर्मणि संसृता कृत्वा बालं स्ववत्ससि
वात्यारूपं तृणावर्तमागच्छन्तं च गोकुलम् । श्रीहरिर्मनसा ज्ञात्वा मारयुक्तो बभूव ह ॥
मारकान्ता यशोदा च तस्याज बालकं तदा । शयनं कारयित्वा च जगाम यमुना मुने ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वात्यारूपधरोऽसुरः । आदाय तं आभयित्वा गत्वा च शतयोजनम् ॥
बभञ्ज वृक्षशाखाश्च हन्वीभूतं च गोकुलम् । चकार सद्यो मायावी पुनस्तत्र पपात ह ॥
असुरोऽपि हरिस्पर्शाज्जगाम हरिमन्दिरम् । सुन्दरं रथमारुह्य कृत्वा कर्मसंयं स्वकम् ॥
पाण्ड्यदेशोद्भवो राजा शापाद्दुर्वाससोऽसुरः । श्रीकृष्णचरणस्पर्शाद्वेलोकं स जगाम ह
वात्यारूपे गते गोषा गोप्यश्च भयविह्वला । न दृष्ट्वा बालकं तत्र शयनं शयने मुने ॥
सर्वे निरुज्जु । एवं वत्सस्थलं शोकाकुला भयात् । केचिन्मूर्खमवापुश्च रुदुश्चापि केचन ॥
अन्वेपणं प्रकुर्वन्तो ददृशुर्बालकं वने । धूलिधूसरसर्वाङ्गं पुण्योद्यानान्तरस्थितम् ॥१०॥
बाह्यैकदेशे सरसतीरे नरिसमन्विते । पश्यन्तं गगनं शश्वद्वद्वदन्तं भयकातरम् ॥११॥
गृहीत्वा बालकं नन्दः कृत्वा वत्ससि सत्वरम् । दर्श दर्शं मुखं तस्य रुरोद च शुचाऽन्वितः
यशोदा रोहिणी श्रीमं दृष्ट्वा बालं रुरोद च । कृत्वा वत्ससि तद्वक्त्रं चुचुम्ब च मुहुर्मुहुः
मङ्गलं कारयामास स्नापयामास बालकम् । स्तनं ददौ यशोदा च प्रसन्नवदनेक्षणा ॥१२॥

नारद उवाच—

कथं शशाप दुर्वासाः पाण्ड्यदेशोद्भवं नृपम् । सुविचार्य वद ब्रह्माज्ञातिहासं पुरातनम् ॥

नारायण उवाच—

पाण्ड्यदेशाधिपो राजा सहस्राक्षः प्रतापवान् । स्त्रीसहस्रं समादाय कामवःणप्रपीडितः ॥
मनोहरे निर्जने च पर्वने गन्धमादने । विनह्यार नदीतीरे पुष्पोद्याने मनोरमे ॥ १७ ॥
नानाप्रकारशृङ्गारं विपरीतादिकं नृपः । नखदन्तसताह्वं च कामिनीनां चकार सः ॥
कृत्वा मूर्तिसहस्रं च योगीन्द्रो नृपतीश्वरः । कृत्वा स्पृष्टविहारं च जलक्रीडां चकार ह ॥
नार्यो विवसनाः सर्वा नम्राश्च नृपयोपितः । विनह्यथ पुष्पभद्रानदीतीरे मनोहरे ॥ २० ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र समायातो महामुनिः । शिष्यलक्षैः परिवृतो गच्छन् चैव शंकरं प्रति ॥
दृष्ट्वा मुनिं महामतो नोक्तस्यौ न ननाम ह । वाचा हस्तेन राजा च संभाषां न चकार ह
दृष्ट्वा चुक्रेप नृपतिं शशाप स्फुरिताक्षरः । अमुरो भव पापिष्ठ योगञ्छाद्यो मुवं ब्रज ॥
भारते लक्षवर्षं च स्थातव्यं ते नरावम । ततो हरिपदस्पर्शाद्गोलोकं यास्यसि ध्रुवम् ॥
स्थाने स्थाने हे महिष्यो जनिं लभत भारते । राजेन्द्रगेहे राजेन्द्राद्भविष्य मनोहरा ॥
इत्युक्त्वा तु मुनीन्द्रस्तु जगाम शंकरालयम् । हाहाशब्दं विचक्रुश्च शिष्यसंघाः कृपालवः
गते मुनीन्द्रे राजेन्द्रो ररोद च सरित्तेटे । रुरदू रमणीयाश्च रमण्यो विरहातुराः ॥
हे नाप रमणश्रेष्ठेत्युचार्य च पुनः पुनः । त्वां विना वा क यास्यामो वयं त्वं वा क यास्यसि
वयं नो निहरिष्यामस्त्वया सार्धं मुनिर्जने । न करिष्यसि राज्यं त्वं न यास्यामो गृहं वयम्
शरच्चन्द्रप्रभामुष्टं न द्रक्ष्यामो मुखं तव । प्रसारिताभ्यां बाहुभ्यां नाऽऽनापिष्याम इत्यतः
इत्युक्त्वा रुरदुः सर्वाः पुरस्कृत्य नराधिपम् । मूर्च्छामवापुश्चरणं धृत्वा राज्ञः सरित्तेटे ॥
राजाऽग्निक्वण्डमाघाय नारीभिः सह नारद । स्मृत्वा हरिपदाम्भोजं जलदग्निं विवेश ह ॥
हाहाकारं सुराः सर्वे विनकुर्गगने स्थिताः । इत्यूर्ध्वमुनयश्चैवं दैवं च बलवत्तरम् ॥
स च राजा तृणावर्तो जगाम हरिपन्दिम् । महिष्यो भारते वपे लैमिरे जन्म वाञ्छितम्
इत्येवं वपितं सर्वं हेरमाहात्म्यमुत्तमम् । मोक्षणं नृपतेश्चैव मुनीन्द्रशपहेवम् ॥ ३५ ॥

इति धीवह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० तृणावर्तवधो

नामिकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा मन्दिरे नन्दपत्नी सानन्दपूर्वकम् । कृत्वा वसति गोविन्दं स्तुयित्वं च स्ननं ददौ ॥

एतस्मिन्नन्तरे गोप्य आजमुर्नन्दमदिरम् । स्पविराश्व वयस्याश्च बालिका बालकान्विताः
 कतृष्ठं बालकं शीघ्रं संवस्य शयने सती । प्रणनाम समुत्पाय कर्मण्यैत्थानिके मुदा ॥
 तैलसिन्दूरताम्बूलं ददौ ताम्यो मुदाऽन्विता । मिष्टवस्तूनि वस्त्राणि भूषणानि च गोपिका ॥
 एतस्मिन्नन्तरे वृष्णो रुरोद क्षुधितस्तदा । प्रेरयित्वा स चरणं मायेशो मायया विभुः ॥
 पपात चरणं तस्य प्रवाणे शकटे मुने । विश्वंभरपदाघातात्तच्च चूर्णं बभूव ह ॥ ६ ॥
 बभञ्ज शकटं पेतुर्भग्नकाष्ठानि तत्र वै । पपात दधि दुग्धं च नवनीतं घृतं मधु ॥ ७ ॥
 दृष्ट्वाऽश्चर्यं गोपिकाश्च दुद्रुवैर्बालकं भयात् । दहशुर्भग्नशकटमिन्धनाभ्यन्तरे शिशुम् ॥
 मग्नमण्डसमूहं च पतितं बहुगोरसम् । प्रेरयित्वा तु काष्ठानि जग्राह बालकं मिथा ॥
 मायारसितसर्वाङ्गं रदितं क्षुधितं क्षुधा । स्तनं ददौ यशोदा तं रुदोद च भृशं शुचा ॥
 पप्रैच्छुर्बालकान्गोपा बभञ्ज शकटं कथम् । किञ्चिद्धेतुं न पश्याम, सहसेति किमद्भुतम्
 इत्तूचुर्बालकाः सर्वे गोपाः शृणुत मद्वचः । श्रौत्वाऽप्यस्य पदाघाताद्बभञ्ज शकटं ध्रुवम् ॥
 ध्रुवा तद्वचनं गोपा गोप्यश्च जहसुर्मुदा । न हि जम्मुः प्रतीतिं च मिथ्यैत्युचुर्धने प्रजाः
 शिशोः स्वस्त्ययनं कार्यं चक्रुर्ब्रह्मणपुंगवाः । हस्तं दत्त्वा शिशोर्गोत्रे पपाठ कवचं द्विजः
 वदामि तत्ते विप्रेन्द्र कवचं सर्वरक्षणम् । यद्वचं मायया पूर्वं ब्रह्मणे नाभिपङ्कजे ॥ १५ ॥
 निद्रिते जगतीनाथे जले च जलशायिनि । भीताय स्तुतिकर्त्रे च मधुकैटभयोर्भयात् ॥

योगनिद्रोवाच—

दुरीभूतं कुरु मयं मयं किं ते हरो स्थिते । स्थिताया मयि च ब्रह्ममुखी तिष्ठ जगत्पते ॥
 श्रीहरिः पातु ते वक्रं मस्तकं मधुसूदनः । श्रीवृष्णश्चक्षुषी पातु नसिं राधिकापतिः ॥
 कर्णयुग्मं च कण्ठं च कपाळं पातु माधवः । कर्पोलं पातु गोविन्दः केशांश्च केशवः स्वयम्
 अचरोष्ठं हृषीकेशो दन्तपङ्क्तिं गदाग्रजः । रासेश्वरश्च रसना तालुकं वामनो विभुः ॥
 वसः पातु मुकुन्दश्च अटारं पातु दैत्यहा । जनार्दनः पातु नाभिं पातु विष्णुश्च मेहनम् ॥
 निगम्युग्मं गुह्यं च पातु ते पुरषोत्तम । जानुयुग्मं जानकीशः पातु ते सर्वदा विभुः ॥
 हस्तयुग्मं नृसिंहश्च पातु सर्वत्र संकटे । पादयुग्मं वराहश्च पातु ते समष्टोद्भवः ॥ २१ ॥
 उर्वं नारायणः पातु ह्यधस्तात्कमलावतिः । पूर्वस्यां पातु गोपाठः पातु वन्ही दद्यात्पदा ॥
 वनमासी पातु पादां वैकुण्ठः पातु निर्मलौ । वारण्यां वासुदेवश्च सतां रसाकरः स्वयम्
 पातु ते सप्तमन्त्रो वायव्यां विष्टरथवाः । उत्तरे च सदा पातु तेनसा जलमासन ॥
 पृश्नान्वाभीधरः पातु पातु सर्वत्र दधुनि । जले स्पर्शं पान्तरिते निद्रायां पातु राघवः

इत्येवं कथितं ब्रह्मकवचं परमं श्रुतम् । कृष्णेन कृपया दत्तं स्मृतेनैव पुरा मया ॥
 शुम्भेन सह संग्रामे निर्लेहये घोरदारुणे । गगने ग्नितया सद्यः प्राप्तिमात्रेण सो जितः ॥
 कवचस्य प्रभावेण घरण्यां पतितो मृतः । पूर्वं वर्षशतं खे च कृत्वा युद्धं मया बहम् ॥
 मृते शुम्भे च गोविन्दः कृपालुर्गगनस्थितः । मालां च कवचं दत्त्वा गोलोकं स जगाम ह ॥
 करुणान्तरस्य वृत्तान्तं कृपया कथितं मुने । अन्यन्तरमयं नास्ति कवचस्य प्रभावतः ॥
 कोटिदाः कोटिदो नष्टा मया दृष्टाश्च वेधसः । अहं च हरिणा सार्धं करुणकरे स्थिरासदा ॥
 इत्युक्त्वा कवचं दत्त्वा सान्तर्यार्थं चकार ह । निःशङ्को नामिकमले तस्थौ स कमलोद्भवः ॥
 सुवर्णगुटिकायां च कृत्वेदं कवचं परम् । कण्ठे वा दास्ये वाहो बध्नीयाधः सुधीः सदा ॥
 विषाग्निजलशत्रुभ्यो मयं तस्य न जायते । जले स्थले चान्तरिक्षे निद्रायां रसतीश्वरः ॥
 संग्रामे वज्रपाते च विपत्तौ प्राणसंकटे । कवचस्मरणादेव सद्यो निःशङ्कतां ब्रजेत् ॥
 बद्ध्वेदं कवचं कण्ठे शंकरास्त्रिपुरं पुरः । जव न लीलामात्रेण दुस्तममुरेश्वरम् ॥३८॥
 बद्ध्वेदं कवचं काली रक्तवीजं चलाद सा । सहस्रशीर्षा धृत्वेदं विश्वं घटे तिलं यथा ॥
 आवां सनादुमारश्च धर्मसाक्षी च कर्मणाम् । कवचस्य प्रभावेण सर्वत्र जयिनो वयम् ॥
 तस्य नन्दशिखोः कण्ठे चकार कवचं द्विजः । आत्मनः कवचं कण्ठे दध्वा च स्वयं हरिः ॥
 प्रभावः कथितः सर्वः कवचस्य हरेस्तथा । अनन्तस्याच्युतस्यैव प्रभावमनुलं मुने ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस० नारदना० शक्तमञ्जनयोगनि-

द्रोक्तकवचन्दासो नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अपरं कृष्णमाहात्म्यं शृणु विचिन्महामुने । विघ्ननिघ्नं पापहरं महापुण्यकरं परम् ॥
 एकदा नन्दपत्नी च कृत्वा कृष्णं स्ववसति । वर्षासिंहासनस्या च क्षुधितं तं स्ननं ददौ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र विघ्नेन्द्रैकः समागतः । वृतः शिष्यसमूहैश्च प्रजघ्न्नस्ततेन सा ॥
 प्रजघ्नपरमं ब्रह्म शुद्धफटिकम लया । दण्डी छत्री शुक्लदन्तः शोभितः शुक्लवस्त्रा ॥
 ज्योतिर्मन्यो मूर्तिर्माध्व वेदवेदाङ्गपारगः । पारिविभ्रज्जटानालं तदवाचनसंनिवम् ॥
 द रत्नपावणचन्द्रास्यो गौराङ्गः पद्मलोचनः । योगेन्द्रो धूर्जटेः शिष्यः शुद्धमक्तो गदामृतः ॥
 व्यासदामुद्रावरः श्रीमालिङ्गगन्ध्यापधनुदा । वेदव्यासदां वतिविधां प्रकुर्वन्ति लीलया ॥

शुक्लवर्णः सत्ययुगे मुनीन्नेजसाऽऽवृतः । त्रेतायां रक्तवर्णोऽयं पीतोऽयं द्वापरे विभुः
 कृष्णवर्णः कलौ श्रीमांस्तेजसा राशिरिव च । परिपूर्णतमं ब्रह्म तेन कृष्ण इति स्मृतः
 ब्रह्मणो वाचकः कोऽयमृकारोऽनन्तवाचकः । शिवस्य वाचकः पञ्च नकारो धर्मवाचकः
 अकारो विष्णुवचनः श्वेतद्वीपनिवासेन । नरनारायणार्थस्य विसर्गो वाचकः स्मृतः
 सर्वेषां तेजसा राशिः सर्वभूतिस्वरूपकः । सर्वाधारः सर्वबीजस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 कर्मनिर्मूलवचनः कृपिनो दास्यवाचकः । अकारो दातृवचनस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 कृतिनिश्चेष्टवचनो नकारो भक्तिवाचकः । अकारः मासिवचनस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 कृपिनिर्गोणवचनो नकारो मोक्षवाचकः । जकारो दातृवचनस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 नास्तीति नन्द कोटीनां स्मरणेन यत् । तत्कथं लभते नूनं कृष्णेति स्मरणे नरः
 यद्विधं स्मरणात्पुण्यं वचनाच्छ्रवणात्तथा । कोटिजन्मांस्तो नाशो भवेद्यत्स्मरणादिकात्
 विष्णोर्नाम्ना च सर्वेषां सारात्सारं परात्परम् । कृष्णेति सुन्दरं नममङ्गलं भक्तिशायकम् ॥
 ककारोच्चारणाद्भक्तः कैवल्यं मृष्यजन्महम् । ऋकाराद्दास्यमतुलं पकाराद्भक्तिभीप्सिताम्
 नकारात्सहवासं च तत्समं कालमेव च । तत्सारूप्यं विसर्गाच्च लभते नात्र संशयः ॥
 षकारोच्चारणादेव वेपन्ते यमकिंकराः । ऋकारोक्तेर्न तिष्ठन्ति पकारात्पातकानि च ॥
 नकारोच्चारणाद्भोगा अकारान्मृत्युरेव च । ध्रुवं सर्वं पलायन्ते नामोच्चारणभीरवः ॥
 मृत्पुच्छिप्रवणोयोगात्कृष्णनाम्नो ब्रह्मेश्वर । रथं गृहीत्वा चावन्ति गोलोकात्कृष्णकिंकराः
 शृण्विन्धारजसः संसृता कर्तुं शक्ता विपश्चिताः । नाशः पभावत्संस्थानं सन्तो वक्तुं न च क्षमाः
 पुरा शंकरवशेन नाशोऽयं महिमा श्रुतः । गुंगनामप्रभावं च किञ्चिज्ज्ञानाति मद्गुरुः
 ब्रह्माऽनन्तश्च धर्मश्च सुगर्भिमनुमानवाः । वेदाः सन्तो न जानन्ति महिम्नः पोटशी कलम् ॥
 इत्येवं वापिनो नन्द महिमा ते सुतस्य च । यथाभाति यथाज्ञानं गृहवक्त्रं यथा श्रुतम्
 कृष्णः पीताम्बरः वंसवन्सी च विष्टरधवाः । देवजीनन्दनः श्रीशो यशोदानन्दनो हरिः
 सनातनोऽच्युतोऽनन्तः सर्वेशः सर्वरूपधृक् । सर्वाधारः सर्वगतिः सर्वकारणकारणम् ॥
 राधावन्पू राधिकायामा राधिकाभीवनः रसयम् । राधानागो राधिदेशो राधिकारमणः स्वयम्
 राधिकागह्वराति च राधामानमपराजितः । राधावधो राधिक द्यो राधिकाभक्तवानमः ॥
 राधिकाचिद्विभोरध राधेया विरः पभुः । परिपूर्णतमं ब्रह्म गोविन्दो गहवन्मनः ॥
 नमोऽनेनानि कृष्णाय ध्यानं कर्तुं शक्यते । मन्त्राद्युपायैश्च रसं नन्दं मुनेस्तथा ॥

कृतं निरूपणं नाम्नां कनिष्ठस्य यथा धृतम् । ज्येष्ठस्य हलिनो नाम्नः संकेतं शृणु मन्मुखात् ।
 भिसंकर्षणादेव नाम्ना संकर्षणः स्मृतः । नास्त्यन्तोऽस्यैव वेदेषु तेनानन्त इतिः स्मृतः ॥
 [लदेवो बलद्रेकाद्धली च हलधारणात् । शितिवासा नोडवासान्मुसली मुसलायुधौत् ॥
 वत्या सह संमोगाद्रेवतीरमणः स्वयम् । रोहिणीगर्मवासात्तु रौहिणेयो महामतिः ॥
 त्वेवं ज्येष्ठपुत्रस्य श्रुतं नाम निवेदितम् । यास्याम्यहं गृहं नन्द सुखं तिष्ठ स्वमन्दिरे ॥
 साक्ष्यस्य वचः श्रुत्वा नन्दः स्तब्धो बभूव ह । निश्चिष्टा नन्दपत्नी च जहास बालकः स्वयम् ।
 णम्योवाच नन्दस्तं वाक्यं विनमपूर्वकम् । पुढाञ्जलियुतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकंधरः ॥

नन्द उवाच—

तश्चेत्त्वं तदा कर्म करिष्यत्येव को महान् । स्वयं शुभेक्षणं कृत्वा कुरु नाम्नाऽन्नप्राशनम् ।
 ज्ञामौषश्च कथितो राधाप्राणादिको दश । तस्मापि का वा राधेति कन्यका कस्य च ध्रुवम् ।
 नन्दस्य वचनं श्रुत्वा जहास मुनिपुंगवः । निगूढं परमं तत्त्वं रहस्यं कथयामि ते ॥

गर्ग उवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि इतिहासं पुरातनम् ॥ ९० ॥
 पुरा गोलोकगृत्तान्तं श्रुतं शंकरवक्त्रतः । श्रीदाम्नो राधया सार्धं बभूव कलहो महान् ।
 प्रीदामशापदैवेन गोपी राधा च गोकुले । वृषमानुसुता सा च माता तस्याः कलावती ।
 कृष्णस्यार्धाङ्गसंभूता नापस्य सदृशी सती । गोलोकवासिनी सेयमत्र कृष्णाज्ञयाऽपुना ।
 भयोनिस्तमवा वेनी मूत्रप्रकृतिरीश्वरी । मातुर्गर्भं वायुपूर्णं कृत्वा च मायया सती ॥ ९१ ॥
 वायुनिःसरणे काले धृत्वा च शिशुविग्रहम् । आविर्भव मायेयं पृच्छतां कृष्णोपदेशतः ।
 वर्धते सा व्रजे राधा शुक्ले चन्द्रकला यथा । श्रीकृष्णतेजसोऽर्धेन सा च मूर्तिमती सती ॥
 रका मूर्तिर्द्विधाभूता भेदो भेदे निरूपितः । इयं स्त्री सा पुमान् किंवा सा वा कान्ता पुमानयम् ।
 द्वे रूपे तेजसा तुल्ये रूपेण च गुणेन च । पराक्रमेण बुद्ध्या वा ज्ञानेन संपदाऽपि च ।
 पुरतो गमनेनैव किं तु सा वयसाऽधिका । ध्यायते तामयं शब्ददिग्गं सा स्मरति प्रियम् ।
 रचिता साऽस्य प्राणैश्च तत्क्षणैर्मूर्तिमानयम् । अस्य राधानुसारेण गोकुलागमनं परम् ॥
 स्वीकारं सार्धकं कर्तुं गोकुले यत्कृतं पुरा । कंसभीतिच्छलेनैव गोकुलागमनं हरेः ॥
 प्रतिज्ञापालनार्थाय भयेशस्य मयं कुतः । राधाशब्दस्य म्युत्पत्तिः सामवेदे निरूपिता ॥
 नारायणस्तामुवाच ब्रह्माणं नापिपङ्कजे । ब्रह्मा तां कथयामास ब्रह्मलोके च शंकरम् ॥
 पुरा कैलासशिखरे मामुवाच महेश्वरः । देवानां दुर्लभां नन्द निशामय वदामि ते ॥
 सुरासुरमुनिन्द्राणां वाञ्छितां मुक्तिदां पराम् । रेको हि कोदिनन्माधं कर्मभोगं शुभाशुभम् ॥

- (१) आकारो गर्भवासं च मृत्युं च रोगमुत्सृजेत् । घकार आयुषो हानिमाकारो भवबन्धनम् ॥
- (२) श्रवणस्मरणोक्तिमयः न प्रणश्यति संशयः । रेको हि निश्चलां भक्तिं दास्यं कृष्णपदाम्बुजे सर्वेप्सितं सदानन्दं सर्वसिद्धौघमीश्वरम् । घकारः सहवासं च तत्तुल्यकालमेव च ॥ ददाति सार्ष्टिसारूप्यं तत्त्वज्ञानं हेरः सैमम् । आकारस्तेजसां राशिं दानशक्तिं हरौ यथा ॥ योगशक्तिं योगमतिं सर्वकालं हरिस्थितिम् । श्रुत्युक्तिस्मरणाद्योगान्मोहजालं च किञ्चिदप्यप्य रोगशोकमृत्युयथा वेपन्ते नात्र संशयः ॥ १११ ॥
- राधामाधवयोः किञ्चिद्व्याख्यानं च यतः श्रुतम् । तदुक्तं च यथाज्ञानं साकल्यं वक्तुमक्षमः । आराद्वबुन्दावने नन्द विवाहो भविताऽनयोः । पुरोहितो जगद्धाता कृत्वाऽग्निं साक्षिणं मुदा कुबेरपुत्रमोक्षं च गन्धस्याऽऽहृत्य भक्षणम् । हिसनं धेनुकस्यैव कानने, तालमोजनम् ॥ बककेशिप्रलम्बानां हिसनं चाऽयं लीलया । मोक्षं द्विजपत्नीनां मिष्टान्नपानमोजनम् ॥ भजनं शक्रयागस्य शक्राद्रोकुलरक्षणम् । गोपीनां वज्रहरणं व्रतसंपादनं तथा ॥ ११२ ॥
- ताम्यः पुनर्वज्रदानं वरदानं यथेप्सितम् । चेतसा हरणं तासामयं वदयाः करिष्यति ॥ रासोत्सवं महारम्यं सर्वेषां हर्षवर्धनम् । पूर्णचन्द्रोदये नक्तं वसन्ते रासमण्डले ॥ ११३ ॥
- गोपीनां नवसंमोगात्कृत्वा पूर्णं मनोरथम् । तामिः सह जलक्रीडां करिष्यति कुतूहलात् ॥ विच्छेदोऽस्य वर्षशतं श्रदिभशापहेतुकम् । गोपालैर्गोपिकामिश्रं भविता 'राधया सह' ॥
- 'मधुरागमनं तत्र गोपीनां शोकवर्धनम् । पुनः प्रबोधनं तासां दानमाध्यात्मिकस्य च' ॥
- 'स्यन्दनाक्रूरयो रक्षां सद्यस्ताम्यां करिष्यति । रथमारोहणं कृत्वा 'मधुरागमनं पुनः' ॥
- 'पितृभ्रातृव्रतैः सार्धं विलङ्घ्य यमुनां व्रजे ॥ अक्रूराय ज्ञानदानं दर्शयित्वा स्वकं जले' ॥
- कौतुकेन च सायाहूने नगरात्सर्वदर्शनम् । भालाकारतन्तुवायकुब्जानां बन्धमोक्षणम् ॥ धनुर्भङ्गं शंकरस्य यागस्थानप्रदर्शनम् । हिसनं गजमल्लानां दर्शनं नृपतेः पुरः ॥
- कंसस्य हिसनं सद्यः पित्रोर्निगडमोक्षणम् । प्रबोधनं च युष्माकमुपमेनाभिषेचनम् ॥
- 'सस्य सस्य वधूनां च ज्ञानाच्छोकापनोदनम् । भ्रातुः स्वस्थोपनयनं विद्यादानं गुरोमुत्तारं ॥
- गुरुपुत्रद्वदानं च पुनरागमनं गृहे । छलनं नृपसैन्यानां यवनस्य दुरात्मनः ॥ ११४ ॥
- निर्माणं द्वारकायाश्च मुञ्चकुन्दस्य मोक्षणम् । द्वारकागमनं चैव यादवैः सह कौतुकात् ॥
- श्रीसंपानां विहरणं तामिः सार्धं च क्रीडनम् । सीमागमनं तासां पुत्रपौत्रादिकस्य च ॥
- मणिसंभन्धिनां मिथ्यावद्वत्स्य च मोक्षणम् । साहाय्यं पाण्डवानां च भारावतरणादिकम् ॥
- निष्पन्नं सानसूराय धर्मपुत्रस्य लीलया । पारिजातस्य हरणं शक्राहंकारमर्दनम् ॥

प्रतपूर्णं च सत्याया वाणस्य मुजकृन्तनम् । मर्दनं शिवसैन्यानां हरस्य जृम्भेण परम् ॥
 हरणं बाणपुत्र्याश्चैवानिरुद्धस्य मोक्षणम् । वाराणस्याश्च दहनं विप्रदारिद्र्यमञ्जनम् ॥
 विप्रपुत्रप्रदानं च दुष्टानां दमनादिवम् । तीर्थयात्राप्रसङ्गेन युष्माभिः सह दर्शनम् ॥
 कृत्वा च राघवा सार्धं व्रजनागमिता पुनः । प्रस्थापयित्वा द्वारां च परं नारायणांशकम् ॥
 सर्वं निष्पादनं कृत्वा गोलोकं राघवा सह । गमिष्यत्येव गोलोकं नाथोऽयं जगतां पतिः ॥
 नारायणश्च वैकुण्ठं गमिता स्म त्वया सह । धर्मगेहहृषी द्वौ च विष्णुः क्षीरोदमेव च ॥
 इत्येवं कथितं नन्द भविष्यं वेदनिर्णयम् । श्रूयतां सांप्रतं कर्म यदर्थं गमनं मम ॥
 माधुशुक्लचतुर्दश्यां कुरु कर्म शुभे क्षणे । गुरुवारे च रेवत्यां विशुद्धे चन्द्रतारके ॥१४०॥
 चन्द्रस्थे मीनलग्ने च लग्नेशपूर्णदर्शने । वणिजे करणोत्कृष्टे शुभयोगे मनोहरे ॥१४१॥
 सुदुर्लभे दिने तत्र सर्वोत्कृष्टोपयोगिके । आलोच्य पण्डितैः सार्धं कुरु कर्म मुदाऽन्विताः
 इत्युक्त्वा बहिरागत्य स उवाच मुनीश्वरः । हृष्टो नन्दो यशोदा च कर्मयोगं चकार ह
 एतास्मिन्नन्तरे द्रष्टुं गर्ग गोपाश्च गोपिकाः । बालका बालिकाश्चैव ह्याजगन्मन्दमन्दिरम् ॥
 ददशुस्ते मुनिश्रेष्ठः श्रममध्याह्ननभास्करम् । शिष्यसभैः परिवृतं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
 गूढयोगं प्रवोचन्तं सिद्धाय पृच्छते मुदा । पश्यन्तं सगमितं नन्दभवनानां परिच्छदम् ॥
 खर्णासिंहासनस्थं च योगमुद्राधरं वरम् । मृतं ययं भविष्यं च पश्यन्तं ज्ञानचक्षुषा ॥
 हृदिश्वरं प्रपश्यन्तं सिद्धं भन्वप्रभावतः । बहिर्यशोदाक्रोडस्थं तादृशं सस्मितं शिशुम् ॥
 महेशदत्तध्यानेन यद्रूपं च निरूपितम् । तं दृष्ट्वा परमपीत्या पूर्णमृतमनोरमम् ॥
 साधुमेवं पुलकितं निमग्नं भक्तिसागरे । हृदि पूर्वां प्रणामं च कुर्वन्तं योगचर्यया ॥
 मूर्ध्ना प्रणेमुस्ते तं च स च तानाशिर्यं ददौ । आसनस्थो मुनिस्तस्यौ ते जग्मुः स्वालयं मुदा
 नन्दः स्वानन्दयुक्तश्च बन्धूमहल्लपनिकाः । प्रस्थापयामास शीघ्रमारादूर्ध्वस्थितान्मुदा ॥
 दक्षिणकुल्यां दुग्धकुल्यां घृतकुल्यां प्रपूरिताम् । गुडकुल्यां तैलकुल्यां मधुकुल्यां च विन्तृताम्
 नवनीतकुल्यां पूर्णां च तक्रकुल्यां यदृच्छया । शर्करोदककुल्यां च परिपूर्णां च लीलया ॥
 तण्डुलानां च शालीनामुच्चैश्च शतपर्वतान् । पृथुकानां शैलशतं लवणानां च सप्त च ॥
 सप्त शैलान्जलकैरानां लड्डुकानां च सप्त च । परिपक्वफलानां च तत्र षोडश पर्वतान् ॥
 यवगोधूमचूर्णानां पक्कलड्डुकपिण्डकान् । मोदकानां च शैलं च स्वस्तिकानां च पर्वतान् ॥
 कपर्दकानामत्युच्चैः शैलान्सप्त च नारद । कर्पूरादिकदुक्तानां ताम्बूलानां च मन्दिरम् ॥
 विस्तृतं द्वारहीनं च वासितोदकसंयुतम् । चन्दनागुल्कातूरीकुङ्कुमेन समन्वितम् ॥
 नानाविधानि रत्नानि खर्णानि विविधानि च । मुक्ताफलानि रम्याणि प्रवालानि मुदाऽन्विताः

नानाविधानि चारूणि वासांसि भूषणानि च । पुत्रान्नप्राशने नन्दः कारयामास कौतुकात् ॥
 संस्कारयुक्तं रुचिरं चन्दनद्रव्यचर्चितम् । प्राङ्गणं कदलीस्तम्भै रसालनवपल्लवैः ॥ १२ ॥
 ग्रथितैः सूक्ष्मवस्त्रेण वेष्टयामास कौतुकात् । युक्तं मङ्गलकुम्भैश्च फलपल्लवसंयुतैः ॥ १३ ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीपुष्पमालाविराजितैः । माल्यानां वरवस्त्राणां राशिभिश्च विराजितम् ॥
 गवां च मधुपर्काणामासनानां च नारद । फलानां जलकुम्भानां समूहैश्च समन्वितम् ॥
 नानाप्रकारैर्वैद्यैश्च दुर्लभैः सुमनोहरैः । दृक्काणां दुन्दुभीनां च पटहानां तथैव च ॥
 मृदङ्गमुरजादीनामानकानां समूहकैः । वंशीसंनहनीकांस्यशरयन्त्रैश्च शोभितम् ॥ १७ ॥
 विद्याधरीणां नृत्येन मृङ्गिमाधमणेन च । गन्धर्वनायकानां च संगीतैर्बुद्धेनायुतैः ॥ १८ ॥
 स्वर्णसिंहासनानां च रथानां निःस्वनैर्युतम् । एतस्मिन्नन्तरे नन्दमुवाच वाचको मुदा ॥
 : आजम्बुबल्लवेन्द्राश्च बान्धवा बल्लवास्तथा । अश्वस्थाश्च गजस्थाश्च रथस्थाश्चेति सत्वरम्
 आजम् राजपुत्राश्च रत्नालंकारभूषिताः । आगतो गिरिभानुश्च सखीकश्च सकिंकरः ॥
 रथानां च चतुर्लक्षं गजानां च तथैव च । तुरंगमाणां कोटिश्च शिविकानां तथैव च ॥
 ऋषीन्द्राणां मुनीन्द्राणां विप्राणां च विपश्चिताम् । बन्दिनां भिक्षुकाणां च समूहैश्च समीपतः
 गोपानां गोपिकानां च संख्यां कर्तुं च कः क्षमः । पश्याऽऽगत्य बहिर्भूयेत्युवाच ब्राह्मणे स्थितः
 श्रुत्वैवं तानुपव्रज्य समानीय व्रजेश्वरः । प्राङ्गणे वासयामास पूजयामास सत्वरम् ॥
 ऋष्यादिकसमूहं च प्रणम्य शिरसा भुवि । पाद्यादिकं च तेभ्यश्च प्रददौ सुसमाहितः ॥
 पशुभिर्बन्धुभिः पूर्णं बभूव नन्दगोकुलम् । न कोऽपि कस्य शब्दं च श्रोतुं शक्तश्च तत्र वै
 त्रिमुहूर्तं कुबेरश्च श्रीकृष्णप्रीतये मुदा । चकार स्वर्णवृष्ट्या च परिपूर्णं च गोकुलम् ॥
 कौतुकापहनवं चक्रुर्बन्धुवर्गाश्च क्रीडया । आनन्दप्रसङ्गैः सर्वे हृष्टा नन्दस्य संपदम् ॥
 नन्दः कृताह्निकः पूतो धृत्वा धौते च वाससी । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमेनैव भूषितः ॥
 उवाच पादौ प्रक्षाल्य स्वर्णपीठे मनोहरे । गर्गस्य च मुनीन्द्राणां गृहोत्थावाऽऽज्ञा व्रजेश्वरः ॥
 संस्मृत्य विष्णुमाचान्तः स्वस्तिवाचनपूर्वकम् । कृत्वा कर्म च वेदोक्तं भोजयामास बालकम्
 गर्गवाक्यानुसारेण बालकस्य मुदाऽन्वितः । कृष्णेति मङ्गलं नाम ररक्ष च शुभे क्षणे ॥
 सघृतं भोजयित्वा च कृत्वा नाम जगत्पतेः । वाद्यानि वादयामास कारयामास मङ्गलम् ॥
 नानाविधानि स्वर्णानि घनानि विविधानि च । मद्यद्रव्याणि वासांसि आराणेभ्यो ददौ मुदा
 बन्दिभ्यो भिक्षुवेभ्यश्च सुवर्णं विपुलं ददौ । भाराक्रान्ताश्च ते सर्वे न शक्ता गन्तुमेव च
 ब्राह्मणाबन्धुवर्गाश्च भिक्षुकांश्च विशेषतः । मिष्टान्नं भोजयामास परिपूर्णं मनोहरम् ॥
 : दीयतां दीयतां वैप खाद्यतां खाद्यतामिति । बभूव शब्दोऽत्युच्चैश्च सततं नन्दगोकुले ॥

रत्नानि परिपूर्णानि वासांसि भूषणानि च । मण्डलानि सुवर्णानि मणिसाराणि यानि
चारुणि स्वर्णपात्राणि कृतानि विश्वकर्मणा । गत्वा गर्गाय विनयं चकार ब्रजपुंगवः
शिष्येभ्यः स्वर्णमाराणि प्रददौ विनयान्वितः । द्विनेभ्योऽप्यवशिष्टेभ्यः परिपूर्णानि नार

नारायण उवाच—

गृहीत्वा श्रीहरिं गर्गो जगाम निभृतं मुदा । वृष्टाव परया मय्या प्रणम्य च तर्माश्रय
साश्रुनेत्रः सप्लको भक्तिनन्नात्मकं धरः । पुटाञ्जलियुतो भूत्वोवाच कृष्णपदाम्बुजे
गर्ग उवाच—

हे कृष्ण जगतां नाथ भक्तानां मयमञ्जन । प्रसन्नो भव मामीश देहि दास्यं पदाम्बुजे
त्वत्पित्रा मे घनं दत्तं तेन मे किं प्रयोजनम् । देहि मे निश्चलां भक्तिं भक्तानाममयप्रद
॥ ध्यानमादिकसिद्धिषु योगेषु मुक्तिषु प्रभो । ज्ञानतत्त्वेऽभिरत्ने वा किञ्चिन्नास्ति स्पृहा मम
इन्द्रत्वे वा मनुत्वे वा स्वर्गलोकफले चिरम् । नास्ति मे मनसो वाञ्छा त्वत्पादसेवनं वि
सालोक्यं साष्टिसारूप्ये सामीप्यैकत्वमाप्सितम् । नाहं गृह्णामि ते ब्रजैस्त्वत्पादसेवनं वि
गोलोके वाऽपि पाताले वासे नास्ति मनोरथः । किंतु ते चरणाम्बोजे संततं स्मृतिरस्तु
त्वन्मन्त्रं शंकरात्माप्य कतिजन्मफलोदयात् । सर्वज्ञोऽहं सर्वदर्शी सर्वत्र गतिरस्तु मे
कृपां कुरु कृपासिन्धो दीनबन्धो पदाम्बुजे । रक्ष माममयं दत्त्वा मृत्युर्मे किं कारिष्यति
सर्वेषामाश्रयः सर्वस्त्वत्पादाम्बोजसेवया । मृत्युं जयोऽन्तकालश्च बभूव योगिनां गुरुः
ब्रह्मा विधाता जगतां त्वत्पादाम्बोजसेवया । यस्यैकादिवसे ब्रह्मन्पतन्तीन्द्राश्चतुर्दश
त्वत्पादसेवया धर्मः साक्षी च सर्वकर्मणाम् । पाता च फलदाता च जित्वा कालं सुदुर्जय
सहस्रवदनः शेषो यत्पादाम्बुजसेवया । घटे सिद्धार्थवद्विश्वं शिवः कण्ठे विषं यथा
सर्वसंपद्विधात्री या देवीनां च परात्परा । करोति सततं लक्ष्मीः केशैस्त्वत्पादमार्जनम्
प्रकृतिर्बीजरूपा सा सर्वेषां शक्तिरूपिणी । स्मारं स्मारं त्वत्पदाब्जं बभूव तत्परा वरा
पार्वती सर्वरूपा सा सर्वेषां बुद्धिरूपिणी । त्वत्पादसेवया कान्ते लब्धाम् शिवमीश्वरम्
विद्याविद्यात्री देवी या ज्ञानमाता सरस्वती । पूज्या बभूव सर्वेषां संपूज्य त्वत्पदाम्बुजम्
सावित्री वेदजननी पुनाति भुवनत्रयम् । ब्रह्मणो ब्राह्मणानां च गतिस्त्वत्पादसेवया
समा जगद्भिर्भुक् च रत्नगर्भो वसुंधरा । प्रसूतिः सर्वसस्यानां त्वत्पादपद्मसेवया ॥ २१० ॥
राधा ममाशंसं मृता तव हृदया च तेजसा । स्थित्वा वशासि ते पादं सेवतेऽन्यस्य का क
यथा शर्वादयो देवा देव्यः पद्मादयो यथा । सनाथं कुरु मामीश ईश्वरस्य समा कृपा ।
न यास्यामि गृहं नाथ न गृह्णामि घनं तव । कृत्वा मां रक्ष पादाब्जसेवायां सेवकं रत

इति स्तुत्वा साधुनेत्रः पपात चरणे हरेः । रुरोद च भृशं भक्त्या पुलकाशितां वमहः ॥
 गर्गस्य वचनं श्रुत्वा जहास भक्तवत्सलः । उवाच तं स्वयं कृष्णो मयि ते भक्तिरस्तिवति
 इदं गर्गकृतं स्तोत्रं त्रिसंध्यं यः पठेन्नरः । दृढां भक्तिं हरदर्शयं स्मृतिं च लभते ध्रुवम् ॥
 जन्ममृत्युजरारोगशोकमोहादिसंकटात् । तीर्णो भवति श्रीकृष्णदाससेवनतत्परः ॥
 कृष्णस्य सहकालं च कृष्णसार्धं च मोदते । कदाचिन्न भवेत्तस्य विच्छेदो हरिणा सह ॥

नारायण उवाच—

हरिं मुनिः स्तवं कृत्वा ददौ नन्दाय तं मुदा । उवाच तं गृहं यामि कुर्वाणमिति बल्लव ॥
 अहो विचित्रः संसारो मोहजालेन वेष्टितः । संमीलनं च विरहो नराणां सिन्धुकेनवत् ॥
 गर्गस्य वचनं श्रुत्वा रुरोद नन्द एव च । सद्भिच्छेदो हि साधूनां मरणादतिरिच्यते ॥
 सर्वशायैः परिवृतं मुनीन्द्रं गन्तुमुद्यतम् । सर्वे नन्दादयो गोपाः रुदन्तो गोपिकास्तदा ॥
 प्रणेमुः परमधीत्या चक्रुस्तं विनयं मुने । दत्त्वाऽऽशिषं मुनिश्रेष्ठो जगाम मधुरां मुदा ॥
 ध्रुवो मुनयश्चैव चन्द्रवर्गाश्च बल्लवाः । सर्वे जगुर्धनैः पूर्णाः स्वालयं हृष्टमानसाः ॥
 प्रजगुर्वाञ्छिनः सर्वे परिपूर्णमनोरथाः । मिष्टद्रव्यांशुकोत्कृष्टतुरगस्वर्णभूषणैः ॥ २२९ ॥
 षाकण्ठपूर्णा भुक्त्वा च मिश्रका गन्तुमक्षमाः । स्वर्णवस्त्रमरोद्रेकपरिश्रान्ता मुदाऽन्विताः
 सुमन्दगामिनः केचिकेविद्भूमौ च शेरते । केचिद्वर्मनि तिष्ठन्तश्चोत्तिष्ठन्तश्च केचन ॥
 केचिदूषुः प्रमुदिता हसन्तस्तत्र केचन । कपर्दकानां वस्तूनां शेषांश्चोर्वरितान्वहन् ॥
 केचित्तानाददुः स्थित्वा दर्शयन्तश्च केचन । केचिन्नृत्यं प्रकुर्वन्तो गायन्तस्तत्र केचन ॥
 केचिद्वहुविधा गायाः कथयन्तः पुरातनाः । मरुतश्वेतसगरमांघातूणां च भूभूताम् ॥
 उत्तानपादनहुपनलादीनां च याः कथाः । श्रित्वास्याश्वमेधस्य रन्तिदेवस्य कर्मणाम् ॥
 येषां देवां नृपाणां च श्रुता वृद्धमुखात्कथाः । कथयन्तश्च ताः केचिच्छ्रुतयन्तश्च केचन
 स्यापं स्यायं गताः केचिस्त्वापं स्वापं च केचन । एवं सर्वे प्रमुदिताः प्रजगुः स्वालयं प्रजातु
 दृष्टो नन्दो यशोदा च बाळं कृत्वा च वक्षसि । तस्यौ स्वमन्दिरे रम्ये कुबेरभवनोपमे ॥
 एवं प्रवर्धितौ बाळौ शुक्लचन्द्रकलोपमौ । गवो पुच्छं च मिश्रिं च धृत्वा चोत्तरयतुर्मुदा
 बाळदार्पं वा तदर्थं वा क्षमौ वक्तुं दिने दिने । पित्रोर्हर्षं च वर्धन्तौ गच्छन्तौ प्राङ्गणे मुने ॥
 बाळौ द्विपादं पादं वा गन्तुं शक्तौ वसूष ह । गन्तुं शक्तौ हि जानुभ्यां प्राङ्गणे वा गृहे हरिः
 वर्धापितौ हि वयसा कृष्णारसं कर्पणः स्वयम् । ततो मुदं वर्धयन्तौ वर्धितौ च दिने दिने ॥
 प्रमन्तौ गोकुले बाळौ प्रदृष्टौ गमने क्षमौ । उक्तवन्तौ स्फुटं वाक्यं मायाबालकविग्रहौ ॥
 गगौ जगाम मधुरां वसुदेवाश्रमं मुने । स तं ननाम पद्मच्छ पुत्रयोः कुशलं तयोः ॥

मुनेस्तं कथयामास कुशलं सुमहोत्सवम् । आनन्दाश्रुनिमग्नश्च श्रुतेमात्राद्भूव ह ॥
देवकी परमप्रीत्या पप्रच्छ च पुनः पुनः । आनन्दाश्रुनिमग्ना सा करोद च मुहुर्मुहुः ॥
गर्गस्तावाशिषं दत्त्वा जगाम स्वालयं मुदा । स्वगृहे तस्थवुस्तौ च कुबेरमवनोपमे ॥

नारायण उवाच—

यत्र कल्पे कथा चेयं तत्र त्वमुपवर्हणः । पञ्चाशत्कामिनीनां च पतिर्गन्धर्वपुंगवः ॥
तासां प्राणाधिकस्त्वं च शृङ्गारनिपुणो युवा । ततोऽभूद्ब्रह्मगः शापादासौपुत्रो द्विनस्य च ॥
ततोऽधुना ब्रह्मपुत्रो वैष्णवोच्छिष्टभोजनात् । सर्वदर्शी च सर्वज्ञः स्मारको हरिसेवया ॥
कपितं कृष्णचरितं नामान्नप्राशनादिकम् । जन्ममृत्युजरातिघ्नमपरं कथयामि ते ॥२४७॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० कृष्णान्नप्राशननामकरणप्रस्तावो
नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा नन्दपत्नी च स्नानार्थं यमुनां ययौ । गन्धपूर्णं गृहं दृष्ट्वा जहास मधुसूदनः ॥१॥
द्विदुग्धाजयतकं च नवनीतं मनोरमम् । गृहस्थितं च यत्किञ्चिच्चखाद मधुसूदनः ॥२॥
मधु हैयंगवीनं यत्स्वस्तिकं शकटस्थितम् । मुक्त्वा पीत्वाऽशुर्कैर्बन्धनैस्तंस्कारं कर्तुमुद्यतम् ॥
ददर्श बालकं गोपी स्नात्वाऽऽगत्य स्वमन्दिरम् । गन्धशून्यं भग्नभाण्डं मञ्चादिरिक्तमाजनम् ॥
दृष्ट्वा पप्रच्छ बालांश्च अहो कर्मेदमद्भुतम् । यूयं वदत सत्यं च कृतं केन सुदारुणम् ॥
यशोदावचनं श्रुत्वा सर्वमूचुश्च बालकाः । चत्वादे सत्यं बालस्ते नास्मभ्यं वृत्तमेव च ॥
बालानां वचनं श्रुत्वा चुकोप नन्दगेहिनी । पेत्रं गृहीत्वा दुद्राव रक्तपङ्कजलोचना ॥७॥
पलायमानं गोविन्दं गृहीद्वं न शशाक ह । ह्यानासाध्यं शिवादीनां दुरावमपि योगिनाम् ॥
यशोदा भ्रमगं कृत्वा विश्रान्ता धर्मसंयुता । तस्यै कोपपरीतात्मा शुष्ककण्ठौष्ठतालुका ॥
विश्रान्ता मातरं दृष्ट्वा कृपालुः पुरुषोत्तमः । संतस्यौ पुरतो मातुः सस्मितो जगदीश्वरः ॥
करो घृत्वा च तं देवीं सिमानाय स्वमालयम् । बद्ध्वा वस्त्रेण वृक्षे च तताड मधुसूदनम् ॥
बद्ध्वा कृष्णं यशोदा सा जगाम स्वालयं प्रति । हरिस्तस्यौ वृक्षमूले जगतां पतिरीश्वरः ॥
श्रीकृष्णस्पर्शमात्रेण सहसा तत्र नारद । पपात वृक्षः शैलामः शब्दं कृत्वा मयानकम् ॥
सुवेपः पुरुषो दिव्यो वृक्षादायिर्बभूव ह । दिव्यस्यन्दनमारुह्य जगाम स्वालयं पुरः ॥१३॥
प्रणम्य जगतीनायं शातकौम्मपरिच्छिदम् । किशोरः सस्मितो गौरो रत्नालंकारभूषितः ॥

सा वृक्षपतनं दृष्ट्वा मिया अस्ता वनेश्वरी । क्रोडे चकार मालं तं रुदन्तं श्यामसुन्दरम् ॥
आजमुर्गोकुलस्थाश्च गोषा गोप्यश्च तद्गृहम् । यशोदा मर्त्सयामासुः शान्तिं चक्रुः ॥

शिशोर्मुदा ॥ १७ ॥

अत्यन्तस्थविरे काले तनयोऽयं बभूव ह । धनं धान्यं च रत्नं वा तत्सर्वं पुत्रहेतुकम् ॥
सुमतिर्नास्ति ते सत्यं ज्ञातं नन्द वनेश्वरि । न भक्षित यत्पुत्रेण तत्सर्वं निष्कलं भुवि ॥
पुत्रं यद्ध्वा गव्यहेतोर्वृक्षमूले च निष्ठुरे । गृहकर्मणि व्यग्राया देवादृष्टः पपात ह ॥ २० ॥
वृक्षस्य पतनाद्गोपीभाष्याद्बालोऽपि जीवितः । प्रनष्टे बालके मूढे वस्तूनां किं प्रयोजनम्
आश्विं मय्यजुर्विषा बन्दिनश्च शुभावहाम् । द्विजेन कारयामासुर्नामसंकीर्तनं हरेः ॥ २१ ॥
एवं कृत्वा जनाः सर्वे प्रययुर्निजमन्दिरम् । उवाच पत्नी नन्दश्च रक्तपङ्कजलोचनः ॥

नन्द उवाच—

धास्यामि तीर्थमद्यैव कण्ठे कृत्वा तु बालकम् । अथवा त्वं गृहाद्गच्छ त्वया मे किं
प्रयोजनम् ॥ २४ ॥

शतकूपाधिका वापी शतवापीसमं सरः । सरःशताधिको यज्ञः पुत्रो यज्ञशताधिकः ॥
तपोदानोद्भवं पुण्यं जन्मान्तरसुखप्रदम् । सुखप्रदोऽपि सत्पुत्र ईहैव च परत्र च ॥ २६ ॥
पुत्रादपि परो बन्धुर्न भूतो न भविष्यति । एवमुक्त्वा स्वभार्या च तस्मै नदः स्वमन्दिरे
यशोदा रोहिणी चैव नियुक्ता गृहकर्मणि ॥ २७ ॥

नारद उवाच—

सुषेप, पुरुषः को वा वृक्षरूपी च गोकुले । भगवन्हेतुना केन वृक्षत्वं समवाप ह ॥ २८ ॥

नारायण उवाच—

धुमेरुतनयः श्रीमात्राज्ञा यो नलकूबरः । अगाम नन्दनवनं श्रीडार्प्य सह रम्भया ॥ २९ ॥
निर्जने सरसस्तोरे पुष्पोद्याने मनोहरे । वटवृक्षसमीपे च सौरभे मुष्पवायुना ॥ ३० ॥
विषाय पुष्पशयनं रत्नदीपैश्च दीपितम् । चन्दनागुरकस्तूरीकुङ्कुमद्रवसंयुतम् ॥ ३१ ॥
परितः पुष्पमाल्यैश्च सौमवस्त्रैश्च वेष्टितम् । तत्र रम्भा समानीय विनहार यथेच्छया ॥
शृङ्गाराद्यप्रकारं च विपरीतादिकं सुखम् । जुम्बनं षट्प्रकारं च यथास्थानं निरूपितम् ॥
अन्नप्रत्यङ्गसंयोगाग्निविधाश्लेषणं मुदा । नखदन्तवक्त्राणां चकार रक्तिकेश्वरः ॥ ३४ ॥
नद्यात्पले प्लवात्तोये कामशास्त्रविशारदः । रतिभोगं प्रकुर्वन्तं ददर्श देवलो मुनिः ॥
नशा रम्भा मुच्यवेशी वीनश्रोणिपयोधराम् । नखदन्तक्षताक्षी च पुलकाञ्चितविग्रहाम् ॥

पश्यन्ती प्रागनाथं च पश्यन्तं सस्मितं मुदा । वक्रभ्रूमङ्गसंयुक्तां कामुकीं च ददर्श ताम् ।
 रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताम् । विचित्ररत्नमाल्यैश्च पुष्पमाल्यैश्च भूषिताम् ॥
 किङ्किणीनालसंयुक्तां सिन्दूरविन्दुसंयुताम् । तथा युक्तं पुलकितं नोत्तिष्ठन्तं स्मरान्वितम्
 वृक्षत्वं याहि पापैष्टेस्तुवाच मुनिपुंगवः । शशाप रम्भां कामातीं मानुषीं त्वं भवेति च ॥
 जन्मेजयस्य सुभगा भविता कामिनीति च । त्वमेव गोकुले गच्छ वृक्षरूपी भवेति च ॥
 श्रीकृष्णस्पर्शमात्रेण पुनरायास्यसि गृहम् । रम्भे त्वमिन्द्रसंयोगात्पुनरायास्यसि ध्रुवम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्जगाम निजमन्दिरम् । कुबेरतनयः श्रीमान्स जगाम निजालयम् ॥
 इत्येवं कथितं विन रम्भाक्षयानं वदामि ते । सुचन्द्रस्य गृहे रम्भा ललाम जन्म मारते ॥
 कन्या लक्ष्मीस्वरूपा च बभूव सुन्दरी वरा । तां च सात्कृतां कृत्वा सुचन्द्रो नृपतीश्वरः ।
 नानाकौतुकसंयुक्तां ददौ जन्मेजयाय च । जन्मेजयस्य सुभगा बभूव महिषी वरा ॥
 स्थाने स्थाने निर्मले च राजा रेमे तथा सह । एकदा नृपतिश्रेष्ठश्चाश्वमेवेन दगोसितः ॥
 अश्वसंगोपनं कृत्वा तस्यौ शक्रश्च मन्दिरे । यज्ञादवं रुचिरं मत्वा कौतुकेन च सुन्दरी ॥
 द्रष्टुं जगाम सा साध्वी चाश्वमेकाकिनी मुदा । शक्रोऽधनिकटे भूत्वा वर्षयामास तां सतीम्
 तथा निवार्यमाणश्च रेमे तत्र तथा सह । मूर्ध्निवाप शक्रश्च बुबुधेन दिवानिशम् ॥१०॥
 सा च संमोगमात्रेण देहं तत्प्राज योगिनः । नृपस्य लज्जया भस्त्रिया शक्रः स्वर्गे जगाम ह
 राजा श्रुत्वा मृतां दृष्ट्वा विललाप भृशं मुहुः । यज्ञं समाप्य विरेभ्यो ददौ पूर्णं च दक्षिणाम्
 रम्भा च मानवं देहं त्यक्त्वा स्वर्गं जगाम ह । इत्येवं कथितं सर्वं वृक्षार्जुनाविमञ्जनम् ॥
 नलवृक्षमोक्षश्च रम्भायाश्च महामुने । दुष्यदे कृष्णचरितं जन्ममृत्युनरापहम् ॥
 श्रेष्ठेन कथितं सर्वमर्थं कृष्णाय ते ॥ ६७ ॥

इति श्रित्ति० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० नारदना० वृत्तार्जुनमञ्जने

नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

मुदा कृष्णमहितो नन्दो वृन्दावनं ययौ । सत्रोपवनमाण्डरीरे चारयामास गोधनम् ॥
 सारसु स्वादु तोषं च पादयामास तत्पथौ । उवाच वृक्षमूले च भाठे वृक्षे स्ववसासि ॥

एतस्मिन्ननरे कृष्णो मायामानुषविग्रहः । चकार माययाऽकस्मान्मेवाच्छन्नं नभो मुने ॥
 मेवावृते नभो दृष्ट्वा श्यामलं काननान्तरम् । शब्दावातं मेघशब्दं वज्रशब्दं च दारणम् ॥
 वृष्टिधारामतिथूला कम्पमानांश्च पादपान् । दृष्ट्वैव पतितस्त्वान्नन्दो मयमवाप ह ॥
 कथं यास्यामि गोवत्सान्विहाय स्वाश्रमं वत । गृहं यदि न यास्यामि भविता बालकस्य किम् ॥
 एवं नन्दे प्रवदति रुरोद श्रीहरिस्तदा । पयोमिया हरिश्चैव पितुः कण्ठं दधार सः ॥
 रूतस्मिन्ननरे राधा जगाम कृष्ण सीनिधिम् । गमनं कुर्वती राजहंसखज्जनगज्जनम् ॥
 शरत्पार्वणचन्द्राभामुष्टवक्रमनोहरा । शरन्मन्याह्नपद्मानां शोभामोचनलोचना ॥ ९ ॥
 परितस्तारकापक्षमविचित्रकज्जलोज्ज्वला । खगेन्द्रवच्चुचारश्रीशंसानाशरुनासिका ॥
 तन्मध्यस्थलशोभार्हस्थूलमुक्ताफलोज्ज्वला । कवरीवेषसंयुक्ता मालतीमाल्यवेष्टिता ॥
 प्रीप्समध्याह्नमार्तप्लवभामुष्टकुकुण्डला । पक्षविम्बकलानां च श्रीमुष्टावरयुग्मका ॥ १२ ॥
 मुक्तापङ्क्तिप्रभातैकदन्तपङ्क्तिस्तमुज्ज्वला । ईप्समकुल्लकुन्दानां सुप्रभानाशकम्बिता ॥
 कस्तूरीबिन्दुसंयुक्तसिन्दूरबिन्दुभूषिता । कपाल मल्लिकायुक्तं बिभ्रती श्रीयुतं सती ॥
 सुचारुवर्तुलाकारकपोलपुलकान्विता । मणिरत्नेन्द्रसारणां हारोरस्थलभूषिता ॥ १५ ॥
 सुचारुश्रीफलयुगकठिनस्तनसंगता । पद्मावलीश्रियायुक्ता दीप्ता सद्रत्नतेजसा ॥ १६ ॥
 सुचारुवर्तुलाकारमुदरं सुमनोहरम् । विचित्रप्रिवलीयुक्तं निम्ननाभिं च बिभ्रती ॥ १७ ॥
 सद्रत्नसाररचितमेखलानालभूषिता । कामाक्षसारभ्रमङ्गयोगीन्द्रचितमोहिनी ॥ १८ ॥
 कटिगश्रेणिगुण्डं धैरणीधरनिन्दितम् । स्थलपद्मममुष्टवरणं दधती मुदा ॥ १९ ॥
 रत्नभूषणसंयुक्तं आवक्रवसंयुतम् । मणीन्द्रशोभासंमुष्टमालक्तकपुनर्भवम् ॥ २० ॥
 सद्रत्नसाररचितफणनमञ्जीररञ्जितम् । रत्नरुक्मणिकेयूरचापशङ्खविभूषिता ॥ २१ ॥
 रत्नाद्गुलीयनिकरवह्निशुद्धांशुकोज्ज्वला । चरच्चक्रपुष्पाणां प्रभामुष्टलेखरा ॥
 सहस्रदलसंयुक्तकीटारुणलमुज्ज्वलम् । श्रीमुवश्रीदर्शनार्थं बिभ्रती रत्नदर्पणम् ॥ २४ ॥
 दृष्ट्वा ता निर्जने नन्दो विस्मयं परमं ययौ । चन्द्रकोटिध्रुवामुष्टा पतयन्ती दिशो दश ।
 नैनाम ता साश्रुनेत्रो भक्तिनम्रात्मकं धरः । जानामि त्वा गर्गमुत्तापप्रायिकाभियां हरेः
 जानामीमं महाविष्णोः परं निर्गुणमच्युतम् । तथाऽपि मोहितोऽहं च मानवो विष्णुमायया
 गृहाण प्राणनाथं च गच्छ भद्रे यथासुखम् । पद्यादास्यसि मत्पुत्रं कृत्वा पूर्णमनोरथम्
 इत्युक्त्वा मददौ तस्यै रुदन्तं बालकं भिषा । मग्राह बाळकं राधा जहास मधुरं सुखात्

उवाच नन्दं सा यत्नात् प्रकाश्यं रहस्यकम् । अहं दृष्ट्वा स्वयो नन्द कतिजन्मफलोदयात् ॥
 प्राज्ञमत्वं गर्गवचनात्सर्वं जानासि कारणम् । अकथ्यमावयोगोऽप्यं चरितं गोकुले ब्रज ॥
 नूरं वृणु ब्रजेश त्वं यत्ते मनसि बाञ्छितम् । ददामि लीलया तुभ्यं देवानामपि दुर्लभम् ॥
 राधिकावचनं श्रुत्वा तामुवाच ब्रजेश्वरः । युवयोश्चरणे मर्त्तिं देहि नान्यत्र मे स्पृहा ॥
 युवयोः संनिधौ वासं दास्यासि त्वं सुदुर्लभम् । आवाभ्यां देहि जगतामम्बिके परमेश्वरि ॥
 श्रुत्वा नन्दस्य वचनमुवाच परमेश्वरी । दास्यामि दास्यमतुलमिदानीं मक्तिरन्तु ते ॥
 आवयोश्चरणाम्मोजे युवयोश्च दिवानिशम् । प्रफुल्लदये शश्वत्तमृतिरस्तु सुदुर्लभा ॥
 माया युवां च प्रच्छन्नौ न कारिष्यति मद्वरात् । गोलोके यास्यथान्ते च विहाय मानर्थां तनुम् ।
 एवमुक्त्वा तु सानन्दं कृत्वा कृष्णं स्ववक्षसि । दूरं निनाय श्रीकृष्णं बाहुभ्यां च यथेप्सितम् ।
 कृत्वा वक्षसि तं कामाच्छ्लेषं श्लेषं लुचुम्ब च । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गी सम्भार रासमण्डलम् ।
 एतन्मिन्नन्तरे राधा मायासद्गनमण्डपम् । ददर्श रत्नकलशशतेन च समन्वितम् ॥
 नानाविचित्रचित्राढ्यं चित्रवाननशोभितम् । सिन्दुराकारमणिभिः स्तम्भसंघैर्विराचितम् ।
 चन्दनागुरुवस्तूराकुङ्कुमद्रव्युक्तया । संयुक्तं मालतीमालासमूहपुष्पशयया ॥ ४१ ॥
 नानामेगसमायुक्तं दिव्यदर्पणसंयुतम् । मणीन्द्रमुक्तामणित्रयमालाजालैर्विभूषितम् ॥
 मणीन्द्रसाररचितकपाटेन समन्वितम् । भूषितं भूषितैर्वस्त्रैः पताकानिकैर्वरैः ॥ ४४ ॥
 कुङ्कुमाकारमणिभिः सप्तसोपानसंयुतम् । युक्तं पद्मपदसंयुक्तैः पुष्पोद्यानं च पुष्पितैः ॥
 सा देवी मण्डपं दृष्ट्वा जगामान्यान्तरं मुदा । ददर्श तत्र ताम्बूलं कर्पूरादिसमन्वितम् ॥
 जलं च रत्नकुम्भं स्पृशं स्वच्छं शीतं मनोहरम् । सुधापद्मभ्यां पूर्णानि रत्नकूम्भानि नारद ॥
 पुरपं वमनीयं च किशोरं श्यामसुन्दरम् । कोटिकन्दर्पलीलामं चन्दनेन विभूषितम् ॥
 शयानं पुष्पशय्यायां सस्मितं सुमनोहरम् । पीतवस्त्रपरीधानं प्रसन्नवदनेक्षणम् ॥
 मणीन्द्रसारनिर्माणं कण्ठमञ्जीराञ्जितम् । सद्गनसारनिर्माणकैयूरवलयान्वितम् ॥ ५० ॥
 मणीन्द्रकुण्डलभ्यां च गण्डस्थलविराजितम् । कौस्तुभेन मणीन्द्रेण वक्षःस्थलसमुज्ज्वलम् ।
 शरत्गर्भणचन्द्रास्यप्रभापूष्ठमुखोज्ज्वलम् । शरत्प्रफुल्लकमलप्रमामोचनलोचनम् ॥ ५२ ॥
 मालतीमालयसंश्लिष्टशित्तिविच्छिन्नशोभितम् । त्रिवङ्कुडां विभ्रन्तं पदयन्ने रत्नमन्दिनम् ।
 क्रोडं बालवश्रुतं च दृष्ट्वा तं नवयौवनम् । सर्वस्मृतिस्वरूपा सा तथाऽपि विमये यथौ ।
 रूपं राधेश्वरी दृष्ट्वा मुनेह सुमनोहरम् । वामाक्षस्तुङ्गकोराम्नां मुनचन्द्रेणैव मुदा ॥
 निमेषरहिता राधा नवसंगमलालसा । पुलङ्काकिन्तसर्वाङ्गी सम्मिता मदनातुरा ॥ ५६ ॥

२१३

तामुवाच हरिस्तत्र स्मराननसरोरुहाम् । नवसंगमयोग्यां च पश्यन्तीं वक्त्रचक्षुषा ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

राघे स्मरसि गोलोकवृत्तान्तं सुरसंसदि । अद्य पूर्णं कारिष्यामि स्वीकृतं यत्पुरा प्रिये
त्वं मे प्राणाधिका राघे प्रेयसी च वरानने । यथा त्वं च तथाऽहं च भेदो हि नाऽऽवयोर्ध्रुवम्
यथा क्षीरे च धावत्यं यथाऽग्नौ दाहिका सति । यथा पृथिव्यां गन्धश्च तथाऽहं त्वयि संततम्
विना मृदा घटं कर्तुं विना स्वर्णेन कुण्डलम् । कुलालः स्वर्णकारश्च न हि शक्तः कदाचन
तथा त्वया विना सष्टिमहं कर्तुं न च क्षमः । सृष्टेराधारभूता त्वं बीजरूपोऽहमच्युतः ॥१२॥
आगच्छ शयने साध्वि कुरु वक्षःस्थले हि माम् । त्वं मे शोभास्वरूपाऽसि देहस्य मूषणं यथा
कृष्णं वदन्ति मां लोकाः त्वयैव रहितं यदा । श्रीकृष्णं च तदा तेऽपि त्वयैव सहितं परम् ॥
त्वं च श्रीस्त्वं च संपत्तिरस्त्वमाधारस्वरूपिणी । त्वं स्त्री पुमानहं राघे इति वेदेषु निर्णयः ।
सर्वशक्तिस्वरूपाऽसि सर्वरूपोऽहमक्षरः ॥

यदा तेजस्वरूपोऽहं तेजोरूपाऽसि त्वं तदा । न शरीरी यदाऽहं च तदा त्वमशरीरिणी ॥
सर्वबीजस्वरूपोऽहं सदा योगेन सुन्दरि । त्वं च शक्तिस्वरूपा च सर्वस्त्रीरूपधारिणी ॥
ममाङ्गांशस्वरूपा त्वं मूलप्रवृत्तिरश्विनी । शक्त्या बुद्ध्या च ज्ञानेन मया तुल्या वरानने
आवयोर्भेदनुद्धि च यः करोति नराधमः । तस्य वासः कालसूत्रे यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥
पूर्वन्तस्त परान्तस्त पुरुषान्तातयत्यधः । कोटिजन्मार्जितं पुण्यं तस्य नश्यति निश्चितम् ॥
अज्ञानादावयोर्निन्दा ये कुर्वन्ति नराधमाः । पच्यन्ते नरके घोरे यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥
राशब्दं कुर्वतस्त्रस्तो ददामि भक्तिमुत्तमाम् । घाशब्दं कुर्वतः पश्चाद्गामि श्रवणलोभतः
ये सेवन्ते च दत्त्वा मामुपचारांश्च पोटश । यावज्जीवनमर्थन्तं वा प्रीतिर्जायते मम ॥
सा प्रीतिर्मम जायेत राधाशब्दात्ततोऽधिकाः प्रिया न मे तथा राघे राधावक्ता ततोऽधिकाः
मत्पदाऽनन्तः शिषो धर्मो नरनारायणावुषी । कपिलश्च गणेशश्च क्लृप्तिकेयश्च नम्रियः ॥
लक्ष्मीः सरस्वती दुर्गा सावित्री प्रकृतिस्तथा । मम प्रियाश्च देवाश्च तास्तथाऽपि न तत्तमाः
ते सर्वे प्राणावस्था मे त्वं मे प्राणाधिका सती । भिन्नस्थानस्थितास्ते च त्वं च वक्षःस्थले स्थिता
या मे चतुर्मुखा मूर्तिर्भिमर्ति वससि प्रियाम् । सोऽहं कृष्णस्वरूपस्त्वं विवहामि स्वयं-सदा
इत्येषमुक्त्वा श्रीकृष्णस्तस्यो तस्ये मनोरमे । उवाच राधिका नायं भक्तिनम्रात्मकंधरा ॥

राधिकोवाच—

स्मरामि सर्वं जानामि विस्मरामि कथं विमो । यत्त्वं वदसि सर्वाऽहं त्वत्पादाब्जप्रसादता ॥

ईश्वरस्याभियाः वेचित्प्रियाश्च कुत्र केचन । ये यथा मां न स्मरन्ति तथा तेषु तवाकृपा

तृणं च पर्वतं कर्तुं समर्थः पर्वतं तृणम् । तथाऽपि योग्यायोग्ये च संपत्तौ च समा कृपा
तिष्ठत्यहं शयानस्त्वं कयामिर्थत्क्षणं गतम् । तत्क्षणं च युगसमं नाहं प्रापयितुं समा ॥
वक्षःस्थले च शिरसि देहि ते चरणाम्बुजम् । दुनोति मन्मनः सद्यस्त्वदीयविरहानलात्
पुरः पपात मे दृष्टिस्त्वदीयचरणाम्बुजे । नीता मया न हि क्लेशाद्दृष्टुमन्यत्कलेवरम् ॥
प्रत्येकमङ्गं दृष्ट्वैव दत्ता शान्ते मुखाम्बुजे । दृष्ट्वा मुखारविन्दं च नान्यं गन्तुं च सा क्षमा
राधिकावचनं श्रुत्वा जहास पुरुषोत्तमः । तामुवाच हितं तव्यं श्रुतिस्मृतिनिरूपितम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

न खण्डनीयं तत्तत्र मया पूर्वं निरूपितम् । तिष्ठ मदे क्षणं मदं करिष्यामि तव प्रिये ॥
त्वन्मनोरथपूर्णस्य स्वयं कालः समागतः ॥ ८७ ॥
यस्य यद्विहितं पूर्वं यत्र काले निरूपितम् । तदेव खण्डितुं राधे समो नाहं च को विधिः
विधातुश्च विधाताऽहं येषां यद्वेक्षणं कृतम् । ब्रह्मादीनां च क्षुद्राणां न तत्खण्ड्यं कदाचन
एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्माऽऽजगाम पुरतो हरेः । मालाकमण्डलुकर ईषस्मेरचतुर्मुखः ॥ ९० ॥
गत्वा ननाम तं कृष्णं प्रतुष्टाव यथागमम् । साश्रुनेत्रः पुलकितो भक्तिनम्रात्मकंवरः ॥
तुत्वा नत्वा जगद्धाता जगाम हरिसंनिधिम् । पुनर्नत्वा प्रभुं भक्त्या जगाम राधिकान्तिकम्
मूर्ध्ना ननाम भक्त्या च मातुस्तचरणाम्बुजे । चकार संप्रमेणैव जटानालेन वेदितम् ॥
कमण्डलुनलेनैव शीघ्रं पक्षालितं मुदा । यथागमं प्रतुष्टाव पुटाञ्जलियुतः पुनः ॥ ९४ ॥

ब्रह्मोवाच—

हे मातस्त्वत्पदाम्भोजं दृष्टं कृष्णप्रसादतः । सुदुर्लभं च सर्वेषां मारते च विशेषतः ॥
षष्टिवर्षसहस्राणि तपस्तप्तं पुरा मया । भाक्ते पुष्करे तीर्थे कृष्णस्य परमात्मनः ॥
आजगाम वरं दातुं वरदाता हरिः स्वयम् । वरं वृणीष्वेत्युक्ते च स्वाकीर्णं च वृतं मुदा
राधिकाचरणाम्भोजं सर्वेषामपि दुर्लभम् । हे गुणातीत मे शीघ्रमधुनैव प्रदर्शय ॥ ९८ ॥
मयेत्युक्तो हरिरयमुवाच मां तपस्विनम् । दर्शयिष्यामि काले च वसेदानीं समेति च ॥
नर्हीश्वराज्ञा धिक्छा तेन दृष्टं पदाम्बुजम् । सर्वेषां धाम्निष्ठं मातर्गोलोके मारतेऽप्युना ॥
सर्वा देव्यः प्रकुर्यंशा जन्याः प्राकृतिका ध्रुवम् । त्वं कृष्णाङ्गार्धममूना तुल्या कृष्णेन सर्वतः
श्रीकृष्णस्त्वमयं राधा त्वं राधा वा हरिः स्वयम् । न हि वेदेषु मे दृष्ट इति केन निरूपितम् ॥
ब्रह्माण्डाद्वाहिरूर्ध्वं च गोलोकोऽस्ति यथाऽम्बिके । विकुण्डध्याप्यनन्यथ त्वमनन्या तथाऽ-

म्बिके ॥ १०३ ॥

यथा समस्तब्रह्माण्डे श्रीकृष्णांशं शर्माधिनः । तथा शक्तिस्वरूपा त्वं तेषु सर्वेषु संस्थिता

पुरुषाश्च हरेरंशास्त्वदंशा निखिलाः स्त्रियः । आत्मना देहरूपा त्वमस्याऽऽधारस्त्वमेव हि
 अस्मानुप्राणैस्त्वं मातस्वप्राणैर्यमाश्चरः । किमहो निर्मितः केन हेतुना शिल्पकारिणा ॥
 नित्योऽयं च तथा वृष्णस्त्वं च नित्या तथाऽम्बिके । अस्यांशा त्वं त्वदंशो वाऽप्ययं ॥
 केन निरूपितः ॥ १०७ ॥

अहं विधाता जगतां देवानां जनकः स्वयम् । तं पठित्वा गुरुमुखाद्भवन्त्येव बुधा जनाः
 गुणानां वास्तवानां ते शतांशं वक्तुमक्षमः । वेदो वा पण्डितो वाऽन्यः को वा त्वां स्तोतुमीश्वरः
 स्त्वानां जनकं ज्ञानं बुद्धिर्ज्ञानाग्निका सदा । त्वं बुद्धेर्जननी मातः को वा त्वां स्तोतुमीश्वरः
 रद्वगतु दृष्टं सर्वेषा तद्धि वक्तुं बुधः क्षमः । यददृष्टाश्रुतं वस्तु तन्निर्वक्तुं च कः क्षमः ॥
 अहं महेशोऽनन्तश्च स्तोतुं त्वां कोऽपि न क्षमः । सरस्वती च वेदाश्च क्षमः कः स्तोतुमीश्वरः
 यथागमं यथोक्तं च न मां निन्दितुमर्हसि । ईश्वराणामीश्वरस्य योग्यायोग्ये समा कृपा ॥
 जनस्य प्रतिपादस्य क्षणे दोषः क्षणे गुणः । जननी जनको यो वा सर्वं क्षमति स्नेहतः
 इत्युक्त्वा जगतां धाता तस्थौ च पुरतस्तथोः । प्रणम्य चरणाम्भोजं सर्वेषां वन्द्यमीप्सितम्
 ब्रह्मणा च वृत्तं स्तोत्रं त्रिसंध्यं यः पठेन्नरः । राघामाधवयोः पादे भक्तिर्दास्यं लभेद्भुवम्
 वर्मनिर्मूलनं कृत्वा मृत्युं नित्वा सुदुर्जयम् । विट्छब्दं सर्वलोकांश्च याति गोलोकमुत्तमम्

नारायण उवाच—

ब्रह्मणः स्तवनं श्रुत्वा तमुवाच ह राधिका । वरं वृणु विधातस्त्वं यत्ते मनसि वर्तते ॥
 राधिकावचनं श्रुत्वा तामुवाच जगद्विधिः । वरं च शुष्यो पादपद्मभार्तिं च देहि मे ॥
 शिशुक्ते विधिना राधा तूर्णमोमित्युवाच ह । पुनर्ननाम तां भक्त्या विधाता जगतां पतिः
 तदा ब्रह्मा तयोर्मध्ये प्रज्वाल्य च हुताशनम् । हरिं संगम्य हवनं चकार विधिना विधिः
 उत्थाय शयनात्पृष्ण उवास वह्निसंनिधौ । ब्रह्मणोक्तेन विधिना चकार हवनं स्वयम् ॥
 प्रणम्य पुनः कृष्णं राधां तां जनकः स्वयम् । कौटुकं कारयामास सस्रधा च प्रदक्षिणाम्
 पुनः प्रदक्षिणां राधा कारयित्वा हुताशनम् । प्रणम्य ततः कृष्णं वासयामास तं विधिः
 तस्या हस्तं च श्रीकृष्णं आहयामास तं विधिः । वेदोक्तसप्तमन्त्रांश्च पाठयामास माधवम्
 संस्थाप्य राधिकाहस्तं हरेर्वसति वेदवित् । श्रीकृष्णहस्तं राधायाः पृष्ठदेशे प्रजापतिः ॥
 स्थापयामास मन्त्रांस्त्रीन्पाठयामास राधिकाम् । पारिजातप्रसूनानां मालां जानुबिलम्बिताम्
 श्रीकृष्णस्य गले ब्रह्मा राधाद्वारा ददौ मुदा । प्रणम्य पुनः कृष्णं राधां च कमलोद्भवः ॥
 राधागले हस्तिद्वारा ददौ मालां मनोहराम् । पुनश्च वासयामास श्रीकृष्णं कमलोद्भवः ॥

तद्दामपार्श्वे राधां च सस्मितां कृष्णचेतसम् । पुटाङ्गलिं कारयित्वा माधवं राधिकां विविः
पाठयामास वेदोक्तान्पञ्च मन्त्रांश्च नारद । प्रणम्य पुनः कृष्णं समर्प्य राधिकां विविः ॥
कन्यकां च यथा तातो भक्त्या तस्थौ हरेः पुरः । एतस्मिन्नन्तरे देवाः सानन्दपुलकोद्गमाः
दुन्दुभि वादयामासुश्चाऽऽनकं मुरजादिकम् ॥ १३१ ॥

पारिजातप्रसूनानां पुष्पवृष्टिर्वभूव ह । जगुर्गन्धर्वप्रवरा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ १३२ ॥
तुष्टाव श्रीहरिं ब्रह्मा तमुवाच ह सस्मितः । युवयोश्चरणाम्भोजे भक्तिं मे देहे दाक्षिणाम्
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा तमुवाच हरिः स्वयम् । मदीयचरणाम्भोजे सुहृदा भक्तिरस्तु ते ॥
स्वत्पानं गच्छ भद्रं ते भविता नात्र संशयः । मया नियोजितं कर्म कुरु वत्स ममाऽऽज्ञया

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा विधाता जगतां मुने । प्रणम्य राधां कृष्णं च जगाम स्वालयं मुदा
गते ब्रह्मणि सा देवी सस्मिता वक्त्रक्षुपा । सा ददर्श हरेर्वक्त्रं चच्छाद व्रीडया मुखम् ॥
पुलकाङ्कितसर्वाङ्गी कामवाणप्रपीडिता । प्रणम्य श्रीहरिं भक्त्या जगाम शयनं हरेः ॥
चन्दनागुरुपङ्कं च कस्तूरीकुङ्कुमान्वितम् । छलाटे तिलकं कृत्वा ददौ कृष्णस्य वक्षसि ॥
सुधापूर्णं रत्नपात्रं मधुपूर्णं मनोहरम् । प्रददौ हरये भक्त्या बुभुजे जगतीवतिः ॥ १४० ॥
ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिसुवासितम् । ददौ कृष्णाय सा राधा सादरं बुभुजे हरिः ॥
चत्वाह सस्मिता राधा हरिदत्तं सुधारदम् । ताम्बूलं तेन दत्तं च बुभुजे पुरतो हरेः ॥
कृष्णश्चर्वितताम्बूलं राधिकायै मुदा ददौ । चत्वाह परया भक्त्या पथौ तन्मुखपङ्कजम् ॥
राधाचर्वितताम्बूलं ययाचे मधुसूदनः । जहास न ददौ राधा क्षमेत्युक्तं तया मुदा ॥
चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवमुत्तमम् । राधिकायाश्च सर्वाङ्गे प्रददौ माधवः स्वयम् ॥
यः कामो ध्यायते नित्यं यस्यैकचरणाम्बुजम् । बभूव तस्य स वशो राधासंतोषकारणान्
यद्भृत्यभृत्यैर्मदनो जितः सर्वक्षणं मुने । स्वेच्छामयो हि भगवज्जितस्तेन कुतूहलान् ॥
करे धृत्वा च तां कृष्णः स्थापयामास वक्षसि । चकार शिथिलं वक्त्रं चुम्बनं च चतुर्विधम्
भभूव रातियुद्धेन विच्छिन्ना क्षुद्रघण्टिका । चुम्बननोष्ठैरागश्च ह्याख्येण च पत्रकम् ॥
शृङ्गारैरेव ववरी सिन्दूरतिलकं मुने । जगामालककाङ्क्षश्च विपरीतादिकेन च ॥
पुलकाङ्कितसर्वाङ्गी बभूव नवसंगमात् । मूर्छामवाप सा राधा बुबुधे न दिवानिशम् ॥
प्रत्यङ्गेनैव प्रत्यङ्गमङ्गेनाङ्गं समाश्लिषत् । शृङ्गाराष्टविधं कृष्णश्चकार कामशास्त्रविन् ॥
पुनस्तोत्रं च समाश्लिष्य सस्मितां वक्त्रलोचनाम् । क्षतविसतसर्वाङ्गी नखदन्तैश्चकार ह

कङ्कणानां किङ्किणीनां मञ्जीराणां मनोहरः । बभूव शब्दस्तथैव शृङ्गारसमरोद्धवः ॥
 पुनस्तां च समाकृष्य शय्यायां च निवेश्य च । चकार रहितां राधां कषरीबन्धवाससा
 निर्जने कौतुकात्कृष्णः कामशास्त्रविशारदः । चूडावेपांशुकैर्हीनं चकार तं च राधिका
 न कस्य वस्माद्धानिश्च तौ द्वौ कार्यविशारदौ । जग्राह राधाहस्तास्तु माधवो रत्नदर्पणम्
 मुरलीं माधवकराञ्जग्राह राधिका बलात् । चित्तापहारं रावाणश्चकार माधवो बलात्
 जहार राधिका रासान्माधवस्यापि मानसम् । निवृत्ते कामयुद्धे च सस्मिता वक्रलोचना
 प्रददौ मुरलीं प्रीत्या श्रीकृष्णाय महात्मने । प्रददौ दर्पणं कृष्णः, क्रीडाकमलमुज्ज्वलम्
 चकार कषरी रम्पां सिन्दूरतिलकं ददौ । विचित्रपत्रकं वेपं चकारैवंविधं हरिः ॥
 विधकर्मा न जानाति सखीनामपि का कथा, वेपं विधातुं कृष्णस्य यदा राधा समुद्यता
 बभूव शिशुरूपं च कैशोरं च पिशाचं च । ददर्श बालरूपं तं रुदन्तं पीडितं क्षुधा ॥
 यादृशं प्रददौ नन्दो भीतं तादृशमच्युतम् । विनिश्चस्य च सा राधा हृदयेन विदूयता
 इतस्ततस्तं पश्यन्ती शोकातीरा विरहातुरा । उवाच कृष्णमुद्दिश्य काकूकिमिति कातरा
 माया करोपि मायेश किंकरि कथमीदृशीम् । इत्येवमुक्त्वा सा राधा पपात च हरोद च
 हरोद कृष्णस्तत्रैव वामभूवदशरीरिणी । कथं रोदिषि राधे त्वं स्मर कृष्णपदाम्बुजम्
 आरासमण्डलं यावल्लभमत्राऽऽगमिष्यसि । वारिष्यसि रतिं नित्यं हरिणा सार्वभौप्सिताम्
 छाया विघात स्वगृहे स्वयमागत्य मा रुद । कृत्वा क्रोडे च प्राणेश मायेश बालरूपिणम्
 त्यज शोकं गृहं गच्छ सुन्दरित्यं प्रबोधिता । श्रुत्वैव वचनं राधा कृत्वा क्रोडे च बालकम्
 ददर्श पुष्पोद्यानं च वनं सद्गतमण्डपम् । तूर्णं वृन्दावनाद्राधा जगाम नन्दमन्दिरम् ॥
 सा मनोवायिनी देवी निमिषार्धेन नारद । संसिक्तस्निग्धमधुर रसना रक्तलोचना ॥ १७२ ॥
 यशोदायै शिशुं दातुमुद्यता सेत्युवाच ह । गृहीत्वैव शिशुं स्थूलं रुदन्तं च क्षुधातुरम् ॥
 गोष्ठे त्वत्स्वामिना दत्तं प्राप्नोमि यातगा यमि । संसिक्तं वसनं वस्त्रं मेघाच्छन्नेऽतिदुर्दिने
 पिच्छिले कर्दमोद्रेके यशोदा वोदुमलमा । गृहाण बालकं भद्रे स्तनं दत्त्वा प्रबोधय ॥
 गृहं चिरं परित्यक्तं यामि तिष्ठ सुखं सति । इत्युक्त्वा बालकं दत्त्वा जगाम स्वगृहं प्रति
 यशोदा बालकं नीत्वा चुचुम्ब च स्तनं ददौ । बहिर्निविष्टा सा राधा स्वगृहे गृहकर्मणि
 नित्यं नक्तं रतिं तत्र चकार हरिणा सह । इत्येवं कथितं वत्स श्रीकृष्णचरितं शुभम् ॥
 सुखदं मोक्षदं पुण्यमपरं कथयामि ते ॥ १७८ ॥

इति श्रीवत्स • महा • श्रीकृष्णजन्मस्त • नारदना • राधाकृष्णविवाहन-
 वसंगमप्रस्तावो नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

नारायण उवाच—

माधवो बालकैः सार्धमेकदा हलिना सह । मुक्त्वा पीत्वा च क्रीडार्थं जगाम श्रीवने मुने
तत्र नानाविधां क्रीडां चकार मधुसूदनः । कृत्वा तां शिशुभिः सार्धं चालयामास गोपनम्
ययौ मधुवनं तस्माच्छ्रीकृष्णो गोपनैः सह । तत्र स्वादु जलं पीत्वा वने च स महाबलः ॥
तत्रैकदैर्यो बलवाञ्छ्वेतवर्गो मयंकरः । विकृताकारवदनो चकाकारश्च शैलवत् ॥ ४ ॥
दृष्ट्वा च गोकुलं गोष्ठे शिशुभिर्वलकेशवौ । यथा ह्यास्यो वाचापि सर्वे जग्रास लीलया ॥
नक्रप्रस्तं हरिं दृष्ट्वा सर्वे देवा मयान्विताः । चक्रुर्होहेति संत्रस्ता धावन्तः शस्त्रपाणयः ॥
शक्रश्चित्तेषु वज्रं च मुनेरस्तिविनिर्मितम् । न ममार वक्रस्तरमात्पसमेकं ददाह च ॥ ५ ॥
नीहारास्त्रं शशशरः शीतार्तस्तेन दानवः । यमदण्डं सूर्यपुत्रस्तेन कुण्डो बभूव ह ॥ ६ ॥
वायव्यास्त्रं च वायुश्च तेन स्थानान्तरं ययौ । बल्यश्च शिलावृष्टिं चकार तेन पीडितः
हुताशनश्च बाहूनेन पक्षांश्चैव ददाह सः । कुबेरस्यार्धचन्द्रेण च्छिन्नपादो बभूव ह ॥ ७ ॥
ईशानस्य च शूलेन बभूव मूर्छितोऽसुरः । ऋषयो मुनयश्चैव कृष्णं चक्रुर्भेषाऽऽशिषम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः प्रज्वलन्प्रलतेनसा । ददाह दैत्यसर्पाङ्गं बाह्याभ्यन्तरभीधरः ॥
तत्सर्वं वमनं कृत्वा प्राणांस्तत्यान दानवः ॥ १३ ॥
भक्तं निहत्य बलवाञ्छिशुभिर्गोपनैः सह । ययौ केतिकदम्बानां काननं सुमनोहरम् ॥ १४ ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वृषरूपधरोऽसुरः । नाम्ना प्रलम्बो बल्यश्च महावृत्तश्च शैलवत् ॥ १५ ॥
शूद्राभ्यां च हरिं वृत्वा भ्रामयामास तत्र वै । दुद्रुवुर्बलिनाः सर्वे रुद्रश्च मयाधुराः ॥
बलो जहास बलवाञ्छात्वा भ्रातरभीधरम् । बालकाञ्चोषयास मयं किमित्युवाच ह ॥
तद्विपागं गृहीत्वा च स्वयं श्रिनिवृत्तः । भ्रामयित्वा च गगने पातयामास भूतले ॥
प्राणांस्तत्यान दैत्येन्द्रो निपत्य च महीतलम् । जहसुर्बलिनाः सर्वे ननुश्च ननुर्मुदा ॥
हत्वा प्रलम्बं श्रीकृष्णो बलेन सह मत्वरम् । गोपनं चारयामास ययौ माण्डरीभीधरः ॥
गच्छन्तं माधवं दृष्ट्वा केशी दैत्येधरो बली । वेदयामास नं शक्तिं सुरेण मिलित्वन्महीम्
मूर्ध्नि कृत्वा हरिं तुष्टो गगनं शनयोननम् । उत्थात्य भ्रमयामास पशान च महीतले ॥
जग्राह स हरिं पापी चर्वयामास कोरुतः । स ममरुतो दैत्यश्च वज्राक्षचर्वणादहो ॥
श्रीकृष्णनेत्रया दानवः प्रागास्तत्यान भूतले । सर्वे दुन्दुमयो नेष्टुः पुण्यशृष्टिर्बभूव ह ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र पार्षदा दिव्यरूपिणः । तत्राऽऽजमुः स्पन्दनस्या द्विभुजा पतिपातसः

किरीटिन, कुण्डलिनो वनमालाविभूषिताः । विनोदमुरलीहस्ताः कण्ठमञ्जीररञ्जिताः ॥
चन्दनोक्षितसर्वाङ्गा गोपवेषधरा वराः । ईषद्धास्यप्रसन्नास्या भक्तानुग्रहकारकाः ॥
प्रदीप्तं रथमास्थाय रत्नसारविनिर्मितम् । आण्डोरवनमानभुर्यग्र संनिहितो हरिः ॥
दिव्यवस्त्रपरीधाना रत्नालङ्कारभूषिताः । प्रणमय्य हरिं स्तुत्वा जामुगोलोकमुत्तमम् ॥
मुक्त्वा देहं परित्यज्य वैष्णवाः प्ररुपाख्यः संप्राप्य दानवीं योनिं बभूवुः कृष्णपार्षदाः ॥

नारद उवाच—

के ते च दिव्यपुरुषा वैष्णवा दैत्यरूपिणः । कथयस्व महाभाग श्रुतं किंपरमाद्भुतम् ॥

नारायण उवाच—

शृणु ब्रह्मप्रवक्षेऽहमितिहासं पुरातनम् । श्रुतं महेशवदनात्सूर्यपर्वणि पुष्करे ॥ ३१ ॥
हरेर्गुणप्रसङ्गेन कथयामास शंकरः । संपृष्टो मुनिसंघैश्च मया धर्मेण ब्रह्मणा ॥ ३२ ॥
ब्रह्मपुत्र महाभाग कथां भुवनपावनीम् । कथयामास विस्तार्य सावधानं निशामय ॥
गन्धर्वेशो गन्धवाहः पर्वते गन्धमादने । महास्तपस्विप्रवरो हरिसेव्यतत्परः ॥ ३४ ॥
पुत्रा बभूवुश्चत्वारो गन्धर्वप्रवरा मुने । सत्पुरुः कृष्णपादाब्जं स्वप्ने ज्ञाने दिवानिधम् ॥
ते च दुर्वाससः शिष्याः श्रीकृष्णार्चनतत्पराः । नित्यं दत्त्वा च कमलं संपूज्य तं
पवर्ज्यम् ॥ ३६ ॥

वसुदेवः सुहोत्रश्च सुदर्शनसुपार्थकौ । चत्वारो वैष्णवश्रेष्ठास्तेषुस्ते पुष्करे तपः ॥ ३७ ॥
चिरकालं तपस्तप्या बभूवुः सिद्धमन्त्रिणः । ज्येष्ठो दुर्वाससो योगं संप्राप्य योगिना वरः
सिद्धश्चाकृतदारश्च प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा । सद्यो देहं परित्यज्य बभूव कृष्णपार्षदः ॥ ३९ ॥
एकदा भ्रातरस्ते च जामुखिप्रसरोवरम् । पद्मानि कृष्णपूजार्थमाहर्तुमुदये रवेः ॥ ४० ॥
पद्माना चयनं कृत्वा गच्छतो वैष्णवान्मुने । दृष्ट्वा निवृण्व्य संजगमुः सर्वे शंकरकिंकराः
मलिष्ठा दुर्बलान्वृत्ता जग्मुः शंकरसंनिधिम् । ते सर्वे शंकरं दृष्ट्वा प्रणेषुः शिरसा मुक्तिं ॥
तानुवाच शिवः शान्त्रं प्रयुज्याऽऽशिपमुत्तमम् । ईषद्धास्यप्रसन्नास्यो भक्तानुग्रहकारकः ॥

शिव उवाच—

के यूयं पद्महर्तार, पार्श्वतयाश्च सरोवरे । लक्षयसौ रक्षणाय पार्श्वतीव्रतहेतवे ॥ ४४ ॥
नित्यं सहस्ररूपं ददाति हरये सती । मते त्रैमासिके भक्त्या पतिसौभाग्यवर्धने ॥
शिवस्य वचनं श्रुत्वा तमुर्ध्ववैष्णवा भिया । पुटाञ्जलियुताः सर्वे भक्तिमन्त्रात्मकंवराः ॥

गन्धर्वा उवाच—

यूयं गन्धर्वप्रवरा गन्धवाहसुता विभो । हरये कमलं दत्त्वा पिनाभो जलमीधर ॥ ४७ ॥

धैर्यं न विप्रो हे माध पार्वत्या रसितं सरः । गृहाणे कमलं सर्वं युष्मार्कं च फलं कुरु ॥
न दास्यामोऽद्य कर्मलं पास्यामोऽद्य जलं हर । किंवा कथं न पास्यामस्तुभ्यं दत्तानि तानि च
नित्यं ध्यात्वा यत्पदाब्जं पद्मेन पूजयामहे । सासात्तस्मै प्रदत्त्वा च पद्मं पूता वयं प्रभो
एकं ब्रह्म ह्यद्वितीयं क देह, क च रूपवान् । भक्तानुग्रहतो देहो रूपमेदश्च मायया ॥
किं तु गृहाणे पद्मानि त्वमेव मत्प्रेभुः प्रभो । यतो नो मानसं पूर्णं तद्रूपं दर्शयाच्युत ॥
द्विभुजं कमनीयं च किशोरं श्यामसुन्दरम् । विनोदमुरलीहस्तं पीताम्बरधरं परम् ॥९३॥
एकवक्त्रं द्विनयनं चन्दनागुरुचर्चितम् । ईषद्धास्यप्रसन्नास्यं रत्नालंकारभूषितम् ॥९४॥
कौस्तुभेन मणीन्द्रेण वक्षःस्थलसमुज्ज्वलम् । मयूरपिच्छचूडं च मालतीमाल्यभूषितम् ॥
पारिजातप्रसूनानां मालाराजिविभूषितम् । कोटिकन्दर्पलवण्यलीलाधाममनोहरम् ॥
गोपीसंघैर्दृश्यमानं सत्सितैर्वक्त्रलोचनैः । नवयौवेनसेपलं राघवस्तःस्थलस्थितम् ॥९७॥
ब्रह्मादिभिः संतुष्टमानं बन्धं ध्येयममीप्सितम् । स्वात्मेरारामं पूर्णकामं भक्तानुग्रहतावम्
इत्युक्त्वा पुरतः शमोस्तस्युर्गर्भेर्वपुंगवाः । श्रीकृष्णरूपेणैवणात्पुलकाङ्कितविग्रहः ॥
गन्धर्वोणां वचः श्रुत्वा शिवस्तानित्युवाच ह । श्रीकृष्णरूपेणैवणात्साश्रुपूर्णविलोचनः ॥
मयैव यूयं विज्ञाता वैष्णवप्रवरा महीम् । पूतां कर्तुं च भ्रमय चरणाम्भोजरेणुना ॥
अहं बाञ्छां करोम्येव श्रीकृष्णमिच्छदर्शने । समागमो हि साधूनां त्रिषु लोकेषु दुर्लभः
पार्वत्याश्च सुराणां च सदा यूयं मम प्रियाः । आत्मनश्चाऽऽत्मेभ्यो वैष्णवांश्च प्रियाश्च नः
किंतु मोघं च न भवेन्मया येत्स्वीकृतं पुरा । तच्छ्रूयता महाभागाः पार्वतीव्रतकर्माणि ॥
सरसंश्चैव पद्मानि येदृशानि व्रतान्तरे । ते तूर्णमासुर्गं योनिं गमिष्यन्ति न संशयः ॥
न हि श्रीकृष्णमक्तेरानामशुभं विद्यते कचित् । संप्राप्य मानवीं योनिं गोलोकं यास्यथ ध्रुवम्
यूयं श्रीकृष्णरूपं च प्रत्यक्षं द्रष्टुमुत्सुकाः । ध्रुवं द्रक्ष्यथ भी वंत्सो वृन्दारण्ये च भारते
दृष्ट्वा कृष्णं ततो मृत्युं संप्राप्य वैष्णवोत्तमाः । दिव्यं स्यन्दनमालम्ब्य गमिष्यथ हरेर्गृहम् ॥
अधुना बाञ्छनीयं च रूपं द्रष्टुमिहोत्सुकाः । तत्सर्वं पश्यतेत्युक्त्वा दर्शयामास तच्छिवः
रूपं दृष्ट्वा साधुनेत्राः प्रणम्य सर्वरूपिणम् । आनन्दमुद्गमनीं योनिमिति ते दानवेश्वराः
बभूवुः पुरा मुक्तः सुहोत्रश्च ब्रह्मासुरः । सुदर्शनः पलम्भोऽयं स्वर्गं केशः सुधादर्शकः ॥
हरस्य वरदानेन दृष्ट्वा रूपमनुत्तमम् । मृत्युं संप्राप्य श्रीकृष्णजन्मन्ते कृष्णमन्दिरम् ॥
इत्येवं कथितं विप्र हरेर्द्वेरेनमञ्जुतम् । नक्तोऽपि शिष्टमना मोक्षार्थं मोक्षकारकम् ॥

नारद उवाच—

श्रुतं सर्वं महाभागे त्वत्प्रसादाद्यदञ्जुतम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि पार्वत्या किं कृतं व्रतम्

को वाऽऽराध्यो ग्रन्थस्यार्थ किं फलं नियमश्च कः । कानि द्रव्याणि भगवन्व्रतोपयोगिकानि च
कलिकालं ग्रन्थं किं वा प्रतिष्ठायां निरूपणम् । सुविचार्ये वद विमो श्योतुं कौतूहलं मम ॥

नारायण उवाच—

ग्रन्थं त्रैमासिकं नाम पतिसौभाग्यवर्धनम् । आराध्यो भगवान्कृष्णो राधिकासहितो मुने ॥
विधुवे च स्मारम्भः समाप्तिर्दक्षिणायने । संयम्य पूर्वदिक्से कृत्वाऽवश्यं हविष्यकम् ॥
प्रात्वा दैशाह संक्रान्त्यां संवत्स्य जाह्नवातटे । घटे मणौ शालग्रामे जले वा पूजयेद्भूतौ ॥
ध्यायेद्भक्त्या च राधेशं संपूज्य पञ्च देवताः । ध्यानं च सामवेदोक्तं निबोध कथयामि ते
नवीननारदश्यामं प्रीतकौशेयवाससम् । शरत्पार्विणचन्द्रास्यमीषद्धास्यसमन्वितम् ॥८१॥
शरत्पुष्टपद्माक्षं मञ्जुलब्धनराजितम् । मानसं गोपिकानां च मोहयन्तं मुहुर्मुहुः ॥
राधया दृश्यमानं च राधावत्सःस्पष्टमितम् । ब्रह्मानन्तेशवर्माधैः स्तूयमानमहं भजे ॥
प्रात्वा वृष्णं च ध्यानेन तमावाह्य ग्रन्थो मुदा । ध्यायेत्तदा राधिकां च ध्यानं मर्च्यदिनेर(रि)तम्
राधां रासेधरीं रम्यां रासेष्टासरसोत्सुकाम् । रासमण्डलमध्यस्थां रासावेष्टातुदेवताम् ॥
रामेश्वरोरःपथस्थां रसिकां रसिकप्रियाम् । रसिकप्रवरां रम्यां रमां च रमणोत्सुकाम् ॥

फलं विशांषिकं सप्तशतं नवसहस्रकम् । दद्यान्मानविषं द्रव्यं नैवेद्यं सुमनोहरम् ॥
 संस्कृतार्घिं च संस्थाप्य होमं कुर्याद्विचक्षणः । नवतिं च सहस्राणि हुत्वाऽऽज्येन तिलेन च
 सवस्त्रं च समोज्यं च यज्ञसूत्रफलान्वितम् । गन्धपुष्पाञ्चितान्मक्त्या दद्यान्नवतिलकुडुक्कान् ॥
 दद्यान्नवतिकुम्भांश्च शीततोयप्रपूरितान् । एवंविधं व्रतं कृत्वा दद्याद्विप्राय दाक्षिणाम् ॥
 दाक्षिणायाः परिमितं वेदेषु यन्निरूपितम् । वृषेन्द्राणां सहस्रं च स्वर्णशृङ्गसमन्वितम् ॥
 इत्येवं काथितं विप्रकृतं त्रैमासिकव्रतम् । विशिष्टसंततिकरं पातिसौभाग्यवर्धनम् ॥
 व्रतस्यास्य प्रभावेण सौभाग्यं शतजन्मनि । सत्पुत्रजननी सा च भवेज्जन्मशतं ध्रुवम् ॥
 कदाऽपि न भवेत्तस्या भेदश्च पतिपुत्रयोः । दासदुर्यो भवेत्पुत्रो भर्ता च स्ववचस्करः ॥
 अनुसर्गं भवेद्वाधाकृष्णमक्तियुता सती । भवेद्भ्रतपभावेण प्राप्नोतिहरिस्मृतिः ॥
 व्रतं च सामवेदोक्तं कृतं पूर्वमयाऽऽवयोः । सर्वेषां च व्रतानां च श्रेष्ठं शृणु वदामि ते ॥
 स्वायंभुवस्य च मनोः शतरूपामिषा सती । तया कृतं प्रथमतः कृत्वाऽगस्त्यं पुरोहितम्
 तदा कृतं देवहूत्या चाऽऽकूत्या च कृतं तदा । पुरोहितं पुलस्त्यं च कृत्वा श्रुत्युक्त्या मुने
 चकार रोहिणीं तत्तु क्रष्टुं कृत्वा पुरोहितम् । रतिश्चकार तद्भक्त्या गौतमस्तत्पुरोहितः ॥
 अकारि तद्व्रतं भक्त्या तारया गुरुकान्तया । महासंभृतसंमारो वसिष्ठस्तत्पुरोहितः ॥
 तद्दृष्ट्वा गुरुपत्न्याश्च शकश्चक्या कृतं व्रतम् । महासंभृतसंभारस्तत्पुरोधा बृहस्पतिः ॥
 व्रतं चकार स्वाहा च सर्वतोऽपि विलक्षणम् । अतिसंभृतसंमारो मरीचिस्तत्पुरोहितः ॥
 तद्दृष्ट्वा पार्वती ब्रह्मन्नुवाच शंकरं मुदा । पुटाञ्जलियुता देवी भक्तिनम्रात्मकंधरा ॥

पार्वत्युवाच—

आज्ञां कुरु जगन्नाथ करोमि व्रतमुत्तमम् । आवयोरिष्टदेवस्य व्रतार्तां च परं व्रतम् ॥
 हरेराराधनं नाप सर्वमद्भुतकारणम् । इष्टं दत्तं श्रुतेः पाठं तीर्थं पृथ्व्याः प्रदक्षिणम् ॥
 हरेराराधनस्यापि कलां नार्हन्ति पोद्दशीम् । बहिरग्न्यन्तरे यस्य हरिस्मृतिरनुक्षणम् ॥
 जीवन्मुक्तस्य तस्यैव मुक्तिर्भवति दर्शनात् । तस्य पादाब्जजरजसा सद्यः पूता वसुंधरा ॥
 तस्य दर्शनमात्रेण पुनाति भुवनत्रयम् । ब्रह्मा विष्णुश्च धर्मश्च शेषस्तत्त्वं च गणेश्वरः ॥
 ध्यायेन् ध्यायेन् दत्तपदाब्जेन तेजसा तत्समो महान् । यस्य यं संततं ध्यायेत्स तमाप्नोति निश्चितम्
 गुणेन तेजसा बुद्ध्या ज्ञानेन तत्समो भवेत् । कृष्णस्य स्मरणाद्ब्रह्मानात्तपसा तस्य सेवया
 मया प्राप्नो हि भगवान्स्वामी वा पुत्र एव च । प्रलब्धं लीलया सर्वं पूर्णं मन्मानसं तदा ॥
 स्वामी मे त्वादृशः इष्टो वार्तिकेऽगणेश्वरौ । पिता हिमाद्रिः कृष्णाशो दमर्किं दुर्द्धमं यमो
 पार्वतीवचनं श्रुत्वा सुप्रसन्नः शंकरः । १५८॥ महत्प्रोवाच मधुरं पुलकाङ्कितभिहः ॥

। महादेव उवाच—

महालिङ्गमीस्वरूपाऽसि किमसाध्यं तवैश्वरि । सर्वसंपत्स्वरूपा स्वमनन्तशक्तिरूपिणी ॥
 त्वं च यस्य गृहे देवि स वैश्वर्यस्य भाजनम् । न दृष्ट्वा र्घ्यवृहे तस्य जीविनाम्भरणं वरम्
 अहं ब्रह्मा च विष्णुश्च त्वयि भक्त्या शुभप्रदे । संहारसृष्टिकाले च त्वत्प्रसादाद्वयं समाः ॥
 वो वा हिमाश्रयः कोऽहं कौ वार्तिकगणेश्वरौ । त्वद्विहीना अशक्ताश्च स्वया च वयमीश्वराः
 युक्ताः पतिव्रता यादृच याः पुराऽऽज्ञा, श्रुतौ श्रुताः । गृहीत्वाऽऽज्ञामीश्वरस्य व्रतं कुरु पतिव्रते
 ज्ञतमेतत्कृतं यामिस्ताम्यः कुरु विलक्षणम् । सनत्कुमारो भगवान् व्रते तेऽस्तु पुरोहितः ॥
 वमलानां ब्राह्मणानां द्रव्याणां दायकोऽप्यहम् । कुबेरं द्रव्यकोशे च रक्षकं कुरु सुन्दरि ॥
 व्रते च दानाध्यक्षोऽहं धनदात्री च श्रीः स्वयम् । पाठको बह्निदेवश्च वरणो जलदायकः
 वस्तूनां वाहका यक्षास्तदध्यक्षः पट्टाननः । स्थानसंस्कारकर्तो च व्रतेऽत्र पवनः स्वयम्
 प्रविष्टो स्वयं शक्रश्चन्द्रोऽधिष्ठापको व्रते । सूर्यश्च दाननिर्वक्ता योग्यायोग्यं ययोचितम्
 व्रतोपयुक्तं यद्वद्वयं दत्त्वा नियमितं प्रिये । ततोऽधिकं फलं पुष्पं हरये देहि सुन्दरि ॥
 व्रते नियमितान्विप्रान्भोजयित्वा ततोऽधिकान् । असंख्यानब्राह्मणान्देवि भक्त्या कुरु
 निमन्त्रणम् ॥ १४० ॥

समाप्तिदिवसे स्वर्णं रत्नं मुक्तां प्रवालकम् । व्रतोक्तां दक्षिणां दत्त्वा सर्वं देहि द्विजातये
 इत्युक्त्वा शंकरस्तो च कौरयामास संद्वज्रतम् । व्रतं चकार सा दुर्गा सर्वाभ्यश्च विलक्षणम्
 इत्येवं कथितं विप्र पार्वत्या यद्व्रतं कृतम् । रत्नं वोदुमशक्ताश्च ब्राह्मणाः पार्वतीव्रते ॥
 इतिहासः श्रुतः सर्वैः प्रकृतं शृणु नारद । श्रीष्णबालचरितं नूतनं नूतनं पदे पदे ॥ १४४ ॥
 हत्वा सान्दानवेन्द्राश्च शिशुमिः सह गोकुले । जगाम स्वगृहं कृष्णः कुबेरमनोपमम् ॥
 सर्वेभ्यो वनवार्ता च ओक्ता च शिशुभिर्मुदा । श्रुत्वैवं तस्मिन्मताः सर्वे नन्दो मयमवाप ह
 षानीय बृद्धगोपोंश्च गोपिकाः स्यविरोस्तथा ॥ युक्तिं चकार तैः सार्वभालोच्य सर्व-
 बोचिताम् ॥ १४७ ॥

कृत्वा युक्तिं च गोपेशस्तत्स्थानं त्यक्तुमुद्यतः । गतुं वृन्दावनं सर्वानुवाच तत्क्षणं मुने ॥
 नन्दातां च समाकर्ण्य ते सर्वे गन्तुमुद्यताः । गोपाश्च गोपिकाश्चैव बालका बालिकास्तथा ॥
 कृष्णेन हलिना सार्व प्रययुर्बालका मुदा । संगीतं च प्रगायन्तो नानावेषसमन्विताः ॥
 वेणुप्रवादकाः केचित्केचिच्छृङ्गप्रवादकाः । करतालकराः केचिद्दोणाहस्ताश्च केचन ॥
 शारपन्त्रकराः केचिच्छृङ्गहस्ताश्च केचन । नवपल्लवकर्णाश्च केचिद्गोपालबालकाः ॥
 केचिन्मुद्गलकर्णाश्च दुष्पकर्णाश्च केचन । नवमाल्यकराः केचिरेकोषिदामानुमालिनः ॥

केचित्प्रलब्धचूडाश्चः पुष्पचूडाश्चः केचन । गोपालबालवः सर्वे । त्रिप्रेन्द्र नर्वकोटयः ॥
जम्भुगोष्पो वयस्याश्च कोटिशः कोटिशो मुदा । वृद्धाश्च कोटिशास्तत्र नृहच्छ्रेण्यश्च-
लकुचाः ॥ १६९ ॥

राधिकासहचारिण्यो बाला गोपालिका मुनेः । ताः सुशीलादयो मग्धा नानालंकारभूषिताः
दिव्यवस्त्रपरीधानाः सस्मितास्त्रा यथुर्मुदा । काश्चिदारुण शिबिकां रयमारुह्य काश्चन ॥
राधा स्यन्दनमारुह्य शातकौम्भपरिच्छदम् । तामिर्युक्ता यथौ देवी रत्नालंकारभूषिता ॥
यशोदा रोहिणी चैव रत्नालंकारभूषिता । ययौ स्यन्दनमारुह्य शातकौम्भपरिच्छदम् ॥
नन्दः सुनन्दः श्रीदामा गिरिमानुर्विभाकरः । वीरमानुशब्दमानुर्गजस्थाः प्रसयुर्मुदा ॥
श्रीकृष्णवच्छेदवै । तौ रत्नालंकारभूषिता । स्वर्गस्यन्दनभास्माव-जम्भुः परया मुदा ॥
कोटिशः कोटिशो गोपा वृद्धाश्च यौवनान्विताः । अश्वस्याश्च गजस्याश्च रयस्याश्चैव केचन
गोपा ययुर्मुदा युक्ताश्चोद्धता नन्दकिंकराः । वृषस्या गर्भस्याश्च संगतितानुतत्पराः ॥
अपरा राधिकादास्यास्त्रिसप्तशतकोटयः । मुदाऽन्विताः सस्मिताश्च स्पर्णलंकारभूषिताः
काश्चित्सिन्दूरहस्ताश्च काश्चित्कज्जलवाहिकाः । काश्चित्कन्दकहस्ताश्च काश्चित्पुच्छलि-
काः ॥ १७० ॥

भोगद्रव्यकराः काश्चित्कीडाद्रव्यकरा वराः । तेषां द्रव्यकराः काश्चित्काश्चिन्मालाकरा वराः
काश्चिद्वाद्यकहस्ताश्च प्रययुर्गोपिका मुदा । वह्निशुद्धाकाना च वाहिकाश्चैव काश्चन ॥
चन्द्रनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रववाहिकाः । काश्चित्संगतिनिरताः काश्चिन्मालाधारताः ॥
कोटिशः कोटिशो रम्याः प्रययुः शिबिकान्विताः । कोटिशः कोटिशश्चैव काश्चन
कोटिशो रमाः ॥ १७१ ॥

कोटिशः कोटिशश्चैव शकटा द्रव्यपरिताः । कोटिशः कोटिशश्चैव वृषेन्द्रा द्रव्यवाहकाः
कोटिशः कोटिशश्चैव दशलक्ष्माणि हस्तिनाम् । हस्तिपाकुशयुक्तानि ययुर्बुन्दावनं वनम्
सर्वे वृन्दावनं गत्वा दृष्ट्वा शून्यगृहं मुने । वृत्तमूले यथास्थानं तस्युः सर्वे यथोचितम् ॥
उवाच गोपान्छ्रीकृष्णो गृहाश्चेष्टतमन्वजाः । अद्य संतिष्ठतेत्येवं श्रुत्वा श्रीकृष्णभाषितम्
कुप्यसन्ति गृहाः कृष्णोत्प्रेक्षामुत्सृज्य गोपकाः । इति तेषां वज्रः श्रुत्वा श्रीकृष्णो वाक्प-
ममवीत ॥ १७४ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

अथ स्वाने गृहाः सन्ति प्रसन्ना देवनिर्मिताः । देवनिर्मिता विना शक्या न हि द्रष्टुं न केचन
अद्य तिष्ठन्त गोपालाः संपूज्य वनदेवताः । प्रातर्द्युः गृहान्स्थान्द्रव्यपाप ध्रुवं मुदा ॥

धूषदीपादिनैवेद्यैर्बलिभिः पुष्पचन्दनैः । देवीं च घटमूलस्थां पूजां कुरुत षण्डिकाम् ॥
 कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा गोपाः संपूज्य देवताम् । भुक्त्वा भोगान्दिने रात्रौ तत्रैव सुषुप्तुर्मुदा
 इति श्रीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० वक्त्रप्रत्यक्षकेशिवचनपूर्व-
 कवृन्दावनगमनं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

=====
 अथ सप्तदशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

सुष्ठेष्टु व्रजनन्देषु नक्तं वृन्दावने वने । सुनिद्रिते च निद्रेशे मातृवसःस्थलस्थिते ॥ १ ॥
 निद्रितासु च ग्धेरीषु रम्यतरुस्थितासु च । यूनां च सुखसंयोगमुपक्तमानसासु च ॥
 कासुचिच्छिद्युक्तासु सखीयुक्तासु कासुचित् । कासुचिच्छकटस्थासु स्यन्दनस्थासु कासुचित्
 पूर्णेन्दुकौमुदीयुक्ते स्वर्गादपि पनोहरे । नानाप्रकारकुसुमवायुना सुरभीकृते ॥ ४ ॥
 सर्वभ्राणिनि निश्चेष्टे मुहूर्ते पञ्चमे गते । तत्राऽऽजगाम भगवाच्छिल्पिनां च गुरोर्युगैः ॥
 विभ्राद्विद्याशुभं सूक्ष्मं रत्नमाल्यं मनोहरम् । रत्नालंकारमवलम्ब्य श्रीमन्मकरकुण्डलम् ॥
 ज्ञानेन वयसा वृद्धो दर्शनीयः किशोरवत् । अतीव सुन्दरः श्रीमन्कामदेवसमप्रभः ॥
 विशिष्टशिल्पनिपुणैः सार्वैः शिल्पिभिर्कोटिभिः । मणिरत्नैर्हर्मरत्नैर्लोहाख्युतहस्तकैः ॥
 आजगमुर्यक्षानिकराः कुबेरवर्निकराः स्फाटिका रत्नवेपाश्च दीर्घस्कन्धाश्च केचन ॥ ९ ॥
 पद्मरागकराः केचिदिन्द्रबीलकराः वराः । केचित्स्यमन्तककराश्चन्द्रकान्तकरास्तथा ॥
 सूर्यकान्तकराश्चान्ये प्रमाकरकरा वराः । केचित्परशुहस्ताश्च लोहसारकरा वराः ॥ ११ ॥
 केचिच्च गन्धसारणा मणीन्द्राणा च बाहकाः । केचिच्चाभरहस्ताश्च केचिर्दण्डबाहकाः
 स्वर्णपात्रघटादीना बाहकाश्चैव केचन । विश्वकर्मा च सामग्रीं दृष्ट्वा तु सुमनोहराम् ॥
 नगरं कर्तुमारभे ध्यात्वा कृष्णं शुभेक्षणम् । पञ्चयोजनविस्तीर्णं भारते श्रेष्ठमुत्तमम् ॥
 पुण्यक्षेत्रं तीर्थसारमतिप्रियतमं हरेः । तत्रस्थाना मुमुक्षुणा परं निर्वाणकारणम् ॥ १५ ॥
 गोलोकस्य च सोपानं सर्वेषां बाञ्छितप्रदम् । चतुष्कोटिवत्तुःशाळं तत्रैव तिमनोहरम् ॥
 कपाटस्तम्भसोपानसहितैः प्रस्तैर्वरैः । चित्रपुत्तलिकापुष्पफलशोण्डजलशेखरम् ॥ १७ ॥
 शैलजादमविनिर्माणवेदिर्माङ्गणसंयुतम् । शिलाप्राकारसंयुक्तं प्रचकाराथ लीलया ॥
 पथोचितनृहस्तुद्वारद्वयसमन्वितम् । स्फाटिकाकारमणिभिर्मुदा युक्तो विनिर्ममे ॥
 सोपानैर्गन्धसारणा स्तम्भैः शङ्खविनिर्मितैः । कपटैर्लोहसारणा राजतैः कलशोण्डजलैः

वज्रसारविनिर्माणपाकौरः परिशोभितम् । कृत्वाऽऽश्रमं बह्वानां यथास्थानं यथोचितम् ॥
वृषभान्वालयं रम्यं कर्तुमारब्धवा-पुनः । प्राकारपरिखायुक्तं चतुर्द्वारान्वितं परम् ॥
चारुविशच्चतुःशालं महामणिविनिर्मितम् । रत्नसारविकारैश्च तूळिकानिकरैर्वरैः ॥
सुवर्णाकारमणिमिरारोहैरतिमुन्दरैः । लोहसारकषाटैश्च शोभिन् चित्रकृत्रिमैः ॥
मन्दिरे मन्दिरे रम्ये सुवर्णकलशोज्ज्वलम् । तदाश्रमैकदेशे च निर्मणेऽतिमनोहरे ॥
चारुचम्बकवृक्षाणामुद्यानाभ्यन्तरे मुने । संपोगार्थं कलावत्याः स्वामिना सह कौतुकात् ॥
विशिष्टेन मणीन्द्रेण चकाराट्टालिकालयम् । युक्तं नवभिरारोहैरिन्द्रनीलावेनिर्मितैः ॥
स्थूणाकषाटनिकरैर्गन्धसारविकारजैः । अत्युच्छ्रितं मनोरम्यं सर्वतोऽपि विदलनम् ॥

नारद उवाच—

कलावती का भगवन्कस्य पत्नी मनोहरा । यस्ततो यद्वहं रम्यं निर्ममे सुरकारुणा ॥

नारायण उवाच—

पितृणां माननी कन्या कमलांशा कलावती । सुन्दरी वृषभानस्य पतिव्रतपरायणा ॥२८॥
यस्याश्च तनया रावा कृष्णपाणाचिका प्रिया । श्रीकृष्णार्धाशसंभूता तेन वृष्या च तेजसा
यस्याश्च चरणाम्भोजरजःपूता वसुंधरा । यस्यां च सुदृढां भक्तिं सन्तो वाञ्छन्ति संतनम्

नारद उवाच—

वितृणां मानसी कन्यां ब्रजे तिष्ठन्कपं मुने । मानवः केन पुण्येन कथमाप सुदुर्लभाम् ॥
वृषभानुर्वज्रपतिः पुराऽऽसीत्को महानहो । कस्य वा केन तपसा रावा कन्या बभूव ह ॥

सूत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा महर्षिर्ज्ञानिनां वरः । प्रहस्योवाच प्रीत्या तमितिहासं पुरातनम् ॥

नारायण उवाच—

बभूवुः कन्यकास्त्रिभ्यः वितृणां मानसात्पुरा । कलावतीरत्नमञ्जुमेनकाश्चातिदुर्लभाः ॥
रत्नमाला च जनकं वरधामास कामुकी । शैलधिनं हरेरंशं मेनका सा रिमात्रयम् ॥
द्रुहिता रत्नमालाया अयोनिस्तमसा सती । श्रीरामपत्नी श्रीः सासात्सीता सत्यपरायणा
कन्यका मेनकायाश्च पार्वती सा पुरा सती । अयोनिस्तमसा सा च हरेर्माया सनातनी ॥
सा छेमे तपसा देवं हरं नारायणात्मकम् । कलावती सुचन्द्रं च मनुवंशसमुद्भवम् ॥
स च राजा हरेरंशस्तां संप्राप्य कलावनीम् । मन्त्रे गुणवानां श्रेष्ठमात्मानमतिमुन्दरम् ॥
अहो रूपमहो वेपमहो अंशा नवं वयः । सुकोमलाहं छलिनं दाक्षेन्द्राचिकाननम् ॥

गगनं दुर्लभमहो गगनखड्गनगडानम् । कटाक्षैर्मोहितुं शक्तं मुनीन्द्राणां च मानवम् ॥४१॥
 श्रेणियुग्मं सुललितं रम्भस्तम्भाग्निर्निर्मितम् । स्वनह्य सुकठिनमतिपीनेज्जतं मुने ॥४२॥
 नितम्बयुगलं चारु रथचक्रविनिर्मितम् । हस्तौ पादौ च रक्तौ च पद्मविम्बकलाधरम् ॥
 पद्मदण्डिमनीजामं दन्तपङ्क्तिमन्ताहरम् । शरन्मध्याह्नपक्षानां प्रभामोचनलोचनम् ॥
 भूषणैर्भूषितं रूपं कृतं सद्गन्धभूषणम् । इतीषि मत्वा दृष्ट्वा च कामबाणप्रपीडितः ॥
 दिव्यं स्थन्दनमारुह्य कामुनया सह कामुनः । क्रीडां चकार रहसि स्थाने स्थाने मनोहरे
 रम्याया मलयद्रोण्या चन्दनागुरुवायुना चारुचम्पकपुष्पाणां तले रतिसुखावहे ॥४३॥
 मालतीमल्लिकानां च पुष्पेद्यनेऽतिपुष्पिते । पुष्पभञ्जनदीतीरे निर्जने केतकीवने ॥
 अश्रिमाडिभ्रतान्तरस्थकाननं जन्तुवर्जितम् । नन्दने मन्दरद्रोण्या वनेरीतीरे वने ॥४४॥
 शैले शैले सुरस्ये च नद्या नद्या नदे नदं । द्वीरे द्वीपे तु रहसि स रेमे वामया सह ॥
 नवसंगमसंयोगाद्बुधे न दिवानिशम् । एवं वर्षसहस्रं तद्रतमेव मुहूर्तवत् ॥ ५१ ॥
 कृत्वा विहारं सुचिरं स विरक्तो बभूव ह । जगाम तपसे विन्ध्यशैलं तीर्थं तथा सह ॥
 भारतेऽतिप्रशस्यं च पुलहाश्रममुत्तमम् । तपस्तेषु नृपस्तेषु द्विषवर्षसहस्रकम् ॥५३॥
 मोक्षाकाङ्क्षी निःस्पृहश्च निराहारः कृशोदरः । मूर्छामाप मुनिश्रेष्ठ ध्यात्वा कृष्णपदाम्बुजम्
 तद्वाज्रव्याघ्रवरभीकं साध्वी दूरं चकार सा । निश्चेष्टितं प्रति दृष्ट्वा त्यक्तं प्राणैश्च पञ्चभिः
 मासशोणितरिक्तं तमग्निंसंसक्तविग्रहम् । उच्चैः सरोद शोकार्ता निर्जने तु कलावती ॥
 हे नाथ नायेत्युच्चार्य कृत्वा वक्षसि मूर्छितम् । विज्जलय महादीना पतिव्रतपरायणा ॥
 दृष्ट्वा नृप निराहारं वृशं धमनिसंयुतम् । श्रुत्वा च सरोदनं तस्याः कृपया च कृपानिधिः
 आविर्बभूव जगता विधाता कमलोद्भवः , क्रोडे उत्था च तं तूर्णं सरोदं भगवान्बिभुः
 ब्रह्मा कमण्डलुजलेनाऽऽसिच्य नृपविग्रहम् । जीवं तंचारयाभाप ब्रह्मज्ञानेन ब्रह्मविन् ॥
 नृपेन्द्रश्चेतना प्राप्य पुरो दृष्ट्वा प्रजापतिम् । नृपगणं च तं दृष्ट्वा तं च कामसमप्रभम्
 समुवाचेति संतुष्टो वरं वृणु यथेप्सितम् । स निषण्णः श्रुत्वा वन्दे निर्वाणमीप्सितम् ॥
 दयानिधे त्वं ददय वरं दातुं समुद्यतः । प्रसन्नवदनः श्रीमान्मेराननसरोरुहः ॥६१॥
 श्रुत्वाऽनुमानं मनसि शुष्ककण्डोष्ठतालुका । तमुवाच सती वस्ता वरं दातुं समुद्यतम् ॥

कलावत्युवाच--

यदि मुक्तिं नृपेन्द्राय ददासि कमलोद्भव । अतोऽवलाया हे ब्रह्मन्ता गतिर्भविता भव ॥
 विना वान्तं च वान्तानां का शोभा अतुरानन । वने पतिव्रतायाश्च पतिरेव श्रुतौ श्रुतम्
 गुरुश्रीगीष्टदेवश्च तपोवर्त्मनयः पतिः । सर्वेणां च पिपतगे न बन्धुः स्वामिनः परः ॥

सर्वधर्मादिपरा ब्रह्मन्वाप्तिसेवा सुदुर्लभा । स्वामिसेवाविहीनायाः सर्वं तन्निष्फलं भवेत् ॥
 घृतं दानं तपः पूजा जपहोमादिकं च यत् । स्नानं च सर्वतीर्थेषु शृण्वत्याश्च प्रदक्षिणम्
 दासा च सर्वयज्ञेषु महादानानि यानि च । पठनं सर्ववेदानां सर्वाणि च तर्पाणि च ॥
 वेदज्ञानां ब्राह्मणानां भोजनं देवमेवम् । एतानि स्वामिसेवायाः कलां नार्हन्ति षोडशीम्
 स्वामिसेवाविहीना या वदन्ति स्वाग्निं कटुम् । पतन्ति कालभूमे च यावच्चन्द्रादिवाकरौ ॥
 सर्पप्रमाणाः कृमयो देशन्ति च दिग्गनिशम् । संततं विपरीतं च कुर्वन्ति शब्दमुल्लङ्घनम् ॥
 मूत्रश्लेष्मपुरीषाणां कुर्वन्ति भक्षणं मुदा । मुखे तामां ददत्येवमुल्कां च यमकिंकराः ॥
 भुक्त्वा भोगं च नरके कृमियोनिं प्रयान्ति ताः । भक्षन्ति जन्मशतकं रक्तमांसपुरीषकम्
 श्रुत्वाऽहं विदुषां वक्राद्वेदवाक्येषु निश्चितम् । जानामि किञ्चिद्वला त्वं वेदननको विभुः
 गुरोर्गुरुश्च विदुषां योगिनां ज्ञानिनः तथा । सर्वज्ञमेवंभूतं त्वां शोधयामि किमुच्यते ॥
 प्राणाधिकोऽयं कान्तोऽयं यदि मुक्तो बभूव ह । मम को रक्षिता ब्रह्मन्धर्मस्य यौवनस्य च
 कौमार्ये रक्षिता तातो दत्त्वा पात्राय सत्कृती सर्वदा रक्षिता कान्तस्तदभावे च तस्मिन्
 त्रिप्पयस्यासु नारीणां प्रातारश्च त्रयः स्मृताः । याः स्वतन्त्राश्च ता नष्टाः सर्वधर्मनहिष्कृताः
 असत्कुलप्रसूतास्ता कुलटा दुष्टमानसाः । शतजन्मकृतं पुण्यं तामां नश्यति पञ्चज ॥
 पुत्रस्नेहो यथा बाल्ये तथा युनि च वार्धके । पतिव्रतानां कान्ते च सर्वकाले समा सृष्टा ॥
 मुते स्तनंधये स्नेहो मातृणां चापिशोभिते । पतिस्नेहस्य साध्वीनां कलां नार्हति षोडशीम्
 स्तनान्धवे स्तनदानान्तं मिष्टास्ने भोजनावधि । कान्ते चित्तं सतीनां च स्वप्ने ज्ञाने च संततम् ॥
 दुःखान्तो बन्धुविच्छेदः पुत्राणां च तर्गोऽधिकः । मुदारुणः स्वामिनश्च दुःखं नातः परं स्त्रियाः
 अविदग्धा यथा दग्धा ज्वलद्गौ विषादने । तथा विदग्धा दग्धा स्याद्विदग्धाविरहानले ॥
 नास्ते तृष्णा जले तृष्णा साध्वीनां स्वामिनं विना । विरहाग्नी मनो दग्धं बह्नी शुष्कतृणं यथा
 नहि कान्तात्परो बन्धुर्नहि कान्तात्परः प्रियः । नहि कान्तात्परो देवो नहि कान्तात्परो गुरुः
 नहि कान्तात्परो धर्मो नहि कान्तात्परं वनम् । नहि कान्तात्पराः प्राणा नहि कान्तात्परः
 स्त्रियाः ॥ ८९ ॥
 निमग्नं कृष्णपादाब्जे वैष्णवानां यथा मनः । यथैकपुत्रे मातुश्च यथा स्त्रीषु च कामिनाम् ।
 धनेषु कृपणानां च चिरकलामिनेषु च । यथा मयेषु भीतानां शास्त्रेषु विदुषां यथा ॥
 स्तनादाने शिशूनां च शिष्येषु शिष्यिणा यथा । यथा जग्रे पुंश्चलोनां साध्वीनां च तथा प्रिये
 तं विना जीवितुं ब्रह्मन्तन्ममेकं न च क्षमम् । मरणं जीवनं तासां जीवनं मरणाधिकम् ॥
 मद्भर्तृरहितानां न शोभेन हतपेतसाम् । अन्यशोकनिमग्नानां कायेन पानमौननात् ॥

विपरीतः शान्तशोको वर्धते मरुणादहो । कर्म च्छाया सतीनां च संगिनीनां सती वरी॥
इतरे भोगदेहान्ते साध्वी जन्मनि जन्मनि । करोपि चेज्जगद्धातरिमं मुक्तं मया विना ॥
त्वा शप्तवाऽहं त्वयि विभो पश्य दास्यामि स्त्रीवधम् ॥ ९९ ॥

श्रुत्वा कलावतीवाक्यमुवाच विस्मितो विधिः । हितं पीयूषसदृशं भयसंविशमानसः ॥

ब्रह्मोवाच—

वत्से मुक्तिं न दास्यामि स्वामिनं च त्वया विना । मुक्तं कर्तुं त्वया सार्धं संप्रप्तं नाहं

मीश्वरः ॥ ९८ ॥

मातर्मुक्तिर्विना भोगाद्दुर्लभा सर्वसमता । निर्वाणता समाप्नोति भोगी भोगविकृन्तने ॥
वतिर्वर्षे स्वर्गभोगं कुरुष्व स्वामिना सह । ततस्तु युवयोरजन्म भविता मारते सति ॥
यदा भविष्यति सती कन्या ते राधिका स्वयम् । जीवन्मुक्तौ तथा सार्धं गोलोकं च गमिष्यथः
वतिरालं नृपश्रेष्ठ भुङ्क्व भोगं स्त्रिया सह । साध्वी वै सत्त्वयुक्ता च मामा शप्तुं त्वमर्हसि
जीवन्मुक्ताः समाः सन्तः कृष्णपादाब्जमानसाः । वाञ्छन्ति हरिदास्यं च दुर्लभं न च
निर्वृत्तिम् ॥ १०३ ॥

इत्युक्त्वा तौ वरीं दत्त्वा सतस्त्रौ पुरतस्तयोः । ययुस्तौ तं प्रणम्य जगाम स्वालयं विधिः
आजगमुस्तौ कालेन भुक्त्वा भोगं च मारतम् । परं पुण्यप्रदं दिव्यं ब्रह्मादीनां च वाञ्छितम्
मुचन्द्रो वृषभानुश्च ललाम जन्म गोकुले । पद्मावत्वाश्च जठरे सुरमानस्य रेतसा ॥ ११६ ॥
जातिस्मरो हरेरंशः शुक्लपक्षे यथा शशी । वर्षार्धानुदिनं तत्र व्रजगेहे व्रजानिषः ॥ ११७ ॥
सर्वज्ञश्च महायोगी हरिपादाब्जमानसः । नन्दन-धुर्वदान्यश्च रूपवा-गुणवान्मूर्ध्नि ॥
कलावती कान्यकुब्जे नभूवायोनिर्संमवा । जातिस्मरा महासाध्वी सुन्दरी कमलाकला ॥
कान्यकुब्जे नृपश्रेष्ठो भनन्दन उरुक्रमः । स तां संप्राप्य यागान्ते दक्षकुण्डसमुत्थिताम् ॥
नञ्चा हसन्ती रूपादद्या स्तनान्वापिव बलिकाम् । तेजसा पञ्चवर्ती च प्रतप्तकनकमण्य
कृत्वा वसति राजेन्द्रः स्वकान्तायै ददौ मुदा । मालावती स्तनं दत्त्वा तां प्रपौप प्रहर्षिता ॥
तदन्नप्राशनदिने सता मध्ये शुभे क्षणे । नामरक्षणकाले च वाग्भूवाशरीरिणी ॥ ११९ ॥
कलावतीरिति कन्याया नाम रक्ष नृपेति च ॥ ११४ ॥

इत्येवं वचनं श्रुत्वा तच्चकार महिषतिः । विप्रैर्मन्यो मिशुकैर्मन्यश्च बन्दिम्यश्च घनं ददौ ॥
सर्वैर्मन्यो भोजयामास चकार सुमहोत्सवम् । कालेन सा रूपवती यौवनस्या यमून् ह ॥
अतीव सुन्दरी दयामा मुनिमानसमोहिनी । चारुचम्पकवर्णाया शरच्चन्द्रनिभानना ॥
ईषद्धास्यप्रदास्या द्रफुल्लप्रालोचना । नितम्बश्रोणिभारार्ता स्तनभारनता सती ॥ ११८ ॥

गच्छन्ती । राजमार्गेण गजेन्द्रमन्दगामिनी । ददर्श नन्दः पथि तां गच्छन्तीं च मुदाऽन्वितः
जितेन्द्रियश्च ज्ञानी च मूर्छामाप तयाऽपि च । त्रस्तो लोकान्पथि गतास्तूष्णीं पपच्छ सादरम्
गच्छन्तीं कस्य कन्येयामिति होवाच तं जनः । मनन्दनस्य नृपतेः कन्या नाम्ना कलावती ॥
कमलाकलया कन्या संभूता नृपमान्दरे । कौतुकन च गच्छन्तीं क्रोडार्थं सखिमन्दिरम् ॥
मनं मन ब्रजश्रेष्ठेत्युक्त्वा लोको जगाम ह । प्रहृष्टमानसो नन्दो जगाम राजमन्दिरम् ॥
अवरुह्य रयात्तूष्णीं विवेश नृपतेः सभाम् । उत्थाय राजा संभाष्य स्वर्णसिंहासनं ददौ ॥
इष्टाच्छापं बहुतरं चकार च परस्परम् । विनयावनतो नन्दः संबन्धोक्तिं चकार ह ॥

नन्द उवाच—

शृणु राजेन्द्र वक्ष्यामि विशेषवचनं शुभम् । संबन्धं कुरु कन्याया विशिष्टेन च सांप्रतम्
सुरमानुसुतः श्रीमान्वृषभानुव्रजाधिपः । नारायणांशो गुणवान्सुन्दरश्च सुषण्डितः ॥
स्थिरयौवनयुक्तश्च योगी जातिस्मरौ युवा । कन्या तेऽयोनिसंभूता यज्ञकुण्डसमुद्भवा ॥
त्रैलोक्यमोहिनी शान्ता कमलांशा कलावती । स च योग्यस्त्वद्दुहितुस्तयोग्या ते च कन्यका
विदग्धाया विदग्धेन संबन्धो गुणवान्नृप । इत्येवमुक्त्वा नन्दस्तु विरराम च संसदि ॥
उवाच तं नृपश्रेष्ठो विनयावनतो मुने ॥ १३० ॥

मनन्दन उवाच—

संबन्धो हि विधिवशो न मे साध्यो ब्रजाधिप । प्रमापतिर्योगकर्ता जन्मदाताऽहमेव च ॥
क्व कस्य पत्नी कन्या वा वरः को वा ससाधनः । कर्मनुरूपफलदः सर्वेशं कारणं विधिः
भवितव्यं कृतं कर्म तदमोघं श्रुतौ श्रुतम् । अन्यथा निष्फलं सर्वमनीशस्योद्यमो यथा ॥
वृषभानुप्रिया घात्रा लिखिता चेत्सुता मम । पुरा भूतैव को वाऽहं केनान्येन निवार्यते ॥
इत्येवमुक्त्वा राजेन्द्रो विनयानतकंधरः । मिष्टान्नं भोजयामास सादरेण च नारद ॥
नृपानुज्ञामुपादाय ब्रजराजो ममं गतः । गत्वा स कथयामास सुरमानस्य संसदि ॥
सुरमानश्च यत्नेन नन्दनेन च सादरम् । संबन्धं योनयामास गर्गद्वारा च सत्वरम् ॥
विवाहकाले राजेन्द्रो विपुलं यौतकं ददौ । गजरत्नमश्वरत्नं रत्नानि मणिमुष्णम् ॥
वृषभानुर्मुदा युक्तः प्राप्य तां च कलावतीम् । रेमे सुनिर्जने रम्ये बुबुधे न दिवानिशम् ॥
अक्षुर्निमेषविरहाद्व्याकुला स्वामिना विना । व्याकुलो वृषभानश्च क्षणेन च तथा विना ॥
जातिस्मरा च सा कन्या मायामानुषरूपिणी । जातिस्मरो हरेरंशो वृषभानो मुदाऽन्वितः
वधुर्ध्वं च तयोः प्रेम नित्यं नित्यं नवं नवम् । सदा सकामा सा प्रीडा स च कामसमो युवा
तयोः कन्या च कालेन राधिका सा नमूव ह । दैवामुदाम्नाशयेन थीकृष्णस्याऽऽतया पुरा

अथोनेसंमथा सा च कृष्णप्राणाविका सती । यस्या दर्शनमात्रेण तौ विमुक्ता बभूवतुः
 इतिहासश्च कथित प्रकृत शृणु सापतम् । पापेभ्यनाना दाहं न ज्वलदग्निशिखोपम ॥
 वृषभ नाश्रम गत्वा शिल्पिना प्रवरो मुता । स्थानान्तर विश्वकर्मा जगाम स्वगणे सह ॥
 क्रोशमात्र स्थल चारु मनसाऽऽलोच्य तत्त्ववित् । आश्रम कर्तुमारमे नन्दस्य सुमहात्मनः
 कृत्वाऽनुमान बुद्ध्या च सर्वेताऽपि विलक्षणम् । परिखाभिर्गभोरामिश्चतुर्भि सयुत वरम्
 दुर्लब्ध्याभिर्वैरामिश्च खनितामिश्च प्रस्तैः । पुष्पोद्यानैः पुष्पितामि पारावारैः पुष्पितैः
 चारुचम्पकवृक्षैश्च पुष्पितैः सुमनोहरैः । परितो वासितामिश्च सुगन्धियायुना मुने ॥
 आस्रैर्गुणैः पनसैः खजूरैर्नारिकेलकैः । दाहिमैः श्रीफलेभ्यैर्द्वैजम्बैरैर्नगरद्वै ॥
 सुद्वैगाम्रातकैर्जम्बुसमूहैश्च फलान्वितैः । कदलीना केतकीना कदम्बाना कदम्बकैः ॥
 सर्वत शोमितामिश्च फलैस्तैः पुष्पितैरहो क्रोडाहार्मिर्निगूढामिर्वाञ्छितामिश्च सर्वदा
 परिताना रह स्थाने चकार मार्गमुत्तमम् । दुर्गम परवर्षाणा स्वाना च सुगम सदा ॥
 सकेतेन मणिस्तम्भैश्छादितैः स्वरूपपायसा । स्तम्भसोमाकृतमहो न सकीर्णं न विस्तृतम्
 परितोपरिभागे च प्राकार सुमनोहरम् । धनु शतप्रमाण च चकारातिममुच्छ्रितम् ॥
 प्रस्तरस्य प्रमाण च पञ्चविंशतिहस्तकम् । सिन्दूरगारमणिभिर्निर्मित चातिसुन्दरम् ॥
 बाह्ये द्वाभ्या च सयुक्तम तरे सप्तभिस्तथा । द्वार्मिश्च सनिरुद्धाभिर्मणिसारकपाटकैः ॥
 हरिभ्रमणीना कलशैश्चन्द्रकुक्कुटैर्विशजितम् । मणिसारविकारैश्च कपाटैश्च सुशोभितम् ॥
 स्वर्णसारविनिर्माणकलशोज्ज्वलशेखरम् । नन्दालय विनिर्माय बभ्राम नगर पुन ॥
 राजमार्गाश्च विविधान्स च चारुश्चकार ह । रक्तभानुविकारैश्च वेदिमिश्च सुपत्तन ॥
 पारावारे च परितो निबद्धाश्च मनोहरान् । वाणिज्यार्हैश्च वाणिजा परितो मणिमण्डपैः ॥
 सर्वतो दक्षिणे वामे ज्वलद्भिश्च विराजितान् । ततो वृन्त्वावन गत्वा निर्भमे रासमण्डलम्
 सुन्दर मण्डलाकार मणिप्राकारसयुतम् । परितो योजनायाम मणिवेदिभिरन्वितम् ॥
 मणिसारविकारैश्च मण्डपैर्नवकोटिभिः । शृङ्गारार्हैश्च चित्रादचै रतितल्पसमन्वितैः ॥
 नानाजातिप्रसूनाना वायुना सुरभीकृतैः । रत्नपटीपसयुक्तैः सुवर्णकलशोज्ज्वलैः ॥
 पुष्पोद्यानैः पुष्पितैश्च सरोमिश्च सुशोभितम् । रासस्थल विनिर्माय जगामान्यत्स्थलपुर
 दृष्ट्वा वृन्दस्वयन रम्य परितुष्टो बभूव ह । वृन्त्वावनान्धन्तरे च स्थाने स्थाने मुनिर्जने ॥
 स्वत्वा पारमिता बुद्ध्या मनसाऽऽलोच्य यत्नत । विलम्बणानि रम्याणि तत्र त्रिंशद्वनानि च
 राषामावधयोरेव त्रीटार्थं च विनिर्मये । ततो मधुयत्राभ्याशे निर्जनश्रुतिमनोहरे ॥ १७० ॥
 भट्टमूलसमीपे च सरस पश्चिमे तटे । चम्पकौद्यानपूर्वाया केतकीवनमध्यात ॥ १७१ ॥

पुनस्तयोश्च क्रीडाये चकार रत्नमण्डपम् । चतुर्भिर्भद्रिकाभिश्च परीतमतिमुन्दरम् ॥
 सद्रत्नसाररचितै ररजितं तूलिकाशतैः । अमूल्यारत्नरचितैर्नानाचित्रेण चित्रितैः ॥ १७३ ॥
 कपाटैर्नवभिर्युक्तं नवद्वारैर्मनोहरैः । रत्नेन्द्रविज्जकलशैः कृत्रिमैश्च त्रिज्योतिभिर्युक्तैः ॥ १७४ ॥
 परितः परितो भित्त्यामूर्ध्वं च पारिशोभितम् । महामणीन्द्रविज्जैरारोहेर्नवभिर्वृतम् ॥
 सद्रत्नसाररचितकण्डशोऽञ्जलशेखरम् । पताकातोरणैर्युक्तं शोभिन् रत्नेष्वर्चनम् ॥ १७५ ॥
 सर्वतः पुरतो दीप्तममूल्यरत्नदर्पणैः । वनुःप्रमाणशतकमूर्त्तमग्निशिखोपमम् ॥ १७६ ॥
 शतहस्तप्रमाणं च प्रस्तारं वतुलकाकृतिम् । शोभिन् रत्नमूल्यैश्च तद्रम्यन्तरमुत्तमम् ॥
 बह्विंशद्वाशुकैर्वैमालानालविचित्रितैः । परिनातप्रसूनाना मारुयोपधानसंयुतैः ॥
 चन्दनागुरुकस्तुरीकुङ्कुमैः मुरभूषितम् । नवद्वारारयोगैश्च कामवर्धनकारिभिः ॥ १८० ॥
 मालतीचम्पकानां च पुष्पराजिमिरन्वितम् । सरूपैश्च ताम्बूलैः सद्रत्नरात्रसंस्थितैः ॥
 वज्रसारेण खचितैर्मृत्तानालविलम्बितैः । रत्नसारचटाकृतिं रत्नेष्वर्चनम् ॥
 रत्नसिंहासनैर्युक्तं रत्नचित्रेण चित्रितैः । रत्नेन्द्रकान्तैश्च सुसिक्तं जलविन्दुभिः ॥
 शीतवासिततोयेन संयुक्तं भोगवस्तुभिः । कृत्वा रतिगृहं रम्यं नगरं च पुनर्यथा ॥
 यानि देशां मन्दिराणि तन्नामानि लिखत् सः । मुदायुक्तो विश्वकर्मा दिव्यैर्वस्त्रगणैः सह
 निद्रेण निद्रितं नत्वा प्रययौ रगाग्र्यं मुने । सर्वत्रैव मुहूर्तिनां समस्तं भगवत्कृपा ॥ १८६ ॥
 निहाऽऽश्रयं च नगरं वभूवोश्चोच्छया भुवि । इत्येवं कथितं सर्वं हरेश्चरितमद्भुतम् ॥ १८७ ॥
 सुखदं पातकहरं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

नारद उवाच—

कथं बृन्दावनं नाम काननस्यास्य भारते । व्युत्पत्तिरस्य संज्ञा वा तत्त्वं वद सुतस्त्वयिन् ॥

सुत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा श्रुतिर्नारायणो मुदा । प्रहस्योवाच निखिलं तत्त्वमेव पुरातनम् ॥

नारायण उवाच—

पुरा वेदाग्रभूभिः सप्तद्वीपपतिः स्वयम् । आपातितत्यक्षेण ब्रह्मन्सत्यवर्मरतः सदा ॥
 स रमे सह नारीभिः पुत्रपौत्रगणैः मह । पुत्रानिव प्रजाः सर्वाः पालयामास धार्मिकः ॥
 दृष्ट्वा क्रतुशतं राजा देभे केन्द्रत्वमीप्सितम् । कृत्वा नानाविधं पुण्यं फलवाङ्मयी न च स्वयम्
 नित्यं नैमित्तिकं सर्वं श्रीकृष्णप्रीतिपूर्वकम् । वेदारतुल्यो रामेन्द्रो न मूढो भविता पुनः
 दुष्टेषु राज्यं सन्दस्य भियां शैलेः कथमोहिनीम् । अङ्गफलोपदेशेन जगाम तपमे वनम् ॥

हरेरैकान्निको भक्तो ध्यायते संततं हरिम् । शश्वत्सुदर्शनं चक्रमस्ति यस्तंनिधौ मुने ॥
 चिरं तप्त्वा मुनिश्रेष्ठो गोलोकं च जगाम स । केदारं नाम तीर्थं च तन्नाम्ना च बभूव ह ॥
 तन्नाद्यापि मृतः प्राणी सद्यो मुक्तो भवेद्भुवम् । कमलाशा तस्य कन्या नाम्ना वृन्दा तपस्विनी
 न वने सा वरं कंचिद्योगशास्त्रविशारदा । दत्तो दुर्वाससा तस्मै हरेर्भन्त्रः सुदुर्लभः ॥
 सा विरक्ता गृहं त्यक्त्वा जगाम तपसे वनम् । षष्टिवर्षसहस्राणि तपस्तेपे मुनिर्जने ॥
 आदिर्बभूव श्रीकृष्णस्तत्पुरो भक्तवत्सलः । प्रसन्नवदनः श्रीमान्वरं वृष्वित्युवाच सः ॥
 दृष्ट्वा सा राधिकाकान्त शान्तं सुन्दरविग्रहम् । मूर्च्छां संप्राप सा सद्यः कामबाणप्रपीडिता ॥
 सा च शीघ्र वरं वने पतिस्त्वं मे भवेति च । ओमित्युक्त्वा च रहसि चिरं रेमे तथा सह
 सा जगाम च गोलोकं कृष्णेन सह कौतुकात् । रावासमा सा सौभाग्याद्दोषश्रेष्ठा बभूव ह ॥
 वृन्दा यत्र तपस्तेपे तत्तु वृन्दावनं स्मृतम् । वृन्दयाऽत्र कृता क्रीडा तेन वा मुनिर्गुण ॥
 अपान्यं चेतिहासं च शृणुष्व वत्स पुण्यदम् । येन वृन्दावनं नाम निबोध कथयामि ते ॥
 कुशाब्जस्य कन्ये द्वे धर्मशास्त्रविशारदे । तुलसीवेदवत्यौ च विरक्ते भवकर्मणि ॥
 तपस्तप्त्वा वेदवती प्राप नारायणं परम् । स्तीता जनककन्या सा सर्वत्र परिकीर्तिता ॥
 तुलसी च तपस्तप्त्वा वाञ्छा कृत्वा हरिं प्रति । दैवाददुर्वाससः शापात्त्राप्य शङ्खासुरं पतिम्
 पश्चात्संप्राप्य कमलाकान्तं कान्तं मनोहरम् । सा चैव हरिश्चापेन वृक्षरूपा सुरेश्वरी ॥
 तस्याः शापेन च हरिः शालग्रामो बभूव ह । तथा तस्यौ च सततं शिलावक्षसि सुन्दरी ॥
 विस्तीर्णं कवितं सर्वं तुलसीचरितं च ते । तथाऽपि च प्रसङ्गेन किंचिदुक्तं मुने पुनः ॥
 तस्याश्च तपसः स्थानं तदिदं च तपोधन । तेन वृन्दावनं नाम प्रवदन्ति मनीषिणः ॥२१२॥
 अथवा ते प्रवक्ष्यामि परं हेत्वन्तरं शृणु । येन वृन्दावनं नाम पुण्यसेत्रस्य मारते ॥२१३॥
 राधाबोद्धनान्ना च वृन्दानाम श्रुतौ श्रुतम् । तस्याः क्रीडावनं रम्यं तेन वृन्दावनं स्मृतम्
 गोलोके प्रीतये तस्याः कृष्णेन निर्मिन् पुरा । क्रीडार्थं भुवि तन्नाम्ना वनं वृन्दावनं स्मृतम्

नारद उवाच—

कानि षोडश नामानि राधिकायाः जगद्गुरो । तानि मे वद शिष्याय श्रोतुं कीर्तुहलं मम
 श्रुतं नाम्ना सहस्रं च सामवेदे निरूपितम् । तथाऽपि श्रोतुमिच्छामि त्वत्तो नामानि षोडश
 अभ्यन्तराणि तेषां वा तद्व्याख्येयं मे विभो । अहो पुण्यस्वरूपाणि भक्तानां वाञ्छितानि च
 नामानि तेषां व्युत्पत्तिं सर्वेषां दुर्लभा नि च । पश्यनानि नगन्यातुर्भगतामपि कारणम् ॥

नारायण उवाच—

राधा रासेधरी रामा सिनी रसिनेधरी । शृङ्गप्राणाधिका शृङ्गमिवा शृङ्गरूपिणी ॥

कृष्णवामाङ्गसंभूता परमानन्दरूपिणी । कृष्णा वृन्दावनी वृन्दा वृन्दावनविनोदिनी ॥
चन्द्रावती चन्द्रकान्ता शतचन्द्रनिभानना । नामान्येतानि साराणि तेषामभ्यन्तराणि च ॥
राधेत्येवं च संसिद्धा राकारो दानवाचकः । स्वयं निर्गणदात्री या सा राधा परिकीर्तिता ॥
रा च रासे च भवनाद्धा एव वारणादहो । हेरालिङ्गनादारात्तेन राधा प्रकीर्तिता ॥
रासेश्वरस्य पत्नीयं तेन रासेश्वरी स्मृता । रासे च वासो यस्याश्च तेन सा रासवासिनी ॥
सर्वासा रसिकाना च देवीनामेश्वरी परा । प्रवदन्ति पुरा सन्तप्तेन ता रसिकेश्वरीम् ॥
प्राणाधिका प्रेयसी सा कृष्णस्य परमात्मनः । कृष्णप्राणाधिका सा च कृष्णेन परिकीर्तिता
कृष्णस्यातिप्रिया कान्ता कृष्णो वाऽस्याः भियः सदा । सैर्देवगणैरुक्ता तेन कृष्ण प्रिया
स्मृता ॥ २२७ ॥

कृष्णरूपं संविधातुं या शक्ता चावलीलया । सर्वाशैः कृष्णसदृशी तेन कृष्णस्वरूपिणी
वामाङ्गार्धेन कृष्णस्य या संभूता परा सती । कृष्णवामाङ्गसंभूता तेन कृष्णेन कीर्तिता ॥
परमानन्दराशिश्च स्वयं मूर्तिमती सती । श्रुतिभिः कीर्तिता तेन परमानन्दरूपिणी ॥
कुबिर्मोक्षार्थवचनो न एवोत्कृष्टवाचकः । आकारो दातृवचनस्तेन कृष्णा प्रकीर्तिता ॥
अस्ति वृन्दावनं यस्यास्तेन वृन्दावनी स्मृता । वृन्दावनस्याधिदेवी तेन वाऽथ प्रकीर्तिता ॥
संघः सखीना वृन्दः स्यादकारोऽप्यस्तिवाचकः । सखिवृन्दोऽस्ति यस्याश्च सा वृन्दा परि-
कीर्तिता ॥ २३९ ॥

वृन्दावने विनोदश्च सोऽस्या ह्यस्ति च तत्र वै । वेदा वदन्ति ता तेन वृन्दावनविनोदिनीम् ॥
नखचन्द्रावलीवक्त्रचन्द्रोऽस्ति यत्र संततम् । तेन चन्द्रावली सा च कृष्णेन परिकीर्तिता ॥
कान्तिरस्ति चन्द्रतुल्या सदा यस्या दिवानिशम् । सा चन्द्रकान्ता हर्षेण हरिणा परिकीर्तिता
शरच्चन्द्रप्रभा यस्याश्चाऽऽननेऽस्ति दिवानिशम् । मुनिना कीर्तिता तेन शरच्चन्द्रप्रमानना ॥
इदं षोडशनामोक्तमर्थव्याख्यानसंयुतम् । नारायणेन यद्वत्तं ब्रह्मणे नाभिपङ्कने ॥ २४० ॥
ब्रह्मणा च पुरा दत्तं धर्माय जनकाय मे । धर्मेण कृपया दत्तं महामादित्यपर्वणि ॥ २४१ ॥
पुण्डरे च महातीर्थे पुण्याहे देवसंसदि । राधाप्रभावप्रस्तावे सुप्रसजेन चेतसा ॥ २४२ ॥
इदं स्तोत्रं महापुण्यं तुभ्यं दत्तं मया मुने । निन्दकायावैष्णवाय न दातव्यं महामुने ॥ २४३ ॥
यावज्जीवमिदं स्तोत्रं त्रिसंध्यं यः पठेत्ततः । राधामाधवयो पादपद्मे भक्तिभेदेदिह ॥ २४४ ॥
अन्ते लभेत्तयोर्दास्यं शश्वत्सहचरो भवेत् । अणिमादिकसिद्धिं च संप्राप्य नित्यविप्रहृया ॥
मनदानोपवासैश्च सैर्नियमपूर्वकैः । तुच्छां वैवं वेदाना पाठैः सर्वार्थसंयुतं ॥ २४५ ॥

सर्वेषां यज्ञतीर्थानां करणैर्विधिबोधितैः । प्रदक्षिणेन भूमेश्च कूरुमाया एव सप्तधा ॥२४७॥
शरणागतस्त्रायाभङ्गानां ज्ञानदानतः । देवानां वैष्णवानां च दर्शनेनापि यत्फलम् ॥
तदेव स्तोत्रपाठस्य कलां नार्हति षोडशीम् । स्तोत्रस्यास्य प्रमावेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥

नारद उवाच—

संप्राप्तं परमाश्चर्यं स्तोत्रं सर्वसुदुर्लभम् । कवचं चापि देव्याश्च संसारविजयं प्रभो ॥
कृतं स्तोत्रं सुयज्ञेन प्राप्तं तदपि दुर्लभम् । श्रुत्वा कृष्णकथां चित्रां स्वत्पादाब्जप्रसादतः ॥
अधुना श्रोतुमिच्छामि यद्रहस्यं च तद्रद । प्रातश्च नगरं दृष्ट्वा किमूर्चुर्बलवा मुने ॥

नारायण उवाच—

गतायां तत्र यामिन्यां गते च विश्वकर्मणि । अरुणोदयवेलायां जनाः सर्वे जजागरुः ॥
उत्थाय दृष्ट्वा नगरं सर्वेभ्योऽपि विलक्षणम् । किमाश्चर्यं किमाश्चर्यमित्यूनुर्वेनवासिनः
कांश्चिद्गोपान्केचिदूचुः कुत एतदभूदिदम् । न जाने केन रूपेण को भूमी प्रभवेदिति ॥
बुबुधे मनसा नन्दो गर्गवाक्यमनुस्मरन् । श्रीहरेरिच्छया सर्वं जगदेतच्चराचरम् ॥२९६॥
ब्रह्मादितृणपर्यन्तं यस्य भूषङ्गलीलया । आविर्भूतं तिरोभूतं तस्यासाध्यं च किं कुतः ॥
विवरेष्वेव यल्लोम्नां ब्रह्माण्डान्यस्तिलानि च । ईशस्य तन्महाविष्णोः किमसाध्यं हरेरहो
ब्रह्मानन्तेशधर्माश्च ध्यायन्ते यत्पदाम्बुजम् । किमसाध्यं तद्दीशस्य मायामानुषरूपिणः ॥
भ्रामं भ्रामं तन्नगरं दर्शं दर्शं गृहं गृहम् । पाठं पाठं च नामानि सर्वेभ्यो निलयं ददौ ॥
कृत्वा शुभक्षणं नन्दो वृषभानश्च कौतुकी । चकार स गणैः सार्धं मुदाऽऽश्रमनिवेशनम् ॥
सर्वे वृन्दावनस्याश्च प्रसन्नवदनेक्षणाः । मुदा प्रवेशनं चक्रुः स्वं स्वमाश्रममुत्तमम् ॥
सर्वे मुमुदिरे गोपाः स्वे स्वे स्थाने मनेहरे । बालका बालिकाश्चैव चिक्रीडुश्च प्रहर्षिताः ॥
श्रीकृष्णो बलदेवश्च शिशुमिः सह कौतुकात् । कीडां चकार तत्रैव स्थाने स्थाने मनोहरे ॥
इत्येवं कथितं सर्वं निर्माणं नगरस्य च । अबलानां वने रासमण्डलस्य च नारद ॥२९७॥

इति श्रीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारद० वृन्दावननगरवर्णनं नाम
सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

=====

अथाष्टादशोऽध्यायः ।

शौनक उवाच—

अरो विगद्भुतं गृहं रत्नं सुमनोहरम् । श्रुतं कृष्णस्य चरितं सुखदं मौलदं परम् ॥

सूत उवाच—

श्रुत्वा नगरनिर्माणं नारदो मुनिसत्तमः । पप्रच्छ कृष्णचरितमपरं सुमनोहरम् ॥ २ ॥

नारद उवाच—

श्रीकृष्णाख्यानचरितं पीयूषमृषिसत्तम । ज्ञानसिन्धो निगद मां शिष्यं च शरणागतम्
नारदस्य वचः श्रुत्वा मुदा नारायणः स्वयम् । उवाच परमशिष्य चरितं परमाद्भुतम्

नारायण उवाच—

एकदा बालकैः सार्धं बलेन सह माधवः । जगाम श्रीमद्युवनं यमुनातीरनीरजम् ॥ ९ ॥
विचेरुर्गोसहस्रैश्च चिक्रीडुर्बालकास्तदा । विश्रान्तास्तृट्परीताश्च क्षुधाऽतिपरिपीडिताः ॥
तमूचुर्गोपशिशवः श्रीकृष्णं परमेश्वरम् । क्षुदस्मान्बाधते कृष्ण किं कुर्मो ब्रूहि किंकरान् ॥
शिशूनां वचनं श्रुत्वा तानुवाच दयानिधिः । हितं तथ्यं च वचनं प्रसन्नवदनेक्षणः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

बाला गच्छन्त विप्राणां यज्ञस्थानं सुखावहम् । अन्नं याचत ताळ्डीघं ब्राह्मणांश्च क्रतू-
न्मुस्तान् ॥ ९ ॥

विप्रा आह्निरसाः सर्वे स्वाश्रमे श्रीवनान्तिके । यज्ञं कुर्वन्ति विप्राश्च श्रुतिस्मृतिविशारदाः
निःस्पृहा वैष्णवाः सर्वे मां यजन्ति मुमुक्षवः । मायया मां न जानन्ति मायामानुषरूपिणम्
न वेद्ददति युष्मभ्यमन्नं विप्राः क्रतून्मुखाः । तत्कान्ता याचत क्षिप्रं दयायुक्ताः शिशून्प्रति
श्रीकृष्णवचनं श्रुत्वा ययुर्बालकपुंगवाः । पुरतो ब्राह्मणानां च तत्स्थानमन्नकंधराः ॥
इत्युचुर्बालकाः क्षीप्रमन्नं दत्त द्विनोत्तमाः । न शुश्रुवुर्द्विजाः वेचित्वेचिच्छ्रुत्वा स्थिराः

स्थिताः ॥ १४ ॥

ते ययू रन्ध्रनागारं ब्राह्मण्यो यत्र पाचिकाः । गत्वा बाला विप्रभार्याः प्रणेमुर्नतकंधराः ॥
नन्वेनुर्बालकाः सर्वे विप्रभार्याः पतिव्रताः । अन्नं दत्त मातरोऽस्मान्क्षुधार्तीन्बालकानपि
बालानां वचनं श्रुत्वा दृष्ट्वा तांश्च मनोहरान् । पप्रच्छुः सादरं साध्व्यः स्मेराननसरोरुहाः

विप्रपत्न्य ऊचुः—

के यूयं प्रेषिताः केन कानि नामानि कोविदाः । दास्यामोऽन्नं बहुविधं व्यञ्जनैः सहितं वरम्
ब्राह्मणीनां वचः श्रुत्वा ता ऊचुस्ते मुदाऽन्विताः । अग्न्या हसन्तः स्फीताश्च सर्वे गोपा-

लबालकाः ॥ १९ ॥

वाकाः ऊचुः—

प्रेषिता रामकृष्णभ्यां ययं क्षुत्पीडिता मृशम् । दद्यान्त मातरोऽस्मभ्यं क्षिप्रं यागस्तदन्तिकम्

इतो विदूरे भाण्डारे वनाभ्यन्तरमेव च । वटमूले मधुवने वसन्तौ रामकेशवौ ॥ २१ ॥
 विश्रान्तौ क्षुधितौ तौ च याचेतेऽन्नं च मातरः । किमु देयमदेयं वा शीघ्रं वदत नोऽधुना ॥
 गोपानां वचनं श्रुत्वा हृष्टानन्दाश्रुलोचनाः । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गास्तत्पादाब्जमनोरथाः ॥
 नानाव्यञ्जनसंयुक्तं शास्त्रयज्ञं सुमनोहरम् । पायसं पिष्टकं स्वादु दधि क्षीरं घृतं मधु ॥
 शीप्ये कास्ये राजते च पात्रे कृत्वा मुदाऽन्विताः । ताः सर्वा विप्रपत्न्यश्च प्रययुः कृष्ण-
 संनिधिम् ॥ २५ ॥

नानामनोरथं कृत्वा मनसा गमनोत्सुकाः । पतिव्रतास्ता धन्याश्च श्रीकृष्णदर्शनोत्सुकाः
 श्रीकृष्णं ददृशुर्गत्वा रामं च सहबालकम् । वटमूले वसन्तं तमुदुमन्ये यथोदुपम् ॥ २७ ॥
 श्यामं किशोरवयसं पीतकौशेयवाससम् । सुन्दरं सस्मितं श्यामं राधाकाशं मनोहरम् ॥
 शरत्पर्वणचन्द्रास्यं रत्नालंकारभूषितम् । रत्नकुण्डलयुग्माभ्यां गण्डस्पलविराजितम् ॥
 रत्नकेयूरवलयरत्ननूपुरभूषितम् । आजानुलम्बितां शुभ्रां विभ्रतं रत्नमालिकाम् ॥ ३० ॥
 मालतीमालया कण्ठवक्षःस्पलविराजितम् । चन्दनागुरुकस्तुरीकुङ्कुमाञ्जितविग्रहम् ॥
 सुनैसं मुकपोलं च पक्कविम्बाघरं वरम् । पक्कदाडिमबीजाभं विभ्रतं दन्तमुत्तमम् ॥ ३२ ॥
 शिखिपिच्छसमायुक्तं बद्धचूडं परात्परम् । कदम्बपुष्पयुग्माभ्यां कर्णमूले विराजितम् ॥
 ध्यानासाध्यं योगिना च भक्तानुग्रहकारकम् । ब्रह्मेश्वरमशेषेन्दैः स्तूयमानं मुनीश्वरैः ॥
 दृष्ट्वैवमीश्वरं मक्त्या प्रणेमुर्द्विजयोषितः । स्वानां ज्ञानानुरूपं च तुष्टुवर्धुसूदनम् ॥

विप्रपत्न्य ऊचुः—

स्वं ब्रह्म परमं धाम निरीहो निरहंकृतिः । निर्गुणश्च निराकारः साकारः सगुणः स्वयम् ॥
 साक्षिरूपश्च निर्लिप्तः परमात्मा निराकृतिः । प्रकृतिः पुरुषस्त्वं च कारणं च तयोः परम् ॥
 सृष्टिस्थित्यन्तविषये ये च देवास्त्रयः स्मृताः । ते त्वदंशाः सर्वबीजा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
 यस्य लोसां च विंशे आखिलं विश्वमीश्वर । महाविराट्महाविष्णुस्त्वं तस्य जनको विमो ॥
 तेनस्त्वं नापि तेजस्वी ज्ञानं ज्ञानी च तत्परः । वेदेऽनिर्वचनीयस्त्वं कश्चां रतोतुमिहेश्वरः ॥
 महदादिसृष्टिसूत्रं पद्यतःमात्रमेव च । बीजं त्वं सर्वशक्तीनां सर्वशक्तिस्वरूपकः ॥ ४१ ॥
 सर्वशक्तीश्वरः सर्वः सर्वशक्त्याध्रयः सदा । त्वमनीहः स्वयंप्रयोजिः सर्वानन्दः सनातनः
 अहोऽप्याकारहीनस्त्वं सर्वविग्रहवानपि । सर्वेन्द्रियाणां विषयं जानासि नेन्द्रिया मवान्
 मरस्वनी जटीमृतायत्तोत्रे यक्षिरूपणे । जडीभूतो महेशश्च शेषो धर्मो विधिः स्वयम् ॥
 पार्वती तमया राधा सावित्री वेदमूर्ति । वेदश्च जडता याति के वा शक्ता विपश्चितः ॥

वयं किं स्तवनें कुर्मः स्त्रियः प्राणेश्वरेश्वर । प्रसन्नो भव नो देव दीनबन्धो कृपां कुरु ॥
इति पेतुश्च ता विप्रपत्न्यस्तच्चरणाम्बुजे । अमयं प्रददौ ताम्यः प्रसन्नवदनेक्षणः ॥४७॥
विप्रपत्नीकृते स्तोत्रं पूजाकाले च यः पठेत् । स गतिं विप्रपत्नीनां लभते नात्र संशयः ॥

नारायण उवाच—

ताः पदाम्भोजपतिता दृष्ट्वा श्रीमधुसूदनः । वरं वृणुत कल्याणं भविता चैत्युवाच ह ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा विप्रपत्न्यो मुदाऽन्विताः । तमूचुर्वचनं भक्त्या भक्तिनम्रात्मकेषराः

द्विजपत्न्य ऊचुः—

वरं कृष्ण न गृहीमो नः स्पृहा स्वल्पदाम्बुजे । देहि स्वं दास्यमस्मभ्यं दृढां मक्तिं सुदुर्लभाम्
पश्यामोऽनुक्षणं वक्रसरोजं तव केशव । अनुग्रहं कुरु विभो न यास्यामो गृहं पुनः ॥९१॥
द्विजपत्नीवचः श्रुत्वा श्रीकृष्णः करुणानिधिः । ओमित्युक्त्वा त्रिलोकेऽस्तस्यौ बालकसंसदि
प्रदत्तं विप्रपत्नीभिर्मिष्टमन्नं सुधोषमम् । बालकान्भोजयित्वा तु स्वयं च भुम्बुजे विभुः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र शतकुम्भं रथं परम् । ददृशुर्विप्रपत्न्यश्च पतन्तं गगनादहो ॥ ९१ ॥
रत्नदर्पणसंयुक्तं रत्नसारपरिच्छदम् । रत्नस्तम्भैर्निबद्धं च सद्भस्मकलशोऽञ्जलम् ॥
श्वेतचामरसंयुक्तं वह्निशुद्धांशुकान्वितम् । पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विराजितम् ॥
शतचक्रसमायुक्तं मनोवायि मनोहरम् । वेष्टितं पार्षदैर्दिव्यैर्वनमालाविभूषितैः ॥ ९८ ॥
पीतवस्त्रपरीधानं रत्नालङ्कारभूषितैः । नवयौवनपङ्क्तैः दयामलैः सुमनोहरैः ॥ ९९ ॥
द्विभुजैर्मुरलीहस्तैर्गोपवेपथैर्वरैः । शिन्धिपिच्छगुह्यमालावद्धवक्रिमचूडकैः ॥ १० ॥
अवरुद्ध रघातूर्णैः ते प्रणम्य हरैः पदम् । रघमारोहणं कर्तुमूचुर्ब्राह्मणकामिनीः ॥११॥
विप्रमार्या हरिं नत्वा जम्बुगोलोकमीप्सितम् । बभूवुर्गोपिकाः सद्यस्त्यक्त्वा मानुषविग्रहान्
हरिच्छायां विनिर्माय तासां च विष्णुभाषया । प्रस्थापयामास गृहान्ब्रह्मणानां स्वयं विभुः ॥
विप्राश्च भार्या उद्दिश्य परमोद्विग्नमानसाः । अन्वेपणं प्रकुर्वन्तो ददृशुः पापि कामिनीः ॥
दृष्ट्वाचुर्ब्राह्मणाः सर्वे तास्ते च विनयान्विताः । पुलकाद्वितसर्वाक्षाः प्रसन्नवदनेक्षणाः ॥

ब्राह्मणा ऊचुः—

अहोऽतिथन्या युयं च दृष्टो गुप्तामिरीश्वरः । अस्माकं जीवनं व्यर्थं वेदपाठोऽप्यनर्पकः ॥
वेदे पुराणे सर्वत्र विद्वद्भिः परिकीर्तिताः । हरेर्विभूतयः सर्वाः सर्वेषां जनको हरिः ॥
तपो जपो मते ज्ञानं वेदान्धनमर्चनम् । तीर्थस्नानमनशनं सर्वेषां फलद्रो हरिः ॥१८॥
श्रीकृष्णः सेवितो येन किं तस्य तपसां फलैः । पापः कल्पतरुर्येन किं तस्यान्येन शासिना
श्रीकृष्णो हृदये यस्य तस्य किं कर्मभिः कृतैः । किं पीतसागरस्यैव पीरुषं कूपलदने ॥

इत्येवमुक्त्वा विद्याश्च गृहीत्वा कामिनीर्वराः । आजम्भुः स्वगृहं दृष्ट्वास्तामिः सार्धं च रेमिरे
तासां ततोऽधिकं प्रेम क्रीडासु सर्वकर्मसु । दासिष्यं मायया शरत्वा घ्राणानामतार्क्षितम्
अथ नाशयणः सोऽयं बलेन शिशुमि. सह । जगाग स्वालयं तूर्णं पूर्णव्रज सनातनः ॥
इत्येवं कथितं सर्वं हरेर्माहात्म्यमुत्तमम् । पुरा श्रुतं धर्मवत्कारिणः सूर्यः श्रोतुमिच्छति ॥

। नारद उवाच—

ऋषीन्द्र केन पुण्येन बभूव विप्रयोपिताम् । मुनीन्द्रयोगसिद्धानां दुर्लभा गतिरिहारी ॥
इमाः का वा पुण्यवत्स्य पुरा तस्युर्भहीतलम् । आजम्भुः केन दोषेण वद संदेहमञ्जनम् ॥

नारायण उवाच—

सत्सर्पाणां रमण्यश्च रूपेणामृतिमाः पराः । गुणवत्यः सुशीलाश्च धर्मिष्ठाश्च पतिव्रताः ॥
नर्बनयौवनाः सर्वाः पीनश्रोणिपयोधराः । दिव्यवस्त्रपरीधाना रत्नालंकारभूषिताः ॥
तप्तकाञ्चनवर्णाभाः स्मेराननसरोरुहाः । मुनीना मोहितुं शक्ता मानसं वरुचस्तुषा ॥
दृष्ट्वा तासां स्तनश्रोणिमुखानि सुन्दराणि च । अनलश्चक्रे ताश्च मदनुनलपीडितः ॥८०॥
अग्निरस्थानस्थितानां च शिष्यया सुरतोन्मुखः । स्पृष्ट्वा चाङ्गानि तासां च बभूव हतचेतनः
पतिव्रता न जानन्ति पतिपादाब्जमानसाः । अग्निरङ्गानि तासां च दर्शं दर्शं मुमोह च ॥
बह्नेश्च मानसं ज्ञात्वा भगवानङ्किरा मुनिः । शशाप तं नेत्युवाच सर्वभक्तो भवेति ह ॥
बहूनिः सचेतनो भूत्वा तुष्टाव मुनिपुंगवम् । शोडया नम्रवदनश्चक्रे ब्रह्मतेजसा ॥
क्रुद्धो मुनिवरः स्पृष्टाः कामिन्यश्च शशाप ह । यात यूयं पापयुक्ता मानुषी योनिमेव च
भारते ब्राह्मणानां च गृहे लभत जन्म वै । करिष्यन्ति विवाहं च युष्माकं कुलजा द्विजाः
श्रुत्वा वाक्यं मुनेस्ताश्च रुरुदुः प्रेमविह्वलाः । पुटाञ्जलियुताः सर्वा ऊचुस्तं विदुषां वरम्

मुनिपत्न्य ऊचुः—

न स्यनास्मान्मुनिधेष्ठ निष्पायाश्च पतिव्रताः । अजानन्त्यः परस्पृष्टा न च नस्त्यक्तुमर्हसि
मत्तानां किं करीणां च न दण्डं कर्तुमर्हसि । युष्माकं चरणान्मोजं कदा द्रक्ष्यामहे वयम्
खड्गच्छेदाद्वज्रपातात्सर्वप्रहरणान्मुने । दारुणः कान्तविच्छेदः साध्वीनां दुःसहः सदा
मद्विष्टानां गुणवतां परान्कान्तान्महामुनीन् । एवंभूतान्कथं त्यक्त्वा यास्यामः पृथिवीतलम्
यास्यामो यदि विप्रेष कदाऽप्राऽऽगमनं वद । अज्ञानस्पर्शदोषश्च न स्यान्नो विविचोदितः
अहर्षया पुनः प्रापः स्वामीन्द्रस्य प्रधर्षणात् । सा संभोगात्पुनः शुद्धा स्पर्शनाद्वर्जिता वयम्
विचारं कुरु धर्मिष्ठ वेदवेदाङ्गपारग । विश्वकर्तुश्च पुत्रस्त्वं सर्ववेदविदां वर ॥ ९४ ॥

अन्येषां च मयात्कान्ता व्रजन्ति शरणं पतिम् । स्वकान्तभयसंविज्ञाः शरणं कं व्रजन्ति ताः
अभयं देहि धर्मिष्ठ मययुत्ताम्य एव च । पुत्रे शिष्ये कलत्रे च को दण्डं कर्तुमक्षमः ॥
दुर्बलः सबलो वाऽपि स्ववस्तूनामपीश्वरः । स्वद्वयविक्रयं कर्तुं न चान्यो रक्षितुं क्षमः ॥
कामिनीनां वचः श्रुत्वा दयालुर्मुनिपुंगवः । प्रेम्णा रुरोद तासां च निरीक्ष्य मुखपद्मजम् ॥
वेदवेदाङ्गपारङ्गो ज्ञानिनां योगिनां वरः । पत्नीविच्छेदविषये मूर्खं प्राप तथाऽपि सः ॥
सर्वे नभुवुः शोकार्ता विरहोद्विग्नमानसाः । निरीक्ष्य तासां वक्त्राणि तस्युः पुत्तलिका यथा
कृत्वा त्रिलापं सुचिरं सर्ववेदविदां वरः । भ्रातृमिश्र सहाऽऽलोच्य ता उवाच शुचाऽऽतुरः

अङ्गिरा उवाच—

यूयं शृणुत वक्ष्यामि वचनं सत्यमेव च । स्वकर्मभोगिनां भोगमाकर्माच्च श्रुतौ श्रुतम् ॥
गतो भोगश्च युष्माकमस्माभिः सह निश्चितम् । गते भोगे पुनर्भोगो न हि वेदे निरूपितः ॥
शुभाशुभं च यत्कर्म भारते कृतिभिः सह । नाभुक्तं क्षीयते कर्म जन्मकोटिशतैरपि ॥
परमुक्तां च कान्तां च यो मुङ्क्ते स नराधमः । स पच्यते कालसूत्रे यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥
न सा देवे न सा पैंड्ये पाकार्हा पापसंयुता । तस्या आलिङ्गने भर्ता भ्रष्टश्रीस्तेजसा हतः
देवताः पितरस्तस्य हृदयदाने च तर्पणे । सुखिनो न मवन्त्येवमित्याह कमलोद्भवः ॥
तस्माद्यत्नेन मार्योया रक्षणं कुरुते सुधीः । अन्यथा पापभात्मर्ता निश्चितं नरकं व्रजेत् ॥
पदे पदे सावधानः कान्तां रक्षति पण्डितः । न व्रती न स्थली योपा दोषाणां च करण्डिका
कलत्रं पाकपात्रं च सदा रक्षितुमर्हति । परस्पर्शादशुद्धां च शुद्धां स्वस्पर्शेन सदा ॥
स्वकान्तं च परित्यज्य परं गच्छति याऽधमा । कुम्भीपाके सा प्रयाति यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥
तामिषं यमदूताश्च संस्थाप्य नरकान्तरे । उत्तिष्ठन् विद्राच्चेत्कुर्वन्ति दण्डताडनाम् ॥
सर्पपमाणाः कीटाश्च तीक्ष्णदंष्ट्राः सुदारुणाः । दशन्ति पृथ्वीं तत्र सततं च दिवादिशम्
विकृताकारशब्दं च करोति शश्वतं मिया । न ममार महारेण सूक्ष्मदेहविधारिणी ॥
मुहूर्तार्धं सुखं भुक्त्वा लोकेऽत्र यशसा हता । पतिता परलोके च गतिभेदादशीं लभेत् ॥
परस्पृष्टा च ये नारी या स्पृष्टां कुरुते परम् । साऽपि दुष्टा परित्याज्या चेत्याह कमलोद्भवः
तस्मात्तार्गी परैर्यत्नाददृष्टा कृतिभिः कृता । असूर्यपदया या दाराः शुद्धास्ताश्च पतिव्रताः
स्वच्छन्दगामिनी या च स्वतन्त्रा सूकरीसमा । अन्तर्दुष्टा सदा सैव निश्चिन्तं परगामिनो ॥
स्वामिसाध्या च या नारी कुट्टवर्धयिष्या स्थिता । वान्तेन सार्धं सा कान्ता वैकुण्ठं याति
निश्चिन्ता ॥ ११९ ॥

यान यूयं च शयिनां मानुषा योनिभीप्सिषाम् । कृष्णदर्शनमाधेय मोक्षोक्तं पाशुपय ध्रुम् ॥

हरिणा निर्मिताश्चाया युष्माकं योगमायया । ता विप्रमन्दिरे स्थित्वा चाऽऽगमिष्यन्ति
नो ध्रुवम् ॥ १२१ ॥

पुनरंशेन नः पत्न्यो भविष्यथ न संशयः । युष्माकं मम शापश्च बभूव च वराधिकः ॥
इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्विरराम शुचाऽन्वितः । ता आगत्य महीं शापाद्बभूवुर्विप्रयोपितः ॥
दत्त्वाञ्जं हरये मत्स्या प्रजमुर्हरिमन्दिरम् । बभूव निश्चितं तासां शापश्च संपदेऽधिकः ॥
निन्धा नीचाच्च संपत्तिर्विपत्तिर्महतो वरा । अहो सत्यः सतां कोऽश्वोपकाराय कल्पते ॥
विना विपत्तेर्महिमा कुतः कस्य भवेद्भुवि । भूताः कान्तपरित्यागान्मुक्ता ब्राह्मणयोपितः
इत्येवं कथितं सर्वं हरेश्चरितमुत्तमम् । अहो पुण्यवतीनां च मोक्षारुणं मनोहरम् ॥
श्रीकृष्णारुणं विप्रेन्द्र नूतनं नूतनं पदे पदे । नहि तृषिः श्रुतवतां केन श्रेयसि तृप्यते ॥
यावद्रम्यं तत्कथितं यच्छ्रुतं गुरुवत्कृतः । वद मां वाञ्छितं यत्ते किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

नारद उवाच—

यद्यच्छ्रुतं त्वया पूर्वं गुरुवत्त्रात्कृपानिधे । मङ्गलं कृष्णचरितं तन्मे ब्रूहि जगद्गुरौ ॥

सूत उवाच—

श्रुत्वा देवार्पिवचनमृपिनारायणः स्वयम् । अपरं कृष्णमाहात्म्यं प्रवक्ष्यमुपचक्रमे ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० विप्रपत्नीमोक्षणप्रस्तावो

नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

=====

अथैकोनविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा बालकैः सार्धं बलदेवं विना हरिः । जगाम यमुनातीरं यत्र कालिवनमन्दिरम् ॥
परिपक्वफलं भुक्त्वा यमुनातीरजे वने । स्वेच्छामयस्तृट्परीतः पयो च निर्मलं जलम् ॥
गोकुलं चारयामास शिशुभिः सह कानने । विजहार च तैः सार्धं स्थापयामास गोकुलम् ॥
श्रीहानिमग्नचितोऽयं बालकाश्च मुदाऽन्विताः । भुक्त्वा नक्तृणं गावो विपतोऽयं पपुर्मुने ॥
विशक्तं च जलं पीत्वा दारुणान्तकचेष्टया । उवाचोभिः कालकूटानां सद्यः प्राणान्शं तस्यजुः
दृष्ट्वा मृतं गोसमूहं गोवाञ्छिन्तारुक्ता भिया । विपण्णवदनाः सर्वे तमचूर्मधुसूदनम् ॥ १ ॥
ज्ञात्वा सर्वं जगन्नाथो जीवयामास गोकुलम् । उत्तस्थुस्तत्क्षणं गावो ददशुः श्रीहरेर्मुखम्
कृष्णः कदम्बमारुह्य यमुनातीरनीरजम् । पपात सर्पभक्ते नागमध्ये नराकृतिः ॥ ८ ॥

शतहस्तप्रमाणं च जलोत्थानं बभूव ह । बाला हवै विषादं च मेनिरे तत्र नारद ॥९॥
 सर्पो नराकृतिं दृष्ट्वा कालीयः क्रोधविह्वलः । जग्राह श्रीहरिं तूर्णं तद्वल्लोहं यथा नरः ॥
 दम्बकच्छोदरो नागश्चोद्विभो ब्रह्मतेजसा । प्राणा यान्त्येवमुक्त्वा च चकारोद्धमनं पुनः ॥
 भग्नदन्तो रक्तमुखः कृष्णवज्राङ्गचर्वणात् । रक्तवक्त्रस्य भगवानुत्तस्थौ मस्तकोपरि ॥
 नागो विश्वमराक्रान्तः स प्राणांस्त्यक्तुमुद्यतः । चकार रक्तोद्धमनं पपात मूर्ध्नि नो मुने ॥
 दृष्ट्वा तं मूर्ध्नि नागा रुद्रुः प्रेमविह्वलाः । केचित्प्रलायिता भीताः केचित्प्रविशुर्बिलम् ॥
 मरणाभिमुखं कान्तं दृष्ट्वा सा सुरसा सती । नागिनीभिः सह प्रेम्णा स्त्रोदपुरतो हरेः ॥
 पुटाज्जलिपुता तूर्णं प्रणम्य श्रीहरिं मिया । धृत्वा पादारविन्दे च तमुवाच मियाऽऽकुला ॥

सुरसोवाच—

हे जगत्क्रान्त कान्तं मे देहि मानं च मानद । पतिः प्राणाधिकः स्त्रीणां नास्ति बन्धुश्च तत्परः
 सकलभुवननाथ प्राणनाथं मर्शयं न कुरु वधमनन्त प्रेमासिन्धो सुचन्धो ।
 अखिलभुवनचन्धो राविकाप्रेमासिन्धो पतिमिह कुरु दानं मे विधातुर्विधातः ॥ १८ ॥
 त्रिनयनविधिशेखः पद्मलश्चाऽऽपसंघैः स्तवनविषयमौड्यास्तोतुमीशान वानी ॥
 न खलु निखिलेशः स्तोतुमन्येऽपि देवाः स्तवनविषयशक्ताः सन्ति सन्तस्तवैव ॥
 कुपतिरहमपिता योपितां कायमा वा क भुवनगतिरीशश्चतुषो गोचरो मे ।
 विभिहरिहरशेषैः स्तुयमानश्च यस्त्वमतनुमनुमीशं स्तोतुमिच्छामि तं त्वाम् ॥ १० ॥
 स्तवनविषयमीता पार्वती यस्य पद्मा श्रुतिगणजनवित्री स्तोतुमीशा न यं त्वाम् ।
 कलिकलुपनिमग्ना वेदवेदाङ्गशास्त्र श्रवणविषयमूढा स्तोतुमिच्छामि किं त्वाम् ॥ २१ ॥
 शयानो रत्नपर्यङ्के रत्नमूषणभूषितः । रत्नमूषगमूषाक्षी रावावससि संस्थितः ॥ २२ ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गः स्मेराननसरोरुहः । प्रोद्यत्प्रेमरसाम्भोषौ निमग्नः सततं मुस्तात् ॥
 मल्लिकाशालतभिलाजालैः शोभितशेखरः । पारिजातप्रसूनानां गन्धामोदितमानसः ॥
 पुंस्तोकिच्छकलध्वनेर्भ्रमरध्वनिसंयुतैः । कुसुमेषु विकारेण पुलकाङ्कितविग्रहः ॥ २५ ॥
 त्रिषादप्रदत्तताम्रं मुक्तवान्यः सदा मुदा । वेदा अशक्ता यं स्तोतुं जटीमृता विचक्षणाः
 तमनिर्वचनीयं च किं स्तोमि नागवल्लभा । वन्देऽहं त्वत्पदाम्भोजं ब्रह्मेशशेषसेवितम् ॥
 लक्ष्मीसरस्वतीदुर्गाजाह्नवीवेदमातृभिः । सेवितं सिद्धसंघैश्च मुनीन्द्रैर्मनुभिः सदा ॥

निष्कारणायाखिलकारणाय सर्वधरायापि परात्पराय ।

स्वयंप्रकाशाय परावराय परावराणामविषाय ते नमः ॥ २९ ॥

हे कृष्ण हे कृष्ण सुरासुरेश प्रलेश शेषेश प्रजापतीश ।

मुनीश मन्वीश शराचरेश सिद्धीश सिद्धेश गणेश पाहि ॥२०॥

धर्मेश धर्मीश-शुभाशुभेश-वेदेष-वेदेष्वनिरूपितश्च ।

सर्वेश-सर्वात्मक सर्वकव्यो जीवीश जीवेश्वर पाहि मत्प्रभुम् ॥ २१ ॥

इत्येवं स्तवनं कृत्वा भक्तिनम्रात्मकंधरा । विधृत्य-चक्ष्णाम्मोनें तस्थौ नागेशवल्लभा ॥२॥

नागपत्नीकृतं स्तोत्रं त्रिसंध्यं न्यः पठेत्तरः । सर्वपापात्ममुक्तस्तु यात्यन्ते श्रीहरेर्पदम् ॥

इह लोके हरेर्भक्तिमन्ते दास्यं लभेद्भुवम् । लभते पार्यदो भूत्वा-सालोचनयादिषु पदम् ॥३॥

नारद उवाच—

नागपत्नीवचः श्रुत्वा मगवान्सर्वनन्दनः । प्रहृष्टोऽस्फुल्लनयनः किमुवाच हरिः स्वयम् ॥

कथयस्व महामाग-रहस्यं परमाद्भुतम् ॥

सुत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा मगवान्सर्वदर्शनः । उवाच परमात्मानं मधुवृन्दे पदेपदे ॥२२॥

नारायण उवाच—

नागपत्नीवचः श्रुत्वा श्रीकृष्णस्तामुवाच ह । पुटाललियुते पादे मतितां भवविह्वलाम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ नागेशे वरं वृणु मयं त्यज । गृहाण कान्तं हे मातर्महारादनरामम् ॥२३॥

काळिन्दीहरमुत्सृज्य स्वकीयं भवनं व्रज । सर्वं स्वगोष्ठ्या सार्वं च गच्छ वसंते सुखी भव

अद्यप्रमृतिं नागेशे भूता कन्या च स्वयं मम । स्वप्रपाणाधिक-एषायं मानिता च न संशयः ।

मत्पादपद्मचिह्नेन गरुडस्त्वत्पतिं शुभे । कृत्वा च स्तवनं भक्त्या प्रणामिष्यति मत्प्रदम् ॥४॥

त्यक्त त्वं गरुडाद्भीतिं शीघ्रं रमणकं व्रज । हृदा निर्गच्छ वसंते त्वं वरं वृणु यथेष्टितम् ॥

श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा प्रसन्नवदनेतना । उवाच साधुनेत्रा सा भक्तिनम्रात्मकंधरा ॥

सुरसोवाच—

वरं दास्यति चेदानीं वरदेष्व मेऽपि च । स्वत्पादाब्जने दद्यां भक्तिं निश्चलां दातुमर्हसि

मन्मनस्त्वत्पदाब्जोने भ्रमस्तु भ्रमरो यथा । तव स्मृतेर्विभृतिर्मे कदाऽपि न भविष्यति ॥५॥

रथकान्ते मम सौभाग्यं कान्तोऽयं क्षान्तिरा वरः । इत्येवं प्रार्थनीयं च परिमूर्च्छा कुरु मभो

इत्येवमुक्त्वा सर्पस्त्री प्रसन्नौ पुरतो हरेः । शरत्पार्वजचन्द्रास्यं ददर्श श्रीहरेर्मुखम् ॥

छोषनाभ्यां पथौ पक्वत्रं निमेषरहितं सती । सर्वाङ्गपुलकोद्भिन्ना सानन्दाधुपरिप्लुता ॥

सुन्दरं बालकं दृष्ट्वा पुत्रस्नेहं प्रकुर्वता । उवाच पुनरेवेदं भक्त्युद्रेकपरिप्लुता ॥१९॥
 न यास्यामि-रमणकं तत्र नास्ति प्रयोजनम् । सर्पः करोतु संसारं कुरु मां निजकिंकराम्
 न बभूवा मम हे कृष्ण सांख्येयौचित्यतुष्टये । त्वत्पदाम्भोजसेवायाः कदा नाहेति बोद्धव्यम्
 विना त्वत्पादसेवां च यो वाञ्छति वरान्तरम् । भारते दुर्लभं जन्म लब्ध्वाऽसौ वञ्चितः स्वयम्
 नागपत्न्या वचः श्रुत्वा स्मेराननसरोरुहः । प्रसन्नमानसः श्रीमानोमित्येवमुवाच ह ॥
 एतस्मिन्नन्तरे दिव्यः सद्गन्तसारनिर्मितः । आनगाम रघुतूर्णमुद्दिष्टस्तेजसा मुने ॥५४॥
 पौर्वदम्पतैर्युक्तो वृद्धमातापरिच्छदः । शतचक्रो वायुवेगो मनोयायी मनोहरः ॥५५॥
 अवस्था रघुतूर्णं श्यामलः श्यामकिंकराः । प्रणम्य कृष्णं तां नीत्वा जन्ममौलिकमुत्तमम् ॥
 हरिश्चर्या विनिर्माय ददौ सर्पाय तेजसा । स च किञ्चित् बुबुधे मोहितो विष्णुमायया ॥
 अवस्था सर्वमूर्ध्नः श्रीकृष्णः कर्णानिधिः । ददौ हस्तं च कृपया शीघ्रं कालियमस्तके ॥
 संप्राप्य चेतनां संशोददर्शं पुरतो हरिम् । पुटजालियुतां साश्रुपूर्णां च सुरसां संतीम् ॥
 प्रणमाम हरिं संशोदं प्रेमाविह्वलः । भक्त्युद्रेकात्साश्रुनेत्रां पुलकाङ्कितविग्रहाम् ॥
 तूर्णमूर्तां च तां दृष्ट्वा समुवाच कृपानिधिः । यदीश्वरस्य सततं योग्याग्रोगे समोऽकृता
 श्रीकृष्ण उवाच—

बर्चं नृणु त्वं कालिय यस्ते मनसि वर्तते । त्वं मे प्राणाधिको वस सुखं तिष्ठ मयं त्यजा ॥
 तस्याहमनुग्रहामि योऽतिमत्तौ ममांशजः । किञ्चित्दमनं कृत्वा तत्प्रसादं करोम्यहम् ॥
 स्वदंशनात्सर्पाश्च हन्ति यो मानवायमः । ब्रह्महत्यासंभे पापं भविता तस्य निश्चितम् ॥
 मत्पादपद्मचिह्ने यः करोति दण्डताडनम् । द्विगुणं ब्रह्महत्याया भविता तस्य किल्बिषम्
 ब्रह्मर्षीर्यस्यति तद्ब्रह्मच्छापे दत्त्वा मुदात्मम् । वंशसुर्पशसां हानिर्भविता तस्य निश्चितम्
 धूर्व-वर्षशतं कालसूत्रे दास्यति मद्गिरा । त्वत्प्रभागाः कटिसंवा दंशिष्यन्ति च संततम् ॥
 भोगान्ते जन्म लब्ध्वा च तन्मृत्युस्तस्य दंशनात् । तस्य वंशोद्धवानां च स्वदंशाद्भविता
 मयम् ॥ ५८ ॥

ये च त्वदंशमानन्ददृष्टा सुपद्माङ्गं मदीयकम् । प्रणमिष्यन्ति सतत्या ते दुष्टघ्ने सर्वपातकात्
 गच्छ शीघ्रं रमणकं त्वन भोति स्वग्राधिपात् । मत्पदाङ्गं मूर्ध्नि दृष्ट्वा त्वं भक्त्या प्रण-
 मिष्यति ॥ ५० ॥

तत्र त्वदंशजानां च गरुडान मयं कञ्चित् । सर्वपांज्ञातिसर्पाणां शरोऽय मय मद्यन् ॥
 यतः किमपि वत्स बान्धितं वरपाशना । मयं स्वकृता क्रपय मां त्वदीयं दुःखप्रजम् ॥
 श्रीकृष्णपूजनं भुत्वा कालियः कम्पितो भिद्य । पुटजालियुतो भूत्वा समुवाच मुनिगणः

फाल्गुन उवाच—

धरेऽन्यस्मिन्मम विमो वाञ्छा नास्ति वरप्रद । भक्तिं स्मृतिं त्वत्पदाब्जे देहि जन्मनि जन्मनि
जन्म ब्रह्मकुले वाऽपि तिर्यग्योनिषु वा समम् । तद्भवेत्सफलं यत्र स्मृतिस्त्वचरणाम्बुजे ॥
तन्निष्फलः स्वर्गवासो नास्ति चेत्स्वरूपदस्मृतिः । त्वत्पादध्यानयुक्तस्य यत्तत्स्थानं च तत्परम्
क्षणं वा कौटिकरूपं वा पुरुषायुः क्षयोऽस्तु वा । यदि त्वत्सेवया याति सफलो निष्फलोऽप्यवा
तेषां चाऽऽयुर्व्ययो नास्ति ये त्वत्पादाब्जसेवकाः । न सन्ति जन्ममरणरोगशोकार्तिभीतयः
इन्द्रत्वे वाऽमरत्वे वा ब्रह्मत्वे चातिदुर्लभे । वाञ्छा नास्त्येव भक्तानां त्वत्पादसेवनं विना ॥
सुजीर्णपटलण्डस्य समं नूतनमेव च । पश्यन्ति भक्ता किं चान्यत्सालोक्यादिचतुष्टयम् ॥
संप्राप्तस्त्वन्मनुर्ब्रह्मन्नन्ताद्यावदेव हि । तावत्त्वद्भावेनैव त्वद्गणोऽहमनुग्रहात् ॥ ८१ ॥
मां च भक्तमपक्वं वा विज्ञाप्य गरुडः स्वयम् । देशाद्दूरं च न्यक्कारं चकार दृढभक्तिमान् ॥
भवता च दृढां भक्तिं दत्त्वा मे वरदेश्वर । स च उक्तश्च भक्तोऽहं न मां त्यक्तुं क्षमोऽधुना
त्वत्पादपद्मविहनाक्तं दृष्ट्वा श्रीमस्तकं मम । सद्योपं गुणयुक्तं मां सोऽधुना त्यक्तुमक्षमः ॥
ममाऽऽराध्याश्च नागेन्द्रा न तद्वाध्याऽहमीश्वर । मयं न केभ्यः सर्वत्र तमनन्तं गुरुं विना
यं देवेन्द्राश्च देवाश्च मुनयो मनवो नराः । स्वप्ने ध्याने न पश्यन्ति चक्षुषोर्गोचरः स मे ॥
भक्तानुरोधात्साकारः कुतस्ते विग्रहो विमो । सगुणस्त्वं च साकारो निराकारश्च निर्गुणः ॥
स्वेच्छामयः सर्वधाम सर्वबीजं सनातनम् । सर्वपात्रीश्वरः साक्षी सर्वात्मा सर्वरूपधृक् ॥
ब्रह्मेशशेषधर्मन्द्रवेदवेदाङ्गपारगाः । स्तोतुं यमीशं ते जाह्नवाः सर्पः स्तोष्यति तं विभुम् ॥
हे नाथ करुणासिन्धो दीनबन्धो क्षमाधमम् । खलस्वभावादज्ञानात्कृष्ण त्वं चर्वितो मया
नास्त्रलक्ष्यो ययाऽऽकाशो न दृश्यान्तो न लह्य्यकः । न स्पृश्यो हि न चाऽऽवर्त्यस्तथा
तेजस्वमेव च ॥ ९१ ॥
इत्येवमुक्त्वा नागेन्द्रः पपात चरणाम्बुजे । ओमित्युक्त्वा हरिस्तुष्टः सर्वे तस्मै वरं ददौ ॥
नागराज कृतं स्तोत्रं प्रातरुत्थाय यः पठेत् । तद्भक्ष्यामां च तस्यैव नागेभ्यो न मयं भवेत्
स नागशय्यां कृत्वैव स्वप्नुं शक्तः सदा भुवि । विषपीयूषयोर्भेदो नास्त्येव तस्य भक्षणे
नागप्रस्ते नागघाते प्राणान्ते विषमोजनात् । स्तोत्रस्मरणमात्रेण सुखो भवति मानवः ॥
मूर्ध्ने कृत्वा स्तोत्रमिदं कण्ठे वा दक्षिणे करे । निर्मार्ति यो भक्तियुक्तो नागेभ्योऽपि न तद्भयम्
यत्र गेहे स्तोत्रमिदं नागस्तत्र न तिष्ठति । विषाग्निपञ्जभीतिश्च न भवेत्तत्र निश्चितम् ॥
इह लोके हरेर्भक्तिं स्मृतिं च सततं छमेत् । अन्ते च स्वकुलं पूर्वा दास्यं च लभते ध्रुवम् ।

नारायण उवाच—

नागेन्द्राय वरं दत्त्वा पुनस्तं जगदीश्वरः । उवाच मधुरं वाक्यं परिणामसुखावहम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

गच्छ त्वं च रमणकं यथेन्द्रनगरं परम् । सार्धं स्वगोष्ठ्या नागेन्द्र यमुनाजलवर्त्मना ॥
श्रुत्वा नागो हरेराज्ञां रुरोद प्रेमाविह्वलः । कदा द्रक्ष्यामि त्वत्पादपद्मं नापेत्युवाच ह ॥
प्रणम्य शतकृत्वश्च स्त्रिया गोष्ठ्या सहेश्वरम् । जगाम जलमार्गेण नागेन्द्रो विरहातुरः ॥
यमुनाहृदतोयं च बभूवामृतकरपकम् । प्रसन्ना जन्तवः सर्वे बभूवुस्तेन नारद ॥ १०३ ॥
गत्वा ददर्श भवनं यथेन्द्रनगरं परम् । आज्ञया च कृपासिन्धोर्निर्मितं विश्वकर्मणा ॥
तत्र तस्यै च नागेन्द्रः स्त्रिया पुत्रगणैः सह । निःशङ्को हर्षयुक्तश्च हरिमावनतत्परः ॥
इत्येवं कायितं सर्वं हरेश्चारितमद्भुतम् । सुखदं मोक्षदं सारं परं किं श्रोतुमिच्छसि ॥

सूत उवाच—

महर्षेर्वचनं श्रुत्वा नारदो हर्षविह्वलः । ऋषिं पप्रच्छ संदेहं सर्वसंदेहमञ्जनम् ॥ १०७ ॥

नारद उवाच—

कथं विहाय कालीयाः स्वपूर्वभवनं परम् । जगाम यमुनातीरं तन्मे ब्रूहि जगद्गुरोः ॥ १०८ ॥

नारायण उवाच—

शृणु नारद वक्ष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । यच्छ्रुतं धर्मवक्त्राग्ने मलये सूर्यपर्वणि ॥
कृष्णारूयानप्रसङ्गेन सुप्रभापश्चिमे तटे । पप्रच्छ धर्मं पुलहः कायितं मुनिसंसदि ॥ ११० ॥
इदमारूयानमाश्चर्यमुवाच तं कृपानिधिः । तत्र श्रुतं मया विप्र निबोध कथयामि ते ॥
शेषाज्ञया नागगणाः प्रतिसेवत्सरं मिया । कार्तिकीपूर्णिमाया तु कुर्वन्ति गरुडार्चनम् ॥
पुष्पैर्धूपैश्च दीपैश्च नैवेद्यैर्बलिमिमुदा । पुष्करे च महातीर्थं सुस्नातो मत्तिसंयुतः ॥ ११३ ॥
तस्य पूर्जां च कालीयो न चकारात्यहंकृतः । नागपूजोपकरणं बलाद्भसितमुद्यतः ॥
चक्रुर्निवारणं नागा नीतिमूर्खमदोद्धतम् । न शक्ता वारणे ते चेत्याविर्भूतः खगेश्वरः ॥
दृष्ट्वा खगेश्वरं नागा कालीयापाणरक्षया । प्राणशक्त्या च युयुषुर्यावत्सूर्योदयं मुने ॥
पशीन्द्रतेजसा सर्वे समुद्रिद्राः पलायिताः । अनन्तं शरणं जम्मुः सर्वेषाममयप्रदम् ॥
पलायनपरान्दृष्ट्वा नागांश्च करुणानिधिः । तत्र तस्यै च निःशङ्कः कालीयस्तं ददर्श ह ॥
स्मृत्वा हरिपदाम्भोजं कालीयां युयुधे मुने । मुहूर्ते च तयोर्द्युदं बभूवातीव दारुणम् ॥
परानितश्च नागेन्द्रस्तेनसा गरुडस्य च । मिया पलायनं कृत्वा जगाम यमुनाहदम् ॥
न तं सोमरिशापेन खगेन्द्रो गन्धभीश्वरः । तत्र तस्यै मिया नागो जम्मुः पश्चाच्च तद्वृणाः ॥

नारद उवाच—

। कथं प्रसौमरेः शपो बभूव गरुडाप वै । कथं न-शक्तो-गन्तुं तं हृदमीश्वरवाहनः ॥

नारायण उवाच—

। दिव्यं वर्षसहस्रं त्व-वर्षाणां तत्र सौमरिः । तपस्तप्त्वा महासिद्धौ दध्यौ-कृष्णपदाम्बुजम् ॥

। सर्मापे ह्पयमानस्य कूले त्व-यमुजानले । गणेन-सार्धं निःशङ्कः करोति भ्रमणं मुदा ॥

। पुच्छमुष्फाच्य-बहुधा परितः परमेष्ठया । मुनि-प्रदक्षिणीकृत्य-यात्यायाति मुदाऽन्वितः ॥

। सकुले सुसहात्मानं-दर्श-दर्श-खगाधिपः । नग्राह-त्वञ्चुना-मीनं मुनीन्द्रस्य समीपतः ॥

। गच्छन्तं तं मीनमुखं-दर्श कोपचक्षुषा । प्रकम्पितो-मुनेर्दृष्ट्वा मीनस्तोपे-पपात-ह ॥

। तमुग्राच मुनीन्द्रश्च पुनरादातुमुद्यतम् । मीनश्च गरुडवासात्तस्थौ मुनिप्रसीपतः ॥ १३८॥

सौमरि उवाच—

। गच्छ दूरं गच्छ दूरं लगेन्द्र मत्समीपतः । का योग्यता मत्पुरस्ते ग्रहीतुं जीवमुद्भवम् ॥

। श्रीकृष्णवाहनं क्षात्वा-चाऽऽजमानं-बहु मन्यसे । त्वद्विधान्कोटिशाः कृष्णः-संयुं शक्तश्च

त्वाहकान् ॥ १३९ ॥

। पुरोमि माससात्तूर्ण-त्वां-त्व भूम्नललीलया । वाहनं त्व-क्षत्साशस्य न-ज्ञये तव किंकर्षः ॥

। अथप्रमृति पक्षीन्द्र यद्यागच्छसि मे हृदम् । मदीयशापात्तूर्णं त्व-मस्मसाद्भविता-ध्रुवम् ॥

। मुनीन्द्रस्य-त्वचः श्रुत्वा-प्रचक्षाल-ज्ञगेश्वरः । स्मरं-स्मारं कृष्णपादं-तं प्रणम्य-ज्जाग्राम-हृद ॥

। अथप्रमृति विभेन्द्र-प्रतगेन्द्रस्य संततम् । हृदस्य-श्रुतिसन्निधे-कम्पो-भ्रवति निश्चितम् ॥

। इतिहासश्च-कथितो-त्यः श्रुतो-वर्षवक्तः । सरहस्यं-श्रुतिसुखं प्रकृतं शृणु-मङ्गलम् ॥

। विज्ञाय-सूक्तिरं-वाक्यं तोसस्थौ तज्जलाद्वरिः । त्वकुर्विषादं-ओहा-च-रुदुर्यमुनातटे ॥

। स्मरं-स्मारं-तनं-चक्रुः-केचिद्वालाः श्रुत्वाऽऽकुलाः-केचिन्निपत्य-मूमौ त्व-मूर्ध्नि-पुर्हर्षि-विना ॥

। हृदं प्रवेष्टुं-केचिच्च-विरहेण-समीक्षिताः । केचिद्दोषाल्बालाश्च-त्वकुश्च तन्निवारणम् ॥

। कृत्वा-विद्यापं-केचिच्च-प्राणास्त्यक्तुं समुद्यताः । तेषां-केचिज्ज्ञानवन्तो-इसां-अक्रुः-प्रप्रानतः ॥

। केचिद्वक्तुश्च-होति कृष्ण-कृष्णेति-केचन । केचिद्वक्तुं-प्रवृत्तिं त्व-अययुर्न-दसंतिषिम् ॥

। केचित्समीक्षितास्तत्र-शोकमोहमपातुः । इत्युचुर्किं-करिष्यामः-सुनोऽस्माकं-गतोद्वरिः ॥

। हे नन्दसन्तो-हे कृष्ण-प्राणेशोऽप्यधिकमिम । हे मन्वो-वर्षानं-देहीत्युचुः-प्राणाः-प्रयान्ति हि ॥

। मत्सिमन्त्रे-केचिद्वाला-नन्दसंनिधिम् । संप्रापुरतिलोल्लस्य-रुन्दतः-धौकविह्वलः ॥

। मममिमुचुर्त्वं-शमिं-प्रशोदा-मूढो-सहम् । गोवाग्योपाधिवार्धैव-रक्तपङ्कजकोजनाः ॥

श्रुत्वा वातां च ते सर्वे शीघ्रं जग्मुः शुचाऽन्विताः । कालेन्दुनन्दिनीतीरं रुरुदुर्बलकैर्युताः ॥
 गत्वा समीलिताः सर्वे रुरुदुः शोकमूर्छिताः । हृदं विशन्तीमन्वां तां केचिच्चक्रुर्निर्वारणम् ।
 गोपा गोपालिकाश्चैव जलनुरक्तानि शोकतः । केचिद्विलसदुत्तमं मूर्छां प्रापुर्ध्वं केचन ॥
 हृदं विशन्तीं तां रावीं वारयामास काचन । मूर्छां च प्राप सा शोकान्धतेजः च सारिस्तेः
 विलप्यातिभृशं नन्दो मूर्छां प्राप पुनः पुनः । भूयोऽपि रोदनं कृत्वा भूयो मूर्छां मवाप ह
 विलपन्तः भृशं नन्दं यशोदां शोककर्षिताम् । गोपाश्च गोपिकाश्चैव राघवकीर्तिमूर्छिताम्
 रुदतो बालकान्सर्वांश्चालिकाश्च शुचाऽन्विताः । सर्वाश्च बन्धेयामास बलश्च ज्ञानिनां वरः
 बलदेव । लवाच—

गोपा गोपालिकां बालां सर्वे शृणुतमद्वयम् । हे नन्द ज्ञानिनां श्रेष्ठे गर्गवाक्पिपेस्यति कुली ॥
 जगद्विभर्तुः शेषस्य संहर्तुः शंकरस्य च । विधातुः संविधातुश्च भुवि कस्मात्परांरजयः ॥
 परमार्जुः परो व्यूहः स्यूतारस्यूतः परात्परः । विद्यमानोऽप्यदृश्यश्च संयोगो योगिनामपि
 दिशां भास्ति समाहारः स्रष्टव्यो नाड्यकोट एव च । अपि सर्वेश्वरो बाल्य इत्युच्युः श्रुत्यः
 स्फुटम् ॥ १६५ ॥

नाड्यस्माद्दृश्यो नास्त्रलक्ष्यो न वध्यो नाहि दृश्यकर्म नाग्निमेस्तो न हिरण्यश्चोपदिग्मांश्चो
 त्तिकां विदुः ॥ १६६ ॥
 विप्रहोऽस्यैव कृष्णस्य मक्तः पानार्थमेव च । ज्योतिःस्वरूपस्य विमोर्नाड्यन्तमव्ययम्
 त्वमेव ॥ १६७ ॥

अलप्लुते च ब्रह्माण्डेऽलंशायी जनार्दनः । यत्राभिपद्यजो ब्रह्मा तस्यैशस्य हृदे विपर्वताः
 मशकश्चेत्समोऽग्रश्चो ब्रह्माण्डमखिलं पितः । न तपाऽपि तदांशं तं प्रसक्तुं सर्वैः क्षमो भवेन्नृ
 इत्येवं कथितं सर्वमाध्यात्मिकमनुत्तमम् । निर्गुणं योगिनां सारं संशयच्छेदकारणम् ॥
 बलदेववचः । श्रुत्वा गर्गवाक्यमनुस्मरन् । तत्प्राजः शोकं नन्दश्च जनश्च व्रजयोपितः ॥
 प्रबोधं मेभिरे सर्वे न यशोदा न राघिका । मन्तुर्विच्छेदविषये प्रबोधे न स्थितं मनः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे कृष्णमुत्तमन्तं जलान्मुने । ददशुस्तं सुप्रसन्नो ब्रह्माय मनयोपितः ॥
 शारत्पार्ष्णचन्द्रास्यं सस्मितं सुप्रनोहरम् । अस्मिन्गवधमश्लिषमलुप्तचन्द्रनाजनम् ॥
 सर्वाभरणसंयुक्तं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । मयूरपिच्छच्छूढं च वंशीवदनमुच्यतम् ॥ १६८ ॥
 यशोदा बालकं दृष्ट्वा कृत्वा वसतिं सस्मिता । जुहुंश्च बदनान्मोहं प्रसज्य बदेतया ॥
 क्रोदे चकार नन्दश्च बलश्च रोहिणी मुदा । निमेषरहिताः सर्वे ददशुः त्रीमुक्तं हरेः ॥

प्रेमान्धा बालकाः सर्वे चक्रुरालिङ्गनं हरेः । पपुश्चक्षुश्चकोरैश्च मुखचन्द्रं च गोपिकाः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र सहसा काननान्तरम् । दावाग्निर्वेष्टयामास तैः सर्वैः सह गोकुलम् ॥
दृष्ट्वा शैलप्रमाणार्ग्निं परितः काननान्तरे । प्रणाशं मेनिरे सर्वे मयमापुश्च संकटे ॥
श्रीकृष्णं तुष्टुवुः सर्वे संपुटाञ्जलयो व्रजाः । बाला गोप्यश्च संव्रस्ता भक्तिनम्रात्मकंघराः ॥

वाल्मीकिः—

यथा संरक्षितं ब्रह्मन्सर्वापस्त्वेव नः कुलम् । तथा रक्षां कुरु पुनर्दावाग्नेर्मधुसूदन ॥
त्वमिष्टदेवताऽस्माकं त्वमेव कुलदेवता । हृष्टा पाता च संहर्ता जगता च जगत्पते ॥
बह्विधां वरुणो वाऽपि चन्द्रो वा सूर्य एव च । यमः कुबेरः पवन ईशानाद्याश्च देवताः ॥
ब्रह्मेशेशवर्धमेन्द्रा मुनीन्द्रा मनवः स्मृताः । मानवाश्च तथा दैत्या यक्षराक्षसकिंनराः ॥
ये ये चराचराश्चैव सर्वे तव विभूतयः । अविभावास्तिरोभावः सर्वेषां च तवेच्छया ॥
अमयं देहि गोविन्द बह्निसंहरणं कुरु । वयं त्वां शरणं यामो रक्ष नः शरणागतान् ॥
इत्येवमुक्त्वा ते सर्वे तस्पर्ध्यात्वा पदाम्बुजम् । दूरीभूतस्तु दावाग्निः श्रीकृष्णामृतद्वष्टितः ॥
दूरीभूते च दावाग्नौ ननृतुस्ते मुदाऽन्विताः । सर्वोपदः प्रणश्यन्ति हरिस्मरणमात्रतः ॥
इदं स्तोत्रं महापुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् । बह्निनितो न भवेत्तस्य भयं जन्मनि जन्मनि ॥
शत्रुमस्ते च दावाग्नौ विपत्तौ प्राणसंकटे । स्तोत्रमेतत्पठित्वा तु मुच्यते नात्र संशयः ॥
शत्रुसैन्यं क्षयं याति सर्वत्र विजयी भवेत् । इह लोके हरेर्भक्तिमन्ते दास्यं लभेद्भुवम् ॥

नारायण उवाच—

दवाग्निमोक्षणं कृत्वा तैः सार्धं शृणु नारद । जगाम श्रीहरिर्मेहं कुबेरमवनोपमम् ॥
प्राङ्गणेभ्यो घनं नन्दः परिपूर्णं ददौ मुदा । भोजनं कारयास ज्ञातिवर्गाश्च बान्धवान् ॥
नानाविधं मङ्गलं च हरेर्भानुकीर्तनम् । वेदांश्च पाठयामास विप्रद्वारा मुदाऽन्वितः ॥
एवं मुमुदिरे सर्वे वृन्दारण्ये गृहे गृहे । श्रीकृष्णचरणाम्बोजध्यानैकानामनसाः ॥
इत्येवं कथितं सर्वं हरेश्चरितमद्भुतम् । कालिकिल्बिषकाष्ठानां दाहने दहनोपमम् ॥१८७॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० नारदना० कालीयदमनदावाग्निमोक्षणं
नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अथ विंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा बालकैः सार्धं मध्येन सह मापवः । मुक्त्वा पीत्वाऽनुलिप्तश्च वृन्दारण्यं जगाम ह

क्रीडां चकार भगवान्कौतुकेन च तैः सह । क्रीडानिमग्नचित्तानां दूरं तद्गोकुलं ययौ ॥
 तस्य प्रभावं विज्ञातुं विघातो जगतां पतिः । चकार निहनुति गाश्च वत्सांश्च बालकानपि ॥
 विज्ञाय तदभिप्रायं सर्वज्ञः सर्वकारकः । पुनश्चकार तत्सर्वं योगीन्द्रो योगमायया ॥
 जगाम श्रीहरिर्गेहं कालयित्वा च गोकुलम् । बभेन बालकैः सार्धं क्रीडाकौतुकमानसः ॥
 एवं चकार भगवान्वर्षभेकं च प्रत्यहम् । यमुनागमनं गोभिर्वलेन सह बालकैः ॥ १ ॥
 ब्रह्मा प्रभावं विज्ञाय लज्जानिमग्नोऽत्मकंधरः । आजगाम हरेः स्थानं माण्डारिवटमूलके ॥
 ददर्श कृष्णं तत्रैव गोपालगणवेष्टितम् । यथा पार्ष्णचन्द्रं च विमान्तं रश्मयैः सह ॥
 रत्नसिंहासनस्यं च हसन्तं सस्मितं मुदा । पीतवस्त्रपरीधानं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥ ९ ॥
 रत्नकेयूरवलयरत्नमञ्जरिरञ्जितम् । रत्नकुण्डलयुगाम्भ्यां स्वकपोलस्यलोज्ज्वलम् ॥ १० ॥
 कोटिकन्दर्पलावण्यं लोलाधामनोहरम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमार्चितविग्रहम् ॥ ११ ॥
 पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विभूषितम् । नवीननीरदश्यामं प्रोद्भिन्ननवयौवनम् ॥ १२ ॥
 मालतीमालयसंयुक्तं मयूरचिच्छिबूढकम् । स्वाङ्गसौन्दर्यदीप्तया च कृतमूषणभूषितम् ॥
 शरत्पार्ष्णचन्द्रस्य प्रभामुद्रास्यसुन्दरम् । पद्मविम्बाधरौष्ठं च खगेन्द्रचञ्चुनासिकम् ॥
 शरन्मध्याह्नपद्मानां प्रभामोचनलोचनम् । मुक्तापङ्क्तिविनिन्द्यैकदन्तपङ्क्तिमनोहरम् ॥
 कौस्तुभेन मणीन्द्रेण वक्षःस्थलमुज्ज्वलम् । शान्तं च राधिकानन्तं परिपूर्णतमं परम् ॥
 एवंभूतं प्रभुं दृष्ट्वा प्राणनामातिविस्मितः । दर्शं दर्शमीश्वरं तं प्रणनाम पुनः पुनः ॥
 यद्दृष्टं हृदयाम्भोजे तद्रूपं बहिरेव च । या मूर्तिः पुरतो दृष्टा सा पश्चात्पठितस्तथा ॥
 तत्र धृन्दावने सर्वं दृष्ट्वा कृष्णसमं मुने । ध्यायं ध्यायं च तद्रूपं तत्र तस्थौ भगोद्गुरुः ॥
 गावो वत्साश्च बालाश्च लता गुल्माश्च वीरुवः । सर्वं धृन्दावनं ब्रह्मा श्यामरूपं ददर्श ह्य ॥
 दृष्ट्वैवं परमाश्चर्यं पुनर्ध्यानं चकार ह । ददर्श त्रिजगद्ब्रह्मा नान्यत्कृष्णं विना मुने ॥
 क च वृक्षः क वा शैलः क मही क च सागराः । क देवाः क च गन्धर्वा मुनीन्द्राः क
 च मानवाः ॥ २९ ॥
 क चाऽऽत्मा क जगद्भूतं कं स्वर्गः कायमेव च । सर्वं च स्वदृष्ट्वा ब्रह्मा ददर्श माययाहरेः
 क कृष्णो जगतां नाथः क वा मायाविभूतयः । सर्वं कृष्णमयं दृष्ट्वा किञ्चिद्विषुप्तपसमः
 कं स्तौमि किं करोमीति मनसैवं प्रगृह्य च । तत्र स्थित्वा जगद्भाता नमं कर्तुं समुद्यतः ॥
 सुखं योगासनं कृत्वा बभूव संयुटाञ्जलिः । पुलकाद्वितसर्वाङ्गः साधुनेत्रोऽतिदीनवत् ॥
 इहां सुपुत्रां मध्यां च पिङ्गलां नलिनीं घृताम् । नाडीपट्टकं च योगेन निनध्य च प्रवर्तन्तः

मूलाधारं स्वाधिष्ठानं मणिपूरं मनोहरम् । विशुद्धं परमाक्षारं पदेषु च निबध्य च ॥
 लक्ष्मणं कारयित्वा च तत्पदेषु क्रमाद्विधिः । ब्रह्मरन्ध्रं समानीय वायुमन्त्रं चकार ह ॥
 निबध्य वायुं मध्या तामानीय हृदयाम्बुनम् । तं वायुं अभयित्वा च योजयामास मध्यया
 एवं कृत्वा तु निष्पन्दो यो दत्तो हरिणा पुरा । जनाय परमं मन्त्रं तस्यैव च दशाक्षरम् -
 मुहूर्तं च जपं कृत्वा ध्यायं ध्यायं पश्यान्मुनम् । ददर्श हृदयाम्बोजे सर्वतेजोमयं मुने ॥
 तत्तेजसोऽतरे रूपमतीव सुमनोहरम् । द्विभुजं मुरलीहस्तं भूषितं प्रीतवाससा ॥ ६३ ॥
 श्रुतिमूलस्थं लज्जस्तज्जलमकरकुण्डलम् । ईषद्वाक्यप्रसङ्गात् स मत्तानुमहकारकम् ॥
 यददृष्टं ब्रह्मरन्ध्रे च हृदि तद्वाहिरेव च । दृष्ट्वा च परमाश्चर्यं घृष्टाव परमेश्वरम् ॥ ६४ ॥
 यत्सोत्रं च पुरा दत्तं हरिणैर्कार्गवे मुने । तमीशं तेन विधिना भक्तिनम्रात्मकं धरः ॥

ब्रह्मोवाच—

सर्वस्वरूपं सर्वेशं सर्वकारणकारणम् । सर्वानिर्वचनीयं तं नमामि शिवरूपिणम् ॥ ६५ ॥
 नवीनजलदाकारं श्यामसुन्दरविग्रहम् । स्थितं जन्तुषु सर्वेषु निर्लिप्तं साक्षिरूपिणम् ॥
 स्वात्मारामं पूर्णकामं जगद्व्यापिनगतपरम् । सर्वस्वरूपं सर्वेशं बीजरूपं सनातनम् ॥
 सर्वेश्वरं सर्वेशं सर्वशक्तिमन्वितम् । सर्वाराध्यं सर्वगुरुं सर्वमङ्गलकारणम् ॥ ६६ ॥
 सर्वमन्त्रस्वरूपं च सर्वसंपत्करं धरम् । शक्तियुक्तमयुक्तं च स्तौमि स्वेच्छामयं विभुम् ॥
 कर्कशं शक्तिवीर्यं च शक्तिरूपधरं धरम् । संसारसागरे घोरे शक्तिनौकासमन्वितम् ॥
 कृपालुं कर्गधारं च नमामि भक्तवत्सलम् । आत्मस्वरूपमेकान्तं लिप्तं निर्लिप्तमेव च ॥
 सागुणं निर्गुणं ब्रह्म स्तौमि स्वेच्छास्वरूपिणम् । सर्वेन्द्रियादिदेवं तमिन्द्रियालयमेव च ॥
 सर्वेन्द्रियस्वरूपं च विराड् रूपं नमाम्यहम् । वेदं च वेदजनकं सर्ववेदाङ्गरूपिणम् ॥
 सर्वमन्त्रस्वरूपं च नमामि परमेश्वरम् । सारासारतरं द्रव्यमपूर्वमनिरूपिणम् ॥ ६७ ॥
 स्वतन्त्रमस्वतन्त्रं च यशोदानन्दनं भजे । सन्तं सर्वशरीरेषु तमदृष्टमनुहकम् ॥ ६८ ॥
 भूय नमोऽयं विश्वमानं योगीन्द्राणां गुरु भजे । रासमण्डलमध्यस्थं रासोल्लासतमुत्सुकम् ॥
 गोपीभिः सेव्यमानं च तं धरेशं नमाम्यहम् । सती सदैव सन्तं तमसन्तमसतामपि ॥ ६९ ॥
 योगीशं योगसाध्यं च नमामि शिवसेवितम् । मन्त्रवीर्यं मन्त्ररामं मन्त्रदं फलदं फलम् ॥
 मन्त्रसिद्धिस्वरूपं तं नमामि च परात्परम् । सुखं दुःखं च सुखदं दुःखदं पुण्यमेव च ॥
 पुण्यपदं च शुभदं शुभवीर्यं नमाम्यहम् । इत्येवं स्तवने कृत्वा देवा गाथा स बालकान् ॥
 निप्रत्यक्षं ब्रह्मो रुरोद प्रणनाम च । ददर्श चक्षुस्मीर्य विधाया जगतां मुने ॥ ७० ॥

ब्रह्मणा च कृतं स्तोत्रं निर्ययं भक्त्या च यः पठेत् । इह लोके सुखं भुक्त्वा यात्यन्ते श्रीहरेः
पदम् ॥ ५४ ॥

लभते दास्यमवलं स्थानमीश्वरसन्निधौ । लब्ध्वा च कृष्णसान्निभ्यं पार्यदप्रवरो भवेत् ॥

नारायण उवाच—

गते भगत्कारणे च ब्रह्मलोके च ब्रह्मणि । श्रीकृष्णो बालकैः सार्धं जगाम स्वालयं विभुः
गावो वरसश्च बालाश्च जग्मुर्वपान्तरे गृहम् । श्रीकृष्णमायया सर्वे येनरे ते दिनान्तरेम्
गोपा गोपालिकाः किञ्चित्तर्क्यु न क्षमास्तदा । योगिनः कृत्रिमं सर्वं किं नूत्नं वा पुरातनम्
इत्येवं कथितं सर्वं श्रीकृष्णचरितं शुभम् । सुखदं मोक्षदं पुण्यं सर्वकालमुत्तविहम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसु० नारदना० गोवत्सबालकहृद-

प्रस्तावोक्तां ताम् विशोऽध्यायः ॥ २० ॥

अथैकविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदाऽऽनन्दयुक्तश्च नन्दो गोपप्रणे मुने । दुःसुमि वावयामास शक्रयागकृतोद्यमः ॥ १ ॥
दधि क्षीरं घृतं तक्रं नवनीतं गुडं मधु । एतान्यादाय शक्रेण पूजां कुर्वन्त्विति ब्रुवन् ॥
मे ये सन्त्यत्र नगरे गोपा गोप्यश्च बालकाः । बालिकाश्च द्विजा भूयो वैश्याः शूद्राश्च
भक्तितः ॥ ३ ॥

इत्येवं आख्यासास स्वयमेव मुदाऽन्वितः । यष्टिमारीपयामास रम्यस्थाने सुविस्तृते ॥
ददौ तत्र क्षीमवस्त्रं बालाजालं मनोहरम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवमेव च ॥ ५ ॥
रनातः हृताह्निको भक्त्या घृत्वा घौते च वाससी । उवास स्वर्णपिठे च प्रक्षालितपदाम्बुजः
नानामकरपानैश्च ब्राह्मणैश्च पुरोहितैः । गोपालैर्गोपिकामिश्च बालाभिः सह बालकैः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्राऽऽजमुर्नगरवासिनः । महासंभृतसंगारा नानोपायनसंयुताः ॥ ८ ॥
आजमुर्मुनयः सर्वे ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा । शान्ताः शिष्यगणैः सार्धं वेदवेदाङ्गपारगाः ॥
गर्गाश्च गालवश्चैव शाकल्यः शाकटायनः । गौतमः करुणः कण्वो वात्स्यः कात्यायनस्तथा
सौखरिर्बामदेवश्च याज्ञवल्क्यश्च पाणिनिः । ऋष्यशृङ्गो गौरमुक्तो भरद्वाजश्च वामनः ॥
कृष्णद्वैपायनः शृङ्गी मुमन्तुर्भैमिनिः कचः । पराशरश्च भैत्रेयो वैशम्पायन एव च ॥
ब्राह्मणाश्च कतिविधा भिक्षुका बन्दिनस्तथा । भूया वैश्याश्च शूद्राश्च समानमुर्महोत्सवे ॥
दृष्ट्वा मुनीन्द्राज्जन्म ब्राह्मणान्भूमिवास्तथा । वर्णपिठासमुत्तस्थौ प्रनाथोत्तपुरेव च ॥

प्रणम्य वासयामास मुनीन्द्रान्विप्रभूमिपान् । तेषामनुमतिं प्राप्य तत्रोवासात् पुनर्मुदा ॥
 पार्कं च यष्टिनिकटे कर्तुमाज्ञां चकार ह । पाकप्राज्ञं ब्राह्मणानां शतमानीय सादरम् ॥
 तत्र रत्नप्रदीपाश्च जज्वलुः परितस्तथा । अर्घ्यामृतं च धूपेन स्थानं तत्सुरभीकृतम् ॥
 नानाविधानि पुष्पाणि माल्यानि विविधानि च । नैवेद्यं च बहुविधमपूर्वं सुमनोहरम् ॥
 तिललड्डुकपूर्णं च मण्डकानां सहस्रकम् । स्वस्तिकैः परिपूर्णं च यष्टिस्थानं च नारद ॥
 कलशानां सहस्रं च पूर्णं शर्करया मुने । यवगोधूमचूर्णानां लड्डुकैर्मधुरैर्वरैः ॥ २७ ॥
 घृतपक्वैर्विप्रकृतैः पूर्णानि कलशानि च । वृक्षपक्वानि रम्याणि चारुस्माकलानि च ॥
 फलानि परिपक्वानि काण्डेशोद्भवानि च । क्षीराणां कुम्भलक्षाणि दध्नां तावन्ति नारद ॥
 मधूनां कुम्भशतकं सर्पिःकुम्भसहस्रकम् । कलशानां त्रिलक्षाणि तक्रपूर्णानि निश्चितम् ॥
 घटानां पञ्चलक्षाणि गुडपूर्णानि निश्चितम् । तिलतैलेन पूर्णं च कलशानां सहस्रकम् ॥
 धूपेन्द्राश्च बहुविधा मोगार्हद्रव्यवाहकाः । नानाविधानि पात्राणि सौवर्णराजतानि च ॥
 स्वर्णपीठानि च ब्रह्मलाजमुर्वष्टिसंनिधिम् । वस्त्राणि वरणाह्वाणि चारुणि मूषणानि च ॥
 नानाविधानि वाद्यानि चारुणि मधुराणि च । वादकाः स्वरयन्त्राणि वादयामासुरत्सवे ॥
 छागालानां सहस्राणि महिषाणां शतानि च । मेघकाणां च लक्षाणि ह्यनयामास तत्र वै ॥
 शतान्येव गण्डकानामाजमुर्वष्टिसंनिधिम् । प्रेक्षितानि च सर्वाणि रक्षितानि च, रक्षकैः ॥
 बालकानां बालिकानां वृक्षाणां वृक्षयोषिताम् । यूनां च युवतीनां च संख्यां कर्तुं च कः क्षमः
 गायकानां च संगीतं नर्तकानां च नर्तनम् । श्रुत्वा दृष्ट्वा जनाः सर्वे मुमुदुः सुमहोत्सवे ॥
 रम्भोर्वशी मेनका च घृताची मोहिनी रतिः । प्रभावती भानुमती विप्रचित्तिस्तिलोत्तमा ॥
 चन्द्रप्रभा सुप्रभा च रत्नमाला ममालसा । रेणुका रमणी ब्रह्मज्ञेता आजगुरुत्सवे ॥
 तासां नृत्येन गीतेन स्तनास्यश्चोणिदर्शनात् । रूपेण वक्रदृष्ट्या च मूर्त्त्या प्रापुश्च मानवाः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शीघ्रमाजगाम हरिः स्वयम् । गोपालबालकैः सार्धं बलेन बलशालिना ॥
 दृष्ट्वा तं च जनाः सर्वे संभ्रान्ता हर्षविह्वलाः । उत्तापुरारार्द्धाताश्च पुलकाङ्कितविग्रहाः ॥
 श्रीदास्यानामसमायान्तं शान्तं सुन्दरविग्रहम् । विनोदमुरलिवेणुशृङ्गशब्दसमन्वितम् ॥
 सद्रत्नसारमुपाभिर्भूषितं कौस्तुभेन च । चन्दनागुरुपङ्केन चर्चितं दयामविग्रहम् ॥ २८ ॥
 अरन्मध्याह्नपश्चादयं पश्यन्तं रत्नदर्पणे । चारुचन्दनचन्द्रेण कस्तुरीबिन्दुना सह ॥ २९ ॥
 बाष्पाङ्केन यथाऽऽकाशं मालमध्याविराजितम् । मालतीमालया दयामकण्ठवत्सःस्थलो-
 ज्ज्वलम् ॥ ३० ॥

अरपङ्कतया यथाऽऽकाशं शारदीयं सुनिर्मलम् । चारुणा पतितपङ्केन शोभितं दयामविग्रहम्

विमान्तं विद्युता शश्वज्जघनिं नीरदं यथा । कुन्दप्रसूनैर्गुञ्जाभिर्वद्वक्त्रिमचूडकम् ॥४२॥
 यथेन्द्रधनुषा भाति विमातं भगणैर्नमः । रत्नकुण्डलदंष्ट्रया च स्मितवक्त्रमुशोभितम् ॥
 शरत्प्रफुल्लपद्मं च घुमणोः किरणैर्यथा । विप्रसन्नियवैश्याश्च मुनयो बल्लवा मुने ॥ ४३॥
 प्रणम्य वासयामासु रत्नसिंहासने शुभे । उवास रत्नपीठे स तेषां मध्ये जगत्पतिः ॥४४॥
 यथा बभौ शरच्चन्द्रो ज्योतिषामन्तरे च खे । ध्रुत्वा तमूचुस्ते सर्वे जगतामीश्वरं परम् ॥
 स्वेच्छामयं गुणातीतं ज्योतीरूपं सनातनम् । दृष्ट्वा महोत्सवं शीघ्रमुवाच पितरं हरिः ॥
 सर्वेषां दुर्लभां त्रीति नोतिशास्त्रविशारदः ॥ ४७ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

यो यो बलवराजेन्द्र किं करोषीह सुवत । आराध्यः कथं का पूजा किं फलं पूजने भवेत्
 फलेन साधनं किं वा कः साध्यः साधनेन च । देवे रष्ट्रे भवेत्किं वा पूजायाः प्रतिबन्धकैः ॥
 तुष्टो देवः किं ददाति फलमत्र परत्रकम् । काचिद्दात्यत्र फलं परत्रेह न काचन ॥५०॥
 काचिच्च नोभयत्रापि नोभयत्रापि काचन । अवेदविहिता पूजा सर्वहानिकरणिङ्का ॥
 पूनेयमधुना वा ते किमु वा पुरुषकृमात् । दृष्टो देवस्त्वया करिमन्यूजेयं चानुसारिणी ॥
 सासात्सादति देवस्ते सासारिकं वा न खादति । सासाद्भुङ्क्ते च यो देवः सुप्रशस्तं
 तदर्चनम् ॥ ५१ ॥

श्रुत्वा ब्राह्मणा देवा इति वेदे निरूपितम् । सर्वेषां पूजनात्तात सुप्रशस्तं द्विजार्चनम् ॥
 सासात्सादति नैवेद्यं विप्ररूपी जनार्दनः । ब्राह्मणे परितुष्टे च संतुष्टाः सर्वदेवताः ॥
 किं तस्य देवपूजायां यो नियुक्तो द्विजार्चने । पूजिता ब्राह्मणा येन पूजिताः सर्वदेवताः ॥
 देवाय दत्त्वा नैवेद्यं द्विजाय न प्रयच्छति । भस्मीभूतं च नैवेद्यं पूजनं निष्फलं भवेत् ॥
 विप्राश्च देवनैवेद्यदानाद्भुषमनन्तकम् । तुष्टो देवो वरं दत्त्वा प्रयाति च स्वमन्दिरम् ॥
 दत्त्वा देवाय नैवेद्यं मूढो भुङ्क्ते स्वयं यदि । दत्तापहारी देवायं भुक्त्वा च नरकं गतेत् ॥
 देवदत्तं न योक्तव्यं नैवेद्यं च विना हरेः । प्रशस्तं सर्वदेवेषु विष्णुनैवेद्यमोजनम् ॥ ५२ ॥
 अन्नं विष्टा जलं मूत्रं यद्विष्णोरनिवेदितम् । सर्वेषां च भ्रममिदं ब्राह्मणानां विशेषतः - ॥
 न दत्त्वा वास्तु देवाय दत्तं विषाय चेत्सुधीः । भुक्त्वा विप्रमुखे देवास्तुष्टाः स्वर्गं प्रपान्ति च
 तस्मात्सर्वप्रदानेन विप्राणामर्धेन कुरु । प्रशस्तफलदानुणामिह लोके परत्र च ॥ ५३ ॥
 भवतपश्च पूजा वा यज्ञो दानं महोत्सवः । सर्वेषां कर्मणां सौरा विपतुष्टिश्च दक्षिणा ॥

ब्राह्मणानां शरीरेषु तिष्ठन्ति सर्वदेवताः । पादेषु सर्वतीर्थानि पुण्यानि पादधूषिषु ॥६४॥
 पादोदके च विप्राणां तीर्थतोयानि सन्ति च । तरस्यार्त्तसर्वतीर्थेषु स्नानमन्यफलं लभेत्
 वदन्ति मक्षणाद्रोगा मक्तिभावेन बलव । सप्तमन्मकृतात्पापान्मुच्यन्ते नात्र संशयः ॥
 पापं पश्चाद्विषं कृत्वा यो विप्रं प्रणमेद्बुधः । स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वपापात्मुच्यन्ते ॥
 ब्राह्मणस्पर्शमात्रेण मुक्तो भवति पातकी । दर्शनामुच्यते पापादिति धेदे निरूपितम् ॥
 अमाज्ञो वाऽप्यज्ञो वा ब्राह्मणो विष्णुविग्रहः । प्रिया प्राणाधिका विष्णोर्वै विप्रहंरि-
 सेविनः ॥ ६५ ॥

द्विजानां हरिमक्तानां प्रभावो दुर्लभः श्रुतौ । येषां पादाब्जमजसा स्रवः पूता वसुंधरा ॥
 तेषां च पादचिह्नं यत्तीर्थं तत्परिकीर्तितम् । तेषां च स्पर्शमात्रेण तीर्थपात्रं प्रणम्यति ॥
 आलिङ्गनात्सद्बालावाचेषामुच्छिष्टमोजनात् । दर्शनात्स्पर्शनाच्चैव सर्वपापात्प्रमुच्यते ॥
 भ्रमणे सर्वतीर्थानां यत्पुण्यं ज्ञातव्यं भवेत् । हरिदासस्य विप्रस्य तत्पुण्यं दर्शनाल्लभेत् ॥
 ये विप्रा हरये दत्त्वा नित्यमन्नं च भुञ्जते । उच्छिष्टमोजनात्तेषां हरेर्दास्यं लभेन्नरः ॥
 न दत्त्वा हरये मक्त्या भुञ्जते चेद्भ्रमादापि । पुरीषसदृशं वस्तु जलं मूत्रसमं भवेत् ७१
 शूद्रश्चेद्हरिमक्तश्च नैवेद्यमोजनोत्सुकः । आमालं हरये दत्त्वा पाकं कृत्वा च खादति ॥
 विप्रक्षत्रियवैश्यानां शालग्रामशिलार्चने । अधिकारो न शूद्राणां हरेरप्यर्चने तथा ॥७३॥
 द्रव्याभ्येतानि गोपेन्द्र विप्रेभ्यश्चेन्न वास्यति । मर्माभ्यानि सर्वाणि भविष्यन्ति न संशयः
 अन्नं च सर्वतीर्थेभ्यः पुण्याय दातुमर्हति । दत्त्वा विशिष्टतीर्थेभ्यो विशिष्टं फलमाप्नुयात्
 अतो दत्त्वा मानुषेभ्यो लभतेऽष्टगुणं फलम् । ततो विशिष्टशूद्रेभ्यो दत्त्वा तद्विगुणं फलम्
 दत्त्वाऽन्नं वैश्यजातिभ्यस्ततश्चाष्टगुणं फलम् । शूद्राणां द्विगुणं पुण्यं वैश्येभ्योऽन्नं प्रदाय च
 दत्त्वाऽन्नं क्षत्रियेभ्योऽपि वैश्यानां द्विगुणं भवेत् । क्षत्रियाणां शतगुणं विप्रेभ्योऽन्नं प्रदाय च
 विप्राणां च शतगुणं श लभे ब्राह्मणे फलम् । शालग्रामो शतगुणं मक्तं विप्रे लभेद्बुधम्
 स शालं हरये दत्त्वा भुङ्क्ते मक्त्या च सादरम् ॥ ८२ ॥

विष्णवे विप्रमक्त्या दत्त्वा दास्यं दत्तफलम् । तत्फलं लभने नूनं मक्तब्राह्मणमोजने ॥
 मक्ते तुष्टे हरिस्तुष्टो हरी तुष्टे च देवताः । मन्त्रिनं सिद्धाः शालाश्च यथा मूलनिपेक्षनात् ॥
 द्रव्याभ्येतानि देवाय यथेकस्मै प्रयच्छति । सर्वे देवाश्च रक्षाश्चैवैः का किं करिष्यति ॥
 अथवाऽर्थं च वातूनां देहि गोवर्धनाय च । गा वर्धयति नित्यं यत्नेन गोवर्धनः रसतः ॥
 गोवर्धनसमस्तान् पुण्यवान् महानृते । नित्यं ददाति गोभ्यो यो नवीनानि तृणानि च ॥
 तीर्थस्नानेषु यत्पुण्यं यत्पुण्यं विप्रमोजने । सर्वमतोपवासेषु सर्वेभ्येव तपःसु च ॥८८॥

यत्पुण्यं च महादानं यत्पुण्यं हरिसेवने । भुवः पर्यटने यत् सतीवाक्येषु यद्भवेत् ८९
यत्पुण्यं सर्वयज्ञेषु दीक्षार्या च लभेन्नरः । तत्पुण्यं लभते प्राज्ञो गोम्यो दत्त्वा तृणानि च ॥
भुक्तवन्तीं तृणं यश्च गां वारयानि कामधः । ब्रह्महत्या भवेत्तस्य प्रायश्चित्ताद्विशुष्यति ॥
सर्वं देवा गवामङ्गे तीर्थानि तत्पदेषु च । तेद्रुह्येपु स्वयं लक्ष्मीस्तिष्ठत्येव सरा पिनः ॥
गोष्पदाक्तमृदा यो हि तिलकं कुहने नरः । तीर्थस्थातो भवेत्तस्यो जपस्तस्य पदे पदे ॥
गावास्तिष्ठान्ति यत्रैव तत्तीर्थं परिकीर्तितम् । प्राणां कृत्य कृत्वा नरस्तत्र सद्यो मुक्तो भवे-
द्भुवम् ॥ ९४ ॥

ब्राह्मणानां गवामङ्गं यो हन्ति मानवाधमः । ब्रह्महत्यासर्वं पापं भवेत्तस्य न संशयः ॥
नारयिणां शान्तिप्रांश्च गाश्च ये घ्नन्ति मानवाः । बालमूत्रं च ते यान्ति यावच्चन्द्रादिवाकरी ।
इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो विहराम च नारद । आनन्दयुक्तो नन्दश्च तमुवाच स्मृताननः ॥

नन्द उवाच—

पौर्वापरिणं पूजेति महेन्द्रस्य महात्मनः । सुवृष्टिसौमिनी साध्वं सर्वसस्यं मनोहरम् ॥ ९८ ॥
सस्यानि प्राणिनां प्राणाः सस्याज्जीवन्ति जीविनः । पूजयन्ति व्रजस्याश्च महेन्द्रं पुरुषक्रमात्
महोत्सवं वत्सेरान्ते निर्विघ्नाय शिवाय च ॥ १०० ॥

इत्येवं वचनं श्रुत्वा बलेन सह माधवः । उच्चैर्जहास स पुनरुवाच पितरं मुदा ॥ १०१ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

अहो श्रुतं विचित्रं ते वचनं परमाद्भुतम् । उपहास्यं लोकशास्त्रवेदेष्वेव विगोह्यतम् ॥
निरूपणं नास्ति कुत्र शकाद्वाष्टिः प्रजायते । अपूर्वं नीतिवचनं श्रुतमय मुस्तात्तन ॥
शृणु नीतिं श्रुतिमतां हे तात नानयं वदेः । वचनं सामवेदोक्तं सन्तो जायन्ति सर्वतः ॥
प्रश्नं कुरुष्व मन्त्राश्च विबुधानि संसदि । ब्रुवन्तु परमार्थं च किमिन्द्रादृष्टिरेव च ॥ १०५ ॥
सूर्याद्वि जायते तोयं तोयास्तस्यानि शास्त्रिनः । तेभ्योऽज्ज्ञानि फलान्वेष तेभ्यो जीव-
न्ति जीविनः ॥ १०७ ॥

सूर्यप्रस्तं च नीरं च वाटे तस्मात्समुद्भवः । सूर्यो मेवाद्यः सर्वं विवात्रा तोनिस्तृपिताः ॥
रुद्राब्दे यो जलवणे गजश्च सागरो मतः । सस्याधिगो नृपो मन्त्री विवात्रा ते निरुपिताः
जलादिकानां सस्यानां तृणानां च निरूपितम् । अब्देऽब्देऽभ्येव तत्सर्वं कल्पे कल्पे युगे युगे
हस्ती समुद्रादादाय करेण जलमीप्सितम् । दद्याद्वनाय तदद्याद्वानेन प्रेरितो यनः ॥

स्थाने स्थाने पृथिव्या च काले काले यथोचितम् । ईशोच्छ्वाऽऽविर्भूतं च न मरिप्रति

मन्वकम् ॥ ११ ॥

भूतं मध्यं मविप्यच्च महःक्षुद्रं च मध्यमम् । घात्रा निरूपितं कर्म केन तात निवार्यते ॥

जगच्चराचरं सर्वं द्रुतं तेनेश्वराज्ञया । आदौ विनिर्मितं भक्ष्यं पश्चाज्जीव इति स्मृतः ॥

अम्यासात्स स्वभावो हि स्वाभावात्कर्म एव च । जायते कर्मणा भोगो जीविनां सुख-

दुःखयोः ॥ १४ ॥

यातनाजन्ममरणरोगशोकमयानि च । समुत्पत्तिर्विषाद्विद्या कविता वा यशोऽपशः ॥

पुण्यं च स्वर्गवासश्च पापं नरकसंस्थितिः । मुक्तिर्मुक्तिर्हरिर्दास्यं कर्मणा घटते नृणाम् ॥

सर्वेषां जनको हीशश्चास्यासः शीलकर्मणाम् । धातुश्च फलदाता च सर्वं तस्येच्छया मवेत्

विनिर्मितो विशाढ्येन तत्त्वानि प्रकृतिर्मेगत् । कूर्मश्च शेषवर्णी चाऽऽब्रह्मस्तम्न एव च

यस्याऽऽज्ञया मरुत्कूर्मं धत्ते शेषं निर्माते सः । शेषो वसुंधरां मूर्ध्ना सा च सर्वं चराचरम्

यस्याऽऽज्ञया सदा पाति जगत्प्राणो जगन्त्रये । तपाति भ्रमणं कृत्वा मृगोलं सुप्रमाकरः ॥

दहन्मग्निः संचरते मृत्युश्च सर्वजन्तुषु । उदयतिः शालिनां कोठे पुष्पाणि च फलानि च

स्वे स्वे स्थाने समुद्राश्च तूर्णं मज्जनत्यधोऽधुना । तभीशं भज भक्त्या च शक्रः किं कर्तुमीश्वरः

ब्रह्माण्डं च कतिविषयाविर्भूतं तिरोहितम् । विषयश्च कतिविधा यस्य भ्रूमङ्गलीलया ॥

मृत्योर्मृत्युः कालकालो विषाद्विधिरेव सः । भज तं शरणं तात स ते रक्षां करिष्यति

अहोऽष्टाविंशदिन्द्राणां पतने यदहर्निशम् । विधातुरेव जगतामष्टोत्तरशतौघिकः ॥ २९ ॥

निधेपाद्यस्य पतनं निर्गुणस्याऽऽत्मनः प्रभोः । एवंमृते तिष्ठतीशे शक्रपूजा विदम्बनम् ॥

इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो विरराम च नारद । प्रशशंसुश्च मुमयो भगवन्तं सभासदः २७

मन्दः सपुलको हृष्टः सभायां साक्षुलोचनः । आनन्दयुक्ता मनुजा यदि पुत्रैः पराजिताः ॥

श्रीकृष्णाज्ञां समाज्ञाय चकार स्वरतिवाचनम् । क्रमेण वरणं तत्र सर्वेषां च चकार ह ॥

पर्वतस्य मुभीन्द्राणां चकार पूजनं मुदा । बुधानां ब्राह्मणानां च गवां वह्नेश्च सारदम् ॥

तत्र पूजासमाप्तौ च क्रतौ च समुहोत्सवे । नानाप्रकारवाद्यानां बभूव शब्द उल्लसः ॥

जपशब्दः शङ्खशब्दो हरिशब्दो बभूव ह । वेदमङ्गलकाण्डं च पपाठ मुनिपुंगवः ॥

मन्दिनां प्रवरो डिण्डी कंसस्य सचिवः प्रियः । उच्चैः पपाठ पुरतो मङ्गलं मङ्गलाष्टकम् ॥

कृष्णः शैलान्तिकं गत्वा भिन्नां मूर्तिं विधाय च । वस्तु खादामि शैलोऽस्मि परं पृथिव्यु-

वाच ह ॥ ३४ ॥

उवाच नन्दं श्रीकृष्णः पश्य शैलं पितः पुरः । वरं प्रार्थय मद्रं ते भविता चेत्पुत्राव ह ॥
 हरेर्दास्यं हरेर्भक्तिं वरं वप्ने स बल्लवः । द्रव्यं मुक्त्वा वरं दत्त्वा सोऽन्तर्धानं त्रकार ह ॥
 मुनीन्द्रान्ब्राह्मणाश्चैव भोजयित्वा च गोपपाः । नन्दिभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च मुनिभ्यश्च धनं ददौ
 मुनिभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि दत्त्वा नन्दो मुदाऽन्वितः । रामकृष्णौ पुरस्कृत्य सगणः स्वालयं ययौ
 रौप्यं वस्त्रं सुवर्णं च वरमदवं मणिं तथा । भक्ष्यं द्रव्यं बहुविधं नन्दिने डिण्डिने ददौ ॥३९॥
 स्तुत्वा नत्वा रामकृष्णौ मुनयो ब्राह्मणा ययुः । ययुरप्सरसः सर्वा गन्धर्वाः किंनरास्तथा
 राजानो बल्लवाः सर्वे चाऽऽगता ये महोत्सवे । सर्वे प्रणम्य श्रीकृष्णं ययुः सादरपूर्वकम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शक्रः कोपप्रस्फुरिताधरः । मत्सर्पेक्षे बहुविधां निन्दां श्रुत्वा सुरेश्वरः ॥
 मरुद्भिर्वारिदैः सार्धं रथमारुह्य सत्वरम् । जगाम नन्दनगरं वृन्दारण्यं मनोहरम् ॥४०॥
 सर्वे देवा ययुः पश्चाद्युद्धशास्त्रविशारदाः । शस्त्रास्त्रपाणयः कोपाद्रथमारुह्य नारद ॥
 वायुशब्दैर्मेषशब्दैः सैन्यशब्दैर्भयानकैः । चकम्पे नगरं सर्वे नन्दो भयमवाप ह ॥
 मार्यां संबोध्य स्वगणमुवाच शोककातरः । रहःस्थलं समानीय नीतिशास्त्रविशारदः ॥

नन्द उवाच—

हे यशोदे समागच्छ वचनं शृणु रोहिणि । रामकृष्णौ समादाय व्रज दूरं व्रजात्प्रिये ॥
 बालका बालिका नार्यो भान्तु दूरं भयाकुलाः । बलवन्तश्च गोपाकास्तिष्ठन्तु मत्समीपतः ॥
 मेधाश्च निर्गमिष्यामो वयं च प्राणसंकटात् । इत्युक्त्वा बल्लवश्चेष्टः सस्मार श्रीहरिं मिया
 प्रताञ्जलिपुतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकंधरः । काण्वशात्लोकस्तोत्रेण तुष्टाव ह शचीपतिम् ॥

नन्द उवाच—

इन्द्रः सुरपतिः शक्रो दितिजः पवनाग्रजः ॥ १९१ ॥
 सहस्राक्षो भगाङ्गश्च कश्यपाङ्गज एव च । निडोनाश्च सुनासीरो मरुत्वान्पाकशासनः ॥
 जयन्तजनकः श्रीमान्छीशो दैत्यसूदनः । वज्रहस्तः कामसखो गौतमीव्रतनाशनः ॥
 धृष्टहा वासवश्चैव दधीचिदेहभिक्षुकः । निष्णुश्च वामनभ्राता पुरुहूतः पुरंदरः ॥
 दिवस्पतिः शतमखः सुत्रामा गोत्रभिद्रिभुः । लेखर्षभो बलारातिर्गम्भमेदो सुराश्रयः ॥
 संकन्दनो दुश्च्यवनस्तुरापाप्मेघवाहनः । आखण्डलो हरिहयो नमुचिप्राणनाशनः ॥
 धृष्टश्रवा वृषश्चैव दैत्यदर्पनिपूदनः । षट्पत्वारिशतानामानि पापघ्नानि विनिश्चितम् ॥
 स्तोत्रमेतत्कौशुमोक्तं नित्यं यदि पठेन्नरः । महानिपत्तो शक्रस्तं वज्रहस्तश्च रक्षति ॥
 अतिवृष्टिशिलावृष्टिवज्रपाताश्च दारुणात् । कदाचिन्न भयं तस्य रक्षिता वासवः स्वयम् ॥

यत्र गेहे स्तोत्रमिदं यश्च जानानि पुण्यवान् । न तत्र वज्रपतनं शिलावृष्टिश्च नारद ॥

नारायण उवाच—

स्तोत्रं नन्दमुखाच्छ्रुत्वा चुनोप मधुसूदनः । उवाच पितरं नीतिं प्रज्जलन्प्रसूतेजसा ॥
 कं स्तौषि भीरो को वेन्द्रस्त्यज भीतिं ममान्तिके । क्षणार्धे भस्मसात्कर्तुं क्षमोऽहमवलीलया,
 गाश्च वत्साश्च बालाश्च योषितो हि भयातुराः । गोवर्धनस्य कुहरे संस्थाप्य तिष्ठ निर्भयम् ॥
 बालस्य वचनं श्रुत्वा तच्चकार मुदाऽन्वितः । हरिर्दधार शैलं तं वामहस्तेन दण्डवत् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र दीप्तोऽपि रत्नतेजसा । अन्धीभूतश्च सहसा बभूव रजसाऽऽवृतः ॥
 सवातो मेघनिकरश्चच्छाद गगनं मुने । वृन्दावने बभूवातिवृष्टिरेव निरन्तरम् ॥ ६८ ॥
 शिलावृष्टिर्वज्रवृष्टिरुल्कापातः सुदारुणः । समस्तं पर्वतस्पर्शात्पतितं दूरतस्ततः ॥ ६९ ॥
 विफलस्तत्समारम्भो यथाऽनीशोद्गमो मुने । दृष्ट्वा मोघं च तत्सर्वं सद्यः शक्रश्चक्रोप ह
 जग्राहामोघकुलिशं दधीच्यस्थिविनिर्मितम् । दृष्ट्वा तं वज्रहस्तं च जहत्स मधुसूदनः ॥
 सहस्रं स्तम्भयामास वज्रमेवातिदारुणम् । सहामरगणं मोघं चकार स्तम्भनं विभुः ॥
 सर्वं तान्धुनिश्चलास्ते भित्तौ पुत्तलिका यथा । हरिणा जृम्भिनः शक्रः सद्यस्तन्द्रामवाप ह ॥
 ददर्श सर्वं तन्द्राया तत्र कृष्णमथ जगत् । द्विभुज मुरलीहस्तं रत्नालंकारभूषितम् ॥ ७४ ॥
 पीतवस्त्रपरीधान रत्नसिंहासनस्थितम् । ईषद्वास्यप्रसन्नासं भक्त नृग्रहकारकम् ॥ ७५ ॥
 चन्द्रनोदितसर्गाङ्गमेतत्सर्वं चराचरम् । दृष्ट्वाऽद्भुततमं तत्र सद्यो मूर्ध्निवाप ह ॥ ७६ ॥
 जनान् मन्त्र तत्रैव प्रदत्तं गुरणा पुरा । सहस्रदलपद्मं ददर्श ज्योतिरूषणम् ॥ ७७ ॥
 तत्रान्तरे दिव्यरूपमतीव सुमनोहरम् । नवीनजलोत्कर्षे श्यामसुन्दरविग्रहम् ॥ ७८ ॥
 सद्गुरुसारनिर्माणज्वलनकरकुण्डलम् । ज्वलन्मणीन्द्रमकरकिरीटोज्ज्वलशेखरम् ॥ ७९ ॥
 ज्वलना कौस्तुभेन्द्रेण वण्टवक्षःस्थलोऽज्ज्वलम् । भगिकेयूरवलयमणिमञ्जीररञ्जितम् ॥
 अन्तर्बहिः सम दृष्ट्वा तुष्टाव परमेश्वरम् ॥ ८० ॥

इन्द्र उवाच—

अक्षरं परमं ब्रह्म ज्योतीरूपं सनातनम् । गुणातीतं निराकारं स्वेच्छामयमनन्तकम् ॥
 भक्तध्यानाय सेवायै नानारूपधरं वरम् । शुद्धैस्तुतिदयाम युगानुक्रमेण च ॥ ८२ ॥
 शुद्धेन स्वरूपं च सत्ये सत्यस्वरूपिणम् । प्रेताया बुद्धिमाकार ज्वलन्ते प्रसूतेन वा ॥
 द्वापरे पीतवर्णं च शोभिनं पीतवाससा । कृष्णवर्णं कळी कृष्णं परिपूर्णतमं प्रभुम् ॥

निवधाराचरोत्कृष्टदयाममुन्दराविग्रहम् । नन्दैकनन्दनं वन्दे यशोदानन्दनं प्रभुम् ॥८५॥
 गोपिकाचेतनहरं राधाप्राणाधिकं परम् । विनोदमुरलीशब्दं कुर्वन्तं कौतुकेन च ॥८६॥
 रूपेणाप्रतिमेनैव रत्नभूषणभूषितम् । वन्द्यकोटिसौन्दर्यं विभक्तं शान्तमौश्वरम् ॥८७॥
 कीदृशं राधया सार्धं वृन्दारण्ये च कुत्रचित् । कुत्रचित्त्रिजनेऽरण्ये राधावसःस्थलस्थितम्
 जलक्रीडां प्रकुर्वन्तं राधया सह कुत्रचित् । राधिकाकवरीमारं कुर्वन्तं कुत्रचिद्वने ॥८९॥
 कुत्रचिद्राधिकापादे दत्तवन्तमलक्तकम् । राधाचर्षिततान्त्र्यं गृह्णन्तं कुत्रचिन्मुदा ॥९०॥
 पश्यन्तं कुत्रचिद्राधो पश्यतीं वक्त्रचक्षुषा । दत्तवन्तं च राधायै कृत्वा मालां च कुत्रचित्
 कुत्रचिद्राधया सार्धं गच्छन्तं रासमण्डलम् । राधादत्तां गले मालां धृतवन्तं च कुत्रचित् ॥
 सार्धं गोपालिकामिश्रं विहरन्तं च कुत्रचित् । राधां गृहीत्वा गच्छन्तं विहाय तां च कुत्रचित्
 विप्रपत्नीदत्तमन्त्रं मुक्त्वन्तं च कुत्रचित् । मुक्त्वन्तं तालफलं बालकैः सह कुत्रचित् ॥
 बलं गोपालिकानां च हरन्तं कुत्रचिन्मुदा । गवां गणं व्याहरन्तं कुत्रचिद्बालकैः सह ॥
 कालीयमर्द्धि पादाब्जं दत्तवन्तं च कुत्रचित् । विनोदमुरलीशब्दं कुर्वन्तं कुत्रचिन्मुदा ॥
 गायन्तं रम्यसंगीतं कुत्रचिद्बालकैः सह । स्तुत्वा शक्रः स्तवन्त्रेण प्रणनाम हरिं भिया ॥
 पुरा दत्तेन गुरुणा एषो वृत्रासुरेण च । कृष्णेन दत्तं कृपया ब्रह्मणे च तपस्यते ॥९८॥
 एकादशासुरो मन्त्रः कवचं सर्वलक्षणम् । दत्तमेतत्कुमाराय पुष्करे ब्रह्मणा पुरा ॥९९॥
 कुमारोद्भिरसे दत्तं गुरवेऽद्भिरसा मुने ॥ २०० ॥

इदमिन्द्रकृतं स्तोत्रं नित्यं भक्त्या च यः पठेत् । स हि प्राप्य दृढां भक्तिमन्ते दास्यं ॥

लभेद्भुवम् ॥ २०१ ॥

जन्ममृत्युजराव्याधिशोकेभ्यो मुच्यते नरः । न हि पश्यति स्वप्नेऽपि यमदूते यमालयम्

नारायण उवाच—

इन्द्रस्य वचने श्रुत्वा प्रसन्नः श्रीनिकेतनः । प्रीत्या तस्मै वरं दत्त्वा स्थापयामास पर्वतम्
 प्रणम्य च हरिं शक्रः मययौ स्वगणैः सह । गह्वरस्था जनाः सर्वे प्रजमुग्धरादृहम् ॥
 ते सर्वे मेनिरे कृष्णं परिपूर्णतमं विभुम् । पुरस्कृत्य व्रजस्थाश्च मययौ स्वालयं हरिः ॥
 दृष्ट्वा नन्दः पुत्रं तं पूर्णव्रज सनातनम् । पुलकाक्षितसर्वाङ्गो भक्तिपूर्णाश्रुलोचनः ॥६॥

नन्द उवाच—

नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च । जगद्धिताय वृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः ॥
 नमो ब्रह्मण्यदेवाय ब्रह्मणे परमात्मने । अनन्दकोटिब्रह्माण्डचामाक्षे नमोऽस्तु ते ॥८॥
 नमो वत्सादिरूपाणां जीवरूपाय सांसिणे । निर्लेहाय निर्गुणाय निराकाराय ते नमः ॥

अतिसूक्ष्मस्वरूपाय स्थूलात्स्थूलतमाय च । सर्वेश्वराय सर्वाय तेजोरूप नमोऽस्तु ते ॥
 अतिप्रत्यक्षरूपाय ध्यानासाध्याय योगिनाम् । ब्रह्मविष्णुमहेशानां वन्द्याय नित्यरूपिणे
 भास्ते चतुर्णां वर्णानां युगेष्वेव चतुर्षु च । शुक्लरक्तपीतश्यामामिधानगुणशालिने ॥११॥
 योगिने योगरूपाय गुरवे योगिनामपि । सिद्धेश्वराय सिद्धाय सिद्धानां गुरवे नमः ॥
 यं स्तोतुमक्षमो ब्रह्मा विष्णुर्ध्वं स्तोतुमक्षमः । यं स्तोतुमक्षमो रुद्रः शेषो यं स्तोतुमक्षमः ॥
 यं स्तोतुमक्षमो धर्मो यं स्तोतुमक्षमो रविः । यं स्तोतुमक्षमो लम्बोदरश्चापि पदाननः ॥
 यं स्तोतुमक्षमाः सर्वे मुनयः सनकादयः । कपिलो न क्षमः स्तोतुं सिद्धेन्द्राणां गुरोर्गुरुः ॥
 न शक्तौ स्तवने कर्तुं नरनारायणावृषी । अन्ये जडधियः के वा स्तोतुं शक्ताः परात्परम्
 वेदा न शक्ता नो वाणी न च रुद्रमीः सरस्वती । न राधा स्तवने शक्ता किं शक्नुवन्ति ॥

विपश्चितः ॥ १८ ॥

क्षमस्व निखिलं ब्रह्मलपराधं क्षणे क्षणे । रक्ष मां करुणासिन्धो दीनबन्धो भवार्णवे ॥
 पुरा तीर्थे तपस्तप्त्वा पुत्रः प्राप्तः सनातनः । स्वकीयचरणाम्भोजे भक्तिं दास्यं च देहि मे
 ब्रह्मत्वममरत्वं वा सालोक्यादिकमेव वा । त्वत्पदाम्भोजदास्यस्य कलां नार्हति षोडशीम्
 इन्द्रत्वं वा सुरत्वं वा संप्राप्तिं सिद्धिस्वर्गयोः । राजत्वं चिरजीवित्वं सुधियो गणयन्ति किम्
 एतद्यत्कायितं सर्वं ब्रह्मत्वादिकमीश्वर । भक्तसङ्कसणार्घस्य नोपमा ते किमर्हति ॥१९॥
 त्वद्भक्तो यस्त्वत्सदृशः कस्त्वां तर्कितुमीश्वरः । क्षणार्धालापमात्रेण पारं कर्तुं स चेश्वरः ॥
 भक्तसङ्गाद्भवत्येव भक्तिं कर्षुमनेकवा । त्वद्भक्तजलदालापजलसेकेन वर्धते ॥ २० ॥
 भक्तकालापतापात्तु शुष्कतां याति तत्क्षणम् । त्वद्गुणस्मृतिसेकाच्च वर्धते तत्क्षणे स्फुटम्
 त्वद्भवत्यङ्कुरमुद्भूतं स्फूर्तं मानसजं परम् । न नश्यं वर्धनीयं च नित्यं नित्यं क्षणे क्षणे
 ततः संप्राप्य ब्रह्मत्वं भक्तस्य जीवनाय च । ददात्येव फलं तस्मै हरिदास्यमनुत्तमम् ॥
 संप्राप्य दुर्लभं दास्यं यदि दासो बभूव ह । सुनिश्चयेन तेनैव जितं सर्वं भयादिकम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा भक्त्या च नन्दस्तस्यौ हरेः पुरः । प्रसन्नवदनः कृष्णो वदौ तस्मै तद्दीप्तिमतम्
 एवं नन्दकृणु स्तोत्रं नित्यं भक्त्या च यः पठेत् । सुदृढां भक्तिमाप्नोति सद्यो दास्यं लभेद्वरेः
 तपस्तप्त्वा यदा द्रोणस्तीर्थे च धरया सह । स्तोत्रं तस्मै पुरा दत्तं ब्रह्मणा तत्सुदुर्लभम् ॥
 हरेः पदसरो मन्त्रः कवचं सर्वरक्षणम् । इह सौमरिणा दत्तं तस्मै तुष्टेन पुष्करे ॥२३॥
 तदेव कवचं स्तोत्रं स च मन्त्रः सुदुर्लभः । ब्रह्मणोऽरोन मुनिना नन्दाय च तपस्यते ॥

मन्त्रः स्तोत्रं च कवचमिष्टदेवो गुरुस्तथा । या यस्य विद्या प्राचीना न तां त्यजति निश्चितम्
इत्थेवं कथितं स्तोत्रं श्रीकृष्णारुयानमद्भुतम् । सुखदं मोक्षदं सारं भवबन्धविमोचनम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस० नारदना० इन्द्रयागमज्ञाननन्दः
स्तोत्रप्रस्तावैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा राधिकानायो बलेन सह बालकैः । जगाम ततालवनं परिपक्वफलाभितम् ॥
वृक्षाणां रसिता दैत्यः खररूपी च घेनुकः । कोटिसिंहसमबले देवानां दर्पनाशनः ॥
शरीरं पर्वतसमं कूपतुल्ये च लोचने । ईषापङ्कजसिमा दन्तास्तुण्डं पर्वतगह्वरम् ॥
शतहस्तपरिमिता जिह्वा लोला मयानका । कासारसदृशी नाभिः शब्दस्तस्य मयानका
हृष्टा तालवनं बाला हर्षमापुरनिन्दिताः । कौतुकात्कृष्णमूचुस्ते स्मेराननसरोरहाः ॥१॥

बाला ऊचुः—

हे कृष्ण कस्यासिन्धो दीनबन्धो जगत्पते । महानल मलभ्रातः समस्तबलिनां वरः ॥१॥
भवधानं कुरु विभो क्षणार्धं नो निषेदने । क्षुधितानां शिशूनां च भक्तानां भक्तवत्सला ॥
स्वादूनि सुन्दराण्येव पश्य तालफलानि च । मङ्गलं चालयितुं वृक्षान्पातितुं च फलानि च
नानावर्णानि पुष्पाणि पकानि दुर्लभानि च । आज्ञां करोषि चेत्कृष्ण चेष्टां कर्तुं वयं समाः
किं त्वन्न दैत्यो बलवान्तररूपी च घेनुकः । अजितस्त्रिदशैः सर्वैर्महाबलपराक्रमः ॥१०॥
दुर्निवार्यश्च सर्वेषां कंसस्य सचिवो महान् । हिंसकः सर्वजन्तूनां वनानामस्ति रासिता ॥
सुविचार्य जगत्कान्त वद नो वदतां वर । युक्तं कार्यमयुक्तं वा कर्तव्यमपवा न वा ॥
बालवानां वचः श्रुत्वा मगवान्मधुसूदनः । उवाच मधुरं बालान्वचनं तत्सुखावहम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

किं वोदैत्याद्वयं बाला यूयं मत्सहचारिणः । वृक्षान्मङ्गलत्वा चालयित्वा फलानि
खादतामपम् ॥ ११ ॥

श्रीकृष्णाज्ञां समादाय बलका बलशालिनः । उत्पेतुर्वृक्षशिखरं क्षुधिताश्च फलार्थिनः ॥
नानाप्रकारवर्णानि स्वादूनि सुन्दराणि च । फलानि पातयामासुः परिपक्वानि नारद ॥
केषिद्धमञ्जुर्वृक्षांश्च चालयामासुरेव च । वेचित्कोलाहलं चकुर्ननृतुस्तत्र केषन ॥१७॥
भवत्स तद्वत्पथ बालका बलशालिनः । फलान्पाशाय गच्छन्तो ददृशुर्दैत्यपुंगवम् ॥

महाबलं महावीर्यं धारं गर्दभस्वपिणम् । आगच्छन्तं महावीरात्कुर्वन्तं शब्दमुस्मरणम् ॥
 तं दृष्ट्वा हस्तं सर्वे फलीनि तल्लज्जुमिया । कृष्ण कृष्णोति शब्दं च प्रचक्रुर्बहुधा भृशम् ॥
 अस्मान्नेरसं समीगच्छं हे कृष्ण करुणानेधे । हे सर्वेषां नो रक्षं प्राणां नो यान्ति दानवात् ॥

हे कृष्ण हे कृष्ण हरे मुरारे गोविन्द दामोदर दीनबन्धो ।

गोपीश गोपेश मवार्षवेऽस्माननन्त नारायण रक्ष रक्ष ॥ २२ ॥

भयेऽभये वाऽथ शुभेऽशुभ वा सुखेपु दुःखेपु च दीननाथ ।

त्वया विनाऽन्य शरणं मवार्षवे न नोऽस्ति हे माधव रक्ष रक्ष ॥ २३ ॥

। जयं जयं गुणोत्तिष्ठो कृष्ण भक्तवन्धो बहुतरंगयुक्तान्बालकान् रक्ष रक्ष ।
 जहि दनुजकुलानामाशमस्माकमन्तं सुरकुलबलदपै वर्धयेम निहत्य ॥ २४ ॥
 बालानां विह्वलं दृष्ट्वा बलेन सह माधव । आजगाम शिशुस्थानं मयहां भक्तवत्सलं ॥
 भयं नागितं मयं नास्तीत्युक्त्वा दुद्रवि संस्वरम् । ईषद्भास्यप्रसन्नास्यो निर्भये दत्तवाञ्छितं ॥
 दृष्ट्वा कृष्णं बलं बाला ननृतुर्विजहर्षयम् । हरिरमृतिस्राभयंदा सर्वमेकलदायिका ॥
 श्रीकृष्णो दानव दृष्ट्वा प्रसन्नं पुरतः शिशून् बलं संबोध्य बलिनमुवाच मधुसूदनः ॥

श्रीकृष्ण उवाच-

दानवो बलिपुत्रोऽयं नाम्नां सिंहसिक्को बली । गर्दभो ब्रह्मशर्पेण शर्पो दुर्वाससा पुरा ॥
 पार्ष्णिष्ठो मम वधोऽयं महाबलपराक्रमः । अहमेन वधिष्यामि त्वं रक्ष बालकान्बलं ॥
 औदार्यं बालकान्तर्बान्दूरं गच्छेरियुवाच ह । तान्मृहीत्वा बलः शीघ्रं जगाम त्वरयाऽऽज्ञया
 दृष्ट्वा कृष्णं दानवन्दो महाबलपराक्रमः । जग्रास ललितां कोपाज्ज्वलेदग्निशिखोपमम् ॥
 बभूवोतिदाहयुक्तो मृतुकामोऽतितेमसा । उज्जग्रास पुनर्देत्यो विभु तेजस्विनं मिया ॥
 उज्जितं संतपीशं च दृष्ट्वा देत्यो मुमोच ह । अतीव सुन्दरं शान्तं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
 कृष्णदर्शनमोत्रेण बभूवीस्य पुरास्मृति । आत्मानं बुबुधे कृष्णं जगतां कारणं परम् ॥
 तेजस्वरूपमीश तं दृष्ट्वा तुष्टाव दानवः । यथागम यथाजन्म गुणार्तातिं श्रुतैः परम् ॥

दानव उवाच-

शर्मनोऽसि स्वमंशेन मत्पितुर्यज्ञभिक्षुकः । राज्यहर्ता च श्रीहर्ता सुतलस्थलदायकः ॥
 बलिमेत्तिवशो वीरः सर्वेशो भक्तवत्सलं । शीघ्रं त्वं हिन्धि मां पार्ष्णिष्ठो महाबलपराक्रमः
 मुनेर्दुर्वाससः शपथोदीदृशं जन्म कुत्सितम् । मृत्युरुक्तश्च मुनिना ध्वस्तो मम जगत्पते ॥
 पोटशारेण चक्रेण सुतोक्षणेनातितेजसा । जहि मां जगतीं नाम सद्भक्तिं कुरु मोक्षद ॥

स्वमंशेन वराहश्च समुद्धर्तुं वसुंधराम् । वेदानां रक्षिणा नाथ हिरण्याक्षनिपुदनः ॥४१॥
 त्वं नृसिंहः स्वयं पूर्णो हिरण्यकाशिपोर्वधे । भेदादानुप्रहारार्थाय देवानां रक्षणाय च ॥
 त्वं च वेदोद्धारकर्ता मीनांशेन दधानिवे । नृपस्य ज्ञानदानाय रक्षा सुरविपयोः ॥
 शेषाधारश्च कर्मस्त्वमंशेन दृष्टिहेतवे । विश्वाधारश्च विश्वस्त्वमंशेनापि सहस्रधुन ॥
 रामो दाशरथिस्त्वं च जानक्युद्धारहेतवे । दशकंधरहन्ता च सिन्धो सेतुविधायकः ॥
 कलया परशुरामश्च जमदग्निस्तुतो महान् । त्रिःसप्तकृत्वो भूपाना निहन्ता जगतीपते ॥
 अंशेन कपिलस्त्वं च सिद्धानां च गुरोर्गुरुः । मातृज्ञानप्रदाता च योगशास्त्रविधायकः ॥
 अंशेन ज्ञानिना श्रेष्ठो नरनारायणावृषी । त्वं च धर्ममुतो भूत्वा लोकविस्तारकारकः ॥
 अधुना वृष्णरूपस्त्व परिपूर्णतमः स्वयम् । सर्वेषामवताराणां बीजरूप सनातन ॥
 यशोदाजीवनो नित्यो नन्दैकानन्दवर्धनः । प्राणाधिदेवो गोपीना राधाप्राणाधिकप्रियः ॥
 वसुदेवसुतः शान्तो देवकीदुःखमञ्जन । अयोनिर्भव श्रीमानृषिबीमारहारकः ॥५१॥
 पूतनायै मातृगतिं प्रदाता च कृपानिधिः । नककेशिप्रलम्बानां ममापि मोक्षकारकः ॥
 स्वेच्छामयं गुणातीत भक्तानां भयमञ्जन । प्रसीद राविकानाथ प्रसीद कुरु मोक्षगम् ॥
 हे नाथ गार्दभीयोनेः समुद्धर भवार्णवात् । मूर्खस्त्वद्भक्तपुत्रोऽहं मामुद्धर्तुं स्वप्रहंसि ॥
 वेदा ब्रह्मादयो यं च मुनीन्द्राः स्तोतुमक्षमाः । किं स्तोमि ते गुणातीतं पुरा दैत्योऽधुना खरः ॥
 एवं कुरु कृपासिन्धो येन मे न भजेज्जनु । दृष्ट्वा पादारविन्दं ते कः पुनर्भजनं व्रजेत् ॥
 ब्रह्मा स्तोता खरः स्तोता नोपहासितुमर्हसि । सदीश्वरस्य विज्ञस्य योग्यायोग्ये समा कृपा ॥
 इत्येवमुक्त्वा दैत्येन्द्रास्तथौ च पुरतो हरेः । प्रसन्नवदनः श्रीमाननितुष्टो बभूव ह ॥
 इदं दैत्यकृतं स्तोत्रं नित्यं भक्त्या च यः पठेत् । सालोक्यसाष्टिसार्मीप्यं लीलयां लभते हरेः ॥
 इह लोके हरेर्भक्तिमन्ने दास्यं सुदुर्लभम् । विद्या श्रियं सुकविता पुत्रपौत्रा-प्यशौ लभेत् ॥

नारायण उवाच—

श्रुत्वाऽनुभवेन दैत्येन्द्रस्तवनं करुणानिधि । कथं करोमि संहारमीदृशं भक्तमित्यहो ॥
 अनुमन्य रम्यं तत्सं संहारहरिः स्वयम् । न हि युक्तो वधः स्तोदुर्दुर्वक्तुर्भिषिरीश्वरात् ॥
 दानयो मायया विष्णोर्विसस्मार पुन स्वयम् । दुरक्षिस्तत्कण्ठदेशे कविशानं चकार ह ॥
 उवाच श्रीहरिर् दैत्यः कोपात्प्रफुरितावरः । मुने सद्यो मर्तुमानो दैवप्रन्तो विवेचन ॥

दैत्य उवाच—

ध्रुवं रवं मर्तुक्वामोऽसि दुर्बुद्धे मान्वाभक्त । अयं प्रम्परायित्वामि त्नामहं यमनादिरम् ॥

आयासि जीवनाकाङ्क्षो मम तालवनं शिशो । न यास्यासि पुनर्मेहं मान्धवं न हि द्रक्ष्यसि
 न कंसो न जरासंधो नरको न समो मम । देवाः कम्पन्ति मे नित्यं के चान्ये मत्तमा मुवि
 न हि संहारकर्ता च मां संहर्षु क्षमः शिवः । न च ब्रह्मा न विष्णुश्च न मृत्युः काल एव च
 मम तालतरुन्मङ्कत्वा पातयित्वा फलानि च । अहंकरोपि सहसा किमहो कस्य तेजसा
 कस्त्वं वद बटो सत्यं कमनीयोऽतिसुन्दरः । दुर्लभं जीवर्नं दातुं मद्यं कथमिहागतः ॥
 इत्युक्त्वा मस्तके कृत्वा प्रेरयित्वा तु तं बली । दूरतः पातयामास श्रीकृष्णं मरणोन्मुखः
 पातयित्वा च तं मूर्ध्नि विषाणाम्यां अवान सः । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण तद्विषाणे नमज्जमदुः
 दैत्यो भग्नविषाणश्च तमीशं कोपयन्मुने । जग्रास चर्षणं कर्तुं भग्नदन्तो नभूव ह ॥
 तेजसा दग्धवक्त्रश्च तमुज्जग्राह तत्क्षणे । जज्वाल व्यथितः कोपाद्ददार खुरतो महीम् ॥
 घूर्णयित्वा तु लाङ्गूलं द्यवदं कृत्वा भयानकम् । स जगाम शिशुस्थानं दद्रुबुर्बालका भिया
 बभूव च प्रेरयामास मस्तकेन महाबली । बलो मुष्टिं ददौ तस्मै मूर्छामाप ततोऽसुरः ॥
 क्षणेन चेतनां प्राप्य जगाम हरिसंनिधिम् । बैलमुष्ट्या च व्यथितः पुनर्मुर्छामाव सः ॥
 पुनश्च चेतनां प्राप्य समुत्तस्यो व्यथाकुलः । उत्तसज्जं ब्रूहेण्डं मूर्ध्नं च भयमाव ह ॥
 क्षणात्संधिक्षणं प्राप्य महानलपराक्रमः । कृत्वा शिरसि गोविन्दं घूर्णयामास दानवः ॥
 पातयामास मूर्ध्नि तं घूर्णयित्वा पुनः पुनः । उत्थाद्य तालवृक्षं तं ताडयामास माधवः
 यथा केशप्रहारेण दानवस्य भवेद्वच्यथा । तथा नभूव दैत्यस्य तालवृक्षस्य ताडनात् ॥
 गोवर्धनं समुत्थाद्य घातयामास तं विभुः । पपात वेगाच्छैलेन्द्रस्तस्योपरि महामुने ॥
 पर्वतस्य प्रहारेण मूर्छामाप महाबलः । नभूव जर्जराङ्गश्च रुधिरं च समुद्धमन् ॥८१॥
 क्षणेन चेतनां प्राप्य समुत्तस्यो रूपाऽसुरः । गृहीत्वा पर्वतश्रेष्ठं प्रेरयामास माधवम् ॥
 हृष्ट्वा शैलमुत्पतन्तं बेगेन मधुसूदनः । जग्राह दक्षिणकोरं यथेक्षुदण्डवत्प्रभुः ॥८२॥
 पूर्वस्थाने पर्वतं तं स्थापयामास कौतुकात् । गृहीत्वा दैत्यकर्णाम्रं पातयामास दूरतः ॥
 उत्पत्य च महावेगाच्चकार वेष्टनं हरेः । पृथिवीं घर्षयामास तद्विषाग्रेण खुरेण च ॥
 प्रगृह्य श्रीहरिं वेगात्कृत्वा मूर्ध्नि महासुरः । उत्पत्य मनोयात्री लीलया उत्सवोजनम् ॥
 महारं च तपोर्युद्धं निर्लेसे च नभूव ह । ततो गृहीत्वा श्रीकृष्णं पपात घरणीतले ॥
 पुनर्मुहूर्तं युद्धं च नभूव मृतले तथोः । मुदा हरिः प्रशशंस प्रहस्य दानवेश्वरम् ॥
 मद्गच्छस्य बभूव पुनं धन्यं तज्जीवमं परम् । स्वस्त्यातु ते दानवेन्द्र वरस निर्वाणतां मन ॥
 छदर्थं स्वस्तिकीर्तये परं निर्वाणकारणम् । सर्वाधिकं सर्ववरं लभ स्थानं मनोहरम् ॥

इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णः सस्मार चक्रमुत्तमम् । सूर्यकोटिसमं दीपया जग्राह तत्सुदर्शनम् ॥
विशेष भ्रामयित्वा च षोडशारमनुत्तमम् । विच्छेद लीलयाऽवश्यं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥
पपात मस्तकं भूमौ दानवस्य महात्मनः । तेनःसमूह उत्तस्यौ शतसूर्यसमप्रमः ॥
विछोक्त्य हरिलोकं संश्लिष्टं कृष्णपदान्नुजे । संप्राप्य(१) परमं मोक्षमहो दानवपुंगवः ॥
गगनस्याः सुराः सर्वे मुनयश्च भृशं मुदा । पारिजातप्रसूनानां चक्रुस्ते तत्र वर्षणम् ॥
नेदुर्दुःसुमयः स्वर्गे ननूतुश्चाप्सरोगणाः । जगुर्गन्धर्वनिकरास्तुष्टुवुर्मुनयो मुदा ॥ ९८ ॥
स्तुत्वा जगुः सुराः सर्वे मुनयो हर्षविह्वलाः । चेनुकस्य वधं दृष्ट्वा तत्राऽऽगमश्च बालकाः
बलश्च बलिनां प्रेष्टस्तुष्टाव पुरुषोत्तमम् । तुष्टुवुर्बालकाः सर्वे ननूतुश्च मुदाऽन्विताः ॥
दत्त्वा कृष्णनलाम्बां च प्रपकानि फलानि च । सर्वाणि भक्षयामासुर्बालाः पश्यमानसाः ॥
मुक्त्वा पीत्वा हरिः शीघ्रं बलेन बालकैः सह । जगाम स्वालयं ब्रह्मनिहत्य दानवेश्वरम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० चेनुकवधो नाम

द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

केन पापेन बलिनो गर्दमतमवाप ह । दुर्वासाः केन दोषेण शशांष दानवेश्वरम् ॥ १ ॥
केन पुण्येन वा नाथ बैलिनः श्रीहरेः पदम् । सहसैकत्वमुक्तिं च संप्राप दानवाधिपः ॥
मुने सर्वे सुविस्तार्य वद संदेहप्रजन । अहो कविमुखे काव्यं नूतनं नूतनं पदे पदे ॥

नारायण उवाच—

शृणु वत्स पवक्ष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । पुरा श्रुतं धर्मवक्त्रात्पर्वते गन्धमादने ॥ १ ॥
पाद्वक्त्रं च वृत्तान्तं विचित्रं सुमनोहरम् । नारायणकपोपेतं कर्णवीथूपमुत्तमम् ॥ २ ॥
यत्र कल्पे कथा चेयं तत्र त्वमुपवर्णनः । आकल्पनीयां सश्रीकः सुन्दरः स्थिरयोवनः ॥
पञ्चाशत्कामिनीनां च पतिः शृङ्गारतत्परः । वरेण ब्रह्मणस्त्वं च सुकण्ठो गायनेश्वरः ॥
अनुक्षणं पपुस्तास्ते सुन्दरं मुखपद्मकनम् । निमेषरहिताः सर्वाः कामप्रभाप्रपीडिताः ॥
तासां प्राणैश्च घटितो विविना त्वमिव श्रुतम् । दिवानिशं सहचरा न जीवन्ति स्वया विना
पुष्पोद्याने च रहसि स्थाने स्थाने मनोरमे । गहरेषु च शैलानां कन्दरेषु नदीषु च ॥
काननेषु च रम्भेषु श्मशाने जन्तुवर्जिते । ययामनोरथं ताश्च क्रीडां चक्रुस्तथा सह ॥

तदा दैवादिधे, शापाद्भूत्वा दोसीमुतो भवान् । अधुना ब्रह्मणः पुत्रो वैष्णवोऽच्छिद्यमो न नात्
 असंख्यकरूपजीवी च वैष्णवप्रवरो महान् । ज्ञानदृष्ट्या सर्वदर्शी भियशिष्यश्च धूर्जटेः ॥
 तस्य कल्पस्य वृत्तान्तं मुने मतो निशामय । विस्तार्य दैत्यवृत्तान्तं कथयामि सुधोषमम् ॥
 एकदैव बलेः पुत्रो नाम्ना साहसिको बली । स्वतेजसा मुराञ्जित्वा प्रतस्ये गन्धमादनम् ॥
 चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गो रत्नमूषणमूपितः । रत्नसिंहासनस्थश्च बहुसैन्यसमन्वितः ॥ १९ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तेन पथा याति तिलोत्तमा । रूपेणाप्सरसा श्रेष्ठा नानावेषविधायिनी ॥
 चारुचम्पकवर्णाभा रत्नाभरणमूपिता । नवयौवनसंपन्ना कामत्राणप्रपीडिता ॥ २० ॥
 ईषद्भास्यप्रसन्नास्या दिव्यवस्त्रं सुविभ्रती । वरुधूमङ्गयुक्ता सा गजेन्द्रमन्दगामिनी ॥ २१ ॥
 रत्नमूर्धं मुखेन्दुं च दृष्ट्वा साहसिको युवा । वायुना मुक्तवस्त्रायास्तस्या मूर्धमवाप ह ॥
 सा ददर्श बलेः पुत्रमतीव सुमनोहरम् । प्रफुल्लमालतीमाला विभ्रतं नवयौवनम् ॥ २२ ॥
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यं सुस्मितं सुमनोहरम् । दृष्ट्वा तं विस्मिता कामात्कटाक्षं च चकार सा
 श्रीढायै चन्द्रलोकं च गच्छन्ती चन्द्रकामुकी । तस्यै केन च्छलेनैव मत्ता शृङ्गारलालसा
 दर्श दर्श च तस्यास्यं प्रहस्य वक्त्रक्षुपा । मुखस्याऽऽच्छादनं चक्रे वाससा सा पुनः पुनः ॥
 पुलकाङ्कितसर्वाङ्गं धर्मकर्मसमन्वितम् । बभूव काममत्तोऽपि योनौ कण्डूयनं जलम् ॥
 विसरमार शशधरं बलिपुत्रमनोरथा । अहो को वेद भुवने दुर्ज्ञेयं पुंश्चलीवनः ॥ २३ ॥
 पुंश्चल्या यो हि विश्रान्तो विधिना स विदग्धितः । बहिष्कृतश्च यशसा धर्मेण स्वकुलेन च
 मालिङ्गितं नूतनं प्राप्य विनश्यति पुरातनम् । तदा स्वकर्मसाध्या सा को वा तस्याः प्रियोऽप्रियः
 दैवे कर्मणि पैत्र्ये च पुत्रे बन्धौ न भर्तारि । दारुणं पुंश्चलीचित्तं सदा शृङ्गारकर्मणि ॥
 प्राणाधिकं रतिज्ञं साऽमृतदृष्ट्या च पुश्चली । रत्नमदं रत्नविज्ञं विपदृष्ट्या हि पश्यति ॥
 सर्वेषां स्पलमभ्येव पुंश्चलीना न कुत्रचित् । दारणा पुश्चली जातिर्नरपातिभ्य एव च ॥
 निष्कृतिः सर्वभोगान्ते सर्वेषामस्ति निश्चितम् । न पुंश्चलीना विनेन्द्र यावच्चन्द्रदिवाकरी ॥
 अन्धासा कामिनीना च कीट हन्तुं च या दया । सा नास्ति पुंश्चलीना तु कान्तं हन्तुं पुरातनम्
 पान्तं दृष्ट्वा हिनस्त्येव सोवायेनावल्लया । रतिज्ञं नूनं प्राप्य विपतुष्यं पुरातनम् ॥
 पृथिव्या यानि पावानि पुंश्चलीष्वेव मारते । तिष्ठन्ति ताम्बो न पराः पापिष्ठाः सन्ति केचन
 पुंश्चलीपारिषक्तं सर्वपातकमिश्रितम् । दैवे कर्मणि पैत्र्ये च न देयं च तथा जलम् ॥ २४ ॥
 अज्ञं विष्टा नलं मूर्धं पुंश्चलीना च निश्चितम् । दत्त्वा भितृभ्यो देवेभ्यो भुक्त्वा च नरकं गमेत्
 शतवर्षं वाऽसूत्रे पचत्येष सुदारणे । शौरान्धकारे कृमयस्तं दशयन्ति दिवानिशम् ॥ २५ ॥

॥ सुधस्यत्वं च यो मुहूर्त्तं दैवाद्येति नराधमः । ससजन्मकृतं पुण्यं तस्य नश्यति निश्चिन्तम् ॥
 ॥ आयुःश्रीयशसां ह्यनिरिह्ये लोके पात्र च । तस्माद्यत्नाद्रक्षणाय माकपात्रं कलत्रकम् ॥
 ॥ पुंश्चलीदर्शने पुण्यं यात्रासिद्धिर्भवेद्भुवम् । स्पर्शने च महापापं तीर्थस्नानाद्विशुध्यति ॥
 ॥ स्नानं दानं व्रतं चैव जपश्च देवपूजनम् । निष्फलं पुंश्चलीनां च भारते जीवनं वृथा ॥ ४२ ॥
 ॥ कथितं कुलटारुणं दुर्ज्ञेयं च यथागमम् । संवादं च तयोस्तत्र प्रकृतं शृणु नारद ॥ ४३ ॥
 ॥ स पुनश्चेतनां प्राप्य तां दृष्ट्वैव वल्लेः सुतः । कामातुरः प्रपत्तश्च जगाम कुलटान्तिकम् ॥
 ॥ उवाच कुटिलापाङ्गी पीनशोणितयोधराम् । ब्रौडया वाससा वक्त्रमाच्छ्रितं कुर्वती मुदा ॥

सहासिक उवाच—

॥ काऽसि त्वं कस्य कन्याऽसि कस्य कान्ताऽसि कामिनि । स्वयं कयासि कं सुभूः पुण्यवन्तं
 मनोहरम् ॥ ४४ ॥
 ॥ कृशान्ते तपसा पूतं भोक्तुं त्वमेव सुन्दरि । यं तं यासि याहि सा त्वं भृत्यं मां कर्तुमर्हसि ॥
 ॥ क्लीणीहि रतिपुण्येन मां भृत्यं रतिलोलुपम् । शृङ्गारलोलुपा त्वं च शृङ्गारं देहि कामुकि ॥
 ॥ स्वया सह ममाऽऽश्लेषो विधिना च विनिर्मितः । निरूपितं यत्तेनैव वार्यते केन तत्प्रिये ॥
 ॥ वाक्यं पीयूषसदृशं सस्मितं वद सुन्दरि । शीघ्रं मुनलताशशैर्बन्धनं कुरु निर्जने ॥ ५० ॥
 ॥ आसनं द्रुहि कल्याणि श्वोरं कनकसंनिभम् । स्तनमण्डलकुम्भं च पौत्रयोग्यं प्रदर्शय ॥
 ॥ तीक्ष्णास्त्रेण कटाक्षेण जजरं कुरु भामिनि । कामसर्पसतं पादस्पर्शनेनारुजं कुरु ॥ ५२ ॥
 ॥ अधरोष्ठाभृतं स्वादु देहि मे क्षुधिताय च । पक्वदाडिमबीजाभं दन्तं दर्शय सुन्दरम् ॥
 ॥ गम्भीरनाभिं त्रिवलीं द्रष्टुमिच्छामि सुन्दरि । नीवीप्रमोक्षणं कर्तुमिच्छा मे वर्तते सदा ॥
 ॥ श्रोणीं पश्यामि ललिता मुनिमानसमोहिनीम् । शरन्मध्याह्नपश्चान्ना प्रमामोचनलोचनाम्
 ॥ शरत्पार्वणचन्द्रास्यं प्रसन्नं च प्रदर्शय । सा च तद्वचनं श्रुत्वा तमुवाच स्मरातुरा ॥
 ॥ दृष्ट्वाऽऽसीत् कामनागेन मानसं सयकामिनी ॥ ५६ ॥

तिलोत्तमोवाच—

॥ पतिस्त्यक्तदृशो नाप कामिनीनां मनीषितः । बलिपुत्रोऽसि धर्मिष्ठो रूपवान्गुणवान्युवा
 शृङ्गारनिपुणः कान्तः कामशास्त्रविशारदः । सदा मनोज्ञः स्त्रीणां त्वं सुवेषश्च स्वभावतः ॥
 ॥ सुवेशं सुन्दरं शान्तं वान्तं दान्तमरोगिणम् । शृङ्गारज्ञं गुणज्ञं त्वां युवानं रसिकं शुचिम् ॥
 ॥ स्त्रीमनोज्ञं दयालुं च बलिष्ठं सन्तभीक्षरम् । दातारमनुरक्तं च कान्तमिच्छति कामिनी ॥
 ॥ एते सर्वे गुणाः कान्तं सन्ति कान्ते त्वयि भुवम् । त्वा न वाञ्छन्ति याः कान्तास्ता आवि-

ज्ञाश्च वसिताः ॥ ६१ ॥

संतोषं ते करिष्यामि समागम्य विधोर्मुह्यताम् । वेपं कृत्वा तु चन्द्रार्प यात्राऽथ तस्य कामिनी ॥
 अन्धालेपणमात्रेण भविता धर्मलक्षणा याश्च धर्माग्र रक्षन्ति तासां च जीवने वृथा ॥
 चन्द्राश्लेषं न जानन्ति यास्ता मूढाः प्रकीर्तिताः । ता एव मातृगर्भस्या न प्राप्ताः पौरुषे रसैः
 स्वर्वेद्यौ मदनश्चन्द्रो मरुस्वान्नलक्ष्मणः । एभिर्नाऽऽलिङ्गिता यास्ता बाधिता रतिकर्मणि ॥
 दिवानिशं मानसं मे तेषां प्रीडां च चिन्तयेत् । विशेषतः कामदेवो निपुणो रतिकर्मणि ॥
 चन्द्रशृङ्गारमाश्लेषमालापममृताधिकम् । अथ तस्य रतिविनं तेन तच्चिन्तयेन्मनः । १९ ॥
 तिलोत्तमावचः श्रुत्वा जहास मलिनन्दनः । सकामश्च सपुलकस्तामुवाच रहःस्थले ॥

साहसिक उवाच—

ब्रह्मणा निर्मिता स्वं च कौतुकेन तिलोत्तमे । भंतो वरा चाप्सरसां विदग्धरसिकेश्वरी ॥
 सुन्दोषसुन्दयोर्नाशानिमित्तेन प्रयत्नतः । सर्वरूपगुणाधारा विधिना च कृता पुरा ॥
 सर्वं जानासि सर्वज्ञे विज्ञे सुरतकर्मणि । हर्षेण श्रोतुमिच्छामि वद वो मानसं वचः ॥
 अतिप्रियश्च को वा च कः स्वभावो वरानने । अकल्प्यं गोपनीयं च श्रोतुमिच्छामि सुन्दरि
 गन्धर्वाणां सुराणां च राज्ञां पुण्यवतामपि । सर्वेषां प्राणतुल्या त्वमेव ते कः परः प्रियः
 असुरस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्य सा तिलोत्तमा । मुखमाच्छानं चक्रे विलोक्य वक्रचक्षुषा ॥
 सत्यं सारमन्तरस्थमव्यक्तमतिगोपनम् । उवाच मानसं वाक्यमज्ञातं विदुषामपि ॥

तिलोत्तमोवाच—

कथनीयं साहसिक पुंश्चलीनां मनोवचः । स्त्रीजातीनां च सर्वासामुपहासकरं परम् ॥ ७९ ॥
 सर्वेषामपि दुर्ज्ञेयं अरितं योषितामपि । विशेषतोऽपि दुर्ज्ञेयं पुंश्चलीनां मनोवचः ॥ ८० ॥
 वेदवेदाङ्गशास्त्रान्तं सर्वं जानाति पण्डितः । कान्त नान्तं विजानाति दिशामाकाशयोषिताम्
 विषादप्यप्रियो वृद्धो रत्नदोऽपि च योषिताम् । युवा सर्वस्वहर्ता चेत्प्राणेश्वरोऽपि परः प्रियः
 युवानं सुन्दरं दृष्ट्वा ह्यार्ता भवति पुंश्चली । विशेषतः सुवेपं च दृष्ट्वैव हतचेतना ॥
 निमेषरहिता तस्य लोचनाभ्यां पिबेन्मुखम् । योनौ जलं क्षरेत्तस्याः सद्यः कण्डूयनं भवेत् ॥
 मनोऽतिलोलमस्यैर्यं सर्वाङ्गानि चकम्परे । जङ्घीमूतं शरीरं च प्रदप्यं मदनालयात् ॥ ८१ ॥
 संप्राप्य तं चेदहसि साऽऽलपं कुरुते स्फुटम् । सकटाक्षं मेरुवक्त्रं दर्शयित्वा पुनः पुनः ॥
 तथा यदि वशं कर्तुं न शशाक जितेन्द्रियम् । स्वमङ्गं दर्शयित्वा तमन्तर्वाक्यं स्फुटं वदेत्
 दुःसाधये नायके दुःखं भवेदाजन्मजन्मनि । तत्पुलकं तत्परं प्राप्य तं विस्मरति पुंश्चली ॥
 पुंश्चलीनामप्रियः कः कः प्रियो वा महीतले । योऽतिशृङ्गारनिपुणः स च प्राणाधिकः प्रियः

पूर्वजारं पतिं पुत्रं भ्रातरं पितरं प्रसूम् । विशिष्टं नूतनं प्राप्य सर्वं त्यजति लीलया ॥ ८६ ॥
 न दानेन न मानेन साधेन स्तवनेन वा । नोपकारेण प्रीत्या वा सा साध्या सुरतिं विना ॥
 शयने भोजने चापि स्वप्ने ज्ञाने दिवानिशम् । नित्यं सत्पुरुषाश्लेषं स्मरन्ति कुलटाः स्त्रियः
 शृङ्गारनिपुणानां च ध्यानसाध्या चिरं परम् । दारुणा पुंश्चलीनातिः प्रार्थयन्ती नवं नवम्
 सर्वासां कुलटानां च चरित्रं कथितं मया । अकथ्यं गोपनीयं च मम हृद्बचनं शृणु ॥ ९० ॥
 मम सन्ति प्रियतरा गन्धर्वेषु सुरेषु च । युवानो रतिशूराश्च कामशास्त्रविशारदाः ॥ ९१ ॥
 विशेषतः शशधरे स्नेहो मे विद्यते परः । ततोऽतिरेक्तः सर्वस्मादपि कामः प्रियो मम ॥
 प्रियो मे कामसदृशो न मूढो न मविष्यति । स्मरस्य स्मरणात्तूर्णं सुस्निग्धं मानसं मम ॥
 इत्येवं कथितं सर्वमात्मनो योषितामपि । आज्ञां कुरु महाराज यास्यामि चन्द्रसंनिधिम् ॥
 चन्द्रस्थानात्तव स्थानं समागत्य सुनिश्चितम् । संतोषं तव दैत्येन्द्र करिष्यामि न संशयः
 श्रुत्वैवं बलिपुत्रश्च जहासोच्चैः पुनः पुनः । सा वक्त्रचक्षुषाऽऽलोक्य तं जहास स्मरातुरा
 छलेन दर्शयामास कठिनं स्तनयोर्युगम् । चारुचम्पकवर्णामं वर्धुलं धानमुच्छ्रितम् ॥ ९७ ॥
 श्रोणीं मुकठिनां रम्यां रम्मास्तम्भाविनिन्दिनीम् । सकटाक्षं रमेरमुखं कपोलं पुलकाक्षितम्
 रहःस्थानं समासाद्य कामेन हतचेतना । पुलकाक्षितसर्वाङ्गी लोचनाभ्यां पपौ मुखम् ॥
 तस्य रूपं च वेषं च दर्शं दर्शं पुनः पुनः । मुखस्याऽऽच्छादनं भावात्कुर्वती सूक्ष्मवाससा
 अतिकामातुरां दृष्ट्वा सुमङ्गो बलिनन्दनः । पप्रच्छ कामिनां कामी भावं विज्ञातुमस्तुक्

साहसिक उवाच—

किं करिष्यसि मां सत्यं वद पङ्कजलोचने । कार्यान्तरं करिष्यामि मुचिरं स्यातुमक्षयः ॥
 कामिनीषु बलात्कारो न धर्मो धार्मिणां प्रिये । विशेषतोऽतिविदुषां नास्माकं स्वकुलोचितः
 शृङ्गारं देहि वा गच्छ रतिं कर्तुं सुरान्तिके । कः समो वा वशीकर्तुं पुंश्चलीं बहुगामिनीम्
 दानवस्य वचः श्रुत्वा शुष्ककण्ठोष्ठतालुका । आत्मानमवधर्ममन्या भिद्यमाना स्मराज्जतः

तिष्ठोत्तमोवाच—

कथमेवं ब्रूहि(पि)त्वं मे कान्तः प्राणाधिकः प्रियः । कथं वा कोऽयुक्तोऽसि कुरु कार्ये
 मनीषितम् ॥ १०१ ॥

त्वामेवं विमुखं कृत्वा यामि चन्द्रान्तिकं यदि । तवामिशापात्तत्रैव सद्यो विघ्नो मविष्यति
 विहारं कुरु मद्रं ते करिष्यति हरिः स्वयम् । पदे पदे शुभं तस्य यः स्त्रीमानं च रक्षति ॥
 अवधन्य त्रिवं मूढो यो याति पुरुषाचमः । पदे पदे तदशुभं करोति पार्वती सती ॥

तिलोत्तमावचः श्रुत्वा जहास मलिनन्दनः । कामशास्त्रेषु निष्णातः तस्यावं बुबुधे सुधीः
 भावं विज्ञाय भावज्ञः कामशास्त्रविशारदः । करे धृत्वा समाश्लिष्य चुचुम्ब मुखपङ्कजम् ॥
 जगाम च तथा सार्धं गन्धमादनगह्वरम् । ददर्श तत्र गत्वा च स्थानं जन्तुविवर्जितम् ॥
 संस्थाप्य रत्नदीपांश्च धूपं च सुमनोहरम् । शय्यां रतिकर्यां कृत्वा सुप्वाप च तथा सह ॥
 नानाप्रकारशृङ्गारं चकार काममोहितः । तिलोत्तमा तं बुबुधे सुरादपि विचक्षणम् ॥
 विपरीतरतौ तुष्टा बभूव रसिकेश्वरी । दिवानिशं न बुबुधे नवसंगममूर्छिता ॥ ११९ ॥
 तिलोत्तमा काममावाहलिपुत्रमुवाच ह । कृत्वा वक्षसि प्रागेशं स्तनयोरन्तरे मुदा ॥

तिलोत्तमोवाच—

कदा द्रक्ष्याम्यहं कान्त मुखचन्द्रं मनोहरम् । एवंभूतं शुभदिनं कदा मे भविता पुनः ॥
 अपि किं रूपमाश्चर्यं गुणो वा तव दानव । ध्रुवं शृङ्गारनिपुणस्त्वत्परो नास्ति कश्चन ॥
 मां विस्मरसि कालेन पुरुष, पट्पदो यथा । स्त्रीणां सत्पुरुषाश्चैव आजीवं मनसि स्थितः
 सत्संगमः शुभदिने पुण्यापुण्यवतां भवेत् । सद्विच्छेदो दुःखहेतुर्मरणादतिरिच्यते ॥
 पीयूषमोमनात्स्वर्गवासादपि च दुर्लभः । सत्संगमः सुखमयोऽप्यसत्संगो निपाधिकः ॥
 क्षणं तिष्ठ महाराज पुनरालिङ्गनं कुरु । त्वया सार्धं मम प्राणा यास्यन्ति चेतसा सह ॥
 इत्येवमुक्त्वा कुलटा कृत्वा वक्षसि सादरम् । पुमङ्गसङ्गोत्पुलका मूर्छाभाप सुखेन च ॥
 कुलटालिङ्गनालापात्सोऽतिकामी बभूव ह । यथा दीप्तः कृष्णवर्त्मा वर्धते हविषाऽधिकम्
 पुनश्चकार शृङ्गारमसुरोऽष्टविधं मुने । चुम्बनं च नवविधं यथास्थाने यथोचितम् ॥
 नृसदन्तकरैः श्रीढा चकार विविधां पुनः । किङ्किणीनां कङ्कणानां बभूव शब्द उर्वणः ॥
 मुनेर्दुर्वाससस्तेन ध्यानमङ्गो बभूव ह । अदृष्टस्य तयोस्तत्र वस्त्रोकाच्छादितस्य च ॥
 योगासनं कुर्वतश्च गन्धमादनगह्वरे । ध्यायतश्चरणाम्भोजं कृष्णस्य परमात्मन ॥ १२८ ॥
 न पपात तयोर्दृष्टिः समीपस्थे महामुनौ । कामात्मनोर्न हि ज्ञानं कापेन हतचेतसोः ॥
 सहसा चेतनां प्राप्य प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा । ददर्श पुरतस्तौ तु मुनिरुन्मील्य लोचने ॥
 दिवानिशं न जानन्तौ संयुक्तौ काममोहितौ । दृष्ट्वा चुकोप तेजस्वी रुद्राशो भगवान्बिभुः
 उवाच तौ विहारान्ते रक्तपङ्कजलोचनः । ध्यानपापपदाम्भोजविच्छेदोद्विग्नमानसः ॥

दुर्वासा उवाच—

उत्तिष्ठ गर्दभाकार निर्लेज मुरपाधम । मत्तमवानस्य नलेः पुत्रः पशुसमप्रभः ॥
 देवो वा मानवो वाऽपि देव्यगन्धर्वरासताः । छज्मां कुर्वन्ति सततं स्वजातौ च पशून्विना
 ज्ञानलज्जाविहीना च खरजाविर्विशेषतः । तस्मात्त्वं दानवश्रेष्ठ खरयोनि प्रजाधुन ॥

तिलोत्तमे त्वमुत्तिष्ठ लज्जाहीना च पुंश्चेली । एतादृशी स्पृहा दैत्यै व्रजं योनिं च दानवीम्
इत्येवमुक्त्वा स मुनिस्तस्यौ तत्र रथा ज्वलन् । तौ च वृष्टुवस्तुर्भातावुत्पाय व्रीडितौ मुनिम्

॥ साहसिक उवाच— ।

त्वं व्रक्षा त्वं च विष्णुश्च त्वं च साक्षान्महेश्वरः । हुताशनस्त्वं सूर्यश्च सृष्टिस्थित्य-

न्तकारकः ॥ १३७ ॥

समापराधं भगान्कृपां कुरु कृपानिधे । मूढापराधं सततं यः समेत्य सदाश्वरः ॥ १३८ ॥

इत्येवमुक्त्वा दैत्येन्द्रो रुरोदोच्चैः पुरो मुनेः । कृत्वा तृणानि दशनं पपात चरणान्मुने ॥

विलोत्तमोवाच—

हे नाथ करुणातिन्धो दीनबन्धो कृपां कुरु । विषिसृष्टौ च सर्वेषां मूढा स्त्रीनातिरेव च ॥

ततोऽतिमता कुलटा सदा कामादुरा परा । लज्जा भीतिश्चेतना च न सन्ति कामुके विमो

इत्युक्त्वा रोदनं कृत्वा जगाम शरणं मुनेः । विना विपत्तौ केषांविज्ज्ञानं भवति मृतले ॥

तपोर्दृष्ट्वा च वैकल्यं नमूय करुणा मुनेः ॥ १४२ ॥

॥ दुर्वासा उवाच—

अतिशयः प्रसादो वा भवेद्देवेन दानव । सत्कीर्तिरपकीर्तिर्वा प्राक्तनप्रभवा ध्रुवम् ॥

विष्णुभक्तत्वलेः पुत्रः संदंशप्रभवो जनः । जनकाद्विष्णुभक्तोऽसि जानामि त्वां सुनिश्चिनम्

जनकस्य स्वभावो हि जन्ये तिष्ठति निश्चितम् । यथा श्रीकृष्णपादाङ्कः कालीयवंशमस्तके

संपाप्य गार्दभी योनिं वत्स निर्वाणतां व्रज । पूर्वं कृष्णार्चनफलं न हि लुप्तं सतां चिरात्

वृन्दशरण्यं तालवनं व्रज शीघ्रं व्रज न्तिकम् । प्राणास्त्वय्यक्त्वा हरेश्चकामुर्किं प्राप्स्यसि

निश्चितम् ॥ १४० ॥

तिलोत्तमे भारते त्वं चाणपुत्री भविष्यसि । श्रीकृष्णपौत्रादलेपेण पुनः पुत्रा भविष्यसि ॥

इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्विरराम महामुने । तौ जन्मतुर्पथास्थानं प्रणम्य मुनिपुंगवम् ॥

इत्युक्तं सर्ववृत्तान्तं दैत्यस्य स्वरजन्मनः । तिलोत्तमा चाणपुत्री हृष्याऽनिरुद्धकामिनी ॥

इति श्रीमत्सं० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदनः० तिलोत्तमाबालिपुनयो-

र्व्रक्षसावप्रस्तावो नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

निगूढं दृष्टुं वृत्तान्तं मुनेर्दुर्वासतो मुने । अहोऽस्य दारसंयोगः कथं तदूर्ध्वरेतसः ॥ १४१ ॥

दृष्ट्वा तयोश्च शृङ्गारं मुनिः कामी बभूव ह । नितेन्द्रियोऽसत्संसर्गादोषः सांसारिको भवेत्
 सहसा तस्य हृदये बभूव सुरते स्पृहा । तपस्तप्त्वा तत्र दध्यौ कामिनी मदनादुरः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तेन पथा याति मुनीश्वरः । प्रार्थयन्त्या पतिं सन्तमौर्वेक्ष्य सुतया सह ॥
 ऊरुद्धवो ब्रह्मणश्च पुरा कल्पे तपस्यतः । ऊर्ध्वरेताश्च योगिन्द्र और्वस्तेन इति स्मृतः ॥
 तस्य जानूद्धवा कन्या कन्दली नाम विश्रुता । दुर्वाससं प्रार्थयन्ती नान्यं मनसि रोषते
 समुतो हि मुनिश्रेष्ठो मुनेदुर्वाससः पुरः । तस्यो महाप्रसन्नश्च ज्वलद्यग्निशिखोपमः ॥
 मुनीन्द्रोऽपि मुनीन्द्रं तं पुरो दृष्ट्वा ससंभ्रमः । प्रजवेन समुत्तस्यौ ननाम च मुदाऽन्वितः
 और्वो दुर्वाससं तत्र समाश्लिष्य मुदाऽन्वितः । उवाच मुनये सर्वं कन्यकाया मनोरथम्
 और्व उवाच—

विरुधाता कन्दली नाम मम कन्या मनोहरा । भौटा त्वामेव ध्यायन्ती श्रुत्वा वाचिक-
 वक्त्रतः ॥ १० ॥

अयोनिभंभवा कन्या श्रैलोक्यं मोहितुं क्षमा । सर्वरूपगुणाचारा दोषेणैकेन संयुता ॥
 अतीव कलहाविष्टा कोपेन कटुभाषिणी । नानागुणयुतं द्रव्यं न त्यजेदेकदोषतः २२ ॥
 और्वस्य वचनं श्रुत्वा हर्षशोकान्वितो मुनिः । ददर्श कन्यां पुरतो गुणरूपसमन्विताम्
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यां शरत्पङ्कजलोचनाम् । ईषद्धासप्रसन्नास्यां पीनश्रोणिपयोधराम् ॥
 नक्षयौवनसंयुक्ता पश्यन्ती वक्त्रचक्षुषा । रत्नालंकारशोभादद्यां बह्विषुद्धांशुकान्विताम्
 मुनिर्मुमोह ता दृष्ट्वा कामबाणप्रपीडितः । उवाच तं मुनिश्रेष्ठं हृदयेन विदूयता ॥

दुर्वासा उवाच—

नारीरूपं त्रिभुवने मुक्तिमार्गनिरोधकम् । व्यवधानं तपस्यायाः संततं मोहकारणम् ॥
 कारागारे च संसारे दुर्वहं निगडं परम् । अच्छेद्यं ज्ञानखड्गैश्च महद्भिः शंकरादिभिः ॥
 सङ्किञ्जायातिरिक्तं च कर्ममोगात्परात्परम् । इन्द्रियादिन्द्रियाचाराद्विद्यायाश्च मतेरपि ॥
 आदेहं सङ्गिनी छाया भोगान्तं भोग एव च । देहेन्द्रियाणि जीवान्तं विद्या चैवा-
 वशीलिनम् ॥ २० ॥

मतिश्चैवावशीलान्ता सुखी जन्मनि जन्मन्ति । यावज्जीवी च सुखीको न तावज्जन्मखण्डनम्
 यावच्च जीविनो जन्म तावद्भोगः सुखावहः । परं मुनीन्द्र सर्वस्माद्भरिषादाब्जसेवनम् ॥
 ध्यायताः कृष्णपादाब्जं मम विघ्नो बभूव ह । न जाने कर्मदोषेण केन वा पूर्वजन्मनः ॥
 पुंश्चल्या सह शृङ्गारं दृष्ट्वा दैत्यस्य गमनः । बभूव कामसंयुक्तं दत्तं धात्रा च तत्फलम् ॥
 किं त्वहं तव कन्यायाः कटूक्तिशतकं मुने । ध्रुवं क्षमां करिष्यामि दास्यामि च ततः फलम्,

सर्वतोऽपि परां निन्दा खोक्तूक्तिसंहिष्णुता । अतोऽपि निन्दितः सस्सु खोजितो भुवनत्रये
तथाऽऽज्ञो मस्तके कृत्वा ग्रहीष्यामि सुतो तव । उपेता कामिनी त्यक्त्वा कालमूर्ध्न्यं वनेतरः
रहस्युपास्यतो कामातुष्वली चेज्जितोन्द्रियः । परित्यजेद्वैभवाधर्मात्तरकं वनेत ॥
इत्येवमुक्त्वा दुर्वासा विरसो मुने पुरः । मुनिर्वदोक्तविधिना ददौ तस्मै सुतो मुने ॥
स्वस्त्युवाच दुर्वासा मुनिश्च यौवर्कं ददौ । कन्यासमर्पणं कृत्वा मोहाच्चैव रुरोद ह ॥
मूर्ध्निवाप स मुनिः स्वकन्याविरोहात्तुरः । अपत्यभेदशोकौघः स्वात्मारामं न मुञ्चति ॥
क्षणेन चेतना प्राप्य बोधयागास कन्यकां । मूर्च्छितो तातेर्विच्छेदाद्गुदन्नां शोकसंयुताम्

और्व उवाच—

शृणु वत्से प्रवक्ष्यामि नीतिसारं सुदुर्लभम् । हितं सत्यं च वेदोक्तं परिणामसुखावहम् ॥
म्वकान्तश्च परो बन्धुरिह लोके परेशं च । नहि कान्तात्परः प्रेयान् कुलस्त्रीणां परो गुरुः
देषपूजा व्रतं दानं तपश्चानर्शनं जपः । स्नानं च सर्वतीर्थेषु क्षीप्तां सर्वमस्तेषु च ॥ ३५ ॥
प्रादक्षिण्यं पृथिव्याश्च ब्राह्मणातिथिसेवनम् । सर्वाणि पतिसेवायाः कलौ नाहन्ति षोडशीम्
किमेतैः पतिमक्ताया अमक्तायाश्च भारते । यद्दुःखी सुखारम्भे साकाङ्क्षः प्रयमो भवेत्
पतिसेवापरो धर्मः सर्वशास्त्रेषु पठ्यते । स्वप्रज्ञानेन सततं कान्तं नारायणाधिकम् ॥ ३७ ॥
दृष्ट्वा तत्परणाम्भोजसेवां नित्यं करिष्यति । परिहासेन कोपेन भ्रमेणावज्ञया सुते ॥ ३८ ॥
कटूक्तिं स्वामिनः सोऽसात्परोक्षात्रं करिष्यति । स्त्रियां वाग्मोनिदुष्टायां कामतो भारते भुवि
प्रायश्चित्तं श्रुतौ नास्ति नर्कब्रह्मणः शतम् । सर्वधर्मपरीना या कटूक्तिं कुरुते पतिम् ॥
शतजन्मकृतं पुण्यं तस्या नश्यति निश्चितम् । देखा कन्या बोधयित्वा जगाम मुनिपुंगवः ॥
स्वात्मारामः स्वाश्रमे च तस्यौ खीसहितो मुदा । संयोगेच्छावृते चित्ते काशी संप्राप्य कामि-

नीम् ॥ ४२ ॥

अहो सुकृतिनां कामो वाञ्छामात्रेण सिध्यति । शय्यां रतिकरीं कृत्वा मुनिश्रेष्ठो महामुने ॥
शुभे क्षणे गृहीत्वा तां सुखाय निर्मेने प्रियाम् । नारीरसानभिज्ञः स्यादाजन्म मुनिपुंगवः ॥
तथाऽपि सुरतो विज्ञः कामशास्त्रविशारदः । नानामकारं शृङ्गारं चकार विधिपूर्वकम् ॥
नवसंगममात्रेण मूर्छां संपाप कन्दली । मूर्छां प्राप मुनिश्रेष्ठो बुबुधे न दिवानिशम् ॥ ४६ ॥
एवं प्रतिदिनं तत्र चकार सुरतिं मुने । निदम्भाया निदम्बेन नमूव संगमः सम ॥ ४७ ॥
संचमूव गृहासक्तस्तपस्त्वक्त्वा मुनीश्वरः । करोति कलहं नित्यं कन्दली स्वामिना सह ॥
मुनिन्द्रो बोधयागास नीतिवाक्येन कामिनीम् । सा तत्र बुबुधे किञ्चित्करोति कलहेऽहम् ॥
तातप्रदत्तज्ञानेन सा न शान्ता भव्य ह । न हीयते प्रचोपेन स्वभावो दुरतिक्रमः ॥ ५० ॥

नित्यं कटूक्तिं कान्तं सा करोति हेतुना विना । जगत्प्रवृत्तिं तेन तथा बोधतस्त वयिष्य ।
 संया कृतां कटूक्तिं च समासंस्थां चकार ह । मोघयामास तां नित्यं सद्यो मोहाद्व्याधिभिः
 कटूक्तिशतकं पूर्णं तत्कालेन बभूव ह । समां चकार कृपया कटूक्तिं च शमाधिनाम् ॥
 पत्नीकटूक्त्वा नियतं प्रदग्धं मानसं मुनेः । तस्याः कटूक्तिपारिष्याः कर्म पूर्णं बभूव ह
 स्वात्मारामो दयालुश्च कोपं त्यक्तुं न त समः । शशाप यामिनी मोहाद्भस्मराशिर्भवेति च
 मुनेरिद्विजितभात्रेण भस्मसारसा बभूव ह । एवमत्युच्छ्रितानां च न कस्यापि जगत्रये ॥
 शरीरे भस्मसाद्भूते प्रतिविम्बः । स चाऽऽत्मनः । जीवस्तत्रान्तरितस्यो ह्यथाच विनयात्प्रभुम्

जीव उवाच—

हे नाथ सर्वदर्शी एवं सततं ज्ञानवस्तुषुपा । सर्वं जानासि सर्वतः किमहं बोधयामि ते ॥
 सदुक्तिर्वा कटूक्तिर्वा कोपः संताप एव च । लोभो मोहश्च कामश्च क्षुत्तिपासादिकं च यत्
 स्पर्शं वाश्यं च नाशश्च हृदयादयं समुद्भवम् । सर्वं शरीरधर्मं च न जीवस्य न चाऽऽत्मनः
 सत्त्वं रजस्तम इति शरीरं त्रिगुणात्मकम् । तच्च नानापकारं च निबोध कथयामि ते ॥
 किञ्चित्सत्त्वातिरिक्तं च किञ्चिदेव रजोधिकम् । तमोतिरिक्तं किञ्चिच्च न सत्त्वं कुञ्चिन्मुने
 सत्त्वोदयाच्च मुक्तीच्छा कर्मेच्छा च रजोगुणात् । तमोगुणाज्जीवहिंसा कोपोऽहंकार एव च
 कोपात्कटूक्तिर्नियतं कटूक्त्वा शत्रुता भवेत् । तथा चाभियता सद्यः शत्रुः कः कस्य भूतले
 को वा भियोऽभियः कोना किं मित्रं को रिपुर्भवेत् । इन्द्रियाणि च मीनानि सर्वत्र शत्रुमित्रयोः
 प्राणाधिकः प्रियः स्त्रीणां मर्तुः प्राणाधिका मित्रा । बभूव शत्रुता सद्यो दुरुक्त्या च सणावृद्धयोः
 यद्भतं तद्भतं सर्वं कामदोषेण वै प्रभो । समापराधं निखिलं किं कर्तव्यं वदामि ते ॥६७॥
 किं करोमि क्व यामीति मविता कुत्र जन्म मे । तव नान्यस्य जायाऽहं भविष्यामि जगत्रये
 इत्येवमुक्त्वा जीवश्च मौनीभूतो बभूव ह । मूर्छामवाप स मुनिः शोकेन हतचेतनः ॥६८॥
 स्वात्मारामो महाज्ञानी जहार चेतनामहो । स्त्रीविच्छेदो विदग्धानां सर्वशोकात्परात्परः
 क्षणेन चेतना प्राप्य प्राणास्त्यक्तुं समुद्यतः । तत्र योगासनं कृत्वा चकार वायुधारणम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र जगाम ब्राह्मणोऽर्भकः । दण्डी छत्री रक्तवासा बिभ्राचिलकमुत्तमम् ॥
 सस्मितः श्यामवर्णश्च प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा । वयसाऽतिशिशुः शान्तो ज्ञानी वेदविदां वरः
 दृष्ट्वा तं संभ्रमेणैव दुर्वासाः प्रणनाम ह । वासयामास तत्रैव पूजयामास भक्तिः ॥
 उवाच ब्राह्मणवटुर्दत्त्वा तस्मै सदाशिपम् । तद्दर्शनादाशिषा च सर्वं दुःखं गतं मुनेः ॥
 शिशुरूपं क्षणं स्थित्वा तमुवाच विचक्षणः । पीयूषतुल्यं नीत्यैषं नीतिशास्त्रविशारदः ॥

विशुखाच—

सर्वं जानासि सर्वज्ञं गुरोर्मन्त्रप्रसादतः । किं तत्त्वं त्वामहं विप्रं पृच्छामि शोककातरम् ॥
 ब्राह्मणानां तपो धर्मस्तपसाध्यं जगन्नयम् । स्वधर्मं वै पारित्यज्य किमिदानीं करोषि मोः॥
 का कस्य पत्नी कः कान्तः कस्या वा भुवनत्रये । मूर्खाणां वञ्चनां कर्तुं करोति मायया हरिः
 मिथ्या पत्नी तवेयं च क्षणात्तेन गताऽधुना । न हि सत्यमदृश्यं च मिथ्या यत्राचिरस्थितिः
 एकाऽनंशा च भगिनी वसुदेवसुता हरेः । पार्वत्यंशसमुद्भूता सुशीला चिरजीविनी ॥८१॥
 कल्पे कल्पे सुन्दरी सा तव पत्नी भविष्यति । मनो देहि तपस्याया मुदा कतिपर्यं दिनम् ॥
 कन्दली कदलीजातिर्भविष्यति महींतले । शुभदा फलदा कान्ता सत्सूता सुदुर्लभा ॥
 कल्पान्तरे शान्तिरूपा तव पत्नी भविष्यति । आत्युच्छ्रितस्य दमनमुचितं च श्रुतौ श्रुतम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा शशिं च विप्ररूपी जनार्दनः । दत्त्वा ज्ञानं च विप्राय सोऽन्तर्धानं चकार ह ॥
 मुनिः सर्वं भ्रमं त्यक्त्वा तपस्याया मनो दधे । कन्दली कदलीजातिर्विभूव धरणीतले ॥
 दैत्यस्तालवनं गत्वा बभूव गर्दमाकृतिः । तिलोत्तमा बाणपुत्री बभूव समये मुने ॥८७॥
 दैत्येन्द्रो विष्णुचक्रेण प्राणास्त्यक्त्वा सुबाञ्छितम् । संप्राप्य चरणाम्भोजं मुनेरपि सुदुर्लभम्
 काले तिलोत्तमा भूत्वा जगाम स्वालय पुनः । कृष्णपौत्रालिङ्गनेन परिपूर्णमनोरया ॥
 इत्येवं वयितं श्रुत्वा श्रीकृष्णाख्यान्मुत्तमम् । पदे पदे सुन्दरं च किं भूयः श्रोतुमिच्छसि॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसूक्त० नारदना० तालफलभक्षणप्रसङ्गे
 बलिपुत्रमोक्षो नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

श्रुतं किमद्भुतं ब्रह्मन् हरेश्वरितमद्भुतम् । विशेषतस्तव मुखे ह्यतीव सुमनोहरम् ॥ १ ॥
 मृताया मुनिवन्द्याया शाश्वद्दुर्वाससो मुनेः । किं चकार समागत्य तन्मे ब्रूहि तपोधन ॥

नारायण उवाच—

सरस्वतीनदीतीरे तपस्या कुर्वतो मुनेः । पपात धौतमूर्ध्वाच्च धार्यमाणं च वायुना ॥३॥
 पृथिव्यां पतिते वस्त्रे तपस्तप्यत्वा मुनीश्वरः । ध्यानेन बभूवे सर्वं कन्यासंचान्विसंयतम्॥
 जगाम शोकविलोऽपि तूर्णं नामातुराश्रमम् । सिपेच पृथिवीरेणूच्छ्वस्तयनविन्दुना ॥
 गत्वाऽऽलयसमीपं च विप्रः कातरमानसः । हे वत्से कन्दलीत्येवमुवाच च पुनः पुनः ॥

अशुरस्य स्वरं ज्ञात्वा दुर्वासा मयविहृतः । महिर्बभूव शीघ्रं च पपात चरणाम्बुने ॥७॥
 मणस्य अशुरं शोकाद्विललाप भृशं पुनः । प्रवृत्तिं कथयामास मुहूर्तो मुनिपुत्रमम् ॥८॥
 श्रुत्वा याती शुचाऽविष्टः पपात धरणीतले । मूर्छामास महाज्ञानी निश्चेद्यो हि मया मृतः
 मृतं दृष्ट्वा स दुर्वासा मेने मनसि संवष्टम् । चेतनां वारयामास प्रयत्नेन महामुनेः ॥
 संप्राप्य चेतनां शीघ्रमुवाच तं पुरःस्थितम् । ज्ञामातॄं शोकयुतं भीतं प्रणतकंठमम् ॥
 महाशोकादध्वपूर्णं रक्तपङ्कलोचनम् । कोपात्कम्पितवान्मृगधरासंश्रुतः स्फुरिताग्रः ॥

और्वं उवाच—

अये बलवृद्धिर्वंश पौत्रास्तं जगतीपतेः । स्वल्पदोषे बहुतरः कृतो दण्डसवया कथम् ॥
 त्वृक्षन्म शंकराशेन, शिष्यस्तस्य जगद्गुरोः । वेदवेदाङ्गविज्ञश्च सर्वज्ञो गुणवान्प्रथमम् ॥
 अनसूया महासाध्वी कमलांशा तव प्रसूः । न जाने केन दोषेण तव भैतादृशी मतिः ॥
 गुणवाञ्छनको यस्य माता गुणवती, सती । तयोः पुत्रो दयाहीनो गतिः सूक्ष्मा श्रुतेरहो ॥
 मम प्राणाधिनो कन्या मुदा त्वयि समर्पिता । महागुणान्विता स्वल्पदोषेण परिमिश्रिता ॥
 वामुष्टायाश्च दण्डो हि परित्यागः श्रुतो श्रुतः । त्वया, श्लोकाद्यदि, त्यक्त्वा पित्रा, यत्नेन पाशिता
 मदपत्यं, स्वल्पदोषे, यतो मामीकृतं, त्वया । पराभवस्तव महाऽभिव्यक्तिः, न, संशयः ॥
 महता स्तूत्रननुना सर्वेषां जीविना सदा । खष्टा, पाता च शास्ता च भगवान्कृष्णानिधिः
 इत्युक्त्वा च मुनिश्रेष्ठो, विलप्य च पुनः पुनः । हेऽहं वत्सेह्यस्यीत्युक्त्वा जगाम स्वालयं रथा
 गते मुनीन्द्रे दुर्वासा बिललाप भृशं पुनः । ज्ञानेन विस्मृतः शोको नभूव द्विगुणः पुनः ॥
 शोकानलो हि कालेन विच्छिन्नो ज्ञानमामना । चन्द्रदर्शनशुष्केन्वदानेन धर्षते पुनः ॥
 स्मारं स्मारं प्रिया तत्र विलप्य च पुनः पुनः । बोधयित्वा स्वमात्मानं तपस्याया मनोदधौ
 इत्येवं वयितं सर्वं मुने, शापस्य कारणम् । नभूव तस्य कालेन दुःसहश्च परामयः ॥

नारद उवाच—

दुर्वासाः शकरस्याशः शिवस्तुल्यश्च तेजसा । तेजस्वी को महानेव चकार, तत्पराभवम् ॥

नारायण उवाच—

अम्बरीषो हि राजेन्द्रः सूर्यवंशसमुद्भवः । श्रुष्टिष्णुचरणाम्बोने तन्मनाः संततं मुने, ॥
 न राज्येषु न मार्गेषु न पुत्रेषु प्रज्यासु च । न संपत्सु क्षणं चित्तं पुण्यवर्माभितासु च ॥
 ध्यायतेऽहर्निशं धर्मां स्वमे ज्ञाने हर्षि मुदा । महाजितेन्द्रियः शान्तो विष्णुक्तापरायणः ॥
 एवादर्शनवतरतः कृष्णपुत्रासु तत्परः । सर्वकर्मस्वलिप्तश्च कर्ता वृष्णार्पितेषु च ॥३०॥
 सुतीक्ष्णं पोटशारं च हरेर्भक्तं सुदर्शनम् । तेजसा हरितुल्यं च सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥

ब्रह्मादिभिः स्तूयमानं पूजितं च सुरासुरैः । प्रमुणारसितं शश्वदक्षायै नृपसंनिधौ ॥३१॥
एकादशीनतं कृत्वा द्वादशीदिवसे सति । स्नात्वा विधाय पूजां च काष्ठेन विधिपूर्वकम्
दक्ष्या दातुं ब्राह्मणेभ्यः सुवर्णरजतादिकम् । ब्राह्मणान्मोक्षयित्वा च भोजनार्थमुवास ह
एतस्मिन्नन्तरे विप्रस्तपस्वी क्षुधितो मुने । दण्डी छत्री शुक्लवासा विभ्रत्तिलकमुत्तमम् ॥
जटिकोऽतिकृशस्त्रगतः शुष्ककण्ठोष्ठशालुकः । तत्राऽऽनगाम भगवान्दुर्वासा नृपतेः पुरः ॥
स च दृष्ट्वा मुर्वीन्द्रं तमुत्पाय च प्रणम्य च । दत्त्वा पायं च संपीत्वा स्वर्णसिंहासनं ददौ
तस्मै दत्त्वाऽऽशिषं विप्रः समुवास सुखासने । प्रपच्छ राजा तं पीतः काऽऽज्ञा ते वद कामितम्
नृपेन्द्रवचनं श्रुत्वा तमुवाच महामुनिः । बुभुक्षितस्य मे राजन्द्रेण त्वं विधिपूर्वकम् ॥३२॥
किं स्वधर्मपणमन्त्रं जप्त्वाऽऽद्यान्मचिरेण वै । क्षणं प्रतीक्षता राजलियुक्त्वा च गतो मुनिः ॥
गते विप्रे तु राजर्षिश्चिन्तां प्राप दुरत्ययाम् । विलोक्य विगतप्रायां द्वादशीं भयसंयुतः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र समायान्तं गुरुं मुदा । नत्वा निवेद्य सर्वं तु नृपतिः समुवाच ह ॥
नाऽऽप्नोति मुनिशार्दूलः प्रयाति द्वादशीं तिथिः । संकटेऽस्मिन्निवेद्यं च विविच्य विधिपूर्वकम्
शीघ्रं वद मुनिश्रेष्ठः भद्रामद्रं च मामिति ॥ ३३ ॥

। श्रुत्वा नृपोऽपि त्वरितमुवाच मुनिपुंगवः । हितं तदप्यं च वेदोक्तं परिणामसुखायहम् ॥

वसिष्ठ उवाच—

द्वादश्याः समप्तीतायां त्रयोदश्यां तु पारणम् । उपवासकलं हत्वा अतिनं हन्ति निश्चितम् ॥
ब्रह्महत्यासमं पापं भवेत्तस्य श्रुतौ श्रुतम् । भक्ष्यद्रव्यं स्रोतुल्यामित्याह कमलेश्वरः ॥
न भोजनित्वा मूढभेदतिथिं समुपस्थितम् । स अस्तः क्षुधितो मुदक्ते कुर्मापाके भवेद्भुवम्
शतवर्षं तत्र तिष्ठन्नरश्चाष्टालतां वनेत् । व्याधियुक्तो दरिद्रश्च भवेज्जमानि जन्मनि ॥
अतोऽतिमूर्खं किं नृपोऽभुजा परमसंकटे ॥ रक्षां कुरु द्वयोर्धर्मं समालोक्य वदामि ते ॥
उपवासकलं रक्त कृष्णस्य चरणोदकम् । मुक्त्वा शीघ्रमपो राजंस्तद्भक्षणमभक्षणम् ॥
इत्युक्त्वा ब्रह्मणः पुत्रो विरराम महामुने । बुभुजे तज्जलं किंचिरकृष्णपादाम्बुजं स्मरन् ॥
एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मज्ञानगाम मुनीश्वरः । विच्छेद कोपात्सर्वज्ञः स्वजटां नृपतेः पुरः ॥
ततः समुत्थितः शीघ्रं पुरुषोऽग्निशिखोपमः । लहगहस्तो महामीनो रामेन्द्रं हन्तुमुद्यतः
हरेर्भक्तं च तं दृष्ट्वा सूर्यकोटिसमप्रभम् । विच्छेदः कृत्यापुरुषं ब्राह्मणं छेतुमुद्यतम् ॥
दृष्ट्वा मुदश्चरन् विप्रो दुद्राव भयविह्वलः । द्विजः पश्चात्तं ददर्श ज्वलद्गन्धिमोपमम् ॥
ब्रह्माण्डकमणं कृत्वा निर्विण्णोऽतिमयाकुलः । तं च मत्ता जगन्नाथं ब्रह्माणं शरणं यथा ॥
आहि ग्राहीत्येवमुक्त्वा विवेश ब्राह्मणः समाम् । उत्पाय ब्रह्मा विप्रेन्द्रं प्रपच्छ कुशलं मुने ॥

सर्वे स कथयामास वृत्तान्तं मूलतो विधिम् । श्रुत्वा ब्रह्मा निशब्धोऽस तमुवाच मयाकुतः ॥

ब्रह्मोवाच—

हरिदासं वत्स शप्तुं गतोऽसि कस्य तेजसा । रक्षिता यस्य भगवांस्तं को हन्ता जगन्नये ॥
क्षुद्राणां महतां चैव भक्तानां रक्षणाय च । ररक्ष सततं चक्रं श्रीहरिर्भक्तवत्सलः ॥ ६० ॥

यो मूढो वैष्णवं द्वेष्टि विष्णुप्राणसमं द्विज । तस्य संहारकर्तारं संहर्तुमाश्वरो हरिः ॥ ६१ ॥

शशिं स्थानान्तरं गच्छ वत्स घ्राणं न वाऽधुना । अन्यथा त्वां मया सार्धं हनिष्यति सुदर्शनम्
किं ब्रह्मलोकं ब्रह्माण्डं दग्धुं शक्तं क्षणेन यत् तेजसा विष्णुतुल्यं यत्केनान्येन निवार्यते ॥

ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा ततो दुद्राव ब्राह्मणः । व्रस्तो जगाम कैलासं शंकरं शरणं भिया ॥

कृपानिधान मां रक्षेत्युवाच शंकरं भिया । न हि पप्रच्छ कुशलं सर्वज्ञो ब्राह्मणं शिवः ॥

उवाच दर्शनदीनेशः संहर्ता जगतां क्षणात् । स्थिरो भव द्विजश्रेष्ठ मदीयं वचनं शृणु ॥

शंकर उवाच—

पौत्रस्त्वं जगतां धातुरश्वेश तनयो मुने । वेदज्ञाताऽसि सर्वज्ञ मूर्खतुल्यं तु कर्म ते ॥ ६७ ॥

वेदेषु च पुराणेषु सेतिहासेषु सर्वतः । निरूपितो यः सर्वेशस्तं न जानासि मूढवत् ॥

अहं ब्रह्मा च ईन्द्रश्च आदित्या वसवस्तथा । धर्मेन्द्रौ च सुराः सर्वे गुर्नान्द्रा मनवस्तथा ॥

आविर्भूतास्तिरोमूता यस्य भूमङ्गलीलया । तस्य प्राणाधिकं भक्तं हंसि त्वं कस्य तेजसा

अहं ब्रह्मा च कमला दुर्गा वाणी च राधिका । न हि भक्तास्तराः प्रेम्णा भक्ताश्च सर्वतः प्रियाः

क्षुद्रांश्च महतो भक्ताञ्छब्दसति यत्नतः । सर्वान्तरात्मा भगवांश्चक्रेण दुःसहेन च ॥

नियुज्य चक्रं दुर्वार्य स्वात्मतुल्यं च तेजसा । तथाऽपि न प्रतीतिश्च स्वयं गच्छति रक्षितुम्

स्वकीयगुणनाम्नां च श्रवणादतिसंभ्रमः । भक्तसङ्गे भ्रमत्येव च्छायेव संततं हरिः ॥ ७४ ॥

कान्ता प्राणाधिका शश्वज हि कोऽपि ततोऽधिकः । भक्तान्द्वेष्टि स्वयं सा चेत्तूष्णीं त्यजति तां

प्रभुः ॥ ७५ ॥

सर्वेषां च प्रिया विप्राः स्वशरीरादपि द्विज । ब्राह्मणेभ्यः प्रिया भक्ताः प्राणेभ्यश्च हरेरपि ॥

ईश्वरस्य प्रियः को वाऽप्रेयः को वा जगन्नये । यः शिष्टस्तं भजेच्छब्दद्वयायते सततं सदा

महति प्रलये ब्रह्मन्ब्रह्माण्डौघे जलप्लुते । न तत्र नाशो भक्तानां सर्वेषां च भविष्यति ॥

भज ब्राह्मण गोविन्दं स्मर तस्य पदाम्बुजम् । सर्वापदो विनश्यन्ति श्रीहरेः स्मरणादपि ॥

मन शीघ्रं च वैकुण्ठे वैकुण्ठः शरणं तेव । दास्यत्येवामयं तुभ्यं करणासागरो विभुः ॥

एतस्मिन्नन्तरे व्याधं कैलासं चक्रतेजसा । यथा च सूर्यकिरणैः सुप्रदीपं महीतलम् ॥

देवा ज्वालाकरालैश्च सर्वे कैलासवासिनः । आहि आहीत्येवमुक्त्वा शंकरं शरणं ययुः ॥
दृष्ट्वा चक्रं दुर्बिपहं शंकरः करुणानिधिः । पार्वत्या सह संभीत्वा ब्राह्मणायाऽऽशिपं ददौ
तेनः सत्यं तपः सत्यं यदि चेच्चिरसंचितम् । कृतापराधो भीतिश्च द्विजो भवतु विज्वरः ॥

पार्वत्युवाच—

यत्प्रभोर्मम पुण्येषु ब्राह्मणः शरणागतः । ममोऽऽशिपा महाभीत्या शत्रिं भवतु विज्वरः
इत्येवमुक्त्वा कृपया विरराम शिवा शिवः । मुनिः प्रणम्य देवेद्यं वैकुण्ठं शरणं ययौ ॥
गत्वा वैकुण्ठमवनं मनोयायी मुनीश्वरः । दृष्ट्वा मुदर्शनं पश्चाद्विवेशान्तःपुरं हरेः ॥८७॥
ददर्श श्रीहरिं विशो रत्नसिंहासनस्थितम् । शङ्खचक्रगदापद्मधरं पीताम्बरं परम् ॥८८॥
श्यामं चतुर्भुजं शान्तं लक्ष्मीकान्तं मनोहरम् । रत्नालंकारशोभादयं रत्नमालाविभूषितम्
ईषद्दास्यप्रसन्नास्यं मत्तानुग्रहकारकम् । सद्गुणसाररचिनं किरीटोज्ज्वलशेखरम् ॥९०॥
पार्षदप्रवरेन्द्रेश्च सेवितं श्वेतचामरैः । पद्मासेवितपादाढ्यं सरस्वत्या स्तुतं पुरः ॥९१॥
सुनन्दनन्दकुमुदप्रचण्डादिभिरावृतम् । गुणानुवादं गायन्तं तैम्भैः पश्यन्तभीप्सितम् ॥
एवंभूतं प्रभुं दृष्ट्वा दण्डवत्प्रमाणनाम च । तुष्टाव सात्वैदोक्तस्तोत्रेण परमेश्वरम् ॥

दुर्वासा उवाच—

आहि मां कमलाकान्तं आहि मां करुणानिधि । दीनबन्धोऽतिदीनेन करुणासागर प्रभो ॥
वेदवेदाङ्गसंस्तुतिर्वातुश्च स्वयं विधे । मृत्योर्मृत्युः कालकाल आहि मां संकटार्णवे ॥
संहारकर्तुः संहारः सर्वेशः सर्वकारणः । महाविष्णुतरोर्भीज रक्ष मां भवसागरे ॥९१॥
शरणागतशोकार्तमयत्राणपरायण । मगवन्नव मां भीतं नारायण नमोऽस्तु ते ॥ ९७ ॥
वेदेष्वायं च यद्वस्तु वेदाः स्तोतुं न च समाः । सरस्वती जदीमता किं स्तुवन्ति विपश्चितः
शेषः सहस्रवक्त्रेण यं स्तोतुं जडतां ग्रजेत् । पञ्चवक्त्रो जडीभूतो जडीमूतश्चतुर्भुजः ॥
श्रुतयः स्मृतिकर्तारो वाणी चेत्स्तोतुमसमा । कोऽहं विप्रश्च वेदज्ञः शिष्यः किं स्तौमि मानद
मनूनां च महेंद्राणामष्टाविंशतिमे गते । दिवानिशं यस्य विघ्नस्तोत्ररशनायुषः ॥१०१॥
तस्य पातो मवेद्यस्य चक्षुस्मालिनेन च । तमनिर्वचनीयं च किं स्तौमि आहि मां प्रभो ॥
इत्येवं स्तवनं कृत्वा पपात परणाम्बुजे । नयनाम्बुनभीरेण सिपेच मयविह्वलः ॥१०१॥
दुर्वासा कृतं स्तोत्रं हरेश्च परमात्मनः । पुण्यदं सामवेदोक्तं जगन्मद्गुणनामकम् ॥१०४॥
यः पठेत्संकटप्रप्तो भक्तियुक्तश्च संयतः । नारायणस्त्वं कृपया शीघ्रमागत्य रक्षति ॥
ज्ञानद्वारे इमशाने च कारागारे मयाकुले । शत्रुघ्ने दस्युमीनौ हिंम्यन्तुममन्विते ॥

वेष्टिते राजसैन्येन मग्ने पोते महार्णवे । स्तोत्रस्मरणमात्रेण मुच्यते नात्र संशयः ॥ १०७ ॥

नारायण उवाच—

मुनेश्च स्तवर्नं श्रुत्वा मगवान्मक्तवत्सलः । प्रहस्योवाच मधुरं पीयूषवृष्टिवन्मुदा ॥ १०८ ॥

श्रीमगवानुवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ मद्रं ते भविष्यति वरेण मे । किं तु मे वचनं नित्यं शृणु सत्यं सुखायहम् ॥
अन्येषां च भवेज्ज्ञानं श्रुत्वा शास्त्रं सतां मुखात् । स्वमूर्तिपन्ति शास्त्राणि भवे सन्तश्चरन्ति हि
कर्म वेदविसृद्धं च सर्वेषामतिगर्हितम् । करोति विद्वान्ज्ञात्वा स च जीवन्मृताधिकः ॥
पुराणेषु च वेदेषु चेतिहासेषु ब्राह्मण । वैष्णवानां च महिमा श्रुतः सर्वैश्च सर्वतः ॥ ११२ ॥
अहं प्राणा वैष्णवानां मम प्राणाश्च वैष्णवाः । तानेव द्वेष्टि यो मूढो ममासूनां च हिंसकः
पुत्रान्पौत्रान्कलत्रांश्च राज्यं लक्ष्मीं बिहाय च । ध्यायन्ते सततं ये मां को मे तेभ्यः परः प्रियः
परा भक्तास्त मे प्राणा न च लक्ष्मीर्न शंकरः । न भारती न च ब्रह्मा न दुर्गा न गणेश्वरः
न ब्राह्मणा न वैदाश्च न वेदजननी परा । न गोपी न च गोपाला न राधा प्राणतः प्रिया
इत्येवं कथितं सर्वं सत्यं सारं च वास्तवम् । न प्रशंसापरं तेषां ते च प्राणादिकाः प्रियाः
मां द्विषन्ति च ये मूढा ज्ञानहीनाश्च वञ्चिताः । आत्मानं ये न जानन्ति ते यागंति निरयं
चिरम् ॥ ११८ ॥

ये द्विषन्ति च मद्रक्तान्प्राणानामधिकं प्रियान् । तेषां शास्ता त्वहं तूर्णं परत्र निरयं चिरम्-
प्रभावोऽहं च सर्वेषामाश्रयः परिपालकः । तेषांऽपि न स्वतन्त्रोऽहं भक्ताधीनो दिवानिशम्
गोलोके वाऽथ पैकुण्ठे द्विभुजं च चतुर्भुजम् । रूपमात्रमिदं शश्वत्प्राणा मे भक्तजनैर्बौ ॥
यदुक्तं भक्तदत्तं च मक्षणीयं च तन्मम । अमक्ष्यं द्रव्यमन्येन दत्तं चेदमृतोपमम् ॥
अम्बरीषं नृपश्रेष्ठं निरीहं तमहिंसकम् । कथं हंसि दयाशीलं सर्वपाणिहिते रतम् ॥
दया कुर्वन्ति ये सन्तः सततं सर्वजन्तुषु । तान्द्विषन्ति च ये मूढास्तेषां हन्ताऽहमेव च ॥
भक्तानां हिंसकं शत्रुमहं रक्षितुमक्षमः । अम्बरीपालयं गच्छ स त्वां रक्षितुमीश्वरः ॥

नारायण उवाच—

इदं वाक्यं च तच्छ्रुत्वा ब्राह्मणो भवविह्वलः । विषण्णमानसस्तस्यो स्मरन्कृष्णपदाम्बुजम्
एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा भवान्या सह शंकरः । धर्मश्चन्द्रादयो देवा आजमुर्मुनिपुंगवाः ॥
प्रणम्य तदुत्तुः सर्वे परमात्मानमीश्वरम् । पुलकाद्वितसर्वाङ्गा भक्तिनम्रात्मकंधराः ॥ १२८ ॥

ब्रह्मोवाच—

स्वात्मस्वरूपं निर्लिप्तं भक्तानुग्रहकारकं । भक्तापराधजनकं रक्ष ब्राह्मणपुंगवम् ॥ १२९ ॥

महादेव उवाच—

दीनबन्धो जगन्नाथ नायं विप्रो जगद्बहिः । कृतापराधं दीनं च पाहीमं शरणागतम् ॥

पार्वत्युवाच—

भक्त एवाम्बरीपस्ते न द्विना न सुरा वयम् । सर्वेषामीश्वरस्त्वं च रक्ष विप्रं कृतागतम् ॥

धर्म उवाच—

सर्वेषां जनकस्त्वं च पाता दण्डकृदीश्वरः । शिशुहेतोः शिशुं हन्ति पितर्येवं कुतः प्रभो ॥

इन्द्र उवाच—

कृपया समता शश्वत्सर्वेषु जीविषु प्रभो । अपराधफलं भूतमधुनो पातुमर्हसि ॥ १३३ ॥

रुद्र उवाच—

शान्तिं कर्तुं समुचितमुचितं सांप्रतं कुरु । कृतकुण्ठस्य मूढस्य पालनं कर्तुमर्हसि ॥ १३४ ॥

दिक्पाल उवाच—

कृतापराधं विप्रं च च्छेत्तुमर्हसि न श्रुतौ । अपराधशमं कृत्वा सदा पाति सदीश्वरः ॥

प्रहा ऊचुः—

यो द्वेष्टि वैष्णवं मूढस्तं रष्टाः सर्वदेवताः । पीडां कुर्वो वयं शश्वत्पश्चात्त्वं पातुमर्हसि ॥

मुनय ऊचुः—

नाप विप्रे परामूने सर्वे जीवन्मृता वयम् । दण्डं विधानुपेकस्य भवेच्छास्त्रा स्वमातिषु ॥

अश्विर्वाच—

त्वयैव दत्तः पुत्रो मे क्रोधी त्वत्सेवकः सदा । न कं विमेति त्रैलोक्ये तेजस्वी तेजसा तव

लक्ष्मीरुवाच—

क्षमापराधं भगवन् ब्राह्मणं शरणागतम् । स्तुवन्ति देवविपाश्च न विप्रं हन्तुमर्हसि ॥

सरस्वत्युवाच—

बोधयिष्यामि देवानां जनकं कामदं श्रुतिम् । भगवन्स्वामी सर्वेषां सर्वाश्च पातुमर्हसि ॥

पार्षदा ऊचुः—

भवतः स्मृतिमात्रेण सर्वेषां सर्वमङ्गलम् । भवत्सर्वापदो यान्ति पाहीमं शरणागतम् ॥

नवका ऊचुः—

दारिद्र्यमञ्जन वयं भिक्षुकास्तव सन्ततम् । भिक्षां नः सांप्रतं देहि परित्रागं द्विनस्य च ॥

एतेषां स्तवनं श्रुत्वा प्रभुः शरणवत्तलः । प्रहस्योवाच वचनं सर्वसंतोषकारणम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

सर्वे शृणुत मद्वाक्यं नीतियुक्तं सुखावहम् । विप्ररसां करिष्यामि युष्माकमाज्ञया ध्रुवम् ॥
 किंत्वयं यातु वैकुण्ठादम्बरीषालयं पुनः । करोतु पारणं तत्र राज्ञः सुप्रीतये मुनिः ॥
 विप्रस्तस्यातिभिर्भूत्वा निर्दोषं शसुमुद्यतः । सुदर्शनं तु तं रक्ष्यं ब्राह्मणं हन्तुमुद्यतम् ॥
 पूर्णं वर्षमयं भीतो भ्रमत्येव भुवं मुदा । उपवासी स राजेन्द्रः सखीकश्च शुचाऽन्वितः ॥
 ततोऽहं मुपवासी च भक्तोपवासकारणात् । स्तनान्धं बालकं दृष्ट्वा न भुङ्क्ते जननी यथा
 ममाऽऽशिषा मुनिश्रेष्ठः सद्यो भवतु विज्वरः । पथि तत्रास्य हिंसां च मच्चक्रं न करिष्यति
 अहमेवाद्य निश्चिन्तः सुखं भोक्ष्यामि निश्चिन्तम् । भक्तदत्तं च यद्वास्तु प्रीत्या कृत्वा सुधोषणम्
 लक्ष्मीदत्तं च यद्दूद्वयं न चाहं भोक्तुमीश्वरः । विना भक्तपदानेन न च सा दातुमीश्वरी
 हे मुनीन्द्र महापाज्ञ गच्छ वत्स नृपालयम् । सर्वे देवाश्च देव्यश्च गच्छन्तु मुनयो गृहम् ॥
 इत्युक्त्वा श्रीहरिस्तूर्णं ययौ स्वान्तःपुरं मुदा । ययुः सर्वे मुदा युक्ताः प्रणम्य जगदीश्वरम् ॥
 ब्राह्मणश्च मनोवायी जगाम नृपमन्दिरम् । सुदर्शनं च तच्चक्रं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥
 उपोष्य वत्सरं राजा शुष्ककण्ठोष्ठनालुरुः । सिंहासनस्यो ददर्श पुरतो मुनिपुंगवम् ॥
 उत्पाय संभ्रमात्सद्यः प्रणम्य सादरं मुदा । भोजयित्वा तु मिष्टान्नं ब्राह्मणं बुभुजे स्वयम् ॥
 भुक्त्वा तुष्टो द्विजश्रेष्ठो युयुजे परमाशिपम् । जगान् स्वालयं तूर्णं प्रशस्तं पुनः पुनः ॥
 उवाच पथि विप्रेन्द्रो मनसा विस्मयाकुलः । माहात्म्यं दुर्लभमहो वैष्णवानामिति द्विजः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० मुनिमोक्षणप्रस्तावो

नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

द्वादशीलङ्घने दोषः श्रुतस्त्वन्मुखतो मुने । पराभवो मुनेश्चैव नृपत्राणं हरेरहो ॥१॥
 अधुना श्रोतुमिच्छामि सर्वेपामीप्सितं च मे । एकादशीप्रतस्यास्य विधानं वद निश्चितम् ॥
 अहो श्रुतो श्रुतं किञ्चिन्प्रतभेदाज्ज निश्चितम् । श्रुतीनां कारणमुखाच्छ्रोतुं कौतूहलं मम

नारायण उवाच—

। एकादशीप्रतमिदं देवानामपि दुर्लभम् । श्रीकृष्णप्रीतिजनकं तपःश्रेष्ठं तपस्विनाम् ॥४॥
 देवानां च यथा कृष्णो देवीनां प्रवृत्तिर्यथा । आश्रमाणां यथा विप्रो वैष्णवानां यथा शिवः

यथा गणेशे पूज्यानां यथा वाणी विश्रिताम् । शास्त्राणां च यथा वेदास्तीर्थानां जाद्वी यथा
 तेजसानां यथा स्वर्णं प्राणिनां वैष्णवो यथा । चन्दनां च यथा विद्या सद्गिनां च यथा प्रिया
 प्रमथानां यथा रत्नं श्रेयसां च यथा मतिः । आत्मा यथेन्द्रियाणां च चक्षुष्यानां यथा मनः
 गुरुणां च यथा माता बन्धूनां च यथा पतिः । बलिष्ठानां यथा दैवं बालः कल्पतां यथा
 सुशीलं चैव मित्राणां शत्रूणां रम्यथा मुने । यथा कीर्तिः कीर्तिमतां गृहिणां च यथा गृहम्
 यथा खलो हिंसकानां दुष्टानां चैव पुंश्चली । तेजस्विनां ग्रहेशश्च सहिष्णूनां यथा स्थितिः ॥
 यथाऽमृतं भक्षणानां दाहकानां यथाऽनलः । यथा श्रीर्धनदातृणां सतीनां च यथा सती ॥
 प्रजेशानां यथा ब्रह्मा सरितां सागरो यथा । यथा सामं श्रुतीनां च गायत्री छन्दसां यथा ॥
 वृक्षाणां च यथाऽश्वत्थः पुष्पाणां तुलसी यथा । यथा मार्गो हि मातानामृतूनां च यथा मधुः
 आदित्यानां यथा सूर्यो रुद्राणां शंखो यथा । यथा भीष्मो वसूनां च वर्षाणां भारतं यथा
 देवर्षीणां यथा त्वं च ब्रह्मर्षीणां यथा मृगुः । नृपाणां च यथा रामः सिद्धानां कपिलो यथा
 यथा सनत्कुमारश्च योगिनां ज्ञानिनां वरः । ऐरावतो गजेन्द्राणां पशूनां शरभो यथा ॥
 यथा हिमाद्रिः शैलानां मणीनां कौस्तुभो यथा । सरस्वती नदीनां च यथा पुण्यस्वरूपिणी
 गन्धर्वाणां चित्ररथो यथा श्रेष्ठश्च नारदः । यथा कुबेरो यक्षाणां सुमाली रत्नसां यथा ॥
 यथा श्रेष्ठा च नारीणां शतरूपा वरा परा । मनूनां च यथा श्रेष्ठः स्वयं स्वायम्भुवो मनुः ॥
 सुन्दरीणां यथा रश्मा यथा माया च मायिनाम् । एकादशीयतमिदं व्रतानां च वरं तथा ॥
 सर्वस्य च चतुर्णां च वर्णानां नित्यमेव च । यतीनां वैष्णवानां च ब्राह्मणानां विशेषतः ॥
 सत्यं सर्वाणि पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च । सन्त्येवौदनमाश्रित्य श्रीकृष्णव्रतवासरे ॥
 भुक्त्वा तानि च पापानि यो भुङ्क्ते तत्र मन्त्रधीः । इहातिपातकी सोऽपि दास्यन्ते नरकं भुवम्
 एकादशीप्रमाणानि युगसंख्याकृतानि च । कुम्भापाके महाघोरे स्थित्वा चाण्डालतां व्रजेत्
 गलितव्याधियुक्तश्च ततः सप्तसु जन्मसु । पश्चान्मुक्तो भवेत्पापादित्याह कमलोद्भवः ॥
 इषेवं कपितं ब्रह्मन्यो दोषस्तत्र भोजने । द्वादशीलङ्घने दोषो मयोक्तश्च श्रुतः पुरा ॥
 दशमीलङ्घने दोषं निबोध कथयामि ते । पुरा श्रुतो घर्मवक्त्राद्वेदसारोद्घृतोऽपि च ॥
 दशमीं यः कलामात्रा मूढोऽज्ञानेन लङ्घयेत् । याति श्रीस्नग्दृष्टान्तूर्णं शापं दत्त्वा तु दास्यन्
 इह तद्वंशहानिश्च दशोहानिर्भवेद्भुवम् । कृन्ने मन्वन्तरशतमन्वन्तरे वसेद्द्विज ॥ १० ॥
 दशम्येकादशी वाऽपि द्वादशी यत्र वासरे । तत्र भुक्त्वा परदिने उपोष्य व्रतमाचरेत् ॥
 द्वादश्यां च व्रतं कृत्वा अयोदश्यां च पारणम् । द्वादशीलङ्घने दोषो व्रतिनां तत्र विद्यते

संपूर्णैकादशी यत्र प्रभाते किञ्चिदेव सा । तत्रोपोष्या द्वितीया च परा चेद्यदि वर्षते ॥
 पष्टिदण्डात्मिका यत्र प्रभाते च तिथिप्रथमम् । कुर्वन्ति गृहिणः पूर्वं चैव यस्यादयस्तथा ॥
 परश्रानशनं कृत्वा नित्यकृत्यं समाचरेत् । व्रते जागरणं सर्वं पूर्वत्रैवाऽऽचरेद्बुधः ॥
 तैत्पूर्वादिवसे नित्यं व्रतं कृत्वा परोऽहनि । एकादश्यां व्यतीतायां पारणं तु समाचरेत् ।
 वैष्णवानां यतीनां च विधवानां तथैव च । सर्वाः समा उपोष्यास्ता भिक्षूणां ब्रह्मचारिणाम्
 शुक्लाभेव तु कुर्वन्ति गृहिणो वैष्णवेतराः । न कृष्णालङ्घने दोषस्तेषां वेदेषु नारद ॥
 शयनीवे धिनीमव्ये या कृष्णैकादशी भवेत् । सैवोपोष्या गृहस्थेन नान्या कृष्णा कदाचन
 इत्येवं कथितो ब्रह्मर्त्तियोऽयं श्रुतो श्रुतः । व्रतस्यास्य विधानं च निबोध कथयामि ते
 । कृत्वा हविष्यं पूर्वाह्णे न च मुहूर्ते पुनर्जलम् । एकाकी कुशशय्यानां नक्तं शयनमाचरेत्
 । ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय प्रातःकृत्यं विधाय च । नित्यकृत्यं विधायाप ततः स्नानं समाचरेत्
 । व्रतोपवासं संकल्प्य श्रीकृष्णप्रीतिपूर्वकम् । कृत्वा संध्यां तर्पणं च विधायाऽऽहिकमाचरेत्
 नित्यपूजां दिने कृत्वा व्रतद्रव्यं समाहरेत् । कृत्वा षोडशोपचारं प्रदष्टं विधिबोधितम् ॥
 आसनं वसनं पादमर्धं पुष्पानुलेपनम् । धूपं दीपं च नैवेद्यं यज्ञसूत्रं च भूषणम् ॥४९॥
 गन्धं स्नानीयताम्बूले मधुपर्कं पुनर्जलम् । एतान्याहृत्य दिवसे व्रतं नक्तं समाचरेत् ॥
 उपविश्याऽऽसने पूतो घृत्वा घौते च वाससी । आचम्य श्रीहरिं नैत्वा स्वस्तिवाचनमाचरेत्
 आरोप्य मङ्गलघटं धान्याधारं शुभे क्षणे । फलशाखाचन्दनाक्तं वेदोक्तं मुनिभिर्मुदा ॥
 देवपट्कं समावाह्य पृथग्वानैः समाचरेत् । पूजां पञ्चोपचारैश्च प्रकृष्टैश्च विचक्षणः ॥
 गणेश्वरं दिनकरं बह्निं विष्णुं शिवं शिवाम् । संपूज्यैतान्प्रणम्याथ व्रतं कुर्याद्धरिं स्मरन्
 नाऽऽराध्य देवपट्कं च यदि कर्म समाचरेत् । नित्यं नैमित्तिकं चापि तत्सर्वं निष्फलं भवेत्
 इत्येवं कथितं सर्वं व्रताङ्गभूतमेव च । कण्वशास्त्रोक्तमिदं च व्रतं शृणु महामुने ॥५२॥
 सामवेदोक्तध्यानेन ध्यात्वा कृष्णं परात्परम् । दुष्णं च शिरासि न्यस्य पुनर्ध्यानिं समाचरेत्
 ध्याने शृणु निगूढं च सर्वेषामपि बाञ्छितम् । न प्रकाशयन्मत्ताय भक्तप्राणाधिकं परम्
 नवीननीरदो यद्वच्छद्याममुन्दरविग्रहम् । शरत्पार्षणचन्द्रामाविनिन्द्यास्यमनुत्तमम् ॥
 शरत्सूर्योदयाब्जानां प्रमाषोचनलोचनम् । स्वाङ्गसौन्दर्यशोभायी रश्मभूषणभूषितम् ॥
 गोपीलोचनकोणेश्व प्रसन्नै रतिसूचकैः । शश्वत्तिरक्षिमाणं तत्प्राणैरेव विनिर्मितम् ॥
 रासमण्डलमध्यस्थं रसोद्याससमुत्सुकम् । राधाव्यग्रद्वरचन्द्रमुद्यापानचकोरकम् ॥५८॥
 यैस्तुभेन मणीन्द्रेण वसःस्पष्टसमुत्पद्यम् । पारिजातसुनानां मालाजालैर्विराजितम् ॥

सद्गन्तसारनिर्माणं किरटोज्ज्वलशेखरम् । विनोदमुरलीन्यस्तद्वस्तं पूज्यं सुरासुरैः ॥
 ध्यानासाध्यं दुराराध्यं ब्रह्मादीनां च वन्दितम् । कारणं कारणानां यस्तमीश्वरमहं भजे ॥
 ध्यात्वाऽनेन तमावाह्य चोपचाराणि षोडश । दत्त्वा संपूजयेद्भक्त्या मन्त्रैरेमिष्य नारद ॥
 आसनं स्वर्णनिर्माणं रत्नसारपरिच्छदम् । नानाचित्रविचित्रादयं गृह्यतां परमेश्वर ॥
 बह्निप्रक्षालितं वस्त्रं निर्मितं विश्वकर्मणा । मूल्यानिर्वचनीयं च गृह्यतां राधिकापते ॥६४॥
 पादप्रक्षालनार्हं च सुवर्णपात्रसंस्थितम् । सुवासितं शीतलं च गृह्यतां करुणानिधे ॥६५॥
 इदमर्घ्यं पवित्रं च शङ्खतोयसमन्वितम् । पुष्पदूर्वाचन्दनाक्तं गृह्यतां भक्तवत्सल ॥६६॥
 सुवासितं शुक्लपुष्पं चन्दनागुरुसंयुतम् । सद्यस्ते प्रीतिजनकं गृह्यतां सर्वकारण ॥६७॥
 चन्दनागुरुस्तूरीकुङ्कुमोशीरमुत्तमम् । सर्वोप्सितमिदं कृप्य गृह्यतामनुलेपनम् ॥६८॥
 रसो वृक्षविशेषस्य नानाद्रव्यसमन्वितः । सुगन्धियुक्तः सुखदो धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥
 दिवानिशं सुप्रदीप्तो रत्नसारविनिर्मितः । पुनर्ध्वान्तनाशबीजं दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥
 नानाविधानि द्रव्याणि स्वादूनि सुरभीणि च । चोप्यादीनि पवित्राणि स्वाभाराम प्रगृह्यताम्
 सावित्रीमन्धिसंयुक्तं स्वर्णतन्तुविनिर्मितम् । गृह्यतां देवदेवेश रचितं चारुकारुणा ॥७२॥
 अमूल्यरत्नरचितं सर्वावयवभूषणम् । त्विषा जाज्वल्यमानं च गृह्यतां नन्दनन्दन ॥७३॥
 प्रधानो वर्णनीयश्च सर्वमङ्गलकर्मणि । प्रगृह्यतां दीनमन्त्रो गन्धोऽयं मङ्गलप्रदः ॥७४॥
 धात्रीश्रीफलपत्रोत्थं विष्णुतैलं मनोहरम् । वाञ्छितं सर्वलोकानां भगवन्प्रतिगृह्यताम् ॥
 वाञ्छनीयं च सर्वेषां कर्पूरादिसुवासितम् । मया निवेदितं नाथ ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥
 सर्वेषां प्रीतिजनकं सुमिष्टं मधुरं मधु । सद्गन्तसारपात्रस्थं गोपीकान्त प्रगृह्यताम् ॥७७॥
 निर्मलं जाह्नवीतोयं सुपवित्रं सुवासितम् । पुनराचमनीयं च गृह्यतां मधुसूदन ॥७८॥
 इति षोडशोपचारान्दत्त्वा भक्तो मुदाऽन्वितः । मन्त्रेणानेन पुष्पाणि मारुत्यं दत्त्वा प्रयत्नतः
 नानाप्रकारपुष्पैश्च मणितं शुक्लतन्तुना । प्रवरं भूषणानां च मारुत्यं च गृह्यतां प्रभो ॥८०॥
 इति पुष्पाञ्जलिं दद्यान्मूलमन्त्रेण च मती । कुर्यात्तत्स्तवनं भवत्पा पुढाञ्जलियुतः सुधीः
 भक्त उवाच—

हे कृप्य राधिकानाथ कटनासागर प्रभो । संसारसागरे घेरे मामुद्धर भयानके ॥८२॥
 शतजन्मकृतायासादुद्विग्नस्य मम प्रभो । स्वकर्मपाशनिगद्वैर्बद्धस्य मोक्षणं कुरु ॥८३॥
 प्रणतं पादपद्मे ते पश्य मां शरणागतम् । भवपाशमयाद्धीतं प्राहि त्वं शरणागतम् ॥
 भक्तिहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च वेदतः । वस्तुमन्त्रविहीनं यस्तत्संपूर्णं कुरु प्रभो ॥

संपूर्णैकादशी यत्र प्रभाते किञ्चिदेव सा । तत्रोपोष्या द्वितीया च परा चेद्यदि वर्षते ॥
 पाष्टिदण्डात्मिका यत्र प्रभाते च तिथिग्रयम् । कुर्वन्ति गृहिणः पूर्वं चैव यत्थादयस्तथा ॥
 परधानशनं कृत्वा नित्यकृत्यं समाचरेत् । व्रते जागरणं सर्वं पूर्वत्रैवाऽऽचरेद्बुधः ॥
 तैत्पूर्वादिवसे नित्यं व्रतं कृत्वा परेऽहनि । एकादश्यां व्यतीतायां पारणं तु समाचरेत् ।
 वैष्णवानां यतीनां च विधवानां तथैव च । सर्वाः समा उपोष्यास्ता भिक्षूणां ब्रह्मचारिणाम्
 शुक्लाभेव तु कुर्वन्ति गृहिणो वैष्णवेतसः । न कृष्णालङ्घने दोषस्तेषां वेदेषु नारद ॥
 शयनीविधिनीमध्ये या कृष्णैकादशी भवेत् । सैवोपोष्या गृहस्थेन नान्या कृष्णा कदाचन
 इत्येवं कथितो ब्रह्मचरिण्योऽयं श्रुतो श्रुतः । व्रतस्यास्य विधानं च निबोध कथयामि ते
 कृत्वा हविष्यं पूर्वाह्णे न च मुद्गके पुनर्जलम् । एकाकी कुशशय्यानां नक्तं शयनमाचरेत्
 ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय प्रातःकृत्यं विधाय च । नित्यकृत्यं विधायान्न ततः स्नानं समाचरेत्
 जितोषवासं संकल्प्य श्रीकृष्णप्रीतिपूर्वकम् । कृत्वा संध्यां तर्पणं च विधायाऽऽह्निकमाचरेत्
 नित्यपूजां दिने कृत्वा व्रतद्रव्यं समाहरेत् । कृत्वा षोडशोपचारं प्रदष्टं विधिबोधितम् ॥
 आसनं वसनं पाद्यमर्घ्यं पुष्पानुलेपनम् । धूपं दीपं च नैवेद्यं यज्ञसूत्रं च भूषणम् ॥४९॥
 गन्धं स्नानीयताम्बूले मधुपर्कं पुनर्जलम् । एतान्याहृत्य दिवसे व्रतं नक्तं समाचरेत् ॥
 उपविश्याऽऽसने पतो धृत्वा घौते च वाससी । आचम्य श्रीहरिं नैत्वा स्वस्तिवाचनमाचरेत्
 आरोप्य मङ्गलघटं धान्याधारं शुभे क्षणे । फलशखाचन्दनाक्तं वेदोक्तं मुनिभिर्मुदा ॥
 देवपट्कं समावाह्य पृथग्यानैः समाचरेत् । पूजां पञ्चोपचारैश्च प्रकृतैश्च विचक्षणः ॥
 गणेश्वरं दिनकरं बहूनि विष्णुं शिवं शिवाम् । संपूज्यैतान्प्रणम्याथ व्रतं कुर्याद्भरि स्मरन्
 नाऽऽराध्य देवपट्कं च यदि कर्म समाचरेत् । नित्यं नैमित्तिकं चापि तत्सर्वं निष्फलं भवेत्
 इत्येवं कथितं सर्वं व्रताङ्गभूतमेव च । कण्वशास्त्रोक्तमिष्टं च व्रतं शृणु महामुने ॥५०॥
 सामवेदोक्तध्यानेन ध्यात्वा कृष्णं परात्परम् । दुष्पं च शिरसि न्यस्य पुनर्ध्यानं समाचरेत्
 ध्यानं शृणु निगूढं च सर्वेषामपि वाञ्छितम् । न प्रकाश्यममत्ताय मक्तप्राणाधिकं परम्
 मधीननीरदो यद्वच्छन्ममुन्दरविग्रहम् । शरत्पार्षणचन्द्रामाविनिन्द्यास्यमनुत्तमम् ॥
 शरत्सूर्योदयाब्जानां प्रमामोचनछोचनम् । स्वाङ्गसौन्दर्यशोभायी रत्नभूषणभूषितम् ॥
 गोपीछोचनकोणेश्व प्रससे रतिसूचकैः । शश्वजिरक्ष्यमाणं तत्प्राणैरेव विनिर्मितम् ॥
 रासमण्डलमप्यस्यं रासोत्ताससमुत्सुकम् । राधादनप्रद्वारचन्द्रसुधापातचकोरकम् ॥५१॥
 कौस्तुभेन कणीन्द्रेण वत्सास्पष्टसमुत्पलम् । पारिजातदसूनानां मालानादैर्विराजितम् ॥

दत्ते पुरा ब्रह्मणे च हरिणा जलशायिना । तस्मै दत्त्वा सर्वमिदं निद्रां मेजे जगत्पतिः ॥
प्रापेपञ्चे जगत्स्रष्टा मधुना कैटमेन च । पीडितः परितुष्टाव मूलप्रकृतिभीधरीम् ॥

ब्रह्मोवाच—

धुर्गे शिवेऽमये माये नारायणि सनातनि । जये मे मङ्गलं देहि नमस्ते सर्वमङ्गले ॥
दैत्यनाशार्थवचनो दकारः परिकीर्तितः । चकारो विघ्ननाशार्थवाचको वेदसंपतः ॥ १८ ॥
रेफो रोगघ्नवचनो गश्च पापघ्नवाचकः । मयशत्रुघ्नवचनश्चाऽऽकारः परिकीर्तितः ॥
स्मृत्युक्तिस्मरणाद्यस्या एते नश्यन्ति निश्चितम् । अतो दुर्गा हरेः शक्तिर्हरिणा परिकीर्तिता
विपत्तिवाचको दुर्गश्चाऽऽकारो नाशवाचकः । दुर्गे नश्यति या नित्यं सा दुर्गा परिकीर्तिता
दुर्गो दैत्येन्द्रवचनोऽप्याकारो नाशवाचकः । तं ननाश पुरा तेन बुधैर्दुर्गा प्रकीर्तिता ॥
शश्च वरुणवचन इकारोत्कृष्टवाचकः । समूहवाचकश्चैव वाकारो दातृवाचकः ॥
श्रेयःसंप्रोत्कृष्टदात्री शिवा तेन प्रकीर्तिता । शिवराशिर्मूर्तिमती शिवा तेन प्रकीर्तिता ॥
शिवो हि मोक्षवचनश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । स्वयं निर्वाणदात्री या सा शिवा परिकीर्तिता
अथ यो मयनाशोत्तश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । प्रददात्यमयं सद्यः साऽमया परिकीर्तिता ॥
राज्यश्रीवचनो माध्य याश्च प्रापणवाचकः । ता प्रापयति या सद्यः सा माया परिकीर्तिता ॥
माध्य मोक्षार्थवचनो याश्च प्रापणवाचकः । तं प्रापयति या नित्यं सा माया परिकीर्तिता
नारायणार्धाङ्गभूता तेन तुल्या च तेजसा । सदा तस्य शरीरस्या तेन नारायणी स्मृता ॥
निर्गुणस्य च नित्यस्य वाचकश्च सनातनः । सदा नित्या निर्गुणा या कीर्तिता सा सनातनी
जयःवरुणवचनो याकारो दातृवाचकः । जयं ददाति या नित्यं सा जया परिकीर्तिता
सर्वमङ्गलशब्दश्च संपूर्णैश्वर्यवाचकः । आकारो दातृवचनस्तद्दात्री सर्वमङ्गला ॥ १९ ॥
नामाष्टकमिदं सारं नामार्पणसहस्रयुतम् । नारायणेन यदत्तं ब्रह्मणे नाभिपङ्कजे ॥ २० ॥
तस्मै दत्त्वा निद्रितश्च बभूव जगता पतिः । मधुकैटमौ दुर्दान्तौ ब्रह्माणं हन्तुमुद्यतौ ॥ २१ ॥
स्तोत्रेणानेन स ब्रह्मा स्तुतिं नत्वा चकार ह । साक्षात्स्तुता तदा दुर्गा ब्रह्मणे कवचं ददौ
धीकृष्णवचनं दिव्यं सर्वरक्षणनामकम् । दत्त्वा तस्मै महामाया साऽन्वर्धानं चकार ह ॥
स्तोत्रं कुर्वन्ति निद्रां च संरक्ष्य कवचेन वै । निद्रानुग्रहतः सद्यः स्तोत्रस्यैव प्रभावतः ॥
तप्ताऽऽनगाम भगवानृपहृषी जनार्दनः । शक्त्या च दुर्गया सार्धं शंकरस्य जयाय च ॥
सरपं शंकरं मूर्ध्नि कृत्वा च निर्मयं ददौ । अतूर्ध्वं प्रापयामास जया तस्मै जयं ददौ ॥
स्तोत्रस्यैव प्रभावेण संप्राप्य कवचं विविचि । वरं च कवचं प्राप्य निर्मयं प्राप निश्चितम् ॥
ब्रह्मा ददौ महेशाय स्तोत्रं च कवचं वरम् । त्रिपुरस्य च संग्रामे सरपे पतिने हरौ ॥

वेदोक्तविहिताज्ञानात्तथाह्महिने च कर्मणि । त्वन्नामोच्चारणेनैव सर्वं पूर्णं भवेद्धरे ॥
 इति स्तुत्वा तं ऋण्य दत्त्वा विप्राय दक्षिणाम् । महोत्सवं विधायाऽप्य कुर्याज्जागरणं व्रती
 कृत्वा व्रतोपवासं च यदि निन्द्रां निषेवते । पुनरेव जलं भुङ्क्ते व्रतार्धफलभागमेव ॥
 यत्नेन च हविष्यान्नं सच्छदेव समाचरेत् । मन्त्रेणानेन विप्रेन्द्र श्रीकृष्णचरणं स्मरन् ॥
 हे अन्न प्राणिनां प्राणा ब्रह्मणा निर्मितं पुरा । देहि मे विष्णुरूप त्वं व्रतोपवासयोः फलम्
 एवं यः कुरुते भक्त्या भारते व्रतमुत्तमम् । पूर्वोक्तं परान्तं च स्वात्मानमुद्धरेद्भुवम् ॥
 मातरं भ्रातरं चैव श्वश्रू च श्वशुरं सुताम् । जामातरं तथा मृत्युमुद्धरेन्नृशिवं नरः ॥
 इत्येवं कथितं विप्र श्रीकृष्णचरितव्रतम् । सुखदं मोक्षदं सारमपरं कथयामि ते ॥९३॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० नारदना० एकादशीव्रतनिरूपणं
 नाम पण्डितोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथ सप्तविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

शृणु नारद वक्ष्यामि श्रीकृष्णचरितं पुनः । गोपीनां वल्लहरणं वरदानं मनीषितम् ॥१॥
 हेमन्ते प्रथमे मासि गोपिकाः काममोहिताः । कृत्वा हविष्यं भक्त्या च यावन्मासं सुसंयुताः
 स्नात्वा सूर्यसुतातीरे पार्वतीं बालुकामयीम् । वृत्वाऽऽवाह्य च मन्त्रेण पूजां कुर्वन्ति नित्यशः
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमैश्च मनोहरैः । नानाप्रकारपुष्पैश्च माल्यैर्बहुविधैरपि ॥ ४ ॥
 धूपदीपैश्च नैवेद्यैर्वस्त्रैर्नानाफलैर्मुने । माणिमुक्ताप्रवालैश्च वाद्यैर्नानाविधैरपि ॥ ५ ॥
 हे देवि जगतां मातः सृष्टिस्थित्यन्तकारिणि । नन्दगोपसुतं कान्तमस्मभ्यं देहि सुव्रते ॥
 मन्त्रेणानेन देवेशीं परिहारं विधाय च । ततः कृत्वा तु संवरूपमपूजन्मूलमन्त्रतः ॥७॥
 मन्त्रस्तु सामवेदोक्तोऽयातयामः सवीजकः । ॐ श्रीदुर्गायै सर्वविघ्नविनाशिन्यै नम इति
 पुष्पं माल्यं च नैवेद्यं धूपं दीपं तथा शुभम् । मन्त्रेणानेन तद्भक्त्या ददुः सर्वा मुदाऽन्विताः
 प्रवालमालया भक्त्या चैवं मन्त्रं सहस्रधा । जपं कृत्वा च स्तुत्वा च प्रणम्युः शिरसा भुवि
 सर्वमङ्गलमाङ्गल्यैः सर्वकामप्रदे शिवे । देहि मे वाञ्छितं देवि नमस्ते शंकरप्रिये ॥ ११॥
 इत्युक्त्वा च नमस्कारं कृत्वा दत्त्वा च दक्षिणाम् । नैवेद्यानि च सर्वाणि ब्राह्मणेभ्यो ययुर्गृहम्

नारायण उवाच—

स्ववराजं शृणु मुने तुष्ट्यर्थेन पार्वतीम् । भक्त्या गोपाङ्गदाः सर्वाः सर्वाभीष्टफलप्रदाम् ॥
 जगत्त्रैलोक्ये धीरे चन्द्रसूर्यविवाहिते । अञ्जनाकारतोयेन संप्लुते च चराचरे ॥ १४ ॥

दत्ते पुरा ब्रह्मणे च हरिणा जलशायिना । तस्मै दत्त्वा सर्वमिदं निद्रां मेजे जगत्पतिः ॥
नामिषदो जगत्स्रष्टा मधुना कैटमेन च । पीडितः परितुष्टाव मूलप्रकृतिमीश्वरीम् ॥

ब्रह्मोवाच —

दुर्गे शिवेऽभये माये नारायणि सनातनि । जये मे मङ्गलं देहि नमस्ते सर्वमङ्गले ॥
दैत्यनाशार्थवचनो दकारः परिकीर्तितः । चकारो विघ्ननाशार्थवाचको वेदसंमतः ॥ १८ ॥
रेफो रोगघ्नवचनो गश्च पापघ्नवाचकः । भयशत्रुघ्नवचनश्चाऽऽकारः परिकीर्तितः ॥
स्मृत्युक्तिस्मरणाद्यस्या एते नश्यन्ति निश्चितम् । अतो दुर्गा हरेः शक्तिर्हरिणा परिकीर्तिता
विपत्तिवाचको दुर्गाश्चाऽऽकारो नाशवाचकः । दुर्गा नश्यति या नित्यं सा दुर्गा परिकीर्तिता
दुर्गो दैत्येन्द्रवचनोऽप्याकारो नाशवाचकः । तं ननाश पुरा तेन बुधैर्दुर्गा प्रकीर्तिता ॥
शश्च वरुणवचन इकारोत्कृष्टवाचकः । समूहवाचकश्चैव वाकारो दातृवाचकः ॥
श्रेयःसंघोत्कृष्टदात्री शिवा तेन प्रकीर्तिता । शिवराशिर्भूतिमती शिवा तेन प्रकीर्तिता ॥
शिवो हि मोक्षवचनश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । स्वयं निर्वाणदात्री या सा शिवा परिकीर्तिता
अपयो मयनाशोक्तश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । प्रददात्यमयं सद्यः साऽभया परिकीर्तिता ॥
राज्यधीवचनो माश्च याश्च प्रापणवाचकः । ता प्रापयति या सद्यः सा माया परिकीर्तिता ॥
माश्च मोक्षार्थवचनो याश्च प्रापणवाचकः । तं प्रापयति या नित्यं सा माया परिकीर्तिता
नारायणार्धोद्भूता तेन तुल्या च तेजसा । सदा तस्य शरीरस्था तेन नारायणी स्मृता ॥
निर्गुणस्य च नित्यस्य वाचकश्च सनातनः । सदा नित्या निर्गुणा या कीर्तिता सा सनातनी
जयः करुणवचनो याकारो दातृवाचकः । जयं ददाति या नित्यं सा जया परिकीर्तिता
सर्वमङ्गलशब्दश्च संपूर्णैश्वर्यवाचकः । आकारो दातृवचनस्तदात्री सर्वमङ्गला ॥ ३१ ॥
नामाष्टकमिदं सारं नामाष्टसहस्रयुतम् । नारायणेन यदुक्तं ब्रह्मणे नामिषद्वजे ॥ ३३ ॥
तस्मै दत्त्वा निद्रितश्च बभूव जगतापनिः । मधुकैटभौ दुर्दान्तौ ब्रह्माणं हन्तुमुद्यतौ ॥ ३४ ॥
स्तोत्रेणानेन स ब्रह्मा गतिं नत्वा चकार ह । साक्षात्तुना तदा दुर्गा ब्रह्मणे कवचं ददौ
धौकृष्णवचनं दिव्यं सर्वरक्षणनामकम् । दत्त्वा तस्मै महामाया साऽनर्घानं चकार ह ॥
स्तोत्रं कुर्वन्ति निद्रा च संरक्ष्य कवचेन वै । निद्रानुप्रहतः सद्यः स्तोत्रस्यैव प्रभावतः ॥
तनाऽऽनगाम भगवानृपहृषी जनार्दनः । शक्त्या च दुर्गया सार्धं शंकरस्य जयाय च ॥
सरयं शंकरं मूर्ध्नि कृत्वा च निर्भयं ददौ । अतूर्ध्वं प्रापयामास जया तस्मै जयं ददौ ॥
स्तोत्रस्यैव प्रभावेण संप्राप्य कवचं विविधैः । वरं च कवचं प्राप्य निर्भयं प्राप निश्चितम् ॥
ब्रह्मा ददौ महेशाय स्तोत्रं च कवचं वरम् । त्रिपुरस्य च संप्राप्ते सरये पतिने हर्य ॥

ब्रह्मास्त्रं च गृहीत्वा स सनिद्रं श्रीहरिं स्मरम् । स्तोत्रं च कवचं प्राप्य जयान त्रिपुरं हरः ॥
 स्तोत्रेणानेन तां दुर्गां कृत्वा गोपालिकाः स्तुतिम् । छेमिरे श्रीहरिं कान्तं स्तोत्रस्यास्य प्रभावतः
 गोपकन्या कृतं स्तोत्रं सर्वमहत्तनामकम् । वाञ्छितार्थपदं सद्यः सर्वविघ्नविनाशनम् ॥
 त्रिसंध्यं यः पठेन्नित्यं भक्तियुक्तश्च मानवः । शैवो वा वैष्णवो वाऽपि शक्तो दुर्गात्प्रमुच्यते
 राजद्वारे श्मशाने च दावाग्नौ प्राणसंकटे । हिंस्रजन्तुमघग्रस्तो मग्नः पीते महार्णवे ॥
 शत्रुग्रस्ते च संग्रामे कारागारे विपद्भेदे । गुरुशापे ब्रह्मशापे बन्धुभेदे च दुस्तरे ॥ ४७ ॥
 स्थानभ्रष्टे धनभ्रष्टे जातिभ्रष्टे शुचाऽन्विते । पतिभेदे पुत्रभेदे खलसर्वविपान्विते ॥ ४८ ॥
 स्तोत्रस्मरणमात्रेण सद्यो मुच्येत निर्धयः । वाञ्छितं लभते सद्यः सर्वैर्धर्ममनुत्तमम् ॥
 इह लोके हरेर्भक्तिं दृढा च सततं स्मृतिम् । अन्ते दास्यं च लभते पार्वत्याश्च प्रसादतः ॥
 अनेन स्तवराजेन तुष्टुर्वुनित्यभीश्वरीम् । प्रणेमुः परया मक्त्या यावन्मासं व्रजाङ्गनाः ॥
 एवं पूर्णं च मासे च समाप्तिदिवसे तथा । स्नातुं प्रजग्मुर्योऽप्यथ वस्त्राण्याघात तत्पदे ॥
 नानाविधानि द्रव्याणि रत्नमूलयानि नारद । पीतलोहितशुक्लानि चारुणि मिश्रितानि ॥
 तीरावृतान्यसंख्यानि तैश्च तीरं सुशोभनम् । चन्द्रनागुरुकस्तूरीवायुना सुरभीकृतम् ॥ ४९ ॥
 नैवेद्यैश्च बहुविधैः कालदेशोद्भवैः फलैः । धूपैः पद्मैः सिन्दुरैः कुङ्कुमैश्च विराजितम् ॥
 जले क्रीडोन्मुखा गोप्यो बभूवुः कौमुदेन च । नम्राः क्रीडाभिरासक्ताः श्रीकृष्णार्पितमानसाः
 दृष्ट्वा कृष्णश्च वस्त्राणि द्रव्याणि विविधानि च । वासास्पादाय वस्तूनि चत्वारं शिशुभिः सह
 गत्वा दूरं च गोपालास्तस्थुः सर्वे मुदाऽन्विताः । वस्त्राणि पुञ्जीकृत्याऽऽश्वत्थुः स्कन्धेऽ-
 तिलोलुपाः ॥ ५० ॥

श्रीदामा च सुदामा च वसुदामा तथैव च । सुबलश्च सुपार्थश्च शुभाङ्गः सुन्दरस्तथा ॥
 चन्द्रमानो धीरमानः सूर्यमानस्तथैव च । वसुमानो रत्नमानो गोपाला द्वादश स्मृताः ॥
 श्रीकृष्णो बलदेवश्च प्रधानाश्च चतुर्दश । गोपा हरेर्वयस्याश्च कोटिशः कोटिशो मुने ॥
 वस्त्राण्यादाय ते सर्वे ताधुरेकत्र दूरतः । शतशः पुञ्जिकास्तत्र स्थापयामासुरुन्मुखाः ॥
 किञ्चिद्वयं समादाय कृत्वा च पुञ्जिकां मुदा । समारुह्य कदम्बाग्रमुवाच गोपिका हरिः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

भो भो गोपाञ्जिकाः सर्वा विनष्टा मत्कर्माणि । कृत्वा विधानं मद्वाक्यं श्रुत्वा क्रीडत मन्मथात्
 संवदिते मगार्हे च मासे मद्गलर्माणि । स्युं नम्राः कथं तोये व्रताद्गहानिकारिकाः ॥
 परिधेयानि वासाति दुष्प्रमादयानि यानि च । मगार्हाणि च वस्तूनि केन नर्तितानि वोऽयुना
 मने तु नम्रा या स्नानि तां रट्यो वरणः स्वयम् । वरुणानुचराश्च कुर्वीतोवस्तूषानैर्द्वित्यम् ॥ १ ॥

कथं यास्यथ नम्राश्च व्रतस्य किं भविष्यति । व्रताराध्या कथं सा वो वस्तूनि किं न रक्षति ॥
चिन्तां कुरुत तां पूज्यां तुष्टां बलिमिरीश्वरीम् । युष्माकमादृशी देवी न शक्ता वस्तुरत्नने ॥
कथं व्रतफलं सा वो दातुं शक्ता सुरेश्वरी । फलं प्रदातुं या शक्ता सा शक्ता सर्वकर्मणि ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा चिन्तामाधुर्धनस्त्रियः । ददृशुर्धमुनातीरं वस्त्रवस्तुविहीनकम् ॥
चक्रुर्विषादं तोये च नम्रास्ता रुदुर्भृशम् । क गतानि च वस्त्राणि वस्तूनीत्युचुरत्र नः ॥
कृत्वा विषादं तत्रैव तमूषुर्गोपकन्यकाः । पुटान्जलिमुताः सर्वा भक्त्या विनयपूर्वकम् ॥

गोपालिका ऊचुः—

परिधेयानि वस्त्राणि किं करीणां सदीश्वर । निबोधयाऽऽत्मानमेव स्पर्शं कर्तुं त्वमर्हसि ॥
व्रतार्हाणि च वस्तूनि देवस्त्वानि च सांप्रतम् । अदत्तानि नोचितानि ग्रहीतुं वेदविद्वद ॥
देहि घौतानि घृता च करिष्यामो व्रतं वयम् । वस्तुनाऽन्येन गोविन्द वस्तूनां भक्षणं कुरु ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र श्रीदामा वस्त्रपुञ्जिकाम् । दर्शयित्वा च ताः सर्वा दूरं दुद्राव तत्पुरः ॥
दृष्ट्वा सवस्त्रं गोपालं सर्वासामीश्वरी परा । सर्वा वयस्याश्चोवाच कोपयुक्ता जलच्छ्रुता ॥

राधिकोवाच—

हे सुशीले शशिक्ले हे चन्द्रमुखि माववि । कदम्बगले हे कुन्ति यमुने सर्वमङ्गले ॥
हे पद्ममुखि सावित्री पारिजाते च जाह्नवि । सुवामुलि शुभे पद्मे हे गौरि हे स्वयंप्रभे
कालिके कमले दुर्गे हे सरस्वति मारुति । अपूर्णे रति हे गङ्गे चाङ्गिके सति सुन्दरि
कृष्णप्रिये मधुमति चम्पे चन्दननन्दिनि । यूयं सर्वाः समुत्थाय वज्रऽऽनयत मल्लवम् ॥
सर्वा राधाक्षया तूर्णं समुत्थाय जलात्क्रुधा । प्रजग्मुर्गोपिका मन्ना योनिमाच्छाद्य पाणिना
एतासां सहचारिण्यो गोप्पस्तूर्णं सहस्रशः । प्रजग्मुस्तेन रूपेण कोपादारकलोचनः ॥
भेगेन दुद्रुवुः सर्वाः श्रीदामानं च नालिकाः । भेगेन च मधामन्तं विभ्रनं वस्त्रपुञ्जिकाम् ॥
जगाम शीघ्रं श्रीदामा यत्र गोषाः सहांशुकाः । भवेन दद्रुवुर्गोप्पस्तत्पश्चाद्दलन्तपुताः ॥
वस्त्रधोरांश्च गोषांश्च वेष्टयामासुराशु ताः । भिया दद्रुवुर्बाल्य यत्र कृष्णः सहांशुकः ॥
अहिष्णसहितान्बालान्परयामासुराशु च । गोपिकानां भिया गोषा ददुर्बलाणि मावयम्
मावयः स्थापयामास स्कन्धे स्कन्धे तरोस्तथा । कदम्बवृक्षः शुश्रूभे पद्मैर्नानाभिर्नरैः ॥
मन्त्राणां पुञ्जिकाः सर्पाः स्कन्धेषु विनिवाय च । उवाच गोपिकाः कृष्णः परिहास्यारं वचः

श्रीकृष्ण उवाच—

भो भो गोपालिका मन्ना इदानीं किं करिष्यथ । वस्त्रवाच्यां प्रकृन्तुं च कुरुताऽऽत पुटान्जलिद्व

गत्वा वदत युष्माकमीश्वरीमथ राधिकाम् । करोतु शीघ्रं वस्त्राणां याच्ञां कृत्वा पुटाञ्जलिम्,
 अन्वयाऽहं न दास्यामि युष्मभ्यमंशुकानि च । युष्माकमीश्वरी राधा किं करिष्यति मेऽधुना,
 वनाराध्या च या देवी सा वा मे किं करिष्यति । इत्येवं कथितं सर्वं ब्रूत यूयं च राधिकाम्
 श्रीकृष्णवचनं श्रुत्वा ताः सर्वा गोपकन्यकाः । कीक्ष्य लोचनकोणेन प्रजम्भू राधिकान्तिकम्
 चन्द्रनिवेदनं गत्वा यदुवाच हरिः स्वयम् । श्रुत्वा जहास सा राधा बभूव कामपीडिता ॥
 श्रुत्वा तासां च वचनं पुलकाञ्चितविग्रहा । न जगाम हरेः स्थानं ब्रीडया सन्निभता सती,
 जले योगासनं कृत्वा दधौ कृष्णपदाम्बुजम् । ब्रह्मेशानन्तधर्माणां बन्धनीप्सितदं परम् ॥
 स्मारं स्मारं पदाम्भोजं साश्रुसंपूर्णलोचना । भावातिरेकात्प्राणेशं तुष्टाव निर्गुणं परम् ॥

राधिकोवाच—

गोलोचनं य गोपीश मदीश प्राणवल्लभ । हे दीनबन्धो दीनेश सर्वेश्वर नमोऽस्तु ते ॥
 गोपेश गोसमुद्देश यशोदानन्दवर्धन । नन्दात्मन सदानन्द नित्यानन्द न० ॥ १०१ ॥
 शनमन्योर्भन्युभय ब्रह्मदर्शविनाशक । कालीयदमन प्राणनाथ कृष्ण न० ॥ १०२ ॥
 शिवानन्देश ब्रह्मेश ब्राह्मणेश परात्पर । ब्रह्मस्वरूप ब्रह्मज्ञ ब्रह्मबीज न० ॥ १०३ ॥
 चराचरसरोर्बीज गुणातीत गुणात्मक । गुणबीज गुणाधार गुणेश्वर न० ॥ १०४ ॥
 अणिमादिवासिद्धीश सिद्धेः सिद्धिस्वरूपक । तपस्तपस्विस्तपसा धीनरूपं न० ॥ १०५ ॥
 यदनिर्वचनीयं य वस्तु निर्वचनधिकम् । तत्स्वरूप तयोर्बीज सर्वबीज न० ॥ १०६ ॥
 अहं सरस्वती लक्ष्मीर्दुर्गा गङ्गा श्रुतिपत्नः । यस्य पादार्चनाक्षित्यं पूज्यास्तस्मै नमो नमः
 स्वर्धेन यस्य मृत्यानां ध्यानेन च दिवानिशम् । पवित्राणि च तीर्थानि तस्मै भगवते नमः
 इत्येवमुक्त्वा सा देवी मले सन्वस्य विग्रहम् । मनःप्राणाश्च श्रीकृष्णे दस्यौ स्थाणुममा सती
 राधातृणं हरेः स्तोत्रं त्रिमन्त्रं यः पठेत्तरः । हरिभक्तिं च दास्यं च लभेद्राधागतिं ध्रुवम् ॥
 विपत्तौ यः पठेद्भक्त्या सद्यः संश्रितगाम्नुवात् । चिरकालगतं द्रव्यं द्रुतं नष्टं च लभ्यते ॥
 कस्तुर्बुद्धिर्भवेत्तस्य द्रव्यं मानसं परम् । निन्नाप्रगतः पठेद्भक्त्या परां निर्वृतिमाप्नुवात् ॥
 वनिभेदे पुत्रभेदे मित्रभेदे च संवटे । पाप्मं भक्त्या यदि पठेत्तमयः संदर्शनं लभेत् ॥
 भक्त्या भुक्ता श्रोत्रं च शृणुयाद्भक्त्या यदि । श्रीकृष्णमदृशं कान्तं गुणवन् लभेद्भुक्त्वम्
 लभ्यता राविराऽप्यतना श्रीकृष्णवराण्यनुमम् । नृसर्वेषु चक्षुरन्धीस्य दृष्ट्वा कृष्णमयं जगत्
 ददर्श मुनिनिर्गुणं वरदायकं मुने । दृष्ट्वा तन्नादपथा मन्त्रमिनि मेने च राविरा ॥
 द्रव्यं ध्याने यदापि दृष्टव्यं भक्तिवत् पुनः । पठेद्यः सति सर्वं तस्मादुर्वीवर्ज्ययाः ॥

जलादुत्थाय ताः सर्वा व्रतं कृत्वा मनोपेतम् । संप्राप्य च वरं देव्यास्ताः सर्वा स्वाह्वयं ययुः ॥

नारद उवाच—

व्रतस्य किं विधानं च किं नाम किं फलं भो । कानि द्रव्याणि देवानि वा देवा तत्र दक्षिणा
व्रतान्ते किं रहस्यं च वभूव सुमनोहरम् । व्यासं कृत्वा महामागं वद नारायणीकथाम् ॥

सूत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा महस्य मुनिपुंगवः । कथां कथितुमारमे क्वन्दिनां गुरोर्गुरुः ॥

नारायण उवाच—

सर्वं व्रतविधानं च मत्तो वत्स निशामय । रूपातं गौरीव्रतं नाम मार्गे मासि कृतं द्विधा
पुंसा च धर्मकामार्थमोत्तमं कृप्यामक्तिदम् । देशभेदे प्रसिद्धं च व्रतं पौर्वापरं स्मृतम् ॥
कामदं कामुकानां च फलं क नन्निमित्तकम् । उपोष्य पूर्वदिवसे वस्त्रं प्रसाह्य संयता ॥
प्रातश्च मार्गस्कान्त्यां भवत्या गत्वा स्मरितम् । घृत्वा घौने च स्नात्वा च नानाद्रव्येण

कन्यका ॥ १२५ ॥

देवपदकं च संपूज्य कृत्वा चाऽऽवाहनं घटे । गणेशं च दिनेशं च बहूनि नारायणं शिवम्
दुर्गा पञ्चोपचारैश्च संपूज्य व्रतभारमेत् । घटाघः पिण्डिकां कृत्वा चतुरस्तां सुविन्तृताम् ॥
चन्दनागुरुक्स्तूरीकुङ्कुमैश्च सुसंस्कृताम् ॥ १२७ ॥

निर्माय बालुकानां च दुर्गा दशमुजां पराम् । घृत्वा कपाले सिन्दूरं तदधश्चन्द्रेन्दुकम् ॥
तां ध्यात्वाऽऽवाहयेद्देवीं ततो मूत्वा पुटाञ्जलिः । इमं मन्त्रं पाठित्वाऽऽदौ ततः पूर्वां समारमेत्
हे गौरि शंकरार्धाङ्गि यथा त्वं शंकरप्रिया । तथा मा कुरु कल्याणि कान्तकान्तां सुदुर्लभाम्
इमं मन्त्रं शठित्वा तु स्वायेद्देवीं जगत्प्रभुम् । स्वानं तत्सामवेष्टेत्कं क्रियते सर्वकामदम् ॥

शृणु नारद वक्ष्यामि मुनीन्द्राणां च दुर्लभम् । ध्यायन्त्यनेन सिद्धाश्च दुर्गा दुर्गतिनाशिनम्
शिवां शिवप्रियां शिवां शिववत्स्थलस्थिताम् । ईषद्धास्यप्रसन्नास्यां सुप्रतिष्ठां मुलोचनाम्
नवयौवनसंपन्नां रत्नापरणभूषिताम् । रत्नकङ्कणकेयूररत्ननूपुरमुषिताम् ॥ १३४ ॥

रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताम् । मालतीमाल्यसंसक्तकचरीभ्रमरान्विताम् ॥

सिन्दूरतिलकं चारकस्तूरीबिन्दुना सह । वह्निगुह्यांशुकां रत्नकिरीटां सुमनोहराम् ॥

मणिन्द्रसारसंसक्तरत्नमालासमुज्ज्वलाम् । पारिजातप्रमूनाना मालाजालानुलम्बिताम् ॥

सुर्धनकठिनश्रोणीं विभ्रतीं च स्तनानताम् । नवयौवनमारौपादीपवज्रां मनोहराम् ॥ १३८ ॥

ब्रह्मादिभिः स्तुत्यमानां सूर्यकोटिबभ्रवाम् । पद्मविन्ध्याधरोष्ठीं च चारुचम्पकमणिनाम् ॥

मुक्तापङ्क्तिविनिर्धैवदन्तरागिर्विरामिताम् । मुक्तिकामप्रदां देवीं शरच्चन्द्रमुखीं पते ॥

ध्यात्वैवं मस्तके पुष्पं निन्यस्य च मती मुदा । पुष्पं गृहीत्वा मकर्या च पुनर्ध्यात्वा च पुनयेत्
दत्त्वा षोडशोपचारान्प्रदष्टं तत्र नित्यशः । पूर्वोक्तैर्नैव मन्त्रेण मुदा मक्त्वा मते मती ॥
पूर्वोक्तैर्नैव स्तोत्रेण स्तुत्वा च मणमेत्तदा । श्रुत्वा प्रणामं मक्त्वा च संयतः कृणुपास्कयाम्

नारद उवाच—

म्रतं म्रतविधानं च फलं च स्तोत्रमद्भुतम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि गौरीम्रतकथां शुभाम् ॥
म्रतं केन कृतं पूर्वं भूमौ केन प्रकाशितम् । एतत्सर्वं सुविस्तार्य वद संदेहमजन ॥ १४९ ॥

नारायण उवाच—

कुण्डध्वजस्य हि सुता नाम्ना देववती सती । तया कृतं म्रतमिदं महातीर्थं च पुष्करे ॥
समाधिदिवसे साक्षाद्भूय जगदम्बिका । योगिनीलससंयुक्ता सूर्यकैटिसमप्रभा ॥ १५० ॥
शातकुम्भाविनिर्माणरथस्था परमेश्वरी । ईषद्धास्यप्रसन्नास्था तामुवाच सुसंयताम् ॥

पार्वत्युवाच—

हे देववति मद्रं ते वरं वृणु यथेष्टितम् । तव म्रतेन तुष्टाऽहं तुभ्यं दास्यामि वान्छितम् ॥
पार्वतीवचनं श्रुत्वा दृष्ट्वा तां हृष्टमानसाम् । पुटाञ्जलियुता साध्वी प्रणम्योवाच नारदा ॥

वेदवत्युवाच—

देवि नारायणं कान्तं मङ्गं देहि मनीषितम् । वेऽन्यस्मिन्स्पृहा नास्ति दृढां भक्तिं च तत्पदे
श्रुत्वा वेदवतीवाक्यं ग्रहस्य जगदम्बिका । अवरुह्य रथात्तूर्णं तामुवाच हरिमियाम् ॥

पार्वत्युवाच—

ज्ञातं सर्वं जगन्मातस्त्वं च लक्ष्मीः स्वयं सती । भारतं पादरजसा पूतं कर्तुं समागता ॥
त्वं पादरजसा साध्वि सद्यः पूता बसुंधरा । निखिलानि च तीर्थानि पूतानि परमेश्वरि
म्रतं ते लोकशिक्षार्थं तपश्चर तपस्विनि । नारायस्य कान्ता त्वं प्रिया जन्मनि जन्मनि ॥
भारावतरणे विष्णुर्वसुधामागमिष्यति । रामो दाशरथिः पूर्णः कर्तुं दस्युविनिग्रहम् ॥
ब्रह्मशापाच्च च्युतयोर्मोक्षणाय च मक्तयोः । अयोध्यायां च भ्रेतायानाविर्भावो हरेरपि
त्वमेव मिथिलां गच्छ विधाय शिशुविग्रहम् । त्वामिमां प्राप्य जनकोऽप्ययोनिर्सम्पदां मुताम्
पालयिष्यति यत्नेन सति त्वं च भविष्यसि । गत्वा रामोऽपि मिथिलां त्वद्विवाहं करिष्यति
नारायणस्य कान्ता त्वं कल्पे कल्पे भविष्यसि । इत्युक्त्वा तां समालिङ्ग्य पार्वती स्वालयं यथै
गत्वा सा मिथिलां साध्वी शिशुरूपं विधाय च । लाङ्गलस्य च रेखायां मुपस्था तस्यां च मायया
विद्योन्वय जनकस्तां च नशां मुद्रितलोचनाम् । तप्तकाञ्चनवर्णा च रुदन्ती तेजसाऽन्विताम्

दृष्ट्वा तां च गृहीत्वा च कृत्वा वक्षसि नारद । गच्छन्तं प्रति तत्रैव बाभ्रभूवाशरीरिणीं
अयोनिर्संपत्वां कन्यां कमलां ग्रहणं कुरु । नारायणस्ते जायता मयितेत्येव मे वचः ॥
श्रुत्वा तदा देववाणीं गृहीत्वा कन्यकामृषिः । गत्वा ददौ स्वकान्तायै पालनाय मुदाऽन्वितः
सा लब्धयौवना प्राप रामं दाशरथिं सती । व्रतस्यास्य प्रभावेण कान्तं त्रिजगतां पतिम्
प्रकाशितं वसिष्ठेन पृथिन्यां भक्तिभावतः । राधा कृत्वा व्रतमिदं श्रीकृष्णं प्राप बल्लभम्
गोपाङ्गनाथं तं प्राप्नुव्रतस्यास्य प्रभावतः । इत्येवं कथिता विप्रकथा गौरीव्रतस्य च ॥
भारते च व्रतमिदं या करोति कुमारिका ! स्वामिनं कृप्यातुल्यं च सा प्राप्नोति न संशयः

नारायण उवाच—

एवं व्रतं च चक्रुस्ता यावन्मासं च गोपिकाः । पूर्वस्तोत्रेण तां देवीं तुष्टुवुश्च दिने दिने
समासिदिवसे गोप्थे व्रतं कृत्वा मुदाऽन्विताः । कण्वशास्त्रोक्तस्तोत्रेण तुष्टुवुः परमेश्वरीम्
येन स्तोत्रेण तां स्तुत्वा सीता सत्यपरायणा । सद्यः संप्राप कान्तं च रामं राजीवलोचनम्

जानकपुत्रा च—

शक्तिस्वरूपे सर्वेषां सर्वाधारे गुणाश्रये । सदा शंकरयुक्ते च पतिं देहि नमोऽस्तु ते ॥
सृष्टिस्थित्यन्तरूपेण सृष्टिस्थित्यन्तकारिणि । सृष्टिस्थित्यन्तबीजानां बीजरूपे न० ॥
हे गौरि पतिमर्द्धे पतिव्रतपराश्रये । पतिव्रते पतिरते पतिं देहि न० ॥ १७४ ॥
सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये सर्वमङ्गलसंयुते । सर्वमङ्गलबीजे च नमस्ते सर्वमङ्गले ॥ १७५ ॥
सर्वप्रिये सर्वबीजे सर्वाशुमविनाशिनि । सर्वेशे सर्वजनके नमस्ते शंकरप्रिये ॥ १७६ ॥
परमात्मस्वरूपे च निश्चरूपे सनातनि । साकारे च निराकारे सर्वरूपे न० ॥ १७७ ॥
सुतृप्णेच्छा दया भद्रा मित्रा तन्द्रा स्मृतिः समा । एतास्तव कलाः सर्वा नारायणि न०
लज्जा भेषा तुष्टिपुष्टी शान्तिर्संपत्तिवृद्धयः । एतास्तव कलाः सर्वाः सर्वरूपे न० ॥
दृष्टादृष्टास्वरूपे च तयोर्बीजं फलप्रदे । सर्वानिर्वचनीये च महामाये न० ॥ १८० ॥
शिवे शंकरसौभाग्ययुक्ते सौभाग्यदायिनि । हरिं कान्तं च सौभाग्यं देहि देवि न० ॥ १८१ ॥
स्तोत्रेणानेन याः स्तुत्वा समासिदिवसे शिवाम् । नमन्ति परया भक्त्या ता लभन्ते हरिं-
पतिम् ॥ १८२ ॥

इह कान्तमुखं भुक्त्वा पतिं प्राप्य परात्परम् । दिव्यं स्यन्दनमाख्या यान्ति यन्ते कृष्णसंनिधिम्
समासिदिवसे राधा गोपीमिः सह संयुता । देवीं प्रणम्य स्तुत्वा च व्रतं पूर्णं चकार ह
गोसहस्रं ब्राह्मणैः सुवर्णशतकं मुदा । विप्राय दक्षिणां दत्त्वा स्वगृहं गन्तुमुद्यता ॥
ब्राह्मणानां सहस्रं च भोजयामास सादरम् । वाद्यानि वादयामास मिश्रकाप धनं ददौ ॥

एतस्मिन्नन्तरे रथ दुर्गा दुर्गातिनाशिनी । आविर्बभूव गगनाज्ज्वलन्ती ब्रह्मतेजसा ॥
 ईषद्धास्यप्रसन्नास्या योगिनिशितसंयुता । सिंहस्था च दशभुजा रत्नालंकारभूषिता ॥
 शातकुम्भमयादिव्याघ्ररत्नसारपरिच्छिन्ना । अवरह्य रथात्तूर्णमालिङ्गघोरसि राधिकाम् ॥
 दृष्ट्वा गोपाङ्गना देवीं प्रणेक्ष्य मुदाऽन्विता । काशिपु यूयजे दुर्गां वाञ्छिसिद्धिर्मेविष्यति ॥
 गोपिकाभ्यो वरं दत्त्वा ताः संभाष्य च सादरम् । उवाच राधिका दुर्गा स्मेराननसरोरहा ॥

पार्वत्युवाच—

राधे सर्वेश्वरप्राणादधिके जगदम्बिके । व्रतं ते लोकशिक्षार्थं मायामानुषरूपिणि ॥ १९२ ॥
 गोलोकनाथं गोलोकं श्रीशैलं गिरिजातटम् । श्रीरासमण्डलं दिव्यं वृन्दावनमनोहरम् ॥
 चरितं रतिचोरस्य स्त्रीणां मानसहारकम् । विदुषः कामशास्त्राणां किंस्वित्समरासि सुन्दरि ॥
 श्रीकृष्णार्धाङ्गसंभूता कृष्णतुल्या च तेजसा । तवांशकल्या देव्यः कथं त्वं मानुषी सती ॥
 भवती च हरेः प्राणा भवत्याश्च हरिः स्वयम् । वेदे नारित द्वयोर्भेदः कथं ॥ १९६ ॥
 पण्डितसहस्राणि ब्रह्मा तप्त्वा तपः पुरा । न ते ददर्श पादाब्जं कथं ॥ १९७ ॥
 कृष्णाङ्गया च त्वं देवि गोपारूपं विधाय च । आगतासि महीं शान्ते कथं ॥ १९८ ॥
 सुयज्ञो हि नृपश्रेष्ठो मनुवंशसमुद्भवः । त्वत्तो जगाम गोलोकं कथं ॥ १९९ ॥
 त्रिःसप्तकृत्वो निर्भूषा चकार पृथिवीं भूगुः । तव मन्त्रेण कवचात्कथं ॥ २०० ॥
 शंकरात्प्राप्य त्वन्मन्त्रं सिद्धं कृत्वा च पुष्करे । जघान कार्तवीर्यं च कथं ॥ २०१ ॥
 वमज्ज दर्पाद्वन्तं च गणेशस्य महात्मनः । त्वत्तो नाम भयं चक्रे कथं ॥ २०२ ॥
 मय्युद्धताया कोपेन भस्मसात्कर्तुमीश्वरः । ररक्षाऽऽगत्य मत्प्रात्त्या कथं ॥ २०३ ॥
 कल्पे कल्पे तव पतिः कृष्णो जन्मानि जन्मानि । व्रतं लोकाहितार्थाय जगन्मातस्त्वया कृतम् ॥
 अहो श्रीदामशापेन माराधतरणाय च । भूमौ तवाधिष्ठानं च कथं ॥ २०५ ॥
 अयोनिर्भवत्वं च जन्ममृत्युजरापहा । कलावर्तासुता पुण्या कथं ॥ २०६ ॥
 त्रिषु मासेष्वर्हातेषु मधुमासे मनोहरे । निर्जने निर्मले राज्ञौ सुयोग्ये रासमण्डले ॥
 सर्वाभिर्गोपिकाभिश्च सार्धं वृन्दावने वने । हर्षेण हरिणा सार्धं क्रीडा ते भविता सति ॥
 विधात्रा लिखिता क्रीडा कल्पे कल्पे महींतले । तव श्रीहरिणा सार्धं केन राधे निवार्यते ॥
 यथा सौभाग्ययुक्ताऽहं हरस्य श्रीहरिप्रिये । तथा सौभाग्ययुक्ता त्वं भव कृष्णस्य सुन्दरि ॥
 यथा क्षीरपु घावत्यं यथा वह्नौ च दाहिका । भुवि गन्धो जले शैत्यं तथा कृष्णे स्थि-
 तिस्तव ॥ २११ ॥

दैवी वा मानुषी वा जने गान्धर्वी राक्षसी तथा । त्वत्तः परा च मौभाग्यो न भूना न भविष्यति
 परात्परो गुणातीतो ब्रह्मादीनां च वन्दितः । स्वयं कृष्णस्तवावीनो मद्वरेण भविष्यति ॥
 ब्रह्मानन्तादीवाराण्यो भविता त्वद्वशः सति । ध्यानासाध्यो दुराराध्यः सर्वेषामपि योगिनाम्
 त्वं च मायवनी रावे स्त्रीजानिषु न ते परा । कृष्णेन सार्धं पश्चात्त्वं गोलोकं च गमिष्यसि
 इत्युक्त्वा पार्वती सद्यस्तत्रैवान्तर्दधे मुने । सार्धं गोपालिकाभिश्च राधिका गन्तुमुद्यता ॥
 एतस्मिन्नन्तरे कृष्णो जगाम राधिकापुरः । राधा दर्शं श्रीकृष्णं किशोरं श्यामसुन्दरम्
 पीतवस्त्रपरीधानं रत्नालङ्कारमूषितम् । आजानुमालतमालावनमालाविभूषितम् ॥२१८॥
 ईषद्वास्यप्रसन्नास्यं भक्तानुग्रहकारकम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं शरत्पङ्कजलोचनम् ॥
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यं सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् । पद्मदादिपद्मीजामदशनं सुमनोहरम् ॥२२०॥
 विनोदमुरलीहस्तन्यस्तलीलासरोरुहम् । कोटिकन्दर्पलावण्यं लीलावाम मनोहरम् ॥
 गुणानीतं स्तुयमानं ब्रह्मानन्तशिवादिभिः । ब्रह्मस्वरूपं ब्रह्मण्यं श्रुतिभिश्चानिरूपितम् ॥
 अव्यक्तपदारं व्यक्तं ज्योतीरूपं सनातनम् । माहुर्यं मङ्गलाधारं मङ्गलं मङ्गलपदम् ॥
 दृष्ट्वा तदद्भुतं रूपं संभ्रमात्प्रणनाम तम् । तं दृष्ट्वा मूर्छिता राधा कामव्रणपणीडिता
 दर्शं दर्शं मुक्ताम्भोजं सस्मिता वकलोचना । मुखस्याऽऽच्छादनं चक्रे व्रीडया च पुनः पुनः
 दृष्ट्वा हरिस्तामुवाच प्रसन्नवदनेक्षणः । गोपालिकासमूहानां सर्वेषां पुरतः स्थितः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

प्राणाधिके राधिके त्वं वरं वृणु मनीषितम् । मो मो गोपालिकाः सर्वा वरं वृणुन वाञ्छितम्
 कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा वरं ववे च राधिका । गोपालिकाः प्रहृष्टाश्च सर्वसंकल्पपादपात् ॥

राधिकोवाच—

त्वत्पादाब्जे नमनोलिः सततं भ्रमत् प्रमो । पादं भक्तिरसं पश्ये मधुपश्च यथा मधु ॥
 मदीयप्राणनायस्त्वं भव जन्मनि जन्मनि । त्वदीयचरणाम्भोजे देहि भक्तिं सुदुर्लभाम् ॥
 तत्र स्मृतां गुणे चित्तं स्वप्ने ज्ञाने दिवानिशम् । भवेन्निमग्नं सततमेतन्मम मनीषितम् ॥

गोपालिका ऊचुः—

यथा रोषां तथा नश्य प्राणवन्त्रो दिवानिशम् । भविष्यति प्राणनाथः पाश्यासि प्रतिजन्मनि
 आसं च वचनं श्रुत्वा तथास्त्वेवमुवाच ह । प्रसन्नवदनः श्रीमान्यशोदानन्दवर्धनः ॥
 क्रीडापन्नं राधिकेभ्य सहस्रदलसंयुतम् । ललितां मालतीमालां ददौ प्रीत्या जगत्पतिः ॥
 माल्यसमूहं पुष्पाणि गोपीभ्यो गोपिकायनिः । प्रहस्य परमप्रीत्या पददावित्युवाच ह ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

त्रिषु मासेष्वर्तातेषु ययं क्रीडां मया सह । रासमण्डलरम्ये च वृन्दारण्ये कारिष्यथ ॥

क्रीडनीयैः सुन्दरैश्च सुरतभ्रमहारिमिः । शुद्धस्फोटिकसंकाशतोयपूर्णैः सुनिर्वलैः ॥१४॥
 दविपूर्णशुक्लधान्यलैर्जैर्निर्मल्लनीकृतम् । रम्मास्तम्भसमूहेन सुन्दरेण सुशोभितम् ॥१५॥
 आस्रपल्लवयुक्तेन सूत्रबन्धेन चारुणा । भूषितं मङ्गलघटैः सिन्दूरचन्दनान्वितैः ॥१६॥
 मालनीमाल्यसंयुक्तैर्नारिकेलफलाङ्गितैः । सरासमण्डलं दृष्ट्वा जहास मधुसूदनः ॥१७॥
 चकार तत्र कुतुकाद्विनोदमुरलीरवम् । गोपीनां कामुकीनां च कामवर्धनकारणम् ॥१८॥
 तच्छ्रुत्वा राधिका सद्यो मुमोह मदनातुरा । बभूव स्थाणुवेदेहा ध्यानैकतानमानसा ॥
 क्षणेन चेतना प्राप्य पुनः शुश्राव सा ध्वनिम् । उवाच सा समुत्तस्थौ समुद्विग्ना पुनः पुनः
 त्यक्त्वा चाऽऽशयकं कर्म निःससार द्रुतं गृहात् । ययौ तदनुसारेण प्रसमीक्ष्य चतुर्दिशम्
 ध्यायन्ती चरणाम्मोजं श्रीकृष्णस्य महात्मनः । तेजसा च द्योतयन्ती सद्रत्नसारमूषणैः
 बहिर्वभूवस्ताम्रान्ता रवेण हृतचेतनाः । कुलधर्म परित्यज्य निःशङ्काः काममोहिताः ॥
 त्रयस्त्रिंशद्वयस्याश्च ताः सुशीलादयः स्मृताः । राधिकायाः प्रियतमा गोपीनां प्रवरा ययुः
 तासां पश्चाद्युगोप्यस्तासां संख्या निबोध मे । समा वेपेण वयसा रूपेण च गुणेन च ॥
 ययुः सुशीलासङ्गेन सहस्राणि च षोडश । ययुश्चन्द्रमुखीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥
 एकादश सहस्राणि माधव्याख्यश्च निर्ययुः । जग्मुः कदम्बमालाख्यः सहस्राणि त्रयोदश
 ययुः कुन्तीवयस्याश्च सहस्राणि दश स्मृताः । चतुर्दश सहस्राणि ययुस्ता यमुनानुगाः ॥
 जाह्नवीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्नव । ययुर्नव सहस्राणि पद्ममुखाख्य एव च ॥२९॥
 सावित्र्याख्यः पञ्चदश सहस्राणि ययुर्वनात् । पारिजातावयस्याश्च सहस्राणि ययुर्दश ॥
 खड्गप्रभानुगाः सप्त सहस्राणि ययुर्वनात् । ययुः सुचामुखीगोप्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 शुभानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश । पद्मानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 मौरीयसा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश । ययुः सर्वमङ्गलाख्यः सहस्राणि च षोडश ॥
 कालिकाख्यो ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । निर्ययुः कमलाख्यश्च सहस्राणि त्रयोदश
 दुर्गानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । ययुः सरस्वतीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 प्रजम्भारतीपश्चात्सहस्राणि दश व्रजात् । अपर्णासहचारिण्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 रतिपश्चाद्वयस्याश्च सहस्राणि चतुर्दश । गङ्गावयस्याः प्रययुः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 प्रजमुरन्विकापश्चात्सहस्राणि च षोडश । सतीपश्चाद्ययुर्गोप्यः सहस्राणि त्रयोदश ॥
 नन्दिनीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्दश । प्रययुः सुन्दरीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 ययुः कृष्णप्रियापश्चात्सहस्राणि च षोडश । ययुर्मधुमतीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥

१ ख. 'गते' । २ क. त्रयोदश । ३ क. चतुर्दश । ४ क. चतुर्दश । ५ क. चतुर्दश ।

६ क. चतुर्दश ।

८

क्रीडनीयैः सुन्दरैश्च सुरतश्चमहारिमिः । शुद्धस्फटिकसंकाशतोयपूर्णैः सुनिर्घटैः ॥१४॥
 दविपूर्णशुक्लघान्पल्लैर्निर्मञ्जनीकृतम् । रम्मास्तम्भसमूहेन सुन्दरेण सुशोभितम् ॥१५॥
 आन्रपल्लवयुक्तेन सूत्रबन्धेन चारुणा । भूषितं मङ्गलघटैः सिन्दूरचन्दनान्वितैः ॥१६॥
 मालनीमाल्यसंयुक्तैर्नारिकेलफलान्वितैः । स रासमण्डलं दृष्ट्वा जहास मधुसूदनः ॥१७॥
 चकार तत्र कुतुकाद्विनोदमुरलीरवम् । गोपीनां कामुकीनां च कामवर्धनकारणम् ॥१८॥
 तच्छ्रुत्वा राधिका सद्यो मुमोह मदनातुरा । बभूव स्याणुवदेहा ध्यानैकतानमानसा ॥
 क्षणेन चेतनां प्राप्य पुनः शुश्राव सा ध्वनिम् । उवाच सा समुत्तप्तौ समुद्विष्टा पुनः पुनः
 त्यक्त्वा चाऽऽवश्यं कर्म निःससार द्रुतं गृहात् । ययौ तदनुसारेण प्रसमीक्ष्य चतुर्दशम्
 ध्यायन्ती चरणाम्भोजं श्रीकृष्णस्य महात्मनः । तेजसा च द्योतयन्ती सद्रत्नसारभूषणैः
 बहिर्बभूवस्ताम्रस्ता रवेण हनचेतनाः । कुलधर्मं परित्यज्य निःशङ्काः काममोहिताः ॥
 त्रयस्त्रिंशद्वयस्याश्च ताः सुशीलादयः स्मृताः । राधिकायाः प्रियतमा गोपीनां प्रवरा ययुः
 तासां पश्चाद्युगोप्यस्तासां संख्यां निबोध मे । समा वेपेण वयसा रूपेण च गुणेन च ॥
 ययुः सुशीलासङ्गेन सहस्राणि च षोडश । ययुश्चन्द्रमुखीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥
 एकादश सहस्राणि माधव्याख्यश्च निर्ययुः । जम्बुः कदम्बपालाख्यः सहस्राणि त्रयोदश
 ययुः कुन्तीवयस्याश्च सहस्राणि दश स्मृताः । चतुर्दश सहस्राणि ययुस्तां यमुनानुगाः ॥
 जाह्नवीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्नव । ययुर्नव सहस्राणि पद्ममुखाख्य एव च ॥२९॥
 सावित्र्याख्यः पञ्चदश सहस्राणि ययुर्व्रजात् । पारिजातावयस्याश्च सहस्राणि ययुर्दश ॥
 स्वयंप्रमानुगाः सप्त सहस्राणि ययुर्व्रजात् । ययुः सुधामुखीगोप्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 शुभानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश । पद्मानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 गौरीपद्मा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश । ययुः सर्वमङ्गलाख्यः सहस्राणि च षोडश ॥
 कालिकाख्यो ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । निर्ययुः कमलाख्यश्च सहस्राणि त्रयोदश
 दुर्गानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । ययुः सरस्वतीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 प्रजम्बुमरीरतीपश्चात्सहस्राणि दश व्रजात् । अरुणासहचारिण्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 रतिपश्चाद्वयस्याश्च सहस्राणि चतुर्दश । गङ्गावयस्याः प्रययुः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 प्रजम्बुरन्ध्रिकापश्चात्सहस्राणि च षोडश । सतीपश्चाद्युगोप्यः सहस्राणि त्रयोदश ॥
 नन्दिनीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्दश । प्रययुः सुन्दरीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 ययुः कृष्णप्रियापश्चात्सहस्राणि च षोडश । ययुर्मेधुमतीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥

१ क. 'गते' । २ क. त्रयोदश । ३ क. चतुर्दश । ४ क. चतुर्दश । ५ क. चतुर्दश ।

६ क. चतुर्दश ।

ययुश्चानुगा गोप्य. सहस्राणि त्रयोदश । चन्दनाल्यो ययुः पश्चात्सहस्राणि च योडशं
सर्वा बभूवुरेकत्र तत्र तस्थुः पलं मुदा । तत्राऽऽययुर्गोपिकाश्च मालाहस्ताश्च काश्चन ॥
चारुचन्दनहस्तश्च काश्चित्तत्राऽऽययुर्व्रजात् । श्वेतचामरहस्ताश्च काश्चित्तत्राऽऽययुर्मुदा
तत्राऽऽययुर्गोपकन्याः काश्चित्करतूरिकाकराः । तत्राऽऽययुर्गोपकन्याः काश्चित्कुङ्कुम-

वाहिकाः ॥ ४४ ॥

काश्चित्तत्राऽऽययुर्गोपगन्धाम्बूलपात्रवाहिकाः । यावत्काश्चनवस्त्राणां वाहिका गोपकन्यकाः
काश्चित्तत्राऽऽययुः शीघ्रं यत्र चन्द्रावली मुदा । सर्वोद्येकत्र संभूय सस्मिताश्च मुदाऽन्विताः
विषाय राधिकावेषं स्थानाच्च प्रययुर्मुदा । चक्रुः पुनः पुनस्ताश्च हरिशब्दजपं पथि ॥
प्रापूर्वन्दावनं रम्यं ददृशू रासमण्डलम् । स्वर्गम्यः सुन्दरं दृश्यं राक्षपतिकरान्वितम् ॥
सुनिर्जनं कुसुमितं वासितं पुष्पवायुना । नारीणां काम जननं मुनिमोहनकारणम् ॥
शुश्रूषुस्तत्र ताः सर्वाः पुंसोऽकिलकलध्वनिम् । अतिमूक्ष्मकलं चापि भ्रमराणां मनोहरम् ॥
प्रसूनमधुमतानां भ्रमरीसङ्घसङ्गिनाम् । शुभे क्षणे प्रविवेश राधिका रासमण्डलम् ॥ ११ ॥
सर्वाभिरालिभिः सार्धं ध्यात्वा कृष्णपदाम्बुजम् । राधे मारात्तु संवीक्ष्य कृष्णस्तत्र मुदाऽ-

न्विताः ॥ १२ ॥

जगामानुव्रजन्तीत्या सस्मितो मदनातुरः । मध्यस्थां सखिसंघानां रत्नालंकारभूषिताम् ॥
दिव्यवस्त्रपरीधानां सस्मिता वक्रलोचनाम् । गजेन्द्रगामिनीं रम्या मुनिमानसमोहिनीम् ॥
नवीनवेषवयसा रूपेणातिमनोहराम् । तल्लस्तनश्रोणिनितम्बानां भारशोभान्विता पराम् ॥
चारुचम्पकवर्णायां शरच्चन्द्रनिभाननाम् । चित्रतीक्ष्णकवरीभारं मालतीमालवसंयुताम् ॥ ५५ ॥
राधा ददर्श श्रीकृष्णं त्रिशोरं इवामसुन्दरम् । नवयौवनसंपन्नं रत्नाभरणभूषितम् ॥ ५६ ॥
वन्दर्पकोटिलवण्डलीलाधाम मनोहरम् । प्राणाधिक्यं तां पश्यन्तं पश्यन्तीं वक्रचक्षुषा ॥
परमाद्भुतरूपं च सर्वत्रानुपमं परम् । त्रिचित्रवेषं चूडां च विभ्रतं सस्मितं मुदा ॥ ५८ ॥
वक्रलोचनकोणेन दर्शं दर्शं पुनः पुनः । मुखमच्छादयाश्चक्रे त्रिदिव्या सस्मिता सती ॥
मूर्च्छावशात् सा सद्यः कामनाप्रपीडिता । पुलकाश्रितसर्वाङ्गी बभूव हतचेतना ॥ ६० ॥
पटाक्षकामबाणैश्च विद्वः त्रीढासोऽमुखः । मूर्च्छां प्राप्य न पपात तस्यै स्वाणुसमो हरिः
पपात मुरली तस्य त्रीढाकमलमुज्ज्वलम् । द्वितीयं पीतवस्त्रं च शिखिपिच्छं शरीरतः ॥
क्षणेन चेतनां प्राप्य यथौ राधान्तिकं मुदा । कृत्वा वक्षसि तां भोत्या समं स्थित्यं चुचुम्ब सः
श्रीकृष्णस्पर्शमात्रेण सं प्राप्य चेतनां सती । प्राणावितं प्राणनाथं समाश्लिष्य चुचुम्ब हः
मनो नृहार राधायाः कृष्णस्तस्य च सा मुने । जगाम राधया सार्धं रसिको रतिमङ्गिरम्

रत्नपदौ संयुक्तं रत्नदर्पणसंयुतम् । चारुचम्पकशय्यामिश्चन्दनाकाभौ राजितम् ॥१६॥
 कर्पूराग्नितताम्बूलैर्भोगद्रव्यैः समन्वितम् । उवास राधया सार्धं कृष्णस्तत्र मुदाऽन्वितः ॥
 राधया दत्तताम्बूलं चत्वाद मधुमदनः । रासेश्वरी कृष्णदत्तं ताम्बूलं बुभुजे मुदा ॥
 दत्तं चर्वितताम्बूलं राधायै प्रभुणा मुदा, चत्वाद मक्त्या सा तूर्णं प्रहस्य मदनातुरा ॥
 राधाचर्वितताम्बूलं ययाचे, माधवो मुदा । न ददौ राधिका भीता पपात चरणाम्बुजे ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र सकामः सुरतोन्मुखः । सुप्वाप राधया सार्धं रतितल्पे मनोहरे ॥
 शृङ्गाराष्टप्रकारं च विपरीतादिकं विभुः । नखदन्तकराणां च प्रहारं च यथोचितम् ॥
 कामशास्त्रेषु यद्वेद्यं चुम्बनादविधं परम् । कामिनीनां मनोहारि चकार रसिकेश्वरः ॥
 अङ्गैरङ्गानि प्रत्यङ्गैः प्रत्यङ्गानि स्मरातुरः । चकाराऽऽश्लेषणं तत्र कामुकीनां सुखावहम् ॥
 शृङ्गारकुशलौ तौ तु कामशास्त्रमुपण्डितौ रतियुद्धविरामश्च न वमव द्वयोरपि ॥७९॥
 एवं गृहे गृहे, रम्ये नानामूर्ति, विधाय च । रमे गोपाङ्गनामिश्च सुरम्ये रासमण्डले ॥
 अम्यन्तरे रतिं कृत्वा बहिः क्रीडा चकार ह । गोपीगोपसमाश्लिष्टः सर्वत्र रासमण्डले ॥
 गोपीनां नव लक्षणि गोपानां च तथैव च । लक्ष्मण्यष्टादश मुने युक्तानि रासमण्डले ॥
 मुक्तवेशानि नग्नानि विच्छिन्नभूषणानि च । वेपोच्छिन्नानि, मत्तानि मूर्च्छितानि स्मरेण च ॥
 कङ्कणानां किङ्किणीनां बलयानां च नारद । सद्रत्ननूपुराणानां च शब्दयुक्तानि संततम् ॥
 एवं कृत्वा स्पलङ्गीढां युयुस्तानि जलं मुदा । कृत्वा तत्र चिरं क्रीडां परिश्रान्तानि सांप्रतम् ॥
 तूर्णं जलात्समुत्थाय वार्त्तासि परिधाय च । ददृशुर्मुखपद्मानि सद्रत्नदर्पणेषु च ॥८१॥
 चन्दनागुरुवस्तूरीद्रव्याणि पुष्पमालिकाः । मुदा परिदधुस्तानि संप्रापुश्चेतनानि च ॥
 सकर्पूरं च ताम्बूलं मुक्त्वा सर्वाणि कौतुकात् । ददृशुर्मुखपद्मानि सद्रत्ने दर्पणेऽमले ॥
 काचित्कामातुरा कृष्णं बलादाकृष्य कौतुकात् । हस्ताद्दंशी निजग्राह वसनं, च चर्क्य ह ॥
 काचित्कामप्रमत्ता च नग्नं कृत्वा, वा माधवम् । निजग्राह पीतवस्त्रं परिहस्य पुनर्ददौ ॥
 युक्तिं शृण्वियेवमुक्त्वा काचित्संगृह्य स्वामिनम् । चुचुम्ब गण्डे बिम्बोष्ठे समाश्लिष्य पुनः ॥ पुनः ८६ ॥
 सस्मितं सकटाक्षं च मुखचन्द्रे स्तनोत्ततम् । काचिच्छ्रोणीं मुल्लितां दर्शयामास कामतः ॥
 काचित्कान्तं करे कृत्वा संप्राप्य श्रोणिदेशतः । चकार चूडानिर्माणं माध्वतीमाह्वयसंयुतम् ॥
 काचिच्चूडां समाकृष्य मगूरविच्छर्त्तं ददौ । गुञ्जामाह्वयं च चूडायां वेष्टयामास काचन ॥
 प्रददौ स्वामिने कामात्प्रेमवर्धनहेतवे । काचित्काचित्समाकृष्य नग्रां कृत्वा तु कामतः ॥

प्रेययामास कृष्णस्य क्रांते चन्दनचर्चिते । ननूतुश्च अगुः काश्चिद्वान्तं कृत्वा तु कामर्तः
 नर्तनं वारयामास तं च वाचिद्वलेन च । कृष्णश्च वस्त्रं कस्याश्च विचकर्ण कुतूहलात् ॥
 कांचित्कृत्वा तु नग्रां च वस्यैचिदंशुकं ददौ । कृष्णो राघां समाकृष्य वासयामास वक्षसि
 तस्याश्च ववर्षां रम्यां सुनिर्माणं चकार ह । सिन्दूरं च ददौ भाले कस्तूरी बिन्दुमिः सह ॥
 अतिसूक्ष्मं चन्दनेऽदुं कौतुकात्तदधो ददौ । पत्रावलीं सुलक्षितां सुकपोले चकार ह ॥९९॥
 बह्निशुद्धांशुकं चारु परिधाय प्रयत्नतः । पदोः सद्रत्नमङ्गारे गृहीत्वा चरणाम्बुजे ॥
 नखनिर्माणं कृत्वा सुन्दरं यावकं ददौ । भूषणैर्भूषितां कृत्वा संप्रलिप्यानुलेपनैः ॥१००॥
 दत्त्वा च मालतीमालां चुचुम्ब च पुनः पुनः । चारुलोचनपद्मे च चकाराञ्जनसंयुते ॥१०१॥
 प्रददौ नासिकामध्ये दुर्लभं गजमौक्तिकम् । श्रोणिदेशे च स्तनयोर्नखच्छिद्रं चकार ह ॥
 चकार दन्तदलनं पक्षविम्बाधरे वरे । सरसश्च तटे रम्ये पुष्पोद्याने सुनिर्जने ॥ १००॥
 कृत्वा क्रीडां पुनरपि जगाम रासमण्डलम् । रासेश्वरः पूर्णरासं चकार रासमण्डले ॥१०१॥
 महिष्यन्द्रोदये रम्ये पुष्पचन्दनचर्चिते । अगुरुचन्दनाक्तेन वायुना सुरभीकृते ॥ १०२॥
 भ्रमरध्वनिसंयुक्ते पुंस्कोकिलरुतश्रुते । बहुमूर्तीः संविधाय योगिनां परमो गुरुः ॥ १०३॥
 पुनश्चकार शृङ्गारं गोपीनां चित्तहारकः । किङ्किणां कङ्कणानां नूपुराणां च नारद ॥
 शृङ्गारोद्रेकतस्तत्र बभूव सुन्दरो रवः । मूर्छामवापुस्ताः सर्वा नवसंगममात्रतः ॥१०४॥
 बभूवुरचलास्पन्दाः पुलकाञ्चितविग्रहाः । शृङ्गारविरते भूते संप्रापुश्चेतनां पुनः ॥१०५॥
 नखदन्तप्रहारं च प्रचकार परस्परम् । कृष्णः कररुहाघातं ददौ तासां कुचोपरि ॥१०६॥
 श्रोणिदेशे सुकठिने नखाविहनं चकार ह । नीवीं विस्त्रंसिता तासां ववरी क्षुद्रघण्टिकाः ॥
 दूरीभूतं सुवसनं सुवेषं सुमनोहरम् । आलिङ्गनं नवविधं चुम्बनाष्टविधं मुदा ॥ १०८॥
 शृङ्गारं षोडशविधं चकार रसिकेश्वरः । अद्वैरङ्गानि प्रत्यङ्गैः प्रत्यङ्गानि च योषिताम् ॥
 चकाराऽऽलिङ्गनं प्रीत्या कामुकीनां च कामुकः । नारीणां षोडश कलाः शृङ्गारस्तत्प्रमाणकः
 कलाभेदेन तद्भेदं कामशास्त्रविदो विदुः । प्राकृतं द्वादशविधं चकार रसिकेश्वरः ॥
 निरूपितं कामशास्त्रे चकारेशस्ततोऽधिकम् । क्रीडारम्भे च मध्ये च विरतौ कर्म योषिताम्
 प्रीत्यर्थमपि कर्तव्यं चकारेशस्ततोऽधिकम् । गोपीकङ्कणरेखाभिः पादालककाचिह्नितः ॥
 शुशुभे कृष्णदेहश्च यथाऽद्रिर्गिरिकेण च । एवंभूते पूर्णरासे संभूते रासमण्डले ॥ १११ ॥
 समाम्भुः सुराः सर्वे सख्यग्राह्य सानुगाः । सुवर्णस्यन्दनस्थाश्च कौतुकास्त्वगणावृताः ॥
 पुलकाघितसर्वाङ्गाः कामबाणप्रपीडिताः । श्रवणो मुनयश्चैव सिद्धाश्च पितरस्तथा ॥
 विद्यापराश्च गन्धर्वा यसरारासविभ्रगाः । सखीकाश्च समानगमुर्ददृशुश्च मुदाऽन्विताः ॥

दिव्यस्यन्दनमारुह्य शतकौम्बविनिर्मितम् । सुशोभितं च मणिना रत्नसारपारिच्छदम् ॥
 वह्निशुद्धांशुकेनैव वेष्टितं सुमनोहरम् । श्वेतचारसंयुक्तं च सद्रत्नचरणाम्बुजम् ॥ ११८ ॥
 शतचक्रं चित्रयुक्तं मनोयायि मनोहरम् । सद्रत्नसारनिर्माणकलशोज्ज्वलशेखरम् ॥
 समाजगाम मगधान्पार्वत्या सह शंकरः । वामपार्श्वे महाकालो दक्षिणे नन्दिकेश्वरः ॥
 पुरतः कार्तिकेयश्च स्वयं देवो गणेश्वरः । पिङ्गलाक्षादयः सर्वे पार्षदाः परितस्तपोः ॥
 क्षेत्रपालादयः सर्वे तथाऽष्टौ भैरवश्चराः । वक्षःस्पलस्थिता दुर्गा सस्मिता वक्रलोचना ॥
 भारत्या सह ब्रह्मा च शतकौम्बरस्थितः । वामे सत्सर्वस्तस्य दक्षिणे सनकादयः ॥
 सुवर्णस्यन्दनस्यश्च धर्मः साक्षी च कर्मणाम् । वक्षःस्पलस्थिता तस्य मूर्तिः स्मेराननां सती
 पश्यन्ती पूर्णरासं च सकामा वक्रलोचना । परितः पार्षदाः सर्वे ज्वलन्तो ब्रह्मतेनसा ॥
 श्रुत्वा सह महेन्द्रश्च रोहिण्या च कलानिधिः । स्वाहासार्धं स्वयं वह्निः सूर्यश्च संज्ञया सह
 समाजगाम कामश्च रतिं कृत्वा च वक्षसि । सर्वे ग्रहाश्च दिक्पाला आजमुः सकलवक्राः
 आकाशस्याश्च ददृशुः सरासं रासमण्डलम् । केचिच्च मुमुहुस्तत्र मूर्छामापुश्च केचन ॥
 मुहूर्तं च सुराः सर्वे सस्मिताश्च मुदाऽन्विताः । चन्दनद्रववृष्टिं च पुष्पवृष्टिं च चिसिपुः ॥
 कस्तूरीयुक्तमाल्यानां वृष्टिं चक्षुर्मुनीश्वराः । रासं दृष्ट्वा देवपत्न्यः कामबाणप्रपीडिताः ॥
 स्थले रतिरसं कृत्वा जगाम यमुनाजलम् । राधया सह कृष्णश्च पूर्णब्रह्म सनातनः ॥
 गोपीभिः सह जमुश्च माया. श्रीकृष्णरूपिकाः । प्रपीडिताः कामबाणैः क्रीडां चक्षुर्भले मुदा
 जले ददौ राधिकायै सकामो माधवः स्वयम् । ददौ सा च माधवाय कामार्तायाञ्जलित्रयम्
 पङ्कं जग्राह तस्याश्च सा च नम्रा बभूव ह । मालां चिच्छेद कवरीं चकार शिपिलां हरिः
 सिन्दूरपत्रकं लुप्तं वेपं च जलताडनैः । भ्रूविचित्रमोष्ठरागं लुप्तं कज्जललोचनम् ॥ ११९ ॥
 तां च नम्रां समाकृष्य निममज्ज जले हरिः । प्रकृत्याभ्यन्तरे क्रीडां सुतस्थौ च तया सह
 तां च नम्रां दर्शयित्वा गोपिकां क्रीडया नताम् । सस्मितां प्रेरयामास दूरतो यमुनाजले ॥
 सा बेगेन समुत्थाय बलाजग्राह माधवम् । गृहीत्वा मुरर्ध्वं कोषात्प्रेरयामास दूरतः ॥
 गृहीत्वा पीतवसनं चकार तं दिगम्बरम् । वनमालां च चिच्छेद ददौ तोयं पुनः पुनः ॥
 हरिं पुनः समाकृष्य प्रेरयामास पापसि । गभीरे स्नोतासि मुने निममज्ज अगत्पतिः ॥
 उत्थाय माधवः शीघ्रं तां गृहीत्वा ग्रहस्य च । कृत्वा वक्षसि नम्रां च चुचुम्ब च पुन पुनः
 एवं तां मूर्तयः सर्वा गोपीभिः सह कौतुकात् । क्रीडां विचक्षुर्धमुनातिरिनीरे मनोहरे ॥
 तीरं गत्वा तथा सार्धं हरिर्नग्नश्च नम्रया । सा तं ययाचे वसनं स च तां सस्मितां सतीम् ॥

राधिकायै ददौ वस्त्रं रम्यां मालां च माधवः । प्रददौ हरये वस्त्रं वंशीं राशेश्वरीं मुदा ॥
 चन्दनागुरुकस्तुरीं सर्वाङ्गे कुङ्कुमान्विताम् । कृष्णस्य परया मक्त्या ददौ श्रोणिस्थितस्य च
 निर्मास्य चूडां ललितां कामिनीं चित्तमोहिनीम् । शोभनैर्मालतीं माल्यैश्चकार वेष्यते पुनः ॥
 श्रीकृष्णो राधिकायश्च ववरीं सुमनोहराम् । कृत्वा कुण्डलसंस्कारं निर्ममे पद्मकावलीम्
 ददौ ललाटे सिन्दूरं वस्तूराविन्दुभिः सह । तदधश्चन्दनेन्दुं च सुसूक्ष्मं सुमनोहरम् ॥
 नखाङ्कं स्तनयोरुर्वोरुरस्येव धनं मुदा । दत्त्वा तां वासयामास वाहिशुद्धांशुकेन वै ॥
 चन्दनागुरुकस्तुरीकुङ्कुमानां द्रवेण सः । कृत्वा वसतिं संलिप्य चुचुम्ब च मुहुर्मुहुः ॥
 पुनराश्लेषणं कृत्वा ददौ मालां गले पुनः । मूषणैर्मूषतां कृत्वा मञ्जीरं चरणे ददौ ॥ १९ ॥
 अलक्तकं चरणयोर्नखेषु च ददौ पुनः । एवं गोपश्च गोपीनां विदधौ च पृथक्पृथक् ॥
 पुनः प्रजमुस्ता मत्ताः सुन्दरं रासमण्डलम् । पूर्णेन्दुचन्द्रिकायुक्तं रतियोग्यं सुनिर्जनम् ॥
 माधवीकेतवीकुन्दमालतीनां मनोहरैः । चम्पयूषीमलिकानां पुष्पैश्च सुरभांकृतम् ॥
 दृष्ट्वा च स्फुटितं पुष्पं चयनं कर्तुमांश्चरी । गोपीनियोजयामास कौतुकेन च राधिका ॥
 काश्चिन्नियोजयामास मालान्निर्माणकर्मणि । काश्चित्ताम्बूलसज्जेषु काश्चिच्चन्दनवर्षणे ॥
 मालाचन्दनताम्बूलं गोपीदत्तं च सुन्दरी । ददौ कृष्णाय संप्रीत्या सस्मिता वक्त्रलोचना ॥
 काश्चिन्नियोजनं चक्रे कृष्णसंगीतकर्मणि । मृदङ्गमुरजादीनां वादनेषु च काश्चन ॥ १९८ ॥
 एवं रासे रतिं कृत्वा लीलया हरिणा सह । विजहार च सर्वत्र निर्जनेषु मनोहरम् ॥
 पुष्पोद्यानेषु रम्येषु सरसां च तटेषु च । कन्दरे कन्दरे रम्ये नदेषु च नदीषु च ॥ १९० ॥
 अतीव निर्जनस्थाने श्मशाने गिरिगह्वरे । वाञ्छितेषु च नारीणां व्रथद्विषद्वनेषु च ॥
 माण्डरीं श्रीवने रम्ये कदम्बकानने तथा । तुलसीकानने कुन्दवने चम्पककानने ॥ १९२ ॥
 निम्बारण्ये मधुवने जम्बीरकानने तथा । नालिकेरवने पूगवने च कदलीवने ॥ १९३ ॥
 सरसीकानने निस्तकने नारिकेलकानने । अश्वत्थकानने वंशवने द्राक्षिकानने ॥ १९४ ॥
 मन्दारकानने तालवने चूतवने तथा । केतकीकाननेऽशोकवने खर्जूरकानने ॥ १९५ ॥
 आम्रातकवने जम्बूगहने शालकानने । कण्टके कानने पद्मवने जातिवने मुने ॥ १९६ ॥
 न्यग्रोधगहने धोरे श्रीखण्डकानने तथा । प्रहृष्टकेसरवने सर्वतोऽपि विलसणे ॥ १९७ ॥
 एवं रेमे कौतुकेन कामाग्निशहिवाग्निशम् । तथाऽपि मानसं पूर्णं न च किञ्चिदभूव ह ॥
 न कामिनीनां कामश्च शृङ्गारेण निवर्तते । अधिकं वर्धते शश्वत्पादाऽभिर्घृतपारया ॥
 जमुदेषाः स्वगेहं च देव्यश्च मुनयस्तथा । ते सर्वे प्रशशंसुश्च विस्मयं च ययुर्मुदा ॥

गेहे गेहे नृपेन्द्राणां लेभिरे जन्म मारते । दग्धाः कामाग्निनाऽशेन देव्यः शृङ्गारलालसाः
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस० नारदना० रासक्रीडाप्रस्तावो
नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ गोपाङ्गनाः सर्वाः काममत्ततया मुने । अतिप्रौढाश्च मानिन्यो नेत्रं मेनिरे पतिम्
काश्चिदूचुरहो कृष्णं सन्मिता वनलोचनाः । मालतीपुष्पमुत्तोह्य देहि मे मालिकामिति ।
काश्चिदूचुरये कृष्ण स्वकोटेऽस्माश्च कुर्विति । गृहीत्वा ग्रीहिरेः स्कन्धमारुरोह च काचन
उवाच काचिद्वर्षेण प्रमत्ता प्राणवल्लभम् । स्वकीयपीतवसनं परिधाय ममिनि ॥४॥
उवाच काचिदंशं तं सिन्दूरं देहि मामिति । उवाच काचित्प्राणेशं शीघ्रमागत्य सापतम्
कृत्वा कुन्तलसंस्कारं कुरु मे ववरीमिति । काश्चित्संभेरयानासुः श्रीखण्डं बल्लवाय च ॥
स्वाङ्गवेपविषादिन्यो मयार्थं श्रुतिमूलयोः । उवाच काचित्कामेन परं संकेतपूर्वकम् ॥
पश्यन्ती तन्मुलाम्भोजं सन्मिता मैथुनाय च । काचिज्जग्राह मुरलीं बलादाकृष्य माधवम्
जहार पीतवसनं कृत्वा नग्नं च कामिनी । कामिन्यः काश्चिद्विदूषुर्मानिन्यो मधुसूदनम् ॥
अलक्तकद्रवं देहि पादयोर्नखरेषु च । उवाच काचित्प्रेम्णा तं गण्डयोः स्तनयोर्मम ॥
नानाचित्रविचित्रावद्या कुरु पञ्चावलीमिति । कृत्वाऽनुमानं मनसा दृष्ट्वा तासां प्रमत्तताम्
माधवो राधया सार्वमन्वर्धानं चकार ह । अतीव निर्जने स्थाने मुदा स्वेच्छामयो विभुः
फलेमोक्षप्रकारं च शृङ्गारं च चकार ह । पर्वते पर्वते रम्ये द्वीपे द्वीपे सुनिर्जने ॥१३॥
तटे तटे नदीनां च सर्वजन्तुविर्जिते । धीगोष्ठे रत्नशैले च वेदगङ्गातटेऽपि च ॥१४॥
कालिन्दे च पुलिन्दे च मन्दिरे गन्धमादने । मनोहरे कुन्दवने कविरीतीरनीरजे ॥१५॥
पुष्पभद्राशुलिने पुष्पोद्याने सुपुष्पिते । सर्वत्र रमणं कृत्वा राधावेषं विधाय च ॥
जगाम मलयद्रोणीं रम्या चन्दनवायुना । शय्यां पुष्पमयीं कृत्वा तत्र रेमे तथा सह ॥
अतीव सुखसंभोगान्मूर्ध्नि संप्राप्य राधिका । कृत्वा वसति गोविन्दं पुलकाञ्चितविग्रहा ॥
दृष्ट्वा तां मूर्छिता कृष्णो घनश्रोणिपयोधराम् । विभुवेषा कामार्तां नग्रा शिजिलकुन्तलाम्
चेतनां वारयामास कृत्वा वसति तन्दिताम् । वासयामास वननं राधाया मेखलाम्बरम्
ववरीं रचयामास किञ्चिद्वामेन वरुणाम् । मालतीमात्यसंयुक्ता कुन्दपुष्पैश्च वेष्टिताम् ॥
सस्याः कपाले सिन्दूरतिलकं सुन्दरं ददौः गण्डयोः स्तनयोश्चिन्ता चकार पत्रिका मुदा

सालक्तकांश्च नखरांश्चित्रितान्पादपद्मयोः । नखैः कृत्रिमपद्मानि निर्ममे श्रोणिवत्सौः ॥
 उत्पायाथ तथा सार्धं जगाम ह सरोवरम् । नानाप्रकारपद्मानां राजिमिश्च विराजितम्
 निर्मलस्फटिकाकारजलपूर्णं मनोहरम् । हंसकारण्डवाकीर्णं जलकुक्कुटकूजितम् ॥ २९ ॥
 मधुलुब्धमधुभ्राणां पद्मस्थानं सुपद्मजम् । चारुणा कलशब्देन शब्दितं शब्ददेव हि ॥
 तत्र स्नात्वा जलक्रीडां चकार ह तथा सह । जलं ददौ राधिकायै मुदा सा माधवाय च
 सहस्रदलपद्मे च गृहीत्वा माधवः स्वयम् । एकं ददौ राधिकायै ररस्त स्वार्थमेककम् ॥
 चन्दनगुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवभीप्सितम् । स्वाङ्गे दत्त्वा राधिकायै लिलेप राधिकेश्वरः ॥
 ततो गच्छंस्तया सार्धं ददर्श पुरतो वटम् । अतीवोत्तुङ्गशाखाम्रमतिवितृतमेव च ॥
 मूले योजनपर्यन्तं छायाया परिवेष्टितम् । उवास तत्र गोविन्दः केतकीवनसंनिधौ ॥
 पुष्पाक्तेन सुशीतेन वायुना सुरभीकृते । चित्रं रहस्यं सुचिरं पुराणं च पुरातनम् ॥
 प्रहर्षितश्च श्रीकृष्णः कथयामास राधिकाम् । एतस्मिन्नन्तरे तत्र ददर्श मुनिपुंगवम् ॥
 आगच्छन्तं च तं दृष्ट्वा प्रसन्नवदनेक्षणम् । न दृष्ट्वा हृदये रूपमीशस्य परमात्मनः ॥
 ध्यानाद्विरतमग्रे च पश्यन्तं बहिरेव तत् । सर्वावयववक्रं च कृष्णं खर्वं दिग्म्बरम् ॥
 नाम्नाऽष्टवक्रं जटिलं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । मुखतोऽग्निमुद्गिरन्तं तपोराशिमितोत्थितम् ॥
 अहो किं वा ब्रह्मतेजो मूर्तिमन्तमिह स्वयम् । नखश्मश्रुसुदीर्घं च शान्तं तेजस्विनं परम्
 पुटाञ्जलियुतं मक्ता भीतं प्रणतकंवरम् । दृष्ट्वा हसन्तीं रावां तां वारयामास माधवः
 प्रभावं कथयामास मुनीन्द्रस्य महात्मनः । अप्य प्रणम्य गोविन्दं तुष्टाव मुनिपुंगवः ॥
 प्रस्तोत्रं च पुरा दत्तं शंकरेण महात्मना ॥ ३९ ॥

अष्टावक्र उवाच—

गुणातीत गुणाधार गुणबीज गुणात्मक । गुणीश गुणिनां बीज गुणावन नमोऽस्तु ते
 सिद्धिस्वरूप सिद्धयेश सिद्धबीज परात्पर । सिद्धिसिद्ध गुणाधीश सिद्धानां गुरवे नमः
 हे वेदबीज वेदज्ञ वेदिन्वेदविदां वर । वेदाज्ञाताऽऽद्यरूपेश वेदज्ञेश न० ॥ ४२ ॥
 ब्रह्मानन्देश शेषेन्द्रधर्मादीनामधीश्वर । सर्व सर्वेश सर्वेश बीजरूप न० ॥ ४३ ॥
 प्रकृते प्राकृत प्रज्ञ प्रकृतीश परात्पर । संसारवृक्ष तट्टीज फलरूप न० ॥ ४४ ॥
 सृष्टिस्थित्यन्तबीजेश सृष्टिस्थित्यन्तकारण । महाविराट्त्तरोर्नीज राधिकेश न० ॥ ४५ ॥
 अहो परमप्रपः स्वन्वा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । शास्ताप्रशास्ता वेदाद्यास्तर्वाप्ति कुसुमानि च
 संसारो विफला एव प्रकृत्यङ्कुरमेतव च । तदाधार निराधार सर्वाधार न० ॥ ४७ ॥
 तेगोरूप निराकार प्रत्यक्षानूमेव च । सर्वाकारातिप्रत्यक्ष स्वेच्छामय न० ॥ ४८ ॥

इत्युक्त्वा स मुनिश्रेष्ठो निपत्य चरणाम्बुजे । प्राणांस्तत्याज योगेन तयोः प्रत्यक्ष एव च ॥
पपात तत्र तद्देहः पादपद्ममपीपत । तत्तेजश्च समुत्तस्यौ ज्वलदग्निशिखोपमम् ॥९०॥
सप्ततालप्रमाणं तु चोत्थाय च पपात ह । भ्रामं भ्रामं च परितो लीनं चामूत्पदाम्बुजे ॥
अष्टावक्रकृतं स्तोत्रं प्रानरुन्धाय यः पठेत् । परं निर्वाणमोक्षं च समाप्नोति न संशयः ॥
प्राणाधिको मुमुक्षुणा स्तोत्रराजश्च नारद । हरिणाऽहो पुरा दत्तो वैकुण्ठे शंकराय च ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० मुनिमोक्षणप्रस्ताव
एकोनविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

महामुने रहस्यं च श्रुतं ब्रह्मन्किमद्भुतम् ; मृते मुनौ किं चकार श्रीकृष्णो भक्तवत्सलः ॥

नारायण उवाच—

दृष्ट्वा मृतं मुनिं कृष्णः संस्कारं कर्तुमुद्यतः । कृत्वा वक्षसि तद्देहं रुरोक्षेचैर्यथा नरः ॥
बाहुभ्या च समाश्लिष्य विषेषोद्विक्तमोहतः । निर्गतं मस्मनिकरं शवाद्ब्रज्राट्गर्भणात् ॥
रक्तमायास्थिहीनं तच्छरीरं च महात्मनः । पाटिर्वर्षसहस्राणि निराहारकृतो मुनेः ॥४॥
दग्धं लोहितमासास्थि उवळता जठराग्निना । बाह्यज्ञानविहीनस्य हरिपादाब्जचेतसः ॥
चिता चन्दनकाष्ठेन निर्माय मधुसूदनः । कृत्वाऽग्निकार्यं तत्रैव स्यापयामास शोकनः ॥
ददौ चित्तायामग्निं च काष्ठं दत्त्वा शबोपरि । ज्वलिताया चित्ताया च मूर्त्रमाप क्षणं विभुः ॥
तद्देहे मस्मसाद्भूते नेदुर्दुन्दुभयो दिवि । बभूव पुष्पवृष्टिश्च तत्सणाद्गगनादहो ॥ ८ ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र रत्नसारविनिर्मितम् । स्यन्दनं च मनोवायि वस्त्रपात्यपरिच्छदम् ॥
पार्षदप्रवरैर्युक्तं श्रीकृष्णसदृशैर्वरेः । आभिर्वभूव गोलोकात्सुन्दरं पुरतो हरेः ॥ १० ॥
अवरुद्ध रथात्तूर्णं पार्षदप्रवरा हरेः । सर्वे समानरूपास्ते प्रणम्य राधिकेश्वरौ ॥ ११ ॥
धृतवन्तं सूक्ष्मदेहं प्रणमस्य मुनीन्धरम् । रथे कृत्वा तु तं देहं जम्बुगोलोकमुत्तमम् ॥ १२ ॥
गते मुनीन्द्रे गोलोकं वृन्दावनविनोदिनी । बभूव विस्मिता साध्वी पप्रच्छ जगदीश्वरम् ॥

राधिकोवाच—

कोऽयं नाथ मुनिश्रेष्ठः सर्वावयववकिमः । अतिस्वर्जनाकारस्तेजीवानतिक्रान्तिः ॥ १५ ॥

कथं वा निर्गतं भस्म देहादस्य किमद्भुतम् । साक्षाद्विलीनं यत्सेजस्त्वत्पादाब्जेऽनलोपमम्
रपस्यः पुण्यवान्सद्यो गोलोकं च जगाम ह । स्वात्मारामस्य यद्धेतो रोदनं ते बभूव ह ॥
त्वया कृतं च सत्कारमश्रुपूर्णेन वक्षुषा । सर्वं विवरणं तूर्णं संव्यस्य कथय प्रभो ॥ १७ ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः । कथा कथितुमारेभे युगान्तरगतामपि ॥ १८ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

रहस्यमष्टावक्रीवं विख्यातं सर्वतः प्रिये । पश्चाच्छ्लोप्यसि कालेन प्रसङ्गे विदुषा मुखात् ॥
अष्टावक्रो मुनीन्द्रोऽपि विख्यातो भुवनत्रये । परिपूर्णं यद्यशमा जगन्मातर्जगन्नयम् ॥
कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा विमनस्का हरिमिया । उवाच मधुरं यत्नाच्छुष्ककण्ठोष्ठतालुका ॥

राधिकोवाच—

यत्तृषालोर्भनः पूर्णं न बभूव सुधाम्बुधौ । स वितृप्तो भवति किं गोप्पदोदकपानतः ॥
वेदाना वेदवक्ष्णा विधातुर्भनकस्य च । महाविष्णोरीश्वरस्त्वं कोऽन्यो वक्ताऽस्ति त्वत्परः
राधिकावचनं श्रुत्वा तुष्टः कृष्णो बभूव ह । उवाच गोपनीयं च रहस्यं परमाद्भुतम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु कान्ते प्रवक्ष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । श्रवणं त्वयनाद्यस्य सर्वं पापं प्रणश्यति ॥
महाविष्णोर्नामिषमाद्भुतं जगता विधिः । ममाशस्य मत्कलया जलाकीर्णं जगन्त्रये ॥
पुत्रा बभूवुश्चत्वारो ब्रह्मणो मानसात्पुत्रा । नारायणपराः सर्वे ष्वलन्नो ब्रह्मतेजसा ॥
शिखरः पञ्चवर्षीण नम्रा अज्ञानिनो यथा । बाह्यज्ञानविह्वलश्च ब्रह्मतत्त्वविशारदाः ॥
सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः । सुनरकुणारो भगवानेते चत्वार एव च ॥ २९ ॥
तानुवाच जगद्भाता सृष्टिं कुरुत पुत्रजाः । ते न त युः पितुर्वाक्ये प्रयमुत्तपते मम ॥
विधाता विमनस्कश्च तनयेषु गतेषु च । पितुर्दुःखाय प्रपञ्चेऽपुत्रश्चेदवचस्करः ॥ ३१ ॥
ज्ञानेन निर्भये पुत्रान्स्वाक्षेपु च तपोधनाम् । भेदेदेदङ्गविज्ञाश्च जलतो ब्रह्मतेजसा ॥
अग्निः पुलस्तयः पुलहो मरीचिर्भृगुरक्षिपाः । क्रतुर्वसिष्ठो वोदृश्च कपिलश्चासुरिः कविः ॥
शङ्खः शङ्खः पद्मशिराः प्रभेतास्ते तपोधनाः । बहुकाष्ठं तपस्तपस्या चक्रुः सृष्टिं तदाज्ञया
मल्लप्रव्रजस्ते सर्वे संभारं वर्तुमुमुक्षाः । यमुदुः पुत्रगौरवाच्च सर्वे वा च तपस्विनाम् ॥ ३५ ॥
तदस्तु च तथा बहो मुनिर्विद्वानुत्तिनी । चार्वा पुण्डरीकरूपा च प्रभृते शृणु सुन्दरि ॥
प्रभेजतः पुनः श्रीमान्तिनो मुनिर्गुणयः । सखलव्रतपरास्ते दिव्यं वर्षतस्तस्मै ॥
न बभूव सुनताय पात्रांस्तपुं समुदतः । तं संयोद्धुं यमूवाप सत्त्वा बागशरीरिणी ॥
कथं स्वर्गं प्रप्नुम्ये गच्छ शंकरसंनिधिम् । गिरं कुरु गृहीत्वा च मन्त्रं शंकरवक्त्रः

मन्त्राधिष्ठातृदेवी ते सद्यः साक्षाद्भविष्यति । वरेणाभीष्टदेव्याश्च पुत्रस्ते भविता ध्रुवम् ॥
ध्रुवैतच्चरितं विभो जगान् शिवसंनिधिम् । योगिनामप्यगम्यं च शिवलोकं निरामयम्
सकलत्रो यथा योगी तुष्टाव योगिनां गुरुम् । पुटाञ्जलिगुतो भूत्वा भक्तिमन्नात्मकं धरा

असित उवाच—

जगद्गुरो नमस्तुभ्यं शिवाय शिवदाय च । योगीन्द्राणां च योगीन्द्र गुरुणां गुरवे नमः
मृत्योर्मृत्युस्वरूपेण मृत्युसंसारक्षण्डन । मृत्योरीशं मृत्युबीजं मृत्युंजयं नमोऽस्तु ते ॥
कालरूपं कलयतां कालकालेश कारण । कालादतीतं कालस्य कालकाल न० ॥ ४५ ॥
गुणातीतं गुणाधारं गुणबीजं गुणात्मकं । गुणीशं गुणिनां बीजं गुणिनां गुरवे नमः ॥
ब्रह्मरूपं ब्रह्मज्ञं ब्रह्मपात्रे च तत्पर । ब्रह्मबीजं स्वरूपेण ब्रह्मबीजं न० ॥ ४७ ॥
इति ह्रुत्वा शिवं नत्वा पुरस्तस्थौ मुनीश्वरः । दिनवत्साधुनेत्रश्च पुलकाञ्जितविग्रहः ॥
असिनेन कृतं स्तोत्रं भक्तियुक्तश्च यः पठेत् । वर्षमेकं हविष्याशी शंकरस्य महात्मनः
स लघेद्वैष्णवं पुत्रं ज्ञानिनं धिर्जीविनम् । भवेद्भनादयो दुःखी च मूको भवति पण्डितः
अमार्योऽलमते भार्या सुशीला च पातिवनाम् । इह लोके सुखं मुक्त्वा यात्यन्ते शिवसंनिधिम्
इदं स्तोत्रं पुरा दत्तं ब्रह्मणा च प्रचेतसे । प्रचेतसा स्वपुत्रायासिताय दत्तमुत्तमम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

समाकर्ण्य मुनेः स्तोत्रं भगवान्शंकरः स्वयम् । उवाच ब्रह्मणः पुत्रं स्वमर्त्तं भक्तवत्सलः
शंकर उवाच—

स्थिरो भव मुनिश्रेष्ठ जानामि तव वाञ्छितम् । पुत्रस्ते भविता सत्यं मदंशेन च मत्समा ॥
दास्यामि मन्त्रमनुलं सर्वेषां च सुदुर्लभम् । इत्युक्त्वा च ददौ मन्त्रं तवैव षोडशाक्षरम् ॥
स्तोत्रं पूनाधिष्ठानं च कवचं परमाद्भुतम् । संसारविजयं नाम पुरश्चरणपूर्वकम् ॥ ११ ॥
परं दातुमिष्टदेवी प्रत्यक्षा भवितेति च । इत्युक्त्वा विरतो रद्रः स तं नत्वा नगाम ह
जजाव परमं मन्त्रं सोऽपित्रः जगत्सत्तमम् । साक्षाद्भूत्वा वरस्तमै त्वया दत्तः पुरा सति
पत्रते भविता सत्यं महाज्ञानी सुतेनि च । वरं दत्त्वा त्वमगमो गोलोकं मन संनिधिम्
कालेन च सुदृष्टस्य शिवांशेन बभूव ह । ब्रह्मिष्ठो देवलो नाम्ना कन्दर्पसप्तसुन्दरः ॥
सुपद्मनृपतेः कन्यां रत्नमालावतीं मुदा । तां सुन्दरीं विवाहेन जगृहे सर्वमोहिनीम् ॥
स्थाने स्थाने च रहामि शतवर्षं तथा सह । स रेमे निपुणः श्रेष्ठः स्त्रीणां रम्यकर्मणि ॥
कालान्तरे स विरतो बभूव मुनिपुंगवः । सुखं सर्वं परित्यज्य धर्मिष्ठः स्त्रीहरि स्मरन् ॥
उत्थाप रात्री शयनाद्विरच्छश्च तपोधनः । स ययौ तपमे कान्ते गन्धमादनगद्वरम् ॥

१वमार्थं च परित्यज्य यो गृहाति परस्त्रियम् । यशोधनायुषां हानिर्भवेज्जीवन्मृतस्य च ॥
भुवि नास्ति यशो यस्य जीवनं तस्य निष्फलम् । सुसंपदा किं राज्येन सुखेन च तर्पस्त्रिनः
निष्कामेन च वृद्धेन मया किं ते प्रयोजनम् । सुवेशं सुन्दरं भार्युषानं पश्य सुन्दरि ॥
इत्येवं दचनं श्रुत्वा चुक्रोपाप्सरसां वरा । उवाच मूयो वाक्यं तं त्रस्ता प्रस्फुरिताधरा ॥

रम्भोवाच--

चारुत्पक्ववर्णामः कन्दर्पसमसुन्दरः । तपःप्रभावात्सश्रीकः सुवेषः संमतः स्त्रियाः ॥९४॥
त्वया विनाऽन्यं कं यामि को वाऽस्ति त्वत्परः पुमान् । पुंश्चली त्वां परित्यज्य का जीवति ।
स्मरातुरा ॥ ९५ ॥

शीघ्रं मां मन विप्रेन्द्र दध्यां कामाग्निना सदा । कामो नश्यति मां त्वत्तो यथा रम्भां मतेगजः
न चेच्छापं प्रदद्यामि वद वेशविद्रो वर । मां वा दारुणशापं वा सत्वरं ग्रहणं कुरु ॥९७॥

दग्धाः प्राणा मनो दग्धे स्वात्मा वा इति संतनम् । नवशृङ्गारपीयूषपाननिर्वाणतां ब्रजेन् ॥
स्वानन्दुःखेन दुःखार्तो यो यं शपति निश्चिन्तम् । तं शापं खण्डितुं शक्ते न विवाता जगत्पतिः

द्विजो रम्भावचः श्रुत्वा बभूव ध्यानतत्परः । नोवाच त्रिचिन्मौनस्यः सा तं कोपाच्छशाप ह
हे वक्रचित्त ते विप्र सर्वावयववश्रितम् । शरीरमञ्जनाकारं रूपयौवनवर्जितम् ॥ १०१ ॥

अतीव विकृताकारं त्रिषु लोकेषु गहितम् । पुरातनं तपो नष्टं सद्यो भवतु निश्चितम् ॥
इत्युक्त्वा पुंश्चली कामात्कामलोकं जगाम ह । अचिरेण मुनीन्द्रश्च न ददर्श हरेः पदम् ॥

पादाराविन्दपिरहासमुद्विग्नो बभूव ह । स्वाङ्गं च दृष्ट्वा विकृतं पूर्वपुण्यविवर्जितम् ॥
कृत्वाऽग्निकुण्डं शोकेन प्राणांस्त्यक्तुं समुद्यतः । मया दृष्टो वरो दत्तो दिव्यज्ञानेन बोधिनः

आध्यासश्च कृतः प्रीत्या ततः शान्तो बभूव ह । अहान्यष्टौ च वराणि दृष्ट्वा तूर्णं महामुनेः
अष्टादशैते तन्नाम वीतुकेन मया कृतम् । मद्वाक्यान्मलयद्रोणीमयमागम्य सत्वरः ॥

पाण्डिर्वर्षहलाणी चकार वरं तपः । तपोवसाने मद्भक्तो मया मुक्तः कृतः प्रिये ॥
सर्वस्मिन्मलये नष्टे न मद्भक्तः प्रणश्यति । सुचिरेणैव तपसा ज्वलता जठराग्निना ॥

त्यक्ताहारस्नानतरं च भग्नपूर्णं ततो मुनेः । आगतं मलयद्रोणीं मुनिहेतोर्मया प्रिये ॥
अष्टावक्राच्च मद्भक्तो न भूतो न भविष्यति । एवंभूतस्तपोनिष्ठः प्रप्राप्तो ब्रह्मणो मुनिः ॥

निष्फलः पुंश्चलीशापाद्ब्रह्माऽर्ज्यो यथा पुग । इत्येवं कथितं सर्वं रहस्यं च महात्मनः
सुखदं पुण्यदं गूढं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ११२ ॥

इति श्रीमत्सं महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० राघवप्रभेऽष्टावक्रं
प्रति रम्भाशापो नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

अथैकौनत्रिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

विमाश्वर्यं श्रुतं नाप्य चरितं सुमनोहरम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि ब्रह्मणः शपकारणम् ॥
यो विधाता त्रिजगतां तपसा फलदायकः । स कथं कुलटाशापादपूज्यश्च बभूव ह ॥ २ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

मन्वन्तरे रैवतस्य सुचन्द्रो नृपसुंगवः । तपस्वी वैष्णवः श्रेष्ठो ज्ञानी परमचार्यकः ॥ १ ॥
स च पूर्वं तपः कुर्वन्नाजगाम मम प्रिये । इमां च मलयद्रोणीं भारतेषु मनोहराम् ॥ ४ ॥
तपश्चकार राजेन्द्रो वर्षाणं च सहस्रकम् । जीर्णं तस्य शरीरं च कठोरेण तपस्विनः ॥
वल्मीकश्च्छादितं देहं दृष्ट्वा घाता कृपानिविधः । आजगाम वरं दातुं तपःस्थानं सुनिर्जनम् ॥
कमण्डलुजलेनैव मम देहोद्भवेन च । सिषेच तं च मन्त्रेण मया दत्तेन योगवित् ॥ ७ ॥
कमण्डलुजलस्पर्शादुत्पाद्य नृपतिः स्वयम् । ननाम भवत्या जगतां स्रष्टारं च पुरःस्थितम् ॥
स तं नमन्तं राजानमुवाच कमलोद्भवः । वरं वृण्वति राजेन्द्र यत्ते मनासि वाञ्छितम् ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वरं वने पशत्परम् । ममैव चरणे मर्क्तिमदीयं दास्यमेव च ॥ १० ॥
कृपया च वरं ब्रह्मा दत्तवानमिवाञ्छितम् । स च तत्पुरतस्तत्स्यौ कामदेवसमप्रमः ॥ ११ ॥
एतस्मिन्मन्तरे राजा ददर्श रयमुत्तमम् । आकाशाजिपतन्तं वै शतसूर्यसमप्रमम् ॥ १२ ॥
तेजसाऽऽच्छादितं सर्वं सुमदीप्तं दिशो दश । रत्नेन्द्रसारनिर्माणं शतचक्रममन्वितम् ॥
अमूल्यरत्नराचितं विविच्रकलशोज्ज्वलम् । मुक्तामाणिक्यहरीराणां मालाजालैश्च रान्वितम् ॥
सद्भानुदर्पणेर्दक्षिणैर्वा सुमनोहरम् । मूर्धितं दिव्यवस्त्रैश्च श्वेतचामरकण्टिकाभिः ॥ १५ ॥
पारिजातप्रसूनानां मालाजालैः सुशोभितम् । मनोवायि महाश्वर्यं नानाचित्रेण चित्रितम् ॥
वेष्टितं पार्ष्णिर्दिन्यै रत्नभूषणभूषितैः । चतुर्भुजैः दयामलैश्च ज्वलद्भिरः स्त्रिययौवनैः ॥
पीतवस्त्रपरीधानैश्चन्दनागुरचरितैः । दृष्ट्वा स्वस्थान्देवाश्च ननाम नृपतिर्मुदा ॥ १८ ॥
सहसा तस्य शिरसि पुष्पवृष्टिर्बभूव ह । नेदुर्दुःखमपः स्वर्गे चाऽऽनयाश्च मनोहराः ॥
अपयो मुनयः सिद्धाः प्रवृत्तन्तो मुदाऽऽशिवम् । प्रसादांसुः सुराः सर्वे राजानं दर्पयन्तिरराः ॥
राजा च पार्ष्णिन्वात्सा तद्रूपश्च नमूष ह । पार्ष्णिदातं रये दृष्ट्वा नीत्वा जगन्ममालयम् ॥
मर्दयः पार्ष्णिं यन्वा स च तस्यैव ममान्निके । तत्रः स्वमन्दिरं गान्तं ददर्श मोहिनी विधिम् ॥
दुःखोपाये च रभ्ये च पुष्पचन्दनवायुना । सद्यो मुमोह तं दृष्ट्वा प्रदत्त्वा मदनालैः ॥
दिशोऽप्य वचनदत्तां मुमोह सन्निभं मुसम् । सिन्दूरविन्दुं दधनीं वस्तूरीविन्दुना सह ॥
च रत्नवस्त्रवर्णां सगन्तं स्त्रिययौवना । मूहतिन्मप्युगुला पतिप्रोणेषयोधरा ॥ २५ ॥
छात्रार्चनगुणानुपमां मुदयगन्तना । सूक्ष्मवस्त्रपरीधाना रत्नालंकारभूषिता ॥ २६ ॥

भ्रैलोक्यं मोहितुं शक्ता कटाक्षेरेव लीलया । अतीव कामिनी शश्वद्भजेन्द्रमन्दगामिनी ॥
पुलकाञ्चितसर्वाङ्गी मूर्छी संप्राप वर्त्मनि । संनिरीक्ष्य च तां ब्रह्मा जगाम श्रीहरिं स्मरन् ॥
स विकारं न हि प्राप ह्यात्मारामो जितेन्द्रियः । ब्रह्मलोकं च संप्राप ब्रह्मा च जगतां पतिः ॥
सकामा सा च कुलटा बभूव हतचेतना । दिवानिंशं चिन्तयन्ती स्वप्ने ज्ञाने चतुर्मुखम् ॥
सर्वं जारं विसस्मार तत्याज हरिमीश्वरी । उत्तिष्ठन्ती निवसती शयनं कुर्वती क्षणम् ॥
तत्पत्रे यथा सत्यं श्रमत्येव तथा पथि । एतस्मिन्नन्तरे रम्भा विदग्धाऽप्सरसां वरा ॥
गच्छन्ती कामलोकं सा सकामा तेन वर्त्मना । दृष्ट्वा सहचरीं तत्र शुष्ककण्ठोष्ठतालुनाम् ॥
अभिप्रायेण बुबुधे पप्रच्छ सस्मिता तदा ॥

रम्भोवाच—

कथमेवंविधा त्वं हि भ्रैलोक्यचित्तमोहिनि ।
वद शीघ्रं महामागे रम्भाऽहं चेतनां कुरु । कंमुद्दिश्य सकामा त्वं गच्छ त्वं कान्तभीप्सितम्
कुलटा सर्वसौभाग्या न पथं कुलपालिकाः । सर्वे व्यग्रा इन्द्रियाणां सुखाय भुवनत्रये ॥
यान्ति प्राणा यतः काले वा लज्जा तत्र जीविनाम् । न चाऽऽत्मनः परः कश्चित्प्रियोऽ-
स्ति भुवनत्रये ॥ ३७ ॥
कान्तेऽपत्ये स्वबन्धौ च ज्ञेहो यः स्वात्महेतुकः । संबन्धः स्वात्मनो यावत्तावत्क्षेहोऽस्ति तत्र वै
येषु यन्मानसं शश्वत्तेषां प्राणास्त एव हि । गच्छन्ती कामलोकं च सकामां पश्य मां प्रिये
सह सख्या सपालोच्य मनसा गच्छ तं प्रियम् । निवस्य नीलीं केशांश्च कृत्वा वेषमभीप्सितम्
मुनिमोहनवीजं च तं मोहं कुरु मोहिनि । कथयस्व महामागे वचनं हृदयंगमम् ॥ ४१ ॥
रक्षाऽऽत्मानं प्रमावं च स्त्रीजातीनां जगत्रये । स्वाभिशापश्च सुरती न प्रकाश्यः कदाचन ॥
स्वान्तं कान्तं स्वानुरक्तमृज्वीं सहचरीं विना । तस्माद्यत्नेन हृद्वाक्यं प्रकाश्यं च प्रिये प्रिये
अन्यथा बोधहासाय मरणायैव क्लृप्ते । तस्याश्च वचनं श्रुत्वा सस्मिता सा मुलजिता ॥
हृद्यं च कथयामास यद्वेतोस्तादृशी गतिः ॥ ४४ ॥

मोहिन्युवाच—

यावद्दृष्टो मया रम्भे निर्जने चतुराननः ।
तावन्मनो मेऽतिदुःखं शश्वन्ननासिजललैः । न दत्तमात्मने मध्यमन्तरे न हि रोचते ॥
जानामि नाहमुदयं यामिनीशदिनेशयोः । अबुधा न हि मेदो मे सततं स्वप्रज्ञानयोः ॥
मम प्राणाः प्रतीक्षन्ते तस्याऽलोलनमेव च । क्षणं विज्ञाय न चिरं यास्यन्ति नान्यथा प्रिये
कामज्जालाकलापैश्च स्वर्णकारं कलेवरम् । अनाहारेण चेदानीं बभूव दग्धशैलवत् ॥

गन्तुं स्थातुं न शक्नाऽहं शयने नर्तुमुद्यता ; विगतरु पुंश्चलीमार्ति ममेव च विदोषतः
वमुपायं कारिष्यामि यद् रम्भेऽत्र सांप्रतम् । लज्जा याऽपि शरीरं वा विमृशामि न किं द्वयोः
मोहिनीवचनं श्रुत्वा प्रहरणात्सरसां वरा । तामुवाच हितं नीतमुपायं शुभकारणम् ॥

रम्भोवाच—

एवमेतदहो भद्रे भद्रस्य कारणं तव । सर्वं त्वपनयिष्यामि शृणुष्वयं मयं स्वयम् ॥१३॥
कृत्वा वेपथुपूर्वं च पूर्वगाराध्य मन्मथम् । तेन सार्धं स्वयं गत्वा त्वं मोहं कुरु भागिनि ॥
नितेन्द्रियाणां प्रवरं साक्षात्तारावणारवकम् । विना कामसहायेन का शक्ता नेतुनीधरम्
भज कामं तपः कृत्वा पुष्करे मन मोहिनि । सद्यः साक्षात्स भविता दयालुर्योषितां प्रभुः
इत्युक्त्वा तामत्सरसां प्रवरा काममन्तिकम् । जगामेन्द्रियशान्तवर्ध सा जगाम च पुष्करम्
पुष्करे च तपः कृत्वा कामं संप्राप्य मोहिनी । जगाम तेन सार्धं च मल्लोत्तमनामयम् ॥
ददर्श निर्जनस्थं च मोहिनी कमलोल्लवम् । तमेव मोहनं कर्तुं समारम्भे पुरःस्थिता ॥५९॥
क्षणं ननर्त सुचिरं लुगानेन क्षणं जगौ । संगीतं मम संबन्धि मच्छाना चित्तमोहनम् ॥
विधाता जगता तस्याः श्रुत्वा संगीतभीप्सितम् । पुलकाघितसर्वाद्वो मुमोह साश्रुलोचनः
दृष्ट्वा मुग्धं चतुर्थकत्रं मोहिनी दृष्टमानसा । कलाप्रमाणं भावं च चकार तत्र लीलया ॥
स्वाङ्गं संदर्शयामास स्मेरभ्रमङ्गपूर्वकम् । का लज्जा तस्य संसारे यः कामहतचेतनः ॥६३॥
विज्ञाय ब्रह्मा तद्भावं नतवक्त्रो बभूव ह । प्रदाय तस्यै दानं च विरतः श्रीहरिं स्मरम् ॥
विज्ञाय ब्रह्मणो भावं शुष्ककण्ठोष्ठालुका । हतोद्यमा सा शुभाय कामं कामप्रदं वरम् ॥

मोहिन्युवाच—

सर्वेन्द्रियाणां प्रवरं विष्णोरंशं च मानसम् । तदेव कर्मणा बीजं तदुद्भव नमोऽस्तु ते ॥
स्वयमात्मा हि भगवान्ज्ञानरूपो महेश्वरः । नमो ब्रह्मजगत्सृष्टस्तदुद्भव न० ॥६७॥
स्थितः सर्वशक्तिषु दृष्टिश्च योगिनामपि । जगत्साध्य दुराराध्य दुर्निवार न० ॥ ६८॥
सर्वाजित जगज्जेतर्जवि जीवमनोहर । रतिवजि रतिस्वामिन् रतिप्रिय न० ॥ ६९ ॥
शश्वद्योषिदधिष्ठान योषित्प्राणाधिकप्रिय । योषिद्वाहन योषास्त्र योषिद्वन्धन० ॥७०॥
पतिसाध्यकराशेषरूपाधार गुणाश्रय । सुगन्धिवातसचिव मधुमित्र न० ॥ ७१ ॥
शश्वद्योषिदधिराधार स्त्रीसंदर्शनवर्धन । विदग्धानां विरहिणा प्राणान्तक न० ॥ ७२ ॥
अकृपा येषु तेऽनर्थस्तेषां ज्ञानविनाशनम् । अनूहरूप भक्तेषु कृपातिन्धो न० ॥७३॥
तपस्विना च तपसां विघ्नबीनावलीलया । मनः सकाशं मुक्तानां कर्तुं शक्त न० ॥
तपःसाध्याश्चाऽऽराध्याश्च सदैवं पाञ्चमौक्तिकाः । पञ्चेन्द्रियकृताधार पञ्चबाण न० ॥

मोहिनीत्येवमुक्त्वा तु मनसा सा विधेः पुरः । विररामाऽऽनन्नवक्त्रा बभूव ध्यानतत्परा
उक्तं माध्यन्दिने कान्ते स्तोत्रमेतन्मनोहरम् । पुरा दुर्वाससा दत्तं मोहिन्यै गन्धमादने
स्तोत्रमेतन्महापुण्यं कामी भक्त्या यदा पठेत् । अभीष्टं लभते नूनं निष्कलङ्को भवेद्भुवम्
चेष्टां न कुरुते कामः कदाचिदपि तं प्रियम् । भवेद्रोगी श्रीयुक्तः कामदेवसमप्रभः ॥
वनिता लभते साध्वी पत्नी त्रैलोक्यमोहिनीम् ॥ ७९ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० मोहिनीस्तोत्रवर्णनं
नामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

मोहिनीस्वनेनैव कामस्तुष्टो बभूव ह । चकार शरसंधानमन्तरिक्षे स्थितः स्वयम् ॥१॥
मन्त्रपूतं महास्रं च विशेष पितरं मुदा । बभूव चञ्चलो ब्रह्मा कामास्त्रेण च कामुकः ॥
स्रणं निरीक्षणं चक्रे मोहिन्यास्ये पुनः पुनः । ज्ञानं प्राप्य तदा घाता विरराम हरिं स्मरन्
बुबुधे मनसा सर्वं चरितं मन्मथस्य च । शशाप तं सुतमपि विधाता क्रोधविह्वलः ॥४॥
हे काम धौवनोन्मत्त मूर्खधर्मज गर्वित । भविता दर्पमङ्गले गुरोर्मे हेतनादिति ॥५॥
हतोद्यमो जग माऽऽशु मन्मथो मधुना सह । ब्रह्मणः शापमीतश्च शुष्ककण्ठोष्ठतल्लुक्
इत्युवाच जगद्धाता मोहिनीं मदनातुराम् । चञ्चलं च पश्यन्तीं सस्मिन् वक्रचक्षुषा

ब्रह्मोवाच—

मातर्मोहिनि गच्छ त्वं निष्कलं कर्म चात्र ते । ज्ञातस्तवामिषायश्च नाहं योग्योऽस्य कर्मणः
वेदे जुगुप्सितं कर्म तदेव कर्तुमक्षमः । वेदकर्ता स्वयमहं व्यवस्थाकारको मवे ॥२॥
अकीर्तिर्वैदवक्ष्य निन्द्यं च किमतः परम् । उपस्थिता च या गोविन्दत्याज्या रा गीतामपि
श्रुतां श्रुतमिति त्याज्या सर्वदेव नरस्त्रिनाम् । अहो सर्वैः परित्याज्या पुंश्चली च विशेषतः
घनायु, पाणयशसा नशिनी दुःखदायिनी । स्वकार्यतत्परा शश्वत्परकार्यविनाशिनी ॥

तवैव कर्म योग्यं च युवानं पश्य सुन्दरि । त्वं विदग्धा च योषिस्तु विदग्धान्वेषणं कुरु ॥
 विदग्धाया विदग्धेन संगमो गुणवान्मवेत् । जरातुरोऽहं वृद्धश्च तपस्वी वेण्वो द्विजः ॥
 अस्वतन्त्रः पराधीनः का रतिः पुंश्चलीषु मे । अये वत्से गच्छ शीघ्रं विहाय पितरं च माम्
 नाम्नाऽहं च जगत्स्रष्टा तस्मात्तव पिता सदा । मन्मथं चन्द्रमित्रं च जपन्तं नलकूबरम् ॥
 स्वर्णैश्च चन्द्रतनयं दितिपुत्राश्च सुन्दरान् । कामशास्त्रेषु निष्णातान् रतिकर्मविशारदान् ॥
 या मां यासि हि तास्त्यक्त्वा सा विदग्धा च कामुकी । सदा संभोगविषये स्त्रियं प्रार्थयते
 पुमान् ॥ २२ ॥

स्त्री चेत्प्रयाति पुरुषं विपरीतं विडम्बनम् । सर्वेषां चैव रत्नानां स्त्रीरत्नं दुर्लभं परम् ॥
 स्वयं प्रार्थयते स्वामी न तु स्वामिनमेव च । योषिज्जातिषु धिक् ताश्च स्वयं याः समुपस्थिताः
 भवेद्दूरं स्वरूपमूल्यं रत्नं स्वयमुपस्थितम् । नित्यं पुमान्स्त्रियं याति स्त्री वा याति च न प्रियम्
 लोकाचारेषु वेदेषु न स्त्री याति परप्रियम् । स्ववस्तु भुङ्क्ते यः काले शास्त्रोक्तविधिपूर्व-
 कम् ॥ २३ ॥

स पूज्यो न भवेत्पूज्यो यद्रतिः परवस्तुषु । कः कस्य शत्रुरबले निशामय जगत्रये ॥
 श्वेन्द्रियाः शत्रवः सर्वे शत्रुता यन्निमित्ततः । वेदोक्ताचरणे सर्वं मित्रं च जगता जगत् ॥
 हृते वेदविरुद्धे च मित्रं शत्रुर्भवेद्भुवम् । वेदोक्तं कृतवन्तं च हरिस्तुष्टो दिवानिशम् ॥
 हरौ तुष्टे जगत्तुष्टं तस्मिन्नुष्टे मयो रिपुः । कुप्रास्ति कुलटानातिः साध्वीजातिश्च कुत्र वा
 स्वकीयाचरणात्सर्वं भवे मवानि कर्मणः । स्त्रीजातिः प्रकृतेरंशा नारायणविनिर्मिता ॥
 दुःशीला पुंश्चली निन्धा सुशीला च पतिव्रता । पतिव्रतास्तु त्रिविधाः पुंश्चलीषु च योषितः
 तासामेवंविधा नास्ति स्वयं याति परप्रियम् । स्त्रीजातीनां च मध्ये च वाऽऽत्येवं कुलकञ्जला
 भवे रश्मि स्वयं दृष्ट्वा वेपं कृत्वा प्रणाति तम् । शोभिता यदि पश्यन्ती मद्यद्रव्यमसाध्यकम्
 वैकुल्याल्लहि तासाध्यं सामान्यमेव केवलम् । इत्येवमुक्त्वा जगता विधाता विरराम च ॥
 अर्चुं समुद्यता सा च कोपमरुकारिताधरा ॥ २४ ॥

मोहि-युवाच—

ज्ञातं सर्वं जगद्भातश्चरितं तव सांपतम् ॥ २५ ॥
 त्वया निबोधिता नीतिर्मनो मे न ह्यपरं मयेत् । भूतं त्वयि विशिष्टं च यावद्दृष्टः सणे भवान्
 शब्दप्रवृत्तिगन्धेन सर्वं जाराद्य विस्मृताः । देहं कामाग्निना दग्धं यदा त्यक्तं समुद्यता ॥
 निविषेच च मां रग्भा प्रदक्षे मन्त्रभीदशम् । तदा कामसहायेन त्वत्समीपं समागता ॥

समधुस्तव शापेन स जगाम हतोद्ययः । अहो गन्तुमशक्ताऽहं स्वया यद्यपि मर्त्तिता ॥
 सर्वाङ्गेष्वेव मे जाड्यं बभूव सांप्रतं विमो । कृपां कुरु कृपासिन्धो न मां हन्तुं त्वमर्हसि
 तवाऽऽश्लेषणमात्रेण विज्वराऽहं सुनिश्चितम् । त्वमेव जगतां घाता कुलटाऽहं च कर्मणा
 सन्तो गर्वे न कुर्वन्ति कर्मसाध्याश्च जीविनः । काश्चित्प्रयाति यानेन वहन्ति तं च केचन
 करं गृह्णाति नृपातिः कर्मणा ददति प्रजाः । वश्चित्सहासनस्थश्च नृपमात्रश्च कश्चन ॥
 केचिद्भूता बहुविधास्तत्र तस्य स्वकर्मणा । याति केचिदश्वपृष्ठैर्गजपृष्ठश्च केचन ॥४४॥
 कर्मणा वाहकाः केचित्केचिद्वाहनपाटकाः । सूक्रीनठरं काश्चित्संप्रयाति स्वकर्मणा ॥
 काश्चिच्छ्रव्याश्च जठरं तव पुत्राश्च केचन । केचित्कृत्वा हरेर्भक्तिं कर्मणा तस्य पार्षदाः
 केचिद्भवन्ति क्रमयो विष्ठायां दैवदोषतः । स्वर्गं प्रयान्ति राजेन्द्राः केचिच्च स्वस्वकर्मणा
 केचित्प्रयान्ति नरकं विष्णून् तत्र पच्यते । कर्मणा वश्चिदिन्द्रेन्द्रः सुराणां प्रवरः स्वयम्
 केचित्सुरा नराः केचित्केचिच्च क्षुद्रजन्तवः । केचिच्च कर्मणा विप्रा वर्णश्रेष्ठा महीतले ॥
 केचिद्भूपा वैश्यशूद्राः केचिच्च श्लेच्छजातयः । केचित्स्वकर्मणा प्राज्ञा ज्ञानेन सर्वदर्शिनः
 केचिन्मूर्खाः केचिदन्धाः स्वाङ्गहर्त्ताश्च केचन । केचिच्छास्त्रं बोधयन्ति शिष्यवर्गान्स्वकर्मणा
 केचित्पठन्ति सर्वायं जानन्ति गुरुवक्त्रतः । भवन्ति कर्मणा केचिद्देहे स्थावरजङ्गमे ॥
 तपस्वी नवघाती च त्वं च ब्रह्मा च कर्मणा । काश्चित्स्वकर्मणा साध्वो पूजयेह च परत्र च
 काचिद्वेश्या तदाहारं मुहूर्ते कृत्वाऽङ्गविक्रयम् । स्ववैश्याऽहं सुरपुरे सुरमोग्या सुपूजिता
 येषामालिङ्गनेनैव कर्मणां खण्डनं भवेत् । मनः स्वभाववर्जिनं च स्वभावः कर्मनौनकः ॥
 तत्त्वमे फलवर्जिनं च सर्वेषां जनको हरिः । फलं ददाति नियतं कर्मद्वारा विभुः स्वयम् ॥
 सर्वेभ्यो नलवान्नित्यं कर्मरूपी ननार्दनः । कुतो हेतोर्निन्दिताऽहं त्वयैव मर्त्तिता कथम्
 जगत्सुपुरीश्वरस्य पादाब्जं द्रष्टुमागता । स्वप्ने यस्य पदद्वंद्वं न हि पश्यन्ति योगिनः ॥
 तर्भाश्वरं पतिं कर्तुमिच्छया स्वयमागता । गत्वा हि कस्यचित्स्थानमस्पृश्येह परत्र च ॥
 कस्यचित्पादरमसा यशसा भान्ति योषितः । इत्युक्त्वा मोहिनीं शशिं गत्वा वास विवेः पुरः
 स्वयं विधाता जगतां चक्रमे कुलटामयात् । तस्मिन्ना वक्रनयना कामभावं चकार ह ॥
 स्वाङ्गं च दर्शयामास कामभाणप्रपीडिता । एतस्मिन्नन्तरे कामः सर्वज्ञः सर्वयोगवित् ॥
 आविर्भूय पञ्चबाणानिचिक्षेप च ब्रह्मणि । सम्मोहनं समुद्देशं बीजस्तम्पितकारणम् ॥
 सन्मत्तबीजं ज्वलदं शश्वचेतनहाटकम् । एतान्प्रसिष्य मदनोऽप्यन्तरिक्षस्थितः स्वयम् ॥
 विज्वरान्प्रेषयामास संमोहाय पितुर्मुदा । वसन्तं कोकिलालीश्च गन्धवातं मनोहरम् ॥

नियुज्याभ्यन्तरं गत्वा तद्विकारं चकार ह । पुंस्कोकिलः कलं रात्रमुवाच तैस्समीपतः ॥
 पद्पदः सुन्दरं सूक्ष्मं जुगुप्से पुरतः स्थितः । शश्वद्वधौ गन्धर्वहो मन्दोऽतिशतिलः प्रिये
 सततं मुदितस्तत्र चभ्राम च मधुः स्वयम् । पुलकाञ्चितसर्वाङ्गो बभूव जगतां विधिः ॥
 ददर्श मोहिनीमावं प्रहस्य च पुनः पुनः । अतीव वक्रनयना कामास्त्रहतचेनना ॥६९॥
 विधाता बुबुधे सर्वं सर्वधर्मनिबन्धनम् । नियन्तुं न मनः शक्तः सस्मार श्रीहरिं भिया ॥
 सुष्टाव मनसा कृष्णं शान्तं हृत्पङ्कजस्थितम् । द्विभुजं मुरलीहस्तं हरिं पीताम्बरं परम् ॥
 अतीव कमनीयं वै किशोरं स्थिरयौवनम् । रत्नालंकारभूषाढ्यं सारिमतं श्यामसुन्दरम् ॥

प्रियलोवाच—

रक्ष रक्ष हरे मां च निमग्नं कामसागरे । दुष्क्रीर्तिजलपूर्णं च दुष्पारे बहुसंकटे ॥ ७३ ॥
 भक्तिविरमृतिबीजे च विपत्सौपानदुस्तरे । अतीव निर्मलज्ञानचक्षुःप्रच्छन्नकारणे ॥ ७४ ॥
 जन्मोर्मिसंघसहिते योऽपि त्रैलोक्ये संकुले । रतित्वातः समायुक्ते गम्भीरे घोर एव च ॥ ७५ ॥
 अयमामृतरूपे च परिणामविपालये । यमालयप्रवेशाय मुक्तिद्वारातिविरमृते ॥ ७६ ॥
 'मुद्रया' तरण्या 'विज्ञानैरुद्धरा'स्मानतः स्वयम् । स्वयं च त्वं कर्णधारः प्रसीद मधुसूदन
 मद्विधाः कतिचिन्नाथ नियोज्या भवकर्मणि । सन्नि विश्वेश विधयो हे विश्वेश्वर माघव ॥
 न कर्मसिद्धमेवेदं ब्रह्मलोकोऽयमीप्सितः । तथाऽपि न स्पृहा कामे त्वद्भक्तिव्यवधायके ॥
 हे नाथ ऋणासिन्धो दीनबन्धो कृपां कुरु । त्वं महेश महाज्ञाता दुःस्वप्नं मां न दर्शय
 दृष्ट्युक्त्वा जगतां घाता विरराम सनातनः । दृष्टव्यं दृष्टव्यं मत्पदाब्जं शश्वत्सस्मार मामिति
 ब्रह्मणा च कृतं स्तोत्रं मच्च्युत्तम्य यः पठेत् । स वैवाऽऽकर्ण्य विषये न निमग्नो भवेद्-
 दधुश्च ॥ ८२ ॥

भमभार्या विनिर्मित्य संज्ञानं लभते ध्रुवम् । इह लोके भक्तियुक्तो मद्भक्तवत्सरो भवेत् ॥

श्रुति धर्मग्रन्थः महा० श्रीकृष्णसन्मत्त० नारदना० राधाप्रश्ने ब्रह्ममोहिनीसं०

श्रीकृष्णस्तोत्रं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

अथ ब्रह्मविदोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

श्रुत्वा ब्रह्मा हरेः स्तोत्रं तस्यै तस्याः समीपतः । मनोमत्तगमेन्द्रं च कामासक्तं निवारयन्
 दिव्यज्ञानाद्भुतेनैव मया दत्तेन राविके । उवाच मोहिनी तं च परिहासपरं वचः ॥ २॥

मोहिन्युवाच—

इक्षितेनैव नारीणां सद्यो भक्तं भवेन्मनः । करोत्याकृष्य संमार्गं यः स एवोत्तमो विभो
 ज्ञात्वा फुटममिषायै नार्थं संप्रेषितो हि यः । पश्चात्करोति शृङ्गारं पुरुषः स च मध्यमः
 पुनः पुनः प्रेषितश्च स्त्रिया कामार्तया च यः । तथा न लिप्तो रहसि स क्लीबो न पुमानहो
 गृही तपस्वी कर्मी वा त्वमेरिष्यमुपस्थिताम् । व्रजेत्परत्र नरकमपूज्यश्च भवेदिह ॥ ६ ॥
 नष्टश्रिष्टरूपश्च अष्टबुद्धिर्मवेदध्रुवम् । स सद्यः क्लीबतां याति ब्रह्मच्छापेन योषितः ॥
 उत्तिष्ठ जगतीनाय पारं कुरु स्मरणंवे । निमग्नां दुस्तेर धीरे कर्णधार भयानके ॥ ८ ॥
 अतीव निर्जनस्थाने सर्वजन्तुविवर्जिते । सुगन्धिवायुना रेण्वे पुंस्कोक्त्रिलहनश्रुते ॥ ९ ॥
 सततं त्वन्मनस्कां मां दासीं जन्मनि जन्मनि । कर्णोहि रतिपण्येनामूल्यरत्नेन सत्वरम् ॥
 इत्युक्त्वा मोहिनी सद्यो जगत्सप्तदुश्च ब्रह्मणः । विचर्क्य वैरं दह्यं संस्मिता कामविह्वला ॥
 विज्ञाय समयं घाता तामुवाच भयानुरः । पीयूषतुल्यं वचनं वरं विनयपूर्वकम् ॥ १२ ॥

ब्रह्मोवाच—

शृणु मोहिनि मद्वाक्यं सत्यसारं हितं फुटम् । न कुरु त्वं च त्रैलोक्ये स्त्रीजानीनामवग्रथम्
 त्यज मामग्निके पुत्रं वृद्धं निष्काममेव च । त्वत्कर्म योग्य रसिकं युवानं पश्य सुस्मिते ॥
 निषेकालम्बने पत्नी गुरु भर्तुः शुभाशुभम् । मन्त्राशिल्पमपत्यं च सर्वमेतन्न यत्नतः ॥ १५ ॥
 त्वया सह मम रतेर्निर्बन्धो नास्ति सुव्रते । क्षुद्रं महद्वा यत्कर्म सर्वदेव निबन्धकम् ॥ १६ ॥
 इत्युक्तवन्तं ब्रह्माणं स्मरन्तं मत्पदाश्रुतम् । विचर्क्य पुनर्वैद्या कामेन हतचेतना ॥ १७ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शीघ्रं स्थानं तत्सुमने हरम् । आनगुर्मुनयः सर्वे ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
 अग्निः पुलस्त्यः पुलहो वसिष्ठः कतुरक्षिराः । मूर्ध्निरीचिः कशिलो वोढुः पञ्चशिखो रुचिः
 आमुनिश्च प्रचेताश्च स्वयं शुक्रो बृहस्पतिः । उत्तयः करकः कण्वः कश्यपो गौतमस्तथा
 सनकश्च सनन्दश्च कर्दमश्च सनाननः । सनत्कुमारो भगवान्योगिनां परमो गुरुः ॥ २१ ॥
 शातातपः पिप्पलश्च शङ्खुकुः शुक्रः पराशरः । मार्कण्डेयो लोमशश्च मृकण्डुश्च यवनस्तथा
 दुर्वासाश्च जरत्कारुर्गार्गीश्च विभाण्डकः । ऋष्यशृङ्गो मरद्वाजो वामदेवश्च कौशिकः ॥
 दृष्ट्वांश्च तपोनिष्ठानागतांश्च मुनींश्चरान् । तस्याज मोहिनी शशिं ब्रह्मिण्या कमलोद्भवम् ॥
 तत्रोवाच जगद्वाता तद्वाग्मथ्यतश्च सा । प्रणेमुर्मुनयस्तं च भक्तिनन्दात्मकं धराः ॥ २५ ॥
 आशिषं युग्मे ब्रह्मा वासदासास तान्विभुः । तेषु मध्ये प्रज्ज्वाल यथा धारासु चन्द्रमाः
 पद्मच्छुर्मुनयो देवं कथमेष तवान्निके । स्ववैद्यानां च प्रवरा मोहिनित्येवमेव च ॥ २७ ॥
 श्रुत्वा मुनीनां वचनमुवाच तान्गजानतिः । स्त्रीजानीनां च वचनं लज्जाच्छादनमेव च ॥

ब्रह्मोवाच—

अपूर्वं नृत्प्राप्तिं च चिरं कृत्वा शुभावहा । उवासेयं परिश्रान्ता यथा कन्या पितुः पुरः ॥
इत्युक्त्वा जगतां धाता जहास मुनिसंसदि । जहसुर्मुनयः सर्वे सर्वज्ञास्तत्र राधिके ॥
सर्वे रहस्यं विज्ञाय जगत्स्रष्टुश्च मानसम् । सद्यश्चुकोप कुलटा हास्यन्याजेन संसदि ॥
सर्वाङ्गकम्पमाना सा कुलटा कुटिलानना । रक्तपङ्कजनेत्रा च कोपमस्फुरिताधरा ॥३१॥
उत्थाय च समामध्ये तेषां च पुरतः स्थिता । संबोध्योवाच ब्रह्माणं मृत्युकन्या यथा रुषा
मोहिन्युवाच—

अये ब्रह्मलज्जलाप वेदकर्ता स्वमेव च ॥ ३२ ॥

किं वा वेदप्राणिहितं कर्म किं तद्विपर्ययम् । विचारं मनसा स्वेन कुरु वेदविदां गुरो ॥
स्वकन्याया रत्नपृष्ठा स कथं हससि नर्तकीम् । निर्मिताऽहर्माश्वरेण स्वर्वेद्या सर्वगामिनी
सतां कर्म विरद्धं यत्तदस्यन्तविलम्बनम् । दासीतुल्यां विनीतां च दैवेन शरणागताम् ॥
यतो हससि गर्वेण ततोऽपूज्यो मवाचिरम् । अचिरादर्षमङ्गं ते करिष्यति हरिः स्वयम्
निबोध वचनं ब्रह्मन्वेद्यायश्च तु संप्रतम् । तवैव वचनं स्तोत्रं गृह्णाति यो नरः सदा ॥
भविता तरय विघ्नश्च स याम्यत्युपहास्यताम् । भविता वार्षिकी पूजा देवतानां दुगे युगे ॥
तत्र माय्यां च संक्रान्त्या न भविष्यति सा पुनः । कल्पान्तरेऽत्र कल्पे वा देहे देहान्तरेऽत्र वा
पुनः पूजा न भविता या गता सा गतैव च । इत्युक्त्वा मोहिनी शोभं जगाम मदनालयम् ॥
तेन सार्धं रतिं कृत्वा बभूव विज्वरा पुनः । पश्चात्सा चेतनां प्राप्य विललाप मृशं पुनः ॥
अयं कथं मया ज्ञातो जगद्विधिरिति प्रियः । स्वर्वेद्यायां गतायां च मुनयो दुःखिता भृशम् ॥
स्वयं विधाता जगतां चकम्पे नतकंधरः । उपायं मुनयस्तस्मै ददुः कस्याणकारिणः ॥
शरणं प्रज वैकुण्ठमित्युक्त्वा ते गृहान्वयुः । प्रज्ञा जगाम शरणं मम मूर्त्यन्तरं परम् ॥
ज्ञानं तं कपलाकान्तं दशमं नारायणामिधम् । गरवा विपण्णवदनः प्रणम्य च चतुर्भुजम् ॥
तत्रोवाच जगत्कर्ता न तिटरे सन्निपत । रहस्यं कथयामास श्रुत्वा कण्ठोष्ठतालुकाः ॥
दर्शित्वं दद्यादित्युं विपचारणकारणम् । श्रुत्वा रहस्यं तत्तत्र महस्योवाच तं विभुः ॥
सायं मारं रितं बाधयं जगतां च सुखावहम् ॥ ४८ ॥

नारायण उवाच—

स्वयं त्वं वेदविदमि विदुषा च गुरोर्गुरः ॥ ४९ ॥

स्वया शृणु च दास्यमि देह देन न तदृष्टम् । रमितातिः प्रकृतेरज्ञा जगतां कीमद्विशी
रतिनां विद्वन्नेनैव प्रकृतेः विद्वन्मन् । न रक्षारतवर्ष च दुष्पत्तेरममुक्तम् ॥ ५१ ॥

क्रीडाक्षेत्रे ब्रह्मलोके कस्तवेन्द्रियनिग्रहः । यदि तद्भारते देवात्कामिनी समुपस्थिता ॥
स्वयं रहसि कामार्ता न सा त्याज्या जितेन्द्रियैः । त्यक्त्वा परत्र नरकं वजेदतिविडम्बितः ॥
भवेदेव हि दुःखार्ता शापं दद्याच्च तं ध्रुवम् । विहाय स्वकलत्रं च यो गृह्णाति परस्त्रियम्
लोभात्काममुखाद्वाऽपि सोऽधमो नात्र संशयः । पातयित्वा स च पतेद्दश पूर्वान्दशापरान्
त्यक्त्वा स्वस्वामिनं वा च परं गच्छति कामतः । न पुमान्न च वेश्या च कुलस्त्री तत्र दुष्यति
उपायेन च या साध्यं करोति परपुरुषम् । तिष्ठत्येवान्धकूपे सा यावच्चन्द्रादिवाकरौ ॥
स्ववैश्या च दिवं याति सततं कुलधर्मतः । ध्रुवं भवेत्सोऽपराधी तस्या अप्यवमानतः ॥
तमुपायं करिष्यामि शस्यो यत्र विशुद्ध्यति । क्षणं तिष्ठ जगन्नाथ पापिनश्च भवार्णवे ॥
एतास्मिन्नन्तरे कश्चिदाजगाम हरेः पुरः । द्वारपालः शीघ्रगामीत्युवाच ननकंघरः ॥६०॥

द्वारपाल उवाच—

अन्यब्रह्माण्डाधिपतिर्ब्रह्मा दशमुखः स्वयम् । द्वारे तिष्ठन्महामत्तस्त्वां द्रष्टुं स्वयमागतः ॥
द्वारपालवचः श्रुत्वा स चैवानुमतिं ददौ । द्वारपालज्ञया ब्रह्मा तुष्टावाऽऽगत्य भक्तितः ॥
स्तोत्रैरतिविचित्रैश्च चतुर्वक्त्राश्रुतैरहो । स्तुत्वोवासाऽऽज्ञया विष्णोः कृत्वा पश्चाच्चतुर्मुखम्
नारायणो द्वारपालनित्युवाच चतुर्भुजान् । आगन्तुकं जनमपि प्रवेशयत सादरम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वृन्दावनविनोदिनि । आजगामातिप्रगतो ब्रह्मा शतमुखः स्वयम् ॥
दिव्यैः स्तोत्रैश्च तुष्टाव निगूढमतिमुन्दरैः । स्तुत्वोवासा वरैः स्तोत्रैः सर्वेषामश्रुतैरहो ॥
तदनन्तरयोरग्रे भक्त्या शतमुखः स्वयम् । जगद्विधौ सभायां च तत्र तिष्ठति तत्क्षणे ॥
आजगामान्यब्रह्माण्डाधिपो ब्रह्मा हरेः पुरः । सहस्रवदनः श्रीभान्पक्त्वा नम्रात्मकंघरः
स्तुत्वोवासा वरैः स्तोत्रैः सर्वेषामश्रुतैरहो । तं च पप्रच्छ सर्वेषां ब्रह्माण्डानां च ब्रह्मणाम् ॥
वार्ता विषयिणां चैव सुराणां च क्रमेण च । चतुर्मुखस्य तान्दृष्ट्वा दर्पभङ्गो नभूव ह ॥
आत्मानं विष्णुसदृशं मन्यमानस्य दर्पतः । अन्धा ज्ञ दर्शयामास ब्रह्माण्डस्थान्विधीन्हरिः
दृष्ट्वा च कृपया तत्र मृततुल्यं चतुर्मुखम् । यावन्ति गात्रलोमानि सन्ति नारायणस्य मे
सत्प्रमाणाश्च ब्रह्माण्डा ब्रह्माणाः सन्ति संततम् । नारायणं षण्ण्वाऽऽशु जग्मुस्ते स्वालयं प्रति
स मेने विधिरात्मानमस्यरूपविषयाधिगम् । पप्रच्छ प्रगतं विष्णुर्लज्ज नम्रवतुर्मुखम् ॥
अद तत्किमिदं दृष्टं स्पन्दवद्भवताऽधुना । नारायणवचः श्रुत्वा विधिरित्युक्तवांस्तदा ॥
भूतं भव्यं भविष्यं च तव मायासमुद्भवम् । इत्येवमुक्त्वा स विधिरित्यसौ संसदि लज्जया ॥
सर्वान्तर्यामी भगवांस्तस्योपायं विनिर्भमे ॥६१॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० मोहिनीशास्त्रखद्वयमञ्जो .

नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे तत्र शंकरः समुपास्थितः । सग्मितो वृषभेन्द्रस्यो विभूतिभूषणः स्वयम् ॥
 व्याघ्रवर्माश्वरघरो नागयज्ञोपवीतकः । स्वर्णोकारजटाभारमर्धचन्द्रं च संदधत् ॥ २ ॥
 त्रिशूलपट्टिशकरो विभ्रत्सद्वद्वाङ्गमुत्तमम् । सद्रत्नसाररचितस्वरयन्त्रकरो मुदा ॥ ३ ॥
 बाहनादवरक्षाऽऽशु भक्तिनम्रात्मकंधरः । प्रणम्य कमलाकान्तं वामे चोवास भोक्ततः ॥
 आनन्दमुनेयः सर्वे सुराः शक्रादयस्तथा । आदित्या वसवो रुद्रा मनवः सिद्धचारणाः
 पुलकाशितसर्वाङ्गास्तुष्टुवुः पुरुषोत्तमम् । प्रणम्य तं शिवं सर्वे सुराश्चाऽऽनम्रकंधराः ॥ ६ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र संगीतं शंकरो जगौ । कृत्वाऽतीथ सुतालं च स्वरयन्त्रसमान्वितः ॥
 आषयोश्च गुणाख्यानं राससंबन्धि सुन्दरम् । समयोचितरागेण मनोमोहनकारिणा ॥
 यन्त्रकण्ठैकतानेन चैकमानेन चारुणा । पदभेदविराभेण गुरुणा लघुना क्रमान् ॥ ९ ॥
 गमकेनातिदीर्घेण भेदेऽन्त्रेण मधुरेण च । मवेति दुर्धर्षं सृष्टं प्रतिया स्वेन विनिर्मितम् ॥
 पुलकाशितसर्वाङ्गः साधुनेत्रः पुनः पुनः । तदेव श्रुतिमात्रेण मूर्च्छं यापुर्विवेचनाः ॥
 यमूवू रुद्ररूपाश्च मुनयः पुरतः पिये । रुद्ररूपाः सुराः सर्वे विभावृहरिपार्षदाः ॥ १२ ॥
 नारायणश्च लक्ष्मीश्च गाणकश्च शिवः स्वयम् । जलपूर्णं च वैकुण्ठं दृष्ट्वा ब्रह्मोऽहमीश्वरि
 गत्वा मूर्तीविनिर्माय सर्वाश्च तादृशीरिति । तत्स्वरूपास्तदद्याश्च तत्स्वरूपाहनभूषणाः ॥
 तत्स्वभावास्तन्मनस्वास्ततद्विषयमानसाः । स्वानं निर्वाय वरितो वैकुण्ठस्य चतुर्दिशि ॥
 तदधिष्ठितृदेवी च आनगाम स्वमालयम् । शरीरजा सुराणां सा यमूवू सुरानिमग्रा ॥
 शुक्तिदा च मुमुक्षुणा भक्तानां हरिभक्तिदा । कोटिजन्मार्जितं पापं विविधं पापिनामहो ॥
 यस्याश्च स्वर्गवायोश्च संपर्केण विनश्यति । किंवा न जाने प्रणोति स्पर्शदर्शनयोः फलम्
 विमुक्तस्नाननयं च कथयामि निरूपयम् । सर्वतीर्थांतरं पृच्छ्या दुष्करं पारिकीर्तितम्
 वेदोक्तं च तदेवास्याः यत्ना नार्हति पोटशोम् । भागीरथेन पाऽऽनीता तेन भागीरथी स्मृता
 गामागता स्रोतसोऽद्याद्रक्षा तेन प्रकीर्तिता । मानुद्राया पुरा दत्ता जहनुनाऽऽशीष योयता ॥

तस्य कन्यास्वरूपा सा जाह्नवी तेन कीर्तिता । भीष्मः स्वयं वसुजातस्त्रयांशात्तेन भीष्मसूः
 धाराभित्तिसृमिः स्वर्गं पृथिवीमतलं तथा । ममाऽऽज्ञया च गच्छन्ती तेन त्रिपथगामिनी
 प्रधानधारया स्वर्गे सा च मन्दाकिनी स्मृता । योजनायुतविस्तीर्णा प्रस्थे च योमना स्मृता
 क्षीरतुल्यमला शश्वदस्युतुङ्गवरक्षिणी । वैकुण्ठाद्रुत्थलोकं च ततः स्वर्गं समागता ॥
 स्वर्गाद्विमादिमार्गेण पृथिवीभागता मुदा । सा धाराऽलकान्दास्या लवणोदेन मिश्रिता
 शुद्धस्फटिकसंकाशा बहुवेगवती सती । पाणिनां पापशुष्केण्वं दग्धुं पावकरूपिणी ॥
 अहो सागरवंशेभ्यो निर्वाणमुक्तिदायिनी । वैकुण्ठगामिनी सा च सोपानरूपिणी वरा ॥
 अतोऽपि मृत्युसमये सता पुण्यस्वरूपिणाम् । आदौ पादौ च संन्यस्य मुखे तोयं प्रदीयते
 गङ्गासोपानमारुह्य सन्तो यान्ति निरामयम् । आवल्लोकं संलङ्घ्य रथस्याश्च निरापदः
 देवापुरा प्राक्तनेन मग्नं चेत्कृत्वातकैः । लोमप्रमाणवर्षं च मोदन्ते हरिभन्दिरे ॥१॥
 ततो भोगो भवेत्तेषां निश्चिनं पापपुण्ययोः । अनिस्वरूपेन कालेन कालव्यूहं च विप्रताम्
 ततः पुण्यवतां गेहे लब्ध्वा जन्म च भारते । संप्राप्य निश्चलां मक्तिं भवन्ति हरिरूपिणः
 मृतद्विजानां देहाश्च दैवाच्छूरा वहन्ति चेत् । पदप्रमाणवर्षं च तेषां च नरके स्थितिः ।
 ततस्तेषां च साहाय्यं करोति हरिरूपिणी । ददाति मुक्तिं तेभ्योऽपि कनेन च कृपामयी
 जन्म पुण्यवतां गेहे कारयित्वा च भारते । स्थलं ददाति वैकुण्ठे निश्चितं जन्मभिक्षिभिः
 पात्रां कृत्वा तु यः शुद्धौ स्नातुं याति सुरेश्वरम् । पदप्रमाणवर्षं च वैकुण्ठे मोदते ध्रुवम्
 गङ्गा प्राप्याऽपह्नेन स्नानि चेतनमलो नरः । मुच्यते सर्वपापेभ्यः पुनर्यदि न लिप्यते ॥
 कलौ पञ्चसहस्राब्दं स्थितिस्तस्याश्च भारते । तस्यां च विद्यमानाया कः प्रभावः कलेहो
 कलौ दशसहस्राणि वर्षाणि श्रुतिमा मम । तिष्ठन्ति च पुराणानि प्रभावस्तत्र कः कलेः ॥
 अतलं याति या धारा सा च भोगवती स्मृता । पयःफेननिभा शश्वदतिवेगवती सदा
 आकराऽमूल्यरत्नानां मणीन्द्राणां च संततम् । नागकन्याश्च यतीरे श्रीङ्गान्ति ग्धिरयौवनाः
 स्वयं देवी च वैकुण्ठं वेष्टयित्वा च संततम् । सहस्रशेजना प्रस्थे दैर्घ्यं च लक्षयोजना
 अस्या विनाशः कले नस्त्येव दुहितुर्मम । नानारत्नाकरं दिवं तलीरं सुवनोहाम् ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं जाह्नवीजन्म पुण्यदम् । ब्रह्मणश्च प्रतीकारो मोहिनीशापनः शृणु ॥

इति श्रीनक्ष० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदन० जाह्नवीजन्मप्रस्तावो

नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

नारायणश्च ब्रह्माणमुवाच कृपया पुनः । दृष्ट्वा गङ्गां च सर्वे तां मम मायां च मेनिरे ॥

नारायण उवाच—

उत्तिष्ठ गच्छ मद्रं ते भविष्यति चतुर्मुख । अत्र स्नात्वाऽभिशतस्त्वं पूतो भव ममाऽऽज्ञया
त्वं चेत्सत्यं स्वयं पूतः स्पर्शं वाञ्छन्ति तानि ते । वैष्णवेशस्य तीर्थानि सर्वाणि सततं मुने
तथाऽपि शापमुक्तस्त्वमत्र प्रकृतिहेलनात् । अहंकारश्च सर्वेषां पापबीजममङ्गलम् ॥४॥
शीघ्रं त्वं गच्छ गोलोकं ममाऽऽलयं परात्परम् । प्रकृत्यंशा मङ्गलदा तत्र प्राप्स्यसि भारतीम्
प्रकृतिं मन कल्याण सृष्टिबीजम्ब्रह्मपिणीम् । अहो कल्पान्तपर्यन्तं तपस्तप्तं त्वयाऽधुना
तव मन्त्रं न गृह्णन्ति केऽपि वेश्याभिशापतः । यदन्यदेवपूजायां तव पूजा भविष्यति
त्वमेव जगतां धाता स्वात्मारामश्च योषितः । सर्वरूपी च पूजा च सर्वदेहेषु सर्वतः ॥
तदा ममाऽऽज्ञया ब्रह्मा स्नात्वा च जाह्नवीजले । शीघ्रं जगाम गोलोकं मा प्रणम्य जगद्गुरुः
ते देवा मुनयः सर्वे प्रजम्मुः स्वालयं मुदा । सुनिर्मलं मम यशो गायन्तश्च पुनः पुनः
विधिरागत्य गोलोकं संप्राप्य भारतीं सतीम् । सर्वविद्याधिदेवीं तां मद्भक्तैश्च विनिर्मिताम् ॥
वागीश्वरीं च संप्राप्य ब्रह्मा प्रमुदितः स्वयम् । कामास्त्रागा च व्यापारमनुमेने स्वयं विभुः
तत आगत्य मा नत्वा प्राप्य त्रैलोक्यमोहिनीम् । क्रीडा चकार भगवान्स्थाने स्थानेऽतिनिर्मने
रतिं चिरतरं कृत्वा चिरराम स्वयं विधिः । वागीश्वरीमुवाचेदं त्वं वै ब्रह्मा च कर्मणा ॥
काचित्स्वकर्मणा साध्वी पूज्या च हिरण्यवती । तपैव कर्मयोगं च युवानं पश्य सुन्दरि ॥
विदग्धाया विदग्धेन संगमो गुणवान्भवेत् । जरातुरोऽहं वृद्धश्च तपस्वी वैष्णवो द्विजः ॥
अस्वतन्त्रः पराधीनः का रतिः पुंश्चलीपु मे । आजगाम ब्रह्मलोकं पुनरेव निजालयम् ॥
ददृशुर्ब्रह्मलोकस्थास्तं देवीं कौतुहान्विताः । अतीव सुन्दरीं रम्यां शुभ्रवर्णीं च सस्मिताम्
शरच्छीर्ताश्वदनां शरत्पङ्कजलोचनाम् । पद्मविम्बप्रमामुष्टदीप्तौष्ठधरपल्लवाम् ॥१९॥
मुक्तापङ्क्तिविनिन्द्यकदन्तपङ्क्तिमनोहराम् । रत्नकेयूरवलयरत्ननूपुरशोभिताम् ॥२०॥
रत्नकुण्डलयुग्मेन कर्णमूलविराजिताम् । रत्नेन्द्रसारहारेण वक्षःस्थलमुज्ज्वलाम् ॥२१॥
महनिशुद्धांशुकं सूक्ष्मं विभ्रतीं नययौवनाम् । अतीव रुमनीयां च पीनश्रोणिपयोधराम् ॥
वीणापुस्तकहस्ता च व्याख्यामुद्राकरां वराम् । ते च निर्मलानि कृत्वा चक्रुः परममङ्गलम्

पुरीं प्रवेशयामासुर्ब्रह्माणं भारतीं मुदा । क्रत्वा तथा सह क्रीडां चकार स दिवानिशम् ॥
अतीव सुखसंमोगे निमग्नः सततं मुदा । गूढं सर्वपुराणेषु किं पुनः श्रोतुमिच्छासि ॥२९॥

नारायण उवाच—

प्राणेशवचनं श्रुत्वा प्रहस्य परमेश्वरी । मूयोऽपि परिपश्यच्छ कौतुकान्मानसं पुरा ॥२९॥

राधिकोवाच—

ब्रह्मा कथं न जग्राह वेद्यां स्वयमुपस्थिताम् । न कर्मक्षेत्रे रहसि फलदाता च कर्मणाम्
उपस्थितायास्त्यागे च महान्दोषो हि योषितः । ज्ञात्वा देवो विधाता स कथं तत्प्राज
मोहिनाम् ॥ २८ ॥

नारायण उवाच—

राधिकावचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः । पाञ्चकरूपस्य वृत्तान्तमुवाच परमेश्वरीम् ॥ २९ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु कान्ते प्रयक्ष्यामि पुरावृत्तान्तमीप्सितम् । अकथ्यं गोपनीयं च महतामपिनिन्दितम्
एकश च प्रजाः स्रष्टुं विधाता प्रेरितो मया । सप्तर्जं मनसा पुत्राञ्ज्वलतो ब्रह्मतेजसा ॥
सनकं च सनन्दं च सनातनमनुत्तमम् । सनत्कुमारं वोढुं च कविं पञ्चशिखं विभुम् ॥
असितं कपिलं सिद्धं सिद्धान्तमम कलोद्भवान् । तादृशान्पञ्चवर्षीयान्पिता स्रष्टुं जगाद ह ॥
प्रजाः स्रष्टुं प्रेरकं च अनकं तेऽवमन्य च । प्रजग्मुस्तपसे तूर्णं ममाचनपरायणाः ॥३४॥
तदा रुष्टो जगद्धाता पुनः पुत्रान्विनिर्ममे । रुद्रानेकादश वरान् रुद्रतो मीमविग्रहान् ॥३५॥
तस्मिन्प्रयुज्य तरसा पुनः पुत्रान्विनिर्ममे । योगी योगेन मां पृथ्वा स्वात्मारामः स्वविग्रहे
वसिष्ठं पुलहं चैव क्रतुमद्भिरसं तथा । भृगुमन्त्रिं पुलस्त्यं च दक्षं कर्दममेव च ॥ ३७ ॥
मरीचिं च विनिर्माय प्रजाः स्रष्टुं निपुज्य च । प्रहृष्टमानसः पुत्रं कन्यैकां च सप्तर्जं ह ॥
कृष्णस्य कामिनः पुत्रः कामदेवो बभूव ह । कन्या षोडशवर्षीया रत्नभूषणभूषिता ॥
उवाच पुत्रं स विधिः सुदीर्घं पुरतः स्थितम् । दुर्निवार्यं मातृकलांशं स्वात्मारामं मनोहरम्
ब्रह्मोवाच—

स्त्रीपुंसोः क्रीडनार्थाय मुदा त्वं च विनिर्मितः । हृदि योगेन सर्वेषामधिष्ठानं करिष्यासि ॥
संमोहनं समुदेगं च जन्ममृतकारणम् । उन्मत्तवर्गं ज्वलद् शब्दधेतनहारकम् ॥ ४२ ॥
प्रगृह्यैतात्मन्या दत्तान्सर्वान्संमोहनं कुरु । दुर्निवार्यो मम वराद्भव वत्स मयेषु च ॥ ४३ ॥
बाणान्दत्त्वैवमुक्त्वा च प्रहृष्टश्च नगद्विधिः । हृष्टोवाच दुहितरं वरं दातुं समुद्यतः ॥४४॥

एतस्मिन्नन्तरे कामो मनसाऽऽलोच्य मन्त्रणाम् । कर्तुं शस्त्रपरीक्षा च बाणाश्विसेष ब्रह्मणि
मत्प्रपूतैश्च बाणैश्च दुर्वार्यै स्मरणेन च । अतिविद्धो महायोगी मूर्छितो हतचेतन ॥४६॥
क्षणेन चेतना प्राप्य ददर्शयि च कन्यकाम् । तां समोक्तुं मनश्चक्रे सा दुद्राव मिथ सती ॥
दृष्ट्वा पश्यच्च पितरं धावन्त हतचेतनम् । जगाम शरणं शीघ्रं भ्रातृणां च तपस्विनाम् ॥
ते तां समीपे सस्थाप्य तमूचुः पितर ऊघा । हितं तथ्यं च वेदोक्तं नीतिसारं परं वचः ॥

ऋषय ऊचुः —

अहो किमेतज्जनकं कर्म तेऽतिविगर्हितम् । नीचानां चरितं यत्तत्करोषि त्वं जगद्विधे ॥
पश्यति सततं सन्तं प्रसृमिव परस्त्रिगम् । ये ते सर्वत्र पूज्याश्च परत्रेह जितेन्द्रिया ॥
त्वं स्वयं वेदकर्ता च कन्यां समोक्तुमिच्छसि । कन्यां च मातृवर्गेषु प्रविष्टां च श्रुतौ श्रुता
गुरोः पत्नी राजपत्नी विप्रपत्नी च या सती । पत्नी च भ्रातृसुतयोर्मित्रपत्नी च तत्प्रसू ॥
प्रसू पित्रोस्तथा भ्रातुः पत्नीश्चभूः स्वकन्यकाः । जननी तत्सपत्नी च भगिनी सुरभी तथा
भार्यासुरपत्नी च धात्रिवाऽन्नप्रदायिका । गर्भधारी स्वभान्ना च भगिनी भ्रातुश्च कामिनी
एतां वेदप्रणीताश्च सर्वेषां मातरः स्मृताः । एतास्वपि च सर्वासु न्यूनता नास्ति कामु च
कन्यादाताऽन्नदाता च ज्ञानदाताऽमथप्रदः । जन्मदो मन्त्रदो ज्येष्ठभ्राता च पितरः स्मृताः
एतां वहन्ति ये मूढा य एताञ्जनकानपि । पच्यन्ते नरके ते च यावद्वै ब्रह्मणो वयः ॥
तान्बन्धकूपे सस्थाप्य दूरतो यमकिंकराः । कुर्वन्ति ताडनं शस्त्रपुरीषपाययति च ॥
त्वमेव विश्वकर्ता च शास्ता वै शमनस्य च । स्वयं विधाता जगतां तेन गृह्णासि कन्यकाम्
अस्माकं पुरतो दूरं गच्छ कामार्तमानसः । न कुर्मो मस्मस्तात्कर्तुं शक्ताश्च जनक वयम् ॥
गुरोर्दोषसहस्राणि सन्तुमर्हन्ति पण्डिताः । सर्वज्ञं तं विनिघ्नन्ति न तिङ्नां स्वगुरुं विना ॥
गृह्णन्त यदि सर्वस्वं शपन्त निष्ठुरगुरुम् । साधवस्त न निन्दन्ति प्रणमन्ति स्वभक्तितः
ये द्विपन्ति च निन्दन्ति गुरमिष्टमुरात्परम् । पच्यन्ते तेऽन्धकूपे च यावच्चन्द्रदिवाकरो
पुरीषभुञ्जते नित्यं क्षुमिता यमताटनैः । सर्पप्रमाणकण्टैश्च दंशिताश्च दिवानिशम् ॥
इत्येवमुक्त्वा मुनयः प्रणमुस्तत्पदाम्बुजम् । सर्वं भवति दैवेन प्रशान्तमनसा ध्रुवम् ॥
उन्मुक्त्वा मुनयः सर्वे बभूवुश्च स्वकर्मणि । ब्रह्मा शरीरं सत्यं च ब्रीडया च समुद्यतम् ॥
योगेन भिन्ना पश्यन् सर्वां ब्रह्माण्डादिरध्य च । ब्रह्मरन्ध्रं समानीय तत्प्राज्ञं स्वेन वर्त्मना
मनसा श्रीहरिं स्मृत्वा नमस्कारचकार ह । न मे मनः परद्रव्ये भाविता लोलेष्विन्द्रेण ॥
प्राणायामात्परं तु स्रगयश्च यशस्विनाम् । बभूव हृदि कृत्स्नं ब्रह्म लीनश्च ब्रह्मणि ॥

कन्या तातं मृतं दृष्ट्वा विलप्य च भृशं मुहुः । योगेन देहं तत्पाज सा प्रलीना च ब्रह्मणि
मृतं तातं च भगिनीं दृष्ट्वा च मुनिपुंगवाः । सस्मरुः श्रीहरिं कोपात्स्वात्मारामं विलप्य च
नारायणो मदंशश्च कृपयाऽऽगत्य सत्वरम् । ब्रह्माणं नीवयामास ब्रह्मज्ञानात्सुतां च ताम्
ब्रह्मा पुरो हरिं दृष्ट्वा वरं वव्रे स्म वाञ्छितम् । मक्तिं त्वच्चरणे शश्वलिश्चलामनपायिनीम्
ब्रह्माणं विरसे दृष्ट्वा तमुवाच कृपानिधिः । प्रबोधवचनं सत्यं नीतिसारं मनोहरम् ॥७५॥

नारायण उवाच--

शृणु ब्रह्मन्प्रवक्ष्येऽहं मुखमुत्तोल्य सांप्रतम् । त्यज लज्जां जगन्नाथ हृदयज्वररूपिणीम् ॥
सत्कीर्तिरपकीर्तिर्वा सुप्रतिष्ठाऽभ्युपद्रवः । क्षुद्राणां चैव महतां मन्त्रयेव स्वकर्मणा ॥
सर्वेषामपि सर्वेभ्यः स्वकर्म बलवत्तरम् । तस्मात्सन्तः प्रकुर्वन्ति नित्यं सत्कर्म संततम् ॥
केचित्कुर्वन्ति निर्मलं सर्वेषामपि कर्मणाम् । कृतं कर्म परं मुक्त्वा हरिपादाब्जचेतसः ॥
कुर्वन्मन्त्रापकीर्तिस्ततो लज्जा मवेद्भुवम् । मुकर्मः सुप्रतिष्ठा सर्वत्र निर्मलं यशः ॥८०॥
कालेन जरसा देहो बलं रूपं शुभाशुभम् । कीर्तिर्था त्रिगुणा चैव मोहश्चापयशो विघ्ने ॥
ऋणव्रणापवादाश्च जन्तूनां यान्ति कालिनः । महतां तौ च पूर्वोक्तौ नेतरश्च कदाचन ॥
सदाऽपकीर्तिर्वसति परस्त्रीषु च वस्तुषु ; तस्मात्ते नैव गृह्णन्ति सन्नः स्वहंशकारणे ॥
स्मर मामन्तरे ब्राह्मे मदीयं विषयं कुरु । अतस्ते न मनो लोलं भविता परवस्तुषु ॥८४॥
योपिद्रूपा च मे माया सर्वेषां मोहकारिणी । लीलया कुरुते मोहं स्वात्मारामस्य संततम्
नानामुद्राश्रये देशे रागिणां संततं रतिः । स्तनाभिघे मासपिण्डेऽधरे लालालयेऽशुचौ
श्रोणिवक्त्रस्तनं तासां कामदेवालयं सदा । तस्मात्ते न हि पश्यन्ति सन्नो हि धर्ममोरवः
को धर्मः किं यशस्तेषां का प्रतिष्ठा च किं तपः । किं बुद्धिर्विद्या दानं च परस्त्रीषु च यन्ननः
इहाप्यपयशो दुःखं नरकेषु परत्र च । वासः प्रहारगतेषां च ताडनैः कृमिमक्षणैः ॥
दुःखबीजं सुखं मत्वा मुदाश्च देवदोषतः । परस्त्रीसेवनं प्रीत्या कुर्वन्ति संततं मुदा ॥
उत्तमा मत्पदान्मोजं सत्कर्म मध्यमा सदा । स्मरन्मि शश्वदधमाः परस्त्रीसेवनं मुदा ॥
विपत्तिः संततं तस्य परवस्तुषु यन्नमनः । विशेषतः परस्त्रीषु सुवर्णेषु च भूमिषु ॥९२॥
देवात्परस्त्रीयं दृष्ट्वा विरमेद्यो हरिं स्मरन् । दृष्ट्वा परसुवर्णं च हस्तप्रक्षालनाच्छुचिः ॥
सततं नैव संसक्ताः सन्तः स्वस्त्रीषु कामतः । यक्ष्मन्याधिज्ञानहानिले कनिन्दाभयेन च ॥
तपस्विनस्तपस्यायां शास्त्रचिन्तासु पाण्डिताः । योगिनो योगाचिन्तासु वेदार्थेषु च वैदिकाः
सा-व्यश्च पतिसेवामु गृहस्था गृहकर्मसु । विषयेषु विषयिणो मद्भक्त्य मम सेवने ॥९६॥

कथयस्व प्राणनाथ सर्वेषां दर्पमञ्जन । दर्पदाभयद प्राणदानैककारणेश्वर ॥ १३ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

येन भूतं गर्वचूर्णं श्रुतं त्रिजगतां विधेः । अन्येषां श्रूयतां राधे व्यासेन कथयामि ते ॥
स्वयं शिवो मदंशश्च संहर्ता जगतां च यः । तेजसा मत्समः पूर्णो ज्ञानेन च गुणेन च
ध्यायन्ति योगिनो यं स योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । ज्ञानानन्दस्वरूपोऽयं तन्मयाख्यातं शृणु प्रिये
युगपद्विसहस्राणि तपस्तप्त्वा दिवानिशम् । मत्वा च मत्कृष्णपूर्णं बभूव मत्समो विभुः
तपसा तेजसा शश्वत्तेजोराशिर्वभूव ह । सूर्यकोटिप्रमावश्च भक्तानां वरुषपादयः ॥ १८ ॥
ध्यायं ध्यायं च योगीन्द्रास्तत्तेजो बहुकालतः । तदन्तरे च पश्यन्ति स्वरूपमतिमुन्दरम्
शुद्धस्फटिकसंकाशं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् । त्रिशूळपाट्टिशकरं व्याघ्रचर्माम्बरं वरम् ॥
जपन्तं स्वात्मनाऽऽत्मानं श्वेताब्जवर्जिमालया । ईषद्वाद्यप्रसन्नास्यं चन्द्रचूडं परात्परम्
स्वर्णाकारं जटामारं दधत् शिरसा मुदा । शान्तं वान्तं त्रिजगतां मत्तानुग्रहकारकम् ॥
अथ स्वमीश्वरं मत्वा प्रदाता सर्वसंपदाम् । ददाति सर्वं सर्वेभ्यो वाञ्छितं कल्पपादयः ॥
यो यं वाञ्छति तं तस्मै वरं दत्त्वा वरेश्वरः । बभूव गर्वसंयुक्तः स्वात्मारामः स्वल्लिया
एकदा च नृको दैत्यस्तपस्तेपे शिवस्य च । केदारे च कठोरेण वर्पमेकं दिवानिशम् ॥
नित्यं याति तत्समीपं कृपया च कृपानिधिः । वरं दातुं यथाभीष्टं न जग्राहासुरो वरम्
वषन्ते शेकरः शश्वत्तस्थौ तत्पुरतः स्वयम् । वरदो भक्तिपाशेन क्षणं गन्तुं न स क्षमः ॥
सर्वैश्वर्यं सर्वसिद्धिं भुक्तिं मुक्तिं हरेः पदम् । दैत्यः किञ्चित् गृह्णाति प्रेरितः शूलबाणिना ॥
ध्यायमानं तत्पदाब्जं दृष्ट्वा घ्रतो महेश्वरः । अयाचितारं निश्चेष्टं कुरोद भ्रेमविह्वलः ॥
अतीव रोदनात्तस्य ध्यानभङ्गो बभूव ह । ददर्श पुरतः साक्षाद्वातारं सर्वसंपदाम् ॥
ममायया वरं वञ्चे दैत्येन्द्रो भक्तिपूर्वकम् । हस्तं दधे च यन्मूर्ध्नि स भस्म भवितेति च
ओमित्युक्त्वा मयान्तं तं दुद्राव दैत्यपुंगवः । मृत्युंयसो मृत्युमवाद्दुद्राव प्रासविह्वलः
पथात् टमरुस्तस्य व्याघ्रचर्मं मनोहरम् । दिगम्बरो दश दिशो भेजे दानवभीतये ॥
न हन्ति तं च कृपया भक्तं च भक्तवत्सलः । दुष्टानुसारं साधुश्च न करोति कदाचन ॥
साधवो घ्नन्ति घ्नन्तं च मृत्युं पुत्रं प्रियां विना । ऽयोधितुं न शक्तश्च स्वात्मानं कृपया समम्
शिवः स्वमृत्युं मत्वा च भीतश्च निरहंकृतः । स्मारं स्मारं च मां भद्रे मामेव शरणं ययौ ॥
दृष्ट्वा स्वाश्रममागन्तं शुष्यकण्ठोष्ठनालुकम् । हे हरे रक्ष रसेति जपन्तं मयाविह्वलम् ॥
संस्थाप्य तत्समीपे च स दैत्यो नोषिनो मया । पृष्टश्च सर्ववृत्तान्तमुवाच मां क्रमेण च ॥
सदा ममाऽऽज्ञया तूर्णं वधिनो मापयाऽमुरः । दत्त्वा रश्मिर्न हस्तं च सद्यो भस्म बभूव ह

एते नियुक्ता एतेषु समासु च प्रशंसिताः । वेदोक्ताचरणेनैव तद्विरुद्धेन निन्दिताः ॥
 सर्वे नित्यं प्रशंसन्ति शश्वत्सन्मार्गगामिनम् । हासिका अपि निन्दन्ति कुशर्मगामिनं विवे
 भविता न परस्त्र्यापु परवस्तुषु ते मनः । अद्यप्रभृति जीवान्तं विनिष्टं मद्दरेण च ॥
 मदीयविषये बह्वे मया दत्तं कुरु प्रियम् । अन्नरा मत्पदाभोजचिन्तां विघ्नाविनाशिनीम् ॥
 कन्या भवतु ते ब्रह्मकामदेवस्य कामिनी । रतिर्नाम परित्याज्या रत्यधिष्ठातृदेवता ॥
 इत्येवमुक्त्वा ब्रह्माणमाश्वस्य कमलापतिः । जगाम नित्यं वैकुण्ठं वृन्दावनविनोदनः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० राधाकृष्णसं०

ब्रह्मणः प्रसंगो नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

अथ पट्त्रिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

एतेन नियमेनैव ब्रह्मा तत्त्याज मोहिनीम् । कथं स कुलटाशापादपूज्यः संवभूव ह ॥१॥
 कथं तस्य दर्पमङ्गं चकार कमलापतिः । कथयस्व सर्वबीजं सर्वेष्वामीश्वरः स्वयम् ॥२॥

नारायण उवाच—

रासेश्वरीवचः श्रुत्वा प्रहस्य रसिकेश्वरः । निगूढमितिहासं च तां वक्तुमुपचक्रमे ॥३॥

श्रीकृष्ण उवाच—

ब्रह्मा चिरं तपस्तप्त्वा मत्तो लब्ध्वा वरं वरम् । मूर्ष्टिं नानाविधां कृत्वा विधाता स बभूव ह
 तपसां फलदाता च सर्वेषां शान्तिकृत्प्रभुः । आत्मानमीश्वरं ज्ञात्वा महागर्वो बभूव ह ॥
 ब्रह्माण्डेषु च सर्वेषु गर्वपर्यन्तमुन्नतिः । इति मत्वा ब्रह्मणश्च दर्पमङ्गः कृतो मया ॥
 देवा देवां भवेद्दोषो ब्रह्माण्डेषु परात्परः । विज्ञाय सर्वं सर्वात्मा तेषां शास्ताऽहमेव च ॥
 प्रथमे ब्रह्मणो गर्वो मया चूर्णीकृतः श्रुतः । शकरस्य च पार्वत्याश्चन्द्रस्य च रवेस्तपसा
 बहूनेर्दुर्वाससश्चैव तथा घन्वन्तरेः प्रिये । क्रमेण दर्पमङ्गं च कथयामि निशामय ॥९॥
 सुद्राणां महतां चैव देवां गर्वो भवेत्प्रिये । एवंविधमहं तेषां चूर्णीभूतं करोमि च ॥

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा शुष्कवण्डोष्ठतालुका प्रपच्छ राधा यत्नेन संप्रस्ता भवविह्वला ॥

राधिकोवाच—

कस्य केन प्रभावेण महादोषो बभूव ह । त्वया केन प्रभावेण तस्य भङ्गः कृतः पुरा ॥

कथयस्व प्राणनाप सर्वेषां दर्पमञ्जन । दर्पदोभयद प्राणदानैककारणेश्वर ॥ १३ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

येन भूतं गर्वचूर्णी श्रुतं त्रिजगतां विधेः । अन्येषां श्रूयतां राघे व्यासेन कथयामि ते ॥
स्वयं शिवो मदंशश्च संहर्ता जगतां च यः । तेजसा मत्समः पूर्णो ज्ञानेन च गुणेन च
ध्यायन्ति योगिनो यं स योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । ज्ञानानन्दस्वरूपोऽयं तस्याख्यानं शृणु मिये
युगपद्विहङ्गाणि तपस्तप्त्वा दिवानिशम् । मृत्वा च मत्कलापूर्णो बभूव मत्समो विभुः
तपसा तेजसा, शश्वत्तेजोराशिर्वभूव ह । सूर्यकोटिप्रमावश्च भक्तानां कल्पपादयः ॥ १८ ॥
ध्यायं ध्यायं च योगीन्द्रास्तत्तेजो बहुकालतः । तदन्तरे च पश्यन्ति स्वरूपमस्मिन्नुद्गरम्
शुद्धस्फटिकसंकाशं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् । त्रिशूटपट्टिशकरं व्याघ्रचर्माम्बरं वरम् ॥
जपन्तं स्वात्मनाऽऽत्मानं श्रेताब्जजनिमालया । ईषद्वास्वप्रसन्नास्यं चन्द्रचूडं परात्परम्
स्वर्णाकारं जटामारं दधत् शिरसा मुदा । शान्तं कान्तं त्रिजगतां भक्तानुग्रहकारकम् ॥
अथ स्वमीश्वरं मत्वा प्रदाता सर्वसंपदाम् । ददाति सर्वं सर्वेभ्यो वाञ्छितं कल्पपादयः ॥
यो यं वाञ्छति तं तस्मै वरं दत्त्वा वरेश्वरः । बभूव गर्वसंपुक्तः स्वात्मारामः स्वलीलया
एकदा च वृको दैत्यस्तपस्तेपे शिवस्य च । केदारे च कठोरेण वर्षमेकं दिवानिशम् ॥
निम्यं याति तत्समीपं कृपया च कृपानिधिः । वरं दातुं यथामीष्टं न जग्राहामुरो वरम्
वषान्ते शेकतः शश्वत्स्थो तत्पुरतः स्वयम् । वरदो भक्तिपाशेन क्षणं गन्तुं न स क्षमः ॥
सर्वश्वर्थं सर्वसिद्धिं मुक्तिं मुक्तिं हरेः पदम् । दैत्यः किञ्चिज् गृह्णाति प्रेरितः शूलपाणिना ॥
ध्यायमानं तत्पदाब्जं दृष्ट्वा अगतो महेश्वरः । अयाचितारं निश्चेष्टं रुरोद प्रेनविह्वलः ॥
अतीव रोदनात्तस्य ध्यानमग्नौ बभूव ह । ददर्श पुरतः साक्षादागतारं सर्वसंपदाम् ॥
मग्नयायया वरं वव्रे दैत्येन्द्रो भक्तिपूर्वकम् । हसन् दधे च यन्मूर्ध्नि स भस्म भवितेति च
ओमित्युक्त्वा प्रयान्तं तं दुद्राव दैत्यपुंगवः । मृत्युंजयो मृत्युमयाद्दुद्राव प्रासविह्वलः
पपात टपरस्तस्य व्याघ्रचर्मं मनोहरम् । दिगम्बरो दश दिशो भेजे दानवभीतये ॥
न हन्ति तं च कृपया भक्तं च भक्तवत्सलः । दुष्टानुसारं साधुश्च न करोति कदाचन ॥
साधवो घ्नन्ति घ्नन्तं च मृत्युं पुत्रं प्रियां विना । प्रबोधितुं न शक्तश्च स्वान्मानं कृपया समम्
शिवः स्वमृत्युं मत्वा च भीतश्च निरहंकृतः । स्मारं स्मारं च मां मन्द्रे मामेव शरणं ययौ ॥
दृष्ट्वा स्वाश्रममागानं शुष्ककण्ठोष्ठनालुकम् । हे हरे रक्ष रसेति जपन्तं मयाविह्वलम् ॥
संस्थाप्य तत्समीपे च स दैत्यो बोधिनो मया । पृष्टश्च सर्ववृत्तान्तमुवाच मां क्रमेण च ॥
तदा ममाऽऽज्ञया तूर्णं बोधिनो मापयाऽमुरः । दत्त्वा रक्षन् हसन् च सद्यो भस्म बभूव ह

तदा सिद्धाः सुरेन्द्राश्च मनीन्द्रा मनवो मुदा । तृष्टुवुर्मा सुमक्त्या च लज्जया लज्जिनः शिवः
 बभूव चूर्णस्तद्वर्षो जगाम बोधितो मया । वरं ददाति वरदस्ततो बोध्यो ह्यहं शिवः ॥४१॥
 अथ गर्वान्वितो रुद्रो हन्तुं त्रिपुरमुखवणम् । मत्वा मनसि संहर्ता सर्वेषां जगतामिति ॥
 कोऽयं पतङ्गवद्वैत्य इति मत्वा यथौ रणम् । विहाय शूलं महत्तं मदीयकवचं परम् ॥
 चिरं बभूव समरं वर्षमेकं दिवान्निशम् । न कोऽपि जेतुं कं शक्तो द्वौ समौ समरे तदा ॥
 पृथिव्या च रणं कृत्वा दैत्येन्द्रो मायया प्रिये । अत्यूर्ध्वं च समुत्तस्थो पञ्चाशत्कोटियोजनम्
 उत्तस्थौ शंकरस्तूर्णं हन्तुं दैत्यं जगत्प्रभुः । बभूव तत्र युद्धं च मासमेकं निराश्रये ॥
 अस्त्रेण चापं चिच्छेद शंकरस्यासुरो बली । रथं बभञ्ज दैत्येन्द्रश्चापमस्त्राणि शंकरात् ॥
 जघान मुष्टिना रुद्रो दानवेन्द्रं प्रकोपतः । वज्रमुष्टिप्रहारेण सद्यो मूर्छामवाप सः ॥४८॥
 क्षणेन चेतना प्राप्य कोपाद्दानवपुंगवः । शिवं शयानमुत्तोल्य पातयामास भूतले ॥
 सरये पातिते रुद्रे देवा देवर्षयो मिथा । तृष्टुवुर्मा परित्राहि कृष्णोत्पुक्त्वा पुनः पुनः ॥
 हरः सस्मार मामेव निर्भयो भयकारणम् । दृष्ट्वा भक्त्या स्तोत्रेण मया दत्तेन संकटे ॥
 तदाऽहं कलयामां शीघ्रं वृषरूपं विवाय च । शयानं शंकरं धृत्वा विवाणाम्यामुकक्रमम् ॥
 ददौ तस्मै स्वकवचं स्वशूलपरिमर्दनम् । प्राप्य तद्दानवस्थानमत्यूर्ध्वं च निराश्रयम् ॥
 मया दत्तेन शूलेन जघान त्रिपुरं हरः । मामेव दर्पहन्तारं तृष्ट्वा व्रीडितः पुनः ॥५४॥
 सद्यः पतानदैत्येन्द्रचूर्णो भूतश्च भूतले । देवता मुनयः सर्वे तृष्टुवुः शंकरं मुदा ॥५५॥
 तत्याज शंकारो दर्पं विध्वज्जितं ततो विभुः । ज्ञानानन्दस्वरूपश्च निर्लिप्तः सर्वकर्मसु ॥
 ततोऽहं वृषरूपेण ब्रह्मामि तेन तं प्रियम् । मम प्रियतमो नास्ति त्रैलोक्येषु शिवात्परः
 मनःस्वरूपो ब्रह्मा मे ज्ञानरूपो महेश्वरः । बुद्धिर्भगवती दुर्गा मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥
 निद्रादयः शक्तयो यास्ताः सर्वाः प्रकृतेः कलाः । बाणाधिष्ठातृदेवी या सा स्वयं च सरस्वती
 मम कल्याणाधिदेवी हर्षरूपो गणेश्वरः । परमार्थः स्वयं धर्मो मम भक्तो हुताशनः ॥
 सर्वैश्वर्याधिदेवी मे सर्वगोलोकवासिनः । प्राणाधिष्ठातृदेवी त्वं सदा प्राणाधिका मम ॥
 गोपाङ्गनास्तव कला अत एव मम प्रियाः । मलोनकूपजा गोपाः सर्वे गोलोकवासिनः ॥
 तेजःस्वरूपः सूर्यश्च प्राणा मे वायवः स्मृताः । जलाधिदेवी वरुणः पृथिवी मे मलोज्जवा ॥
 मम शून्यो महाकाशो मदनी मानसोद्भवः । इन्द्रादयः सुराः सर्वे मत्कलाशाशसंभवाः
 एतानि सृष्टिबीजानि महदादीनि चैव हि । सर्वेषां बीजरूपोऽहं स्वयमात्मा निराश्रयः ॥
 जीवो मे प्रतिबिम्बश्च कर्मभोगाधिकारकः । अहं साक्षी निरीदृश्य न भोगी सर्वकर्मसु ॥

भक्त्या नार्धदेहोऽयं मम स्वेच्छामयस्य च । प्रकृतिः पुरुषोऽहं च एक एव परात्परः ॥
इत्येवं कथितं राधे शिवदर्पविमोचनम् । सृष्टिर्बानं च शृणु मे पार्वतीदर्पमोचनम् ॥
नाशायण उवाच—

इत्युक्तवन्तं श्रीकृष्णं परमात्मानमीश्वरम् । पप्रच्छ राधिका देवी निगूढमभिवाञ्छितम् ॥
राधिकोवाच—

मम वन्सर्वतत्त्वज्ञ सर्वबीज सनातन । वद मे वाञ्छितं प्रश्नं सर्वसिद्धेहमञ्जनम् ॥८०॥
सर्वज्ञानाधिदेवश्च शंकरः सर्वतत्त्ववित् । मृत्युं नयः कालकालो भगवांस्त्वत्समो महान् ॥
कथं विभूतिगात्रश्च पञ्चवक्त्रत्रिलोचनः । दिग्भरो जटाधरो नागसंवातभूषणः ॥
धूपेणाटति देवेन्द्रो विहाय वरवाहनम् । न भिमोर्नि कथं रत्नं सारनिर्माणभूषणम् ॥
बह्वनिशुद्धांशुकं त्यक्त्वा धत्ते शार्दूलचर्मकम् । धत्ते धत्तूरकुसुमं पारिजातं विहाय च ॥
नास्ति रत्नकिरीटेच्छा जटाया प्रीतिरुत्तमा । दिव्यलोकं परित्यज्य स्मशानेषु स्पृहा विमोः
चन्दनागुरुकस्तूरीसुगन्धिकुसुमानि च । त्यक्त्वा स्पृहा चित्त्वपत्रे चित्त्वकाष्ठानुलेपने ॥
एतद्वेदितुमिच्छामि व्यासेन कथय प्रभो । श्रोतुं वीतूहलं नाथ वर्धने मे मनःस्पृहा ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः । कथां कथितुमारेभे कृत्वा राधां स्ववत्ससि ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

गुणपष्टिसहस्राणि तपः कृत्वा महेश्वरः । विरराम पूर्णतमो ध्यात्वा मां मनसा मुदा ॥
एतस्मिन्नन्तरे मां च ददर्श पुरतः स्थितम् । अतीव केमनीयाङ्गं किशोरं दयाममुन्दरम्
अहोऽनिर्वचनीयं च दृष्ट्वा रूपमनुत्तमम् । न बभूव वितृप्यश्च लोचनाम्भां त्रिलोचनः
पश्यन्निभे परहित इति मत्वा स्वमानसे । मय्युद्रेकान्महामक्तो रुरोद प्रेमविह्वलः ॥
सहस्रवदनोऽनन्तो भाग्यवांश्च चतुर्मुखः । बहुमिर्लौचनैर्दृष्ट्वा तुष्टव बहुमिर्मुखैः ॥
पश्यामि किंवा किं स्तोमि संप्राप्य नाथमीदृशम् । वास्यैकेन लोचनाम्भा चतुर्थी स पुनः पुनः
स्वमानमे कुर्वतीदं शंकरे च तपस्विनि । तद्वन् चतुर्वक्त्रं पूर्वेण सह पञ्चमम् ॥८१॥
एकैकवक्त्रं शुश्रूमे लोचनैश्च त्रिभिस्त्रिभिः । बभूव तेन तन्नाम पञ्चवक्त्रत्रिलोचनः ॥
स्तवनादधिकपीतिः शिवस्य दर्शने मम । तेनाधिकानि तस्यैवं वपुर्वर्जोचनानि च ॥
असंख्यं गुणरूपाणि तस्य ब्रह्मस्वरूपिणः । सत्त्वं रजस्तम इति तस्य हेतुं निशामय ॥
सत्त्वांशेन दृष्टा शंभुः पश्यन्त्याति च स स्त्रिकान् । राजसेन राजसिकांस्तामसेन च तामसान्
चक्षुपस्तामसात्स्थाललाटस्याद्धरस्य च । संहारकाले संहर्तुरग्निराविर्भवेत्कृत्वा ॥८२॥
कोटितालपमाणश्च सूर्यकोटिममप्रमः । लेलिहानो दीर्घशिखश्चैलोक्यं दधुर्भीमः ॥

विभूतिगात्रः स विभुः सतीतंस्कारमस्मना । धत्ते तस्या आस्थिमालां प्रेमभावेन भस्म च
 स्वात्मरामो यद्यपीशस्तथाऽपि पूर्णमब्दकम् । सतीशवं गृहीत्वा च भ्रामं भ्रामं करोद ह ॥
 प्रत्यङ्गं चापि तस्याश्च पपात यत्र यत्र ह । सिद्धपीठस्तत्र तत्र बभूव मन्त्रापिद्धिकृत
 त(य)दा शवावशेषं च कृत्वा वक्षसि शंकरः । पपात मूर्छितो भूत्वा सिद्धिसेत्रे च राधिके
 तदा गत्वा महेशं तं कृत्वा ओडे प्रबोध्य च । अद्दां दिव्यतत्त्वं च तस्मै शोकहरं परम्
 तदा शिवश्च संतुष्टः स्वं लोकं च जगाम ह । मूर्त्यन्तरेण कालेन तां संप्राप प्रियां सतीम्
 दिव्यस्त्रधारियोगेन नेच्छा नित्ये परे विभोः । जटां तपस्याकालीनां धत्तेऽद्यापि विवेकतः
 न चेच्छा केशसंस्कारे स्वैक्ये वेधे च योगिनः । समता चन्दने पङ्के लोष्ट्रे रत्ने मगीश्वरे ॥
 गरुडद्वेपिणो नागाः शंकरं शरणं ययुः । विभर्ति कृपया स्वाङ्गे तानेव शरणागतान् ॥
 बाहनं वृषरूपोऽहमन्यस्तं वोढुमक्षमः । त्रिपुरस्य वधे पूर्वं मत्कलांशस्तमुद्भवः ॥ १ ॥
 पारिजातादिकं पुष्पं सुगन्धिचन्दनादिकम् । मयि संन्यस्य तेज्वेवं प्रीतिर्नास्ति कदाचन
 घत्तरे तत्सदा प्रीतिर्विष्वपत्रानुलेखने । गन्धहर्नि सुगन्धे च योगीष्टे व्याघ्रचर्मणि ॥ २ ॥
 दिव्यलोके दिव्यतल्पे जनतायां न तन्मनः । श्मशानेऽनीव रहसि ध्यायते मानहर्निशम् ॥
 आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं समं च मन्यते शिवः । ममानिर्वचनीयेऽत्र रूपे तन्मप्रमानसम् ॥
 ब्रह्मणः पतनेनापि शूलपाणेः क्षणो भवेत् । तस्याऽऽयुषः प्रमाणं च नाहं जानामि का श्रुतिः
 ज्ञानं मृत्युंजयः शूलं धत्ते मत्तेजसा समम् । विना मया न काश्चित् शंकरं जेतुमीश्वरः
 शंकरः परमात्मा मे प्राणेशोऽपि परः शिवः । व्यम्बके मन्मनः शश्वन्न प्रियो मे भवात्परः
 ब्रह्माण्डनिकरं छत्रं मया मन्मायया सदा । सौ कम्पति हरं शश्वज्ज च तं मोहिषं स्वमा
 म संवसामि गोलोके वैकुण्ठे तव वक्षसि । सदा शिवस्य हृदये निबद्धः प्रेमपाशतः ॥
 स्वरसिद्धं सुगानेन पञ्चवक्त्रेण शंकरः । शश्वद्वायति मद्भाषां तेनाहं तत्समीपतः ॥
 सप्तशक्तौ हि नष्टं च भूमङ्गलीलयाऽपि यः । ब्रह्माण्डनिकरं योगान्न योगी शंकरात्परः ॥
 दिव्यज्ञानेन यः सप्तं नष्टं भूमङ्गलीलया । मृत्युं कालादिकं शक्तो न ज्ञानी शं० ॥
 प्रम भक्तिं च दास्यं च मुक्तिं च सर्वसंपदः । सर्वसिद्धिं दातुमीशो न दाता शं० ॥
 पञ्चवक्त्रेण मन्नाम यो हि गायत्वहर्निशम् । मद्रूपं ध्यायते शश्वज्ज भक्तः शं० ॥ १५ ॥
 अहं सुदर्शनं शंभुस्तेजसा च वयं समाः । ब्रह्मा स्रष्टा च योगेन नास्माभिस्तेजसा समः ॥

इत्येवं कथितं सर्वं शंकरस्य यशोऽमलम् । तथाऽप्यस्य दर्पमङ्गं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० श्रीकृष्णकृतशंकर-
प्रशंसा नाम पट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

एवंभूतस्य च विभोः सर्वेशस्य महात्मनः । न शक्तं कथमुच्छिष्टं ब्रूहि संदेहमञ्जन ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु देवि प्रवक्ष्येऽहमितिहसं पुरातनम् । पापेन्वनाना दहने ज्वलदग्निशिखोष्णम् ॥
सनत्कुमारो वैकुण्ठमेकदा च जगाम ह । ददर्श भुक्तवन्तं च नाथं नारायणं द्विजः ॥
तुष्टाव गूढैः स्तोत्रैश्च प्रणम्य भक्तितो मुदा । अवशेषं ददौ तस्मै संक्षुष्टो मत्तवत्सलः ॥
प्राप्तमात्रेण तत्रैव भुक्तं तेनैव किञ्चन । किञ्चिद्रक्ष बन्धूनां भक्षणाय च दुर्लभम् ॥
सिद्धाश्रमे च यदुत्तं गुरवे शूलपाणिने । भवत्युदेकाच्च तत्सर्वं भुक्तं च प्राप्तिमाश्रतः ॥
भुक्त्वा सुदुर्लभं वस्तु ननर्त प्रेमाविह्वलः । पुलकाङ्क्षितसर्वाङ्गः साश्रुनेत्रो मुदाऽन्वितः ॥
गारुन्म गुणान्मक्त्या सुकण्ठः पञ्चवव्रतः । रागमेदैकतानेन तालमानेन सुन्दरम् ॥
पपात हमरुहस्ताच्छृङ्गं च व्याघ्रचर्म च । स्वयं निपात्य पश्चाच्च रुदन्मूर्तामवाप ह ॥९॥
अतीव कमनीयं तद्रूपं ध्यात्वैकमानसः । सहस्रदलमध्यस्थं मा पश्यन्हृत्सरोरुहे ॥१०॥
एतस्मिन्नन्तरे देवी दुर्गा दुर्गतिनाशिनी । मुदाऽऽजगाम शीघ्रं तत्प्रसन्नवदनेक्षणा ॥
रुदन्तं मूर्छितं दृष्ट्वा निपतन्तं च भक्तितः । प्रहस्य वार्तां पश्च्छ कुमारं शूलपाणिनः ॥
सर्वं तां कथयामास कुमारः संपुटाङ्गलिः । श्रुत्वा जुगोप सा देवी शिवं प्रस्फुरितावरा ॥
तां शान्तमुद्यतां देवीमुत्पाय च त्रिलोचनः । बोधयामास विविधं तुष्टाव संपुटाङ्गलिः ॥
श्रुत्वा मनोहरं स्तोत्रं न शशाप शिवं शिवा । दुष्टं चक्रे तदुच्छिष्टमभक्ष्यं विदुषामपि ॥
न लोकानां प्रभावश्च तपःसौभाग्यतेजसाम् । ब्रह्माण्डे सर्वसंहर्ता चक्रे पार्वतीमये ॥
उवाच तं जगन्माता नीतिसारं परं वचः । गणप्रसूः सरोपा च रक्षाङ्गनलोचना ॥
अहो तपःप्रभावश्च तेजसश्च न जीविनाम् । स ब्रह्माण्डस्य संहर्ता चक्रे शैलकन्यका ॥

पार्वत्युवाच—

एवं पोष्टा जगतां पाता ममेव च विशेषतः । वत्सा चतुर्णां वेदानां जनकेश्व स्वयं विभुः ॥

मुक्तिप्रदाना भक्तानां दाता च सर्वसंपदाम् । त्वं चेत्करोषि दुर्नीतिं को वा धर्मं च पाति वै
 सदा ते परिपाल्याऽहं पोष्या भवत्या च किंकरी । वञ्चिता कर्मदोषेण हरनिर्माह्वयमसणे
 किञ्चिच्छुद्धं हिरण्येन किञ्चिद्रस्तु च वायुना । किञ्चित्प्रक्षालनेनैव सर्वं विष्णोर्निवेदनात्
 विष्णोर्निवेदिताग्नेन यष्टव्याः सर्वदेवताः । पितरोऽतिथयश्चैव भित्ति वेदेषु निश्चितम् ॥
 अनिवेद्यमभक्ष्यं च नैवेद्यमुदरे हरेः । त्यक्त्वा करोति यो भक्त्या पार्षदप्रवरो भवेत् ॥
 अमृतं सर्ववस्तूनामिष्टं सारं सुदुर्लभम् । विष्णोर्निवेदितान्नस्य कलां नार्हति षोडशीम् ॥
 हन्त्यकालिकमृत्युं तदमृतं मूढरक्षणम् । नैवेद्यं च हरेरेव हरितुल्यं करोत्यहो ॥२९॥
 यदृच्छया तन्नैवेद्यं यो भुङ्क्ते साधुसङ्गतः । पष्टिर्षप्तहस्ताणां प्राप्नोति तपसः फलम् ॥
 यो निवेद्यं हरेर्नि मुङ्क्ते भक्त्या भक्तश्च नित्यशः । किंवा तपस्यां कर्ता च स हरेस्तेजसा समः
 श्रुतं पुरा त्वन्मुखतः पुष्करे मुनिसंसादि । अहं वेदविद्याता न किमहं वक्तुमीधरी ॥
 सुचिरं च तपस्तप्त्वा मया लब्धस्त्वमीधरः । त्वया विष्णोः प्रसादेन वञ्चिताऽहं कथं प्रभो
 यतो न दत्तं नैवेद्यं विष्णोर्मह्यं त्वयाऽधुना । अतो मत्तो गृहाणेतत्फलमेव महेश्वर ॥
 कथप्रभृति ये लोका नैवेद्यं मुञ्जते तव । ते जन्मैकं सारमेया भविष्यन्त्येव भारते ॥३०॥
 इत्युक्त्वा पार्वतीमाता रुरोद पुरतो विभोः । दृष्टिः पपात तत्कण्ठे नीलकण्ठो बभूव ह ॥
 तदा शिवः शिवां भक्त्या कृत्वा वक्षसि सादरम् । तन्मानभङ्गं स्तोत्रेण विनयेन वक्षार ह
 करेण चक्षुषोर्नीरं संमृज्य च पुनः पुनः । बोधयामास विविधैर्नीतिवाक्यैर्मनोहरैः ॥
 परितुष्टा च सा देवी मर्तारं समुवाच ह । कलेवरं च त्यक्ष्यामि नैवेद्येन विना हरेः ॥
 विमर्ति(र्मि) देहं सततं तव सौभाग्यवर्धनम् । कथं वहामि सौभाग्यरहितं च कलेवरम् ॥
 अपूर्वं तव नैवेद्यं जन्ममृत्युजराहरम् । कृतं दुष्टं च यत्तस्मात्पश्य देहं त्यजामि च ॥
 लिङ्गोपरि च यद्वत्तं तदेवामाद्यमीधर । सुपवित्रं भवेच्चैस्य विष्णोर्निवेद्यमिष्टितम् ॥३१॥
 इत्येवमुक्त्वा सा देवी देहं त्यक्तुं समुद्यता । व्रत्तो हरस्तत्पुरतः स्तुत्वा च स्वी च कार ह

शंकर उवाच—

स्थिरा भव महादेवि चण्डिके जगदम्बिके । ममापराधमलिकं सन्तुमर्हसि सुन्दरि ॥
 मां भूयं तपसा क्रीतं कृपां कुरु ममोपरि । ब्रह्मविष्णुमहेशानां भूमिभूते सनातनि ॥
 अहो गोलोकनाथस्य गुणातीतस्य निर्गुणे । सर्वशक्तिसवरूपे च सदैव ॥
 साकारे च निराकारे नित्ये स्वेच्छामये प्रिये । कृपया तद्धि ॥
 सर्वबीजावरूपे च महामाये मनोहरे । सर्वभिद्धिप्रदे देवि ॥

इच्छेवं श्रीहरेः साक्षान्नाहं दातुमपि क्षमः । तदा देहं परित्यज्य निर्गुणं ब्रज निर्गुणे ॥
इत्येवमुक्त्वा पुरतस्तस्थौ च चन्द्रशेखरः । बभूव सुप्रसन्ना सा प्रणनाम हरं परम् ॥४७॥
इत्येवं पार्वतीस्तोत्रं शंकरेण कृतं पुरा । यः पठेद्विपदा ग्रस्तः स भयादेव मुच्यते ॥
मित्रभेदो भवेद्दूरं तत्संश्रुतिर्मवेत्पुरा । पार्वती परितुष्टा च न त्यजेत्तस्य मन्दिरम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

श्रुत्वा प्रतिज्ञां नाथस्य परितुष्टा बभूव सा । जगाम स्वर्णदीं तूर्णं स्नानार्थं शंकराज्ञया
स्नात्वा संपूज्य भक्त्या च सुरमिष्टं च निर्गुणम् । चकार प्रस्तुतं शशिं मिष्टान्नं व्यञ्जनानि च
शिवः स्नात्वा च संपूज्य ब्रह्मज्योतिः सनातनम् । तुष्टाय परया भक्त्या मामेव हृदयस्पर्तम्
गत्वा सर्वमहं भुक्त्वा तमै दत्त्वाऽमिवाञ्छितम् । नैवेद्यं पार्वती लेभे तव मूढं समागता
भुक्त्वाऽवशेषं सा देवी सह भर्त्रा मुदाऽन्विता । तुष्टा च शंकरं भक्त्या प्रणनाम मुहुर्मुहुः ॥
इत्येवं कायितं सर्वं त्वया पृष्टं सुरेश्वरि । अमिश्रं शंकरस्य निर्मादयं जैन हेतुना ॥५१॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० नारदना० हरनिर्मोह्यशोप-

प्रसङ्गो नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

अथाष्टात्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

दर्पमङ्गः श्रुतो देवि शंकरस्य जगद्गुरोः । अधुना श्रूयतां मतो दुर्गादर्पविमोचनम् ॥१॥
तेजसा सर्वदेवानामाविर्भूय जगत्प्रसूः । दधार कामिनिरूपं कपर्दीयं मनोहरम् ॥ २॥
निहत्य दानवेन्द्रांश्च ररस देवताकुलम् । लेभे जन्म ततो देवी गठरे दशयोषितः ॥३॥
पिनाकपाणिं जग्राह सा देवी सुरसाधनम् । शश्वत्परमभक्त्या च सिपेवे स्वामिनं सती
दक्षेण सार्वं दैवेन बभूव शिष्यशत्रुता । निरर्थकं दैवयोगात्पुरा च सुरसंघदि ॥ ५॥
दशश्चकार यज्ञं च तत आगत्य कोपतः । सर्वांस्त्रिंशत्पञ्चमास तत्रैव शंकरं विशा ॥
सखीका देवताः सर्वा आगममुर्दक्षमन्दिरम् । सगणः शंकरः कोपान्नाऽऽजंगामाभिधामनः
सती पतिं च मोहेन बोधयामास यत्नतः । न तं चालयितुं शक्ता बभूव चण्डला स्वयम्
आनगाम पितुर्गेहं दर्पात्तस्य विनाऽऽज्ञया । तस्य शोपेन तस्याश्च दर्पमङ्गो नभूव ह ॥
न हि संभाषणं शक्रे वाङ्मात्रेण पिता च ताम् । श्रुत्वा च निन्दां यत्तुश्च देहं तत्प्राज मानतः
एवं प्रिये निगदितं सतीदर्पाविमोचनम् । तस्या जन्मान्तरं निरस्य दर्पपङ्कथ श्रूयताम् ॥
लेभे जन्म सती शशिं गठरे शैलयोषितः । शिवस्तस्याश्चितामसम चास्य जग्राह भक्तिनः
सूतार माळामस्थानं च मम्मना तनुलेपनम् । म्मारं म्मारं सती भ्रेग्णा भ्रामं भ्रामं पुनः पुनः

सुपाय मेना तां देवीमतीव सुमनोहराम् । सृष्टौ विधातुस्तस्याश्च सुप्रभा नास्ति कुत्र च ॥
 गुणप्रसूर्गुणान्सर्वान्सर्धरूपांश्चिमर्ति सा । सर्वाश्च देवपत्न्यस्तत्कलां नार्हन्ति योदशीम् ॥
 चमूय वर्धमाना सा शुक्ले चन्द्रकला यथा । अतीव यौवनस्था च शैलगेहे दिने दिने ॥
 मभूवाऽऽकाशवाणी च तां संबोध्य जगत्प्रसूम् । शिवे शिवं च तपसा कठोरेण लभेति च
 विनेश्वरं न तपसा प्राप्ता हि गर्भसंभवम् । प्रहस्य तस्यौ श्रुत्वेति सा च यौवनगर्विता ॥
 भिम जन्मान्तरीयं च भस्माग्निं च विमर्ति यः । स मां प्रौढां कथं दृष्ट्वा न गृह्णात्यत्र जन्मनि
 यो विदग्धश्च ब्रह्माण्डं बध्नाम मम शोकतः । स कथं मां न गृह्णाति दृष्ट्वा परमसुन्दरीम्
 दक्षयज्ञं यो वमज्ज मम हेतोः कृपानिधिः । स कथं मां न गृह्णाति पत्नी जन्मनि जन्मनि
 या यस्य पत्नी यो यस्या मर्ता प्राक्तनतः पुरा । कुतो विश्वे तयोर्भेदे निषेको नान्यथा भवेत्
 सर्वरूपगुणाधारं मत्वा स्वमातिमानतः । न चकर तपः साध्वी न विज्ञाय तमीश्वरम् ॥
 सुन्दरीषु च सर्वांस्तु मत्तो नास्त्येव सुन्दरी । हृदीति मत्वा गर्वेण न चकार तपः शिवा
 रूपयौवनवेपाणां पुमान्ग्राही स्वयोपिनाम् । शिवो मच्छ्रुतिमात्रेण मां गृह्णाति विना तपः
 हृदीति मत्वा गिरिजा तस्यौ हिमगिरेर्गृहे । शश्वत्सहचरीमध्ये क्रीडोन्मत्ता दिवानिशम्
 एतस्मिन्नन्तरे तूर्णं दूतः शैलेन्द्रसंसादि । उवाचऽऽगत्य मधुरं तत्पुरः संपुटाञ्जलिः ॥

दूत उवाच—

श्रुतिष्ठोत्तिष्ठ शैलेन्द्र गच्छास्यवटान्तिकम् । आजगाम महादेवः सगणो वृषवाहनः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा भक्तिमन्त्रात्मकं धारः । पूजनं कुरु शैलेन्द्र देवेन्द्रं तपतीन्द्रियम् ॥
 सिद्धिस्वरूपं सिद्धेशं योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुम् । मृत्युञ्जयं कालकालं ब्रह्मज्योतिः सनातनम्
 परमात्मस्वरूपं च सगुणं निर्गुणं विभुम् । भक्तध्यानार्थममलं दधानं देहमीश्वरम् ॥
 शैलो दूतवचः श्रुत्वा समुत्तस्यौ मुदाऽन्वितम् । मधुपर्कादिकं नीत्वा जगाम शंकरान्तिकम्
 देवी दूतवचः श्रुत्वा प्रसन्नवदनेक्षणा । हृदीति मेने मद्भेतोराजगम म्हेश्वरः ॥३३॥
 शंकर वेपमल्लं दधार वल्लमुत्तमम् । रत्नेन्द्रगारालंकारान् रत्नमालां मनोहराम् ॥३४॥
 पारिजातप्रसूनानां मालां चन्दनसंयुताम् । चकार शंकरार्थं च मत्वा मालां मनोहराम् ॥
 रत्नसिंहासनस्था सा ददर्श दर्पणे मुखम् । वस्तुरीणि दुना सार्धं सिन्दूरविन्दुमूषितम् ॥
 आरक्तेन्रयुगुलं निर्मलाञ्जनसंयुतम् । शरन्मध्याह्नममलं यथाऽलिपङ्क्तिरोदितम् ॥३७॥
 सुकोमलीष्युगुलं ताम्बूलरागसंयुतम् । अतीव सुन्दरं रम्यपङ्क्तिममलं यथा ॥३८॥
 रत्नकुण्डलीप्लव्या च गण्डस्थलविराजितम् । सूर्योदयेन ज्वलितं सुमेरुशिखरं यथा ॥
 भद्रयनिर्दधनीयं च दन्तपङ्क्तिमनोहरम् । यथा मुक्तासमूहं च सजलं जलदागमे ॥

गन्धमुक्तासमायुक्तं सुचारुनासिकोत्तमम् । सुशोभितं यथा मेरुं स्वर्णशीतलवारया ॥४१॥
 माञ्जरीमाल्यसंयुक्तकचरीभारसंयुतम् । वक्ष्यन्तिमुशोमाढ्यं नवीनं जलदं यथा ॥४२॥
 तप्तकाञ्चनवर्णमं चास्त्रसःस्थलोज्ज्वलम् । रत्नेन्द्रसारहाराक्तकस्तूरीकुङ्कुमान्वितम् ॥
 चरुचम्पकवर्णमं स्तनयुग्मं मनोहरम् । वदरीरुद्रतुल्यं च चारुपत्रकशोभितम् ॥४४॥
 मध्यं मनोहरं क्षीणं निम्ननाभिरपलोज्ज्वलम् । अतीव सुन्दरं रम्यमुदरं वर्तुलाकृति ॥
 रम्भास्तम्भविनिन्द्यैकमुत्पुष्पं मनोहरम् । कामालयं सुकटिनं निगूढमंशुकेन च ॥४६॥
 स्थलपद्मपमामुष्टादयुग्मं मनोहरम् । रत्नपाशकसंयुक्तं सिद्धाढककमूषितम् ॥४७॥
 दधत् रत्नमञ्जरीं गजहंभानुकारि च । रत्नेन्द्रसारभरणं निर्मितं विश्वकर्षणा ॥४८॥
 करं सुकोमलतरं सुन्दरं कनकप्रभम् । रत्नकङ्कणकेयूरशङ्खमूषणभूषितम् ॥४९॥
 विभ्रस्तद्वनमकुंरं लीलाकमलमुज्ज्वलम् । रत्नाङ्गुलीयमतुलं दधत् सुमनोहरम् ॥५०॥
 हृष्टा स्वरूपमतुलं दन्तौ शंकरमीश्वरम् । विशिष्य मनसा शश्वद्भर्तृशरणपङ्कजम् ॥५१॥
 पितरं मातरं बन्धुं साध्वीवर्गं सहोदरम् । अन्तरे सा न सस्मार् किञ्चिदेव शिवं विना ॥
 अप शैलेश्वरस्य च ददर्श चन्द्रशेखरम् । स्वर्णशीपुलिनाद्रम्यादुत्पतनं च सस्मितम् ॥
 दधत् संस्कृतां माला जयन्तं मम नामकम् । तप्तस्वर्गप्रमानुष्टनटाराशिविराजितम् ॥
 वृषभस्यं शूलपाणिं सर्वभूषणराजितम् । नागयज्ञोन्नीतं च सर्पभूषणभूषितम् ॥५५॥
 शुद्धस्फटिकसंकाशं व्याघ्रचर्मवरं परम् । विभूतिभूषिताङ्गं तमस्विमालं दिग्भरम् ॥
 पञ्चवक्त्रं धिनयनं सूर्यकोटिप्रभम् । दक्षी रुद्रान्परितो ज्वलतो ब्रह्मतेजसा ॥५७॥
 शिववामे महाकलं दक्षिणे नन्दिकेश्वरम् । भूतप्रेतपिशाचाश्च कूष्माण्डान्ध्रसरासतान् ॥
 वेतालान्सेत्रपालाश्च भैरवान्मीमविक्रमात् । सनकं च सनन्दं च कुमारं च सगाननम् ॥
 जैगीपत्यं देवलं च वाणादं गौतमं तथा । पिप्पलादं कणखनं वोढुं पञ्चशिखं कंठम् ॥
 जाम्बलिं करं कर्णं लोमशं सूर्यवर्चसम् । कात्यायनं पाणिनिं च शङ्खं दुर्वाससं ततः ॥
 शातातपं पारिमद्रमद्यावकं मरुद्भवम् । एतान्पुरोगमन्तत्वा प्रणतान शिवं गिरिः ॥६२॥
 मूर्ध्ना निपत्य भूमौ स दण्डवत्संपुटाङ्गलिः । अथो अनहनया भक्त्या घृत्वा तच्चरणाम्बुजम्,
 नमाम चाश्रुनेत्रः स पुलकादितविग्रहः ॥६३॥

हिमालय उवाच—

स्वैवब्रह्मा सृष्टिकर्ता च त्वं विष्णुः परिपालकः । त्वं शिवः शिवदोऽनन्तः सर्वसंहारकारकः

त्वमीश्वरो गुणातीतो ज्योतीरूपः सनातनः । प्रकृतः प्रकृतीशश्च प्राकृतः प्रकृतेः परः ॥
 नानारूपविधाता त्वं भक्तानां ध्यानहेतवे । येषु रूपेषु यश्रीतिस्तत्तद्रूपं विमर्ष्य च ॥
 सूर्यस्त्वं सृष्टिजनक आधारः सर्वतेजसाम् । सोमस्त्वं सत्यपाता च सततं शीतलदिना
 वायुस्त्वं वरुणस्त्वं च त्वमग्निः सर्वदाहकः । इन्द्रस्त्वं देवराजश्च कालो मृत्युर्यमस्तथा
 मृत्युंजयो मृत्युमृत्युः कालकालो यमान्तकः । वेदस्त्वं वेदकर्ता च वेदवेदाङ्गधारणः ॥
 विदुषां जनकस्त्वं च विद्वांश्च विदुषां गुरुः । मन्त्रस्त्वं हि जपस्त्वं हि तपस्त्वं तत्फलप्रदः ॥
 वाक् त्वं वागधिदेवी त्वं तत्कर्ता तद्गुरुः स्वयम् । अहो सरस्वतीबीजं कस्त्वां स्तोत्रमिहेश्वरः
 इत्येवमुक्त्वा शैलेन्द्रतस्तपौ धृत्वा पदाम्बुजम् । तत्रोवाप तमानोध्वं चावरुण वृषाच्छिवः
 स्तोत्रमेतन्महापुण्यं त्रिसंध्यं यः पठेन्नरः । मुच्यते सर्वपापेभ्यो भयेभ्यश्च मन्त्रार्णवे ॥
 अपुत्रो लभते पुत्रं मासमेकं पठेद्यदि । पार्थीहीनो लभेद्भार्यां सुशिलां सुमनोहराम् ॥
 चिरकालयतं वस्तु लभते सहस्रा ध्रुवम् । राज्यभ्रष्टो लभेद्राज्यं शंकरस्य प्रसादतः ॥
 कारागारे शमयाने च शत्रुघ्नेऽतिसंकटे । गभीरेऽतिजलाकीर्णे भग्नपोते विपादने ॥
 रणमध्ये महाभीते हिंस्त्रवन्तुसमन्विते । सर्वतो मुच्यते स्तुत्वा शंकरस्य प्रसादतः ॥
 इति श्रीमद्वा० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० पार्वतीगर्वभङ्गप्रस्तावेऽ-

ष्टात्रिंशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

इति स्तुत्वा हिमगिरिर्वसतः शंकरस्य च । उवाच पुरतो दूरे लब्धवाज्ञः सर्वसंमतः ॥
 मधुर्कोदिकं तस्मै प्रददौ भक्तिपूर्वकम् । मुनीन्संपूजयामास ततः शंकरपार्षदान् ॥
 तदा तत्र समागत्य मेनका स्त्रीगणैः सह । ददर्श वटमूलस्थं शंकरं चन्द्रशेखरम् ॥
 ईषद्भास्यपसन्नास्ये वसन्तं व्याघ्रचर्मणि । मध्ये मुनिगणानां च ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
 यथाऽऽकाशे तारकाणां द्विजराजं विराजितम् । परमाह्लादकं रूपं कन्दर्पकोटिसंनिभम्
 विहाय पार्श्वकायस्थां दधत् नवयौवनम् । अतीव सुन्दरं रम्यं चित्तचोरं च योयिताम् ॥
 कामं कामातुराणां च सतीनां च सुतं यथा । वैष्णवानां महाविष्णुं शैवानां च सदाशिवम्
 शक्तिस्वरूपं शाक्तानां सौराणां सूर्यरुपिणम् । कालस्वरूपं दुष्टानां शिष्टानां परिपालकम्
 कालकालसमं मृत्योर्मृत्युमृत्युं भवानकम् । व्याघ्रचर्मचारुवस्त्रं चमूय भस्मचन्दनम् ॥१॥
 सर्पाः सुन्दरमास्थानि कस्तूरी यां विषप्रभा । अटा मुल्लिखता चूडा चन्द्रस्वरुचिकचन्दनम्

सुचार्या मालतीमाला गङ्गाधारा मनोहरा । अस्मिन्माला रत्नमाला धत्तूरं चारुवन्धकम् ॥
 पृथ्वीमूर्तं पञ्चवक्त्रं नेत्रयुग्माब्जशोभितम् । शरत्पार्वणचन्द्रामं प्रच्छाद्य दीप्तमुत्तमम् ॥
 बन्धुजीवविनिन्दैकमोष्टावरमनोहरम् । श्वेतश्चन्द्रो वृषेन्द्रश्च भूताद्या नर्तका इव ॥
 सद्यो व्यतिक्रमं सर्वं महेशस्य महेश्वरि । दृष्ट्वैवं शिवरूपं च मेना दृष्ट्वा बभूव ह ॥
 काश्चिन्निमेषरहिताः कामेन पुलकाञ्चिताः । अनिक्कामातुराः सत्यः प्राप्नुर्मूर्छां च काश्चन ॥
 काश्चिद्विनिन्द्य कान्तांश्च प्रशशंसुर्भद्रेश्वरम् । मनोरथेन मनसा समाश्लिष्यन्ति काश्चन ॥
 काचिन्मानसिकं कामात्कुर्वन्ती जुम्बनं मुदा । ध्रुवं कामं करिष्यामो वयं च कामसागरे
 अस्माकमेवं मर्ता चेत्तरत्र च यतो मयेत् । ईहैवं किं करिष्यामो वयं कान्ते रतैरलम् ॥
 दृष्ट्वा तमेवं सुचिरमिति जलान्ति काश्चन ॥ १९ ॥

काश्चिद्दृष्ट्वा शिवं किञ्चिन्मुखमाच्छाद्य वाससा । सम्मिता वक्त्रयनाः पश्यन्त्येवं पुनः पुनः
 वयं गृहं न यास्यामो यास्यामः शिवसंनिधिम् । शरत्सुबाहुवदनं द्रक्ष्यामोऽहर्निशं मुदा
 संसारं न करिष्यामः प्रविशामो हुताशनम् । भविता नः शिवः स्वामीत्येवं जल्पन्ति काश्चन
 अहो पुण्यवती दुर्गा स्थाप्यते जन्म भारते । यस्या अयं शिवः स्वामीत्येवं जल्पन्ति काश्चन
 मुदा मेना शिवं दृष्ट्वा गृहं तामिर्नैगम ह । शिवं संपूज्य शैलेन्द्रः प्रणम्य स्वगृहं ययौ
 कृत्वाऽऽमानं रहसि गिरौ चो मेनया सह । दुर्गां प्रस्थापयामास शिवाय शिवसंनिधिम्
 पार्वती सखिभिः सार्वं वेषं कृत्वा मनोहरम् । मन्त्रानुरक्ता हर्षेण जगाम शिवसंनिधिम्
 दृष्ट्वा शिवा शिवं शन्तं प्रसन्नवदनरुणम् । सप्तप्रदक्षिणं कृत्वा सम्मिता प्रणनाम सा
 अनन्यभावं गुणितमपरं ज्ञानिना वरम् । सुन्दरं लभ भर्तारं सुन्दरीत्यादिपि ददौ ॥
 भविता तव सौभाग्यं शुभे स्वामिनि संततम् । पुत्रस्ते भविता सावि नारायणसमो गुणेः
 भविता ते परः पूजा श्रेष्ठे त्वये जगद्भुविके । ब्रह्माण्डेषु च सर्वेषु सर्वेषु च परः भव ॥
 सप्त प्रदक्षिणाः कृत्वा यतो भक्त्या त्वया नमम् । सप्तजन्मनि तृष्टोऽहं तत्कठं लभ सुन्दरि
 त्वयि कान्तेऽनीष्टदेवे गुरो मन्त्रे तपोपथे । आस्था च यादृशी याया सिद्धिमाप्ता च तादृशी
 इत्युक्त्वा शंकरस्तूर्णं ब्रह्मज्योतिः परं च माम् । ददौ योगामनं कृत्वा योगीशो ज्ञानवर्धनि
 प्रसाह्य चरणौ देवी पद्मं तत्त्वरणोदकम् । चकार मार्जनं भक्त्या वह्निशोचन वासना
 रत्नासिंहासनं रम्यं विधुर्भादिनिर्मितम् । अर्च्यं चात्युपायस्य नैवेद्यं प्रददौ विष्ट ॥
 अर्घ्यं मन्दाकिनीतोषधयुक्तं चरणे ददौ । सुगन्धिचन्दनं चारु कम्पूरीकुङ्कुमं चितम् ॥
 प्रददौ मालतीमाला गङ्गे गरलमुन्दरे ॥ ३९ ॥

१ घ. 'नेत्र यशो म' २ क. 'इहैवं करिष्यामो वयं कान्ते रतो रतम्' ३ क. 'इहैवं ते म'

भक्त्या पूजां चकाराय पुष्पवृष्टिं च तुष्टये । पीयूषं स्वर्णपात्रस्थं प्रददौ मधुरं मधु ॥
 रत्नप्रदीपशतकं समन्ताद्भूषमुत्तमम् । त्रैलोक्यदुर्लभं वस्त्रं स्वर्णयज्ञोपवीतकम् ॥३८॥
 सुगन्धिशीततोयं च पानार्थं पार्वती ददौ । अतीवसुन्दरं रम्यं रत्नसारैर्द्रभूषणम् ॥
 दुलभा कामधेनुं च स्वर्णशृङ्गसमन्विताम् । स्नानीयं तीर्थतोयं च ताम्बूलं च मनोहरम्
 दत्त्वा षोडशोपचारं प्रणनाम पुनः पुनः । संपूज्य शूलिने भक्त्या ययौ नित्यं पितुर्गृहम्
 शुश्रावाप्सरसां वक्त्राद्देवामिन्द्रो महेश्वरः । श्रुत्वा वार्तां शुनासीरो ननर्त हर्षसंयुतः ॥
 दूतद्वारा कामदेवमानिनाय त्वरान्वितः । इन्द्राज्ञया कामदेवः प्रजगामावरावतीम् ॥
 तूर्णं प्रस्थापयामास तं च यत्र शिवः शिवा । पञ्चसायकसंयुक्ते जगाम पञ्चसायकः
 प्रसन्नवदनः श्रीमान्यत्र शक्तियुतः शिवः । गत्वा ददर्श मदनः शिवायुक्तं शिवं विभुम्
 शान्तं त्रैलोक्यकान्तं च प्रसन्नवदनेक्षणम् । कामः स्थितोऽन्तरिक्षे च धृत्वा च सशरं धनुः
 चिसेषास्त्रं दुर्निवार्यममोघं शंकरे मुदा । बभूवमोघमस्त्रं च मोघं तत्परमात्मनि ॥३७॥
 आवाश इव निर्लिप्ते निर्लिप्ते परमात्मनि । मोधीभूने च शस्त्रे च भयमाप च मन्मथः ॥
 चक्रस्य पुरतः स्थित्वा दृष्ट्वा मृत्युञ्जयं विभुम् । सस्मार त्रिदशान्कामः शकादीन्मयविह्वलः
 आययुर्देवताः सर्वाः शंभुभोषेन बोहिताः । चक्रुः स्तुतिं च स्तोत्रेण शंकरं त्रिदशेश्वरम्
 षोपाग्निमुद्विरन्तं तं कपाललोचनादहो । स्तुतिं कुर्वन्सु देवेषु स वह्निः शंभुसंभवः ॥
 जज्वालार्धशिखो दीप्तः प्रलयाग्निशिखोपमः । उत्पत्य गगने घूर्णन्निपत्य धरणीतले ॥
 भ्रामं भ्रामं च पारितः पशान् मदभोषारि । बभूव मम्मसात्कामः क्षणेन हरकोपतः ॥
 विषण्णा देवताः सर्वा नववक्त्रा च पार्वती । विह्वलाश्च नहुनरं हरस्य पुरतोः रविः ॥
 दृष्टुर्देवताः सर्वाः वग्मिताश्चन्द्रशेखरम् । रदिमूचुः सुराः सर्वे रुदुश्च मुहुर्मुहुः ॥
 निविद्धास्य मूर्हत्वा च रस मातर्मयं त्यज । वयं तं जीवायिष्यामो लभिष्यासि प्रियं पुनः
 हरकोपाशनघने सुपसजे दिने तथा । दृष्ट्वा रतेर्विहासं च मूर्छां संप्राप पार्वती ॥
 अतीन्द्रियं गुणातीतं तुष्टाव चन्द्रशेखरम् । रुदनीं पार्वतीं त्यक्त्वा स्वस्थानं प्रययौ शिवः
 साद्यो बभूव तत्रैव पार्वतीदर्पमेक्षणम् । रूपयौवनयोर्वै तत्प्राज्यं शैलकन्यका ॥३९॥
 गुह्यं दर्शयितुं यज्जा तद्वत् सतीगणे । सुराश्च रतिपादवास्य सर्वे जम्मुः स्वपन्धिरम्
 मन्मथ दण्डवद्भद्रं शोकं दुस्तिपापनायाः । श्रुत्वा रदित्वा शोभेन भयेन कामकामिनी ॥
 वीररक्षेक्षणं दद्रं राधिने स्वाश्रयं ययौ । न जगाम निर्वातं पार्वती सा ॥ ३९ ॥

रतिः संप्राप मदनं शंकरस्य वरेण च । इत्येवं कापितं सर्वं पार्वतीदर्पमोक्षणम् ॥ ६४ ॥
निगूढचारितं राधे किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ६५ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसू० नारदना० राधाकृष्णसं०

पार्वतीदर्पमङ्गो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

===

अथ चत्वारिंशोऽध्यायः ।

— — —

राधिकोवाच—

अहो विचित्रं चारितमपूर्वं किं श्रुतं विभो । सुन्दरं श्रुतिपीयूषं निगूढं ज्ञानकारणम् ॥
न विशेषं समाप्तं च श्रुतं न व्यासमीप्सितम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि विस्तीर्णं कथय प्रभो
किं किं तपः कठोरं च चकार पार्वती स्वयम् । कं कं वरं वा संप्राप्य कथमाप महेश्वरम् ॥
रतिः केन प्रकारेण जीवयामास मन्यमम् । पार्वतीशिवयोः कृष्ण विवाहं वर्णय प्रभो
तयो रहसि संभोगं पैपिनां प.पमोचनम् । कथ्यतां करुणासिन्धो दुःखिनां दुःखमोचनम्
दम्पतीविरहोक्तिश्च कर्णज्वाला च योषितः । श्रोतुं कौतूहलं कृष्ण पुनः संभेलनं तयोः
अग्निज्वाला विपज्वाला क्षमा सोढुं च योषितः । दम्पतीविरहज्वाला न श्रोतुं च क्षणं क्षमा
राधिकावचनं श्रुत्वा विस्मितश्चकिताननः । विस्तीर्णं वक्तुमारेमे हृदयेन विदूषता ॥
दम्पतीविरहोक्तिं च या राधा श्रोतुमक्षमा । विच्छेदे शतवर्षीये किमस्या भविता मम ॥
इत्येवं मानसे कृत्वा मायेशो माययाऽन्वितः । कृपासिन्धुश्च कृपया कथां कापितुमुद्यतः

श्रीकृष्ण उवाच—

प्राणाधिके राधिके त्वं श्रूयतां प्राणबलमे । प्राणाधिदेवि प्राणेशे प्राणाधारे मनोहरे ॥
षट्मूलाद्रतो रुद्रे पार्वती तपसे ययौ । पुनः पुनः स्वमात्रा च पित्रा च विनिवारिता ॥
गत्वा सा स्वर्णदीतीरं स्नात्वा त्रिपवर्णं मुदा । संदेशे च मया दत्तं जनापतं मनुं मुदा
दर्पमेकं च संपूर्णमनाहारा स्वभक्तिनः । तप्त्वा तपः कठोरं च चकार जगदान्विता ॥
अग्निं च परितो बहिं प्रज्वलन्तं दिवानिशम् । कृत्वा प्रतस्थौ तन्मध्ये संततं जपती मनुम्
शश्वत्समाने वर्षासु कृत्वा योगासनं शिवा । शिवां दृष्ट्वा च संसिक्तां बभूव जलधारया
शीते जलान्तरे शश्वत्प्रतस्थौ भक्तिपूर्वकम् । अनाहारा शरद्रीद्रोहासु निशासु च ॥
एवं कृत्वा परं वर्षमवाप्य शंकरं सती । शुचा कृत्वाऽग्निकुण्डं च प्रवेष्टुं सा समुद्यता ॥

तामसिकुण्ड विशतीं तपसाऽतिष्ठ शा सतीम् । दृष्ट्वा शिवं शृणुति च कृपया ता जगाम ह
अतीव धामनो बालो विप्ररूपी स्वतेजसा । पञ्चलमनसा हृष्टो दण्डी उग्रो जटाधर ॥
शुक्लपद्मोपवीतो च शुक्लवासाश्च सस्मित । श्वेताब्जबीजमालां च विभ्राजितममुज्ज्वलम्
निर्मेने बालक दृष्ट्वा स्निग्धा साऽपि जगाद ह । तत्तेजसाऽति प्रेच्छन्ता तत्याज च तप स्वयम्
को भवानिति पप्रच्छ त शिशु पुरतः स्थितम् । मनसाऽऽलिङ्गनं कर्तुमिच्छन्ती परमादरम्
श्रुत्वा शैलमुताग्रश्च प्रहस्य परमेश्वर । उवाचातीव मधुर कर्णपीयूषमीश्वरीम् ॥ २४ ॥

शंकर उवाच—

इच्छागामी बटुरह तपस्वी विप्रबालक । का त्वं कन्ताऽतिकान्तारे तपश्चरसि सुन्दरि ॥
चद कस्य कुले जाता कस्य कन्या च काऽमिधा । तपस फलदात्री त्वं कस्माद्धोतोन्मत्तव
अहो वा तपसा राशि स्वयं मूर्तिमती सती । तपो वा लोकशिक्षार्थं करोषि कमलेशणे ॥
स्वयं तेजस्वरूपा वा मूलप्रकृतिराश्वरी । विधय मत्तत्त्वानार्थं त्रिमहं भारते जनु ॥
किं वा त्रिलोके लक्ष्मीस्त्व संपदूपा सनाननी । रक्षा विधातु जगतामागता धतुरन्तिके ॥
किं वाऽम्बिका त्र्य देवाना स्वयं मूर्तिमती सती । सावित्री भारते जन्म स्वेच्छया लब्धुमागता
रागाधिष्ठातृद्वी वा स्वयं साक्षात्सरस्वती । सर्वविद्या प्रकटितु स्वेच्छया जन्म भारते ॥
एतासु मध्ये का वा त्वं नाहं तर्कितुमाश्वर । या सा भवति कल्याणि परितुष्टा च मा भव
सति त्वयि प्रसन्नाया प्रसन्न परमेश्वरः पतिव्रताया तुष्टाया तुष्टो नारायण स्वयम् ॥ ३३ ॥
तुष्टे नारायणे देवे शश्वत्तुष्ट अगत्रयम् । तरुमूलेषु सिक्तपु शाखा सिक्ता यथा प्रिये ॥
शिशोस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य परमेश्वरी । उवाच वचनं चारु कर्णपीयूषमीश्वरी ॥ ३५ ॥

पार्वत्युवाच—

नाहं वेदप्रसूर्लक्ष्मीर्वागधिष्ठातृदेवता । जन्म मे भारते क्वे साप्रत शैलकन्यका ॥ ३६ ॥
पूर्वं जन्म दक्षगोहे सती शंकरकामिनी । योगेन त्यक्तदेहऽहं तातमर्तृविनिन्दया ॥ ३७ ॥
अत्र जन्मानि पुण्येन सभाषे शङ्करे द्विज । मा त्यक्त्वा ममसात्कृत्वा मन्मथं स जगाम ह
प्रयाते शङ्करे तापाद्भीडयाऽहं पितुर्गृहात् । आगमत्तपसे चित्तं ममेदं स्वर्णदीपते ॥ ३९ ॥
तप कृत्वा कठोरं च सुचिरं प्राणवल्लभम् । अपाप्प्याग्निं प्रवेष्टुं च त्वा च दृष्ट्वा क्षणं स्थिता
गच्छ त्वं प्रविशाम्यग्नौ प्रलयाग्निशिखोपमे । कृत्वा स्वकामनां विप्रं हरमाश्रिमनीषिताम्
यत्र यत्र अनुल्लेख्या लमिष्यामि शिवं परम् । प्राणाधिकं प्रियं कान्तं विभुं जन्मानि जन्मानि
सर्वा हि स्वमियं लब्धुं लभन्ति जन्म वाञ्छितम् । तज्ज म पतिलाभार्थं सर्वासां च श्रुतौ श्रुतम्

प्राक्तनीयो हि यो मर्ता स तासां प्रतिजन्मनि । या स्त्री येषां मुनियता सा तेषां जन्मजन्मनि
तद्देहमिह न प्राप्य कृत्वा घोरतरं तपः । कृत्वाऽऽशिकुण्डे काम्यं च लभिष्यामि परत्र तम्
इत्युक्त्वा पार्वती तत्र तत्पुरः प्रविवेश ह । निषिध्यमाना पुरतो ब्राह्मणेन पुनः पुनः ॥
बह्निप्रवेशं कुर्वन्त्याः पार्वत्याः परमेश्वरि । बभूव तपसा सद्यो बह्निश्चन्दनवद्भुवम् ॥४७॥
क्षणं तदन्तरे स्थित्वा चोत्पतन्ती शिवां शिवः । पुनः प्रपच्छ सहसा वृन्दावनविनोदिनि

महादेव उवाच—

अहो तपस्ते किं मद्ये न बुद्धं किञ्चिदेव हि । न दग्धो बह्निना देहो न च प्राप्तो मर्तापितः
शिवं कल्याणरूपं च मर्तारं कर्तुमिच्छसि आविग्रहं पतिं कृत्वा किं वा ते वान्छितं भवेत्
संहर्तारं च मर्तारं यदीच्छसि शुचिस्मिने । कान्तमिच्छति का वा स्त्री सर्वसंहारकारणम्
मोक्षं वाञ्छिसि चेद्देवि कृत्वा कान्तं स्वरूपिणम् । सर्वमुक्तिप्रदा त्वं च तपस्या विफला तव
शिवश्च मङ्गले मोक्षे संहर्ता न च दृश्यते शिवशब्दस्य चान्योऽर्थो न हि वेदे निरूपितः
तं च संहारकर्तारं यदि वाञ्छसि सुन्दरि ; लभिष्यसे रतं रुद्रं सर्वलोकमयंकरम् ॥
न भविष्यति मोक्षस्ते स्वामीष्टं देवसेवनम् । हरिस्मृतिरमोघा च सर्वमङ्गलदा सदा ॥५१॥
द्विप्रं पितुर्गृहं गच्छ तत्र द्रक्ष्यसि शंकरम् । ममाऽऽशिषा स्वतपसां फलेन च सुदुर्लभम् ॥
इत्युक्त्वा पार्वती विप्रसत्तत्रैवान्तरपीयत । दुर्गा यथौ पितुर्गृहं महादेवेति वादिनी ॥
पार्वत्यागमनं श्रुत्वा मेनका च हिमालयः । दिव्यं यानं पुरस्कृत्य प्रययौ हर्षाबद्धलः
संस्थाप्य मङ्गलघटान्नागवर्त्मनि शपिके । चन्दनागुरुकस्तूरीफलशालापमन्वितान् ॥
पट्टसूत्रसंनिबद्धरसालपल्लवान्वितैः । परितः परितो रग्मास्तम्भवृन्दसमन्विते ॥५०॥
पातिपुत्रवतीयोपित्समूहैर्दोषहस्तकैः । पूणैर्लाजाचान्यदूर्वाफलपुष्पसमन्वितैः ॥ ५१ ॥
सुपुण्यैर्ब्राह्मणैश्चापि मुनिभिर्ब्रह्मचारिभिः । नटीभिर्नर्तकीभिश्च गजैर्नैः परिशोभिते ॥
पुरोहिदैश्च संपुक्तैः कुर्वद्भिर्मङ्गलध्वनिम् । सुचारमालतीमालाहस्तैः शस्तैः प्रशंसितैः ॥
नानाप्रकारवयैश्च शङ्खजनिमुनादितैः । सिन्दूरेणुमिश्रारचन्दनद्रवपङ्क्तिम् ॥ ५४ ॥
प्रविश्य नगरं दुर्गा ददर्श पितरौ पुरः । सुप्रसन्नौ प्रधावन्तौ हर्षाद्भुपुलकान्वितौ ॥
प्रसन्नवदना देवी चाऽऽलिभिः प्रणनाम तौ । संपुज्यावाऽऽशिषं तौ च वक्रतुस्तां च वसति
हे वत्से वत्सेत्युच्चार्य रदन्तौ प्रेमविह्वलौ । तदा तां च रथे कृत्वा जगत्प्रनिमन्दिरम्
स्थितौ निर्मञ्चनं चतुर्विधा युयुनुराशिपम् । ब्राह्मणैश्च चान्द्रिभ्यः पर्वतेन्द्रो घनं ददौ ॥
मङ्गलं वारयामास पाटयामास च्छान्दसम् । एवं श्वकन्यया सार्धं तत्पुत्रुस्तौ स्वमन्दिरं
मुखेन वसतो तौ हि हर्षनिर्भरमानसौ । एकदा च तपः कर्तुं नगाम स्वर्णदी गिरि ॥

मेनका वन्यया सार्वमुवास प्राङ्गणे मुदा । एतस्मिन्नन्तरे भिक्षुर्नर्तकश्च सुगायनः ॥
 सहस्रैक आजगाम मेनकासंनिधिं मुदा । शृङ्गवाद्यं वामहस्ते डमरुं दक्षिणे तथा ॥
 कृत्वा विभूतिगात्रोऽतिवृद्धोऽतीव जरातुरः । पृष्ठकन्यो रक्तवासाः सुकण्ठोऽतिमनोहरः ॥
 जगौ मम गुणारूढानं कृत्वा नृत्यं मनोहरम् । वादयामास शृङ्गं च क्षणं डमरुकं तथा ॥
 आजग्मुर्नागरा बाला बालिका हर्षविह्वलाः । वृद्धा युवानो युवतीसमूहो वृद्धयेषितः ॥
 श्रुत्वा तु सुन्दरं गीतं सुतानस्वरसंयुतम् । सहसा मुमुहुः सर्वे तेन मूर्छामवाप्नुवन् ॥
 'मूर्छां संप्राप सा दुर्गा ददर्श हृदि शंकरम् । त्रिशूलपट्टिशकरं व्याघ्रचर्मधरं परम् ॥
 विभूतिभूषणं रश्मिस्थिमालं सुनिर्मलम् । ईषद्भास्यप्रसन्नार्थं सुप्रसन्नं त्रिलोचनम् ॥
 मालाहस्तं पञ्चवक्त्रं नागयज्ञोपवीतकम् । वरं वृण्विष्युक्तवन्तं सुन्दरं चन्द्रशेखरम् ॥
 हृदयस्थं हरं दृष्ट्वा मनसा तं ननाम सा । वरं वद्रे मानसे सा स्वं पतिमै भवेति च ॥
 एवं दत्त्वा शिवस्तस्यै चान्तर्धानं चकार सः । न दृष्ट्वा हृदि तं दुर्गा संप्राप्य चेतनां पुनः ॥
 ददर्श चक्षुरुन्मील्य भिक्षुकं गायकं पुरः । नृत्यसंगीततः सा तु भिक्षुकस्य च मेनका ॥
 दातुं ययौ सा रत्नानि स्वर्णपात्रस्थितानि च । मिसां यथाचे भिक्षुभ्यां दुर्गा नान्यां गृहीतवान् ॥
 पुनश्च नर्तनं कर्तुमुद्यतः बौतुकेन च । मेना तद्वचनं श्रुत्वा चुकोप विस्मयं ययौ ॥
 भिक्षुकं भर्त्सयामास बहिः कर्तुमुवाच तम् । पत्नी त्रिलोकनाथस्य शिवस्य परमात्मनः ॥
 याच्ञामिमाम् प्रकुर्वन्तं दूरं कुरु कुमापिगम् । एतस्मिन्नन्तरे तप्त्वा गिरिः स्वालयमाययौ ॥
 ददर्श पुरतो भिक्षुं प्राङ्गणस्थं मनोहरम् । कृत्वा नारायणार्चां च गङ्गातीरे मनोहरे ॥
 तन्मूर्तिध्वानविश्लेषशोकादुद्विग्नमानसः । श्रुत्वा मेनामुखाद्वार्तां जहास च चुकोप सा ॥
 आज्ञां चकार स्वचरं बहिः कर्तुं च भिक्षुकम् । आकाशमिव दुःस्पर्शं प्रज्वलन्तं स्वतेजसा ॥
 न शशाक बहिः कर्तुं समीपं गन्तुमक्षमः । ददर्श भिक्षुकं शैलः क्षणं चारुचतुर्भुम् ॥
 किरीटिने कुण्डलिने वीनाम्बरधरे परम् । सुवेपं सुन्दरं श्यामवीषद्भास्यं मनोहरम् ॥
 चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गं मत्तानुप्रहकारकम् । यद्यत्पुण्यं प्रदत्तं च पूजाकाले गदाभूते ॥
 गात्रे शिरसि तत्सर्वं भिक्षुकस्य ददर्श ह । धूपः प्रदत्तो यो दत्तो नैवेद्यं वा मनोहरम् ॥
 ददर्श शैलस्तत्सर्वं भिक्षुकस्य पुरः स्थितम् । क्षणं ददर्श द्विभुजं विनोदमुरलीकरम् ॥
 गोपवेपं किशोरं च सस्मितं श्यामसुन्दरम् । मयूरपिच्छचूडं च रत्नालंकारभूषितम् ॥
 चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गं वनमलविभूषितम् । क्षणं ददर्श स्वच्छं च शंकरं चन्द्रशेखरम् ॥
 त्रिशूलपट्टिशकरं व्याघ्रचर्माम्बरं परम् । विभूतिगात्रममलमस्थिमालं विभूषितम् ॥९७॥
 नागयज्ञोपवीतं च तमवर्णजटाधरम् । टमरशृङ्गहस्तं च सुप्रशस्तं मनोहरम् ॥९८॥
 रुगपन्तं हरेर्नाम श्रिताद्वज्रबीजमालया । ईषद्भास्यप्रसन्नार्थं भक्तानुग्रहकारकम् ॥९९॥

स्वतेजसा प्रज्वलन्तं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् । क्षणं ददर्श जगतां स्रष्टारं च चतुर्मुखम् ॥
जपन्तं श्रीहरेर्नाम स्वच्छस्फटिकमालया । क्षणं सूर्यस्वरूपं च ददर्श त्रिगुणात्मकम् ॥
ददर्श तमतीव्रं तु ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । क्षणमग्निस्वरूपं च ज्वलन्तमतितेजसा ॥ २ ॥
क्षणमाह्लादजनकं चन्द्ररूपं ददर्श ह । क्षणं तेजस्वरूपं च निशङ्गं निरञ्जनम् ॥ ३ ॥
निर्लिप्तं च निरीहं च परमात्मस्वरूपिणम् । एवं स्वेच्छामयं दृष्ट्वा नानारूपधरं परम् ॥
हर्षाश्रुपुलकः शैलो दण्डवत्प्रणनाम तम् । भक्त्या प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य च पुनः पुनः ॥
समुत्पत्य हर्षयुक्तो ददर्श पुनरेव तम् । वास्तवं भिक्षुं दृष्ट्वा शैलेन्द्रो विष्णुमायया ॥
विसस्मार च तत्सर्वं नानारूपधरं परम् । भिक्षां ययाचे भिक्षुतं भिक्षास्वालीस्यार्थकैः ॥
रक्ताम्बाः शृङ्गबाधविविचित्रदमरुः करे । आदातुमुन्मुखो दुर्गां नान्यां भिक्षां कदाचन ॥
न स्वी चकार शैलेन्द्रो मोहितो विष्णुमायया । भिक्षुः किञ्चित् जग्राह तत्रैवान्तरर्षीयत
तदा बभूव ज्ञानं च मेनकाशैलयोः मिथे । अहो दृष्टो जगन्नाथ आवाप्तां स्वप्नवद्दिने ॥
आवां शिवो वञ्चयित्वा स्वस्थानं गतयान्निमुः । तयोर्भक्तिं शिवे दृष्ट्वा सर्वे देवाश्च चिन्तिताः
चक्रुः शक्रादयो युक्तिं सुमेरो रक्षणे भरात् । एकान्तमकृत्या शैलश्चेत्कन्यां तस्मै प्रदास्यति
ध्रुवं निर्वाणतां सद्यः संप्राप्तोत्येव भारते । अनन्तरत्नानारश्चेत्पृथगीत्यक्त्वा प्रयास्यति
रक्षणमभिधा भूमिर्भट्टैरेव भविता ध्रुवम् । स्थावरत्वं परित्यज्य दिव्यरूपं विधाय सः
कन्यां शूलभृते दत्त्वा विष्णुलोकं गमिष्यति । नागयणस्य सारूप्यं भविष्यत्येव लीलया
संप्राप्य वार्षदत्वं च हरिदासो भविष्यति । दशवापीमया कन्या दीयते ब्राह्मणाय ताम्
वेदज्ञाय पवित्राय चाप्रतिग्रहशालिने । संध्यायज्ञवेदपाठकारिणे सत्यवादिने ॥ १७ ॥
अस्मै प्रदत्ता कन्या च दशवापीफलप्रदा । त्रिंशद्वयं कारिणे सत्यवादिने गृहशालिने ॥
वेदज्ञाय सुविप्राय दत्त्वा सुफलदायिनी । प्रतिग्रहगृहीताय संध्याहीनाय नित्यशः ॥
मूर्त्ताय दत्ता कन्या सा स्वर्गाशफलदायिनी । परदारगृहीताय यानकाय द्विजातये ॥
शठाय संध्याहीनाय वार्षिकफलदा सुता । सर्वसंध्यास्वगायत्रीविहीनाय शठाय च ॥
भैरवोद्भवाय दत्ता वा वाप्यर्धफलदा स्मृता । पातिने शूद्रनाय य विप्रकरोद्भवाय च ॥
दत्त्वा चाण्डालतुल्याय कन्या सा नरकप्रदा । विष्णुमत्ताय विदुषे विप्राय सत्यवादिने ॥
मितेन्द्रियाय दत्ता वा विंशद्वापीफलप्रदा । पल्लिर्षसहस्राणि दिव्यरूपं विधाय च ॥
एवंभूनाय दत्ता चेन्मोदते विष्णुमन्दिरे । दत्त्वा कन्यां सुशीघ्रं च हराय हरयेऽथवा ॥
नारायणस्वरूपं च भवेदेव ध्रुवो ध्रुतम् । विष्णुमक्तो यदा कन्यां ददाति विष्णुनीयते ॥

स लभेद्वरिदास्यं च ध्रुवं विमोद्धवाय च । इत्यालोच्य सुराः सर्वे कृत्वा च मन्त्राणां प्रिये
 गुरुं प्रस्थापितुं जम्मुर्हिमालयगृहं प्रति । गत्वा प्रणम्य च गुरुं सर्वे चक्रुर्निवेदनम् ॥
 हिमालयगृहं गत्वा कुरु निन्दां च शूलिनः । पिनाकिनं विना दुर्गा वरं नान्यं वरिष्यन्ति ॥
 अनिच्छया सुतां दत्त्वा फलं तूर्णं लभिष्यति । काटेन यातु शैलेन्द्रश्चेदानीं मुनिनिष्ठः ॥
 अन्तरत्नाधारं च त्वमेव रक्ष भारते । देवानां वचनं श्रुत्वा प्रददौ वर्णयोः करो ॥
 न स्वी चकार स्वगुरुः स्मरन्नाराधयेति च । उवाच देवर्गाश्च संभारस्य च पुनः पुनः ॥
 वेदवेदाङ्गविज्ञाता महाभक्तो हौ हरे ॥

घृहस्पतिरुवाच—

श्रूयतां मद्रवः सत्यं हे देवाः स्वार्थसाधकाः ॥ १२ ॥
 नीतिसारं च वेदोक्तं परिणामसुखावहम् । हरकेशवयोर्भक्तं ये च निन्दन्ति पापिनः ॥
 भूदेवान्ब्राह्मणांश्चैव स्वगुरुं च पवित्रताः । पतिभिर्भुवश्चचारिष्यष्टिबीजान्सुरांस्तथा ॥
 पच्यन्ते बालसूत्रे ते पावचन्द्रदिवाकरैः । श्लेष्ममूत्रपुरीषेषु शरीरे ते दिवानिशम् ॥
 मसिताः कीटनिकरैः शब्दं कुर्वन्ति कातराः । ये निन्दन्ति च ब्रह्माणं स्रष्टारं जगतां गुरुम्
 शिवं सुराणां प्रवरं दुर्गा लक्ष्मीं सरस्वतीम् । गीता च तुलसीं गङ्गा वेदांश्च वेदमातरम् ॥
 व्रतं तपस्यां पूजां च मन्त्रं मन्त्रप्रदं गुरुम् । ते पच्यन्तेऽन्धकूपे वै चाऽऽयुषोऽर्थं विधेरहो
 मसिताः सर्पसंघैश्च शब्दं कुर्वन्ति संततम् । ये निन्दन्ति हृषीकेशं देवसाम्यं विधाय च
 विष्णुभक्तिप्रदं चैव पुराणं च श्रुतेः परम् । गत्वा तदङ्गजा गोपीर्ब्राह्मणांश्च सदाचिन्ताम् ॥
 ते पच्यन्तेऽवष्टे देवा विधातुरायुषा सम् । अधोमुखा ऊर्ध्वजङ्घाः सर्पसंघैश्च वेष्टिताः
 मसिता विकृताकारैः कीटैः सर्पसमाकृतैः । अतीव कातरा भीताः शब्दं कुर्वन्ति संततम्
 श्लेष्ममूत्रपुरीषाणि ध्रुवं भक्षन्ति क्षोभिताः । उल्कां ददति रुष्टाश्च तन्मुखे यमकिराः ॥
 तदा कल्पान्तरे स्रष्टुं सृष्टिं च प्रथमे पुनः । तेषां भवेत्प्रतीकार इत्याह कपलोद्भवः ॥
 पृत्वा हि शिवनिन्दां च यास्यन्ति नरकं सुराः । इममेवोपकारं च कर्तुमिच्छथ पुत्रकाः ॥
 ब्रह्मणा भेरितो दत्तो दत्त्वा शूलभृते सुताम् । न पापं परमेश्वर्यं संप्राप हरनिन्दकः ॥
 अनिच्छया सुतां दत्त्वा तुर्यपुण्यं ललाम सः । अहो विहाय सारूप्यं दुच्छं स्वर्गं ललाभ सः
 च श्रिन्मध्ये च युष्माकं गत्वा शैलगृहं सुराः । संपादयत्तपिमितं शैलेन्द्रस्य प्रयत्नतः ॥
 अनिच्छया सुतां दत्त्वा सुखं तिष्ठतु भारते । तस्मै भक्त्या सुतां दत्त्वा मोक्षं प्राप्स्यति निश्चितम्

पश्चात्सर्पयः सर्वे गृहीत्वा तामस्त्वतीम् । ध्रुवं तस्य गृहं गत्वा बोधयिष्यन्ति पर्वतम् ॥
विना पिनाकिनं दुर्गा वरं नान्यं वरिष्यन्ति । अनिच्छया सुतां तस्मै प्रदास्याति सुतान्नया
इत्येवं कथितं सर्वं देवा गच्छन्तु मन्दिरम् । इत्युक्त्वा वाक्यगतिः शीघ्रं तपसे स्वर्गार्थं गतः
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥

अथैकचत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

तदा देवाः समालोच्य जम्मुस्ते ब्रह्मणोऽन्तिमम् । सर्वे निवेदनं चक्रुर्ब्रह्माणं जगता पतिम् ॥

देवा ऊचुः—

तव सृष्टौ जगत्सृष्टा रत्नाधारो हिमालयः, स चेन्प्राप्स्यति मोक्षं च रत्नगर्भा कुतो मही ॥
सुतां शूलभृते दत्त्वा भक्त्या शैलधरः स्वयम् । नारायणस्य सारूप्यं संप्राप्स्यति न संशयः
त्वं तस्य निन्दनं कृत्वा विमर्षं प्रणिपादय । त्वया विना क्षमो नान्यो गच्छ शैलगृहे प्रभो
देवानां वचनं श्रुत्वा तानुवाच विधिः स्वयम् । वचनं नीतिसारं च कर्णवीर्यमुत्तमम् ॥

ब्रह्मोवाच—

नाहं कर्तुं क्षमो वत्साः शिवनिन्दां सुदुष्कराम् । संपद्भिनाशरूपा च विमर्शो बीजरूपिणीम्
भूतेशं प्रस्थापयत स्वात्मनिन्दां करोतु सः । परनिन्दां विनाशाय स्वनिन्दां यशसे परम् ॥
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा तं प्रणम्य सुराः प्रिये । शीघ्रं ययुस्ते कैलासं गत्वा च तृप्युः शिवम्
सर्वे निवेदनं चक्रुः शंकरं करुणालयम् । स यतै शैलमूलं च तानाभास्य महस्य च ॥
देवा मुमुदिरे सर्वे शीघ्रं गत्वा स्वमन्दिरम् । इष्टसिद्धिर्मुदे शश्वदतिद्विर्दुःखार्थिनी ॥
अथ शैलः सभामध्ये समुवास मुदाऽन्वितः । बन्धुवर्गः परिवृतः पार्वतीसहितः स्वयम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र विप्ररूपी शिवः स्वयम् । सभाजगाम सहसा प्रसन्नवदनेक्षणः ॥१२॥
दण्डौ छत्रौ दीर्घबासा विभ्रतिलकमुत्तमम् । करे स्फटिकमाला च शालग्रामं गले दधन् ॥
तं च दृष्ट्वा समुत्तस्थौ सगणश्च हिमालयः । ननाम दण्डवद्भूमौ भक्त्याऽतिथिपूर्वकम् ॥
ननाम पार्वतीं मरुत्या प्रागेशं विप्ररूपिणम् । आशिनं युयुमे विभः सर्वेषां प्रीतिपूर्वकम्
शैलदत्ताक्षने शीघ्रमुवाच ब्रह्मणः स्वयम् । मधुपर्कादिकं सर्वं जगद् प्राणिपूर्वकम् ॥
पमच्छ कुशलं शैलो ब्राह्मणं को भवानिति । उवाच सर्वं निवेन्द्रो गिरिन्द्रं सादरेण च ॥

ब्राह्मण उवाच—

षाटिका वृत्तिमाश्रित्य भवामि धरणीतले । मनोय भी सर्वगामी सर्वज्ञोऽहं गुणैर्विभूतः ॥

मया ज्ञातं शंकराय सुतां दास्यं त्वमिच्छसि । इमां पद्यासमा दिव्यामज्ञातकुलशीलिनैः ॥
 निराश्रयायास्तज्ञायारूपाय निर्गुणाय च । श्मशानगामिने सर्वमृतनाथाय योगिने ॥
 दिग्भाससेऽहिगात्राय विभूतिभूषणाय च । व्यालग्राहिस्वरूपाय कालव्याधादनाय च ॥
 अज्ञातमृत्यवेऽज्ञायानाथायबन्धवे मने । तत्सर्वर्णजटामारधारिणे निर्धनाय च ॥
 अज्ञातवयसेऽतीव वृद्धाय चाविकारिणे । सर्वाश्रयाय भ्रमिणे नागहाराय भिसवे ॥
 निबोध ज्ञानिना श्रेष्ठं नारायणं कुलोद्भवम् । स ते पात्रानुरूपश्च पार्वतीर्दातृकर्मणि ॥
 महाजनः स्मेरमुखः श्रुतिमात्राद्भवित्यति । लसत्शैलाविपस्त्वं च न तस्यैकोऽस्ति बान्धवः
 बान्धवाभ्येनका प्रश्नं कुरु शशिं प्रपन्नतः । सर्वान्दृच्छ प्रपन्नेन हे नन्धो पार्वतीं विना
 रोगिणे नौपधं शश्वत्कुपथ्यं रोचते सदा । इत्युक्त्वा ब्राह्मणः शीघ्रं स्नात्वा मुक्त्वा मुद्राऽन्वितः
 जगाम स्वालयं शान्तो वृन्दावनविनोदिनि । ब्राह्मणस्य वचः श्रुत्वा मेनोवाच हिमालयम्
 श्लोकेन साश्चनयना हृदयेन विदूयता ॥ २८ ॥

मेनकोवाच—

शृणु शैलेन्द्र मद्वाक्यं परिणामसुखावहम् । दृच्छ शैलवरानस्मै न दास्यामि सुतामहम् ॥
 त्यस्यामि सर्वान्विषयान्मदस्यामि विषमेव च । गले बद्ध्वाऽम्बिका पश्य यास्यामि घोरकाननम्
 गृहीत्वा पार्वतीं मेना गत्वा कोपालयं रपा । त्यक्त्वाऽऽहारं रुदन्ती च चकार शयनं भुवि ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र वसिष्ठो भ्रातृभिः सह । आजगाम पुनस्तैश्च युक्ता पश्चादरुन्वती ॥
 प्रणम्य शैलस्तान्सर्वान्स्वर्णमिहासनं ददौ । दत्त्वा षोडशोपचारान्पूजयामास भक्तिनः ॥
 ऋषयश्च समाप्ये सुखमूयुः सुखासने । जगामारुन्वती तूर्णं यत्र मेना च पार्वती ॥
 गत्वा ददर्श मेना च शयानां शोकमूर्छिनाम् । उवाच मयुरं साध्वी सावधाना हितं वचः ॥

अरुन्धत्युवाच—

उत्तिष्ठ मेनके सावि स्वदुग्धेऽहमरुन्वती । पितृगा मानसी कन्वा मा जानीहि विधेर्वधुम् ॥
 अरुन्धत्याः स्तरं ध्रुत्वा भीममुत्थाप मेनका । उवाच शिरसा नत्वा ता पद्मामिव तेजसा

मेनकोवाच—

अहोऽद्य किमिदं पुण्यमस्माकं पुण्यजन्मनाम् । वर्धूर्नगाद्विधेः पत्नी वसिष्ठस्य ममाऽऽश्रये ॥
 संभ्रमेणदेवोक्तं गृहं तेऽहं च किंकरी । ईश्वरी जगता द्रष्टुमागता बहुपुण्यतः ॥ २९ ॥
 पादं दत्त्वा स्वर्णपीठे वासयामास ता सतीम् । भोजयामास मिष्टान्नं नृपुजे कन्यया सह

शिवस्य हेतोर्नीतिं च बोधयामास मेनकाम् । अरुन्धती प्रसङ्गेन संबन्धयोजनानि च ॥
अथ शैलमृषीन्द्राश्च नीतिसारं परं वचः । बोधयामासुः संबन्धयोजनानि प्रसङ्गतः ॥

कृषय उवाच—

शैलेन्द्र श्रूयतां वाक्यमस्माकं शुभकारकम् । शिवाय पार्वतीं देहि संहर्षः श्वशुरो भव
अयाचितारं देवेशं बोधयाऽऽशु प्रयत्नतः । तव शङ्काविनाशाय ब्रह्मसंबन्धकर्मणि ॥४३॥
नेच्छको दारसंयोगे शंको योगिनां वरः । विधेः प्रार्थनया देवस्तत्र कन्यां ग्रहीष्यति ॥
दुहितुस्ते तपस्यान्ते ऽतिज्ञानं चकार सः । हेतुद्वयेन योगीन्द्रो विवाहं च कारिष्यति
कृषीणां वचनं श्रुत्वा प्रहस्य च हिमालयः । उवाच किञ्चिद्भीतिश्च परं विनयपूर्वकम्

हिमालय उवाच—

शिवस्य रानसामग्री न हि पश्यामि कांचन । किञ्चिदाश्रयमैश्वर्यं किंवा स्वजनबान्धवम्
न कन्यामतिनिर्लिप्तयोगिने दातुमर्हति । यूयं विधातुः पुत्रःश्च सत्यं वदत निश्चितम् ।
नानुरूपाय पुत्राय पिता कन्यां ददाति चेत् । कैमालोऽमाद्भ्यान्मोहाच्छताब्दं नरकं व्रजेत्
न हि दास्याम्यहं कन्यामिच्छया शूलपाणिने । यद्विधानं भवेद्योग्यमुपपद्यतेद्विधीयताम्
हिमालयवचः श्रुत्वा वसिष्ठो विधिनन्दनः । वेदवेदाङ्गविज्ञाता वेदोक्तं वक्तुमुद्यतः ॥

वसिष्ठ उवाच—

वचनं त्रिविधं शैल लौकिके वैदिके तथा । सर्वं जानाति शास्त्रज्ञो निर्मलज्ञानचक्षुषा ॥
असत्यमहितं पश्चात्सांप्रतं श्रुतिसुन्दरम् । सुनुद्वं शत्रुर्वदति न हिनं च कदाचन ॥
आपातप्राप्तिजनकं पारिणाममुखावहम् । दयालुर्धर्मशीलश्च बोधयत्येव बान्धवम् ॥५१॥
श्रुतिमात्रात्सुधातुर्यं सर्वकाले मुखावहम् । सत्यसारं हितकरं वचनं श्रेष्ठमाप्सितम् ॥
एवं च त्रिविधं शैल नीतिशास्त्रनिरूपितम् । कथ्यतां त्रिषु मध्ये किं वदामि वाक्यमीप्सितम्
बाह्यसंपद्विहीनश्च शंकरश्चिदश्वरः । तत्त्वज्ञानसमुद्रेषु संनिमग्नैकमानसः ॥ ५८ ॥
आपातभ्रमसंघातचिद्विद्युच्छ्रीरिव नाशिनी । सदानन्दस्थेश्वरस्य स्वात्मारामस्य का स्पृहा ॥
गृही ददाति स्वमुतां राज्यसंपत्तिशालिने । कन्यां विष्टेपिणे दत्त्वा कन्याधाती भवेत्पिता
को वदेच्छंकोरो दुःखी कुबेरो यस्य किंकरः । भूमद्गलीलयो सृष्टिं स्रष्टुं नष्टुं समो हि यः ॥
निर्गुणः परमात्मा च यो ईशः प्रकृतेः परः । सर्वेशः स च निर्लिप्तो लिप्तश्च सर्वजनतुषु
स एकः सृष्टिसंहारो स सर्वः सृष्टिकर्मणि । निराकारश्च साकारो विष्णुः स्वेच्छामयः स्वयम्
य ईशस्त्रिविधां मूर्तिं विधत्ते सृष्टिकर्मणि । सृष्टिभित्प्यन्तजननीं ब्रह्मविष्णुशिवाभिनाम्

ब्रह्मा च ब्रह्मलोकस्थो विष्णुः सारोदवासकृत् । शिवः कैलासवासि च सर्वाः कृष्णविभूतयां
 श्रीकृष्णश्च द्विधाभूतो द्विभुजश्च चतुर्भुजः । चतुर्भुजश्च वैकुण्ठं गोलोके द्विभुजः स्वयम् ॥
 तस्य देवस्य तैऽशाश्च ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । केचिद्देवाः कटास्तस्य कटांशाश्चैव केचन ॥
 कृष्णः सृष्ट्यन्मुखश्चापि प्रकृतिं तत्र निर्माणे । निर्माय तां च तद्योनौ वीर्याधानं चकार ह
 ततो डिम्बः समुद्भूतस्तन्मध्ये च महाविराट् । महाविष्णुः स विज्ञेयो श्रीकृष्णपादशांशकः
 नाभिपद्मोद्भवो ब्रह्मा तस्यैव जलशायिनः । भालोद्भवस्तस्य सप्तदुः शंकरश्चन्द्रशेखरः ॥
 महाविष्णुः (ष्णो)र्नामपार्श्वार्त्तसंभूतो विष्णुरेव च । सर्वे प्राकृतिकाः शैल ब्रह्मविष्णुशिवादयः
 घत्ते चतुर्विधा मूर्तिं प्रकृतिः कृष्णसंभवा । अंशेन लीलया सृष्ट्यै कलया बहुधा तथा ॥
 कृष्णवामाङ्गसंभूता राधा रासेश्वरी स्वयम् । मुखोद्भवा स्वयं वाणी रागाधिष्ठानृदेवता ॥
 वक्षःस्थलोद्भवा लक्ष्मीः सर्वसंपत्स्वरूपिणी । शिवा तेजःसु देवानामाधिर्मावं चकार सा ॥
 निहत्य दानवान्सर्वान्देवेभ्यश्च श्रियं ददौ । प्राप्य कल्पान्तरे जन्म जठरे दक्षयोषितः ॥
 नाम्ना सती शिवं प्राप दक्षस्तस्मै ददौ च ताम् । योगेन देहं तत्प्राज श्रुत्वा सा मर्तृनिन्दनम्
 पितृणां मानसी कन्या मेनका तव गेहिनी । ललाम तस्या जठरे जन्म सा जगदम्बिका ॥
 शिवा शिवस्य पत्नीयं शैल जन्मनि जन्मनि । कल्पे कल्पे बुद्धिरूपा ज्ञानिनां जननी परा
 जातिस्मरा च सर्वज्ञा सिद्धिदा सिद्धिरूपिणी । अस्था आस्थि चित्तामस भक्त्या घत्ते

शिवः स्वयम् ॥ ७९ ॥

ददासि स्वेच्छया कन्यां देहि भद्र शिवाय च । अपवा सा स्वयं कान्तस्थानं यास्यति द्रक्ष्यसि
 प्राक्तनाद्यस्य या कान्ता सा तं प्राप्नोति बल्लभम् । प्रजापतेर्निबन्धं च न वोऽपि खण्डितुं क्षमः
 विवाहे नोत्सुकः शंभुः स्वात्मारामश्च तत्त्वविन् । तुष्टुवुस्तं सुराः सर्वे तारकारुणेन पीडिताः
 देवानां धीजनं दृष्ट्वा ब्रह्मणा पार्थितो विभुः । कृपया स्वी चकाराऽऽशु कृपालुर्देवसंसारे ॥
 कृत्वा प्रतिज्ञा योगीन्द्रो दृष्ट्वा क्लेशमसंख्यकम् । दुहितुस्ते तपःस्थानमाजगाम द्विजात्मकः
 तामाश्रय्य वरं दत्त्वा जगाम निजमन्दिरम् । तच्छ्रुत्वैवाऽऽययुः सर्वे सुराः शक्रादयो मुदा
 नारायणश्च भगवान्ब्रह्मा धर्मश्च संप्रतम् । ऋषयो मनुयः सर्वे गन्धर्वा यक्षराक्षसाः ॥
 तत्र सर्वे मुदा युक्तैः समालोचनकर्तृभिः । प्रस्थापिता वयं शीघ्रमनृणा सा अरुन्धती ॥
 तव प्रमोद्यते प्रीतिर्वर्धते महती सदा । संप्राप्तं शुभकार्यं च सर्वकालसुखावहम् ॥ ८८ ॥
 शिवां शिवाय शैलेन्द्र स्वेच्छया चेन्न दास्यसि । भविता वा विवाहश्च भवितव्यबलेन च ॥
 आगमिष्यति देवो यो नारायणसहायवान् । रत्नसाररुपे कृत्वा देवानां प्रवरं वरम् ॥
 योगीन्द्राणां वरेण्यं तं ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुम् । आदिमक्ष्यान्तरहितमविकारमजं परम् ॥

धरं ददौ शिवायै स शिवश्च तपसः स्थले । न ह्यश्वरप्रतिज्ञानं दुर्लभं विफलं भवेत् ॥
 ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्तं सर्वं नधरमस्मिन् । अहो प्रतिज्ञा दुर्लभ्या साधूनामविनाशिनी ॥
 एको महेन्द्रः शैलानां पक्षांश्चच्छेद लीलया । पवनो लीलया मेरोः शृङ्गमङ्गं चकार ह
 के वा शैलेषु योद्धारः सुरैः सह हिमालयः पतिष्यन्ति समुद्रेषु पवनैः प्रेरिताः क्षणान्
 एकार्धे यदि शैलेन्द्र सर्वसंपद्दिनश्चरति । सर्वान्नसति तदृत्वा विना च शरणागतम् ॥
 शरणागतरक्षार्थं प्राणांश्च दातुमर्हति । पुत्रदाग्धनं सर्वानिति नीतिविदो विदुः ॥९७॥
 दत्त्वा विप्राय स्वसुतामनरण्यो नृपेश्वरः । ब्रह्मशापान्निमुक्तश्च ररक्ष सर्वसंपदम् ॥९८॥
 तमाशु बोधयामासुर्नीतिशास्त्रविदो जनाः । ब्रह्मशापनिमग्नं च ब्रह्मण्यमतिकारम् ॥
 स्वमेवं शैलरामेन्द्र सुतां दत्त्वा शिवाय च । रक्ष सर्वान्बन्धुवर्गान्निशे कुरु मुरानपि ॥
 वमिष्ठस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्य पर्वेश्वरः । पप्रच्छ नृपवृत्तान्तं हृदयेन विदूयता ॥१०१॥

हिमालय उवाच—

कस्य वंशोद्भवो ब्रह्मन्नरण्यो नृपेश्वरः । सुतां दत्त्वा स च कथमरसत्सर्वसंपदम् ॥१०२॥

वासिष्ठ उवाच—

मनुवंशोद्भवो राजा सोऽनरण्यो नृपेश्वरः । चिरंजीवी धर्मशीलो वैष्णवो विजितेन्द्रियः ॥
 स्वायंभुवो मनुः पूर्वं ब्रह्मपुत्रोऽतिधार्मिकः । राज्यं चकार धर्मेण युगानामेकसप्ततिम् ॥
 ततो जगाम वैकुण्ठं सहितः शनरूपया । संप्राप्य दास्यं सानिध्वं हरेर्दासो बभूव ह ॥
 मनुर्बभूव तत्पश्चात्स्वयं स्वागोचिषो महान् । स्वागोचिषे गते शैल बभूव मनुरुत्तमः ॥
 उत्तमे निर्गते धर्मी तामसो मनुरेव च । ततो मनुर्बभूवात्र रैवतो सानिनां वरः ॥१०॥
 चाक्षुषश्च ततो ज्ञेयः श्राद्धदेवश्च सप्तमः । भावर्गिरष्टमो ज्ञेयः श्रीसृष्ट्यनयो महान् ॥
 चैत्रवंशोद्भवो राजा पुत्राऽऽसीत्सुरयो मुवि । नवमो दक्षसावर्णिर्ब्रह्मसावर्णिको दशः ॥९॥
 एकादशो मनुश्चेष्टो धर्मसावर्णिरुच्यते । ततश्च रदमावर्णिर्विष्णुमक्तो जितेन्द्रियः ॥
 तत्परो देवसावर्णिर्निद्रसावर्णिकस्ततः । इत्येवं कथिता बन्धो मनवश्च चतुर्दश ॥११॥
 एतेषु सप्ततीक्ष्णेषु बभूव ब्रह्मणो दिनम् । इन्द्रसावर्णिर्वृत्तान्तं सर्वं मत्तो निशामय ॥१२॥
 मनुनां प्रवरो धर्मी शुद्धमक्तो गदामृतः । चकार राज्यं धर्मेण युगानामेकसप्ततिम् ॥
 राज्यं दत्त्वा सरेन्द्राय जगाम तपसे वनम् । सरेन्द्रस्य सुतः श्रीमान्द्वीनिकेतुर्महाबलः
 तस्य पुत्रो महायोगी पुरीषतरुरेव च । तस्य पुत्रोऽसि तेनस्त्री गोकामुख इति स्मृतः ॥
 वृद्धधवाः सुतस्तस्य तत्पुत्रो भातुरेव च । पुण्डरीकः सुतस्तस्य तत्पुत्रो निहलन्तया ॥

जिह्वलस्य सुतः शृङ्गी तत्पुत्रो भीम एव च । तत्पुत्रोऽपि यशश्चन्द्रो यशसा च शशी जितः ।
 साकीर्तिं निर्मला सन्तो गावन्ति संततं सुराः । तस्य पुत्रो वरेण्यश्च पुरारण्यश्च तत्सुतः ।
 तत्पुत्रो धार्मिकः श्रीमान्वरारण्यश्च एव च । तत्पुत्रो महलारण्यस्तपस्वी ज्ञानिनां वरः ।
 अपुत्रको नृपश्चेष्टस्तपसे पुष्करं गतः । सुचिरं च तपस्तप्त्वा वरं लब्ध्वा महेश्वरात् ॥२२॥
 संप्राप्य वैष्णवं पुत्रमनरण्यं जिनेन्द्रियम् । दत्त्वा तस्मै च राज्यं च जगाम तपसे वनम् ।
 अनरण्यो नृपश्चेष्टः सप्तद्वीपमहोपतिः । चकार यज्ञशतकं भृगुणा च पुरोवसा ॥२३॥
 दृच्छं मत्वाऽऽशु शक्रत्वं न लेभे नश्वरं सुधीः । लीलया च जितः शक्रो लीलया च जितो बलिः ।
 जितश्च दानवेन्द्रा वै ज्वलता स्वेन तेजसा । बभूवुः शतपुत्राश्च राज्ञस्तस्य हिमालय ॥
 कन्यैका सुन्दरी रम्या पद्मा पद्मालयासमा । सा कन्या यौवनस्या च बभूव विभूमान्दिनैः ।
 चारं प्रस्थापयामास वराय नृपतीश्वरः । एकदा विष्णुलादश्च गन्तुं स्वाश्रममुत्सुकः ॥
 तपःस्थाने निर्जने च गन्धर्वं स ददर्श ह । स्त्रीषु निमग्नचित्तं च शृङ्गाररससागरं ॥२४॥
 कामादतीव मत्तं च न जानन्तं दिवानिशम् । दृष्ट्वा तं मुनिशार्दूलः सकामश्च बभूव ह ॥
 तैतः सुमग्नचित्तः संश्रितयन्दारसंग्रहम् । एकदा पुष्पभद्रायां स्नातुं गच्छन्मुनीश्वरः ॥
 ददर्श पद्मां युवतीं पद्मामिव मनोरमाम् । केयं कस्येति पप्रच्छ समीपस्थाञ्जनान्मुनिः ॥
 जना निवेदनं चक्रुः पद्माऽनरण्यकन्यका । मुनिः स्नात्वाऽभीष्टदेवं संपूज्य राविकेधरम् ।
 जगाम कामी भिक्षार्थमनरण्यसमाजिरे । राजा शीघ्रं मुनिं दृष्ट्वा प्रणनाम मयाकुलः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा पूजयामास भक्तितः । कामात्सर्वं गृहीत्वा च ययाचे कन्यकां मुनिः ।
 मौनी बभूव नृपतिः विचित्रिर्विक्तमक्षमः । मुनिं पुनर्ययाचे तं कन्यां देहीनि मे नृप ॥
 अपवा ममसात्सर्वं वरिष्यामि क्षणेन च । सर्वं बभूवुराच्छन्ना गणाश्च तेजसा मुनेः ॥
 रुरोद राजा सगणो दृष्ट्वा वृद्धं जरातुरम् । महिष्यो रुरुदुः सर्वा इतिकर्तव्यमक्षमाः ।
 मूर्खी प्राप महाराज्ञी कन्यां माता शुचाऽऽकुला । पण्डितो नीतिशास्त्रज्ञो बोधशामाम् भूषिणम् ।
 महीषी च नृपसुतान्वन्यकानीतिमुत्तमाम् । अथ वाऽपि दिनान्ते वा दानव्या कन्यका नृप ।
 पराथ विषादन्यमै कामै वा दातुमर्हसि । सत्प्राप्तं ब्राह्मणादन्यं न पश्यामि जगत्रये ॥
 मुनिं दत्त्वा च मुनये रसाव सर्वसंपदम् । राजन्कन्यानिमित्तेन सर्वसंपत्प्रणयति ॥२५॥
 सर्वं रसति तत्त्वयस्त्वा विना तं शरणागतम् । राजा प्राज्ञवचः श्रुत्वा विस्मय च मुहुर्मुहुः ।
 कन्यां सालंकृतां कृत्वा मुनीन्द्राय ददौ विल । कान्तां गृहीत्वा स मुनिर्मुदितः स्वालयं ययौ ।
 राजा सर्वान्तरित्यज्य जगाम तपसे शुभा । भर्तृश्च दुहितुः शोकात्प्राणास्तस्याम सुन्दरी

पुत्राः पौत्राश्च भृत्याश्च मूर्खा प्रापुर्नृपं विना । अनरण्यस्तपस्तप्त्वा चिन्तयन्नाधिकेत्थरम्
गोलोकनाथं संसेव्य गोलोकं च जगाम ह । बभूव कीर्तिमान् राजा ज्येष्ठपुत्रो नृपस्य च
पुत्रवत्पालयामास प्रजाः सर्वा महीतले ॥ १४९ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसू० नारदना० राधाकृष्णसं०

एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

वसिष्ठ उवाच—

अथानरण्यस्य कन्या सिपेवे भक्तियो मुनेभ्यः । कर्मणा मनसा वाचा लक्ष्मीर्नारायणं यथा
एकदा स्वर्णदीं स्नातुं गच्छन्तीं मस्मिता सतीम् । ददर्श पापि धर्मश्च मायया नृपालिङ्गकः
चारुत्तरपथस्यश्च रत्नालंकारभूषितः । नवीनयौवनश्रीमांस्त्रासदेवसमप्रभः ॥ ३ ॥
दृष्ट्वा ता सुन्दरीं रम्यामुवाच मायया विभुः । विज्ञातुमन्तस्तत्त्वं च तस्याश्च मुनियोपिनः

धर्म उवाच—

अपि सुन्दरी लक्ष्मीव रानयोग्ये मनोहरे । अनीव यौवनस्ये च कामिनि स्थिरयौवने ॥
जरातुरस्य वृद्धस्य समीपे त्वं न राजसे । चन्दनागुरुसंलिषा राजसे राजवत्ससि ॥ ६ ॥
विषं तपःपु निरतं सत्यज्ञं मरणोन्मुखम् । विहाय पश्य राजेन्द्रं रतिशूरं स्मरातुरम् ॥
प्रामोति सुन्दरी दुण्यास्तौन्दर्यं पूर्वजन्मनः । सफळं तद्भवेत्सर्वं रसिकालिङ्गनेन च ॥
सहस्रसुन्दरीवान्तं कामशास्त्रविशारदम् । किंकरं कुरु मा कान्ते परित्यज्यामि ता अपि
निभले निर्जने स्थे शैले शैले नदे नदे । दुष्पोकाने पुष्पिते च सुगान्धिपुष्पवायुना ॥
मलये चन्दनारण्ये चारुचन्दनवायुना । विहरिष्यामि कामेन कामिन्या च त्वया सह ॥
कामज्वरेण दग्धायाः शान्तिं कर्तुमहं क्षमः । विहरस्व मया स्तार्वं जन्मेऽं सफळं कुरु ॥
इत्येवमुक्त्वन्तं तं स्वरपादवस्त्रं च । गृहीतुमुत्सुकं हस्ते तमुवाच पतिव्रता ॥ ११ ॥

पयोवाच—

दूरं गच्छ गच्छ दूरं पविष्ठ भूमिपावम । मा चेत्पश्यमि कामेन सद्यो मम मविष्यासि ॥
विष्णुलादं मुनिधेष्ठं तपसा पूतविग्रहम् । विहाय त्वा भजिष्यामि स्त्रीनिर्तं रतिउभयटम् ॥
स्त्रीनिर्तदर्शपात्रेण सर्वं पुण्यं प्रणश्यति । न स्यात् पातकी पागल्पापिना स्त्रीनितात्वरः

मां मातरं च स्त्रीभावं कृत्वा येन ब्रवीषि च । भाविष्यति क्षयस्तेन कालेन मम शापतः ॥
 श्रुत्वा धर्मः सतीशापं नृपमूर्तिं विहाय च । धृत्वा स्वमूर्तिं देवेश. कम्पमान उवाच ताम्
 धर्म उवाच—

मातर्जनीहि मा धर्म धर्मज्ञानां गुरोर्गुरुम् । परस्त्रीमातृबुद्धिं च कुर्वन्तं सन्ततं सति ॥
 अहं तवान्तर्विज्ञातुमागतस्तव संनिधिम् । युष्माकं च मनो जाने तथाऽपि दैर्घ्यबोधितः ॥
 कृतं मे दमनं साध्वि न विरुद्धं यथोचितम् । शास्तिः समुत्पथस्थानामीश्वरेण विनिर्मिता
 धर्म स्वधर्मं विज्ञातुं कालं कलयितुं क्षमः । विधातारं संविधातुं तस्मै कृष्णाय ते नमः ॥
 संहर्तुं यः क्षमः काले संहर्तारं भवं विभुः । स्रष्टारं लीलया स्रष्टुं तस्मै० ॥ २३ ॥
 शत्रुं विधातुं मित्रं च सुधीति कलहं क्षमः । स्रष्टुं नष्टुं तदेवं च त० ॥ २४ ॥
 शापं प्रदातुं सर्वथा सुखदुःखबान्धवः । संपदं विपदं यो हि त० ॥ २५ ॥
 प्रकृतिनिर्मिता येन महाविष्णुश्च निर्मितः । ब्रह्मविष्णुमहेशाद्यास्त० ॥ २६ ॥
 येन शुक्लीकृतं क्षीरं जलं शीतं कृतं पुरा । दाहीकृतो हुताशश्च त० ॥ २७ ॥
 अतितेजःसमुत्पाद्य तेजोरूपाय मूर्तये । गुणश्रेष्ठनिर्गुणाय त० ॥ २८ ॥
 सर्वरमै सर्ववीनाय सर्वेषामनन्तरात्मने । सर्वबन्धुस्वरूपाय त० ॥ २९ ॥
 इत्युक्त्वा पुरतस्तस्यास्तस्थौ धर्मो जा द्गुरुः । सा साध्वी ते च विज्ञाय सहसोवाच पर्वत

धर्मोवाच—

स्वमेव धर्मं सर्वेषां साक्षी च सर्वकर्मणाम् । सर्वान्तरेषु सर्वात्मा सर्वज्ञः सर्वतत्त्ववित् ॥
 कथं मनो मे विज्ञातुं विदम्भयसि किं करीम् । यत्कृतं त्वत्कृते ब्रह्मज्ञपराधो बभूव मे ॥
 त्वं च शठो मयाऽऽज्ञानात्स्त्रीस्वभावात्क्रुधा विभो । का व्यवस्था भवेत्तस्य चिन्तयामीति
 सांपतम् ॥ ३३ ॥

आकाशोऽसौ दिशः सर्वा यदि नश्यन्ति वायवः । तथाऽपि साध्वीशापस्तु न नश्यति कदाचनं
 त्वं च नष्टो भवसि चेत्सृष्टिनाशो भवेत्तदा । इतिकर्तव्यतामृदा तथाऽपि त्वां वदाम्यहम् ॥
 सत्ये पूर्णश्चतुष्पादैः पौर्णमास्यां यथा शशी । विस्रजसे देवराज सर्वकालं दिवानिशम् ॥
 पादसयश्च त्रेतायां भगवन्मविता तव । पादौ परो द्वापरे च तृतीयश्च कलौ विभो ॥
 पल्लिशेषे शेषाद्दक्षिणाऽऽच्छन्नो भविष्यति । पुनः सत्ये समायाते परिपूर्णो भविष्यामि
 सत्ये सर्वव्यापकत्वं तदन्येषु च कुत्रापि । यत्र स्थानं तथाऽऽचारो वदामि श्रूयतां विभो
 वैष्णवेषु च सर्वेषु यतिषु ब्रह्मचारिषु । पतिव्रतासु प्राज्ञेषु वानप्रस्थेषु भिक्षुषु ॥ ४० ॥

नृपेषु धर्मशोलेषु सत्सु सदैव्यजातिषु । द्विजसेविषु शूद्रेषु सत्संसर्गस्थिनेषु च ॥ ४१ ॥
 एषु त्वं सततं पूर्णो धर्मरान विराजसे । युगे युगे तवाऽऽधारा यत्र पुण्यतमा जनाः ॥
 अश्वत्थवटविरहेषु तुलसीचन्दनेषु च । दीक्षापरीक्षाशपथगोष्ठगोष्पदभूमिषु ॥ ४२ ॥
 देवाहंषु च पुण्येषु विद्यमानोऽसि शास्त्रिषु । देवालयेषु तीर्थेषु सतां शश्वद्गृहेषु च ॥
 वेदवेदाङ्गश्रवणे जलेषु च समासु च । श्रीकृष्णगुणनामोक्तश्रुतिगीतस्थलेषु च ॥ ४३ ॥
 मत्पूजातपोन्याययज्ञसाक्ष्यस्थलेषु च । गवां गृहेषु गोप्येव विद्यमानो हि पश्यसि ॥ ४४ ॥
 कृशता ते न भाविता धर्मं तेषु स्थलेषु च । एतदन्धेषु कृशता यदगम्यं च तच्छृणु ॥
 पुंश्चलीषु च सर्वासु गृहेषु नरघातिनाम् । नरघातिषु नीचेषु मूर्खेषु च खड्गेषु च ॥
 देवतागुरुविमेषपाख्यानं घनहारिषु । असन्तरेषु भूतेषु चौरैषु रतिभूमिषु ॥ ४५ ॥
 दुरोदरसुरापातकलहानां स्थलेषु च । शालग्रामसाधुनरिषु पुरागरहितेषु च ॥ ४६ ॥
 दस्युज्जेहेषु वादेषु तालच्छायासु गर्विषु । असीनीविमपीनीविदेवलग्नमयाजिषु ॥ ४७ ॥
 वृषवाहस्वर्णकारजीवहिंसोपनीविषु । भर्तृनिन्दितनारीषु स्त्रीजनेषु च पुंसु च ॥ ४८ ॥
 दीक्षासंध्याविष्णुभक्तविहीनेषु द्विजेषु च । स्वाङ्गकन्याविक्रयिषु स्वयोषिद्विक्रयेष्वपि ॥
 शालग्रामसुरमन्यमूर्तिविक्रयिषु प्रभो । मित्रद्रोहिर्कृतघ्नेषु सत्त्वप्रिश्वासघातिषु ॥ ४९ ॥
 शरणागतहीनेषु चाश्रितघ्नेषु नृत्त्वपि । शश्वन्मिथ्योक्तिशोलेषु तथा सीमापहारिषु ॥
 कामाश्कोवात्तथा लोमान्निन्द्यासाक्ष्यप्रवादेषु । पुण्यकर्मविहीनेषु पुण्यकर्मविरोधिषु ॥
 स्थातुमेतेषु निन्द्येषु नाधिकारस्तव प्रभो । ममापि वचनं सत्यं नभूत् च ह्यङ्गं तव ॥ ५० ॥
 यास्यामि पतितेवायं गच्छ तात स्वमन्दिरम् । इत्येवंवादिनीं साध्वीमुवाच त्रिविन्दनः
 प्रसन्नवदनः श्रीमानतीव वितथं वचः ॥ ५१ ॥

धर्म उवाच—

धन्याऽसि पतिभक्ताऽसि स्वस्ति तेऽस्तु च संततम् ॥ ५२ ॥
 परं गृहाण दास्यामि मत्पारित्राणकारिणि । युवा भवतु भर्ता ते रतिशूरश्च कन्यके ॥
 रूपावान्गुणवैभवाधि संततं स्थिरयौवनः । परमैश्वर्यसंयुक्ता त्वं भव स्थिरयौवना ॥
 चिरजीवी भवतु स मार्कण्डेयात्परः सुते । कुबेराद्धनवाञ्छेव शक्रादैश्वर्यवानपि ॥ ५३ ॥
 विष्णुभक्तः शिवसमः सिद्धस्तु कपिलात्परः । स्वाभिसौभाग्यसंयुक्ता मव त्वं जीवनं वाचि
 गृहा भवन्तु ते साध्वि कुबेरमवनाधिकाः । माता त्वं दशप्रपाणां गुणिना चिरजीविनाम्
 स्वभर्तुरधिकानां च भविष्यसि न संशयः । इत्येवमुक्त्वा संतस्तौ धर्मरानश्च पर्वत ॥

सा तं प्रदासिणीकृत्य प्रणम्य स्वगृहे ययौ । धर्मस्तामाशिषं युक्त्वा जगाम निजमन्दिरम्
 पतिव्रतां प्रशंसस्य प्रतिसंसदि संसदि । सा रेमे स्वामिना सार्धं यूना रहसि संततम् ॥
 पश्चाद्भूवुः सत्पुत्रा तद्भर्तुराविका गुणैः । शैलेन्द्र कथितं सर्वमितिहासं पुरातनम् ॥
 दत्त्वाऽनरण्यः स्वसुता ररक्ष सर्वसंपदम् । त्वमेव कन्यका दत्ता सर्वेषामीश्वराय च ॥
 रक्ष सर्वबन्धुवर्गानात्मनः सर्वसंपदम् । सप्तहे समसीति च दुर्लभेऽतिशुभे क्षणे ॥ ७० ॥
 लज्जाविपे च लग्नस्थे चन्द्रे स्वतनयान्विते । मोदते रोहिण्युक्ते विशुद्धे चन्द्रतारके ॥
 मार्गशीर्षे चन्द्रवारे सर्वदोषविवर्जिते । सर्वसद्ग्रहसंदष्टे ह्यसद्ग्रहविवर्जिते ॥ ७२ ॥
 सदपत्यपदेऽतीव पतिसौभाग्यदायिनि । अवैधव्यपदे सौख्यप्रदे जन्मनि जन्मनि ॥
 अत्यन्तप्रेमाविच्छेदप्रदायिनि परात्परे । कन्या प्रदाय देवाय त्वं कृणी मव पर्वत ॥
 जगदम्बा जगत्पित्रे मूलभूतिमिन्धरीम् । तेजःस्वरूपा सर्वेषां देवानां देवपूजिताम् ॥
 आविर्भूता पुरा कल्पे देवानां रक्षणाय च । तेजोराशिः सुतीयाणां प्रज्वलन्ती दिशो दश ॥
 अस्थाः स्वनेनसा दैत्याः केचिद्भवाः पलायिताः । केचिद्भूवुः शैलेन्द्र भस्मीभूताश्च मृतले
 बिलं प्रविशिशुः केचिन्मूर्छां प्राप्य केचन । केचिदन्ते तृणं कृत्वा जग्मुः शरणमीश्वरीम्
 केचिच्चिसिपुरस्त्राणि स्तम्भिना अपि केचन । केचिच्चिरं रणं कृत्वा ययुः स्वर्गमनामयम्
 निःशत्रवो बभूवुस्ते सुरा अस्थाः प्रसादतः । दृष्ट्वाज्ञया सा कल्पान्ते दशकन्या बभूव ह
 दक्षश्च विविधदेवीं प्रददौ शूलपाणये । देवेन मर्तितुर्यज्ञे सहसा सुरसंसदि ॥ ८१ ॥
 बभूव कलहः शैल तेन शूलभृता महान् । ब्रह्माङ्गं च नमस्कृत्य ययौ रष्ट्रछिद्योचनः ॥
 दक्षश्च सगणो रष्ट्रः प्रययौ स्वालयं तदा । कोपात्संभृतसंभारो दक्षो यज्ञं चकार ह ॥
 न ददौ यज्ञभागं च मात्सर्याच्छूलपाणये । दृष्ट्वा सती प्रकुपिता जनकं रक्तश्रोचना ॥
 निर्भर्त्स्य च बहुतरं हृदयेन विदूषता । यज्ञस्थानात्समुत्थाय जगाम मातुरन्तिकम् ॥
 मविश्यं कथयामास त्रिकलज्ञा परात्परा । यज्ञभङ्गादिकं सर्वं स्वपितृश्च परामरम् ॥
 पलायनं च देवानां यज्ञस्थानाद्गिरीश्वरम् । मुनीनामृत्विना चैव पर्वतानां तथैव च ॥
 जयं शंकरसैन्यानां स्वात्मनो मृत्युमेव च । शोरात्पर्यटनं भर्तृविरहातुरचेनसा ॥ ८८ ॥
 निर्माणं नेत्रसरसः प्रबोधं च जनार्दनात् । मूर्तिभङ्गात्पुनः प्राप्तिं विहारं तस्य तत्समम्
 अपरं भवितव्यं च सर्वमुक्त्वा जगाम सा । स्वमात्रा मगिनीभिश्च प्रतिपिद्धा च दुःखिता
 भ्रमूनादर्शना योगात्सर्वासा सिद्धियोगिनी । गत्वा सा जाह्नवीतीरं स्मृत्वा संपूज्य शंकरम्
 स्मृत्या तत्परणाम्भेन देहं तत्प्राप्तं सुन्दरी । गन्धमादनमोशीभ्यं शरीरं प्रविशेश ह ॥
 सूनहा पुरा येन दैत्यानांखिलं कुलम् । ह हावारं पञ्चभुश्च सुराः सर्वेऽग्निस्मिताः ॥

जम्भुः शंकरसेनाश्च दक्षयज्ञं विनश्य च । परामर्शं च सर्वेषां कृत्वा शोकातुराः पराः ॥
सत्वरं सर्ववृत्तान्तं कथयामासुरीश्वरम् । श्रुत्वा प्रवृत्तिं संहर्ता सर्वरुद्रगणैर्वृतः ॥ ९९ ॥
मूर्च्छां संप्राप शोकेन ज्ञानानन्दः परात्परः । क्षणेन चेतनां प्राप्य समुत्थाय त्रिलोचनः ॥
जगाम स्वर्णदीप्तीरं यत्र देवीकलेवरम् ॥ १०० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० सतीदेहत्यागो नाम
द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

अथ त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ दुर्गा महादेवः सतीमूर्तिं मनोहराम् । अम्लानपद्मवक्त्रां तां शयानां जाह्नवीतटे ॥
दधतीमक्षमालां च प्रतप्तकाञ्चनप्रभाम् । तेजसा प्रज्जलन्तीं च दधानां शुद्धासप्तम् ॥
दृष्ट्वा सतीशरीरं च पदग्वौ विरहाग्निना । तत्स्वराशिर्मूर्तिमांश्च मूर्च्छां प्राप तथाऽपि च ॥
वल्लभशोको बलवान्स्वात्मनारामं परात्परम् । बाधते वेदबीजं तं योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुम् ॥
क्षणेन चेतनां प्राप्य तामुवाच त्रिलोचनः । निरीक्ष्य वदनाम्भोजं स्थाणुः स्थाणुरिवापरः ॥
साधुनेत्रोऽतिदीनश्च दीनानां शरणप्रदः । दीनवैन्द्यापहारी च विललाप परं वचः ॥ १ ॥

शंकर उवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ सुमगे सति प्राणेश्वरि प्रिये । शंकरोऽहं तव स्वामी पश्य मां निकटागतम् ॥
शिवं शिवप्रदं सर्वसंपद्रूपं च सिद्धिदम् । सर्वात्मानं च सर्वेशं शक्तुरुपं त्वया विना ॥
शक्तोऽहं च त्वया सार्धं सर्वशक्तिम्बरूपया । शक्तिहीनः शक्तसमो निश्चेष्टः सर्वकर्मसु ॥
यश्च शक्तिं न जानाति ज्ञानहीनश्च निन्दति । तं त्यक्तुमुचितं विद्वे कथं मां त्यजासि प्रिये ॥
स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः साध्यभूता वयं तव । सरिमते सकटाक्षं च वद किञ्चित्सुधोपमम् ॥
मधुराभासदृष्ट्या च मां दग्धं सेचनं कुरु । मां दृष्ट्वा दूरतः शीघ्रं क्षिप्रं वदसि सरिषतम् ॥
कथमद्यापि रष्टेव विलपन्तं न मापये । प्राणाधिके समुत्तिष्ठ रुद्धं मां न पश्यसि ॥
पारित्यज्य च नः प्राणान्गन्तुं नार्हसि सुन्दरि । जगदम्बे समुत्तिष्ठ प्राणाधारे परात्परे ॥
पतिमने समुत्तिष्ठ कथं मां नाद्य सेवसे । कथं करोषि विज्ञाय व्रतमहं श्रुतिप्रभुः ॥
इत्युक्त्वा मृतदेहं च प्रियाया विरहातुरः । निधायोरसि संश्लिष्य चुचुम्न च पुनः पुनः ॥
अधरे चाधरं दत्त्वा वक्षो वक्षसि शंकरः । पुनः पुनः समाश्लिष्य पुनर्मूर्च्छावशात् सः ॥
पुनः स चेतनां प्राप्य वेगादुत्थाय शोकनः । दुःखाय च यथोन्मत्तो ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः ॥

सप्तद्वीपं सप्तसिन्धुं लोकालोकं च वाञ्छनम् । बभ्राम भ्रान्तवज्ज्ञानी सतीं कृत्वा स्ववशसि
 शतशृङ्गगिरेः पार्श्वे जम्बुद्वीपे च भारते । सुनिर्जनेऽक्षयवटे गङ्गातीरे सरिसटे ॥ २० ॥
 कुरोदोच्चैः स्वयं कृत्वा सति साध्वीत्युदीर्य च । त्रिनेत्रेनैत्रनारेण संबभूव सरोवरम् ॥
 तत्रेभं च सरो नाम मुनीनां तपसः स्थलम् योजनद्वयविस्तीर्णं पुण्यतीर्थं मनोहरम् ॥
 यत्र स्नात्वा पुनर्जन्म नराणां न भवेद्गिरेः । शतजन्मकृतं पापं स्नानमात्रेण नश्यति ॥
 त्यक्त्वा तां मानवीं मूर्तिं नरा यान्ति हरेः पदम् । तत्र स रोदनं त्यक्त्वा पुनर्वध्राम मेदिनीम्
 पूर्णमण्डं महायोगी विरहातुरमानसः सतीगलितप्रत्यङ्गैरङ्गैश्च पर्वतेश्वर ॥ २१ ॥
 बभूव सिद्धपीठानां समूहो वाञ्छितप्रदः । शेषाङ्गानां महादेवः संस्कारं वै विधाय च ॥
 अस्थिमालां विनिर्माय चकार वण्ठभूषणम् । नित्यं तद्भस्म भक्त्या च चकार गात्रलेपनम्
 सति प्राणेश्वरीत्युक्त्वा पुनर्मूर्छामवाप सः । विसस्मार ब्रह्म परमात्मानमात्मसंभवः ॥
 स्वात्मारामः पूर्णकामो निश्चेष्टो विरहज्वरात् । तं शयानं गिरिवरस्याभ्याशे वटमूलके ॥
 दृष्ट्वा देवाः समाजम्भुर्विरमताः शिवसनिधिम् । नारायणश्च भगवानीश्वरः सह पार्श्वैः ॥
 रत्नयानेनाऽऽजगाम पद्माक्षितपदाम्बुजः । रत्नालङ्कारशोभाढ्यः पीतवासाश्चतुर्भुजः ॥
 ईषद्वाऽयप्रसन्नास्यो वनमालाविभूषितः । ब्रह्मा शेषश्च धर्मश्च सुराः सर्वे महर्षयः ॥
 सम्पुर्णशसदासि रुक्मीकान्तं प्रणम्य ते । श्रीहरिः शकरमहो कृत्वा वशसि मूर्च्छितम् ॥
 रुदन्तं बोधयामास ज्ञानीशो ज्ञानिनां गुरुम् ॥ २३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

स्वात्माराम निबोधेदं मदीयं वचनं शृणु । हितमध्यात्मसारं च दुःखशोकानिहन्तनम् ॥
 सर्वाध्यात्मविद्यामानवजिं ज्ञाननिधिं विधिम् । तथाऽपि बोधयामि त्वां सर्वज्ञं वेधसां विधिम्
 बुधं बोधयितुं शक्तोऽबुधोऽपि प्राणसंकटे । व्यवहारोऽस्ति लोकेषु सर्वैः सर्वपरस्परम् ॥
 पायाश्रिता गुणाः सर्वे हेतवः सुखदुःखयोः । विष्णुमाणा बलवती गुणयुक्तं प्रभावते ॥
 दुःखं शोकं मयं शैभो दुर्दिने भवतीश्वर । तत्रातीति कुतस्तानि मुदिने च समागते ॥
 हर्ष ऐश्वर्यदर्पश्च संततं तत्र वर्धते । सर्वाण्येतानि गण्यन्ते स्वप्नानीव विषयितः ॥
 ज्ञानं ह्यम महादेव ज्ञानबीज सनातन । चेतनां कुरु मद्रं ते सती प्राप्स्यसि निश्चितम् ॥
 न तोयं शीतता नित्यं नग्निं मुद्यति दाहिका । तेजः सूर्यं महीं गन्धो तथा त्वां च सती शिव
 शैलेत्येवं समाकर्ष्य हरिं किञ्चिदुवाच ह । नेत्राप्युन्मीलनं कृत्वा त्रिनेत्रः श्रूयतामिति

त्रिनेत्र उवाच—

न त्वं नेत्रः परुषोऽसि कश्चेत् तव संनिधौ । विज्ञाम भवत्क्षीपां वानि नामानि वा सती ॥

कौऽहं को मे भवान्भूते किंकराः कुत आगताः । क यास्यासि क यास्या मे क गच्छन्त इमे वद
हरिरित्येवमाकर्ण्य सरोद सगुणो गिरे । नेत्रनरिरेखिनेत्रं तं रुदन्तं प्रसिधेच सः ॥४९॥
हरित्रिनेत्रयोर्नेत्रनीरपातेन तत्र वै । बभूव सरसां श्रेष्ठं तीर्थं भुवनपावनम् ॥ ४७ ॥
भारतेऽस्तगिरेः पश्चात्तप्राक्षयवटान्तिके । स्थलं बभूव तपसां मुक्तिर्नामं तपस्विनाम् ॥
अथोवाच पुनः शीघ्रमाध्यात्मं च हरं हरिः । शृण्वतां सर्वदेवानां मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् ॥

श्रीभगवानुवाच--

शृणु शंकर वक्ष्यामि ज्ञानानन्द सनातन ॥ ४९ ॥
ज्ञानं ज्ञाननिधे शोकाद्विस्मृतोऽसि परात्पर । सुदिनं दुर्दिनं शश्वद्भवत्येव मये भव ॥५०॥
सर्वेषां प्राकृतानां च ते बीजे सुखदुःखयोः । सुखाद्भवति हर्षश्च दर्पः शौर्यं प्रमत्तता ॥
राग ऐश्वर्यकामश्च विद्वेषश्च निरन्तरम् । दुःखाच्छोकात्समुद्भेगाद्भयं नित्यं प्रवर्तते ॥५२॥
हतान्येतानि सर्वाणि हृते बीजे महेश्वर । सुदिनं दुर्दिनं चैव सर्वं कर्मोद्भवं भव ॥ ५३ ॥
तत्कर्म तपसां साध्यं कर्मणां च शुभाशुभम् । तपः स्वभावसाध्यं च स्वभावोऽभ्यासतो भवेत्
संसर्गसाध्योऽभ्यासश्च संसर्गः पुण्यतो भवेत् । पुण्यबीजं मनश्चैव पापबीजं च बल्लभम् ॥
मनः शंभो ममांशश्च सर्वेन्द्रियपुरःसरम् । सर्वेषां जनकोऽहं च चित्त्वं ब्रह्मा पतिस्त्वयम्
ब्रह्मैकं मूर्तिभेदस्तु गुणभेदेन संनतम् । तद्ब्रह्म विविधं वस्तु सगुणं निर्गुणं शिवं ॥ ५७ ॥
मायाश्रितो यः सगुणो मायातीतश्च निर्गुणः । स्वेच्छामयश्च भगवानिच्छया विकरोति च
इच्छाशक्तिश्च प्रकृतिर्नित्या सर्वप्रसूः सदा । केचिदेकं वदन्त्येव ब्रह्मज्योतिः सनातनम्
केचिद्वदन्ति द्विविधं ब्रह्म प्रकृतिपूर्वकम् । शृणु ये च वदन्त्येकं मायाप्रलययोः परम् ॥
तस्माद्भवति तौ द्वौ च तद्ब्रह्म सर्वकारणम् । अप्येकं परं ब्रह्म द्विविधं भवतीच्छया ॥
इच्छाशक्तिश्च प्रकृतिः सर्वशक्तिप्रसूः सदा । तत्राऽऽसक्तश्च सगुणः शरीरी प्राकृतस्तथा ॥
निर्गुणस्तत्र निर्लिप्तोऽशरीरी च निरङ्कुशः । सर्वात्मा भगवानित्यः सर्वाधारः सनातनः
सर्वेश्वरः सर्वसाक्षी सर्वत्राग्नि फलप्रदः । शरीरं द्विविधं शंभो नित्यं प्राकृतमेव च ॥
नित्यं पिनाशहितं नश्वरं प्राकृतं सदा । अहं त्वं चापि भगवात्ताऽऽवयोरित्यविग्रहः ॥
आवयोरंशमूला ये प्राकृता नष्टविग्रहाः । रुद्रादयस्त्वदंशाश्च मदंशा विष्णुरूपिणः ॥
ममाप्येवं द्विधा रूपं द्विभुजं च चतुर्भुजम् । चतुर्भुजोऽहं वैकुण्ठे पद्मया पार्षदेः सह ॥
गोलोके द्विभुजोऽहं च गोपीभिः सह राधया । द्विविधं ये वदन्त्येवं द्वौ प्रचानौ तु तन्मते ॥

पुरुषश्च सदा निरयो नित्या प्रकृतिरीश्वरी । सदा सौ ह्येव संनिष्ठौ सर्वेषां विनो शिव
सशरीरो नि.शरीरो स्वेच्छया सर्वरूपिणौ । प्राधान्यं च यथा पुंसः प्रकृतेश्च सदा तथा
सतीमिच्छसि चेच्छंभो प्रकृतेः स्तयने कुरु । यत्सोमं च त्वया दत्तं पुरा दुर्वाससे मुदा
तद्विष्यं कण्ठशालोक्तं भग तेन मगत्प्रसूम् । शोफनाशो भवतु ते शिवं शिव ममाऽऽशिषा
दूरं विष्टवहेतुश्च यातु र्ग्रीविरहज्वरः । इत्येवमुक्त्वा लक्ष्मीशो विरराम गिरीश्वरम् ॥
स्तवनं कर्तुमारेमे प्रकृतेश्च महेश्वरः । स्नात्वा नत्वा च धौकृष्णं ब्रह्माणं मार्त्तिसंयुतः ॥
पुटान्जलिपुतो भूत्वा पुलकाघितविग्रहः ॥ ७१ ॥

महेश्वर उवाच—ओं नमः प्रकृत्यै । मन्त्रः ।

ब्रह्मसि ब्रह्मस्वरूपे त्वं मां प्रसीद सनातनि । परमात्मस्वरूपे च परमानन्दरूपिणि ॥
भद्रे भद्रप्रदे दुर्गे दुर्गमे दुर्गनाशिनि । पोतस्वरूपे जीर्णे त्वं मां प्रसीद भवार्णवे ॥ ७१ ॥
सर्वस्वरूपे सर्वेशि सर्वबीजस्वरूपिणि । सर्वाधारे सर्वविद्ये मां प्रसीद जपप्रदे ॥ ७१ ॥
सर्वमङ्गलरूपे च सर्वमङ्गलदायिनि । समस्तमङ्गलाधारे प्रसीद सर्वमङ्गले ॥ ७३ ॥
निद्रे तन्द्रे क्षमे श्रद्धे तुष्टिपुष्टिस्वरूपिणि । लज्जे मेवे बुद्धिरूपे प्रसीद भक्तवत्सले ॥
प्रेदस्वरूपे वेदानां वारणे वेददायिनि । सर्ववेदाङ्गरूपे च वेदमातः प्रसीद मे ॥ ७९ ॥
दये जये महामाये प्रसीद जगदम्बिके । क्षान्ते शान्ते च सर्वान्ते क्षान्तिपाप्मास्वरूपिणि ॥
छक्षिमनारायणक्रोडे स्रष्टुर्वक्षसि भारति । मम क्रोडे महामाये विष्णुमाये प्रसीद मे ॥
वलाकाष्ठास्वरूपे च दिवारात्रिस्वरूपिणि । परिणामप्रदे देवि प्रसीद दीनवत्सले ॥ ८२ ॥
वारणे सर्वशक्तीनां कृष्णस्योरसि राधिके । कृष्णप्राणाधिके भद्रे प्रसीद कृष्णपूजिते ॥
यशःस्वरूपे यशसां कारणे च यशःप्रदे । सर्वदेवीस्वरूपे च नारीरूपविद्यायिनि ॥ ८४ ॥
समस्तकामिनीरूपे कलांशेन प्रसीद मे । सर्वसंपत्स्वरूपे च सर्वसंपत्प्रदे शुभे ॥ ८५ ॥
प्रसीद परमानन्दे कारणे सर्वसंपदाम् । यशस्विनां पूजिते च प्रसीद यशसां निधे ॥
आधारे सर्वजगतां रत्नाधारे वसुंधरे । चरानरस्वरूपे च प्रसीद मम मा चिरम् ॥ ८७ ॥
योगस्वरूपे योगीशे योगदे योगकारणे । योगाधिष्ठेत्रि देवीशे प्रसीद सिद्धयोगिनि ॥
सर्वसिद्धिस्वरूपे च सर्वसिद्धिप्रदायिनि । कारणे सर्वसिद्धीनां सिद्धेश्वर प्रसीद मे ॥
व्याख्यानं सर्वशास्त्राणां मतभेदे महेश्वर । ज्ञाने यदुक्तं तत्सर्वं क्षमस्व परमेश्वर ॥
केचिद्वदन्ति प्रकृतेः प्राधान्यं पुरुषस्य च । केचित्तत्र मतद्वये व्याख्यामेदं विदुर्बुधाः ॥
महाविष्णोर्नाभिदेशे स्थितं तं कमलोद्भवम् । मधुनैतमौ महादैत्यौ क्षीलयत हन्तुमुद्यतौ-

दृष्ट्वा स्तुतिं प्रकुर्वन् ब्रह्माणं रक्षितुं पुरा । बोधयामास गोविन्दं विनाशहेतवे तयोः
नारायणस्त्वया शक्त्या जघान तौ महासुरौ । सर्वेश्वरस्त्वया सार्धपत्नीशोऽयं त्वया विना
पुरा त्रिपुरसंप्रान्ने गगनात्पतिते मयि । त्वया च विष्णुना सार्धं रक्षितोऽहं सुरेश्वरि ॥
अधुना रक्ष मामीशे प्रदग्धं विरहाग्निना । स्वात्मदर्शनेनैषण्येन क्रीणाहि परमेश्वरि ॥
इत्युत्वा विरतः शंभुर्दर्शं गगनस्थिताम् । रत्नसाररयस्यां तां देवीं शतभुजां मुदा ॥
तप्तकोशचनवर्णायां रत्नाभरणभूषिताम् । ईषद्वास्यप्रसन्नास्यां जगतां मातरं सतीम् ॥
दृष्ट्वा तां विरहामक्तः पुनस्तुष्टाव सत्वरम् । दुःखं निवेदयामास प्ररुदन्विरहोद्भवम् ॥
दर्शयामासास्थिमालां स्वाङ्गस्यं भस्मभूषणम् । कृत्वा बहुपरिहारं तोषयामास सुन्दरीम्
नारायणश्च ब्रह्मा च धर्मः शेषः सुरर्षयः । शिवं रक्षेश्वरीत्युक्त्वा तृप्सुवस्ते सनाननीम्
नभूव परितुष्टा सा तेषां स्तोत्रेण तत्क्षणम् । उवाच कृपया शंभुं प्राणेशं प्राणवल्लभा
प्रकृषिक्त्वाच—

स्थिरो मय महादेव मम प्राणाधिक प्रभो । भवानागतः च योगीशः स्वामी जन्मानि जन्मानि
अहं शैलेन्द्रकामिन्यां लब्ध्वा जन्म महेश्वर । तव पत्नी मविष्णामि मुञ्च त्वं विरहज्वरम्
इत्युक्त्वा शिवमाश्वास्य चान्तर्धानं चकार सा । सुरा जम्भुस्तमाश्वास्य लज्जानम्रात्मकं धरम्
हर्षान्तरात्मा गिरिशः कैलासं तु जगाम ह । नमते सगणस्तूर्णं संत्यज्य विरहज्वरम्
इदं शिषकृतं स्तोत्रं प्रकृत्या यः पठेत्तरः । न भवेत्कामिनीभेदस्तस्य, जन्मानि जन्मानि
इह लोके सुखं मुक्त्वा स याति शिवमन्दिरम् । धर्मार्थकाममोक्षांश्च लभते नात्र संशयः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० शंकरशोका-

पनोदनं, नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

मसिष्ठस्यैव च श्रुत्वा सगणोऽपि हिमाश्रयः । निस्मिनो मार्यया सार्धं जहास पार्वती स्वयम्
अरुन्धती च तां मेनां बोधयामास कातराम् । निगहारां च रुदतीं जहौ शोकं मुदा च सा
अरुन्धती भोजयित्वा नुभुमे भोगमुत्तमम् । सर्वं प्रहृष्टमनसा मद्गलं च चकार ह ॥ १ ॥
शैलः संमृतसंभारो बसिष्ठस्याऽऽज्ञया पिबे । पत्रं प्रस्थापयामास नानास्थानं त्वरान्वितः

पुरुषश्च सदा नित्यो नित्या प्रकृतिरीश्वरी । सदा तौ द्वौ च संश्लिष्टौ सर्वेषां पितरौ शि
सशरीरौ नि.शरीरौ स्वेच्छया सर्वरूपिणौ । प्राधान्यं च यथा पुंसः प्रकृतेश्च सदा तथा
सतीभिच्छसि चेच्छमो प्रकृतेः स्तवनं कुरु । यत्स्तोत्रं च त्वया दत्तं पुरा दुर्वीरसे मुदा
तद्विन्यं कण्वशावोक्तं मज तेन जगत्प्रसूम् । शोकनाशो भवतु ते शिवं शिव ममाऽऽशिषा
दूरं भिष्वहेतुश्च यातु स्त्रीविरहज्वरः । इत्येवमुक्त्वा लक्ष्मीशो विरराम गिरीश्वरम् ॥
स्तवनं कर्तुमारेमे प्रकृतेश्च महेश्वरः । ज्ञात्वा नत्वा च श्रोतृकृष्णं ब्रह्माणं भक्तिसंयुतः ॥
पुटान्जलियुतो भूत्वा पुलकाश्रितविग्रहः ॥ ७३ ॥

महेश्वर उवाच—ओं नमः प्रकृत्यै । मन्त्रः ।

ब्रह्म ब्रह्मस्वरूपे त्वं मां प्रसीद सनातनि । परमात्मस्वरूपे च परमानन्दरूपिणि ॥
भद्रे मद्रप्रदे दुर्गे दुर्गघ्ने दुर्गनाशिनि । पोतम्बरूपे जीर्णे त्वं मा प्रसीद भवार्णवे ॥७५॥
सर्वस्वरूपे सर्वेशि सर्वबीजस्वरूपिणि । सर्वाधारे सर्वविद्ये मां प्रसीद जयप्रदे ॥ ७६ ॥
सर्वमङ्गलरूपे च सर्वमङ्गलदायिनि । समस्तमङ्गलाधारे प्रसीद सर्वमङ्गले ॥ ७७ ॥
निद्रे तन्द्रे क्षमे श्रद्धे तुष्टिपुष्टिस्वरूपिणि । लजे मेघे बुद्धिरूपे प्रसीद भक्तवत्सले ॥
वेदस्वरूपे वेदानां कारणे वेददायिनि । सर्ववेदाङ्गरूपे च वेदमातः प्रसीद मे ॥ ७९ ॥
दये जये महामाये प्रसीद जगदम्बिके । क्षान्ते शान्ते च सर्वान्ते क्षुत्पिपासास्वरूपिणि ॥
छश्मिनारायणक्रोडे स्रष्टुर्वक्षसि भारति । मम क्रोडे महामाये विष्णुमाये प्रसीद मे ॥
कलाकाष्ठास्वरूपे च दिवारात्रिस्वरूपिणि । परिणामप्रदे देवि प्रसीद दीनवत्सले ॥८२॥
कारणे सर्वशक्तीना कृष्णस्योरसि राधिके । कृष्णप्राणारविके भद्रे प्रसीद कृष्णपूजिते ॥
यशःस्वरूपे यशसां कारणे च यशःप्रदे । सर्वदेवीस्वरूपे च नारीरूपविधायिनि ॥८४॥
समस्तकामिनीरूपे कलाशेन प्रसीद मे । सर्वसंपत्स्वरूपे च सर्वसंपत्प्रदे शुभे ॥८५॥
प्रसीद परमानन्दे कारणे सर्वसंपदाम् । यशस्विना पूजिते च प्रसीद यशसां निधे ॥
आधारे सर्वजगता रत्नाधारे वसुंधरे । चराचरस्वरूपे च प्रसीद मम मा चिरम् ॥८७॥
योगस्वरूपे योगीशे योगदे योगकारणे । योगाधिष्ठेत्रि देवीशे प्रसीद सिद्धयोगिने ॥
सर्वसिद्धिस्वरूपे च सर्वसिद्धिप्रदायिनि । कारणे सर्वसिद्धीनां सिद्धेश्वारे प्रसीद मे ॥
व्याख्यानं सर्वशास्त्राणां मतभेदे महेश्वारे । ज्ञाने यदुक्तं तत्सर्वं क्षमस्व परमेश्वारे ॥
केचिद्ब्रह्मन्ति प्रकृतेः प्राधान्यं पुरपस्य च । केचित्तत्र मतद्वये व्याख्यामेदं विदुर्मुखाः ॥
महार्घ्योर्नाभिदेशे स्थितं तं कमलेन्द्रवम् । मधुवैटभौ महादैत्यौ लीलया हन्तुमुद्यतौ

चन्दनागुरुकस्तूरीचारुकुङ्कुमभूषितम् । मालनीमाल्यसंयुक्तं सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् ॥
 वह्निशौचेनातुलेन चातिसूक्ष्मेण चारुणा । अमूल्याख्ययुग्मेन विचित्रेणानिभूषितम् ॥३३॥
 रत्नदर्पणहस्तं च कण्ठलोज्ज्वललोचनम् । सर्वया प्रमयाऽऽच्छन्नमतीव सुमनोहरम् ॥
 अतीव तरुणं रम्यैर्भूषिताङ्गैश्च भूषितम् । विभ्रतं रूपमतुलं परं नारायणाक्षया ॥३४॥
 योगस्वरूपं योगेशं योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुम् । स्वैच्छामयं गुणातीतं ब्रह्मज्योतिः सनातनम्
 गुणभेदाद्रूपभेदं घत्तेऽनन्तपरूपकम् । तारणं तं भवस्थानां सृष्टिस्थित्यन्तकारणम् ॥
 सर्वानारं सर्वजीनं सर्वेशं सर्वजीवनम् । साक्षिरूपं निरीहं च परमानन्दमक्षरम् ॥३८॥
 आद्यन्तमध्यराहितं सर्वाद्यं सर्वरूपकम् । दृष्ट्वा जामातरं मेना जहौ शोकं मुदाऽन्विता ॥
 प्रशंसं सुर्यवत्यश्च घन्या घन्या सतीति ताः । दुर्गा भाग्यवतीत्येवमूचुः काश्चन कल्पकाः
 कामेन काश्चित्कामिभ्यो मौनीभूताश्च स्तम्भिनाः । न दृष्टो वर इत्येवमग्माभिर्ज्ञानगोचरे
 काश्चिन्निमेषराहिता मूर्धामाप्नुश्च काश्चन । निनिन्दुः स्वपतिं काश्चित्स्वैच्छा चक्रुश्च काश्चन
 काश्चिद्भावेन रुद्रदुः पुलकाञ्चितविग्रहाः । जगुर्गन्धर्वतयो ननूतुश्चाप्मरोगणाः ॥४३॥
 दृष्ट्वा शंकररूपं च प्रहृष्टाः सर्वदेवताः । नानाप्रकारवाद्यानि चाल्पानि मधुराणि च ॥४४॥
 वादका वादयामासुर्नानाशिल्पेन तनवै । एतस्मिन्नन्तरे दुर्गा शैलान्तःपुरचारिका ॥
 महिश्चकार सद्रत्नासनस्था वैखलेष्टिनाम् । कस्तूरीचिन्दुभिः सान्द्रसिन्दूरचिन्दुभूषिताम् ॥
 चारुचन्दनचन्द्रानां नम्रभालस्यलोज्ज्वलाम् । रत्नेन्द्रसारहारेण वसःस्पष्टविभूषिताम् ॥
 त्रिनेत्रदत्तनेत्रा तामन्यवारितलेचनाम् । अतीवद्वाम्ययुक्तास्या सकटाक्षा मनोहराम् ॥
 रत्नकेयूरवलपरत्नकट्कणमण्डिताम् । रत्नपाशकर्मसक्ता कण्ठमज्जीरज्जिनाम् ॥४९॥
 अमूल्यातुल्यचित्रादचवख्ययुग्मसुशोभिताम् । सद्रत्नकुण्डलाम्या च चारुण्डण्डलोज्ज्व-
 लाम् ॥ ५० ॥

भणितारप्रभामुष्टदन्तराजिविराजिताम् । रत्नदर्पणहस्ता च क्रीडापद्मं विवर्गताम् ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमेनाङ्गवर्चिताम् । मुदिता ददशुः सर्वे जगदाद्या जगत्प्रसूम् ॥
 त्रिनेत्रो नेत्रत्रयेन ता ददर्श मुदाऽन्विताः । सर्वा सत्याकृतिं दृष्ट्वा विजहौ विरहज्वरम्
 शिवः सर्वं विसस्मार दुर्गासंन्यस्तमानसः । पुलकाश्चिनत्सर्वाङ्गो हर्षाद्भ्रूयुक्तो वनः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शैलः प्रहृष्टः सपरोहितः । तं वरं वरयामास वख्यचन्दनभूषणः ॥५५॥
 भक्त्या पापादिभिर्मर्त्यैर्दिग्दग्गन्धमनोहरैः । ततः शनिं वेदमन्त्रैः संप्रदानं चकार ताम्

ततः प्रस्थापयामास शिवं मङ्गलपत्रिकाम् । नानाप्रकारद्रव्याणि नाद्यानि च चकार ह ॥
तन्दुलानां च शैलान्धै पृथुकानां च सुन्दरि । तैलानां च घृतानां च दध्नां वापीश्वकारह
गुडानामासवानां च क्षीराणां च तथैव च । अथो हैयह्ववीनानां लवणानां परं मुदा ॥
लड्डुकानां शर्कराणां स्वस्तिकानां तथैव च । यवचूर्णादिविष्टानां घृतपकानि तानि च
नानाप्रकारवस्त्राणि वह्निशौचानि यानि च । महारत्नप्रवालानि सुवर्णरत्नानि च ॥
द्रव्याण्येतानि शैलेन्द्रः कृत्वा तु विधिपूर्वकम् । मङ्गलं कर्तुमारमे तत्रैव मङ्गले दिने ॥
संस्कारं कारयामासुः पार्वती पर्वतस्त्रियः । स्नापयित्वा वस्त्रयुगं धारयामासुराशु ताः ॥
कारयित्वा सुवेशं च रत्नमूषणमूषिताम् । दर्पणं धारयामासुर्दूर्वासतसमन्वितम् ॥ १२ ॥
ददुश्चालक्तं चारु पादाङ्गुलिषु पादयोः । गण्डे पत्रावली रम्यां नेत्रे कज्जलमुज्ज्वलम्
वचरीं कारयामासुर्मालतीमाह्वयेष्टिताम् । पट्टसूत्राभिनद्धा ता वामवक्त्रा मनोहराम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे राधे समाजगुः सुरेश्वराः । नीत्वा त्रिनेत्रं तत्रैव रत्नयानस्थभीश्वरम् ॥
शैलः संपृतसंभारान्संभाषयितुभीश्वरान् । शैलान्प्रस्थापयामास ब्राह्मणानपि पूजितान् ।
प्राङ्गणं कारयामास रम्मास्तम्यैः समन्वितम् । पट्टसूत्रसंनिवद्धरसालपल्लवान्वितैः ॥ १७ ॥
फलपल्लवसंयुक्तैः कलशैर्जलसंयुतैः । चन्दनागुरुकस्तूरीसुचारुकुसुमान्वितैः ॥ १८ ॥
मालतीमाह्वयसंयुक्तैः संयुक्तं सुमनोहरम् । देवेश्वरान्गुगे दृष्ट्वा प्रणनाम हिमालयः ॥
रत्नासिंहासनं दातुं प्रेरयामास किंकरान् । नारायणो हि भगवानुवाच पार्वतिः सह ॥
विनतानन्दनात्तूर्णमवरुण चतुर्भुजः । चतुर्भुजैः पार्वदेश्च रत्नमूषणमूषितैः ॥ २१ ॥
रत्नमुष्टिनिबद्धैश्च सेवितः श्वेतचामरैः । ऋषिश्रेष्ठैः सुरश्रेष्ठैः स्तूयमानश्च संसदि ॥
ईषद्धास्यप्रसन्नास्यो यक्तानुग्रहकारकः । उवाच च तदभ्याशे ब्रह्मा देवगणैः सह ॥
ऋषयो मुनयश्चैव समुपमङ्गले स्थले । एतस्मिन्नन्तरे शंभुरवरुण रथादहो ॥ २४ ॥
रत्मासने समुत्तिष्ठन्ददर्श पर्वतालये ॥ समाजगुः शिवं द्रष्टुं शैलेन्द्रनगरस्त्रियः ॥ २९ ॥
पृद्धा बाला युवत्यश्च वस्त्राभरणभूषिताः । काश्चित्कज्जलहस्ताश्च वस्त्रहस्ताश्च काश्चन
काश्चित्सिन्दूरहस्ताश्च काश्चित्कङ्कटिकाकराः । वेपार्थभूषिताः काश्चित्काश्चिन्नेवार्थभूषिताः
काश्चिन्निर्भूषिताः काश्चित्सर्वाभरणभूषिताः । सर्वा आगत्य संतस्थुः सस्मिताः पर्वतालये
भक्तिकन्या देवकन्या नागकन्या मनोहराः । गन्धर्वशैलकन्याश्च राजकन्याः सपायगाः
सर्वा अप्पारसो दिव्या रम्माद्यः समुपस्थिताः । मेता कन्यागणैः सार्धं ददर्श शंकरं वरम्
चारुचम्पकवर्णाभमेकवक्त्रं त्रिलोचनम् । ईषद्धास्यप्रसन्नास्यं रत्नाभरणभूषितम् ॥ ३१ ॥

चन्दनागुरुकस्तूरीचारुकुङ्कुमभूषितम् । मालनीमाल्यसंयुक्तं सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् ॥
 वहिःशैवेनातुलेन चातिसूक्ष्मेण चारुणा । अमूल्यवस्त्रयुगेन विचित्रेणातिभूषितम् ॥३३॥
 रत्नदर्पणहस्तं च कञ्जलोज्ज्वललोचनम् । सर्वया प्रमयाऽऽच्छन्नमतीव सुमनोहरम् ॥
 अतीव तरुणं रम्यैर्भूषिताङ्गैश्च भूषितम् । विभ्रतं रूपमतुलं परं नारायणाज्ञया ॥३४॥
 योगस्वरूपं योगेशं योगान्द्राणां गुरोर्गुरुम् । स्वेच्छामयं गुणातीतं ब्रह्मज्योतिः सनातनम्
 गुणभेदाद्रूपभेदं धत्तेऽनन्तमरूपकम् । तारणं तं भवस्थानां सृष्टिस्थित्यन्तकारणम् ॥
 सर्वाचारं सर्वज्ञानं सर्वेशं सर्वजीवनम् । साक्षिरूपं निरीहं च परमानन्दमक्षरम् ॥३८॥
 आद्यन्तमध्यरहितं सर्वाद्यं सर्वरूपकम् । दृष्ट्वा जामातरं मेना जहौ शोकं मुदाऽन्विता ॥
 प्रशंसंयुर्व्यवस्थश्च घन्या घन्या सतीति ताः । दुर्गा भाग्यवतीत्येवमूचुः काश्चन कन्यकाः
 कामेन काश्चित्कामिन्धो मौनीभूताश्च स्तम्भिताः । न दृष्टो वर इत्येवमस्माभिर्ज्ञानगोचरे
 काश्चिन्निमेषरहिता भूर्त्तमापुश्च काश्चन । निनिन्दुः स्वपतिं काश्चित्स्वेच्छां चक्रुश्च काश्चन
 काश्चिद्भावेन रुरुदुः पुलकाञ्चितविग्रहाः । जगुर्गन्धर्वपतयो ननृतुश्चापसरोजगणाः ॥४३॥
 दृष्ट्वा शंकररूपं च प्रहृष्टाः सर्वदेवताः । नानाप्रकारवाद्यानि चारूणि मधुराणि च ॥४४॥
 वादका वादयामासुर्नानाशिल्पेन तत्र वै । एतस्मिन्नन्तरे दुर्गा शैलान्तःपुरचारिका ॥
 वहिश्चकार सद्रत्नासनस्थां वैश्रवेष्टिताम् । कस्तूरीविन्दुभिः सान्द्रसिन्दूरविन्दुभूषिताम् ॥
 चारुचन्दनचन्द्राभां मञ्जुमालस्पलोज्ज्वलाम् । रत्नेन्द्रसारहारेण वक्षःस्पलविभूषिताम् ॥
 विनेषदत्तनेत्रां तामन्यवारितिलोचनाम् । अतीवद्वाराययुक्तास्यां सकटाक्षां मनोहराम् ॥
 रत्नकेयूरवलयरत्नकङ्कणमण्डिताम् । रत्नपाशकसंसक्तां कण्ठमञ्जीररञ्जिताम् ॥४९॥
 अमूल्यातुल्यचित्रावचवस्त्रयुगमसुशोभिताम् । सद्रत्नकुण्डलाम्यां च चारुगण्डस्पलोज्ज्व-
 लाम् ॥ ५० ॥
 मणिसारप्रभामुष्टदन्तराजिविराजिताम् । रत्नदर्पणहस्तां च क्रीडापथं विचूर्णताम् ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमेनाङ्गवर्षिताम् । मुदिता ददृशुः सर्वे जगदाद्यां जगत्प्रसूम् ॥
 विनेत्रो नेत्रकोणेन तां ददर्श मुदाऽन्वितः । सर्वा सत्याकृतिं दृष्ट्वा विनहौ विरहज्वरम्
 शिवः सर्वं विसत्सारं दुर्गासंयस्तमानसः । पुलकाञ्चितसर्वाङ्गो हर्षाश्रुयुक्तशेखरः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शैलः प्रहृष्टः सपुरोहितः । तं वरं वरयामास वस्त्रचन्दनभूषणैः ॥५५॥
 मन्त्रा पाद्यादिभिर्माल्यैर्दिग्गन्धमनोहरैः । ततः शशिं वेदमन्त्रैः संप्रदानं चकार ताम्

शौतुकानि ददौ तस्मै रत्नानि विविधानि च । चारुरत्नाविकाराणि पात्राणि सुन्दराणि च
गवां लक्षं गजेन्द्राणां सहस्राणि च राधिके । रत्नफल्गुयुक्तानि साङ्कुशानि मुदाऽन्वितः
त्रिशूलसं हयानां च सज्जितानामकातरः । दासीनामनुरक्तानां लक्षं सद्रत्नमूपितम् ॥
घातं द्विजवटूनां च पार्वतीभ्रातृतुल्यवम् । रथानां च शतं रथं रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् ॥
पार्वतीं वस्तुसहितां स्वस्तीत्युच्चार्य शंकरः । जग्राहाऽऽनन्दमनसा यत्नाच्छैलसमर्पिताम्
हिमालयः सुतां दत्त्वा परिहारं चकार तम् । माध्यंदिनोक्तस्तोत्रेण तुष्टाव संप्रदाञ्जलिः ॥

हिमालय उवाच—

प्रसीद दक्षयज्ञज्ञ नरकार्णवतारक । सर्वात्मरूप सर्वेश परमानन्दविग्रह ॥ ६३ ॥
गुणार्णव गुणातीत गुणयुक्त गुणेश्वर । गुणबीज महामाग प्रसीद गुणिनां वर ॥ ६४ ॥
योगाधार योगरूप योगज्ञ योगकारण । योगीश योगिनां बीज प्रसीद योगिनां गुरोः ॥
प्रलयप्रलयाद्यैक भवप्रलयकारण । प्रलयान्ते सृष्टिबीज प्रसीद परिपालक ॥ ६५ ॥
संहारकाले घोरे च सृष्टिसंहारकारण । दुर्निवार्य दुराराध्य चाऽऽशुतोप प्रसीद मे ॥
कालस्वरूप कालेश काले च फलदायक । कालबीजैक कालज्ञ प्रसीद कालपालक ॥
शिवस्वरूप शिवद शिवबीज शिवाश्रय । शिवभूत शिवप्राण प्रसीद परमाश्रय ॥ ६६ ॥
इत्येवं स्तवने कृत्वा विरराम हिमालयः । प्रशशंसुः सुराः सर्वे मुनयश्च गिरीश्वरम् ॥
हिमालयकृतं स्तोत्रं संयतो यः पठेन्नरः । प्रददाति शिवस्तस्मै वाञ्छितं राधिके ध्रुवम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० पार्वतीसंप्रदाने

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

अथ वेदविधानेन संस्थाप्य बहूनिमश्विरः । यज्ञं चकार तत्रैव वामे संस्थाप्य पार्वतीम् ॥
निवृत्ते विधिवद्यज्ञे विप्रैर्म्यो दक्षिणां ददौ । शिवः शतसुवर्णानि वृन्दावनविनोदिनि ॥
अथ प्रदीपमानीय शैलेन्द्रनगरस्त्रियः । निर्वर्त्य मङ्गलं कर्म गृहं संप्राप्य दम्पती ॥ ६७ ॥
कृत्वा जयध्वनिं प्रीत्या शुभनिर्मल्लज्जनादिकम् । सस्मिताः सकटाक्षाश्च पुलकाश्रितविग्रहाः
धासगेहं संप्रविश्य ददृशुः कामिनीगणाः । शंकरं रूपवेपाल्यं रत्नमूषणमूपितम् ॥ ६८ ॥

चन्द्रनागुरुकरतूरीकुङ्कुमाञ्चितविग्रहम् । ईषद्वास्यप्रसन्नारयं सकटाक्षं मनोहरम् ॥ ६ ॥
 अपूर्वसूक्ष्मवेषाढ्यं सिन्दूरविन्दुभूषितम् । चारुचम्पकवर्णमिं सर्वावयवसुन्दरम् ॥ ७ ॥
 नवीनयौवनस्थं च मुनीन्द्रचित्तमोहनम् । सरस्वतीं च लक्ष्मीं च सावित्रीं जाह्नवीं रतिम्
 भदिति च शचीं चैव लोपामुद्रामरुन्धतीम् । अहल्यां तुलसीं स्वाहां रोहिणीं च वसुंधराम्
 शतरूपां च संतां च सतीस्त्रीणां च षोडश । देवकन्या नागकन्या मुनिकन्या मनोहराः॥
 या याः स्थितास्तत्र तासां संख्यां कर्तुं च कः क्षमः । तामी रत्नासने दत्ते तत्रोवाप्त शिवो मुदा
 तमुचूः क्रमशो देव्यो मधुरोक्तिं सुधामिव ॥ ११ ॥

सरस्वस्त्युवाच—

प्राप्ता सती महादेवाधुना प्राणाधिका मुदा । दृष्ट्वा प्रियास्यं चन्द्रामं संतापं त्यज कामुक
 कालं गमय कालेश सदा संश्लेषपूर्वकम् । विश्लेषस्ते न भविता सर्वकालं ममाऽऽशिषा

लक्ष्मीरुवाच—

लज्जां विहाय देवेश सती कृत्वा स्वरक्षासि । तिष्ठ संप्रति वा लज्जा प्राणा यान्ति यया विना

सावित्र्युवाच—

भोगयित्वा सती शंभो शीघ्रं भोगय मा श्विदः । तदाचम्य सकर्पूरं ताम्बूलं देहि मक्तिः

जाह्नव्युवाच—

स्वर्णकङ्कृतिकां धृत्वा केशान्मार्जय योषितः । कामिन्याः स्वामिमौमाग्यं मुखं नातः परं भवेत्

रतिरुवाच—

गृहीत्वा पार्वतीं देव सुमगामतिदुर्लभाम् । कथं मम प्राणनाथो निःस्वार्थ मम्मसात्कृतः॥
 जीवयसि विमो कामं कामन्यापारमात्मनि । कुरु दूरं च संतापं मम विश्लेषहेतुकम् ॥ १८ ॥
 दम्पतीविरहहेतुं सर्वं ज्ञात्वा दयानिषे । तथाऽपि मम कान्तश्च कोपेन मम्मसात्कृतः॥
 इत्युक्त्वा काममम्माय ददौ सा प्रन्दिबन्धितम् । ररोद पुरतः शंभोर्नाथ नापेत्युदीर्य च
 हरिस्तद्रोदनं ध्रुत्वा करुणामयसागरः । ब्रह्मा धर्मादिदेवाश्च ययुर्वासगृहं शिवम् ॥
 दृष्ट्वा नारायणं धर्मं ब्रह्माणं च सुरानपि । जवने पीडादुत्पाप स्वाज्ञां कुर्वित्युवाच ह
 शंकरस्य वचः ध्रुत्वा तंमुवाच हरिः स्वयम् । कामं जीवय हे रद्रेत्युक्त्वा शनिं जगाम सः
 उचुर्वेन्द्यो बहुतरं वातयं विनयपूर्वकम् । सुपाददृष्ट्वा शूलभृतो मम्मतो निर्गेतः स्मरः॥
 दृष्ट्वा कामं रतिस्नं च प्रणनाम महेश्वरम् । तद्रूपं च तदाकरं सस्मितं सपन्न गरम् ॥
 प्रणम्य शंकरं कामः स्तुतिं हृत्वा यथागमम् । बहिर्गता हरिं देवान्प्रणम्य समुवाच ॥

कामं समाप्य देवाश्च युयुजुश्च तमाशिमम् । काले रक्षा विनाशश्च निषेध(कः) केन पार्थते
अथ शैलः सुरान्सर्वाक्षारायणपुरोगमान् । भोजयामास पक्त्वा च शाययामास यत्नतः
अथ शंभुर्वासगृहे वामे संस्थाप्य पार्वतीम् । मिष्टान्नं भोजयामास तथा सह मुदाऽन्वितः
भुक्तवन्तं शिवं तत्र देवमाताऽदितिः स्वयम् । उवाच सस्मितं राधे संप्रीत्या सरसं वचः

आदितिरुवाच—

भोजनान्ते शचि शंभोः शौचार्थं जलमर्पय । देहि शीघ्रं मम प्रीत्या दम्पत्योः प्रीतिपूर्वकम्

श्चच्युवाच—

कृत्वा विलापं यद्धेतोः शवं कृत्वा स्ववक्षसि । यो बभ्राम भुवं मोहात्कालेन प्राप तां सतीम्

अरुन्धत्युवाच—

मया दत्ता सती तुभ्यं मेना दातुमनीप्सिता । विविधं बोधयित्वेमां रतिं च कर्तुमर्हसि ॥

अहल्योवाच—

पृद्धावस्थां परित्यज्य ह्यतीव तर्हणोऽधुना । तेन मेना तु मेने स्वां सुतामर्पितुमीधर ॥

तुलस्युवाच—

सती त्वया परित्यक्ता कामो दग्धः पुरा कृतः । कथं तदा वसिष्ठश्च प्रभो प्रस्थापितोऽधुना

स्वाहोवाच—

स्थिरो भव महादेव स्त्रीणां वचासि सांप्रतम् । विवाहे व्यवहारोऽस्ति पुरंध्रीणां प्रगल्भता ॥

रोहिण्युवाच—

कामं पूर्य पार्वत्याः कामशास्त्रविशारद । कुरु पारं स्वयं कामी कामिनीकामसागरम् ॥

वसुंधरोवाच—

भोगद्रव्यं विना भोगी न हि तुष्टः क्षुधातुरः । येन तुष्टिर्भवेच्छंभो तत्कर्तुमुचितं स्त्रिया

संज्ञोवाच—

जानासि माधवं सर्वज्ञं कामार्तोनां च योषिताम् । न च स्वं स्वामिनं शंभो सती जानाति संग-

तम् ॥ ३९ ॥

शतरूपोवाच—

तूर्णं प्रस्थापय प्रीत्या पार्वत्या सह शंकरम् । रत्नप्रदीपं ताम्बूलं तल्पं निर्माय निर्जने ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

स्त्रीणां तद्वचनं श्रुत्वा ता उवाच शिवः स्वयम् । निर्विकारी च भगवान्योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः

शंकर उवाच—

देव्यो मा वदतोक्तिं च ह्येवंभूतां ममान्तिके । जगतां मातरः साध्यः पुत्रे च लला क
शंकरस्य वचः श्रुत्वा लज्जिताः सुरयोपितः । बभूवुः संभ्रमात्पूर्णां चित्रपुच्छिका यया ॥
भुक्त्वा मिष्टानि भगवानाचम्य च मुदाऽन्वितः । सकर्पूरं च ताम्बूलं बभूजे भार्यया सह
रत्नसिंहासने शंभुर्मेनादत्ते मनोहरे । संनिवाय मुदा युक्तो ददर्श वासमन्दिरम् ॥ ४९ ॥
रत्नप्रदीपशतकैर्ज्वलद्भिर्ज्वलितं श्रिया । रत्नपात्रघटाकार्णं मुक्तामाणिक्यमूषितम् ॥
रत्नदर्पणशोभादयं मण्डितं श्वेतचामरैः । चन्दनागुरुसंयुक्तं पुष्पशय्यासमन्वितम् ॥
नानाविभ्रविचित्रादयं निर्मितं विश्वकर्मणा । रत्नसारेण खचितं रचितं हीरकैर्वरैः ॥
कुत्रचित्सुरनिर्माणवैकुण्ठसुमनोहरम् । वृन्दावनं कुञ्जवनं कुत्रचिद्रासमण्डलम् ॥ ४९ ॥
कैलासं च कुत्रचन कुत्रचिदिन्द्रमन्दिरम् । दृष्ट्वाऽऽश्चर्यं महादेवः परितुष्टो बभूव ह ॥
अथ प्रभातकालश्च बभूव प्राणवल्लभे । नानाप्रकारवाद्यानि वादपांचाक्षरे जनाः ॥ ५१ ॥
सर्वे सुराः समुत्तस्थुः सज्जीभूताः ससंभ्रमाः । स्ववाहनान्समारुह्य कैलासं गन्तुमुद्यताः
वासगेहं समागत्य धर्मो नारायणाज्ञया । उवाच शंकरं योगी योगीशं समयोचितम् ॥

धर्म उवाच—

उचितोत्तिष्ठ मद्रं ते भवतु प्रमपाधिष । पार्वत्या सह माहेन्द्रे यात्रां कुरु हरि स्मरन् ॥
इत्थं धर्मवचः श्रुत्वा पार्वत्या सह शंकरः । यात्रां चकार माहेन्द्रे वृन्दावनविनोदिनि
यात्रां कुर्वति देवेशं पार्वत्या सह शंकरे । उच्चैरुदित्वा सा मेना तमुवाच कृपानिधिम्
मेनोवाच—

कृपानिधे कृपां कृत्वा मद्वत्सां पालयिष्यसि । सहस्रदोषान्भगवानाशुतोषः क्षमिष्यसि ॥
त्वत्पदाम्बुजमक्षेपा मद्वत्सा नमनन्मानि । तस्मै ज्ञाने स्मृतिर्नोस्ति महादेवभक्तं विना ॥
स्वद्वक्तिश्रुतिमात्रेण हर्षाश्रुप्लवकान्विता । स्वध्विन्वया भवेन्मौना मृत्युं नय मृता इव ॥
इत्युक्त्वा मेनका शीघ्रं तत्राऽऽगत्य हिमालयः । उच्चैरुदत्तं च तदा वत्सां कृत्वा स्ववत्सति
क यासि वत्सेत्युच्चार्य शून्यं कृत्वा हिमालयम् । स्मारं स्मारं तद्गुणैर्षं विदार्य मन्मनः

स्फुटम् ॥ ५१ ॥

इत्येवमुक्त्वा शैलेन्द्रः समर्प्य च शिवां शिवे । स शैलः सहस्रयुग्मं सरोद्रोच्चैर्मुहुर्मुहुः ॥
नारायणश्च भगवानध्यामाविधया स्वयम् । सर्वाश्रयोपगमास कृपया स कृपानिधिः ॥
ननाम पार्वती भवत्या मातरं पितरं गुरुम् । मायया च महामाया सरोद्रोच्चैर्मुहुर्मुहुः ॥
पार्वतीरोदनेनैव रुद्रः सर्वयोपितः । मुनयश्च सुराः सर्वे सत्त्वोक्ताः सगंगा ध्रुवम् ॥ ५१ ॥

शीघ्रं ययुस्ते कैलासं देवा मानसयोपिनः । मुहुतांर्धेन मुदिताः संप्रापुः शंकरालयम् ॥
 दृष्ट्वाऽऽगतं देवपत्न्यो मुनिपत्न्यश्च सत्त्वरम् । आययुर्दीपमानीय मुदा मङ्गलकर्मणि ॥
 वायुपत्नी कुबेरस्य कामिनी शुक्रकामिनी । तारा सुरगुरोः पत्नी पत्नी दुर्वासस्तपसा ॥
 अत्रिभार्याऽनसूया च चन्द्रपत्न्यस्तथैव च । देवकन्या नागकन्या मुनिकन्याः सहस्रशः ॥
 असंख्यकामिनीसंघः संख्यां कर्तुं च कः क्षमः । ताश्च प्रवेशयामासुर्दम्पती वासमन्दिरम् ॥
 रत्नसिंहासने रम्ये वासयामासुरीश्वरीम् । सतीं तां दर्शयामास शिवः पूर्वाल्यं मुदा ॥
 सति स्मरस्यतो गेहाद्यद्रता तातमन्दिरम् । अधुना शैलकन्या त्वं तत्र दक्षमुता पुरा ॥
 जातिस्मरां स्मारयामि नित्यं स्मरसि चेद्वद । शंकरस्य वचः श्रुत्वा सस्मितोवाच सा सती ॥
 सर्वं स्मरामि प्राणेश मौनीभूतो भवेति तम् । शिवः संभृतसंभारो नानावस्तुमनोहरम् ॥
 भोजयामास देवांश्च नारायणपुरोगमान् । मुक्त्वा देवाः प्रजम्मुस्ते नानारत्नविभूषिताः ॥
 सखीकाः सगणाः सर्वे प्रणम्य चन्द्रशेखरम् । नारायणं च ब्रह्माणं ननाम शंकरः स्वयम् ॥
 तौ च तं च समाश्लिष्याऽऽशिषं कृत्वा प्रजम्मुतुः । अथ शैलश्च मेना च मैनाकमाजुहाव ह ॥
 शीघ्रमानय भद्रं ते पार्वतीं शंकरं सुत । तयोः स वचनं श्रुत्वा शीघ्रं गत्वा शिवाल्यम् ॥
 आजगाम समानीय पार्वतीपरमेश्वरौ । पार्वत्यागमनं श्रुत्वा बालाश्च बालिकास्तथा ॥
 वृद्धा युवत्यो या याश्च शैलाश्च दुद्रुर्मुदा । मेना सुताभ्यां बध्वा च सह दुद्राव सस्मिता ॥
 हिमालयश्च मुदितो दुद्रावानुप्रजन्मुत्ताम् । अवरुद्ध रयाद्देवी मातरं पितरं गुरुन् ॥
 प्रणनाम प्रमुदिता निमग्नाऽऽनन्दसागरे । पार्वतीं च समाश्लिष्य मेनका हर्षविह्वला ॥
 हिमालयश्च मुदितो गताः प्राणा इवाऽऽगताः । सुतां निधाय गेहे स्वे रत्नसिंहासने ददौ ॥
 शूलभृते गणेशश्च मधुपर्कादिकं मुदा । तस्यौ श्वशुरगेहे च सगणश्चन्द्रशेखरः ॥
 नित्यं षोडशोपचारैः पूजितः सह भार्यया । इत्येवं कथितं रावे शंकरोद्वाहमङ्गलम् ॥
 शोकघ्नं हर्षजनकं किं मूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ८९ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० राधाकृष्णसं० शंकरविवाहो
 नाम पञ्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

सुचिरं च मृतं कामं शंकरेण च जीवितम् । रतिः पुनः प्रियं प्राप्य किं चकार मुदाऽन्विता

स्त्रीणां स्वस्वामिविच्छेदो मरणादतिदुष्करः । पुनः संमेलनं मर्तुः सुखं परमदुर्लभम् ॥
शिवः सतीं तां संप्राप्य सङ्गे मङ्गलकर्मणि । चिरं प्रनष्टविरहः किं चकार मुदाऽन्वितः
कलत्रविरहः पुंसां सर्वशोकात्सुदुष्करः । पुनः संमीलने तस्योः प्राणदानाधिकं सुखम्
रतिः पुंसो विरहिणी शिवः स्त्रीविरही चिरम् । द्वयोर्द्वयोश्च संप्राप्तौ किं बभूव द्वयोः सुखम्
तदेवं श्रोतुमिच्छामि परं कौतूहलं मम । कृपया, विदुषा श्रेष्ठ सव्यासं कथय प्रभो ॥
मेलनं शक्तिशिवयो रतिमन्यथोस्ततः । शोकापहं धृतवृत्ता सर्वमङ्गलकारणम् ॥ ७ ॥

नारायण उवाच—

इत्युक्त्वा राधिकां देवीं सस्मितां विरराम ह । कृष्णस्तद्वचनं श्रुत्वा सस्मितस्तामुवाच ह
श्रीकृष्ण उवाच—

मृतं कामं पुनः प्राप्य कामार्ता कामकामिनी । स्वालयं तं समानीय हरोद्वाहगूहादहो ॥
मर्तुः सुखेपं विविधं स्वात्मनः स्वालिभिर्मुदा । कारयामास यत्नेन सा रती रमणोत्सुका
ज्ञात्वा कामस्तु तद्भावं कामशास्त्रविधायकः । रत्नयानं समारुह्य जगाम स्वालयाद्वनम्
शीले शैलेऽतिरम्ये च नद्या नद्या नदे नदे । द्वीपे द्वीपे सिन्धुतटे पुष्पोद्याने मनोहरे ॥
काञ्चने भूमिनिकरे वटमूलेऽतिनिर्जने । नदीपुलिनभूम्या च पुष्पिते पुष्पकानने ॥ १३ ॥
भ्रमरध्वनिसंयुक्ते पुंस्कोकिलरुतश्रुते । सुगन्धिवायुनाऽऽकीर्णो दधति जलसीकरम् ॥
चित्तेषु चेतनानां च हरणं योपितामहो । कलामानवकारेण शृङ्गारं च चकार सा ॥
पूर्णमब्दशतं दिव्यं स रेमे वामया सह । दिवानिशं न बुबुधे संसक्तः सततं मुदा ॥
तस्य त्रस्तौ च तथैव संसक्तौ सततं मुदा । सुरतौ च न विरतौ रतिशास्त्रविशारदौ ॥
पतिविच्छेदसंतापं विनहौ सा रतिर्मुदा । प्राप्य रत्नमपहृतं कः क्षणं त्यक्तुमुत्सहेत् ॥
इत्येवं कथितं सर्वं रतिसंतापकारणम् । शृङ्गारं शक्तिशिवयोरगुलं शृणु राधिके ॥
शृण्वता कर्णपीयूषं परमाश्चर्यमीप्सितम् । सर्वसंतापहरणं सुखदं पुण्यदं शुभम् ॥ २० ॥
यसञ्च शुरगेहे स पार्वत्या सह शंकरः । तदनुज्ञा समादाय क्रीडापं प्रययौ यनम् ॥
रत्नम्यन्दनमारुह्य रत्नसारपरिच्छदम् । रत्नसारेण खचितं रचितं विचरुर्मया ॥
घातशृङ्गे सुवसने मलये गन्धमादने । नन्दने पुष्पमद्रे च पारिमद्रे च मद्रेके ॥ २१ ॥
पुलिन्दे च फलिन्दे च पुण्ड्रे विण्डारकेऽन्धके । वने वनेऽतिरम्ये च सागराणां तटे तटे ॥
निकटेऽस्तगिरेः पार्श्वे वटमूले मनोहरे । चकार वरुणां यत्र परित्यज्य सतीं शिवम् ॥
नानास्थानेषु रहति पशुपतिविवर्धिते । ययामनोरथंगाभी स रेमे वामया सह ॥ २२ ॥

यत्र शवं नीत्वा बभ्राम घरणीतलम् । तत्सर्वं दर्शयामास सतीं शंभुर्मुदाऽन्वितः ॥
 कृत्वा विहारं सुचिरं न पूर्णं मानसं तथोः । महाशृङ्गारभारेभे सहस्राब्दं जगत्पिता ॥
 मायातीतोऽतिमायेशो मायासक्तः स्वमायया । न काळं बुबुधे योगी सुखेन कालकारकः
 शक्तिशक्तिमतोस्तत्र न बभूव पारिश्रमः । जहतोः सर्वसंतापमन्योन्यविरहोद्भवम् ॥१०॥
 सुखसंसक्तमनसोः पुलकाच्चितगात्रयोः । कामबाणमूर्छितयोः पुष्पशय्याशयानयोः ॥
 नम्रयोः सुखसंमोगाद्रतिशास्त्रविधित्तयोः । नखदन्तप्रहारैश्च क्षतविसर्तदेहयोः ॥१२॥
 चन्दनागुरुकरतूरीसिन्दूरविन्दुलितयोः । निबद्धकेशकवरीश्लययोश्छिन्नमाख्ययोः ॥१३॥
 वसनानां नूपुराणां कङ्कणानां च सुन्दरि । वलयानां कुण्डलानां शब्दैः क्रीडां प्रकुर्वतोः
 पुष्पतल्पं दलितयोर्बोष्पोत्कर्षं च बिभ्रतोः । तेजसा समयोः शश्वत्क्रीडया कौतुकेन च
 भारेण विश्वभरयोर्माराक्रान्ता वसुंधरा । सा विदीर्णा चकम्पे च सशैलवनसागरा ॥
 तयोर्भरभराक्रान्तधरायाश्च भरेण च । माराक्रान्तो हि शेषश्च तद्भारतोऽपि कच्छपः ॥
 कच्छपस्य भरेणैव सर्वाधाराः समीरणाः । महाविह्वलयुक्ताश्च सर्वपाणाश्च स्तम्भिताः
 स्तम्भितेषु समीरेषु त्रिलोका मयविह्वलाः । ब्रह्मादयः सुराः सर्वे वैकुण्ठं शरणं ययुः
 सर्वे निवेदनं चक्रुर्नारायणपदाम्बुजे । नारायणश्च भगवानुवाच कमलोद्भवम् ॥४०॥

नारायण उवाच—

शृङ्गारमहत्तमयो मविता नाधुना विधे । कालप्रयुक्तं कार्यं च सिद्धं तत्तमयोचितम् ॥
 पूर्णं वर्षसहस्रे च स्वेच्छया विरमिष्यति । शंभोः संभोगमिष्टं च को भेदं कर्तुमीश्वरः
 स्त्रीपुंसो रतिविच्छेदमुपायेन करोति यः । तस्य स्त्रीपुंसयोर्भेदो भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥
 यास्यन्ते कालसूत्रे च वर्षलक्षं स पातकी । अदज्ञानो नष्टकीर्तिरलक्ष्मीको भवेद्विह ॥
 रम्भायुक्तं शक्रमिमं चकार विरतं रतौ । महामुनीन्द्रो दुर्वोसास्तरस्त्रीभेदो बभूव ह ॥
 पुनरन्यां स संप्राप्य निषेधं शूलपाणिनम् । दिव्यवर्षसहस्रं च विजहौ विरहज्वरम् ॥
 रोहिणीसहितं चन्द्रं चकार विरतं रतौ । महर्षिर्गीतमस्तस्य स्त्रीविच्छेदो बभूव ह ॥
 पुनः शिवं समाराध्य प्राप्याहल्यां च पुष्करे । दिव्यवर्षसहस्रं च विजहौ विरहज्वरम्
 मुनिः स्वमार्धासंसृक्ते दिवसे निर्जने वने । ब्रह्माण्डकमुतं नीत्वा चकार विरतं रथा ॥
 बभूव पुत्रविच्छेदस्तस्य वरुणान्तरे पुनः । शिवं निषेधं संप्राप्य पुत्रं तत्पानं विह्वयम्
 हरिश्चन्द्रो हालङ्गिः च वृषल्या सह संयुतम् । वारयामास निश्चेष्टं निर्जने तत्फलं शृणु
 अष्टं धीराजयचित्तेभ्यस्तं चकारावलीलया । विधापित्रो महर्षिश्च ताडयामास तं पुरा

ततः शिवं समाराध्य दातारं सर्वसंपदाम् । सद्यो जगाम वैकुण्ठं सगणो मम मन्दिरम्
अनामिलं द्विजश्रेष्ठं वृषल्या सह संयुतम् । न भिया वारयामासुः सुरास्तं चापि केचन
निपन्ने कर्मभोगे च समद्भक्तो मुमोच ह । मनामस्मृतिमात्रेण चाऽऽजगाम ममाऽऽद्यम्
सर्वं निपेक्षसाध्यं च निपेक्षो बलवान्विधे । निपेक्षकलदाताऽहं निपेक्षः केन वार्यते ॥
दिव्यं वर्षसहस्रं च शंभोः संभोगकर्म तत् । निपेक्षकलदातुस्तु निपेक्षकलसंचयम् ॥
पूर्णे वर्षसहस्रे च गत्वा तत्र भँहे-धरः । येन वीर्यं पतेद्भूमौ तत्कारिष्यति निश्चितम् ॥
तत्र वीर्यं च भविता स्कन्दको मक्तनारकः । सदा भद्रस्वरूपोऽहं मयं किं वो मयि स्थिते
अधुना त्वं गृहे गच्छ भगवन्स्वगणैः सह । करोतु शंभुः संभोगं पार्वत्या सह निर्जने
इत्युक्त्वा कमलाकान्तः शीघ्रं स्वान्तःपुरं गौ । स्वालयं प्रययुर्देवाः शिवः स्वस्थो रतौ रतः

नारायण उवाच—

इत्युक्त्वा राक्षिकां कृष्णः सकटाक्षां च सस्मिताम् । जगाम चन्दनवनं निर्जने च तया सह
अनीव निर्जनं रम्यं वायुना सुरमीकृतम् । पुष्पोद्यानैः समाकीर्णं तत्र क्रीडां चकार ह
पुष्पतटसमाकीर्णं परपुष्टहृत्पुते । अमरध्वनिसंयुक्ते कामिनीना मनोहरे ॥ ६४ ॥
कृष्णसंभोगमात्रेण सुखसंमूर्छिता च सा । अनीव मूर्छितः कृष्णो रावाङ्गस्पर्शमाश्रितः
तत्पतुस्तत्र संयुक्तौ राधा-रासेधरौ मुने । अनीव रतिनिधेशो किं मूयः श्रोतुमिच्छामि
इत्येवं मङ्गलं कर्म यः शृणोति समाहितः । कदापि ह्यनुविच्छेदो न भवेत्तस्य नारदा ॥
महाशोकार्णवे मग्नो भेदे पुत्रकलत्रयोः । भद्रत्याना च बन्धूनां मासं ध्रुत्वा लभेद्भुवम्

सुत उवाच—

इत्युक्त्वा धर्मपुत्रश्च विरराम महामुनिः । पुनः संप्रष्टुभारेभे देवर्षिः कान्तुतान्वितः ॥

इति धीव्रसं महा० श्रीकृष्णमन्मथ० नारदना० महत्त्ववर्गं

नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

अथ क्रीडान्तरे राधा किं पश्येत् हरिं विभुम् । वा कथां कथयामास कथयता करगान्निधे

नारायण उवाच—

उत्पाय सुखसंभोगाद्रायां कृत्वा पुरो हरिः । उवाप्त मलयद्रोणीं वटमूले मनोहरे ॥ २ ॥

राधा तं परिपमच्छ सरितं सुमनोहरम् । दर्पभङ्गं वज्रभूतो निगूढं श्रुतिसुन्दरम् ॥ ३ ॥

राधिकोवाच—

श्रुतं यशः शूलभूतो दर्पभङ्गश्च दैवतः । पार्वत्या दर्पभङ्गश्च विवाहश्च तयोरहो ॥ ४ ॥

अधुना श्रोतुमिच्छामि दर्पभङ्गं हरेर्हरे । शोषाणां च कथमेव वद व्यस्य जगद्गुरो ॥ ५ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

दर्पभङ्गं सुरपतेऽस्मि लोकेषु विश्रुतम् । कर्णशृण्वमतुलं सुन्दरं शृणु सुन्दरि ॥ ६ ॥

पुरा शतमखो दर्पांश्कृत्वा शतमस्तान्मुदा । बभूव सर्वदेवानामध्यक्षः संपदा युतः ॥ ७ ॥

दिने दिने तदैश्वर्यं वर्धते तपसां फलात् । दीप्तां तं कारयामास सिद्धमन्त्रं बृहस्पतिः ॥

स जनाय महामन्त्रं पुष्करे शतवत्सरम् । बभूव मन्त्रसिद्धश्च परिपूर्णमनोरथः ॥ ९ ॥

ब्रह्मस्वरूपां प्रकृतिं संपन्मूढो न मन्यते । सा तं शशाप स्वगुरोः शापं लेभेऽतिकोपतः ॥

एकदा प्रकृतेः शापाद्वतवृद्धिः स्वसंसदि । गुरुं दृष्ट्वा समुत्थाय न ननाम मदान्वितः ॥

बृहस्पतिस्ततः कोषानोवाप्त गृहमाययौ । न तस्यौ तारकाम्बाशे तपसे काननं ययौ ॥

उवाच मनसा दीनो यातु संपद्वरेरिति । अथ शक्रो मतिं प्राप्य क गतोऽतो मदीश्वरः ॥

इत्युक्त्वा वेगतः पीठाज्जगाम तारकान्तिकम् । प्रणम्य मातरं भक्त्या नतस्कन्धः पुटाललिः

सर्वं निवेदनं कृत्वा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः । पुत्रस्य रोदनं दृष्ट्वा रुरोद तारका भृशम् ॥ ११ ॥

वत्स गच्छ गृहं नैव गुरुं द्रक्ष्यसि सांप्रतम् । दुर्दिनान्ते गुरुं प्राप्य पुनर्लक्ष्मीमवाप्स्यासि ॥

अधुना कर्मणां भोगं मुञ्क्ष्व मूढ दुराशय । दुर्दिने स्वर्गुरो रोपः सुदिने परितोषणम् ॥

सुदिनं दुर्दिनं शक्र कारणं सुखदुःखयोः । इत्युक्त्वा तारका देवी विरराम प्रतिस्रता ॥

जगाम शक्रः स्नानार्थं स्वर्णदीं सुमनोहराम् । ददर्श तत्र रुचिरां मार्जनीं च नितम्बिनीम्

सस्मितो सकटाक्षां तामहल्यां गौतमप्रियाम् । दृष्ट्वा च विपुलश्रोणीं स्तनयुग्मं मनोहरम्

स तस्याः शक्रः संपश्यन्मुमोह काममोहितः । पुनः सचेतनां प्राप्य विहाय स्नानमीधरि

मूर्तिं विधाय तद्भर्तुस्तत्समीपं जगाम ह । गत्वा तु स्निग्धवस्त्रा तां समाकृष्य स्मरानुरः

चकार विविधं तत्र शृङ्गारं सुमनोहरम् । मूर्च्छां संप्राप कामेन तन्त्रां च मुनिकामिनी ॥

निश्चेष्टा सुखसंभोगाल्लिखेष्टदशाधिपः । एतस्मिन्ननरे तप्त्वा समागत्य मुनीश्वरः ॥

ददर्श गेहे मिथुनं मैथुने च रतं प्रिये । दृष्ट्वा चुकोः स मुनिर्जलज्जिव हताशनः ॥ २१ ॥

विज्ञानेनातिरोषेण बभूज सुरतिक्षणम् । शक्रः स चेतनां प्राप्य दृष्ट्वा च मुनिपुंगवम् ॥
कालस्वरूपं प्राप्तेन दधार चरणांभुजम् । कोपरक्तास्यनयनो देवं पादान्तं मिया ॥
उवाच नीतिवचनं गौतमः शरणागतम् ॥ २७ ॥

गौतम उवाच--

धिकृ त्वामिन्द्र सुरश्रेष्ठ कदयपात्मज पण्डित ॥ २८ ॥
प्रपौत्र जगतां सद्युर्बुद्धिस्ते कथमीदृशी । मातामहः स्वयं दक्षोऽविर्तिर्माता पतिप्रता ॥
कर्मसाध्यः स्वभावश्च कुलधर्म प्रवायते । वेदं विज्ञाय ज्ञानी त्वं योनिदुग्धोऽसि कर्मणा ॥
योनीनां च सहस्रं च तप गोत्रे भवत्विह । पूर्णवर्षं च सततं योनिगन्धं त्वमाप्नुहि ॥ २९ ॥
ततः सूर्यं समाराध्य योनिश्चक्षुर्भविष्यति । मम प्राणेश्वरी दुष्टा येन मूढ त्वया कृता ॥
मच्छापेन गुरोः कोपाद्भ्रष्टधीर्वै संपतम् । गुरोरपेक्षया मूढ प्राणा नापहतास्तव ॥
तेजस्विनोऽतिवन्धोर्मे बन्धुभेदमिया सुर । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ देवेन्द्र गच्छ वरस स्वमन्दिरम् ॥
शुमाशुभं च यत्किञ्चित्सर्वं कर्मेन्द्रवं भवेत् । महामुनीन्द्रवचनाद्गतः शकश्च पुष्करम् ॥
लकाराऽऽराधनं भक्त्या नैष्कृत्यं च चकार ह । पादानतामहस्यां तामुवाच मुनिपुंगवः
वनं गत्वा चिरं तिष्ठ विधाय मूर्तिमदमनः । अकामां चकमे शक्रः सर्वं जानाम्यहं मिये ॥
तथा च [अपि] परमोग्या मे न च मोग्या प्रनाधमे । परवीर्यं यदुदरे कामतोऽकामतोऽपि या
अहस्ये याति दैवेन तदुपायं निशामय । अकामतो न दुष्टा सा प्रायश्चित्तेन शुध्यति ॥
काममोगेन त्याज्या सा कर्ममोगेन शुध्यति । पितृपाके दैवपाके पूनायां नाधिकारिणी
षष्टिवर्षसहस्राणि कालसूत्रं प्रयाति सा । षष्टिवर्षसहस्राणि क्षयं कृत्वा स्वकर्मणः ॥
स्वामिनो वचनात्सा तु प्रणम्य स्वामिनं मिया । नाय नापेति कुर्वन्ती रुदन्ती वनमाप सा
षष्टिवर्षसहस्राणि मुक्त्वा भोगं मुनिमिया । श्रीरामचरणस्पर्शात्सद्यः शुद्धा बभूव ह ॥
त्रैलोक्यमोहनं रूपं विधाय मुनिकामिनी । जगाम गौतमाम्बाशं मुनिः संप्राप्य [प] सुन्दरीम्
अथ शकस्य वृत्तान्तं परमं शृणु सुन्दरि । पापघ्नं पुण्यवीनं तत्तत्स्यस्य कथयामि ते ॥ ३० ॥
एकदा च गुरोः कोपात्प्रकृतेरवहेलनात् । ब्रह्महत्या बज्रमृतो बभूव हतचेतसः ॥ ३१ ॥
शकस्यकगुरुर्दैवप्रस्तो दैत्यनिर्षाडितः । नगाम शरणं भीतो ब्रह्माणं जगतां गुरुम् ॥
तदाज्ञया विधरूपं चकार च पुरोहितम् । बभूव तत्र विधस्तो देवादबुद्धिहतो हरिः ॥
दैत्यदौहित्रस्य मावं विज्ञाय च विचक्षणः । प्रविच्छेद शिरस्तस्य तीक्ष्णनागेन खीलया
विधरूपपिता त्वष्टा श्रुत्वा सद्यन्मुखो ह । इन्द्रशत्रो विवर्षावेत्युक्त्वा यत्नं चकार ह-

यज्ञकुण्डात्समुत्तस्थौ घृत्रो नाम महामुरः । चकार निग्रहं कोषादिवानामवलीलया ॥
 शक्तो महामुनेरस्थनां वज्रं कृत्वा सुदारुणम् । जघान घृत्रं देवानां कण्ठकं दैत्यमर्दनः ॥
 ब्रह्महत्या शुनासीरं दुद्राव हतचेतनम् । रक्तवस्त्रपरीधाना वैदूर्यविषघारिणी ॥ ५३ ॥
 सप्ततालप्रमाणा सा शुष्ककण्ठोष्ठतालुका । ईषाप्रमाणदशना महामीतं चकार तम् ॥
 धावन्तं परि[मनु]धावन्ती बलिष्ठा हतचेतनम् । खड्गहस्ता दयाहीना वेगेन परिधावति
 इन्द्रो दृष्ट्वा च तां घोरां स्मारं स्मारं गुरोः पदम् । विवेश मानससरो मृणालसूक्ष्मसूत्रतः ॥
 तत्र गन्तुं न शक्ता सा ब्रह्मणः शायकारणात् । सा तस्थौ बटशाखायां सरसस्तटसंनिधौ
 अथात्र नहुषो भूषल्लोकेशो बभूव ह । स यथाचे शचीं देवान्बलिष्ठो दुर्बलानपि ॥
 शचीं श्रुत्वा महामीता तारकां शरणं ययौ । तारा निर्भर्त्स्य स्वपतिं मृत्युपत्नीं ररस च
 शचीमाश्वास्य स गुरुर्जगाम तत्सरो मुदा । आजुहाव शुनासीरं कातरं हतचेतनम् ॥

बृहस्पतिरुवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे वत्स मयं । किं ते मयि स्थिते । त्वदीश्वरं स्वरेणैव निशामय मयं त्यज
 स्वरं बृहस्पतेर्ज्ञात्वा सर्वसिद्धीश्वरो हरिः । सूक्ष्मरूपं परित्यज्य स्वरूपं च दधार सः ॥
 उत्थाय सद्यः संप्रान्तो गुरुं तं सूर्यवर्चसम् । दृष्ट्वा ननाम संप्रीत्या संप्रीतं त्यक्तकोपकम् ॥
 पादाम्बुजे निपतितं रुदन्तं मयाविह्वलम् । निधाय वक्षसि प्रेम्णा रुरोद प्रेमविह्वलः ॥
 रुदन्तं वावपतिं तुष्टं तुष्टाव त्रिविश्वेश्वरः । पुटाञ्जलिः पुलकितो भक्तिमन्त्रात्मकधरः ॥

इन्द्र उवाच—

क्षमस्व भगवन्दोषं कृपां कुरु कृपानिधे । मृत्यापराधं सततं न गृह्णाति सदीश्वरः ॥
 स्वमार्यासु स्वशिष्येषु स्वभृत्येषु सुतेषु च । दुर्बलः सन्नलो वाऽपि को दण्डं कर्तुमक्षमः ॥
 त्रिषु कोटिषु देवेषु देवकोऽहमपण्डितः । त्वत्प्रसादात्सुरश्रेष्ठ कृपया वर्धितस्त्वया ॥
 संहर्तुमीशस्त्वं सर्वमहं को वाऽपि कीदृवत् । स्वयं विधातुः पौत्रश्च पुनः स्रष्टुं स्वयं क्षमः ॥
 इति तस्य स्तब्धं श्रुत्वा परितुष्टो गुरुः स्वयम् । उवाच वचनं प्रीत्या प्रसन्नवदनेक्षणः ॥

गुरुरुवाच—

स्थितो भव महामाग निश्चलां कमलां लभ । संप्राप्य परमैश्वर्यं पूर्वस्माच्च चतुर्गुणम् ॥
 गच्छामरावर्ती वत्स राज्यं कुरु पुरंदर । हतशत्रुर्मत्प्रसादाद्गत्वा पश्य शचीं सतीम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा स गुरुः सशिष्यो गन्तुमुद्यतः । ददर्श पुरतो घोरां ब्रह्महत्यां सुदुःसहाम् ॥
 दृष्ट्वा शक्तो महामीतस्तं गुरुं शरणं ययौ । बृहस्पतिर्महामीतः सस्मार मधुसूदनम् ॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र वाग्मभूवाशरीरिणी । स्वल्पाक्षरा च बह्वर्था तां शुश्राव बृहस्पतिः ॥
 संसारविजयं नाम सर्वाशुभविनाशनम् । राघिकाकवचं दत्त्वा शिष्यं रक्षाधुनेति च ॥
 तदा त्वत्कवचं दत्त्वा शिष्याय शिष्यवत्सलः । चकार मस्मत्तात्तां च हुंकारेणैव लीलया ॥
 तदा शिष्यं गृहीत्वा च गत्वा ताममरावतीम् । ददर्श च्छिलमशं च शत्रुणा वचनाद्गुरोः ॥
 भर्तुरागमनं श्रुत्वा शचीं संहृष्टमानसा । प्रणम्य च गुरुं भक्त्या स्वकान्तं प्रणनाम सा ॥
 श्रुत्वाऽऽगमनमिन्द्रस्य समाजम्भुः सुराः प्रिये । ऋषयो मुनयश्चैव हर्षगद्गदमानसाः ॥
 योजयामास सत्कारं निर्मातुममरावतीम् । पूर्णमब्जदशतं शिल्पी निर्ममे रुचिरां पुरीम् ॥
 नानारत्नविचित्रादद्यां मणिरत्नेन्द्रनिर्मिताम् । मनोहरां निरुपमां न हि तुष्टो यया हरिः
 विश्वकर्मा गृहं गन्तुं न शशाक विनाऽऽज्ञया । परमोद्विग्नचित्तश्च ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥
 विज्ञाय तदमिप्रायं तमुवाच विधिः स्वयम् । तव कर्मक्षयादेव तावच्छो भवितेति च ॥
 श्रुत्वा तद्वचनं कारुः शीघ्रं प्रापामरावतीम् । ब्रह्मा जगाम वैकुण्ठं प्रणम्योवाच मातरम्
 हरिर्ब्रह्माणमाश्वास्य प्रस्थाप्य स्वगृहं च तम् । विप्ररूपं सप्तास्थाय चाऽऽनगामामरावतीम्
 दण्डी छत्री शुक्लवासा विभ्रत्तिलकमुज्ज्वलम् । अतिस्वर्गः शुक्लदन्तः सरितः सुमनोहरः ॥
 वयसाऽतिशिर्षुर्बुद्ध्या ज्ञानवृद्धाद्विचक्षणः । स्वयं विधातुर्धाता च दाता च सर्वसंपदाम् ॥
 इन्द्रद्वारे समुत्तिष्ठन्द्वास्पालमुवाच ह । ब्रूहिदं ब्राह्मणो द्वारे शीघ्रं त्वां द्रष्टुमागतः ॥
 इत्येवं वचनं श्रुत्वा द्वारि ज्ञानं चकार तम् । स च शीघ्रं समागम्य ददर्श ब्राह्मणार्भकम् ॥
 बालकानां बालिकानां समूहैः परिवेष्टितम् । हसद्भिश्च महोत्साहात्सस्मितं तेजसाऽन्वितम्
 प्रणनाम हरिर्भक्त्या तं हरिं शिशुरुपिणम् । आशिषं युयुजे प्रीत्या तं हरिर्भक्तवत्सलः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा शक्रः पूजां चकार तम् । पप्रच्छाऽऽगमनं कस्माद्देति विप्रबालकम् ॥
 इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच द्विजार्भकः । मेघगम्भीरया वाचा बृहत्प्रतिगुरोर्गुरुः ॥९३॥

ब्राह्मण उवाच—

समागतोऽहं त्वां द्रष्टुं प्रष्टुं वचनमीप्सितम् । चित्रं नगरनिर्माणं समाकर्ण्यद्भुतं हरे ॥
 कतिवर्षं च निर्माणं भवान्तंकल्पितो यथा । कतिचित्तां विश्वकर्मा निर्माणं वा कारिष्यति ॥
 एवंभूतं च निर्माणं न वेनेन्द्रेण निर्मितम् । नैवाविधमुनिर्माणे विश्वकर्मा परः समः ॥
 बालकस्य वनः श्रुत्वा जहास स सुरेश्वरः । संपन्मदातिमत्तश्च पुनः पप्रच्छ न लजम् ॥
 कतीन्द्राणां समूहस्य त्वया दृष्टः श्रुतोऽपवा । विश्वकर्मा कतिविषस्तं मे ब्रूहि शिशोऽधुना ॥
 शक्रस्य वचनं श्रुत्वा प्रहस्य विप्रबालकः । तमुवाच श्रुतिमुखं पीयूषसदृशं वचः ॥

ब्राह्मण उवाच—

जानामि कस्यपि तात तव तातं प्रणापतिम् । गुनिं मरीचिनामानं तत्तातं च तपोनिधिम्

नामिषञ्जोद्धवं विष्णोः स्तुत्वा तं विधिमध्वरम् । रक्षितारं च तं विष्णुं परं सत्त्वगुणान्वितम्
 एकार्णवं च प्रलयं सत्त्वशून्यं भयानकम् । सृष्टिं कतिविधा शक्रवरुणं कतिविधं ध्रुवम् ॥
 ब्रह्माण्डं च कतिविधं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् । ब्रह्माण्डेषु कतिविधानिन्द्रान्को गन्तुमश्वरः ॥
 यदि संख्याऽस्ति रेणूनां घराया च सुराधिप । तथाऽपि संख्या शक्राणां नास्त्वेवेति विदुर्बुधाः
 शक्रस्याऽऽयुश्चाधिकारो युगानामेकसप्ततिः । अष्टाविंशतिशक्राणां पतनेऽहर्निशं विधे ॥
 विधेरष्टोत्तरशतभायुरेवं प्रमाणतः । सुरेन्द्राणां च का संख्या नास्ति संख्या विधेरपि ॥
 ब्रह्माण्डसंख्या यत्र क्व ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । महाविष्णोर्लोमकूपोद्भवे तोये सुनिर्मले ॥
 ब्रह्माण्डेऽस्ति यथा नौका भवतोये च कृत्रिमा । एवं लोभनः प्रमाणेन ब्रह्माण्डाः सन्त्य-
 संख्याकाः ॥ ८ ॥

ब्रह्माण्डे च कतिविधाः सुराः सन्त्येव त्वत्समाः । एतस्मिन्नन्तरे तत्र ददर्श पुरुषोत्तमः ॥
 पिपीलिकासमूहं च व्यायतं धनुषा शतम् । क्रमशस्तान्संनिरीक्ष्य जहासोच्चैर्द्विजार्भकः ॥
 नोवाच किंचिन्मौनी च गम्भीरः सागरो यथा । दृष्ट्वा हास्यं विप्रचटोर्गोपां श्रुत्वाऽतिविस्मितः
 पप्रच्छ च पुनर्विप्रं शुष्ककण्ठोष्ठतालुकः ॥ ११ ॥

इन्द्र उवाच—

वयं हससि विप्रेन्द्र मा शीघ्रं कारणं वद । त्वं वा को मायया च्छन्नः शिशुरूपी गुणार्णवः
 इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच द्विजार्भकः । आध्यात्मिकं नीतिसारं ज्ञानबीजं परं वचः ॥

ब्राह्मण उवाच—

दृष्टः पिपीलिकासंघो हेतुरस्य निगूढकः । मा मा पृच्छ शोकबीजं तव चाज्ञानकारणम् ॥
 सांसारिकाणां संसारवृक्षमूलनिकृन्तनम् । अज्ञानतमसि च्छन्नं ज्ञानदीपमनुत्तमम् ॥ १२ ॥
 निगूढं सर्ववेदेषु सिद्धानामपि सुर्लभम् । योगिना प्राणतुल्यं च मूढाहंकारभजनम् ॥
 इत्युक्त्वा तत्र संतस्थौ सस्मितो द्विजपुंगवः । पुनः पप्रच्छ शक्रस्तं शुष्ककण्ठोष्ठतालुकः ॥

शक्र उवाच—

ब्रूहि विप्रचटो शीघ्रं ज्ञानदीपं पुरातनम् । न जानामि शिशुः कस्त्वं ज्ञानराशिः स्वमूर्तिमान्
 इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा विप्ररूपी जनार्दनः । ज्ञानं भाषितुमारभे योगीन्द्राणां सुदुर्लभम् ॥

ब्राह्मण उवाच—

दृष्टः पिपीलिकासंघ एकैकैः क्रमशो मया । सर्वे स्वकर्मणा शक्र शक्रीभूताः सुरालये ॥
 अधुना कर्मणा सर्वे क्रमशो भूतजन्मनाम् । अतीतकाले संप्राप्ता भूतजार्ति पिपीलिकाम् ॥

कर्मणा जीविनो यान्ति वैकुण्ठं च निरामयम् । कर्मणा ब्रह्मलोकं च शिवलोकं च कर्मणा ॥
 स्वर्गः स्वर्गसमाप्त्यानं पातालं च स्वकर्मणा । कर्मणा नरकं घोरं स्वात्मदुःखेकारणम् ॥
 कर्मणा सूक्रीरर्गं कर्मणा क्षुद्रजीवनम् । कर्मणा पशुपत्नीनां कर्मणा पत्नियोषिताम् ॥
 कर्मणा कीटयोनिं च वृक्षत्वं च स्वकर्मणा । स्वकर्मणा सुखी दुःखी सेव्यः सेवक एव च ॥
 कर्मणा ब्राह्मणत्वं च दैवं चापि स्वकर्मणा । स्वकर्मणा च भेतत्वं ब्रह्मत्वं च स्वकर्मणा ॥
 कर्मणा शिबिकारोहो राजेन्द्रश्च स्वकर्मणा । कर्मणा व्यावियुक्तश्च कर्मणैवातिमुन्दरः ॥
 कर्मणा स्वाह्नह्रीनश्च स्वाह्नवृद्धश्च कर्मणा । विधाता कर्मसूत्रेण फलदाता च जीविनाम् ॥
 कर्म स्वभावसाध्यं च स्वभावोऽभ्यासजीवकः । इत्येवं कथितं सर्वमाध्यात्मिकपरं वचः ॥
 सुखदं पुण्यदं सारं नरकार्णवतारकम् । संसारं स्वप्नवासर्वं देवेन्द्र सचराचरम् ॥ १३० ॥
 मृत्युश्च मस्तकस्यायी सर्वेषां कालयोगतः । जलबुद्बुदवत्सर्वं जीविनां च शुभाशुभम् ॥
 शक शश्वद्भ्रमत्येव नाऽऽविष्टस्तत्र पण्डितः । इत्येवमुक्त्वा विप्रश्च तत्र तस्थौ च सस्मितः ॥
 विस्मितास्त्रिदशाध्यक्षो नाऽऽत्मानं बहु मन्यते । एतस्मिन्नन्तरे शीघ्रमाजगाम मुनीश्वरः ॥
 अतिवृद्धो महायोगी ज्ञानेन वयसा महान् । कृष्णजिनी जटाधारी मिश्रचित्तः फुल्लम् ॥
 वसःस्थले रोमचक्रं विपतिं मस्तके कटम् । स्थितं सर्वं मध्यदेशे किञ्चिदुत्पाटितं स्फुटम् ॥
 समागत्य द्वयोर्मध्ये तस्थौ स्थाणुवदेव सः । महेन्द्रो ब्राह्मणं दृष्ट्वा प्रणनाम मुदाऽन्वितः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा पूजयामास भक्तिनः । प्रपच्छ कुशलं विप्रं चकार विनयं परम् ॥
 तुष्टावातिथिमात्रेण मुदा सादरपूर्वकम् । विप्रार्भकस्तेन सार्धं संपापां च चकार सः ॥
 स्ववाञ्छितं परं प्राह सर्वं विनयपूर्वकम् ॥ ३८ ॥

वाल्मकि उवाच—

कुतस्त्वमागतो विप्र किन्नाम भवतो वद । को वाऽत्राऽऽगमने हेतुर्निवासः कुत्र तेऽधुना
 कटे कथं मस्तके ते लोमचक्रं च वससि । अत्युन्नतं मध्यदेशे किञ्चिदुत्पाटितं मुने ॥
 मां चेत्कृपाऽस्ति ते विप्र सर्वं संन्यस्य कथ्यताम् । अत्यद्भुतमिदं सर्वं श्रोतुं कौतूहलं मम ॥
 स शिशोर्वचनं श्रुत्वा तमुवाच महापुनिः । सर्वं स्वकीयवृत्तान्तं शक्यं पुरतो मुदा ॥

मुनिरुवाच—

अस्यायुषा मया विप्र कुत्रापि न कृता गृहाः । न विवाहश्चोपजीव्यं भिक्षोपजीविनाऽधुना ॥
 लोमशेति च मन्नाम हेतुर्विप्रस्य दर्शनम् । वर्षगानपशान्त्यर्थं मस्तकस्थं कटं मम ॥ ४४ ॥
 वसःस्थलास्थितं रोमचक्रं तत्कारणं दृष्ट्वा । सांसारिकाणां मयदं विवेकजननं परम् ॥

आयुःसंख्याप्रमाणं मे लोमचक्रं च वक्षसि । शकैकपतने विप्र लोमैकोत्पाटनं मम ॥
 उत्पाटितानि लोमानि तेन मध्ये स्थितानि च । ब्रह्मणो द्विपरार्धं च मम मृत्युर्निरूपितः
 असंख्यविषयो ब्रह्मन्मारिष्यन्ति मृता अपि । कलत्रेण च पुत्रेण गृहेण किं प्रयोजनम् ॥
 ब्रह्मणः पतने चक्षुर्निमेषश्च हरेर्भवेत् । तत्पादपद्ममनुलं चिन्तयामि निरन्तरम् ॥ ४९ ॥
 दुर्लभं श्रीहरेर्दास्यं भक्तिर्मुक्तेर्नारीयसी । स्वप्नवत्सर्वमैश्वर्यं तद्भक्तिव्यवधायकम् ॥ ५० ॥
 इदं मद्गुणा दत्तं शंभुना ज्ञानमुत्तमम् । विना भक्तिं न गृह्णामि सालोक्यादिचतुष्टयम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्जगाम शिवसंनिधिम् । शिशुरूपी हरिस्तत्रैवान्तर्धानं चकार ह ॥
 इन्द्रस्तु स्वप्नवद्दृष्ट्वा बभूव तत्र विस्मितः । तृष्णामात्रं च संपत्तौ नास्त्येव परमेश्वरे ॥
 विश्वकर्माणमानीय प्रियमुक्त्वा शतक्रतुः । दत्त्वा रत्नानि संपूज्य तं प्रस्थापितवान्गृहम् ॥
 सर्वं विन्यस्य पुत्रे च शरणं गन्तुमुद्यतः । शची राज्यश्रियं त्यक्त्वा विवेकी क्षयकामुकः
 दृष्ट्वा विवेकिनं कान्तं हृदयेन विदूयता । शची अगाम शोकार्ता संत्रस्ता शरणं गुरोः ॥
 सर्वं निवेदनं कृत्वा समानीय वृहस्पतिम् । बोधयामास शकं तं नीतिसारेण कामिनी ॥
 गुरुः शास्त्रविशेषं च दम्पतीरससंयुतम् । विधाय च स्वयं ग्रीत्या पाठयामास तं मुदा ॥
 नीतिशास्त्रं बहुविधं बोधयामास वाकपतिः । स चकार तदा राज्यं वृन्दावनविनोदिनि ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं शक्रदर्पविमोचनम् । साक्षाद्दृष्टो दर्पमहो नन्दयज्ञे सुरेश्वरि ॥ ५१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० श्रीकृष्णरायासं०

शक्रदर्पमहो नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

=====

अथाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच--

कथितो भवता मह्यं दर्पमह्नः श्रुतो हरेः । दर्पमह्नं रवेश्वापि श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥

श्रीकृष्ण उवाच--

एकदैवोदयं कृत्वा रविरस्तं जगाम ह । पाली सुमाली दैत्येन्द्रो वीरि कर्तुं समुद्यतौ ॥
 महासंपन्नमोन्मतौ शंकरस्य वरेण च । तयोश्च प्रमया रात्रिर्न भवेदिति सुन्दरि ॥
 रष्टः सूर्यः स्वशूलेन तौ गघानावलीलया । पतितौ सूर्यशूलेन मूर्धितौ धरणीतले ॥ ४८ ॥
 भक्त्यापायं च विज्ञाय शंकरो भक्तवत्सलः । आगत्य जीवयामास महाज्ञानेन तौ विभुः
 तौ च नत्वा शिवं भक्त्या जगन्मुनिर्जगन्मन्दिरम् । दृष्ट्वा च महादेवः सूर्यं हन्तुं रुपा पञ्चल
 दृष्ट्वा संहारकर्तारं जिघांसन्तं हरं रविः । भिषा पलायमानश्च ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥

दुद्राव च महादेवो ब्रह्मणो निलयं रूपा । शूलमत्यर्यमुद्यम्य कालकाले विधेर्विधिः ॥
दृष्ट्वा ब्रह्मा हरं रुष्टं तुष्टाव परमेश्वरम् । चतुर्वक्त्रेण वेदोक्तस्तोत्रेण जगतां पतिः ॥ ९ ॥

ब्रह्मोवाच—

प्रसीद दक्षयज्ञेन सूर्यं मच्छरणागतम् । त्वयैव सृष्टः सृष्टेश्च समारम्भे जगद्गुरो ॥१०॥
आशुतोष महामाग प्रसीद भक्तवत्सल । कृपया च कृपासिन्धो रस रक्ष दिवाकरम् ॥
ब्रह्मस्वरूप भगवन्सृष्टिस्थित्यन्तकारण । स्वयं रविं विनिर्माय स्वयं संहर्तुमिच्छसि ॥
स्वयं ब्रह्मा स्वयं शेषो धर्मः सूर्यो हुताशनः । इन्द्रचन्द्रादयो देवास्त्वत्तो भीताः परात्पर
ऋषयो मुनयश्चैव त्वां निषेव्य तपोधनाः । तपसां फलदाता त्वं तपस्त्वं तपसां फलम् ॥
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्मा तं सूर्यमानीय भक्तितः । प्रीत्या समर्पयामास शंकरे दीनवत्सले ॥
शंभुस्तमाश्रितं कृत्वा विधिं नत्वा जगद्विधिः । प्रसन्नवदनः श्रीमानालयं प्रययौ मुदा ॥
इति धातुकृतं स्तोत्रं संकटे यः पठेन्नरः । यथात्प्रमुच्यते भीतो बद्धो मुच्येत बन्धनात् ॥
राजद्वारे इमशाने च मग्नपोने महार्णवे । स्तोत्रस्मरणमत्रेण मुच्यते नात्र संशयः ॥१८॥
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मख० नारदन० श्रीकृष्णरावासं० सूर्यदर्शनम्नो

नामाष्टत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

अथैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

सूर्यः प्रणम्य ब्रह्माणं मुदा युक्तस्तदाज्ञया । चकार विनयं प्रीत्या तेनस्वी त्रिगुणात्मकः ॥
अथ बह्नेरुपाख्याने सावधानं निशामय । गोपनीयं पुराणेषु कर्णपीयूषमुत्तमम् ॥ २ ॥
त्रैलोक्यं ममसात्कर्तुमेकदाग्निः समुद्यतः । शततालपमाणां तां शिखां कृत्वा भयानकाम् ॥
क्षुभितः कुपितश्चैव भृगोः शापस्य कारणान् । स्वं च तेनस्विनं मत्वा तुच्छं मत्वाऽन्यमात्मनः
एतस्मिन्नन्तरे विष्णुराजगभावश्रीलया । बहेस्तां दाहिकीं शक्तिं तां जहार पुरः स्थितः
मायया शिशुरूपी च तमुवाच जनार्दनः । सस्मितो विनयं कृत्वा भक्तिनम्रात्मकधरः ॥

शिशुरुवाच—

कथं सृष्टोऽसि भगवन्मवाग्नां कारणं वद । त्रैलोक्यं ममसात्कर्तुमुद्यतोऽसि निरर्षकम् ॥
त्वमेव भृगुणा शसो भृगोश्च दमनं कुरु । एवापराधात्रैलोक्यं मस्मीकर्तुं न चाहसि ॥

विश्वं च ब्रह्मणा सृष्टं तस्य पाता स्वयं हरिः । संहर्ता भगवान् रुद्र एवमेव क्रमो भवेत् ॥
 तत्कथं भस्मसात्कर्तुमीश्वरे शंकरे स्थिते । रक्षितारं हरिं जित्वा संहारं कुरु सत्वरम् ॥
 इत्युक्त्वा ब्राह्मणवटुः शरपत्रं पुरःस्थितम् । अतिशुष्कं करे धृत्वा दग्धं कर्तुं ददौ मुदा
 दृष्ट्वा शुष्केन्धनं वह्निर्लेलिहानो भयानकः । स वये शिखया विप्रं मेघेन शशिनं यथा ॥
 न च दग्धं शुष्कपत्रं लोमैकं च शिशोस्तथा । दृष्ट्वा मीढायुतो वह्निर्मिस्तब्धो हि शिशोः पुरः
 कृत्वा वह्नेर्दर्पमङ्गा परं वै श्रोतुमिच्छसि । नित्यनूतनमाख्यानं देवानां दर्पमोचनम् ॥

राधिकोवाच—

शेषाणां दर्पमङ्गं च क्रमेण कथय प्रभो । कथापविष्पनारां ते श्रुत्वा तृप्येत को भुवि ॥

नारायण उवाच—

राधिकावचनं श्रुत्वा सस्मितो भगवान्प्रभुः । कथा कथितुमारेभे श्रुत्वा रम्यां पुरातनीम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस० नारदना० अग्निदर्पमोचनं नामै-

कोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

दुर्वाससो दर्पमङ्गं कथयामि शृणु प्रिये । महामुनेर्योगिनश्च रुद्रांशस्याति तेजसः ॥१॥
 एकदा चाम्बरीवश्च कृत्वा च द्वादशीजितम् । पारणं कर्तुमारेभे भोजयित्वा द्विजान्बहून्
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र चाऽऽजगाम मुनिः स्वयम् । क्षुधार्तश्च तृपार्तश्च विष्णुवत्परायणः ॥
 मा भोजय महामागेत्प्रेवं स नृपमुक्तवान् । राजा भक्त्या ददौ तस्मै परमात्तं सुधोषणम्
 सकेशं पायसं दृष्ट्वा राजानं शप्नुमुद्यतः । जटा निकृत्य शिरसः स्थापयामास भूतले ॥
 जटामस्यात्समुद्भूतो ज्वलदग्निशिखोपमः । सप्ततालप्रमाणश्च पुरुषः प्रलथान्तकः ॥
 नृपश्चेष्टं स राजानं व्योपेन हस्तमुद्यतः । मयेन कम्बिताः सर्वे शुष्ककण्ठोष्ठतालुकाः ॥
 तस्मार च महाभीतो राजा मम पद्माम्बुजम् । सर्वग्निस्योऽशमः स्मृतिमात्राद्भव ह ॥
 एतस्मिन्नन्तरे चक्रं दुर्निवार्य मुदर्शनम् । तेजसा मम तुर्यं च कोटिसूर्यप्रभोपमम् ॥
 आविर्बभूव सहसा सभामध्ये च घूर्णितम् । निकृत्य कृत्यापुरुषं दुद्राव मुनिपुंगवम् ॥
 सशेल्साग्रा शृङ्खलाघनी भूमिमुत्तमाम् । आमायित्वा महीं सर्वा पुनर्दुद्राव तं मुनिम्
 घावन्तं मुक्तकेशं तं भीतं कातरमातुरम् । तेनमाऽऽच्छाद्य सूर्यं तं दीपिं कुर्वन्तगुतमाम्

कैलासं सप्तस्वर्गं च ब्रह्मलोकमनामयम् । विप्रेन्द्रो भ्रमणं कृत्वा यैकुण्ठं शरणं ययौ ॥
पादपद्मे पतन्तं च ददर्श विप्रपुंगवम् । कृपया च कृपासिन्धुर्देवौ विषाय निर्मथम् ॥
नारायणवरेणैव बभूव विज्वरो द्विजः । पुनर्ययौ हरिं स्तुत्वा नृपगेहं तदाज्ञया ॥१५॥
राजा मुनीन्द्रं संशप्य मोजयामास पायसम् । स्वयं च पारणां चक्रे सखीकः सहवान्धवः
राजानमाशिपं कृत्वा मुक्त्वा विप्रो गृहं ययौ । मया नियोजितं चक्रं भक्तानां रक्षणाय च
नश्यन्ति सर्वे प्रलये न मे भक्तः प्रणश्यति । सर्वे देवा मम प्राणा भक्ताः प्राणाधिक्यं मम ॥
त्वं च लक्ष्मीर्गहमाया सावित्री वा सरस्वती । ब्रह्मा शंभुरनन्तश्च धर्मश्च ब्राह्मणास्तथा ॥
गोपाक्षनाथ गोपाश्च सर्वे प्रियतमा मम । तेभ्यः प्रियाः परा भक्ताः प्रियो भक्ताश्च कश्चन
दत्त्वा सुदर्शनं चक्रं भक्तानां रक्षणाय च । तथाऽपि न प्रतीतिर्मे स्वयं द्रष्टुं प्रयामि तान्
दुर्वाससो दर्पमद्वः श्रुतो मत्तः सुरेश्वरि । आज्ञापय महाभागे किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

राधिकोवाच—

धन्वन्तरेर्दर्पमद्वं कथयस्व जगद्गुरो । पुराणे गोपक्षीयं च श्रोतुं कौतूहलं मम ॥२३॥

नारायण उवाच—

राधिकावचनं श्रुत्वा जहास मधुसूदनः । कथां कथितुमारेभे श्रुतिरम्यां पुरातनीम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० नारदना० दुर्वाससो दर्पमद्वो

नाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ९० ॥

अथैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

नारायणांशो भगवान्स्वयं धन्वन्तरिर्वहान् । पुरा समुद्रमयने समुत्तस्यौ महोदधेः ॥१॥
सर्ववैदेष्टु निष्णातो मन्त्रतन्त्राविशारदः । शिष्यो हि वैनतेयस्य शंकरस्योपशिष्यकः ॥
शिष्याणां च सहस्रेण गतः कैलासमीश्वरि । ददर्श तक्षकं मार्गे छेदिहानं भयानकम् ॥
लक्ष्मणैः परिवृतं शैलतुल्यं विपोल्वणम् । भोक्तुं कोपात्समागन्तमेवं दृष्ट्वा जहास च ॥
दम्भी धन्वन्तरेः शिष्यो घृत्वा तक्षकमुल्बणम् । मन्त्रेण जूम्भितं कृत्वा निर्विषं तं चकार ह
अमूल्यं मणिरत्नं च जहार मातकथियम् । करेण आभयित्वा च प्रेरयामास दूरतः
निक्षेप्य तक्षकस्तस्मै रुद्र मार्गे यथा मृतः । गणा निवेदनं चकुरुत्वा वामुक्तिर्निधिम् ॥
यासुकिस्तत्समाकर्ण्य प्रज्वलन्तीकोपतः । सर्पान्नस्थापयामासामहृष्यंश्चैव विपोल्वणान् ॥
सर्पसिनामणीनां च मुहुरान्ध विशारदन् । द्रोणशालीवकैर्दण्डशूढरीकचननवान् ॥९॥

सर्वे नागाः समाजमुद्येध घन्वन्तरिः खयम् । भयमापुः शिष्यगणा दृष्ट्वा नागानसंख्यकान्
नागानि श्वासवातेन सर्वे शिष्या मृता इव । निश्चेष्टा ज्ञानरहिता, शेरते धरणीतले ॥ ११ ॥
घन्वन्तरिश्च भगवान्प्रादुर्भवणेन च । जोषयामास शिष्याश्च मन्त्रेण च गुरुं स्मरन् ॥
चेतनां वारयित्वा च शिष्याणां च जगद्गुरुः । चकार जृम्भितं मन्यैः सर्पसंघं विषोत्खणम् ॥
सर्वे बभूवुर्निश्चेष्टा जृम्भितास्ते मृता इव । कोऽपि नाह ततो देवि वार्ता दातुं गणेषु च ॥
वासुकिर्बुधवे सर्वं सर्वज्ञः सर्वसंकटम् । आनुहाव जगद्गौरी भगिनी ज्ञानरूपिणीम् ॥

वासुकिरुवाच—

मनसे त्वं समागच्छ नागान् रक्षातिसंकटात् । जगन्त्रये महामागे पूजा तव भविष्यति ॥
वासुकेर्वचनं श्रुत्वा प्रहस्योवाच कन्यका । वाक्यं प्रीयुषतुर्यं च विनयावनतस्थिता ॥ १७ ॥

मनसोवाच—

नागेन्द्र शृणु मद्वाक्यं वास्यामि समरं प्रति । भद्रामर्द्धं देवसाध्यं करिष्यामि यथोचितम्
तं शत्रुं संहरिष्यामि लीलया समरस्थले । अहं यं निहनिष्यामि तं को राक्षसुर्माधुरः ॥
यदि ब्रह्मादयो देवाः समापान्ति रणस्थले । तथाऽपि तव शत्रुं च प्रजेष्यामि न संशयः
गुरोर्मे भगवाञ्ज्योषः सिद्धमन्त्रं च दत्तवान् । नारायणस्य जगतामीशस्य परमाद्भुतम् ॥
विमर्षि कवचं कण्ठे परं त्रैलोक्यमद्भुतम् । संसारं मम्मसात्कृत्वा पुनः स्रष्टुमहं समा ॥
शिष्याऽहं मन्त्रशास्त्रेषु शंभोर्भगवतः पुरा । महाज्ञानं दत्तवान्स मद्यं च कृपया विभुः ॥
शंभोश्च शिष्यो गरुडो गणयामि न तं ध्रुवम् । घन्वन्तरिस्तच्छिष्याणामेकः किं गणयामि तम्
इत्युवाच सा जगामैवा त्यक्त्वा नागगगान्तरा । प्रणम्य श्रीहरिं शंभुं शेषं च दृष्टमानसा
यत्र घन्वन्तरिर्देवः प्रसन्नवदनेक्षण । तत्राऽऽजगाम सा देवी कोपरच्छिन्ना रपा ॥
दृष्टिमात्रेण सर्पाश्च जीवयामास सुन्दरी । विपददृष्ट्वा शत्रुशिष्यासिन्धोर्वाश्च चरार ह ॥
घन्वन्तरिस्तु भगवान्मन्त्रशालविशारदः । मन्त्रेण यानं पृथ्वालोत्थापयितुमीश्वरः ॥
दृष्ट्वा घन्वन्तरिं देवी प्रहस्योवाच तत्परम् । वैदुष्यमर्थगुत्तां च साहंवातां सुरेश्वरी ॥

मनसोवाच—

मन्त्रार्थमन्त्रतिस्यं च मन्त्रमेदं महीपथम् । यद् जानासि किं सिद्ध शिष्योऽसि गरुडस्य च
अहं च वैदेवस्य शिष्यो शंभोश्च विभुतो । मुक्त्वा पादं मुपि मर्द्धं घन्वन्तरे दृष्ट्वा ॥ १८ ॥
इत्युवाच गरुडः पथं सपानीय जगत्प्रसुः । मन्त्रार्थवर्तिनं शृत्वा वैदुष्यापात योषतः ॥
दृष्ट्वाऽऽजगन् १८ प्रसुं १८ इति शिलोपमम् । घन्वन्तरिश्च नि धामैर्मममाजगार ह ॥

तच्च धन्वन्तरिर्दृष्ट्वा समन्त्रेणमुष्टिना । चकार निष्कलं मम तां महस्यावलीलया ॥
 देवी जग्राह शक्तिं च ग्रीष्मसूर्यसमप्रमाम् । मन्त्रसंवलितां कृत्वा प्रेरयामास तं रिपुम् ॥
 दृष्ट्वा जाज्वल्यमानां तां शक्तिं धन्वन्तरिः स्वयम् । विष्णुदत्तेन शूलेन समुच्चिच्छेद लीलया
 तां च शक्तिं वृथा दृष्ट्वा प्रजज्जालेश्वरी रुषा । जग्राह नागपाशं च घोरमव्यर्थमुल्लवणम् ॥
 नागलक्षसमायुक्तं सिद्धमन्त्रेण मन्त्रितम् । प्रेरयामास कोपेन कालान्तकसमप्रमम् ॥३८॥
 धन्वन्तरिर्नागपाशं दृष्ट्वा च सस्मितो मुदा । सस्मार गरुडं तूर्णमाजगाम खगेश्वरः ॥३९॥
 सर्पास्त्रमागतं दृष्ट्वा गरुडो हरिवाहनः । निषाय चञ्चुना शीघ्रं तुमुने क्षुधिताधिरम् ॥
 नागास्त्रं निष्कलं दृष्ट्वा कोपरक्केलणा मृशम् । जग्राह मस्ममुष्टिं च शिवदत्तां पुरा प्रिये ॥
 मस्ममुष्टिं मन्त्रपूतां दृष्ट्वा च प्रेरितां यथा । पक्षवातेन चिक्षेप शिष्यं पश्चान्निषाय च ॥
 निरस्तां मस्ममुष्टिं च दृष्ट्वा देवी चुकोप ह । जग्राह शूलमव्यर्थं हन्तुं धन्वन्तरिं स्वयम् ॥
 शिवदत्तं च शूलं च शतसूर्यसमप्रमम् । अध्यर्थशूलं लोकेषु प्रलयान्निस्तमप्रमम् ॥४४॥
 अथ ब्रह्मा तथा शंभुराजगाम रणाजिरम् । धन्वन्तरेश्च रक्षार्थं शमनार्थं खगस्य च ॥
 दृष्ट्वा शंभुं जगद्गौरी विधिं च जगतां पतिम् । भक्त्या ननाम तावेव निःशङ्का शूढधारिणी
 धन्वन्तरिश्च गरुडः प्रणनाम सुरेश्वरौ । तुष्टाव परया भक्त्या तौ च चक्रतुराशिपम् ॥
 उवाच ब्रह्मा मधुरं हितं धन्वन्तरिं मुदा । पूजार्थं मनसावाश्च लोकानां हितकाम्यया ॥

ब्रह्मोवाच—

धन्वन्तरे महामाग सर्वशास्त्रविशारद । रणं ते मनसा सार्धं न हि साम्यं च मे मतम् ॥
 शिवदत्तेन शूलेन दुर्निवार्येण सर्वतः । धैर्योक्त्यं मस्मसात्कर्तुं क्षमेयं त्रिदशेश्वरी ॥५०॥
 ध्यानं कौपुमशासोक्तं कृत्वा भक्त्या समाहितः । दत्त्वा षोडशोपचारं देव्याश्च कुरु पूजनम्
 आस्तीकोक्तेन स्तोत्रेण स्तवने कर्तुमर्हसि । परितुष्टा च मनसा वरं तुभ्यं प्रदास्यति ॥
 ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा चकारानुमतिं शिवः । वैनतेयश्च संप्रतित्या बोधयामास यत्नतः ॥
 एषां च वचनं ध्रुत्वा स्नात्वा शुचिरलंकृतः । विधिं पुरोहितं कृत्वा पूजां कर्तुं समुद्यतः

धन्वन्तरिरुवाच—

इहाऽऽगच्छ जगद्गौरी गृहाण मम पूजनम् । पूज्या त्वं त्रिषु लोकेषु पुरा । वदपक्ववक्त्रके ॥
 त्वया जितं जगत्सर्वं देवि विष्णुस्वरूपया । तेन तेऽस्त्रपयोगश्च न कृनो रणमपिषु ॥
 इत्युक्त्वा संयतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकं परः । गृहीत्वा शूलकुमुदं ध्यानं कर्तुं समुद्यतः ॥
 चारुक्ष्मपकवर्णानां सर्वाङ्गमुमनोहराम् । ईषद्धास्यपसन्नास्यां शोभितां सुम्पन्नससा ॥

सुचारुकवरीशोभां रत्नाभरणभूषिताम् । सर्वाभयप्रदां देवीं भक्तानुग्रहकारकाम् ॥ १९ ॥
 सर्वविद्याप्रदां शान्तां सर्वविद्याविशारदाम् । नागेन्द्रवाहिनीं देवीं भजे नागेश्वरीं पराम् ॥
 ध्यात्वेवं कुसुमं दत्त्वा नानाद्रव्यसमन्वितम् । दत्त्वा षोडशोपचारं पूजयामास तां प्रिये ॥
 स्तोत्रं चकार यत्नाच्च पुष्पकाञ्चितविग्रहः । पुष्पाञ्जलिपुत्रो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकं वरः ॥

धन्वन्तरिरुवाच—

नमः सिद्धिस्वरूपायै सिद्धिदायै नमो नमः । नमः कश्यपकन्यायै वरदायै नमः ॥ १९ ॥
 नमः शंकरकन्यायै शंकरायै नमः । नमस्ते नामवाहिन्यै नागेश्वर्यै नमः ॥ २० ॥
 नमः आस्तीकजनन्यै जन्तुन्यै जगतां मम । नमो जगत्कारणायै जरत्कारुक्षिन्यै नमः ॥
 नमो नागभगिन्यै च योगिन्यै च नमः । नमश्चिरं तपस्विन्यै सुखदायै नमः ॥ २१ ॥
 नमस्तपस्वारूपायै फलदायै नमः । सुशीलयै च साध्व्यै च शान्तायै च नमः ॥ २२ ॥
 इत्येवमुक्त्वा भक्त्या च प्रणनाम प्रयत्नतः । तुष्टा देवीं वरं दत्त्वा सत्वरं स्वालयं यशै
 ब्रह्मरूपैर्नतेयाः समाजमुर्निजालयम् । धन्वन्तरिश्च भगवाज्जगाम निभमन्दिरम् ॥ २३ ॥
 जमुर्नागाः प्रहृष्टाश्च फणाराजिविराजितः । इत्येवं कथितं सर्वं स्तवराजं मया तव ॥
 विधिना मातरं भक्तिमास्तीकश्च चकार ह । तदा द्रष्टा जगद्गौरी पुत्रं तं मुनिपुंगवम् ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यं भक्तियुक्तं यः पठेत् । वंशजानां नागभयं नास्ति तस्य न संशयः ॥

इति श्रीविलास० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० राधाकृष्णसं० धन्वन्तरिदर्प-

महामनसाविनयो नामैकमध्याशक्तमोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथ द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

सर्वेषां दर्पमहश्च कथितं श्रुत्वा त्वया । सुद्राणां महतां चैव कृत एव न संशयः ॥ १ ॥
 अपुना च समुत्तिष्ठ गच्छ वृन्दावनं वनम् । गोपिका विरहात्तांश्च शीघ्रं पश्यामि सुन्दरि ॥

नारायण उवाच—

इत्येवं वचनं श्रुत्वा मामिनी रसिकेश्वरी । उवाच कृष्णं नय मां न शक्तां गन्तुमीधर ॥
 राविकावचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुमूदनः । मामारुह्येवमुवाचा सोऽन्तर्यामि चकार ह ॥
 सा मनोपायिनी राधा दृष्ट्वा च रोदनं सजम् । इतरतस्तद्वन्दनं च वृन्दारण्यं जगाम सा ॥
 विनेष्ट वन्दनं रदनी शोककामरा । ददर्श गोपिकास्तत्र शोकार्ता भगविहृष्टाः ॥
 तास्तास्या पूर्णनयना भवन्तीः सर्वत्रामनम् । माय नायेति कर्कन्तीनिराहारा रुपाऽन्विताः ॥

ता दृष्ट्वा राधिका सा च प्रेमविच्छेदकातरा । कथयामास वृत्तान्तं मलयभ्रमणादिकम् ॥
 तामिः सार्वभौम सा राधा रुरोद विरहातुरा । हा नाथ नाथेत्युच्चार्य विलप्य च मुहुर्मुहुः
 विनिन्द्य कृष्णं कोपेन तर्जयामास च क्षणम् । क्षणं शरीरमुत्प्लुष्टं कोपात्सर्वाः समुद्यताः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे कृष्णस्तत्र चन्दनकानने । स्वात्मानं दर्शयामास राधिकां गोपिकागणम् ॥
 राधा गोपाङ्गनामिश्र दृष्ट्वा प्राणेश्वरं मुदा । सस्मिता च प्रदुदाव पुलकाधितविग्रहा ॥
 तूर्णं कृष्णं समाश्लिष्य जहार मुरलीं रुपा । माला च पतितवसनं नैर्घ्रं कृत्वा च मानिनी ॥
 पुनः संशारयामास वल्लं मालां मनोहराम् । विनोदमुरलीं तुष्टा वृन्दावनविनोदिनी ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमाकृतं च कानरम् । मुहुर्मुहुर्मुखं धीक्ष्य चुचुम्ब परमादरम् ॥
 भ्रुवं संतर्जयामास क्षणं स्तोत्रं चकार ह । सकर्पूरं च ताम्बूलं क्षणं तस्मै ददौ मुदा ॥
 अथ गोपाङ्गनाः सर्वा रुरुदुः प्रेमविह्वलाः । सर्वं निवेदनं चक्रुः स्वदुःखं विरहोद्भवम् ॥
 देहत्यागं च ज्ञानं च वाहारस्य विसर्जनम् । वने वनेऽहर्निशं च शश्वज्जमणेव च ॥
 क्षणं तं भर्त्सयामासुः स्तोत्रं चक्रुः क्षणं मुदा । क्षणं ददुर्भूषणं च क्षणं तस्मै च चन्दनम् ॥
 काश्चिदूचुः प्राणचोरं पश्य रसेति संततम् । एवं पुनर्न कर्तव्यमनेनेति च काश्चन ॥
 काश्चिदूचुरिमं मध्ये यूयं कुरुत सत्वरम् । निषद्वप्रेमशशेन हृदये चेति काश्चन ॥२१॥
 काश्चिदूचुरयं नास्ति प्रतीतिर्न कदाचन । यत्नाचेतनचोरं च पश्य पश्येति काश्चन ॥
 काश्चिदूचुर्निष्ठुरोऽयं नराधातीति कोपतः । न पुनर्वदते मां च काश्चनेति च नारद ॥
 निर्जनानि च रम्यानि यानि यानि वनानि च । अमेयुर्गोपिकास्तानि कृष्णेन सह कौतुकात् ॥
 एवं तं गोपिकाः सर्वा मध्ये कृत्वा सदीश्वरम् । ययुर्वनान्तरं यत्र सुरार्घ्यं रासमण्डलम् ॥
 रासं गत्वा स्वर्णपीठे तस्यै स रसिकेश्वरः । निशि भाति यथाऽऽकाशे चन्द्रस्तारागणैः सह
 नानामूर्त्तिविधायत्र सह तामिर्जनादर्दनः । चकार च पुनः क्रीडां कामुकीनां मनोहराम्
 स्वयं राधां करे धृत्वा पूर्वोक्तं रतिमन्दिनम् । विश्वकर्मविनिर्वाणमाहरोह स्मगताः ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमाकं सुवासितम् । तत्र चमकनखे स सुप्त्वाप च तथा सह ॥
 नानाप्रकारशृङ्गारं काम शास्त्रविशारदः । चकार कानी क्रीडां च कामिण्या सह कौतुकी ॥
 ममूष सुरतिस्तत्र सुचिरं च तयोर्मुने । रतिनिष्ठा तथो रम्या निरतिर्नास्ति तत्क्षणम् ॥
 एवं तौ तस्थुस्तत्र राधाकृष्णौ रसेःस्तुतौ । तस्थुस्ता गोपिकामिश्र सुरती कृष्णमूर्त्यः ॥

नारद उवाच—

आदौ राधां समुच्चार्य पश्चात्कृष्णं विदुर्नृणाः । निमित्तमस्य मां भक्तं वद भक्तनमप्रिय ॥

नारायण उवाच—

निमित्तमस्य त्रिविधं कथयामि निशामय । जगन्माता च प्रकृतिः पुरुषश्च जगत्पिता ॥
 गरीयसी त्रिजगतां माता शतगुणैः पितुः । राधाकृष्णेति गौरीशेत्येवं शब्दः श्रुतौ श्रुतः ॥
 कृष्णराघेशगौरीति लोके न च कदा श्रुतः । प्रसीद रोहिणिचिन्द्र गृहाणार्धमिदं मम ॥
 गृहाणार्धं मया दत्तं संज्ञया सह भास्कर । प्रसीद कमलाकान्त गृहाण मम पूजनम् ॥
 इति दृष्टं सामवेदे कौथुमे मुनिसत्तम । राशब्दोच्चारणादेव स्फीतो भवति माधवः ॥
 घाशब्दोच्चारतः पश्चाद्भावत्येव ससंभ्रमः । आदौ पुरुषमुच्चार्य पश्चात्प्रकृतिमुच्चरेत् ॥
 स मवेन्मातृवाती च वेदान्तिकमणे गुणे । जैलोक्ये भारतं घन्यं कर्मक्षेत्रे च पुण्यदम् ॥
 ततो वृन्दावनं पुण्यं राधापादाब्जरेणुना । षष्टिर्षप्तसहस्राणि तपस्तप्तं च वेधसा ॥
 राधिकाचरणाम्बोजपादरेणूपलब्धये ॥ ४१ ॥

इति श्रीविष्णु महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० राधामाधवयो

रासवर्णनं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

अथ त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

समतीते पूर्णरासे किं चकार जगत्पतिः । रहस्यं किं बभूवथ तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥१॥

नारायण उवाच—

रासं निर्वर्त्य रासे च रासेश्वर्या समन्वितः । स्वयं रासेश्वरस्तस्माद्यमुनापुलिनं ययौ ॥
 तत्र स्नात्वा जलं पीत्वा निर्मलं निर्मले जले । सार्धं गोपाङ्गनामिश्रजलक्रीडां चकार सः
 ततो जगाम भगवान्माण्डरीं राघया सह । गोपाङ्गनाश्च स्वगृहान्प्रययुर्विरहातुराः ॥
 क्रीडां चकार रहसि माण्डरीं मालतीवने । मालतीपुष्पशय्यायां रम्भायां रमणोत्सुकः
 कृत्वा क्रीडां च तत्रैव वासन्तीकाननं ययौ । रेमे तत्रैव रासेशो वसन्ते सुमनोहरे ॥
 तत्रैव रमणं कृत्वा ययौ चन्दनकाननम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गो गृह्णत्वा चन्दनोक्षिताम् ॥
 रम्ये चन्दनतट्ये च स्निग्धे चन्दनपल्लवे । पूर्णचन्द्रे समुदिते विजहार तथा सह ॥८॥
 गृह्णत्वा विहारं तत्रैव ययौ चम्पककाननम् । रम्ये चम्पकतट्ये च चकार रतिमधिरः ॥
 रतिं निर्वृत्य तत्रैव ययौ पद्मवनं प्रभुः । पद्मवनसमाकीर्णं तत्प्रेक्ष्यति सुमनोहरे ॥९॥
 सार्धं तत्र पद्ममृगं शीतेन पद्मनायुना । चकार सुखसंभोगं ययौ निद्रां तथा सह ॥
 विहाय निद्रा निद्रेशो ददर्श निद्रिनां प्रियाम् । शयानां पद्मनट्ये च सुखसंभोगमागतः

दृष्ट्वा मुखं च घर्माक्तं शरच्चन्द्रविनिन्दितम् । अतिसंलुप्तसिन्दूरं लुप्तं कज्जलमुत्खणम्
 संलुप्ताधररागं च संलुप्तगण्डपत्रकम् । विस्त्रस्तकवरीभारं नेत्रोत्पलविमुद्रितम् ॥ १४ ॥
 रत्नकुण्डलयुग्मेनामूल्येन परिशोभितम् । राजितं मौक्तिकेनैव गजराजोद्भवेन च ॥
 प्रेम्णा स्वसूक्ष्मवस्त्रेण वह्निशुद्धेन माधवः । चकार मार्जनं भक्त्या तद्वक्त्रं भक्तवत्सलः
 केशसंमार्जनं कृत्वा निर्माय कवरीं हरिः । माधवीमालतीमालाजालेन परिशोभिताम् ॥
 रत्नपट्टसूत्रबद्धा वामवक्त्रां मनोहराम् । अतीव वर्तुलाकारा कन्दपुष्पसुशोभिताम् ॥
 ददौ मिन्दूरतिलकमधश्चन्दनमुज्ज्वलम् । वस्तूरीबिन्दुना सार्धं पारितः परिशोभितम् ॥
 चकार पत्रकं गण्डयुग्मे चित्रविचित्रितम् । प्रददौ कज्जलं भक्त्या नेत्रोत्पलसमुज्ज्वलम्
 चकाराधररागं च राधायाश्चानुरागतम् । कर्णभूषणयुग्मं च चकारातीव निर्मलम् ॥
 अमूल्यरत्नहारं च रत्नभारयुगोज्ज्वलम् । ददौ कण्ठे च वैकुण्ठो मगिराजिविराजितम्
 वह्निशुद्धाशुकं दिव्यममूल्यं विश्वरत्नतः । वासयामास वसनं कस्तूरीकुङ्कुमाक्तम् ॥
 प्रददौ पादयुगले रत्नमञ्जीररञ्जितम् । चकारालक्तकं भक्त्या पादाङ्गुलिनखेषु च ॥
 चकार सेवा सेव्यायाः सेव्यस्त्रिनगता सताम् । अहो सेवकसंभवत्वा श्रेतेन चामरेण च
 सर्वमावविश श्रेष्ठो बोधज्ञः कामशास्त्रवित् । कामिनी बोधयामास वासयामास वससि
 प्रेम्णा च प्रददौ तस्यै सद्रत्नदर्पणं शुभम् । सुवेषदर्शनार्थं च सुखचन्द्रं च मार्जितुम्
 नानापुष्पैर्विरचितामृष्टानां चन्दनोसिताम् । गण्डे सौभाग्ययुक्तायाः सौभाग्येन ददौ हरिः
 कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च सुगन्धि चन्दनं ततः । ददौ प्रियायाः सर्वाङ्गे प्रियः प्रेमभरेण च
 पारिजातस्य कुसुमं दत्तं रहसि ब्रह्मणा । प्रददौ तत्त्वत्रयीं च ललितायाश्च नारद ॥
 कमलं निर्मलं दिव्यं सहस्रदलमुज्ज्वलम् । शिवेन दत्तं रहसि ददौ तद्वत्तिणे करे ॥
 अतिसारं मणीन्द्राणां मगिरत्नं च कौस्तुभम् । दत्तं रहसि धर्मेण तस्यै सुप्रीतये ददौ ॥
 आसवं रत्नरात्रस्यं दक्षदत्तं च निर्जने । पानार्थं प्रददौ तस्यै कामोन्मादकरं परम् ॥
 मालतीमाधवीकुन्दमन्दारचम्पकादिवम् । पुष्पं सद्रत्नपात्रस्यं तस्यै सुप्रीतये ददौ ॥
 सुदुर्लभं च ताम्बूलं कर्पूरादिसुसंस्कृतम् । भक्षणं कारयामास समयज्ञश्च तां प्रियाम् ॥
 सुदुर्लभं च विश्वेषु वाक्पतेः पारीनिर्मितम् । अनुत्तमममूल्यं च वरणेन रहस्थले ॥
 अतिसूक्ष्मगुणं दत्तं भक्त्या विरानितम् । वासयामास वसनं कृत्वा नगा च कौतुकात्
 देवराजेन दत्तं च गजराजेन्द्रमौक्तिकम् । नासिकामूषणं चारु तस्यै सुप्रीतये ददौ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र सुशीलायाश्च गोपिकाः । पटिः तत्पहचर्षश्च राधायाः सुप्रतिष्ठिताः

पाष्टित्कोटिगोपीभिः सार्धं संहृष्टमानसाः । आययुः पादचिह्नेन प्रियस्य बहूतः प्रियाम्
 काश्चिच्चन्दनहस्ताश्च काश्चिच्चामरवाहिकाः । काश्चित्कस्तूरिहस्ताश्च मालाहस्ताश्च काश्चन
 काश्चित्सिन्दूरहस्ताश्च काश्चित्कङ्कवातिकाकराः । काश्चिदलक्तकरा बल्लहस्ताश्च काश्चन
 काश्चिद्वर्णहस्ताश्च पुष्पपात्रधरा वराः । काश्चिद्व्रीडापद्महस्ता मालाहस्ताश्च काश्चन ॥
 काश्चिदासवहस्ताश्च काश्चिद्भूषणवाहिकाः । करतालकराः काश्चिन्मृगं (मृदङ्ग) वाहिकाः पराः
 स्वरयन्त्रकराः काश्चिद्वीणाहस्ताश्च काश्चन । पट्टत्रिंशद्रागरागिण्यो गोपिकारूपधारिकाः ॥
 गोलोकादागत । याश्च भारतं राधया सह । काश्चिज्जगुश्च ननूतुस्तत्राऽऽगत्य च काश्चन ॥
 काश्चिच्चक्रुश्च सेवा च राधायाः श्वेतचामरैः । काश्चिच्चक्रुश्च देव्याश्च पादसंवाहनं मुदा ॥
 काचिद्दै च ताम्बूलं भक्षणार्थं महामुने । एवं कौतुकयुक्तश्च पुण्ये वृन्दावने वने ॥
 प्रतस्थौ गोपिकासार्धं राधावक्षःस्थलास्थितः । क्षणं पपौ च माध्वीकं प्रियया सह माधवः
 क्षणं चलाद ताम्बूलं क्षणं निद्रा ययौ मुदा । क्षणं चकार शृङ्गारं रत्ननिर्मितमन्दिरे ॥
 क्षणं जलविहारं च चकार यमुनाजले । इत्येवं कथिता वत्स रासक्रीडा हरेरहो ॥१॥
 स्वेच्छामयस्याऽऽमनश्च परिपूर्णतमस्य च । निर्गुणस्य स्वतन्त्रस्य परस्य प्रकृतेः प्रभोः
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनामेश्वरस्य परस्य च । कृष्णजन्मरहस्यं च बालक्रीडनमीप्सितम् ॥
 उक्तं किशोरचरितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १४ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मव० नारदना० श्रीकृष्णरास-
 क्रीडावर्णनं नाम त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १३ ॥

अथ चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

अतः परं किं रहस्यं भूय मुनिसत्तम । कथं जगाम भगवान्मथुरां नन्दमन्दिरात् ॥ १ ॥
 नन्दो दधार प्राणाश्च विच्छेदेन हरेः कथम् । गोपाहना यज्ञोदा वा कृष्णैकतानमानसाः
 चक्षुर्निभेविच्छेदाद्या राधा न हि जीवति । कथं दधार सा देवी प्राणान्प्राणेश्वरं विना ॥
 ये ये तत्सङ्गिनो गोपाः शयनाभनभोगतः । कथं तिस्रस्मरस्ते च तादृशं नान्यथं व्रजे ॥
 श्रीकृष्णो मथुरां गत्वा किं किं वर्म गतार सः । स्वर्गारोहणपर्यन्तं तज्जपान्चकुमर्हति ॥

नारायण उवाच—

यंमेश्वरार यज्ञं च समारूढो यतुर्भूतम् । जगाम यत्र भगवान् तेन राज्ञा निमन्त्रितः ॥

राजा प्रस्थापयामास चाकूरं भगवत्प्रियम् । अकूरः प्रेरितो राज्ञा गत्वा च नन्दमन्दिरम्
 श्रीकृष्णं च गृहीत्वा स सगणं मथुरां गतः । कृष्णश्च मथुरां गत्वा जघान नृपतिं मुने ॥
 जघान रजकं चैव चाणूरं मुष्टिकं गजम् । चकार पित्रोरुद्धारं बान्धवानां च बान्धवः ॥
 कुब्जया सह शृङ्गारं कृत्वा च कौतुकेन च । तां च प्रस्थापयामास गोलोकं गोपिकापतिः
 चकार कृपया कृष्णो मालाकारस्य मोक्षणम् । कृपया चोद्धतद्वारा बोधयामास गोपिकाः
 तदोपनीतो भगवानवन्तीनिगरं ययौ । चकार विद्याग्रहणं मुनेः सान्दीपनेर्गुरोः ॥ १२ ॥
 ततो जित्वा जगसंधं निहत्य यवनेश्वरम् । उग्रसेनं च नृपतिं चकार विधिपूर्वकम् ॥
 गत्वा समुद्रनिक्टे निर्माय द्वारकां पुरीम् । जहार रुक्मिणीं देवीं जित्वा नृपतिसंघकम् ॥
 कालिन्दीं लक्ष्मणां शैव्यां सत्यां जाम्बवतीं सतीम् । मित्रविन्दां नागजितीं समुद्राहं चकार सः
 निहत्य नरकं भूपं रणेन दारणेन च । पत्नीं षोडशसाहस्रं विहारं च चकार सः ॥
 जहार पारिजातं च जित्वा शक्रं च लीलया । चिच्छेद बाणहस्तांश्च जित्वा च चन्द्रशेखरम्
 पौत्रस्य मोक्षणं कृत्वा पुनरागत्य द्वारकाम् । आत्मानं दर्शयामास लोकांश्च प्रतिमन्दिरम्
 यागे च वसुदेवस्य तीर्थयात्राप्रसङ्गतः । प्राणाधिष्ठातृदेवीं च ददर्श तत्र राधिकाम् ॥
 पूर्णे च शतवर्षे च सुदान्नः शापमोक्षणे । पुनर्ययौ तथा सार्धं पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 पुनश्चतुर्दशाब्दं च तथा सार्धं जगत्पतिः । चकार रासं रामे च पुण्यक्षेत्रे च मारुते ॥
 पूर्णमेकादशाब्दं च निवृत्य नन्दमन्दिरे । मथुरायां द्वारकायां पूर्णमब्दशतं विभुः ॥ २२ ॥
 चकार भारहरणं पृथिव्यां पृथुविक्रमः । पञ्चविंशतिवर्षे च शतवर्षाधिकं मुने ॥ २३ ॥
 निष्ठज्जगाम गोलोकं पृथिव्यां च पुरातनः । यशोदायै च नन्दाय वृषमानाय धीमने ॥
 राधां मान्ने कलावस्थे ददौ सामीप्यमोक्षणम् । कृष्णेन सार्धं गोपीं च राधिकां च कुनूहलत्
 निबध्य धर्मसेतुं च वेशोक्तं च युगे युगे । इत्येवं कायितं सर्वं समायेन महामुने ॥ २६ ॥
 श्रीकृष्णचरितं रम्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् । ब्रह्मादिस्तम्भार्यन्तं सर्वं नश्वरमेव च ॥ २७ ॥
 भज तं परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनम् । स्वेच्छामयं परं ब्रह्म परमात्मानमीश्वरम् ॥
 परमव्ययमव्यक्तं मक्तानुग्रहविग्रहम् । सत्यं नित्यं स्वानन्दं च सर्वेशं प्रकृतेः परम् ॥
 निर्गुणं च निराहं च निराकारं निरञ्जनम् ॥ ३० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदनारा० श्रीकृष्णराधिकासंवादे
 नाम चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु

समाप्तोऽयं श्रीमद्ब्रह्मवैवर्तपुराणस्थश्रीकृष्णजन्मखण्डस्याऽऽदिपः खण्डः ।

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं—

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

अथ श्रीकृष्णजन्मखण्डस्योत्तरार्धः ।

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

स एव भगवान्कृष्णः सर्वात्मा पुरुषः परः । दुराराधोऽतिसाध्यश्च सर्वाराध्यः सुखप्रदः
निजभक्तातिसाध्यश्चामक्तस्यासाध्य एव च । शश्वद्दृश्यः स्वभक्तस्याभक्तस्यादृश्य एव च
दुर्ज्ञेयं तस्य चरितं कार्यं हृदयमेव च । बद्धास्तन्मायया सर्वे मोहिताश्च दुरन्तया ॥ ३ ॥
यद्भयाद्वाति वातोऽयं कूर्मं घत्ते निराश्रयः । कूर्मोऽनन्तं विधत्ते च यद्भयेन निरन्तरम् ॥
विमर्ति शेषो विश्वं च यद्भयेन च नारद । सहस्रशोर्षा पुरुषः शिरसश्चैकदेशतः ॥ ५ ॥
सप्तसागरसंयुक्ता सप्तद्वीपा वसुंधरा । शैलकाननसंयुक्ता पातालाः सप्त एव च ॥ ६ ॥
सप्त स्वर्गाश्च विविधा ब्रह्मलोकसमन्विताः । एवं विश्वं त्रिभुवनं कृत्रिमं परिकीर्तितम् ॥
यद्भयेन विधात्रा च प्रतिसृष्टौ च निर्मितम् । एवं विश्वान्यसंख्यानानि लोमकूपैर्महान्विराट्
यद्भयेन विधत्ते च यदंशो ध्यायते हि यम् । विष्णुः पाति च संसारं यद्भयेन कृपानिधिः ॥
कालाग्निरुद्रो यद्भीतः कालः संहरते प्रजाः । मृत्युंजयो महादेवो यद्भयाद्धचापते च यम्
पद्भुगुणैरुनरागौश्च विरागी विरतः सदा । यद्भयेन द्रुहन्त्यग्निः सूर्यस्तपति यद्भयात् ॥
यद्भयाद्दर्पतीन्द्रश्च मृत्युश्चरति जन्तुषु । यद्भयेन यमः शास्ता पापिनां घर्म एव च ॥
घत्ते च धरणी लोकान्यद्भयेन चराचरान् । सृयते प्रकृतिः सृष्टौ यद्भयान्महदादिकम् ॥
दुर्ज्ञेयं तदभिप्रायं को वा जानाति पुत्रक । यत्प्रभावं न जानन्ति ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
कथं जानामि तच्चेष्टामहं वत्स सुमन्त्रधीः । कथं जगाम मथुरां त्यक्त्वा वृन्दावनं वनम्
कथं तत्त्याज गोपीश्च राधां प्राणाधिकां प्रियाम् । यशोदां बान्धवादींश्च नन्दं वा नन्दनन्दनः
दर्पहा दर्पदः सोऽपि सर्वेषां सर्वदः सदा । नभज्ज राधादर्पं च सुदाम्नः शापकरणात् ॥
अन्येषां भावनाहेतोर्ब्रह्मप्राप्तिस्तथा भवेत् । एवं किञ्चिद्वितीकं च कुरुते कमलोद्भवः ॥

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं—

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

अथ श्रीकृष्णजन्मखण्डस्योत्तरार्धः ।

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

स एव भगवान्कृष्णः सर्वात्मा पुरुषः परः । दुराराधोऽतिसाध्यश्च सर्वाराध्यः सुखप्रदः
निजमक्तातिसाध्यश्चामक्तस्यासाध्य एव च । शश्वद्दृश्यः स्वमक्तस्यामक्तस्यादृश्य एव च
दुर्ज्ञेयं तस्य चरितं कार्यं हृदयमेव च । बद्धास्तन्मायया सर्वे मोहिताश्च दुरन्तया ॥ ३ ॥
यद्भयाद्वाति वानोऽयं कूर्मं घते निराश्रयः । कूर्मोऽनन्तं विघते च यद्भयेन निरन्तरम् ॥
विमर्ति शेषो विश्वं च यद्भयेन च नारद । सहस्रशीर्षा पुरुषः शिरसश्चैकदेशतः ॥ ५ ॥
सप्तसागरसंयुक्ता सप्तद्वीपा वसुंधरा । शैलकाननसंयुक्ता पातालाः सप्त एव च ॥ ६ ॥
सप्त स्वर्गोश्च विविधा ब्रह्मलोकसमन्विताः । एवं विश्वं त्रिभुवनं कृत्रिमं परिकीर्तितम् ॥
यद्भयेन विधात्रा च प्रतिसृष्टौ च निर्मितम् । एवं विश्वान्यसंख्यानि लोमकूर्मैर्हान्विराद्
यद्भयेन विघते च यदंशो घ्यायते हि यम् । विष्णुः पाति च संसारं यद्भयेन कृपानिधिः ॥
कालाग्निरद्रो यद्भीतः कालः संहरते प्रजाः । मृत्युंजयो महादेवो यद्भयाद्धचायते च यम्
पद्भुगैरनुरागैश्च विरागी विरतः सदा । यद्भयेन दहत्यग्निः सूर्यस्तपनि यद्भयात् ॥
यद्भयाद्वर्षतीन्द्रश्च मृत्युश्चरति जन्तुषु । यद्भयेन यमः शास्ता पापिनां घर्म एव च ॥
घते च धरणी लोकान्यद्भयेन चराचरान् । मूयते प्रकृतिः सृष्टौ यद्भयान्महदादिकम् ॥
दुर्ज्ञेयं तदमिमांशं को वा जानाति पुनरक । यत्प्रभावं न जानन्ति ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
कथं जानामि तच्चेष्टामहं वत्स सुपन्धवीः । कथं जगाम मथुरां त्यक्त्वा वृन्दावनं वनम्
कथं तत्पान गोपीश्च राधा प्राणाधिका मियाम् । यशोदा बान्धवादींश्च नन्दं वा नन्दनन्दनः
दर्पहा दर्पदः सोऽपि सर्वेषां सर्वदः सदा । वमज्ज राधादर्पं च सुदान्नः शापकरणात् ॥
अन्येषा मावनाहेनोर्वैद्यप्राप्तिस्तथा भवेत् । एवं किञ्चिद्विद्वत्कं च कुरुने कमलोद्भवः ॥

चकार दर्पमङ्गं च महाविष्णुः पुरा विभुः । ब्रह्मणश्च तथा विष्णोः शेषस्य च शिवस्य च
 धर्मस्य च यमस्यापि साम्बस्य चन्द्रसूर्ययोः । गरुडस्य च वह्नेश्च गुरोर्दुर्वाससस्तथा ॥
 दौवारिकस्य भक्तस्य जयस्य विजयस्य च । सुराणामसुराणां च भवतः कामशक्रयोः ॥
 लक्ष्मणस्यार्जुनस्यापि बाणस्य च भृगोस्तथा । सुमेरोश्च समुद्राणां वायोश्च वरुणस्य च ॥
 सरस्वत्याश्च दुर्गायाः पद्मायाश्च भुवस्तथा । सावित्र्याश्चैव गङ्गाया मनसायास्तथैव च ॥
 प्राणाधिष्ठातृदेव्याश्च प्रियायाः प्राणतोऽपि च । प्राणाधिकाया राधाया अन्येषामपि का कथा
 हृत्वा दर्पं च सर्वेषां प्रसादं च चकार सः । कर्ता हर्ता परलयिता खष्टा खट्वश्च सर्वतः ॥
 यं स्तोतुमीशो नालं च पञ्चैकैस्तु शंकरः । स्तोतुं नालं चतुर्वक्त्रो विघाता जगतामपि
 स्तोतुं नालमनन्तश्च सहस्रवदनैरहो । स्वयं विष्णुर्विश्वव्यापी नालं स्तातुं जनार्दनः ॥
 महाविराट्पन्न शक्तोऽपि यं स्तोतुं परमेश्वरम् । कम्पिता यस्य पुरतः प्रकृतिः परमात्मनः
 सरस्वती जडभूता यं स्तोतुं परमेश्वरम् । महिमानं न जानन्ति वेदा यस्य च नारद ॥
 इत्येवं कथितो ब्रह्मन्प्रभावः परमात्मनः । निर्गुणस्य च कृष्णस्य किं भूयः श्रोतुमिच्छसि
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्तरार्धे नारदना० श्रीकृष्णप्रभा-
 वर्णनं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

अथ षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

किमपूर्वं श्रुतं ब्रह्मन्प्रहस्यं परमाद्भुतम् । अनन्तचरितं धन्यमनन्तस्याच्युतस्य च ॥ १ ॥
 कथं कृष्णो महाविष्णोर्दर्पमङ्गं चकार सः । अन्येषां वा कथमहो तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥
 स्वतः श्रीकृष्णचरितमतीव मधुरं श्रुतौ । अतीव मधुरं रम्यं काव्यं कविमुखात्ततः ॥ २ ॥

नारायण उवाच—

महाविष्णोरहंकारो बभूव सहस्रेति च । सर्वं मल्लोमकूपेषु विश्वान्येवाऽहमीश्वरः ॥ ४ ॥
 संहारभैरवो भूता तं स जग्रात् लीलया । स्थिते मूर्धावशेषे च प्रसादं तं चकार सः ॥
 सर्वात्मना ध्यायमानः स्तुतो र्मानं कृपानिधिः । तच्छरीरं सुसंयत्तं पुनरेव चकार सः ॥
 ब्रह्मणः सहसा ब्रह्मस्मितीदृशो बभूव ह । अहं प्रिजगता धाता कर्ताऽहमीश्वरः स्वयम् ॥
 गत्वरः प्लितो नाप्ति मत्परश्च जितेन्द्रियः । इत्येवं मनसा कृत्वा बहुदर्पो बभूव ह ॥

तं ब्रह्मणां समूहं च दर्शयामास तत्क्षणम् । गोलोके स्वसमीपे च वसन्तं पुरतो विभोः ॥
चतुर्वक्त्रं पञ्चवक्त्रं षड्वक्त्रं च ततोऽधिकम् ॥ ९ ॥
शतवक्त्रं च प्रत्येकं ब्रह्माण्डौघं च लीलया । त्यक्तकामं स्वदेहं च मोडया नतकंघरम्
पुनः प्रसादं कृपया तं चकार कृपानिधिः । कालेन मोहिनीद्वारा तमपूजयं चकार सः ॥
स्वकन्यां दर्शयित्वा तं सकामं च चकार ह । पुनस्तद्वर्षमङ्गं च शिवद्वारा चकार सः ॥
तत्याज लज्जया देहं पुनर्देहं दधार सः । पुनश्चकार तं पूजयं ब्रह्माणं ब्रह्मणः प्रभुः ॥
ज्ञानं ददौ महाज्ञानी ज्ञानानन्दः सनातनः । विष्णोर्बभूव गर्वश्च जगत्पाताऽहमीधरः ॥
तमात्मविस्मृतं कृष्णश्चकार रामजन्मानि । अहं विभं विमर्माति शेषो दर्पावभूव ह ॥
तद्वर्षं गरुडद्वारा चूर्णीभूतं चकार सः । एकदा पूजितो नागैर्गरुडः कृष्णबाहनः ॥ १६ ॥
न पूजितश्च शेषेण स्वदर्पेण पुरा मुने । गरुडेन जितं क्रोधात्तमनन्तं मनस्विनम् ॥ १७ ॥
चकार मोक्षणं तस्य श्रीकृष्णश्च कृपानिधिः । स्वयं शिवः स्वदर्शश्च विवाहं न चकार सः ॥
तं कृत्वा मायया मोहं कारयामास स्त्रीयुतम् । पुनर्गह्वरं तत्पत्नीं दत्तकन्यां महासतीम् ॥
वर्षं शुशोच तद्देहं क्रौडे कृत्वा च शंकरः । नानास्थानं च बभ्राम रुदब्धेः कान्मुहुर्मुहुः ॥
जन्मान्तरे पुनः प्राप्य तां सतीं पार्वतीं मुदा । विसस्मार च स्वज्ञानं दत्तशसः पुनः शिवः ॥
पुनश्चाऽऽङ्गीरसद्वारा स्मारयामास सत्वरम् । एकदा सरथः शंभुः प्रेरितस्त्रिपुरे पुनः ॥
हत्वा दैत्यं शिवद्वारा त्रिपुरारिं चकार तम् । सर्वं वरं च सर्वस्मै दातुं शंभुः कृपानिधिः
स्वयं कल्पतरुर्वृत्त्वं प्रतिज्ञां च चकार सः । वृकासुरोऽनुष्ठानं च कृत्वा वने वरं विभुम् ॥
दास्यामि हस्तं यन्मूर्ध्नि भस्मसाद्भक्तु सणात् । जगाद् जगतां नाथ ईप्सितं ते माविष्यति
इति लब्ध्वा वरं रुद्राद्भञ्जितं शंकरं विभुम् । हस्तं दातुं च तं मूर्ध्नि प्राधावत्सत्वरं पुरा ॥
अतीव भीतः शंभुश्च जगाप शरणं हरिम् । भगवांश्च शिवस्यार्पे दैत्यं भस्मी चकार सः ॥
शिवं युद्धं च कुर्वन्तं बाणयुद्धे पुरा विभुः । लीलया जूम्भगास्त्रेण जडीभूतं चकार सः ॥
समागतं दत्तयज्ञे शंभुं दम्भेन लीलया । वारयामास भगवान्हस्तं दत्ता च तद्दले ॥ २९ ॥
केदारकन्यकाद्वारा शशो घर्मेऽतिद्वेषतः । नभूवानिच्छशो भीतः कुहमेव यया शशी ॥
तदा तस्याश्च शापान्ते सत्ये पूर्णो नभूव ह । त्रिमाद्भूव त्रेतायां द्वापरं च द्विवादिति ॥
एकपाद्य कलौ सोऽपि कलेरन्ते पुनः क्षयः । षोडशांशोऽतिहिंस्रश्च सस्मार चरणं विभोः ॥
तदा सत्ययुगारम्भे परिपूर्णोऽपवत्पुनः । पुनर्द्युगानुरोधेन क्रमेण च पुनः क्षयः ॥ ३३ ॥
यमो माण्डवशापेन शूद्रयोनिमवाप ह । तदा पुनः शताब्दान्ते पुनः शुद्धो नभूव ह ॥

साम्बो विमातृशापेन गलत्कुष्ठो बभूव सः । तदा सूर्यघ्नं कृत्वा पुनः शुद्धो बभूव सः ॥
 चन्द्रो दर्पमदेनैव जहार च गुरोः प्रियम् । बभूव दर्पमङ्गोऽस्य यक्षमग्रस्तो बभूव सः ॥
 सूर्यो दर्पात्तेजसश्च हन्तुं शंकरकिंकरम् । सुमालीत्याभिघ्नं दैत्यं जगामाऽऽशु गिरिं प्रति ॥
 अहर्निशं दीप्तिकरं कुर्वन्तं विषयं रवेः । सूर्येण भीतो दैत्यश्च शंकरं शरणं ययौ ॥
 सूर्यं दृष्ट्वा शंकरश्च जग्राह शूलमेव च । भीतो दुद्राव सूर्यश्च दृष्ट्वा तं शूलिनं मुने ॥
 जवान काश्चां शूलेन शूली काशीश्वरो रविम् । मूर्ध्नी संप्राप्य शूलेन दर्पमङ्गो बभूव ह ॥
 सान्द्रान्वकारः सहसा जग्राह पृथिवीतलम् । आशुतोपो महारवो जीवयामास तत्क्षणम् ॥
 दृष्ट्वा शंकरं सूर्यो लज्जितोऽपि मयेन च । कृत्वा तमाशेषं क्षुष्टो ययौ गेहं कृपानिधिः ॥
 विमूर्गेरुतमतो दर्पं बभूव लीलया पुरा । निःश्वासैः प्रेरितस्यापि शिवस्य वृषभस्य च ॥
 आगच्छन्तं च वैकुण्ठं पृष्ठे कृत्वा शिवं पुरा । द्रष्टुं समागतं भक्त्या देवं नारायणं परम् ॥
 बहूनिदर्पी भृगोः शापात्सर्वभक्तो बभूव ह । गुरोः स्वभार्याहरणाद्वर्षश्चूर्णो बभूव ह ॥
 दुर्वाससो दर्पमङ्गो बभूव ह्यम्बरीपतः । सुदर्शनेन चक्रेण विष्णोर्दुर्विषहेण च ॥ ४९ ॥
 जयस्य विजयास्यापि दर्पमङ्गं चकार सः । वैकुण्ठात्पतितस्यापि ब्रह्मशापच्छलेन च ॥
 नृसिंहेण हतः सोऽपि हिरण्यकाशिपुर्धया । सूर्येण हिरण्यासो लीलया च रसातले ॥
 रावणः कुम्भकर्णश्च निहतौ रामबाणतः । जन्मान्तरे च लङ्कायां ब्रह्मणा प्रार्थितस्य च ॥
 शिशुशालो हि निहतः कृष्णबाणेन लीलया । दन्तवक्रश्च सहसा परिपूर्णोऽत्र जन्मनि ॥
 सुराणां दर्पमङ्गं च दैत्यद्वारा चकार ह । अमराणां सुरद्वारा विरोधेन परस्परम् ॥ ५० ॥
 विधिद्वारा दर्पमङ्गं भवतश्च चकार सः । भवानासीत्तारदश्च पुरा पुत्रः प्रजापतेः ॥
 गन्धर्वश्च पितुः शापाच्छूद्रीपुत्रस्ततः क्रमात् । ततः पुनर्नारदश्च प्रसादाद्धनुः विभोः ॥
 मम साव्यं विधिमिति कामदर्पो बभूव ह । तं प्रमत्तं हरद्वारा भामसा च चकार सः ॥
 पुनः कृत्वा प्रसादं जीवयामास लीलया । ऐकान्तिकं च तद्भक्तं स च नास्तं करोति हि ॥
 चकार दर्पमङ्गं च दर्पिणो लक्ष्मणस्य च । रणे शंकरशूलेन रावणपेरितेन च ॥ ५१ ॥
 पुनस्तं जीवयामास रामस्य स्तवनेन च । स्वयं विष्णुगतिष्णोश्च ब्रह्मशापेन नारद ॥
 अथार दर्पमङ्गं च दार्वीर्यार्जुनस्य च । ममदम्भस्य शस्त्रेणामोघेन पशूना पुरा ॥
 विष्णुपुत्रस्य मरणे हरणे कृष्णयोपिताम् । कर्णेन सार्धं समरे पार्षददर्पं बभूव सः ॥
 माणस्य शोषाहरणे पिच्छेदं च भुगान्निभुः । भृगोश्च दत्तपते च दर्पमङ्गं चकार सः ॥
 पशूनामस्य रामस्य विवाहे षपि गच्छतः । बभूव दर्पं समरे रामद्वारा पुरा विभुः ॥

सुमेरोः शृङ्गभृङ्गं च वायुद्वारा चकार सः । समुद्राणां दर्पभङ्गं चकारागस्त्यभसणात् ॥
 अकाले सृष्टिहरणे तत्पुत्रमरणे पुरा । कोपयुक्तस्य वायोश्च दर्पभङ्गं चकार सः ॥६२॥
 उषाहरणयात्रायां द्वारकागमने हरिः । बाणस्य च गवां हेतोर्वरुणं च शशाप सः ॥
 कलहे गङ्गया सार्धं बाण्या नारायणाग्रतः । सरस्वतीं च तस्याज तस्या दर्पं वमज्ज सः ॥
 दर्पयुक्तां च दुर्गां च त्यक्त्वा शंभुर्हिमालये । कामं च मम्मसात्कृत्वा तपसे च ययौ विभुः ॥
 लज्जामवाप सा देवी तस्या दर्पं वमज्ज सः । सा ययौ तपसे विष्णोः पाप्मिहेतोः शिवस्य च ॥
 भारते सुचिरं तप्त्वा देवी विष्णोर्वरेण च । चकार स्वामिनं शंभुं भगवन्तं सनातनम् ॥
 महासौभाग्ययुक्ता सा बभूव शंकरप्रिया । विश्वेषु सर्वदेवीषु पूज्या वन्द्या स्तुता सुरैः ॥
 दर्पयुक्ता महालक्ष्मीर्बभूव सा महामुने । परामृता पुरा देवी जयेन विजयेन च ॥६९॥
 प्रविशन्ती विमोर्द्वारं दत्त्वा भक्त्याप वाञ्छितम् । निवारिता साद्वाराच्च तेन दीवारिकेण वै
 धैदात्मनस्तिरस्कारं सामिमाना महासती । स्मृत्वा हरिः पादपद्मं देहं त्यक्तुं समुद्यता ॥
 तदा ब्रह्मा महेशश्च विष्णुर्धर्मश्च भास्करः । चन्द्रश्च कामदेवश्च वैश्वानरो घनेश्वरः ॥७२॥
 ऋषयो मुनयश्चैव मनवो विघ्ननाशकाः । महेन्द्रो बरुणश्चैव जगत्प्राणो हुताशनः ॥७३॥
 समापयू रुदन्तस्ते पद्मायाः पुरतः पुरा । तुष्टुबुधश्च महालक्ष्मीं मूलप्रकृतिमश्विरीम् ॥७४॥

देवा ऊचुः—

क्षमस्व भगवन्त्यम्न क्षमाशीले परात्परे । शुद्धसत्त्वस्वरूपे च कोपादिपरिवर्जिते ॥७५॥
 उपमे सर्वसाध्वीना देवीनां देवपूजिते । त्वया विना जगत्सर्वं मृततुल्यं च निष्फलम् ॥
 सर्वसंपत्स्वरूपा त्वं सर्वेषां सर्वरूपिणी । रासेर्धर्मविदेवी त्वं त्वत्कलाः सर्वयोषितः ॥
 कैलासे पार्वती त्वं च सीरोदे सिन्धुकन्धका । स्वर्गे च स्वर्गलक्ष्मीस्तवं मर्त्यलक्ष्मीश्च भूतले ॥
 वैकुण्ठे च महालक्ष्मीर्देवदेवी सरस्वती । गङ्गा च तुलसी त्वं च सावित्री ब्रह्मलोकतः ॥
 कृष्णप्राणाधिदेवी त्वं गोलोके राविका स्वयम् । रासे रासेश्वरी त्वं च वृन्दा वृन्दावने वने ॥
 कृष्णप्रिया त्वं भाण्डीरे चन्द्रा चन्दनवानने । विरजा चम्पकवने शतशृङ्गे च सुन्दरी ॥
 पद्मावती पद्मवने मालती मालतीवने । कुन्ददन्ती कुन्दवने सुशीला केतकीवने ॥८२॥
 कदम्बमाला त्वं देवी कदम्बवाननेऽपि च । रामलक्ष्मीं रामगेहे गृहलक्ष्मीर्गृहे गृहे ॥८३॥
 इत्युक्त्वा देवताः सर्वे मुनयो मनवस्तथा । रुरुर्नम्रवदनाः शुष्ककण्ठोष्ठनाडकाः ॥
 इति लक्ष्मीस्तवं पुण्यं सर्वदेवैः कृतं शुभम् । यः पठेत्पारुषथाप स वै सर्वं लभेद्भूतम् ॥
 अमार्यो लभते मार्या विनीतां च सुतां सतीम् । सुशीलां सुन्दरीं रम्यामिति सुप्रियवादिनीम् ॥

पुत्रपौत्रवतीं शुद्धां कुलनां कोमलां वराम् । अपुत्रो लभते पुत्रं वैष्णवं चिरजीविनम् ॥
 परमैश्वर्ययुक्तं च विद्यावन्तं यशस्विनम् । भ्रष्टराज्यो लभेद्राज्यं भ्रष्टश्रीर्लभते श्रियम् ॥
 हतबन्धुर्लभेद्बन्धुं धनभ्रष्टो धनं लभेत् । कीर्तिहीनो लभेत्कीर्तिं प्रतिष्ठां च लभेद्भुवम् ॥
 सर्वमङ्गलदं स्तोत्रं शोकसंतापनाशनम् । हर्षानन्दकरं शश्वद्धर्ममोत्सुहृत्प्रदम् ॥ ९० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० भगवद्गुणवर्णने
 लक्ष्मीस्तोत्रकथनं नाम पट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

अथ सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

देवानां स्तवने श्रुत्वा त्यक्त्वा च रोदनं सती । उवाच सुभसन्ना तास्तेषां स्तोत्रेण नारद ॥

महालक्ष्मीरुवाच—

त्यजामि देहं न क्रोधात्त वैराग्येण सांयतम् । इदं हृदि समालोच्य देवास्तच्छ्रूयतामिति ॥
 यस्मिन्सर्वांशे महति सर्वसाम्ये च निर्गुणे । सर्वाग्निनि सदानन्दे समता तृणशैल्योः ॥
 भ्रूमङ्गलीलया लक्ष्मीर्लक्षं स्रष्टुमल च यः । भृत्ये स्त्रिया यत्समता किं कार्यं तस्य सेवया
 तत्पत्नीना प्रधानाऽहं निरस्ता द्वारिणाऽधुना । तद्भृत्यभृत्यभृत्येन पारिपूर्णेन नेप्सिता ॥
 त्यज्यामि जीवनमहमसौभाग्या च स्वामिनि । वह्नौ च कामना कृत्वा यथा मद्रं भवेत्पूरा
 या स्त्री मर्तुरसौभाग्या साऽसौभाग्या च सर्वतः । शयनेऽभोजने तस्या न सुखं जीवनं वृथा
 यस्या नारित प्रियप्रेम तस्या जन्म निरर्थकम् । तर्हि पुत्रे धने रूपे संपत्तौ यौवनेऽथवा ॥
 यद्भक्तिर्नास्ति कान्ते च सर्वप्रियतमे परे । साऽशुचिर्धर्महीना च सर्वकर्मविवर्जिता ॥
 पतिर्विन्दुर्गतिर्भर्ता दैवतं गुरुरेव च । सर्वस्माच्च परः स्वामी न गुरुः स्वामिनः परः ॥
 पिता माता सुतो भ्राता क्लिष्टो दातुमिदं धनम् । सर्वस्वदाता स्वामी च भूदानां योपितां सुराः
 काचिदेव हि जानाति महासाध्वी च स्वामिनम् । अतिसद्वंशजाता च सुशीला कुलपालिका
 असद्वंशपत्न्या या दुःशीला धर्मवर्जिता । मुखदुष्टा योनिदुष्टा पतिं निन्दति कोपतः ॥
 या स्त्री सर्वपरं द्वेष्टि पतिं विष्णुसमं गुरुम् । कुम्भीपाके पचति सा यावदिन्द्राध्वतुर्दश
 ज्ञातं ज्ञानशनं दानं सत्यं पुण्यं तपश्चिरम् । पतिमात्तविहीनाया भस्मीभूतं निरर्थकम् ॥
 अतः किञ्चित्पश्यामि निष्ठुरं पतिमश्विरम् । भृत्यापराधैर्देवस्य प्राणांस्तद्व्यामि निश्चितम्
 पतिदोषे महासाध्वी पतिं न निष्ठुरं वदेत् । यदि सोढुमशक्ता च प्राणांस्तद्व्यामि धर्मतः ॥

पतिसेवा व्रतं स्त्रीणां पतिसेवा परं तपः । पतिसेवा परो धर्मः पतिसेवा सुरार्चनम् ॥
पतिसेवा परं सत्यं दानतीर्थानुकीर्तनम् । सर्वदेवमयः स्वामी सर्वदेवमयः शुचिः ॥१९॥
सर्वपुण्यस्वरूपश्च पतिरूपी जनार्दनः । या सती भर्तुरुच्छिष्टं भुङ्क्ते पादोदकं सदा ॥
तस्या दर्शमुपस्पर्शं नित्यं वाञ्छन्ति देवताः । ततः सर्वाणि तीर्थानि पुनन्ति पापिनो ह्यथात्
इत्युक्त्वा च महासाध्वी रुरोद च मुहुर्मुहुः । उवाच ब्रह्मा मातश्च भक्तिनम्रात्मकं धरः ॥

ब्रह्मोवाच—

भविष्यति न मद्रं च जयस्य विजयस्य च । त्वया न शसौ तौ मूढौ प्रियापराधभीतया
सापराधं च धर्मिष्ठः क्षमया न शपेद्यदि । सर्वनाशो भवेत्तस्य निश्चितं मा चिरं सति
यदि शप्तुं न शक्तश्च न दण्डं कर्तुमीश्वरः । सापराधे च पुरुषे धर्मो दण्डं करोति च ॥
सर्वक्षमस्व हे मातर्गच्छ गच्छ पिणान्तिकम् । मां च त्वत्स्वामिनो भक्तं नियोज्य सृष्टिकर्मणि
इत्युक्त्वा तां पुरस्कृत्वा सार्धं देवैर्मुनीन्द्रकैः । शीघ्रं जगाम वैकुण्ठं वैकुण्ठं स्तोतुमीश्वरः
तत्र गत्वा जगन्नाथं तुष्टाव कमलासनः । चतुर्वैवर्त्यैश्चतुर्वैवर्त्यैश्चतुर्वेदविदां गुरुम् ॥२८॥
ब्रह्मणः स्तवनं श्रुत्वा दृष्ट्वा लक्ष्मीं पुरःसराम् । रुदतीं नम्रप्रदनामुवाच कमलापतिः ॥

श्रीभगवानुवाच—

सर्वं ज्ञानमि सर्वज्ञः सर्वात्मा सर्वपात्रकः । सर्वशान्ता च सर्वाधिकारणं कमलोद्भव ॥
भक्ते कलत्रे कन्या च सर्वत्र समता मम । विशेषतोऽतिमद्भक्तः कलत्रात्पर एव च ॥
मद्भक्तौ तत्र पुत्रौ च द्वारपालौ दुरन्तकौ । क्षम मामपराधं च तयोश्च भक्तिपूर्णेयोः ॥
मद्भक्तिपूर्णो बलवान्दैत्येभ्यो न बिभेति च । राक्षितो मम चक्रेण भक्तिमाध्वकदुर्मदः ॥
इत्युक्त्वा जगतां नाथो लक्ष्मीं कृत्वा स्ववशसि । समानीय द्वारपालं तमुवाचेऽमेव च ॥
मा भैर्वत्स सुखं तिष्ठ मयं किं ते मयि स्थिते । मद्भक्तानां च कः शास्ता गच्छ वत्साऽऽ-

त्मनः पदम् ॥ ३९ ॥

इत्युक्त्वा भगवांस्तत्र विरराम महामुने । ययुर्देवाश्च स्वस्थानं प्रणम्य जगदीश्वरम् ॥
नारायणवचः श्रुत्वा द्वारपाल उवाच दम् । पुलकाश्रितसर्वाङ्गो भक्तिनम्रात्मकं धरः ॥

जय उवाच—

नाहं बिभेति देवाश्च ब्रह्मी मुनिगणांस्तथा । स्वर्गावचरणाभ्यो न भ्यानेकतानशानमः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मल० नारदना० उत्त० लक्ष्मी-

वैराग्यमोचनं नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १७ ॥

अष्टाष्टवशाशतमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

बभूव दर्पः पृथ्व्याश्च सर्वाधाराऽहमेव च । शृणुद्वारा च तद्दर्पं जगान् चैव तत्प्रभुः ॥
 बभूव दर्पः सावित्र्या वेदमाताऽहमेव च । काले चकार तस्यैश्च सपुत्राया अदर्शनम्
 बभूव दर्पो गङ्गाया अहं निर्वाणदेति च । जह्नुद्वारा च तद्दर्पं जहार जगतां पतिः ॥
 जहार मनसादर्पं दुर्गोद्वारा पुरा मुने । विरजोपगतं कृष्णं मत्संयामास कोपतः ॥
 प्रविशन्तं रासगृहं गोपीभिर्विनिवारितम् । दौवारिकाभिर्वैद्यैश्च तालितं तं च दर्पतः ॥
 सुदाम्ना निजमक्तेन राधा शशा बभूव ह । देवेन सहसा ध्वस्ता गोछोकादागता धराम्
 वृषभानुस्त्रियां जाता कलावत्यां च नारद । कृष्णस्तदनुरोधेन कंसमितिच्छलेन च ॥
 समागतो नन्दगोहं तेनाहं नन्दनन्दनः । सुदामः शापविच्छेदपालनार्थं जगत्पतिः ॥
 पुनर्जगाम मथुरामित्याह कमलोद्भवः । अस्यापरममिप्रायं को वा जानाति नारद ॥
 कथं जातः समायातो मथुरायाश्च गोकुलम् । इत्येवं कथितं सर्वमपरं श्रूयतामिति ॥ १० ॥
 यथा जगाम मथुरां नन्दास नन्दनन्दनः । शोकं नन्दो यशोदा च यथा संप्राप देवतः ॥
 यथा गोपाश्च गोप्यश्च गावो वृन्दावने वने । वने वने वा वन्यास्ते वन्या जानन्ति किंचन ॥
 वनं रम्यं वन्यपदमपि त्यक्त्वा वने वने । इमशाने वाऽदमशाने वा बभ्राम ममिनीं मुने ॥
 आमं त्यक्त्वा च बभ्राम चेतनाऽचेतना क्षणम् । क्षणेन वर्जिता सा च मार्धयन्ती प्रतिक्षणम्
 क्षणं क्षणं सा श्रसिति चिन्तनं कुर्वती क्षणम् । क्षणं विशन्ती तल्पे च क्षणमुत्थाय तिष्ठति ॥

इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीकृष्णजख० उत्त० नारदना० अष्टा-

ष्टाशतमोऽध्यायः ॥ १८ ॥

अथैकोनपष्ठितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

इत्येवं कथितं सर्वं सर्वेषां दर्पभञ्जनम् । इन्द्रस्य दर्पमङ्गं च विस्तरेण निशामय ॥ १ ॥
 इन्द्रो दर्पासमायां च रत्नसिंहासनाद्वरात् । नोत्तस्यै स्वगुरुं दृष्ट्वा ब्रह्मिष्ठं च बृहस्पतिम्
 गुरुर्जगामातिरुष्टः स्वापमाने समत्सरः । तथाऽपि कृपया धर्मा स्नेहाच्च न शशाप तम् ॥
 विना शापेन तद्दर्पश्चूर्णीभूतो बभूव ह । अन्यश्चेत् शपेद्धर्मात्प्रेम्णा वा चातिक्लिष्टपम् ॥
 तथाऽपि तं च फलति धर्मस्तं हन्ति नारद । यो यं हितं साधराद्यं शपेत्कोपेन धार्मिकः

विनाशः सापराधस्य धर्मो नष्टश्च धर्मिणः । तेनाधर्मेण शक्तस्य ब्रह्महत्या बभूव ह ॥
भीतस्त्यक्त्वा स्वराज्यं च प्रययौ स सरोवरम् । सरसः पद्मसूत्रे च निवासं च चकार सः
गुप्तं न शक्त्वा हत्या च पुण्यं विष्णुसरोवरम् । श्रेष्ठं भरतवर्षे च तपःस्थानं तपस्विनाम्
तदेव पुष्करं तीर्थं प्रवदन्ति पुराविदः । राज्यभ्रष्टं हरिं दृष्ट्वा हरिमक्तो नराधिपः ॥९॥
बलाज्जहार तद्राज्यं नहुषो नाम धार्मिकः । दृष्ट्वा शचीं वरारोहामनपत्यां च सुन्दरीम् ॥
स्वर्गगङ्गां च गच्छन्तीं हृदयेन विदूयता । नवयौवनसंपन्नां रत्नालंकारभूषिताम् ॥११॥
सुकोमलां तां सुदतीं वदन्तीं च महासतीम् । मूर्छी संप्राप राजेन्द्रः कामेन यौवनेन च ॥
उवाच तत्पुत्रः स्थित्वा सुविनीतश्च दासवत् ॥ १२ ॥

नहुष उवाच—

घातुर्गतिर्विचित्राऽहो न बोध्या च सतामपि ॥ १३ ॥
ईदृशी स्त्री भगाङ्गस्य लुब्धस्य परयोपिति । ईदृशी सुन्दरी यस्य परमार्यासु तन्मनः ॥
अस्या ऊग्रे च का रम्भा कोर्वशी का तिलोत्तमा । का वा मेना घृताची वा रत्नमाला
कलावती ॥ १५ ॥

कालिका सुन्दरी मद्रावती चम्पावती तथा । एताश्चत्सरसश्चान्याः कलां नार्हन्ति षोडशीम्
इमां विहाय मूढोऽन्यां कथं गच्छति मन्दर्षीः । अस्माकं योपितोऽस्याश्च चेष्टितुल्याश्च
निश्चितम् ॥ १७ ॥

मां मनस्व वरारोहे सुप्रीता भव किंकरम् । यथा राधा च गोलोके कृष्णवशाति राजने ॥
वैकुण्ठोरसि वैकुण्ठे यथा लक्ष्मीः सरस्वती । ब्रह्मलोके च ब्रह्माणी यथैव ब्रह्मवशाति ॥
यथा मूर्तिर्महासाध्वी धर्मवक्षःस्थलास्थिता । पातालतललक्ष्मीर्वा यथैवाऽनन्तवशाति ॥
यथा पुष्टिर्गणेशे च देवसेना च कार्तिके । वरुणे वरुणानी च यथा स्वाहा हुताशने ॥
यथा रतिः कामदेवे यथा संज्ञा दिनेश्वरे । वायोः पत्नी यथा वायौ यथा चन्द्रे च रोहिणी
यथाऽदितिर्देवमाता तव श्वश्रूश्च कश्यपे । यथा हिमालये मेना पितृकन्या च मानसी ॥
लोषामुद्रा यथाऽगस्त्ये यथा तारा बृहस्पती । कर्दमे देवहूतिश्च वसिष्ठेऽरुणवती यथा ॥
मनौ च शतरूपेव दमयन्ती नले यथा । तथा भव रवं सौभाग्या मम वशाति सुन्दरी ॥
छालया च सहयेन्द्रान्छेतुं शक्तोऽहमीश्वरः । नारी बाण्डति नारं च स्वामिनो मलयत्तरम्
सुमेरुगिरिकूटे च दुर्गमेति रहास्थले । भयवा मलये रम्ये रम्ये चन्दनवायुना ॥ २७ ॥
विश्रम्भके सुरसने किंश नन्दनकानने । निकटे शतशृङ्गस्य पुष्पमद्रानदीतटे ॥ २८ ॥
गोदावरीतीरतीरे समीपे शीतवायुना । चम्पावतीनदीतीरे रम्ये चम्पककानने ॥ २९ ॥

श्मशानेऽतिश्मशाने च रम्येऽतिनिर्जने वने । शैले शैलेऽतिरहसि कंदरे कंदरे वने ॥
 ह्रीं ह्रीं दुर्गे दुर्गे नद्यां नद्यां नदे नदे । समुद्रपुलिने रम्ये सर्वननुविचरिते ॥ ३१ ॥
 विदग्धाया विदग्धेन संगमो निर्जने सुखः । पुष्पचन्दनशय्यायां पुष्पचन्दनचरिते ॥
 मां गृहीत्वा कुरु रतिं पुष्पचन्दनचरितम् । ब्रह्मणश्च परैर्देवि जरायुस्थविचरितम् ॥
 मां कुरुष्व रतिं भद्रे नित्यं सुम्भिरयौवनम् । सुवेपं सुन्दरं धीरं कामशास्त्रविशारदम् ॥
 शरत्पार्वणचन्द्रारयं चन्द्रवंशसमुद्भवम् । आगतामुर्वशीं मद्यां त्यक्तान्तं च याचताम् ॥
 न मे स्पृहा परस्त्रीषु त्वां दृष्ट्वा लोलुपं मनः । त्यक्त्वा मया स्वभार्याश्च रत्नभूषणभूषिताः ॥
 अथवा रासिताः सर्वा दासीः कृत्वा वरानने । रानेन्द्रसारां मालां ते दास्यामि वरुणस्य च
 निर्जित्य वरुणं युद्धे ब्रह्मास्त्रेणातितेजसा । वह्निशुद्धं वस्त्रयुगं जित्वा वह्निं सुदुर्बलम्
 दास्याम्यथैव ते देवि निर्योज्यं मां नियोजय । गणीन्द्रसारनिर्माणमकराकारकुण्डले ३९
 दास्यामि देवान्निर्जित्य देवमातुश्च सुन्दरि । करभूषणयुग्मं चात्त्यमूल्यरत्ननिर्मितम् ॥
 दास्याम्यथैव रोहिण्याश्चन्द्रं जित्वाऽतिदुर्लभम् । यक्षप्रस्तमतिकृशं ममैव पूर्वपूरयम् ॥
 विना युद्धेन भीतो मा कृपया वा प्रदास्यसि । अमूल्यरत्ननिर्माणं कण्ठमङ्गीरयुग्मकम् ॥
 दास्याम्यथैव पार्वत्या मिसां कृत्वा महेश्वरम् । आशुतोषं स्तुतिवशं भक्तेशं च कृपामयम् ॥
 सर्वसंपत्तिदातारं परं वरुणतरुं शुभे । अमूल्यरत्ननिर्माणकेयूरयुगुलं प्रिये ॥ ४४ ॥
 दास्यामि तेऽद्य गङ्गाया युद्धं कृत्वा सुदुर्लभम् । बहुलीयुगुलं चारु सूर्यपत्न्या मनोहरम्
 सद्गन्धसारनिर्माणं दास्याम्यद्य सुशोभने । कमूल्यरत्ननिर्माणं दर्पणं चातिनिर्मलम् ॥
 दास्यामि ते कामपत्न्याः कामं जित्वा च ललितम् । क्रीडाकमलमम्लानं कमलायाश्च सुन्दरि
 मिसां कृत्वा च दास्यामि स्तुत्वा च कमलापतिम् । अङ्गुलीयकरत्नानि विश्वेषु दुर्लभानि च
 सावित्र्याश्च प्रदास्यामि कृत्वा च ब्रह्मणस्तपः । स्वयं गीतं प्रगायन्तीं मूर्च्छनाश्रुतिसंयुताम् ॥
 वाणीवीणां प्रदास्यामि कृत्वा नारायणव्रतम् । रत्नपाशकसंघं च विश्वकर्मावेनिर्मितम् ॥
 कुबेरपत्न्या दास्यामि पादाङ्गुलिभूषणम् । इत्येवमुक्त्वा नहुषः पपात तत्पदाम्बुजे ॥
 उवाच तं शची ब्रह्मा राजमार्गगतं नृपम् । उत्थाप्य तं करे धृत्वा शुष्ककण्ठोष्ठतालुका ॥
 स्मारं स्मारं पदाम्भोजं महासाध्वी हरेर्गुरोः ॥ ५२ ॥

शत्रुवाच—

शृणु वास महाराज हे तात भयमञ्जन ॥ ५३ ॥

मयघ्राता च रामा च सर्वेषां पालकः पिता । भ्रष्टाश्च महेन्द्रोऽथ त्वं च स्वर्गे नृपोऽधुना

यो राजा स पिता पाता प्रजानामिव निश्चितम् । गुरुपत्नी राजपत्नी देवपत्नी तथा वधूः
 पित्रोः स्वसा शिष्यपत्नी भृत्यपत्नी च मातुली । पितृपत्नी भ्रातृपत्नी श्वश्रूश्च मगिनी सुता
 गर्भघात्रीष्टदेवी च पुंसः षोडश मातरः । त्वं नरो देवभार्याऽहं माता ते देवसंमता ॥
 गच्छ वत्सादिति रन्तुं यदि चेच्छसि मातरम् ! सर्वेषां निष्कृतिश्चास्ति न वत्स मातृगामिनाम्
 कुम्भीपाके ते पचन्ति यावद्वै ब्रह्मणो वयः । ततो भवन्ति कृमयः कल्पाः सप्त भवन्ति ते
 ततश्च कुष्ठिनो म्लेच्छा भवन्ति सप्तजन्मसु । नास्त्येव निष्कृतिस्तृतीयमित्याह कमलोद्भवः ॥
 एवं विदूक्षत्रशूद्राणां ब्राह्मणीगमने नृप । षेदेषु निष्कृतिर्नास्ति चेत्पाङ्क्तिरसमापितम् ॥
 स्वर्गसंपात्तिमोगश्च सुखं संसारिणां ध्रुम् । मुमुक्षूणां च मोक्षश्च तपश्चैव तपस्विनाम् ॥
 ब्राह्मणानां च ब्राह्मण्यं मुनीनां मौनमेव च । वेदाभ्यासो वैदिकानां कवीनां काव्यवर्णनम्
 विष्णुदास्यं वैष्णवानां विष्णुभक्तिरसं परम् । विष्णुक्तिं विना नैव मुक्तिं वञ्छन्ति वैष्णवाः
 मल्लद्वयेषु च क्लेदेषु दुर्गन्धिनिलयेषु च । साधूनां किं सुखं साधो स्त्रीणां योनिषु मां वद
 कुलप्रदीप राजेन्द्र राज्ञां मण्डलवर्तिनाम् । लब्धं च भारते जन्म पुण्येन बहुजन्मनाम् ॥
 पद्मानां चन्द्रवंशानां नृपाणां दीप्तिहेतवे । त्वमाविरासीस्तेजस्वी प्रपिममव्याहृतमास्करः ॥
 सर्वेषामाश्रमाणां च स्वधर्मश्च यशः परम् । स्वधर्महीना नरके पतन्ति मूढचेतसः ॥६८॥
 ब्राह्मणस्य स्वधर्मश्च त्रिसंध्यमर्चनं हरेः । तत्पादोदकनैवेद्यभक्षणं च सुधाधिकम् ॥६९॥
 अन्नं विष्टा जलं मूत्रमनिवेद्य हरैर्नृप । भवन्ति सूकराः सर्वे ब्राह्मणा यदि भुञ्जते ॥
 आजीवं भुञ्जते विप्रा एकादश्या न भुञ्जते । कृष्णजन्मादिने चैव शिवरात्रौ सुनिश्चितम्
 तथा रामनवम्यां च यत्नतः पुण्यवासरे । ब्राह्मणानां स्वधर्मश्च कथितो ब्रह्मणा नृप ॥
 मृतं पतिव्रतानां च पतिसेवा परं तपः । यथा पुत्रः परपतिरेव धर्मश्च योषिताम् ॥७३॥
 पालयन्ति यथा भूपाः प्रजाः पुत्रानिधौरसान् । प्रजाश्रियं च पश्यन्ति राजानो मातरं यथा
 यज्ञं कुर्वन्ति विष्णोश्च सेवनं देवविप्रयोः । निवारणं च दुष्टानां शिष्टानां प्रतिपालनम्
 इति धर्मः सत्रियाणां कथितो ब्रह्मणा पुरा । वाणिज्यं चैव वैश्यानां स्वधर्मो धर्मसंचयः
 शूद्राणां विप्रसेवा च परो धर्मो विधीयते । सर्वत्रासौ हरो भूप धर्मः सन्धासिनां ध्रुवम्
 रक्तैकवासा दण्डी च बिभर्ति मृत्कमण्डलम् । सर्वत्र समदर्शी च स्मरेन्नारायणं सदा ॥
 करोति भ्रमणं नित्यं गेहे गेहे न तिष्ठति । विद्यामन्त्रं च कर्मचिन्तनं ददाति च लोपतः ॥
 करोति नाऽऽश्रमं भिक्षुः करोति नान्यवासनाम् । करोति नान्यसङ्गं च निर्मोहः सद्भवर्जितः
 न स्वादु भुङ्क्ते लोभाच्च स्त्रीमुखं न हि पश्यति । न पाञ्चितं मद्यपवन्तु पाचने गृहिणं व्रती
 इति सन्धासिनां धर्म इत्याह वमटेन्द्रः । इति ते कथितं पुत्र गच्छ वत्स यथामुत्तम् ॥

इत्युत्तरा च गेहेन्द्राणी विरराग च वार्मानि । उवाच ननुषो रामा शची वक्रवर्धनरः ॥

ननु उवाच —

त्वया यत्कथितं देवी तर्न तत्तु विपर्ययम् । यथार्थमपि वेदोक्तं निबोध कथयामि ते ॥
 कर्मणा फलमोक्ष सर्वेषां सुरसुन्दरि । नैव स्वर्गं न पाताले नान्यद्द्विषे धृतो धृतम् ॥
 कृत्वा शुभाशुभं कर्म पुण्यक्षेत्रे च भारते । अन्यत्र तत्फलं मुहूर्त्ते कर्मा कर्मानिबन्धनान् ॥
 हिमालयादासमुद्रं पुण्यक्षेत्रं च भारतम् । श्रेष्ठं सर्वस्थलानां च मुनीनां च तपःस्थलम् ॥
 तत्र लब्ध्वा जन्म जीवी वञ्चितो विष्णुम यया । शश्वत्करोति विषयं विहाय सेवने हरेः ॥
 कृत्वा तत्र महत्पुण्यं स्वर्गं गच्छति पुण्यवान् । गृहीत्वा सर्वकल्पाश्च चिरं स्वर्गे प्रमोदते ॥
 स्वर्गमागच्छति नरो विहाय मानवी तनुम् । स्वशरीरेणाऽऽगतोऽहं मत्पुण्यं पश्य सुन्दरि
 अनेकजन्मपुण्येन चाऽऽगतः स्वर्गमाप्सितम् । ततः किं केन पुण्येन दर्शनं मे त्वया सह ॥
 न हि कर्मस्थलमिदं स्वमोगस्थलमेव च । सारं च सर्वमोगानां वरद्रीभोगमेव च ॥९२॥
 भोगस्थले भोगस्तु न हि त्यक्तुं पशस्यते । भावानुरक्तो रसिका भोग्या त्वं भोगिनामिह
 द्रव्यमस्वामिकं भोग्यं सुखं त्यजति मन्दधीः । अविरोधसुखत्यागी पशुरेव न संशयः ॥
 गच्छ कान्ते गृहं गत्वा कुरु तत्त्वं मनोहरम् । रमणीयं च रहसि वरं रतिकरं परम् ॥
 त्यज द्वैधं च मनसो निश्चितं वरवर्णिनि । वरानने मया सार्धं मोदस्व वरभन्दरे ॥
 अमूल्यरत्नमालां च मणिराजविराजिताम् । भित्तां कृत्वा च दास्यामि लक्ष्मीवत्ससि शोभि-

ताम् ॥ ९३ ॥

मणिं चानन्तशिरसः सर्वेषामतिदुर्लभम् । दुष्प्राप्यं त्रिपुलोकेषु तुभ्यं दास्यामि सुन्दरि ॥
 मणिरत्नं कौस्तुभं च यो नारायणवत्ससि । भित्तां कृत्वा तु दास्यामि कृत्वा नारायणव्रतम् ॥
 चन्द्रशेखरमौलेश्च यदर्थं चन्द्रभूषणम् । जरामृत्युव्याधिहरं शक्तं क्रीडाकरं वरम् ॥९४॥
 अतीव विश्वदुष्प्राप्यं विश्वबन्धनं च सुन्दरम् । विश्वनाथव्रतं कृत्वा तुभ्यं दास्यामि निश्चितम्
 दास्यामि ते श्रीसूर्यस्य मणिश्रेष्ठं स्वयन्तकम् । भक्त्या सूर्यव्रतं कृत्वा त्रिपुलोकेषु दुर्लभम्
 अष्टौ भारानुवर्णं च यश्च नित्यं प्रसूयते । जरामृत्युहरं चैव परं क्रीडाकरं प्रिये ॥ १०२ ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं पात्ररत्नं मनोहरम् । संततं मधुपूर्णां च दास्यामि मदनस्य च ॥१०३॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं सूर्यतुल्यं च तेजसा । नानाचित्रविचित्राढ्यं निर्माणमीश्वरेच्छया ॥
 निर्मलं मण्डलाकारं मणिराजविराजितम् । हस्तलक्षपरिमितं चसुरखं च सुन्दरि ॥१०४॥
 पद्मापद्मासनं श्रेष्ठं श्रेष्ठं तस्याः सुदुर्लभम् । ध्रुवं तुभ्यं प्रदास्यामि कृत्वा पद्मालयाव्रतम् ॥

इत्येवमुक्त्वा नहुषः कृत्वा वर्त्मनिरोधनम् । पुनः पपात चरणे महेन्द्राण्या मुहुर्मुहुः ॥
नृपस्य वचनं श्रुत्वा शुष्ककण्ठोऽस्तालुका । तमुवाच महेन्द्राणी स्मारं स्मारं गुरुं हरिम् ॥

शच्युवाच—

अचेतनस्य मूढस्य कार्यकार्यमनानतः । श्रोण्याम्यद्य कातिविषा कथा कामावुरस्य च ॥
मधुमत्तः सुरामत्तः काममत्तो विचेतनः । मृत्युं न गणयेत्कामी कामेन हतमानसः ॥
त्यज मामद्य हे मत्त मातृदुल्यां रजस्वलाम् । ऋतोः प्रथमो दिवसो ह्यद्य हे नृप मे ध्रुवम् ॥
प्रथमे दिवसे स्त्री च चाण्डाली सा रजस्वला । द्वितीये दिवसे स्लेच्छा तृतीये रजकी तथा ॥
शुद्धा भर्तुश्चतुर्थेऽहनि न शुद्धा दैवपैत्र्ययोः । असच्छूद्रासमा सा च तद्दिने च परं प्रति
प्रथमे दिवसे कान्ता यो हि गच्छेद्रजस्वलाम् । ब्रह्महत्याचतुर्थींशं लभते नात्र संशयः ॥
स पुमान् हि कर्माहो दैवे रिष्ये च कर्माणि । अधमः स च सर्वेषा निन्दितश्चायशस्करः
द्वितीये दिवसे नारी यो ब्रूनेच्च रजस्वलाम् । कामतः परिपूर्णं च गोहत्या लभते ध्रुवम् ॥
आनीवनं नाविकारी पितृविप्रसुरार्चने । अमनुष्योऽप्यशम्यः स्यादेत्याहिरसमापितम् ॥
तृतीये दिवसे जाया यो हि गच्छेद्रजस्वलाम् । स मूढो भ्रूणहत्या च लभते नात्र संशयः
पूर्ववत्पतितः सोऽपि न चार्हः सर्वकर्मसु । असच्छूद्रा चतुर्थेऽहनि न गच्छेत्ता विचक्षणः
यदि मा मातरं मूढ ग्रहीष्यसि वलेन च ॥ १२० ॥

ऋणावतीये दिवसे गमनं च करिष्यसि । शच्युश्च वचनं श्रुत्वा प्रहस्य नहुषस्तथा ॥
उवाच मबुरं शन्यः शक्रकान्ता च सुवताम् । देवपत्नी सदा शुद्धा तन्मन्यूनं मानवं प्रति ॥
शयने भोजने देवी नाशुद्धा मानवं प्रति । रजस्वलायाः संभोगे कर्मसेप्रे च मारते ॥
त्वयोक्तं च भवेत्पापं नात्र दुःस्वर्गे च सुन्दरि । कर्मसेप्रेऽपि तत्कर्म यद्वेदोक्तं शुभाशुभम् ॥
न भेदं दण्डाया न च दण्डाः प्रहतेऽपि । यथा प्रहते च हनौ च शुभं न भिन्नं च तृणानि च
भवन्ति मद्भीमू णि तथा पापं नि वैष्णवे । वह्निसूर्य्यं ह्यग्रेऽप्यस्तेऽनीयान् वैष्णवः सदा ॥
रक्षितो विष्णुचक्रेण स्वतन्त्रो मत्तर्जुनरः । न विचारो न भोगश्च वैष्णवानां स्वकर्मणाम्
लिखितं साक्षि वीर्य्यं कुरु प्रश्नं बृहस्पतिम् । अस्माश्च सर्वे जानन्ति चन्द्रवंशपांश्च
वैष्णवान् ॥ ९८ ॥

देवमन्यं न सेवन्ते चन्द्रवंशपा हरिं विना । सद्दंशपभगो यो हि ब्राह्मणः सत्रिवोऽपवा ॥
विष्णुमन्त्रं न गृह्णाति वासिनो देवभाषया । को वा मन्त्रश्च के देवा न हि शास्त्रा
रमो मम ॥ १२० ॥

सर्वाञ्छास्तुं समर्थोऽहं ब्रह्मविष्णुशिवाश्रितः । शय्यां कुरु गृहं गत्वा शीघ्रं यास्यामि ते
गृहम् ॥ १२१ ॥

ऋतुपापं मायि भवेत्तव किं गच्छ शोभने । इत्युक्त्वा नहुषो राजा प्रफुल्लवदनेक्षणः ॥
रत्नयानं समारुह्य ययौ नन्दनकाननम् । न ययौ सा शची, गेहं प्रजगाम गुरोर्गृहम् ॥
गत्वा कुशासनस्थं च ददर्श च बृहस्पतिम् । तारासेवितपादाब्जं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
जयमालाकरं शशवज्ज्वलन्तं वृष्णमीप्सितम् । परमं परमानन्दं परमात्मानमीश्वरम् ॥
निर्गुणं च निरीहं च स्वतन्त्रं प्रकृतेः परम् । स्वेच्छामयं परं ब्रह्म भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
तमानन्दाश्रुनेत्रं च जनाम शिरसा भुवि । रुदती साश्रुनेत्रा सा मज्जन्ती भक्तिसागरे ॥
शोकार्णवे निमज्जन्ती हृदयेन विदूयता । तुष्टाव मीता स्वगुरुं ब्रह्मिष्ठं च कृपानिधिम् ॥

शच्युवाच—

रक्ष रक्ष महाभाग मां भीतां शरणागताम् । त्वमीश्वरः स्वदात्री च निमग्नां शोकसागरे ॥
अनीश्वरश्चेश्वरो वा बलवान्वा सुदुर्बलः । स्वशिष्यमार्था पुत्राश्च शासितुं च सदा क्षमः ॥
दूरीभूतः स्वराज्याच्च स्वशिष्यश्च कृतस्त्वया । शान्तिर्विभूतः दोषस्य चाधुनाऽनुग्रहं कुरु ॥
अनाया सर्वशून्या मां शून्या ताममरावतीम् । संपच्छून्यमाश्रमं मे पश्य रक्ष कृपानिधे ॥
दस्युग्रता च मां रक्ष देशं किंकरमानय । दत्त्वा चरणरेणून्तं शुभाशीर्वचनं कुरु ॥ ४३ ॥
सर्वेषां च गुरुणा च जन्मदाता परो गुरुः । पितुः शतगुणा माता पूज्या वन्द्या गरीयसी ॥
विद्यादाता मन्त्रदाता ज्ञानदो हरिभक्तिदः । पूज्यो वन्द्यश्च सेव्यश्च मातुः शतगुणो गुरुः ॥
मन्त्राद्युद्दिशेणैव गुरुरित्युच्यते बुधैः । अन्यो वन्द्यो गुरुरयमन्यश्चारोपितो गुरुः ॥
अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाज्जनशलाकया । चक्षुस्मग्निलिप्तं येन तस्मै श्रीगुरुवे नमः ॥
अदीप्तिरस्य मूर्तस्य निवृत्तिर्नास्ति निश्चितम् । सर्वकर्मस्वनर्हस्य नरके तत्पशोः स्थितिः ॥
जन्मदाताऽप्यदाता च माताऽन्ये गुरवस्तथा । पारं कर्तुं न शक्तास्ते घोरसंसारसागरे ॥
विद्यामन्त्रज्ञानदाता निपुणः पारकर्मणि । स शक्तः शिष्यमुद्धर्तुमीश्वरश्चेश्वरात्परः ॥
गुरोर्विष्णुर्गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्देवो महेश्वरः । गुरुर्धर्मो गुरुः शेषः, सर्वात्मा निर्गुणो गुरुः ॥
सर्वतीर्थाश्रयश्चैव सर्वदेवाश्रयो गुरुः । सर्ववेदस्वरूपश्च गुरुरूपी हरिः स्वयम् ॥ ५२ ॥
अभीष्टदेवे रष्टे च गुरुः शक्तो हि रक्षितुम् । गुरौ रष्टे अभीष्टदेवो न हि शक्तश्च रक्षितुम् ॥
सर्वे ग्रहाश्च ये रष्टा यं रष्टा देवब्राह्मणाः । तमेव रष्टो भवति गुरुरेव हि देवतः ॥
न गुरोश्च प्रियश्चाऽऽत्मा न गुरोश्च प्रियाः सुतः । घनं प्रियं च न गुरोर्न च भार्या प्रिया तथा ॥

न गुरोश्च प्रियो धर्मो न गुरोश्च प्रियं तपः । न गुरोश्च प्रियं सत्यं न पुण्यं च गुरोः परम् ॥
गुरोः परो न शास्ता च न हि बन्वुर्गुरोः परः । देवो राजा च शास्ता च शिष्याणां च
सदा गुरुः ॥ १७ ॥

यावच्छक्ते दातुमर्हं तावच्छास्ता तदन्नदः । गुरुः शास्ता च शिष्याणां प्रतिजन्मनि जन्मनि
मन्त्रो विद्या गुरुर्देवः पूर्वलब्धो यथा पनिः । प्रतिजन्मनि बन्धेन सर्वेषामुपरि स्थितः ॥
पिता गुरुश्च बन्धश्च यत्र जन्मनि जन्मदः । गुरुवोऽन्ये तथा माता गुरुश्च प्रतिजन्मनि ॥
विप्राणां त्वं वरिष्ठश्च गरिष्ठश्च तपस्विनाम् । ब्रह्मिष्ठो ब्रह्मविद्ब्रह्मन् धर्मिष्ठः सर्वधर्मिणाम् ॥
तुष्टो भव मुनिश्चेष्ट मां च शक्रं च सांप्रतम् । त्वयि तुष्टे सदा वृष्टा भवन्ति ग्रहदेवताः ॥
इत्युक्त्वा सा शची ब्रह्मन्पुनरुच्चै रुरोद ह । दृष्ट्वा तद्रोदनं तारा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः ॥ १९ ॥
पपात चरणे तारा रुरोद च पुनः पुनः । अपराधं क्षमेत्युक्त्वा गुरुस्तुष्टोऽप्युवाच ताम्

गुरुत्वाच—

उत्तिष्ठ तारे शच्याश्च सर्वे भद्रं भविष्यति । सद्यः प्राप्स्यति भर्तारं महेन्द्रं च मदाशिषा
इत्युक्त्वा स गुरुस्तत्र विरराम च नारद । पपात चरणे तारा पुनरेव रुरोद च ॥
गृहीत्वा च शची तारा संस्थाप्य च स्ववसति । बोधयामास विविधमाध्यात्मिकमनुत्तमम्
वाचीकृतं गुरुस्तोत्रं पूजाकाले च यः पठेत् । गुरुश्चामीष्टदेवश्च संतुष्टः प्रतिजन्मनि ॥
ग्रहदेवद्विजातं च परितुष्टाश्च संततम् । राजानो बान्धवाश्चैव संतुष्टाः सर्वताः सदा ॥
गुरुभक्तिं विष्णुभक्तिं वाञ्छितं लभते ध्रुवम् । सदा हर्षो भवेत्तस्य न च शोकः कदाचन ॥
पुत्रार्थं लभते पुत्रं भार्यार्थां लभते प्रियाम् । सुस्वरूपां गुणवतीं सतीं पुत्रवतीं ध्रुवम्
रोगार्तो मुच्यते रोगाह्नयो मुच्यते बन्धनात् । अस्पृष्टवर्तिः सुयशा मूर्खो भवति पण्डितः
कदाचिद्वन्धुविच्छेदो न भवेत्तस्य निश्चितम् । नित्यं तद्वर्धते धर्मो विपुलं निर्मलं यशः ॥
लभते परमैश्वर्यं पुत्रपौत्रधनान्वितम् । इह सर्वसुखं मुक्त्वा प्राप्यते श्रीहरेः पदम् ॥
न भवेत्तत्पुनर्जन्म हरिदास्यं लभेद्भूतम् । विष्णुभक्तिरसाढ्यौ च निमग्नश्च भवेद्भूयम्
शान्तिप्राप्तिं शान्तिश्च विष्णुभक्तिरसामृतम् । जन्ममृत्युनरावशाधिशोकसंतापनाशनम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० महेन्द्रदर्पमद्रूपकरणे
शचीशोरापनोदने शचीकृतगुरुस्तोत्रकथनं नामैकोनपष्टिंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अथ पण्डितमोऽथायः ।

नारायण उवाच—

शचीस्तोत्रं समाकर्ण्य पारिवृष्टो बृहस्पतिः । उवाच मधुरं शान्तः कान्तामिन्द्रस्य नारद
बृहस्पतिरुवाच—

रयज वत्से भयं सर्वं भयं किं ते मयि स्थिते । यथा कचस्य पत्नी मे तथा त्वमापि शोभने
यथा पुत्रस्तथा शिष्यो न भेदः पुत्रशिष्ययोः । तर्पणे पितृदाने च पालने परितोषणे ॥
यथाऽग्निदाता पुत्रश्च तथा शिष्यश्च निश्चितम् । इतीदं कण्वशाखायामुवाच कमलोद्भवः ॥
पिता माता गुरुर्माया शिशुश्चानाथमान्ववाः । एते पुंसा नित्यं वैष्या इत्याह कमलोद्भवः
यश्चैताश्च न पुण्याति मन्मान्तं तस्य सूतकम् । देवे पित्र्ये न कर्मार्हः सोऽपीत्याह महेश्वरः
कुरुते नरबुद्धिश्च मातरं पितरं गुरुम् । अयशस्तस्य सर्वत्र विघ्न एव पदे पदे ॥
संपन्नतो यः करोति स्वगुरोश्च परामवम् । अचिरात्सर्वनाशश्च भवेत्तस्य सुनिश्चितम् ॥
मां च दृष्ट्वा सभामध्ये नोत्तस्यौ पाकशासनः । तत्फलं भुज्यते साक्षात्सद्यः पश्य च साप्रतम्
अहं करोमि मोक्षं च तव रक्षा सुनिश्चितम् । शासितुं रक्षितुं शक्तः स एव गुरुरुच्यते ॥
न पश्यति सतीत्यं च हृच्छुद्ध्याश्च योपितः । यन्मानसे विकल्पश्च तस्य वर्धश्च नश्यति
मविष्यति प्रभावस्ते दुर्गायाश्च समः सति । लक्ष्मीसमा प्रतिष्ठा च यशस्तद्यशसा समम् ॥
सौभाग्यं राधिकातुल्यं तत्समं प्रेमभर्तारि । तत्तुल्यं गौरवं मान्यं प्रीतिः प्राधान्यमश्विरे
रोहिण्याश्च समापेक्षा पूज्या च भारतीसमा । शुद्धा निरुपमा शश्वत्सावित्रीसदृशी सदा
एतस्मिन्नन्तरे तत्र आगतो नहुषाक्षरः । उवाच वचनं भीतो वाक्पतेर्गोचरे ततः ॥१५॥

दूत उवाच—

उत्तिष्ठ देवि शीघ्रं त्वं गच्छस्व नहुषं प्रति । व्रीडां कर्तुं च रहसि रम्ये नन्दनकानने ॥
दूतस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच बृहस्पतिः । कम्पितावयवः कोपाद्रक्तपङ्कजलोचनः ॥

गुरुरुवाच—

नहुषं वद गत्वा त्वं शचीं चेद्भोक्तुमिच्छामि । अपूर्वं यानमारुह्य निशाथामागमिष्यसि
सहस्रिणां च मन्त्रे च दत्त्वा रथशिनिका शुभाम् । तामारुह्य सुवेपश्च गमनं कर्तुमर्हसि
वाक्पतेर्वचनं श्रुत्वा गर्भोवाच नृपं तदा । दूतस्य वचनं श्रुत्वा प्रहस्योवाच किं नरम् ॥
गच्छ गच्छ त्वरन् गच्छ सस्रपीड्याग्रमानय । उपायं च करिष्यामि ते । सार्धं साप्रतं चर
नृपस्य वचनं श्रुत्वा गत्वा दूतस्तदन्तिवम् । उवाच सर्वास्तत्रैव यथोक्तं नहुषेण च ॥
दूतस्य वचनं श्रुत्वा ययुः सहस्रयो मुदा । राजा दृष्ट्वा च तान्सर्वाग्रनामोवाच सादरम्

नहुप उवाच—

यूयं च ब्रह्मणः पुत्रा ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा । ब्रह्मणः सदृशाः सर्वे सततं भक्तवत्सलाः ॥
नारायणपराः शश्वच्छुद्धसत्त्वस्वरूपिणः । मोहमात्सर्यहानिश्च दर्पाहंकारवर्जिताः ॥
नारायणसमाः सर्वे तेजसा यशसा सदा । गुणेन कृपया प्रेम्णा वरदानेन निश्चितम् ॥
इत्युक्त्वा प्रणतो राजा तुष्टाव च स्तोद च । दृष्ट्वा ते कातरं भूपमूचुः परहितेपिणः ॥

ऋषय ऊचुः—

वरं वृणीष्व हे वत्स यत्ते मनसि वाञ्छितम् । सर्वं दातुं वयं शक्ता नासाध्यं नश्च किञ्चन
इन्द्रत्वं वा मनुत्वं वा चिरागुर्वा ततः परम् । सप्तदीपेश्वरत्वं चाप्यर्थाव मुचिरं सुखम् ॥
अभाषि सर्वसिद्धित्वं सर्वैश्वर्यं सुदुर्लभम् । मुक्तिं वा हरिभक्तिं वा तपसा या सुदुर्लभा ॥
किमीप्सितं ते हे वत्स ब्रूहि नः सांप्रतं मुदा । सर्वं तुभ्यं प्रदायैव यास्यामस्तपसे मुदा ॥
युगलक्षसमं यच्च क्षणं कृष्णार्चनं विना । तद्दिनं दुर्दिनं यत्तदध्यानसेवनवर्जितम् ॥३२॥
विना तत्सेवनं यो हि विषयान्यं च वाञ्छति । विषमस्ति प्रणाशाय विहायामृतमीप्सितम्
ब्रह्मा शिवश्च धर्मश्च विष्णुश्चापि महान्विराट् । गणेशश्च दिनेशश्च शेषश्च सनकादयः ॥
एते यच्चरणाम्भोजं ध्यायन्तेऽहर्निशं मुदा । जन्ममृत्युजरात्याघिहरं तन्निरता वयम् ॥
तेषां च वचनं श्रुत्वा तानुवाच नृपेश्वरः । स लज्जितो नम्रवक्रो मायामोहितमानसः ॥

नहुप उवाच—

सर्वं दातुं समर्थाश्च यूयं च भक्तवत्सलाः । अधुना देहि (दत्त) मे तूर्णं शचीदानमभीप्सितम् ॥
सप्तर्षिवाहनं कान्तं शचीच्छति महासती । एतदेव मम वरं निष्पन्नं कुरुताचिरम् ॥३८॥
नहुपस्य वचः श्रुत्वा मुनयश्च परस्परम् । अयुश्चैर्जहसुः सर्वे वैतुकेन च नारद ॥३९॥
राजानं मोहितं मत्वा वेष्टितं विष्णुमायया । ऋक्तः प्रतिज्ञां तं वोढुं कृपया दीनवत्सलाः ॥
ऋक्तः स्तब्धे तच्छिबिकां मुक्तामणिवद्भूषिताम् । राजा ययौ मुदेषश्च रत्नभूषणभूषितः
दृष्ट्वा चादिविलम्बं च भर्त्सयाभास तानृपः । क्रुधा शशाप दुर्वासाश्चाग्रगामी च वर्त्मनि
महानजगरो भूत्वा पत वै मूढमानस । दर्शनाद्धर्मपुत्रस्य तव मोक्षो भविष्यति ॥ ४३ ॥
रत्नयानेन वैकुण्ठं गत्वा वैकुण्ठसेवनम् । कतिप्यसि महाराज न कर्म निष्फलं भवेत् ॥
इत्युक्त्वा प्रययुः सर्वे प्रहस्य मुनिसत्तमाः । राजा पपात तच्छापात्सर्पो भूत्वा महामुने ॥
शचीं जगाम तच्छ्रुत्वा शुभं नवाऽमरावतीम् । ययौ नृहृषतिः शीघ्रं दध्रेन्द्रः पद्मतन्त्रपु
गत्वा सरोवराम्भाशामनुहाव सुरेश्वरम् । गतिमसदावदन् कृपया च कृपाभिधिः ॥४७॥

वृहस्पतिरुवाच—

अयि वत्स त्वमागच्छ भयं किं ते मयि स्थिते, त्यज भौतिमिहागच्छ गुरस्तेऽहं वृहस्पतिः
स्वगुरोश्च स्वरं श्रुत्वा महेन्द्रो हृष्टमानसः । रूपं विहाय सूक्ष्मं च स्वरूपेण समापयौ ॥
पथात् दण्डव मूर्ध्ना भवत्या चरणयोगुंगे । तं रुदन्तं महाभीतं मुदोरसि चकार सः ॥
वारयित्वा सोमयागं प्रायश्चित्तार्थमेव च । रत्नसिंहासने रम्ये वासयामास तं गुरुः ॥
प्रददौ परमैश्वर्यं पूर्वमात्र चतुर्गुणम् । आगत्य सर्वदेवाश्च चक्रुः सेवां मुदाऽन्विताः ॥
शची संप्राप भर्तारं महेन्द्रं त्रिदशेश्वरम् । मन्दिरे पुष्पतल्पे च मुष्टे सा मुदाऽन्विता ॥
इत्येवं कथितं वत्स महेन्द्रदर्पभञ्जनम् । शर्चसतीत्यरस्ता च किं मयः श्रोतुमिच्छसि ॥

नारद उवाच—

सोमयागविधानं च ब्रूहि मां मुनिसत्तम । कथं तं कारयामास गुरुश्च किं फलं परम् ॥

नारायण उवाच—

ब्रह्महत्याप्रशमनं सोमयागफलं मुने । वर्षं सोमलतापानं यजमानः करोति च ॥ ५१ ॥
वर्षमेकं फलं भुङ्क्ते वर्षमेकं जलं मुदा । त्रैवार्षिकं व्रतमिदं सर्वथापप्रणाशनम् ॥ ५२ ॥
यस्य त्रैवार्षिकं धान्यं निहितं भूतवृद्धये । अधिकं वाऽपि विद्येत स सोमं पातुमर्हति ॥
महाराजश्च देवो वा यागं कर्तुमलं मुने । न सर्वसाध्यो यज्ञोऽयं बहुत्रो बहुदक्षिणः ॥
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० शकदर्पभञ्जनप्रकरणे

शकमोक्षकथनं नाम पाष्टितमोऽध्यायः ॥ १० ॥

अथैकपाष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

इति ते कथितं किञ्चिद्विद्रव्य दर्पभञ्जनम् । अपरं श्रूयतां ब्रह्मन्सावधानं निगूढकम् ॥
समुद्रमथनं कृत्वा पीत्वाऽमृततरसं पुरा । निमित्त्य दैत्यसंघाश्च बहुदर्पो बभूव ह' ॥ २ ॥
तदा कृष्णो बलिद्वारा शक्रदर्पं वपञ्ज ह । अष्टश्रियो बभूवुस्ते देवा इन्द्रपुरोगमाः ॥ ३ ॥
तदा वृहस्पतेः स्तोत्राददितेश्च वनेन ते । जातश्च स्वाशकलयाऽप्यदित्या वामनो विभुः ॥
याच्यां कृत्वा बलिं राजयं कृपया च कृपानिधिः । तस्मै ददौ महेन्द्राय देवेभ्यश्चापि संपदम्
बभूव शक्रदर्पश्च पुनः कल्पान्तरे पुनः । विभुर्दुर्वाससो द्वाया जहार तच्छिद्यं मुने ॥ ४ ॥
पुनर्ददौ च कृपया कृपालुर्भक्तवत्सलः । पुनः श्रीदुर्भेदः सोऽपि जहार गौतमप्रियां ॥
तदा गौतमशपेन भगाङ्गश्च बभूव सः । संप्राप यातनामिन्द्रः स्वाङ्गेवेदनया पुरा ॥ ५ ॥

उच्चैः तं जहमुर्द्वेषा ऋषयो मनवन्तदा । देवाश्च लज्जितः सर्वे मृततुश्यो बृहस्पतिः
तदा सहस्रवर्षं च तपस्तप्त्वा रवेः पुरा । रवेर्वरेण शक्रः स सहस्राक्षो नमूव ह ॥
कलङ्करूपमिन्द्रस्य तच्चक्षुर्मिकरं परम् । यथा चन्द्रे कलङ्कश्च तारकाहरणादमूत् ॥

नारद उवाच—

ब्रह्मन् केन प्रकारेण जहार गौतमप्रियाम् । महासतीमहल्या च पूज्या भुवनपावनीम्
शुद्धाशया महाभागां निर्मला कमलाकलाम् । एतद्वेदितुमिच्छामि वद वेदविदा वर ॥

नारायण उवाच—

पुष्करे तीर्थपात्राया सूर्यपर्वणि नारद । तत्राऽऽगतामहल्या च ददर्श पाकशासनः ॥
सुस्मिता सुदर्ती शान्ता पीनश्रोणिपयोधराम् । मूर्ध्निवाप चेन्द्रश्च दृष्टिमात्रेण तत्क्षणान्तम्
अथापरदिने तां च दृष्ट्वा मन्दाकिनीतटे । एकाकिनीं सुस्मितां च स्नातीं नशां सलज्जिताम्
दृष्ट्वा श्रोणिं स्तनयुगमतीव विपुलं हरिम् । मूर्ध्निवाप कामानो जहार चेतना पुनः ॥
क्षणेन चेतना प्राप्य गत्वा कामी तदन्तिकम् । उवाच श्लक्ष्णया वाचा विनयेन पतिव्रताम्

महेन्द्र उवाच—

अहो गुणमहो रूपमहो किं वा नवं वयः । अहो किंवा मुखश्रीस्ते शरच्चन्द्रं विनिन्दती
अहो कटाक्षं कुटिलं पुंसां चित्तविकर्षणम् । किमहो लोचनं पद्मपत्रं मोचनमीप्सितम् ॥
गमनं रमणीयं च गमनञ्जनभञ्जनम् । अहो वाक्यं सुमधुरं पीयूषादपि दुर्लभम् ॥२०॥
किमहो विपुलश्रोणीं कामाचारा मनोहरा । कामदा कामुकायैः मुनिमानसमोहिनी ॥
अतीव कठिना पीना रम्भास्तम्बविडम्बिता । अहो निःस्वयुगलं वर्तुलं चन्द्रविम्बवत् ॥
श्रीयुक्तं श्रीकल्युगवृत्त्यं ते स्तनयुग्मकम् । अत्युन्नतं सुकटिनं त्रैलोक्यचित्तमोहनम् ॥
अहो किं वा तपस्तेषु गौतमश्च तपोवनः । संशयं यत्कलेनैव सुदर्ती सुन्दरी वराम् ॥
निषेधं प्रकृतिं दुर्गां विष्णुभाया सतातनीम् । लक्ष्मीं च लक्ष्मीसदृशीं मीढशीं प्रापयित्रीम्
सुकुमला सुवदना ललना नलिनाननम् । शुद्धा च सुदर्ती श्यामा न्यग्रोधलम्बयाम्
स्वत्पालनं च जानामि कामशास्त्रविचक्षणः । वामो वा रामुकश्चन्द्रः कित्वा जानाति गौतमः
मा प्रशंसति । नित्यं ते कामशास्त्रविचक्षणाः । उर्वश्यां ग्रथं पुरतो मां प्रशंसन्ति संतनम्
दासीं कृत्वा च दाम्पत्ये शरीरं तुभ्यं वरानने । त्रैलोक्यलक्ष्मीं विपुला गृह्णाण त्वयं गौतमम्
अभिज्ञं कामशास्त्रे दुर्बलं च तपश्चिन्तम् । अपवहार्यं निष्कामं नारायणपरायणम् ॥
अविदग्धो विज्ञाता च योजयामास योऽस्यम् । ईदृशीं कमुनीं रम्यां ददाति च तपश्चिन्ते

इत्युक्त्वा कामुकः शक्रः पपात चरणे मुदा । तमुवाच महासाध्वी वेदोक्तं च यथोचितम् ॥

अहल्योवाच—

अभागाद्ब्रह्मणश्चापि मरीचेश्च तपस्विनः । अभागात्कश्यपस्यापि त्वं पुत्रः पापमानसः ॥
किं तज्जनेन तपसा मौनेन च घनेन च । सुरार्चनेन तीर्थेन स्त्रीर्षिर्षस्य मनो हृतम् ।
स्त्रीरूपं निर्मितं सृष्टौ मोहाय कामिनां मनः । अन्यथा न भवेत्सृष्टिः स्त्रैष्टा तेने पुराऽऽज्ञाय
सर्वं मायाकरणश्च धर्ममार्गार्गलं नृणाम् । व्यवधानं च तपसां दोषाणामाश्रयं परम् ।
कर्मबन्धानि च द्वानां निगडं कठिनं स्मृतम् । प्रदीपरूपं कीटानां मीनानां बलिशं यथा ।
विपकुम्भं दुग्धमुखमारम्भे मधुरोपमम् । परिणामे दुःखबीजं सोपानं नरकस्य च ॥३९॥
ऋषयः सनकाद्याश्च नोद्वाहं चकुरीप्सितम् । परस्त्रीषु मनो येषां तेषां सर्वं च निष्कलम्
परस्त्रीसेवनं शक्र इहैवात्ययशस्करम् । परत्र नरकं घोरं ददाति कामुकाय च ॥४१॥
इत्युक्त्वा च महासाध्वी विहाय तं च कामुकम् । प्रययौ स्वगृहं तूर्णं गृहिणी गौतमस्य च
तत्सर्वं कथयामास गौतमाय तपस्विने । तस्यै प्रहस्य स मुनिर्भहेन्द्रं च विनिन्द्य च ॥
एकदा गौतमः शीघ्रं जगाम शंकरालयम् । शक्रो गौतमरूपेण ता संभोगं चकार सः
सर्वं ज्ञात्वा च सर्वज्ञैः मन्दिरद्वारमाययौ । निर्गच्छन्तं महेन्द्रं च ददर्श मुनिपुंगवः ॥
नम्रा महत्या रहसि पीनश्रोणिपयोधराम् । मुनिः शशाप शक्रं च मगाङ्गश्च भवेति च
कोपाच्छशाप पत्नीं च रुदतीं मयविह्वलाम् । त्वं च पापाणरूपा च महारण्ये भवेति च
ययौ च स्वगृहं शक्रो लज्जैस्ततानमानसः । उवाच मधुरं भीता स्वामिनं शोककर्षिता ॥

अहल्योवाच—

मां च दासीं च निर्दोषा कथं त्यजसि धार्मिक । त्वं च वेदविदा श्रेष्ठो विचारं कुरु धर्मतः

गौतम उवाच—

त्वा जानामि मनःशुद्धा सुव्रता च पतिव्रताम् । त्यक्ष्यामि च तथाऽऽनि त्वा परवीर्यं च विप्रतीम्
परभोक्तया च या कान्ता साऽशुद्धा सर्वकर्मसु । ता यो गच्छेन्महामूढो नरकं तस्य कल्पकम्
अजं विष्टजलं मूत्रं परभोक्तयाश्च (या) निश्चितम् । उपरक्ष्येन्न तस्याश्च हन्ति पुण्यं पुराकृतम्
अनिच्छथा च शृङ्गारे स्त्री नारेण न दुष्प्रति । दुष्टा स्त्री निश्चिनं साध्वी स्वेच्छाशृङ्गारकर्मणि
त्वं शक्रं स्वामिनं मत्वा सुखं भुक्त्वा रतिं गृहे । पश्चाद्भूय ते ज्ञानं मा दृष्ट्वा च निशामय
गच्छ गच्छ महारण्यं भव पापाणरूपिणी । रामपाशङ्गुलिस्पर्शास्तिष्ठः पूना भविष्यसि
मां संशोष्यसि तत्पुण्यात्पुनरेवाऽऽगमिष्यसि । गच्छ कान्ते महारण्यमित्युक्त्वा तपसे ययौ

इत्येवं कथितं सर्वं महेन्द्रदर्पभञ्जनम् । पुनः संप्राप लक्ष्मीं च विमोक्ष कृपया मुने ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मस० उक्त० नारदना०

एकपादितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

अथ द्विपादितमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

ब्रह्मन् केन प्रकारेण रामो दाशराथिः स्वयम् । चकार मोक्षणं कुत्र युगे गौतमयोषिनः ॥
रावावतारं मुखदं समासेन मनोहरम् । कथयस्व महाभाग श्रोतुं कौतूहलं मम ॥२॥

नारायण उवाच—

ब्रह्मणा प्रार्थितो विष्णुर्नातो दैशरथात्स्वयम् । कौसल्यायां च भगवांस्त्रेतायां च मुदाऽन्वितः
कैकेयां मरतश्चैव रामतुल्यो गुणेन च । लक्ष्मणश्चापि शत्रुघ्नः सुमित्रायां गुणार्णवः ॥
विश्वामित्रप्रेषितश्च श्रीरामश्च सलङ्घनः । प्रययौ मिथिलां रम्यां सीताग्रहणहेतवे ॥९॥
दृष्ट्वा पाषाणरूपां च रामो वर्त्मनि कामिनीम् । विश्वामित्रं च पपच्छ कारणं जगदीश्वरः
रामस्य वचने श्रुत्वा विश्वामित्रो महानपाः । उवाच तत्र धर्मिष्ठो रहस्यं सर्वमेव च ॥७॥
कारणं तन्मुखाच्छ्रुत्वा रामो भुवनपावनः । पस्पर्श पादाङ्गुलिना सा चमूव च पाणिनी ॥
सा राममाशेषं कृत्वा प्रययौ भर्तृवन्दिरम् । शुभाशिवं ददौ तस्मै भार्यी संप्राप्य गौतमः
रामश्च मिथिला गत्वा अनुर्मलं शिवस्य च । चकार वागिग्रहणं सीतायाश्चैव नारद ॥
कृत्वा विवाहं रामेन्द्रे भृगुदर्पं निहत्य च । अयोध्यां प्रययौ रम्यां श्रीढाकौतुकपङ्कजे ॥
राजा पुत्रं नृपं कर्तुमिषेव कृतमादरम् । सप्ततीर्थोदकं तूर्णवानीय मुनिपुंगवान् ॥१२॥
कृताचिवासं श्रीरामं सर्वे मङ्गलसंयुतम् । दृष्ट्वा मरतमाता च कैकेयी शोकविह्वला ॥
वरयाभास राजानं पूर्वमह्नीकृतं वरम् । रामस्य वनवानं च राजत्वं परतस्य च ॥१४॥
परं दातुं महाराजो नेयेष प्रेममोहितः । धर्ममत्यभयेनैवोवाच रामो नृपं सुधीः ॥१५॥

श्रीराम उवाच—

तडागशतदानेन यत्पुण्यं लभते नरः । ततोऽधिकं च लभते वापीदानेन निश्चिनम् ॥
दशवागीशदानेन यत्पुण्यं लभते नरः । ततोऽधिकं च लभते पुण्यं कन्यावदानतः ॥१७॥
दशवन्शप्रदानेन यत्पुण्यं लभते नरः । ततोऽधिकं च लभते यज्ञेन नराधिप ॥१८॥
शतयज्ञेन यत्पुण्यं लभते पुण्यवृत्तनः । ततोऽधिकं च लभते पुत्रास्यदर्शनेन च ॥१९॥

१ क. पुत्रे । २ क. दाशविन्द्रे ।

दर्शने शतपुत्राणां यत्पुण्यं लभते नरः । तत्पुण्यं लभते नूनं पुण्यवान्सत्यपालनात् ॥२०॥
 न हि सत्यात्परो धर्मो नानृतात्पातकं परम् । न हि गङ्गासमं तीर्थं न देवः केशवात्परः ॥
 नास्ति धर्मात्परो बन्धुनोऽस्ति धर्मात्परं धनम् । धर्मात्प्रियः परः को या स्वधर्मं रक्षयन्नतः ॥
 स्वधर्मे रक्षिते तात शत्रुस्तर्जत्र मद्भलम् । यशस्यं सुप्रतिष्ठा च प्रतापः पूजनं परम् ॥
 चतुर्दशाब्दं धर्मेण त्यक्त्वा गृहसुखं भ्रमन् । वनवासं कारिष्यामि सत्यस्य पालनाय ते ॥
 कृत्वा सत्यं च शपथमिच्छयाऽनिच्छयाऽपि वा । न कुर्यात्पालनं यो हि मस्मान्तं तस्य सूतकम्
 कुम्भीपाके स पचति यावच्चन्द्रदिवाकरौ । ततो मूको भवेत्कुष्ठो मानवः सप्तजन्मसु ॥
 इत्येवमुक्त्वा श्रीरामो विधाय कलकलजटाम् । प्रययौ च महारण्ये सीतया लक्ष्मणेन च ॥
 पुत्रशोकान्महाराजस्तत्याज स्वतनुं मुने । पालनाय पितुः सत्यं रामो बभ्राव वानने ॥
 कालान्तरे महारण्ये भोगिनी रावणस्य च । भ्रमन्ती वानने घोरे भर्त्रा सार्धं सुकौतुकात्
 ददर्श रामं कुलटा कामार्ता राक्षसी तदा । पुलकाञ्चितसर्वाङ्गी मूर्ध्निमाप रमरेण च ॥
 श्रीरामनिकटं गत्वा सन्मितोवाच कामुकी । शश्वथौवनसंयुक्तऽतिप्रौढा कामदुर्भेदा ॥

शूर्पणखोवाच—

हे राम हे वनशम रूपधाम गुणान्वित । भावानुरक्ता वनिता या गृहाण सुनिर्जने ।
 श्रुत्वा शूर्पणखाव वं धर्मं संस्मृत्य धार्मिकः । उवाच मधुरं वाक्यं शापभीतश्च नारद

श्रीराम उवाच—

अन्ध मातः सभार्योऽहमभार्यं गच्छ मेऽनुजम् । दुःखं प्रियोऽन्या प्रमत्तेदितरं च सुखालयम्
 रामस्य वचनं श्रुत्वा प्रययौ लक्ष्मणं मुदा । ददर्श लक्ष्मणं शान्तं कान्तं च लक्ष्मणान्वितम् ॥
 मा भनस्व महाभागेत्युवाच च पुनः पुनः । लक्ष्मणस्तद्वचः श्रुत्वा तमुवाच कुतूहलात् ॥

लक्ष्मण उवाच—

विहाय रामं सर्वेशं हे मूढे दासमिच्छसि । सीतादासी च मत्पत्नी सीतादासोऽहमेव च ॥
 भव सीतासपत्नी त्वं गच्छ रामं मदीश्वरम् । तव पुत्रो भविष्यामि सीतायाश्च यथा सति
 लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा कामेन हनमानता । उवाच लक्ष्मणं मुदा शुष्करुण्ठोष्ठतालुका ॥

शूर्पणखोवाच—

यदि त्यजसि मां मूढ कामात्स्वयमुपस्थिताम् । युवशेश्च रिशत्तिश्च भविष्यति न संशयः
 ब्रह्मा च मोहिनी त्वक्त्वा विश्वेऽप्यज्यो बभूव सः । रम्भाशापेन दक्षश्च आगमस्ते बभूव सः
 रत्नैश्चोर्वशीशापाद्यक्षभागविवर्धितः । रूपहीनः कुबेरश्च मेनाशापेन लक्ष्मण ॥ ४९ ॥
 कामो वृताचीशापेन बभूव भम्भसाच्छितात् । बलिर्भेदालसाशापाद्भृष्टराज्यो बभूव ह ॥

शापेन मिश्रकेदयाश्च हृतभार्यो बृहस्पतिः । मम शापात्तथा रामो हृतभार्यो भविष्यति ॥
कामाबुरां यौवनस्यां भार्या स्वयमुपस्थिताम् । न त्यजेद्धर्मभीतश्च श्रुतं माध्यंदिने पुरा ॥
इह त्यक्त्वा विषद्व्यस्तः परत्र नरकं व्रजेत् । श्रुत्वा शूर्पणख वाक्यमर्धचन्द्रेण लक्ष्मणः ॥
चिच्छेद नासिकां तस्याः क्षुरधारेण लीलया । तस्या भ्राता च यूयवे बलवान्तरदूपगः ॥
ससैन्यो लक्ष्मणास्त्रेण स जगाम यमालयम् । चतुर्दशसहस्रं च राक्षसन्वरदूपणम् ॥४८॥
मृतान्दृष्ट्वा शूर्पणखा भर्तृस्यानास रावणम् । सर्वं निवेदनं कृत्वा जगाम पुष्करं तदा ॥
ब्रह्मणश्च वरं प्राप कृत्वा च दुष्करं तपः । उवाच तादृशीं दृष्ट्वा निराहारां तपस्विनीम्
सर्वज्ञस्तन्मनो मत्वा कृणसिन्धुश्च नारद ॥ ५१ ॥

ब्रह्मोवाच—

अप्राप्य रामं दुष्प्रापं करोषि दुष्करं तपः । जितेन्द्रियाणां प्रवरं लक्ष्मणं वर्मलक्षणम् ॥
ब्रह्मविष्णुशिवादीनामांश्चरं प्रकृतेः परम् । जन्मान्तरे च भर्तारं प्राप्स्यसि त्वं वरानने ॥
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्मा च जगाम स्वालयं मुदा । देहं तस्याज सा वह्नौ सा च कुब्जा बभूव ह ॥
अथ शूर्पणख वाक्यान्कोपात्कम्पितविग्रहः । जहार मायया सीतां मायावी राक्षसेश्वरः ॥
सीतां न दृष्ट्वा रामश्च मूर्छां प्राप चिरं मुने । चेतनां कारयामास भ्राता चाऽऽध्यात्मिकेन च
ततो बभ्राम गहनं शैलं च कंदरं नदम् । अहर्निशं च शोकान्नो मुनीनामाश्रमं मुने ॥
चिन्मन्वेपथं कृत्वा न दृष्ट्वा जानकीं विभुः । चकार मित्रतां रामः सुग्रीवेण स्वयं प्रभुः ॥
निहाय बालिनं बाणैर्ददौ राज्यं च लीलया । सुग्रीवाय च मित्राय स्वीकारपालनाय वै ॥
दूतान्प्रस्थापयामास सर्वत्र वानरेश्वरः । तस्यै सुग्रीवमवने श्रीरामश्च सलक्ष्मणः ५८ ॥
हनूमते वरं दत्त्वा रम्यं रत्नाङ्गुलीयकम् । सतिायै शुभसंदेशं प्राणधारणकारणम् ॥५९॥
तं च प्रस्थापयामास दक्षिणां दिशमुत्तमाम् । सुग्रीवस्याऽऽलिङ्गनं दत्त्वा पादरेणून्मुदुर्लभान् ॥
हनुमान्प्रययौ लङ्कां सीतान्वेषणहेतवे । रामादधीतसंदेशो ययां रत्नकलेन्द्रवः ॥ ६१ ॥
अशोककानने सीतां ददर्श शोककशिताम् । निराहारामतिकृशां कुह्वा चन्द्रकलामिव ॥
सततं राम रामेति जपन्ती मक्तिपूर्वकम् । विभ्रती च भटामारं तपसाच्चनसंनिभाम् ॥
दशायमाना पदाब्जं च श्रीरामस्य दिवानिशम् । शुद्धाशयां सुशीलां च सुव्रतां च पतिव्रताम्
महालक्ष्मीं लक्ष्मण्युक्तां प्रज्वलन्तीं स्वतेजसा । पुण्यदां सर्वनीर्यानां दृष्ट्वा भुवनपावनाम् ॥
प्रणम्य मातरं दृष्ट्वा रुदतीं वायुनन्दनः । रत्नाङ्गुलीयं रानस्य ददौ तस्यै मुदाऽन्वितः ॥

रुरोद धर्मी तां दृष्ट्वा धृत्वा तत्परणाम्बुजम् । उवाच रामसंदेशं सीताजीवनरक्षणम् ॥
हनुमानुवाच--

पारसमुद्रं श्रीरामः संनद्धश्च सलक्ष्मणः । बभूव राममित्रं च सुग्रीवो बलवान्कपिः ॥
रामश्च बालिनं हत्वा राज्यं निष्कण्टकं ददौ । सुग्रीवाय च मित्राय तद्भार्या बालिना हनयाम् ॥
सुग्रीवश्च तवोद्धारं स्वी चकार च धर्मतः । वानराश्च ययुः सर्वे तवान्वेषणकारणान् ॥
प्राप्य महलवार्तां च मत्तो राजीवलोचनः । गम्भीरं सागरं बद्ध्वा सोऽचिरेणाऽऽगमिष्यति
निहत्य रावणं पापं सपुत्रं च सवान्वनम् । करिष्यत्यचिरेणैव हे मातस्तव मोक्षणम् ॥
अद्य रत्नमयीं लङ्कां निःशङ्कस्त्वत्प्रसादतः । भस्मीभूतां करिष्यामि मातः पदय च सस्मितम्
मर्कटीडिम्बतुल्यां च लङ्कां पश्यामि सुमने । मूधतुल्यं समुद्रं च शरावमिव भूतलम् ॥७४॥
पिपीलिकासंघमिव ससैन्यं रावणं तथा । संहर्तुं च समर्थोऽहं मुहूर्तार्धेन लीलया । ७५॥
रामप्रतिज्ञारक्षार्थं न हनिष्यामि सांप्रतम् । स्वप्था भव महामागे त्यज भर्ति मदीश्वर ॥
वानरस्य वचः श्रुत्वा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः । उवाच वचनं भीता सीता रामप्रतिमता ॥७७॥

सीतोवाच—

अये जीवति मे रामो मच्छोकार्णवदारणात् ॥ ७९ ॥
अपि मे कुशली नाथः कौसल्यानन्दनः प्रभुः । कीदृशश्च कुशाङ्गश्च जानकीजीवनोऽधुना ॥
किमाहारश्च किं भुङ्क्ते मम प्राणाधिकः प्रियः । अपि पारे समुद्रस्य सत्यं सीतापतिः स्वयम्
अपि सत्यं स संनद्धो न शोकेन हतः प्रभुः । अपि रमरानि मां पापां स्वाभिन्नो दुःखरूपिणीम्
मदर्थे कति दुःखं वा संप्राप स मदीश्वरः । हारो नाऽऽरोपितः कण्ठे दुरा व्यवहितो रतौ ॥
अधुनैवाऽऽवयोर्मध्ये समुद्रः ज्ञातयोजनः । अपि द्रक्ष्यामि तं रामं करुणास गरं प्रभुम् ॥
कान्तं शान्तं नितान्तं च धर्मिष्ठं धर्मकर्मणि । अपि सेवां करिष्यामि पादपद्मे पुनः प्रभोः
पतिसेवाविहीनाया मूढाया जीवने वृथा । अपि मे धर्मपुत्रश्च सत्यं जीवति लक्ष्मणः ॥
मच्छोकसागरे ममो मग्नदर्पो मया विना । वीराणां प्रवरो धर्मा देवकल्पश्च देवरः ॥८७॥
अपि सत्यं ससंनद्धो मत्प्रमोग्नुजः सदा । अपि द्रक्ष्यामि सत्यं तं लक्ष्मणं धर्मलक्षणम् ॥
प्राणानामधिकं प्रेम्णा धन्यं पुण्यस्वरूपिणम् ॥ ८७ ॥
इत्येवं वचनं श्रुत्वा दत्त्वा प्रत्युत्तरं शुभम् । भस्मीभूतां च तां लङ्कां चकार लीलया मुने ॥
पुनः प्रचोवं तस्यै च दत्त्वा वायुसुतः कपिः । प्रययौ लीलया वेगाद्यत्र राजीवलोचनः ॥
सर्वं तत्कथयामास वृत्तान्तं मातुरेव च । सीतामहलवृत्तान्तं श्रुत्वा रामो रुरोद च ॥
रुरोदोच्चैर्लक्ष्मणश्च सुग्रीवश्चापि नारद । वानरा रुरुदुः सर्वे महाबलपराक्रमाः ॥ ९२ ॥

निवन्धये सेतुं लङ्कां च प्रययौ रघुनन्दनः । समैव्यः सानुजः शत्रिं संनद्धश्चापि नारदः ॥
निहत्य रावणं रामो रणं कृत्वा सव न्ववम् । चकार मोक्षणं ब्रह्मन् मन्त्रायःश्च शुमेक्षणे
कृत्वा पुष्पकयानेन सीतां सत्यपरायणाम् । अपोच्छां प्रययौ शत्रिं श्रीडाकौतुकमङ्गलेः ॥
श्रीडां चकार भगवान् सीतां कृत्वा च वसामि । विजहौ विगृह्णवालां सीता रामश्च तत्क्षणम्
मच्छ्रीपेश्वरो रामो बभूव पृथिवीतले । बभूव निम्बिला पृथ्वी आधिपत्याविविधजिना ॥
बभूवतू रामपुत्रौ चार्मिकौ च कुशीलवौ । तयोश्च पुत्रैः पौत्रैश्च सूर्यवंशोद्भवा वृषाः ॥
इति ने कथितं वत्स श्रीरामचरितं शुभम् । सुखदं मोक्षदं नारं पारपोनं भवार्णवे ॥९९॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मत्र० उत्त० नारदना० श्रीरामचरितं
नाम द्विषष्टिनमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

अथ त्रिषष्टिनमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कंसो विचिन्त्यैवं दृष्ट्वा दुःस्वप्नमेव च । समुद्रिमो महार्मानो निराहागे निरुमुकः ॥
पुत्रं मित्रं बन्धुगणं बान्धवं च पुरोहितम् । समानीय समामन्ये तानुवाच सुदुःखिनः ॥२॥

कंस उवाच—

मया दृष्टो निर्भीषे यो दुःस्वप्नो हि मयपदः । निबोधनं नुवाः सर्वं बान्धवश्च पुरोहिताः ॥
विभ्रती रक्तपुष्पाणां मातां सा रक्तचन्दनम् । रक्ताम्बरं खट्वागीक्ष्णं स्तरं च मयंकरम् ॥
प्रहृत्वाष्टाष्टहामं च लोलनिह्वा मयंकरा । अनीव वृद्धा कृष्णाङ्गी नगरे मम नृत्यानि ॥
मुक्तवेशी छिलनामा कृष्णा कृष्णाम्बरप्रिया । विषवा मा महारुद्री मामालिङ्गितुमिच्छति
मलिनं चैलवपुः च विभ्रती रक्तमूर्धनः । दधती चूर्णतिलकं कपोले मम वसामि ॥७॥
कृष्णवर्णानि पकानि छिलमिवानि मत्पदः । पतन्ति कृत्वा शब्दांश्च शब्दछातलपट नि च ॥
कुचैर्नो निदृष्टाकागे म्लेच्छो हि रक्तमूर्धनः । ददाति मद्यं मृषायां छिन्मिलकर्षदंकाय ॥
महारुद्रा च दिव्या स्त्री पतिपुत्रवती मयी बभूवन् पूर्णकुम्भं च सः ॥ निराप्य पुनः पुनः ॥
अम्लानामोदुपला च रक्तचन्दनचर्चिताम् । ददानि मद्यं विप्रश्च महारुद्रो निराप्य च ॥
सगमुद्रागवृष्टिश्च मम्मवृष्टिः ६णं क्षणम् । क्षणं क्षणं रक्तवृष्टिर्मैत्रेच नगरे मम ॥१२॥
वानरं वायुमं ज्वानं मल्लूकं मूकरं स्तरम् । पश्यामि विकटाक्षं शब्दं कुर्वन्नुत्तमम् ॥

रुरोद धर्मी तां दृष्ट्वा धृत्वा तच्चरणाम्बुजम् । उवाच रामसंदेशं सीताजीवनरक्षणम् ॥
हनुमानुवाच—

पारसमुद्रं श्रीरामः संनद्धश्च सलक्ष्मणः । बभूव राममित्रं च सुग्रीवो बलवानरूपिः ॥
रामश्च बालिनं हत्वा राज्यं निष्कण्ठकं ददौ । सुग्रीवाय च मित्राय तद्भार्यां बाधितां हनम् ॥
सुग्रीवश्च तबोद्धारं स्वी चकार च धर्मतः । बानराश्च ययुः सर्वे तवान्नेपणकारणान् ॥
प्राप्य महलवार्तां च मत्तो राजीवलोचनः । गम्भीरं सागरं बद्ध्वा सोऽचिरेणाऽऽगमिष्यति
निहत्य रावणं पापं सपुत्रं च सबान्धवम् । करिष्यत्यचिरेणैव हे मातस्तव मोक्षणम् ॥
अथ रत्नमयीं लङ्कां निःशङ्कस्त्वत्प्रसादतः । मस्मीभूतां करिष्यामि मातः पदय च सरिमतम्
मर्कटगण्डिम्भतुल्यां च लङ्कां पश्यामि सुव्रते । मूत्रतुल्यं समुद्रं च शरावमिव भूतलम् ॥७४॥
पिपीलिकासंघमिव ससैन्यं रावणं तया । संहर्तुं च समर्थोऽहं मुहूर्तार्धेन लीलया । ७५॥
रामप्रतिज्ञारक्षार्थं न हनिष्यामि सांप्रतम् । स्वस्था भव महामातो त्यज भर्ति मदीश्वरं ॥
बानरस्य वचः श्रुत्वा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः । उवाच वचनं भीता सीता रामपतिव्रता ॥७७॥

सीतोवाच—

अये जीवति मे रामो मच्छोकार्णवदारुणात् ॥ ७९ ॥
अपि मे कुशली नाथः कौसल्यथानन्दनः प्रभुः । कीदृशश्च कृशाङ्गश्च जानकीजीवनोऽधुना ॥
किमाहारश्च किं भुङ्क्ते मम प्राणानधिकः प्रियः । अपि पारे समुद्रस्य सत्यं सीतापतिः स्वयम्
अपि सत्यं स संनद्धो न शोकेन हतः प्रभुः । अपि स्मरति मां पापां स्वाभिन्नो दुःखरूपिणीम्
मदर्थं कति दुखं वा संप्राप स मदीश्वरः । हारो नाऽऽरोपितः कण्ठे पुरा व्यवहितो रतौ ॥
अधुनैवाऽऽवयोर्मध्ये समुद्रः शतयोजनः । अपि द्रक्ष्यामि तं रामं करुणासगरं प्रभुम् ॥
कान्तं शान्तं नितान्तं च धर्मिष्ठं धर्मकर्मणि । अपि सेवां करिष्यामि पादपद्मे पुनः प्रभोः
पतिसेवाविहीनाया मूढाया जीवनं वृथा । अपि मे धर्मपुत्रश्च सत्यं जीविनि लक्ष्मणः ॥
मच्छोकसामरे मग्ने मग्नेऽर्थे मया विना । बिराजं प्रचरो धर्मी देवकल्पश्च देवरः ॥८०॥
अपि सत्यं ससंनद्धो मत्प्रभोऽगुनः सरा । अपि द्रक्ष्यामि सत्यं तं लक्ष्मणं धर्मलक्षणम्
प्राणानामधिकं प्रेम्णा धन्यं पुण्यस्वरूपिणम् ॥ ८१ ॥
इत्येवं वचनं श्रुत्वा दत्त्वा प्रस्युत्तरं शुभम् । मस्मीभूतां च तां लङ्कां च हार लीलया
पुनः प्रबोधं तस्यैव दत्त्वा वायुमुतः कपिः । प्रययौ लीलया वेगाद्यत्र रा-
सर्वं तत्कथयामास वृत्तान्तं मातुरेव च । सीतामहलवृत्तान्तं श्रुत्वा रामो रुरोद च
रुरोदोच्चैर्लक्ष्मणश्च सुग्रीवश्चापि नारद । बानरा रुहदुः सर्वे महानलपराक्रमाः ॥ ९

आध्यात्मिकमाधिदैवमाधिभौतिकमुत्कटम् । एषां त्रिविधोत्पानानां खण्डनो भूतिवर्धनः ॥
 योगे समाप्ते शंभुश्च जरामृत्युहरं वरम् । ददाति साक्षाद्भवानि दाता च सर्वसंपदाम् ॥
 चकारेमं च यागं च पुरा बाणो महाबलः । नन्दी परशुरामश्च भल्लश्च बलिनां वरः ॥
 पुरा ददौ घनुरिदं शिवो नन्दीश्वराम च । योगेन मूला सिद्धः स ददौ नागाय धार्मिकः ॥
 कृत्वा यागं महासिद्धो ददौ रामाय पुष्करे । तुभ्यं ददौ परशुरामः कृपया च कृपानिधिः ॥
 सहस्रहस्तपरिमितं दैर्घ्येऽतिकठिनं नृप । दशहस्तशस्तं च शंकरेऽविनिर्मितम् ॥
 पशुपतेः पाशुपतं युक्तयानेन दुर्बहम् । सर्वे मङ्क्तुं न शक्ताश्च देवं नारायणं विना ॥
 योगे च घनुषः पुनां शंकरस्य तु शंकरे । कुरु शीघ्रं शुमार्य च सर्वान्कुरु निमन्त्रणम् ॥
 अस्मिन्योगे घनुर्भक्तो भवेद्यदि नराधिप । विनाशो यजमानस्य भविष्यति न संशयः ॥
 मग्नं घनुपि यागश्च मग्नो भवति निश्चितम् । फलं ददाति को वाऽत्र चानिष्कले च कर्माणि ॥
 ब्रह्मा च घनुषो मूले मध्ये नारायणः स्वयम् । अग्रे चोभयतापश्च महादेवो महामते ॥
 घनुरिह त्रिविकारं च सदान्तरखचितं वरम् । ग्रीष्ममध्याह्नमार्तण्डपभाप्रच्छन्नकारणम् ॥
 अशक्तश्च नमयितुमनन्तश्च महाबलः । सूर्यश्च कार्तिकेयश्च का कपाऽन्यस्य भूमिषु ॥
 त्रिपुरारिः पुराऽनेन जवान त्रिपुरं मुदा । निर्भयं कुरु स्वच्छन्दं मङ्गलार्हं महोत्सवम् ॥
 सत्यकस्य वचः श्रुत्वा चन्द्रवंशविवर्धनः । उवाच कंसः सर्वार्थे सततं च हितैषिणम् ॥

कंस उवाच—

घमुदेवगृहे जज्ञे मदधी कुठनाशनः । स्वच्छन्दं नन्द्येहे च वर्धते नन्दनन्दनः ॥ १९ ॥
 मद्धन्वुर्गोच्छ्राश्च मन्त्रिणः सुविशारदान् । भगिनीं पूतनां पूतां जवान बालको बली ॥
 गोवर्धनं दधारैककरेण बलवर्धनः । महेन्द्रस्य च शूरस्य चकार च परामवम् ॥ २१ ॥
 ब्रह्माणं दर्शयामास ब्रह्मरूपं चराचरम् । निबहं बालवत्सतानां चकार कृत्रिमं मुदा ॥
 तमेव बलिनं हन्तुं मन्त्रगां कुरु सत्यक । मम शत्रुर्विना तेन नास्तीह घरणीतले ॥
 न हि स्वर्गे न पाताले त्रिषु लोकेषु निश्चिन्तम् । सन्ति सन्तश्च राजानः सर्वत्र मम बान्धवाः ॥
 महातपस्वी ब्रह्मा च तपस्वी शंकरः स्वयम् । विष्णुः सर्वत्र सर्वात्मा समदर्शी सनातनः ॥
 नन्दपुत्रं निहत्याहं त्रिषु लोकेषु पूजितः । सार्वभौमो भविष्यामि सद्योपेक्षरो महान् ॥
 त्वर्गे निहत्य शक्रं च दुर्बलं दैत्यनिर्मितम् । भविष्यामि महेन्द्रश्च तत्र निर्मित्य मास्करम् ॥
 रदमस्तं च चन्द्रं च ममैव पूर्वपूरणम् । वायुं कुबेरं वरुणं यमं जेप्स्यामि निश्चिन्तम् ॥
 २० नन्दमनं शीघ्रं नन्दं च नन्दनन्दनम् । तज्ज्ञातरं च बलिनें बलमानय सांपतम् ॥

पश्यामि शुष्कवाष्टानां राशिमम्लानकज्जलम् । अरुणोदयवेलायां कपीक्षिन्ननख नि च ॥
 पीतवस्त्रपरिधाना शुक्लचन्दनचर्चिता । विभ्रती मालतीमालां रत्नभूषणभूषिता ॥ १४ ॥
 क्रीडाकमलहस्ता सा सिन्दूरविन्दुशोभिता । वृत्वाऽभिशापं मां रष्टा याति मन्मन्दिरात्सती
 पाशहरतांश्च पुरुषान्मुक्तकेशान्मयंकरान् । अतिरुक्षांश्च पश्यामि विशतो नगरं मम ॥
 नग्ननारीं मुक्तकेशीं नृत्यन्तीं च गृहे गृहे । अतीव विह्वताकारां पश्यामि सस्मितां सदा ॥
 छिन्ननासा च विधवा महाशूद्री दिगम्बरा । सा तैलाम्यङ्कितं मां च करोत्यतिमयंकरी ॥
 निर्वाणाङ्गारयुक्ताश्च भस्मपूर्णा दिगम्बराः । अतिप्रमातसमये चित्रः पश्यामि सग्मितः
 पश्यामि च विवाहं च नृत्यगीतमेनोहरम् । रक्तवस्त्रपरीधानान्पुरुषान् रक्तमूर्धनान् ॥
 रक्तं वमन्तं पुरुषं नृत्यन्तं नग्नमुष्वणम् । धावन्तं च शयानं च पश्यामि सस्मितं सदा ॥
 राहुग्रस्तं च गगने मण्डलं चन्द्रसूर्ययोः । एककाले च पश्यामि सर्वगासं च बान्धवाः ॥
 उल्कापातं धूमकेतुं भूकम्पं राष्ट्रविध्वंसम् । झञ्झावानं महोत्पातं पश्यामि च पुरोहित ॥
 वायुना घूर्णमानांश्च छिन्नस्वन्धान्महोरुहान् । पतितान्पर्वतांश्चैव पश्यामि पृथिवीतले ॥
 पुरुषं छिन्नशिरसं नृत्यन्तं नग्नमुच्छ्रितम् । मुण्डमालाकरं घोरं पश्यामि च गृहे गृहे ॥
 दग्धं सर्वाश्रमं भस्मपूर्णमङ्गारसंकुलम् । हाहाकारं च कुर्वन् सर्वं पश्यामि सर्वतः ॥
 इत्येवमुक्त्वा राजा स विराम सभातले । दृष्ट्वा (श्रुत्वा) स्वप्नं बान्धवाश्च न तमुक्त्वा
 निशश्वासुः ॥ २७ ॥
 जहार चेतनां सद्यः सत्यकश्च पुरोहितः । मत्वा विनाशं कंसस्य यजमानस्य नारद ॥
 रुरोद नारीवर्गश्च पिता माता च शोकतः । मेने विनाशं ते च सद्यः स्वयमुपस्थितम् ॥
 इति श्रीवृद्ध० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० अरुदना० कंसदुःस्वप्न-
 कथनं नाम त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

अथ चतुःपष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

सर्वं कृत्वा परामर्शं सायकश्च पुरोहितः । बुद्धिमाञ्जुकशिप्यश्च तमुवाच हिनं मुने ॥
 सायक उवाच—
 भयं त्यज महामगं भयं किं ते मयि स्थिते । कुरु यागं महेशस्य सर्वारिष्टविनाशनम् ॥
 यागो घनुर्मेखो नाम बहुशो बहुवसिष्ठः । दुःशवप्नानां नाशकरः शत्रुर्भविनाशकः ॥

आध्यात्मिकमाधिदैवमाधिमौनिकमुत्कटम् । एषां त्रिविधोत्पातानां स्वगहनो भूतेवर्धनः ॥
 यागे समाप्ते शंभुश्च जरामृत्युहरं वरम् । ददाति साक्षाद्भवानि दाता च सर्वसंपदाम् ॥
 चकारेमं च यागं च पुरा बाणो महाबलः । नन्दी परशुरामश्च भल्लश्च बलिनां वरः ॥
 पुरा ददौ धनुरिदं शिवो नन्दीधराय च । यागेन भूत्वा सिद्धः स ददौ बागाय धार्मिकः ॥
 कृत्वा यागं महासिद्धो ददौ रामाय पुष्करे । तुभ्यं ददौ परशुरामः कृपया च कृपानिधिः ॥
 सहस्रहस्तपरिमितं दैर्घ्येऽतिकठिनं नृप । दशहस्तभ्रशस्तं च शंकरेच्छाविनिर्मितम् ॥
 पशुपतेः पाशुपतं युक्तयानेन दुर्ग्रहम् । सर्वे मङ्गलं न शक्ताश्च देवं नारायणं विना ॥
 यागे च धनुः पूजा शंकरस्य तु शंकरे । कुरु शीघ्रं शुभार्थं च सर्वान्कुरु निमन्त्रणम् ॥
 आस्पृश्यागे धनुर्महो भवेद्यदि नराधिप । विनाशो यजमानस्य भविष्यति न संशयः ॥
 मये धनुषि यागश्च मयो भवति निश्चितम् । फलं ददाति को वाऽत्र चानिपले च कर्मणि ॥
 ब्रह्मा च धनुषो मूले मध्ये नारायणः स्वयम् । अग्रे चोग्रभतापश्च महादेवो महामते ॥
 धनुर्हि त्रिविकारं च सद्भ्रान्तचित्तं वरम् । ग्रीष्मपद्मधाहनपातण्डवमाप्रच्छन्नकारणम् ॥
 अशक्तश्च नमयितुमनन्तश्च महाबलः । सूर्यश्च कार्तिकेशश्च वा कथाऽन्यस्य भूमिप ॥
 त्रिपुरारिः पुराऽनेन जवान त्रिपुरं मुदा । निर्भयं कुरु स्वच्छन्दं मङ्गलार्हं महोत्सवम् ॥
 सत्यकस्य वचः श्रुत्वा चन्द्रवंशविवर्धनः । उवाच कंसः सर्वार्थं सततं च हितैषिणम् ॥

कंस उवाच—

वसुदेवगृहे जज्ञे मद्रूषी कुटनाशनः । स्वच्छन्दं नन्दगृहे च वर्धते नन्दनन्दनः ॥ १९ ॥
 मद्भन्वुर्गान्ध्याश्च मन्त्रिणः सुविशारदान् । भगिनीं पूजनां पूतां जवान बालकौ बली ॥
 गोवर्धनं दधारैककरेण बलवर्धनः । महेन्द्रस्य च शूरस्य चकार च पराभवम् ॥ २० ॥
 ब्रह्माणं दर्शयामास ब्रह्मरूपं चराचरम् । निवहं बालवत्सानां चकार कृत्रिमं मुदा ॥
 तमेव बलिनं हन्तुं मन्त्रणा कुरु सत्यक । मम शत्रुर्विना तेन नास्तीह घण्टीतले ॥
 न हि स्वर्गे न पाताले त्रिपु लोकेषु निश्चिन्तम् । सन्ति सन्तश्च राजानः सर्वत्र मम बान्धवाः ॥
 महातपस्वी ब्रह्मा च तपस्वी शंकरः स्वयम् । विष्णुः सर्वत्र सर्वात्मा समदर्शी सनातनः ॥
 नन्दपुत्रं निहत्यार्हं त्रिपु लोकेषु पूजितः । सर्वभौषो भविष्यामि सत्प्रीत्यैवरे महान् ॥
 स्वर्गे निहत्य शक्रं च दुर्धरं दैत्यनिर्मितम् । भविष्यामि महेन्द्रश्च तत्र निर्मित्य मास्करम् ॥
 यश्मप्रप्तं च चन्द्रं च मयैव पूर्वपूष्वम् । वायुं कुबेरं वरुणं यमं जेष्यामि निश्चिन्तम् ॥
 गच्छ नन्दघ्नं शीघ्रं नन्दं च नन्दनन्दनम् । तद्भ्रातरं च बलिनं बलमानय सांप्रतम् ॥

कंसस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच स सत्यकः । हितं सत्यं नीतिसारं परं सामयिकं तथा

सत्यक उवाच—

अकूरमुद्धवं वाऽपि वसुदेवमथापि वा । प्रस्थापय महाभाग नन्दमनमभीप्सितम् ॥

सत्यकस्य वचः श्रुत्वा वसन्तं तत्र संसदि । स्वर्णसिंहासनस्य च वसुदेवमुवाच सः ॥

राजेन्द्र उवाच—

तत्त्वज्ञो नीतिशास्त्राणां त्वमुपायविशारदः । मम नन्दनं बन्धो वसुदेवमुतालभम् ॥

वृषपानं च नन्दं च बलं च नन्दनन्दनम् । शीघ्रवानय यज्ञेऽत्र सर्वं गोकुलवासिनम्

गृहीत्वा पथिका दूता गच्छन्तु च चतुर्दिशम् । नृगन्मुनिगणान्सर्गिकर्तुं विज्ञापनं मुदा

नृपस्य वचनं श्रुत्वा शुष्ककण्ठोष्ठनालुकः । उवाच वचनं ब्रह्मन् हृदयेन विदूयता ॥

वसुदेव उवाच—

निपुक्तमन राजेन्द्र गमनं मम साम्रतम् । विज्ञापितुं नन्दममं नन्दं वा नन्दनन्दनम् ॥

यद्यायातो नन्दपुत्रो यागे ते च महोत्सवे । अग्र्यं तद्विरोधश्च भविष्यति त्वया सह

तमहं च समानीय कारयिष्यामि संयुतम् । इति मे न हि भद्रं च विघ्नस्तस्य तथापि च

विघ्नाऽऽनीतो मृतः कृष्ण इति सर्वो वदिष्यति । वसुदेवः सुतद्वारा जवान नृपमेव च

द्वयोरेकतरस्यापि सद्यो मृत्युर्मविष्यति । पतिष्यन्ति च शूराश्च नास्ति युद्धं निरामिषम्

वसुदेववचः श्रुत्वा रक्तारङ्गमलोचनः । खड्गं गृहीत्वा तं हन्तुं प्रययौ नृपतिश्चिरः ॥

हाहेति कृत्वा पुत्रं च वारयामास तत्सगम् । उपमेनो महाराजपतीं बलवान्मुने ॥

स्वपीठाद्बसुदेवश्च कोपाविष्टो गृहं ययौ । अकूरं प्रेरयामास गन्तुं नन्दममं नृपः ॥४४॥

दूतान्प्रस्थापयामास शशि प्रतिदिशं तथा । आययुर्मनयः सर्वे नृपाश्च सारिचउदाः ॥

दिक्पालाश्च सुराः सर्वे ब्राह्मणाश्च तपस्विनः । सनकश्च सनन्दश्च वेदुः पञ्चशिवस्तथा

सन्तकुमारो भगवान्ज्वलन्मन्त्रज्ञतजसा । कपिलश्चसुरिः पैलः सुमन्तुश्च सनातनः ॥४५॥

पुलहश्च पुलस्त्यश्च भृगुश्च क्रतुरङ्गिराः । मरीचिः कश्यपश्चैव दत्तोऽत्रिश्चवनस्तथा

भरद्वाजश्च व्यासश्च गौतमश्च पराशरः । प्रचेताश्च वसिष्ठश्च संवर्गश्च बृहस्पतिः ॥४६॥

पात्यापनो याज्ञनस्त्रयोऽप्युत्तङ्गः सौभरिस्तथा । पर्वतो देवलश्चैव जैमीन्यश्च जैमिनिः

विश्वामित्रश्च सुतपाः पिण्डलः शाकटायनः । जाबालिर्नादलिध्वं विशात्रिश्च शालिलिकः

आम्तीकश्च जगत्कारस्तथा कल्याणमित्रकः । दुर्वासा वामदेवश्च ऋष्यशृङ्गो विभाण्डकः

पयिः कविः कणादश्च कौशिकः वाणिनिस्तथा । कौत्सोऽयमर्षगश्चैव वास्मीकिलोमहर्षगः

मार्कण्डेयो मृकण्डुश्च पशुरामश्च सांक्रातिः । अगस्त्यश्च तथा वान्तस्तथाऽन्ये मुनयो मुने
सशिष्याश्च सपुत्राश्च ब्राह्मणाश्च तपस्विनः । जरासंधो दन्तवक्रो दाम्भिको ब्रविडाधिपः ॥
शिशुपालो भीष्मकश्च भगदत्तश्च मुद्गलः । धार्तराष्ट्रो धूमकेशो धूमकेतुश्च शम्बरः ॥
शल्यः सत्राजितः शङ्कुर्नृपाश्चान्ये महाबलाः । भीष्मो द्रोणः कृपाचार्यो ह्यश्वत्थामा महाबलः
भूरिश्रवाश्च शास्वश्च कैकेयः कौशलस्तथा । सर्वान्समापयामास महाराजो यथोचितम्
सत्यको यज्ञदिवसं चकार च शुभक्षणम् ॥ ९८ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० कंसवध-
कथनं नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः । १४ ॥

अथ पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कंसस्य वचनं श्रुत्वा सोऽकूरो धर्मिणां वरः । उवाच चोद्धर्षं शान्तं शान्तः प्रहृष्टमानसः

अकूर उवाच—

सुप्रभाताऽद्य रजनी बभूव मे शुभं दिनम् । तुष्टाश्च गुरवो विप्रा देवा मापिति निश्चितम्
कोटिजन्मार्जितं पुण्यं मम स्वयमुपस्थितम् । बभूव मे समुत्पन्नं यद्यत्कर्म शुभाशुभम्
विच्छेद् बन्धनिगड मम बद्धस्य कर्मणा । कारागाराच्च संसारान्मुक्तो यामि हरेः पदम्
सुहृदग्नीं कृतोऽहं च कंसेन विदुषा रुषा । वरेण तुल्यो देवस्य क्रोधो मम बभूव ह
अनराजं सैनाहर्तुं व्रजं यास्यामि सांप्रतम् । द्रक्ष्यामि परमं पूज्यं मुक्तिमुक्तिप्रदायिनम्
नवीनजलद्रव्यागं नीलेन्दीवरलोचनम् । पीतवस्त्रसमायुक्तकटिदेशविराजितम् ॥ ७ ॥
धूलिभूसारिताहं च किंवा चन्दनचर्चितम् । अथवा नवनीताक्तमङ्गं द्रक्ष्यामि तस्मिन्
किंवा विनोदमुरली वादयन्तं मनोहरम् । किंवा गवां समूहं च चारयन्तमितस्ततः ॥
किंवा वसन्तं गच्छन्तं शयानं वा सुनिश्चितम् । निदेशं कीदृशं चाद्य सुदृष्ट्वा च शुभे क्षणे
यत्पादपद्मं ध्यायन्ते ब्रह्मविष्णुशिवादयः । न हि जानाति यस्थान्तमनन्तोऽनन्तविग्रहः ॥
यत्प्रभावं न जानन्ति देवाः सन्तश्च संततम् । यस्य स्तोत्रे जह्नीभूता भीता देवी सरस्वती
दासीनिषुक्ता यद्दास्ये महालक्ष्मीश्च लसिता । गङ्गा यस्य पदाम्भोजानिःसृता सत्त्वरूपिणी
जन्ममृत्युनराव्याधिहरा त्रिभुवनात्परा । दर्शनस्पर्शनाम्नां च नृणां पातकनाशिनी ॥
ध्यायते यत्पदाम्भोजं दुर्गा दुर्गाविनाशिनी । त्रैलोक्यजननी देवी मूलप्रकृतिरीधरी ॥

१ क समुद्धर्षं । २ ख. दुर्गाविना* ।

लोका कूपेषु विधानि महाविष्णोश्च यम्य च । असंख्यानि विविधाणि मूलासंख्यतरस्य च
 स च यत्पोढशाशश्च यस्य सर्वेश्वरस्य च । तं द्रष्टुं यामि हे बन्धो मायागानुपगमिणम् ॥
 सर्वं सर्वान्तरात्मानं सर्वज्ञं प्रकृतेः परम् । ब्रह्मजोतिस्वरूपं च भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
 निर्गुणं च निरीहं च निरानन्द निराश्रयम् । परमं परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनम् ॥
 स्वेच्छामय सर्वपरं सर्वबीजं सनातनम् । वदन्ति योगिनः शश्वद्ध्यायन्तेऽहर्निशं शिशुम्
 मन्त्रन्तरसहस्रं च निराहार कृशोदरः । पद्मे पादस्तपस्तेपे पुग पाद्रे तु यत्कृते ॥
 पुनः कुरु तपस्या च तदा द्रक्ष्यसि मामिति । सङ्कच्छब्दं च शुश्राव न ददर्श तगाऽपि तम्
 तावत्काल पुनस्तप्त्वा वरं प्राप ददर्श तम् । ईदृशं परमेशं च द्रक्ष्याम्यद्य तमुद्धव ॥
 पुग शंभुस्तपस्तेपे यावद्वै ब्रह्मणो वयः । ज्योतिर्मण्डलमध्ये च गोलोके तं ददर्श सः ॥
 सर्वतत्त्वं सर्वसिद्धं मम तत्त्वं परं वरम् । संभाव तत्पदाम्भोजे भक्तिं च निर्मला पराम् ॥
 चकाराऽऽत्मममं तं च यो भक्तो (क्तं) भक्तवत्सलः । ईदृशं परमेशं च द्रक्ष्या० ॥ २६ ॥
 सहस्रशकपातानं निराहार कृशोदरः । यस्यान्नस्तपस्तेपे भक्त्या च परमात्मनः ॥
 तदा चाऽऽत्मसमं ज्ञानं ददौ तस्मै य ईश्वरः । ईदृशं परमेशं च द्रक्ष्या० ॥ २८ ॥
 सहस्रककारातानं धर्मस्तेपे च यत्तपः । तदा बभूव साक्षी स धर्मिणा सर्वकर्मिणाम् ॥
 शास्ता च फलदाता च यत्प्रसादान्नृणामिह । सर्वेशभीष्टशमहो द्रक्ष्या० ॥ ३० ॥
 अष्टाविंशतिरिन्द्राणां पतने यद्विवा निशम् । एव क्रमेण मासाब्दैः शताब्दं ब्रह्मणो वयः
 अहो यस्य निमेषेण ब्रह्मणः पतनं भवेत् । ईदृशं परमा मानं द्रक्ष्या० ॥ ३१ ॥
 नास्ति भूरजसा संख्या यैव ब्रह्मणा तथा । तैव बन्धो विश्वानां तदावारो महाविराट्
 विश्वे विश्वे च प्रत्येकं ब्रह्मविष्णुशिवादयः । मुनयो मनवः सिद्धा मानवाद्याश्चराचराः ॥
 यत्पोढशाशः स विराट् सृष्टौ नष्टश्च लीलया । ईदृशं सर्वशास्त्रारं द्रक्ष्या० ॥ ३५ ॥
 इत्येवमुक्त्वाऽकूरश्च पुलकाक्षितत्रिग्रहः । मूर्त्तौ प्रा^१ साधुनेत्रो दध्यौ तच्चरणाम्बुजम् ॥
 बभूव भक्तिपूर्णश्च स्मारं स्मारं पदाम्बुजम् । कृत्वा प्रदक्षिणं वाऽपि कुप्यस्य परमात्मनः
 उद्धवश्च तमाश्लिष्य प्रक्षुशस पुनः पुनः । स च शीघ्रं ययौ गेहमकूरोऽपि स्वमन्दिरम् ॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णज-मख० उत्त० नारदना० अकूरहर्षोत्कर्षकथनं
 नाम पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

अथ षट्षष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ रासेश्वरीयुक्तो रासे रासेश्वरः स्वयम् । स च रेमे तथा सार्धमतीव रमणोत्सुकः ॥
सुखसंभोगमात्रेण यथौ निद्रां च राधिका । दृष्ट्वा स्वप्नं समुत्पाद्य दीनोवाच प्रियं दिने ॥

राधिकोवाच—

अहो स्वामित्रिहाऽऽगच्छ त्वां करोमि स्ववशसि । परिणामे विधाता मे न जानेकिं करिष्यति
इत्युक्त्वा सा महामाया प्रियं कृत्वा स्ववशसि । दुःस्वप्नं कथयामास हृदयेन विदूयता

राधिकोवाच—

रत्नसिंहासनेऽहं च रत्नच्छत्रं च विभ्रती । तदावपन्नं जग्राह रष्टो विप्रश्च मे प्रभो ॥
सागरे वज्रलाकारे महाघोरे च दुम्बरे । गभीरे प्रेरयामास मामेव दुर्बलां स च ॥ ६ ॥
तत्र स्रोतसि शोकार्ता भ्रमामि च मुहुर्मुहुः । महोर्माणां च वेगेन व्याकुला नकसंकुले ॥
ब्राहि ब्राहीति हे नाथ त्वां वदामि पुनः पुनः । त्वां न दृष्ट्वा महामीना करोमि प्रार्थनां सुरम्
कृष्ण तत्र निमज्जन्ती पश्यामि चन्द्रमण्डलम् । निपतन्तं च गगनाच्छतखण्डं च भूतले
क्षणान्तरे च पश्यामि गगनात्सूर्यमण्डलम् । बभूव च चतुःखण्डे निपत्य घरणीतले ॥
एककाले च गगने मण्डलं चन्द्रमूर्ययोः । अतीव वज्रलाकारं सर्वं प्रसृतं च राहुणा ॥
क्षणान्तरे च पश्यामि ब्राह्मणो दीप्तिमानिति । मत्क्रोडस्थं सुषाकुम्भं बभञ्ज च रपेति च
क्षणान्तरे च पश्यामि महारष्टं च ब्राह्मणम् । गृहीत्वा च व्रजन्तं च चतुर्भुजः पुरुषं मम
क्रीडाकमण्डपं च हस्ताद्व्यस्तं मम प्रभो । सहसा खण्डखण्डं च बभूव सह हेतुना ॥
हस्ताद्व्यस्तश्च सहसा सदत्नसारदर्पणः । निर्मलः वज्रलाकारः खण्डखण्डो बभूव ह ॥
हारो मे रत्नसाराणां छिन्नो भूत्वा च वशसः । अतीव मलिनं पद्मं पद्मं घरणीतले ॥
सौघपुत्तलिकाः सर्वा नृत्यन्ति च हसन्ति च । आस्फोटयन्ति गायन्ति रुदन्ति च स्रगं स्रगम्
कृष्णवर्णा वृहच्चक्रं से भ्रमन्तं मुहुर्मुहुः । निपतन्तं चोत्पतन्तं पश्यामि च मयंकरम् ॥
प्राणाधिदेवः पुरषो निःश्रुत्याम्यन्तरान्नम । रात्रिं विदोषं देहीनि ततो यामोऽयुवाच ह ॥
कृष्णवर्णा च प्रीतिमा ममाश्लिष्यति चुम्बति । कृष्णवस्त्रपरीवाना चेति पश्यामि सांवनम्
इतीदं विपरीतं च दृष्ट्वा च प्रागवष्टम । नृत्यन्ति दसिणाङ्गानि प्रागा आन्दोलयन्ति मे ॥
रुदन्ति शोकात्कर्षन्ति समुद्विगं च मानसम् । किमिदं किमिदं नाथ वद वेदविदां वरा ॥
इत्युक्त्वा राधिका देवी शुष्ककण्ठोद्यन्लुला । पद्मं नत्पदम्भोजं मीना सा शोकाग्निहता
ध्रुत्वा स्वप्नं जगन्नाथो देवी कृत्वा स्ववशसि । आन्यात्मिकेन योगेन बोधयन्नाम तत्क्षणम्

तस्याज शोकं सा देवी ज्ञानं संप्राप्य निर्मलम् । शान्तं च भगवन्तं च कृत्वा कान्तं स्ववक्षसि
इति श्रीबल० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० राधाशोका-
ननोदने षट्पष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

अथ सप्तपष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

विरहव्याकुलां दृष्ट्वा कामिनीं काममोहनः । कृत्वा वक्षसि तां कृष्णो ययौ फ्रीडासरोवरम्
राजराजेश्वरी राधा कृष्णवक्षसि राजते । सौदामिनीव जलदे नवीने गगने मुने ॥ २ ॥
रेमे स रमया सार्धं कृपया च कृपानिधिः । द्वयोर्द्वयोर्यथा स्वर्णमण्योर्मरिक्तो मणिः ॥
रत्ननिर्माणपर्यङ्के रत्नेन्द्रसारनिर्मिते । रत्नप्रदीपे ज्वलति रत्नभूषणभूषितः ॥ ४ ॥
रत्नभूषाभूषितया रासरत्नश्च कौतुकात् । रसरत्नाकरे रम्ये निमग्नो रसिकेश्वरः ॥ ५ ॥
रासे रासेश्वरी राधा रासेश्वरमुवाच सा । सुरतौ विरतौ सत्यां विरतेन मनोरथे ॥ ६ ॥

राधिकोवाच—

प्रफुल्लाऽहं त्वया नाथ मृता म्लाना च त्वां विना । यथा महौषधिगणः प्रमाते भानि मास्करे
नक्तं दीपशिखेवाहं त्वया सार्धं त्वया विना । दिने दिने यथा क्षीणा कृष्णपक्षे विधोः कला
तव वक्षसि मे दीप्तिः पूर्णचन्द्रप्रभासमा । सद्यो मृता त्वया त्यक्ता कुह्नां चन्द्रकला यथा ॥
ज्वलदाग्निशिखेवाहं घृताहुत्या त्वया सह । त्वया विनाऽहं निर्वाणा शिशिरे पद्मिनी यथा
चिन्ताज्वरजराग्रस्ता मत्तस्त्वयि गतेऽप्यहम् । अस्तंगते रवौ चन्द्रे ध्वान्नग्रस्ता घरा यथा
भ्रष्टो वेपस्त्वा विना मे रूपयौवनचेतनम् । तारावली परिभ्रष्टा सूर्यसूतोदये यथा ॥
त्वमेवाऽऽत्मा च सर्वेषां मम नाथो विशेषतः । तनुर्थगाऽऽत्मना त्यक्ता तथाऽहं च त्वया विना
पञ्चप्राणात्मकस्त्वं मे मृताऽहं च त्वया विना । दृष्टेय गोळकौ यद्वदृष्टिः पुत्तलिकां विना
स्थलं यथा चित्रयुक्तं त्वया सार्धमहं तथा । असंस्कृता त्वया हीना तृणाच्छन्ना यथा मही
त्वया सार्धमहं कृष्ण चित्रयुक्तेव मृन्मयी । त्वां विना जलधौताऽहं विरूपा मृन्मयीव च ॥
गोपाङ्गनानां शोभा च त्वया रासेश्वरेण च । हारे स्वर्णविकारे च श्वेतेन मणिना सह ।
ग्रनराज त्वया सार्धं राजन्ते राजराजयः । यथा चन्द्रेण नमसि ताराराजिर्विराजते ॥
त्वया शोभा यशोदाया नन्दस्य नन्दनन्दन । यथा शाखाफलस्कन्धेस्तहराजिर्विराजते ॥
त्वया सार्धं गोबुलेश शोभा गोकुलवासिनाम् । यथा सर्वा लोकराजी राजेन्द्रेण विराजते

रामस्यापि च रासेश त्वया शोभा मनोहरा । राजन्ने देवराजेन यथा स्वर्गेऽमरावती ॥
वृन्दावनस्य वृक्षाणां त्वं च शोभा पतिर्गतिः । अन्येषां च वनानां च बलवान्केसरी यथा
त्वया विना यशोदा च निमग्ना शोकसागरे । अप्राप्य वत्सं मुरामिः क्रोशन्ती व्याकुला यथा
अन्दोलयन्ति नन्दस्य प्राणा दग्धं च मानसम् । त्वया विना तत्पत्रे यथा घान्यसमूहकः ॥
इत्युक्त्वा परमप्रेम्णा सा पतन्ती हरेः पदे । पुनराध्यात्मिकेनैव बोधयायास तां विभुः ॥
आध्यात्मिको महायोगो मोहसंछेदकारणम् । यथा पशुश्च वृक्षाणां तीक्ष्णधारश्च नारद ॥

नारद उवाच—

आध्यात्मिकं महायोगं वद वेदविदां वर । शोकच्छेदं च लोकानां श्रोतुं कौतूहलं मम ॥

नारायण उवाच—

आध्यात्मिको महायोगो न ज्ञातो योगिनामपि । स च नानाप्रकारश्च सर्वं वेत्ति हरिः स्वयम्
किञ्चिदाध्यात्मिकं चैव गोलोके राधिकेश्वरः । सुप्रीतः कषयाभाम त्रिपुरारिं यथा मुने ॥
सहस्रेन्द्रनिपातान्तं तपः कुर्वन्तमीश्वरम् । ध्रेष्ठं ज्येष्ठं वैष्णवानां वरिष्ठं च तपस्विनाम् ॥
पुष्करे दुष्करं तप्त्वा पाद्रे पाद्रे च पद्मजः । दृष्ट्वा तं सादरं कृष्ण उवाच किञ्चिदेव तम् ॥
शतेन्द्रपातपर्यन्तं कठोरेण कुशोदरम् । निश्चेष्टमस्त्रिसारं च कृपया च कृपानिधिः ॥३२॥
सिंहसेत्रे पुरा धर्मं मत्तान्तं धर्मिणां वरम् । चतुर्दशेन्द्रावच्छिन्नं तपस्तप्त्वा कुशोदरम् ॥
पपाठाऽऽध्यात्मिकं किञ्चित्कृपया च कृपानिधिः । किञ्चिच्छतेन्द्रावच्छिन्नं मां तपन्तमुवाच सः
किञ्चित्सनत्कुमारं च तपन्तं सुचिरं परम् । सुतपन्तमनन्तं च किञ्चिद्योवाच नारदः ॥३५॥
चिरं तपन्तं कापिलं हिमशैले तपस्विनम् । पुष्करे मास्करे किञ्चित्तपन्तं दुष्करं तपः ॥
उवाच किञ्चित्सह्यादं किञ्चिदुदुर्वापसं भृगुम् । एवं निगूढं भक्तं च कृपया भक्तवत्सलः ॥
श्रीढासरोवरे रम्ये यदुवाच कृपानिधिः । शोकाती राधिकां तच्च कषयामि निशामय ॥
विरसां रसिकां दृष्ट्वा वासयित्वा च वससि । उवाचाऽऽध्यात्मिकं किञ्चियोगिनी योगिनां गुरुः

श्रीकृष्ण उवाच—

'जातिस्मरे स्मराऽऽत्मानं कथं विस्मरसि प्रिये । सर्वं गोलोकवृत्तान्तं सुदाम्नः शपमेव च ॥
शापास्किञ्चिद्देने दाने त्वद्विच्छेदो मया सह । भविष्यति महामानो मेलेन पुनरावयोः ॥
पुनरेव मामिष्यामि गोलोकं तं निजालयम् । गत्वा गोवाङ्गनामिश्र गोपगौले कदापिभिः ॥
अधुनाऽऽध्यात्मिकं किञ्चित्त्वां वदामि निशामय । शोकघ्नं हर्षदं सारं सुखदं मानसस्य च ॥
अहं सर्वान्तरात्मा च निर्लिप्तः सर्वकर्मसु । विद्यमानश्च सर्वेषु सर्वत्रादृष्ट एव च ॥३४॥

तस्याज शोकं सा देवी ज्ञानं संप्राप्य निर्मलम् । शान्तं च भगवन्तं च कृत्वा कान्तं स्ववसति
 इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीकृष्णजन्मा० उत्त० नारदना० राधाशोभा-
 पनोदने षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

अथ सप्तपष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

नाहं शक्तो धर्मकृत्ये त्वां च धर्मक्रियां विना । अहं यज्ञश्च कलया त्वं च स्वाशेन दक्षिणा
त्वया सार्धं च फलदोऽप्यसमर्थस्त्वया विना । कलया पितृलोकोऽहं स्वाशेन त्वं स्वभा सनी
त्वयाऽलं कन्यदाने च सदा नालं त्वया विना । अहं पुमांस्त्वं प्रवृत्तिर्न स्तथाऽहं त्वया विना
त्वं च संपत्स्वरूपाऽहमीश्वरश्च त्वया सह । लक्ष्मीयुक्तस्त्वया लक्ष्म्या निःश्रीश्च त्वया
विना ॥ ७९ ॥

यथा नाष्टं कुलाष्टश्च षटं कर्तुं मृदा विना । अहं शेषश्च कलया स्वाशेन त्वं वसुंधरा ॥
त्वा सम्यरत्नावारा च बिभर्मि मूर्तिं सुन्दरि । त्वं च कान्तिश्च शान्तिश्च मूर्तिर्मूर्तिपती सनी
तुष्टिः पुष्टिः क्षमा छज्जा क्षुवा तृष्णा परा दया । निद्रा श्रद्धा च तन्द्रा च मूर्त्ति च संनतिः
क्रिया ॥ ८० ॥

मूर्तिरूपा भक्तिरूपा देहिना देहरूपिणी । ममाऽऽवारा सदा त्वं च तवऽऽत्माऽहं परम्परम्
यथा त्वं च तपाऽहं च समौ पट्टनिर्गुणौ । न हि सृष्टिर्भवेद्देवि द्वारेरेकतरं विना ॥
इत्युक्त्वा परमात्मा च रावा प्राणाधिका प्रियाम् । कृत्वा वक्षसि सुप्रीतो बोधयामाम नारद
स च त्रीडानियुक्तश्च बभूव रत्नमन्दिरे । तथा च राघवा मार्घं कामुक्या मह कामुक ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० आध्यात्मिक-

योगकथनं नाम सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अपाष्टपाष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कृत्वा क्रीडां समुत्थाय पुनस्तस्मात्पुरातनः । निद्रिता प्राणतद्वशी बोधयामाम तत्क्षणम्
षष्ठाञ्छलेन संसकृत्वा कृत्वा तस्मिन्लं मुक्तम् । उवाच मधुः शान्ते शान्ता च मधुमुदतः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

अयि तिष्ठ सगं रासे रामेधरि शुचिस्मिन्ने । नम वृन्दावनं वाऽपि नमं वन मनेधरि ॥
रामाधिष्ठातृदेवि त्वं रासं रासे कुरु सगम् । प्राप्ते प्राप्ते यथा सन्ति सर्वत्र ग्रामदेवताः ।
पियालिनिवहै, मार्घे क्षणं चन्दनवाननम् । क्षणं वा चम्पकवनं गच्छ वा तिष्ठ मुन्दरि ॥
क्षणं गृहं च याग्यामि विशिष्टं कार्दमस्मि मे । विदायं देहि मे प्रीत्या क्षणं मां प्राणवटमे
प्राणाधिष्ठ तृदेवी त्वं प्राग,द्य स्वयि सन्ति मे । प्राणी विहाय प्राणाश्च कुत्र स्यात्तुं क्षमः प्रिये
स्वयि मे मानसं शङ्करत्वं मे संसारबामना । तस्यो मनः विद्या नास्ति त्वमेव शंकराप्रिया
प्राणा मे शंकर, मरत्यं त्वं च प्राणाधिका सति । इत्युक्त्वा ता मया श्लिष्ट्य भगवान् गन्तुमुद्यतः

वायुश्चरति सर्वत्र यथैव सर्ववस्तुषु । न च लिप्तस्तथैवाहं सार्क्षा च सर्वकर्मणाम् ॥ ४९ ॥
 जीवो मत्प्रतिबिम्बश्च सर्वत्र सर्वजीविषु । भोक्ता शुभाशुभानां च कर्ता च कर्मणां सरा ॥
 यथा जलघटेप्तेव मण्डले चन्द्रसूर्ययोः । मग्रेषु तेषु संश्लिष्टस्तयोरेव तथा मायि ॥ ५० ॥
 जीवः श्लिष्टस्तथा काले मृतेषु जीविषु प्रिये । आवां च विद्यमानौ च सततं सर्वजन्तुषु ॥
 आधारश्चाहवाधेयं कार्यं च कारणं विना । अये सर्वाणि द्रव्याणि नश्वराणि च सुन्दरि ॥
 आविर्भावाधिकाः कुत्र कुत्रचिन्मयमेव च । ममांशाः केऽपि देवाश्च केचिद्देवाः कलास्तथा
 केचित्कलाः कलांशांशास्तदंशांशाश्च केचन मदंशा प्रकृतिः सूक्ष्मा सा च मूर्त्या च पञ्चधा
 सरस्वती च कमला दुर्गा त्वं चापि वेदसूः । सर्वे देवाः प्राकृतिका यावन्तो मूर्तिधारिणः ॥
 अहमात्मा नित्यदेही भक्तध्यानानुरोधतः । ये ये प्राकृतिका राधे ते नष्टाः प्राकृते लये ॥
 अहमेवाऽऽसमेवाग्रे पश्चादप्यहमेव च । यथाऽहं च तथा त्वं च यथा धावत्यदुग्धवयोः ॥
 भेदः कदाऽपि न भवेन्नशिश्नं च तथाऽऽवयोः । अहं महान्विराट् सृष्टौ विश्वानि यस्य लोमसु
 अंशास्त्वं तत्र महती स्वांशेन तस्य कामिनी । अहं क्षुद्रविराट् सृष्टौ विश्वं यन्नाभिपश्यतः ॥
 अयं विष्णोर्लोमकूपे वासो मे चांशतः सति । तस्य स्त्री त्वं च बृहती स्वांशेन सुभगा तथा
 तस्य विश्वे च प्रत्येकं ब्रह्मविष्णुशिवादयः । ब्रह्मविष्णुशिवा अंशाश्चान्ये चापि च मत्कलाः
 मत्कलांशांशकलया सर्वे देवि चगचराः । वैकुण्ठे त्वं महालक्ष्मीरहं तत्र चतुर्भुजः ॥
 स च विश्वाहृदिश्चोर्व्वं यथा गोलोक एव च । सरस्वती त्वं सत्ये च सावित्री ब्रह्मणः प्रिया
 शिवलोके शिवा त्वं च मूलप्रकृतिरीश्वरी । विनाश्य दुर्गं दुर्गां च सर्वदुर्गतिनाशिनी ॥
 सा एव दक्षकन्या च सा एव शैलकन्यका । कैलासे पार्वती तेन सौभाग्या शिववक्षसि ॥
 स्वांशेन त्वं सिन्धुकन्या क्षीरेदे विष्णुवक्षसि । अहं स्वांशेन सृष्टौ च ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
 त्वं च लक्ष्मी शिवा वात्री सावित्री च पृथक्पृथक् । गोलोके च स्वयं राधा रासे रासेश्वरी सदा
 वृन्दा वृन्दावने रम्ये विरजा विरजातटे । सा त्वं सुदामशापेन भारतं पुण्यमागता ॥
 पूतं कर्तुं भारतं च वृन्दारण्यं च सुन्दरि । त्वत्कलाशांशकलया विश्वेषु सर्वयोषितः ॥
 या योषित्सा च भवती यः पुमान्सोऽहमेव च । अहं च कलया वह्निस्त्वं स्वाहा दाहिका प्रिया
 त्वया सह समर्थोऽहं नालं दग्धुं च त्वां विना । अहं दीप्तिमतां सूर्यः कलया त्वं प्रभाकरी
 संज्ञा त्वं च त्वया मायि त्वां विनाऽहं न दीप्तिमान् । अहं च कलया चन्द्रस्त्वं च शोभा च
 रोहिणी ॥ ६९ ॥

मनोहरस्त्वया सार्धं त्वां विना न च सुन्दरः । अहमिन्द्रश्च कलया स्वर्गलक्ष्मीश्च त्वं रात्री
 त्वया सार्धं देवानो हतश्रीश्च त्वया विना । अहं धर्मश्च कलया त्वं च मूर्तिश्च धर्मिणी ॥

नाहं शक्तो धर्मकृत्ये त्वां च धर्मक्रियां विना । अहं यज्ञश्च कलया त्वं च स्वाशेन दक्षिणा
त्वया सार्धं च फलदोऽप्यसमर्थस्त्वया विना । कलया पितृलोकोऽहं स्वाशेन त्वं स्वभा सती
त्वयाऽलं कथयाने च सदा नालं त्वया विना । अहं पुमास्त्वं प्रकृतिर्न स्रष्टाऽहं त्वया विना
त्वं च संपत्स्वरूपाऽहमीश्वरश्च त्वया सह । लक्ष्मीयुक्तस्त्वया लक्ष्म्या निःश्रीकश्च त्वया
विना ॥ ७५ ॥

यथा नालं कुलाब्धश्च घटं कर्तुं सृदा विना । अहं शेषश्च कलया स्वाशेन त्वं वसुंधरा ॥
त्वा सत्स्वरत्नावारा च विमर्षिं मूर्ध्नि सुन्दरि । त्वं च कान्तिश्च शान्तिश्च भूतिर्मूर्तिमती सती
तुष्टिः पुष्टिः क्षमा लज्जा क्षुधा तृष्णा परा दया । निद्रा श्रद्धा च तन्द्रा च मूर्छा च संनतिः
क्रिया ॥ ७८ ॥

मूर्तिरूपा भक्तिरूपा देहिना देहरूपिणी । ममाऽऽवारा सदा त्वं च तवाऽऽत्माऽहं परस्परम्
यथा त्वं च तयाऽहं च समौ प्रकृतिपूरयौ । न हि सृष्टिर्भवेद्देवि द्वयोरेकतरं विना ॥
इत्युक्त्वा परमात्मा च रावां प्राणाधिका प्रियाम् । कृत्वा वक्षसि सुग्रीनो बोधयामास नारद
स च क्रीडानियुक्तश्च बभूव रत्नमन्दिरे । तथा च राघवा सार्धं कामुकथा सह कामुक ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्र० उत्त० नारदना० आध्यात्मिक-

योगकथनं नाम सप्तपट्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अष्टपट्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कृत्वा क्रीडां समुत्थाप पुनस्तस्मात्पुरातनः । निद्रिता प्राणसदृशीं बोधयामास तत्क्षणम्
वस्त्राञ्छलेन संस्कृत्य कृत्वा तन्निर्मलं मुखम् । उवाच मधुरं शान्तं शान्ता च मधुसूदन ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

आयि तिष्ठ क्षणं रासे रासेधरि शुचिस्मिने । ब्रज वृन्दावनं वाऽपि ब्रजे ब्रजेधरि ॥
रासाधिष्ठातृदेवि त्वं रासं रासे कुरु क्षणम् । आमे श्रामे यथा सन्नि सर्वत्र ग्रामदेवताः ॥
प्रियालिनिवहै सार्धं क्षणं चन्दनशाननम् । क्षणं वा चम्पकवनं गच्छ वा तिष्ठ सुन्दरि ॥
क्षणं गृहं च यास्यामि विशिष्टं कार्यमस्ति मे । विदापं देहि मे प्रीत्या क्षणं मां प्राणवल्लभे
प्राणाधिष्ठ तृदेवी त्वं प्राणाश्च त्वयि सन्ति मे । प्राणी विहाय प्राणाश्च कुत्र स्थातुं क्षमः प्रिये
त्वयि मे मानसं शङ्करं मे संसारवासना । त्वतो मम प्रिया नास्ति त्वमेव शंकरात्प्रिया
प्राणा मे शंकरः सत्यं त्वं च प्राणाधिका सति । इत्युक्त्वा तां समाश्लिष्य भगवान् गन्तुमुद्यतः

अक्रूरागमनं ज्ञात्वा सर्वज्ञः सर्वसाधनः । आत्मा पाता च सर्वेषा सर्वोपकारकारकः ॥
दृष्ट्वा तमेव गच्छन्तमुत्सुकं भिन्नमानसम् । उवाच राधिका देवी हृदयेन विदूषता ११॥

राधिकोवाच—

हे नाथ रमणप्रेष्ठ श्रेष्ठश्च प्रेयसा मम । हे कृष्ण हे रमानाथ ब्रजेश मा ब्रज ब्रजम् ॥
अधुना त्वा प्राणनाथ पश्यामि भिन्नमानसम् । गते त्वयि मम प्रेम गतं सौभाग्यमेव च
क्व यासि मा विनिक्षिप्य गम्भीरे शोकसागरे । विरहव्याकुलं दीना त्वरूपेव शरणागतानाम्
न यास्यामि पुनर्गेहं यास्यामि काननान्तरम् । कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति गायं गायं
दिवानिशम् ॥ १५ ॥

न यास्याम्यपवाऽरण्यं यास्यामि कामसागरे । तत्र त्वत्कामना कृत्वा त्यक्ष्यामि च क्लेशरम्
यथाऽऽकाशो यथाऽऽत्मा च यथा चन्द्रे यथा रविः । तथा त्वं यासि मत्पार्श्वे निबद्धो
वसनाञ्जले ॥ १७ ॥

अधुना यासि नैराशं कृत्वा मे दीनवत्सल । न युक्तं हि परित्यक्तं दीना मा शरणागताम्
यत्पादपद्मं ध्यायन्ते ब्रह्मविष्णुशिवादयः । त्वा मायया गोवधेयं कथं जानामि मत्सरी
कृतं यदेव दुर्नीतमपराधसहस्रकम् । यदुक्तं पतिभावेन चाभिमानेन तत्सम ॥ २० ॥
धूर्णीभूतश्च मद्गर्वो दूरीभूतो मनोरथः । विज्ञातुमात्मसौभाग्यं किमन्यत्कथयामि ते ॥
ज्ञात्वा गर्गमुखाच्छ्रुत्वा मोहिता तव मायया । त्वां च वक्तुं न शक्नोमि भ्रेग्मा वा
मक्तिपाशतः ॥ २२ ॥

यासि चेन्मां परित्यज्य सकलङ्को भविष्यसि । त्वत्पुत्रपौत्रा नश्यन्ति ब्रह्मकोपानलेन च
क्षणं युगशतं मन्ये त्वा विना प्राणवल्लभम् । कथं शताब्दं त्वा त्यक्त्वा बिभर्मि जीवनं प्रमो
इत्युक्त्वा राधिका कोपात्पपात धरणीतले । मूर्छां संप्राप सहसा जहार चेतना मुने ॥
कृष्णस्ता मूर्छितां दृष्ट्वा कृपया च कृपानिधिः । चेतना कारयित्वा च वासयामास वक्षसि
मोघधामास विविधं योगैः शोकविल्लण्डनैः । तथाऽपि शोकं त्यक्तुं च न शशाक शुचिस्मिता
सामान्यवस्तुविश्लेषो नृणां शोकाय वैवलम् । देहात्मनोश्च विच्छेदः कसुखाय प्रवृत्तते ॥
न ययौ तत्र दिवसे मनराजो मग्नं प्रति । श्रीहस्तासरोवराभ्याशं प्रययौ राधया सह ॥
तत्र गत्वा पुनः श्रीहं चकार च तथा सह । विजहौ विरहज्वाला रासे रासेधरी मुदा ॥
राधा सा राधामिना सार्धं पुष्पचन्दनधर्षिता । पुष्पचन्दनतल्पे च तपो ररसि नारद

इति श्रीमदा० मत्ता० धीष्टण्णनन्ता० उक्त० नारदना० राधाशोक-

विमोचनं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ १८ ॥

===

अथैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

अतः परं किं रहस्यं राधाकेशवयोर्वद । निगूढतत्त्वमस्पष्टं तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥१॥

नारायण उवाच—

शृणु नारद वक्ष्यामि रहस्यं परमाद्भुतम् । गोपनीयं च वेदेषु पुराणेषु पुराविदाम् ॥
पुनः सकामो भगवान्कृष्णः स्वेच्छामयो विभुः । रेमे स रमथा सार्धं विदग्धश्च विदग्धया
चतुःषष्टिकलाशक्त्या यथा कान्ता कलावती । कामशास्त्रेषु निपुणा विदग्धा रसिकेश्वरी
शृङ्गारललानिपुणा शश्वत्कामा च कामुकी । सुन्दरी सुन्दरीष्वेव शश्वत्सुस्थिरयौवना
पिपूणा मानसी कन्धा चन्धा मान्धा च मानिनी । शंभोः शिष्या ज्ञानयुता शतकला-तन्त्रीविनी
वेदवेदाङ्गनिपुणा योगनीतिविशारदा । नानारूपधरा साध्वी प्रसिद्धा सिद्धयोगिनी ॥
तत्कन्धा राधिका देवी मातृतुल्या च कामुकी । चकार नानाभावं सा सुशीला स्वामिने प्रति
चतुःषष्टिकलाभानं शृङ्गारं च चकार सः । तथा विशिष्टया साकं रासे रासरसोत्सुकः
ता नखाग्रसतश्रोणी नखसतपयोधराम् । लुप्तचन्दनसिंदूरा क्ववरीशिथिला सतीम् ॥
सुखप्रेमभोगमग्ना च नग्ना च शोकमूर्छिताम् । पुलकाञ्चितसर्वाङ्गी निद्रादेवी समाययौ ॥
दृष्ट्वा ता निद्रिता कृष्णः कृपया च कृपानिधिः । रुरोद मायया मायी मायेशो लोकशिक्षया
कृत्वा वक्षसि राधा च चुचुम्ब च पुनः पुनः । स्नात्वा च नेत्रतलिष्ठैः प्राणाधिष्ठातृदेवताम्
प्राणाविका प्रियतमा धारयामास वापसी । वदितुं श्रेष्ठेऽनिमूर्क्ष्मे चामूर्क्ष्ये विश्वसुदुर्लभे ॥
कवीं रचयामास ददौ कुङ्कुमचन्दनम् । तद्वात्रे च गले हारममूर्धं रत्ननिर्मितम् ॥
सिन्दूरं च ददौ तस्याः सीमन्तावःस्थलेऽमले । दाडिमीकुमुमाकारं युक्तं चन्दनचिन्दुभिः ॥
चकार पद्मकं गण्डे नानाचित्रविचित्रकम् । ददौ तत्पादपद्मे च रत्नमञ्जीराञ्जितम् ॥
पादाङ्गुलिनखाग्रे च सुन्दरालक्तकं ददौ । नानासुवेषोज्ज्वलिता ता निद्राकुलिता विभुः ॥
पुनश्चकार मोहेन गाढालिङ्गनभीप्सितम् । पुनश्च चुम्बनं कृत्वा निवेद्य च स्ववत्सलि ॥
सुप्ताय जगता स्वामी कन्ताविरहकातरः । एतस्मिन्नन्तरे काले ब्रह्मा लोकपितामहः ॥
शिवशेष दिभिर्देवैर्मुनीन्द्रैः सार्धमाययौ । आगत्य नत्वा शिरसा तुष्ट्वा संपुटाञ्जलिः ॥
सामवेदोक्तस्तोत्रेण परिपूर्णतमं विभुम् ॥ २२ ॥

ब्रह्मोवाच—

जय जय जगदीश वन्दितचरण निर्गुण निराकार स्वेच्छामय भक्तानुग्रह नित्यविग्रह

गोपवेष मायया मायेश सुवेष सुशील शान्त सर्वकान्त दान्त नितान्तज्ञानानन्द परा-
त्परतर प्रकृतेः पर सर्वान्तरात्मरूप निर्लिप्त साक्षिवरूप व्यक्ताव्यक्त निरञ्जन भारा-
वतारण करुणार्णव शोकसंतापग्रसन जरामृत्युभयादिहरण शरणप्रद्वार भक्तानुग्रहकारक
भक्तवत्सल भक्तसंचितधन ओं नमोऽस्तु ते ॥ २३ ॥

सर्वाधिष्ठातृदेवायेत्युक्त्वा वै प्रीणनाय च । पुनःपुनरुवाचेदं मूर्छितश्च बभूव ह ॥२४॥
इति ब्रह्मकृतं स्तोत्रं यः शृणोति समाहितः । तत्सर्वाभाषिसिद्धिश्च भवत्येव न संशयः
अपुत्रो लभते पुत्रं प्रियाहीनो लभेत्प्रियाम् । निर्धनो लभते सत्यं परिपूर्णतमं धनम् ॥
इह लोके सुखं भुक्त्वा चान्ते दास्यं लभेद्द्वरेः । अचलां भक्तिभाप्नोति मुक्तेरपि सुदुर्लभाम्
रतुं वा च जगतां धाना प्रणम्य च पुनः पुनः शनैः शनैः समुत्थाय भक्त्या पुनरुवाच ह

ब्रह्मोवाच—

उत्तिष्ठ देवदेवेश परमानन्दकारण । नन्दनन्दन सानन्द नित्यानन्द नमोऽस्तु ते ॥२५॥
ब्रज नन्दाख्यं नाथ त्यज वृन्दावनं धनम् । स्मर सुदामशपं च शतवर्षनिबन्धनम् ॥
भक्तशापानुरोधेन शतवर्षं प्रियां त्यज । पुनरेतां च संप्राप्य गोलोकं च गमिष्यमि ॥
गत्वा पितृगृहं देव पश्याकूरं समागतम् । पितृव्यमभिधिं मान्यं धन्यं वैष्णवमीश्वर ॥
तेन सार्धं मधुपुरीं भगवन् गच्छ सावतम् । कुरु शंभोर्धनुर्भङ्गं मग्नं वीरिगणं हरे ॥
हन कंसं दुर्गात्मानं तातं बोधय मातरम् । निर्माणं द्वारकायाश्च भारावनरणं भुवः ॥
दह वाराणसीं शंभोः शत्रस्य सदनं विभो । शिवस्य जन्मणं युद्धे वणस्य भुजकृन्तनम्
रत्निमणीहरणं नाथ वातनं नरकस्थ च । षोडशानां सहस्रं च स्त्रीणां पाणिग्रहं कुरु ॥
त्यज प्रियां प्राणसमा ग्रन्थेधर ब्रजं ब्रज । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ मद्रं ते यावद्वाधा न जायति
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्मा च सैन्दैर्देवगणैः सह । जगाम ब्रह्मलोकं च शेषश्च शंकरस्तथा ॥
पुष्पचन्दनवृष्टिं च कृष्णस्योपरि देवताः । चक्रुः प्रीत्या च भक्त्या च वाग्भूवाशरीरिणी
यव केसां यवार्हं च स्वपित्रोर्मोक्षिणं कुरु । क्षयं कुरु भुवो भारं नारदेत्येवमेव च ॥२६॥
इत्येवं तद्वचः श्रुत्वा भगवान् भूतभावनः । रावा भगवतीं त्यक्त्वा समुत्तस्थौ शनैः शनैः
ययौ हरिः किञ्चिद्दूरं निरीक्ष्य च पुनः पुनः । क्षणं तस्थौ चन्दनानां वने वाससमीपतः ॥
विहाय रावा निन्द्रां सा समुत्तस्थौ सतत्पतः । न निरीक्ष्य हरिं शान्तं कान्तं च प्राण-

बलमभ ॥ ४३ ॥

ह । नाथ रमण प्रेष्ट प्राणेश प्राणवल्लभ । प्राणचोर प्रियतम क गतोऽसीत्पुनश्च ह ॥

क्षणमन्वेपगं कृत्वा बभ्राम मालतीवनम् । उवास क्षणमुत्तस्थौ क्षणं सुप्त्वाप भूतले ॥
 रुरोद क्षणमस्युच्चैर्विललाप मुहुर्मुहुः । आगच्छऽऽगच्छ हे नाथेत्येवमुक्त्वा पुनः पुनः ॥
 मूर्ध्नी संप्राप संतापात्संतप्ता विरहानलैः । भूतले च तृणाच्छन्ने पपान च यथा मृता ॥
 आययुस्तत्र गोप्यश्च ब्रह्मव्यूतसहस्रशः । काश्चिच्चापरहस्ताश्च गृहीत्वा चन्दनद्रवम् ॥
 तासां मध्ये म्रिया लीला कृत्वा राधां स्ववत्तमि । मृतामिव प्रिगां दृष्ट्वा रुरोद प्रेमच्छिन्ना
 'सज्जं पङ्कजदलं पङ्कोपरि निधाय च । स्थापयामास तां राधां निश्चेष्टां च मृतामिव ॥
 गोपीभिः सेवितां तत्र रुचिरैः श्वेनचामरैः । चन्दनद्रवयुक्तां च स्निग्धवस्त्रान्वितां सतीम्
 ददर्श कृष्णस्त्रैत्य तामेव प्राणवल्लभाम् । निवारितश्च गोपीभिर्बलिष्ठाभिश्च नारद ॥
 यथा नीतः सापराधो दण्ड्यो राजमटादिभिः । चकार राधां कोडे च समागत्य वृषानधिः
 चेतनां कारयामास बोधयामास बोधनैः । संप्राप्य चेतनां देवीं ददर्श प्राणवल्लभम् ॥
 बभूव सुस्थिरा देवी तस्याज विरहज्वरम् । चकार कान्तं सा कान्ता गात्रालिङ्गनमीप्सितम्
 नानाप्रकारशृङ्गारं चकार मधुसूदनः । उवास रत्नतरुषु च राधां कृत्वा स्ववत्तमि ॥
 राधासखी रत्नमाला विदग्धौ सर्वपूजिता । उवाच कृष्णं मधुरं नीतिसारमनुत्तमम् ॥

रत्नमालोवाच—

शृणु कृष्ण प्रवक्ष्यामि परिणामसुखावहम् । हितं तय्यं नीतिसारं दंष्टयोः प्रीतिकारणम् ॥
 'संमते कामशास्त्रेषु नीतौ वेदपुराणयोः । लौकिकद्वयहारेषु प्रशस्यं सुदृशकरम् ॥६९॥
 नारीणां च प्रिया माता प्रियो भ्राता च बन्धुषु । ततः प्रियश्च पुत्रश्च पुत्रादेव प्रियः पतिः
 शतपुत्रात्प्रियः स्वामी साध्वीनां साधुसंमनः । रसिकानां विदग्धं नां न हि भर्तुः परः प्रियः
 'यदि मर्ता विदग्धश्च विदग्धानां सुखावहः । अन्यथा विपतुल्यश्च विपमश्चेत्तलः खलु ॥
 'संमारे चानृते वत्स दंपत्योः प्रीतिरेव च । परस्परं च समता प्रियसौभाग्यमीप्सितम् ॥
 दंपत्योः समता नास्ति यत्र यत्र हि मन्दिरे । अलक्ष्मीस्तत्र तत्रैव विफलं जीवनं तयोः
 सुस्थामिनां विभेदश्च परं दुःखं च योषिताम् । शोकसंतापबीजं च जीविनं मरणाधिकम्
 स्वप्ने जागरणे चापि पतिः प्राणाय योषितः । अनिरव गुरुः स्त्रीणामिह लोके परत्र च ॥
 अश्वात्वापि गते न ये मूर्ध्नी संप्राप राधिका । पपात सहसा भूमौ तृणाच्छन्ने च भूतले ॥
 मया दत्तं मुलेऽस्याश्च शौनलं नष्टमुत्तमम् । तदा श्वासो नमुवास्याश्चेतनं बाल्यमेव च ॥
 क्षणं वदति हे नाथ हे वृष्येति क्षणं सखी । क्षणं रोदिति संनष्टा मूर्ध्नी प्राप्नोति तत्क्षणम्
 राधिकार्याः शरीरं च संतपे विरहानलैः । दग्दलोहयष्टिसदमस्तृदयमनशोरमम् ॥७०॥

स्वप्ने जागरणे रात्रौ दिवसे च गृहे वने । जले स्थले चान्तरिक्षेऽभ्युदये चन्द्रसूर्ययोः ॥
 नास्ति मेदश्च राधाया मृततुल्या जडाकृतिः । शश्वत्पश्यति स्थानस्था सर्वं विष्णुमयं जगत्
 स्निग्धपङ्के पङ्कजाना सज्जलानि दलानि च । निपत्य तत्कृते तल्पे सुप्त्वाप विरहादुरा
 सेविता सा प्रियालीभिः संततं श्वेतचामरैः । चन्दनद्रवसंसिक्ता स्निग्धवस्त्रसमन्विता ॥
 राधाङ्गस्पर्शमात्रेण पङ्कः संप्राप शुष्कताम् । स्निग्धानि पद्मपत्राणि बभूवुर्भस्मसात्क्षणम्
 चन्दनं शुष्कता प्राप वर्णश्चम्पकसंनिभः । बभूव कज्जलाकारः केशस्य वर्णतो हरे ॥
 सिन्दूरबिन्दू रुचिरः श्यामतां प्राप तत्क्षणम् । वेपो विलासो लीला च क्रीडा त्यक्ता
 बभूव ह ॥ ७७ ॥

रत्नमाला तु तां दृष्ट्वा गत्वा कृष्णान्तिकं तदा । उवाच मधुरं वाक्यं राधाहितकरं परम् ॥

रत्नमालोवाच—

हे कृष्ण कमलाकान्त त्वद्वियोगेन मत्सखी । प्राणास्त्यक्ष्यति शीघ्रं सा यदि नाऽऽया-
 स्यसि ध्रुवम् ॥ ७९ ॥

विचार्य मनसा कृष्ण यत्तत्समुचितं कुरु । न भवेत्कामिनीहत्या येन नीतिविशारद ॥
 रत्नमालावचः श्रुत्वा ग्रहस्योवाच माधवः । हितं सत्यं नीतिसारं परिणामसुखावहम्

श्रीमगवानुवाच—

ईशो यद्यपि शक्तोऽहं निपेकं खण्डितुं प्रिये । तथाऽपि न क्षमो रत्ने नियतेर्न करोम्यहम्
 अद्याण्डेषु च सर्वेषु मर्यादा स्थापिता मया । तथा कर्म प्रकुर्वन्ति मुनयश्च सुरा नराः ॥
 सुदामशापाद्विच्छेदः शतवर्षमनगिप्सितः । भविष्यत्येव दंपत्योरात्रयोरेव सुन्दरि ॥ ८४ ॥
 भेदे जागरणेऽस्याश्च मया सह सुसंधये । संश्लेषे संततं स्वप्ने मद्वरेण भविष्यति ॥
 आयागिनी मया दत्ता शोकच्छेदो भविष्यति । राधां मोक्षय मन्त्रं ते धाम्नामि नन्दमन्दिरम्
 इत्युवाच जगतां नाथो ययौ नन्दशलयं प्रति । राधिकां बोधयामासुरालिप्तं चाश्च नारद ॥
 गत्वा गृहं च पितरं ननाम मातरं तथा । चकार माता क्रौण्डे च नवनीतं च नूतनम् ॥
 मातृदत्तं च ताम्बूलं चत्वारं शनिच्छंजलम् । उवाच तत्र जगतां नाथो मातृतामीपतः ॥
 सर्वगोपममूर्हस्य सेविनः श्वेतचामरैः । मालयचन्दनताम्बूलं ते च तस्मै ददुर्मुदा ॥ ९० ॥

इति श्रीमदा० महा० श्रीकृष्णार्जवस० उत्त० नरदना० श्रीकृष्णागमनं
 नाभिकोनसदतिनयोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

अथ सप्ततितमोऽध्यायः ।

नागायण उवाच—

अथाङ्कुरः स्वशरणं गत्वा कंसेन प्रेषितः । चकार शयनं तुरूपे भुक्त्वा मिष्टान्नमुत्तमम् ॥
 सङ्कर्षं च ताम्बूलं चखाद वासितं जलम् । जगाम निद्रां सुखतः सुखसंयोगमात्रतः ॥
 ततो ददर्श मुम्बम पुराणश्रुतिसंमतम् । निश्वस्य शेषसमये वाघ्यादिपरिवर्जितः ॥ ३ ॥
 अरोगी बद्धकेशश्च वस्त्रयुग्मसमन्वितः । सुतरुशायी मुस्त्रिग्वश्चिन्नाशोकविवर्जितः ॥
 किशोरवयसं श्यामं द्विभुजं मुरलीवरम् । पीतवस्त्रपरीधानं वनमालाविभूषितम् ॥ ५ ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं मालतीमालयशोभितम् । भूषितं भूषणार्हं च सद्गन्धमणिभूषणैः ॥ ६ ॥
 मयूरपिच्छचूडं च सस्मितं पद्मलोचनम् । एवंभूतं द्विजशिशुं ददर्श प्रथमं मुने ॥ ७ ॥
 ततो ददर्श रचिरां पतिपुत्रवतीं सतीम् । पीतवस्त्रपरीधानां रत्नभूषणभूषिताम् ॥ ८ ॥
 ज्वलत्प्रदीपहस्तां च शुक्लवन्धनकरां वराम् । शरच्चन्द्रनिमास्यां च सरितां वरदां शुभाम्
 ततो ददर्श विप्रं च प्रकुर्वन्तं शुभापिदम् । श्वेतपद्मगतं हंसं तुरागं च सरोवरम् ॥ १० ॥
 ददर्श चित्रितं चारु फलितं पुष्पितं शुभम् । आम्रनिम्बनारिकेलगुर्वर्ककदलीतरम् ॥
 दशन्तं श्वेतसर्पं च श्वात्मानं पर्वतस्थितम् । वृक्षस्थं च गजस्थं च तरिस्थं तुरगस्थितम्
 नीलां वादितवन्तं च मुक्तवन्तं च पायसम् । दक्षिणरिगुतात्रं च पद्मपत्रस्थमीप्सितम् ॥
 वृषिर्विद्वत्सहिताङ्गं च रुदन्तं मोहितं तदा । शुक्लघान्यपुष्पकरं तणं चन्दनचर्चितम् ॥
 प्रासादस्थं समुद्रस्थमात्मानं च सलोहितम् । छिन्नमिलं क्षताङ्गं च मेदपूयसमन्वितम् ॥
 ततो ददर्श रजतं मणिं शुभ्रं च काञ्चनम् । मुक्तामणिवयरागं च पूर्णकुम्भजलं शुभम्
 सुरभिं च सवःसां च वृषभेन्द्रं मयूरकम् । शुक्रं च सारसं हंसं चित्रं सज्जनमेव च ॥
 ताम्बूलं पुष्पमाल्यं च ज्वलद्गङ्गां सुरार्चनम् । पार्वतीप्रतिमां कृष्णप्रतिमां शिबलिङ्गकम्
 विप्रवातां च बालं च सुपक्वफलितं कृपिम् । देवस्थलीं च राजेन्द्रं मिहं व्याघ्रं गुरुं सुरम्
 दृष्ट्वा स्वप्नं स्मृतस्यौ चकाराऽऽह्निकमीप्सितम् । उद्धवं कथयामास सर्वं वृत्तान्तमेव च
 लक्षवक्त्रां समादाय दृष्ट्वा गुरुमुगार्चनम् । पात्रां चकार श्रीकृष्णं ध्यात्वा मनसि नाद
 ददर्श वर्त्मन्येवं च मङ्गलार्हं शुभप्रदम् । बाण्डाफलप्रदं रम्यं पुरो मङ्गलमूचकम् ॥ २१ ॥
 नामे शिवं शिवां पूर्णकुम्भं नकुलचापकम् । पतिपुत्रवतीं साध्वीं दिव्यापरणमूषिताम् ॥
 शुक्लपुष्पं च माल्यं च घान्यं च सज्जनं शुभम् । दक्षिणे ज्वलद्गङ्गां च विप्रं च वृषभं गजम्

यत्सप्रयुक्तां देनुं च श्वेताश्वं राजहंसकम् । वेद्यां च पुष्पमालां च पताकां दाधि पावसम्
 मणिं सुवर्णै रजतं मुक्तामाणिक्यमप्यसितम् । मेघं मांसं चन्दनं च माध्वीकं धृतमुत्तमम्
 कृष्णसारं फलं लानाः सिद्धार्घ्यं दर्पणं तथा । विचित्रितं विमानं च सुदीप्तां प्रतिमां तथा
 शुक्लोत्पलं पद्मवनं शङ्खचिह्नं च कोरकम् । मार्जारं पर्वतं मेघं गयूरं शुक्सारसम् ॥ २८ ॥
 शङ्खकोकिलवाद्यानां ध्वनिं शुश्राव मङ्गलम् । विचित्रकृष्णसंगीतं हरिशब्दं जयध्वनिम्
 एवंभूतं शुभं दृष्ट्वा श्रुत्वा प्रहृष्टमानसः । प्रविवेश हरिं स्मृत्वा पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 ददर्श पुरतो रम्यं रासमण्डलभीषितम् । चन्दनागुरुकस्तूरीपुष्पचन्दनवायुना ॥ ३१ ॥
 वासितं मङ्गलघटै रम्यान्तमूर्धैर्विराजितम् । आम्नपल्लवपंथैश्च पट्टमूत्रविचित्रितैः ॥ ३२ ॥
 शोभितैः परितः शश्वत्पद्मगविनिर्मितम् । शोभिनं शोभनार्हं च त्रिकोटिरत्नमन्दिरैः ॥
 रम्यैः कुञ्जकुटीरैश्च राजितं शतकोटिभिः । रासं वृन्दावनं दृष्ट्वा क्रियदूर् ययौ च सः ।
 ददर्श पुरतो रम्यं नन्दवनमनुत्तमम् । परं वैकुण्ठसंकाशं वैकुण्ठनिलयं शुभम् ॥ ३५ ॥
 रत्नसोपानसंयुक्तं रत्नस्तम्भैर्विराजितम् । नान चित्रविचित्र द्रव्यं सद्गन्धवलयान्वितम् ॥
 स्वचितं मणिसारेण रचितं विश्वकर्मणा । द्वारि दृष्टेन मर्गेण राजद्वारं विवेश सः ॥ ३७ ॥
 पताकारत्नजालादयं मुक्तामाणिक्यभूषितम् । रत्नदर्पणशोभ द्रव्यं रत्नचित्रविचित्रम् ॥
 रत्ननीलीविरचितं मङ्गलं मङ्गलैर्घटैः । अक्रूरागमनं श्रुत्वा साह्लादो नन्द एव च ॥
 सहितो रामकृष्णार्था जगामानुव्रजयाय वै । वृषभान्वारिभिर्धुक्तः कृत्वा वेद्यां पुरःसराम् ॥
 पूर्णकृष्णं गजेन्द्रं च कृत्वाऽप्ये शुक्लान्वयकम् । कृष्णां गां मधुपर्कं च पाद्यं रत्नामनादिकम् ॥
 गृहीत्वा सादरः शान्तः सस्मितो विनतस्वया । आनन्दयुक्तो नन्दश्च सगणः सहबालकः ॥
 दृष्ट्वाऽकूरं महामार्गं तूर्णमालिङ्गनं ददौ । प्रणमुः शिरसा सर्वे गोपा जगृहुराशिपम् ॥
 परापरं च संयोगो बभूव गुणवान्मुने । क्रोडे चकाराकूरश्च कृष्णं रामं क्रमेण च ॥
 नुचुम्ब गण्डयुगुले पुलकाधितविप्रहः । साधुनेत्रोऽनिसाह्लादः कृतार्थः सिद्धाब्जितः ॥
 ददर्श कृष्णं द्विमुनें क्षणं दयामलसुन्दरम् । भीतवत्प्रपञ्चानं मालतीमास्यभूषितम् ॥ ४६ ॥
 चन्दनेनितसर्वाङ्गं परं वंशीधरं वरम् । स्तुतं ब्रह्मेशशेषार्थैर्भुनीन्द्रैः सनकदिभिः ॥ ४७ ॥
 भीक्षितं गोवकन्वाभिः परिपूर्णयं विभुम् । क्षणं ददर्श क्रोडस्थं सस्मितं च चतुर्भुजम् ॥
 लक्ष्मीसारस्वतीयुक्तं घनमाष्टाभिभूषितम् । सुनन्दनन्दमुन्दैः पापदैः परितेवितम् ॥ ४९ ॥
 तेविनं सिद्धसंघैश्च भक्तिजगैः पगापरम् । क्षणं ददर्श देवं तं पद्मवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥
 शृङ्गफटिकमंकाशं नागराभैर्विराजितम् । दिगम्बरं परं द्रव्यं भग्नं च जटायुतम् ॥

जपमात्राकरं ध्याननिष्ठं श्रेष्ठं च योगिनाम् । क्षणं चतुर्मुखं ध्याननिष्ठं श्रेष्ठं मनोपिणाम् ॥
क्षणं धर्मस्वरूपं च शेषरूपं क्षणं क्षणम् । क्षणं भास्कररूपं च ज्योतीरूपं समाननम् ॥
क्षणं परमशोभादयं कोटिरुन्दर्पनिन्दितम् । कामिनीकमनीयं च कामुकं कामसंगुतम् ॥
एवंभूतं शिशुं दृष्ट्वा स्थापयामास वक्षसि । रत्नभिहासने रम्ये नन्ददत्ते च नारद ॥
कृत्वा प्रदक्षिणं सकस्या पुलकाञ्चितविग्रहः । प्रणम्य शिरसा भूमौ तुष्टाव पुरुषोत्तमम् ॥

अक्रूर उवाच—

नमः कारणरूपाय परमात्मस्वरूपिणे ॥ १६ ॥
सर्वेषामपि विश्वानामीश्वराय नमो नमः । पराय प्रकृतेरीश परात्परतराय च ॥ १७ ॥
निर्गुणाय निरीहाय नीरूपाय स्वरूपिणे । सर्वदेवस्वरूपाय सर्वदेवेश्वराय च ॥ १८ ॥
सर्वदेवाधिदेवाय विश्वादिभूतस्वरूपिणे । असंख्येषु च विश्वेषु ब्रह्मविष्णुशिवात्मक ॥ १९ ॥
स्वरूपायाऽऽदिबीजाय तन्नीश विश्वरूपिणे । नमो गोपाङ्गनेशाय गणेशेश्वररूपिणे ॥
नमः सुरगणेशाय रावेशाय नमो नमः । राधारमणरूपाय राधारूपधराय च ॥ २० ॥
राधारार्धाय राधायाः प्राणाधिकतराय च । राधासाध्याय राधाधिदेवप्रियतमाय च ॥
राधावाणाधिदेवाय विश्वरूपाय ते नमः । वेदगुणात्मवेदज्ञरूपिणे वेदिने ॥ २१ ॥
वेदाधिष्ठातृदेवाय वेदबीजाय ते नमः । यस्य लोमसु विश्वानि चासंख्यानानि च नित्यशः
महद्विष्णोरीश्वराय विश्वेशाय नमो नमः । स्वयं प्रकृतिरूपाय प्राकृताय नमो ॥
प्रकृतीश्वररूपाय प्रधानपुरुषाय च । इत्येवं स्तवनं कृत्वा मूर्त्तिमात्रं समावले ॥ २२ ॥
पश्चात् सहसा भूमौ पुनर्गोशं ददर्श सः । बाहिःस्थं हृदयस्थं च परमात्मानमीश्वरम् ॥
परितः दशमरूपं च विश्वस्थं विश्वमेव च । अक्रूरं मूर्त्तिं दृष्ट्वा नन्दः सादरपूर्वकम् ।
रत्नसिंहासने रम्ये वासयामास नारद । पद्मच्छर्षवृत्तान्नं किंस्विद्दृष्टमिति त्वया ॥ २३ ॥
निष्ठं भोजयामास कुशलं च पुनः पुनः । अक्रूरः कथयामास कंपवृत्तान्तमीप्सितम् ।
स्वपित्रोर्मोक्षणार्थं च गमनं रामकृष्णयोः । इत्यक्रूरकृतं स्तोत्रं यः पठेत्सुखमाहितः ॥
अपुत्रो लभते पुत्रममार्थो लभते विदाम् । अन्ते घनमाप्नोति निर्भूषितरत्नं महीम् ।
हस्तपत्रं प्रनाशार्थं प्रतिष्ठां चाप्रतिष्ठितः । दशः प्राप्नोति विपुलमयशस्वी च ललिता ॥
अथ सुप्ताय समये परं संदृष्टवानसः । रम्ये चम्पकतरुणे च कृष्णं कृत्वा स्ववत्तसि ॥
प्रातरुत्थाय सहसा कृत्वाऽऽह्निकमनुत्तमम् । स्वरूपे स्थापयामास रामं कृष्णं जगत्पतिम्
गन्धं पञ्चवक्त्रं च नानाद्रव्यं सुदुर्लभम् । वृषमानं च नन्दं च सुनन्दं चन्द्रमानकम् ॥
नानावक्त्रं वाद्यं च मृदङ्गमुरजादिकम् । षट्पञ्चवक्त्रं चैव द्रुक्कां द्रुद्भुविमानकम् ॥ २४ ॥

चन्दनं लेपनं कृत्वा पुष्पमात्रा गले दधौ । गुणवर्गं ब्राह्मणं च वन्दयामास भक्तिवः ॥
 रुक्मचरिं वेदपाठं संगीतं मङ्गलाष्टकम् । विप्र शीर्षचनं रम्यं शुभाय परमादरम् ॥
 दधात्वा मङ्गलरूपं च सर्वत्र मङ्गलप्रदम् । वितेष दक्षिणं पदं सुन्दरं स्वात्मविग्रहम् ॥
 विधृत्य नासिकाग्रामभागं मण्यमया विभु । विसृज्य धातुं संपूर्णं नात्तादक्षिणरन्ध्रतः ॥
 ततो यथौ नन्दनन्दो नन्दस्य प्राङ्गणं वत्म् । सानन्दः परम नन्दो निय नन्दः सनातनः ॥
 नित्योऽनित्यो नित्यधीनस्वरूपो नित्यविग्रहः । नित्याङ्गभूतो नित्येशो नित्यकृत्यविशारदः
 नित्यनूतनरूपश्च नित्यनूतनयौवनः । नित्यनूतनवेषश्च वयसा नित्यनूतनः ॥ १६ ॥
 नित्यनूतनमंसापो यतोऽयं नि-यनूतनम् । नित्यनूतनसंभाषिः सौभाग्यं नित्यनूतनम् ॥
 सुधारमपरं मिष्टं यद्वाक्यं नित्यनूतनम् । नित्यनूतनमकं च यत्पदं नित्यनूतनम् ॥
 स्थायं स्थायं प्राज्ञोऽस्मिन्मादेशो मायया युतः । अनीव रम्ये सुस्तिम्बो वपुव गगने न्युक्तः
 रम्भास्तम्भममूरैश्च रमालाष्ट्रवान्वितैः । षट्पञ्चनिबद्धैश्च सुन्दरैश्च सुसंस्कृतैः ॥ २० ॥
 पद्मरागेण खचिते रचिते दिव्यकर्मणा । कस्तूरीकुङ्कुमाक्षैश्च चन्दनैश्च सुसंस्कृतैः ॥
 तत्र तत्सौ स्वयं कृष्णः सह कृगः सव न्यव । यशोदया समादिल्लिष्टो वानपाञ्चन भाषया ॥
 नन्देनाऽजनप्रपुक्तेनाऽऽदिशो दक्षिणार्धतः । संभाषितो बान्धवैश्च पितुः मात्रा च चुम्बितः

इति श्रीक्षत्र० मश० श्रीकृष्णजन्मसू० उ० न० नारदना० यात्रापङ्कजं
 नामैकमष्टतितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

अथ द्विसप्त तितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ कृष्णो गुरुं नत्वा निर्गम्य दिवि गन्तुने । अत्यस्वर्गं गते च शुभं मनुजुर्गं ययौ ॥
 विवेश मधुरा रम्या सदानुरागैः ममम् । निर्मिथ्य शक्रतपरी शोभ युक्ता मनोहराम् ॥
 रत्नध्रेष्टेन खचिनीं रविना विचरमगा । अमूल्यगन्ताल्लै रानितैश्च विरानिताम् ॥
 रजमार्गशैर्गिर्वेष्टिता रत्नैर्वैरैः । चन्द्रागारं धन्यमार्गमिभिः परिमण्डितैः ॥ ४ ॥
 विचित्रैर्भोगिणैश्च रविशतविभिर्मनैः । गोमर्तभोगिजैः श्रेष्ठैः पुण्ड्रवस्तुमन्विनैः ॥
 मरोवगसहस्रैश्च पविनः पद्मिनीभिनाम् । शुद्धाफटिदमन्तारैः पद्मगगविगानितैः ॥
 रत्नलङ्काररूपं दधैः शोभिता पद्मिनीभिः । स्तिरयोवनमंष्टुत्तैर्निमेषरहितैः परैः ॥ ७ ॥

सज्जां संनहनीं कास्यपट्टमर्दलमण्डवीम् । वाद्यगामास सानन्दं नन्दगोपी ब्रजेधरः ॥
 श्रुत्वा वाद्यं च गोप्यश्च गमनं रामकृष्णयोः । दृष्ट्वा कृष्णं रथस्थं तमाययुः कोपपीडिताः ॥
 कृष्णेन वारिताः सर्वाः प्रेरिता राधया द्विज । वमन्जुरीश्वररथं पादाघातेन लीलया ॥
 तत्र सर्वेषु गोपेषु हाहाकारं कृतेषु च । प्रययुर्वलवत्यश्च कृष्णं कृत्वा स्ववसति ॥
 काचित्कूरं तमकूरं भर्त्सयामास कोपतः । काश्चिद्भूत्वा च वस्त्रेण चाकूरं प्रययुस्ततः ॥
 काचित्तं ताडयामास कङ्कणेन करेण च । तद्वस्त्रं हारयामास कृत्वा विवर्णं मुने ॥
 क्षतविक्षतसर्धाङ्गं दृष्ट्वाऽकूरं च भाववः । जगाम राधानिकटं बोधयामास ता पुनः ॥
 आध्यात्मिकेन योगेन विनयेन च सादरम् । अकूरं बोधयामास बोधयामास ता विभुः ॥
 आकाशात्पतितं दिव्यं मन्त्रप्रस्थापितं रथम् । विचित्रवस्त्रसंयुक्तं ददर्श पुरतो हरिः ॥
 खचितं मणिरामेन राचितं विश्वकर्मणा । तं दृष्ट्वा मातृमवनमाजगाम जगत्पातिः ॥
 मुक्त्वा पीत्वा सुखं सुप्त्वा भैगवान्सहवान्ववः । तस्यौ मुनीन्द्रदेवेन्द्रब्रह्मेशशेषवन्दिताः ॥
 सुपुष्पगोपिकाः सर्वाः परं संहृष्टमानसाः । पुष्पतरुषु च रम्ये च राधया सह नारद ॥
 सर्वे चाऽऽनन्दयुक्तश्च जना गोकुलवासिनः । केचिद्गोपाश्च ननृतुः, केचित्संगीततत्पराः ॥
 इति श्रीमद्विश्व० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० गोपीविषयो

नाम सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

अथैकसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

राधिकाया च सुप्तायां सुप्तासु गोपिके तु च । पुष्पचन्दनतरुषु च वायुना सुरभीकृते ॥
 तृतीयमहरेऽतीते निशाया च शुभे क्षणे । शुभचन्द्रसंयोगे चामृतयोगसमन्विते ॥
 सौम्यस्वामियुते लगे सौम्यमहविश्रोकिने । पापमहसमासैकदुष्टदोषादिवर्जिते ॥ १ ॥
 यशोदा बोधयामास कारयामास मङ्गलम् । वन्धूनाभ्यासयामास समुत्थाय हरिः स्वयम् ॥
 वाद्यं निषेधयामास राधिकामयभीतवत् । स्वतन्त्रो विद्वज्जुर्ता च पाता भर्ता स्वतन्त्रवत् ॥
 प्रसारय पादयुगलं धृत्वा धौने च वासमी । उवास मंसकृते स्थाने विलिप्ते चन्दनादिना ॥
 फलपटवर्षगुच्छं संस्पृष्टं चन्दनादिभिः । वने कृत्वा पूर्णकुम्भं वह्निं विप्रं स्वदाज्ञिणे ॥
 यनिपुत्रवती दीपं दर्पणं पुरतस्तथा । दूर्वावाण्टं च सुस्निग्धं पुष्पं धान्यं सिनं शुभम् ॥
 गुरदत्तं गुह्यं वा च प्रदधौ मन्त्रज्ञोपरि । घृणं ददर्श मात्मीकं रमतं कश्चनं दधि ॥

चन्दनं लेपनं कृत्वा पुष्पमाद्यं गले दधौ । गुण्वर्गं ब्राह्मणं च वन्दयामास मक्तिनः ॥
 शङ्खचर्चिं वेदपाठं संगीतं मङ्गलाष्टकम् । विप्र-शीर्षचनं रम्यं शुश्राव परमादरम् ॥
 दधात्वा मङ्गलरूपं च सर्वत्र मङ्गलप्रदम् । चित्तेषु दक्षिणं पादं सुन्दरं स्वात्मविग्रहम् ॥
 विधृत्य नासिकाग्रभागं मध्यमया विभुः । विसृज्य धौं संपूर्णं नासादक्षिणरन्ध्रतः ॥
 ततो यथै नन्दनन्दो नन्दस्य प्राङ्गणं वरम् । सानन्दः परम नन्दो नित्यानन्दः सनातनः ॥
 नित्योऽनित्यो नित्यवर्तमानस्वरूपो नित्यविग्रहः । नित्याङ्गभूतो नित्येशो नित्यकृत्यविशारदः
 नित्यनूतनरूपश्च नित्यनूतनयौवनः । नित्यनूतनवेषश्च वयसा नित्यनूतनः ॥ १६ ॥
 नित्यनूतनसंभाषो यत्नेन नित्यनूतनम् । नित्यनूतनसंभाषिः सौभाग्यं नित्यनूतनम् ॥
 सुवारसपरं भिष्टं यद्वाक्यं नित्यनूतनम् । नित्यनूतनमकं च यत्तदं नित्यनूतनम् ॥
 स्थायं स्थायं प्राङ्गणेऽस्मिन्मायेशो मायया युतः । अनीव रम्ये सुस्तिम्बो बभूव गगने न्मुखः
 रम्भास्तम्भममूहैश्च रसालाह्वान्वितैः । पटमूत्रनिवद्धैश्च सुन्दरैश्च सुसंस्कृतैः ॥ १७ ॥
 पञ्चरागेण खचिते रचिते विश्वकर्षणा । कातुर्गुह्यकुपुष्पाक्षैश्च चन्दनैश्च सुसंस्कृतैः ॥
 तत्र तस्थौ स्वयं कृष्णः सह क्रूः सव न्यव । यशोदया समादिलष्टो वामपार्श्वेन मायया ॥
 नन्देनाऽनन्दयुक्तेनाऽऽदिलष्टो दक्षिणपार्श्वतः । संभाषितो बान्धवैश्च पित्रः मात्रा च चुम्बितः

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनमस्त० उत्त० नारदना० याज्ञमङ्गलं

नामैकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

अथ द्विसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णो गुरुं नत्वा निर्गम्य क्षिप्रान्मुने । आलस्यं स्वर्गं शनं च शुभं मधुरां ययौ ॥
 विवेश मधुरां रम्यां सहाकूरगणैः समम् । निर्जित्य ककशगरीं शोभ युकां मनोहराम् ॥
 रत्नश्रेष्ठेन खचितं रचितां विश्वकर्षणा । अमूल्यरत्नल्लवै रानिजैश्च विराजिताम् ॥
 रत्नमार्गशीर्षश्रेष्ठैर्गोष्ठितां रचितैर्वरैः । चन्द्राकारैश्चन्द्रमार्गभिः परिसंस्कृतैः ॥ १ ॥
 त्रिनिर्गमिण्यैश्च रत्नोपशानविनिर्मितैः । शोभितैर्गणैः श्रेष्ठैः पुण्यदातुसमन्वितैः ॥
 सरोवरसहस्रैश्च परिगः परिशोभिताम् । शुद्धाकाशिकमन्त्राणैः पञ्चगव्यविशोभितैः ॥
 रत्नं छन्दारूपं दधेः शोभितां पद्मिनीगणैः । स्तिरयौवनमयुक्तैर्निभैपरहैः परैः ॥ ७१ ॥

साक्षैर्हृद्वैवदनैः कृष्णदर्शनलालसैः । भ्रूमङ्गलालालेश्च शश्वच्चञ्चलोलोचनैः ॥ ८ ॥
 शश्वत्कामसमयुक्तैः पीनश्रोणिपयोधरैः । कोमलाद्वैर्मध्यकूपे रतिरासविशारदैः ॥ ९ ॥
 रत्नानिर्माणयानानां कोटिभिः पारिशोभिताम् । भूषणैर्भूषितामिश्र विप्रितामिश्र चित्रकैः
 नानाप्रकारश्रीयुक्तां पुष्पोद्यानत्रिकोटिभिः । नानापुष्पैः पुष्पिताभिर्भुक्तामिमधुमूर्दन ॥
 माधुर्यमधुसंयुक्तैर्मधुलुब्धैर्मुदाऽन्वितैः । माध्विकमधुमत्तैश्च युक्तैर्मधुकरीचपैः ॥ १२ ॥
 नानाप्रकारदुर्गैश्च दुर्गम्या वरिणां गणैः । रक्षितां रक्तैः शश्वद्रक्षाशास्त्रविशारदैः ॥
 त्रिकोट्याट्टालिकामिश्र संयुक्तां सुमनोहराम् । रक्षितां त्रिल सद्रत्नैर्विचित्रैर्विश्वकर्मणा
 एवंभूता च मधुरां दृष्ट्वा वमललोचनः । ददर्श पथि कुब्जा तां वृद्धामतिनरातुराम् ॥
 यान्तीं दण्डसहायेन चातिनम्रां नमद्वलीम् । रक्षितां त्रिकृताकरां विप्रती चन्दनद्रवम्
 कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च रेषामात्रेण नारद । सुगन्धिमकरन्देन गन्धाढ्य सुमनोहरम् ॥
 सा दृष्ट्वा सस्मिता वृद्धा श्रीकान्तं शान्तमीश्वरम् । श्रीयुक्तं श्रीनिवासं तं श्रीबीजं श्रीनिके-
 तनम् ॥ १८ ॥

प्रणम्य सहसा मूर्त्ता मक्तिनम्रा पुटाञ्जलिः । प्रददौ चन्दनं तस्य गात्रे श्यामलसुन्दरे
 गात्रेषु नद्रणानां च स्वर्णपात्रकरा वरा । कृत्वा प्रदक्षिणं कृष्णं प्रणनाम पुनः पुनः ॥
 श्रीकृष्णदृष्टिमात्रेण श्रीयुक्ता सा वभूव ह । सहसा श्रीसमा रम्या रूपेण यौवनेन च
 व ह्रिदुद्धांशुवसना रत्नभूषणभूषिता । यथा द्वादशवर्षीया कन्धा धन्या मनोहरा ॥ २२ ॥
 विम्बोष्ठी सस्मिता श्यामा तप्तकाञ्चनसंनिभा । सुश्रेणी सुदती चित्त्वफलद्रव्यपयोधरा
 अमूल्यरत्ननिर्माणहारसारविरजिता । गजेन्द्रराजगमना रत्नमञ्जरिरञ्जिता ॥ २४ ॥
 विप्रती कवरीमारं गालतीमार्यवेषितम् । रक्षितं वामभागेन रुचिरं वर्तुलाकृतिम् ॥
 सिन्दूरबिन्दुं दधती दाडिमीकुसुमाकृतिम् । कस्तूरीबिन्दुमुपरि सार्धं चन्दनबिन्दुभिः ॥
 रत्नदर्पणहस्ता च प्रशस्ता रतिकर्मसु । श्रीकृष्णं वरयामास लोललेचनकोणतः ॥
 श्रीवासन्तां समाश्राप्य ययौ स्थानान्तरं परम् । कृतार्थरूपा सा प्रीत्या ययौ यथा यथाऽऽ-
 लयम् ॥ २८ ॥

सा ददर्श स्वयम्बुवं यथा पञ्चालयालयम् । रत्नशय्याविरचितं रुद्राननारनिर्मितम् ॥
 रत्नमदीपराजिमी राजितामिश्र राजितम् । रत्नदर्पणराजैश्च राजितं पारितस्ततः ॥
 सिन्दूरवस्त्राभ्युलं श्वेतचामरमार्यकम् । विप्रतीमिश्र दासीभिर्वेष्टितं दाससंघकैः ॥
 तत्र गत्वा च मुक्त्वा च विष्टाञ्च परमं मुदा । सुप्तं प रत्नपर्श्वे मा दासीमिश्र संविता

सकपूरं च ताम्बूलं कस्तूरीकुट्टमान्वितम् । चन्दनं स्थापयामास स्वतरो हरये सती ॥
मालतीमालययुगलं कर्पूरादिमुवासितम् । शीतलं सलिलं स्वादु मिष्टान्नं स्वसमीपतः ॥
कर्मणा मनसा वाचा चिन्तयन्ती हरेः पदम् । हरेरागमनं चापि सुखचन्द्रं मनेहम् ॥
जगत्कृष्णमयं शश्वत्पश्यन्ती कामुकी मुने । कौटिकन्दर्पलीलामं कामसक्तं च कामुकम् ॥
ततो ददर्श श्रीकृष्णो मालाकारं मनोहरम् । मालासमूहं * विभ्रन्तं गच्छन्तं राजमन्दिरम्
सोऽपि दृष्ट्वा च श्रीकान्तं प्रणम्य शिरसा भुवि । ददौ माल्यममूहं च कृष्णाय परमात्मे
कृष्णस्तस्मै वरं दत्त्वा स्वदास्यमातिदुर्लभम् । माल्यं गृहीत्वा प्रययौ राजमार्गं वरं वरः ॥
ततो ददर्श रजकं विभ्रतं वस्त्रपुञ्जकम् । अहंकृतिबलिष्ठं च सततं यौवनोद्धतम् ॥
वस्त्रं ययाचे तं कृष्णो विनयेन महामुने । स तस्मै न ददौ वस्त्रं तमुवाच च निष्ठुरम् ॥४१॥

रजक उवाच—

गोरक्षकाणां त्वयोग्यं वस्त्रमेतत्सुदुर्लभम् । राजयोग्यं च हे मूढ हे गोपजनबल्लभ ॥
गृहीत्वा गोपकन्याश्च कन्यालोलुप लम्पट । यद्विहारः कृतस्तत्र वृन्दारण्येऽप्यराजके ॥
न चात्र तादृशं कर्म राज्ञः कंसस्य वर्त्मनि विद्यमानोऽत्र रामेन्द्रः शास्ता दुष्टस्य तत्क्षणम्
रजकस्य वचः श्रुत्वा जहास मधुमूदनः । जहास बल्लदेवश्च साकूरो गोपवर्गकः ॥
तं निहाय चपेटेन जग्राह वस्त्रपुञ्जकम् । वस्त्रं संचारयामास श्रीकृष्णः सगणस्तथा ॥
रत्नधानेन गेलोकं पार्षदैर्वैष्टितेन च । ययौ रजकराजश्च धृत्वा दिव्यकलेवरम् ॥४२॥
शश्वद्यौवनयुक्तं च जरामृत्युहरं वरम् । पीतवस्त्रमभायुक्तं सम्मितं श्याममुन्दरम् ॥
बभूव सोऽपि गेलोके पार्षदैषु च पार्षदः । कृष्णस्याऽऽगमनं तत्र सस्मार सततं वशी ॥
अस्तं गतो दिनकरोऽप्यक्रूरः स्वगृहं ययौ । कृष्णम्यानुमतिं प्राप्य कृष्णोऽपि कस्य-

चिद्वह्य ॥ ५० ॥

वैष्णवस्य कुविन्दस्य तस्मिन्नस्तधनस्य च । सानन्दो नन्दसहितो बलदेवादिमिर्षुतः ॥
स भक्तः पूजयामास प्रणम्य श्रीनिकेतनम् । तस्मै ददौ स्वदास्यं च वरं ब्रह्मादिदुर्लभम्
पर्वदके सुपुत्रः सर्वे भूत्वा मिष्टान्नमुत्तमम् । निद्रां च लेभे सा कुञ्जा निद्रेशोऽपि ययौ मुदा
गत्वा ददर्श कुञ्जां तां रत्नतरुषु च निद्रिताम् । दासीगणैः परिवृतां सुन्दरीं कमलामिव ॥
बोधयामास तां कृष्णो न दासीश्चापि निद्रिताः । तामुवाच जगन्नाथो जगन्नाथपिपां सतीम्

श्रीमगवानुवाच—

रथन निद्रां महाभागे दृष्ट्वा देहि मुन्दरि । पुरा दूर्वणस्ता त्वं च भगिनी रावणस्य च ॥

ब्राह्मणांश्च सुहृद्वर्गान्धर्मिष्ठान्जनकोविधान् । अथाऽऽजगाम गोविन्दो रामेण सह नारद ॥
महेशस्य धर्ममध्यं वमज्ज तत्र लीलया । शब्देन तस्य मयुग बाधरा च वभूव ह ॥८६॥
विषादं प्राप कंभश्च मुदं च देवकीमुतः । उरस्थितः सभामध्ये गजं मल्ल निहत्य च
योगो ददर्श तं देवं परमात्मानमीश्वरम् ॥ ८७ ॥

यथा हृत्पद्ममध्यस्थं तादृशं च हेरेव च । राजेन्द्र रूपं राजानः शास्तारं दण्डधारिणाम् ॥
पिता माता दुग्धमुखं स्नानान्वं घालकं यथा । कामिन्यः कौटिकन्दर्पलीलावप्यधारणम् ॥
कंसश्च कालपुरुषं वैरिणं तस्य बान्धवाः । मल्ला मृत्युपदं चैव प्राणतुर्यं च यादवाः ॥
नमस्कृत्य मुनीन्विषान्वितरं मातरं गुरुम् । जगाम मच्चकाम्बाशं हस्ते कृत्वा मुदर्शनम् ॥
दृष्ट्वा भक्तं भक्तवधुः कृपया च कृपानिधिः । आकृष्य मच्चकात्कंसं जघान लीलया मुने
राजा ददर्श विश्वं च सर्वं कृष्णमयं परम् । पुरतो रत्नयानं च हरिकाहारभूषितम् ॥
ययौ विष्णुपदं स्फीनो दिव्यरूपं विधाय च । तेजो विवेश परमं कृष्णपादाम्बुजे मुने ॥
निवृत्त्य तस्य सत्कारं ब्राह्मणेभ्यो धनं ददौ । ददौ राज्यं राजच्छत्रमुपसेनाय धीमते ॥
स वभूव नृपेन्द्रश्च चन्द्रवंशसमुद्भवः । विलत्राप कंसमाता पत्नीवर्गश्च तत्पिता ॥९६॥
बान्धवा मातृवर्गश्च भगिनी भ्रातृकाभिनी । दर्शनं देहि राजेन्द्र समुत्तिष्ठ नृपासने ॥
राज्यं रक्ष धनं रक्ष बान्धवं बलमेव च । क्व यासि वन्धव न्निहा त्वमनायान्महाबल ॥
ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तमसंख्यं विश्वमेव च । सर्वं चराचगघारं यः सृजत्येव लीलया ॥
ब्रह्मेशशेषधर्माश्च दिनेशश्च गणेश्वरः । मुनिन्द्रवर्गो देवेन्द्रो ध्यायते यमहर्निशम् ॥
वेदाः स्तुवन्ति यं कृष्णं स्तौति भोता सरम्बतो । स्तौति यं प्रकृतिर्हिंसा प्रकृतेः परम्
स्वेच्छामयं निरीहं च निर्गुणं च निरञ्जनम् । परात्परतरं ब्रह्म परमात्मानमीश्वरम् ॥
नित्यं ज्योतिःस्वरूपं च, भक्तात्पुण्यरहितम्, नित्यात्तदं च, नित्यं च, नित्यमशरयिप्रहम् ॥
सोऽवनीर्गो हि भगवान्बारावतरणाय च । गोपालबालवेषश्च मापेशो मायया प्रभुः ॥
स यं हन्ति च सर्वेशो रसिता तस्य कः पुमान् । स यं रतति सर्वांमा तस्य हन्ता न कोऽपि च
इत्येभ्यमुक्त्या सर्वश्च विरराम महामुने । ब्राह्मणान्मोनयानास तेभ्यः सर्वं धनं ददौ ॥
भगवानपि सर्वांमा जगाम पितुन्निजम् । उक्त्वा च लोहनिगटं तयोर्मोक्षं चकार सः
ननाम दण्डवद्भूया मानरं पितरं तया । तुष्टान् भक्त्या देवेशो भक्तिनम्रात्महंघरः ॥

श्रीभगवानुवाच—

पितरं मानरं विद्यामन्त्रदं गुरुवैव च । यो न पुण्यानि पुंरुनो यावज्जीवं नः सेऽगुचिः
सर्वेषामपि पूजानां पिता वन्द्यो महान् गुरुः । पित्रः शतगुणैर्भविता गर्भधारणयोगयान्

रामजन्मनि मद्धेतोस्त्वया कान्ते तपः कृतम् । तपःप्रमाधान्मा कान्तं भज श्रीकृष्णजन्मनि
 अधुना सुखसंभोगं कृत्वा गच्छ गमाऽऽलभम् । सुदुर्लभं च गोलोकं जरामृगुहरं परम् ॥
 इत्युक्त्वा श्रीनिवासश्च कृत्वा तामेव वक्षसि । नग्ना चकार शृङ्गारं चुम्बनं चापि कामुकाम्
 सा सगमिता च श्रीकृष्णं नरसंगमलज्जिता । चुचुम्ब गण्डे कोटिं तं चकार कमला यथा
 सुरतेर्विरतिर्नास्ति दंपती रतिषण्डितौ । नानाप्रकारसुरतं बभूव तत्र नारद ॥ ६१ ॥
 स्तनश्रोणिभुगं तस्या विक्षतं च चकार ह । भगवानखरैस्तीक्ष्णैर्दशनैरधरं वारम् ॥ ६२ ॥
 निशावसानसमये दीर्घाधानं चकार सः । सुखसंभोगयोगेन मूर्छावाप च मुन्दरी ॥ ६३ ॥
 तन्नाऽऽजगाम ता तन्द्रा कृष्णवक्षःस्थलस्थिताम् । बुधे न दिवारात्रं स्वर्गं मर्त्यं जलं स्थलम्
 सुप्रभाता च रजनी बभूव रजनीपतिः । पत्युर्यतिरक्रमैव लज्जयेव मलयमतः ॥ ६४ ॥
 अथाऽऽजगाम गोलोकाद्रथो रत्नविनिर्मितः । जगाम तेन तं लोकं धृत्वा दिव्यकलेवरम्
 वह्निशुद्धाशुवाधानं रत्नभूषणभूषितम् । प्रतप्तकाञ्चनाभासं नित्य जन्मादिवर्जितम् ॥
 सा बभूव च तत्रैव गोपी चन्द्रमुखी मुने । गोप्य, कतिविधास्तस्या बभूवुः परिचारिकाः
 भगवानपि तत्रैव क्षणं स्थित्वा स्वमन्दिरम् । जगाम यव नन्दश्च स नन्दो नन्दनन्दनः ॥
 अथ कंसो निशाया च निद्राया मयविह्वलः । ददर्श दुःखदुःखप्रमात्मनो मृत्युसूचकम्
 ददर्श सूर्य भूमिस्थं चतुःखण्डं नभश्च्युतम् । दशखण्डं चन्द्रबिम्बं भूमिस्थं स्वाच्छ्युतं मुने
 पुरुषान्विकृताकारान्जुहस्तं न्दिगम्बरान् । विधवा शूद्रपत्नीं च नग्ना च चिञ्चलनासिकाम्
 हसन्तीं चूर्णतिलनां श्वेतकण्ठोच्चमूर्धन्याम् । खड्गखर्परहस्ता च लोलजिह्वा च बिभ्रतीम् ॥
 रण्डमालासमायुक्ता गदंभं महिषं वृषम् । भल्लूरु सूकरं काकं गृध्रं कङ्कं च वानरम् ॥
 विरजं कुकुरं नक्त शृगालं भस्मपुञ्जकम् । अस्थिराशिं तालफलं केशं कार्पासमुल्बणम् ॥
 निर्वाणाङ्गारमुल्का च शवं मर्त्यं चिताग्निम् । कुलालतैलफाराणां चक्रं वक्रं कपर्दकम् ॥
 श्मशानं दम्बकं छं च शुष्ककाष्ठं कुशं तृणम् । गच्छन्तं च कचं घं च नदन्तं मृतपस्तकम्
 दम्बफानं भस्मयुतं तडगं जलवर्जितम् । दम्बमत्स्यं च लोहं च निर्वाणदम्बकं नन्म ॥
 गलत्कुष्ठं च वृषलं गशं च मुत्तमूर्धनम् । अतीव रष्टं विप्रं च शपन्तं गुरुभीदशम् ॥ ७९ ॥
 अतीव रष्टं भिक्षुं च योगिनं वेणुवं नरम् । एवं दृष्ट्वा समुत्थाय कथयामास मातरम् ॥
 पितरं भ्रातरं पत्नीं रुदतीं प्रेमविद्वलाम् । मध्यरात्रारयाभासं स्थापयामास हस्तिनम् ॥
 मल्लं सैन्यं च योद्धारं वारयामास मद्गलम् । सभां च वारयामास पुण्यं स्वस्त्ययनं शिवम्
 यत्नेन योजयामास योगे युक्तं पुरोहितम् । उवाच मन्त्रके रम्ये धृत्वा स्वर्गं विलक्षणम् ॥
 रणे नियोगयामास योद्धारं युद्धार्थं विदम् । वासयामास राजेन्द्रान्ब्राह्मणांश्च मुनींश्चरान् ॥

ब्राह्मणांश्च सुहृद्गर्गान्मित्रैर्नृणकोविधात् । अथाऽऽजगाम गोविन्दो रामेण सह नारद ॥
महेशस्य घर्मेर्मध्यं बभूव तत्र लीलया । शब्देन तस्य मयुग बधिरा च बभूव ह ॥ ८६ ॥
विषादं प्राप कंसश्च मुदं च देवकेभुवः । उस्थितः सप्तमध्ये गजं मष्ट निहस्य च
योगो ददर्श तं देवं परमात्मानभीश्वरम् ॥ ८७ ॥

यथा हृत्पद्ममध्यस्थं नादशं व हेरेव च । राजेन्द्र रूप राजानः शास्त्रारं दण्डधारिणाम् ॥
पिता माता दुग्धमुखं स्नानान्वं बालकं यथा । कामिन्यः कोटिकन्दर्पलीलावष्यधारिणाम् ॥
कंसश्च कालपुरुषं वैरिणं तस्य बान्धवाः । मष्टा मृत्युपदं चैव प्राणतुल्यं च यादवाः ॥
नमस्कृत्य मुनीन्विभान्नितरं मातरं गुरुम् । जगाम मद्यक्लम्याशं हस्ते कृत्वा मुदर्शनम् ॥
दृष्ट्वा भक्तं भक्त्य-धुः कृपया च कृपानिधिः । आकृष्य मद्यक्लम्यकंसं नयान् लोलया मुने
राजा ददर्श विश्वं च सर्वं कृष्णमयं परम् । पुरतो रत्नयानं च हरिकाहारभूषितम् ॥
ययौ विष्णुपदं स्फीतो दिव्यरूपं विधाय च । तेजो विवेश परमं कृष्णपादाम्बुजे मुने ॥
निवृत्त्य तस्य सत्कारं ब्राह्मणेभ्यो धनं ददौ । ददौ राज्यं राजच्छत्रमुग्रसेनाय धीमते ॥
स बभूव नृनेन्द्रश्च चन्द्रवंशसमुद्भवः । बिलशप कंसमाता पत्नीवर्गश्च तन्पिता ॥ ९६ ॥
बान्धवा मातृवर्गश्च भगिनी भ्रातृकाभिनी । दर्शनं देहि राजेन्द्र समुत्तिष्ठ नृपासने ॥
राज्यं रक्ष धनं रत्न बान्धवं बलमेव च । क्व यासि व न्ववन्निहत्वा स्वमनायान्महाबल ॥
ब्रह्मादिस्तन्म्यपर्यन्तमसंख्यं विश्वमेव च । सर्वं चराचराचारं यः सृजत्येव लीलया ॥
ब्रह्मेशोपधर्माश्च दिनेशश्च गणेश्वरः । मुनिन्द्रवर्गो देवेन्द्रो ध्यायते यमहर्निशम् ॥
वेदाः स्तुवन्ति यं कृष्णं सौमिनी भोगा सरस्वती । स्तौति यं प्रकृतिहेया प्राकृतं प्रकृतेः परम्
स्वेच्छामयं निरीहं च निर्गुणं च निराजनम् । परात्परतरं ब्रह्म परमात्मानभीश्वरम् ॥
निहस्य ज्योतिःस्वरूपं च, यत्कालुष्कविग्रहम्, निस्तान्द्रं च, तिमं च, तिष्णमसुरविग्रहम्, यः
सोऽननीर्गो हि भगवान्पारावतरणाय च । गोपालबालवेषश्च मायेदो मायया प्रभुः ॥
स यं हन्ति च सर्वेशो रसिता तस्य कः पुमान् । स यं रक्षति सर्वात्मा तस्य हन्ता न कोऽपि च
इत्येऽमुक्त्या सर्वश्च विरराम महामुने । ब्रह्मणान्मोजयागास तेभ्यः सर्वं धनं ददौ ॥
भगवानपि सर्वात्मा जगाम पितुन्निग्रहम् । उक्त्वा च लोहनिगटं तयोर्मोक्षं धकार सः
ननाम दण्डवद्भुवं मातरं पितरं तथा । तुष्टान् भक्त्या देवेशो भक्तिनज्जात्मकंधराः ॥

श्रीभगवानुवाच--

पितरं मातरं विद्यान्तरं गुरुमेव च । यो न पुण्यानि पुरुषो यावज्जीवं चः सोऽङ्गुलिः
सर्वेषामपि पूजनां पिता बन्धो महान् गुरुः । पितुः शतगुणैर्मता गर्भधारणवोपगान्

माता च पृथिवीरूपा सर्वेभ्यश्च हितैषिणी । नास्ति मातुः परो बन्धुः सर्वेषां जगतीत्ये
 विद्यामन्त्रप्रदः सत्यं मातुः परतरो गुरुः । न हि तस्मात्परः कोऽपि बन्धुः पूज्यश्च वेदतः
 इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो बलभद्रो ननाम च । माता चकार तौ क्रोडे पिता च सादरं मुने ॥
 मिष्टान्नं परमं तौ च भोजयामास सादरम् । नन्दश्च भोजयामास गोपालान्परमादरम् ॥
 मङ्गलं कारयामास भोजयामास ब्राह्मणान् । समुर्वसुसमूहं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० कंसवधवमुदेव-
 देवकीमोक्षणं नाम द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

अथ त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णश्च सानन्दं नन्दं तं पितरं बलः । बोधयामास शोकार्तं दिव्यैराध्यात्मिकादिभिः
 उच्चै रदन्तं निश्चेष्टं पुत्रविच्छेदकारणम् । दत्त्वा तस्मै मणिश्रेष्ठमित्युवाच जगत्पतिः ॥

श्रीभगवानुवाच—

निबोध नन्द सानन्दं त्यज शोकं मुदं लभ । ज्ञानं गृहाण मदत्तं यदत्तं ब्रह्मणे पुरा ॥
 यद्यदत्तं च शेषाय गणेशायेश्वराय च । दिनेशाय मुनीशाय योगीशाय च पुष्करे ॥
 कः कस्य पुत्रः कस्तातः का माता कस्यचित्कुलः । आयान्ति यान्ति संसारं परं स्वकृतकर्मणा
 कर्मानुसाराज्जन्तुश्च जायते स्थानभेदतः । कर्मणा कोऽपि जन्तुश्च योगीन्द्राणां नृपस्त्रियाम्
 द्विजपत्न्यां सत्रियाणां वैश्यायां शूद्रयोनिषु । तिर्यग्योनिषु कश्चिच्च कश्चित्पश्चादियोनिषु
 मन्त्रैव मायया सर्वे सात्त्विका विषयेषु च । देहत्यागे विपण्णाश्च विच्छेदे बान्धवस्य च ॥८॥
 प्रजामूमिधनादीनां विच्छेदो मरणाधिकः । नित्यं भवति मूढश्च न च विद्वान्छुवा युतः
 मद्भक्तो भक्तियुक्तश्च मद्याजी विजितेन्द्रियः । मन्त्रोपासकश्चैव मस्तेवानिरतः शुचिः
 मद्भयाद्भानि वागोऽयं रविर्भाति च नित्यशः । माति चन्द्रो महेन्द्रश्च कालभेदे च वर्पति
 बह्निर्दहति मृत्स्युश्च चरत्येव हि जन्तुषु । विमर्ति वृक्षः कालेन पुष्पाणि च फलानि च
 निराधारश्च वायुश्च वायवाधारश्च कच्छपः । शेषश्च कच्छोपाधारः शेषाधाराश्च पर्वताः ॥
 तदाधाराश्च पातालः सप्त एव हि पट्टकिनः । निश्चलं च जलं तस्माज्जलस्था च वसुधया
 सप्तस्वर्गैः धराधारं ज्योतिश्चक्रं ग्रहाश्रयम् । निराधारश्च वैकुण्ठो ब्रह्माण्डेभ्यः परो वरः ॥
 तत्परश्चारी गोलोकः पञ्चाशत्कोटियोजनात् । ऊर्ध्वं निराधयश्चापि रत्नसारविनिर्मितः ॥
 सप्तद्वारः सप्तभारः परितः सप्तमंयुतः । लक्षपञ्चाशद्युक्तश्च नद्या विरजया युतः ॥११॥

वेष्टितो रत्नशैलेन शतशृङ्गेण चारुणा । योजनायुतमानं च यस्यैकं शृङ्गमुज्ज्वलम् ॥
 शतकोटियोजनश्च शैल उच्छिन्न एव च । दैर्घ्यं तस्य शतगुणं प्रम्यं च लक्षयोजनम् ॥
 योजनायुतविस्तीर्णस्तत्रैव रासमण्डलः । अमूल्यरत्ननिर्माणो वर्तुलश्चन्द्रविम्बवत् ॥२०॥
 पारिजातवनं नैव पुष्पितेन च वेष्टितः । कल्पवृक्षसहस्रेण पुष्पोद्यानशतेन च ॥ २१ ॥
 नानाविधैः पुष्पवृक्षैः पुष्पितेन च चारुणा । त्रिकोटिरत्नमवनो गोपीलक्षैश्च रासिनः ॥
 रत्नप्रदीपयुक्तश्च रत्नतल्पसमन्वितः । नानाभोगसमायुक्तो मधुवापीशैर्नवृतः ॥ २३ ॥
 पीयूषवागीयुक्तश्च कामभोगसमन्वितः । गोलोकगृहमखण्डानवर्णने वा विशारदः ॥२४॥
 न कोऽपि वेद विद्वान्वा वेद विद्वान्त्रजेश्वरः । अमूल्यरत्ननिर्माणमवनानां त्रिकोटिभिः ॥
 शोभितं सुन्दरं रम्यं राधाशिनिरमुत्तमम् । अमूल्यरत्नकलशैरुज्ज्वलं रत्नदर्पणैः ॥२६॥
 अमूल्यरत्नस्तम्भानां राजिमिश्च विराजितम् । नानाचित्रविचित्रैश्च विचित्रं श्वेतचामरैः ॥
 माणिक्यमुक्तासंस्तुतं हीरावारसमन्वितम् । रत्नप्रदीपसंस्तुतं रत्नसोषान्सुन्दरम् ॥२८॥
 अमूल्यरत्नगत्रैश्च तल्पराजिविराजितम् । अमूल्यरत्ननिर्ग्रथ त्रिभिश्चित्रविचित्रैः ॥
 तिसृभिः परितामिश्च त्रिभिर्द्वारैश्च दुर्गभिः । युक्तं षोडशकक्षामिः प्रनिर्द्वारेषु वाऽन्तरम्
 गोपीषोडशलक्षैश्च संनियुक्तैरितस्तनः । बहूनिशुद्धांशुकाघानै रत्नभूषणभूषितैः ॥३१॥
 तप्तकाञ्चनवर्णभिः शतचन्द्रसमन्वितैः । राविकार्किरुगैर्वर्णैर्गुह्यमभ्यन्तरं वरम् ॥३२॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणप्राङ्गणं सुमनोहरम् । अमूल्यरत्नस्तम्भानां समूहैश्च सुशोभितम् ॥
 रत्नमङ्गलकुम्भैश्च फलपल्लवसंयुतैः । संयुतं रत्नवेदीभिर्भुक्त युक्ताभिरप्यितम् ॥३४॥
 अमूल्यरत्नमुकुटैः शोभितं सुन्दरैरहो । अमूल्यरत्ननिर्माणं भवनानां वरं गृहम् ॥३६॥
 रत्ननिहासनस्था च गोपीलक्षैश्च सेविता । कोटिपूर्णेन्दुशोषः स्यात् श्वेतचम्पकसंनिभा ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणैश्च विष्णुपिता । अमूल्यरत्नवस्त्रना विभ्रतं रत्नदर्पणम् ॥ ३७ ॥
 रत्नपद्मं च रुचिरं स्वयदतिगहस्ततः । दाडिम्बकुसुमाकारं सिन्दूरं सुमनोहरम् ॥
 सुशोभितं मृगमदैरिष्टैश्चन्द्रविन्दुभिः । दधती वक्षसीभारं मालतीमालयमण्डितम् ॥३९॥
 राचितं धामभोगेन मुनीन्द्राणां मनोहरम् । एवंभूतं (ता)त्र राधा गोपीभिः परितेविता ॥
 श्वेतचामरहस्ताभिरसुललाभिध सर्वतः । अमूल्यरत्ननिर्माणैर्भूषिता मिश्च भूषणैः ॥४१॥
 मत्प्राणाधिष्ठ तृदेवी देवीनां प्रदरा वरा । सुदाम्नः सा च शापेन वृषमानमुनाऽधुना ॥
 शनाडिदको हि विच्छेदो भविष्यति मया मह । तेन मारावणं करिष्यामि भुजः पितः ॥
 तदा यास्यामि गोलोकं तथा सार्धं सुनिश्चितम् । त्वदा यशोदया चाऽपि गोपैर्गोपीमिरेव च

प्रह्लादश्चापि दैत्यानां बलिष्ठानां बलिः स्वयम् । नारायणविर्भगवाञ्ज्ञानिनां मध्य एव च ॥
 हनूमान्वानराणां च पाण्डवानां घनजयः । मनमा नागकन्यानां वमूनां द्रोण एव च ॥
 द्रोणो जलधराणां च वर्षाणां भारतं तथा । कामिनां कामदेवोऽहं रम्भा च कामरूपि च ॥
 गोलोकश्चास्मि लोकानामुत्तमः सर्वतः परः । मातृकासु शान्तिरहं रतिश्च सुन्दरीषु च ॥
 घर्मोऽहं साक्षिणां मध्ये संख्या च वासरेषु च । देवेष्वहं च माहेन्द्रो राक्षसेषु विभाषणः ॥
 कालाग्निरुद्रो रुद्राणां संहारो मेरवेषु च । शङ्खेषु पाञ्चजन्योऽहमङ्गेष्वपि च मस्तकः ॥
 परं पुराणमूषेषु चाहं भागवतं वरम् । भारतं चेतिहायेषु पञ्चरात्रेषु कापिलम् ॥७९॥
 स्वायंभुवो मनुनां च सुनीनां व्यासदेवकः । स्ववाऽहं पितृतानीषु स्वाहा वह्निपियासु च ॥
 यज्ञानां राजसूयोऽहं यज्ञपत्नीषु दक्षिणा । शस्त्रास्त्रज्ञेषु रामोऽहं नमदग्निमुनो महान् ॥
 पौराणिकेषु सूनोऽहं नीतिमत्स्वङ्गिरा मुनिः । विष्णुजनं व्रतानां च बलानां देवमेव च ॥
 ओषधीनामहं दुर्वा तृणानां कुशमेव च । धर्मकर्मसु सत्यं च स्नेहपत्रेषु पुत्रकः ॥
 अहं व्याघ्रश्च शत्रूणां ज्वरो व्याधिष्वहं तथा । मल्लक्तिष्वपि महास्यं वरेषु च वरः स्मृतः ॥
 आश्रमाणां गृहस्थोऽहं संन्यासी च विवेकिनाम् । सुदर्शनं च शस्त्राणां कुशञ्च च शुभगणेशाम् ॥
 ऐश्वर्याणां महाज्ञानं वैराग्यं च सुल्लेप्सवहम् । मि(इ)ष्टवाक्यं प्रीतिदेषु दानेषु चाऽऽमदानकम् ॥
 संचयेषु धर्मकर्म कर्मणां च मदर्चनम् । कठोरेषु तपश्वाहं फलेषु मोक्ष एव च ॥८०॥
 अष्टसिद्धिषु प्राकाम्यमहं काशी पुरीषु च । नगरेषु तथा वाघी स देशो यत्र वैष्णवः ॥
 सर्वाधारेषु स्थलेषु अहमेव महान्विराट् । परमाणुरहं विश्वे महासूक्ष्मेषु निःशयः ॥८१॥
 वैद्यानामादिवनीपुत्रौ चोषधीषु रसायनम् । धन्वन्तरिर्मन्त्रविदां त्रिपादः क्षयकारिणाम् ॥
 रागाणां मेघमल्लारः कामोदस्वपियासु च । मत्पार्वदेषु श्रीदामा मद्दन्तुः प्रह्लादः ॥
 पशुजन्तुषु गोश्वाहं चन्दनं काननेषु च । तीर्थपूतश्च पूनेषु निःशङ्केषु च वैष्णवः ॥८२॥
 न वैष्णवात्परः प्राणी मन्मन्त्रोपासकश्च यः । वृक्षेष्वङ्कुररूपोऽहमाकाशः सर्ववस्तुषु ॥
 अहं च सर्वभूनेषु मयि सर्वे च संततम् । यथा वृते फलान्येन फलेषु चाङ्कुरस्वरः ॥
 सर्वकारणरूपोऽहं न च मत्कारणं परम् । सर्वेशोऽहं न मेऽङ्गीशो ह्यहं कारणकारणम् ॥
 सर्वेषां सर्वजीवानां प्रवदन्ति मनीषिणः । मन्मायामोहितमना मा न जानन्ति पापिनः ॥
 पापघ्नेन दुर्बुद्ध्या विविधा वधिनेन च । स्वत्माऽहं सर्वजनानां स्वाम्यहं नाटनः स्वयम् ॥
 यथाहं शक्तवस्तत्र सुविषयमादयस्तथा । गते मयि तथा यान्ति नरदेहे(वे) यथाऽनुगाः ॥
 हे मनेश नन्द तानं ज्ञानं ज्ञात्या ममं जन । कथयस्व च तां रात्रां यमोऽहं ज्ञानमेव च ॥

ज्ञात्वा ज्ञानं ब्रजेशश्च जगाम स्वानुमौः सह । गत्वा च कथयामास ते द्वे च योषितां परे ॥
 ते च सर्वे जहुः शोकं महाज्ञानेन नारद । कृष्णो यद्यपि निर्लिप्तो मायेशो मायया रतः ॥
 यशोदया प्रेरितश्च पुनरागत्य माधवम् । तुष्टाय परमानन्दं नन्दश्च नन्दनन्दनम् ॥१०२॥
 सामवेदोक्तस्तोत्रेण कृतेन ब्रह्मणा पुरा । पुत्रस्य पुरतः स्थित्वा रुरोद च पुनः पुनः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० नन्दादि-
 शोकप्रमोचनं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

=====

अथ चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णः परमानन्दः परिपूर्णतमः प्रभुः । परमात्मा च परमो भक्तानुग्रहकारकः ॥
 भुवो मारावतरणो निर्गुणः प्रकृतेः परः । परात्परस्तु भगवान्ब्रह्मेशोपबन्धितः ॥१॥
 तुष्टो नन्दस्तवं श्रुत्वा तमुवाच जगत्पतिः । आगच्छन्तं गोकुलाच्च विरहज्वरकातरम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

गच्छ नन्दभ्रमं नन्द त्यज शोकं भ्रमं भुवि । शृणु सत्यं परं ज्ञानं शोकघ्नमिहिकृन्तनम् ।
 वायुश्च भूमिराकाशो जलं तेजश्च पञ्चमम् । उक्तः ध्रुतिगणैरेतैः पञ्चभूतैश्च नित्यशः
 सर्वेषां देहिनां तात देहश्च पाञ्चभौतिकः । पिष्टाभ्रमः कृत्रिमश्च स्वप्नप्रमाययाऽन्वितः
 देहं गृह्णन्ति सर्वेषां पञ्च भूतानि नित्यशः । मायासंकेतरूपं तदभिज्ञानं अमात्मकम् ॥
 को वा कस्य सुतस्तात का स्त्री कस्य पतिस्तु वा । कर्मणा भ्रमणं शश्वत्सर्वेषां भूरिजन्मानि
 कर्मणा जायन्ते जन्तुः कर्मणैव प्रलीयते । सुखं दुःखं मयं शोकं कर्मणा च प्रपद्यते ॥
 वेपा वा जन्म स्वर्गेषु केषां वा ब्रह्मणो गृहे । केषा विप्रेषु क्षत्रेषु केषां वा वैश्यशूद्रयोः
 अतिनीचेषु केषा वा केषा कृमिषु विट्सु च । पशुपक्षिषु केषां वा केषां वा क्षुद्रजन्तुषु ॥
 पुनः पुनर्भ्रमन्त्येव सर्वे तात स्वकर्मणा । करोति कर्म निर्मूलं मद्भक्तो मत्प्रियः संदा ॥
 सत्यं ज्ञेता ह्यपरश्च कलिश्चेति चतुर्युगम् । पञ्चविंशत्सहस्राणां युगान्ने निधनं मनोः ॥
 मनोः समं महेंद्रस्य परमायुर्विनिर्मितम् । चतुर्दशेन्द्रविच्छित्तौ ब्रह्मणो दिनमुच्यते ॥
 एवं परिगिता रात्रिः कालविद्धिर्विनिर्मिता । एवं परिमिता मासा वर्षे च पारिनिश्चितम्
 ब्रह्मणश्च वर्षशतं परमायुर्विनिर्मितम् । निमेषमात्रं कालोऽयं ब्रह्मणो निबने मम ॥११॥
 ब्रह्मादितृणपर्यन्तं सर्वं विद्ये विनिर्मितम् । सत्योऽहं परमात्मा च भक्तानुग्रहनिग्रहः ॥
 ममन्प्रोपासकः सत्यो देहं त्यक्त्वा धरात्सु च । यास्यत्येव हि गोलोकं छित्त्वा कर्म पुरातनम् ॥

असंख्यब्रह्मणां पाते न भवेत्तस्य पातनम् । गृह्णाति नित्यं स्वं देहं जन्ममृत्युनरापहम्
न नन्द मम मक्तानामशुभं विद्यते क्वचित् । नित्यं सुदर्शनं तं च परिरसति सर्वतः ॥
मत्तो हि वलवान्मक्ताश्चिन्तितोऽहं न चिन्तिनः । अहं स्वामी च तस्यैव न मे स्वामी पिता ममूः
पुत्रबुद्धिं परित्यज्य मम मां ब्रह्मरूपिणम् । छित्त्वा च ब्रह्मनिगडं गोलोकं तद्भवनं स्वयम्
कथयस्व यशोदां च गोपीं गोपगणं व्रज । तैश्च सर्वैर्भैः शोकं त्यज स्वमान्दीरं व्रज
इत्येवमुक्त्वा भगवान्विरराम च संप्रदि । पप्रच्छ पुनरेवं तं नन्दश्चाऽऽनन्दसंप्लुतः ॥

नन्द उवाच—

वद् सांसारिकं ज्ञानं येन यास्यामि त्वत्पदम् । मूढोऽहं परमानन्दं श्रुतीनां जनको भवान्
नन्दस्य वचनं श्रुत्वा सर्वज्ञो भगवान्स्वयम् । आहिकं कथयामास श्रुतिभिर्न श्रुतं हि यत्
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उत्त० नारदना० भगवत्संवादे
चतुःषष्ठितितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

अथ पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि ज्ञानं च परमाद्भुतम् । सुगोपनीयं वेदेषु पुराणेषु च दुर्लभम् ॥
न विश्वासो हि नारीषु संततं कुल्लटासु च । मोक्षमार्गाग्लिख्येव भ्रममाशंसन्मूषु च ॥२॥
हरिभक्तेरसाध्वीनां विरुद्धासु युनासु च । बीजरूपासु नाशानां प्रमदासु वनेश्वर ॥
नित्यं च प्रातरुत्थाय रात्रिवासो विहा । अभीष्टदेवं हृत्पद्मे ब्रह्मरन्ध्रे गुरुं परम् ॥
विचिन्त्य मनसा प्रातःकृत्यं कृत्वा मुनिश्चिन्तम् । स्र नं करोति सुप्राज्ञो निर्मलेषु जलेषु च
न संकरं च कुरुने भक्तः कर्म निवृत्तनः । स्नात्वा हरिं स्मरेत्संघ्यां कृत्वा याति गृहं प्रति
प्रक्षाल्य पादौ पवित्रेद्विधाय धौनवामसी । पूजयेत्परमात्मानं माभेव मुक्तिवारणम् ॥
शालग्रामे मणौ यन्त्रे प्रतिमायां जलेऽपि च । तथा च विभे गवि च गुरुन्नेव विशेषतः ॥
घटेऽष्टदलध्वजे च पात्रे चन्दननिर्मिते । आवाहनं च सर्वत्र शालग्रामे जले न च ॥९॥
मन्त्रानुरूपप्यानेन ध्यात्वा मां पूजयेद्भूमी । षोडशोपचारद्रव्याणि दद्यान्मूढेन भक्तिनः ॥
श्रीशान्तं मुद्रामनं वमुद्राधानमेव च । वीरमानुं शूरमानुं गोबान्धव प्रपूजयेत् ॥
गुनन्दनन्दकुमुदं पार्षदं मे सुदर्शनम् । लक्ष्मीं सरस्वतीं दुर्गां राधां गङ्गां वसुंधराम् ॥
गुरुं च हृल्लसी शंभुं कार्तिकेयं विनायकम् । नवग्रहांश्च दिक्पालान्धारितः पूजयेत्सुखीः

देवपट्कं च संपूज्य सर्वादौ विघ्नविघ्नतः । गणेशं च दिनेशं च बहूनि विष्णुं शिवं शिवेभि
 श्रुतौ विनिर्मितान्देवान्मोक्षदान्कर्मकृन्तनान् । गणेशं विघ्ननाशाय सूर्यं व्याधिविनाशिने
 वह्निं प्राप्तिनिमित्तेन शान्तौ शुद्धौ भवेद्भुवम् । विष्णुं मोक्षनिमित्तेन ज्ञानदानाय शंकरम् ॥
 बुद्धिमुक्तिनिमित्तेन पार्वतीं पूजयेत्सुधीः । पुण्याञ्जलित्रयं दत्त्वा स्वस्तोत्रं कवचं पठेत् ॥
 गुरुं प्रणम्य संपूज्य तत्पश्चात्प्रणमेत्सुरम् । कृत्वाऽऽह्निकं च संपूज्य यथासुखमुदीरितम्
 समाचरेत्स्वकर्मैतद्वेदोक्तं स्वात्मशुद्धये । विद्या न पश्येत्प्राज्ञश्च व्याधिबीजस्वरूपिणीम् ॥
 मूत्रं च व्याधिबीजं च परं नरककारणम् । लिङ्गं योनिं पापदुःखव्याधिदारिद्र्यदायिनीम्
 ऊरुं मुखं स्तनं स्त्रीणां कटाक्षं हास्यमेव च । विनाशबीजं रूपं च विपदां कारणं सदा ॥
 दिवामोहं च स्वस्त्रीणां स्वालापं परिवर्जयेत् । रोगाणां कारणं चैव चक्षुषोः कर्णयोस्तथा
 एकतारं च गगनं न पश्येत्तु रुजा मयात् । दैवाद्दृष्ट्वा हरिं स्मृत्वा सप्तधा नारदं जपेत् ॥
 अस्तकाले रविं चन्द्रं न पश्येद्व्याधिकारणम् । खण्डं समुदितं चन्द्रं न पश्येद्व्याधिकारणम्
 जलस्थं च रविं चन्द्रं दृष्ट्वा शोकं लभेन्नरः । बन्धुविच्छेदहेतुं च न पश्येत्परमैधुनम् ॥ २९ ॥
 एकत्र शयनं स्थानं भोजनं च गतिं तथा । न कुर्यात्पापिना सार्धं सर्वं नाशस्य लक्षणम् ॥
 आलापाद्वाग्नसंस्पर्शाच्छयनाश्रयमोजनान् । संचरन्ति ध्रुवं पापास्तनैलबिन्दुरिवाम्मसा ॥
 हिंस्रजन्तुसमीपं च न गच्छेद्दुःसकारणम् । खलेन सार्धं मिलनं न कुर्याच्छोककारणम् ॥
 ब्राह्मणानां गवां चैव वैष्णवानां विशेषतः । न कुर्याद्विसनं हानिं सर्वनाशस्य कारणम् ॥
 देवदेवलविप्राणां वैष्णवानां तपैव च । वित्तं धनं च न हरेत्सर्वनाशस्य कारणम् ॥ ३० ॥
 स्वदत्तं परदत्तं वा ब्रह्मवित्तं हरेत्तु यः । षष्टिर्षप्तहत्याणि विद्यायां जायते कृमिः ॥ ३१ ॥
 गृध्रः केटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । धापदः शतजन्मानि गण्डकः सप्तजन्मनि ॥
 घोटकः सप्तजन्मानि कुम्भीरः पञ्चजन्मसु । पुंश्चलीना योनिर्काटं शतजन्मसु निश्चिनम् ॥
 ऋष्यशृङ्गं च तेषां च शतजन्मसु नारदः । गोघ्निका सप्तजन्मानि गर्दभः सप्तजन्मसु ॥ ३२ ॥
 सप्तजन्मानि मार्जारो नरुल्लसिपु जन्मसु । उधै श्रवा जन्मशतं खरश्चापि तपैव च ॥
 क्रूरसर्पश्च शार्दूलो महिषः सप्तजन्मसु । भेकश्च शतजन्मानि च्छागलः सप्तजन्मसु ॥
 मस्तकः शतजन्मानि सुगाधो लक्षजन्मसु । ततो जलौका भवति ब्रह्मस्वहरणाद्भुवम् ॥
 पुष्पशिशोः च पच्यन्ते पापिने ब्रह्मणः शतम् । दक्षिणा विप्रमुदिदय तरकाळं पेज दीयते
 एकरात्रे व्यतीते च तद्वानं द्विगुणं भवेत् । मासे शतगुणं प्रोक्तं द्विमासे तु सप्तगुणम् ॥
 संप्रसरे व्यतीते च स दाना नरकं गमेत् । दाम्ना न दीयते मूर्खो गृहीता च न दापते ॥

उपौ तौ नरकं यातो दाना व्याभियुतो भवेत् । विषाणां हिंसनं कृत्वा वंशहानिं लभेद्भुवम् ।
 धनं लक्ष्मीं परित्यज्य भिक्षुकश्च भवेद्भुवम् । देवं च ब्राह्मणं दृष्ट्वा न नमस्यो लभेच्छुचम् ॥
 न कुर्याद्गुरुभक्तिं यो लभते रौरवं शुचम् । या स्त्री मूढा दुराचारा स्वपतिं हरिरूपिणम्
 न पश्येत्तर्जनं कृत्वा कुम्भीपाके ब्रजेद्भुवम् । वाक्तर्जनाद्भवेत्काको हिंसनात्सूकरो भवेत्
 सर्पो भवति कोपेन दर्पेण गर्दभो भवेत् । कुक्कुरी च कुवाक्येनाप्यन्धश्च विषदर्शनात् ॥
 पतिघ्नता च वैकुण्ठं पत्या सह ब्रजेद्भुवम् । शिवं दुर्गां गणपतिं सूर्यं विषं च वैष्णवम् ॥
 विष्णुं निन्दति यो मूढः स महारौरवं ब्रजेत् । वितरं मातरं पुत्रं सतीं भार्यां गुरुं तथा ॥
 अनाथां मगिनीं कन्यां विनिन्द्य नरकं ब्रजेत् । विप्रभक्तिविहीनाश्च सत्रविद्शूद्रयोनिजाः
 हरिमक्तिविहीनाश्च पच्यन्ते नरके ध्रुवम् । पतिभक्तिविहीनाश्च युवत्यश्च नराधमाः ॥
 शालग्रमजलं विष्णुप्रसादं ये च भुज्जते । तीर्थं पुनन्ति ते विधाः शतं पुंसो वसुंधराम् ॥
 पितृन्देवान्समम्यर्च्य खौदन्मांसं द्विजः शुचिः । यो मत्तति वृथा मांसं स महारौरवं ब्रजेत्
 मत्स्यांश्च कामतो जम्बवा चोपवासं वसेद्द्विजः । प्रायश्चित्तं ततः कुर्याद्भुवत् चान्द्रायणं चरेत्
 कामतो ब्राह्मणो मत्स्यं भुङ्क्ते यो ज्ञानदुर्बलः । सोऽशुचिः सततं नन्द हन्ति पुण्यं पुराकृतम्
 विष्णोराच्छिष्टभोजी यो मत्स्यं मांसं न खादति । पदे पदेऽधमेवस्य लभने निश्चितं फलम्
 एकादशीं ये कुर्वन्ति कृष्णजन्माष्टमीव्रतम् । शतजन्मकृतात्पापान्मुच्यन्ते नात्र संशयः
 यद्दालये यच्च कौमार्ये वार्धके यच्च यौवने । भस्मीभूतानि कुर्वन्ति पातकानि कृतानि च ॥
 एकादशीदिने भुङ्क्ते कृष्णजन्माष्टमीव्रते । वैद्योऽप्यजनितां पापं सोऽपि भुङ्क्ते न संशयः
 आतुरो नियमो न स्यादपि वृद्धे च बालके । मत्स्याया द्विगुणं दत्त्वा ब्राह्मणाय शुचिर्भवेत्
 यो भुङ्क्ते शिवरात्रौ च श्रीरामनवमीदिने । उपवासे समर्थश्च स महारौरवं ब्रजेत् ॥
 कुहूर्णोन्मुमंक्रान्तिचतुर्दशपटनीपुं च । नरश्चाण्डालयोनिः स्थात्स्वोत्तेलमांससेवनात् ॥
 मत्स्यं मांसं ममूरं च कांस्यपात्रे च भोजनम् । आर्द्रकं रक्तशाकं च रसौ च परिवर्जयेत् ॥
 अन्यथा नरकं याति कुम्भीपाकं न संशयः । रजस्वलाजं वेश्याजं मदिराजं ब्रजेश्वर ॥
 यो भुङ्क्ते ब्राह्मणो देवाद्विष्टभोजी स भवेद्भुवम् । यदह्ना कुरुते कर्म न तस्य फलमाप्नुवेत्
 स भवेद्भुवम् चित्तरं मत्मान्तं तस्य सूतकम् । नारी वेश्या प्रतिज्ञेया चतुष्पुरुषगामिनी ॥
 पाके च पितृदेवानामधिकारो न तद्वेत् । यद्दामयानिनामनं शूद्रश्राद्धाक्षिणनम् ॥
 भुक्त्वा च नरकं याति यावच्चन्द्रदिशकरो । शूद्राणां श्राद्धदिवसे तदन्नं भुज्जते द्विजा ॥
 कुम्भीपाके च पच्यन्ते यावद्ब्रह्मणः शतम् । यः शूदेगान्पुनस्ततो भुङ्क्ते श्राद्धदिनेऽन्यतः

सुरापीति स विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः । असिनीवी मपीनीवी देवलो वृषवाहकः ॥
 शूद्राणां शवदाहो च यो हि शूद्रापतिर्द्विजः । स शूद्रबद्धहिष्कार्यस्तदन्नं वित्समं सताम्
 नोपतिष्ठति यः पूर्वा नोपास्ते यस्तु पश्चिमाम् । स शूद्रबद्धहिष्कार्यः सर्वस्माद्विजकर्मणः
 संप्रयाहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु । यदह्ना कुरुने कर्म न तस्य फलमागमयेत् ॥
 वाममन्त्रोपासकश्च ब्राह्मणो नरकं व्रजेत् । नदीगर्भे च गते च वृक्षमूले जलान्तिके ॥
 देवान्तिके सस्यमूले पुरीषं नोत्सृजेदबुधः । वल्मीकमूषकोत्खातां मृदमन्तर्जलां तथा ॥
 शौचं वशिष्टां गेहाच नाऽऽव्याह्येऽसंभवाम् । अन्तःप्राणिपिपीद्या च हलोत्खातां व्रजेश्वर
 आलवाल्लोत्थितां चैव सस्यक्षेत्रोल्लोत्थिता तथा । वृक्षमूलोल्लोत्थितां नन्द नदीगर्भोल्लोत्थितां तथा
 परित्यजेन्मृदस्तेताः सकलाः । शौचसाधने । कूष्माण्डधातिका या स्त्री दीपानिर्वाणकः पुमान्
 सप्तजन्म भवेद्रोगी दरिद्रो जन्मजन्मनि । प्रदीपं शिवलिङ्गं च शालग्रामं मणिं तथा ॥
 प्रतिमा यज्ञसूत्रं च सुवर्णं शङ्खमेव च । हरिकं च तथा मुक्ता गोमूत्रं गोमयं घृतम् ॥७८॥
 शालग्रामशालातोयं भूमौ त्यक्त्वा व्रजेदधः । दरिद्रः कृपणः कुष्ठी वंशहीनोऽप्यभार्यकः ॥
 भूमिहीनः प्रजाहीनो बन्धुहीनश्च कुत्सितः । अन्वः पट्टुर्वा खर्वश्च खड्गश्चैवाङ्गहानिकः ॥
 भवेत्कपेण पापी स द्वेताम्भूमां त्यजेत्तु यः । दिवसे संध्योर्निद्रा स्त्रीसंभोगं करोति यः ॥
 सप्तजन्म भवेद्रोगी दरिद्रः सप्तजन्मसु । उदिते जगतीनाथे यः कुर्याद्दन्तधावनम् ॥८२॥
 स पापिष्ठः कथं ब्रूते पूजयामि जनार्दनम् । मृदस्मगोशङ्कृत्पिण्डैस्तथा बालुकयाऽपि वा
 कृत्वा लिङ्गं स कृष्णपूज्यं वसेत्कल्पशतं दिवि । सहस्रपूजनात्सोऽपि लभते वाञ्छितं फलम्
 लक्षं च पूजयेद्यस्तु शिवस्य लभते ध्रुवम् । जीवन्मुक्तो भवेद्विभो लिङ्गमभ्यर्चयेत्तु यः ॥
 शिवपूजविहीनश्च ब्राह्मणो नरकं व्रजेत् । मत्पूजितं प्रियतमं शिवं निन्दन्ति ये नराः ॥
 पच्यन्ते निरये तावद्यावद्वै व्रक्षणः शतम् । पूजिते शिवलिङ्गे च यदि स्यात्केशबालुका ॥
 स महान्यो बालुकया केशेन यवनो भवेत् । क्षुद्रो दरिद्रः कृपणो व्याधिः स्यात्कुत्सिते
 यथा ॥ ८८ ॥
 सर्वेभ्यो मानहानि स्यान्मायने नीचयोनिषु । सर्वेषु प्रियमेत्रेषु ब्राह्मणश्च मम प्रियः ॥
 ब्राह्मणाश्च प्रिया एक्ष्मीः सन्तं वससि स्थिता । ततोऽधिका प्रिया राधा प्रिया भक्तान्ततोऽ-
 धिका ॥ ९० ॥
 ततोऽधिकः शंखो मे नास्ति मे शंखसाम्प्रियः । महादेव महादेव महादेवेति वादिनः
 पश्चात्तामि च संतुष्टो नामधनलोभनः । मनो मे भक्तप्ले च प्राणा राधात्मका ध्रुवम् ॥

आत्मा मे शंकरस्थाने शिव. प्राणायिकश्च यः । आद्या नारायणी शक्ति. सृष्टिमियन्त्र-

कारिणी ॥ ९३ ॥

करोमि च यथा सृष्टिं यथा ब्रह्मादिदेवताः । यथा जयाने विश्वं च यथा सृष्टिः प्रजायने
यथा विना जगन्नाम्ति मया दत्ता शिवाय सा । दया निद्रा च सुचृष्टिस्तृणा श्रद्धा समा धृतिः
तुष्टि. पुष्टिस्तथा शान्तिर्लज्जनाविदेवता हि सा । वैकुण्ठे सा महालक्ष्मीर्गोलोके राधिका सती
मर्त्ये लक्ष्मीश्च क्षीरोदे दशकन्या सती च सा । सा दुर्गा मेनकाकन्या दम्पदुर्गतिनाशिनी
स्वर्गलक्ष्मीश्च दुर्गा सा शान्तीदीना गृहे गृहे । सा वाणी सा च सावित्री विद्याविष्णुदेवता ॥

बह्वै सा दाहिकाशक्तिः प्रभाशक्तिश्च भास्करे । शोभाशक्ति. पूर्णचन्द्रे जले शक्तिश्च शीतना
सम्पत्सूता शक्तिश्च धारणा च धरामु सा । ब्राह्मण्यशक्तिर्विषेषु देवशक्तिः सुरेषु सा ॥
तपाम्बिना तपस्या मा गृहिणा गृहदेवता । मुक्तिशक्तिश्च मुक्तान माशा सामारिकस्य सा
मद्भक्ताना भाक्तिशक्तिर्मयि भाक्तिमदा मदा । नृपाणा राजलक्ष्मीश्च वणिजा लम्पन्बाणेणी
पारे मंसारसिन्धूना धयीतत्त्वा तु तारिणी । सत्सु सद्बुद्धिरूपा मा मेधाशक्तिश्चरूपिणी
धारयाशक्तिः ध्रुवा शाखे दातृशक्तिश्च दातृषु । क्षत्रादीना विप्रमक्तिः पतिमक्तिः
सतीषु च ॥ १०४ ॥

एवंरूपा च या शक्तिर्मया दत्ता शिवाय सा । एवं ते कथितं सर्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छामि
प्रश्ने कपोपि यजन्मा तत्सर्वं कथयामि ते ॥ १०५ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णमन्मथ० उत्त० नारदना० मगवन्नन्दम०
पञ्चमस्तोत्रमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

अथ षट्मस्तोत्रमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

येषा च दर्शने पुण्यं पापं यस्य च दर्शने । तत्सर्वं वद सर्वं श्रोतुं वीरूहं मम ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच—

सुग्राह्याना तीर्थाना वैष्णवाना च दर्शने । देवताप्रतिमादर्शा तीर्थस्नानी मेवेतरः ॥ २ ॥
सूर्यस्य दर्शने भक्त्या सर्वाना दर्शने तथा । मन्त्राभिना यनीना च तथैव ब्रह्मचारिणाम्ना
भक्त्या गवा च बह्वीना गुह्या च विशेषतः । गमेन्द्राणा च मिहाना श्वेताश्वाना तथैव च
शुकाना च पिकाना च सज्जनाना तथैव च । हंसाणा च मयूगणा चापाणा च ॥ ३ ॥

वत्सप्रमुक्तधेनूनामश्वस्थाना तथैव च । पतिपुत्रवर्तिना च नराणां तीर्थयात्रिणाम् ॥९॥
 प्रदीपानां सुवर्णानां मणानां च विशेषतः । मुक्तानां हीरकाणां च माणिक्यानां महाशय ॥
 तुलसीशुक्लपुष्पाणां दर्शनं पापनाशनम् । फलानि शुक्लवान्ध्यानि वृतं दधि मधूनि च ॥
 पूर्णकुम्भं च लाजाश्च राजेन्द्र दर्पणं जलम् । माला च शुक्लपुष्पाणां दृष्ट्वा पुण्यं लभेन्नरः ॥
 गौरोचनं च कर्पूर रजतं च सरोवरम् । पुष्पोद्यानं पुष्पितं च दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १० ॥
 शुक्लपक्षस्य चन्द्र च पीयूष चन्दन तथा । कस्तूरीं कुङ्कुमं दृष्ट्वा नन्द पुण्यं० ॥ ११ ॥
 पताकामसयवतं तरु देवोत्थितं शुभम् । देवालये देवखातं दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १२ ॥
 देवाश्रितं देवघटं सुगन्धिवनं तथा । शङ्खं च दुन्दुभिं दृष्ट्वा सद्यः पुण्यं० ॥ १३ ॥
 शुक्तिं प्रवाल रजतं स्फटिकं कुशमूलकम् । गङ्गासुद कुशं ताम्रं दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १४ ॥
 पुराणपुस्तकं शुद्धं सर्वाङ्गं विष्णुयन्त्रकम् । निग्धदूर्वासते रत्नं दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १५ ॥
 तपस्विना सिद्धमन्त्र समुद्र कृष्णसारकम् । यज्ञं महोत्सवं दृष्ट्वा स पुण्यं लभते नरः ॥
 गोमूत्र गोमयं दुग्ध गोधूळिं गोष्ठगोष्पदम् । पक्षसंस्थान्वितं क्षेत्रं दृष्ट्वा पुण्यं लभेदधुनम्
 रुचिरा पद्मिनी श्यामा न्यग्रोधपरिमण्डलात् । सुवेषा सुवसना दिव्यभूषणभूषिताम् ॥
 वेश्या सेमकरी गन्ध मुदूर्वासततण्डुलम् । सिद्धालं परमात्रं च दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १६ ॥
 कार्तिक्या पूर्णिमायां च राधिकाप्रतिमा शुभाम् । संपूज्य दृष्ट्वा नत्वा च करोति जन्मखण्ड-
 नम् ॥ २० ॥

हिङ्गुलायां तथाऽष्टम्यामिधे मासि सिने शुभे । श्रीदुर्गाप्रतिमा दृष्ट्वा करोति जन्म० ॥
 शिवरात्रौ च काश्या च विश्वनाथस्य दर्शनम् । कृत्वोपवासं पूजा च करोति जन्म० ॥
 जन्माष्टमीदिने भक्तो दृष्ट्वा मा विदुमाधवम् । प्रणम्य पूजा कृत्वा च करोति जन्म० ॥
 पौषे मसि शुक्लरात्रौ यत्र यत्र स्थले नरः । पद्मायां प्रतिमा दृष्ट्वा करोति जन्म० ॥
 सप्तजन्म भवेत्तस्य पुत्रः पौत्रो धनेश्वरः । उपोष्यैकादशीं स्नात्वा प्रभाते द्वादशदिने ॥
 दृष्ट्वा काश्यामन्नपूर्णां करोति जन्म० । चैत्र मासि चतुर्दश्या कामरूपेण पुण्यदे ॥ २५ ॥
 दृष्ट्वा नत्वा भद्रकालीं करोति जन्म० । अयोध्यायां च रामं च श्रीरामनवमीदिने ॥
 संपूज्य नत्वा दृष्ट्वा च करोति जन्म० । उपोष्य पुष्करे स्नात्वा किंवा बदरिकाश्रमे ॥
 संपूज्य दृष्ट्वा मामेकं करोति जन्म० । दत्त्वा विष्णुस्य पिण्डं विष्णु यश्च प्रपूजयेत् ॥
 वितृणां स्वात्मनश्चैव करोति जन्म० । प्रयागे सुण्डनं दृत्वा दानं च कुरुते यदि ॥
 उपोष्य नैमिषारण्ये करोति जन्म० । सिद्धिं कृत्वा च बदरीं भुङ्क्ते बदरिकाश्रमे ॥

दृष्ट्वा मत्प्रतिमां नन्द करोति जन्म० । दोलायमानं गोविन्दं पुण्ये नृन्दावने च माम् ॥
 दृष्ट्वा संपूज्य नत्वा च करोति जन्म० । माद्रे दृष्ट्वा च मञ्जस्यं मामेव मधुसूदनम् ॥३२॥
 संपूज्य नत्वा भक्तश्च करोति जन्म० । रयस्यं च जगन्नाथं यो द्रक्ष्यति कलौ नरः ॥
 संपूज्य नत्वा भक्त्या च करोति जन्म० ।
 उत्तरायणसंक्रान्त्यां प्रयागे स्नानमाचरेत् । संपूज्य नत्वा मामेव करोति जन्म० ॥
 कार्तिक्यां पूर्णिमायां च दृष्ट्वा मत्प्रतिमां शुभाम् । उपोष्य पूजनं कृत्वा करोति जन्म०
 चन्द्रमागासमीपे च माध्यां च मां नमस्सुधीः । राधाया सह मां दृष्ट्वा करोति जन्मनः क्षयम्
 रामेश्वरं सेतुबन्ध आपादीपूर्णमादिने । उपोष्य दृष्ट्वा संपूज्य करोति जन्म० ॥
 स्वर्गे विद्यावरा रात्रौ नृचन्ति च मुहुर्मुहुः । प्रणामं कर्तुमीशं तं समायाति विभीषणः
 गायन्ति किंनरा रात्रौ गन्धर्वाश्च मनोहरम् । प्रणामं कर्तुमीशं तं समायाति च माधवः
 दृष्ट्वा साक्षाद्भक्तं च सर्वेशं चन्द्रशेखरम् । जीवन्मुक्तो भवेद्भजे प्रयाति हरिमन्दिरम्
 दीननाथं दिनकरं कोणार्कं चोत्तरायणे । उपोष्य दृष्ट्वा संपूज्य करोति जन्म० ॥३२॥
 कृपिकोष्ठे सुवमने कलविह्वले वसुधारे । विप्रन्दके राजकोष्ठे नन्दके पुष्पमद्रके ॥३३॥
 पार्वतीप्रणिमां दृष्ट्वा कार्तिकेयं गणेश्वरम् । नन्दिनं शंकरं दृष्ट्वा करोति जन्मनः क्षयम्
 उपोष्य भ्रातः संपूज्य दृष्ट्वा तनुत्वा रैतुनौ नतः । पारणं च दधि प्राश्य करोति जन्मनः०
 त्रिकूटे मणिमद्रे च पश्चिपोदविस्तिनीषौ । समुपोष्य दधि प्राश्य मां दृष्ट्वा मुक्तिप्राप्नुयात् ॥
 प्रतिमामु मदीयामु पार्वतीप्रणिमासु च । जीवं संन्यस्य संपूज्य करोति जन्मनः० ॥३४॥
 शिवदुर्गालयं कृत्वा मदीयं च विशेषतः । शिवसंस्थापनं कृत्वा करोति जन्म० ॥३८॥
 पुष्पोद्यानं च शङ्कुं च सेतुं छातं सरोवरम् । विप्रसंस्थानं कृत्वा करोति जन्म० ॥
 न च वेदाः पुराणानि ब्रह्मसंस्थापनं फलम् । जानन्ति सन्तो मुनयः मुदा विषादयः पितः
 गण्यन्ते पांसवो भूमेर्गण्यन्ते वृष्टिचिन्तवः । न गण्यन्ते विद्यात्राडपि विप्रसंस्थाने फलम्
 कृत्वोपनीष्य विप्रस्य जीवन्मुक्ते भवेन्नरः । अचलां श्रियमाप्नोति परे मुक्तिवतुष्टयम् ॥
 महास्यमर्क्तिं स लभेद्भैरुण्डे मोदके चिरम् । न हि पातो भवेत्तस्य यथा मे परमात्मनः ॥
 कुमारपटवर्षीयां सुविप्राय ददाति यः । संपूज्य सर्वोपरणां दुर्गादानफलं लभेत् ॥
 सर्वं स्वर्गं सगलोक्य ब्रह्मलोकेषु पूजितः । लभने मम दास्यं च वैरुण्डे मोदने चिरम् ॥
 विवाहदर्शने कोटिस्वर्गदानफलं लभेत् । अन्ते स्वर्गे प्रयास्येति हि वै निश्चलां श्रियम् ॥
 यः सुविपमनाय च दरिद्रं च सुपण्डितम् । दृष्ट्वा कुर्वीतद्विवाहं स मोक्षं लभने ध्रुवम् ॥

यच्छत्रपादुकादानं शालग्रामस्य योषितः । करोति भवत्या पुण्यहे पृथ्वीदानफलं लभेत्
 गजदाने च तल्लोमानवर्षं श्रुतो श्रुतम् । चतुर्गुणं गजेन्द्रे च मोदते मम मन्दिरे ॥
 गजार्धं श्वेततुरगे तदर्धं चेतरे पितः । गजतुल्यं कृष्णगवां दाने च तत्फलं लभेत् ॥
 उत्तुल्यं घेनुदाने च ह्यर्धं सामान्यगोस्तथा । लभेद्भस्त्रप्रसूतानां दाने दाने फलं भूयः ॥
 भूमिदाने रेणुमानवर्षं स्थानं च मत्पदे । ज्ञानदाने महत्पुण्यं वैकुण्ठे मोदते चिरम् ॥
 श्रियं लभेत्स्वर्णदाने राजस्यं रजतेन च । अन्नदाने फलं नाहं कथं जानामि वै श्रुतम् ॥
 लभते सर्वदानस्य फलं ब्रह्मणभोजने । अन्नदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥
 नात्र पात्रपरीक्षाऽस्ति न कालनियमः कश्चित् । अन्नदाने शुभं पुण्यं दातुः पात्रं स्वपातकी
 अन्नदाने च धन्यं स्याद्भूमौ वैकुण्ठहेतुकम् । वस्त्रं ददाति विप्राय दरिद्राय कुटुम्बिने ॥
 वस्त्रसूत्रमानवर्षं वैकुण्ठे मोदते चिरम् । सुरस्ये चन्द्रलोके च वारुणे च तथैव च ॥
 कृत्वा लोहप्रदीपं च स्वर्णवर्तिसमन्वितम् । दत्त्वा घृतप्रदीपं च हरये परमात्मने ॥
 अन्वकारं च न गृहं यमदूतं यमं तथा । न हि पश्यति दाता च प्रयाति मम मन्दिरम्
 ब्राह्मणाय च दत्त्वं न याति यमयातनाम् । दिव्यवर्षसहस्रं च मोदते शक्रमन्दिरे ॥
 आसनं लभते स्वर्गं वस्तुमौत्रानुरूपतः । उत्तमे लक्षवर्षं च तदर्धं चेतरे व्रजेत् ॥
 ताम्बूलेन लभेद्भोगं स्वर्गं वर्षशतं व्रजेत् । मातृदाने श्रियं स्वर्गं वस्तुमौत्रानुरूपतः ॥
 फलज्ञानफलं स्वर्गं लभते नात्र संशयः । सामान्यशय्यादानेन स्वर्गं वर्षशतं व्रजेत् ॥
 चतुर्गुणं प्रकृष्टाया गुणलसं विलसणे । अनाथाय सुविप्राय यदि गेहं प्रदीयते ॥ ७४ ॥
 अत्रैव मानवर्षं च शक्रलोके महीयते । दृष्ट्वा बुभुक्षितं विप्रमन्नं तस्मै प्रदीयते ॥ ७५ ॥
 अनला श्रियमाप्नोति पुत्रगौत्रविवर्धिनीम् । व्रननाथ व्रनं गत्वा व्रनमूमौ व्रनधुना ॥
 व्रन भोग्य विषाश्रय व्रनं सर्वं व्रने व्रने । गोकुले गोकुले वत्स वत्स वत्स निराकुले ॥
 व्याकुलानां गोकुलानां संकुले च व्रने व्रने । एतत्ते कथितं नन्द सानन्दं पुण्यवर्धनम् ॥
 गुप्सवन्दर्शनं पुण्यं यदि नीचं न वक्ति च ।

कादश्यं दुर्भगं नीचं शत्रुमज्ञानिनं स्त्रियम् । त्यक्त्वा रात्रिं च दिवसे वाक्कि विप्रं सुपण्डितम्
 देवालये च देवं वाऽप्यश्वत्थतुलसीवटम् । उक्त्वा तद्द्विगुणं पुण्यमपकाश्य चतुर्गुणम् ॥
 सुश्रद्धदर्शने प्राज्ञो गद्गाज्ञानफलं लभेत् । अर्थं वित्तं च भार्यां च भूमिं पुत्रं लभेत्प्रजाम्
 मोक्षं च परमैश्वर्यं लभते सर्ववान्छितम् । इत्येवं कथितं तात किं भूयः श्रोतुमिच्छसि

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०

पृष्ठसंज्ञिततमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

अथ सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

केन स्वप्नेन किं पुण्यं केन मोक्षो भवेत्सुखम् । कोऽपि कोऽपि च सुस्वप्नस्तत्सर्वं कथय प्रभो

श्रीभगवानुवाच—

वेदेषु सामवेदश्च प्रशस्तः सर्वकर्मसु । तथैव कण्वशाखायां पुण्यकाण्डे मनोहरे ॥२॥
स व्यक्तो यश्च दुःस्वप्नः शश्वत्पुण्यफलप्रदः । तत्सर्वं निश्चितं तात कथयामि निशामय ॥
स्वप्नाध्यायं प्रवक्ष्यामि बहुपुण्यफलप्रदम् । स्वप्नाभ्यायं नरः श्रुत्वा गङ्गास्नानफलं लभेत्
स्वप्नस्तु प्रथमे यामे संवत्सरफलप्रदः । द्वितीये चाष्टमिमांसैस्त्रिभिर्मासैस्तृतीयके ॥५॥
चतुर्थे चार्धमासेन स्वप्नः स्वात्मफलप्रदः । दशाहे फलदः स्वप्नोऽप्यरुणोदयदर्शने ॥
प्रातःस्वप्नश्च फलदस्तत्क्षणं यदि बोधितः । दिने मनसि यद्दृष्टं तत्सर्वं च लभेद्भुवम् ॥
चिन्ताव्याधिसमायुक्तो नरः स्वप्नं च पश्यति । तत्सर्वं निष्फलं तात प्रयास्येव न संशयः
जहो मूनुरीपेण पीडितश्च मयाकुलः । दिगम्बरो मुक्तकेशो न लभेत्स्वप्नजं फलम् ॥
दृष्ट्वा स्वप्नं च निद्रालुर्यदि निद्रां प्रयाति च । विमूढो वक्ति चेद्रात्रौ न लभेत्स्वप्नजं फलम्
उक्त्वा काश्यपगोत्रे च विपत्तिं लभते ध्रुवम् । दुर्गते दुर्गतिं याति नीचे व्याधिं प्रयाति च
रात्रौ मयं च लभते मूर्खे च कलहं लभेत् । कामिन्यां धनहानिः स्याद्रात्रौ चोरमयं भवेत् ॥
निद्रायां लभने शोकं पण्डिते बाञ्छितं फलम् । न प्रकाश्यश्च सुस्वप्नः पाण्डितैः काश्यपे व्रज
गवां च कुक्षराणां च हयानां च व्रजेश्वर । प्रासादानां च शैलानां वृक्षाणां च तथैव च ॥
आरोहणं च धनदं भोजनं रोदनं तथा । प्रतिगृह्य तथा वीणां सस्याद्यां भूमिालभेत् ॥
शस्त्रास्त्रेण यदा विद्धो व्रणेन कृमिणा तथा । विष्टया रुचिरेणैव संयुक्तोऽप्यर्थवान्भवेत् ॥
स्वप्नेऽप्यगन्धमागमनो मार्यालामं करोति यः । मूर्धमिक्तः पिबेच्छुक्रं नरकं च विशत्यपि
नगरं प्रविशेद्रक्तं समुद्रं वा सुधां पिबेत् । शुभवार्ताववाप्नोति विपुलं चार्थमाञ्जमेत् ॥
गजं नृपं सुवर्गं च वृषमं धेनुमेव च । दीपमर्जनं फलं पुष्पं कन्यां छत्रं रथं ध्वजम् ॥
कुटुम्बं लभते दृष्ट्वा कीर्तिं च विपुलां श्रियम् । पूर्णकुम्भं द्विजं ह्यग्निं पुष्पताम्बूलमन्दिनम्
शुभान्यं नटं वेदयां दृष्ट्वा श्रियमवाप्नुयात् । गोक्षीरं च घृतं दृष्ट्वा चार्थं पुण्यघनं लभेत् ॥
पायसं पद्मजं च दधि दुग्धं घृतं मधु । मिष्टान्नं स्वास्तिकं भुक्त्वा ध्रुवं रात्रौ भविष्यति ॥
पक्षिणां मानुषाणां च मुद्गं मांसं नरो यदि । बह्वर्षं शुभवार्तां च लभने वाञ्छितं फलम्
छत्रं वा पादुकां वाऽपि लब्ध्वा धान्यं च गच्छति । अग्निं च निर्मटं त्रीदशं तत्तथैव भविष्यति

हेलया संतरेद्यो हि स प्रधानो भविष्यति । दृष्ट्वा च फलितं वृक्षं धनमाप्नोति निश्चितम् ।
 सर्पेण मक्षितो यो हि अर्थलामश्च तद्ववेत् । स्वप्ने सूर्यं विधुं दृष्ट्वा मुच्यते व्याधिषण्यनात् ।
 वडवां कुक्कुटीं दृष्ट्वा कौश्वीं भार्या लभेद्भुवम् । स्वप्ने यो निगर्ह्यर्द्धः प्रतिष्ठां पुत्रमाश्नुते ।
 दध्यन्ने पायसं भुङ्क्ते पद्मपत्रे नदीतटे । विशीर्णपद्मपत्रे च तोऽपि राजा भविष्यति ॥
 जलौकसं वृश्चिभं च सूर्यं च यदि पश्यति । धनं पुत्रं च विजयं प्रतिष्ठां वा लभेदिति ॥
 शृङ्गिभिर्दीप्तिभिः कोलैर्वानरैः पीडितो यदि । निश्चितं च भवेद्भाना धनं च विपुलं लभेत् ।
 मत्स्यं मांसं मौक्तिकं च शङ्खं चन्दनहीरकम् । यातु पश्यति स्वप्नान्ते विपुलं धनमाश्नुते ।
 सुरां च सधिरं स्वर्णं भुवत्त्रा विष्ठां धनं लभेत् । प्रतिमां शिवलिङ्गं च लभेद्दृष्ट्वा जयं धनम् ।
 फलितं पुष्पेयं विस्वमासं दृष्ट्वा लभेद्धनम् । दृष्ट्वा च ज्वलदग्निं च धनं बुद्धिं श्रियं लभेत् ।
 आमलकं धात्रीफलमुत्पलं च धनागमम् । देवताश्च द्विजा गावः पितरो लिङ्गिनस्तथा ॥
 यद्दानि मिथः स्वप्ने तत्तथैव भविष्यति । शुक्लम्बरधरा नार्यः शुक्लमास्थानुलेपना ॥
 समाश्लिष्यन्ति यं स्वप्ने तस्य श्रीः सर्वतः सुखम् ॥

पीताम्बरधरां नारीं पीतमास्थानुलेपनाम् । अवगूहति यः स्वप्ने कल्याणं तस्य जायते
 सर्वाणि शुक्लानि मशंसितानि भस्मास्थिकार्पसविवर्जितानि ।

सर्वाणि वृष्णान्यतिनिन्दितानि गोहस्तिवाजिद्विजदेववर्ज्यम् ॥ ३७ ॥

दिव्या स्त्री सम्मिता विप्रा रत्नभूषणभूषिता । यस्य मन्दिरमायाति स प्रियं लभते ध्रुवम् ।
 स्वप्ने च ब्राह्मणो देवो ब्राह्मणी देवकन्यका । ब्राह्मणो ब्राह्मणी वाऽपि संतुष्टा सतिमता सती
 फलं ददाति यस्मै च तस्य पुत्रो भविष्यति । यं स्वप्ने ब्राह्मणा नन्दं कुर्वन्ति च शुभाशिपम् ।
 गृहदन्ति भवेत्तस्य तस्यैश्वर्यं भवेद्भुवम् । पशितुष्टो द्विजश्रेष्ठश्चाऽऽयाति यस्य मन्दिरम् ॥
 नारायणः शिवो ब्रह्मा प्रविशेत्तु तदाश्रमम् । संपत्तिस्तस्य भवति यशश्च विपुलं शुभम् ॥
 पदे पदे सुखं तस्य समानं गौरवं लभेत् । कस्मादपि स्वप्ने तु लभते सुरभिं यदि ॥
 भूमिलाम्भो भवेत्तस्य भार्या चापि पतिव्रता । करेण कृत्वा हस्तौ यं मस्तके स्थापयेद्यदि ॥
 राज्यलाम्भो भवेत्तस्य निश्चितं च श्रुतौ मतम् । स्वप्ने तु ब्राह्मणस्तुष्टः समाश्लिष्यति यं व्रज
 तीर्थेऽस्नायी भवेत्तोऽपि निश्चितं च श्रियाऽन्वितः । स्वप्ने ददाति पुष्पं च यस्मै पुण्यवते द्विजः ।
 जययुक्तो भवेत्तोऽपि यशस्वी च धनी सुखी । स्वप्ने दृष्ट्वा च तीर्थानि सौधरत्नगृहाणि च
 जगयुक्तश्च धनवांस्तीर्थस्नायी भवेन्नरः । स्वप्ने तु पूर्णकलशं काश्चित्कस्मै ददाति च ॥
 पुत्रलाम्भो भवेत्तस्य संपत्तिं वा समाश्नुते । हस्ते कृत्वा तु कुडवगाढकं वारसुन्दरी ॥

यस्य मन्दिरमाद्यानि स लक्ष्मीं लभते ध्रुवम् । दिव्या स्त्री यदृहं गत्वा पुरीषं विसृजेदद्विज
अर्थलाभो भवेत्तस्य दारिद्र्यं च प्रयानि च । यस्य गेहं समायाति ब्राह्मणो भार्यया सह
पार्वत्या सह शंभुर्वा लक्ष्म्या नारायणोऽथवा । ब्राह्मणो ब्राह्मणी वाऽपि स्वप्ने तस्मै पदीयते
धान्यं पुष्पाञ्जलिं वाऽपि तस्य श्रीः सर्वतोमुखी । मुक्ताहारं पुष्पमाल्यं चन्दनं च लभेद्वन
स्वप्ने ददाति विप्रश्च तस्य श्रीः सर्व० । गोरोचनं पताकां वा हरिद्रामिक्षुण्डडकम् ॥
सिद्धान्तं च लभेत्स्वप्ने तस्य श्रीः सर्व० । ब्राह्मणो ब्राह्मणी वाऽपि ददाति यस्य मस्तके
छत्रं वा शुक्लधान्यं वा स च राजा भविष्यति । स्वप्ने रथस्थः पुरुषः शुक्लमाल्यानुलेपनः
तत्रथो दधि भुङ्क्ते च पायसं वा नृपो भवेत् । स्वप्ने ददानि विप्रश्च ब्राह्मणी च सुधां दधि
प्रशस्वपात्रं यस्मै वा सोऽपि राजा भवेद्ध्रुम् । कुमारी चाष्टवर्षीया रत्नभूषणभूषिता ॥
यस्य वृष्टा भवेत्स्वप्ने स भवेत्कविपण्डितः । ददाति पुस्तकं स्वप्ने यस्मै पुण्यवते च सा ॥
स भवेद्विधविख्यातः कवीन्द्रः पण्डितेश्वरः । यं पाठयति स्वप्ने वा मातेव च सुतं यथा
सरस्वतीमुतः सोऽपि तत्परो नास्ति पण्डितः । ब्राह्मणः पाठयेद्यं च पितेव यत्नपूर्वकम्
ददाति पुस्तकं प्रीत्या स च तत्सदृशो भवेत् । प्राप्नोति पुस्तकं स्वप्ने पथि वा यत्र तत्र वा
स पण्डितो यशस्वी च विख्यातश्च महीतले । स्वप्ने यस्मै महामन्त्रं विप्रो विप्रे ददाति चेत्
स भवेत्पुरुषः प्राज्ञो धनवान्गुणवान्सुधीः । स्वप्ने ददाति मन्त्रं वा प्रतिमां वा शिलामयीम्
यस्मै ददाति विप्रश्च मन्त्रसिद्धिश्च तद्ववेत् । विप्रं विप्रसमूहं च दृष्ट्वा नत्वाऽऽशिषं लभेत्
राजेन्द्रः स भवेद्वाऽपि पित्रा च कविपण्डितः । शुक्लधान्ययुगलं भूमिं यस्मै विप्रः समुत्सृजेत्
स्वप्नेऽपि परितुष्टश्च स भवेत्पृथिवीपतिः । स्वप्ने विप्रो रथे कृत्वा नानास्वर्गं प्रदर्शयेत् ॥
चिरंजीवी भवेदायुर्धनवृद्धिर्भवेद्ध्रुवम् । विप्राय विप्रः संतुष्टो यस्मै कन्यां ददाति च ॥
स्वप्ने च स भवेन्नित्यं धनद्वन्द्वे भूषतिः स्वप्ने । स्वप्ने सरोवरं दृष्ट्वा सप्तद्रुं वा नदीं नदम्
शुक्लाहिं शुक्लशैलं च दृष्ट्वा श्रिमन्मन्त्रमुत्पात् । यं पश्यन्ति मृतं स्वप्ने स भवेच्चिरजीवनः ॥
अरोगी रोगिणं दुःखी सुखिनं च सुखं भवेत् । दिव्या स्त्री यं प्रवदति मम स्वामी भवामिति
स्वप्ने दृष्ट्वा च जागर्ति स च राजा भवेद्दृढम् । स्वप्ने वा कौलिकां दृष्ट्वा लब्ध्वा स्फटिक-

मालिकाम् ॥ ७२ ॥

इन्द्रचारं शक्रवज्रं स प्रतिष्ठां लभेद्ध्रुवम् । स्वप्ने वदति यं विप्रो मम दासो भवेति च ॥
हरिदास्यं च मद्भक्तिं स लब्ध्वा वैष्णवो भवेत् । स्वप्ने विप्रो हरिः शंभुर्ब्राह्मणी कमला शिवा
शुष्टा स्त्री देवमाता वा जादवी वा सरस्वती । गोपालिकावेषधरी नालिका राधिका मम

बालश्च बालगोपालः स्वप्नविद्धिः प्रकाशितः । एष ते कथितो न द सुस्वप्नः पुण्यहेतुकः
श्रोतुमिच्छसि किं वा त्वं किं भूयः कथयामि ते ॥ ७६ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत० नारदना० सुस्वप्नकथनं
नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

अथाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

श्रीकृष्ण जगतां नाथ सुस्वप्नश्च श्रुतो मया । वेदसारो नीतिसारो लौकिको वैदिकस्तथा ॥
अधुना श्रोतुमिच्छामि पापं येषां च दर्शने । यस्मिन्कर्षणि वा वत्स तन्मां कथितुमर्हसि
वचनं वेदशास्त्रोक्तं तथा वेदानुयायिनः । श्रोतुमिच्छन्ति संतप्ता लोकास्त्वन्मुखतस्तथा ॥
वेदानां जनकत्वं च वैदिकानां सतामपि । ब्रह्मादीनां सुगणां च मुनीनां जगतामपि ॥
श्रुतं यस्त्वन्मुखांभोजात्प्रमाणं वचनामृतम् । तेन देहोऽभिविक्तो मे वत्सविच्छेददाह्नः ॥
स्वप्ने यच्चरण्मोर्जं सर्वकामफलपदम् । ब्रह्मादयो न पश्यन्ति तदयं दृष्टिगोचरम् ॥१॥
अतः परं त्वत्पदं क्वं क्वं पश्यामि च पातयि । विष्णुप्रचारी देहो मे निबद्धश्च स्वकर्मणा
ईदृशं च दिनं वत्स कदा मम भविष्यति । त्वया ब्रह्मादिनाथेन संवादो मम पापिनः ॥
कृपा कुरु कृपानाथ मम दोषं क्षमस्व च । वत्सबुद्ध्या च दुर्नीतं यत्कृतं च महेश्वरः ॥
ब्रह्मेशशेषमुनयो ध्यायन्ते त्वत्पदाम्बुजम् । सरस्वती श्रुतिर्यस्य स्तवने जडतां व्रजेत् ॥
इत्येवमुक्त्वा नन्दश्च निरानन्दः शुचाऽऽकुलः । मूर्जामप रुदितश्च पुत्रविच्छेदविह्वलः
संत्रस्तो भगवान्कृष्णो बोधयामास यत्नतः । परमाध्यात्मिकं ज्ञानं ददौ तस्मै जगत्पतिः ॥

श्रीभगवानुवाच—

हे नन्द जनक श्रेष्ठ सर्वश्रेष्ठ ब्रजेश्वर । चेतनं कुरु कल्याण ज्ञानं च परमं शृणु ॥१॥
परमाध्यात्मिकं ज्ञानं ज्ञानिना च सुदुर्लभम् । वेदशास्त्रे गोपनीयं तुभ्यमेव ददाम्यहम् ॥
निबोध श्रूयतां नन्द सानन्दः सुसमाहितः । जन्ममृत्युजराव्याधिर्धम्यासान्न जायते ॥
स्थितो भव महाराज ब्रजनाथ व्रजं व्रज । ज्ञानं लब्ध्वा सदानन्दः शोकमोहविवर्जितः ॥
जलबुद्बुदवत्सर्वं संसारं सचराचरम् । प्रभाते स्वप्नवन्मिथ्या मोहकारणमेव च ॥
मिथ्याकृतं निमनिर्माणहेतुश्च पाप्मनोक्तिर्यः । मायया सत्यबुद्ध्या च प्रतीतिं जायते नरः
कामक्रोधलोभमोहैर्वेष्टितः सर्वकर्मसु । मायया मंहितः शस्त्रज्ञानहीनश्च दुर्बलः ॥२॥
निद्रातन्द्राक्षुत्पिपासासमाध्रुवादयादिभिः । लज्जा धान्निर्भूतिः पुष्टिस्तुष्टिश्चाऽऽमिश्र वेष्टितः

मनोबुद्धिचेतनाभिः प्राणज्ञानात्मभिः सह । संसक्तः सर्वदेवैश्च यथा वृक्षश्च वायसैः ॥
 अहमात्मा च सर्वेशः सर्वज्ञानात्मकः स्मृतः । मनो ब्रह्मा च प्रकृतिर्बुद्धिरूपा सनातनी
 प्राणा विष्णुश्चेतना सा पद्मा तु चाधिदेवता । मयि स्थिते स्थिताः सर्वे गतास्तेऽपि गते मयि
 अस्मामिश्च विना देहः सद्यः पतति निश्चितम् । पाञ्चभूतो विलीनश्च पञ्चभूतेषु तात्क्षणम्
 नामसंकेतरूपं च निष्कलं मोहकारणम् । शोकश्चाज्ञानेना तात ज्ञानेना नास्ति किञ्चन
 निद्रादयः शक्तयश्च ताः सर्वाः प्रकृतेः कलाः । लोभादयो ह्यवर्षाशान्तयाऽहंकारपञ्चयः
 ते ब्रह्मविष्णुब्रह्माशा गुणाः सत्त्वादयश्च यः । ज्ञानात्मकः शिवो ज्योतिरहमात्मा च निर्गुणः
 यदा विशामि प्रकृतौ तदाऽहं सगुणः स्मृतः । सगुणा विषया विष्णुनक्षरद्रादयस्तथा ॥
 चर्मो मदंशो विषयी शेषः सूर्यः कलानिविः । एवं सर्वे सत्कलाशा मुनिमन्त्रादयः सुराः ॥
 सर्वदेहे प्रविष्टोऽहं न लिप्तः सर्वकर्मसु । जीवन्मुक्तश्च मद्भक्तो जन्ममृत्युनराहरः ॥३०॥
 सर्वसिद्धेश्वरः श्रीमान्कीर्तिमान्पण्डित कविः । चतुर्विंशद्विधः सिद्धः सर्वकर्मोपहारकः ॥
 तमुपैमि स्वयं पिद्वं मत्तन्मन्त्रं वाञ्छति । द्वाविंशतिविधं पिद्वं मिद्विमात्रनकारणम् ॥
 मन्मुखाच्छ्रूयतां नन्दः सिद्धमन्त्रं गृहाण च । अणिमालघिमा प्राप्तिः प्राकाश्यं महिमा तथा
 ईशित्वं च वशित्वं च तथा कामावभाषिता । दूरश्रवणमेवेति परकायप्रवेशनम् ॥३१॥
 मनोदायित्वमेवेति सर्वज्ञत्वमभीप्सितम् । बह्निस्तम्भं जलमम्भं चिरंजीवित्वमेव च ॥
 वायुस्तम्भं क्षुत्पिपासानिद्रास्नम्भनमेव च । कायव्यूहं च वाक्सिद्धिं नृत्तानयनभीप्सितम्
 सुष्टीनां करणं चैव प्राणाकर्षणमेव च । ॐ सर्वेश्वरेश्वराय सर्वविन्नविनाशिने मधुमुदनाय
 ॥वाहेति ॥ ३६ ॥

अयं मन्त्रो महागूढः सर्वेषां कल्पपादपः । सामवेदे च वयितः सिद्धानां सर्वसिद्धिदः
 अनेन योगिनः सिद्धा मुनीन्द्राश्च सुगन्तया । शतलक्षणपेनैव मन्त्रासिद्धिर्भवेत्तत्ताम् ॥
 यदि नारायणसेत्रे हविष्यान्नरतो जपेत् । गत्वा कुरु नपं तानकाशिका मणिकर्मिकम्
 शृणु नारायणसेत्रे जलवस्त्रचतुष्टयम् । अत्र नारायणः स्वामी नान्यः स्वामी कदाचन ॥
 ज्ञानं चात्र मृते लोके मूर्तिर्भवति तस्य वै । ज्ञेयं विनाऽपि मन्त्रेण जीवन्मुक्तो न संशयः
 व्रतं कुरु पवित्रं च जननाय व्रतं व्रत । पापं ददर्शने तान वधयामि निशामय ॥
 दुस्वप्नं पापक्षीं च केवलं विघ्नहारणम् । गोघ्नं च ब्राह्मणघ्नं वा वृत्रघ्नं कुट्टिष्ठं तथा ॥
 देवघ्नं पितृमानृते पावं विश्वामरातिनम् । मिथ्यामांसिपदानारं यं चाऽऽनिध्यतिवञ्चनम् ॥
 ग्रामयाजिनमेवेति देवविदस्वहारणम् । अश्वत्थपानिर्न दुष्टं शिवविष्णुगनिन्दम् ॥

अदीक्षितमनाचारं संध्याहीनं द्विजं तथा । देवलं वृषवाहं च शूद्राणां सूपकारकम् ॥ ४१ ॥
 शवदाहं च शूद्राणां शूद्रश्राद्धाज्जपोजिनम् । अवीरां छिन्ननासां च देवब्राह्मणानिन्द्राम् ॥
 पतिमाक्तिविहीनां च विष्णुभक्तिविहीनराम् । शूद्राणां विषवां चैव चाण्डालीं व्यभिचारिणीम्
 शङ्खोपयुतं दुष्टगुणप्रस्तं च जारजम् । चौरं मिथ्यावादिनं च शरणागतं वायिनम् ॥
 मासापहारिणं चैव ब्राह्मणं वृषलीपतिम् । ब्राह्मणीगामिनं शूद्रं द्विजं वायुर्षिकं तथा ॥
 अगम्यागामिनं दुष्टं चतुर्वर्णी नराधमम् । माता सपरनीमाता च श्वश्रूश्च भगिनी सुता ॥
 गुरुपत्नी पुत्रपत्नी सोदरस्य मित्रा सती । मातृप्वसा पितृप्वसा भगिनेयमित्रा तथा ॥
 मातुल्यानी नवोदा च पितृव्यस्त्री रजस्वला । पितृमातृपसूत्रैश्च चागम्याष्टादश स्मृताः ॥
 कीर्तिताः सामवेदे च परिपालयाः सतां व्रज । एता दृष्ट्वा च स्पृष्ट्वा च ब्रह्महत्यां लभेन्नरः ॥
 तस्माद्दिवेन ता दृष्ट्वा सूर्यं दृष्ट्वा हरिं स्मरेत् । कामतो यदि पश्यन्ति विनिन्द्यास्ते भवन्ति यै
 तस्मात्सन्तो न पश्यन्ति शापभीना व्रजेधर । राहुप्रस्तं रविं सोमं न पश्यन्ति विपश्चितः
 जन्माष्टसप्तः ऋक्छादशमस्थे दिवाकरे । जन्मर्से निघने चापि चतुर्थेऽपि कलानिघौ ॥
 सवैरशैर्न पश्यन्ति कम्पितं चन्द्रभास्करम् । नष्टचन्द्रो न दृश्यश्च भाद्रे मासि सितासिते ॥
 चतुर्थ्यामुदितश्चन्द्रः परित्यक्तो मनीषिभिः । चन्द्रस्ताराग्रहरणं कलङ्कमतिदुष्करम् ॥
 तस्मै ददाति हे नन्द कामतो यदि पश्यति । अकामतो नरो दृष्ट्वा मन्त्रपूतं जलं पिबेत् ॥
 तदा शुद्धो भवेत्सद्यो निष्कलङ्की महीतले । सिंहः प्रसेनमवधीर्गिहो जाम्बवता हतः ॥
 सुकुमारक मा रोदीस्तव ह्येष स्यमन्तकः । इति मन्त्रेण पूतं च जलं साधुः पिबेद्भुक्त्वम् ॥
 इति ते कथितं सर्वमपरं कथयामि ते ॥ १२ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मखण्ड० उत्त० नारदना० भगव-

नन्दसं० अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

अथैकोनाशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

राहुप्रस्तः कर्म सूर्यश्चन्द्रो वाऽपि जगत्प्रभो । नेष्टश्चन्द्रः कर्म भाद्रे चतुर्थ्यां चासिते सिते

* रि.फ इति द्वादशस्थानधृता ।

वेदानां जनकस्त्वं च कं पृच्छामि त्वया विना । वेदे पुराणे गोप्यं यत् न जानन्ति विषाक्षिनः
इति तद्वचनं श्रुत्वा चेदं वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥

श्रीभगवानुवाच—

अनर्थं वचनं चेदं निषिद्धं वैदिकैरपि । क्षमस्व नन्द मद्रं ते प्रश्नमन्यं कुरुष्व माम् ॥
विश्वस्तं वचनं तात न प्रकाश्यं मनीषिभिः । विघ्नः प्रकाशे भवति सातां छिद्रं च दैवतः ॥

नन्द उवाच—

कथयस्व जगन्नाथ न भक्ते वञ्चनं कुरु । अदृश्यौ चापि देवेशौ राहुग्रस्नौ च पुण्यदौ ॥

श्रीभगवानुवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि कथामेतां पुरातनीम् । यां श्रुत्वा निष्कलङ्कश्च तीर्थस्नाथी भवेन्नरः
सर्वपातकिनं दृष्ट्वा यत्पापं लभते नरः । आख्यानश्रवणेनैव मस्मीभूतं भाषिष्यति ॥७॥
एकदा जमदग्निश्च महाकौतूहलान्वितः । रेणुकासहितस्तुष्टो जगाम नर्मदातटम् ॥ ८ ॥
निर्जने नर्मदातीरे विनहार तया सह । नवोदया च सुन्दर्या नवयौवनयुक्तया । ९ ॥
सुवेषया सुस्मितया रत्नभूषणयुक्तया । ननया स्तनमारेण शोणीमारेण मन्दया ॥ १० ॥
सुन्दरीणामतुलया श्वेतचम्पकवर्णया । सुपूर्णचन्द्राननया कटाक्षयुनया तथा ॥ ११ ॥
अतीथ सूक्ष्मावरया कामबाणार्तया अज । पुलकाञ्चितसर्वाङ्गसंभोगेनापि मूर्च्छया ॥ १२ ॥
पुंस्कोकिलयुते रम्ये शान्दिने सुमधुवने । सुगन्धियायुसंयुक्ते पुष्पतल्लान्विते शुभे ॥ १३ ॥
चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं वस्त्रगाल्यधरं मुनिम् । महागणरसादयं तमुवाच मांकरः स्वयम् ॥
वेदकर्तुं प्रपौत्रस्त्वं ब्रह्मणश्च जगत्पतेः । चतुर्वेदविषयेषु मुनिष्णातः सदा शुचिः ॥
वेदाङ्गकर्ता धर्मज्ञः श्रेष्ठो वेदविदां वरः । महातपस्वी तेमन्त्री ब्रह्मचारी च सुवनी ॥
युष्मद्विधोक्तं शास्त्रं च पठित्वाऽन्यश्च पण्डितः । वेदप्राणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥
धर्मं त्यजति धर्मज्ञो ह्यधर्मेण रतः कथम् । दिवामेधुनदोषं च वक्ति वेदो विशेषतः ॥
अहं च धर्मिणां साक्षी तेन त्वां कथयामि ते । सूर्यस्य वचनं श्रुत्वा तत्प्राज्ञ मैथुनं द्विजः
दृष्ट्वा पुगे विप्ररूपं सूर्यं तेजस्विनं सुरम् । उवाच सूर्य रक्षास्यः कोपलज्जाममन्त्रिनः ॥
रेणुका लज्जिता तत्र विचार्य वाससी सती ॥ २० ॥

जमदग्निरुवाच—

को भवान्पण्डितं मन्यो न त्वद्वन्द्वोऽस्मि पण्डितः । अहं मूर्खोर्मगवनः शिष्यस्त्वं कश्यपस्य च
चतुर्वेदाश्च जानामि धर्माधर्मनिरूपणे । वेदप्राणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥ २२ ॥
अज्ञानी पुरयः शब्दज्जडितश्च स्वरूपिणा । तेनीयतां न दोषाय बहूनेः सर्वभुजो यथा

अन्ये भवांश्च धर्मश्च साक्षी सर्वे च कर्मणाम् । कलदाता च शास्त्रज्ञो यतस्त्वत्तनयः सदा
 न वैष्णवानां शास्तारो यूयमस्माकमेव च । न वासुदेवमक्तानामशुभं विद्यते कश्चित् ॥
 हरेः सुदर्शनं चक्रं शश्वद्रसति वैष्णवान् । नारायणश्च भगवान्स्वयं ब्रह्मा च शंकरः ॥
 शास्ता यमश्च नास्माकं त्वं वै नापि दिवाकर । राजपुत्रो यथा स्थाने वयं स्वच्छन्दगामिनः
 शक्तोऽहं भस्मसारकर्तुं यमं सर्वसुरास्तथा । महेन्द्रप्रभृतीन्सूर्य क्षणेनैवावलीलया ॥
 कस्त्वं धर्मप्रवक्ता मे याहि स्वस्थानमेव च । मम शास्ता तु भगवाञ्छ्रीकृष्णः प्रकृतेः परः
 अद्य मे निर्जने स्थाने रसमङ्गस्त्वया कृतः । मम शापात्पापदृश्यो राहुग्रस्तो भविष्यसि ॥
 द्रष्टुं त्वां ये घनाः सर्वे दूरीभूता भवन्ति ते । त्वामाच्छन्नं करिष्यन्ति वायुना प्रेरितास्तथा
 स्वतेजसा भवान्वाद्भ्यस्ततेजा भविष्यसि । मेघाच्छन्नः स्वल्पतेजा राहुग्रस्तो भवान्भव ॥
 ब्राह्मणस्य वचः श्रुत्वा भगवान्मास्करः स्वयम् । ततः पुटाञ्जलिभूत्वा तुष्टाव मुनिपुंगवम्

भास्कर उवाच—

अवध्याः सर्वे धर्मज्ञ धन्या मान्याः पुरस्कृताः । नारायणश्च भगवाञ्छुभ्रब्रह्मा स्वयं प्रभुः
 गणेशश्चापि शेषश्च धर्मश्चापि सनातनः । स्तुवन्ति ब्राह्मणं सर्वे विप्ररूपी जनार्दनः ॥
 विप्रदत्तश्च यो ब्रह्मन्वयमस्मन्मुखो द्विजः । हुताशनश्च द्विमुखाः सुराः सर्वे द्विजो वरः
 सप्तस्व वैष्णवः शुद्धः स्वधर्मं च समाचर । वैष्णवानां कुतः कोपो हृदि येषां जनार्दनः
 अस्माभिः पूजिता विषा युष्माभिः पूजिताः सुराः । परस्परं स्नेहपात्रं चेदमाचरणं द्विज
 अहमेव त्वया शसो मया शसो भवान्भव । अन्यथा मा वदन्त्येवं सूर्यं निस्तेजसं जना ॥
 पराभूतः क्षत्रियेण भविष्यसि द्विजेश्वर । मरणं क्षत्रियास्त्रेण भवतश्च भविष्यति ॥४०॥
 सूर्यस्य वचनं श्रुत्वा चुकोप ब्राह्मणः पुनः । तं शशापातिरक्तास्यः शंभुना निर्जिनो भवान्
 उभयोः कलहं ज्ञात्वा कश्यपेन सह व्रज । आजगाम स्वयं ब्रह्मा विद्याया जगतामपि
 आगत्य ब्रह्मा संतस्तं बोधयामास भास्करम् । मुनिश्रेष्ठं च धर्मज्ञं धर्मज्ञानां गुरोर्गुरुः ॥

ब्रह्मोवाच—

सप्तस्व भास्कर त्वं च साक्षान्नारायणो भवान् । युष्माकं परिपालयश्चाप्यवश्यो ब्राह्मणः सदा
 अहं करोमि भवतो विप्रशापान्तमुख्यणम् । अत्राहमागतस्त्रस्तो भृगुणा प्रेरितैस्ततः ॥
 शुकटोऽहं प्रेरितश्चापि कश्यपेन मरीचिना । शान्तो भव सुरश्रेष्ठ साक्षी त्वं सर्वकर्मणाम्
 मुनिप्रदिष्टसे ब्रह्मस्त्वं तत्र कुत्रचिरक्षणम् । भविष्यसि घनाच्छन्नः सद्यो मुक्तो भविष्यसि
 न्यूनातिरक्ते वर्षे च राहुग्रस्तो भविष्यसि । तत्रादृश्यश्च केषांचिरपुण्यदृश्यो हि कश्यपित्

अन्यथा सर्वकालेन पुण्यदृश्यो भवान्मुवि । त्वां दृष्ट्वा च नमस्कृत्य सर्वे निष्पापिनो जनाः
जन्मसप्ताष्टरिंकाङ्कचतुर्थे दशमे तथा । जन्मसं निघने नृणामदृश्यस्त्वं मविष्यसि ॥
अस्तकाले घनाच्छले मध्याह्नस्ये जलेऽपि वा । अर्घोदिते च काले च पापदृश्यो मविष्यसि
भार्गदुःखनिमित्तेन भार्यया हेतुमूतया । श्वशुरेण शालकेन हततेजा मविष्यसि ॥
अन्यथा तव तेजश्च संज्ञा सहितुमक्षमा । मालीमुमाहियुद्धे च शंभुना त्वं पराजितः ॥
इत्येवमुक्त्वा सूर्यं च बोधयामास ब्राह्मणम् । नम्रं शापपरामृतं लज्जितं कोपितं व्रज ॥
हे विप्र स्वगृहं गच्छ गच्छ वत्स यथासुखम् । त्वत्तेजसा क्षणेनैव मरामीमृतं भवेज्जगत्
सूर्यस्त्वत्परिपालयश्च मवान्सूर्यस्य नित्यशः । परस्परं च पूज्यश्च संबन्धः पोष्यपोषकः
हर्षशेन क्षत्रियेण कर्तव्यीर्जुनेन च । मविष्यसि न संदेहः परामृतो द्विगो मृतः ॥
पुरा ते प्राक्तनं सर्वं कदाचिन्न हि खण्डितम् । नारायणश्च स्वांशेन तव पुत्रो मविष्यति
त्रिःसप्तकृत्वो जगतीं निःक्षत्रां च करिष्यति । मृत्युस्ते यशसो नीजं मविष्यति महीतले
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्मा च ययौ गेहं व्रजेश्वर । प्रययौ जमदग्निश्च मास्करश्च स्वमन्दिरम् ॥
इत्येवं कथिनं तात आरुगानं पुण्यकारकम् । राहुग्रस्तो मास्करश्चाप्यदृश्यो येन हेतुना
चतुर्ध्यामुदितश्चन्द्रो माद्रे मासि सितासिते । अदृश्यो नष्टरूपश्च श्रूयतां येन हेतुना ॥
राहुग्रस्तः कलङ्की वा पुग शसो मया पितः । सर्वं त्वां कथयिष्यामि कथामेतां पुरातनीम्
इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्र० उत्त० नारदना० भगवत्सं०

एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥

अथार्शीतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

पुरा तारा गुरोः पत्नी नवयौवनसंयुता । रत्नमूषणमूषादद्या वरसूक्ष्माश्वरा सती ॥१॥
सुश्रोणी सस्मिता रम्या मुन्दरी सुमनोहरा । अतीव कवरीरम्या माळतीमाल्यभूषिता ॥
सिन्दूरविन्दुना साकं चारुचन्दनविन्दुभिः । कातूरीविन्दुनाऽवश्च मालमद्वयस्थलोज्ज्वला ॥
रत्नेन्द्रमारीनिर्माणकणान्मञ्जरिराङ्गिता । सुवक्त्रलोचना इयामा सुचारुक्रुञ्जलोज्ज्वला ॥२॥
सुधारसारमुत्तमदन्तपद्मकिमनोहरा । रत्नकुण्डलयुग्मेन चारुगण्डस्थलोज्ज्वला ॥ ३ ॥
कामिनीपद्मला बाला गजेन्द्रमन्दगामिनी । सुवोमला चन्द्रमुखी कामाधारा च कामुवी
स्वर्गमन्दाकिनीतीरे स्नाता रित्याश्वरा वरा । ध्यायन्ती गुरुरादं सा स्वगृहं गमनोन्मुखी
दृष्ट्वा तस्याश्च सर्वादमनह्वानपीडितः । माद्रे चतुर्थ्या चन्द्रश्च महार नेननां व्रज ॥

ज्ञानं क्षणेन संप्राप्य रथस्थो रसिको बन्धी । रथमारोहयामास करे धृत्वा च तारकाम्
वामोन्मत्तं वामिनीं तां समाश्लिष्य जुचुम्ब च । शृङ्गारं कर्तुमुद्युक्तं तमुवाच गुरुपिया ॥

तारकोवाच—

त्यज मा त्यज मा चन्द्र सुरेषु कुलपासन । गुरुपत्नीं ब्राह्मणीं च पातिव्रत्यपरायणाम् ॥
गुरुपत्नीसंगमने ब्रह्महत्याशतं भवेत् । गुरुपत्नीं विप्रपत्नीं यदि सा च पतिव्रता ॥
ब्रह्महत्यासहस्रं च तस्याः संगमने लभेत् । पुत्रस्त्वं तव माताऽहं धैर्यं कुरु सुरेश्वर ॥
धिवत्वा श्रुत्वा सुरगुरुर्भस्मीभूतं कारिष्यति । पुत्राधिकश्च शिष्यश्च मिथो गत्स्वामिनो भवान्
स्वधर्मं रक्ष पापिष्ठ मामेव मातरं त्यज । दास्यामि स्त्रीवधं तुभ्य यदि मा संग्रहीष्यसि ॥
षिष्ठं त्वं तारावचनं तां च संभोक्तुमुद्यतम् । शशाप तारां कोपेन निष्कामा सा पतिव्रता
राहुग्रस्तो घनमस्तः पापदृश्यो भवान्मव । कलङ्की यक्ष्मणा ग्रस्तो भविष्यसि न सशय
चन्द्रं शपन्वा तदा तूर्णं कामदेवं शशाप सा । तेजस्विना केनचित्त्वं भस्मीभूतो भविष्यसि
चन्द्रस्तारा गृहीत्वा च कृत्वाऽपि रमणं व्रज । क्रोडे निधाय प्रयथौ रुदतीं तां शुचाऽन्विताम्
निर्जने निर्जने रम्ये शैले शैले मनोहरे । सरोनदनदीनां च तीरे तीरे मनोहरे ॥१९॥
मधुमत्तपित्रीं च पुष्पोद्याने सुषुप्तिं । रम्यायां पुष्पशय्यायां स रेमे रामया सह ॥
चन्द्रनोऽसितसर्वाङ्गो मधुपानरतः सुरः । सुखसंभोगसंसक्तो बुबुधे न दिवानिशम् ॥
मन्ये मलयारण्ये मलयानिलसंयुते । स्यन्दने चन्दनवने पश्चिमोदधिसंनिधौ ॥२०॥
त्रिकूटे वटभूले च तत्र चन्द्रसरोवरे । सुचारुशतपत्राणां पत्रे चन्दनचर्चिते ॥ २४ ॥
सुधारचम्पनोद्याने चम्पकानिलपूजिते । क्षीरोदकाद्यनीभूषौ नीलकाञ्चनपर्वते ॥२५॥
रत्नशैले मणिमये मणिमन्दिरमुन्दरे । माणिक्यमुक्तासारणे हारहारेण शोभिते ॥२६॥
सुषारम्भविषाल्यं धृतचामरदर्पणैः । भूषिते रत्नदीपैश्च देवप्रोदेषे प्रियस्थले ॥२७॥
व रत्नो मदिरा पीत्वा वरणान्तमभ्यसितः । वरणो रमते यत्र तत्र रेमे तया सह ॥
पावने पवनोद्याने पारिजाताग्निनेन च । सुगन्धिमोहिते रत्नमालातीरे च निर्मले ॥
असौ शैले वरुणपृष्ठो वह्निप्रियाश्रमे । पौ च कामधेनूनां क्षीरं क्षीरोदधेस्तटे ॥२८॥
यद्विशुद्धाशुक्लदुग्धं वह्निस्तमे ददां मुदा । वरणो रत्नमाला च रत्नच्छत्रं सधीरणः ॥
यत्र दृष्ट्वाऽसुरगुरं बलियोऽहं तस्यामतम् । प्रणम्य सर्वमुक्त्वा च चन्द्रस्तं शरणं गमौ ॥
शुभ्रं तं सोऽयं माम् वपां नीतिशुचिनः । निरपेक्षो मुनिप्रेष्ठो वेदवेदाङ्गपारगः ॥

शुभ्र उवाच—

दृष्ट्वा त्वं प्रवक्ष्यामि मुने देहि तारकाम् । संभोधा गुरुपुत्राय पौत्राय मदनकाये ॥

पूजिताय सुराणां च देया तस्मै निशापते । प्रियाय तपियां दत्त्वा शीघ्रं त्वं शरणं व्रज
गुरुपत्नी मातृसुह्यां त्यज मद्वचनादिषो । कुरु पापक्षयं पापनिवृत्तिस्तु महाफला ॥
सतीनां गुरुपत्नीनां ग्रहणे च बलेन च । ब्रह्महत्यासहस्राणां पातकं लभते जनः ॥
कुम्भीपाके च पच्यन्ते यावद्वै ब्रह्मणः शतम् । साम्यं नारायणस्थाने तृणपर्वतयोः सुर ॥
कस्त्वं वत्स हरेः स्थाने कर्मभोगोऽस्ति ब्रह्मणः । नारायणाश्रिताः सर्वे जीविनस्त्रिविधा भवे
इति श्रीह्रद्व० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० भगवत्त-

न्दसं० ताराहरणेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

अथैकाशीतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच —

एतस्मिन्नन्तरे शुक्रः सुरश्रेणीं ददर्श सः । आकाशमार्गादायान्तीं रणशस्त्रास्त्रधारिणीम्
पताकानां त्रिकोटिश्च शतकोटिर्महारथाः । शतकोटिर्गजेन्द्राणां रथानां तच्चतुर्गुणम् ॥
अश्वानां तच्छतगुणं समूहं च सुदारणम् । पदातीनां समूहं च तुरङ्गेभ्यश्च पङ्क्तिगुणम् ॥
दुन्दुभीवाद्यमाण्डानां पञ्चलक्षं तथैव च । पटहानां त्रिलक्षं च टिण्डिमानां द्विलक्षकम् ॥
ऐरावते महेन्द्रं च श्वेताश्वे घर्भमेव च । कुबेरं वरुणं वह्निं रथस्थं पवनं तथा ॥ ९ ॥
महिषस्थं यमं चैव स्यन्दनस्थं दिवाकरम् । ईशानं च वृषेन्द्रम्यमनन्तं नागवाहनम् ॥ १० ॥
आदित्यांश्च वसून्द्वास्त्रिद्व्यगन्धर्वाकिन्नरान् । जीवन्मुक्तमुनीनां च समूहं सूर्यवर्चसम् ॥
तान्दृष्ट्वा निर्मयः शुक्रः समाश्रास्य निशाकरम् । सुराणां द्विगुणं सैन्यमाजुहाव वनेधर ॥
रत्नमालानदीतीरे हुनाशनपियाश्रमे । तत्र तस्थौ दैत्यसैन्यं पुण्याक्षीरोदधेस्तटे ॥ ९ ॥
एतस्मिन्नन्तरे शुक्रः समीपे सरसस्तटे । पुण्याश्रमेऽक्षयवटे सुरसैन्यात्समागतम् ॥ १० ॥
ददर्श वृषमस्थं च शंकरं सर्वशंकरम् । त्रिशूलपट्टिशधरं व्याघ्रचर्माम्बरं वरम् ॥ ११ ॥
तेजःस्वरूपं परमं भक्तानुग्रहविप्रहम् । सर्वसंपत्तदातारं सर्वज्ञं सर्वकारणम् ॥ १२ ॥
सर्वेश्वरं सर्वपूज्यं सर्वरूपं सनातनम् । शरणागतदीनार्णपरित्राणपरायणम् ॥ १३ ॥
संरिमतं परमात्मानं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । संव्रतः सहस्रोत्थाय प्रणनाम पद्मान्बुजे ॥
ददौ शुभाक्षिपं तस्मै सुपसन्नः परात्परः । रत्नसिंहासने तं च वासयामास सादरम् ॥
अथ तत्रान्तरे विषं पुरस्ततः ददर्श सः । शान्तं स्वयं विवातारं रत्नम्यन्दनमुन्दरम् ॥
वह्निशुद्धाशुकाशानं रत्नमालाविभूषितम् । प्रसन्नं सुम्भिनं शुद्धं जगन्नामीश्वरं परम् ॥

कर्मणां फलदातारं तपोरूपं तपस्विनाम् । वेदानां जनकं वेदप्रसू कान्तं मनोहरम् ॥
 पुष्टाञ्जलिस्तदा श्रुतः प्रणनाम सुरेश्वरम् । रत्नसिंहासने रम्ये वासयमास भक्तितः ॥
 पूजां चकार भक्त्या च तयोश्चरणपङ्कजे । नोचितं कुशलप्रश्नं तयोः कल्याणमेव च ॥
 विधाता जगता नेन्द शुकाचार्यं पुरस्थितम् । सुनीतिं कथयामास यत्नतः शंभुसंमतः ॥

ब्रह्मोवाच—

शृणु शुक्र भवक्ष्यामि दुर्नीतिं शशिनः सुत । लज्जाकरं त्रिजगतां कर्म वेदबहिष्कृतम् ॥
 स्नात्वा गृहोन्मुखीं तारां गुरुपत्नीं पतिव्रताम् । गृहीत्वा शरणापन्नस्त्वयि पापश्च सांप्रतम् ॥
 प्रभ्रुतं देवसैन्यं च पश्य वत्स रणोद्यतम् । अहं शंभुस्त्वत्समीपं तदर्थं च समागतौ ॥

शंभुरुवाच—

चन्द्रमानय हे विप्र यद्यारमाशिवमिच्छसि । संहतिष्ये शिरस्तस्य त्रिशूलेन च पापिनः ॥
 अन्यथा संहरिष्यामि सर्वदैत्यान्सणेन च । मयि रुष्टे रक्षिता को दैत्यानां च भवेद्भवेज्ज ॥
 सद्यः पाशुपतेनैव वाय्वस्त्रेण च सांप्रतम् । मुराणां रिपुवर्गं च हरिष्यामि च लीलया ॥
 दुर्वाससो मदंशस्य गुरुस्तस्याङ्गिरा मुनिः । परस्पराच्च संचन्वाद्गुरुपुत्रो गुरुर्मम ॥२८॥
 बृहस्पतिश्च तेजस्वी तं भस्मीकर्तुमीश्वरः । न चकार कृपालुश्चेत्पियशिश्येण हेतुना ॥
 उत्थयपत्नीं दृष्ट्वा स पुरा रेमे स्वकामतः । तत्पतेः शापतोऽस्यैव परमस्ता प्रिया सती ॥
 पत्नीं मदगुरुपुत्रस्य देहि तारां मनोहराम् । मद्द्वैरिणं च चन्द्रं च भ्रातृभार्यापहारिणम् ॥
 शरणागतदीनार्तं न हि रक्षेद्यदीश्वरः । पच्यते निरये तावद्यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥२९॥
 अत्र नास्ति विचारो मे पापिष्ठे शरणागने । पापी यं शरणं याति स पापी च न संशयः ॥
 देहि तं विप्रशार्दूल पापिनं मातृगामिनम् । बहिष्कृत्य स्वाश्रमाच्च तारासाध्वीसमन्वितम् ॥

शुक्र उवाच—

मुराणाममुराणा च सर्वेषां जगतामपि । स्वमेव शास्ता भगवान्को वा शास्ति सुरेऽसुरे ॥
 कृत्वा मुराणा साहाय्यं कथं दैत्यान्टिप्यासि । संहर्तुः सर्वजगतां दैत्योचे किं न पौरपम् ॥
 त्वं ज्योतिः परमं ब्रह्म सगुणो निर्गुणः स्वयम् । गुणभेदान्मूर्तिभेदो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥
 भट्टिद्वारे गदापाणिः स्वयमेव भवान्प्रभो । स्वयं प्रदत्ता शक्राय तस्मै शीरपि लीलया ॥
 शम्भु भगवच्छोभो हर शोभे न संहर । किं पौरपं न भवतो ब्राह्मणस्यापि हिसया ॥
 अहं श्रीपञ्चरीरेण न दारुयामि निशाचरम् । शरणागतदीनार्तं छद्मिन् पापमंशुम् ॥
 अहं च । परादाश्रमो मे शरणं यमि शंकर । यथोचिनं कुरु विभो जगत्सर्व तथैव च ॥
 शुक्राय वचनं श्रुत्वा ऽ मतो भगवाट्टिषः । इत्युवाच निशानाथं सत्पानय शुभं भवेत् ॥

एतास्मिन्नन्तरे ब्रह्मा बोधयित्वा कवि विभुः । समानीय निशानायं तारकासाहितं व्रज ॥
 शंभोश्च चरणाम्भोजे चकार च समर्पणम् । शंभुस्तं प्रीतियुक्तश्च वासयामास वससि ॥
 दत्त्वा तस्मै पादरेणुं निष्पापं च चकार सः । दत्त्वा तन्मस्तके हस्तं कृपालुरमयं ददौ ॥
 क्षीरोदे स्नापयित्वा च प्रायश्चित्तेन शंकरः । चकार चन्द्रं निष्पापं ब्रह्मणा सहितं शुचिम्
 योगेन चन्द्रं योगीन्द्रो द्विखण्ड तं चकार स । ररक्षार्थं ललाटे च सोऽप्यर्थं ब्रह्मणः पुरः
 अत एव महादेवो बभूव चन्द्रशेखरः । मृगाङ्को लज्जितस्तत्र कलङ्की देवसंसदि ॥ ४८ ॥
 लज्जया च स्वयोगेन देहत्यागं चकार सः । तच्छरीरं च क्षीरोदे ब्रह्मणा च समर्पितम् ॥
 रुरोदात्रिश्च कृपया शुचा क्षीरोदधेस्तटे । अत्रैश्चसुर्जलं तस्य पपात च जले व्रज ॥
 तस्माद्बभूव चन्द्रश्च निष्पापो देवसंसदि । ब्रह्मा च भगवाञ्छुभुग्भिषेकं चकार तम् ॥
 उवाच तं महादेवो निर्भयं देवसंसदि ॥ ५१ ॥

महादेव उवाच—

स्वस्यानं गच्छ पुत्र त्वं कुम्प्य विषयं मुदा । पश्चात्तस्याश्च शापेन यक्षमग्रतो भविष्यसि
 व्यर्थं पतिव्रताशपं कर्तुमीशश्च को भुवि । मदाशिषा यक्षमणश्च प्रतीकारो भविष्यति ॥
 यस्माद्भ्राद्रचतुर्थी तु गुरुपत्नीर्त्तति कृता । तस्मात्तस्मिन्दिने यत्स पापदृश्यो युगे युगे
 नामुक्तं क्षीयते कर्म कष्टकोटिशैरपि । अवश्यमेव भोक्तुं यं कृतं वर्म शुभाशुभम् ॥
 देहत्यागेन हे वत्स कर्मभोगो न नश्यति । प्रायश्चित्ताच्च संवेहो ह्यन्तमेव भविष्यति ॥
 तारापहरणावत्स कलङ्कश्चन्द्रमण्डले । मृगाकृतिर्विलग्नश्च भविष्यति युगे युगे ॥ ५७ ॥
 शृणु वाक्यमिहाऽऽगच्छ तारके च पतिव्रते । सत्यं ब्रूहि कस्य गर्भे त्यक्त्वा शुद्धा मय प्रिये
 अकामतो बलात्साध्वी न स्त्री जारेण दृश्यति । कामतो नरकं याति यावच्चन्द्रादिशकरं ॥
 उवाच तारा ब्रह्माणं गर्भे चन्द्रमयं सस्मितम् । जहसुर्देवता सर्वा शंभुश्च मुनिसत्रकाः ॥
 ददौ तारा च गुरवे लज्जिताय व्रजेश्वर । बृहस्पतिर्यथा गेहं गृहीत्वा च पतिव्रताम् ॥ ६१ ॥
 तथा प्रसूतं पुत्रं च सुन्दरं वनकप्रभम् । ग्रहीत्वा मय्यथौ चन्द्रो नमस्कृत्य विधिं शिवम्
 ययुर्देवाश्च मुनयः शंभुश्च कमलोद्भव । मय्यथौ स्वगृहं शुको दत्तयुको मुदाऽन्वितः ॥
 एतत्ते काथितं नन्दं द्वाह्यानां पुण्यदंशुभम् । एतच्छ्रुत्वा तु निष्पापो निष्कलङ्की नरो भवेत्
 धन्यं यशस्यमायुष्यं सर्वसपत्करं परम् । शोकापनोदनं हर्षकरं सर्वत्र महत्तम् ॥ ६९ ॥
 त्यज शोकं सदा नन्दं गृहं व्रज व्रजेश्वर । ब्रूहि सर्वं यशोदा च मत्प्रसू गोपिकागणम् ॥

बोधयिष्यसि सर्वा तां स्त्रीजातिं शोकसंयुताम् । मदीयज्ञानदत्तेन हर्षयुक्तः सदा मम ॥

इति श्रीवृद्धः० महा० श्रीकृष्णजन्मसू० उत्त० नारदना० ताराहरणं

नामकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

=====

अथ द्व्यंशतितमोऽध्यायः ।

=====

नन्द उवाच—

श्रुतं सर्वं महाभाग दुःस्वप्ने कथं प्रभो । उवाच तं वै भगवाञ्छ्रूयतामिति तद्वचः ॥

श्रीभगवानुवाच—

स्वप्ने हसति यो हर्षाद्विवाहं यदि पश्यति । नर्तनं गीतमिष्टं च विपत्तिस्तस्य निश्चितम्
दन्ता यस्य विपीडयन्ते विचरन्तं च पश्यति । घनहानिर्भवेत्तस्य पीडा चापि शरीरजा
अभ्यक्षितस्तु तैलेन यो गच्छेद्दक्षिणा दिशम् । खरोष्ट्रमहिषारूढो मृत्युस्तस्य न संशयः
स्वप्ने कैर्णे नपापुष्पमशोकं करवीरकम् । विपत्तिस्तस्य तैलं च लवणं यदि पश्यति ॥
नशा कृष्णा उज्ज्वलासा शूद्रस्य विववा तथा । कपर्दकं तालकलं दृष्ट्वा शोकमवाप्नुयात्
स्वप्ने रष्ट ब्राह्मणं च ब्राह्मणी वीरसंयुताम् । विपत्तिश्च भवेत्तस्य लक्ष्मीर्गानि गृहाद्भूवम्
वनपुष्पं रक्तपुष्पं पलाशं च सुपुष्पितम् । कर्पासं शुक्लवस्त्रं च दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
गायन्ती च हसन्ती च कृष्णाम्बरधरां स्त्रियम् । दृष्ट्वा कृष्णा च विधवां नरो मृत्युपवा
प्नुयात् ॥ ९ ॥

देवता यत्र नृत्यन्ति गायन्ति च हसन्ति च । आलोचयन्ति चावन्ति तस्य देहो मरिष्यति
वान्तं मूत्रं पुरीषं च वैद्यं रौप्यं सुवर्णकम् । प्रत्यक्षमयवा स्वप्ने जीवितं दशमावधि ॥ ११ ॥
कृष्णाम्बरधरां नारीं कृष्णमाल्यामुलेपनाम् । उपगृह्णति यः स्वप्ने तस्य मृत्युर्विनिश्चितम्
मृतवत्सं च मुण्डं च मृगस्य च नरस्य च । यः प्राप्नोत्यस्थिमालां च विपत्तिस्तस्य निश्चितम्
रथं खरोष्ट्रसंयुक्तमेकाकी योऽविरोदयेत् । तत्रभ्योऽपि च जागर्ति मृत्युरेव न संशयः ॥
अभ्यक्षितस्तु हविषा क्षीरेण मधुनाऽपि च । तत्रेणापि गुडेनैव पीडा तस्य विनिश्चितम्
रत्नाम्बरधरां नारीं रक्तमाल्यामुलेपनाम् । उपगृह्णति यः स्वप्ने तस्य व्याधिर्विनिश्चितम्
पतिनाशमेव देशाश्च निर्वाणाद्वारमेव च । भस्मपूर्णं चित्ता दृष्ट्वा लभते मृत्युमेव च ॥ १३ ॥
दमशानं शुष्कवायं च तृणानि लोहमेव चाशमीं च विनिर्दह्णानां दृष्ट्वा दुःखं लभेद्भूवम्

पादुकां फलकं रक्तं पुष्पमाल्यं मयानकम् । मायं मसूरं मुद्गं वा दृष्ट्वा सद्यो व्रगं लभेत् ॥
कटकं सरठं काकं भरुकं वानरं गवम् । पूयं गात्रमलं स्वप्ने केवलं व्याधिकारणम् ॥
मग्नभाण्डं सतं शूद्रं गलत्कुष्ठं च रोगिणम् । रक्ताम्बरं च जटिलं सूकरं महिषं खरम् ॥
अन्वकारं महाघोरं मृतजीवं मयंकरम् । दृष्ट्वा स्वप्ने योनिलिङ्गं विपत्तिं लभते ध्रुवम् ॥
कुम्भरूपं श्लेच्छं च यमदूतं मयंकरम् । पाण्डुहस्तं पाशशङ्खं दृष्ट्वा मृत्युं लभेन्नरः ॥
ब्राह्मणो ब्राह्मणी बाला बालकौ वा सुतः सुता । विलापं कुरुते कोपाद्दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
कृष्णं पुष्पं च तन्माह्वयं सस्यं शस्त्रास्त्रधारिणम् । श्लेच्छां च विकृताकारां दृष्ट्वा मृत्युं ल-
भेद्भुवम् ॥ २९ ॥

त्यक्तप्राणं मृतं दृष्ट्वा मृत्युं च लभते ध्रुवम् । मत्स्यादिवारयेद्यो हि तज्जातुर्मरणं ध्रुवम् ॥
वाद्यं च नर्तनं गीतं गायनं रक्तवाससम् । मृदङ्गं वाद्यमानं तं दृष्ट्वा दुःखं लभेद्भुवम् ॥
उन्नं वाऽपि कबन्वं वा विकृतं मुक्तकेशिनम् । क्षिप्तं नृत्यं च कुर्वन्तं दृष्ट्वा मृत्युं लभेन्नरः ॥
मृतो वाऽपि मृता वाऽपि कृष्णा श्लेच्छा मयानका । उपगृह्णति यं स्वप्ने तस्य मृत्युर्विनिश्चितम् ॥
येषा दन्ताश्च मग्नाश्च केशाश्चापि पतन्ति हि । घनहानिर्भवेत्तस्य पीडा वा तच्छरीरजा ॥
उपद्रवन्ति यं स्वप्ने शृङ्गिणो दंष्ट्रिगोऽपि वा । बालका मानवाश्चैव तस्य रानकुलाद्वयम् ॥
उन्नवृक्षं पतन्तं च शिलावृष्टिं तुषं क्षुरम् । रक्ताक्षरं मसमृष्टिं दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
गृहं पतन्तं शैलं वा घूमकेतुं मयानकम् । मग्नस्वन्वं तरोर्बाऽपि दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
रथगेहशैलवृक्षगोहरिततुरगाम्बरान् । भूमौ पतति यः स्वप्ने विपत्तिस्तस्य निश्चिनम् ॥
लघैः पतन्ति गर्तेषु मग्नाह्वारयेषु च । क्षारकुण्डेषु चूर्णेषु मृत्युर्भवेत्तान् संशयः ॥ ३० ॥
मग्नदृष्ट्वा हि दुष्टश्च च्छत्रं च यस्य मयानकम् । पितुर्नाशो भवेत्तस्य गुरोर्बाऽपि नृरस्य वा ॥
सुरभेर्भस्य गेहाच्च दाने शस्त्रा सज्जितस्य । मयानकं कापितस्तस्य लङ्कारसि जम्बूजस्य ॥
पाशेन वृत्वा बद्धं च यं गृहीत्वा प्रयान्ति च । यमदृष्ट्वा ये श्लेच्छास्तस्य मृत्युर्विनिश्चितम् ॥
गणको ब्राह्मणो वाऽपि ब्राह्मणी वा गुरुस्तथा । परिरुद्रः शपति यं विपत्तिस्तस्य निश्चिनम् ॥
विरोधिनश्च काकाश्च कुक्कुटा मल्लुकान्तथा । पतन्त्यागच यद्वात्रे तस्य मृत्युर्न संशयः ॥
महिषा भण्डुः । उष्ट्राः सूकरा गर्दभास्तथा । रष्ट्रा चावानि यं स्वप्ने स रोगी निश्चिनं भवेत् ॥
रक्तचन्दनकाष्ठानि घृताक्षानि जुहोति यः । गायत्र्याश्च सहस्रेण तेन शान्तिर्विधिष्यते ॥
सहस्रधा जपेद्यो हि भक्त्येनं पञ्चमूदनम् । निष्पापो हि भवेत्कोऽपि दुःखेनः सुखेनो भवेत् ॥
अच्युतं केशवं विष्णुं हरिं सत्यं नन्दनम् । हंसं नारायणं चैव देवतामाष्टकं शुभम् ॥

शुचिः पूर्वमुखः प्राज्ञो दशलक्षश्च यो जपेत् । निष्पापोऽपि भवेत्सोऽपि दुःस्वप्नः शुभ-
वान्भवेत् ॥ ४९ ॥

विष्णुं नारायणं कृष्णं माधवं मधुसूदनम् । हरिं नरहरिं रामं गोविन्दं दधिवामनम् ॥ ४९ ॥
भवत्या चेमानि नामानि दश भद्राणि यो जपेत् । शतकृत्वो भक्तियुक्तो जप्त्वा नीरोगतां व्रजेत्
लक्षधा हि जपेद्यो हि चन्धनामुच्यते ध्रुवम् । जप्त्वा च दशलक्षं च महाबन्धा प्रसूयते ॥
हविष्वाशी यतः शुद्धो दरिद्रो धनवान्भवेत् । शतलक्षं च जप्त्वा च जीवन्मुक्तो भवेन्नरः
ओं नमः शिवं दुर्गा गणपतिं कार्तिकेयं दिनेश्वरम् । धर्मं गङ्गां च तुलसीं राधां लक्ष्मीं सरस्वतीम्
नामान्येतानि भद्राणि जले स्नात्वा च यो जपेत् । वाञ्छितं च लभेत्सोऽपि दुःस्वप्नः शुभवा-
न्भवेत् ॥ ५१ ॥

ओं ह्रीं श्रीं वलीं पूर्वदूर्गतिनाशिन्यै महामाययै स्वाहा । वरपशुो हि लोकानां मन्त्रः सप्त-
दशाक्षरः ॥ ५२ ॥

शुचिश्च दशधा जप्त्वा दुःस्वप्नः सुखवान्भवेत् । शतलक्षजपेनैव मन्त्रसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥
सिद्धमन्त्रस्तु लभते सर्वसिद्धिं च वाञ्छिताम् । ओं नमो मृत्युञ्जयायेति स्वाहान्तं लक्षधा जपेत्
दृष्ट्वा च भरणं स्वप्ने शतायुश्च भवेन्नरः । पूर्वोत्तरमुखो भूत्वा स्वप्नं प्राप्ते प्रकाशयेत् ।
काश्यपे दुर्गते नीचे देवब्राह्मणानिन्दके । मूर्खे चैवानभिज्ञे च न च स्वप्नं प्रकाशयेत् ॥ ५६ ॥
अश्वत्थे गणके विभ्रे पितृदेवासनेषु च । आर्ये च वैष्णवे मित्रे दिवा स्वप्नं प्रकाशयेत् ॥
इति ते पुण्यमारुपांतं कथितं पापनाशनम् । धनं यशस्यमायुष्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवत्तन्त्रतं०

द्व्यशीतितमोऽध्यायः । ८२ ॥

अथ द्यशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

वेदानां कारणं त्वं च ब्रह्मादीनां च पुत्रक । सर्वं कथय भद्रं ते कं पृच्छामि त्वया विना ॥
विप्राणां यो हि धर्मश्च क्षत्रविट्शूद्रकर्मणाम् । संन्यासिना च यो धर्मो यतीनां ब्रह्मचारिणाम्
विप्राणां विधवास्त्रीणां वैष्णवानां सतामपि । पतिव्रतानां स्त्रीणां च तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ॥
गृहिणां गृहिणीनां च शिष्याणां च विशेषतः । पुत्राणां चापि कन्यानां पितरं मातरं प्रति
स्त्रीजातिश्च कतिविधा भक्तः कतिविधः प्रभो । ब्रह्माण्डं च कतिविधं वदमं च किमात्मकम् ॥
किं नित्यं कृत्रिमं किं च ब्रूहि सर्वं क्रमेण च ॥

श्रीभगवानुवाच—

संस्थापूतः सदा विप्रः कुरुते मम सेवनम् । नित्यं मुहूर्त्ते मत्प्रसादमनिवेद्यं कदा च न ॥
 अन्नं विष्टा नलं मूत्रं यद्विष्णोरनिवेदितम् । विष्णुप्रसादमोनी च जीवन्मुक्तश्च ब्राह्मणः
 नित्यं तपस्यानिरतः शुचिः शान्तश्च शास्त्रवित् । व्रततीर्थाश्रितो धर्मी नानाध्यापनसंयुतः
 विष्णुमन्त्रं गृहीत्वा च कृत्वा च गुरुसेवनम् । गृहीत्वा तदनुज्ञां च पश्चाद्भवति स गृही ॥
 दक्षिणां नित्यपूजानां गुरवे च निवेदयेत् । गुरुणां पोषणं नित्यं कर्तव्यं नात्र संशयः ॥
 सर्वेषामपि वन्द्यानां पिता चैव महान् गुरुः । पितुः शतगुणैर्माना मातुः शतगुणैः सुरः ॥
 मन्त्रदस्तन्त्रदक्षैव सुराणां च चतुर्गुणः । नारायणश्च भगवान्गुरुः प्रत्यक्ष ईश्वरः ॥ १३ ॥
 उद्देश्ये दीयते तस्मै सुरायेति श्रुतौ श्रुतम् । प्रत्यक्षमोक्षा स्वगुरुः स्वयं देही जनार्दनः ॥
 गुरुर्व्रक्षा गुरुर्विष्णुर्गुरुरेव स्वयं शिवः । गुरौ च सर्वदेवाश्च तिष्ठन्ति सततं मुदा ॥ १५ ॥
 गुरौ तुष्टे हरिस्तुष्टो यस्मिन्तुष्टे च देवताः । गुरुः पुत्रसमं स्नेहं शिष्येषु नै करिष्यति ॥
 लभते ब्रह्महत्यां च मुहूर्त्ते कृत्वा च नाऽऽशिषम् । स्वधर्मनिरतो विप्रो ब्राह्मणश्च सदा शुचिः
 विष्णुसेवी सदा विप्रस्तदन्योऽप्यशुचिः सदा । ब्राह्मणो वृषवाहश्च शूद्राणां सूपकारकः
 ब्राह्मणो देवलश्चैव संध्याहीनश्च दुर्बलः । ब्राह्मणश्च दिवाशायी शूद्रश्चाद्वान्नमोजनः ॥
 शूद्राणां शवदाही च ते च शूद्रसमा द्विजाः । शालग्राममहामन्त्रं कृत्वा पूजां विधानतः
 मुहूर्त्ते नैवेद्यशेषं च तत्पादोदकमेव च । हरेः पादोदकं पित्वा तीर्थस्नानी भवेन्नरः ॥
 मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति । स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः
 शालग्रामशिलातोयैर्योऽभिषेकं समाचरेत् । गङ्गानलाद्दशगुणं शाश्वतं मनलं व्रज ॥ २३ ॥
 नित्यं मुहूर्त्ते च यो विप्रो जीवन्मुक्तः सुरैः समः । विप्राणां नित्यकृत्यं च विष्णोर्नैवे-
 द्यभोजनम् ॥ २४ ॥
 यत्नेन पूजनं तस्य तत्पादोदकसेवनम् । नित्यं त्रिमंथं कुरुते मन्त्रया च मम पूजनम्
 एकादश्यां न मुहूर्त्ते च मम वै जन्मवामरे । शिवरात्री च हे तात श्रीरामनवमीदिने
 न च मुहूर्त्ते प्रती यो हि जीवन्मुक्तो हि स द्विजः । शिष्यां यानि तीर्थानि तस्य
 पादे च तानि च ॥ २७ ॥
 विप्रपादोदकं पित्वा तीर्थस्तानी भवेन्नरः । विप्रपादोदकहिता यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥
 तावत्पुष्करपात्रेषु पिबन्ति पितरो जलम् । विष्णुप्रसादमोजी च पवित्रां कुरुते महीम् ॥
 तीर्थानि च नराश्चैव जीवन्मुक्तो हि स द्विजः । सर्वतीर्थेषु स स्नानो व्रतानां च फलं लभेत्

नित्यं नूतनमाण्डेन कर्तव्यः पाक एव च । अथवा पक्षपर्यन्तं ततस्त्याज्यं मनोपिभिः
स्थानं सुसंस्कृतं कृत्वा पाकं निर्वृत्य पूजकः । स्थाने पारिष्कृते विप्रो दत्त्वा मद्यं च मक्तितः
तदा निवेद्य भुङ्क्ते च दत्त्वा विप्राय सादरम् । अनिवेद्य च भुक्त्वा च सुरापीतिर्मवेद्द्विजः
चन्द्रसूर्योपरागो वै चाऽऽशौचे मृतजातयोः । स्पृष्टेनाशुचिना सद्यः पाकमाण्डं पारित्यजेत्
भृष्टं द्रव्यं तथाऽन्नं च धृत्वा घौते च वाससी । पादप्रक्षालनं कृत्वा भुङ्क्ते स्थाने पारिष्कृते
द्विर्भोजनं न कर्तव्यं स्थिते सूर्ये द्विजातिभिः । निष्कलं तद्भवेत्कर्म भुक्त्वा च नरकं व्रजेत्
यात्रां युद्धं नदीतीरं पुनर्भोजनमेषुने । धर्मयेच्छास्त्रादेवसे हविष्पाशी च संयमी ॥
द्विजाय विष्णुमक्ताय पात्रं दद्यादनुधाय च । व्रपलीपतये चैव न दद्याच्छूद्रयाजने ॥
संघ्वाहीनाय दुष्टाय वृषवाहाय यत्नतः । भुङ्क्ते विक्रयिणे चैव देवलाय कदाचन ॥
प्रदत्तं पात्रमेतेभ्यो ब्राह्मणं नरकं नयेत् । पात्रं भुक्त्वा तद्विसे मैथुनान्नरकं व्रजेत् ॥
सर्वेभ्यः पातकी तात कन्याविक्रयकारकः । मूल्यं गृहीत्वा यो दद्यात्स महारौरवं व्रजेत्
कन्यालोभप्रमाणान्तं वर्षं च पितृभिः सह । कुम्भीपाके पच्यते च पुत्रश्चापि पुरोहितः
तस्मात्कन्यां सुप्राजाय दानं कुर्याद्विचक्षणः । शूद्रवद्ब्राह्मणेभ्यश्च नैव तद्वंशजाय च ॥
विप्रवैष्णवयोर्धर्मः कथितश्च व्रजेश्वर । यदुक्तं च पुराणिश्च चतुर्भिः श्रुतिभिस्तथा ॥१८॥
द्विजार्चनं क्षत्रियाणां तथा नारायणार्चनम् । राजानां पालनं चैव रणे निर्मेयता तथा
नित्यं दानं ब्राह्मणेभ्यः शरणागतरक्षणम् । पुत्रद्वयं प्रजानां च दुःखिनां परिपालनम्
शास्त्रास्त्राणां च नैपुण्यं रणे शौण्डीर्यमेव च । तपश्च धर्मकृत्यं च यत्नतः कुरुते मुदा
पण्डितं नीतिज्ञास्त्रज्ञं नित्यं च परिपालयेत् । नियोजयेत्समामध्ये नित्यं सद्भिश्च संयुते
हस्त्यश्वरथपादातं सेनाङ्गं च चतुष्टयम् । पालयेद्यत्नतो नित्यं यशस्वी च प्रतापवान् ॥
रणे निमग्नश्चैव दाने न विमुखो क्षवेत् । रणे वा यस्त्यजेत्पाणांस्तस्य स्वर्गो यशस्करः
वैश्यानामपि याणिज्यमीश्वरः कृपिपालने । विप्रदेवार्चनं दानं तपस्या व्रतसेवनम् ॥
विप्राणामर्चनं नित्यं शूद्रवर्गो विधीयते । तारुणी तद्धनप्राप्ती शूद्रश्चाण्डालनां व्रजेत् ॥
गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । श्वपदः शतजन्मानि शूद्रो विप्रघनापहः ॥
यः शूद्रो ब्राह्मणीगामी मातृगामी स पातकी । कुम्भीपाके पच्यते स यावद्वै ब्रह्मणः शतम् ॥
कुम्भीपाके तप्तैले मुक्तः सर्पैरहर्निशम् । शब्दं च त्रिकुनाकारं कुरुते यमताडनात् ॥
ततश्चाण्डालयोनिः स्यात्सप्तजन्मसु पातकी । सप्तजन्मसु सर्पश्च जलौकाः सप्तजन्मसु
जन्मकोटिसहस्रं च विष्टायां जायते कृमिः । पुंश्चयीनां योनिः कृमिः स भवेत्सप्तजन्मसु

पदे पदेऽश्वमेधस्य लभते निश्चितं फलम् । वह्निवायुसप्तः पूतस्तेजसा मास्फुरोपमः ॥
 यमदूतं यमं चैव स च स्वप्ने न पश्यति । वैकुण्ठे मोदते सोऽपि पार्षदो हरिणा सह ॥
 न भवेत्तस्य पातो हि विप्रस्य हरिसेविनः । विष्णुभन्त्रोपासकश्च स एव वैष्णवो द्विजः
 ब्राह्मणो वैष्णवः प्राज्ञो न हि तस्मात्परः पुमान् । वेदोक्तो वा पुराणोक्तस्तन्त्रोक्तो वा
 मनुः शुचिः ॥ ३४ ॥

विचारतो गृहीत्वा तं शैवः शाक्तश्च वैष्णवः । गुरुवन्नाद्विष्णुभन्त्रो यस्य कर्णे विशय्यये ।
 तं वैष्णवं महापूतं प्रवदन्ति मनीषिणः । मन्त्रग्रहणमात्रेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥
 भित्त्वा ब्रह्मण्डमखिलं यास्यत्येव हरेः पदम् । पूर्वान्सप्त परान्सप्त सप्त मातामहादिकान् ॥
 सोदरानुद्धरेद्भक्तस्तत्पुत्रं तत्पुत्रं तथा । जपेन्नारायणक्षेत्रे पुरश्चरणपूर्वकम् ॥ ३७ ॥
 पुरुषाणां सहस्रं च लीलयाऽऽत्मानमुद्धरेत् । मन्त्रग्रहणमात्रेण फलमेतद्व्रजेश्वर ॥ ३९ ॥
 पुरश्चरणसंपर्कात्पुरुषाणां शतं शतम् । ऐकान्तिको वैष्णवश्च पुंसां लक्षं समुद्धरेत् ॥
 क्रिया विष्णुपदे यस्य संकल्पाश्च बहि कृताः । द्विजाः सुरा मम प्राणा भक्तः प्राणा-
 त्परः प्रियः ॥ ४१ ॥

विश्वेषु प्रियपात्रेषु न मे मक्तात्परः प्रियः । तेजसांसं गुरुं दृष्ट्वा सर्वत्र रक्षितुं क्षमम्
 करोति मन्त्रग्रहणं तस्माद्भूयाद्विचक्षणः । वयोहीनाज्ज्ञानहीनाद्विद्याहीनात्तपैव च ॥
 जातिहीनाद्गुरोर्मन्त्रं गृहीयान्न कदाचन ॥ ४३ ॥

अशौक्षार्थं क्षतं मन्त्रं न गृहीयात्कदाचन । मूर्खोदाश्रमहीनाश्च पितुः संन्यासिनस्तथा
 रोगिणो वंशहीनाश्च भार्याहीनात्तपैव च । मन्त्रसिद्धात्तथा मन्त्रं न गृहीयात्कदाचन
 विष्णुभन्त्रं न गृहीयाद्विष्णुभक्तिविहीनतः । न च शैवान्न शाक्तश्च गृहीयाद्वैष्णवाद्द्विजात्
 वयोहीनात्तथाऽरुपायुर्ज्ञानहीनादपण्डितः । विद्याहीनाद्भवेन्मूढो जातिहीनाः क्षयो भवेत् ॥
 मूर्खान्मूर्खो भवेत्सद्यो दुःखी स्वाश्रमहीनतः । यशोहानिः पितुश्चैव मृत्युः संन्यासिनस्तथा
 रोगिणो व्याधियुक्तश्च निर्वशो वंशहीनतः । भार्याहीनोऽपि स्त्रीहीनान्मन्त्रसिद्धाद्गुरोः सप्तः
 विष्णुभक्तिविहीनाश्च भक्तिहीनो भवेन्नरः । शैवाच्चाक्ताद्गृहीत्वा च हरो भक्तिर्न वर्धते
 ब्राह्मणो वैष्णवः शुद्धः पकारं दातुमीश्वरः । पकारं हरये दातुमक्षमश्चेन्नरो जनः ॥
 ओंकारोच्चारणाद्धोमाच्चाळप्राप्तशिलार्चनात् । मह्यं पक्वन्नदानाच्च विप्रादग्नौ व्रजेदपः
 उदासीनाद्दुराचारान्न गृहीयान्मनुं सुधीः । देवाद्यदि च गृहीयाद्भनहीनो माद्विष्णुम्
 ब्राह्मणानां सदा भक्ष्यं हविष्यं च निरामिषम् । आमिषस्य पारित्यागात्सूर्यवत्तेजसा भवेत्

नित्यं नूतनमाण्डेन कर्तव्यः पाक एव च । अथवा पक्षपर्वन्ते ततस्त्याज्यं मनीषिभिः
 स्थानं सुसंस्कृतं कृत्वा पाकं निर्वृत्य पूजकः । स्थाने परिष्कृते विप्रो दत्त्वा मन्त्रं च भक्तितः
 तदा निवेद्य भुङ्क्ते च दत्त्वा विषाय सादरम् । अनिवेद्य च भुक्त्वा च सुरापीतिर्मवेद्विजः
 चन्द्रसूर्योपरागो वै चाऽऽशीचे मृतजातयोः । स्पृष्टेनाशुचिना सद्यः पाकमाण्डं परित्यजेत्
 भृष्टं द्रव्यं तथाऽन्नं च धृत्वा घौते च वाससी । पादप्रक्षालनं कृत्वा भुङ्क्ते स्थाने परिष्कृते
 द्विभोजनं न कर्तव्यं स्थिते सूर्ये द्विजातिभिः । निष्फलं तद्भवेत्कर्म भुक्त्वा च नरकं व्रजेत्
 यात्रां युद्धं नदीतीरं पुनर्भोजनमैधुने । वर्मयेच्छूद्रादिवसे हविष्याशी च संयमी ॥
 द्विजाय विष्णुमक्ताय पात्रं दद्यादबुधाय च । व्रपलीपतये चैव न दद्याच्छूद्रयाजने ॥
 संव्याहीनाय दुष्टाय वृषवाहाय यत्नतः । शुक्रविक्रयिणे चैव देवलाय कदाचन ॥
 प्रदत्तं पात्रमेतेभ्यो ब्राह्मणं नरकं नयेत् । पात्रं भुक्त्वा तद्विवसे मैथुनादरकं व्रजेत् ॥
 सर्वेभ्यः पातकी तात कन्याविक्रयकारकः । मूल्यं गृहीत्वा यो दद्यात्स महारौरवं व्रजेत्
 कन्यालोमप्रमाणान्तं वर्षं च पितृभिः सह । कुम्भीपाके पच्यते च पुत्रश्चापि पुरोहितः
 तस्मात्कन्यां सुभात्राय दानं कुर्याद्विवक्षणः । शूद्रवद्ब्राह्मणेभ्यश्च नैव तद्वंशजाय च ॥
 विप्रवैष्णवयोर्धर्मः कथितश्च व्रणेश्वर । यदुक्तं च पुराणैश्च चतुर्भिः श्रुतिमिस्तथा ॥६८॥
 द्विजार्चनं क्षत्रियाणां तथा नारायणार्चनम् । राजधानां पालनं चैव रणे निर्भयता तथा
 नित्यं दानं ब्राह्मणेभ्यः शरणागतारक्षणम् । पुत्रवृत्त्यं प्रभानां च दुःखिनां परिपालनम्
 शस्त्रास्त्राणां च नैपुण्यं रणे शौण्डीर्यमेव च । तपश्च धर्मकृत्यं च यत्नतः कुरुते मुदा
 पण्डितं नीतिज्ञास्त्रज्ञं नित्यं च परिपालयेत् । नियोजयेत्सभामध्ये नित्यं सद्भिश्च संयुते
 हस्त्यश्वरथपादातं सेनाङ्गं च चतुष्टयम् । पालयेद्यत्नतो नित्यं यशस्वी च प्रतापवान् ॥
 रणे निमज्जितश्चैव दाने न विमुखो क्षवेत् । रणे वा यस्त्यजेत्पाणांस्तस्य स्वर्गो यशस्करः
 वैद्यनानापि वाणिज्यमीश्वरः कृपिपालने । विप्रदेवार्चनं दानं तपस्या व्रतसेवनम् ॥
 विप्रानामर्चनं नित्यं शूद्रवर्गो विधीयते । तत्कृपी तद्धनप्राही शूद्रश्चाण्डालतां व्रजेत् ॥
 गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । श्वपदः शतजन्मानि शूद्रो विप्रघनापहः ॥
 यः शूद्रो ब्राह्मणीगामी मातृगामी स पातकी । कुम्भीपाके पच्यते स यावद्वै ब्रह्मणः शतम् ॥
 कुम्भीपाके तप्ततैले मुक्तः सर्पैरहर्निशम् । शब्दं च विकृताकारं कुरुते यमत्राडनात् ॥
 ततश्चाण्डालयोनिः स्यात्सप्तजन्मसु पातकी । सप्तजन्मसु सर्पश्च जलौकाः सप्तजन्मसु ।
 जन्मकोटिसहस्रं च विष्टायां जायते कृमिः । पुंश्चारीनां योनिः कृमिः स भवेत्सप्तजन्मसु

गवां व्रणकुमिः स्याच्च पातकी सप्तजन्मसु । योनौ योनौ भ्रमत्येवं न पुनर्जायते नरः
 संन्यासिना च यो धर्मो मनुस्त्राच्च निशामय । दण्डग्रहणमात्रेण नरो नारायणो भवेत्
 पूर्वकर्माणि दग्ध्वा च परकर्मनिवृत्तनम् । कुरुते चिन्तयेन्मा च ह्यायाति मम मन्दिरम्
 संन्यासिनः पदस्पर्शात्सद्यः पूता वसुंधरा । सद्यः पुनन्ति तीर्थानि वैष्णवस्य यथा व्रज
 संन्यासिनश्च स्पर्शेन निष्पापो जायते नरः । संन्यासिनं भोजयित्वा चाश्वमेधफलं लभेत्
 नत्वा च कामतो हृष्टा राजसूयफलं लभेत् । फलं संन्यासिना तुल्यं यतीनां ब्रह्मचारिणाम्
 संन्यासी याति सायाह्ने क्षुधितो गृहिणा गृहम् । सदन्नं वा कदन्नं वा तद्वत्तं नैव वर्जयेत्
 न याचते च मिष्टान्नं न कुर्यात्कोपमेव च । न घनग्रहणं कुर्यादेकवासा निरीहतः ॥
 शीतग्रीष्मसमानश्च लोभमोहविवर्जितः । तत्र स्थित्वैकरात्रं च प्रानरन्यस्स्थलं व्रजेत् ॥
 यानमारोहणं कृत्वा गृहीत्वा गृहिणो घनम् । गृहं कृत्वा गृही रम्यात्स्वधर्मात्पतितो भवेत्
 कृत्वा च कृपेवाणिज्यं कुवृत्तिं कुरुते च यः । स संन्यासी हताचरः स्वधर्मात्पतितो भवेत्
 अशुभं च शुभं वाऽपि स्वकर्म कुरुते यदि । बहिष्कृतः स्वधर्मां वाऽप्युपहास्यश्च वै भवेत्
 ब्राह्मणी पतिर्हीना या भवेत्त्रिष्कामिनी सदा । एकमुक्ता दिनान्ते सा हविष्यान्नराता सदा
 न घते दिव्यवस्त्रं च गन्धद्रव्यं सुतैलकम् । खजं च चन्दनं चैव शङ्खभिन्दूरभूषणम् ॥
 त्यक्त्वा मलिनवस्त्रा स्यान्नित्यं नारायणं स्मरेत् । नारायणस्य सेवां च कुरुते नित्यमेव च
 तन्नामोच्चारणं शश्वत्कुरुते नान्यभक्तितः । पुत्रतुल्यं च पुरुषं सदा पश्यति धर्मतः ॥
 मिष्टान्नं न च मुहूर्ते सा न कुर्याद्विभवं व्रज । एकादश्या न भोक्तव्यं कृष्णजम्भाष्टमीदिने
 श्रीरामस्य नवम्या तु शिवरात्रौ पवित्रया । अचोराया च प्रेताया चन्द्रसूर्योपरागयोः ॥
 भृष्टं द्रव्यं परित्यज्य मुज्यते परमेव च । ताम्बूलं विधवास्त्रीणां यतीनां ब्रह्मचारिणाम् ॥
 संन्यासिनां च गोमांससुरातुल्यं श्रुतौ श्रुतम् । रक्तशाकं मसूरं च जम्बीरं पर्णमेव च ॥
 अठानुर्वर्तुल्यकारा वर्जनीया च तैरपि । पर्यङ्गशायिनी नारी विधवा पातयेत्पतितम् ॥
 यानमारोहणं कृत्वा विषया नरकं व्रजेत् । न कुर्यात्क्लेशसंस्कारं गात्रसंस्वामेव च ॥
 वेदश्रेणी जटाख्यं तत्क्षौरं तीर्थकं विना । तैलाभ्यक्षं न कुर्वीत नहि पश्यति दर्पणम् ॥
 मुखं च परपुंसां च यात्रां नृत्यं महोत्सवम् । नैर्दनं गादनं चैव सुषेपं पुरपं शुभम् ॥
 शृणुयाच्च सता धर्मं सामवेदनिरूपितम् । परमार्थं परं चैव निबोध कथयामि ते ॥ १ ॥
 अभ्यासनमभ्ययनं सिद्धानां परिपालनम् । गुरुणां सेवनं नित्यं द्विजदेशर्चनं तथा ॥
 सिद्धान्तशास्त्रनैपुण्यं भावनं स्वात्मतोषणम् । न्यासयानं परिशुद्धं च ग्रन्थाम्यस्तं च संनतम् ॥

व्यवस्थापरिशुद्धयर्थं विचारो वेदसंमतः । शास्त्रार्थाचरणं चैव कर्तव्यं स्वयमेव च ॥९॥
 देवहानिकेषु नैपुण्यं वेदाचरणमीप्सितम् । वेदोक्तमक्षणं चैव पवित्राचरणं सदा ॥१०॥
 पतिव्रतानां यं धर्मं तं निबोध ब्रजेश्वर । नित्यं तु भर्तयैस्समुक्तात्तत्पादोदकमीप्सितम् ॥
 भक्तिभावेन सततं भोक्तव्यं तदनुज्ञया । व्रतं तपस्यां देवार्चां परित्यज्य प्रयत्नतः ॥११॥
 कुर्याच्चरणसेवां च स्तवनं परितोषणम् । तदाज्ञारहितं कर्म न कुर्याद्विरतः सती ॥१२॥
 नारायणात्परं कान्तं ध्यायते सततं सती । परपुंसां मुखं चैव सुवेषपुरुषं परम् ॥१३॥
 यात्रामहोत्सवं नृत्यं नर्तनं गायनं व्रज । परकीडां च सततं न हि पश्यति सुव्रता ॥
 यद्भक्षणं स्वामिनो नित्यं तदेवमपि योषिणाम् । नहि त्यजेत्तु तत्सङ्गं क्षणमेव च सुव्रता ॥
 उत्तरे नोत्तरं दद्यात्स्वामिनश्च पतिव्रता । न कोपं कुरुते शुद्धा ताडिता चापि कोपतः ॥
 क्षुधितं भोजयेत्कान्तं दद्यात्पानं च भोजनम् । न बोधयेत्तं निद्रालुं प्रेरयेन्नैव कर्मसु ॥
 पुत्राणां च शतगुणं स्नेहं कुर्यात्पतिं सती । पतिर्बन्धुर्गतिर्भर्ता दैवतं कुलयोषितः ॥१५॥
 शुभं दृष्ट्वा सुधातुल्यं कान्तं पश्यति सुन्दरी । सस्मितं वदनं कृत्वा भक्तिभावेन यत्नतः
 पुरुषाणां सहस्रं च सती स्त्री च समुद्धरेत् । पतिः पतिव्रतानां च मुच्यते सर्वपातकान् ॥
 नास्ति तेषां कर्मभोगः सतीनां व्रततेजसा । तथा सार्धं च निष्कर्मा मोदते हरिमन्दिरे ॥
 पृथिव्यां यानि तीर्थानि सतीपादेषु तान्यपि । तेनश्च सर्वदेवानां मुनीनां च सतीषु च ॥
 तपस्विनां तपः सर्वं व्रतिनां यत्फलं व्रज । दाने फले यद्वातृणां तत्सर्वं तासु संततम् ॥
 स्वयं नारायणः शुभ्रविवाता जगतामपि । सुराः सर्वे च मुनयो भीतास्ताभ्यां च संततम्
 सतीनां पादरजसा सद्यः पूता वसुंधरा । पतिव्रतां नमस्कृत्वा मुच्यते पातकालरः ॥
 त्रैलोक्यं भरमसात्कर्तुं क्षणेनैव पतिव्रता । स्वतेजसा समर्था सा महापुण्यवती सदा ॥
 सतीनां च व्रतिः साधुः पुत्रो निःशङ्क एव च । न हि तस्य भयं किञ्चिदेवेन्द्रश्च दणादपि
 शतमन्मपुण्यवर्ता गेहे जाता पतिव्रता । पतिव्रताप्रसूः पूता जीवन्मुक्तः पिता तथा ॥
 सती स्त्री प्रातरुत्थाय त्यक्त्वा च रात्रिवाससम् । भर्तारं च नमस्कृत्य करोति स्तवनं मुदा ॥
 गृहकार्ये ततः कृत्वा स्नात्वा घृते च वामसी । गृहीत्वा शुलुपुष्पं च भक्तितः पूजयेत्पतिम्
 स्नापयित्वा सुपूतेन जलेन निर्मलेन च । तस्मै दत्त्वा घृतवर्धं तत्पादौ क्षालयेन्मुदा ॥
 आसने वासयित्वा च दत्त्वा माले च चन्दनम् । सर्वाङ्गलेपनं कृत्वा दत्त्वा माल्यं गलेऽपि च
 सामवेदोक्तमन्त्रेण भोगद्रव्यैः सुषोषमैः । संपूज्य भक्तितः कान्तं स्तुत्वा च प्रणमेन्मुदा ॥
 ओं नमः कान्ताय शान्ताय सर्वदेवाश्रयाय स्वाहा । इत्यनेनैव मन्त्रेण दत्त्वा पुष्पं च चन्दनम्
 पादार्घ्यं धूपदीपो च वर्धं नेत्रेऽनुसृतम् । जलं मुत्रामित्रं शुद्धं नान्मूत्रं च मुशसितम् ॥

दत्त्वा स्तोत्रं पठेद्यत्कृतं वै पाठ्यमेव च । ओं नमः कान्ताय भर्त्रे च शिरश्चन्द्रस्वरूपिणे
 नमः शान्ताय दान्ताय सर्वदेवाश्रयाय च । नमो ब्रह्मस्वरूपाय सतीप्राणपराय च ॥
 नमस्याय च पूज्याय हृदाधाराय ते नमः । पञ्चप्राणाविदेवाय चक्षुषस्तारकाय च ॥
 ज्ञानाधाराय पत्नीनां परमानन्दरूपिणे । पतिर्ब्रह्मा पतिर्विष्णुः पतिरेव महेश्वरः ॥
 पतिश्च निर्गुणाधारो ब्रह्मरूप नमोऽस्तु ते । क्षमस्व भगवन् दोषं ज्ञानाज्ञानकृतं च यत्
 पत्नीबन्धो दयासिन्धो दासीदोषं क्षमस्व मे । इदं स्तोत्रं महापुण्यं सृष्ट्यादौ पद्मया कृतम्
 सरस्वत्या च धरया गङ्गया च पुरा ब्रज । सावित्र्या च कृतं पूज्यं ब्रह्मणे चापि नित्यशः
 पार्वत्या च कृतं भक्त्या कैलासे शंकराय च । मुनीनां च सुराणां च पत्नीभिश्च कृतं पुरा
 पतिव्रतानां सर्वासां स्तोत्रमेतच्छ्रुमावहम् । इदं स्तोत्रं महापुण्यं या शृणोति पतिव्रता ॥
 नरोऽन्यो वाऽपि नारी वा लभते सर्ववाञ्छितम् । अपुत्रो लभते पुत्रं निर्धनो लभते धनम्
 रोगी च मुच्यते रोगाद्बद्धो मुच्येत बन्धनात् । पतिव्रता च स्तुत्वा च तीर्थस्नानफलं लभेत्
 फलं च सर्वं तपसां व्रतानां च ब्रजेश्वर । इदं स्तुत्वा नारदृत्वा भुङ्क्ते सा तदनुज्ञया ॥
 उक्तः पतिव्रताधर्मो गृहिणां श्रूयता ब्रज ॥ ४८ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०
 च्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

अथ चतुरशीतितमोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच--

द्विजदेवार्चनं चैव करोमि सततं गृही । स्वधर्माचरणं चैव चातुर्वर्ण्यं च नित्यशः ॥१॥
 कुर्वन्ति गृहिणामाशा सर्वे देवादयस्तथा । अकृत्वाऽतिथिपूजां च गृहस्थश्च सदाऽशुचिः
 पितरः कर्मकाळे चातिथिकाले च देवताः । सर्वे गृहस्थमायाग्निं निग्नानमिव धेनवः ॥
 समायाति प्रयत्नेन सायाहे क्षुधिनोऽतिथिः । पूजां लब्ध्वाऽऽशिषं कृत्वा प्रयाति गृहिणो
 गृहात् ॥ ४ ॥

अदृत्वाऽतिथिपूजां च गृही भवति पातकी । त्रैलोक्यजनितं पापं लभते नात्र संशयः ॥
 अतिथिर्वस्य भग्नो गृहात्प्रतिनिवर्तते । पितरस्तस्य देवाश्च बहून्वश्यं तथैव च ॥६॥
 निराशाः प्रणिगच्छन्ति गृहिणोऽतिथयो गृहात् । स्त्रीधैर्मोघैः कूनमैश्च ब्राह्मणैर्गुरुनरैः
 तुल्यदोषो भवत्येव येनातिथिरनर्चितः । स्वात्मनः पातकं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥

समाकृत्वा सर्वसेवां देवादींश्च शुभाशयः । पोष्याणां भरणं कृत्वा पश्चाद्भुक्ते स धर्मवित्
यस्य माता गृहे नास्ति भार्या च पुंश्चली तथा । अरण्यं तेन गन्तव्यमरण्यादद्भुतं तदं गृहम्
पतिं द्वेष्टि सदा दुष्टा विपत्तयं च पश्यति । ददाति तस्मै नाऽऽहारं भर्त्सनं कुरुते सदा
पूजितं मुनितुल्यं च सा च पापीयसी परम् । संततं तृणवन्मत्वा न्यकारं कुरुते सदा ॥ १२ ॥
दुर्वर्त्यवह्निना दग्धो मृततुल्यश्च जीवति । यावज्जीवनपर्यन्तं संपाप्य दुष्टवंशजाम् ॥
गृहिणीनां सदाचारं श्रूयतां तच्छ्रुतौ श्रुतम् । गृहिणी पतिमक्ता च देवत्राहणपूजिता ॥
सा शुद्धा प्रातरुत्थाय नमस्कृत्य पतिं सुरम् । माह्वणे महलं दद्याद्रोमयेन जलेन च ॥
गृहकृत्यं च कृत्वा च स्नात्वाऽऽगत्य गृहं सती । सुरं विप्रं पतिं नत्वा पूजयेद्गृहदेवनाम् ॥
गृहकृत्यं मुनिवृत्त्य भोजयित्वा पतिं सती । अतिथिं पूजयित्वा च स्वयं भुङ्क्ते सुखं सती
पुत्रैश्च पूजितस्तात, शिष्यैश्च पूजितो गुरुः । आज्ञया कुरुते कर्म पुनः शिष्यश्च भृत्यवन्
न मेरयेद्गुरुं तातं पुनः शिष्यश्च कर्मसु । पित्रे च गुरवे नित्यं सर्वस्वं च समर्पयेत् ॥
न कुर्वीतखुद्धिं च गुरौ पितरि संतनम् । कृत्वा च नखुद्धिं च ब्रह्महत्या लभेद्भुवम् ॥
मातरं पूजयेद्भक्त्या पितुश्चाप्यधिका तथा । मातुः परं गुरुं चैव पूजयेद्भक्तियोगतः ॥ १३ ॥
पिता माता गुरुर्भार्या शिष्य, पुत्र, सदाऽक्षमः । अनाथा भगिनी कन्या नित्यं पोष्या गृहप्रिया
एवं च कथितं तात सर्वेषां धर्ममुत्तमम् । स्त्रीनानिर्वाणनी शुद्धा ताश्च सर्वाः पतिनाः ॥
सर्वा जनिरेकविधा चाऽऽदौ सृष्टा च ब्रह्मणा । ताः सर्वाः प्रकृतेरंशा, पवित्राः पाण्डिताविराः
केदारकन्याशापेन स हि धर्मः सत्यं गतः, तदा कोपेन धात्रा च कृत्या स्त्री च भिनिर्मिता ॥
कृत्या स्त्री त्रिविधा जातिर्ब्रह्मणा निर्मिता पुरा । उत्तमा प्रथमा सा च मध्यमा च घना त्रग
उत्तमा पतिमक्ता सा किंचिद्धर्मसमन्विता । प्राग न्नेऽपि न कुरुते तं नारमयशस्करम् ॥
पूजयेत्सा यथा कान्तं तथा देवद्विजातिधीन् । नवानि चोपवासाश्च कुरते सर्वपूजकम् ॥
गुरुरा रसिता यत्नाज्जारं च न मजेद्भवात् । सा कृत्रिमा मन्थमा च यथानित्यनि भजेत्
स्थानं नास्ति सणं नास्ति नास्ति प्रार्थयिता नरः । तेन हे नन्द तामा च सतीत्यमुपायने ॥
अथमा परमा दुष्टाऽत्यन्तामद्वंशजा तथा । अवर्मताया दुःशीला दुर्मुखा कलहान्विता
पतिं भर्त्सयते नित्यं जारं च सेवते सदा । दुःखं ददाति कान्ताय विपत्तयं च पश्यति ॥
नारद्वारमुपायेन हन्ति कान्तं मनोहरम् । चर्मिष्ठं च वारिष्ठं च गारिष्ठं च महीवले ॥ १४ ॥
वामदेव समं चापि जारं पश्यति कर्मनः । शुभदृष्ट्या कटाक्षेण शङ्कतानीयसी मुग्धा ॥
सुवेपं पुरपं द्रष्ट्वा युवानं रनिश्चकरम् । योनिः स्त्रियति नारीणां कामिनीनां निरन्तरम् ॥

ददाति मत्र नाऽऽहारं विपोक्तिं वक्ति संततम् । अधर्मं चिन्तयेच्छश्वज्जारं च परमं मुदा
 गुरुभिर्मर्षिता सा च रक्षिता च शतेन च । तथाऽपि जारं कुरुते नापि साध्या नृपैरपि
 नास्ति तस्याः प्रियं किञ्चित्सर्वं कार्यवशेन च । गावस्तृणमिवारण्ये प्रार्थयन्ती नवं नवम् ॥
 विद्युदामा जले रेखा तस्याः प्रीतिस्तथैव च । अधर्मयुक्ता सततं कपटं वक्ति निश्चितम् ॥
 व्रते तपासि धर्मे च न मनो गृहकर्मणि । न गुरौ न च देवेषु जारे स्निग्धं च चञ्चलम् ॥
 स्त्रीजातिप्रिविधानां च कथा च कथिता मया । भक्तानां त्रिविधानां च लक्षणं श्रूयतामिति
 तृणशब्धारतो भक्तो मन्त्रामगुणकीर्तिषु । मनो निवेशयेत्त्यक्त्वा संसारसुखकारणम् ॥४॥
 ध्यायते मत्पदाब्जं च पूजयेद्भक्तिभावनः । अहैतुकीं तस्य देवाः संकल्पपरहितस्य च ॥
 सर्वसिद्धिं न वाञ्छन्ति तेऽणिमादिकभीप्सितम् । ब्रह्मत्वममरत्वं वा सुरत्वं सुखकारणम्
 दास्यं विना नहीच्छन्ति साधोक्यादिचतुष्टयम् । नैव निर्वाणमुक्तिं च सुधापानमभीप्सितम्
 वाञ्छन्ति निश्चला भक्तिं मदीयामलुलामपि । स्त्रीपुंविभेदो नास्त्येव सर्वजीवेषु भिन्नता ॥
 तेषां सिद्धेश्वराणां च प्रवराणां ब्रजेश्वर । क्षुत्पिपासादिकं निद्रालोममोहादिकं रिपुम् ॥
 त्यक्त्वा दिवानिशं मां च ध्यायन्ते च दिगम्बराः । समद्भक्तोत्तमो नन्द श्रूयतां मध्यमादिकम्
 नाऽऽसक्तः कर्मसु गृही पूर्वप्राक्तनः शुचिः । करोति सततं चैव पूर्वकर्मनिवृत्तनम् ॥
 न करोत्यपरं यन्नात्संकल्पपरहितः स च । सर्वं कृष्णस्य यत्किञ्चित्नाहं कर्ता च कर्मणः ॥
 कर्मणा मनसा वाचा सततं चिन्तयेदिति । न्यूनभक्तश्च तन्यूनः स च प्राकृतिकः श्रुतौ
 यमं वा यमदूतं वा स्वप्नेऽपि न च पश्यति । पुरुषाणां सहस्रं च पूर्वभक्तः समुद्धरेत् ॥
 पुंसां शतं मध्यमश्च तच्चतुर्थं च प्राकृतः । भक्तश्च त्रिविधस्तात काधितश्च तथाऽऽज्ञया ॥
 ब्रह्माण्डरचनाख्यानं श्रूयतां सावधानतः । ब्रह्माण्डरचनार्थं च भक्ता ज नन्ति यत्नतः ॥
 मुनयश्च सुराः सन्तः किञ्चिज्जानन्ति दुःखतः । जानामि विश्वं सर्वार्थं ब्रह्माऽऽनन्तो महेश्वरः
 धर्मः सनत्कुमारश्च नरनारायणादृषी । कपिलश्च गणेशश्च दुर्गा लक्ष्मीः सरस्वती ॥५॥
 वेदाश्च वेदमाता च सर्वज्ञा राधिका स्वयम् । एते जानन्ति विश्वार्थं नान्यो जानाति कश्चन
 वैष्णवार्थं च सुधियः सर्वे विज्ञातुमस्तमाः । नित्याकाशो यथाऽऽस्मा च तथा नित्या दिशो दश
 यथा नित्या च प्रकृतिस्तथैव विश्वगोलकः । गोलोकश्च यथा नित्यस्तथा वैकुण्ठ एव च ॥
 एकदा मयि गोलोके रामे नित्यं प्रकुर्वति । आविर्भूता च वामाङ्गाद्वाला षोडशवर्षिकी ॥
 येन चम्पकवर्णायां प्ररक्षन्द्रममप्रभा । अतीव सुन्दरी रामा रमणीयां परां वरा ॥ ६ ॥
 ईषट्पद्मसनायां गोपलाक्ष्मी मनोहरा । पटिशुद्धांशुकायाना रत्नाभरणभूषिता ॥

यथा जलदपङ्क्तिश्च बलाकाभिर्विभूषिता । सिन्दूरविन्दूना चारुचन्द्रचन्दनविन्दुभिः ॥
 कस्तूरीविन्दुभिः सार्धं सीमन्तान्वःस्थलोज्ज्वला । अमूल्यरत्ननिर्माणसुस्निग्धाकिरणोज्ज्वला
 रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलसमुज्ज्वला । कुट्टकुमालक्तकस्तूरीचारुचन्दनपत्रकैः ॥९५॥
 विचित्रैश्च सुचित्रैश्च सुकपोलस्थलोज्ज्वला । खगेन्द्रचञ्चुविजितनासामौक्तिकशोमिता ॥
 गजेन्द्रगण्डनिर्मुक्तमुक्ताभूषणभूषिता । शुक्ल्या विमुक्तमुक्तामदन्तपङ्क्तिमनोहरा ॥
 वलिताकलिताऽतीव पक्वविन्वाधरा वरा । शश्वत्पूर्णेन्दुनिन्दास्वा पद्मानिन्दितलक्ष्मणा ॥
 कृष्णसारनिमोद्भिन्नसुचारुकज्जलोज्ज्वला । अमूल्यरत्ननिर्माणकेयूरकङ्कणोज्ज्वला ॥
 मणीन्द्रागरात्रीभिः शङ्खयुग्मकरोज्ज्वला । रत्नाद्गुल्यायवैरोमिरमृताद्गुलिभूषिता ॥
 रत्नेन्द्रागराजेन कणन्मल्लीररक्षिता । रत्नपाशकरात्रीभिः पादाद्गुलिविराजिता ॥
 सुन्दरालङ्कारगेण चरणाघःस्थलोज्ज्वला । गजेन्द्रगामिनी रामा कामिनी वामलोचना ॥
 मां ददर्श कटाक्षेण रमणी रमणोत्सुका । रासे संभूय रामा सा दधार पुरतो मम ॥
 तेन राधा समाख्याता पुराविद्धिः प्रपूजिता । प्रहृष्टा प्रकृतिश्चास्यास्तेन प्रकृतिरीश्वरी ॥
 शक्ता स्यात्सर्वकार्येषु तेन शक्तिः प्रकीर्तिता । सर्वाधारा सर्वरूपा मङ्गलार्हा च सर्वतः ॥
 सर्वमङ्गलदक्षा सा तेन स्यात्सर्वमङ्गला । वैकुण्ठे सा महालक्ष्मीर्मूर्तिभेदे सरस्वती ॥
 प्रसूय वेदान्निदिता वेदमाता च सा सदा । सावित्री सा च गायत्री धात्री त्रिजगतामपि ॥
 पुरा संहृत्य दुर्गा च सा दुर्गा च प्रकीर्तिता । तेजसः सर्वदेवानामाविर्भूना पुरा सती ॥
 तेनाऽऽद्या प्रकृतिर्ज्ञेया सर्वासुरविषदिनी । सर्वानन्दा च सानन्दा दुःखदारिद्र्यनाशिनी ॥
 शङ्खानां मयदार्द्रा च मक्तानां भयहारिणी । दक्षकन्या सती सा च शैलजातेति पार्वती ॥
 सर्वाधारस्वरूपा सा कल्या सा वसुंधरा । कल्या कुलसी गङ्गा कल्या सर्वयोपितः ॥
 सृष्टिं करोमि च यथा तात शक्त्या पुनः पुनः । दृष्ट्वा तां रासमन्वयस्यां मम क्रीडा
 तथा सह ॥ ८२ ॥

बभूव सुचिरं तात यावद्वै ब्रह्मणः शतम् । अत्यद्भुतं कौटुकं च महाशृङ्गारमप्यितम् ॥
 तयोर्द्वयोर्धर्मराशिः सुखाव रामगण्डले । तस्मान्मनोहरं जज्ञे नास्त्राकारसरोवरम् ॥
 पपात धर्मधाराऽधो वेगेन विधगोलके । बभूव जलपूर्णं च ब्रह्माण्डानां च गोलकम् ॥
 जलपूर्णं पुरा सर्वं दृष्टिशून्यं ब्रह्मेधर । शृङ्गारान्ते च तस्यां च कीर्त्याधानं मया कृतम्
 दधार गर्भं सा राधा यावद्वै ब्रह्मणः शतम् । सुखाव सा तदन्ते च डिम्भं च मरमाद्भुतम् ॥
 चुकोप देवी सं दृष्ट्वा श्लोद विषसाद सा । पादेन मेरुमापास तमवो विधगोलके ॥ ८८ ॥
 स पपात जले तात सर्वाधारे महान्विरादे । दृष्ट्वाऽप्ययं जलस्थं च मया शप्ता च सा पुरा

अनपत्या च सा राधा मच्छापेन पुरा विभो । तेन प्रभूताः क्रमनो दुर्गा लक्ष्मीः सरस्वती
 चतस्रः परिपूर्णास्ताः प्रसूताश्च सुनिश्चितम् । देव्योऽन्याश्चापि कामिन्यस्ताः प्रसूता व्रजेश्वर
 कलया प्रभवो यासा कलाशशेन वा व्रज । जज्ञे महान्विराडचेन डिम्बेन कलयाऽऽश्रयः ॥
 अमृताङ्गुष्ठपीयूषं मया दत्तं पौ च सः । जले स्थावररूपश्च शेते च निनर्मणः ॥
 उपधानं जलं तत्त्वं तस्य योगबलेन च तस्य लोम्नां च कूपानि जलपूर्णानि संततम्
 प्रत्येकं क्रमतस्तेषु शेते क्षुद्रविराट् पुनः । सहस्रपत्रं कमलं जज्ञे क्षुद्रस्य नामितः ॥९॥
 तत्र जज्ञे वरो ब्रह्मा तेनायं कमलोद्भवः । तत्राऽऽविर्भूय स विधिश्चिन्नाग्रस्तो बभूव सः ॥
 कस्माद्देहः क माता मे पिता वा क च बान्धवः । दिव्यं त्रिलोक्यं च न भ्राम कमलान्तरे
 ततो दिव्यं पञ्चलक्षं संस्मार तपसा च माम् । तदा मया दत्तमन्त्रं जज्ञाप कमलान्तरे ॥
 दिव्यवर्षसहस्रं नियतं संयतः शुचिः । तदा मया वरं लब्ध्वा लघ्वा सृष्टिं चकार सः
 मायया प्रनि ब्रह्माण्डे ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः । दिक्पाला द्वादशादित्या रुद्राश्चैकादशपि च
 नवग्रहाष्टौ वसवो देवाः कोटित्रयं तथा । ब्राह्मणक्षत्रविद्वृद्धा यक्षगन्धर्वकिन्नराः ॥१०॥
 भूनादयो राक्षसाश्चाप्येवं सर्वे चराचरम् । विश्वे विश्वे विनिर्माणाः स्वर्गा सप्त क्रमेण च
 सप्तसागरसंज्ञा सप्तद्वीपा वसुंधरा । काश्चनीभूमिसंयुक्ता तमोयुक्तं स्थलं तथा ॥
 पातालश्च तथा सप्त ब्रह्माण्डमेभिरेव च । विश्वे विश्वे चन्द्रसूर्यौ पुण्यक्षेत्रं च भारतम् ॥
 तीर्थान्येतानि सर्वत्र गङ्गादीनि व्रजेश्वर । यावन्ति लोमकूपानि महानिष्णोः क्रमेण च ॥
 विश्वान्येव हि तावन्ति ह्यसंख्यातानि च ध्रुवम् । विश्वेषामूर्ध्वभागे च वैकुण्ठश्च निराश्रयः
 मदिच्छया विनिर्माणा वेदा कथितुमक्षमाः । कुयोगिनामदृष्टश्चामत्तानां च विनिश्चितम्
 तस्मादुपरि गोलोकः पञ्चाशत्काटियोन्ननः । वायुना धार्यमाणश्च विचित्रः परमाश्रम ॥
 आतीव रम्यनिर्माणो निरुगन्धो मदिच्छया । शनशृङ्गेण शैलेन पुण्यवृन्दावनेन च
 सुरामण्डलेनापि नद्या विरजया युतः । कोटिगोन्नतविस्तीर्णा ग्रन्थेन विरजा वन ॥
 दैव्यं तस्याः शतगुणं परितः परमा शुभा । अमूरुपरत्ननिकरैर्हर्ममाणिक्ययोस्तथा ॥
 मणीनां वैराग्यमाक्षीनामसंख्यानां मनोहरा । अमूरुपरत्ननिर्माणं तत्रापि प्रतिगन्धिरम् ॥
 नक्षत्रवृक्षैः पारिजातरमरुपैश्च सरोवरैः । पुष्पोद्यानैः कोटिमिथ संवृतं रासमण्डलम् ॥
 वेष्टितं वेष्टितेर्गोपैर्वाञ्छितैः शतकोटिभिः । रत्नप्रदीपयुक्तैश्च पुण्यतत्त्वसमन्वितैः ॥११॥
 गुग्गुलिपद्मन्दोमोदैः नस्तूतिगुह्यमान्वितैः । श्रीहोपयुक्तैर्मणिश्च ताम्बूटैर्वासितैर्मलैः ॥
 भूपैः सुरभिर्मयैश्च माण्ड्यैश्च रत्नरूपैः । रक्षसै रक्षितं शशद्रावाक्षामीषितोदभिः ॥

अमूल्यरत्नाभरणैर्वह्निशुद्धांशुकैरपि । लक्षमत्तगमेन्द्राणां वेष्टितं च बलैः क्रमात् ॥
नवयौवनसंपन्नै रूपाैर्निरुपभैरपि । रम्यं च वर्तुलाकारं चन्द्रबिम्बं यथा व्रज ॥ १९ ॥
अमूल्यरत्नरचितं दशयोजनविस्तृतम् । कस्तूरीकुङ्कुमै रम्यैः सुगन्धचन्दनार्चितम् ॥
आवृतं मङ्गलवटैः फलपल्लवसंयुतैः । दधिलाजैश्च पर्णैश्च स्निग्धदूर्वाङ्कुरैः फलैः ॥
श्रीरामकदलीस्तम्भैरसंख्यैश्च मनोहरैः । पट्टसूत्रनिबद्धैश्च स्निग्धैश्चन्दनपल्लवैः ॥ २२ ॥
चन्दनासक्तमाल्यैश्च मूपणैश्च विभूषितम् । अमूल्यरत्नरचितं शतशृङ्गमनोहरम् ॥ २३ ॥
कोटियोजनमूर्ध्वं च दैर्घ्यं शतगुणोत्तरम् । शैलपद्मपरिमितं पञ्चाशत्कोटियोजनम् ॥
अतीव कमनीयं च वेदानिर्वचनीयकम् । प्राकारमिव तस्यापि गोलोकस्य मनोहरम् ॥
परितो वेष्टितं रम्यं हीरद्वारसमन्वितम् । तत्र वृन्दावनं रम्यं युक्तं चन्दनपादपैः ॥
वरुणवृक्षैश्च रम्यैश्च मन्दारैः कामधेनुभिः । शोभितं शोभनादयैश्च पुष्पोद्यानैर्मनोहरैः ॥
प्रीडासरोवरै रम्यैः सुरम्यै रतिमन्दिरैः । अतीव रम्यं रहसि रासयोग्यस्थलान्वितम् ॥
रक्षितं रक्षकै रम्यैरसंख्यैर्गोपिकांगणैः । परितो वर्तुलाकारं त्रिलशयोजनं वै नम् ॥ २९ ॥
पट्पदध्वनिसंयुक्तं पुंस्कोकिलस्तान्वितम् । तत्राशयो वटो रम्यो रहस्ये बहुविस्तृतः ॥
सहस्रयोजनोर्ध्वश्च पारितश्च चतुर्गुणः । गोपीनां कल्पवृक्षश्च सर्ववाञ्छाफलप्रदः ॥ ३१ ॥
क्रीडान्वितैरावृतश्च राधादासीत्रिलक्षकैः । विरजातीरनीराणां वायुना शीतलेन च ॥
मुष्पान्वितेन मग्देन पवित्रश्च सुगन्धिना । दासीगणैरसंख्यैश्च वृन्दावनविनोदिनी ॥
तत्र क्रीडति राधा सा मम प्राणाधिदेवता । सेवं श्रीदामशापेन वृषभानसुताऽधुना ॥
ब्रह्मादिदेवैः सिद्धेन्द्रैर्मृन्मैत्रैः पूजिता व्रज । सिद्धैर्गुणैर्वैर्बुद्ध्या ज्ञानयोगैश्च विधया
ताम सर्वप्रकारेण वन्द्या मत्सदृशी प्रिया । इत्येवं कथितं नन्द ब्रह्माण्डानां च वर्णनम्
यथोचितं परिमितं किं भूयः श्रोत्रुमिच्छसि ॥ ३६ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसू० उत्त० नारदना० भगवत्तन्त्रसं०
चतुःशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

अथ पद्याशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

वर्णानां च चतुर्णां च मध्यामस्यं च सांप्रतम् । विवाकं कर्मणा चैव सर्वेषां प्राणिनामपि

कथयस्व महामाग कारणानां च कारणम् । त्वत्तोऽन्यं कं च पृच्छामि नितान्तं सन्तमीश्वरम्

श्रीमगवानुवाच—

मक्ष्यामक्ष्यं चतुर्णां च वर्णानां च यथोचितम् । वेदोक्तं श्रूयतां तात सावधानं निशामय
अयःपात्रे पयःपानं गव्यं सिद्धाजमेव च । भृष्टादिकं मधु गुडं नालिकेरोदकं तथा ॥
फलं मूलं च यत्किञ्चिदमक्ष्यं मनुरब्रवीत् । दग्धानं तप्तसौवीरममक्ष्यं ब्रह्मनिर्मितम् ॥
नालिकेरोदकं कांस्ये ताम्रपात्रे स्थितं मधु । गव्यं च ताम्रपात्रस्थं सर्वं मध्यं घृतं विना ॥
ताम्रपात्रे पयःपानमुच्छिष्टे घृतभोजनम् । दुग्धं सलवणं चैव सद्यो गोमांसमक्षणम् ॥
अमक्ष्यं मधुमिश्रं च घृतं तैलं गुडं तथा । आर्द्रकं गुडसंयुक्तममक्ष्यं श्रुतिसंमतम् ॥८॥
पीतशेषजलं चैव माघे च मूलकं तथा । जपादिकं च शयने सदा प्राक्तः पारित्यजेत् ॥
द्विर्भोजनं च दिवसे संध्ययोर्भोजनं तथा । मक्ष्यं च रात्रिशेषे च ध्रुवं प्राज्ञः पारित्यजेत्
पानीयं पायसं चूर्णं घृतं लवणमेव च । स्वरितकं गुडकं चैव क्षीरं तक्रं तथा मधु ॥
हस्ताद्धस्तगृहीतं च सद्यो गोमांसमेव च । कर्पूरं रौप्यपात्रस्थममक्ष्यं श्रुतिसंमतम् ॥
पारिवेपणकारी चेद्भोक्तारं सृशते यदि । अमक्ष्यं च तदन्नं च सर्वेषामेव संमतम् ॥१२॥
नकुलानां गण्डकानां महिषाणां च पक्षिणाम् । सर्पाणां सूकराणां च गर्दभानां
विशेषतः ॥ १४ ॥

मार्जाराणां सृगालानां कुक्कुटानां व्रजेश्वर । व्याघ्राणामपि सिंहानां त्याज्यं मांसं नृणां संदा
जलौकसां च नक्त्राणां गोधिकानां तथैव च । मण्डूकानां कर्कटानां चुञ्चुकानां च निश्चितम्
गवां च चमरीणां च न कलौ मांसमक्षणम् । हस्तिनां घोटकानां च नृणामेव च रक्षसां
दंशश्च मशकश्चैव मक्षिका च पिपीलिका । अन्येषां च निषिद्धानां लोके वेदे व्रजेश्वर ॥
वानराणां मरुत्कुलानां शरभणां तथैव च । निषिद्धं मृगनाभानां गर्दभानां च मांसकम् ॥
अमक्ष्यं महिषीणां च दुग्धं दधि घृतं तथा । स्वरितकं च तथा तत्र विप्राणां नवनीतरम्
मांसमुच्चैःश्रवसकं तस्य दुग्धादिकं तथा । वर्णानां च चतुर्णां चाप्यमक्ष्यं च श्रुतौ श्रुतम्
अमक्ष्यमार्द्रकं चैव सर्वेषां च रवेर्दिने । पर्युषितं जलं चाजं विप्राणां दुग्धमेव च ॥२२॥
वर्णानां च चतुर्णां चाप्यवीरास्तस्य भक्षणम् । तदन्नं च सुरातुर्यं गोमांसाधिकमेव च ॥
अवीराद्यं च यो भुङ्क्ते ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः । पितृदेवर्चनं तस्य निष्फलं मनुरब्रवीत् ॥
ब्राह्मणानां वैष्णवानाममक्ष्यं मांसमेव च । इतरेषाममक्ष्यं च पञ्चपर्वसु निश्चितम् ॥
पितृदेवाग्रहोपे च मक्ष्यं मांसं न दूषितम् । पञ्चपर्वसु त्याज्यं च सर्वेषां मनुरब्रवीत् ॥
अमांसमृतं च लवणं तैलं चाभक्ष्यमेव च । मक्ष्यं पवित्रं सर्वेषां व्यञ्जनं यदि संसृज्यते ॥

एकहस्ते घृतं तोयमभक्ष्यं सर्वसंमतम् । आविलं कृमियुक्तं चै परिशुद्धं च निर्मलम् ॥
 अभक्ष्यं ब्राह्मणानां च वैष्णवानां विशेषतः । अनिवेद्यं हरेरेव यतीनां ब्रह्मचारिणाम् ॥
 पिपीलिकामिश्रितं च मधु गन्धं गुडं तथा । पत्किचिद्वस्त्रं वा तात न भक्ष्यं च श्रुतौ श्रुतम्
 पक्षिमक्ष्यं कीटमक्ष्यं शुद्धं पक्कलं तथा । काकभक्ष्यमभक्ष्यं च सर्वेषां द्रव्यमेव च ॥
 घृतपक्कं तैलपक्कं मिष्टान्नं शुद्धसंस्कृतम् । अभक्ष्यं ब्राह्मणानां च शूद्रभक्ष्यं च पीठकम् ॥
 सर्वेषामशुचीनां च जलमन्नं परित्यजेत् । आशौचान्तात्परदिने शुद्धमेव न संशयः ॥
 विपाकं कर्मणामेव दुष्करं श्रुतिसंमतम् । भक्ष्याभक्ष्यं च कथितं यथाज्ञानं व्रजेश्वर ॥
 कषाच्चतुर्षु वेदेषु चोक्तं मतचतुष्टयम् । सर्वेषां सारभूतं च कथयामि पितः शृणु ॥३९॥
 नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥
 तीर्थानां च सुराणां च सहायेन नृणामपि । किञ्चिद्भवति साहाय्यं कायव्यूहेन सर्वतः ॥
 प्रायश्चित्तानि त्रीर्णानि निश्चिनं मत्पराङ्मुखम् । न निष्पुनन्ति हे तान सुराकुम्भमिवाऽऽवगाः
 प्रायश्चित्तेन पुण्येन न हि शुद्ध्यन्ति मानवाः । सर्वारम्भेण वैश्येन्द्र दानेन योगतोऽपि वा ॥
 शुभाशुभं च यत्कर्म विना भोगाज्ज च क्षयः । भोगेन शुद्धिमाप्नोति ततो मुक्तिर्भवेन्नृणाम्
 न नष्टं दुष्कृतं कर्म सुकृतेन च कर्मणा । न नष्टं सुकृतं कर्म कृतेन दुष्कृतेन च ॥४१॥
 यज्ञेन तपसा वाऽपि व्रजेनानशनेन च । तीर्थस्नानेन दानेन जपेन-नियमेन च ॥ ४२ ॥
 भुवः प्रदक्षिणेनैव पुराणश्रवणेन च । उपदेशेन पुण्येन पूजया गुरुदेवयोः ॥ ४३ ॥
 स्वधर्माचरणेनैवातिथीनां पूजनेन च । ब्रह्मणां पूजनेनैव भोजनेन विशेषतः ॥ ४४ ॥
 यद्वत्तमपि विप्राय तत्प्राप्तं पूर्णरूपतः । बीजरूपं च तद्दानं क्षेत्ररूपं च ब्राह्मणः ॥४५॥
 एकेन कर्मणा तात स्वर्गं प्राप्नोति मानवः । कर्मणा न हि मोक्षं च तदेव मम सेवया ॥
 स्वर्गं च सुकृतेनैव नरकं दुष्कृतेन च । वशाधिर्नम्य च यो नो च कुत्सिते च ततः शुचिः
 गोघ्नो यो ब्राह्मणानां च कामतश्चोपपातकी । दन्दशूकत्वमाप्नोति गोघ्नोमत्समर्षकरम् ॥
 सर्पेण मक्षितस्तेन उवाच यो मरुत्तम च । तृपितो व्याधेनैव निराहारः कृशोदरः ॥
 ततः कुण्डात्समुत्थाय गौर्भवेद्योमधर्षकरम् । ततः कुष्ठो च चाण्डालो दर्पलसं ततो नरः
 तदा भवेद्ब्राह्मणश्च कुष्ठयुक्तो हि कर्मणा । मोनयित्वा विपलसं निर्व्याधिश्च भवेच्छुचिः
 अकामनस्त्वर्ध्वं च क्षत्रियस्यापि कामतः । अकामतस्त्वर्ध्वं च तद्वर्ध्वं च विशस्वथा ॥
 तद्वर्ध्वं शूद्रगोघ्नश्च भुङ्क्ते पापं न संशयः । पायश्चित्तेन शुद्धश्च भुङ्क्ते क्षयं च कर्मणः
 अनुकल्पे चतुर्थं च पापं भुङ्क्ते न संशयः । चतुर्थ्युगं च गोघ्नानां ब्राह्मणानां च पावनम्

भुङ्क्ते पापं च ब्रह्मन्तो ब्राह्मणश्चेतरोऽपि वा । क्रमेणानेन बोध्यं च कामतोऽकामतोऽपि वा
 प्रायश्चित्तं जन्म कर्म व्याधिरिव न संशयः । गोघ्नो भवति गौश्चापि यावद्वर्षं च निश्चितम्
 चतुर्गुणं च तेषां च ब्रह्मन्तो विट्कृमिर्भवेत् । ततो भवति श्लेच्छश्च तावद्वर्षं चतुर्गुणम् ॥
 ततश्चान्यो भवेद्विषः पूर्वेषां च चतुर्गुणम् । ब्राह्मणानां चतुर्लक्षं भोजयित्वा शुचिर्भवेत् ॥
 चक्षुष्माश्च यशस्वी च भवेत्सोऽप्यतिपातकात् । स्त्रीघ्नश्चतुर्णां वर्णानां वेदे सोऽप्यतिपातकी
 कालसूत्रं च प्राप्नोति स्त्रीलोभसमवर्षकम् । भक्षितः कृमिणा तत्र निराहारो व्यथायुतः
 ततो भवति लोके च तावद्वर्षं च पातकी । ततः पापी भवेत्सोऽपि रक्षप्रस्तश्च कर्मणा ॥
 वर्षाणां शतकं चैव विप्रलक्षं च भोजयेत् । ततः शुद्धो ब्राह्मणश्च विद्वांस्तपसि संयतः ॥
 किञ्चिद्भुङ्क्ते पापशेषं स्वर्णदानाच्छुचिर्भवेत् । गर्भघ्नश्च महापापी संप्राप्नोति शुनीमुखम् ।
 वर्षाणां शतकं चैव घोटकश्च भवेद्भुवम् । वर्षाणां शतकं चैव सूक्ष्मशस्त्रेण पीडितः ॥
 ततः पापी भवेद्वैश्यो द्रव्ययुक्तो हि कर्मणा । पञ्चाशद्वर्षपर्यन्तं स्वर्णदानाद्भवेच्छुचिः ॥
 ततः स्वकुलजातोऽपि निर्वर्षाधिर्ब्राह्मणः शुचिः । ब्राह्मणः क्षत्रियघ्नश्च क्षत्रियो वा विना रणात्
 तप्तशूलं च प्राप्नोति वर्षाणां च सहस्रकम् । कथितं तप्तलोहेन चाऽऽर्तनादं करोति च
 ततो भवेन्मत्तगजो वर्षाणां शतकं तथा । ततो रक्तविकारी च शूद्रो वर्षशतं तथा ॥
 गजदानेन मुक्तश्च व्याधितश्च ततो द्विजः । वैश्यघ्नश्चापि वैश्यश्च शूद्रघ्नो वैश्य एव च ॥
 वैश्यघ्नश्चापि शूद्रश्च समं पापं लभेद्भुवम् । कृमिकुण्डं च प्राप्नोति वर्षाणां शतकं तथा ॥
 कृमिभिर्भक्षितो दुःखी किरातश्च भवेत्ततः । वर्षाणां शतकं चैव कृमिद्वयाधितपन्विनः ॥
 ततो मन्दाग्नियुक्तश्च ब्राह्मणो दैन्यवान्नरः । पञ्चाशद्वर्षपर्यन्तं दुर्बलश्च कृशोदरः ॥७२॥
 मुक्तिर्भवति युक्तेन तीर्थे चाश्वपदानतः । शूद्रघ्नो ब्राह्मणश्चैव कामतोऽकामतोऽपि वा ॥
 सावित्री लक्षजाप्येन तदर्धेन शुचिर्भवेत् । चतुर्वर्णः कुक्कुरघ्नो ह्यभिषत्तश्च शंभुना ॥७३॥
 वर्षाणां शतकं चैव प्राप्नोति रौरवं नरः । ततो भवेत्कुक्कुरश्च वर्षाणामपि षोडशा ॥७४॥
 ततः शुद्धो भवेद्विप्रो भक्षितः कुक्कुरेण च । गङ्गाघ्राणेन दानेन स्वर्णस्यापि भवेच्छुचिः
 पार्श्वारघ्नश्चतुर्वर्णो गङ्गाघ्राणाद्भवेच्छुचिः । विषाय लवणं दत्त्वा षट्षण्डं च प्रमुच्यते ॥
 हत्वा सर्पाद्यतुर्वर्णो मम पादेन चिह्नितान् । ब्रजहत्याचतुर्यं च पातकं च लभेद्भुवम्
 अक्षिपत्रं च नरकं वर्षाणां शतकं तथा । प्राप्नोति यातनायुक्तो गिच्छन्नस्तीक्ष्णधारया ॥
 ततो भवति सर्पघ्नो दुग्धघ्नो वर्षपञ्चकम् । नरेण ताडितो दुःखी मृत्योर्भवति पीडितः
 ततो भवेन्नरः पापी पञ्चगुणो हि दुर्बलः । वर्षाणां पञ्चकेनैव मृतो भवति कर्मणा ॥८॥

अश्वघ्नश्च गजघ्नश्च चतुर्वर्गश्च पातकी । वर्षाणां दशकं पापान्मूत्रकुण्डं प्रयाति च ॥
 ततो भवति हन्ती च घोटको वा वनेश्वर । यावद्विंशतिवर्षाणि ततः शूद्रो भवेद्भुवम् ॥
 अहंकृती व्यावियुक्तो रौप्यदानेन मुच्यते । ब्राह्मणानां च शतकं भोजयित्वा शुचिर्भवेत् ॥
 क्षुद्रमन्तुवधेनैव क्षुद्रमन्तुर्भवेन्नरः । वर्षाणां शतकं चैव क्षुद्रव्याधिं तरेत्ततः ॥ ८९ ॥
 कृपा कार्थी सता शस्त्रदर्हिस्त्रेषु च जन्तुषु । हिमायां न हि दोषश्च हिलाणां च वनेश्वर
 अश्वत्थघ्नश्चतुर्वर्गो ब्रह्महत्याचतुर्थकम् । पापं च लभते तान चासिपत्रं वनेद्भुवम् ॥
 स तीक्ष्णेनापि शस्त्रेण विच्छिन्नश्च दिवानिशम् । वर्षाणां शतकं चैव भुङ्क्ते परमयातनाम्
 ततो भवति वृक्षश्च शास्त्रमूर्ध्वपलक्षकम् । ततो भवति शूद्रश्च च्छिन्नाङ्गो व्याधिसंयुतः ॥
 यावज्जीवनवर्षानं ततो विषो भवेद्भुवम् । व्रणव्याधिसमायुक्तो मुच्यते स्वर्णदानतः ॥
 मिथ्यामाद्यप्रदाना च कृद्भोऽतिक्रमघ्नकः । विश्वासवान्नि मित्रत्रो विषाणां धनहारकः
 शूद्राद्ब्रह्ममोजी च शूद्राणां शवदाहकः । शूद्राणां सूपकारश्च वृषवाहकपातकी ॥
 चावको देवद्व्यापि चेतोऽतिपापिनस्तथा । कुम्भीशकं प्रयान्त्येव वर्षाणां च सहस्रकम् ॥
 तत्रैव तप्तैलेव संतप्तश्च दिवानिशम् । भस्तिनो व्यभितश्चैव सर्पाकारेण जन्तुना ॥ ९३ ॥
 गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि शूकरः । श्वापदः शतजन्मानि शूद्रो रोमी भवेत्ततः
 मन्दाग्निज्वरसंयुक्तः पश्चादूर्ध्वकं तथा । सुवर्णानां शतपलं दत्त्वा शुद्धो भवेद्भुवम् ॥
 चतुर्वर्गो दस्रहारी गन्धहारी च मानवः । रौप्यमुक्तापहारी च शूद्रद्रव्यापहारकः ॥
 वर्षाणां च महस्रं च वक्त्रजानिर्भवेद्भुवम् । मूत्रकुण्डं च वै भुज्त्वा वर्षाणां शतकं तथा
 ततो भवेच्छूद्रजातिर्विषागा शतकं व्रज । कुष्ठव्याधिविषमायुक्तो गलितश्चैव पातकी ॥ ९८ ॥
 ततो भवेद्ब्राह्मणश्च कुष्ठावशेषसंयुतः । स्वर्णपट्टपलदानेन व्याधितो मुच्यते शुचिः ॥
 शाकापहारकश्चैव फलापहारकस्तथा । यतः शृङ्गिणां सभूतो लीलाद्रव्यापहारकः ॥
 वर्षाणां शतकं चैव च.प.शी भवेद्भुवम् । ततो भवेत्पृष्णवर्णः शूद्रश्च भारते भुवि ॥
 ततो भवेद्ब्राह्मणश्चाप्यधिकङ्गोऽपि जन्मनि । पुनर्जन्मदिनो भूत्वा मुच्यते विषमोजनात्
 पक्षद्रव्यापहारी च पशुयोनिर्भवेद्भुवम् । यस्याण्डकोशे गन्धाक्तः कर्तुरी यस्य नाम च ॥
 सप्तजन्ममृगो भूत्वा ततो भवति गन्धकः । जन्मैकं च ततः शूद्रो गलत्कुष्ठो च जन्मनि ॥
 ततो रोमावशेषेण संपुनो ब्राह्मणः कृशः । स्वर्णपट्टपलदानेन मुच्यते नात्र संशयः ॥ ९९ ॥
 चान्द्यापहारी दुःखी च कृपणः सप्तजन्मसु । विष्ठकुण्डं वर्षशतं संपाप्य मुच्यते मिथ्या ॥
 स्वर्णापहारी कुष्ठो च म नवः पनितो भवेत् । स्वर्णशतपानिप्रहो विष्टकुण्डं च प्रयाति च ॥

ततो वर्षशतं भुक्त्वा पुरीषं च दिवानिशम् ततो व्याधो भवेच्छूद्रो रक्तदोषेण संयुतः ।
 तज्जन्मपातकं भुक्त्वा ब्राह्मणश्च पुनर्भवेत् । व्याधिशेषावयुक्तश्च मुच्यते स्वर्णदानतः ॥ ९ ॥
 अगम्याना च गामी च पूर्वोक्त रौरवं व्रजेत् । कुम्भीपार्कं महाघोरं वर्षाणा चाप्यसहस्रकम् ॥
 ततो भवेत्पुथुलीना योनीना च कृमिस्तथा । वर्षाणा च सहस्रं च विट्कृमिर्वर्षलक्षकम् ॥
 पशुयोनिर्भवेत्तस्मात्तस्माच्च क्षुद्रजन्तवः । ततो भवेन्मलेच्छनातिस्ततः शूद्राधमस्तदा ॥
 ततो भवति विप्रश्च व्याधियुक्तो नपुंसकः । पुनश्च ब्राह्मणो भूत्वा तीर्थपर्यटनेन च ॥ १३ ॥
 क्रमेण शुद्धो भवति वंशहीनश्च पातकात् । भोजयित्वा विप्रलसं पुत्रं च लभते शुचिः ॥
 मानवः नोधयुक्तश्च गर्दभः सप्तजन्मसु । मानवः कलहाविष्टः सप्तजन्मसु वायसः ॥ १५ ॥
 शालग्रामप्रतिग्रही कालसूत्रं व्रजेद्भुवम् । वर्षाणा शतकं चैव खल्लरीटो भवेत्ततः ॥ १६ ॥
 लोहचोरश्च निर्धनो मपीचोरश्च कोकिलः । शुकोऽप्यज्जनश्चोरश्च मिष्टचोरः कृमिर्भवेत् ॥
 विप्रद्वेषी गुरुद्वेषी शिरसा च कृमिर्भवेत् । पुंश्चली कामिनी तात भुक्त्वा च रौरवं व्रजेत् ॥
 ततो वृथा कृमिश्चैव वर्षाणा शतकं तथा । ततोऽपि विधवा चैव बन्ध्या च सप्तजन्मसु ॥
 अपृष्ट्वा जानिहीना च चिउन्ननासा भवेत्कृपात् । रक्तद्वेषापहारी च रक्तदोषान्वितो भवेत्
 आचारहीनो यवनः खल्लो भवति हिंसकः । अदीक्षितो बह्वरश्च दुष्टदर्शी च काणकः ॥
 अहंकारी कर्णहीनो बधिरो वेदनिन्दकः । वाक्यहर्ता च मूकश्च हिंसकः केशहीनकः ॥
 मिथ्यावादी इमध्रहीनो दुर्वाक्यो दन्तहीनकः । जिह्वाहीन सत्यहारी दुष्टोऽप्यङ्गुलिहीनकः
 ग्रन्थापहारी मूर्खश्च व्याधियुक्तो भवेद्भुवम् । अश्वग्रही च तचोरो लालामूत्रं व्रजेदिति ॥
 वर्षाणां च शतं स्थित्वा घोटकश्च भवेद्भुवम् । गजचोरो गजपाही विट्कुण्डे च सहस्रकम्
 स्थित्वा वर्षं भवेद्धस्ती तत्पश्चादवृषलो भवेत् । अपेक्ष छागहन्ता च च्छागचोरप्रतिग्रही ॥
 पूषकुण्डे वर्षशतं स्थित्वा चाण्डालता व्रजेत् । छागश्च वर्षपर्यन्तं तदा भवति मानवः ॥
 शत्रुशस्त्रेण चिउन्नश्च तदा मुक्तो भवेद्द्विजः । दत्तापहारी वाग्दान कृत्वाऽपहरते पुनः ॥
 स भवेन्मलेच्छयोनी च भुक्त्वा च नरकं व्रजेत् । एकाकी मिष्टमन्नाति कालसूत्रं व्रजेद्भुवम्
 तत्र वर्षशतं स्थित्वा पेतो वर्षसहस्रकम् । तदा भवति जन्मैकं मक्षिफा च पिपीलिका ॥
 जन्मैकं भ्रमरश्चैव जन्मैकं मनुषासिना । जन्मैकं वरलश्चैव जन्मैकं दंश एव च ॥ २१ ॥
 जन्मैकं मशकश्चैव जन्मैकं पानिकं रघुतम् । जन्मैकं तक्षकश्चैव तदा शूद्रो भवेद्भुवम् ॥
 अमद्वुद्धिर्व्याधियुक्तस्तदा मुक्तो भवेद्द्विजः । तल्लोरमल्लारां मूर्ध्नि वीटस्त्रिजन्मसु
 तदा भवेत्स्वर्णकारी जन्मैकं दुष्टमानसः । विधेयविधिकर्ता च भक्ष्यदातुर्धनं हरेत् ॥ २४ ॥

तमःकुण्डे वर्षशतं स्थित्वा स्वर्णवणिग्मवेत् । जन्मैकं च दुराचारो जन्मैकं करणो भवेत् ।
 कायस्पर्धेनोदरस्थेन मातुर्भूसं न खादितम् । तत्र नास्ति कृपा तस्य द-ताभावेन केवलम् ॥
 स्वर्णकारः स्वर्णवणिक् वायस्यश्च ब्रजेश्वर । नरेषु मध्ये ते धूर्ताः कृपाहीना महीतले ॥
 हृदयं क्षुरघागमं तेषां नास्ति च सःदरम् । शतेषु सज्जनः कोऽपि कायस्थो नेतरौ च तौ ॥
 सुबुद्धिः शिवदुक्तश्च शस्त्रज्ञो धर्ममानसः । न विश्वसेत्तेषु तात स्वात्मकल्याणहेतवे ॥ ३९ ॥
 सीमापहारी दुष्टश्च भूमिचोरश्च हिंसकः । भूमिदानापहारी च कालसूत्रं ब्रजेदध्रुवम् ॥ ४० ॥
 पट्टिर्षसहस्राणि क्षुत्पिपासार्दितः स्थितः । ततोऽपि तानि मामानि पिष्टायां जायते क्रमिः
 ततो भवेदसच्छूद्रो जन्मैकं च ततः शुचिः । तस्माज्ज्ञानैः सावधानं भवेत्प्राज्ञश्च यत्नवः ॥
 रक्तवस्त्रापहारी च जन्मैकं रक्तकीटकः । ततः शूद्रश्च जन्मैकं ततो विप्रो भवेच्छुचिः ॥
 त्रिसंध्यहीनो विप्रश्च प्रातःशायी च यो नरः । संध्याशायी दिवाशायी यज्ञसूत्रापहारकः ॥
 अशुद्धः संध्याकारी च वेदवेदाङ्गनिन्दकः । तद्विरुद्धः स्वर्गमार्गस्त्रिजन्मपतितो द्विजः ॥
 यः शूद्रो ब्राह्मणीगार्भी कुम्भीपाके ब्रजेदध्रुवम् । वर्षाणां च त्रिलक्षं च पचयन् तत्र पीडितः
 दिवानिशं प्रदग्धश्च तप्ततैले च दारुणे । ततो भवेद्योनिर्कीटः पुंश्चलीनां च पातकी ॥
 पट्टिर्षसहस्राणि चाऽऽहारं तस्य तन्मलम् । ततो भवन्ति चाण्डालो जन्मलक्षं क्रमेण च ॥
 ततः शूद्रो गल्लकुण्ठो जन्मैकं च ततः शुचिः । सोऽपि विप्रो व्याधिशेषस्तर्पिष्यट्नाच्छुचिः
 असच्छूद्रश्च भवति सोऽस्थानेऽसुरपूजिते । दत्त्वा देवाय नैवेद्यमपवित्रं च म नवः ॥ ५० ॥
 सकेशं पार्थिवं लिङ्गं संपूज्य यवनो भवेत् । दुर्बलेन भवेदन्वः कुत्सितेन च कुत्सितः ॥
 अङ्गहीनो दारिद्र्यश्च व्याधियुक्तश्च मानवः । अश्रद्धया च निर्माणे निर्माणसहस्रं फलम्
 मृद्भस्मगोशकृत्तिण्डैस्तथा बालुकयाऽपि वा । कृत्वा लिङ्गं सङ्कल्प्य वसेत्कल्पाद्युपं दिवि ॥
 ततो भवति विपश्य महायाज्ञश्च भूमिमान् । राजा भवेद्भारते च लिङ्गं नो शतपूजनात् ॥
 सहस्रपूजनात्सोऽपि लभते निश्चितं फलम् । स्थित्वा च सुचिरं स्वर्गं राजेन्द्रो भारते भवेत्
 अयुते च तदीशश्च लसे च पृथिवीश्वरः । पूजने चानिभक्त्या चाप्यनिरिक्तं फलं लभेत् ॥
 तीर्थस्नानेन दानेन विप्राणां भोजनेन च । नारायणार्चया चैव विप्रजातिश्च कर्मणा ॥
 अतिरिक्तेन तपसा पण्डितो ब्राह्मणो भवेत् । पण्डितो ब्राह्मणश्चैव वैष्णवश्च जितेन्द्रियः ॥
 अनेकजन्मपुण्येन जायते भारते भुवि । तस्याद्भ्रिस्पर्धनेनैव सद्यः पूरा वसुंधरा ॥ ५१ ॥
 तीर्थाः कुर्वन्ति तीर्थानि जीवन्मुक्ताश्च वैष्णवाः । स्वपुंसां च सहस्रं च पुनन्तीनि श्रुनौ श्रुतम्
 पापेन वेद्यनमैव दुश्चिक्त्सोऽपि ब्राह्मणः । दुश्चिकित्सस्तथा धैर्यो द्वाल्प्रमाही त्रिजन्मसु
 आनिकूरो दुराचारो द्वेष्टा च सुराविनयोः । स भवेत्कुटिलबालो वर्षाणां च सहस्रकम् ॥

पुंश्चलीलम्पटाना च दूती या कामिनी व्रज । बालसूत्रे वर्षशतं स्थित्वा च गोधिका भवेत्
 जन्मैकं गोधिका भूत्वा हरिणश्च त्रिजन्मसु । जन्मैकं महिषश्चैव जन्मैकं मरुत्तुको भवेत् ॥
 जन्मैकं गण्डवश्चैव सृगालश्च त्रिजन्मसु । परकीयतडागं च लुप्ट्वा सस्यददाति च ॥
 स भवेन्नक्रजातिश्च कच्छपश्च त्रिजन्मसु । वृषा मामं च यो भुङ्क्ते म स्यलुब्धश्च ब्राह्मणः
 भुङ्क्ते मासमदत्तं च स भीनश्च मृगो भवेत् । वर्षाणां च सहस्रं च तात भुक्त्वा च तिल्विषम्
 कर्मभोगाच्छुचिर्भूत्वा स पुनर्ब्राह्मणो भवेत् । एतादशीविहानिश्च ब्राह्मणः पातितो भवेत् ।
 भक्ष्यस्य द्विगुणं दत्त्वा तेन पापेन मुच्यते । मम जन्मदिने चैव यो भुङ्क्ते मानवोऽघमः ॥
 त्रैलोक्यजनितां पापं सोऽपि भुङ्क्ते न संशयः । भुक्त्वा च नरकं सर्वं पश्चाद्वाङ्मलता व्रजेत् ॥
 एवं च शिवरात्रौ च श्रीरामनवमीदिने । उपवासासमर्थश्च हविष्यान्न समाचरेत् । ७१ ॥
 ततोऽश्क्तो दुर्बलश्च भोजयेद्ब्राह्मणानपि । कृत्वा महोत्सवं पुण्यं मदीयं पातकाच्छुचिः ॥
 तस्माद्यत्नेन कर्तव्यं नामसंकीर्तनं मम । गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । ७२ ॥
 श्वपदः शतजन्मानि कुह्ला च निशि भोजनं त् । अदीक्षितो द्विजश्चैव शङ्खश्चैलः शुको भवेत्
 अनुद्वाही द्विजश्चैव राजहंसा भवेद्ध्रुवम् । चित्रवस्त्रापहारी च मयूरश्च त्रिजन्मसु ॥
 तेजःपात्रापहारी च भवेत्कारण्डवश्चिरम् । सुराणां प्रतिमाचोरोऽर्यन्वश्च सप्तजन्मसु ॥
 दारिद्र्यो व्याधियुक्तश्च वचिरश्चापि कुब्जकः । स्त्रीतैलमधुमांसानि रवौ वा पक्षपर्वसु ॥
 सेवते यो महामूढो वज्रदंष्ट्रं व्रजेद्भ्रुवम् । पातकी दुःखिनस्तत्र वर्षाणां च सहस्रकम् ॥
 ततो भवति ग्लेच्छश्च चाण्डालः सप्तजन्मसु । व्याधियुक्तस्ततः शूद्रो ब्राह्मणश्च ततः शुचिः
 तस्माद्यत्नात्तं भोक्तव्यं भारते धर्मभीरुणा । ब्राह्मणं च सुरं दृष्ट्वा न जमेद्यो नराधमः ॥
 यावज्जीवनपर्यन्तं शुचिर्चरन् न भवेत् । अभ्युत्थानं न कुरते दृष्ट्वा चाऽऽगतं ब्राह्मणम् ॥
 स भवेद्ब्रह्मघाती च सप्तजन्मसु निश्चितम् । शिवद्वेषी कुबकुटश्च देवलः सप्तजन्मसु ॥ ८२ ॥
 पितृदेवार्चनं हन्ति वेदोक्तं न दुर्बलः । स याति नरकं पापी वर्षाणां च सहस्रकम् ॥ ८३ ॥
 ततश्च रौरवं भुक्त्वा तीर्थं वा त्रिजन्मसु । त्रिजन्मसु शृगालश्च तीर्थं भुङ्क्ते शवं व्रज ॥
 त्रिजन्मसु भवेत्सोऽपि तीर्थेषु शबरक्षत्रः । शवानां करमादसे कर्मणा कुरुपातकी ॥ ८५ ॥
 नित्यं सुरार्चनं कृत्वा दाग्भिको ज्ञानदुर्बलः । गुरुं च नार्चयेद्भक्त्या तस्मै नात्र ददाति यः
 स भवेद्देषलो दुःखी देवशापेन पातकी । नित्यं सुरार्चनं कृत्वा दाग्भिको ज्ञानदुर्बलः ॥
 पूमाफटं न लभते देवद्रोही स दारुणः । दीपनिर्वाणकर्ता च खद्योतः सप्तजन्मसु ॥
 ७० तीव्रं मत्स्यलुब्धश्चाप्यनैवेद्यं च दादति । स भवेन्मत्स्यरक्षश्च मार्जारः सप्तजन्मसु ॥

गोणीहर्ता कपोतश्च मालाहर्ता विहंगमः । चटको धान्यचोरश्च मांसचोरश्च कुंजरः ॥
 कविः प्रहर्ता विदुषा मण्डूकः सप्तजन्मसु । असत्त्वविग्रामविप्रो नकुलः सप्तजन्मसु ॥
 कुष्ठो भवेच्च जन्मैकं कृकलासखिजन्मसु । जन्मैकं वरलश्चैव ततो वृक्षपिपीलिका ॥
 ततः शूद्रश्च वैश्यश्च क्षत्रियो ब्राह्मणस्तथा । कन्याविक्रयकारी च चतुर्वर्णो हि मानवः
 सद्यः प्रयाति तामिदं यानचन्द्रदिवाकरौ । ततो भवति व्याधश्च मांसविक्रयकारकः ॥
 ततो व्यावि(चो)र्भवेत्पश्चाद्यो यथा पूर्वजन्मनि । मन्नामविक्रयो विप्रो न हि मुक्तो भवेद्भुवम्
 मृत्युलोको च मन्नामसृनिमानं न विद्यते । पश्चाद्भवेत्स गोधोनौ जन्मैकं ज्ञानदुर्बलः ॥
 ततश्छगस्ततो मेघो महिषः सप्तजन्मसु । महाचक्रो च कुटिलो घर्महीनस्तु मानवः ॥
 जन्मैकं तैलहारश्च कुम्भकारस्तथैव च । मिथ्याकाङ्क्षवक्ता च देवब्रह्मणनिन्दकः ॥
 स भवेत्स्वर्णवारश्च रजकः सप्तजन्मसु । ब्राह्मणशस्त्रविट्शूद्राः कुत्सिताः शौचवर्जिताः
 जन्म तेषां भवेच्छयोनौ वर्षाणामयुतं तथा । अतीव वामिनीलुब्धः वामुकः स्त्रीरतः सदा ॥
 यक्षग्रस्तो भवेत्सद्यः परत्रापि नपुंसकः । कामतो योषिता श्रोणीस्तनास्ये यश्च पश्यति
 स भवेद्दृष्टिहीनश्च परत्रापि नपुंसकः । विप्रोऽभिचारकर्ता च हिंसको ज्ञानदुर्बलः ॥
 यात्येवमन्वतामिदं वर्षाणामयुतं तथा । तदा भवति दैवज्ञोऽप्यप्रदानी च दुर्भनिः ॥
 ततः शूद्रो भवेद्विप्रो भोगेन कर्मगतस्तथा । शस्त्रज्ञाता च दैवज्ञो मिथ्या वदनि छोटतः
 स भवेच्च ध्रुवं ज्येष्ठी वानरः सप्तजन्मसु । अनेकजन्मपमा मारते ब्राह्मणो भवेत् ॥
 सुबुद्धिरतिधर्मिष्ठो घर्महीनश्च पातर्फी । स्वघर्मनिरतो विप्रः परमाच्च हुताशनः ॥९॥
 पवित्रश्चातितेजस्वी तस्माद्वर्जितः सुराः सदा । नदीषु च यथा गङ्गा तीरेषु पुष्करं यथा ॥
 पुरीषु च यथा कशी यथा ज्ञानिषु शंकरः । शास्त्रेषु च यथा वेदा यथाऽश्वत्थश्च पादपे
 मम पूजा तपस्यासु घनेप्जनशनं यथा । तथा जातिषु सर्गसु ब्रह्मणः श्रेष्ठ एव च ॥
 विप्रपादेषु तीर्क्ष्णेषु पुण्यानि च भगानि च । विप्रपादरज शुद्धं पापव्याधिनिर्धनम् ।
 शुभाशीर्वचनं तेषां सर्वकल्याणकारणम् । एतत्ते कथितं तान विपाकः कर्मणामहो ॥
 यथाधृतं यथाज्ञानं तदशेषं निशम्य । ध्रुत्वा घर्मविपाकं च वाचकाय सुवर्णकम् ॥
 दद्यात्तन्मै च रौप्यं च वस्त्रं ताम्बूलमेव च । सुवर्णशतकं दद्यात्सद्यो देही च गोकुटम्
 रौप्यं वस्त्रं च ताम्बूलं मत्पत्न्या ब्राह्मणाय च ॥ २१२ ॥

इति श्रीनक्ष० महा० श्रीकृष्णजन्मसु० उत्त० नारदना० महावैवर्तपुराणम्०

पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

अथ पञ्चशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

केदारकन्याप्रस्तावात्कायितं कर्मकीर्तनम् । कृत्यास्त्रीणां प्रसङ्गेन तद्व्यासेन वद प्रभो ॥
केदारकन्या सा का वा को वा केदारमूपतिः । कस्य वंशे च तज्जन्म तन्मे व्याख्यातुमर्हसि

श्रीकृष्ण उवाच—

पुरा तु ब्रह्मणः पुत्रो मनु स्वायम्बुवस्तथा । तस्य स्त्री शतरूपा च धन्या मान्या च योषिताम्
प्रियव्रतोत्तानपादौ तयोः पुत्रौ बभूवतुः । उत्तानपादपुत्रश्च ध्रुव एव महोदशाः ॥४॥
तत्पुत्रो नैन्दसावर्णिः केदारश्च तदात्मजः । सप्तद्वीपपतिः श्रीमान्केदारो वैष्णवः स्वयम् ॥
तस्य रक्षानिमित्तेन तत्सभायां सुदर्शनम् । गवां लक्षं नवं शुद्धं स्वर्णशृङ्गं च भूषितम्
बह्निशुद्धानि वस्त्राणि दत्तानि वरणेन च । सुवर्णानां तथा लक्षं सर्वसस्यां वसुंधराम् ॥
मणिरत्नं च मुक्ताश्च हीरकं परमं तथा । प्राणिकयस्त्वरत्नानां लक्षं लक्षं च हस्तिनाम्
रौप्यं प्रवालं शिष्टान् शतघन्याचलं वरम् । नित्यं नित्यं ब्राह्मणेभ्यो ददौ च रत्नभूषणम्
शतलक्षं ब्राह्मणानां भोजयामास नित्यशः । जलभोजनपात्राणि सुवर्णानां ददौ नृपः ॥
सुवर्णानां यज्ञसूत्रमङ्गुलीयकमुत्तमम् । आसनं स्वर्णरत्नानां ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ॥
ब्राह्मणानां च लक्षं च सूपकारं नृपस्य च । ब्राह्मणानां द्विलक्षं च परिवेषणकारकम् ॥
घृतकुल्या मधुकुल्या दधिकुल्या मनोहराः । गुडकुल्या दुग्धकुल्या नित्यं प्रार्थनमपि सितम्
प्रातरारभ्य संध्यान्तं विप्राणां भोजनं तथा । दुःखिनां भिक्षुकाणां च घनदानं यथोचितम्
फलमूलाशनो राजा वैष्णवश्च जितेन्द्रियः । सर्वं मदर्पणं कृत्वाऽनपन्नां च दिवानिशम् ॥
एकदा सूपकारश्च तमुवाच नृपेश्वरम् । विप्राणां भोजनायैव दशलक्षमुपरिधतम् ॥१॥
मुञ्चते, ब्राह्मणश्चाद्य रक्षसश्च, वद प्रभो । कुर्वन्तु भक्षणं, ते, वै, विप्राः, मृगादिना, नृप ॥
चतुर्षोऽनपन्तमाधिकारो नृपस्य च । यो राजा तच्छतगुणः स एव मण्डलेश्वरः ॥२॥
तत्तद्दशगुणो राजा राजेन्द्रः परिकीर्तितः । राजेन्द्राणां पञ्चलक्षं नित्यं केदारसंसदि ॥
अमूल्यरत्नमाणिक्यं मुक्ताहीरं मणीधरम् । गजरत्नमश्वरत्नं केदाराय करं ददौ ॥३॥
कमलाकलया जाता यज्ञकुण्डसमुद्भवा । बह्निशुद्धानुकाधाना रत्नभूषणभूषिता ॥४॥
कमुक्ता कमिनीश्लेषा कन्या कमलश्लेषना । कन्याऽस्मि ते महाराजेत्युवाच नृपति च सा
राजा संपूज्यतां भवत्या तस्यै पत्नी समर्प्य च । सा विज्ञाय प्रसूतां कृत्वा च विनयं मुदा
ययौ पुण्डवनं रम्यं तपसे यमुनाज्जिरम् । तत्तपस्यावनं यामातस्माद्वृन्दावनं स्मृतम् ॥

तपसा वरयामास मां वरं च वरं वरम् । ब्रह्मा ददौ वरं तस्यै पश्चात्कृष्णं लभिष्यसि ॥
 स चैकदा नदीतीरे वसन्ते सरिता सती । शयानां पुष्पशय्यायां रत्नाभरणभूषिता ॥
 ब्रह्मा परीक्षितुं याता साध्वी च सुमनोहराम् । ददर्श कन्या रहसि युवानं पुरुषं परम् ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं रत्नभूषणभूषितम् । सरितं कामुकं रम्यं रमणीनां च वाञ्छितम् ॥
 यया षोडशवर्षीयं कुमारं कनकप्रभम् । कोटिकन्दर्पलीलामं पीताम्बरधरं वरम् ॥२९॥
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यं शरत्पद्मसुलेचनम् । दृष्ट्वा तं च समुत्थाय वामयामास संनिधौ ॥
 पूजां चकार भक्त्या च फलं मूलं ददौ मुदा । सुवसितं जलं दत्त्वा प्रणनाम मुदाऽग्विना
 पूजां गृहीत्वा मुदितः सादरं तामुवाच ह । विपत्तयः च मगवान्त्रज्वलन्ब्रह्मनेजसा ॥
 कामुनीनां च काम्यं च सतीनां दुष्करं वन ॥ ३२ ॥

धर्म उवाच—

भवती कस्य वन्या वा किं ते नाम्न मनोहरे । किं करोषि रहस्येव तन्मे कथितुमर्हसि ॥
 कस्य हेतोस्तपस्या ते किं वा वाञ्छसि सुन्दरि । वरं वृणीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वाञ्छितम्

वृन्दोवाच—

विप कदारकन्याऽहं वृन्दा वृन्दावने स्थिता । तपः करोमि रहसि चिन्तया मी हरिं पतिम्
 यदि दातुं समर्थोऽसि देहि मे वाञ्छितं वरम् । असमर्थोऽसि चेदृच्छ किं ते प्रश्नेन ब्राह्मण

धर्म उवाच—

निरीहमवितर्क्य च परमात्मानमीश्वरम् । निर्गुणं च निराकारं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥१७॥
 का क्षमा तं पतिं कर्तुं विना लक्ष्मीं सरस्वतीम् । चतुर्भुजस्य द्वे भार्ये हरेर्वैकुण्ठशायिनः ॥
 गोलोके द्विभुजस्यापि श्रीर्बंशीवदनस्य च । किशोरगोपवेषस्य परिपूर्णतमस्य च ॥३५॥
 तस्य भार्या स्वयं राधा महालक्ष्मीः परापररा । ब्रह्मस्वरूपा परमा परमात्मानमीश्वरम् ॥
 भजते सततं शान्तं सुरम्यं दयामसुन्दरम् । कोटिकन्दर्पसौन्दर्यनिन्दितं सुखलेखरम् ॥४१॥
 अमृद्वरत्नाभरणं सत्यं च नित्यविग्रहम् । पीताम्बरधरं रम्यं दातारं सर्वसंपदाम् ॥४२॥
 श्रीकृष्णश्च द्विपारूपो द्विभुजश्च चतुर्भुजः । चतुर्भुजश्च वैकुण्ठे गोलोके द्विभुजः स्वयम् ॥
 पतिमेवो भवेद्वृन्दे ब्रह्मणः पततेन च । पद्मविंशत्सहस्रेण युगेनेन्द्रस्य पातनम् ॥४४॥
 चतुर्दशेन्द्रावच्छिन्नकालेन ब्रह्मणो दिनम् । तावतीनि निशा तस्य विधानुर्भगतामपि ॥
 एवं त्रिंशद्दिनैर्मासं द्विपटके मासि वर्षकम् । एवं शतायुस्तम्यैव निबोध मोघनत्वरम् ॥
 पावज्जीवनवर्षेभ्यं सेवने सनकादयः । कल्याणां कोटिकोटिं च तत्र मायय यो विभुः ॥
 सह्यवृषः शेषश्च सेवने च जपन्मदा । दिवानिशं च यं भक्त्या ब्रह्मकोटिशतं दातम्

तत्र साध्यो हितकरो दुराराध्यः परात्परः । ब्रह्मा ब्रह्मस्वरूपं तं भजेऽजन्मनि जन्मनि
 यवैत्रश्चतुर्भिः सततं स्तौति नित्यं सनातनम् । वेदेऽनिर्वचनीयश्च वेदानां जननी विधिः ॥
 विधाता फलदाता च दाता च सर्वसंपदाम् । तत्र साध्यो हि भगवान्कालकालान्तकान्तकः
 संहारकर्ता जगता कलथा रुद्ररूपतः । स स्तौति पञ्चवक्त्रेण कोऽन्धोऽन्यस्यापि का कथा
 तत्परश्च प्रियो नास्ति वृन्दे भगवतः शृणु । सर्वशक्तिस्वरूपा सा दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ॥
 ब्रह्मस्वरूपा परमा मूलप्रकृतिरीश्वरी । नारायणी विष्णुमाया वैष्णवी सा सनातनी ॥
 यन्मायया जगद्भ्रान्तमनित्ये भ्रमते सदा । सा स्तौति भक्त्या यं देवं वृन्देऽप्यद्वे दिवानिशम्
 स्तौति भक्त्या स्वशक्त्या च गजवक्त्रः पञ्चाननः । ध्यायते यं गणेशश्च सर्वादौ यस्य पूजनम्
 भगवान्सर्वदेवेशो ज्ञानिना च गुरोर्गुरुः । सिद्धेन्द्रेषु च देवेन्द्रे योगीन्द्रे ज्ञानिना गुणैः ॥
 न गणेशात्परो विद्वान्गणेशश्च सुराधिपः । सरस्वती च यं स्तौतुमशक्ता परमेश्वरी ॥
 दिवानिशं पादपद्मं भक्त्या पद्या निषेवते । यत्कटक्ष्वाजगत्सर्वं परिपूर्णतमं शिवम् ॥
 यद्भयाद्भानि वातोऽयं सूर्यस्तपनि यद्भयात् । वर्षतीन्द्रे दहत्यग्निर्मृत्युश्चरति जन्तुषु ॥
 पृथिवीं सेवया यस्य सर्वाधाता वसुंधरा । समुद्रा निश्चलाः शैला यस्य भीताश्च सुन्दरैः ॥
 तीर्थसागा च सा गङ्गा पवित्रा मुक्तिदायिनी । जगता पावनी देवी यस्य पादाब्जमेवशा ॥
 पवित्रा दुर्लभा देवी स्मरणाद्यस्य सेवनात् । नवग्रहाश्च दिक्पला भीता यस्य प्रतापतः ॥
 ब्रह्माण्डेषु च सर्वेषु ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः । अन्ये ये ये सुरेशाश्च शेषाद्या गुणयस्तथा ॥
 केचित्कलास्वरूपाश्चाप्यंशरूपाश्च केचन । केचित्कलाशाः कृष्णस्य केचिच्च परमात्मनः ॥
 पतिमिच्छसि वरदायि मङ्कतेः परमीश्वरम् । गेलोके राधिका साध्यो न न्येपा च कदाचन
 ✓ मा भुजस्व महाभागे नृपाणामीश्वरं पतिम् । बलवन्तं च देवेभ्यो दैत्येभ्यश्च वरानने ॥६७॥
 सुखानि यानि वरदायि त्रिषु लोकेषु सन्ति वै । भुङ्क्ष्व ता येव सर्वाणि मत्प्रपादान्न संशयः
 सप्तसगरपारे च काञ्चनी रुचिरा वरे । देवानां क्रीडनार्थाय विधात्रा निर्मितापुरी ॥६९॥
 तत्रैव गच्छ भद्रं ते रम रामे मया सह । महेन्द्रस्य भियवनं दुष्कोटान्तमन्वितम् ॥७०॥
 गच्छ स्वर्णमयीं लङ्कां नानारत्नविभूषिताम् । तत्रैव गच्छ भद्रं ते रम० ॥ ७१ ॥
 विष्णुन्दकं सुवसनं मन्दकं पुष्पभद्रकम् । तत्रैव गच्छ भद्रं ते रम० ॥ ७२ ॥
 सुमेरुगङ्गरं वायुपि सरिदे वा मनोहरम् । तत्रैव गच्छ भद्रं ते रम० ॥ ७३ ॥
 सत्पथोकं ब्रह्मलोकं रम्यं सद्य रहस्यलम् । तत्रैव गच्छ भद्रं ते रम० ॥ ७४ ॥

मण्डये निलये रम्यं रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् । सुगन्धियुक्तं सततं शुद्धं चन्दनवायुना ॥७१॥
मालती युधिका रम्या केनकी माधवी तथा । चरुचम्पकपुष्पाणां गन्धेन सुमनोहरम् ॥
पिकानां भ्रमराणां च मधुरध्वनिसंयुतम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रमं ॥ ७७ ॥
इन्द्रस्य वरुणस्यैव वायोऽपि यमस्य च । घनेश्वरस्य वह्नेश्च धर्मस्य शक्तिस्तथा ॥७८॥
सुरस्यं लोकमेतेषां मध्ये देवि यथेच्छसि । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रमं ॥७९॥
रत्नद्वीपं मणिद्वीपं रम्यं चन्द्रनरोवरम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रमं ॥८०॥
इत्येवमुक्त्वा संमोक्तं गच्छन्तं तं छेदेन च । न वास्तवपरोक्षार्थं सतीत्यं बोधितुं जनः ॥
उवाच सा नृपसुता कोपवक्त्रास्यलोचना । हितं सत्यं योगयुक्तं धर्मार्थं च यशस्करम्
वृन्दोवाच—

धैर्यं कुरु महामाग श्रेष्ठो जगन्निपु ब्राह्मणः । ब्राह्मणानां तपो मूलं सत्यं वेदजनं धृतिः ॥
परस्त्रीसहसंमोगः स्वभावश्चाप्यधर्मिणाम् । अधर्मेणैव हे विप्र दुष्टोऽमद्राणि पश्यति ॥
ततः सपत्ने जयति स्मृष्टस्थो विनश्यति । पतिप्रभानां गमने वयात्कारेण निश्चितम् ॥
मातृगामी भवेत्पत्न्यो ब्रह्महत्याशतं भवेत् । कुम्भीपाके पच्यते च यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥
प्रदग्धसैन्यतप्तेषु न मृतः सूक्ष्मदेहनः । ताडितो यमदूतैश्च लोहदण्डेन मूर्धनि ॥८१॥
दण्डं सुखं चिरं दुःखं सर्वनाशस्य कारणम् । भगव्यागमनं दुःखं धर्मिष्ठो नैव वाञ्छति
क्षमस्व गच्छ मद्रं ते ब्राह्मण ज्ञानदुर्बल । यथा दीपशिखां दृष्ट्वा कीटः पतति निश्चितम्
मिष्टं दृष्ट्वा बहोशाग्रे लुब्धधीनो मृगो यथा । यथा विषाक्तं मक्षपं च मुद्के भोक्ता मुमुक्षितः
गृहाणि दुष्टो दुष्टं च त्रिपुष्पं पयोमुखम् । तथा दृष्ट्वा परस्त्रीणां मुखपद्मं मनोहरम् ॥
विनाशार्थं मोहेन भ्रान्तो भवति लम्पटः । मुखं च रचिरं स्त्रीणां श्रोत्रियुग्मं स्तनी तथा
कामाधारं नाशबीजमधर्मस्थलमेव च । मगं नरककुण्डं च ललामुत्रसंनिवृत्तम् ॥८२॥
दुर्गन्धियुक्तं पापं च यमदण्डस्य कारणम् । यथा लिङ्गं निशत्येव पापयोनी च योषिताम्
तथा पुमान्विशत्येव रौरवे च युगे युगे । रहस्यं चाऽऽदं दृष्ट्वा मां त्वं धर्मिष्ठमिच्छसि
अत्रैव सर्वदेवाश्च लोकपालाश्च ब्राह्मण । जाज्वल्यमानो धर्मश्च साक्षी शास्ता च कर्मणाम्
यमश्च दण्डकर्ता च स्थापितो हरिणा स्वयम् । सत्यं कृपणश्च धर्मार्त्ता ज्ञानरूपो महेश्वरः
दुर्गा बुद्धिर्धनो ब्रह्मा चेन्द्रियाणि सुरास्तरा । सर्वप्राणिषु तिष्ठन्ति साक्षिणः कर्मणां द्विज
क गुप्तं क रहस्यं वा ब्राह्मण ज्ञानदुर्बल । क्षमस्व गच्छ मद्रं ते अवध्याश्च द्विजातयः ॥
शक्ताऽहं भ मनात्कर्तुं गच्छ वत्स यथामुत्तम् । तपस्थामु मम गतमष्टोत्तरशतं युगम् ॥

नास्ति गोत्रं मत्पितुश्च न माता न पिता मम । सर्वान्तरात्मा भगवन्कृष्णो रक्षति मां द्विजाः
 कृष्णेन स्थापितो धर्मो मां च रक्षति नित्यशः । आदित्यश्च तथा चन्द्रः पवनश्च ह्युताशनः
 ब्रह्मा शंभुर्मगवती दुर्गा रक्षति मां सदा । येन शुक्लीकृता हंसाः शुकाश्च हरिताः कृताः
 मयूराश्चित्रिता येन स मे रक्षां करिष्यति । कृनाथमालवृद्धानां रक्षकाः सर्वदेवताः ॥३॥
 नारीबुद्ध्या न मां धर्मस्त्यक्त्वा गच्छेद्धि सर्वदा । मां मातरं परित्यज्य गच्छ वत्स यथा-
 सुखम् ॥ १०४ ॥

इत्येवमुक्त्वा देवी सा तन्मौ तत्र घरा यथा । आगच्छन्तं च संभोक्तुं मां यान्तं बोधनेन च
 शशापेति च सा कोणाद्ब्रह्मबन्धो क्षयो भव । क्षयो भव दुराचार हे पापिष्ठ क्षयो भव ॥
 पुनः शतं स्वयं सूर्यो वारयामास यत्नतः । एतस्मिन्नन्तरे तात तत्रैव जगदीश्वराः ॥
 आजगमुरातिसंज्ञता ब्रह्मविष्णुशिवादयः । धर्मं दृष्ट्वा कलारूपं रुद्रदुस्त्रिदशेश्वराः ॥
 कृत्वा क्रोडेऽतीव क्रुशं कुह्वा मीतं यथा विधुम् । निश्चेष्टं मालिनं दग्धं सतीकोपाग्निना मम
 श्रीभगवानुवाच—

क्षमस्व वृन्दे मद्भक्ते जन्ममृत्युजराहरे । धर्मं जीवय मद्भक्तं रक्ष धर्मं पवित्रते ॥१०॥
 ब्रह्मोवाच—

ध्वान्तपूर्णं जगत्सर्वं विना धर्मं बभूव ह । कम्पितौ चन्द्रसूर्यौ च शेषश्चापि वसुंधरा ॥
 महादेव उवाच—

प्रनष्टं च जगत्सर्वं विना धर्मेण सुन्दरि । धर्मं जीवय भद्रं ते स्वस्ति तेऽस्तु वरानने ॥
 सूर्य उवाच—

धर्मं वृष्णीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वाञ्छितम् । धर्मं जीवय भद्रं ते रक्ष सृष्टिं पतिव्रते ॥
 अनन्त उवाच—

धर्मं करोषि तपसा कथं धर्मं विहंसि च । धर्मं जीवय भद्रं ते सर्वधर्मो भवेत्तव ॥११॥
 चन्द्र उवाच—

द्विजिरूपधरो धर्मस्त्वां परीक्षिषुमागतः । ब्रह्मणा प्रेरितश्चैव निर्दोषश्च विहिंसितः ॥१२॥
 महेन्द्र उवाच—

तपसोपार्जितो धर्मो धर्मेण च फलं नृणाम् । कथं फलं च तपसां यदि धर्मः क्षयं गतः ॥
 वरुण उवाच—

धर्मं जीवय धर्मिष्ठे धर्मं रते सनातनम् ; निष्फलं धर्मिणां कर्म विना धर्मेण धार्मिके ॥
 पवन उवाच—

जगत्पतं कुरु शुभे धर्मं जीवय सांप्रतम् । धर्मं प्रनष्टे तपसां तवापूर्वं विनश्यति ॥१८॥

वाह्निरुवाच—

स्वधर्मोपार्जनं कर्तुमागताऽसि च पारतम् । विहंसि धर्ममज्ञात्वा पुनर्जीवय सुन्दरि ॥

यम उवाच—

वेदोक्तकर्मकर्तृणामहं विश्वे परानने । धर्मानुसारात्फलदो धर्मं जीवय सत्वरम् ॥ १२० ॥

देवानां वचनं श्रुत्वा समुत्थाय पतिव्रता । नमस्कृत्य सुरैशांश्च तानुवाच तपस्विनी ॥

वृन्दोवाच—

अहं देवा न जानामि धर्मं ब्राह्मणरूपिणम् । कृतः क्षयो मया कोपान्मां परीक्षितुमागतः ॥

जीवयामि ध्रुवं धर्मं युष्माकं च प्रसादतः । इत्येवमुक्त्वा सा वृन्दा चेत्युवाच ब्रजेश्वर ॥

तपः सत्यं यदि मम सत्यं च विष्णुपूजनम् । तेन पुण्येन सद्योऽत्र द्विजो भवतु विज्वरः ॥

यदि मे च भवेत्सत्यं व्रतं सत्यं तपः शुचि । तेन पुण्येन सत्येन द्विजो भ० ॥ १४ ॥

यदि नारायणः सत्यः सर्वात्मा नित्यविग्रहः । ज्ञानात्मकः शिवः सत्यो द्विजो भ० ॥

ब्रह्म सत्यं च ते देवाः प्रकृतिः परमा यदि । यज्ञः सत्यस्तपः सत्यं द्विजो भ० ॥ १७ ॥

इत्येवमुक्त्वा सा वृन्दा धर्मं क्रोडे चकार च । तं दृष्ट्वा च कलारूपं रुरोद कृपया सती ॥

एतस्मिन्नन्तरे मूर्तिर्धर्ममार्गा शुचाऽऽकुला । निपत्य विष्णुपादे च शिरसा चेत्युवाच सा ॥

मूर्तिरुवाच—

हे नाभ करुणासिन्धो दीनबन्धो कृपांकुरु । तूर्णं जीवय कान्तं मे जगन्नाथ कृपामय ॥

पतिहीना च या नारी पापिनी सा भवार्णवे । यथाऽऽस्यं चक्षुर्विरतं प्राणहीना यथा तनूः ॥

मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं सुतः । मितं बन्धुमितं माता सर्वदाता पतिः प्रभुः ॥

इत्येवमुक्त्वा सा देवी तत्र तस्थौ रुरोद च । उवाच वृन्दां भगवान्सर्वात्मा प्रकृतेः परः ॥

श्रीभगवानुवाच—

त्वयाऽऽयुस्तपसा लब्धं यावदायुश्च ब्रह्मणः । तदेव देहि धर्माय गोलोकं गच्छ सुन्दरि ॥

तत्त्वाऽनया च तपसा पञ्चात्मा च लभिष्यसि । पञ्चाद्गोलोकमागत्य वाराहे च वग्नने ॥

वृषभानमुता त्वं च राधाच्छाया भविष्यसि । मत्कलांश्च राधाणस्तथा विवाहे ग्रहीष्यति ॥

मां लभिष्यसि रासे च गोपीभी राधया सह । राधा श्रीदामशपेन वृषभानमुता यदा ॥

सा चैव वास्तवी राधा त्वं च च्छायास्वरूपिणी । विवाहकाले राधाणस्तत्त्वां च च्छाया ग्रहीष्यति ॥

त्वां दत्त्वा वास्तवी राधा साऽन्तर्धाना भविष्यति । राधैवेति विमूढाश्च विज्ञास्यन्ति च गोकुले ॥

स्वमे राधापदाम्भोजं न हि पश्यन्ति बहवाः । स्वयं राधा मम क्रोडे छाया राधाणकामिनी ॥

विमण्डको मरीचिश्च शुक्रोऽग्निश्च बृहस्पतिः । गार्ग्यश्चापि तथा वात्स्यो व्यासश्च जैमिनि-
स्तथा ॥ ७ ॥

मितवागृष्यशृङ्गश्च याज्ञवल्क्यः शुक्रस्तथा । सौमरिः शुद्धजटिलो भरद्वाजः सुभद्रकः ॥
मार्कण्डेयो लोमशश्च आसुरिश्च विटङ्गणः । अष्टावक्र शतानन्दो वामदेश्च भागुरिः ॥
संवर्तश्चाप्युतट्यश्च नरोऽहं चापि नारद । जाबलिः पशुरामश्चाप्यगस्त्यः पैल एव च ॥
युधामन्युर्गौरमुखोऽप्युपमन्युः श्रुतश्रवाः । मैत्रेयश्च्यवनश्चैव वररुच्यपिरेव च ॥ ११ ॥
तान्दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय नमस्कृत्य पुत्राञ्जलिः । सिंहासनेषु रम्येषु वासयामास सादरम् ॥
पूजयामास विधिवत्कुशलप्रश्नपूर्वकम् । परस्परं च संभाष्य मध्ये कृष्ण उवाच सः ॥
एतस्मिन्ननरे कृष्णस्तेजोराशिं ददर्श सः । ददृशुस्ते च मुनयोऽप्याकाशे च संपुञ्जलम्
तेजसोऽभ्यन्तरे वत्स कुमारं कनकप्रभम् । यथैवं पञ्चषष्ठीं नष्टं बालकमाप्सितम् ॥ १५ ॥
आविर्भव सहसा सभामध्ये च नारदः उत्तिष्ठमानं सहसा तं दृष्ट्वा मुनिपुङ्गवाः ॥ १६ ॥
मणेर्मुनयः सर्वे शौरिश्च प्रणनाम तम् । सस्मितं स्निग्धनेत्रं च कृत्वा युक्तिं च सादरम् ॥
स सर्वानाशिषं वृत्वा समुवाच च संसदि । उवाच तांश्च शौरिं च भगवन्तं सनातनम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

भद्रे वो मुनयः शश्वत्पसां फलमीप्सितम् । कृष्णस्य कुशलप्रश्नं शिवबीजस्य निष्कलम् ॥
सांप्रतं कुशलं वक्ष्य दर्शनं परमात्मनः । भक्तानुरोधाद्देहस्य परस्य प्रकृतेरपि ॥ २० ॥
निर्गुणस्य निरीहस्य सर्वबीजस्य तेजसा । भारावतरणायैव चाऽऽविर्मृतस्य सांप्रतम् ॥ २१ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शरीरधारिणश्चापि कुशलप्रश्नमीप्सितम् । तात्कथं कुशलप्रश्नं मयि विष न विद्यते ॥

सनत्कुमार उवाच—

शरीरे प्राकृते नाथ संततं च शुभः शुभम् । नित्येवेहे सेमबीजे शिवप्रश्नमनर्थकम् ॥ २३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

यो यो विप्रहृषागी च स च प्राकृतिकः स्मृतः । देहो न विद्यते विष तां नित्यां प्रकृतिं विना

सनत्कुमार उवाच—

रक्तबिन्दूद्भवा देहास्ते च प्राकृतिका स्मृताः । कथं प्रकृतिनापस्य बीजस्य प्राकृतं वपुः ॥
सर्वबीजस्य सर्वादिर्भवांश्च भगवान्भवयम् । सर्वेषामवताराणां प्रधानं बीजमव्ययम् ॥ २६ ॥
दृष्ट्वा वदन्ति वेदाश्च नित्यं सत्यं सनातनम् । ज्योतिःस्वरूपं परमं परमात्मानमश्वरम् ॥

विष्णोश्च वचनं श्रुत्वा ददावायुश्च सुन्दरी । उत्तस्थौ पूर्णो धर्मश्च तप्तकाञ्चनमग्निमः ॥
पूर्वस्मात्सुन्दरः श्रीमान्प्रणनाम परात्परम् ॥ ४१ ॥

सृन्दोवाच—

देवाः शृणुत मद्वाक्यं दुर्लब्धं सावधानतः । न हि मिथ्या मयेद्वाक्यं मर्दायं च निशामय ॥
सयो मवेति वाक्यं च मयोक्तं कौण्भीतया । वारग्रथं पुनर्वक्तुं वारयामास मास्करः ॥
सत्ये च परिपूर्णोऽयं यथापूर्वो यथाऽधुना । त्रिपादश्चापि त्रतायां द्विपादो द्वापरे तथा ॥
एकपादश्च घर्मोऽयं कलेश्च प्रथमे हरे । शेषे कलापेऽष्टांशः पुनः सत्ये यथा पुरा ॥
त्रिनिर्गतं मम मुखात्सयस्तेन ततः क्रमत् । पुनरुक्तं च मनसि वारयामास मास्करः ॥
तेनैव हेतुनाऽयं च कालिशेषे कलामयः । तथा शप्तः स्थितो दुर्गे कालिशेषे तथा ध्रुवम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे नन्द ददृशुर्देवता रम् । गोलोकादागतं वेगादतीव सुन्दरं शुभम् ॥ ४८ ॥
अमूल्यरत्ननिर्माणं हीरहारपरिष्कृतम् । मणिमाणिक्यमुक्ताभिर्वज्रैश्च श्वेतचामरैः ॥ ४९ ॥
विभूषितं मूषणैश्च रश्मिरै रत्नदर्पणैः । नत्वा हरिं हरं वृन्दा ब्रह्माणं सर्वदेवताः ॥ ५० ॥
समं रक्ष्य रथं दृष्ट्वा गोलोकं च जगाम सा । देवा जग्मुश्च स्वस्थानं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवत्सं०

पञ्चशीतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

=====

अथ सप्तशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

त्वां ज्ञातुं न हि शक्ताश्च वेदा वेदैर्ग्रभुं स्वयम् । सुरा ब्रह्मेशोप चा मुनिसिद्धादयस्तथा ॥
को भवानिति विज्ञातुं परं कौतूहलं मम । तत्सर्वं स्वात्मयाथावर्थं निर्जने कथय प्रभो ॥
नारायण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे तत्र कृष्णं द्रष्टुं मुनीश्वराः । अजग्मुः सहसा वत्स उवलन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
पुलहश्च पुलस्त्यश्च क्रतुश्च भृगुरक्षिराः । प्रचेताश्च वसिष्ठश्च दुर्वासाः कण्व एव च ॥
कात्यायनः पाणिनिश्च वणादो गौतमस्तथा । सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः ॥
कपिलश्चाऽऽसुरिश्चैव वायुः पद्मशिखस्तथा । विश्वामित्रो बालमीकिश्च कश्यपश्च पराशरा ॥

विमोण्डको मरुचिश्च शुक्रोऽग्निश्च बृहस्पतिः । गार्ग्यश्चापि तथा वात्स्यो व्यासश्च जैमिनि-
स्तथा ॥ ७ ॥

मितवागृष्यशृङ्गश्च याज्ञवल्क्यः शुक्रस्तथा । सौमरिः शुद्धजटिलो मरद्वाजः सुभद्रकः ॥
मार्कण्डेयो लोमशश्च आसुरिश्च विटङ्कणः । अष्टावक्र शतानन्दो वामदेश्च भागुरिः ॥
संवर्तश्चाप्युत्तरश्च नरोऽहं चापि नारद । जाब लिः पशुरामश्चाप्यगात्यः पैल एव च ॥
दुधामन्युर्गौरमुखोऽप्युपमन्युः श्रुतश्रवाः । मैत्रेयश्च्यवनश्चैव वररुच्यपिरेव च ॥ ११ ॥
तान्दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय नमस्कृत्य पुटाञ्जलिः । सिंहासनेषु रम्येषु वासयामास सादरम् ॥
पूजयामास विविक्तकुशलप्रश्नपूर्वकम् । परस्परं च संभाष्य मध्ये कृष्ण उवाच सः ॥
एतस्मिन्ननरे कृष्णस्तेजोराशिं ददर्श सः । ददृशुस्ते च मुनयोऽप्याकाशे च संपुञ्जलम्
तेजसोऽभ्यन्तरे वत्स कुमारं कनकप्रभम् । यथैवं पञ्चवर्षीयं नम्रं बालकमीप्सितम् ॥ १५ ॥
अविर्बभूव सहसा समा मध्ये च नारदः उत्तिष्ठमानं सहसा तं दृष्ट्वा मुनिपुंगवः ॥ १६ ॥
प्रणेदुर्मुनयः सर्वे शौरिश्च प्रणनाम तम् । सस्मितं स्मित्यनेन च कृत्वा युक्तिं च सादरम् ॥
स सर्वानाशिपं वृत्वा समुवाच च संसदि । उवाच तांश्च शौरिं च भगवन्तं सनातनम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

भद्रं वो मुनयः शश्वत्पसां फलमीप्सितम् । कृष्णस्य कुशलप्रश्नं शिवबीजस्य निष्फलम् ॥
सांप्रतं कुशलं वक्ष्ये दर्शनं परमात्मनः । भक्तानुरोधाद्देहस्य परस्य प्रकृतेरपि ॥ २० ॥
निर्गुणस्य निरीहस्य सर्वबीजस्य तेजसा । भारवतरणायैव चाऽऽविर्भूतस्य सांप्रतम् ॥ २१ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शरीरधारिणश्चापि कुशलप्रश्नमीप्सितम् । तत्कथं कुशलप्रश्नं मयि विप न विद्यते ॥

सनत्कुमार उवाच—

शरीरे प्राकृते नाप्यसंनतं च शुभं शुभम् । नित्यदेहे क्षेमबीजे शिवप्रश्नमनर्थकम् ॥ २३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

यो यो विप्रहृद्यो न स च प्राकृतिकः स्मृतः । देहो न विद्यते विप तां नित्यां प्रकृतिं विना

सनत्कुमार उवाच—

रक्तबिन्दूद्भवा देहास्ते च प्राकृतिकाः स्मृताः । कथं प्रकृतिनामस्य बीजस्य प्राकृतं वपुः ॥
सर्वबीजस्य सर्वादिर्भवांश्च भगवन्भवदम् । सर्वेषामवताराणां प्रचानं बीजमवश्यम् ॥ २६ ॥
दृष्ट्वा वदन्ति वेदाश्च नित्यं सत्यं सनातनम् । उद्योतिः स्वरूपं परमं परमात्मानमधिरम् ॥

गायया सगुणं चैव मायेशं निर्गुणं परम् । पश्यदन्ति च वेदाङ्गास्तथा वेदविदः प्रभो ॥२८॥

श्रीकृष्ण उवाच—

सांप्रतं वासुदेवोऽहं रक्तवीर्याश्रितं वपु । कथं न प्राकृतो विप्र शिवप्रश्नमपीप्सितम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

वासुः सर्वनिवासश्च विश्वानि यस्य लोमसु । तस्य देवः परं ब्रह्म वासुदेव इतीरितः ॥
वासुदेवेति तन्नाम वेदेषु च चतुर्षु च । पुराणेष्वितिहासेषु यात्रादिषु च दृश्यते ॥३१॥
रक्तवीर्याश्रितो देहः क्व ते वेदे निरूपितः । साक्षिणो मुनयश्चैव धर्मः सर्वत्र एव च ॥
साक्षिणो मम वेदाश्च रविचन्द्रौ च सांप्रतम् ॥ ३२ ॥

भृगुरुवाच—

सत्यं वदसि विप्रेन्द्र त्वमेव वैष्णवाग्रणीः । स्वागतं कुशलं शश्वत्किमितिमिहाऽऽगतः

सनत्कुमार उवाच—

श्रूयतां मुनयः सर्वे श्रूयतां कृष्ण सांप्रतम् । अहो येन निमित्तेन चातिशीघ्रमिहाऽऽगतः

श्रीकृष्ण उवाच—

भगवन्सर्वधर्मज्ञ किमितिमिहमिहाऽऽगतः । सर्वं जानासि सर्वज्ञ त्वमेव विदुषां वरः ॥

सनत्कुमार उवाच—

धन्योऽसि भगवच्छ्रद्धान्मान्योऽसि जगतःपति । सर्वेश्वरेश्वरोऽसि त्वं त्वत्परो नास्ति विश्वतः

श्रीकृष्ण उवाच—

यज्ञानां च व्रतानां च तपस्यानां द्विजेश्वर । सततं फलदाताऽहं दक्षिणामिः सहेति च
इति श्रुत्वा कुमारश्च जवेन प्रययौ वने । मत्वाऽऽश्चर्यं च वचनं वारयामास तेऽपि तम्
ऋषय ऊचुः—

हे सिद्धेन्द्र महाभाग कुमार कर्णामय । का शङ्कितकथा प्रोक्ता भगवत्कृष्णसंनिधौ ।
किं पुत्र दृष्टमाश्चर्यं श्रुतं किमपि कुत्रचित् । अतोऽव कृत्वा विस्तीर्णमस्माकं वक्तुमर्हसि
एतन्मिन्मन्तरे ब्रह्मा पार्वत्या सह शंकरः । अनन्तश्चापि मर्षश्च श्रीसूर्यश्च निशाकरः ॥
आदित्या वसवो रुद्रा दिक्पालाद्याश्च देवता । श्रीकृष्णः सहस्रोत्थाय संभाष्य च पृथक्पृथक्
मधुपर्कादिकं दत्त्वा पूजयामास भक्तितः । प्रणेमुर्ज्ज्वलयः सर्वे शेषं शंभुं विधिं शिवाम्
परस्परं च संभाषा बभूव द्विजदेवयोः । समुवासाऽऽसने मध्ये कुमारः कनकपत्रः ॥
कथां कथितुमागमे संसदि द्विजदेवयोः ॥ ४४ ॥

सनत्कुमार उवाच—

मया गतश्च गोलोको न दृष्टो रात्रिकापतिः । ततो गतं च वैकुण्ठं तत्र नास्ति चतुर्भुजः
ततो गतश्च क्षीरोदस्तत्र नास्ति हरिः स्वयम् । परित्थान्तो विषगश्च स्नातं क्षीरोदेषेस्तटे
विस्तीर्णवालुकामण्ये कच्छपः शतयोजनः । मतिश्च कम्पितस्तत्र दृष्टो दुःखी च शुष्किनः
निःसारितो राघवेण मीनेन च महात्मना । धन्योऽसीति मयोक्तश्च नाहं धन्य उवाच सः
क्षीरोदः सागरो धन्यो जन्तवो यत्र मद्भिषाः । मत्तो महत्तराश्चार्प ह्यसंख्याश्च महामुने ॥
भवान्यन्योऽस्ति क्षीरोद तेनोक्तो नाहमेव च । धन्या वसुंधरा देवी यत्रैव सप्तसागराः ॥
धन्याऽपि वसुधेत्युक्ता नाहमेवेत्युवाच सा । धन्योऽनन्तो ममाऽऽधारः कृष्णांशो नागराद्विभुः
सहस्रमूर्ध्ना मध्येऽहं मूर्ध्नि शूर्पे च सर्पराः । धन्योऽसि शेषेत्युक्तोऽयं धन्यो नाहमुवाच वै
धन्यः कूर्मो ममाऽऽधारो गच्छ तत्रैव वै मुने । धन्योऽसि कूर्मेत्युक्तोऽयं नाहं धन्योऽरिम वै मुने
वायुना धार्यमाणोऽहं मत्तो धन्यतमश्च सः । धन्योऽसीत्युक्तः पवनो धन्यो नाहमुवाच सः
धन्यश्च भगवान्ब्रह्मा विघाता जगतामपि । धन्योऽसि तत्र घाता च धन्यो नाहमुवाच सः
धन्यो महेश्वरो देवो योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । सर्वाराध्यः सर्वपूज्यो धर्मरूपः सनातनः ॥
कालकालश्च संहर्ता स्वयं मृत्युंजयः प्रभुः । धन्योऽसि तत्र शंभुश्च धन्यो नाहमुवाच सः
सर्वादौ पूजनं यस्य ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः । धन्यो गणेश्वरो देवो देवानां प्रवरः परः ॥
सिद्धेन्द्रेषु मुनीन्द्रेषु देवेन्द्रेषु श्रुतौ श्रुतम् । योगीन्द्रेषु च प्राज्ञेषु न गणेशात्परः प्रमान्
निम्नगामु यथा गङ्गा तीर्थेषु पुष्करं यथा । वेदप्रणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥१९॥
वेदो नारायणः साक्षाद्वयं पूज्या व्यवस्थया । तस्माच्छास्त्राणि सर्वाणि पुराणानि च सन्ति वै
यस्मान्निष्कृतिर्धर्मश्चेतिहासश्च संहिताः । तस्माद्वन्याश्च ते वेदा वदन्त्यत्र मनीषिणः
यूयं धन्याश्च मान्वाश्चेत्युक्ता वेदा मया ततः । ऊचुस्ते न वयं धन्या यज्ञतपश्च सांप्रतम्
वयं व्यवस्थाकर्तारो यज्ञाघः फलदः स्वयम् । तस्माद्वन्यः स एवापि गच्छ गच्छ महामुने
धन्योऽसि यज्ञतपोऽसीत्युक्तस्तत्र मया विभो । ऊचुस्ते न वयं धन्या वयं कर्मशुभं मुने
शुभकर्मसि धन्यं त्वं नाहं धन्यमुवाच तत् । कर्मणां फलदाता यः कर्महेतुश्च सांप्रतम् ॥
घातुर्विघाता भगवान्सर्वादिः सर्वकारकः । श्रीकृष्णः परमत्मा च धन्यो मान्यश्च निश्चिनम्
धर्मालयं ततो गत्वा न दृष्ट्वा जगदीश्वरम् । दधुरामागनो द्रष्टुं परिपूर्णतमं प्रभुम् ॥
यज्ञानां तपसां चैव भवानां शुभकर्मणाम् । ईश्वरं फलदानारं परमात्मानमेव च ॥२०॥
कारणं कारणानां च ब्रह्मादीनां पुरःसरम् । धन्योऽमीनि मयोक्तश्च दक्षिणामि । सहेति च
इत्युक्तेन भगवता कथितं सर्वसारणम् । दक्षिणामिश्च फलदो हनयज्ञो ह्यदक्षिणः ॥

दक्षिणा विप्रमुद्दिश्य तत्काले तु न दीयते । एकरात्रे व्यतीते तु तद्दानं द्विगुणं भवेत् ॥
 मासे शतगुणं प्रोक्तं द्विमासे तु सहस्रकम् । संवत्सरे व्यतीते तु स दाता नरकं व्रजेत् ॥
 वर्षाणां च सहस्रं च मूत्रकुण्डे निपत्य च । ततश्चाण्डालतां याति व्याधियुक्तश्च पातकी
 दात्रा न दीयते दानं महीत्रा चेन्न गृह्यते । उभौ तौ नरकं प्राप्नो वर्षाणां च सहस्रकम् ॥
 यजमानश्च चाण्डालो ब्राह्मणस्तत्पुरोहितः । व्याधियुक्ताबुभौ तौ च पापिनौ कर्मणः फलत्
 सर्वे देवाश्च मुनयो जहसुर्विस्मयं ययुः । विस्मयं च ययौ नन्दस्तत्याज पुत्रमावकम् ॥
 ररोद च सभामध्ये लज्जाहीन शुचाऽऽकुलः । त्यज मोहमितीत्युक्त्वा बोधयामास पार्वती

नन्द उवाच—

अमूल्यरत्नं माणिक्यं यथा कुजन्मनो गृहे । स्थितं तेन च देवेश तथाऽहं वञ्चितः प्रभो॥
 ममापरार्धं भगवन् क्षमस्व प्रकृते, पर । यास्यामि न पुनर्गेहं गोकुलं यमुनातटम् ॥७९॥
 वृन्दावनं तथाऽऽवासं क्रीडावासं गदाप्रज । तत्सर्वं च यशोदाया गोपिकान्तिकमेव च ॥
 किं ब्रवीमि यशोदा च प्रेयसीं राधिकामपि । प्रेमपात्रं च नालौघं वद भोः कथयामि किम्
 इत्युक्त्वा च सभामध्ये मूर्छां संभाव नारद । क्रोडे कृत्वा जगन्नाथो बोधयामास तत्क्षणम्
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०

सप्तशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥

=====

अथाष्टशीतितमोऽध्यायः ।

=====

श्रीकृष्ण उवाच—

चेतनं कुरु हे ताव हे तात चेतनं कुरु । जलज्जुद्धद्वन्द्वसर्वं संसारं सचराचरम् ॥ १ ॥
 त्यज मोहं महाभाग माया स्तोहि परात्पराम् । ब्रह्मस्वरूपा परमा सर्वमोहनिहन्तरीम्
 मुक्तिप्रदा महाभागा विष्णुमाया सनातनीम् । त्रिपुरस्य वधे घोरे महायुद्धे भयाकुले ॥
 येन स्तोत्रेण शम्भुश्च तथा देव्यं जघान सः । स्तोत्ररानं प्रदास्यामि सर्वमोहनिहन्तनम्
 सर्ववाञ्छाप्रदं नन्द श्रूयतामत्र संसदि ॥ ४ ॥

नन्द उवाच—

सर्वविघ्नविनाशाय दुःखप्रशमनाय च । विभूतये च यशसे नृणां वाञ्छितसिद्धये॥ १ ॥
 स्तोत्रमेकं महादेश जगन्मातुर्जगत्प्रभो । परं दुर्घतिनाशिन्या गोपनीयं सुदुर्लभम् ॥२॥
 देहि मयां विनीताय मत्ताय पत्न्यवत्सल । वेदानां जनकस्य च निर्गुणश्च परात्परः ॥

श्रीभगवानुवाच—

शृणु वक्ष्यामि वैश्वेन्द्र स्तोत्रं यत्परमाद्भुतम् । सर्वविघ्नविनाशार्थं मोहपाशानिहन्तनम् ॥
रणत्रस्तेन विमुना शंकरेण पुरा कृतम् । नारायणोपदेशेन प्रेरितेन च ब्रह्मणा ॥ ९ ॥
शत्रुघ्नस्तं शिवं दृष्ट्वा स ब्रह्मागमुवाच ह । उवाच शंकरं ब्रह्मा रयस्थं पतितं रणे ॥ १० ॥
सुरसंकटशान्त्यर्थं दुर्गा दुर्गातिनाशिनीम् । मूलप्रकृतिमाद्यां तां स्तौ(भु)हि ब्रह्मस्वरूपिणीम्
हरिणा प्रेरितोऽहं च त्वां वदामि सुरेश्वर । विना शक्तिसहायेन को वा कं जेतुमीश्वरः
ब्रह्मणश्च वचः श्रुत्वा दुर्गा सम्भार शंकरः । पुटाञ्जलिपरो भूत्वा भक्तिमन्नात्मकं वरः ॥
स्नानः पादौ च प्रक्षाल्य धृत्वा धौते च वामसी । आचान्तः कुशहस्तश्च शुचिर्विष्णुं च सम्भरन्

महादेव उवाच—

रक्ष रक्ष महादेवि दुर्गे दुर्गातिनाशिनि । मां भक्तमनुरक्तं च शत्रुघ्नस्ते कृपामयि ॥ ११ ॥
विष्णुमाये महामागे नारायणि सनानिनि । ब्रह्मस्वरूपे परमे नित्यानन्दस्वरूपिणि ॥ १२ ॥
त्वं च ब्रह्मादिदेवानामम्बिके जगदम्बिके । त्वं साकारे च गुणतो निराकारे च निर्गुणात्
मायया पुरुषस्त्वं च मायया प्रकृतिः स्वयम् । तयोः परं ब्रह्म परं त्वं विमर्षि सनातनि
वेदानां जननी त्वं च सावित्री च परात्परा । वैकुण्ठे च महालक्ष्मीः सर्वसत्त्वस्वरूपिणी
मत्स्यलक्ष्मीश्च क्षीरोदे कामिनी शेषशायिनः । स्वर्गेषु स्वर्गलक्ष्मीस्त्वं रानलक्ष्मीश्च भूतले
नागालिलक्ष्मीः पातालं गृहेषु गृहदेवता । सर्वसत्त्वस्वरूपा त्वं सर्वैश्वर्यविधायिनी ॥ २१ ॥
रागावेष्टातृदेवी त्वं ब्रह्मणश्च सरस्वती । प्राणानामधिदेवी त्वं कृष्णस्य परमात्मनः ॥
गोलोके च स्वयं राधा श्रीकृष्णस्यैव वसति । गोलोकाधिष्ठिता देवी वृन्दा वृन्दावने वने
श्रीराममण्डले रम्या वृन्दावनाविनोदिनी । शतशृङ्गाधिदेवी त्वं नाम्ना चित्रावलीति च ॥
दक्षकन्या कुञ्जकल्ये कुञ्जकल्ये च शैलजा । देवमाताऽदितिस्त्वं च सर्वावारा वसुंधरा ॥
स्यमेव गङ्गा तुलसी त्वं च स्वाहा स्वधा सती । त्वदंशांशांशकलया सर्वदेवादियोषितः ॥
स्त्रीरूपं चाग्निपुंरूपं देवि त्वं च नपुंसकम् । वृक्षाणां वृक्षरूपा त्वं सृष्टा चाङ्कुररूपिणी ॥
बह्वनौ च दाहिका शक्तिर्जले शैत्यस्वरूपिणी । सूर्ये तेजःस्वरूपा च प्रमाख्या च संततम् ॥
गन्धरूपा च मूर्ध्नी च आनाशे शत्रुरूपिणी । शोभास्वरूपा चन्द्रे च पद्मभवे च निधितम्
सृष्टौ सृष्टिस्वरूपा च पालने परिपालिका । महानारी च संहारे नले च नलरूपिणी ॥ २० ॥
सुत्वं दया त्वं निद्रा त्वं तृप्ता त्वं बुद्धिरूपिणी । तृप्तिस्त्वं चापि पुष्टिस्त्वं श्रद्धास्त्वं च

समा स्वयम् ॥ २१ ॥

शान्तिस्त्वं च स्वयं भ्राग्निः कान्तिस्त्वं कीर्तिरेव च । लज्जा त्वं च तपा माया भुक्तिमुक्ति-
स्वरूपिणी ॥ २२ ॥

सर्वशक्तिस्वरूपा त्वं सर्वसंपत्प्रदायिनी । वेदेऽनिर्वचनीया त्वं त्वां न जानाति कश्चन ॥
 सहस्रवक्त्रस्त्वा स्तोतुं न च शक्तः सुरेश्वरि । वेदा न शक्ता को विद्वान्न च शक्ता सरस्वती
 स्वयं विधाता शक्तो न न च विष्णुः सनातनः । किं स्तौमि पञ्चवैक्वैस्तु रणत्रस्तो महेश्वरि
 कृपा कुरु महामाये मम शत्रुक्षयं कुरु । इत्युक्त्वा च सकलं रथस्ये पतिते रणे ॥३६॥
 आविर्भव सा दुर्गा सूर्यकोटिसमप्रभा । नारायणेन कृपया प्रेरिता परमात्मना ॥३७॥
 शिवस्य पुरतः शीघ्रं शिवाय च जयाय च । इत्युवाच महादेवी भैयाशक्त्याऽसुरं जहि ॥

दुर्गोवाच—

वरं वृणीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वाञ्छितम् । भवान्वरः सुराणां च जयं तुभ्यं ददाम्यहम्
 महादेव उवाच—

क्षयो भवतु दैत्यस्य इति मे वरमीश्वरि । देहीति वाञ्छितं दुर्गे परमाद्ये सनातनि ॥३८॥

भगवत्युवाच—

हरि स्मर महाभाग जय दैत्यं जगद्गुरो । स्वयं विधाता भगवात्स्वमेव ज्योतिरीश्वरः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे विष्णुर्नृपलपो बभूव ह । दधार कल्पया मूर्ध्ना शूलपाणे रथं विभुः ॥३९॥
 ऊर्ध्वचक्रमथोग्रं च प्रकृतिं च चकार सः । शस्त्रं ददौ मन्त्रपूतमुद्धारततो रथम् ॥४०॥
 शिवः शस्त्रं गृहीत्वा च ध्यात्वा विष्णुं महेश्वरम् । जघान त्रिपुरं शीघ्रं स पपात महीतले
 तुष्टुवुः शंकरं देवाश्चक्रुश्च पुष्पवर्षणम् । दुर्गा तस्मै ददौ शूळं पिनाकं विष्णुरेव च ॥
 ब्रह्मा शुभाशिष्यैव मुनयश्चापि हर्षिताः । ननूतुर्देवताः सर्वा जगुर्गन्धर्वकिन्नराः ॥४१॥
 एतस्मिन्नन्तरे तात स्तवराजमनुतमम् । विघ्नविघ्नकरं शीघ्रं शत्रुसंहारकारणम् ॥४२॥
 परमैश्वर्यजनकं सुखद परम शुभम् । निर्वाणमोक्षदं चैव हरिभाक्तिपदं ध्रुवम् ॥४३॥
 गोलोकवासदं चैव सर्वसिद्धिपदं वरम् । स्तोत्रराजप्रपठनात्प्रसन्ना पार्वती सदा ॥४४॥
 लोभमोहकाममनोवर्कर्ममूलनिवृत्तनम् । बलबुद्धिकरं चैव जन्ममृत्युविनाशनम् ॥४५॥
 धनपुत्रभियाभूमिसर्ववैपत्त्यदं नृणाम् । शोचदुःखहरं चैव सर्वसिद्धिपदं वरम् ॥४६॥
 स्तोत्रराजप्रपठनान्महाबन्ध्या प्रपूयते । बन्धनान्मुच्यते द्वै.स्त्री भयान्मुच्यते निश्चिन्तया
 रोगाद्विमुच्यते रोगी दरिद्रश्च धनी भवेत् । दायाग्रिमध्ये न मृतो मग्न पोतो महार्णवे
 दम्भुप्रप्तो रिपुघ्नस्तो हितनन्तुसमन्वितः । स्तोत्रेणानेन वैश्येन्द्र कल्शणं लभते नराः
 तैजसानां यथा रत्नमाश्रमाणा द्विजो यथा । नदीनां च यथा गङ्गा मन्त्राणां प्रणवो यथा
 तृणानां यथा मृगाणां यथा यथा । पुष्पाणां पारिजातं च काष्ठानां चन्दनं यथा ॥

विष्णुपूजा च तपसां व्रतेष्वेकादशी यथा । ज्ञानिनां च यथा शंभुः सिद्धानां च गणेश्वरः
 देवानां च यथा विष्णुर्वेदाः शास्त्रेषु तन्वतः । देवीनां च यथा दुर्गा शान्तानां कमला यथा
 सरस्वती च विदुषां राधिका सुन्दरीषु च । तथा स्तोत्रेष्विदं स्तोत्रं नातः परतरं व्रज ॥
 पुरा दत्तं ब्रह्मणे च पुष्करे सूर्यपर्वणि । दैत्यग्रस्ताय भीताय सर्वदुर्गेहरं परम् ॥ ६० ॥
 शिवाय शत्रुग्रस्ताय ददौ ब्रह्मा मदाज्ञया । शिवश्च सनकादिभ्यः पुरा दुर्वाससे ददौ ॥
 सनत्कुमारो भगवान्कृपया गौतमाय च । पुलहाय पुलस्तयाय ददौ चाङ्गिरसे मुदा ॥
 तथा चन्द्राय सूर्याय सूर्यश्चापि यमाय च । यमश्च चित्रगुप्ताय कृपया च पुरा ददौ ॥
 नित्यं पठिष्यसि स्तोत्रं गोलोकगमनाय वै । साक्षात्पश्यसि भो तात तामेव पार्वतीमिह
 यस्मै कस्मै न दातव्यं पापिने गोपनं कुरु । नारायणस्य मन्त्राय शान्ताय विदुषे तथा ॥
 सर्वज्ञाय च विप्राय दातव्यं च प्रयत्नतः । विप्राय वृषवाहाय वृषलीपतये तथा ॥ ६६ ॥
 शूद्राणां सूफकाराय शूद्रश्चाद्धान्न भोजिने । कन्याविक्रयिणे चैव ब्राह्मणाय विशेषतः ॥
 सर्वसिद्धिं च लभते सिद्धस्तोत्रो भवेद्यदि । दशायुतजपेनैव सिद्धस्तोत्रो भवेन्नरः ॥ ६८ ॥
 अग्निस्तम्भं जलस्तम्भं मृत्स्तम्भं मनसस्तथा । अश्वमेघसहस्राश्च पृथिव्याश्च प्रदक्षिणात् ॥
 स्नानाच्च सर्वतीर्थानां स्तोत्रमेतच्च पुण्यदम् । दत्तं तुभ्यं मया तात मम प्राणसमं व्रज ॥
 स्तवनं कुरु पार्वत्याश्चेदानीं मम संसदि । श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा नन्दस्तुष्टाव पार्वतीम् ॥
 स्तोत्रेणानेन विभ्रेन्द्र सर्वसंपत्प्रदायिनीम् । वरं तस्मै ददौ दुर्गा गोलोकवासमीप्सितम् ॥
 दुर्लभं परमं ज्ञानं वेदे यत्न श्रुतं मुने । राजेन्द्रत्वं गोकुले च कृष्णमर्क्तिं सुदुर्लभाम् ॥
 तद्वाप्त्यं चापि परतो महत्त्वं सिद्धमेव च । वरं दत्त्वा ययौ दुर्गा संमप्य शंभुना सह ॥
 जगद्देवाश्च मुनयः स्तुत्वा च नन्दनन्दनम् । उवाच नन्दं श्रीकृष्णो व्रज नन्द व्रजान्वितः
 प्रहृष्टस्त्यक्तमोहश्च बोधेन दुर्लभेन च ॥ ७५ ॥

इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०

अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

अथ नवाशीतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

गच्छ गच्छ गृहं गच्छ वनराज व्रजं व्रज । सर्वं तत्त्वं त्वया ज्ञातं दृष्टाश्च मुनयः सुराः

श्रुतं मे धन्यमाख्यानं नानाख्यानं सुदुर्लभम् । दुर्गायाः स्तोत्ररानं च जन्मवाशनिवृत्तनम्
 स्थितं ततो निगदितं हर्षेण च सुखेन च । मत्कृतं बालभागेन चापराध्यं च तत्तमम् ॥
 यत्सुखं न कृतं तात पित्रोश्च नृपमन्दिरे । कृतं सुखं तत्परं च स्वर्गादपि सुदुर्लभम् ॥
 मदीयं प्रियवाक्यं च प्रहृतं विनयं नयम् । परिहासं बहुतरं यशोदा गोपिकागणम् ॥
 बालकानां समूहं च राधां चापि विशेषतः । एकत्र च स्थितं तेषु बन्धुवर्गेषु कर्मणा ॥
 इहैवापि सुखं भुक्त्वा गच्छ गोलोकं मुत्तमम् । सार्धं यशोदया तात रोहिण्या गोपिकागणैः
 गोपानां बालकैः सार्धं वृषमानेन गोपकैः । राधामात्रा कलावत्या राधया सह यात्यसि
 रयानां शतलक्षं च गोलोकादागतं पितः । अमूल्यरत्ननिर्माणं हीरहारपरिष्कृतम् ॥
 मणिमाणिक्यमुक्तानां मालाजालविभूषितम् । वह्निशुद्धाशुकै रम्यैराच्छन्नं पतितवर्णकैः ॥
 पार्षदप्रवरै रम्यैर्वेष्टितं श्वेतचामरैः । सद्गन्तुदर्पणं रम्यगोपिकामिश्र गोपकैः ॥ ११ ॥
 वेष्टितं च तदारुण्य कौतुकाद्याद्यसि ध्रुवम् । त्यक्त्वा च पार्थिवं देहं दिव्यदेहं विधाय च ॥
 अयोनिर्संभवा राधा राधामाता कलावती । यात्यत्येव हि तेनैव नित्यदेहेन निश्चिन्ता ॥
 पितृणां मानसी कन्या धन्या मान्या कलावती । धन्या च सीतामाता च दुर्गामाता च मेनका
 अयोनिर्संभवा दुर्गा तारा सीता च सुन्दरी । अयोनिर्संभवास्ताश्च धन्या मेना कलावती ॥
 इत्येवं कथितं तात गोपनीयं सुदुर्लभम् । वरोऽयं दत्तस्तुभ्यं च मया च दुर्गाया तथा ॥
 श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा प्रभुवाच ब्रह्मेश्वरः । पुनरेव जगन्नाथं तद्भक्तो भक्तवत्सलम् ॥

नन्द उवाच—

युगानां च चतुर्णां च यं यं धर्मं सनातनम् । क्रमेण कृष्ण विस्तीर्णं कृत्वा मा कथय प्रभो ॥
 कालिशेषे भवेद्यद्गुणदोष कलेस्तथा । का गतिर्वा पृथिव्याश्च धर्मस्य प्राणिना तथा ॥
 नन्दस्य वचनं श्रुत्वा हृष्टः कमललोचनः । कथा कथितुमारेमे विचित्रा मधुरान्विताम् ॥

इति श्रीक्षत्र० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० भगवत्-

नन्दसं० एकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

अथ नवतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि सानन्दं मानसं यथा । कथा रम्या सुमधुरा पुराणेषु परिष्कृतं म् ॥

परिपूर्णतमो धर्मो धार्मिकाश्च कृते युगे । परिपूर्णतमं सत्यं परिपूर्णतमा दया ॥ २ ॥
 अतीव प्रज्वलद्रूपा वेदाश्चत्वार एव च । वेदाङ्गाश्चापि विविधाश्चेतिहासाश्च संहिताः ॥
 पुराणानि सुरम्भाणि पञ्चरात्राणि पञ्च च । रुचिराणि सुभद्राणि धर्मशास्त्राणि यानि च ॥
 विप्रा वेदविदः सर्वे पुण्यवन्तस्तपस्विनः । नारायणं ते ध्यायन्ति तन्मंत्रं च जपन्ति च ॥
 ब्राह्मणाः सन्निधा वैश्याश्चतुर्वर्णाश्च वैष्णवाः । शूद्रा ब्राह्मणभृत्याश्च सत्यधर्मपरायणाः ॥
 राजानो धार्मिकाश्चैव प्रजापालनतत्पराः । गृह्णन्त्येव प्रजानां च षोडशांशकरानृपाः ॥
 करशू-याश्च विप्राश्च पूज्याः स्वच्छन्दगामिनः । संततं सर्वसत्पाढ्या रत्नाधारा वसुंधरा
 गुरुमक्ताश्च शिष्याश्च पितृमक्ताः सुतास्तथा । योपितः पतिमक्ताश्च पतिव्रतपरायणाः ॥
 ऋतौ संभोगिनः सर्वे न स्त्रीलुब्धा न लम्पटाः । न भयं दम्युचौर्वाणां न तत्र पारदारिकाः
 तरवः पूंणफलिनः पूर्णक्षीराश्च धेनवः । बलवन्तो जनाः सर्वे दीर्घाः सौन्दर्यसंयुताः ॥
 लक्षवर्षायुषः केचित्पुण्यवन्तो ह्यारोगिणः । यथा विप्रा विष्णुमक्तास्त्रिवर्णा विष्णुसेविनः ॥
 जलपूर्णा नदा नद्यः संततं कंदरास्तथा । तीर्थपूताश्चतुर्वर्णास्तपःपूता द्विजातयः ॥ १५ ॥
 मनःपूताश्च निखिलाः खलहीनं जगत्त्रयम् । सत्कीर्तिपरिपूर्णं च यशस्यं मङ्गलान्वितम् ॥
 पितरः सर्वकालेषु तिथिकालेषु देवताः । सर्वकालेष्वातिपयः पूजिताश्च गृहे गृहे ॥ १६ ॥
 त्रिवर्णा विप्रमक्ताश्च विप्रभोजनतत्पराः । ब्राह्मणस्य मुक्तं क्षेत्रमनूपरमकण्टकम् ॥ १६ ॥
 नारायणोत्कीर्तनेन हर्षमुक्तास्तद्वत्सवे । न देवानां द्विजानां च विदुषां तत्र निन्दकाः ॥ १७ ॥
 नाऽऽत्मप्रशंसकाः केचित्सर्वे परगुणोत्सुकाः । न शत्रवो जनानां च सर्वे सर्वहैरपिणः
 पुरपा योपितश्चापि न हि मूर्खाश्च पण्डिताः । न दुःखिनो जनाः सत्ये सर्वेषां रत्नमन्दिरम्
 मणिमणित्रयस्तनौघरत्नस्वर्णममन्वितम् । न भिक्षुका न रोगार्ताः शोक्छीनाश्च हर्षिताः
 न हि भूषणहीनाश्च नरा नार्थश्च केचन । न पापिनो न धूर्वाश्च न क्षुधार्ता न कुत्सिताः
 जराहीना प्राणिनश्च शत्रव्यौवनसंस्थिताः । ऋषिप्राधिविहीनाश्च निर्विकाराश्च देहिनः
 द्रुक्तो यं सत्ययुगे धर्मः सत्यं दर्शादिकम् । पादहीनश्च त्रेतायां सत्पार्थ द्वापरेऽपि च ॥
 धर्मकपाच्च प्रथमे कलेश्चातिक्रशोऽबलः । दुष्टानां दस्युचौर्याणामहकुरः प्रभवेद्दम ॥
 अधर्मनिरताः केचिद्धीताः संगोपिनस्तथा । भीता गुप्ताश्च पुंश्चल्यो भीताश्च पारदारिकाः
 धर्मिष्ठानां भयं शत्रुदधर्मिष्ठाश्च कम्पिताः । स्वल्पधर्मरता भूयाः स्वल्पवेदरता द्विजाः ॥
 प्रथमरताः केचित्सर्वे स्वच्छन्दगामिनः । यावत्तिष्ठन्ति तीर्थानि यावत्तिष्ठन्ति साधवः ॥
 यावत्तिष्ठन्ति ग्रामाणां देवाः शास्त्राणि पूजनम् । तावत्किञ्चित्तपः सत्यं स्वर्गवर्माश एव च

श्रुतं मे धन्यमाख्यानं नानाख्यानं सुदुर्लभम् । दुर्गायाः स्तोत्ररानं च जन्मपाशनिवृत्तनम्
स्थितं तत्ते निगादितं हर्षेण च सुखेन च । मत्कृतं बालभागेन चापराद्धं च तत्सम ॥
यत्सुखं न वृत्तं तात पित्रोश्च नृपमन्दिरे । कृतं सुखं तत्परं च स्वर्गादपि सुदुर्लभम् ॥
मदीय प्रियवाक्यं च प्रहृतं विनय नयम् । परिहासं बहुतरं यशोदा गोपिकागणम् ॥
बालकानां समूहं च राधा चापि विशेषतः । एकत्र च स्थितं तेषु बन्धुवर्गेषु कर्मणा ॥
इहैवापि सुखं भुक्त्वा गच्छ गोलोकमुत्तमम् । सार्धं यशोदया तात रोहिण्या गोपिकागणैः
गोपानां बालकैः सार्धं वृषमानेन गोपकैः । राधामात्रा कलावत्या राधया सह यास्यासि
रधाना शतलक्षं च गोलोकादागतं पितः । अमूल्यरत्ननिर्माणं हीरहारपरिष्कृतम् ॥
यपि माणिक्यमुक्तानां मालाजालविभूषितम् । वह्निशुद्धाशुकै रम्यैराच्छन्नं पीतवर्णकैः ॥
पार्षदप्रवरै रम्यैर्वैष्टितं श्रेतचामरैः । सद्गन्तदर्पणै रम्यैर्गोपिकामिश्र गोपकैः ॥ ११ ॥
वेष्टितं च तदारुह्य कौतुकाद्यास्त्रसि ध्रुवम् त्यक्त्वा च पार्थिवं देहं दिव्यदेहं विधाय च ॥
अयोनिर्संभवा राधा राधामाता कलावती । यास्यत्येव हि तेनैव नित्यदेहेन निश्चितम् ॥
पितृणां मानसी कन्या धन्या मान्या कलावती । कन्या च सीतामाता च दुर्गामाता च मेनका
अयोनिर्संभवा दुर्गा तारा सीता च सुन्दरी । अयोनिर्संभवास्ताश्च कन्या मेना कलावती ॥
इत्येवं कथितं तात गोपनीयं सुदुर्लभम् । वरोऽयं दत्तस्तुभ्यं च मया च दुर्गाया तथा ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा प्रयुवाच ब्रजेश्वर । पुनरेव जगन्नाथं तद्भक्तो भक्तवत्सलम् ॥

नन्द उवाच—

युगानां च चतुर्णां च यं यं धर्मं सनातनम् । क्रमेण कृष्ण विस्तीर्णं कृत्वा मा कथय प्रभो ॥
कालिशेषे भवेद्यद्युगदोष कलेस्तथा । का गतिर्वा पृथिव्याश्च धर्मस्य प्राणिना तथा ॥
नन्दस्य वचनं श्रुत्वा हृष्टः कमललोचनः । कथा कथितुमारभे विचित्रा मधुरान्विताम् ॥

इति श्रीक्षत्र० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारद० भगवत्-

न्दसं० एकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

=====

अथ नवतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि सानन्दं मानसं यथा । कथा रम्या सुमधुरा पुराणेषु परिष्कृता म ॥

कपर्दकषटाध्यक्षो राजेन्द्रो हि घटेश्वरः । वृद्धाङ्गुष्ठसमा लोका वृक्षाः शाकसमास्तथा ॥
 तालानां नारिकेलानां पननानां तथैव च । फलानि सर्वपाण्येव तत्क्षुद्रं च ततः परम् ॥
 जलमाननपात्रेण सस्येन वाससा तथा । विहीनं मन्दिरं सर्वं गृहाणामपरिष्कृतम् ॥ १९ ॥
 गन्धकेन परिवृत्तं दीपहीनं तमोयुतम् । हिल्लनन्तुमयाद्भीता जनाः सर्वे च पापिनः ॥
 सर्वे च कैलहाविष्टा पृथ्व्यः कलहप्रियाः । रूपवत्यो न कामिन्यो नराश्चापि न रूपिणः ॥
 नद्यो नदाः कंदराश्च तडागाश्च सरोवराः । जलधमविहीनाश्च जलहीना घनास्तथा ॥
 अपत्यहीना नार्यश्च कामुक्यो नारसंयुताः । अथत्यच्छेदिनः सर्वे वृक्षहीना वसुंधरा ॥
 फलहीनाश्च तरवः शाखा स्कन्धविहीनकाः । फलानि स्वादुहीनानि चान्नानि च जलानि च
 मानवाः कटुवस्त्रारो निर्दया धर्मवर्जिताः । तस्मिन् द्वादशादित्याः संहरिष्यन्ति मानवान्
 सर्वाङ्गान्तुंश्च तापेन बहुवृष्ट्या ब्रजेधर । अवशिष्टा च पृथिवी कथामात्रावशोपिता ॥ २० ॥
 कलौ गते च पृथिवी क्षेत्रं वर्षागते तथा । पुनः सत्यप्रवृत्तिश्च भविष्यति क्रमेण वै ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं गच्छ तात व्रजं सुखम् । अहं दुग्धमुखो बालः पुत्रस्ते कथयामि किम्
 नवनीतं धृतं दुग्धं दधि तत्रं परिष्कृतम् । स्वस्तिकं शुभकर्मार्हं मिष्टान्नं च सुधोषणम् ॥ २१ ॥
 मिष्टद्रव्यं च यत्किञ्चित्पितृदेवनिमित्तकम् । भुक्तं बलाच्च तत्सर्वं बालानां रोदनं बभूव ॥
 तत्समस्वापराधं मे बालदोषः पदे पदे । त्वं पिता तव पुत्रोऽहं यशोदा जननी मम ॥
 मदीयं परिहारं च यशोदां रोहिणीं वद । कुपारास्याच्छ्रुतं सर्वं सोऽहमित्येवमीप्सितम् ॥
 कीर्तयिष्यसि तत्सर्वं सर्वं गोकुलवासिनम् । कालः करोति संसर्गं बन्धूनां बन्धुभिः सह
 कालः करोति विच्छेदं विरोधं प्रीतिमेव च । कालः सृष्टिं च कुरुते कालश्च परिमलनम् ॥
 कालः करोति सानन्दं कालः संहरते प्रजाः । सुखं दुःखं भयं शोकं जरां मृत्युं च जन्म च
 सर्वं कर्मानुरोधेन काल एव करोति च । सर्वं कालकृतं तात विस्मयं न व्रजं व्रज ॥ २२ ॥
 कृतस्त्वं गोकुले वैश्यो नन्दो वैद्याधिपो नृपः । वसुदेवसुतोऽहं च मधुरायामहो कुतः ॥
 विप्रा मे कंसभीतेन स्वदृष्टे च समर्पितः । पितुः परः पिता त्वं च माता मातुः पराऽपि वा
 मया दत्तेन ज्ञानेन पार्वत्या च ब्रजेधर । त्वय मोहं महामाग गच्छ तान् सुखं गृहम् ॥

नन्द उवाच—

स्मर वृन्दावनं तात रम्यं पुण्यं महोत्सवम् । गोकुलं गोकुलं रम्यं सुन्दरं यमुनातटम् ॥
 रमणीनां सुरम्यं च स्वप्रियं रासमण्डलम् । गोपालिका गोपबाह्यान्यरोदां रोहिणीं प्रियाम्
 प्राणाधिकां राविकां न कथं स्मरामि दुःप्रक । वारमेकं स्वल्पदिनं गोकुलं गच्छ वत्सक

फलैर्दोषनिघेस्तात गुण एको महानपि । मानसं संभवेऽप्युप्यं सुकृतं न हि दुष्कृतम् ॥१९॥
तीर्थादिके गते तात नष्टो धर्माश एव च । फलरूपश्च धर्मश्च यथा कुहो निशाकरः ॥

नन्द उवाच—

तीर्थान्येतानि सर्वाणि तिष्ठन्त्येष कियद्दिनम् । साधवो ब्राह्म्यदेवाश्च शास्त्राप्येतानि वत्सक

श्रीकृष्ण उवाच—

कलौ दशसहस्राणि हरिर्गतिष्ठति मेदिनीम् । देवानो प्रतिमा पूज्या शास्त्राणि च पुराणकम्
तदर्धमपि तीर्थानि गङ्गार्दानि सुनिश्चितम् । तदर्धं ग्रामदेवाश्च वेदाश्च विदुषामपि ॥२०॥
अधर्मः परिपूर्णश्च तदन्ते च कलौ पितः । एकवर्णा भविष्यन्ति वर्णाश्चत्वार एव च ॥२१॥
न मन्त्रपूजोद्गाहश्च न हि सत्यं न च क्षमा । स्त्रीस्त्रीकाररतो नित्यं ब्राह्म्यधर्मप्रधानतः ॥
न यज्ञमन्त्रं तिलकं ब्राह्मणानां च नित्यशः । संध्याशास्त्रविहीनाश्च विप्रवंशाः श्रुता अपि
सर्वे सार्धं च सर्वेषां भक्षणं नियमच्युतम् । अमक्ष्यमक्षा लोकाश्च चतुर्वर्णाश्च लम्पटाः ॥
नारीषु न सती काचिःपुंश्चली च गृहे गृहे । करोति तर्जनं कान्तं भृत्यतुल्यं च कम्पितम् ॥
नाराय दत्त्वा मिष्टान्नं ताम्बूलं वस्त्रचन्दनम् । न ददात्येव चाऽऽहारं स्वामिने दुःखिने पितः
पुत्रेण भर्त्सितस्तातः शिष्येण भर्त्सितो गुरुः । प्रजामिस्ताडितो भूपो भूपेन पीडिताः प्रजाः
दस्युचोरैश्च दुष्टैश्च शिष्टाश्च परिपीडिताः । सत्यहीना च वसुधा क्षीरहीनाश्च धेनवः ॥२२॥
स्वरूपक्षीरे घृतं नास्ति नवनीतं च नित्यशः । सत्यहीना जनाः सर्वे नित्यं मिथ्या वदन्ति च
शौचसंध्याशास्त्रहीना ब्राह्मणा वृषवाहकाः । सूपकाराश्च शूद्राणां शूद्राणां शवदाहकाः ॥
शूद्रस्त्रीनिरताः शश्वच्छूद्रा विप्रवधूरताः । खादन्ति यस्य विप्रस्य भक्ष्यं च परिपाचकाः ॥
मातुः परां तस्य पत्नीं शूद्रा गृह्णन्ति लम्पटाः । भृत्यश्च हत्वा राजानं स्वयं राजा भविष्यति
नारी हत्वा पतिं कामाद्भजेज्जारं च कौतुकात् । पुत्रश्च पितरं हत्वा स्वयं भूपो भविष्यति ॥
सर्वे स्वच्छन्दनिरताः शिशनोदरपरायणाः । वद्धूरा व्याधियुक्ताश्च कुत्सिताश्च कुचैलकाः
विशुष्णमन्त्रैर्लिप्ताश्च मिथ्यायन्त्रप्रचारकाः । जातिहीनाश्च गुरवो वयोहीनाश्च निन्दकाः ॥
राजानश्चापि श्लेष्ठाश्च यवना धर्मनिन्दकाः । सत्कीर्तिमपि साधूनां कुर्वन्त्युन्मूलनं मुदा ॥
पितृदेवद्विजातीनामतिथीनां च नित्यशः । पूजा नास्ति गुरुणा च पित्रोश्च पूजनं स्त्रियाः ॥
स्त्रीवधूनां गौरवं च स्त्रीणां च सततं पितः । चोरः सत्कुलजातिश्च ब्रह्मदेवस्वहारकः ॥
मानं वहन्ति लोभेन दुग्धधर्मेण कौतुकात् । देवापतनहीनं च जगत्सर्वं भयाकुलम् ॥ २२ ॥
अराजकं च दुर्नीतं सततं फलिदोषतः । बुभुक्षिताः कुचैलाश्च दरिद्रा व्याधिना नराः ॥

कपर्दकघटाध्यक्षो राजेश्वरो हि घटेश्वरः । वृद्धाद्गुष्ठसमा लोका वृक्षाः शाकसमास्तथा ॥
 तालानां नारिकेलानां पनपानां तथैव च । फलानि सर्धपाण्येव तत्क्षुद्रं च ततः परम् ॥
 जलमाजनपात्रेण सस्येन वाससा तथा । विहीनं मन्दिरं सर्वं गृहणामपरिष्कृतम् ॥ ५६ ॥
 गन्धकेन परिवृतं दीपहीनं तपोयुतम् । हिल्लनन्तुमयाञ्जीता जनाः सर्वे च पापिनः ॥
 सर्वे च कैलहाविष्टा पुंश्चल्यः कलहप्रियाः । रूपवत्यो न कामिन्यो नराश्चापि न रूपिणः ॥
 नद्यो नदाः कंदराश्च तडागाश्च सरोवराः । जलपद्मविहीनाश्च जलहीना वनास्तथा ॥
 अपत्यहीना नार्यश्च कामुवयो नारसंयुताः । अश्वत्थच्छेदिनः सर्वे वृक्षहीना वसुंधरा ॥
 फलहीनाश्च नरवः शाखा स्फण्डविहीनकाः । फलानि स्वादुहीनानि चानानि च जलानि च
 मानवाः कटुवकारो निर्दया धर्मवर्जिताः । तस्मिन्ने द्वादशादित्याः संहरिष्यन्ति मानवान्
 सर्वाङ्गान्तुंश्च तापेन बहुवृष्ट्या व्रणेश्वर । अवशिष्टा च पृथिवी कथामात्रावशेषिता ॥ ५७ ॥
 कलौ गते च पृथिवी क्षेत्रं वर्षागते तथा । पुनः सत्यप्रवृत्तिश्च पविष्यति क्रमेण वै ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं गच्छ तात व्रजं सुखम् । अहं दुग्धमुखो बालः पुत्रस्ते कथयामि किम्
 नवनीतं धृतं दुग्धं दधि तर्कं परिष्कृतम् । स्वस्तिकं शुभकर्महे मिष्टान्नं च सुधोपमम् ॥ ५८ ॥
 मिष्टद्रव्यं च यत्किञ्चित्पितृदेवनिमित्तकम् । मुक्तं बलाच्च तत्सर्वं बालानां रोदनं बभूव ॥
 तत्समस्वापराधं मे बाह्यदोषः पदे पदे । त्वं पिता तव पुत्रोऽहं यशोदा जननी मम ॥
 मदीयं परिहारं च यशोदां रोहिणीं वद । कुपारास्याच्छ्रुतं सर्वं तोऽहमित्येवमाप्सितम् ॥
 कीर्तयिष्यसि तत्सर्वं सर्वं गोकुलवासिनम् । बालः करोति संसर्गं बन्धूनां बन्धुभिः सह
 कालः करोति विच्छेदं विरोधं प्रीतिमेव च । कालः सृष्टिं च कुरुते कालश्च परिणालनम् ॥
 कालः करोति सानन्दं कालः संहरते प्रजाः । सुखं दुःखं भयं शोकं जरां मृत्युं च जन्म च
 सर्वं कर्मनुरोधेन काल एव करोति च । सर्वं कालकृतं तात विस्मयं न व्रजं व्रज ॥ ५९ ॥
 कुतस्त्वं गोकुले वैश्यो नन्दो वैद्याधिपो नृपः । वसुदेवसुतोऽहं च मथुरायामहो कुनः ॥
 पित्रा मे कंसपीतेन त्वद्गृहे च समर्पितः । पितुः परः पिता त्वं च माता मातुः पराऽपि वा
 मया दत्तेन ज्ञानेन पारित्या च व्रजेश्वर । त्वय न मोहं महामाग गच्छ तान सुखं गृहम् ॥

नन्द उवाच—

स्मर वृन्दावनं तान रम्यं पुण्यं महोत्सवम् । गोकुलं गोकुलं रम्यं सुन्दरं यमुनातटम् ॥
 रमणीनां सुररम्यं च त्वत्प्रियं रासपण्डितम् । गोपालिका गोपबाह्यान् यशोदां रोहिणीं प्रियाम्
 प्राणाविशं राविकां न रुधं स्मरसि पुत्रक । वारमेकं स्मरदिनं गोकुलं गच्छ वत्सक

इत्येवमुक्त्वा नन्दश्च क्रोडे कृष्णं चकार सः । नेत्राश्रुणा च पूर्णेन तं सिषेच शुचाऽन्वितः ।
चुचुम्ब तद्गण्डयुगं कृत्वा वसासि मोहतः । सानन्दः परमानन्दो भगवांस्तमुवाच सः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवज्जन्मसं०
नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥

अथैकनवतितमोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच—

निषेकेन परिप्लव्हो विभेदस्तेन वा गेवेत् । क्षणेन दर्शनं तेन निषेकः केन वार्यते ॥ १ ॥
गमनागमनार्थं चाप्युद्धवः कथयिष्यति । प्रस्थापयामि तं शशिं विज्ञास्यसि ततः पितः ॥
यशोदां रोहिणीं चैव गोपिकां गोपबालकान् । प्राणाधिकां राधिकां तां गत्वा संबोधयिष्यति
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वसुदेवश्च देवकी , बलदेवश्चोद्धवश्च तथाऽक्रूरश्च सत्वरम् ॥ ४ ॥

वसुदेव उवाच—

नन्द त्वं बलवाङ्मानी सहन्बुधश्च सखा मम । त्यज मोहं गृहं गच्छ वत्सस्तेऽयं यथा मम
दूरीभूता गोकुलाश्च मधुरा नास्ति बान्धवः । महोत्सवे सदानन्दे नन्द द्रक्ष्यसि पुत्रकम्

देववयुवाच—

यथाऽयमावयोः पुत्रस्तथैव भवतो ध्रुवम् । सालसः केन हे नन्द शुचा देहो हिलक्ष्यते
एवादशाब्दं सबलः स्थित्वा ते मन्दिरे सुखम् । कथं स्वरूपदिनेनैव शोकग्रस्तो भविष्यसि
तिष्ठ पुत्रेण सार्धं च मधुराया कियदिनम् । पूर्णचन्द्राननं पश्य जन्म त्वं सफलं कुरु ॥

श्रीभगवानुवाच—

गच्छोद्धव सुखं मद्रं भविष्यति तव प्रियम् । प्रहर्षं गोकुलं गत्वा यशोदा रोहिणीं प्रसूम्
गोपबालमहं च राधिकां गोपिकागणम् । संबोधयाऽऽध्यात्मिकेन महत्तेन शुचादिब्रुवा
नन्दतिष्ठतु सानन्दं मन्मातुराज्ञया शुचा । नन्दस्थितिं मद्रिजयं यशोदां कथयिष्यसि ॥
इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णः पित्रा पात्रा नलेन च । अकूलेण समं तूर्णं यथावच्छन्तरे गृहम् ॥
उद्धवो रजनीं स्थित्वा मधुरायां च नारद । यमाते प्रययो दक्षिं रूपं वृन्दावनं वनम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० एकनव-

तितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

=====

अथ द्विनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच --

श्रीकृष्णपेरितो हृष्टः प्रणम्य च गणेश्वरम् ! स्मरन्नारायणं शंभुं दुर्गा लक्ष्मीं सरस्वतीम्
गङ्गां च मनसि ध्यात्वा दिगीशं तं महेश्वरम् । प्रनगामोद्धवश्चैव दृष्ट्वा मङ्गलमूचकम् ॥
शुश्राव दुन्दुभिं घण्टानन्दं सङ्ख्यध्वनिं तथा । हरिशठं च संगीतं शुश्राव मङ्गलध्वनिम् ॥ ३ ॥
पतिपुत्रवतीं सध्वीं प्रदीपं माल्यदर्पणम् । परिपूर्णं कुम्भं दक्षिणजलानि च ॥ ४ ॥
दूर्वाङ्कुरं शुकुवान्धं रजनं काञ्चनं मधु । ब्राह्मणानां ममूहं च कृष्णमारं वृषं घृतम् ॥
सद्योमांसं गजेन्द्रं च नृजेन्द्रं ध्वनघोटकम् । पताकां नकुञ्चं चापं शुक्लं पुष्पं च चन्दनम् ॥
दृष्ट्वैव पयि कल्याणं प्राप वृन्दावनं वनम् । ददर्श पुरतो वृक्षं भाण्डोरे वटमसपम् ॥
स्निग्धपत्रं रक्तवर्णं सुवन्दं तीर्थमीप्सितम् । सुवेद्यान्वाञ्जलाश्चैव रत्नमूषगभूषितान् ॥
वदतो बलकृष्णेति रुदतश्च शुचाऽन्वितान् । तानाध्याप्य ययौ दूरं प्रविश्य नगरं मुदा ॥
ददर्श नन्दशिबिरं रचितं विश्वरूपगा । मणिरत्नविनिर्माणं युक्तमागिष्यहीरकैः ॥ १० ॥
परिच्छिन्नं मनोरमं सद्गन्तकलशान्वितम् । द्वारं चित्रं त्रिवेचित्राढ्यं दृष्ट्वा च प्रविवेश सः ॥
अवरुह्य रथात्तूर्णं तस्यै तत्प्राङ्गणे मुदा । यशोदा रोहिणी शीघ्रं ययच्छ कुशलं परम् ॥
आसनं च अलं गां च मधुरकं ददौ मुदा । क नन्दः क बलः कृष्णः सत्यं तत्कथयोद्धव
उद्धवः कथयामास सर्वं मद्रं क्रमेण च । सार्धं च बलकृष्णाम्भो नन्दः सानन्दपूर्वकम् ॥
आगस्थनि विलम्बेन कृष्णोपनयनागधि । युष्माकं कुशलं तत्त्वं विज्ञाय त्रिविपूर्वकम् ॥
अहं यास्यामि मथुरा यशोदे शृणु सावतम् । श्रुत्वा मङ्गलवार्तां च यशोदा रोहिणी मुदा ॥
ब्राह्मणाय ददौ रत्नं सुवर्णं वस्त्रभीप्सितम् । उद्धवं भोजयामास निष्टानं च सुचोयमम् ॥
मणिश्रेष्ठं च रत्नं च ददौ तस्मै च हीरकम् । वाद्यं च वादयामास मद्रं नानाविधं तथा ॥
ब्राह्मणान्भोजयामास कार्याभ्यासमङ्गलम् । वेदाश्च पाठयामास परमानन्दपूर्वकम् ॥ १२ ॥
शंकरं पूजयामास विप्रद्वारा परं विभुम् । नानोपहारैर्नैवेद्यैः पुष्पधूपप्रदीपकैः ॥ २० ॥
चन्द्रनैर्वस्त्राभ्युद्यैर्भेषुगन्धघृतादिभिः । मयानीं पूजयामास श्रीवृन्दावरणदेवताम् ॥ २१ ॥
घोटशीपचरैर्द्रव्यैर्बलिभिर्विविधैर्भुजे । महिषाणां शनं शुद्धं छागलानां सहस्रकम् ॥ २२ ॥
मेपागामयुनं शुद्धं युक्तमादाय पञ्चकम् । ब्राह्मणेभ्यः स्वर्णशतं घेनूनां च शनं तथा ॥
प्रददौ दक्षिणां तूर्णं कृष्णकल्याणहेतवे । उद्धवं पूजयामास सादरं च पुनः पुनः ॥
समाध्यास्य यशोदां च रोहिणीं गोपत्रालकान् । वृद्धान्गोपालिकाः सर्वाः प्रथयूरासमण्डलम्

ददर्श रासं रुचिरं चन्द्रमण्डलवर्तुलम् । श्रीरामकदलीस्तम्भशतैरपशोभितम् ॥२६॥
 युक्तैश्च स्निग्धवसनैश्चन्दनानां च पल्लवैः । पट्टमूत्रनिबद्धैश्च श्रियुक्तमाल्यजालकैः ॥
 दधिलानफलेः पट्टैः पुष्पैर्दूर्वाङ्कुरैरपि । चन्दनगुल्फस्तूरीकुङ्कुमैः पारिसंस्कृतम् ॥
 वेष्टितं रक्षितं यत्नाद्गोपिकानां त्रिकोटिभिः । त्रिलसैः सुन्दरै रम्यैः संसक्तं रतिमन्दिरैः ॥
 लक्ष्मणैः परिवृतं कृष्णागमनशङ्कितैः । यमुना दक्षिणा कृत्वा प्रययौ मालतीवनम् ॥
 चन्दनानां चम्पकानां यूथिकानां तथैव च । केतकीमाधवीनां च वनं कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥
 चकुलानां वज्जुशानामशोकानां च काननम् । मल्लिकानां पलाशानां शिरीषाणां तथैव च ॥
 धात्रीणां राज्ञानां च कर्णिकानां वनं तथा । नागेश्वराणां विपिनं लवङ्गानां तथैव च ॥
 वनं च शालतालानां हिन्तालानां वनं तथा । पनसानां रसालानां लाङ्गलीनां मनोहरम् ॥
 मन्दारकाननं रम्यं वामं कृत्वा च सत्वरम् । दृष्ट्वा कुन्दवनं रम्यं संप्राप्य मधुकाननम् ।
 पुष्कोकिलानां शब्देन मधुरेण समन्वितम् । मधुमत्समूहानां मधुरध्वनिपूरितम् ॥३६॥
 वन्यवृक्षैः परिवृतं मां वीकाचारमोष्पितम् । वानेन वनपुष्पाणां परितः सुरभीकृतम् ॥
 तद्दृष्ट्वा राजमार्गेण यशोदोक्तेन साप्रतम् । ययौ शीघ्रं निराद्विशं रहस्यं बदरीवनम् ॥
 श्रीकलानां च निम्बानां नारिङ्गाणां वनं तथा । पद्मानां करवीराणां तुलसीनां च काननम् ॥
 दृष्ट्वा राक्तमवर्णं च सुषक्तफलमीप्सितम् । तदेव वामतः कृत्वा विवेश कदलीवनम् ॥
 अनीव निर्जने रम्ये ददर्श राधिकाश्रमम् । मणीन्द्राणां च प्राकारं परिहादुर्गवेष्टितम् ॥
 अत्यगम्यं रिपुणा च मित्राणां सुगमं सुखम् । गोप्यं सकेतमार्गं च रक्षकैः परिरक्षितम् ॥
 नानानिशत्रिचित्राद्य निमित्तं विश्वकर्मणा । मणीन्द्रमुक्तामणिवपुर्हारहारोज्ज्वलं परम् ॥
 रत्नेन्द्रमारचितं रत्नस्तम्भैः सुशोभितम् । रत्नसोपानसंसक्तमग्निदरेण मनोहरम् ॥४४॥
 अमरुपरत्नरचितं कलशैः परिशोभितम् । वह्निशुद्धाशुवाभिश्च पताकाभिः परिष्कृतम् ॥
 सद्रत्नदर्पणोत्पृष्टं चर्चितं श्वेतचामरैः । ददर्श भिहद्वारं च युक्तं रत्नरूपाटकैः ॥४६॥
 द्वारोपरि विचित्रं च रम्यं वृन्दावनं वनम् । वदम्बकाननं रम्यं तद्वस्त्रहरणादिकम् ॥
 विश्वकर्मविराचिनं सुरम्यं रासमण्डलम् । नानारत्नमुटीरं च गोपगोपीसमन्वितम् ॥४८॥
 रतिनं गोपिकास्तैर्वन्द्यं रत्नमनोहरं । स्वच्छन्दाचरणैः शश्वदमितैर्बलिभिर्मुदा ॥ ४९ ॥
 तद्द्वारं पुरतो दृष्ट्वा विलङ्घ्य च न जगाम सः । द्वितीयं द्वारं दृष्ट्वा तस्मादुत्तमभीप्सितम् ॥
 द्वारं चतुर्थं संप्राप्य रत्नमाद्यं विलक्षणम् । तत्पश्चात्पश्चमं द्वारं दृश्यं निप्रसृतम् ॥
 द्वारपट्टं च प्रययौ सर्वत्र रुचिरं वरम् । रामगणगौर्युद्धं भित्तिभिर्गमनोहरम् ॥
 दशवनां विष्णोश्च शृष्टिमं राममण्डलम् । यमुनामण्डलेति च रचितां विदवकर्मणा ॥

गोपिकानां सहस्रेण षष्ठं द्वारे च रासितम् । रत्नेन्द्रसारनिर्माणमूषणैर्मूषितेन च ॥ ५४ ॥
 सदस्नः षडहस्तेन हारकैर्मूषितेन च , मणोन्द्रमुक्तामाणिक्यहारहारान्वितेन च ॥ ५५ ॥
 माधवी तत्प्रधाना सा पप्रच्छ सांप्रतं शिवम् । ददौ प्रत्युत्तरं सर्वं क्रमेण च स उद्धवः ॥
 गत्वा विज्ञापयामास राधाप्रियसखीगणम् । सा माधवी महादृष्टा तत्र संस्थाप्य तं मुदा ॥
 श्रुत्वा मङ्गलवार्ता च राधाप्रियसखीगणैः । कृत्वा शङ्खचर्चिं घण्टामृदङ्गपटहम्बनम् ॥
 कृत्वा निर्मञ्जनें शीघ्रमुद्धवं मियमागतम् । हृष्टा प्रवेशयामास राधाम्यन्तरमुत्तमम् ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं गत्वा मन्दिरमुत्तमम् । ददर्श पुरतो राधां कुङ्हां चन्द्रकलोपमाम् ॥
 सुवक्त्रधनेत्रां च शयानां शोकमूर्छिताम् । रुदतीं रक्तवदनां क्लृप्तां च त्यक्तमूषणाम् ॥
 निध्रेष्टां च निराहारां सुवर्णवर्णकुण्डलाम् । शुष्किताधरकण्ठां च किंचिन्निश्वाससंयुताम् ॥
 प्रणनाम च तां दृष्ट्वा मत्तिनम्रात्मकेधरः । पुलकाञ्चितमर्वाङ्गो भक्त्या भक्तः स उद्धवः

उद्धव उवाच—

वन्दे राधापदार्पणं जं ब्रह्मादिपुरवन्दितम् । यत्कीर्तिः कीर्तनेनैव पुनाति भुवनत्रयम् ॥
 नमो गोकुलवामिन्यै राधिकायै नमो नमः । शतशृङ्गनिवासिन्यै चन्द्रावत्यै न० ॥ ६९ ॥
 तुलसीवनवापिन्यै वृन्दारण्यै न० । रासमण्डलवासिन्यै रासेश्वर्यै न० ॥ ६१ ॥
 विरजातीरवासिन्यै वृन्दायै च न० । वृन्दावनविलासिन्यै कृष्णायै च न० ॥ ६७ ॥
 नमः कृष्णपियायै च शान्तायै च न० । कृष्णवक्षःस्थितायै च तत्प्रियायै न० ॥ ६८ ॥
 नमो वैकुण्ठवासिन्यै महादक्ष्यै न० । विद्याधिष्ठातृदेव्यै च सरस्वत्यै न० ॥ ६९ ॥
 सर्वैश्वर्याधिदेव्यै च कमलायै न० । पद्मनाभपियायै च पद्मायै च न० ॥ ७० ॥
 महाविष्णोश्च मात्रे च पराद्यायै न० । नमः सिन्धुमतायै च मर्त्यलक्ष्यै न० ॥ ७१ ॥
 नागधनपियायै च नागाध्यायै न० । नमोऽस्तु विष्णुमाध्यायै वैष्णव्यै च न० ॥ ७२ ॥
 महामायास्वरूपायै संपदायै न० । नमः कल्याणरूपिण्यै शुभायै च न० ॥ ७३ ॥
 मात्रे चतुर्णां वेदानां सावित्र्यै च न० । नमोऽस्तु बुद्धिरूपायै ज्ञानदायै न० ॥ ७४ ॥
 नमो दुर्गविनाशिन्यै दुर्गादेव्यै न० । तेजःसु सर्वदेवानां पुरा कृतयुगे मुदा ॥ ७५ ॥
 अधिष्ठानकृतायै च प्रकृत्यै च न० । नमस्त्रिपुरहारिण्यै त्रिपुरायै न० ॥ ७६ ॥
 सुन्दरीषु च रम्यायै निर्गुणायै न० । नमो निद्रास्वरूपायै निर्गुणायै न० ॥ ७७ ॥
 नमो दक्षसुतायै च नमः सत्यै न० । नमः शैलमुतायै च पार्वत्यै च न० ॥ ७८ ॥
 नमो नक्षत्रपञ्चिन्यै ह्युमायै च न० । निराहारस्वरूपायै ह्यपर्णायै न० ॥ ७९ ॥

उद्धव उवाच—

उद्धवेत्यमिषानं मे क्षत्रियोऽहं वरानने । प्रेषितः शुभवार्तार्थं कृष्णो न परमात्मना ॥७॥
तवान्तिकं समायातः पार्षगोऽहं हरेरपि । कृष्णस्य बलदेवस्य शिवं नन्दस्य सांप्रतम् ॥

राधिकोवाच—

अस्ति तद्यमुनाकूलं सुगन्धिपवनोऽस्ति सः । तस्य कोलिकदम्बानां मूलमस्त्येव सांप्रतम्
पुण्यं वृन्दावनं रम्यं तद्विद्यमानमीप्सितम् । पुंस्कोकिलानां विरतं तत्पत्रं चन्दनचार्चितम् ॥
चतुर्विधं च भोज्यं च मधुपानं च सुन्दरम् । दुरन्तो दुःखदोऽप्यस्ति पापिष्ठो मन्मथस्तथा
ते च रत्नप्रदीपाश्च ज्वलन्ति रासमण्डले । मणीन्द्रसारनिर्माणमस्त्येव रतिमन्दिरम् ॥
गोपाङ्गनागणोऽस्त्येव पूर्णचन्द्रोऽस्ति शोभितः । सुगन्धिपुष्परचितं तत्पत्रं चन्दनचार्चितम् ॥
ताम्बूलं रतिभोगार्हं कर्पूरादिमुमंस्कृतम् । सुगन्धिमालतीमाल्यं श्वेतचमरदर्पणम् ॥
मुक्तामणिकयसंसक्तहीरहारमनोहरम् । कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च पात्रपूर्णं च चन्दनम् ॥
नानोपकाननं रम्यं रम्यक्रीडासरोवरम् । सुगन्धिपुष्पोद्यानं च पद्मश्रेणीमनोहरम् ॥
अस्त्येवं सर्वविभवः प्राणनाथः कुतो मम । हा कृष्ण हा रमानाथ कासि मे प्राणवल्लभ
क वाऽपराधो दास्याश्च दासीदोषः पदे पदे । इत्येवमुक्त्वा सा देवी पुनर्मूर्धामवाप सा
चेतनां कारयायास पुनरेव स उद्धवः । ता दृष्ट्वा परमाश्चर्यं मेने क्षत्रियपुंगवः ॥
सखीभिः सद्यभिः शश्वत्सेवितां श्वेतचामरैः । गोपीनां च त्रिलसैश्च सुप्रियैः प्रियसेविताम्
दिवानिशं वेष्टितां च गोपीनां शतकोटिभिः । काचित्कज्जलहस्ता च काचिन्माल्यधराऽपरा
काचित्सिन्दूरहस्ता च काचिद्गोरोचनाकरा । काचिच्चन्दनपात्रं च हस्ते कृत्वा च तिष्ठति ॥
काचिदर्पणहस्ता च काचित्कुङ्कुमवाहिना । कस्तूरीपात्रं मेष्टं च काचिद्ब्रह्मति तत्र वै ॥
काचिच्चमकपात्रं च करे धृत्वा च तिष्ठति । मधुमिर्मधुरैः पूर्णं पात्रं धृत्वा शुभाञ्जनेता
काचित्सुगन्धितैलं च गृहीत्वा परितिष्ठति । काचिद्ब्रह्मति ताम्बूलं कर्पूरादिसुवासितम् ॥
काचिद्वासितमच्छं च जले धृत्वा च तिष्ठति । क्रीडापुत्तलिका काचिच्चित्रादद्या पारिरसति
काचिद्ब्रह्मति कन्दूर्कं काचिच्च रत्नभूषणम् । वह्निनिशुद्धाशुकं काचिदमृष्यं पारिरसति
काचिद्भक्ष्योपहारं च गृहीत्वा परिवर्तते । काचिच्च केशवेशार्थं करोति माल्यमीप्सितम्
काचित्कङ्कतिका धृत्वा पुरतः पारितिष्ठति । काचिद्यावकहस्ता च काचिद्वात्रीरसं मुदा ॥
दूरतोऽपि बहस्येवं मीता च पारितिष्ठति । काचिद्गीता मिया स्तौनि काचिद्गोदिति शोकतः
काचिर्चा बोधयेत्येवं विद्याया विरहातुराम् । काचिदुत्पातघा च स्निग्धतले मनोहरे

गौरीलोकविलासिन्यै नमो गौर्यै न० । नमः कैलासवासिन्यैः माहेश्वर्यै न० ॥ ८० ॥
 निद्रायै च दयायै च श्रद्धायै च न० । नमो धृत्यै क्षमायै च ८७जायै च न० ॥ ८१ ॥
 तृष्णायै क्षुत्स्वरूपायै स्थितिकर्ष्यै न० । नमः संहाररूपिण्यै महामार्यै न० ॥ ८२ ॥
 मयायै चामयायै च मुक्तिदायै न० । नमः स्वधायै स्वाहायै शान्त्यै कान्त्यै न० ॥ ८३ ॥
 नमस्तुष्ट्यै च पुष्ट्यै च दयायै च न० । नमो निद्रास्वरूपायै श्रद्धायै च न० ॥ ८४ ॥
 क्षुत्पिपासास्वरूपायै लज्जायै च न० । नमो धृत्यै क्षमायै च चेतनायै न० ॥ ८५ ॥
 सर्वशक्तिस्वरूपिण्यै सर्वमात्रे न० । अश्री दाहस्वरूपायै भद्रायै च न० ॥ ८६ ॥
 शोभायै पूर्णचन्द्रे च शरत्पक्षे न० । नास्ति भेदो यथा देवि दुग्धघावत्ययोः सदा ॥ ८७ ॥
 यथैव गन्धभूयोश्च यथैव जलशैत्ययोः । यथैव शब्दनभसोऽर्ज्योतिःसूर्यकरोर्यया ॥ ८८ ॥
 लोके वेदे पुराणे च राघामाधवयोस्तथा । चेतनं कुरु कल्याणि देहि मामुत्तरं सति ॥
 इत्युक्त्वा चोद्धवस्तत्र प्रणनाम पुनः पुनः । इत्युद्धवकृतं स्तोत्रं यः पठेद्भक्तिपूर्वकम् ॥
 इह लोके सुखं भुक्त्वा यात्यन्ते हारिमन्दिरम् । न भवेद्बन्धुविच्छेदो रोगः शोकः सुदारुणः
 प्रोषिता स्त्री लभेत्कान्तं भार्याभेदी लभेत्प्रियाम् । अपुत्रो लभते पुत्रान्निर्धनो लभते धनम् ॥
 निर्भूमिर्लभते भूमिं प्रजाहीनो लभेत्प्रजाम् । रोगाद्विमुच्यते रोगी बद्धो मुच्येत बन्धनात्
 मया मुच्येत भीतस्तु मुच्येताऽऽपन्न आपदः । अस्पृष्टकीर्तिः सुयशा मूर्खो भवति पाण्डितः

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राधास्तोत्रं

नाम द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥

=====

अथ त्रिनवतितमोऽध्यायः ।

=====

नारायण उवाच —

उद्धवस्तवनं श्रुत्वा चेतना प्राप्य राधिका । विलोक्य कृष्णाकारं च तमुवाच शुचाऽन्विता ॥

राधिकोवाच—

किन्नाम भवतो वत्स केन वा प्रेरितो भवान् । आगतो वा कुन इति ब्रूहि मा केन हेतुना ॥

कृष्णाकृतित्वं सर्वाङ्गैर्मन्ये त्वां कृष्णपार्षदम् । कृष्णस्य कुशलं ब्रूहि बलदेवस्य सापतम् ॥

नन्दास्तिष्ठति तत्रैव हेतुना येन तद्वद । समाश्रम्यति गोविन्दो रम्यं वृन्दावनं वनम् ॥ ४ ॥

पुनर्द्रष्टव्यमि तस्यैव पूर्णचन्द्रमुखं शुभम् । पुनः क्रीडां कारिष्यामि तेनाहं रासमण्डले ॥

नले च विहारिष्यामि पुनर्वा सखिमिः सह । श्रीनन्दनन्दनङ्गे च पुनर्दास्यामि चन्दनम् ॥

उद्धव उवाच—

उद्धवेत्यमिवानं मे क्षत्रियोऽहं वरानने । प्रेषितः शुभवार्तार्थं कृष्णेन परमात्मना ॥७॥
तवान्तिकं समायातः पार्षदोऽहं हरेरपि । कृष्णस्य बलदेवस्य शिवं नन्दस्य सांप्रतम् ॥

राधिकोवाच—

अस्ति तद्यमुनाकूलं सुगन्धिपवनोऽस्ति सः । तस्य कोलिकदम्बानां मूलमस्त्येव सांप्रतम्
पुण्यं वृन्दावनं रम्यं तद्विद्यमानमीप्सितम् । पुंस्कोकिलानां विलतं तल्पं चन्दनचर्चितम् ॥
चतुर्विधं च भोज्यं च मधुपानं च सुन्दरम् । दुरन्तो दुःखदोऽप्यस्ति पाविष्ठो मन्मथस्तथा
ते च रत्नमदीपाश्च ज्वलन्ति रासमण्डले । मणीन्द्रसारनिर्माणमस्त्येव रतिमन्दिरम् ॥
गोपाङ्गनामणोऽस्त्येव पूर्णचन्द्रोऽस्ति शोभितः । सुगन्धिपुष्परचिनं तल्पं चन्दनचर्चितम् ॥
ताम्बूलं रतिमोहार्हं कर्पूरादिमुमंस्कृतम् । सुगन्धिमालतीमारुख्यं श्वेतचमरदर्पणम् ॥
मुक्तामणिकयसंस्तक्तहीरहारमनोहरम् । कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च पात्रपूर्णं च चन्दनम् ॥
नानोपकाननं रम्यं रम्यक्रीडासरोवरम् । सुगन्धिपुष्पोद्यानं च पद्मश्रेणीमनोहरम् ॥
अस्त्येवं सर्वविभवः प्राणनाथः कुतो मम । हा कृष्ण हा रमानाथ कासि मे प्राणवल्लभ
ह वाऽपराधो दास्यश्च दासीदोषः पदे पदे । इत्येवमुक्त्वा सा देवी पुनर्मूर्धामवाप्त सा
चेतनां कारयामास पुनरेव स उद्धवः । तां दृष्ट्वा परमाश्चर्यं मेने क्षत्रियपुंगवः ॥
सखीभिः सप्तभिः शश्वत्सेवितां श्वेतचामरैः । गोपीनां च त्रिलक्षैश्च सुप्रियैः प्रियसेविताम्
दिवानिशं वेष्टितां च गोपीनां शतकोटिभिः । काचित्कज्जलहस्ता च काचिन्मारुतधराऽपरा
काचित्सिन्दूरहस्ता च काचिद्गोरोचनाकरा । काचिच्चन्दनपात्रं च हस्ते कृत्वा च तिष्ठति ॥
काचिदर्पणहस्ता च काचित्कुङ्कुमवाहिका । कस्तूरीपात्रमष्टं च काचिद्ब्रह्मति तत्र वै ॥
काचिच्चक्रपात्रं च करे धृत्वा च तिष्ठति । मधुभिर्भूयैः पूर्णं पात्रं धृत्वा शुचाऽन्विता
काचित्सुगन्धितैलं च गृहीत्वा पारितिष्ठति । काचिद्ब्रह्मति ताम्बूलं कर्पूरादिमुवासीतम् ॥
काचिद्वासितमच्छं च जलं धृत्वा च तिष्ठति । क्रीडापुत्तलिकां काचिच्चित्रादद्या पारिरसति
काचिद्ब्रह्मति कन्दूर्कं काचिच्च रत्नभूषणम् । वह्नेःशुद्धाशुक्लं काचिदमृद्यं पारिरसति
काचिद्भक्ष्योपहारं च गृह्णत्वा पारिवर्तते । काचिच्च केशवेशार्थं करोति मात्स्यमीप्सितम्
काचित्कङ्कटिका धृत्वा पुरतः पारितिष्ठति । काचिद्यावकहस्ता च काचिद्वाग्रीरसं मुदा ॥
दूरतोऽपि बहस्येवं भीता च पारितिष्ठति । काचिद्भीता मिथ्या स्तौति काचिद्रोदिति शोकतः
काचित्तां बोधयेत्येवं विद्वा विरहातुराम् । काचिदुत्तापतप्ता च स्निग्धतल्पे मनोहरे

स्थापयेद्वाहदूरार्थं स्निग्धपद्मदले शुभे । एवंभूतां च तां दृष्ट्वा चोवाच पुनरुद्धवः ॥
सुप्रियं कर्णपीयूषं विनयेन च भीतिवत् ॥ ३१ ॥

उद्धव उवाच—

जाने त्वां देवदेवीशो सुल्लिग्धां सिद्धयोगिनीम् । सर्वशक्तिस्वरूपां च मूलप्रकृतिमीश्वरीम्
श्रीदामशापाद्धरणीं प्राप्तां गोलोककामिनीम् । कृष्णप्राणाधिकां देवीं तद्वत्स्थलवासिनीम्
शृणु देवि श्रवक्ष्यामि शुभवार्तामभीप्सिताम् । सुस्थिरं सखिभिः सार्वं हृदयस्निग्धकारिणीम्
दुःखदावाग्निदग्धायाः सुभावरूपरूपिणीम् । विरहस्याधियुक्ताया रसायनसर्पां शुभाम् ॥
तत्र तिष्ठति नन्दोऽयं सानन्दो मुदितः सदा । निमन्त्रितश्च वसुना कृष्णोपनयनावधि ॥
गृहीत्वा रुबलं कृष्णं साङ्गे मङ्गलकर्मणि । स नन्दः परमानन्दो मुदाऽऽयास्यति गोकुलम् ॥
आगत्य कृष्णो मुदितः प्रणम्य मानरं पुनः । नक्तपायास्यति मुदा पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
अचिराद्दक्षसि सति श्रीकृष्णमुखपङ्कजम् । सर्वं विरहदुःखं च संत्यक्ष्यसि च सांपतम् ॥
सुस्थिरा भव मातस्त्वं त्यज शोकं सुदारुणम् । वह्निशुद्धांशुकं रम्यं परिधाय प्रहर्षिता ॥
अमूल्यरत्ननिर्माणमूपगम्य हनं कुरु, गृहाण चन्दनं स्निग्धं कस्तूरीकुङ्कुमान्वितम् ॥ ४२ ॥
कुरुष्व केशसंस्कारं मालतीमालयभूषितम् । सुवेषं कुरु वस्त्राणि गण्डे च चित्रपत्रकम् ॥
सिन्दूरविन्दुं सीमन्ते कस्तूरीचन्दनान्वितम् । अलक्तकाक्तं चरणं युक्तं यावकमूपगैः ॥
कुरुष्व तिष्ठ चोत्तिष्ठ रत्नसिंहासने वरे । सङ्कषट्कं तत्त्वं त्यज सार्वं शुचा सति ॥ ४५ ॥
मुहूर्त्तं कृष्णेन मनसा विशुद्धं मधुरं मधु । संस्कृतं भासितं तोयं ताम्बूलं च सुवासितम् ॥
रत्नेन्द्रसारनिर्माणपर्यङ्के सुमनोहरे । वह्निशुद्धांशुवाक्ते च मालतीमालयभूषिते ॥ ४७ ॥
सुगन्धियुक्ते कस्तूरीजातीचम्पकचन्दनैः । परितो मालतीमालयहीरहारविभूषिते ॥ ४८ ॥
मणीन्द्रमुक्तमाणिक्यमुन्दरैश्च परिकृते । पुष्पमालयोपधाने च मङ्गलार्हे मुदाऽन्विता ॥
शयनं कुरु देशे शि गोपीभिः सेविता सदा । करोतु सेवनं शश्वत्प्रियालिः श्रेयचामरैः ॥
पशारदिन्दुसेवां च गोपीभक्ता मनोहरे । सद्रत्नसागरनिर्माणपर्यङ्के सुमनोहरे ॥ ५१ ॥
इत्येवमुक्त्वा स मुने पुनस्तूष्णीं चभूव ह । प्रणम्य वादपथं च ब्रह्मादिसुरवन्दितम् ॥ ५२ ॥
उद्धवस्य वचः श्रुत्वा सतिमता राधिका सती । यौतुकं च ददौ तस्मै रत्नमालाङ्गुलीयकम्
अमूल्यं मुन्दरं रम्यं विश्वकर्मनिर्मितम् । मुक्त्वैदं गोपीवर्गं मुदोषं सुपदीयत ॥ ५४ ॥
कृष्णाव वह्निना दत्तमपूर्वं राघमण्डले । गणिकुण्डलयुग्मं चामूल्यरत्नविनिर्मितम् ॥
अमूल्यरत्ननिर्माणं सर्वभूषणभीषितम् । वह्निशुद्धांशुयुग्मं रत्ननिर्माणनायकम् ॥ ५५ ॥

हीरहारविनिर्माणं हारं च सुमनोहरम् । पुरा दत्तं च सुप्रीत्या कृष्णाय वरुणेन च ॥
 श्रीमूर्धेण च यदत्तं श्रीकृष्णाय स्थपन्तकम् । प्रदत्तं कौ(यौ)वृकं तस्मै यदत्तं हरिणा पुरा
 यदत्तं च महेन्द्रेण रत्नसिंहासनं वरम् । तत्प्रदत्तं मुदा देव्या तस्मै प्रीत्या च राक्षसा ॥
 मणीन्द्रसारनिर्माणं छत्ररत्नं मनोहरम् । मुक्तामणिकयसारेण हीरहारसमानितम् ॥
 विचित्ररत्नपद्मेन चित्रितं वारुणं सदा । शोभिनं परितश्चान्यै रत्ननिर्माणदर्पणैः ॥६१॥
 यदत्तं ब्रह्मणा प्रीत्या हरये रासमण्डले । सुप्रीत्या राक्षसा तत्र प्रदत्तमुद्धवाय च ॥६२॥
 मणिसारविनिर्माणं मणिराजविराजितम् । जपामारुख्यं सङ्कृतं च यदत्तं शंभुना पुरा ॥
 तदेष दत्तं, तस्मै चाप्यमूल्यं पुण्यदं शुभम् । जन्ममृत्युजराव्याधिहरं चातिमनोहरम् ॥
 चन्द्रकान्तमणिं रभ्यं चन्द्रदत्तं परिष्कृतम् । चन्द्रावलीं ददौ तस्मै मुदीपं पूर्णचन्द्रवत् ॥
 विशुद्धं मधुपूर्णं च मधुपात्रं यदस्यम् । धर्मेण यत्प्रदत्तं च तदत्तं प्रियया हरेः ॥ ६६ ॥
 जलभोजनपात्रं च शुद्धं स्वर्णविनिर्मितम् । मिष्टान्नं परमान्नं च ददौ सुखादुपेष्टकम् ॥
 भोजनं कारापित्वा च वर्षादिमुवासितम् । ताम्बूलं च ददौ शीघ्रं मारुख्यं सुस्निग्धचन्दनम्
 शुभाशिषं च प्रददौ वाञ्छितं प्रवरं वरम् । ज्ञानं कृष्णेन यदत्तं गोलोके रासमण्डले ॥
 पुरुषाणां शतं यावन्निश्चलां कमलां ददौ । विद्या यशस्करीं शुद्धां यशः कीर्तिं सुनिर्मलाम्
 सर्वसिद्धिं हरेर्दास्यं हरिमर्त्तिं च निश्चलाम् । पार्षदप्रवरत्वं च पार्षदं च हरेरिति ॥७१॥
 वरं प्रसादं दत्त्वा च समुत्थाय मुदाऽन्वितम् । वह्निशुद्धाशुके धृत्वा चामूल्यं रत्नमूषणम्
 हीरहारं रत्नमालां परिधाय मनोहराम् । सिन्दूरं कज्जलं पुष्पमाल्यं सुस्निग्धचन्दनम् ॥
 रत्नसिंहासनरुपं तं पूजिता पूजितं मुदा । वेष्टिता हर्षनिर्गतं गोपीना शतकोटिभिः ॥
 तद्यकाञ्चनवर्णाभा शतचन्द्रममप्रभा ॥ ७४ ॥

राधिकोवाच—

सत्यमायाभ्यसि हरिः सत्यं निष्कपटं वद ; वद तत्त्वं मयं त्यक्त्वा सत्यं ब्रूहि सुसंपदि
 वरं कूपशताद्रापी वरं बापीशतात्क्रतुः । वरं क्रतुशतात्पुत्रः सत्यं पुत्रशतात्किञ्च ॥
 न हि सत्यात्परो धर्मो नानृतापातकं परम् ॥ ७७ ॥

उद्धव उवाच—

सत्यमायाभ्यसि हरिः सत्यं ब्रूयामि सुन्दरि । ध्रुवं त्यक्ष्यसि संतापं दृष्ट्वा चन्द्रमुखं हरेः
 महर्षीनाम् महाभागे गतस्ते निरहज्वरः । नानामोगमुखं भुक्त्वा तत्र न चिन्तां दुरत्ययाम्
 अहं प्रस्थापयाम्यामि गत्वा मधुपुरीं हरिम् । विधाय तत्प्रबोधं च कार्यनन्यत्करिष्यामि

* विदायं कुरु मे मातर्यास्यामि हरिसंनिधिम् सर्वं तं कथयिष्यामि त्वद्वृत्तान्तं यथोचितम्
राधिकोवाच—

गमिष्यसि यदा वत्स मथुरा सुमनोहराम् । शृणु दुःखकथा काचित्तिष्ठ वत्स स्थिरो भव
मां विस्मृतो न भवसि विरहज्वरकातराम् । कथयिष्यसि मत्कान्तं ध्रुवं प्रस्थापयिष्यसि
नारीणा मनसो वार्तां को वा जानाति षण्डितः । किञ्चिच्छास्त्रानुसारेण प्रकरोति निरूपणम्
वेदा वक्तुं न शक्ताश्च शास्त्राणि किं वदन्ति च । कथयिष्यामि त्वा सर्वं पुत्र कृष्णं च वक्ष्यामि
गेहे वने न भेरो मे पश्चादिषु तथा नृप । किं वा जलं किमु स्वप्नमज्ञानं च दिवानिशम्
आत्मानं च न जानामि चोदयं चन्द्रसूर्ययोः । क्षणं प्राप्य हरेर्वार्तां चेतनं मे नभूत ह ॥
कृष्णाकृतिं च पश्यामि शृणोमि मुरलीध्वनिम् । कुलं लज्जा भयं त्यक्त्वा चिन्तयामि हरेः पदम्
संप्राप्य सर्वजगतापीश्वरं प्रकृतेः परम् । न ज्ञानं मायया तस्य ज्ञात्वा गोपपतेर्मम ॥ ८८ ॥
ध्यायन्ते यत्पदाम्भोजं वेदा ब्रह्मादयः सुराः । स भर्तितातो मया नोषाद्वृद्धि शल्यमिदं मम
तत्पदाम्भोजमेवामिर्गुणपस्तावतोऽपि वा । तद्भक्त्या यत्ततो नानो ध्यातो ध्यानेन पूजया
तथापि मङ्गलं सर्वं हर्षमायुर्यवस्थितम् । विघ्नं च हृदि संतापस्तद्विच्छेदे सदोद्धव ॥
क्रीडाप्रीतिर्न भविष्य तादृशीष्टा पुनर्मम । तादृशं भेमतौभाग्यं निर्जने नै च संगमः ॥ ९२ ॥
मृन्दावनं न यास्यामि वत्सङ्गे पुनरुद्धव । चन्दनं वा न दास्यामि नन्दनन्दनयससि ॥
माला तस्मै न दास्यामि न द्रक्ष्यामि मुखाम्बुजम् । मालतीना केनकोना चम्पकाना च काननम्
पुनरेव न यास्यामि सुन्दरं रासमण्डलम् । हरिसङ्गे न यास्यामि रम्यं चन्दनकाननम् ॥
पुनरेव न यास्यामि मलयं रत्नमन्दिरम् । माघश्रीना वने रम्यं रहस्यं मधुफाननम् ॥ ९६ ॥
श्रीलण्डनाननं रम्यं स्वच्छं चन्द्रसरोवरम् । विस्पन्दकं मुरवनं नन्दनं पुष्पभद्रकम् ॥
भद्रकं हरिणा सार्धं न यास्यामि पुनः पुनः । क्व सा रम्यं भवति माघवे माघवीलता ॥
क्व गता माघश्री राशिः क्व मधुः क्व वि माघवः । इष्येदमुक्तं वा सा राधा ध्यात्वा कृष्णवदा-
म्बुजम् ॥ ९९ ॥ पुनर्मूर्च्छं च मंभ्राप्य रुदती पुलकान्विता ॥ १०० ॥

इति श्रीमद्व० महा० नारदना० श्रीकृष्णजन्मसू० उत्तर० राभोद्धवसं०

त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥

अथ चतुर्नवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

उद्धवो विस्मयं प्राप्य भयं च विपुलं मुने । चेतनं कारयामास तामुवाच मृतामित्र ॥१॥
तद्भक्तिं समभिज्ञाय स्वात्मानं मक्तसंख्यकम् । लुच्छं मेने जगत्सर्वं दृष्ट्वा भाग्यवतीं सतीम्

उद्धव उवाच—

चेतनं कुरु कल्याणि जगन्मत्तनैमोऽस्तु ते । त्वमेव प्राक्तनं सर्वं कृष्णं द्रक्ष्यसि सांप्रतम् ॥
त्वत्तो विश्वं पवित्रं च त्वत्पादरजसा मही । सुपवित्रं त्वद्वदनं पुण्यवत्यश्च गोपिकाः ॥
लोकाः त्वामेव गायन्ति संगीतैर्मङ्गलस्तनैः । त्वत्सुखीनि च देवाश्च सनकाद्याश्च संततम् ॥
कृतपापहरां पुण्यां तीर्थपूजां च निर्मलाम् । हरिमक्तिं यदां मद्रा सर्वविघ्नविनाशिनीम् ॥
त्वमेव राधा त्वं कृष्णस्त्वं पुमान्प्रकृतिः पन्था । राधाभाववयोर्भेदे न पुराणे श्रुतौ तथा ॥
राधिका मूर्छितां दृष्ट्वा पश्चात्कृत्वा तमुद्धवम् । उवाच भावधी गोरी राधायाः पुरतः स्थिता

माधव्युवाच—

किं वा चोरस्य कृष्णस्य रूपं वा वेपमुत्तमम् । किं सुखं विभवं किं वा गौरवं चाप्यनुत्तमम् ॥
किं वा तद्धीर्यमैश्वर्यं शौर्यं वा दुरतिक्रमम् । किं वा सिद्धं प्रसिद्धं वा किं वा दुर्लभं गुणोत्तमम्
इतो वा कुत आयातः पुनरेव कुनो गतः । बालको गोपवेपक्ष नहि राजात्मजः पुमान् ॥
त्वं किं स्मरसि कल्याणि गोपालं नन्दनन्दनम् । आत्मानं रक्ष यत्नेन कः प्रियः स्वात्मनः परः

मालत्युवाच—

धिकत्वां रावेऽतिनिर्लज्जां तत्रैव जीवनं मृया । जयतो युवतीना च करोपि सुपशःक्षयम्
नारीणां गोपनं कार्यं सुव्यक्ते स्वयशःक्षयम् । यत्नेन चक्षुषो वाऽहं सति संचरणं कुराम्
अन्तरे पतिभावं च संगोप्य भावनं कुरु । न वै जातिश्च शत्रूणा मित्राणा च सुरेश्वरि ॥
शत्रुः कार्यवशेनैव मित्रं च कर्मणा भवेत् । स्वकार्यमुद्धरेत्प्रज्ञः कार्यध्वंसेन मूर्खता ॥१९॥
कः कस्य वल्लभो राधे कः कस्याप्रिय एव च । कार्यं च समर्थं ज्ञात्वा सन्तः कुर्वन्ति संततम्
शत्रुर्धनोपहारी च प्राणहर्ता ततः परः । कटुवक्ता दुःखदाता शत्रूणा लक्षणं शृणु ॥१७॥
स्वकुलात्वा वहिष्कृत्य विस्मय शोकसागरे । गृहीत्वा चेतनं प्राणाग्निपुरो दारुणो गतः ॥
किं किं स्मरसि मूढे हि त्यज शोकं सुदारुणम् । आत्मानं रक्ष यत्नेन कः प्रियः स्वात्मनः परः

पद्मावत्युवाच—

भवता कथितं पूर्णं यमुनाजलसंनिधौ । गरसस्य रतिदूरं नारीणां न सुखं प्रिये॥२॥
 विद्युज्ज्वाला जले रेखा खलानां प्रीतिरेव च । न नीतिर्नीतिशास्त्रेषु सुविधासः खलेषु च॥
 यदा त्वं यमुनाकूले मुखं वीक्ष्य हरेरहो । सस्मितं सकटाक्षं च पुनः कृत्वाऽस्य गोपनम्॥
 पुनः पुनस्तव्यं संवीक्ष्य त्वया त्यक्तं च चेतनम् । गृहं त्यक्त्वा गुरुमयं सखीनां वचनं शुभम्
 संततं ध्यायसे कृष्णं नाऽऽहारं जीवनं तथा । फ कृष्णो मधुरायां च कापि त्वं कदलीवने॥
 त्वं यदि त्यजसि प्राणाद्याऽऽविर्भवति सोऽधुना । काले द्रक्ष्यसि स्वात्मानं यदि रक्षसि सुन्दरि

चन्द्रमुखुवाच—

प्राक्तेन शुभं सर्वं सुखं च विभवश्चिरम् । दुःखं शोको प्राक्तेन विपत्संवच्च सांप्रतम् ॥
 भारते पुण्यभूमौ च सर्वेषामीप्सिते वरे । लभेत्यति हरिं कान्तं तपसा प्रकृतेः परम् ॥
 तथाऽपि प्रदहेद्वात्रं कामबाणेन सांप्रतम् । अस्याः शत्रुः कथं चन्द्रो मधुरा मधुमाघतौ ॥
 शंकरेण प्रदग्धोऽभूत्पुनरेव स मन्मथः । चन्द्रं भक्षतु राहुश्च पुनश्चोद्धमनं तथा ॥३०॥
 मधुश्च मित्रशोकेन प्राणास्त्यक्त्वा ययौ यमम् । सुधासिन्धुश्च चेन्दुर्यो विषसिन्धुश्च मां प्रति
 सुवेपः स्याज्ज्वलद्बह्निश्चन्दनं तद् घृताहुतिः । संततं प्रदहेद्वात्रं सुगन्धश्च समीरणः ॥
 त्यक्त्वाहारा मम सखी पश्य श्रसिति जीवति । प्रशंसा कुरु कृष्णस्य मुखेन कुरुनन्दन ॥
 तज्जामस्मृतिमात्रेण तद्गुणश्रवणेन च । तद्वार्तथा च शुभया सहसा चेतनं भवेत्॥३१॥

शशिकलोवाच—

त्वं किं भाववि जानसि वृष्णमात्मानमीश्वरम् । यं तं ब्रह्मादयो देवा वेदाश्चत्वार एव च॥
 ध्यायान्ति संततं सन्तः पादपद्मं सुरेष्ठितम् । पद्मा सरस्वती दुर्गा सोऽनन्नोऽपि महेश्वरः ॥
 यं न जानन्ति सिद्धेन्द्रा मुनीन्द्रा मनवस्तथा । सर्वोत्पन्नः कुतो रूपं निर्गुणस्य कुतो गुणाः॥
 सत्यमुक्तं च सत्यस्य यत्तदेव यथोचितम् । घृते भारावतरणे पृथिव्याश्च मनोहरम् ॥
 सु माह्लाङ्कं रम्यं भक्तानुग्रहविग्रहम् । किमनिर्वचनीयं च रूपं जनमनोहरम् ॥३२॥
 कोटिकन्दर्पलावण्यं लीलावाम शुभाश्रयम् । यत्पादपद्ममधुरं मधु मन्दाकिनीजलम् ॥
 वध्रे शिरसि भक्त्या च सर्वेशः शंकरः परः । शश्वत्करोति वैरागी तीर्णकीर्तेश्च कीर्तनम् ॥
 क्षणं नृत्यति भक्त्या च पञ्चवक्त्रेण गापति । आहारं भूषणं वस्त्रं परित्यज्य दिग्म्बरः ॥
 ब्रह्म ज्योतिःस्वरूपं च ध्यात्वा शुभं मुनिर्मलम् । ब्रह्मा च तपसा जन्म नयत्येव हि सेवया
 शेषः सनत्कुमारश्च सिद्धसंघश्च योगविन् ॥ ३३ ॥

मुशीलोवाच—

निर्मञ्जनाहं न भवेत्तस्य वामशतं शतम् । चन्द्रोऽधिनीकुमारो वा रूपेषु केन गण्यते ॥
असंख्येषु च विश्वेषु ब्रह्मविष्णुशिवायः । मुनयो मनवः सिद्धा भक्ताः सन्तश्च संततम्
ध्यायन्ते यत्पदाम्भोजं निर्गुणस्याऽऽत्मनश्च वै । वेदाः स्तोत्रं न शक्ताश्च यमोशं च सरस्वती
जहामूता च भीता च स्तवनेन समापयेत् । सहस्रवक्त्रः स्तवने काम्पितश्च निरन्तरम् ॥
वेदानां जनको ब्रह्मा स्तोत्रेण तस्य ह्रीश्वरः । तं सत्यं नित्यमीशं च माधवी परिनिन्दति ॥
अपवित्रा सभा भूता गोपीनां जीवनं वृथा । तामु पुण्यवती राधा ध्यायने यं दिवानिशम् ॥
यज्ञाभ्युत्थिताम्रेण कोटिजन्मार्जितं सखि । कृत्वापामयं शोकः प्रणश्यति न संशयः ॥

रत्नमालोवाच—

दधार वामहस्तेन शैलं गोवर्धनं हरिः । ततः किं तद्यशः शौर्यं जगतां जनकस्य च ॥
शैलानां च महस्रं यो मेत्तुं शक्तश्च दैत्यराट् । ललिमात्रेण तेषां च लक्षं हन्तुं क्षमो हरिः
यदंशकलया जातः सूक्तरो विष्णुराश्वरः । वसुधां दशनाग्रेण चोदधार च ललिषा ॥
शैलानां च सहस्राणि यत्र सन्ति महीतले । दैत्याश्च वाऽप्यसंख्याश्च बीराः शूरास्तथैव च
तेनैव कर्मणा तस्य न शौर्यं न च पौरुषम् । न यशश्च प्रशंसा वा सखि सर्वात्मनाऽऽत्मना

पारिजातोवाच—

सप्तद्वीपा च वसुधरा सशैलवनसागरा । काञ्चनीभूमिसहिता सर्वाधारा मनोहरा ॥ ९६ ॥
सप्त स्वर्गाश्च विविधा ब्रह्मलोकावधि प्रिये । विचित्राः सुन्दराश्चैव पातालानां च पप्त च ॥
एतैः परिमितं विश्वं ब्रह्माण्डं ब्रह्मणा कृतम् । महद्विष्णोर्लोकूपे तदेवं चाणुवत्स्थितम् ॥
तस्य यावन्ति लोमानि तानि विश्वानि सन्ति च । स एव षोडशोऽंशश्च कृष्णस्य परमात्मनः
तस्यैव किं यशः शौर्यं महिमानमनूपमम् । धम्मरी गोपकन्या च किं वा जानाति माधवी ॥

माधव्युवाच—

मया यदुक्तं न ज्ञात्वा मूढा गल्पन्ति गोपिकाः । उद्धव शुणु मे वाक्यं यन्मया कथितं शुभम्
स्वेच्छया सगुणो विष्णुः स्वेच्छया निर्गुणो भवेत् । भुवो भारावतरणे गोपवेषः शिशुर्विभुः ॥
यदि वेदाः पुराणानि सिद्धाः सन्तश्च संततम् । ब्रह्मेशशेषभक्ताश्च न जानन्ति यमेश्वरम् ॥
तं किं जानामि मूढाऽहं धम्मरी गोपकन्यका । तथाऽपि मद्बचः सत्यं श्रूयतां वत्स तत्क्षणम्
किमनिर्वचनीयं च रूपं शौर्यं यशो बलम् । वीर्यं वेषं च सिद्धिं चाप्यन्यो वा यो गुणो हरेः
स्वेच्छामयस्य तस्यैव सगुणस्य च सांपतम् । किमनिर्वचनीयं च वर्तते तद्विशेषणम् ॥

निर्गुणस्य च विष्णोश्च देहहीनाय स्वात्मनः वर्तते च किमाख्येयं तस्य रूपादिकं च किम्
मां निन्दति महामूढा न बुद्धा वचनं मम । एषा जानाति किं मूढा तं सत्यं प्रकृतेः परम् ॥
उच्योतिःस्वरूपं परमं परमात्मानमीश्वरम् । नमनिर्वचनीयं च भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
यत्पादपद्मं पद्मा सा त्रैलोक्यजननी परा । सेवते कम्पिता भीता द सीवत्सततं भियाः ॥७०॥
विष्णुमाया च प्रकृतिर्मूलरूपा सनातनी । ब्रह्मस्वरूपा परमा भीता दक्षिणपार्श्वतः ॥७१॥
सरस्वती जड्भीता भीता च परमेश्वरी । स्तोत्रं न शक्ता वेदा, किं स्तुवन्ति परमेश्वरम् ॥
तासां तद्वचनं श्रुत्वा चोद्धवो भक्तिविह्वलः । पुलकाश्रितसर्वाङ्गो रुरोद च पपात च ॥
मूर्छां संपाप्य भक्त्या च ध्यात्वा तं परमेश्वरम् । तुच्छं मेने स चाऽऽत्मानं गोपीं
भवत्याऽप्युवाच सः ॥ ७४ ॥

उद्धव उवाच—

धन्यं यशस्यं द्वीपानां जम्बूद्वीपं मनोहरम् । यत्र भारतवर्षं च पुण्यदं शुभदं तथा ॥७५॥
वणिजां च पुण्यकृतं धाणिज्यस्थलमीप्सितम् । अत्र कृत्वा सुपुण्यं च भुङ्क्तेऽन्यत्र शुभं फलम्
धन्यं भारतवर्षं तु पुण्यदं शुभदं वरम् । गोपीपादाब्जरजसा पूतं परमनिर्मलम् ॥ ७७ ॥
ततोऽपि गोपिका धन्या मान्या योपिस्मृ भारते । नित्यं पश्यन्ति राधायाः पादपद्मं सु-
पुण्यदम् ॥ ७८ ॥

पाष्टिर्वर्षमहस्त्राणि तपस्तप्तं च ब्रह्मणा । राधिकापादपद्मस्य रेणूनामुपलब्धये ॥ ७९ ॥
गोलोकवासिनी राधा कृष्णप्राणाधिका परा । तत्र श्रीदामशापेन वृषभानमुताऽधुना ॥
ये ये भक्ताश्च कृष्णस्य देवा ब्रह्मादयस्तथा । राधायाश्चापि गोपीनां कलां नाहेति षोडशीम्
कृष्णमर्क्तिं विजानाति योगीन्द्रश्च महेश्वरः । राधा गोप्यश्च गोपाश्च गोलोकवासिनश्च ये
किंचित्सनत्कुमारश्च ब्रह्मा चेद्विपर्ययं तथा । किंचिदेव विज नन्ति सिद्धा भक्ताश्च निश्चितम्
धन्योऽहं कृतकृत्योऽहमागतो गोकुलं यतः । गोपिकाभ्यो गुरुभ्यश्च हरिभक्तिं लभेऽचलाम्
मधुरां च न यास्यामि तीर्थकीर्तेश्च कीर्तनम् । श्रोष्यामि किंकरो भूत्वा गोपीनां जन्ममन्मनि
न गोपीभ्यः परो भक्तो हरेश्च परमात्मनः । यादृशीं लेभिरे गोप्यो भक्तिं नान्ये च तादृशीम्

कलावत्पुत्राच—

वितृणां मानसी कन्या धन्या मेना बलावती । वयं तिल्लो भगिन्यश्च भ्रमामः पृथिवीतले
धन्या जनकपत्नी न सीतामाता पतिव्रता । अयोनिस्तपसा राधा अहं चायोनिस्तपसा ॥
राधा श्रीदामशापेन वृषभानमुता भूषि । सनत्कुमारशापेन वयमेव महिम्ने ॥ ८९ ॥
सीरोदसानगरं रम्यं श्वेतद्वीपं मनोहरम् । निम्नो भगिन्यो भक्त्या च विष्णुं द्रष्टुं गता वयम्

अभ्युत्थानादि न कृतं बोधादस्माञ्छशाप ह । सनत्कुमारो भगवान्योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः॥

सनत्कुमार उवाच—

मूढास्तिष्ठत भूमौ च पुनः स्वर्गं न यास्यथ । मर्त्यप्राणिप्रिया भूत्वा चाहंकारेण हेतुना ॥
पुनर्वरं च प्रत्येकं ददौ तुष्टो द्विजेश्वरः विष्णोर्वैश्वस्य शैलस्य हिमावारस्य कामिनी ॥
उपेष्टा भवतु त्वत्कन्या भविष्यत्येव पार्वती । धन्या प्रिया तु भवतु योगिनो जनकस्य च
तस्य कन्या महालक्ष्मीः सतीदेवी भविष्यति । वृषभानस्य वैश्यस्य योगिनां प्रवरस्य च ॥
दुर्वाससश्च शिष्यस्य कनिष्ठा च कलावती । भविष्यति प्रिया साध्वी द्वापरान्ते च गोकुले
कलावतीसुता राधा देवी गोलोकवासिनी । श्रीदामगोपशापेन भविष्यति न संशयः ॥
ईशो ब्रह्मेशोपाणां मारावतरणेन च । आगमिष्यति पृथ्वीं च पुण्यक्षेत्रं च भारतम् ॥
कलावती वृषभानः कौतुकात् कन्यया सह । जीवन्मुक्तश्च गोलोकं गमिष्यति न संशयः
धन्या च सतीया सार्व वैकुण्ठं च गमिष्यति । मेनका योगिनी सिद्धा पार्वत्याश्च वरेण च
कल्पान्ते विष्णुलोके च लक्ष्मीवन्मोदते चिरम् । विना विपत्या महिमा केषां कुत्र भविष्यति
कर्मणा च गने दुःखे प्रभवेदुर्लभं सुखम् । पुरा पितॄणां कन्याश्च स्वर्गभोगविलासिकाः
लक्ष्मीसमा वरेणापि विप्रस्य विष्णुदर्शनात् । कर्मक्षयं चाप्यस्माकं बभूव विष्णुदर्शनात् ॥
पुण्येन तेन त्रिषेण कुमारस्यापि दर्शनम् । श्रुतं तत्र कुमारात्पञ्चज्ञानं परमदुर्लभम् ॥
ब्रह्मविष्णुशिवादीनां सिद्धानां जगतामपि । ईश्वरः परमात्मा च श्रीकृष्णः प्रकृतेः परः
निर्गुणश्च निरीहश्च परः स्वेच्छामयो वरः ॥ ९ ॥

तुलसीयवाच—

सर्वप्राणिषु देवाश्च तिष्ठन्त्येव पृथक्पृथक् । प्राणो विष्णुश्च विश्वी मनो ब्रह्मा च चेतना
प्रकृतिर्बुद्धिरूपा च सर्वशक्त्यधिदेवता । ज्ञानस्वरूपः शंभुश्च स्वयं धर्मश्च पूरुषः ॥
निर्गुणः परमात्मा च तद्ब्रह्म प्रकृतेः परम् । स एव कृष्णः साक्षी च कर्मणां जीविनामपि
मोक्षा च सुखदुःखानां जीवस्तत्प्रतिबिम्बकः । ननुपोश्चन्द्रसूर्यौ च जिह्वायां च सरस्वती
वसुंधरा त्वचि सदा बाह्योस्ते लोकपालकाः । आत्मनश्चापि ते सर्वे परं चारकरुणिणः ॥
आत्मन्येव प्रियास्ते च सर्वे गच्छन्ति जीविनः । यथा संसारि संसारे नरदेह(व)मिवानुगाः ॥
तस्मात्सर्वात्मनोऽऽत्मानं भजन्ति संततं सदा । सन्तश्च परया भवत्या ध्यायन्ते योगिनो मुदा
वर्षिणां कर्मणा साक्षी कुतः कर्म च गोपनम् । अन्नर्यामी च कृष्णश्च प्रचारे कुरुते मुदा

कालिकोवाच—

नरा बालाश्च वृद्धाश्च युवानस्त्रिविधास्तथा । देवादयश्च ये सिद्धाः सर्वे जानन्ति तं परम्

सांप्रतं मूर्छितां राधां युक्तो बोधयितुं बुधः । अत्र युक्तिः प्रवाना त्वं तां प्रबोधय चोद्धव

उद्धव उवाच—

चेतनं कुरु वरुणाणि जगन्मातर्निबोध माम् । उद्धवं कृष्णभक्तस्य किंकरस्यापि किंकरम्
प्रसादं कुरु मातर्मी यास्यामि मथुरा पुनः । न स्वतन्त्रः पराधीनो योषादारुमयी यथा
यथा वृषो वशीभूतो वृषवाहस्य संततम् । तथा मातर्जगत्सर्वं जगन्नाथस्य निश्चितम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राघोद्धवसं०

चतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥

=====

अथ पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।

=====

नारायण उवाच—

उद्धवस्य वचः श्रुत्वा चेतनं प्राप्य राधिका । सा चोवाच समुत्थाय रत्नसिंहासने वरे
उवाच मधुरं देवी हृदयेन विदूयता । गोपीभिः सप्तभिर्भवत्या सेविता श्वेतचामरैः ॥

राधिकोवाच—

मथुरां गच्छ वत्स त्वं मां च(न) विस्मर संपदा । अतोऽप्यधर्मो नास्त्येव भवतो भवसागरे
मदीयं वचनं सर्वं गत्वा कथय सांप्रतम् । श्रीकृष्णं परमानन्दं शीघ्रमागम्य मत्प्रभुम् ॥
योपिज्जन्मनि योपित्सु संप्राप्य तादृशं पतिम् । भेदो बभूव कम्पा वा मदन्वा काऽपि दुःखिनी
किं ददासि प्रबोधं मे नास्ति मे बोधेनोचितम् । निष्कलो देहिना देहो विनाऽऽत्मानं सदोद्धव
संप्रीत्या सह सौभाग्यं गौरवं नित्यनूतनम् । अतीव दुर्लभं प्रेम रहस्यं नवसंगमम् । ७॥
स्मरामि मनसा शश्वत्तान्यो मनसि वर्तते । रात्रौ निद्रा परित्यज्य स्मरणं शोकवर्धनम् ।
मामुद्धर ध्रुवं वत्स निमग्नं शोकसागरे । जीवामयप्रदानेन तीर्थे स्नानफलं नृणाम् ॥
प्रबोधितुं न शक्नोमि दुर्निवारं च मानसम् । चिन्तये चरणभोजं कृष्णस्य परमात्मनः
तद्गुणं महिमानं च प्रीतिं च प्रेमसागरम् । स्मार स्मारं च सौभाग्यं मनो मे न स्थिरं चलम्
जगतां युवतीनां च कासां बाहुत्वमीदृशम् । श्रीकृष्णभेददुःखं च का वा जानाति मां विना
विचिज्जानानि सीता साऽप्यहं च विधिबोधितम् । मत्परा दुःखिनी नाग्ति कामिनीषु भगवत्ये
का वा याति प्रतीतिं मे ध्रुवा च मानसी व्ययाम् । कामां वा मत्समं दुःखं युवतीनां सुतोद्धव

राधिकासदृशी स्त्रीषु न भूता न भविष्यति । दुःखिनी विरहातसा सुखसौभाग्यवर्जिता
संप्राप्य कल्पवृक्षं च पतिं च जगतां पतिम् । वञ्चिताऽहं विधात्रा च निर्दयेन च पापिना
जीवनं सफलं जन्म सुद्विग्वं चक्षुषी मनः । तत्पादपद्मवक्त्रेन्दुरूपवेपप्रदर्शनात् ॥ १७ ॥
यन्नामश्रुतिमात्रेण पञ्च प्राणाः प्रहर्षिताः । स्मृतिमात्रात्प्रफुल्लयन् आत्मा मुनिग्व एव च
यश्च पस्पर्शं सुरतौ यशस्त्रिभुवनेष्वपि । कया वा संपदा वत्स विस्मरामि तमीश्वरम् ॥
त्रैलोक्याविजयं रूपं गुणमेव विमर्ति यः । न निर्मितो यो विधिना तेनैव निर्मितो विधिः
तं विधेः विधातारं दातारं सर्वसंपदाम् । वक्ष्ये वृक्षात्परं शान्तं लक्ष्मीकान्तं मनोहरम्
सर्वेशं सर्वबीजं च परमात्मानमश्वरम् । कया वा संपदा तात विस्मरामि च तं पतिम्
यस्य निर्बन्धनार्हश्च न चन्द्रो न च मन्मथः । नैवाश्विनीकुमारश्च गुणसाम्यं न विद्यतः
ध्यायन्ते यत्पदाम्भोजं ब्रह्मेशशेषसंज्ञकाः । कया वा संपदा तात विस्मरामि च तं प्रभुम्
स्वप्ने पश्यन्ति ये रूपमतुलं च मनोहरम् । तेऽपि सर्वं परित्यज्य ध्यायन्ते तमहर्निशम् ॥
गुणेन शैलः सलिलं शुष्ककाष्ठं द्रवेदिति । मृतदृशो मुकुलितः स्तम्भितश्च समीरणः ॥
सूर्यश्च जलधिश्चैव स्थगितो मक्तिमावतः । कया वा संपदा पुत्रं विस्मरामि च तं प्रियम्
यद्भवाद्वाति वातोऽयं सूर्यस्तपति यद्भवात् । वर्षेनान्द्रो दहत्यग्निर्मृग्युश्चरति जन्तुषु ॥
यद्भवात्फलिनो वृक्षाः पुष्पिताः समयेऽपि च । समुद्राः स्वात्मविषये प्रहास्य मनुष्यः सुराः
कालस्य कालः संहर्तुः संहर्ता सप्तरीश्वरः । स्वाधीनश्च स्वदन्त्रश्च स्वयमेवाऽऽत्मसंज्ञकः
कया वा संपदा भक्तं विस्मरामि च तं प्रभुम् । प्रबोधो नाम्नि तद्भेदे येन मा बोधयेद्बुधः
मा च बोधयितुं शक्ता न मावित्री सरस्वती । न वेदा न च वेदाङ्गाः के वा सन्त्यश्च के सुराः
सहस्रवक्त्रोऽनन्तश्च वेदानां जनको विधिः । न संमूर्ध्नि गणेशश्च योगोन्द्राणां गुरोर्गुरुः ॥
स्थितेर्गतिश्चिन्तनीया मार्गशून्ये कुतो गतिः । कालमाध्यं च पर्वं च सुखं दुःखं शुभाशुभम्
दुर्निवारं । स कालश्च कालसाध्यं जगन्सु च । उत्तिष्ठ मधुरा गच्छ सुखं वत्स मनोहरम्
जनवासं परित्यज्य मवाश्च गमनोत्सुकः । सुचिरं कृष्णविच्छेदो दुःखाय न सुखाय च ॥
पश्य चन्द्रमुखं तस्य जन्ममृत्युजरापहम् । राधिकावचनं श्रुत्वा रुरोद भृशमुद्वेगः ॥
रुदती राधिका दृष्ट्वा बन्धुविच्छेदकातराम् ॥ २७ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मव० उक्त० नारदना० राधोद्धवसं०
पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

=====

अथ पणवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णभरणं कृत्वा गमनोन्मुखमुद्धवम् । ननं राधापदाम्भोजे शिखा पुलकाञ्चनम् ॥
उवाच माधवी गोपी रुदती प्रेमविह्वला । भक्तं रुदन्तमुच्चैश्च राधाविच्छेदकातरम् ॥

माधव्युवाच—

उद्धव शृणु वक्ष्यामि क्षणं तिष्ठ यथोचितम् । निगूढं परमं ज्ञानं यत्ते मनसि वाञ्छितम्
सुदुर्लभं पुराणेषु वेदेषु गोपनीयकम् । प्रश्नं कुरु महाभाग राधिकां त्रिजगत्प्रसूम् ॥
इत्युक्त्वा सा च गोपीशा समुवास सुसंसदि । उवाच मधुरं शान्तामुद्धवश्चापि राधिकाम्

उद्धव उवाच—

एकाकी भवमायाति यात्येकाकी पुनः पुनः । प्राणी कर्मानुबोधेन स्वकर्मफलमुक्पुमान्
कर्मणा जायते जन्तुः कर्मणैव प्रलीयते । सुखं दुःखं मयं शोकं कर्मणैवामिपद्यते ॥७॥
जन्तुर्भोगवशेषेण भोगं भुङ्क्ते मवेपु च । पुनश्च कर्मणो भोगाः समायाति च याति च ॥
रत्नादिकं च यत्किञ्चिन्मह्यं दत्तं त्वया सति । मया सार्धं न यात्येव तेन मे किं प्रयोजनम्
मन्वाञ्छितारणे देवि भवती तैरणिर्विरा । कर्णधारः स्वयं कृष्णः सर्वेषां पारकारकः ॥
किञ्चिद्दानं देहि मह्यं मन्वाञ्छितपारकारणम् । प्राप्य प्रसादं यास्यामि मथुरां कृष्णमूलकम् ॥
यां यां कालगतिं मातः सुगणां च नृणामपि । पितॄणां ब्रह्मलोकस्य तदूर्ध्वस्य च तां वद
तामेव दुःस्तरां घोरं तीर्त्वा यामि हरेः पदम् । ण्वंभूतमुपायं च देहि मे कमलालये ॥
दूतो यत्पदाम्भोजं ध्यायन्ते च दिवानिशम् । देवा ब्रह्मेशशेषाद्यास्तं तद्वत्सः स्थलस्थिता
उद्धवस्य वक्षः श्रुत्वा जहास कमलालया । घोसमा नेत्रनीरं च संवार्य तमुवाच सा ॥

राधोवाच—

माधवीवचनेनैव करोषि प्रश्नमुद्धव । स्त्रीप्रातिपत्त्या लोके किं वा ज्ञानं ददामि ते ॥
शुद्धां कालगतिं वरस जानानि भगवान्हरिः । मया गद्देशः शेषश्च वेदाश्चात्वार एव च ॥
किञ्चिद्देवानुसारेण सन्तो जानन्ति पुत्रक । श्रूयतां कृष्णवक्त्रेण गोळोके रातगण्डले ॥
गोळोके चापि वैकुण्ठे ब्रह्मलोके च सांपतम् । या च दृष्टा कालगतिस्तामेव कथयामि ते
नृणां पितॄणां देवानां ब्रह्मलोकदिकस्य च । महिर्लोकस्य ब्रह्माण्डास्पातालानां च निश्चिन्तम्
दुःस्थयां कालगतिं येनोपायेन पवित्रताः । निश्चरन्ति मुपश्रेष्ठ कथयामि निशामय ॥

भजन्ति जगतां नाथं कालकालं जगद्गुरुम् । निर्गुणं च निरीहं च परमात्मानमीश्वरम् ॥
 संयः पतति देहोऽयं विना येन सदात्मना । तं निपेय कालगतिं तरत्येव हि केवलम् ॥
 आयुर्हरति सर्वेषां प्राणिनां रविरेव च । श्रीहरेः शुद्धभक्तानां सदा पुण्यवर्ता विना ॥
 विवेर्मानसिकानुत्रांश्चतुरः पश्य पुत्रक । सनकादीन्मन्त्रगतान्येषां च सुस्थिरं वयः ॥
 रुद्राद्यान्वयस्य नित्याङ्गानिनां च गुरोर्गुरुन् । बालाननुपनीतांश्च पञ्चवर्षादशान्यथा ॥
 अम्यन्तरे महाम्फीतान्सस्मितांश्च दिगम्बरान् । श्रीकृष्णध्यानरूतांश्च तीर्थपूतांश्च वैष्णवान्
 वेदवेदाङ्गशास्त्राणां चिन्ताहीनान्पफुलितान् । भक्त्या दिवानिशं शब्दद्वरिभावेन तत्परान्
 बाह्यपूजाविहीनांश्च पूजामानसिकांस्तथा । मृत्युज्जगन्महामागन्कालव्याजितस्तथा
 सनकं च सनन्दं च तृतीयं च सनातनम् । परं सनत्कुमारं च ये स्मरन्ति च सर्वशः ॥
 तीर्थस्नानफलं लब्ध्वा मुच्यन्ते कृतपातकान् । हरिभक्तिर्भवेत्तेषां हरिदास्यं लभन्ति च ॥
 मृकण्डुचालकं पश्य कर्षणा च द्विजोत्तमम् । दशवर्षायुषं तीव्रं जलन्तं ब्रह्मनेगता ॥
 हरिसेवन्ततः पश्चात्सप्तकल्पान्तजीविनम् । वोढुं पञ्चशिक्षं पश्य लोमशं चाऽऽमुरिं तथा
 सर्वकर्षविहीनं च हरिसेवन्तत्परम् । शतकल्पायुषं चैव दद्यावमानं हरेः पदम् ॥३४॥
 जमदग्नेः सुतं पश्य रामं तं चिरजीविनम् । हनुमन्तं बलिं व्यासमश्वत्थामानमेव च ॥
 विभीषणं कृपं विप्रं जाम्बवन्तं च भल्लुकम् । हरिभावनया चैते शुद्धाः सुचिरजीविनः
 सिद्धेन्द्रेषु मुनीन्द्रेषु नरेष्वन्येषु चोद्धव । हरिभावनशुद्धाश्च सर्वे ते चिरजीविनः ॥
 प्रह्लादं पश्य दैत्येषु हिरण्यकशिपोः सुतम् । हरिद्विषो दुरन्तस्य हरिभावनतत्परम् ॥
 विरायुषं कालजितं पश्यान्म चाप्यसंख्यकम् । अनेकजन्मतपता लब्ध्वा जन्म च भारते
 ये हरिं तं न सेवन्ते ते मूढाः कृतपापिनः । वासुदेवं परित्यज्य विषये निरतो जनः ॥
 त्यक्त्वाऽमृतं महामूढो विषं भुङ्क्ते निमेच्छया । कस्य स्त्री कस्य वा पुत्रः कस्य वा
 चन्ववास्तथा ॥ ४१ ॥
 कः कस्य चनुर्विपदि श्रीकृष्णेन विना भुवि । तस्मात्सन्तः सदा कृष्णं भजन्त्येव दिवानिशम्
 जन्ममृत्युमराव्याधिहरं सर्वहरं परम् । कालस्य तरजोपायं भजन् परमात्मनः ॥४२॥
 आनन्दनन्दनस्यैव परिपूर्णतमस्य च । शृणु कालगतिं वत्स मदीयज्ञानगोचराम् ॥४३॥
 नराणां च पितॄणां च सुराणां चापि ब्रह्मणः । नागानां राक्षसादीनां तत्परेषां च पुत्रक
 कथयामि निगूढार्थं सावधानं निशामय । सर्वस्माच्च परं स्थानं सर्वाचारो महान्निपाट् ॥
 यस्य लोमसु विश्रान्ति चासंख्यानि च तानि च । सर्वस्माच्च परं सूक्ष्मं परमाणुं निशामय

कालारम्भात्मकं सर्वमेतन् हं परमीप्सितम् । चरमः सद्दिशेषाणामनेकोऽसंयुतः सदा ॥
 परमाणुः स विज्ञेयो नृणामैक्यभ्रमो यतः । परमाणुद्वयेनाणुद्वयसरेणस्तु ते त्रयः ॥४९॥
 त्रसरेणुत्रियेणापि त्रुटिरुक्ता मनीषिभिः । वेधस्तुटिशतेनैव त्रिवेधेन लवस्तथा ॥ ५० ॥
 त्रिलवेन निमेषश्च त्रिनिमेषेण च क्षणः । काष्ठा पञ्चक्षणेनैव लघुश्च दशकाष्ठया ॥५१॥
 लघुपञ्चदशं दण्डस्तत्प्रमाणं निशामय । द्वादशार्धपलोऽमानं चतुर्भिश्चतुरङ्गुलैः ॥५२॥
 स्वर्णमापैः वृत्तच्छिद्रं यावत्प्रस्थजलप्लुतम् । दण्डद्वये मुहूर्तः स्यात्पट्टिदण्डात्मिका तिथिः
 तदष्टभागः प्रहरः प्रमाणं च निरूपणम् । चतुर्भिः प्रहरै रात्रिश्चतुर्भिर्दिनमुच्यते ॥५४॥
 तिथिपञ्चदशेनैव पक्षमानं प्रकीर्तितम् । पक्षद्वयेन मासः स्याच्छुक्लकृष्णामिधेन च ॥
 ऋतुर्मासद्वयेनैव तत्पट्टकेनैव वत्सरः । वसन्तग्रीष्मवर्षाश्च शरद्धेमन्तशतिकाः ॥ ५६ ॥
 वर्षाः पञ्चविधा ज्ञेयाः । कालविद्धिर्निरूपिताः । संवत्सरः प्रवत्सर इत्यवत्सर एव च ॥
 अनुवत्सरो वत्सरोऽयमिति कालविदो विदुः । अज्जो द्विषट्कमासैश्च सप्तमं शृणु चोद्धव
 वैशाखो ज्येष्ठ आपादः श्रावणो माद्र एव च । आश्विनः कार्तिको मार्गः पौषो भावस्तु
 फाल्गुनः ॥ ५९ ॥

चैत्रस्तु चरमो ज्ञेयो वर्षशेषो निरूपितः । वसन्तश्चैत्रैशाखमासयुग्मेन कीर्तितः ॥६०॥
 ज्येष्ठाषाढद्वयेनैव ग्रीष्मस्तु परिकीर्तितः । वर्षा श्रावणमाद्रे च ह्याश्विने कार्तिके शरत् ॥
 मार्गः पौषे च हेमन्तः शिशिरो माघफाल्गुने । अज्जस्तु चायने द्वे वै चोत्तरे दक्षिणायने
 माघाश्विनिर्मितमुत्तरायणभीष्पितम् । श्रावणादिमासपट्टकं दक्षिणायनमेव च ॥६३॥
 माघादाषाढपर्यन्तं दिनं वृद्धं क्रमेण वै । नक्तं वृद्धं श्रावणाच्च पौषपर्यन्तमेव च ॥६४॥
 प्रतिपत्पूर्णिमान्तश्च शुक्लपक्षः प्रकीर्तितः । पूर्णिमायाः प्रतिपदश्चामावास्यान्त एव च ॥
 कृष्णपक्षस्तु विज्ञेयो वेदविद्धिर्निरूपितः । द्वितीया च तृतीया च चतुर्थी पञ्चमी तथा ।
 षष्ठी च सप्तमी चैव ऋष्यमी नवमी तथा । दशम्येकादशी चापि द्वादशी च त्रयोदशी ।
 चतुर्दशी बृहर्षीवर्दिनं तु गणनं मृतम् । अश्विनी भरणी चापि कृत्तिका रोहिणी तथा
 मृगशिरस्तथाऽऽर्द्रा च नक्षत्रे द्वे पुनर्वसू । पुष्याश्लेषे मघा चैव पूर्वा चोत्तरफाल्गुनी ॥
 हस्तप्रिये तथा स्वाती विशाखा चानुराधिप । ज्येष्ठा मूलं तथा ज्ञेया पूर्वाषाढोत्तरा तथा
 धन्यामिमेति चैव धनिष्ठा च प्रकीर्तिता । ततः शतभिषा ज्ञेया पूर्वाभाद्रपदा तथा ॥
 तगोत्तरा तु विज्ञेया रेवती चरमा मृता । अष्टविंशति नक्षत्रं कलत्रं शशिनस्तथा ॥
 प्रमेयं तापिः मार्गश्च चन्द्रविग्रहनि निर्ययाः । सप्तविंशति नक्षत्रं कलत्रं च क्षुभी श्रुतम् ॥

अभिजिच्छ्वणच्छाया तेनाष्टाविंशतिः स्मृता । एकदा च मयौ चन्द्रौ रोहिण्या वामया सह
 रेमे दिवानिशं नित्यं श्रवणा च चुकोप सा । छायां च दत्त्वा चन्द्राय ययौ तातान्तिकं मिया
 ततः पितरमादाय सा चक्रे च विभागकम् । बभूव तेन नक्षत्रमभिजिज्ञामकं पुरा ॥७५॥
 एतच्छ्रुत्वा कृष्णमुखाच्छतशृङ्गे च पर्वते नक्षत्रं कथितं वत्स तिथ्या भ्रमनि नित्यशः ॥
 योगं च करणं चैव मद्भक्षेण निशामय । विष्कम्भः प्रीतिरायुष्मासौभाग्यः शोभनस्तथा ॥
 अतिगण्डः सुकर्मा च पृतिः शूलस्तथैव च । गण्डो वृद्धिर्ध्रुवश्चैव व्याघातो हर्षणस्तथा ॥
 वज्रं सिद्धिर्ध्वनीपातो वरीयान्परिवः शिवः । सिद्धिः साध्यः शुभः शुक्लो ब्रह्मैन्द्रौ वैधृतिस्तथा
 कीर्तितस्ते योगगणः करणं श्रूयतामिति । बवश्च बालवश्चैव कौलवस्तैतिलस्तथा ॥७६॥
 गरश्च बाणिजश्चापि र्वाष्टिश्च शकुनिस्तथा । चतुष्पाचापि नागश्च किंस्तुघ्न इति वीर्तितम् ॥
 नराणां चापि मासेन पितृणां च दिवानिशम् । शुक्ले चापि दिनं तेषां कृष्णे नक्तं प्रकीर्तितम्
 वत्सरेण नराणां च सुराणां च दिवानिशम् । दिनं तेषामुत्तरे च नक्तं च दक्षिणायने ॥
 मन्वन्तरं च दिव्यानां युगानामेकसप्ततिः । मनोरायुःपरिमितं शक्रस्याऽऽयुः प्रकीर्तितम् ॥
 पञ्चविंशत्सहस्रं च तथा पञ्चशतं परम् । तत्र सूर्यगतिर्नास्ति शक्रपातानुसारतः ॥८१॥
 दिवानिशं च जानन्ति ब्रह्मलोकनिवासिनः । दण्डद्वयं नरपलं शक्रपातेन तत्पलम् ॥८६॥
 एवं त्रिंशद्दिनेनैव धातुर्मासः प्रकीर्तितः । अब्दो द्वादशमिर्मासैरेवं तस्य शतायुषः ॥
 ब्रह्मणः पतनेनैव निमेषाच्छ्रीहेररपि । धातुः पातानुसारेण वैकुण्ठे न दिवानिशम् ॥८८॥
 तत्र सूर्यगतिर्नास्ति चैवं गोलोकतः स्मृतम् । वैकुण्ठवासिनः सर्वे न वै जानन्त्यहर्निशम् ॥
 चन्द्रस्यापि ग्रहाणां च गतिर्नास्ति च तत्र वै । चक्रं नैव भ्रमत्येव राशीनामिच्छया हरेः ॥
 दिनं च तेजसा दीप्तं कृष्णस्य परमात्मनः । नक्तं तेजोविहीनं च हरी च मन्दिरं गते ॥९१॥
 एवं कालगतिस्तत्र विष्णुलोकेऽस्ति संततम् । बालस्वरूपो भगवान्परमात्मा निराकृतिः ॥
 चन्द्रसूर्यगतिर्नास्ति पातालेषु च सप्तषु । तद्वासिनश्च जानन्ति शङ्कन्ते न दिवानिशम् ॥
 दिने च मूर्ध्नि नागानां माणिर्ज्वलति नित्यशः । संध्यायां दीप्तमग्निश्च रात्रिश्च तमसाऽऽवृता ॥
 कालं राज्ञीप्रमाणेन जानन्ति तज्जिवासिनः । यथा भुवि तथा तत्र परिमाणं प्रकीर्तितम् ॥
 कृतं भेता द्वापरं च कलिश्चेति चतुर्दशम् । दिव्यैर्द्वादशमाहर्षैर्वत्सैश्चापि तन्मितम् ॥
 अष्टौ शतान्यप्यधिकं सहस्राणां चतुष्टयम् । दिव्यैर्वपैः कृतयुगं कालविद्भिर्निरूपितम् ॥
 अष्टाविंशत्सहस्राण्यप्यधिकं परिमाणकम् । लक्षणां च सप्तदशं नृमानं परिकीर्तितम् ॥
 अधिकं षट्शतान्येव सहस्राणां त्रयं तथा । दिव्यैर्वर्षैश्च त्रेतेति वत्स कालविदो विदुः ॥

पण्णवतिसहस्राणि लसैर्द्वादशभिः सह । नृणां वर्षैश्च श्रेतेति कालविद्धि, प्रकीर्तितः ॥
 चतुष्टयं शान्ता चाप्यधिकं द्विरुहस्रवम्, वर्षं दिव्यं द्वापरं च कालज्ञैः परिकीर्तितम् ॥
 चतु पष्टिसहस्राणि लसैरष्टभिरेव च, नृणां वर्षैर्द्वापरं च कालज्ञैः परिकीर्तितम् ॥ २ ॥
 अधिकं द्विशतं चैव दिव्यं वर्षसहस्रवम्, एवंमितं कलियुगं वत्स प्राज्ञैर्निरूपितम् ॥ ३ ॥
 द्वात्रिंशच्च सहस्रं च चतुर्लक्षं नृमानवम्, वर्षं चेति कलियुगे चकार कालसोविदः ॥ ४ ॥
 लसैर्द्विचत्वारिंशद्भिः सह विंशत्सहस्रकैः । नृमानवर्षं, कालज्ञैर्व्यक्तमेव शतयुगम् ॥ ५ ॥
 इति ते वक्षितं वत्स कालसंख्यानिरूपणम् । यथाश्रुतं यथाज्ञानं गच्छ वत्स हरेः पुरम् ॥

इति श्रीक्षत्र० महर० श्रीकृष्णजन्मसू० उक्त० नारदना० राधोद्धवसं०

कालनिरूपणं नाम पण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

अथ सप्तनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गच्छन्तमुद्धवं दृष्ट्वा संव्रस्ता श्रीहरेः प्रिया । समुत्थायाऽऽसनाच्छीघ्रं हृदयेन विदूयता
 गोपीभिः सहिता शीघ्रं समुद्रिग्रा सहासती । ददौ शुभाशिषं तस्मै तस्य मूर्ध्नि करं तथा
 क्षिम्बदूर्वाक्षतं शुक्लधान्यं पुष्पं च मङ्गलम् । प्रेरयामास राजाश्च फलं पर्णं तथा दधि ॥
 दर्पणं दर्शयामास पूर्णकुम्भं सप्लवम् । सफलं गन्धसिन्दूरकस्तूरीचन्दनान्वितम् ॥ ४ ॥
 पुष्पमाख्यं प्रदोषं च रत्नं गन्धं द्विजोत्तम । पतिपुत्रवती साध्वी काञ्चनं रजतं तथा ॥
 तमुवाच महासाध्वी हितं सत्यं च मङ्गलम् । संगोप्य साश्रुनेत्रं च पतितं दुःखिता हृदि ॥

राधिकोवाच—

शुभं भवतु मार्गस्ति कल्याणमस्तु संननम् । ज्ञानं लभ हरेः स्थानात्कृष्णस्य सुप्रियो भव ॥
 कृष्णमक्तिः, कृष्णदायं वरेषु च वरं वरम् । श्रेष्ठा पञ्चविधा मुक्तेर्हरिभक्तिर्गरीपती ॥ ८ ॥
 ब्रह्मत्वादपि देवत्वादिन्द्रत्वादमरादपि । अमृतात्सिद्धिर्लाभाश्च हरिदास्यं सुदुर्लभम् ॥ ९ ॥
 अनेकजन्मतपसा भूम्यु भारते द्विजः । हरिभक्तिं यदि लभेत तस्य जन्म सुदुर्लभम् ॥ १० ॥
 सफलं जीवनं तस्य कुर्वत, कर्मणः क्षयम् । पितृणां च सत्सखाणि स्वस्य मातुश्च निश्चिदम्
 मातामहानां पुंसां च दानानां सोदरस्य च । बान्धवस्यापि पत्न्याश्च गुरुणां शिष्यमृषययोः
 तावर्षं शोभनं तस्मै यद्यष्ट्योऽसमर्पणम् । तत्तर्षं शोभनं शुद्धं शृणु संतोषणं यतः ॥
 संवत्स्यमाघने कर्म भेदीतिविधिपूर्वकम् । तदेव मङ्गलं भन्यं पारिणामसुखाय ॥ १४ ॥
 तद्भन्यं तदापः भाग्यं तद्भक्तिः पूजनं तथा । तद्देदयमनशान्तिं केवलं दाप्यकारणम् ॥ १५ ॥

समस्तशुचिर्वादानं प्रादक्षिण्यं भुवस्तथा । समस्ततीर्थज्ञानं च समस्तं च ज्ञनं तपः ॥ १६ ॥
 समस्तयज्ञकरणं सर्वदानफलं तथा । समस्तवेदवेदाङ्गपठनं पाठनं तथा ॥ १७ ॥
 मीतस्य रक्षणं चैव ज्ञानदानं सुदुर्लभम् । आतिथीनां पूजनं च शरणागतरक्षणम् ॥ १८ ॥
 सर्वदेवार्चनं चैव वन्दनं जपनं मनोः । भोजनं विषदेवानां पुरश्चरणपूर्वकम् ॥ १९ ॥
 गुरुशुश्रूषणं चैव पित्रोर्मत्तिश्च पोषणम् । सर्वं श्रीकृष्णदास्यस्य कलां नार्हति षोडशीम् ॥
 तस्मादुद्धव यत्नेन भज वृष्णं परात्तरम् । निर्गुणं च निरीहं च परमात्मानमीश्वरम् ॥
 नित्यं सत्यं परं ब्रह्म प्रकृतेः परमाश्रयम् । परिपूर्णं च शुद्धं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥ २२ ॥
 कर्मिणां कर्मणां साध्यप्रदं निर्लिप्तमेव च । ज्योतिःस्वरूपं परमं कारणानां च कारणम् ॥
 सर्वस्वरूपं सर्वेशं सर्वसंपत्प्रदं शुभम् । मक्तिदं दास्यदं स्वस्य निजसंपत्प्रदप्रदम् ॥ २४ ॥
 विसृज्य ज्ञातिबुद्धिं च मांसमर्थमशुभप्रदम् । भज तं परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनम् ॥
 वेदे कौपुमिशखाद्यां तस्य नस्त्रां सहस्रकम् । नन्दनन्दननामोक्तं कृतौ विघ्नं सुदुर्लभम् ॥
 उद्धवः सर्वभाकर्ण्य परमं विष्णुमयं ययौ । ज्ञानं संप्राप्य संपूर्णं परिपूर्णं बभूव ह ॥ २८ ॥
 स्ववस्त्रं च गले बद्धा दण्डवत्प्रणमनाम ताम् । मूर्ध्नि, केशैश्च तत्पादं निबन्ध च पुनः पुनः ॥
 पुलकाश्रितसर्वाङ्गः साक्षुनेत्रश्च मक्तिनः । तद्विच्छेदशुना प्रेम्णा रुरोदोच्चैश्च नारद ॥
 रुरोद रावा तन्प्रेम्णा रुरोद बलवीगणः । उद्धवस्य गलं धृत्वा स्थापयाथास लोमतः ॥
 उद्धवं मूर्धितं दृष्ट्वा जृम्भितं त्यक्तचेतनम् । शीघ्रमुत्थापयामास राधिका कृष्णमानसम् ॥
 चेतनं कारयामास जलं दत्त्वा मुखाम्बुजे । शुमाशिशं च प्रददौ वत्स जीवेति न रद ॥
 उद्धवश्चेतनां प्राप्य तामुवाच सुमंसदि । रुदतीनां च गोपीनां पुरतः परमार्थदम् ॥ २३ ॥

उद्धव उवाच—

धन्यो यशस्यो द्वीपानां जम्बूद्वीपः सुदुर्लभः । यत्र भारतवर्षं तु सर्वेषामीप्सितं वरम् ॥
 अहो भारतवर्षं तु पुण्यं वृन्दावनं वनम् । राधायादात्मजसम्पर्शरतः पूतं सुरोष्मितम् ॥
 धन्या मान्या च पृथिवी त्रिषु लोकेषु पूजिता । राधायास्ततीर्थपूतायाः पादाब्जजला वरा ॥
 पाटिर्षप्तहस्ताणि दिव्यानि पुष्करे पुरा । ब्रह्मणा च तपस्तप्तं वेदोक्तं भक्तिपूर्वकम् ॥
 गोलोके राधिकाकृष्णदर्शनार्थं मनोरथात् । गोलोके राधिकाकृष्णो न दृष्टः स्वमतस्तदा
 श्रुता तेनाऽऽकाशवाणी सत्यरूपा च लीलया । वाराहे भारते वर्षे पुण्ये वृन्दावने वने ॥
 रासोत्सवे महाम्ये तत्रैव रासमण्डले । द्रक्ष्यसीति च देवानां मध्ये सुस्थो न संशयः ॥
 श्रुत्वा च विरतो ब्रह्मा तपसः स्वगृहे गतः । कृष्णो दृष्टश्च दृष्टश्च परिपूर्णमनोरथः ॥ ३१ ॥

अथाष्टनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथोद्धवो यशोदां च प्रणम्य त्वरया मुदा । सर्जूरकाननं वामे कृत्वा च यमुनां द्यौः
रनात्वा भुक्त्वा च तत्रैव जगाम मथुरां पुनः । ददर्श वटमूले च गोविन्दं रहासि स्थितम्
प्रफुल्लोऽप्युद्धवं दृष्ट्वा सस्मितं तमुवाच सः । रुदन्तं शोकदग्धं च साश्चनेत्रं च कातरम्

श्रीमगवानुवाच—

आगच्छोद्धव कल्याणं राधा जीवति जीवति । कल्याणयुक्ता गोप्यश्च जीवन्ति विरहज्वरात्
शुभं गोपशिशूनां च वत्सानां च गवामपि । माता मे पुत्रविरहाद्यशोदा कीदृशी च सा
वद बन्वो यथार्पितस्त्वं दृष्ट्वा किमुवाच सा । त्वथोक्ता जननी किं वा पुनः सा किमुवाच माम्
दृष्टं तद्यमुनाकूलं पुण्यं वृन्दावनं वनम् । निर्जनोपवनांघ्रिश्च सुरम्यं रासमण्डलम् ॥७॥
रम्यं कुल्लकुटीरौघै रम्यं क्रीडासरोवरम् । पुष्पोद्यानं विकसितं संकुलं च मधुवतैः ॥
माण्डरीरे च वटो दृष्टः सुस्निग्धो बलकान्वितः । दृष्टो गोष्ठो गवा दृष्टं गोकुलं गोकुलजनम्
यदि जीवति राधा सा दृष्ट्वा त्वां किमुवाच माम् । तत्सर्वं वद हे बन्वो चाऽऽन्दोलयति मे मनः
किमूचुर्गोपिकाः सर्वाः किमूचुर्गोपबालकाः । गोपाश्च वृद्धाः किमूचुर्नृपस्य जनकस्य मे
बलदेवस्य जननी किमूचे रोहिणी सती । किमूचुरपरा तान बन्धुवल्लभबलदाः ॥१२॥
किं मुक्तं किमपूर्वं वा दत्तं मात्रा च रायया । कीदृग्वाक्यं सुमधुरं संभाषा कीदृशीति च
गोपानां गोपिकानां च शिशूनां मातुरेव च । रावायाश्चापि कीदृग्वा मयि प्रेमोद्धवाविकम्
मां च स्मरति माता मे मा च स्मरति रोहिणी । मा च स्मरति सा राधा मां प्रेमाविरहाकुला
मां च स्मरन्ति गोप्यश्च गोपाश्च गोपबालकाः । माण्डरीरे वटमूले च बालाः क्रीडन्ति मा विना
दत्तमन्नं ब्राह्मणीभिर्धनं मुक्तं सुवोपमम् । प्रमदाबालकैः सार्वं तद्दृष्टं पदमीप्सितम् ॥
इन्द्रयागस्थलं दृष्टं दृष्टो गोवर्धनो वरः । ब्रह्मणा च हृता गावो यत्र तद्दृष्टुमुत्तमम् ॥
धीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा शोकाक्तं मधुरान्वितम् । उद्धवः समुवाचेदं भगवन्तं सनातनम्

उद्धव उवाच—

यद्यदुक्तं त्वया नाथ सर्वं दृष्टं यथेप्सितम् । सकलं जीवनं जन्म कृतमत्रैव भारते ॥
दृष्टं भारतसारं च पुण्यं वृन्दावनं वनम् । तत्सारं व्रजभूमौ च सुरम्यं रासमण्डलम् ॥
तत्सारभूता गोलोकवासिन्वो गोपिका वराः । दृष्ट्वा तत्सारभूता च राधा रासेश्वरी परा

गोपानां गोपिकानां च सफलं जन्म जीवनम् नित्यं पश्यन्ति ते पादपद्मं ब्रह्मादिदुर्लभम्
मानिनीं राधिकां सन्तः सदा सेवन्ति नित्यशः । योगेन्द्राश्च मुनेन्द्राश्च सिद्धेन्द्रा वैष्णवास्तथा
सतीं पुण्यां तीर्थपूतां स्वतः शुद्धां सुदुर्लभाम् । सुलभं यत्पदान्मोजं ब्रह्मादीनां सुदुर्लभम् ॥
यत्पादपद्मनखरं कृतं यावकाचिह्नितम् । सर्वेश्वरेश्वरेणैव कृष्णेन परमात्मना ॥४९॥
चकार यस्याः पूजां च स्तोत्रराजं सुदुर्लभम् । शतशृङ्गे स्वयं कृष्णो गोलोके रासमण्डले
पारिजातप्रसूनानामञ्जलिं गन्धचन्दनम् । ददौ दुर्वासतं स्निग्धं यस्याः पादारविन्दयोः ॥
त्रिंशत्सहस्रकोटीनां गोपीनामीश्वरी च या । तत्पट्त्रिंशत्सखीनां च ईश्वरी राधिकाभिधा
ये वा द्विषन्ति निन्दन्ति पापिनश्च हसन्ति च । कृष्णप्राणाधिकां देवदेवीं च राधिकां वराम्
ब्रह्महत्याशतं ते च लभन्ते नात्र संशयः । तत्पापेन च पच्यन्ते कुम्भीपाके च शैरवे ॥
तप्तैले महाघोरे ध्वान्ते कीटे च यन्त्रके । चतुर्दशेन्द्रावच्छिन्नं पितृभिः सप्तभिः सह
ततः परं च जायन्ते अन्धैकं कोलजन्मतः । दिव्यं वर्षमहत्त्वं च विष्ठाकीटाश्च पापतः ॥
पुंश्चलीनां योनिर्कीटास्तद्रक्तमलभक्षकाः । मलकीटाश्च तन्मानवर्षं च पूयमक्षकाः ॥५३॥
वेदे च काण्वशाखायामित्याह कमलोद्भवः । इत्युक्तान्तं तं यान्तमुवाच राधिका पुनः
रुदन्तं च रुदन्ती सा कृष्णविच्छेदकातरा ॥ ५४ ॥

राधिकोवाच —

गच्छ वत्स मधुपुरीं सर्वं बोधय माधवम् । यथा पश्यामि गोविन्दं प्रयत्नेन तथा कुरु
निष्फलं च गतं जन्म गच्छ मित्यादुगशया । आशा हि परमं दुःखं नैराश्र्यं परमं सुखम्
पश्चाद्विचिन्त्य गोविन्दं जिवन्मुक्ता बभूव सा । इत्युक्त्वा राधिका तत्र रुरोद च मृशं पुनः
प्रणम्य तां रुदन्तीं च यशोदामवनं ययौ । अथोद्धवे गते राधा मूर्छां संप्राप नारद ॥
तस्याज चेतनां शश्वद्भूव ध्यानतत्परा । पङ्क्तये पङ्क्तजदले सजले शयने मुने ॥५५॥
गोप्यस्तां स्थापयामासुः साश्रुनेत्रोत्पला वराः । तत्स्पर्शमात्राच्छयनं मस्मीभूतं बभूव ह
पुनः स्निग्धस्थले स्थिग्धनिचोले चन्दनाङ्किते । पुनस्तां स्थापयामासुर्विरहज्वरकातराम्
सहसा शुष्कतां प्राप सुगन्धि चन्दनोदकम् । निमेषेण शतयुगं तद्वसूवोद्धवं विना ॥
हा होद्धवोद्धव हरिं शीघ्रं गत्वा वदेति च । समानय हरिं शीघ्रं मत्प्राणेश्वरमित्यपि
इत्युक्तवचनां दीनां संतापहतचेतनाम् । रुरुदुर्गोपिकाः सर्वा राधां कृत्वा स्ववशासि ॥
चेतनां वारयामासुर्बोधयामासुरीप्सितम् ॥ ५६ ॥

इति श्रीवृषभ० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राधोद्धवसं०

सप्तमवतितमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

अथाष्टनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथोद्धवो यशोदां च प्रणम्य त्वरया मुदा । खर्जूरकाननं वामे कृत्वा च यमुनां द्यूतौ
रनात्वा भुक्त्वा च तत्रैव जगाम मधुरां पुनः । ददर्श वटमूले च गोविन्दं रहासि स्थितम्
प्रफुल्लोऽप्युद्धवं दृष्ट्वा सस्मितं तमुवाच सः । रुदन्तं शोकदग्धं च साश्चनेत्रं च कातरम्

श्रीमगवानुवाच—

आगच्छोद्धव कल्याणं राधा जीवति जीवति । कल्याणयुक्ता गोप्यश्च जीवन्ति विरहज्वरात्
शुभं गोपशिशूनां च वत्सानां च गवामपि । माता मे पुत्रविरहाद्यशोदा कीदृशी च सा
वद बन्धो यथार्थं तत्त्वां दृष्ट्वा किमुवाच सा । त्वयोक्ता जननी किं वा पुनः सा किमुवाच माम्
दृष्टं तद्यमुनाकूलं पुण्यं वृन्दावनं वनम् । निर्जनोपवर्नायैश्च सुरम्यं रासमण्डलम् ॥७॥
रम्यं कुञ्जकुटीरौघै रम्यं क्रीडासरोवरम् । पुष्पोद्यानं विकसितं संकुलं च मधुव्रतैः ॥
भाण्डारे च वटो दृष्टः सुस्निग्धो बालकान्वितः । दृष्टो गोष्ठो गवा दृष्टं गोकुल गोकुलजनम्
यदि जीवति राधा सा दृष्ट्वा त्वां किमुवाच माम् । तत्सर्वं वद हे बन्धो चाऽऽन्दोलयति मे मनः
किमूचुर्गोपिकाः सर्वाः किमूचुर्गोपबालकाः । गोपाश्च वृद्धाः किमूचुर्वयस्या जनकस्य मे
बलदेवस्य जननी किमूचे रोहिणी सती । किमूचुरपरा तात बन्धुवल्लभलयाः ॥१२॥
किं मुक्तं किमपूर्वं वा दत्तं मात्रा च राधा । कीदृश्वक्त्यं सुमधुरं संभाषा कीदृशीति च
गोपानां गोपिकानां च शिशूना मातुरेव च । राधायाश्चापि कीदृग्वा मयि प्रेमोद्धवाधिकम्
मां च स्मरति माता मे मा च स्मरति रोहिणी । मा च स्मरति सा राधा मत्प्रेमाविरहाकुला
मां च स्मरन्ति गोप्यश्च गोपाश्च गोपबालकाः । भाण्डारे वटमूले च बालाः क्रीडन्ति मा विना
दत्तमन्नं ब्राह्मणीभिर्वन्नं मुक्तं सुवोषभम् । प्रमदाबालकैः सार्वं तद्दृष्टं पदमीप्सितम् ॥
इन्द्रयागस्थलं दृष्टं दृष्टो गोवर्धनो वरः । ब्रह्मणा च हृता गावो यज्ञ तद्दृष्टमुत्तमम् ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा शोकाक्तं मधुरान्वितम् । उद्धवः समुवाचेद् भगवन्तं सनातनम्

उद्धव उवाच—

यद्यदुक्तं त्वया नाथ सर्वं दृष्टं यथेप्सितम् । सकलं जीवने जन्म कृतमत्रैव भारते ॥
दृष्टं भारतसारं च पुण्यं वृन्दावनं वनम् । तत्सारं व्रजभूमौ च सुरम्यं रासमण्डलम् ॥
तत्सारभूता गोलोकवासिन्यो गोपिका वराः । दृष्टा तत्सारभूता च राधा रासेश्वरी परा

कदलीवनमध्ये च निर्जने सुहृदस्पले । पङ्कज्ये पङ्कजदले सजले चन्द्रनार्जिते ॥ २३ ॥
 शयनेऽतिविषण्णा सा रत्नभूषणवर्जिता । अतीव मलिना क्षीणाऽऽच्छादिता शुक्लवाससा
 सेविता सखिभिस्तत्र सततं श्वेतचामरैः । कृशोदरी निराहारा क्षणं श्वासिने च, क्षणम्
 क्षणं जीवति किं वा सा विरहज्वरपीडिता । किं वा जलं स्थलं किं वा नक्तं किं वा दिनं हरे
 नरं पशुं न जानाति किं परं किमु बान्धवम् । बाह्यज्ञानाविरहिता ध्यायमाना पदं तव ॥
 त्रैलोक्ये यशसा माति तन्मृत्युर्यशसंभवनः । स्त्रीहत्यां नैव बाण्डन्ति ज्ञानहीनाश्च दस्यवः
 गच्छ शीघ्रं जगन्नाथ कदलीवनभीप्सितम् । बाहिर्भूता न जगतां सा रात्रा स्वत्परायणा
 अतीव भक्ता न त्याज्या प्रभुणा रसिता पदा । न हि राधापरा भक्ता न भूता न भविष्यति
 मन्मथः शंकराद्भीतो भवांश्च तत्पुरःसरः । भवद्विषं पतिं प्राप्य कामदग्धा च राधिका ॥
 तस्मात्सर्वपरं कर्म तच्च केनापि वार्यते । मधुर्दहति चन्द्रश्च सततं किरणेन च ॥ २४ ॥
 शश्वत्सुगन्धित्रायुश्चाप्यनाथा सर्वपीडिता । तप्तकाञ्चनवर्णाभा साऽधुना कज्जलोपमा ॥
 सुवर्णवर्णकेशी च वासोवेषनिर्जिता । स्वयं विधत्ता स्वद्वक्तः सुराणां प्रवरो विभुः ॥
 स्वद्वक्तः शंकरो देवो योगेन्द्राणां गुरोर्गुरुः । सनत्कुमारस्त्वद्वक्तो गणेशो ज्ञानिनां परः
 मुनीन्द्राश्च कनिविधास्त्वद्वक्ता धरणीतले । स्वद्वक्ता यादृशी रात्रा न भक्तादृशोऽपरः
 ध्यायते यादृशी रात्रा स्वयं लक्ष्मीर्न तादृशी । हरिरायाति चेत्येवं रात्राये स्वीकृतं मया
 शीघ्रं गच्छ महाभाग तदेव सार्थकं कुरु । उद्धवस्य वचः श्रुत्वा जह सोवाच माधवः ॥
 वेदोक्तं कथयामास सहितं सत्यसुव्रतम् ॥ २८ ॥

श्रीभगवानुवाच —

स्त्रीषु धर्मविवाहेषु वृत्त्यर्थे प्राणमंक्ते । । ब्राह्मणार्थे नानृतं स्थाज्जुगुप्सितम् ॥
 तन्स्वीकारविहीनेन कुनस्त्वं नरकः कुनः । गोलोकं याति मद्भक्तो नरकं न हि पश्यति
 त्वदङ्गीकारसाकृष्ट्यं करिष्यामि तथाऽपि च । यास्यामि स्वप्ने तन्मूलं गोपीनां मातुरेव च
 इत्याकर्ण्य ययौ गेहमुर्द्ध्वश्च महापद्माः । हरिर्भगवान् स्वप्ने च गोकुलं विरहाकुलम् ॥
 स्वप्ने रात्रां समाश्राभ्य दत्ता ज्ञानं सुदुर्लभम् । संतोष्य स्त्रीदया तां च गोपिकाश्च ययौ नितम्
 बोधयित्वा यदोश च स्तनं पीत्वा च निद्रिताम् । गोपान्गोपशिर्षुर्धैव बोधयित्वा ययौ पुनः

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० अष्टमव-

तितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥

=====

नारायण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे गर्गो वसुदेवाश्रमं ययौ । दण्डी छत्री च जाटिलो दीप्तश्च ब्रह्मतेजसा ॥ १ ॥
शुक्लयज्ञोपवीती च तपस्वी संयतः सदा । शुक्लदन्तः शुक्लवामा यशोः कुलपुरोहितः ॥ २ ॥
तं दृष्ट्वा सहस्रोत्पाय देवकी प्रणनाम च । वसुदेवश्च भक्त्या च रत्नसिंहासनं ददौ ॥ ३ ॥
मधुपर्कं कामधेनुं वह्निशुद्धांशुकं तथा । दत्त्वा गन्धं पुष्पमाल्यं पूजयामास भक्तितः ॥ ४ ॥
मिष्टान्नं परमान्नं च पिष्टं मधुरं मधु । भोजयामास यत्नेन ताम्बूलं वासितं ददौ ॥ ५ ॥
प्रणम्य कृष्णं मनसा सचलं तं विलोक्य च । उवाच वसुदेवं च देवकीं च पतिव्रताम् ॥ ६ ॥

गर्ग उवाच—

वसुदेव निबोधेनं सचलं पश्य पुत्रकम् । उपनीतोचितं शुद्धं वदसा सांपतं वरम् ॥ ७ ॥

वसुदेव उवाच—

शुभक्षणं कुरु गुरो यदूनां पूज्यदैवत । उपनीतोचिनं शुद्धं प्रशंस्यं च सतामपि ॥ ८ ॥

गर्ग उवाच—

सर्वेभ्यो बान्धवेभ्योऽपि देह्यामन्त्रणपत्रिकाम् । संभारं कुरु यत्नेन वसुदेव वसूपम ॥ ९ ॥
परश्चः शुभमेवास्ति चोपनेतुमिहार्हसि । दिनं सतामपि मतं विशुद्धं चन्द्रतारयोः ॥ १० ॥
गर्गस्य वचनं श्रुत्वा वसुदेवो वसूपमः । पस्थापयामास सर्वान्वन्धून्मङ्गलपत्रिकाम् ॥ ११ ॥
धृतकुल्यां दुग्धकुल्यां दधिकुल्यां मनोहराम् । मधुकुल्यां गुडकुल्यां प्रचकार सभन्वितः ॥
राशिं नान्येगहाराणां मणिरत्नं सुवर्णकम् । नानालंकारवस्त्रं च मुक्तामाणिक्यहीरकम् ॥
श्रीकृष्णो देववर्गीश्च मुनीन्द्रसिद्धपुंगवान् । सम्भारं मनसा भक्त्या भक्ताश्च भक्तवत्सलः
शुभे दिने च संप्राप्ते ते च सर्वे समाययुः । मुनीन्द्रा बान्धवा देवा राजानो बहुशस्तथा ॥
देवक्या नागकन्या राजकन्याश्च सर्वशः । विशाख्यश्च गन्धर्वाश्चाऽऽययुर्वाद्यमाण्डकाः
ब्राह्मणा भिक्षुका भट्टा यतयो ब्रह्मचारिणः । संन्यासिनश्चावधूता योगिनश्च समाययुः ॥
स्त्रीना-धत्ताः स्वबन्धूनां वर्गो नातामहस्य च । बन्धूनां बान्धवाः सर्वे स्वाययुः शुभकर्म्मणि
यीप्सो द्रोणश्च कर्णश्चाप्यश्वत्थामा कृपो द्विजः । सपुत्रो धृतराष्ट्रश्च सभार्यश्च समाययौ
कुन्ती सपुत्रा विषवा हर्षश्चोक्रममाप्लुता । नानादेशोद्धता योग्या राजानो राजपुत्रकाः ॥
अश्विर्वसिष्ठश्च्यवनो परद्वानो महानपा । राजवत्स्यश्च भीमश्च गार्ग्यो गर्गो महातपाः
वत्सः सपुत्रश्च धर्मो जैगीपत्यः पराशरः । पुलहश्च पुलस्त्यश्चाप्यगस्त्यश्चापि सौभरिः

सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः । सनत्कुमारो भगवान्बोद्धुः पञ्चशिक्षितपा ॥२३॥
 दुर्वासाश्चाङ्गिरा व्यासो व्यासपुत्रः शुक्रस्तथा ॥ कुशिकः कौशिको राम ऋष्यशृङ्गो विमाण्डकः
 शृङ्गी च वामदेवश्च गौतमश्च गुणार्णवः । ऋतुर्यतिश्चाऽऽरणिश्च शुक्राचार्यो मृहस्पतिः ॥
 अष्टावक्रो वामनश्च वाल्मीकिः पारिमद्रकः । पैलो वैशंपायनश्च प्रचेताः पुरुनितपा ।
 भृगुर्मरीचिर्मधुजित्त्वश्यपश्च प्रजापतिः । अदितिर्देवमाता च दितिर्देवप्रसूतया ॥२७॥
 सुमन्तुश्च सुमानुश्च कण्वः कात्यायनस्तथा । मार्कण्डेयो लोमशश्च कपिलश्च पराशरः ॥
 पाणिनिः पारियाशश्च पारिमद्रश्च पुंगवः । संवर्तश्चाप्युतथ्यश्च नरोऽहं चापि नारद ॥
 विश्वामित्रः शतानन्दो जाबालिस्तैत्तिर्लस्तथा । सांदीपनिश्च ब्रह्मांशो योगिनां ज्ञानिनां गुरुः
 उपमन्युर्गौरमुखो भैवेयश्च श्रुतश्रवाः । कठः वचश्च कश्यपो मरद्वाजश्च धर्मवित् ॥३१॥
 सशिष्ट्या मुनयः सर्वे वसुदेवाश्रमं ययुः । वसुदेवश्च तान्दृष्ट्वा ववन्दे दण्डवद्भुवि ॥३२॥
 अथास्मिन्नन्तरे ब्रह्मा सस्मितो हंसवाहनः । रत्ननिर्माणयानेन पार्वत्या सह शंकरः ॥
 नन्दी स्वयं महाबालो वीरभद्रः सुभद्रकः । मणिभद्रः पारिमद्रः कार्तिकेयो गणेश्वरः ॥
 गजेन्द्रेण महेन्द्रश्च धर्मध्वन्द्वो रविस्तथा । कुबेरो वरणश्चैव पवनो बह्मिन्नेव च ॥३५॥
 यमः संयमिनीनाथो जयन्तो नलकूबरः । सर्वे भद्राश्च वसवो रद्राश्च सगणास्तथा ॥६१॥
 आदित्याश्च तथा शेषो नानादेवाः समाययुः । वसुदेवश्च भक्त्या च ववन्दे शिरसा भुवि
 तुष्टाव परण भक्त्या देवेन्द्रांश्च तथा सुरान् । भक्तिमन्नात्ममूर्धा च पुलकाश्चितविग्रहः ॥

वसुदेव उवाच—

परं ब्रह्म परं वाम परमेशः परात्परः । स्वयं विधाता मद्देहे जगतां परिपालकः ॥३९॥
 वेदाना जनकः स्रष्टा सृष्टिहेतुः सनातनः । सुराणां च मुनीन्द्राणां सिद्धेन्द्राणां गुरोर्गुरुः
 स्वप्ने यत्पादपद्मं च कणं द्रष्टुं सुदुर्लभम् । शिवस्मरणमात्रेण सर्वानिष्टाः पलायिताः ।
 सर्वसंस्तुतिर्नैव कल्याणं लभते नरः । सर्वाग्ने पूजने यस्य देवानामग्नयः परः ॥४२॥
 घटेषु मद्गुहं मन्त्रैर्भक्त्या चाऽऽवाहनेन च । स्वयं गणेशो भगवान् साक्षाद्विघ्नविनाशकः
 वार्तिकेयश्च भगवान्देवादीनां च पूजितः । देवानां श्वरा पूज्या महालक्ष्मीः परात्परा ॥
 मद्देहे पार्वती माता जगतामादिरूपिणी । सर्वशक्तिस्वरूपा च मूलप्रवृत्तिरिथरी ॥४५॥
 पराऽराणां परमा परब्रह्मस्वरूपिणी । यस्याः पादौ समाराध्य वाञ्छितं लभते नरः ॥
 शरत्काले च मक्त्या च सा सास्नानममग्निरे । सर्वदेवैश्च सहिता सगणा भक्तवत्सला ॥
 कृपामयी च कृपा चाऽऽविर्भूता च भारते । च-योऽहं कृत्स्नस्तपोऽहं सफलं जीवनं मम

आगताऽसि यतो दुर्गे परमाद्य च मद्गृहे । एवं सर्वाश्च तुष्टाव क्रमेण च परस्परम् ॥
 सर्वान्मुनीन्द्रान्निर्माश्व गले बद्ध्वाऽशुकं मुदा । प्रत्येकं वासयामास रत्नसिंहासने वरे ॥
 पूजयामास विषिवत्क्रमेण च पृथक्पृथक् । प्रत्येकं वरयामास ब्रह्मादींश्च सुरानपि ॥ ९१ ॥
 मुनिवर्गान्ब्रह्मणांश्च भक्त्या गर्गं पुरोहितम् । रत्नैः प्रवालैर्मणिभिर्मुक्तामाणिक्यैर्हरिः ॥
 मूषणैर्वसनैश्चैव माल्यैश्च गन्धचन्दनैः । रत्नसिंहासने रम्ये सर्वेषां मन्यदेशनः ॥ ९३ ॥
 गणेशं वासयामास पूजार्थं शुभकर्मणि । सप्तार्थोदकेनैव सुवर्णकलशेन च ॥ ९४ ॥
 पुष्पचन्दनयुक्तेन शीतेन वासितेन च । स्वर्गगङ्गानलेनैव पुष्करोदकपुष्पतः ॥ ९५ ॥
 पञ्चाभूतेन शुद्धेन पञ्चगव्येन भक्तितः । हेरम्बे क्षापयामास समुद्रोदेन मन्त्रतः ॥
 वरयामास माल्येन पारिजातस्य नारदः । रत्नेन्द्रमूषणेनैव वह्निशुद्धेन वासमा ॥ ९७ ॥
 गन्धचन्दनपुष्पैश्च रत्नमालयाङ्गुलीयकम् । तुष्टाव पार्वतीपुत्रं सर्वदेवाधिपं शुभम् ॥
 विद्वानभिन्नकरं शान्तं मगवन्तं सनातनम् ॥ ९८ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उवा० नारदना० मगवदुपनिषदे
 गणेशामिषेको नाम नवमोऽध्यायः ; ९९ ॥

अथ शततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथादितिर्दिनिश्चैव देवकी रोहिणी रनिः । मरुत्तनी च सावित्री यशोदा च पतिव्रता
 लोषामुद्राऽरुन्धती च अहर् । तारका तथा । ययुन्ताः पार्वती दृष्ट्वा वेगेन मन्दिरादपि ॥
 परस्परं च संभाष्य समाश्लिष्य पुनः पुनः । प्रणम्य वेश्यागामुर्मन्दिरं रत्ननिर्मितम् ॥
 रत्नसिंहासने रम्ये वासयामासुरोश्चराम् । वरयामासुर्मलेन वामसा रत्नमूषणैः ॥ १ ॥
 पारिजातस्य पुष्पं च दाक्षानीनं मनोहरम् । दशै तत्पादपद्मे च देवकी भक्तिपूर्वकम् ॥
 सिन्दूरविन्दुं सीपन्ने माले चन्दनविन्दुकम् । कस्तूरीकुङ्कुमाङ्गींश्च प्रददौ परितस्तथोः ॥
 मिष्टान्नं भोजयामास शीतनीयं सुवासितम् । ताम्बूलं च वरं रम्यं वर्षादिमुवापितम् ॥
 अञ्जकं च प्रददौ नखेषु पादपद्मयोः । कुङ्कुमम्यापि रागं च सिपेवे श्वेतचामरैः ॥ ८ ॥
 संपूज्य पार्वतीं देवीं मुनिवत्नीः क्रमेण च । पूजयामास विषिवत्पतिपुत्रवतीः सतीः ॥ ९ ॥
 राजकन्या देवकन्या नागकन्या मनोहराः । मुनिवन्धा बन्धुकन्या पूजयामास सुव्रता ॥
 बाधं नानाविधं रम्यं वादयामास कौतुकात् । मङ्गलं कारयामास भोजयामास बालगान् ॥

भैरवीं पूजयामास मधुराग्रामदेवताम् । उपचारैः षोडशभिः पथीं मङ्गलचण्डिकाम् ॥
 पुण्यं स्वस्त्ययनं शुद्धं कारयामास मङ्गलम् । वेदाश्च पाठयामास वसुदेवस्य वल्लभा ॥ १३ ॥
 स्वर्गङ्गासुजलेनैव सुवर्णकलशेन च । रत्नापयामास सबलं श्रीवृष्णं पुत्रवत्सला ॥ १४ ॥
 वल्लभचन्दमहारयैश्च तयोर्वेप चकार सा । रत्नेन्द्रसारनिर्माणभूषणैश्च मनोहरैः ॥ १५ ॥
 मातृभूषणभूषाढ्यः सबलः कृष्ण एव च । आययौ च तस्मा देवमुनीन्द्राणां च नारदः ॥
 दृष्ट्वा तं जगता नाथमुत्सृज्य प्रजवेन च । स्वयं विधाता शम्भुश्च शेषो धर्मश्च मास्करः ॥
 देवाश्च मुनयश्चैव कार्तिकेयो गणेश्वरः । पृथक्पृथक् क्रमेणैव तुष्टाव परमेश्वरम् ॥ १८ ॥

ब्रह्मोवाच—

नाथानिर्वचनीयोऽसि भक्तः शुभहविग्रहः । वेदानिर्वचनीयं च क त्वा स्तोत्रमिहेश्वरः ॥

महादेव उवाच—

देहेषु देहिना शश्वत्स्थितं निर्लिप्तमेव च । कर्मिणा कर्मणा शुद्धं साक्षिणं साक्षतं विभुम् ॥
 किं स्तौमि रूपशून्यं च गुणशून्यं च निर्गुणम् ॥ २० ॥

अनन्त उवाच—

किंवा जानाम्यहं नाथ त्वामज्ञोऽनन्तमीश्वरम् । अनन्तकोटिब्रह्माण्डकारणं दुःखनारणम् ॥
 महाविष्णोश्च लोक्षा च विवरेषु जलेषु च । सन्ति विश्वान्वसंख्यानि चित्राणि कृत्रिमाणि च
 सन्ति सन्तश्च देवाश्च ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः त्वदंशाः प्रतिबिम्बेषु तीर्थानि मारुतं तथा ॥
 ब्रह्माण्डैकस्थितोऽहं च सूक्ष्मनागस्वरूपकः स्थापितश्च त्वया कूर्मे गजेन्द्रे मशको यथा ॥
 परमाणुपरं सूक्ष्मं विश्वेषु नास्ति कुत्रचित् । महाविष्णोः परं स्थूलं समो नास्ति च कुत्रचित्
 महाविष्णोः परस्त्वं च त्वत्परो नास्ति कश्चन । स्थूलात्स्थूलनरो देवः सूक्ष्मात्सूक्ष्मतमो महान्
 आधारश्च महाविष्णो जलरूपो मवान्स्वयम् । जलागरो हि गोलोकस्त्व च स्थावररूपधृक्
 सर्वाधरो महान्वायु इवासनिःश्वासरूपकः । भक्तानुग्रहदेहस्य नित्यस्य भवतो विभो ॥
 यवत्रैर्बहुतरैर्वाऽपि त्वया दत्तैः पुरैव च । स्तोत्रमिच्छामि त्वद्योगं न दत्तं ज्ञानमैश्वरम् ॥

देवा ऊचुः—

स्वामनन्तं यदि स्तोत्रं देवोऽनन्तो न हीश्वरः । न हि स्वयं विधाता न हि ज्ञानात्मकः शिवाः
 सारगवतो जटीमूना किं कूर्मः स्तवनं वयम् ॥ २१ ॥

मुनीन्द्रा ऊचुः—

वेदा न शक्याः स्तोत्रं चेत्कां भेद्यं ज्ञातुमिदं वरम् । ययं वेदविदः सन्तः किं कूर्मः स्तवनं तव ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यं देवेश मुनिभिः कृतम् । य पठेत्संयतः शुद्धः पूजाकाले च भक्तिभः ॥

इह लोके भुङ्क्ष्व भुक्त्वा लब्ध्वा ज्ञानं निरञ्जनम्, रत्नयानं समारुह्य गोलोकं स च गच्छति॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवदुपनयने

शततमोऽध्यायः । १०० ॥

अथैकाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

संस्तूय देवा मुनयो विरेमुर्नहि मानसे । ददृशुः पाद्वर्णे कृष्णं शोभितं पीतवाससा ॥ १ ॥
यथा सौदामिनीयुक्तं नवीनजलदं मुने । वक्त्रपट्कित्युतं चैव मालनीमालया तथा ॥ २ ॥
वपाले मण्डलाकारकातुरीयुक्तचन्दनम् । सकलङ्कं मृगाङ्कं च शोभितं जलदे तथा ॥ ३ ॥
द्विभुजं श्यामलं कान्तं राधाकान्तं मनोहरम् । ईषद्भास्यप्रसन्नास्यं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
रत्नकेयूरवलयरत्नमञ्जरिरञ्जितम् । रुदन्तं विरुत्सङ्गे बलेन सहितं परम् ॥ ५ ॥
अथ मङ्गलकाले च शुभलगे मनोरमे । सर्वाक्षिते ग्रहे, सौम्यर्जामल्लग्राधिपे स्थिते ॥
असदग्रहेरदृष्टे च सद्ग्रेहसित एव च शुभकर्मसमारम्भं स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ ७ ॥
चकार वसुदेवश्चाप्याज्ञया सुरविप्रयोः । दत्त्वा सुवर्णशतकं ब्राह्मणाय च सादरम् ॥ ८ ॥
देवेन्द्रांश्च मुनीन्द्रांश्च नमस्कृत्य पुरोहितम् । गणेशं च दिनेशं च बद्धिं च शंकरं शिवाम्
संपूज्य देवपट्कं च साक्षतैर्देवसंसदि । उपचारैः षोडशभिः संयतो भक्तिपूर्वकम् ॥
पुत्राविवासानं चक्रे वेदमन्त्रेण संसदि । संपूज्य नानादेवांश्च दिक्पालांश्च नवग्रहान् ॥
दत्त्वा पञ्चोपचारांश्च भक्त्या षोडश मातृकाः । दत्त्वा च वसुधारां च सप्तवारान्मृतेन च ॥
चेदिराजं वसुं नत्वा संपूज्य प्रययौ पुनः । वृद्धिश्राद्धं मुनिर्वाप्य यार्त्तिकविद्भिर्युक्तं तथा ॥
यज्ञं कृत्वा तु वेदोक्तं यज्ञमूत्रं ददौ मुदा । बलदेवाग्रजायैव कृष्णाय परमात्मने ॥
गायत्री च ददौ ताम्बां मुनिः सादीनपनिस्तथा । भिक्षा ददौ च प्रथमं पार्वती परमादरात्
अमूल्यरत्नवाग्रस्थं मुक्तामाणिक्यहारिकम् । हीरसारविनिर्माणं विद्या दत्तं च हारिकम् ॥
शुभाक्षिपं च प्रददौ शुक्लपुष्पेण दूर्वया । ततोऽदितिर्दिनिश्चैव मुनिपत्न्यश्च देवकी ॥
यशोदा रोहिणी हृष्टा सावित्री च सरस्वती । प्रत्येकं प्रददौ भिक्षां मणिनाद्यनमूपिताम्
देवक्या नागकन्या राजकन्या, पतिव्रताः । कामिन्यो बान्धवानां च सस्मिताः स्निग्धलोचनाः
इन्द्राणी वरुणानी च पवनानी च रोहिणी । कुबेरपत्नी स्वाहा च रतिः कामस्य कामिनी ॥
प्रत्येकं प्रददौ भिक्षां रत्नभूषणमूषिणाम् । भिक्षां गृहीत्वा भगवान्सचञ्चो भक्तिपूर्वकम् ॥

किंचिद्ददौ च गर्गाय किंचित्त्वगुरवे तथा । वैदिकं कर्म निर्वप्य गर्गाय दक्षिणां ददौ
देवांश्च भोजयामास ब्रह्मणांश्चापि सादरम् । ये ये समाययुर्यज्ञे ते च दत्त्वा शुभाशिपम्
कृष्णाय बलदेवाय प्रहृष्टाः प्रपयुर्गृहम् । नन्दः सभार्यो निर्वप्य शुभकर्म सुतभ्य वै ॥
फोडे कृत्वा बलं कृष्णं चुचुः च वदनं तयोः । उच्चै रुरोद नन्दश्च यशोदा च पतिव्रता
श्रीकृष्णस्तं समाश्वास्य बोधयामास यत्नतः ॥ २९ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

सानन्दं गच्छ हे मातर्यशोदेतात् सत्वरम् । त्वमेव माता पोष्टी त्वं पिता च परमार्थतः
अवन्निगमं तात यास्यामि सबलोऽधुना । मुनेः सांदीपनेः स्थानं वेदपाठार्थमोप्सितम्
तत् आगत्य सुचिरं काले भवति दर्शनम् । कालः करोति कलनं स च भेदं करोति च ॥
सर्वं कलिवृत्तं मातर्भेदं संमिलने नृणाम् । सुखं दुःखं च हर्षं च शोकं च मङ्गलालयम्
मया दत्तं च तत्त्वं च योगिन मपि दुर्लभम् । सर्वं नन्दश्च सानन्दं त्वामेव कथयिष्यति ॥
इत्युक्त्वा जगतां नागो वसुदेवसभां ययौ । तदाज्ञया क्षणं प्राप्य ययौ सांदीपनेर्गृहम्
वसुदेवं देवकीं च संमाप्य विनयेन च । नन्दः सभार्यः प्रययौ हृदयेन विदूयता ॥
मुक्तामणिं सुवर्णं च माणिक्यं हीरकं तथा । वह्निशुद्धांशुकं रत्नं नन्दाय देवकीं ददौ
श्वेताश्वं च गजेन्द्रं च सुवर्णरथमुत्तमम् । नन्दाय कृष्णः प्रददौ वसुदेवश्च सादरम् ॥
तयोरनुव्रजन्निषा देवकीप्रमुखाः स्त्रियः । वसुदेवस्तथाऽकूरोऽप्युद्धवश्च ययौ मुदा ॥
कालिन्दानिकटं गत्वा ते सर्वे रुरदुःशुभा । परस्परं च संभाष्य ते सर्वे स्वालयं ययुः ॥
कुन्ती सपुत्रा विधवा वसुदेवाज्ञया मुने । नानारत्नमणिं प्राप्य प्रययौ स्वालयं मुदा ॥
वसुदेवो देवकी च पुत्रकल्याणहेतवे । नानारत्नमणिं वस्त्रं सुवर्णं रजतं तथा ॥ ३८ ॥
मुक्तामाणिक्यहारं च मिष्टाजं च सुघोषमम् । भट्टेभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च प्रददौ सादरं मुदा
महेत्सवं वेदशठं हरेर्नामैकमङ्गलम् । विप्राणां भोजनं चैव कारयामास यत्नतः ॥ ४० ॥
ज्ञातीनां बन्धवानां च पुरस्कारं यथोचितम् । चकार मणिमाणिक्यमुक्तावस्त्रैर्मनोहरैः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० उक्त० भगवदुपनयनं
नामैकधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥

अथ द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कृष्णः सांदीपनेर्गेहं गत्वा च स्वयं मुदा । नमश्चार सगुरुं गुरुरपत्नीं पतिव्रताम् ॥

शुभाक्षिपं गृहीत्वा च दत्त्वा रत्नमणिं हरिः । गुरवे तस्य भार्यायै तमुवाच यथोचितम्
श्रीकृष्ण उवाच—

स्वतो विद्यां लभिष्यामि वाञ्छितां वाञ्छितं मम । कृत्वा शुभसर्गं विप्र मां पाठय यथोचितम्
ओमित्युक्त्वा मुनिश्रेष्ठः पूजयामास तं मुदा । मधुपर्कप्राशनेन गवा बध्नेन चन्दनैः ॥
मिष्टान्नं भोजयामास ताम्बूलं च मुवासितम् । सुप्रियं कथयामास तुष्टाव परमेश्वरम् ॥

सांदीपनिरुवाच—

परं ब्रह्म परं धाम परमीश परात्पर । स्वेच्छामयं स्वयंज्योतिर्निलिप्तैको निरङ्कुशः ॥
भक्तैकनाथ भक्तेष्ट भक्तानुग्रहविग्रह । भक्तवाञ्छाकल्पतरो भक्तानां प्राणवल्लभ ॥
मायया बालरूपोऽसि ब्रह्मेशशेषवन्दितः । मायया भुवि मृगाल भुवो मारसयाय च ॥
योगिनो यं विदन्त्येवं ब्रह्मज्योतिः सनातनम् । ध्यायन्ते भक्तनिवहा ज्योतिरम्यन्तरे मुदा
द्विभुजं मुरलीहस्तं सुन्दरं श्यामरूपकम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं सन्मितं भक्तवत्सलम् ॥
पीतान्तरधरं देवं वनमालाविभूषितम् । लीलाशङ्कतरङ्गैश्च निन्दितानङ्गमूर्छितम् ॥
अलक्तभवनं तद्वत्पादपद्मं सुशोभनम् । कौस्तुभोद्भासिताङ्गं च दिव्यमूर्ति मनोहरम् ॥
ईषद्धास्यपसन्नं च सुखेयं प्रस्तुतं सुरैः । देवदेवं जगन्नाथं त्रैलोक्यमोहनं परम् ॥ १३ ॥
कोटिकन्दर्पलीलामं कमनीयमनीश्वरम् । अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणौवेन भूषितम् ॥ १४ ॥
धरं वरेण्यं वरदं वरदानामभीप्सितम् । चतुर्णामपि वेदानां कारणानां च कारणम् ॥ १५ ॥
पाठार्थं मत्प्रियस्यानमागतोऽसि च मायया । पाठं ते लोकशिक्षार्थं रमणं गमनं रणम् ॥
स्वात्माराम्य च विभोः परिपूर्णतमस्य च ॥ १६ ॥

त्यक्त्वा प्राकृतिकं मिथ्या नश्वरं च कलेवरम् विधाय निर्मलं देहं जन्ममृत्युजराहरम्
 इत्युक्त्वा चतुरो वेदान्पठित्वा मुनिपुंगवात् । मासेन परया मक्त्या दत्त्वा पुत्रं मृतं पुरा
 रत्नानां च त्रिलक्षं च मणीनां पञ्चलक्षकम् । हीरकाणां चतुर्लक्षं मुक्तानां पञ्चलक्षकम् ॥
 माणिक्यानां द्विलक्षं च वस्त्रं त्रैलोक्यदुर्लभम् । हारं च दुर्गया दत्तं हस्तरत्नाङ्गुलीयकम्
 दशकोटिं सुवर्णानां गुस्वे दक्षिणां ददौ । अमूल्यरत्नानिर्माणं नारीसर्वाङ्गभूषणम् ॥२८॥
 गुरुप्रियायै प्रददौ वह्निशुद्धांशुकं वरम् । मुनिर्दत्त्वा च पुत्राय तत्सर्वं प्रियया सह ॥२९॥
 सद्रत्नरत्नमारुह्य ययौ गोलोकमुत्तमम् । तमद्भूतं हरिं दृष्ट्वा प्रययौ स्वालयं मुदा ॥३०॥
 एवं ब्रह्मण्यदेवस्य चरित्रं शृणु नारद । इदं स्तोत्रं महापुण्यं यः पठेद्भक्तिपूर्वकम् ॥३१॥
 श्रीकृष्णे निश्चलां भक्तिं लभते नात्र संशयः । अस्पृष्टकीर्तिः सुयशा मूर्खो भवति पण्डितः
 इह लोके सुखं प्राप्य यात्यन्ते श्रीहरेः पदम् । तत्र नित्यं हरेर्दास्यं लभते नात्र संशयः

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० मुनिपत्नीस्तोत्रं नाम
 द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥

अथ त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथाऽऽगत्य मधुपुरीं प्रणम्य पितरं विभुः । सखलो वटमूले च सस्मार गरुडं हरिः ॥१॥
 सादरं लवणोदं च विश्वकर्माणमीप्सितम् । तत्पाज गोपवेपं च नृपवेपं दधार सः ॥ २ ॥
 एतन्मिदन्तरे चक्रमानगाम हरिं स्वयम् । परं सुदर्शनं नाम सूर्यकोटिसप्तमम् ॥ ३ ॥
 तेजसा हरिणा तुल्यं परं वैरिविमर्दनम् । अग्यर्थमल्लमस्त्राणां प्रवरं परमं परम् ॥ ४ ॥
 रत्नवानं पुरः कृत्वा गरुडो हरिसंनिधिम् । विश्वकर्मा सशिखश्च जलविः कम्पितस्तथा
 हरिं प्रणोमुन्ते मर्मे मूर्ध्ना च भक्तिपूर्वकम् । भग्निमतः सादरं यत्नात्तानुवाच क्रमाद्विभुः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

हे समुद्र महाभाग स्पृष्टं च शतयोजनम् । देहि मे नगरार्थं च पश्चादास्यामि निश्चितम्
 नगरं कुरु हे पारो त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् । रमणीयं च सर्वेषां कम्पनीयं च योषिताम् ॥
 वाञ्छितं चापि भक्तानां वैकुण्ठमदृशं परम् । सर्वेषामपि स्पर्शानां परं पारमभीप्सितम् ॥
 दिवानिशं गगनप्रेष्ठ संनिधौ दिश्वर्त्मगः । भित्तिं कुरु महामाग यावन्निर्माति द्वारकाम्

दिवानिशं च मत्पाश्वे चक्रश्रेष्ठ स्थितिं कुरु । ओगित्युक्त्वा तु प्रययुः सर्वे चक्रं विना मुने
कंसस्य पितरं मद्रमुग्रसेनं महाबलम् । नृपं चकार नगरे क्षत्रियाणां सतामपि ॥ १२ ॥
विजित्य च जरासंधं निहत्य यवनं तथा । उपायेन महाभाग निर्माणक्रममाश्रितः ॥ १३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

शतयोजनपर्यन्तं नगरं सुमनोहरम् । पद्मरागैर्मरकतैरिन्द्रनीलैरनुत्तमैः ॥ १४ ॥
रुचकैः पारिमद्वैश्च पलङ्कैश्च मयमन्तकैः । गन्धकैर्गोलैश्चैव चन्द्रकान्तदिग्भिस्तथा ॥
सूर्यकान्तादिभिश्चैव पुत्रैश्च स्फटिकाकृतैः । हरिद्वर्णैश्च मणिभिः श्वमैर्गौरमुखैश्चपैः ॥
गोरोचनाभिः पीनैश्च दाडिमीबीजरूपकैः । पद्मबीजानिमैश्चैव नीलैः कमलवर्गकैः ॥ १७ ॥
मणिभिः काञ्चलाकारैरुज्ज्वलैश्च परिष्कृतैः । श्वनवम्बकवर्णभिस्तत्पञ्चानसंनिभैः ॥ १८ ॥
स्वर्णमूल्यशतगुणैरपिद्रक्तैः सुशोभनैः । गरिष्ठैश्च वरिष्ठैश्च मणिश्रेष्ठैश्च पूजितैः ॥ १९ ॥
यथाविधानं यद्योगं यत्र यन्मुक्तभीप्सितम् । मणीनां हरणं चैव यत्संघा हिमालयात् ॥
दिवानिशं करिष्यन्ति यावानिर्वागपूर्वकम् । यस्यैश्च सप्तभिर्लसैः कुचेरपेरितैरापि ॥ २१ ॥
वेताललसैः कूष्माण्डलसैः शंकरयोजितैः । दानवैर्व्रह्मरक्षोभिः शैलकन्यानेयोजितैः ॥
कुरु दिव्यं च पत्नीनां सहस्राणां च षोडश । अन्यपत्नीजनस्यापि चाष्टादशशतस्य च
शिविरं परिखायुक्तमुच्चैः प्राकारवोद्धृतम् । युक्तद्वादशशालं च सिंहद्वारपरिष्कृतम् ॥ २४ ॥
युक्तं चित्रैर्विचित्रैश्च कृत्रिमैश्च कपाटकैः । निषिद्धवृत्तरहितं प्रसिद्धैश्च परिष्कृतम् ॥
सुलक्षणं चन्द्रवेषं प्राङ्गणं च तथैव च । यदूनामाश्रमं दिव्यं किंकराणां तथैव च ॥
सर्वत्र सिद्धं निलयमुग्रसेनस्य भूभृताः । आश्रमं सर्वतोभद्रं वसुदेवस्य मत्पितुः ॥ २७ ॥

विश्वकर्मावाच—

के ते वृक्षाः प्रशस्ताश्च निषिद्धाश्चापि केचन । मद्राभद्रपदाश्चापि तान्प्रदस्व जगद्गुरो
केषामस्मिन्निवृत्तं च शिविरं च शुभाशुभम् । दिशि कुत्र जलं मद्रमभद्रं च वद प्रभो
भद्रपदश्च को वृक्षो दिशि कुत्र प्रवर्तते । किं प्रमाणं गृहाणा च प्राङ्गणानां सुरेश्वर ॥
मङ्गलं कुसुमोद्यानं दिशि कुत्र तरोऽनया । प्राकाराणां किं प्रमाणं परिखाणां सुरेश्वर ॥
द्वागणां च गृहाणां च प्राकाराणां प्रमाणकम् । कस्य कस्य तरोः काष्ठं प्रशस्तं शिविरे प्रभो
अमङ्गलं वा केषां च सर्वं मां वक्तुमर्हति ॥ ३३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

आश्रमे नारिकेलश्च गृहिणां च भवनपदः । शिविरस्य यद्विशाने पूर्वे पुत्रपदन्तरः ॥

सर्वत्र मङ्गलार्हश्च तरुराजो मनोहरः । रसालवृक्षः पूर्वस्मिन्नृणां संगमप्रदस्तथा ॥३५॥
 शुभप्रदश्च सर्वत्र सुरकारो निशामय । बिलश्च पनसश्चैव गम्भीरो मररी तथा ॥३६॥
 मृगापदश्च पूर्वस्मिन्दक्षिणे घनप्रदस्तथा । संगमप्रदश्च सर्वत्र यतो हि वर्धते गृही ॥३७॥
 जम्बूवृक्षश्च दाढिम्यः कदम्बपत्रातकस्तथा । बन्धुप्रदश्च पूर्वस्मिन्दक्षिणे मित्रप्रदस्तथा ॥
 सर्वत्र शुभदश्चैव घनपुत्रशुभप्रदः । हर्षप्रदो गुवाकश्च दक्षिणे पश्चिमे तथा ॥३८॥
 ईशाने सुखदश्चैव सर्वत्रैव निशामय । सर्वत्र चम्पकः शुद्धो भुवि मद्रप्रदस्तथा ॥३९॥
 अलाबुश्चापि कूष्माण्डमायाम्बुश्च सर्किशुकः । खर्जूरी कर्कटी चापि शिबिरे मङ्गलप्रदा
 वास्तूककार बिन्धश्च वार्ताकश्च शुभप्रदः । लताकलं च शुभदं सर्वं सर्वत्र निश्चितम् ॥
 प्रशस्तं कापितं कारो निषिद्धं च निशामय । वन्यवृक्षो निषिद्धश्च शिबिरे नगरेऽपि च
 वटो निषिद्धः शिबिरे नित्यं चोरमयं यतः । नगरेषु प्रसिद्धश्च दर्शनान्पुण्यप्रदस्तथा ॥
 निषिद्धः शास्मलिश्चैव शिबिरे नगरे पुरे । दुःखप्रदश्च सततं भूमिगतं तदाऽपि च ॥
 न निषिद्धः प्रसिद्धश्च ग्रामेषु नगरेषु च । विद्यामतिनिषिद्धस्तु सततं दुःखस्तदा ॥
 हे कारो तिङ्गिडीवृक्षो यत्नाच्च परिवर्जयेत् । शतेन घनहानिः स्यात्प्रजाहानिर्भवेद्भुवम्
 शिबिरेऽतिनिषिद्धश्च नगरे किञ्चिदेव च । न निषिद्धः प्रसिद्धश्च ग्रामेषु नगरेषु च ॥
 विद्यामतिनिषिद्धश्च प्राज्ञस्तं परिवर्जयेत् । खर्जूरश्च गेहुश्चैव निषिद्धः शिबिरे तथा ॥
 न निषिद्धः प्रसिद्धश्च ग्रामेषु नगरेषु च । वृक्षश्च चणकादीनां धान्यं च मङ्गलप्रदम् ॥
 ग्रामेषु नगरे चापि शिबिरे च तथैव च । इक्षुवृक्षश्च शुभप्रदः सततं शुभप्रदस्तथा ॥५१॥
 अशोकश्च शिरीषश्च कदम्बश्च शुभप्रदः । कच्चिद्वरिद्रा शुभदा शुभप्रदश्चाऽऽर्द्रकस्तथा ॥
 हरीतकी च शुभदा ग्रामेषु नगरेषु च । न वाद्या मद्रदा नित्यं तथा चाऽऽलकी ध्रुवम्
 गजानामस्थि शुभप्रदमश्वाणां च तथैव च । कल्याणमुच्चैःश्रवसां वास्तौ स्थापनकारिणाम् ॥
 न शुभप्रदमन्येषामुच्छिन्नकारणं परम् । वानराणां नराणां च गर्दमानां गवामपि ॥५५॥
 कुर्वेकुरागां शृगालानां मार्जारानाममद्रकम् । मेटकानां सूकराणां सर्वेषां च शुभप्रदम् ।
 ईशाने चापि पूर्वस्मिन्पश्चिमे च तथोत्तरे । शिबिरस्य जलं मद्रमन्त्राशुभमेव च ॥५७॥
 दीर्घे प्रस्थे समानं च न कुर्यान्मन्दिरे बुधः । चतुरस्रे गृहे कारो गृहिणां घननशनाम्
 दीर्घप्रस्थः परिमितो नेत्राङ्केनापि संहतम् । शून्येन रहितं मद्रं शून्यं शून्यप्रदं नृणाम् ॥
 प्रस्थे हस्तद्वयात्पूर्वं दीर्घे हस्तत्रयं तथा । गृहाणां शुभदं द्वारं प्राकारस्य गृहस्य च ॥
 न मध्यदेशे कर्तव्यं किञ्चिन्पूनाधिके शुभम् । चतुरस्रं चन्द्रवेधं शिबिरं मङ्गलप्रदम् ॥

अमद्रदं सूर्यवेधं शिविरं मङ्गलवदम् । अमद्रदं सूर्यवेधं प्राङ्गणं च तथैव च ॥ ६२ ॥
 शिविराम्यन्तरे भद्रा स्थापिता वृत्तसी नृणाम् । धनपुत्रप्रदात्री च पुण्यदा हरिमन्दिदा
 प्रमाते वृत्तभी दृष्ट्वा स्वर्णदानफलं लभेत् । मालनी यूथिका कुन्दं माववी केनकी तपा
 नागेश्वरं मल्लिकां च काञ्चनं बकुलं शुभम् । अपराजिता च शुभदा तेषामुद्यानभीप्सितम्
 पूर्वं च दक्षिणे चैव शुभदं नात्र भंशयः । ऊर्ध्वं षोडशहस्तेभ्यो नैव कुर्याद्गृहं गृही ॥
 ऊर्ध्वं विंशतिहस्तेभ्यः प्राकरं न शुभप्रदम् । सूत्रधारं तैलाकारं स्वर्णकारं च हरिकम् ॥
 वाटीमूले ग्राहमच्ये न कुर्यात्स्थापनं बुध । ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं सच्छूद्रं गणकं शुभम् ॥
 भट्टं वैद्यं पुष्पकारं स्थापयेच्छिविरान्तिके । प्रस्ये च परिखामानं शतहस्तं प्रशम्भकम् ॥
 पारतः शिविराणां च गम्भीरं दशहस्तकम् । सेकेतपूर्वकं चैव परिखाद्वारभीप्सितम् ॥
 शत्रोरगम्यं मित्रस्य गम्यमेव सुखेन च । शास्त्रमूर्त्तानां चिन्तिनीनां हिन्तालानां तथैव च ॥
 निम्नाणां सिन्धुवरीणां च दरीणाममद्रदम् । घत्तूराणां वटानां चाप्येरण्डानामभाम्बितम् ॥
 एतेषामतिरिक्तानां शिविरे काष्ठभीप्सितम् । वृक्षं च वज्रहस्तं च मूषरो वर्जयेदधः ॥
 पुत्रदारधनं हन्यादित्याह कमलोद्भवः । कथितं लोकाशिक्षार्थं कुरु वाष्टं विना पुरीम् ॥
 शुभक्षणं चाप्यधुना गच्छ वत्स यथाशुभम् । विश्वकर्मा हरिं नत्वा जगाम पक्षिणा सह ॥
 समुद्रस्य समीपं च वटमूलं मनोहरम् । सुष्माप तत्र नक्तं च कारुश्च पक्षिणा सह ॥
 स्वप्ने द्वारवतीं रम्यां ददर्श गरुडस्तथा । यत्किञ्चित्कथितं वारुं वृष्ट्येन परमात्मना ॥
 तदेव लक्षणं सर्वं ददर्श नगरे मुने । वारुं हसन्ति स्वप्ने च सर्वे ते शिल्पकारगणः ॥
 गरुडं गरुडाश्चान्ये बलवन्तश्च पक्षिणः । बुद्धो ददर्श गरुडो विश्वकर्मा च लज्जितः ॥
 अनीव द्वारकां रम्यां शतयोजनाविस्तृताम् । ब्रह्मादीनां च नगरं विजित्य च विराजिताम् ॥
 तेन साऽऽच्छादितां सूर्यं रत्नानां च परिष्कृताम् ॥ ८१ ॥

इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीवृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० द्वारकानि-
 र्माणराम्ये व्याधिकशततर्माऽध्यायः ॥ १०३ ॥

===

अथ चतुरधिकशततर्माऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा भवान्पा च भवः भवम् । अनन्तश्चापि धर्मश्च मास्त्रश्च हुताशनः ॥

कुबरो वरणश्चैव पवनश्च यमस्तथा , महेन्द्रश्चापि चन्द्रश्च रुद्राश्चैकादशैव ते ॥ २ ॥
 अन्ये देवाश्च मुनयो वसवः सप्त एव च । आदित्याश्चापि दैत ॥ अथ गन्धर्वाः किन्नरास्तथा ॥
 षाययुर्द्वारकां द्रष्टुं श्रीकृष्णं च बलं तथा । आगच्छन्तं च सहसा षट्पलं मनोहरम् ॥
 दृष्ट्वा च देवताः सर्वास्तुष्टुबुः पुरुषोत्तमम् आकाशाच्च विगानैश्च संप्राप्य षट्पलकम् ॥
 ददृशुर्द्वारकां रम्यामतीव सुसनेहराम् । मुक्तामाणिक्यवर्हारेण रत्नराजिविराजिताम् ॥ १ ॥
 परितश्चतुरस्यां च शतयोजनसंमिताम् । सप्तभिः परित्वाभिश्च गम्भीराभिश्च वेष्टिताम् ॥
 प्राकारैर्गर्भयुक्तां लसैः क्रीडासरोवैः । मनोहरैः सप्तद्वैश्च सहितैश्च मधुवनैः ॥ ८ ॥
 शोमितां सर्वतोभद्रैः पुष्पोद्यान्त्रिलक्षकैः । प्रफुल्लपुष्पैः पवनैः सर्वत्र सुरभीकृताम् ॥ ९ ॥
 आमोदितां च शीतेन मन्दचन्दनवायुना । तरुभिर्नारिकेलानां शोमितां शतकोटिभिः ॥
 गुवाकानां च वृक्षैश्च भूषितां तच्चतुर्गुणैः । चतुर्गुणैर्गुवाकानां युक्तामाश्रमहोरहैः ॥ ११ ॥
 परीतां वनसानां च वृक्षैश्चाश्रमैर्मुने । सुशोमितां च तालानां द्रुमैराश्रमैर्मुने ॥ १२ ॥
 अश्वत्थैर्बदरीभिश्च बिल्वैराश्रमैर्वैष्टैः । शाल्मलीभिश्च जम्बूभिः कदम्बैश्चापि शोमिताम् ॥
 वंशैश्च तिलिङ्गीभिश्च चम्पकैर्वकुलैस्तथा । नागेश्वरैर्नागैर्गङ्गाधरैर्दाडिमैर्युताम् ॥ १४ ॥
 खर्जुरैरर्जुनैः पिष्टैरिक्षुभिः काञ्चनैरपि । हरीतर्वाभिर्धात्रीभिरिन्दुभिः परितः प्लुताम् ॥
 शालैः प्रियालैर्हिन्तालैः शिरापैः सप्तपर्णकैः । अन्यैर्नानाद्रुमैरप्येष्टैरिष्टां युक्तां परिप्लुताम्
 असंख्यैर्मन्दिरै रम्यैरग्न्युच्चैरपि संस्कृताम् । रत्नेन्द्रसारनिर्माणैर्मुक्तामाणिक्यभूषितैः ॥
 माणिक्यवर्हारेणैश्चैः सद्गन्धकलशान्वितैः । मणिभिर्निर्मितैरिष्टैः सोपाननिकैर्वैरैः ॥
 कपाटैः कठिनैर्दिव्यैर्गलाकीलकैर्युताम् । हरिन्मणानां स्तम्भानां कदम्बैरपि संयुतैः ॥
 नानाचित्रैर्विचित्रैश्च सुचित्रैश्च परिष्कृतैः । दर्पणैः सूक्ष्मरत्नैश्च शोभितैः श्वेतचामरैः ॥
 प्राङ्गणैः पद्मरागाद्यैर्नन्दनीलपरिष्कृताम् । वीथीमी रत्नखाचितै रानवर्गैः सप्तञ्चिताम् ॥
 श्रीलम्पट्पाद्मसूर्यामां ज्वालितान् रत्नतेजसा । गङ्गासलतैः संयुक्तां वाजिशालापरिष्कृताम् ॥
 दृष्ट्वा च द्वारकां रम्यां ते देवा विस्मयं ययुः । प्रसन्नवदनो देवो लङ्कली भगवानज ॥
 सस्मार यदुपशानां समूहमुपसेनवम् । वसुदेवं देवकी च पाण्डवांश्च समातृकान् ॥ २४ ॥
 मन्दं यशोदां गोपालान्नाजेन्द्रमुनिपुंगवान् । गन्धर्वाङ्गिकजरादश्चैव सहितो यदुपुंगवैः ॥
 नन्दो यशोदा गोपादश्च जनन्या सह पाण्डवाः । गन्धर्वाः किन्नरादश्चैव विशाकर्षदश्च नारद ॥
 विश्वरथश्चापि नर्तक्यो गायक वाद्यमाण्डकाः । भिक्षुका माण्डकाश्चैव मट्टाश्च गगकास्तथा
 नानादेशोद्भव मूषा येषाश्चान्ये च मानवाः । सन्ध्यामेदश्च यतयोऽन्यथा ब्रह्मचारिणः ॥

आयुर्धुनयः सर्वे सशिष्याः सिद्धपुंगवाः । सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः ॥
 सनत्कुमारो भगवान्ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः । शिष्यैस्त्रिकोटिभिः सार्धं पञ्चवर्षो दिग्म्बरः
 शिष्यैस्त्रिलसैः सहितो दुर्वासा भगवाननन । लक्षशिष्यैः कश्यपश्च वाल्मीकिश्च त्रिलसकैः
 लक्षशिष्यैर्गौतमश्च कोटिमैश्च बृहस्पतिः । शुक्रस्त्रिकोटिभिः सार्धं मरद्धानश्च लसकैः ॥
 शिष्यैस्त्रिकोटिभिः सार्धमङ्गिरा भगवाननन । वसिष्ठः कोटिभिः शिष्यैः प्रचेताः कोटिमस्तथा
 त्रिलसैश्च पुलस्त्यश्चाप्यगस्त्यः कोटिभिः सह । पुलहो लक्षशिष्यैश्च क्रतुर्लसैस्तथैव च ॥
 अत्रिस्त्रिकोटिभिः शिष्यैर्भृगुश्च पञ्चकैः टिभिः । त्रिकोटिभिर्मरीचिश्च शतानन्दः सहस्रकैः
 सार्धं त्रिकोटिभिः शिष्यैर्ऋष्यशृङ्गो विमाण्डकः । पाणिनिः कोटिभिः शिष्यैर्लसैः कात्या-
 यनस्तथा ॥ ३६ ॥
 याज्ञवल्क्यः सहस्रैश्च व्यासः शिष्यैस्त्रिकोटिभिः । शिष्यैर्लसैश्च सहितो गर्गः कुलपुगेहितः
 गाढश्च सहस्रैश्च सहस्रैः सौमरिस्तथा । त्रिकोटिभिर्जोमशश्च मार्कण्डेयस्त्रिकोटिभिः ॥
 कोटिभिः मिदेवश्च जैर्गपत्यस्त्रिकोटिभिः । सांदिपनिर्देवलश्च सच्छिष्यैश्च त्रिकोटिभिः ॥
 बौद्धः शिष्यैः कोटिभिर्यश्च लसैः पञ्चशिलस्तथा । अहं नारायणश्चैव नरो मम सहोदरः ॥
 शिष्यैस्त्रिकोटिभिः सार्धं विश्वामित्रश्च कोटिभिः । त्रिकोटिभिर्नरत्कारुहस्तौकश्च त्रिकोटिभिः
 त्रिकोटिभिः पर्शुरामो वत्सो लसैश्च शिष्यकैः । दसस्त्रिलसैः शिष्यैश्च कपिलः पञ्चकोटिभिः
 संवर्तश्च त्रिलसैश्चाप्युतट्यश्च तथैव च । सहस्रैर्जामिनिश्चैव पैलो लसैस्तथैव च ॥ ४१ ॥
 सुवर्णश्च सहस्रैश्च वैशम्पादन एव च । शिष्यैर्लसैः समेतश्च व्यासाशिष्यः पुरोगमः ॥
 लसैः शिष्यैस्तथा शृङ्गी चोपमन्युस्तथैव च । सहस्रैश्च गौमुखः वचो लसैर्गुरोः सुतः
 अश्वत्थामा तथा द्रोणः कृपाचार्यः सशिष्यकः । भीष्मः वर्णश्च शकुनी राजा दुर्योधनस्तथा
 नृपस्य भ्रातरः सर्वे चान्ये भूपा जगद्गुह्यम् ॥ ४६ ॥

श्रीभगवानुवाच—

शुभकर्मणि निष्पत्तेर्यास्यन्ति ये समागताः । शिवब्रह्मादयो देवा मुनयश्च तथाऽपरे ॥
 मवांश्च यादवैः सार्धं प्रविश द्वारकां पुरीम् । मत्पित्रा मातृभिः सार्धं माहेन्द्रे च हणे नृप
 अपरे यद्वोऽन्ये च यास्यन्ति मधुरां पुरीम् । श्रुत्वेति विरसो राजा तमुवाच मयाबुद्धः

उग्रसेन उवाच—

यस्मिन्नेव न यास्यामि स्मिं तां पैतृकीं पुनः । सर्वनीधिररां शुद्धां देवे कर्मणि पैतृके ॥ ५० ॥
 पावके स्मिदेशे च पितृणां निर्वोक्तु यः । तैर्भूमिः स्वापिपितृभिः श्राद्धवर्माणि हन्यते ॥

पितृणां निष्कलं श्राद्धं देवानामपि पूजनम् । किञ्चिदफलप्रदं यैव संपूर्णं पैतृके स्पष्टे ॥
 पुत्रपौत्रवलप्रेम्यः प्राणेश्वरः प्रेयसी सदा । दुर्लभा पैतृकी भूमिः पितृर्मातुर्गरीयसी ॥
 तत्सत्यं च पवित्रं च दैवे कर्मणि पैतृके । श्रीदां च दत्तं दानं च परदत्तमशुद्धकम् ॥
 द्रियते पैतृकीभूयां तीर्गदुत्पलं लभेत् । गङ्गाजलसमं पूतं पितृस्वातोदकं हरे ॥
 तत्र स्नात्वा जले पूते गङ्गास्नानफलं लभेत् । पितृणां तर्पणं तत्र पवित्रं देवपूजनम् ॥
 पैतृकी जन्मभूमिश्चद्विगुणं तत्फलं लभेत् । पैतृकीभूमिद्वया च दानभूमिः सतामापि ॥

वासुदेव उवाच—

‘मोगास्ते वचनं किं’ वा निषेकः केन वार्यते । पैतृकी तीर्थतुल्या सा किं तीर्थं द्वारकापरम् ॥
 सर्वतीर्थपरा श्रेष्ठा द्वारका बहुपुण्यदा । यस्याः प्रवेशमात्रेण नराणां जन्मखण्डनम् ॥
 दानं च द्वारकायां च श्राद्धं च देवपूजनम् । चतुर्गुणं च तीर्थानां गङ्गादीनां च भूमिषु ॥
 गच्छ ब्रह्मादिभिः सार्धं मुनिभिर्यादवैः सह । रामेन्द्रभवनं तत्र गृहीणां सादरं पुनः ॥
 करोति शश्वन्मयकारं महेन्द्रस्यामरावतीम् । निवस त्वं सुधर्मायां माहेन्द्रे च क्षणे नृप ॥
 जम्बुद्वीपस्थिता भूपा रामेन्द्रमण्डलेश्वराः । करं दास्यन्ति तुभ्यं च महेन्द्राय सुरा यथा ॥
 भूशालिनः कुबेरश्च धनेन धनसंपदा । तेजसा मास्करश्चापि महेन्द्रः संपदा तथा ॥६४॥
 देवा जिता रणेनैव पुण्येन मुनयो जिताः । तपास्विनश्च तपसा मतिनश्च मतेन च ॥६५॥
 उग्रसेनसमो राजा न भूतो न भविष्यति । सभायां यस्य भगवान्बलदेवो महाबलः ॥६६॥
 विश्वं च यस्य शिरसां सहस्राणां नरेश्वर । एवस्मिन्निशितं न्यस्तं शूर्पं च सर्पपो यथा ॥
 न ह्यनन्तसमो देवो बलेन बलवत्तरः । यद्गुणानां च नास्त्यन्तस्तेनानन्तं जगुर्बुधाः ॥
 वसवोऽष्टौ महामागा रुद्राश्च शंकरं विना बलिर्नो द्वादशादित्या महेन्द्रश्च सुरैः समः ॥
 न समर्था ध्रुवं जेतुमुग्रसेनं नृपेश्वरम् । कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा प्रसन्नवदनो नृपः ॥७०॥
 प्रययौ यादवैः सार्धं महेन्द्रमवनात्परम् । स्वालयं द्वारकामध्ये ज्वलन्तं मणितेजसा ॥
 सहस्रैर्द्वारपालैश्च शूलिभिर्दण्डहस्तकैः । नियुक्तै रक्षितं द्वारं ददर्श मन्येश्वरः ॥७२॥
 अग्न्यन्तरे च शिबिरं द्वारेभ्यः पद्भ्य एव च । मन्दिराणां च शतकै रत्नानां परिभूषणम् ॥
 कोटिं मत्तगजैः द्वाणां ददर्श गजमन्दिरं । चतुर्युगं गजौघं च गजानां षड्गुणं तथा ॥
 महाबलाश्च वरगान्सूर्याश्च च हसन्ति ये । गजेन्द्रराजं सर्वेषां वाहनानामपीश्वरम् ॥
 हस्त्यैरावतं शश्वन्महेन्द्रस्य च नारद । अग्न्युच्चैश्चैःश्रवसां ददर्श कोटिमोप्सितम् ॥
 खराणां दशकोटिं च पादातं षड्गुणं तथा । निर्माणं रत्नसाराणां रथानां पञ्चलक्षकम् ॥

पञ्चलसं सारथीनां तत्राश्वं पट्गुणं तथा । अश्ववाटं तत्पमं च सुवर्मां च सपामपि ॥
ददर्शान्तरे रम्ये देवीयमुनिसंयुताम् । वह्निशुद्धांशुकै रम्यैर्भूषितां रक्तकम्बलैः ॥ ७९ ॥
रत्नसिंहासनै रम्यैर्भूषितां रक्तपिङ्गलैः । अमूल्यरत्ननिर्माणवीथीनां तेजमोज्ज्वलाम् ॥
वेष्टितां च महामूर्तिः किंकरै शतकोटिभिः । प्रविवेश सप्तां रम्यां श्रुत्वा शङ्खध्वनिं शुभम्
वाद्यं च हुंहुमीनां च मुनीनां वेदमन्त्रकम् । दृष्ट्वा नृपं समुत्तम्यो वेगेन सवशे हरिः ॥
ब्रह्मा महेश्वरश्चैव शेषश्च देवपुंगवा । समुत्तम्युः सुराः सर्वे मुनयश्च महाव्रजाः ॥ ८१ ॥
राजेन्द्राश्चापि सिद्धेन्द्रा वमुदेवपुरोगमाः । रत्नसिंहासने रम्ये चोग्रमेनो महाबलः ॥
समुवाप्त महेन्द्रस्य मुनीनामाज्ञया हरेः । देवानां च गुरुणां च गर्गस्यापि तथैव च ॥
सप्तर्षीणां दक्षेनैव पूर्णकुम्भेन नारद । चकार वेदमन्त्रैश्च नृपस्याप्यभिषेचनम् ॥ ८६ ॥
तस्मै वल्लभ्यं दत्तं वह्निशुद्धं मनोहरम् । वरुणेन पुरा दत्तं कृष्णाय परमात्मने ॥ ८७ ॥
मालवं च पारिजातानां चन्दनं रत्नभूषणम् । रत्नच्छत्रं ददौ तस्मै बलदेवो महाबलः ॥
ब्रह्मा कमण्डलुं चैव शूलं चापि महेश्वरः । पार्वती रत्नमाल्यं च हारं च मालतीं सती ॥
अन्ये देवाश्च मुनयो राजेन्द्राः सिद्धपुंगवाः । योतकं च ददौ तस्मै क्रमेण च पृथक्पृथक्
वमुदेवो ददौ तस्मै शुभदं श्वेतचामरम् । पवनेन पुरा दत्तं कृष्णाय परमात्मने ॥ ९१ ॥
नन्दो ददौ च सुरभिं कामधेनुं च पूजिताम् । यशोदा देवकी तस्मै रत्नश्रेष्ठं ददौ मुदा ॥
सप्तभिः किंकरैश्चापि सेवितः श्वेतचामरैः । धधार च्छत्रमक्रूरो मक्त्या चैवाऽऽदत्तया हरेः
रत्नसिंहासने रम्ये ददर्श रत्नदर्पणम् । अतीव पुण्यावाप्यं च हरिणा च पुरस्कृतः ॥
चक्रुः स्तुतिं च भट्टाश्च भिक्षुका ब्राह्मणास्तथा । ददुः शुभाशिपं तस्मै देवाश्च मुनयस्तथा
ब्राह्मणेभ्यो ददौ राजा रत्नकोटिं च मक्तिनः । मष्टेभ्यो रत्नशतकं भिक्षुकैर्म्यस्तथैव च
अभिषिच्य नृपेन्द्रं च देवांश्च मुनिपुंगवान् । संपूज्य ब्राह्मणांश्चापि भट्टान्मित्रं द्विजं गुरुम्
स्वालयं च ययुः सर्वे यादवाश्च मुदाऽन्विताः । ये ये हरेः पार्षदाश्च ते सर्वे स्वालयं ययुः
प्रभाते चाऽऽययुः सर्वे सुवर्मां च सप्तां हरेः । नमस्कृत्य नृपेन्द्रं च चोपुः सर्वे च संसदि
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० द्वारकापवेश उग्र-
सेनाभिषेकोनाम चतुर्धिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥

अथ पञ्चाभिषेकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ वैदर्भराजेन्द्रो महाबलपराक्रमः । विदर्भदेशे पुण्यतना सत्परीक्ष्य मन्त्रिणः ॥

राजा नारायणांशश्च दाता च सर्वसंपदाम् । वर्मिष्ठश्च गरी रंश्च वरिष्ठश्चापि पूजितः ॥२॥
 तस्य कन्या महालक्ष्मी रुक्मिणी योषिनी वरा । अतीव सुन्दरी रम्या रमा रामासु पूजिता
 नवयौवनसंपन्ना रत्नाभरणभूषिता । तप्तकाञ्चनवर्णाभा तेजसोज्ज्वलिता मती ॥ ४ ॥
 शुद्धसत्त्वस्वरूपा सा सत्यशीला पतिव्रता । शान्ता दाता नितान्ता चाप्यनन्तगुणशालिनी
 इन्द्राणी वरुणानी च चन्द्रनारी च रोहिणी । ध्रुवेष्वनी सूर्यस्त्री स्वाहा शान्ता कलावती
 अन्धासु रमणीशसु श्रेष्ठा च सुमनोहरा । रुक्मिण्या भीष्मकन्याया, कलां नार्हति षोडशीम्
 तां दृष्ट्वा राजराजेन्द्रो बालक्रीडारता पराम् । बाला सुशोभा कुर्वन्ती यथाऽध्रेषु बिभोः कलाम्
 शरत्पूर्णेन्दुशोभादद्या शरत्कमललोचनाम् । विवाहयोग्या युवती लज्जानम्रानना शुभाम्
 सहसा चिन्तितो धर्मो धर्मशीलश्च सुव्रतः । सुता प्रपच्छ पुत्राश्च ब्राह्मणाश्च पुरोहितान्

भीष्मक उवाच—

कं वृणोमि सुतार्यं च वराहं प्रवरं वरम् । मुनिपुत्रं देवपुत्रं राजेन्द्रसुतमीप्सितम् ॥ १ ॥
 विवाहयोग्या कन्या मे वर्धमाना मनोहरा । शीघ्रं पश्य वरं योग्यं नवयौवनसंस्थितम् ॥
 धर्मशीलं सत्यसंघं नारायणपरायणम् । वेदवेदाङ्गविज्ञं च पण्डितं सुन्दरं शुभम् ॥
 शान्तं दान्तं क्षमाशीलं गुणिनं चिरजीविनम् । महाकुलप्रसूतं च सर्वत्रैव प्रतिष्ठितम् ॥
 करोषि रामपुत्र चेद्रणशास्त्रविशारदम् । महारथ प्रतापार्हं रणमूर्तिं च सुगिरम् ॥
 करोषि देवपुत्रं चेद्देवं गुणयुतं तथ । करोषि मुनिपुत्रं चेच्चतुर्वेदविशारदम् ॥ १६ ॥
 धावदूकं विचारज्ञं सिद्धान्तेषु नितान्तकम् । नृपेन्द्रवचनं श्रुत्वा तमुवाच मुने, सुतः ॥
 गौतमस्य शतानन्दो वेदवेदाङ्गपारगः । आद्यः प्रवक्ता विज्ञश्च धर्मी कुलपुगोहितः ॥
 पृथिव्या सर्वतत्त्वज्ञो निष्णातः सर्वकर्मसु ॥ १८ ॥

शतानन्द उवाच—

राजेन्द्र त्वं च धर्मज्ञो धर्मशास्त्रविशारदः । पूर्वार्हणं च वेदोक्तं वक्ष्यामि निरामय
 भुवो भारावतरणे स्वयं नारायणो भुवि । वसुदेवसुतः श्रीमान्परिपूर्णतमः प्रभुः ॥२०॥
 विधातुश्च विधाता च ब्रह्मेशश्चेकवन्दितः । ज्योतिःस्वरूपः परमो भक्तानुग्रहविग्रहः ॥
 परमात्मा च सर्वेषां प्राणिना प्रकृतेः परः । निर्लिप्तश्च निरीहश्च साक्षी च सर्वकर्मणाम्
 राजेन्द्र तस्मै कन्या च परिपूर्णतमाय च । दत्त्वा यास्यसि गोलोकं पितृणां शतकैः सह
 छम सारूप्यमुक्तिं च कन्या दत्त्वा परत्र च । इहैव सर्वपूज्यश्च मया विश्वगुरोर्गुरुः ॥२४॥
 सर्वस्य दणिणा दत्त्वा महालक्ष्मीं च रुक्मिणीम् । समर्पणं कुरु विभो कुरुष्व जन्मखण्डनम्
 विधात्रा लिखितो रामसंवनः । सर्वमन्तः । द्वारकानगरे कृष्णं शीघ्रं प्रस्थापय द्विजम् ॥

कृत्वा शुभक्षणं तूर्णं सर्वेषामपि संमतम् । आनीय परमात्मानं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
 ध्यानानुरोधहेतुं च नित्यदेहमनुत्तमम् । दृष्टिमात्रात्कुरु नृप स्वजन्मकर्मखण्डनम् ॥
 यं न जानन्ति चत्वारो वेदाः संतश्च देवताः । सिद्धेन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च देवा ब्रह्मादयस्तथा ॥
 ध्यायन्ते ध्यानपूताश्च योगिनो न विन्दति यम् । सरस्वती जह्नीभूता वेदाः शास्त्राणि यानि च
 सहस्रवक्त्रः शेषश्च पञ्चपक्त्रः सदाशिवः । चतुर्मुखो जगद्धाता कुमारः कार्तिकस्तथा
 ऋषयो मुनयश्चैव भक्ताः परमवैष्णवाः । अक्षमाः स्तवने यस्य ध्यानासाध्यश्च योगिनाम्
 बालकोऽहं महाराज तद्गुणं कथयामि किम् । शतानन्दवचः श्रुत्वा प्रफुल्लवदनो नृपः ॥
 अलिङ्गनं ददौ तस्मै समुत्पार जवेन च । नानारत्न सुवर्णं च वस्त्रं च रत्नभूषणम् ॥
 ददौ तस्मै प्रदानं च प्रसादसुमुखो नृपः । गजेन्द्रं तुरगं श्रेष्ठं रथं च मणिनिर्मितम् ॥
 रत्नसिंहासनं रम्यं धनं च विपुलं तथा । भूमिं च सर्वसंस्थाद्यां शश्वद्वृष्टिकरीं शुभाम्
 अकृष्टसध्यां पूज्यां च ग्रामं सर्वप्रशंसितम् । एतस्मिन्नन्तरे रुक्मिण्युकोप नृपनन्दनः ॥
 काम्पितोऽधर्मयुक्तश्च रक्तस्थो रक्तञ्जवनः । उवाच पितरं विप्रं सभायामस्मिन्तदा ॥
 उत्थाय तिष्ठन्पुरतः सर्वेषां च सभासदाम् ॥ ३९ ॥

रुक्मिण्युवाच—

शृणु राजेन्द्र वचनं हितं तथ्यं प्रशंसितम् । त्यज वाक्यं भिक्षुकाणां लोभिनां क्रोधिनामहो
 नर्तकानां च वैश्यानां भट्टानामर्थिनामपि । कायस्थानां च मित्राणामसत्यं वचनं सदा ॥
 य-कानां नाटयानां स्त्रीलुब्धानां च कामिनाम् । दरिद्राणां च मूर्खानां स्तुतिपूर्वं वचः सदा
 निहत्य कलयन् राजेन्द्रं दूरतो भिया । उपायेन महाबाहोः लब्धं कृष्णेन तद्धनम् ॥
 द्वारकायां धनी कृष्णो यवनस्य धनेन च । जरासंभमेनैव समुद्राम्बन्तरे गृही ॥ ४४ ॥
 जरासंभशतं चैव क्षणेनैव च लीलया । समोऽहं हन्तुमेकाकी राज्ञश्चान्यस्य का कथा ॥
 दुर्वाससश्च शिष्योऽहं रणशास्त्रविशारदः । ध्रुवं भीष्मक तेनैव विश्वं संहर्तुमीश्वरः ॥
 मत्समः पशुरामश्च शिशुपालश्च मत्समः । सखा च बलवाञ्छूरः स्वर्गं जेतुं स च क्षमः
 मेहेन्द्रं सगणं जेतुमहमीशः क्षणेन च । जित्वा युद्धे जरासंभं दुर्बलं योगिनं नृप ॥ ४८ ॥
 अहंकारयुतः कृष्णो धीरं त्वं मन्यते विद्या । यथायःस्थति मद्ग्रामं विशाहं कर्तुमीप्सितम्
 ध्रुवं प्रस्थापयिष्यामि क्षणेन यमपन्दिरम् । अहो नन्दस्य वैश्यस्य तस्मै गौरसकाय च ॥
 साक्षाज्जाराय गोपीनां गोपालोच्छिद्यभोजिने । करोषि वन्द्यास्वीकारं देवयोग्यां च रुक्मिणीम्
 दातुमिच्छसि वाक्येन भिक्षुरस्य द्वित्रस्य च । राजेन्द्र बुद्धिहीनोऽसि वचनाद्बद्धः (दुर्ब)स्य च

मा रानपुत्रो मा शूरो मा कुलीनश्च मा शुचिः । मा दाता मा धनादयश्च मा योग्यो मा

नितेन्द्रियः ॥ ११ ॥

वन्यां देहि सुपुत्राय शिशुपालाय भूमिप । बलेन रुद्रतुष्टाय राजेन्द्रतनयाय च ॥ १४ ॥

निमन्त्रणं कुरु नृप नानादेशमवाप्तृषान् । चान्धवांश्च मुनिन्द्रांश्च पत्रद्वारा त्वरान्वितः ॥

अङ्गं कालिङ्गं मगधं सौराष्ट्रं वल्कलं धरम् । रौद्रं वरेन्द्रं वङ्गं च गुर्जराटि च पेत्रम् ॥ १६ ॥

महाराष्ट्रं विराटं च मुद्गलं च मुरझकम् । मल्लकं मल्लकं खर्वं दुर्गं प्रस्थापय द्विनम् ॥ १७ ॥

धृतकुर्यासहस्रं च मधुकुर्यासहस्रकम् । दधिकुर्यासहस्रं च दुग्धकुर्यासहस्रकम् ॥

तैश्चकुर्यापञ्चशतं गुडकुर्याद्विंशत्यम् । शर्कराणां राशिशतं मिष्टान्नानां चतुर्गुणम् ॥

यवगोधूमचूर्णानां पिष्टराशिशतं शनम् । पृथुकानां राशिलक्षमन्त्रानां च चतुर्गुणम् ॥

गवां लक्षं छेदनं च हरिणानां द्विंशत्यम् । चतुर्लक्षं शशानां च कूर्माणां च तथा कुरु ॥

दशलक्षं च गजानां भेदानां तच्चतुर्गुणम् । पर्वणि ग्रामदेव्यै च बलिं देहि च भक्तितः ॥

एतेषां पक्वमांसं च भोजनार्थं च कारय । परिपूर्णं व्यञ्जनानां सामग्रीं कुरु भूमिप ॥ १९ ॥

अथ श्रुत्वा च तद्वाक्यं राजेन्द्रः सपुत्रोहितः । चकौर मन्त्रणं तूर्णं निर्जने मन्त्रिणा सह ॥

द्विजं प्रस्थापयामास द्वारका योग्यमोप्तिस्तम् । कृत्वा च शुभलक्षे च सर्वेषामभिवाञ्छितम् ॥

राजा संभृतसंभारो बभूव सत्वरं मुदा । निमन्त्रणं च सर्वत्र चकार च सुताज्ञया ॥

विमः सुवर्मा संप्राप्य नृपैर्देवैश्च बोष्टिताम् । प्रददौ पत्रिकां मद्रामुमसेनाय भूभृते ॥ २० ॥

प्रफुल्लवदनो राजा श्रुत्वा पत्रं सुमङ्गलम् । सुवर्णानां सहस्रं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ।

दुन्दुभि वास्यामास द्वारकाया च सर्वत्र । देवान्मुनीन्नुपांश्चैव ज्ञातिवर्गश्च बान्धवान् ॥

भट्टश्च भिक्षुकश्चैव भोजयामास सादरम् । श्रीकृष्णस्य सुवेधं च कारयामास भूपतिः ॥

अतीव रम्यमञ्जुलं त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् । यात्रां च कारयामास जगतां प्रवरं वरम् ॥

वेदमन्त्रेण रम्येण माहेन्द्रे सुमनोहरे । आदौ ब्रह्मा रथस्थश्च सावित्र्या सहितो ययौ ॥

रथस्थश्च महाहृष्टो मयान्या च भवः स्वयम् । शेषश्चैवपि दिनेशश्च गणेशश्चापि कार्तिकः ॥

माहेन्द्रश्च तथा चन्द्रो बरुणः पवनस्तथा । कुबेरश्च यमो बह्मिनीशानोऽपि ययौ मुदा ॥

देवानां च त्रिकोट्यश्च मुनीनां पष्टिकोटयः । राजेन्द्राणां त्रिंशसं च श्वेत्तच्छत्र त्रिंशत्यम् ॥

उमसतो बभौ राजा नसत्रेषु यथा शशी । ययौ प्रसन्नवदनः कुण्डिनामिमुखो बली ॥

रत्ननिर्वाणगानेन बलदेवो महाबलः । वसुदेवश्चोद्धवश्च नन्दोऽनूरश्च सात्यकिः ॥ २३ ॥

गोपाला राधेन्द्रश्च चन्द्रवंदयश्च ते ययुः । धृतराष्ट्रमुताः सर्वे दुर्योधनपुरोगमाः ॥ २४ ॥

युधिष्ठिरस्तथा भीम फल्गुनो नकुलस्तथा । सहदेवश्च पानिश्च प्रययुः पञ्च पाण्डवाः ॥
भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्चाप्यश्वत्थामा महाबलः कृपाचार्यश्च शकुनि शल्यश्च प्रययौ मुदा
मरुता च त्रिकोट्यश्च विप्राणा शतकोटयः । संन्यासिना सहस्रं च यतीना ब्रह्मचारिणाम् ॥
द्विसहस्रं जिनक्रोधादवावधूतास्तथैव च । उत्पलाना सहस्रं च सहस्रं दुर्पकारिणाम् ॥
नानाशिल्पकराश्चैव विनित्रं चित्रमेव च । लक्ष च वाद्यमाण्डाना नर्तकाना च लक्षकम् ॥
गन्धर्वाणा गायकाना लक्षमेव तु नारद । तत्र वरुणे मन्त्रयेव गन्धर्वश्चोपवर्हण ॥८४॥
पञ्चाशत्कामिनोमिश्च त्वमेव तेषु मध्यगाः । विद्याधरीणा लक्षं च लक्षमप्सरसा तथा ॥
विन्नराणा त्रिलक्षं च गन्धर्वाणा त्रिलक्षकम् ॥ ८५ ॥

इति श्रीद्वाद० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० रुक्मिण्युद्वाहे
पञ्चाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥

अथ षडधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे राजा कुवुक्षी च महाबलः । वरार्थं कन्यकायाश्च ब्रह्मलोकात्समागतः ॥
प्रददौ रेवतीं कन्यां शश्वत्सुहिरुगैवनाम् । अमूल्यरत्नभूषाढ्या विपु लोकेषु दुर्लभाम् ॥
बलाय बलदेवाय संपदानेन कौतुकात् वयो यस्या गत सत्प्रेयुगाना सप्तविंशतिः ॥३॥
दत्त्वा कन्यां विधानेन मुनिदेवेन्द्रसंसदि । गजेन्द्राणां त्रिलक्षं च नामात्रे यौदिक ददौ ॥
दशलक्षं सुरङ्गाणां रथानां लक्षमेव च । रत्नालङ्कारयुक्तानां दासीनां चापि लक्षकम् ॥
गणिलक्षं रत्नलक्षं स्वर्णकोटिं च सादरम् । बह्विंशद्विंशशुकं रम्यं मुक्ताभागिव्यहीरकम् ॥
दत्त्वा कन्यां च राजेन्द्रो बलाय बलशालिने । रत्नेन्द्रमारथानेन तैः सार्वं कुण्डिनयनैः ॥
अपान्तरे च निर्बन्धे साङ्गे मङ्गलरमणि । रेवतीं वेशयामास योषिता कमल वज्रम् ॥
देवकी रोहिणी चैव यशोदा नन्दगोहिनी । अदिनिश्च दिने, शान्तिर्नय कृत्वा च मन्दिरम्
ब्रह्मणामोजयामास ददौ तेष्यो धने मुदा । महलं वारयामास वसुदेवस्य बलम् ॥१०॥
अथ देवाश्च मुनयो राजेन्द्राः कटकै सह । संगपुर्लीलासात्रेण कुण्डिन नगरं मुदा ॥
ददृशुर्नगरं सर्वे ह्यनीव सुमनोहरम् । सप्तभिः पारेतामिध गमीरामिध वेष्टितम् ॥१२॥
प्राकारैः सप्तभिर्युक्तं द्वााराणां शतकैस्तथा । नानारत्नेश्च मणिभिर्निर्मितं विश्वकर्मणा ॥
नगरस्य बहिर्द्वारं ददृशुर्वरणात्रिण । रसितं रसकैः सार्वं चतुर्भिश्च महारथैः ॥१४॥

रुक्मिश्च शिशुपालश्च दन्तवक्त्रो महाबली । शास्त्रो मागविनां श्रेष्ठो मुद्गशास्त्रविशारदः
नानाशस्त्रैस्तथाऽस्त्रैश्च रथस्थश्च रणोन्मुखः । विलोक्य कृष्णसैन्यं च क्षुकोप नृपनन्दनः
उवाच निष्ठुरं वाक्यं श्रुतितीक्ष्णं मुदुष्करम् । उपहास्य मुनिन्द्रांश्च देवांश्च मुनिपुंगवान्
रुक्मिरुवाच—

अहो कालकृतं कर्म देवं च केन वार्यते । किंवाऽहं कथयिष्यामि देवेन्द्राणां च संसदि
ग्रहीतुं रुक्मिणीं वन्द्यां देवयोग्यां मनोहराम् । आयाति देवैर्मुनिभिर्निन्दस्य पशुरसकः ॥
साक्षाज्जगत्सु गोपीनां गोपेच्छिष्टे जभोजनः । जातेश्च निर्णयो नास्ति भक्षयमैधुनशोऽपि
किं नु राजेन्द्रपुत्रश्च किं नु वा मुनिपुत्रकः । वसुदेवः क्षत्रियश्च भक्षणं वैश्यमन्दिरे ॥
शिशुकाले च स्त्रीहत्या कृताऽनेन दुरात्मना । कुठ्ना मृता च संभोगाद्भामसा रजको मृतः
राजेन्द्रस्य वधे दुष्टो ब्रह्महत्या लभेद्भुवम् । मथुराया च धर्मिष्ठः सद्यः कंसो निपातितः

शास्त्र उवाच—

यदुक्तं रुक्मिणा देवा, किमसत्यं च तत्र वै । को वाऽयं रुक्मिणीमर्ता नन्दस्य पशुरसकः

शिशुपाल उवाच—

अहो भुवि किमाश्चर्यं देवा ब्रह्मादयस्तथा । मुनिन्द्रा ब्रह्मणः पुत्राश्चाऽऽययुर्मानवाज्ञया

दन्तवक्त्र उवाच—

सेततं ब्राह्मणा लुब्धा देवाश्च मत्तवत्सलाः । आययुर्ब्रह्मपुत्राश्च नन्दपुत्राज्ञया कथम् ॥
तेषां च वचनं श्रुत्वा क्षुकोप देवसंघकः । मुनिराजेन्द्रसंघश्च लाङ्गलीत्यादयस्तथा ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० रुक्मिण्यु-

द्वाहे षडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥

अथ सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अप कोषपरीतश्च बलदेवो महाबल । हलेन रुक्मिथानं च वमज्ज मुनिपुंगव ॥ १ ॥
घटकान्सारथिं चैव निहत्य जगतीपतिः । भूमिष्ठं चापि पापिष्ठं रुक्मिं हन्तुं जगाम सः
रथमी च शरजालेन वारयामास लीलया । नागास्त्रं योजयामास बद्धं हलिनमीधरम्
नागास्त्रं गारुडेनैव संजहार हली स्वयम् । जग्राह कोपाद्भुवमी च परं पाशुपतं मुने ॥
अध्वर्युं वैरिमर्दं च शतसूर्यसमप्रभम् । अभितो हलिना रथमी जृम्भणास्त्रेण जृम्भितः ॥
भूमिष्ठः स्थाणुमद्रुवमी निद्रास्त्रेणैव निद्रितः । शास्त्रहन्तिं निद्रितं दृष्ट्वा शत्रुवाणां मुमोच तम्

शैलवृष्टिं शिलावृष्टिं जलवृष्टिं चकार सः । ज्वलदद्धारवृष्टिं च शरवृष्टिं चकार ह ॥ ७ ॥
 बलाच्चाखेण सर्वाणि वारयामास लाङ्गली । हलेन तद्रथं चूर्णं चकार रणमध्यतः ॥
 घोटकान्साराथिं चैव जघान चैव लीलया । कोपाद्वलेन तं हन्तुं बान्धवभाशरीरिणी ॥
 त्यज शास्त्रं कृष्णवध्यं तव किं पौर्यं रणे । यस्य मूर्ध्नि च ब्रह्माण्डं शूर्पं च सर्वं यथा
 तच्छ्रुत्वा बलदेवश्च हलेन तस्य मस्तकम् । चकार चूर्णं व्यथितः पपात रणमूर्धनि ॥
 शास्त्रम्य पतनं दृष्ट्वा शिशुपालो महाबली चकार शरवृष्टिं च जलवृष्टिं यथा मुवि ॥
 हली तस्य रथं चूर्णं चकार लाङ्गलेन च । अर्धचन्द्रेण तद्वाणान्वारयामास लीलया ॥
 तं हन्तुं शंकरः सासान्निपेधं च चकार तम् । कृष्णवध्यं त्यज बल पार्षदमवरं हरेः ॥
 दन्तवक्त्रस्य दन्तं च बभञ्ज स हलेन च । मुपवृत्तस्य मुद्वेन ते सर्वे जहसुश्च तम् ॥
 बलस्य विक्रमं दृष्ट्वा सर्वे वीराः पलायिताः । चक्रुः प्रवेशनं सर्वे कुण्डिनं वरयात्रिकाः ॥
 एतमिन्नन्तरे तत्र शतानन्दो महामुनिः । कोटिमिर्मुनिभिः सार्धमाजगाम हरेः पुरः ॥
 पुरं प्रवेशयामास शतद्वारं च दुर्गमम् । अगम्य चापि शत्रूणां मित्राणां च सुखपदम्
 देवकन्या नागकन्या राजकन्यास्तथैव च । मुनिकन्या वरं द्रष्टुं सस्मिताश्च समाययुः ॥
 ददृशुर्योषितः सर्वा निषेपराहितेन च । प्रसन्नं वारयामास सस्मितश्चन्द्रशेखरः ॥ १० ॥
 रत्नेन्द्रसारनिर्माणरथस्य परमेश्वरम् । सर्वेषां परमात्मानं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥ ११ ॥
 नवीनजलदशमं शोभितं पीतवाससा । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं वनमालाविभूषितम् ॥ १२ ॥
 रत्नवेगूरवलपरत्नमालाकुलोज्ज्वलम् । रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डम्वलविराजितम् ॥ १३ ॥
 रत्नेन्द्रसारनिर्माणकणनमञ्जीररञ्जितम् । सस्मितं मुरलीहस्तं पश्यन् रत्नदर्पणम् ॥ १४ ॥
 सप्तभिः पार्षदैर्गोपैः सेवितं श्वेदचामरैः । नवयौवनसंपन्नं शरत्कमललोचनम् ॥ १५ ॥
 शरत्पूर्णेन्दुर्तुल्यारथं भक्तानुग्रहकारकम् । कोटिकन्दर्पसौन्दर्यं सत्यं नित्यं सनातनम् ॥
 तीर्थपूतं कीर्तिपूतं ब्रह्मेशोपबन्धितम् । परमाह्लादकं रूपं कोटिचन्द्रसमप्रभम् ॥ १७ ॥
 ध्यानासाध्यं दुराराध्यं परमं प्रकृतेः परम् । दुर्बया पृथुस्त्वं च रत्नेन्द्रसारदर्पणम् ॥ १८ ॥
 दधानं कर्तृगामार्थं कदल्याः फुटमजरीम् । चूडा त्रिविक्रमाकाशं मालतीमाल्यभूषितम्
 पुष्पं नारीपदत्तं च मुकुटं मस्तकोज्ज्वलम् । दृष्ट्वा वरं युवत्यश्च मूर्त्तिं तेषां गीधरम् ॥
 रत्निमणीजीवनं धन्यं दृष्ट्वा मित्युचुरीप्सितम् । जामातरं सा ददर्श राक्षी मीप्सकश्च मिनी
 निषेपराहिता तुष्टा प्रसन्नवदनेसणा । राजा प्रसन्नवदनः सापान्त्यः सपुरोहितः ॥ १२ ॥
 समागम्य सुरान्विषाभूषांश्च प्रणनाम सः । ददौ योगशास्त्रं तेभ्यो मध्यपूर्णां सुघोषमम् ॥

दिवानिशं चाप्युषाच दीयतां दीयतामिति । सुखं निनाय रजनीं देवैश्च बान्धवैः सह ॥
 वसुदेवः प्रभाते च प्रातःकृत्यं चकार स । स्नात्वा संध्यादिकं कृत्वा धृत्वा घौते च वाससी ॥
 चकार वेदमन्त्रेण शुभाधिवासनं हरेः । संपूज्य मातृकाः सर्वाः साक्षाच्च सर्वदेवताः ॥
 मदाय वसुधारां च वृद्धिश्राद्धादिकं तथा । ब्रह्मणान्भोजयामास देवांश्च बान्धवांस्तथा ॥
 वाद्यं च वादयामास कारयामास मङ्गलम् । सुवेपं कारयामास वरस्योपि प्रशंसितम् ॥
 सज्जं च वारयामास नन्दनं सुशोभनम् । एवं राजा भीष्मकश्च विवाहार्हं च मङ्गलम् ॥
 पुरोहितैर्वेदमन्त्रैः सर्वं कर्म चकार सः । गणिरत्नं धनं चापि मुक्तामाणिक्यहीरकम् ॥
 भक्ष्यद्रव्यं च वस्त्रं चाप्युपहारमनुत्तमम् । भट्टेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि भिक्षुकैभ्यो ददौ मुदा
 वाद्यं च वादयामास कारयामास मङ्गलम् । सुवेपं कारयामास रुक्मिण्याश्च मनोहरम् ॥
 राज्ञीभिर्मुनिपत्नीभिर्विधानं च यथोचितम् । ततः शुभे क्षणे प्राप्ते माहेन्द्रे परमोदये ॥
 विवाहोचितलम्बे च लम्बाधिपतिर्पश्यते । सद्ग्रहेक्षणशुद्धे चाप्यसता दृष्टिवर्जिते ॥४४॥
 शुभक्षणे शुभर्से च विशुद्धे चन्द्रतारयोः । वेषदोषादिरहिते शलाकादिविवर्जिते ॥४५॥
 दंष्ट्रयोः शर्मण्ये च परिणामसुखप्रदे । एवंभूते च समये भीष्मकप्राङ्गणं हरिः ॥४६॥
 आजगाम सुरैः सार्धं मुनिविप्रपुरोहितैः । ज्ञातिभिर्बान्धवैः सार्धं पित्रा मात्रा नृपैस्तथा
 गोपालकैः शर्पदैश्च वयस्यैश्च मनोहरैः । भट्टैश्च गणकैर्ज्योतिःशालज्ञानविशारदैः ॥४७॥
 वाद्यैर्नानाविधैश्चैव नर्तकैर्गायनैस्तथा । नानाशिल्पकरैश्चैव मालाकारैस्तथाऽप्यैः ॥४८॥
 विद्याधर्यप्सरोमिश्र किन्नरीमिश्र सत्वरम् । स्थलं च ददृशुर्देवा मुनयश्च नृपेश्वराः ॥
 सर्वे समागता ये च विवाहदर्शनात्सुकाः । रम्भास्तम्भसहस्रैश्च पट्टसूत्रपरिष्कृतैः ॥४९॥
 चम्पकानां चन्दनानां रसालानां च पल्लवैः । माल्यैर्नानाविधैश्चैव पीतैरक्षतैश्च न्वितैः ॥
 परितो मङ्गलघटैः फलपट्टवसंयुतैः । कातूरीचन्दनाक्तैश्च कुङ्कुमेन विराजितैः ॥५०॥
 पर्णैर्लज्जैः फले, पुष्पैर्दूर्वाभिरुपशोभितैः । मुनिभिर्ब्राह्मणैश्चैव राजेन्द्रैरपि वेष्टितम् ॥
 रत्नेन्द्रसारनिर्माणवेदीयुक्तं मनोहरम् । चर्चितं चन्दनरत्नैः कस्तूरीकुङ्कुमान्वितम् ॥
 सुगन्धिशीतमन्दैश्च पवनैः सुरभीकृतम् । रत्नानां च सहस्रैश्च ज्वलितं ज्वलद्दीप्तम् ॥
 नानाप्रकारधूपैश्च गन्धद्रव्यैः सुवासितम् । चित्रार्चैश्चित्रैर्विविधैः शिल्पिनां पुण्यकारिणाम्
 परितः परितश्चैव शोभनाहैः सुशोभनैः । गन्धवाणां च संगीतमधुरैर्मधुरीकृतम् ॥५१॥
 विद्याधरीणां नृपैश्च नर्तकीनां च शिल्पिणाम् । तत्र निश्चेष्टयित्रैश्च जनानि विरजितम्
 गुह्यद्वारैर्गवासेभ्य युवतीभिश्च वीक्षितम् । मङ्गलेन घटेनैव विदुषा च पुरोधसा ॥ ५० ॥

कुशहस्तेन भूपेन दानेन दानवस्तुना । दृष्ट्वा च प्राङ्गणं राज्ञो देवा ब्रह्मादयस्तथा ॥
 अवरुह्य रथात्तूर्णं तिष्ठन्ति प्राङ्गणे मुदा । राजेन्द्रा दानवेन्द्राश्च मुनयः सनकादयः ॥
 श्रीकृष्णश्चापि भगवान्वार्षदप्रवरैः सह । तान्दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय जवेन भीष्मकस्तथा ॥
 मूर्ध्ना बबन्दे देवाश्च मुनीन्द्राश्च नृपास्तथा । रत्नसिंहासनेष्वेव सुरम्येषु पृथक्पृथक् ॥ ६४ ॥
 क्रमतो वासवामास संपूज्य सादरेण च । राजा वृष्टाव मकृत्या च तान्सर्वान्माकुरुर्वक्रम-
 वसुदेवं वासुदेवं साश्चनेत्रः पुटाञ्जलिः ॥ ६५ ॥

भीष्मक उवाच—

अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् । बभूव जन्मकोटीनां कर्ममूलनिर्कृततनम् ॥
 स्वयं विशता जगतां प्रदाता सर्वसंपदाम् । स्वमे यत्पादपदं च द्रष्टुं नैव क्षमः प्रभो ॥
 तपसां फलदाता च संस्तुता प्राङ्गणे मम । स्वात्मारामेषु पूर्णेषु शुभपञ्चमनीप्सितम् ॥
 योगीन्द्रैरपि सिद्धेन्द्रेः सुरेन्द्रेश्च मुनीन्द्रकैः । ध्यानादृष्टश्च यो देवः स शिखः प्राङ्गणे मम
 कालस्य कालो भगवान्मृत्योर्मृत्युश्च यः प्रभुः । मृत्युंजयश्च सर्वेशो नराणां दृष्टिगोचरः
 यस्य मूर्ध्ना सहस्रेषु मूर्ध्नि विश्वं चराचरम् । नास्त्यन्तः सर्ववेदेषु सोऽयं च मम प्राङ्गणे ॥
 सर्वकामपणेयो हि सर्वाम्ने यस्य पूजनम् । श्रेष्ठो देवगणानां च स गणेशो ममाङ्गणे ॥
 मुनीनां वैष्णवानां च प्रवरो ज्ञानिनां गुरुः । सनत्कुमारो भगवान्मत्पत्न्यः प्राङ्गणे मम ॥
 ब्रह्मपुत्राश्च पौत्राश्च प्रपौत्राश्चापि वंशजाः । ते सर्वे मदृहेऽयैव उवलन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
 अहो कल्पान्तपर्यन्तं तीर्थीभूतो ममाऽऽश्रमः । येषां पादोदकैर्स्तीर्थं विशुद्धं तद्गृहे मम
 श्रुतिन्या यानि तीर्थानि तानि स्तीर्थानि सागरे । सागरे यानि तीर्थानि विप्रपादेषु तानि च
 विप्रपादोदकह्रीन्ना यावत्तिष्ठति मेदिनी । तावत्पुष्करपत्रेषु विवन्ति रितरो नम्रम् ॥
 विप्रपादोदकं भुक्त्वा दत्त्वा विप्राय दक्षिणाम् । आनाना सर्वनीर्धाना फलभाप्नोति निश्चितम्
 निरुन्तनं च विप्रदां व्याचिनिर्मूलकारणम् । सुखदं शुभदं सारं विप्रपादोदकं नृणाम् ॥
 न गङ्गासदृशं तीर्थं न देवो माववात्परः । सनत्कुमाराद्वक्तो न न हि कल्पशरोरुहः ॥
 न पुष्पं परिनाताच्च न वनं हरिवासरान् । पूजने न हि पूजः च न पत्रं तुलसीपरम् ॥
 न देवी प्रकृनेश्चापि नाऽऽधारः पद्मनाम्परः । न हि त्पृष्ठो महाहिमोर्न सूर्यं परमाणुतः
 म ब्राह्मणात्परः पूतो नाऽऽश्रमश्च न तीर्थं कम् । न देवो न परः कोऽपि चेत्पाह कमलोद्भवः
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनां प्रकृनेश्च परः प्रभुः । ध्यानासाधो दुरारः यो योगिनामपि निश्चितम्
 निर्गुणश्च निराकारो भक्तानुग्रहविग्रहः । स एव चक्षुरो नृणां स सादेवश्च मदृहे ॥ ८५ ॥

देवैर्ब्रह्मेशैश्च ध्यातं यत्पादपङ्कजम् । धनेशेन गणेशेन दिनेशेनापि दुर्लभम् ॥८६॥
इत्युक्त्वा भीष्मकः कृष्णं समानीय स्वयं पुरः । वृष्टाव सामवेदोक्तस्तोत्रेण परमेश्वरम् ॥

भीष्मक उवाच—

सर्वांतरात्मा सर्वेषां साक्षी निर्लिप्त एव च । कर्मिणा कर्मणामेव कारणानां च कारणम् ।
केचिद्वदन्ति त्वमेकं ज्योतीरूपं सनातनम् । केचिच्च परमात्मानं जीवो यत्प्रतिबिम्बकः
केचित्प्राकृतिकं जीवं सगुणं भ्रान्तबुद्धयः । केचिन्नित्यशरीरं च बुद्धा(घा)श्च सूक्ष्मबुद्धयः
ज्योतिरभ्यन्तरे नित्यं देहरूपं सनातनम् । कस्मात्तेजः प्रभवति साकारमीश्वरं विना ॥
एवं स्तुत्वा स चाऽऽचान्तः स्मरन्निष्पुणं च नारद । पाद्यं पद्माक्षितं पादपद्मे च । ददौ मुदा
अर्घ्यं च प्रददौ तत्र दूर्वापुष्पजलान्वितम् । मधुपर्कं च सुरभिं सर्वाङ्गे गन्धचन्दनम् ॥९३॥
यत्प्रदत्तं महेन्द्रेण शुभकर्मणि यौतुकम् । पारिजातस्य माल्यं च जामातुश्च गले ददौ ॥
कुबेरेण च यदत्तममूलपरत्नभूषणम् । चकार वरणं तस्य स राजा भक्तिपूर्वकम् ॥९५॥
वह्निशुद्धाशुक्रयुगं यदत्तं वह्निना पुरा । ददौ तदेव कृष्णाय परिपूर्णतमाय च ॥९६॥
ज्वलितं रत्नमुकुटं यदत्तं विश्वकर्मणा । ददौ तन्मस्तके राजा कृष्णस्य परमात्मनः ॥
धूमं रत्नप्रदीपं च नैवेद्यं सुमनोहरम् । नानाप्रकारपुष्पं च स्तनसिंहासनं ददौ ॥९८॥
सद्योर्धोदकं चैव पुनराचमनीयकम् । ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिमुवासीतम् ॥९९॥
शय्या रतिकरीं रम्यां पानार्थं वासितं जलम् । कृत्वा च वरणं रागा परिहारं चकार तम्
कृताञ्जलिपुटो राजा तस्मै पुष्पाञ्जलिं ददौ ॥ १०१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उक्त० नारदना० रक्षिषण्युद्वाहे

सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥

अथाष्टाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एतन्मिन्नन्तरे देवी महालक्ष्मीश्च रक्षिषणी । आनगाम सभामन्ये मुनिदेवादिभिर्मनुने ॥१॥
रत्नसिंहासनस्था च रत्नालंकारभूषिता । वह्निशुद्धाशुक्राधाना कवरीभारभूषिता ॥२॥
पश्यन्ती सस्मिता साध्वी ह्यमूलपरत्नदर्पणम् । यस्मिन्नीविन्दुभिर्युक्ता स्निग्धचन्दनचर्चिता
सिन्दूरविदुना शश्वद्भाउमध्यस्थलोज्ज्वला । तद्यथाजनवर्गिणा शतचन्द्रमयप्रभा ॥४॥
चन्दनोक्षितसर्वाङ्गा मालनीयलभशोभिता । सद्योर्ध्वपुष्पैश्च समानीता च चालकैः ॥५॥
देवेन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च मिद्वेन्द्रा नृपपुंगवाः । ददशू रक्षिषणीं देवीं महालक्ष्मीं पतिनाम् ॥

सप्तप्रदक्षिणां कृत्वा प्रणम्य स्वपतिं सती । सिपे च शीततोषेन-स्निग्धचन्द्रेणपल्लवैः ॥
ता सिपे च जगत्कान्तः कान्तां शान्तां च सस्मिताम् । ददर्श कान्तः कान्तां च कान्तं
कान्तां शुभे क्षणे ॥ ८ ॥

अयं देवी पितुः क्रोडे समुपसि शुभानना । छल्लया मेघवदना उवल्लन्ती च स्वनेजसा ॥
राजा देवेश्वरीं तस्मै परिपूर्णतया च । मददौ संप्रदानेन वेदगन्त्रेण नारद । १० ॥
वसुदेवाज्ञया कृष्णः स्वर्गं त्युक्त्वा स्थितो मुदा । जग्राह देवीं देवश्च भवानी च भवो यथा
सुवर्णानां पञ्चलक्षं दृष्ट्वा परमात्मने । दक्षिणां तां ददौ राजा परिपूर्णतया च ॥
शुभकर्मणि निष्पन्ने कृत्वा कन्या च वक्षामि । रुरोद राजा मोहेन मुनिदेवेन्द्रसंसदि । ११ ॥
परिहारेण यवसा कृत्वा तस्मै समर्पणम् । सिपे च कन्या घन्यां च मेघयुग्मजलेन च ॥

इति श्रीमद्भागवतमहाश्रीकृष्णजन्मोत्सव उक्तं नारदनाम सुविमर्श-
द्वाहोऽष्टाविकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥

अथ नवाविकशततमोऽध्यायः ।

शत्रुपुत्राच—

तव योग्या च युवती रत्नमूषणमूपिता । त्वां प्रार्थयन्ती सुचिरमवमन्यान्वमीश्वरम् ॥१४॥

सावित्र्युवाच—

यथा वरस्तथा कन्या विधिना योजिता पुरा । विदग्धाया विदग्धेन सर्वत्र संगमः शुभः ॥

रत्युवाच—

ईश्वरेण परीहासं का वा कर्तुं क्षमा भुवि । ध्यानासाधो दुराराध्यश्चावमन्यान्वमीश्वरम् ॥

गायत्र्युवाच—

यथा वरस्तथा कन्या च क्षुब्धे भैष्मके गृहे ॥

रोहिण्युवाच—

सत्यं ब्रूहि जगन्नाथ कामिनीनां च संसदि । कीदृशी राधिका रम्या रुक्मिणी चापि कीदृशी

सरस्वत्युवाच—

राधायां यादृशी प्रीति रुक्मिण्यां नैव तादृशी । सा सङ्गिनी पूर्वकाले सर्वक्रीडासु वार्धिनी
प्राणाधिष्ठातृदेवी सा पञ्चप्राणाधिका सती । रुक्मिणी कमला साक्षात्संपदामधिदेवता ॥

सर्वशक्तिस्वरूपा च कृष्णस्य परमात्मनः । बुद्धेरप्यधिदेवी च दुर्गा नारायणी परा ॥

देवाधिष्ठातृदेवी त्वं सावित्री वेदमातृका । विद्याधिदेवताऽहं च ततोऽन्याश्च कलाकलाः ॥

म ब्रह्मणि शिवे शेषे गणेशे च दिनेश्वरे । न मत्तेषु च शशायां न शिवायां च मय्यपि ॥

प्रसादो यादृशस्तस्यामन्येषु च न तादृशः । त्रैलोक्ये पृथिवी घन्या सुपुण्यं मारुतं यतः ॥

तत्र वृन्दावर्नं घन्यं राधापादाब्जचिह्नितम् । सर्वासामपि देवीनां राधा पुण्यवती सती

राधापादाब्जनखरे ददौ स्निग्धमलककम् । अयमेवमिति श्रुत्वा जहसुः सर्वयोषितः ॥

ध्यायन्ते दूरतः सर्वा राधा वक्षःस्पलस्त्रिता । तस्माद्राधां नमस्कृत्य दुःखनां मन्यते किल

सरस्वतीवचः श्रुत्वा सावित्री पार्वती सती । अन्याश्च योषितः सर्वाः साधित्युचुश्च संसदि

छोपामुद्राऽनसूया चाप्यहल्याऽरुन्धती तथा । सर्वास्ता मुनिपत्न्यश्च रमसं चक्रुरीश्वरम् ॥

अथ देवांश्च मूपांश्च मुनीन्द्राश्चापि मीप्सकः । पूजयामास विधिना भोजयामास सादरम् ॥

खाद्यतां खाद्यतां लोका दीयतां दीयतामिति । शब्दो बभूव नगरे वाद्यसंगीतमङ्गलैः ॥

अथ प्रभाते ब्रह्मेशशेषाद्यास्त्रिदशास्तथा । यानमारोहणं भूषाश्चक्रे च त्वरान्विताः ॥

राना महोत्सवेनश्च वसुदेवस्त्वरान्वितः । कारयामास यात्रां च श्रीकृष्णं रुक्मिणीं सतीम्

सुमद्रा रुक्मिणीमाता कन्यां कृत्वा स्ववक्षसि । रुरोदोद्येस्तत्तस्त्रीभिर्भान्धवैरित्युवाच सा ॥

सुमद्रोवाच--

क यासि मां परित्यज्य वत्से मातरमीश्वरीम् । कथं जीवामि त्वां त्यक्त्वा कपं त्वं वाऽपि
जीवासि ॥ ३४ ॥

महालक्ष्मीर्मम गृहात्कन्यारूपा च मायया । वसुदेवालयं यासि वासुदेवाभिया सती : ३५ ॥
इत्युक्त्वा कन्यकां शोकात्तिषेच नेत्रजैर्मलैः । भीष्मकः साश्रुनेत्रश्च कन्यां कृष्णे समर्प्य च
तं च कृत्वा परीहारं रुरोदोच्चैरतीव सः । रुगेद रुक्मिणीं देवी श्रीकृष्णश्चापि मायया
रथमारोपयामास वसुदेवः सुतं वधूम् । एतस्मिन्नन्तरे राजा जामात्रे पौतुकं ददौ ॥
गजेन्द्राणां सहस्रं च पङ्कगुणं च तुरंगमम् । दासीनां च सहस्रं च किंकराणां शतं शतम्
रत्नानां च सहस्रं चैवामूल्यरत्नमूषणम् । स्वर्णानां परिशुद्धानां पञ्चलक्षं च सादरम् ॥
तोयमोजनपात्राणि कृतानि विश्वकर्मणा । सौवर्णानि च रम्याणि सुरभीः प्रददौ मुदा ॥
दुग्धवतीनां घेनूनां सवत्सानां सहस्रकम् । अमूल्यानि च रम्याणि वह्निशुद्धांशुकानि च ॥
वसुदेवश्चोमसेनो देवैश्च मुनिभिः सह । प्रहृष्टवदनः शीघ्रं द्वारकाभिमुखं गतौ । ३६ ॥
प्रविश्य स्वपुरीं रम्यां कारयामास मङ्गलम् । वायं च वादयामास सुन्दरं सुमनोहरम् ॥
देवकी रोहिणी रम्या यशोदा नन्दगेहिनी । अदितिश्च दितिश्चैव तथा च वरकामिनी
श्रीकृष्णं रुक्मिणीं रम्यां विलोक्य च पुनः पुनः । गृहं प्रवेशयामास कारयामास मङ्गलम्
चक्षुर्विधं भोजयित्वा देवांश्च मुनिपुंगवान् । नृणांश्च बान्धवांश्चैव परीहारं चकार च ॥
महेष्म्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि ददौ रत्नादिकं मुदा । तांश्चापि भोजयामास पारितुष्टांश्च सम्मिनान्
एवं मुक्त्वा धनं लब्ध्वा ययुः सर्वे गृहं मुदा । मङ्गलं कारयामास वसुदेवस्य बल्लभा ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० रुक्मिण्यु-
द्वाहो नाम नवविंशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥

अथ दशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच--

आगतेषु गतेष्वेवं साक्षे मङ्गलकर्मणि । नन्दो यशोदया सार्धं पुत्राभ्यां समागतौ ॥

यशोदोवाच--

ज्ञानं च भवता दत्तं पित्रे नन्दाय माधव । मां चापि मानरं वत्स कृपां कुरु कृपानिधे ॥

मामुद्धर महामाग धरोद्धारणकारण । भवाब्जिवरणे भीमे भीतां च पतितानपि ॥ १ ॥

मायामयी सा प्रवृत्तिर्भवाच्चित्तरे तारि । स्वमेव कर्णधारश्च भक्तोत्तीर्णोऽकृपाय ॥
यशोदावत्जननं श्रुत्वा जहास पुरणोत्तमः । उवाच मानसं भक्त्या ज्ञानिनोऽपि गुरोर्गुरुः

श्रीभगवानुवाच—

ज्ञानं योगात्मकं मातर्ज्ञानं च विषयात्मकम् । ज्ञानं भक्त्यात्मकं श्रेष्ठं महास्पृहकरणं शुभम् ॥
ज्ञानं पञ्चविधं प्रोक्तं सर्ववेदेषु संमतम् ॥ भक्त्यात्मकं सर्वपरं तेषां च खलु खलु ॥ ॥ ॥
श्रुतिपासादिकानां च खण्डनं स्वान्तर्गोचनम् । नादीनां शोधनं तैर्वै चक्राणामपि मेदतम् ॥
शक्तिकुण्डलिनीयुक्तमीश्वरं चिन्तयेत्ततः । इन्द्रियाणां च ह्रदमनं लोभादीनां च वर्जनम् ॥ ॥
मूलाधारं स्वधिष्ठानं भगिपूरमनाहतम् । विशुद्धं च तथा ज्ञातुं प्रकथयत्कं प्रकीर्तितम् ॥ ॥
नारीणामपि हर्षोऽपि मूर्खाणां च विशेषतः । ज्ञानं योगात्मकं साध्वि सिद्धतां साध्यमपि सितम् ॥
जन्तूनामपि सर्वेषां ज्ञानं स्वविषये तथा ॥ सन्तः सर्वे विजानन्ति स्वेच्छया च मदीयया ।
सिद्ध्यात्मकं च सिद्धानां नियुक्तं सर्वकर्मसु । चतुर्विंशत्सु सिद्धानां साधनं मोक्षनैव साधनम् ॥
ज्ञानं मोक्षात्मकं सिद्धं परं निर्वाणकरणम् । अनिवृत्तिमार्गमाह्वयं भक्तस्तैव त्वत्प्रति ॥ ॥
भक्त्यात्मकं च ज्ञानं तुभ्यं राधा प्रदास्यति । तस्यां ज्ञानमानसं भावं त्यक्त्वा ज्ञानं करिष्ये ॥

प्यति ॥ १९ ॥

नन्दाय दत्तं ज्ञानं तच्च तुभ्यं प्रदास्यति । गच्छ नन्दमनोऽन्तर्नन्देन सहसा हरसु ॥ ॥
इत्युक्त्वा विनये कृत्वा जगामाश्रयन्तरं हरिम् । नन्दोऽप्यशोभसा तर्षभययौ केवलविवृतम् ॥
ददर्श राधां तत्रैव निद्रितां त्यक्तभूषणां दधानां ह्लादयन्तं निराहारं कृणोदयम् ॥ ॥
पङ्कजे पङ्कजदले सनले चन्दनार्चिते । श्यामानां शुकितौघी च साधुनेत्रां च मूर्छिताम् ॥
ध्यायमानां प्रदाम्भोजं कृष्णाय परमात्मनः । ब्राह्मज्ञानपरिपक्वाः सन्निविष्टैरुपमानसा ॥
पश्यन्तीं सस्मितं कान्तं पश्यतीं तन्मुखांस्तुजम् ॥ हसन्तीं च रुदन्तीं च स्वप्ने कान्तसमीपतः
सखीभिः परितः शश्वत्सेविता श्वेतचामरैः । दिवानिशं रसिनां च गोपीभिः शतकोटिभिः
सावधानपरामिष्य वेप्रहस्ताभिर्गोशराम् । सप्तद्वारेषु युक्ताभिः परितः प्राङ्गणेषु च ॥
तां दृष्ट्वा विस्मयं प्राप्य समार्षो नन्द एव च । ननाम परया भक्त्या द्रष्टव्यत्पणिपश्यत् ॥
निद्रां त्यक्त्वा तत्सहसा मुमुधेः सेश्वरेच्छया । क्षणेन चेतनां प्राप्य विषयज्ञानवर्जिताम् ॥
पुरतो दंष्टी दृष्ट्वा पप्रच्छ सादरं सती । उवाच गधुरं भैवं तत्रैव सखिसंसदि ॥ २९ ॥

राष्ट्रकोवाच—

वस्त्रं प्राप्य समायातो मुहिता किं प्रयोगनम् । न त्वमे विषयज्ञानं न जानामि त्वं यशुम् ॥

किं जलं त्वास्पृष्टं किं वा किं वा नक्तं दिनं शृणु । त्रियं पुमांसं क्षीयं वा नाहं जानामि मेदकम्-
राविकावचनं श्रुत्वा नन्दश्च न विस्मयं न ययौ । भीष्म यशोदा न निकटे गोपीसंभाषिताः ययौ
उवास निकटे तस्याः समुवाच प्रियं वचः । उवास तत्र नन्दश्च गोपीदत्तासनेन च ॥ १ ॥

यशोदोवाच—

चेतनं कुरु रात्रे त्वमात्मानं एक यत्नतः । द्रष्टव्यं सा माणनामं च संप्राप्तो मङ्गलं दिनेन ॥ १ ॥
त्वतो विश्वं पवित्रं च स्वकुलं च सुरेश्वरं । गोप्यश्च पुण्यवत्यश्च तत्प्रसादान्मुञ्चसे वयम् ॥ २ ॥
लोका गाह्यन्ति त्वत्कीर्तिं तीर्थपूतां सुमङ्गलाम् । सन्तोषेदाश्च सत्वारः पुराणानि युगात्तनाम् ॥ ३ ॥
अहं यशोदा नन्दोऽयं बुद्धिरूपे निबोध माम् । वृषभानमुता त्वं च मां निशामय मुकते ॥ ४ ॥
द्वारकानगराद्भ्रष्टा श्रीकृष्णसंनिधानतः । तवान्तिकममताऽहं प्रेरिता हरिणा सति ॥ ५ ॥
शृणु मङ्गलवार्तां च मङ्गलं च गदामृतम् । आराधय द्रष्टुं त्वं देवि चेतनं कुरु ॥ ६ ॥
भक्त्यात्मकं परिज्ञानं दिहि मङ्गलं च संपादय । स्वर्गदुर्लभं वेशेन स्नानं समीपं समागतौ ॥ ७ ॥
पश्चादायास्यति हेरिस्त्वं मुहूर्तं वरात्तने । भविष्यत्यचिरेणैव श्रीदाम्नः शापमोचनम् ॥ ८ ॥
यशोदावचनं श्रुत्वा भार्ता आप्य गदामृतम् । श्रीकृष्णनामस्मरणं दूरीभूतममङ्गलम् ॥ ९ ॥
संप्राप्य चेतनं त्राधा संभाष्य कृष्णमातरम् । उवाच मधुरं शान्ता लौकिकी भक्तिमुत्तमाः ॥ १० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राधायशोदासं०

दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ६ ॥

अथैकादशशततमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

राधिकोवाच—

ज्ञानात्मकश्च परमो ब्रह्मेश शेषपूजितः । ज्ञानं च न ददौ जुम्भं मन्मूलं प्रेषिता सति ॥ १ ॥
तेनैव च्छद्मना जुम्भं भावार्थं बोधयामि किम् । वेदाः सन्तश्च भावार्थं नैव जानन्ति तस्य च ॥ २ ॥
स्त्रीजातिरिबल मूढा वास्तुतोऽज्ञानतत्परा । ततस्तद्विरहेणैव संततं हतचेतना ॥ ३ ॥
किं वाऽहं कथयिष्यामि ज्ञानं पञ्चविधेषु च । भक्त्यात्मकं सर्वपरं निबोध कथयामि ते ॥ ४ ॥
श्रीकृष्णस्य वरेणापि न साधो निर्मयो मेव । गोलोके चापि पतनं संभवेद्युयोगिने ॥ ५ ॥
तस्मात्सर्वं परित्यज्य मनस्य परमेश्वरम् । पुत्रभुद्धिं परित्यज्य ब्रह्मरूपं निशामय ॥ ६ ॥
यशोदे भवती सर्वं परित्यज्य च नन्दरम् । गत्वा वृन्दावनं रम्यं पुण्यक्षेत्रं च भारतम् ॥ ७ ॥

कृत्वा त्रिकालस्नानं च निर्मले यमुनाजले । कृत्वाऽष्टदलपत्रं च त्रिग्वेन चन्दनेन च ॥
 ध्यानेन गर्गदत्तेन शुद्धेन मनसा सति । संपूज्य परमानन्दं सानन्दं व्रज तत्पदम् ॥ ९ ॥
 कृत्वा निकृन्तनं कर्म पितृभिः शतकैः सह । वैष्णवेन सहाऽऽलपं कुरुष्व सततं सति ॥
 वरं हुतवहज्ज्वालां भक्तो वाञ्छति पञ्जरम् । वरं च कण्ठके वासं वरं च विपमक्षणम् ॥
 हरिमक्तिविहीनानां न सङ्गं नाशकारणम् । स्वयं नष्टो मक्तिहीनो बुद्धिभेदं करोति च ॥
 अङ्कुरो मक्तिवृक्षस्य भक्तसङ्गेन वर्धते । परं हरिकपालापपीयूषासेचनेन च ॥ १३ ॥
 अमक्तालपदीपाग्निज्वालायाः कलयाऽपि च । अङ्कुरः शुष्कतां याति पुनः सेकेन वर्धते
 तस्मादभक्तसङ्गं च सावधानः परित्यज । यथा दृष्ट्वा कालसर्वं नरो मीत्वा पलायते ॥
 यशोदे च प्रयत्नेन स्वात्मनः पुत्रमीश्वरम् । राम नारायणानन्तं मुकुन्दं मधुसूदनं ॥
 कृष्णं केशव कम्पारे हरे वैकुण्ठ वामन । इत्येकादश नाभानि पठेद्वा पाठयेदिति ॥ १४ ॥
 जन्मकोटिसहस्राणां पातनादेव मुच्यते । राशब्दो विश्ववचनो मध्वापीश्वरवाचकः ॥
 विश्वानामीश्वरो यो हि तेन रामः प्रकीर्तितः । रमते रमया सार्धं तेन रामं विदुर्बुधाः ॥
 रमाया रमणस्यानं रामं रामविदो विदुः । राश्वेति लक्ष्मीवचनो मध्वापीश्वरवाचकः ॥
 लक्ष्मीवर्ति गतिं रामं प्रवदन्ति मनीषिणः । नाम्नां सहस्रं दिव्यानां स्मरणे यत्फलं लभेत्
 तत्फलं लभने नूनं रामोच्चारणमाश्रितः । सारूप्यमुक्तिवचनो नारेति च विदुर्बुधाः ॥
 यो देवोऽप्ययनं तस्य स च नारायणः स्मृतः । नाराश्च कृतपापाश्चाप्ययनं गमनं स्मृतम्
 यतो हि गमनं तेषां सौऽयं नारायणः स्मृतः । सकृन्नाशयणेत्पुक्त्वा पुमान्कल्पशतत्रयम्
 गङ्गादेसर्वतीर्थेषु स्नातो भवति निश्चितम् । नारं च मोक्षणं पुण्यमयनं ज्ञानमीप्सितम्
 तयोर्ज्ञानं भवेद्यस्मात्सौऽयं नारायणः प्रभुः । नास्त्यन्तो यस्य वेदेषु पुराणेषु चतुर्षु च ॥
 शास्त्रेष्वन्येषु योगेषु तेनानन्तं विदुर्बुधाः । मुकुमध्ययमानं च निर्बोणं मोक्षवाचकम् ॥
 तद्ददाति च यो देवो मुकुन्दस्तेन कीर्तितः । मुकुं भक्तिरसप्रेमवचनं वेदसंमतम् ॥ २७ ॥
 यस्तं ददाति भक्त्यो मुकुन्दस्तेन कीर्तितः । सूदनं मधुदेवस्य यस्मात्स मधुसूदनः ॥
 इति सन्तो यदन्तीर्षं वेदे भित्तिर्मीप्सितम् । मधु क्षीनं च माध्वीके कृतकर्मशुभाशुभे ॥
 भक्तानां कर्मणां चैव सूदनं मधुसूदनः । परिणामाशुभं कर्म भ्रान्तानां मधुरं मधु ॥ २८ ॥
 करोति सूदनं यो हि स एव मधुसूदनः । शृणुष्व शृणुष्वचनो णश्च सङ्गतिवाचकः ॥ २९ ॥
 अध्यापि दातृवचनः शृण्वं तेन विदुर्बुधाः । शृणुष्व परमानन्दे णश्च तदात्मकर्मणि ॥ ३० ॥
 तयोर्दाता च यो देवस्तेन शृण्वः प्रकीर्तितः । कोटिजन्मानिते पापे शृणि, हेतो च वर्तते ॥
 मत्तानां णश्च निर्बोणे तेन शृण्वः प्रकीर्तितः । नाम्नां सहस्रं दिव्यानां त्रिराश्रय च यत्फलम्

एकावृत्त्यां तु कृष्णस्य तत्फलं लभते नरः । कृष्णनाम्नः परं नाम न भूतं न भविष्यति ॥
 सर्वेभ्यश्च परं नाम कृष्णेति वैदिका विदुः । कृष्ण कृष्णेति हे गोपि यस्तं स्मरति नित्यशः ॥
 जलं भित्त्वा यथा पद्मं नरकादुद्धरेच्च सः । कृष्णेति महलं नाम यस्य वाचि प्रवर्तते ॥
 मरुमी भवन्ति सद्यस्तु महापातककोटयः । अश्वमेधसहस्रेभ्यः फलं कृष्णजपस्य च ॥ ३९ ॥
 वरं तेभ्यः पुनर्जन्म नातो मक्तपुनर्भवः । सर्वेषामपि यज्ञानां लक्षाणि च व्रतानि च ॥
 तीर्थस्नानानि सर्वाणि तपांस्यनशनानि च । वेदपाठसहस्राणि प्रादासिष्यं भुवः दातम् ॥
 कृष्णनामजपस्यास्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् । तेषां लोमाद्भवेत्स्वर्गफलं च सुचिरं नृणाम् ॥
 स्वर्गादपश्यं पुंसश्च जपकर्तुर्हरेः पदम् । के जले सर्वदेहेऽपि शयनं यस्य चाऽऽत्मनः ॥
 षदन्ति वैदिकाः सर्वे तं देवं केशवं परम् । कंसश्च पातके विघ्ने रोगे शोके च दानवे ॥ ४४ ॥
 तेषामरिर्निहन्ता च स कंसारिः प्रकीर्तितः । रुद्ररूपेण संहर्ता विश्वानामपि नित्यशः ॥
 भक्तानां पातकानां च हरिस्तेन प्रकीर्तितः । मा च ब्रह्मस्वरूपा या मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥
 नारायणीति विख्याता विष्णुमाया सनातनी । महालक्ष्मीस्वरूपा च वेदमाता सरस्वती ॥
 राधा वसुंधरा गङ्गा तासां स्वामी च माधवः ॥ ४७ ॥

ब्रह्मशेषेषादिमनैश्च बन्धं ध्यानेन किंचित्सनकादिभिश्च ।

वेदैः पुराणैर्न निरूपितं च भजस्व भक्त्या नवनीतचोरम् ॥ ४८ ॥

क चापि दुग्धं क दधि घृतं वा नवोद्धृतं वा क च तक्रमीप्सितम् ।

तेषां क चोरो भवति क चापि क बन्धनं ते भवमूलमध्ये ॥ ४९ ॥

न योगिभिः सिद्धगणैर्मुनीन्द्रैर्न मक्तसंघैर्मवपयशैः ।

योगैर्न बद्धो न हि रक्षितुं शक्यैः कथं स बद्धस्तव मूलमध्यतः ॥ ५० ॥

प्रेम्णा नु भक्त्या स्तवनेन पूजया भजस्व पुत्रं तरसा च मारते ।

हृत्पद्ममध्ये स्थितमीश्वरं परं ध्यानेन यत्नेन च संतनं सति ॥ ५१ ॥

परं वृणुष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वाञ्छितम् । सर्वं दास्यामि जगति देवानामपि दुर्लभम् ॥

यशोदीवाच—

हरौ च निश्चला मकिस्तद्दास्यं वाञ्छितं मम । तव नाम्नश्च व्युत्पत्तिः का वा तद्वक्तुमर्हसि ॥

राधिकोवाच—

भवेद्भक्तिर्निश्चला ते हरेर्दास्यं च दुर्लभम् । लभस्व मद्वरेणापि कथयामि सुनिर्णयम् ॥

पुरा नन्देन दृष्टाऽहं माण्डौरे वटमूलके । यथा च कथितो नन्दो निविद्धश्च प्रमेश्वरः

सहमेव स्वयं राधा-छाया रायणकामिनी । रायणः श्रीहरेरंशः पार्षदमवरो महान् ॥ १६ ॥
 राशब्दश्च महो विष्णुर्मिथुनि तस्य लोमसु । विश्वराणिपुं विश्वेषु धा धात्री मातृवाचकः ॥
 धात्री माताऽहमेतेषां मूलप्रकृतिरीश्वरी । तेन राधा समाख्याता हरिणा च पुत्रा बुधैः ॥
 अहं शुद्धामशीमेन वृषमानसुताऽधुना । शतवर्षं च विच्छेदो हरिणा सहास्ताप्रतम् ॥ १७ ॥
 वृषमानश्च कृष्णस्य पार्षदमवरो महान् । पितृणां मानसी कन्या मम माताऽकलावती ॥
 अशोनि संभवाऽहं च मम माता स्व स्मरते । पुनः स्तौर्षं च न्युष्माभिर्यामि धीहरेः पदम् ॥
 इति ते कथितं संविभनं ब्रजब्रजेधरि । ब्रजेधरेण सहिता स्वामिना ज्ञानिता सति ॥
 समाधुना च भवती ध्यानस्पदव्यवधानिका । ध्यानभङ्गे महादोषो नरागामपि सुन्दरि ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राधायेशोद्देशं०

एकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥

अथ द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

वासुदेवो द्वारकायाऽवसुदेवाज्ञया मुने । प्रयथौ रत्नरुचिरं रुक्मिणीमन्दिरं वरम् ॥ १ ॥
 शुद्धस्कटिकसंकाशममूल्यरत्ननिर्मितम् । पुरतः परितो रम्यं नानाविशेषेण चित्रितम् ॥
 अमूल्यरत्नकलशं श्वेतचामरदर्पणैः । वह्निशुद्धांशुकैः शुद्धैः परितः परिशोभितम् ॥ २ ॥
 ददर्श रुक्मिणीं देविमतीं नवयौवनाम् । रत्नपर्यङ्कमारुह्य शयानाऽस्मिता मुदा ॥ ३ ॥
 अपौढां च नवोढां तां जवसंगमलज्जिताम् । अमूल्यरत्ननिर्माणमूपगेन विभूषिताम् ॥
 सुचारुवतीरामारा मालतीमाल्यमूषिताम् । दृष्ट्वा वृष्णं भीष्मकन्या सहस्रा प्रणनाम सा
 तां संप्राप्य जगन्नाथो रत्नतल्पे उवास सः । शुभसणे च शुभया स रेमे रामया सह
 सुखसंमोगभात्रेण मूर्छामाप मुदा सती । तस्यां जज्ञे कामदेवो मस्मीभूतश्च शम्भुना ॥
 स शम्भुर निहत्स्वैव तत्र पाप रतिं सतीम् । रतिर्भाषावतीनाम्ना संकेतेन सुरस्य च ॥
 छायां दत्त्वा च शयने गृहिणी शम्भुरालये ॥ ५ ॥

नारद उवाच—

जहार शम्भुरं कामो देस्यं केन प्रकारतः । कथयस्व महामाग विस्तरेण शुभां कथाम् ॥

नारायण उवाच—

समतीते च सप्ताहे रुक्मिणीसूतिरागृहान् । गृहीत्वा मालकं दैत्यो जगाम स्वालयं गवान्
 अपुत्रश्च दैत्येशः पुत्रं प्राप्य महर्षिम् । मायातये ददौ दृष्टे दृष्टा मायावती सती ॥

अतीव पालनेनैव वर्धयामास बालकम् । सरस्वती तां रहसि कथयामास निर्जने ॥१३॥

सरस्वत्युवाच—

शिवकोपानले पूर्वं भस्मीभूतः पातिस्तव । स चायं रुक्मिणीपुत्रो दैत्येनैव समाहृतः ॥१४॥
माययाऽपि च मायेशो रुक्मिणीसूतिकागृहात्सामानीय ददौ तुभ्यं पतिस्तेऽयं न चाऽऽत्मजः
कामं च कथयामास जगन्माता च सा सती । तव पत्नी रतिश्चैवं रमस्व रामया सह ॥१५॥
त्वमेव रुक्मिणीपुत्रो नान्यदैत्यस्य मन्मथः । कुरुरीव सती नित्यं रोदिनि स्म त्वया विना
इत्युक्त्वा च ययौ वाणी ब्रह्मणी ब्रह्मणः पदम् । स रेमे निर्जने नित्यं रामया सह सुन्दरः
एकदा मन्मथं दैत्यो ददर्श रहसि स्थितम् । शृङ्गारं रामया सार्वं कुर्वन् कौतुकेन च ॥
सस्मितं सम्मितायाश्च मध्यवसःस्थलस्थितम् । रतिं ददर्श यमेन मूर्छितां सुगतोत्सुकाम्
दृष्ट्वा चुकोप दैत्यश्च जग्राह खड्गमुत्तमम् । उवाच खड्गहस्तश्च कामदेवं रतिं सतीम्
शम्बर उवाच—

यिक्त्वां महाकामुकं च मूर्खं पण्डितमानिनम् । महापातकिनां श्रेष्ठं प्रमत्तं मातृगामिनम्
यिक्त्वां च पुंश्चलीं मतां कामुकीं हतचेतनाम् । पुत्रं गृहीत्वा रहसि करोषि सुरतिं सति
इत्येवमुक्त्वा खड्गं च तामेव हन्तुमुद्यतः । निषांसन्ते रतिं दैत्यं प्रेरयामास मन्मथः ॥
पपात दूरतो ब्रह्मन्मूर्छितः स्वाङ्गपीडितः । पुनश्च चेतना प्राप्य कोपेन प्रज्वलन्निव ॥२९॥
शिवदत्तं च शूलं च जग्राह निर्भरेण च । शतमूर्धपमं शूलं प्रलयाग्निसमं मुने ॥२९॥
दृष्ट्वाऽऽजगमुश्च देवाश्च ब्रह्मेशोपसंज्ञकाः । पवनः कथयामास कर्णे कामस्य यत्नतः ॥
स्मर स्मर महामायां दुर्गां दुर्गानिनाशिनीम् । पवनस्य वचः श्रुत्वा दुर्गा सत्मार मन्मथः ॥
शूलं वभूव तस्याङ्गे रम्यं मालयं मनोहरम् । ब्रह्माख्येण च तं दैत्यं जयान मन्मथो मुदा ॥
रतिं गृहीत्वा यानेन जगान द्वारकां पुरीम् । प्रभुर्देवताः सर्वाः स्तुत्वा च शर्वनीं स्वयम्
रुक्मिणीं मङ्गलं कृत्वा प्रनम्र ह रतिं सुतम् । उत्सवं कारयामास परं सारस्वयनं हरिः ॥
ब्राह्मणान्मोनयामास पूजयामास पार्वतीम् । अथ कृष्णः क्रमेणैव वेदोक्ते मङ्गले दिने ॥
सप्तानां रमणीनां च पाणिग्राहं चकार ह । बालिन्दी सततममां च सत्या नाग्निजितीं सतीम्
जाम्बवतीं लक्ष्मणां च समुद्राहं चकार सः । तामिः सार्वं क्रमेणैव पुंशोत्पत्तिं चकार ह ॥
एकस्यां दशभुजांश्च कन्यकैका क्रमेण च । निहत्य नरकं दैत्यं सपुत्रं च नृपेश्वरम् ३९॥
बलवन्तं मुरं दैत्यं जवान रणमूर्धनि । ददर्श कन्यास्तत्रस्थाः सदस्त्राणां च षोडश ॥
शताधिका वयस्यश्च शश्वत्सुस्थिरयौवनाः । प्रकुलवदनाः सर्वा रत्नभूषणभूषिताः ॥

शुभक्षणे च तासां च पार्णिजग्राह माधवः । तामि. सार्धं स रेमे च क्रमेण च शुभक्षणे
 एकस्यां दशपुत्राश्च कन्धकैका क्रमेण च । हरेरेतान्यपत्यानि वभूवुश्च पृथक्पृथक् ॥
 एकदा द्वारका रम्यां दुर्वासा मुनिपुंगवः । शिष्यैस्त्रिकोटिभिः सार्धमाजगामावलीलया ॥
 राजा, महोत्सवेनश्च सपुत्रः सपुरोहितः । वसुदेवो वामुदेवोऽप्यकूरश्चोद्धवस्तथा ॥ ४१ ॥
 नीत्वा षोडशोपचारं प्रणमुर्मुनिपुंगवम् । शुमार्षिपं च प्रददौ तेभ्यो ब्रह्मन्पृथक्पृथक् ॥
 एकानंशा च कन्या ता ददौ तस्मै शुभक्षणे मुक्तामाणिक्यहीराश्च रत्नं च यौतकं ददौ
 स रेमे रामया सार्धं माहेन्द्रे रत्नमन्दिरे । रत्नेन्द्रसारनिर्माणं ददौ तस्मै शुभाश्रमम् ॥
 एकदा स मुनिश्रेष्ठः समालोच्य स्वचेतसा । शयानं कुत्रचिद्रम्यपर्यङ्के रत्ननिर्मिते ॥
 श्रुतवन्तं पुराणं च श्रद्धया कुत्रचिद्विभुम् । महोत्सवे नियुक्तं च कुत्रचित्प्राज्ञेण शुभे ॥
 ताम्बूलं भुक्तवन्तं च मकर्या दत्तं च सत्यया । कुत्रचित्सेवित तल्पे, रुक्मिण्या श्वेतचामरैः
 कालिन्दीसेवितपदं शयानं कुत्रचिन्मुदा । सर्वत्र समसंभाषा चकार मगवान्मुनिम् ॥ ४८ ॥
 विश्रम्यं प्रययौ विप्रो दृष्ट्वा तत्परमाद्भुतम् । तुष्टाव जगतीनायं रुक्मिणीमन्दिरे पुनः ॥
 वसन्तं च सुहृन्माया सता संसदि सुन्दरम् ॥ ४९ ॥

दुर्वासा उवाच—

जय जय जगता नाग जितसर्व जनार्दन सर्वार्थक सर्वेश सर्वबीज पुरातन निर्गुण निरीह
 निर्लिप्त निरञ्जन निराकार भक्तानुग्रहविग्रह सत्यस्वरूप सनातन निःस्वरूप नित्यनूतन
 ब्रह्मेशशेषधनेशबन्दिन पद्मया सेवितपादपद्म ब्रह्मज्योतिरनिर्वर्तनीय वेदाविदितगुणरूप ॥
 महाकृशसंमाननीय परमात्मनमोऽस्तु ते ॥ ५० ॥

इत्येवमुक्त्वा मनसा हरेरनुमतेन च । प्रगम्य तस्यै विप्रेन्द्रस्तत्रैव पुरतो हरेः ॥ ५१ ॥
 तमुवाच जगन्नाथो हितं सत्यं पुरातनम् । ज्ञानं च वेदाविहितं सर्वेषां च सतां मतम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

मा भैष्विप्र शिवाशस्त्रं किं न जानासि ज्ञानतः । अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते ॥
 अहमात्मा च सर्वेषां शयाः सर्वे मया विना । प्रागिदेहान्मयि गते यान्त्येव सर्वशक्तयः ॥
 जानाद्यप्येक एवाहं व्यक्तावेऽप्यवष्टयम् । यो मुद्वेकं तस्य तृप्तिं स्यान्नान्येषां च कदाचन ॥
 पृथग्भावादिसर्वेषां प्रतिमानं च प्राणिनाम् । परिपूर्गेवमोऽहं च गोत्रोक्ते रासपण्डिते ।
 आदायशापाद्वाचा सा मां द्रष्टुमशमाऽधुना । सर्वे चैवांशरूपेण कल्पया च तदंशतः ॥
 रुक्मिणीमन्दिरे चांतोऽप्यन्यानां मन्दिरे वृत्ताः । ममाग्निं कुत्रचिर्वांशं कुत्रचिच कलाकलाः

कलाकलांशः कुत्रापि प्रतिमासु च देहिषु । इत्युक्त्वा जगतां नाथो गृहस्याभ्यन्तरे पयौ ॥
दुर्वासाश्च प्रियां त्यक्त्वा श्रीहरेस्तपसे गतः ॥ ६० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० मुनिकृष्णसं०
द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥

अथ त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारार्यण उवाच—

सशिष्यश्चापि दुर्वासास्त्यक्त्वा च द्वारकां पुरीम् । कैलासं प्रययौ भक्त्या शंकरं ब्रह्ममीश्वरम्
गत्वा मुनिश्च कैलासं प्रणनाम शिवं शिवाम् । तुष्टाव मरया भक्त्या सशिष्यः प्रणतः शुचिः
तत्सर्वं कथयामास वृत्तान्तं श्रीहरेरपि । आत्मनस्तपस्तत्त्वं स्ववैराग्यं च चेतसः ॥ १ ॥
मुनेश्च वचनं श्रुत्वा प्रहस्य पार्वती सती । तमुवाच हितं सत्यं साक्षाच्छंकरसंनिधौ ॥ ४ ॥

पार्वत्युवाच—

धर्मतत्त्वं न जानासि धर्मिष्ठं मन्यसे स्वयम् । अनपत्यां पारित्यज्य क मासि तपसे मुने ॥ १ ॥
अनपत्यां च युवती कुलजां च पतिव्रताम् । त्यक्त्वा भवेयुः संन्यासी ब्रह्मचारी यतीति वा ॥
वाणिज्ये वा प्रवासे वा चिरं दूरं प्रयाति यः । तीर्थे वा तपसे वाऽपि मोक्षार्थं जन्म स्नाष्टिषुम्
न मोक्षस्तस्य भवति धर्मस्य स्खलनं ध्रुवम् । अभिशापेन मार्याया नरकं च परमं च ॥
इहैव'च यशोनाश इत्याह कमलोद्भवः । द्वारकां गच्छ हे विप्र स्वधर्म रक्ष सांप्रतम् ॥ ८ ॥
एकानंशां भद्रंशां च वर्धतः परिपालय । मादपद्मार्जितं पादपद्मं सर्वसुदुर्लभम् ॥ ९ ॥
संततं शंभुना गीतं मुनीन्द्रैः सनकादिभिः । परित्यज्य सुरतरोः कृष्णस्य परमात्मनः ॥
क यासि तपसे वेत्सि सुधां त्यक्त्वा मनोहराम् । श्रीकृष्णपादपद्मं च स्वप्ने जपति यो मुने
शतमन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः । यद्वात्ये यच्च कीमारे वार्धके यच्च यौवने ॥
कामतोऽकामतो वाऽपि मस्मीभूतं च पातकम् । साक्षाद्यो मारते वर्षे श्रीकृष्णचरणान्बुजम् ॥
दृष्ट्वा सद्यो भवेत्पूज्यो जीवन्मुक्तो भवेद्बुधवम् । कोटिमन्मार्जितात्सद्यः कृतपापादिमुच्यते
सर्वाण्येव हि तीर्थानि यतः पुताति निस्पृशः । तद्भवं तत्तपः सत्यं तत्पुण्यं तच्च पूजनम् ॥
सकलं कृष्णसंबन्धि स्वमन्मखण्डनं यतः । कृष्णभक्तिविहीनस्य ब्राह्मणो वेदपाठगः ॥
तासङ्काश्च तदालापाद्भक्त्यः प्रणश्यति । कृष्णस्योच्छिष्टभोजी यः कृष्णभक्तश्च ब्राह्मणः

जहार पारिजातं च शक्राहंरामेव च । सत्यां च कारयामास पुण्यकं व्रतमीप्सितम् ॥
वर्धयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । तत्र व्रते कुमाराय स्वात्मानं दक्षिणां ददौ ॥
ब्रह्माणान्मोजयामास तेभ्यो रत्नं ददौ मुदा । सत्यमामातिमानं च वर्धयामास सर्वतः ॥
रुक्मिण्या अतिसौभाग्यमन्यामां च नवं नवम् । वैष्णवानां सुराणां च विश्राणामपि पूजनम् ॥
वर्धयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । परमाध्यात्मिकं ज्ञानमुद्धवाय ददौ प्रभुः ॥४८॥
अर्जुनं कथयामास गीतां च रणमूर्धनि । कृत्वा निष्कण्टकं चैव कृपया च कृपानिधिः ॥
युधिष्ठिराय पृथिवीराज्यलक्ष्मीं ददौ प्रभुः । दुर्गां च पूजयामास वैष्णवीं ग्रामदेवताम् ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । नानाप्रकारनैवेद्यैर्धूपैर्नोहरैः ॥५१॥
ब्रह्माणान्मोजयामास पार्वतीप्रीतये तथा । रैवते पर्वते रम्ये चामूल्यरत्नमन्दिरे ॥५२॥
गणेशं पूजयामास देवानामश्वरं परम् । लङ्कुकानां निजानां च सुस्वादु सुमनोहरम् ॥
परिपुष्टं पञ्चलक्षं नैवेद्यं च ददौ मुदा । लङ्कुकं स्वस्तिकानां च सप्तलक्षं सुधोषमम् ॥
गणेश्वराय प्रददौ शर्कराशतराशिकम् । पक्करम्भाफलानां च दशलक्षमपूपकम् ॥५५॥
मिष्टान्नं पायसं रम्यं रसादु स्वस्तिकपिष्टकम् । घृतं च नवनीतं च दधि दुग्धं सुधोषमम् ॥
घूपं दीपं पारिजातपुष्पमाल्यमभीप्सितम् । सुगन्धि चन्दनं गन्धं बह्निशुद्धांशुके ददौ ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । ब्रह्माणान्मोजयामास वृष्टाव स गणेश्वरम् ॥
वाद्यं दशविधं चैव वादयामास तत्र वै । सूर्यं च पूजयामास साम्बः कुष्ठस्तथाय च ॥
हविष्यं कारयामास तं च साम्बं समन्तरम् । परिपूर्णां वत्सरं चाप्युग्रहारैरनुत्तमैः ॥
वरं ददौ च सौम्याय स्तोत्रं च भास्करः स्वयम् ॥ ६१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उत्त० नारदना० गणेशपूजा

नाम त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥

=====

अथ चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कृष्णपुत्रश्च प्रद्युम्नो महाबलपराक्रमः । तत्पुत्रोऽप्यनिरुद्धश्च विधातुरंश एव च ॥१॥

एकदाऽसावनिरुद्धो नवयौवनसंयुतः । सुप्तो रहसि पर्वद्वे पुष्पचन्दनचर्चिते ॥ २ ॥

स्वप्ने ददर्श युवतीं प्रणोद्याने सुपुष्पिने । सुगन्धपुष्पतले च त्रिगन्धचन्दनचर्चिते ॥

अवहनिषवनात्पूतः पूतं कर्तुं जगत्क्षमः । श्रीकृष्णं च परित्यज्य क्व यासि तपसे द्विना ॥
 तपसां फलमाप्नोति श्रीकृष्णस्मरणेन च । यतो भक्तिर्न च भवेच्छ्रीकृष्णे परमात्मनि ॥
 स गुरुः परमो धैरीं करोति जन्म निष्कलम् । पार्वतीवचनं श्रुत्वा शंकरः प्रेमविह्वलः ॥
 पुलकाञ्चितसर्वाङ्गस्तुष्टाय परमेश्वरिणम् । दुर्वासाः प्रणतिं कृत्वा शिवदुर्गापदाम्बुजे ॥३२॥
 स्मारं स्मारं कृष्णपदं पुनश्च द्वारकां ययौ । तत्र गत्वा हरिं दृष्ट्वा तुष्टाव परमेश्वरम् ॥
 एकानेशालयं गत्वा स च रेमे तया सह । कृष्णो युधिष्ठिरध्यानात्प्रययौ हस्तिनापुरम् ॥
 कुन्तीं संभाष्य भूपं च भ्रातृंश्च प्रमुदाऽन्वितः । उपायेन जरासंधे निहत्य शाल्यमेव च ॥
 कारयामास यज्ञं च विधिबोधितदक्षिणम् । मुनीन्द्रैश्च नृपेन्द्रैश्च राजसूयमभीप्सितम् ॥
 शिशुपालं दन्तवक्त्रे तत्र यज्ञे जघान सः । अतीव निन्दां कुर्वन्तं समायां मुरमूययोः ॥
 पपात तच्छरीरं च जीवो गत्वा हरेः पदम् । न दृष्ट्वा तत्र सर्वेशं तुष्टावाऽऽगत्य भाषवम् ॥

शिशुपाल उवाच--

वेदानां जनकोऽसि त्वं वेदाङ्गानां च माधव । सुराणामसुराणां च प्राकृतानां च देहिनाम् ॥
 सूक्ष्मां विधाय सृष्टिं च कल्पमेदं करोषि च । मायया च स्वयं ब्रह्मा शंकरः दोष एव च ॥
 मनवो मुनयश्चैव देवाश्च सृष्टिपालकाः । कलाशेनापि कलया दिक्पालाश्च ग्रहादयः ॥
 स्वयं पुमान्स्वयं स्त्री च स्वयमेव नपुंसकः । कारणं च स्वयं कार्यं जन्यश्च जनकः स्वयम् ॥
 यन्त्रस्य च गुणो देवो यन्त्रिणश्च श्रुतौ श्रुतम् । सर्वे यन्त्रा भवान् यन्त्रो त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम्
 मम क्षमस्वापराधं मूढस्य द्वारिणस्तव । ब्रह्मशापात्कुबुद्धेश्च रक्ष रक्ष जगद्गुरो ॥ ३३ ॥
 इत्येवमुक्त्वा क्रमतो जयो विजय एव च । मुदा तौ ययतुः शीघ्रं वैकुण्ठद्वारमीप्सितम् ॥
 शिशुपालस्य स्तोत्रेण सर्वे ते विस्मयं ययुः । पारिपूर्णतमं कृत्वा मेनिरे कृष्णमीश्वरम् ॥
 कारयित्वा राजसूयं मोजयामास ब्राह्मणान् । कुरुपाण्डवयुद्धं च कारयामास भेदतः ॥
 भुवो मारावतरणं चकार स कृपानिधिः । पुनर्ययौ द्वारकां च त्विरं स्थित्वा नृपालया ॥
 विप्राया मृतवत्साया जीवयामास पुत्रकान् । मृतस्थानात्समानीय तन्मात्रे प्रददौ सुतान् ॥
 तद्दृष्ट्वा देवकी तुष्टा ययाचे मृतपुत्रकान् । मृतस्थानात्समानीय ददौ मात्रे सहोदरान् ॥
 सद्यो जहार दारिद्र्यं सुदान्नो ब्राह्मणस्य च । समागतस्य स्वगृहाद्द्वारकां शरणार्थिनः ॥
 तस्मै ददौ राजलक्ष्मीं निश्चलां साक्षपौरुषीम् । पृथुकानां कणं भुवत्वा भक्तस्य भक्तवत्सलः
 बभूव तस्य राज्यं च यथेन्द्रस्यामरावती । यथा धनेश्वरो देवो घनाढ्यः स बभूव ह ॥
 निश्चलां हरिभक्तिं च ददौ दास्यं सुदुर्लभम् । अविनाशिनि गोलोके यथेष्टं पदमुत्तमम् ॥

जहार पारिजातं च शक्राहंशमेव च । सत्यां च कारयामास पुण्यकं ब्रवमीप्सितम् ॥
वर्षयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । तत्र ब्रजे कुमाराय स्वात्मानं दक्षिणां ददौ ॥
ब्रह्माणान्मोजयामास तेभ्यो रत्नं ददौ मुदा । सत्यमाप्तातिमानं च वर्षयामास सर्वतः ॥
रुक्मिण्यां अतिसौभाग्यमन्यासां च नवं नवम् । वैष्णवानां सुराणां च विप्राणामपि पूजनम् ॥
वर्षयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । परमाव्यात्मिकं ज्ञानमुद्धवाय ददौ प्रभुः ॥४८॥
अर्जुनं कथयामास गीतां च रणमूर्धनि । कृत्वा निष्कण्टकं चैव कृपया च कृपानिधिः ॥
युधिष्ठिराय पृथिवीराज्यलक्ष्मीं ददौ प्रभुः । दुर्गां च पूजयामास वैष्णवीं ग्रामदेवताम् ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । नानाप्रकारनैवेद्यैर्धूपदीपैर्मनोहरैः ॥५१॥
ब्रह्माणान्मोजयामास पार्वतीप्रीतये तथा । रैवते पर्वते रम्ये चामूल्यरत्नमन्दिरे ॥५२॥
गणेशं पूजयामास देवानामाश्वरं परम् । लङ्कुकानां तिलानां च सुखादु सुमनोहरम् ॥
परिपुष्टं पञ्चलसं नैवेद्यं च ददौ मुदा । लङ्कुकं स्वस्तिकानां च सप्तलसं सुघोषमम् ॥
गणेश्वराय प्रददौ शर्कराशतराशिकम् । पकरम्भाफलानां च दशलक्षमपूपकम् ॥५५॥
मिष्टान्नं पायसं रम्यं स्वादु स्वस्तिकपिष्टकम् । घृतं च नवनीतं च दधि दुग्धं सुघोषमम् ॥
धूपं दीपं पारिजातपुष्पमाल्यमभीप्सितम् । सुगन्धि चन्दनं गन्धं वह्निशुद्धांशुके ददौ ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । ब्राह्मणान्मोजयामास पुष्टाव स गणेश्वरम् ॥
चाद्यं दशविधं चैव वादयामास तत्र वै । सूर्यं च पूजयामास साम्बः कुष्ठशयाय च ॥
हविष्यं कारयामास तं च साम्नं सप्ततरम् । परिपूर्णं वत्सरं चाप्युग्रहारैरनुत्तमैः ॥
परं ददौ च साम्बाय स्तोत्रं च मास्करः स्वयम् ॥ ६१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० गणेशपूजा
नाम त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥

अथ चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

कृष्णपुत्रश्च प्रद्युम्नो महाबलपराक्रमः । तत्पुत्रोऽप्यनिरुद्धश्च विवातुरंश एव च ॥१॥
एकदाऽसावनिरुद्धो नवपौवनमंयुत । सुप्तो रहसि पर्यङ्के पुष्पचन्दनचर्चिते ॥ २ ॥
स्वप्ने ददर्श युवतीं पुष्पोद्याने सुपुष्पिने । सुगन्धिपुष्पतल्पे च क्षिप्रचन्दनचर्चिते ॥

शयानां सुस्मितां रम्भां नवपौननसंयुताम् । अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणेन विभूषिताम् ॥
 चारुकेयूरवलयशङ्खकङ्कणशोभिताम् । मणिकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताम् ॥
 अतीव सूक्ष्मवसनां कणन्मञ्जीररञ्जिताम् । पद्मविम्बाधरोष्ठीं च शरत्कमलशोषनाम् ॥९॥
 शरत्पद्मप्रसामुष्टकोटीन्दुनिन्दिताननाम् । मुक्तापद्मकिंसासाद्यदन्तपङ्क्तिमनोहराम् ॥
 त्रिवक्त्रकवरीमारां मालतीमालम्भयिताम् । कस्तूरीकुङ्कुमालक्तानिग्वचन्दनकज्जलैः ॥८॥
 पद्मावलोविरचितमुकपोलस्थलोज्ज्वलाम् । दाडिमीकुसुमाकारसिन्दूरविन्दुभूषिताम् ॥ ९॥
 श्रीरामकदलीरतम्भनिन्दितोरुस्थलोज्ज्वलाम् । अत्युच्चैर्वर्तुलाकारस्तनयुग्माधिभूषिताम् ॥
 नितम्भभारनम्रां च कामव्रणप्रपीडिताम् । कामुकीं कपर्दीयां च पश्यन्तीं वक्त्रनक्षुधा ॥
 कुङ्कुमालक्तारक्ताक्तपादपद्मविराजिताम् । वायुप्रेरणवस्त्रेण व्यक्तगुप्थस्थलोज्ज्वलाम् ॥
 तां दृष्ट्वा कामपुत्रश्च कामोन्मथितमानसः । उवाच सधुरं ईशं काममत्तां सुकोमलाम् ॥
 चारुचम्पकवर्णाभां कामेन पुलकान्विताम् । अतिप्रौढां नवोदां च शृङ्गारेच्छासुचञ्चलाम् ॥

अभिरुद्ध उवाच—

किं देवी किं त्रिगान्धर्वी का त्वं कामिनि कानने । कस्य स्त्री कस्य कन्या वा कं वा वाञ्छसि
 सुन्दरि ॥ १९ ॥

त्रैलोक्यातुलसौन्दर्यो मुनिमानसमोहिनी । न विमेषि कथं ब्रूहि स्वयमेकाकिनी च माम् ॥
 अहं त्रैलोक्यनाथस्य पौत्रः कामात्मनोऽधुना । कान्नेऽहमनिरुद्धश्च नवीनगौवनाहृतः ॥
 कमनीयश्च कामी च कामशास्त्रविशारदः । कामुकीकामनां पूर्णां कर्तुमिच्छेश्वरः स्वयम् ॥
 मां मनस्व सुशीले त्वं सुवेपं च सुशीलकम् । रतिसूरं रतिरसप्राज्ञं रतिरसप्रियम् ॥
 रतिपुत्रं रतिरसं प्रमत्तं रमिकं प्रिये । युवानं व्याधिहीनं च कामुकं कामुकीच्छति ॥
 विद्वानसु विदग्धं च कान्तमायाति कामतः । विदग्धया विदग्धेन संगमो गुणवान्मवेत्
 प्रच्छाद्य लोचनास्यं च नवसंगमलज्जिता । विलोकयन्ती वक्त्राक्षिकीणेन तमुवाच सा ॥

कामिन्पुवाच—

कामुकः कामपुत्रोऽसि कामेन व्याकुलोऽधुना । भवांश्चेत्कामुकीयोग्यो न कामश्चिन्तितः कथम्
 पौत्रत्रैलोक्यनाथस्य स्वतः संभावितस्य च । स्वयं योग्यो योग्यपुत्रो विवाहं न कथं (व्याधाः)
 च ॥ २४ ॥

विवाहिता प्रसवस्त्री सा च पुण्यव्रता सती । निश्चला सततं साध्या वार्षिनी सङ्गिनी सदा
 मयमीतिदानसाध्या गुह्यवस्त्री त्वनिश्चया । नैमित्तिका न निश्चा सा सा च वेदविगर्जिता

परं नरकसोपाना परत्रेहायशस्करा । साधुस्तत्र न हि रतो वंशजो वैष्णवो यदि ॥२७॥
 यदि पूर्वं भवेद्भ्रान्तो निवृत्तः साधुसङ्गतः । प्रवृत्तिरेषा भूतानां निवृत्तिस्तु महाफला ॥
 प्रायश्चित्ती पुनर्लिप्तो निवृत्तः पातकी यदि । उपहास्यो भुवि भवेत्सर्वं कुक्षरशो न वत् ॥
 सुशीला सुन्दरी शान्ता धर्मपत्नी प्रशंसिता । पतिव्रता सुसाध्या सा शश्वत्सुप्रियवादिनी
 कोमलाङ्गी विदग्धा च श्यामा रतिसुखप्रदा । एवंभूतां परित्यज्य वैष्णवस्तपसे व्रजेत् ॥
 सा चैत्परिणता साध्वी शान्ता पुत्रवती यदा । अन्यथा च दृष्ट्वा सर्वं तपसः स्वहनं भवेत्
 असाधुश्च कुवंशश्चेत्परनारीं प्रयाति चेत् । स याति नरकं घोरं पितृभिः सप्तभिः सह ॥
 अहम्बा वाणकन्या वाणः शंकरकिंकरः । वाणखैलोक्याविजयी शंकरो जगतां पतिः ॥
 न स्वतन्त्रा परार्थिना त्रिषु कालेषु कामिनी । पुंश्चली या स्वतन्त्रा साऽप्यसद्वेशप्रसूतिक्का
 पिता ददाति कन्यां तां सुयोत्तमाय वराय च । कन्या वरं न याचेत् धर्म एष सनातनः ॥
 त्वं च योग्योऽसि योग्याऽहं मामिच्छसि यदि प्रभो । वाणं पार्थिव शंसुं वाऽप्यथा वा पार्वती
 सतीम् ॥ २७ ॥

इत्युक्त्वा सुन्दरी साध्वी साऽन्वर्धना बभूव ह । निद्रां तत्यान सहमा कामी कामात्मजो मुने
 बुद्ध्वा स्वप्नं स विज्ञाय कमेन व्यपितान्तरः । बभूव वशकुलोऽशान्तो न दृष्ट्वा प्राणवल्लभाम्
 त्यक्त्वाऽऽहारमनिद्रश्च प्रमत्तश्च कृशोदरः । क्षणं तिष्ठति शेते च क्षणं रहसि रौद्रेनि ॥
 पुत्रं दृष्ट्वा तु किन्दन्तं देवकी रुक्मिणी रतिः । अन्याश्च योषितः सर्वाः कपयामासुरीश्वरम्
 तासां च वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुमदनः । उवाच सर्वतत्त्वज्ञः कृष्णश्च पूर्णमानसः ॥

श्रीभगवानुवाच—

कामादुरा वाणकन्या रतिं दृष्ट्वा शिवेशयोः । वरं संपाप दुर्गाया व्याकुला मदनास्त्रतः ॥
 स्वप्नं च दर्शयामास साऽनिरुद्धं च पार्वती । मम पौत्रं प्रमत्तं च चकार कौतुकेन च ॥
 तत्पुत्रीं च प्रमत्तां तां करोमि स्वमतोऽधुना । स्वच्छन्दं तिष्ठ न चिरं नास्ति चिन्ता मनोऽथवा
 इति कृष्णः समाश्वास्य सर्वात्मा सर्वसिद्धिविन् । स्वप्नं च दर्शयामास पाण्डुरीं च कामुकाम्
 सुखा सुतल्पे बाला सा पुष्पचन्दनचर्चिते । नवयौवनसंयुक्ता रत्नमूषणभूषिता ॥४७॥
 श्यामा रत्नपर्वद्के ददर्श स्वप्नोपिप्तम् । अतीव निर्जने देशे रत्नानिर्माणमन्दिरे ॥
 नवीननीरदश्याममतीव नवयौवनम् । कोटिकन्दर्पलीलामं मस्मितं मुमनोहरम् ॥४८॥
 रत्नकेयूरवलयरत्नमञ्जरिरञ्जितम् । रत्नगुण्डलद्युमेन गण्डस्थलविराजितम् ॥ ५० ॥
 चन्दनोक्षितसर्पार्द्धं भूषितं पतिवाससा । सुवस्त्रमाञ्जलीपालययत्स्थलममुञ्जयत् ॥५१॥
 श्यामं रत्नपर्वद्के पुष्पचन्दनचर्चिते । तं दृष्ट्वा सहमा माध्वी तन्मूलं प्रययौ मुदा ॥५२॥

उवाच मधुरं साध्वी हृदयेन विदूयता । कामात्मजप्रिया कान्ता कामबाणप्रणीडिता ॥

उपोवाच—

कस्त्वं कामुक भद्रं ते मां भजस्व स्मरातुराम् । अतिप्रौढां नवोढां च नवसंगमलालसाम् ॥
तवानुरक्तां भक्तां च गान्धर्वेण समुद्रह । विवाहाष्टप्रकारेषु गान्धर्वः सुलभो नृणाम् ॥
अनुरक्तां प्रियां प्राप्य त्यजेद्यः कपटी पुमान् । तस्माद्याति महालक्ष्मीः शार्पं दत्त्वा सुदारुणम्

पुमानुवाच—

अहं कृष्णस्य पौत्रश्च कामदेवात्मजः स्वयम् । कथं गृह्णामि त्वां कान्ते तथोरनुमतिं विना
इत्येवमुक्त्वा स पुमानन्तर्धानं चकार सः । कामेन व्याकुला कान्ता न दृष्ट्वा कान्तमोप्सितम्
निद्रां त्यक्त्वा समुत्थाय तल्पादेव मने हृतात् । विषसाद सखीमध्ये प्रमत्ता रुदती भृशम् ॥
पप्रच्छ तां वराऽऽलीनां किं किमित्येव निश्चिन्तम् । उवाच बन्धयामास चित्रलेखा सुयोगिनी

चित्रलेखोवाच—

चेतनं कुरु कल्याणि कस्मात्ते भीतिरुत्पन्ना । स्वयं शंभु शिवा साक्षाद्दुर्लभ्ये नगरे सति ॥
शिवस्मरणमात्रेण सर्वारिष्टं पलायते । शिवं भवति सर्वत्र शिव एव शिवालभः ॥ १२ ॥
ध्यानाद्दुर्गातिनाशिन्याः सर्वं दुर्गं विनश्यति । ददाति मङ्गलं तस्मै सर्वमङ्गलमङ्गला ॥
चित्रलेखावचः श्रुत्वा किञ्चिन्नोवाच सुन्दरी । त्यक्त्वाऽऽहारं च निद्रां च पुरुषं चिन्तयेत्तदा
चित्रलेखा सखी गत्वा बाणमाह च तन्प्रियाम् । दुर्गां च शंकरं स्कन्दं गणेशं योगिनां गुरुम्
चित्रलेखावचः श्रुत्वा रुरोदोच्चैर्भृशं सती । बाणश्च शंकराम्याशे विषपादप्रमूर्छितः ॥
जहास शंकरो दुर्गां कार्तिकेयो गणेश्वरः ॥ १३ ॥

गणेश्वर उवाच—

यो ददाति ध्रुवं दुःस्वप्नस्यैव दम्भमोहितः । सूक्ष्मधर्मविचारेण स विन्दति चतुर्गुणम् ॥
शिवेशयोश्च क्रीडा च दृष्ट्वा या काममोहिता । वरं तस्यैव ददौ दुर्गा वरमेव सुदुर्लभम् ॥
स्वप्ने गत्वा स्वयं देवी मत्तं कृत्वा स्मरात्मजम् । अधुना वामनार्थे च संमो ग्तिष्ठति मूकवत् ॥
सर्वं ज्ञात्वा च सर्वज्ञो भगवन्हरिरीश्वरः । स्वप्ने सुषेपं पुरषं दर्शय माम् कथयकाम् ॥
सुषेपं पुरषं दृष्ट्वा युवानं युवती सती । परमेष्ठ्या भवेत्तस्या धर्मभीत्या निवर्तते ॥ ७ ॥
सुषेपं पुरषं दृष्ट्वा पुंश्चली पापवंशजा । त्यजेन्नद्रा च साक्षरं पतिं पुत्रं धनं गृहम् ॥
चेतनं गृह्णान् च कुलपुत्रां सुललम् । युवानं रतिदूरं चाप्यतिनिधिं न हि त्यजेत् ॥
त्यजेज्जातिं च धर्मं च प्राणांश्च परिणामतः । नमोऽप्राप्तः प्रयत्नेन प्रागेभ्यो युवती सदा ॥

परिरक्षेच्च सततं मायायुक्तां न विश्वेत् हृदयं क्षुरधारामं नारीणां मधुरं वचः ॥७५॥
 ज्ञासां मनो न ज्ञाननिभं मन्तो वेदाश्च वैदिकाः । प्रयातु द्वारकां सद्यश्चित्रलेखा सुयोगिनी ॥
 अनिरुद्धं समाहर्तुं प्रसक्तमालीलया । इति श्रुत्वा महादेवो गणेशं तमुवाच ह ॥७७॥
 न शृणोति यथा वणः शुभकार्यं तथा कुरु । चित्रलेखा ययौ तूर्णं द्वारकाभवने हरेः ॥
 सर्वेषामपि दुर्लभ्यं लीलया प्रविवेश मा । निद्रितं चानिरुद्धं च समाहृत्य च योगतः , ॥
 रथमारोहयामास निद्रितं बालकं मुदा । सा मनोयायिनी भद्रा गृहीत्वा बालकं मुने ॥
 मुहूर्ताच्छ्रेयसिगतरं कृत्वा शङ्खध्वनिं ययौ । अथाऽऽश्रमाम्बन्तरे च रुरुदुः सर्वेयोपिनः ॥
 अहो नानहरो वरुणः क्व गतः प्राणवल्लभः । कृष्णस्ताश्च समाश्राम्य सर्वज्ञः सर्वतत्त्ववित् ॥
 साम्प्रकामवैद्यैः सार्धं कृष्णः सान्त्वकिना तथा । गृहीत्वा गरुडं शीरं रथमारुह्य सत्वरः ॥
 सुदर्शनं पाञ्चजन्यं पद्मं कौमोदकीं गदाम् । पश्चाद्यास्थनि देवेशो नगरं शोणिनं तथा ॥
 सगणैः शंकोषैश्च पार्वत्या परिरक्षितम् । अथ सा योगिनी कन्या पुण्या मान्धातु च योगिताम्
 शिष्या दुर्वाससः शान्ता सिद्धयोगेन सिद्धिदा । बालकं बोधयामास रुदन्तं मातरं स्मरन् ॥
 स्नापयित्वा द्वादी तस्मै माल्यचन्दनमूषणम् । कृत्वा सुवेषं बालस्य कन्यान्तःपुरमीप्सितम् ॥
 चक्रे प्रवेशं योगेन रसकैश्चापि रक्षितम् । तामूषा निद्रिता दृष्ट्वा निराहारा कुशोदरम्
 शीघ्रं च बोधयामास सखीभिः परिरक्षिताम् । उषा कृत्वा च सुस्नाता वस्त्रमूषणभूषिताम् ॥
 वस्त्रैर्माल्यैश्चन्दनैश्च मिन्दूपत्रकैः शुभैः । द्वयोः संभाषणं तत्र माहेन्द्रे च शुभसणे ॥
 कारणमासु मुपया च सखीनां संमतेन च । पतिप्रतापति दृष्ट्वा मा रेमे विगतज्वरा ॥
 गान्धर्वेण विवाहेन तामुवाह स्मरात्मनः । रतिर्विभू सुनिरमुषणोः सुतकारणम् ॥९३॥
 दिवानिशं न बुबुधे स्मरपुत्रः स्मरावरः । ऊग कामातुरा प्रौढा नवोदा नवसंगमात् ॥
 मूर्छां संप्राप पुंसश्च स्पर्शमात्रेण कामुकी । एवं नित्यं च रहसि संगमः सुमनोहरः ॥
 बभूव सुखं रतिराजा शुभाव रसकात् ॥ ९४ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मल० उक्त० नारदना० उपानिरुद्धयोः
 संगमे चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥

अथ पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ भीता रसकास्ते समुचूर्वागवधिरम् । स्फुटं गणेशं दुर्गां च दण्डवत्प्रणम्य य य ॥ .

रसका ऊचुः—

अहो दुष्टश्च कालोऽयमतीव दुरतिक्रमः । स्वतन्त्रा बालिका प्रौढा पतिमिच्छति सांप्रतम् ।
 असङ्गसंगमं नाथ साधूनां दुःखकारणम् । संसर्गजा गुणा दोषा भवन्ति सततं नृणाम् ॥
 चित्रछेत्ता स्वयं दूती समानीय परं वरम् । रणशूरं महावीरं नृपेन्द्रं च महारथम् ॥ ४ ॥
 युवानं व्याधिहीनं च कन्दर्वादपि सुन्दरम् । संमोगं कारयामास मुमुषे न दिवानिशम् ।
 सांप्रतं तव कन्या साऽप्युपा गर्भवती सती । कुलना कुलघोश्चैव तत्साङ्गारस्वरूपिणी ॥
 दौहित्री वाऽपि दौहित्री बभूव सांप्रतं तव । कन्यां पश्य महाप्रौढां नगरीं नागरान्विताम् ।
 नखविक्षतसर्वाङ्गी वराधीनां च चञ्चलाम् । पुंसश्च सङ्गिनी शश्वद्रहस्ये रतिसङ्गिनीम् ॥
 सस्मितां सकटाक्षां च चञ्चलेशणवीक्षिताम् । एवं श्रुत्वा छिजितश्च बाणस्तत्र चुकोप ह ।
 युद्धाय च मतिं चक्रे वारितः शंभुना भृशम् । वारितश्च गणेशेन रुक्मिणेन शिवया तथा ।
 भैरव्या भद्रकाव्या च योगिनीमिश्र संततम् । अष्टभिर्भैरवैश्चैव रुद्रैरेकादशात्मकैः ॥
 भूतैः प्रेतैश्च कूष्माण्डैर्वैतालैर्ब्रह्मराक्षसैः । योगीन्द्रैरपि सिद्धेन्द्रै रुद्रैश्चण्डादिभिस्तथा ॥
 कौटर्क्या ग्रामदेव्या च यथा मात्रा हिताय च । उवाच शंकरो बाणं मूढं पण्डितमानिनम् ॥
 हितं सत्यं नीतिशास्त्रं परिणाममुखावहम् ॥ १३ ॥

महादेव उवाच—

शृणु बाण प्रवक्ष्यामि कथामेवा पुरातनीम् । भुवो भारावतरणे भारते स्वयमीश्वरः ॥ १४ ॥
 निहृत्य सर्वान् राजेन्द्रान्द्वारकायां विराजते । यस्य लोमसु विश्वानि तस्य वासः सदीश्वरः ॥
 वासुदेव इति ख्यातः कथ्यते तेन कोविदैः । चातुर्विधाता भगवांश्चक्राणि स्वयं मुवि ॥
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनामीश्वरः प्रकृतेः परः । निर्गुणश्च निरीहश्च भक्तानुग्रहविग्रहः ॥ १७ ॥
 परं ब्रह्म परं धाम परमात्मा च देहिनिः । यस्मिन्मते शब्दो जीवो संज्ञामस्तेन संभवेत् ॥
 शस्त्रविद्धो महाकाशो यथा मूढ दिशस्तथा । तथाऽऽत्मा च निराकारो देही च ध्यानहेतुना ।
 तस्य पुत्रोऽनिरुद्धश्च महाबलपराक्रमः । प्रैलोक्यमपि संहर्तु क्षणेन च क्षमः स्वयम् ॥
 सर्वे देशश्च दैत्याश्च बलवन्तो महारथाः । ते सर्वे चानिरुद्धस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।
 ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं बलम् । तयोर्विवाहौ मैत्री च न तु पुष्टविपुष्टयोः ॥
 मलिः पिता ते दैत्यानां सारभूतो महारथः । क्षणेन येन नीतश्च सुतलं स हरेः कला ॥
 सर्वे चांशकलाः पुंसः परिपूर्णतमस्य च । वृन्दावनेश्वरस्यापि कृष्णस्य परमात्मनः ॥

पार्वत्युवाच—

ध्यायते ध्यानानिष्ठश्च हृत्पद्मे च दिवानिशम् । ब्रह्मा महेशः शेषश्च भगवन्तं सनातनम्
दिनेशश्च गणेशश्च योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । ध्यायते परमात्मानं भगवन्तं सनातनम् ॥
सनत्कुमारः कपिलो नरो नारायणस्तथा । ध्यायते हृदयाम्भोजे भगवन्तं स० ॥२७॥
मनवश्च मुनीन्द्राश्च सिद्धेन्द्रा योगिनां वाः । ध्यानासाध्यं च ध्यायन्ते भगवन्तं स०
सर्वादं सर्वबीजं च सर्वेशं च परात्परम् । ध्यायन्ते ज्ञानिनः सर्वे भगवन्तं स० ॥

गणेश उवाच—

अपायं च बलेश्चापि वैष्णवस्य महात्मनः । मूढोऽयमद्विष्टः पुत्रः प्रह्लादस्य च धीमतः

स्कन्द उवाच—

अये आतर्न श्रुता च हिरण्यकाशिपोः कथा । हिरण्याक्षस्य च मधोः कैटभस्य महात्मनः
पूर्वजास्तेऽपि ते दैत्या महाबलपराक्रमाः । क्रमेण विष्णुना जीता लीलया यमसादनम्
भगवान्यस्य संहर्ता स्वयं नारायणः प्रभुः । तस्य को रक्षिता आनर्निवर्तस्व शुभाय च ॥
तेषां च वचनं श्रुत्वा तानुवाचापुरेश्वरः । कोपरस्तास्यनयनो घनुण्यागिर्यथाऽन्तकः ॥२३॥

वाण उवाच—

शृणु मातः प्रवक्ष्यामि शृणु तात महेश्वर । शृणु आतर्गणपते शृणु आतश्च कार्तिक ॥
शुभाशुभं प्राक्तेन प्राणिनां कर्मिणां तथा । कृतकर्मातिरिक्तं च कार्यं केषां च वर्तते ॥
नाप्राप्तकालो म्रियते विद्वः शरशतैरपि । तृणमेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥
यस्माच्च यस्य निर्वाणं विधात्रा लिखितं पुरा । तदेव नित्यं सत्यं च निषेकः केन वार्यते ॥
संग्रामे कातरो यो हि निष्फलं तस्य जीवनम् । अयं यशश्च लभते मृतः स्वर्गं च गच्छति
प्रविश्य कन्यां गृह्णाति नगरं शिवरक्षितम् । पार्वत्या च गणेशेन युद्धेन बलिना तथा ॥
को वा गृह्णाति कन्यां च कस्य वा जीवनस्य च । सगर्मा तव कन्देति सभायां रक्षको वदेत् ।
इति मे वञ्जतुल्यं च श्रुतिकौटं परं वचः । अतोऽनिरुद्धं हत्वा च घातयिष्यामि कन्यकाम्
अन्यथा ज्वलद्गो च त्वक्ष्यामि च कलेवरम् ॥ ४२ ॥

कौटर्ष्युवाच—

शृणु वरस प्रवक्ष्यामि माताऽहं तेऽपि धर्मतः । दुरन्तेनापि पुत्रेण पित्रोर्दुःखं पदेपदे ॥
कन्या परगृहीता साऽप्यन्यस्मै दातुमक्षमा । श्रीकृष्णस्यापि पौत्राय प्रद्युम्नस्य सुताय च ॥
अनिरुद्धाय महते स्वेच्छया देहि कन्यकाम् । पूतोऽसि मारते वर्षे सप्तभिः पितृभिः सह ॥
यौवकं देहि सर्वस्वं यशसे महर्षे भुवि । अन्यथा रणमध्ये च त्वां हनिष्यति माधवः ॥

सुदर्शनेन चक्रेण वो वा रवां रक्षितुं क्षमः । कीटरीवचनं श्रुत्वा चुकोऽदस्यपुंगवः ॥४७॥
 प्रययौ रथमारुह्य यत्र पौत्रो हरेर्भुने । रवन्दः सेनापतिर्भूत्वा प्रययौ शंकराक्षया ॥४८॥
 बाणः स्वात्ययनं चक्रे गणे शश्व शिवः रथयम् । बाण शुभाशिर्ष चक्रे पार्वती कीटरी तया ॥
 अष्टौ च भैरवाश्चैव रद्राश्चैवादशैव ते सर्वे युद्धाय हन्तारो बभूवुः शस्त्रपाणयः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे दूनोऽप्यनिरुद्धमुवाच ह । पार्वत्या प्रेरितश्चैव बाणपत्न्या च सत्वरम् ॥

दूत उवाच—

अनिरुद्धोत्तिष्ठ मद्र पार्वतीवचनं शृणु । भव सांनाहिको वत्स कुरु युद्धं बहिर्भव ॥५२॥
 भीतोपा रुदती अमृता सस्मार पार्वती सतीम् । रक्ष रक्ष महामाये मत्प्राणेश्वरमीप्सितम् ॥
 अभयेऽप्यभयं देहि संग्रामे घोरदारुणे । त्वमेव जगता माता स्नेहस्ते सर्वतः समः ॥५४॥
 अथानिरुद्धः संनाही शस्त्रपाणिर्भव ह । उपादत्तं रथं प्राप्य चकाराऽऽरोहणं मुदा ॥
 बहिः संस्रुय शिबिराद्दर्शे बाणमीश्वरः । सानाहिकं शस्त्रपाणिं रक्तास्यलोचनं परम् ॥
 दृष्ट्वाऽनिरुद्धं बाणश्च तमुवाच रुषाऽन्वितः । घोरसंग्राममध्ये च विपोक्तिं प्रज्वलन्निव ॥

बाण उवाच—

अये वीर महादुष्ट नीतिशास्त्रविवर्जिते । चन्द्रवंशकुलाङ्गार पुण्यक्षेत्रेऽयशस्कर ॥५८॥
 पिता ते शम्बरं हत्वा जग्राह तस्य कामिनीम् । ततो जातो भवानेव निरोधं स्वकुलसमम् ॥
 पितामहो वासुदेवो मथुरायां च क्षत्रियः । गोकुले वैश्यपुत्रश्च नाम्ना च नन्दनन्दनः ॥
 वृन्दावने च गोपस्य नन्दस्य पशुरक्षकः । साक्षाज्जारश्च गोपीनां दुष्टः परमलम्पटः ॥६१॥
 जघान पूतनां सद्यो नारीघाती ह्यधार्मिकः । आगत्य मथुरा कुब्जा जघान मैथुनेन च ॥
 दुर्बलं नरकं हत्वा स्त्रीसमूहं मनोहरम् । जग्राह योनिलुब्धश्च स्वपुत्रमतिनिष्ठुरः ॥६३॥
 भीष्मकं मानवे जित्वा तत्पुत्रं चापि दुर्बलम् । जग्राह कन्यकां तस्य देवयोग्यां च रुक्मिणीम् ।
 सत्राजितः सूर्यभृत्यो देवात्प्राप मणीश्वरम् । घातयित्वा ह्युपायेन जग्राह मणिकन्यकाम् ॥
 कुरुषाण्डवयुद्धं च कारयित्वा च दारुणम् । युधिष्ठिरस्य यज्ञे च शिशुपालं जघान सः ॥
 दन्तवधत्रे च शार्ङ्गं च जरासंधं च दारुणः । सेनहार भुवो भूपसमूहमतिदारुणम् ॥६७॥
 उषायास्तरकं हत्वा सर्वस्वं तज्जहार स । दुर्बलो राजभीतश्च समुद्रं शरणं गतः ॥६८॥
 जित्वा च भ्रातरं शक्रं भार्याया वचनेन च । जग्राह पारिजातं च पुष्पं च स्वर्गदुर्लभम् ॥
 कंसं निहंस्याधर्मिष्ठो भ्रातरं मातुरेव च । जग्राह तस्य सर्वस्वं परं किं कथयामि ते ॥
 जित्वा च मंजुलकं युद्धे जग्राह तस्य कान्यकाम् । तपितुर्मगिनी कुन्ती चतुर्णां क मिनी भुवि

द्रौपदी भ्रातृपत्नी च पञ्चानां कामिनी तथा । गोर्धनो योनिलुब्धश्च शश्वत्परमलम्पटः ॥
तज्ज्येष्ठो बलदेवश्च शश्वत्पिबनि वारुणीम् । यमुनां भ्रातृपत्नीं च करोत्याह्वानभीष्टितम्
जहार मगिनीं तस्य कौन्तेयः शक्रनन्दनः । सुमद्रां मातुलसुतां संनिबोवःकुल्लकपम् ॥
नाणस्य वचनं श्रुत्वा चुकोपःकापनन्दनः । उवाच परमार्थं च योग्यं पत्सुतरं मुने ॥

अनिरुद्ध उवाच —

पिता मे कामदेवश्च बलपुत्रः पुरा शुचिः । यस्यास्त्रेण वशीभूतं त्रैलोक्यं सततं शृणु ॥
शिवकोपानलेनैव मस्मीभूतः स्वकर्मतः । कृष्णस्य पुत्रोऽप्यधुना सर्वेषां परमात्मनः ॥
पतिव्रता रतिमार्ता पतिशोकेन सांप्रतम् । शम्बरस्य गृहे तप्तौ हता तेन बलेन च ॥७८॥
छायां मायावतीं दत्त्वा मायया शयनेन च । रतिं स्वधर्मं संरक्ष्य धर्मसाक्षी च तद्गृहे ॥
निहस्य शम्बरं शत्रुं गृहीत्वा स्वप्रियां सतीम् । आजगाम द्वारकां च चन्द्रसूर्यौ च साक्षिणौ
पितामहं वामुदेवं त्वं किं जानामि मूढवत् । यं च सन्तो न जानान्ति वेदाश्चत्वार एव च
वामुः सर्वनिवासश्च विश्वानि यस्य लोमसु । तस्य देवः परं ब्रह्म वामुदेव इति स्मृतः ॥
उत्करं पृच्छ साक्षाच्च यस्य भृत्योऽधुना भवान् । कृष्णभृत्यस्य च बलेः पुत्रोऽसि किंकरात्मनः
गोकुले वैश्यपुत्रत्वं ब्रूहे त्वं ज्ञानदुर्बल । भोजनं वेदविहितं शश्वत्सास्त्रियवैश्ययोः ॥८४॥
द्रोणः प्रजापतिः श्रेष्ठो धरा तस्य प्रिया सती । पुत्रं च तपसा लेभे परमात्मानमीश्वरम्
द्रोणो नन्दो वैश्यराजो यशोदा सा धरा सती । वृषभानमुता राधा सुदान्नः सापकारणात्
त्रिशत्कोटिं च गोपीनां गृहीत्वा मर्तुराज्ञया । पुण्यं च भारतं क्षेत्रं गोलोकादाजगाम सा
तामिः सार्धं स रेमे च स्वपत्नीभिर्मुदाऽन्वितः । पारिणि जग्राह राधायाः स्वयं ब्रह्मा पुरोहितः
गोपकोटिश्च गोलोकादाजगाम मुदाऽन्विता । तेजसा हरितुल्यास्ते पार्षदप्रवरा हरेः ॥
गोरक्षणं हरेरेव गोपवेषस्य चाऽऽत्मनः । गोपानां शिशुरक्षार्थं मायेऽस्थापि मायया ॥९०॥
पूतना बलिकन्या च मगिनी च तवासुर । दृष्ट्वा च वामनं विन्त्या चकार पुत्रमानसम् ॥९१॥
एवंमूतो यदि मम पुत्रो भवति सांप्रतम् । स्तनं ददामि तनयं कृत्वा वससि सुन्दरम् ॥९२॥
तस्याः पूर्णं मानसं च चकार भगवान्प्रभुः । स्तनं दत्त्वा च गोलोकं ययौ सा रत्नयानतः ॥
कुञ्जा सा भगिनी पूर्वं रावणस्य दुरात्मनः । श्रीरामं चक्रे कामान्नाम्ना शूर्पणखा सती ॥
नासा चिच्छेद तस्यश्च लक्ष्मणो धार्मिकेश्वरः । तपसा च वरं लेभे ब्रह्मणः प्रियमीश्वरम् ॥
तेन पुण्येन तं लब्ध्वा गोलोकं सा जगाम ह । गोपी बभूव गोलोके कृष्णस्याऽऽलिङ्गनेन च
नरको हरिवध्यश्च स्वपूर्वप्राक्तमेव च । पारिणि जग्राह कन्यानां साक्षिणौ शशिमास्करौ ॥
भीष्मकन्या महालक्ष्मीः श्रीकृष्णस्य प्रिया सती । वैकुण्ठादागता साङ्गी ब्रह्मणोऽनुमतेन च

सप्तजितस्य वन्या सा सत्यमामा वसुंधरा । ददौ कृष्णाय राजा स तं मणिं यौतुकेन च ॥
 भुवो भारावतरणहेतुना गमनं हरेः । संजहार भुवो भारं कुरुपाण्डवयुद्धतः ॥ १०० ॥
 शिशुपालो दन्वक्रो जयो विजय एव च । द्वारिणौ द्वारपट्टे च वैकुण्ठे श्रीहरेरपि ॥ ११ ॥
 कुमारशापात्पतितौ प्राप्य जन्मत्रयं ध्रुवम् । हिरण्यकशिपुश्चैव तवैव पूर्वपूरुषः ॥ २ ॥
 तस्य भ्राता हिरण्यासस्तेनैव वरुणो जितः । हरिर्नृसिंहरूपेण तं जघानावलीकृत्वा ॥ ३ ॥
 सुकरेण हतोऽन्यश्च पूर्वजन्मकणं शृणु । द्वितीये जन्मनि पुरा रावणः कुम्भकर्णकः ॥ ४ ॥
 श्रीरामेण हतौ तौ द्वौ शेषजन्म कलौ तयोः । श्रीकृष्णेन हतौ तौ द्वौ धर्मपुत्रावुभौ तथा ॥
 जरासंधश्च शल्वश्च दुरात्मा कंस एव च । प्राक्तनात्तस्य वध्यास्ते भुवो भारनिर्हीर्यया ॥
 मांधातु सुतमध्ये च यवनश्चापि प्राक्तनात् । लक्ष्मीश्वरस्य कृष्णस्य घनेन किं प्रयोजनम् ॥
 प्रतिज्ञया च सत्यायाः पुण्यव्रतकारणात् । पारिजातं समानीय चकार स्वात्मनो वनम् ॥
 स्वयं जाम्बवती देवी दुर्गाशा मल्लुकात्मजा । पाणिं जग्राह तस्याश्च तपसा भारते हरिः ॥
 कुन्त्याश्च क्षेत्रजाः पुत्राः केवलं भर्तुराज्ञया । कलौ निषिद्धं त्रियुगे पतिद्धं पलपैतृकम् ॥
 युधिष्ठिरो धर्मपुत्रो भीमश्च यवनात्मजः । महेन्द्रपुत्रो धर्मिष्ठः फाल्गुनो विजयी भुवि ॥
 यमै वाशुपतं शंभुः प्रददौ च स्वयं पुरा । अश्वमेधं गवालम्भं संन्यासं पलपैतृकम् ॥ १२ ॥
 देवरेण सुतोऽपि कलौ पञ्च विवर्जयेत् । द्रौपद्याः पञ्च भर्तारः शंकरस्य वरेण च ॥
 बलदेवः पुष्पमधु पूतं पिबति नित्यशः । चक र यमुनास्नानं स्नानार्थं धार्मिक शुचिः ॥
 सुभद्रां च ददौ कृष्णः फाल्गुनाय महारमणे । कन्यकां मातुलानां च दाक्षिणात्यः परिग्रहः
 देशेष्वन्येषु दोषोऽयमित्याह कमलोद्भवः ॥ ११६ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० बाणानिरुद्धसं०

पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥

अथ षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ।

बाण उवाच—

अनिरुद्धं बुधोऽसि त्वं त्वयोक्तं सत्यमेव च । क्षामुना चैवमुक्तं च सर्वं नुद्धं स्वचेतसा ॥
 त्वयोक्तं शंकरवरास्पृश्यानां स्वामिनां प्रिया । द्रौपदी च महामाता तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥
 शम्भरेण हता पूर्वं तव माता कथं रतिः । देवैरपि कथं दत्ता देवास्तेन जिता कथम् ॥

अनिरुद्ध उवाच—

रुक्मा रघुनाथश्च सीतया लक्ष्मणेन च । स्नातः सरसि तत्रस्थो रम्ये पञ्चदशीतटे ॥

उवाच सीता हेमन्ते जलं सुखादु निर्मलम् । तथाऽद्यं व्यञ्जनं रम्यं सर्वं वस्तु सुशीतलम् ॥
फलावचयनं चक्रे सीतायै प्रददौ मुदा । ततो ददौ लक्ष्मणाय पश्चाद्भुङ्क्ते स्वयं प्रभुः ॥
लक्ष्मणस्तदगृहीत्वा च नैव भुङ्क्ते फलं जलम् । मेघनादवधार्थं च सीतोद्धारणकारणात्
निद्रां न याति नो भुङ्क्ते वर्षाणां च चतुर्दश । य एवं पुरुषो योगी तद्व्यो रावणात्मजः
एतस्मिन्नन्तरे रामं द्रष्टुं कमललोचनम् । वह्निस्तत्र समायातो द्विनरूपी कृपानिधिः ॥
भविष्यत्कथयामास श्रुतिश्रौटपरं वचः ॥ ९ ॥

बह्निरुवाच—

शृणु राम महामाग सीतासंगोपनं कुरु । सप्ताहाम्पन्तरे चैव रावणो दुष्टराक्षसः ॥
दुर्निवार्यः प्राक्तनेन जानकी च हरिष्यति । विधात्रा लिखितं कर्म प्राक्तनं केन वार्यते ॥
वेदैश्चतुर्भिः कथितं न च दैवात्परं वरम् ॥ १२ ॥

राम उवाच—

सीतां गृहीत्वा त्वं गच्छ च्छायाऽत्रैव तु तिष्ठतु । कलत्रवर्जनं कर्म सर्वेषां च जुगुप्सितम् ॥
सीतां गृहीत्वा प्रययौ रुदती च हुताशनः । सीतया सहशी छाया तस्यौ श्रीरामसंनिधौ ॥
सा च च्छाया हता पूर्वं रावणेनावलीलया । समुद्धार ता रामो निहत्य तं स्वान्धवम् ॥
वह्नी परीक्षाकाले च च्छाया वह्नौ विवेश सा । अग्निश्छायां च संरक्ष्य ददौ रामाय जानकीम्
रामस्तां च गृहीत्वा च प्रययौ स्वाश्रमं मुदा । छाया तस्यौ वह्निपाद्वे हृदयेन विदूयता ॥
सा च च्छाया तपश्चक्रे नारायणसरोवरे । तपश्चकार दिव्यं च शतवर्षं च शुद्धिः ॥
वरं वृणुष्व मन्त्रे स्वमुवाच शंकरश्च ताम् । उवाच सा शिवं व्यग्रा भर्तुर्दुःखेन दुःखिता ॥
मतिं देहि पञ्चधा सा वरं वने त्रिलोचनम् । सर्वसंपत्पदस्तुष्टस्तस्यै शर्वो वरं ददौ । २० ॥

महादेव उवाच—

साध्वि त्वं पञ्चधा ब्रूहि पतिं देहीनि वामाकुल्य । पञ्चेन्द्राश्च हरैरंशा भविष्यन्ति प्रियास्तव ॥
ते च सर्वे च पञ्चेन्द्राश्चाधुना पञ्च पाण्डवाः । सा च च्छाया द्रौपदी च यज्ञकुण्डसमुद्भवा ॥
कृतयुगे वेदवती त्रेतायां जनकात्मजा । द्वापरे द्रौपदी छाया तेन कृष्णा त्रिहायणी ॥
वैष्णवी कृष्णभक्ता च तेन कृष्णा प्रकीर्तिता । स्वर्गलक्ष्मीर्मेहेन्द्राणां सा च पश्चाद्भविष्यति
राना ददौ फाल्गुनाय कन्यायाश्च स्वयंवरे । पञ्चच्छ मातरं वीरो वस्तु प्राप्तं मयाऽधुना ॥
तमुवाच स्वयं माता गृहाण भ्रातृभिः सह । शंभोर्वरेण पूर्वं च परत्र मातुराज्ञया ॥
द्रौपद्याः स्वामिनस्तेन हेतुना पञ्च पाण्डवाः । चतुर्दशानामिन्द्राणां पञ्चेन्द्राः पञ्च पाण्डवाः ॥
शंकोणाभिसंशसा सा मात्रा भर्तृसत्वेन च । भर्ता ते भस्मसाद्भूतो हरकोशानलेन च ॥
हे रवि त्वं मया शसा दैत्यमस्ता भवाधुना । विजित्य देवान्नेन्द्रांश्च शम्बरस्त्वं हरिष्यति ॥

पुनरुक्तं वरं प्रादात्सतीत्वं ते न यास्यति । छायां दत्त्वा तिष्ठ मेहे गायज्जीवति ते, पतिः ॥
 इति ते-कथितं सर्वमितिहासं पुरातनम् । देवानां गुप्तचरितं शृणु दैत्येन्द्र सांपतम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र सुमद्रश्च महाबलः । कुम्भाण्डभ्राता बलवन्बाणसेनापतीश्वरः ॥
 निर्भर्त्स्य बाणं समरे शस्त्रपाणिर्महारथः । श्रीकृष्णपैत्रं शूलं च चिसेप प्रलयाग्निवत् ॥
 अर्धचन्द्रेण तच्छूलं चिच्छेद कामपुत्रकः । शक्तिं चिसेप भद्रश्च शतसूर्यसमप्रभम् ॥
 वैष्णवास्त्रेण चिच्छेद तां शक्तिं कामपुत्रकः । नारायणास्त्रं चिसेप सुमद्रो रणमूर्धनि ॥
 प्रणम्य शेते निर्भीतो मदनस्य सुतो बली । ऊर्ध्वमुखं च बभ्राप शतसूर्यसमप्रभम् ॥
 प्रलीनमस्त्रमाकाशे विश्वसंहारकारणम् । अस्त्रे गते सोऽनिरुद्धो गृहीत्वा च महानसिम् ॥
 प्रचमज्ज मद्रथं जवानाश्चाश्च सागधिम् । जवान तं सुमद्रं चालीलया रणमूर्धनि ॥ ३८ ॥
 हते सुमद्रे बाणश्च महाबलपराक्रमः । बाणानां शतकं चापि चिसेप रणमूर्धनि ॥ ३९ ॥
 कामात्मजोऽग्निबाणेन बाणौघं प्रददाह सः । बागश्चिसेप ब्रह्मास्त्रं सृष्टिसंहारकारणम् ॥
 दृष्ट्वा कामात्मजः शीघ्रं सबीज मन्त्रसूक्तम् । ब्रह्मास्त्रेणैव सहसा संजहारावलीलया ॥
 बाणः पाशुपतं क्षेप्तुं समारम्भे च कोपतः । निषिद्धश्च गणेशेन स्कन्देन शंभुना तथा ॥
 तद्दृष्ट्वा सोऽनिरुद्धस्तं धनुर्बाणौघसंयुतम् । भुम्भो च जृम्भणं युद्धे शीघ्रं तं च महारथम् ॥
 'जहो बभूव बाणश्च निश्चेष्टो रणमूर्धनि । पुनश्चिसेप निद्रास्त्रं निद्रितं तं चकार सः ॥
 बाणं तं निद्रितं दृष्ट्वा गृहीत्वा खड्गमुत्तमम् । बाणं हन्तुं समुद्यन्तं वारयामास कार्तिकः
 स्कन्दश्च शनबाणेश्च वारयामास लीलया । अनिरुद्धं महामागं बलवन्तं धनुर्धरम् ॥ ४१ ॥
 अनिरुद्धश्च सहसा तथा शक्त्या दुरन्तया । बभज्ज कार्तिकरथं रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् ॥
 गदया कार्तिकः क्रुद्धोऽप्यनिरुद्धरथं मुदा । बभज्ज लीलया तत्र क्षणेन रणमूर्धनि ॥ ४२ ॥
 अनिरुद्धोऽर्धचन्द्रेण क्षुरचारेण लीलया । चिच्छेद कार्तिकधनुर्भ्रष्टास्त्रेण नियोजितम् ॥
 जवान कार्तिकस्तं च गदया च दुरन्तया । गदा जग्राह तद्वस्ताज्जनेन मदनात्मजः ॥
 शूलं गृहीत्वा स्कन्दं च तमेव हन्तुमुद्यतम् । अनिरुद्धश्च बोधेन प्रेरयामास दूरतः ॥
 कार्तिकः पुनरागत्य गृहीत्वा कामपुत्रकम् । गृहीत्वा च करेणैव पातयामास भूतले ॥
 अनिरुद्धो गृहीत्वाऽसिं प्रमुत्स्रथौ मरावलः । तथोर्विसौ दूरं च प्रचकार गणेश्वरः ॥
 कार्तिकः प्रयथौ मेहमूपागेहं सम्रात्मजः । सर्वं निवेदितुं शंभुं प्रयथौ स गणेश्वरः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उक्त० नारदना० बाणयु०-

षोडशायिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥

=====

अथ सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गणेशस्तु शिवस्यानं गत्वा नत्वा महेश्वरम् । सर्वं विज्ञापयामास क्रमेण च पृथक्पृथक्
बाणानिरुद्धयोर्युद्धं सुभद्रनिघनं तथा । स्कन्दानिरुद्धयोर्युद्धमनिरुद्धस्य विक्रमम् ॥२॥
गणेशवचनं श्रुत्वा प्रहस्य भगवान्भवः । उवाच श्लङ्गया वाचा सुगुप्तं वेदसंमतम् ॥

महादेव उवाच—

गणेश्वर महाभाग श्रूयतां वचनं मम । हितं तद्यं नीतिसारं परिणामसुखावहम् ॥४॥
असंख्यविश्वसंघं च सर्वं कृष्णात्मजं सुतम् । कृष्णं जानीहि यत्तार्थकारणानां च कारणम्
ब्रह्मादितृणपर्यन्तं जगत्सर्वं गणेश्वर । निबोध सत्यं कृष्णं च भगवन्तं सनातनम् ॥६॥
गोलोके द्विभुजं शान्तं राधाकान्तं मनोहरम् । शिशुरूपं गोपवेपं पारिपूर्णतमं प्रभुम् ॥७॥
गोपीभिर्गोपनिकरैः सहितं कामधेनुभिः । पुण्ये वृन्दावने रम्ये सुन्दरे रासमण्डले ॥
चरन्तं मुरलीहस्तं ब्रह्मेशोपवन्दितम् । शतशृङ्गे च शैलेशे वटमूले निराकुले ॥९॥
गोष्ठे भाण्डारनिकटे निर्मले विरजातटे । नवीननीरदश्यामं शोभितं पीतवाससा ॥१०॥
यथा नवं घनौघं च सौदामिन्या विगजितम् । आविर्भावश्च तेषां वै गोलोके रासमण्डले
तावन्तो गोकुले रम्ये पुण्ये वृन्दावने वने । सर्वे चाशकलाः पुंसः कृष्णस्तु भगवान्स्वयम्
पारिपूर्णतमः कामो ब्रह्मशापात्स्वविस्मृतः । तस्य पुत्रोऽनिरुद्धश्च महाबलपराक्रमः ॥
मया प्रस्थापितः स्कन्दो महायुद्धे सुदारुणे । मृतो बाणश्च संग्रामे तेन स्कन्देन रक्षितः
स्कन्दानिरुद्धयोर्युद्धे समत्वं तु गणेश्वर । अष्टौ च भैरवाः सर्वे रुद्राश्चैकादशैव ते ॥
अष्टौ च वसवश्चैते देवाः शक्रादथस्तथा । तपैव द्वादशादित्याः सर्वे दैत्येश्चरास्तथा ॥
देवानामप्रणीः स्कन्दो बाणश्च सगणस्तथा । सर्वे ते चानिरुद्धं च संग्रामे जेतुमक्षमाः
अनिरुद्धः स्वयं ब्रह्मा प्रद्युम्नः काम एव च । बलदेवः स्वयं शेषः कृष्णश्च प्रकृतेः परः
एतत्ते कथितं सर्वं बाणं रस गणेश्वर । भवाञ्शुभस्वरूपश्च विघ्नखण्डनकारकः ॥१९॥
आरादायास्यति हरिर्गृहीत्वा च सुदर्शनम् । अव्ययमखण्डमवरं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥२०॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० बाणयुद्धे
शिवलम्बोदरसं० सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥

अथाष्टादशोधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गणेशं बोधयित्वा तु शंभुरभ्यन्तरं ययौ । तत्र सिंहासने रम्ये दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ॥
भैरवी भद्रकाली च उग्रचण्डा च कोटरी । ताः समुत्थाय सहसा प्रणमुर्जगदीश्वरम् ॥
तत्राऽऽययौ गणेशश्च कार्तिकेशश्च वीर्यवान् । बाणश्च वीरभद्रश्च स्वयं नन्दी सुनन्दकः
महाकालो महामन्त्री ह्यथाष्टौ भैरवास्तथा । सिद्धेन्द्राश्चापि योगीन्द्रा रुद्राश्चैकादशैव ते
एतस्मिन्नन्तरे तत्र मणिमद्रः समाययौ । सिंहद्वारे स्वयं द्वारी तमीश्वरमुवाच सः ॥

मणिमद्र उवाच—

असंख्यानं च सैन्धानि यादवानां महेश्वर । बलदेवश्च प्रद्युम्नः साम्बश्च सात्यकिस्तथा
राजा महोग्रसेनश्च भीमश्च स्वयमर्जुनः । अक्रूरश्चोद्धवश्चैव जयन्तः शक्रनन्दनः ॥ ७ ॥
रत्नेन्द्रसारनिर्माणरथेन्द्रे सुमनोहरे । विधेर्विधाता भगवान्छ्रीकृष्णः परमेश्वरः ॥ ८ ॥
सप्तभिः पार्षदैर्गोपैः सेवितः श्वेतचामरैः । कन्दर्पकोटिलीलामो वनमालाविभूषितः ॥ ९ ॥
दधार चक्रमतुलं कोटिसूर्यसमप्रभम् । गदां कौमोदकीं शूलमव्ययं संनिधाय च ॥ १० ॥
रथमध्ये महाशङ्खं विश्वसंहारकारणम् । महारथानां लक्षैश्च रथानां च त्रिकोटिभिः ॥
त्रिकोटिभिर्गजेन्द्राणां मल्लानां च त्रिकोटिभिः । शतकोटिभिरस्थानां चर्मिणां तच्चतुर्गुणैः
खड्गिणां तप्तसप्तगुणैर्द्विगुणैस्तद्वन्मुष्मताम् । एभिः सार्धं च त्वरितमाययौ शोणिनं पुरम्
परितो वेष्टयामास लङ्कां दाशरपिर्धया । सहस्रतालमाना च ज्वलदाग्निशिखोज्ज्वलाम्
ऊर्ध्वं च परिखायुक्तां दुर्लब्ध्यामसुरैः सुरैः । स्वर्गगङ्गाम्बुराशीनां समूहैर्वृष्टिभिस्तथा ॥
पक्षीन्द्रो गरुडः साक्षान्निर्वाणं च चकार सः । मणीन्द्रसारनिर्माणं प्राकाराञ्जलिहं पुरम्
बभूव लक्षं मल्लानां बलदेवश्च लाङ्गलैः । उद्यानानां त्रिलक्षं च चकारोत्पाटनं प्रभो ॥
प्रविवेश महाद्वारं द्वारपालान्निहत्य च । एवं श्रुत्वा महादेवश्चोवाच सुरसंसदि ॥ १८ ॥
पार्वती भद्रकाली च स्कन्दं गणपतिं तथा । अष्टौ च भैरवाश्चैव रुद्राश्च वीरभद्रकम् ॥
महाकालं नन्दिनं च सर्वान्सेनापतीन्जव ॥ १९ ॥

महादेव उवाच—

मोलोकनाथो भगवांश्चक्रवाणिः समागतः । विधौषं मद्भुमीशो यः क्षणेन नगरं च किम्
सर्वोपायैश्च सर्वे ते माणं रक्षन्तु यतनतः । माणो गच्छतु संग्रामं स्मृत्वा लम्बोदरं परम्
बाणस्य दक्षिणे स्कन्दः पुरतश्च गणेश्वरः । वामे च भैरवा रुद्राः स्वयं नन्दी महारथः ॥

महाकालो वीरभद्रो ये चान्ये सैनिकास्तथा । ऊर्ध्वे दुर्गा मदकाली ह्युमचण्डा च कोटरो
बाणं रक्ष महामागे दुर्गे दुर्गतिनाशिनि । कृष्णस्य भवती शक्तिस्तेन नारायणी स्मृता
विष्णुमाये जगन्मातः सर्वमङ्गलमङ्गले । अन्यथाच्चक्रसाराच्च रक्ष बाणं सुदर्शनात् ॥
बाणः प्रियो मे सर्वेभ्यो गणेशात्कार्तिकादपि । बाणमूर्ध्नि करं धेहि पादाब्जरजसा सह
शिवस्य वचनं श्रुत्वा दुर्गा दुर्गतिनाशिनी । ग्रहस्योवाच मधुरं यापार्य्यं समयोचितम् ॥

पार्वत्युवाच—

मणिरत्नादिकं यद्यन्मुक्तामागिव्यहीरकम् । सर्वस्वं कन्यकामूषां रत्नभूषणभूषिताम् ॥
रत्नभूषणभूषादयमानिरुद्धं परं वरम् । पुरस्कृत्य देहि बाण कृष्णाय परमात्मने ॥
राज्यं कुरुष्व निर्विघ्नं किं युद्धमात्मना सह ।

यस्मिन्गते गताः प्राणाः स जीवश्चेन्द्रियैः सह । शक्तिश्चाहं मनो ब्रह्मा स्वयं ज्ञानात्मकं शिवः
सद्यः पतति देहश्च शिवं त्यक्त्वा शवो भवेत् । को वा तिष्ठति संग्रामे चक्रस्य तेजसा शिव
नाऽऽत्माऽऽकाशो बाणविद्धो युद्धं किं स्वात्मना सह । परमात्मा च सर्वेषां भक्तानुग्रहविग्रहः
नित्यः सत्यो हि वृष्णश्च परिपूर्णतमः प्रभुः । गणेशः कार्तिकेशश्च भवानपि तयोः परः
किंकरेषु प्रियो बाणो न हि कृष्णात्परः प्रियः । वैकुण्ठेऽहं महालक्ष्मीर्गोलोके राधिका स्वयम्
शिवाऽहं शिवलोकेऽपि ब्रह्मलोके सरस्वती । अहं निहत्य दैत्याश्च दक्षकन्या सती पुरा
त्वन्निन्दया त्यक्तदेहा सा चाहं शैलकन्यका । रक्तबीमस्य युद्धे च काली च मूर्तिभेदतः ॥
सावित्री वेदमाताऽहं सीता जनककन्यका । रुक्मिणी द्वारवत्यां च भारते मीष्मकन्यका
सुदाम्नः शापतो देवादृषभानसुताऽधुना । धर्मपत्नी च कृष्णस्य पुण्ये वृन्दावने वने ॥
भगवन्तं च सर्वज्ञं त्वा शिवं च सनातम् । किं वाऽहं कथयामीति कर्तव्यं समयोचितम्
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० बाणयुद्धेऽष्टाद-

शाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥

अथैकोनविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः

नारायण उवाच—

पार्वतीवचनं श्रुत्वा गणेशश्च शिवः स्वयम् । कार्तिकेशश्च काली च तां प्रशंसां चकार ह
उवाच भगवान्शर्भुर्जगतां मातरं पराम् । ज्योतिःस्वरूपां परमां मूलप्रकृतिमिश्चरीम् ॥

महादेव उवाच—

त्वया यदुक्तं देवेशि सर्वं वेदोक्तमीप्सितम् । अयुक्तमुपहास्यं च समरं परमात्मना ॥३॥

बाणो ददातु कन्यां तां स्वर्णभूषणभूषिताम् । सामञ्जस्यं यशस्यं च शुभदं सर्वकर्मसु ॥
 न ददाति यदा बाणो हिरण्यकशिपोः प्रजा । युद्धे पराङ्मुखो मीतो भगवत्स्ययशस्करः
 बाणो गच्छतु सेनाही रणशास्त्रविशारदः । पश्चाच्चाऽऽगमनं कुर्मो वयं सानाहिकाः शिवे
 उवाच बाणं तां दातुं स च न स्वी चकार ह । दुर्गा तं बोधयामास न बुबोध च सद्बचः
 एतस्मिन्नन्तरे तां च समाभेव मनोरमाम् । आजगाम महावर्मो बलिश्च वैष्णवाग्रणीः ॥
 रथं रत्नेन्द्रनिर्माणं समारुह्य महाबलः । प्रतप्तैः सप्तभिर्देवैः सेवितः श्वेतचामरैः ॥ ९ ॥
 दैत्येन्द्राणां सस्रलक्षैरावृतः परमास्त्रवित् । अवरुह्य रथात्तूर्णं गणेशं च शिवां शिवम् ॥
 प्रणम्य कार्तिकेयं च स उवाच च संसदि । उत्तस्थुरारात्तं हृष्टा ते सर्वे शंकरं विना ॥
 तमुवाच महादेवः संभाष्य प्रियभाषणम् ॥ ११ ॥

महादेव उवाच—

भगवंश्चतुरस्त्वं च मदाता सर्वसंपदाम् । अयं हि परमो लामो वैष्णवानां समागमः ॥ १२ ॥
 तीर्थान्यपि च पूतानि वैष्णवस्पर्शमात्रतः । सर्वेषामाश्रमाणां च पूजितो ब्राह्मणः शुचिः ॥
 ततोऽधिकः पूजितोऽपि ब्राह्मणो यदि वैष्णवः । न हि पूतं च पश्यामि वैष्णवब्राह्मणात्परम्
 स पूतः पवनादेव स पूतश्च हुताशनात् । तीर्थेभ्योऽपि च सर्वेभ्यो विभेति च ततः सुरः ॥
 न हि पापानि तदेहे बह्नौ शुष्कतृणादिवत् ॥ १६ ॥

बलिरुवाच—

कथं स्तौपि जगन्नाथ भृत्यमस्तव्यमश्वर । प्रदत्तं परमैश्वर्यं त्वया नाथ सुदुर्लभम् ॥ १७ ॥
 अधुना स्थापितो देवात्सर्वाधः सुतलेऽपि च । इन्द्राय दत्तमैश्वर्यं मत्तो भक्तास्सुरेश्वर ॥
 त्वया वामनरूपेण सर्वरूपोऽसि सर्वतः । बाणं बोधय भद्रं च मम प्राणात्मजं परम् ॥
 आत्मना सह युद्धं च देवेष्वपि विगर्हितम् । द्रुस्युक्त्वा च शिवं नत्वा शिरसा प्रणनाम तम्
 सामवेदोक्तस्तोत्रेण तुष्टाव परमेश्वरम् । पुलकाश्रितसर्वाङ्गः साधुनेत्रोऽतिविह्वलः ॥
 द्वायामनाश्च नित्यं यो हृत्पद्मे सुमनोहरः । शुक्रेण दत्तं मन्त्रं च जप्त्वा चैकादशाक्षरम् ॥

बलिरुवाच—

अदित्याः प्रार्थनेनैव मातुर्देव्या व्रतेन च । पुरा वामनरूपेण त्वयाऽहं वधितः प्रभो ॥
 संपद्ना महालक्ष्मीर्दद्या मत्ताय भक्तितः । शक्राय मत्तो भक्त्याय भ्रात्रे पुण्यवते ध्रुवम् ॥
 अधुना मम पुत्रोऽयं बाणः शंकरकिंकरः । आराधय रक्षितः सोऽपि तेनैव भक्त्यङ्गुना ॥
 परिपुष्टश्च पार्वत्या यथा माता सुतस्तथा । गृहीतवांश्च ताकन्यां बलेन युवतीं सतीम् ॥

समुद्यतश्च तं हन्तुं कार्त्तिकेनापि वारितः । आगतोऽसि पुनर्हन्तुं पौत्रस्य दमने क्षमः ॥
 सर्वात्मनश्च सर्वत्र समभावः ध्रुवो ध्रुवतः । करोपि जगतां नाथ कथमेवं व्यतिक्रमः ॥
 त्वया च निहतो यो हि तस्य को रक्षिता भुवि । सुदर्शनस्य तेजो हि सूर्यकोटिनिभं परम् ॥
 केषां सुराणामख्येण तदेव च निवारितम् । यथा सुदर्शनं चैवमह्मणां प्रवरं वैरम् ॥ ३० ॥
 तथा भवांश्च देवानां सर्वेषाममीश्वरः परः । यथा भवांस्तथा कृप्यो विघाता वेधसामपि ॥
 विष्णुः सत्त्वगुणाधारः शिवः सत्त्वाश्रयस्तथा । स्वयं विघाता रजसः सृष्टिकर्ता पितामहः
 कालाग्निरुद्रो मगवान्विश्वसंहारकारकः । तमसश्चाऽऽश्रयः सोऽपि रुद्राणां प्रवरो महान् ॥
 स एव शंकरांशश्चाप्यन्ये रुद्राश्च तत्कलाः । भवांश्च निर्गुणस्तेषां प्रकृतेश्च परस्तथा ॥
 सर्वेषां परमात्मा वै प्राणा विष्णुस्वरूपिणः । मानसं च स्वयं ब्रह्मा स्वयं ज्ञानात्मकः शिवः
 प्रवरा सर्वशक्तीनां बुद्धिः प्रकृतिरीश्वरी । स्वात्मनः प्रतिविम्बस्ते जीवः सर्वेषु देहिषु ॥
 जीवः स्वकर्मणां भोगी स्वयं साक्षी भवांस्तथा । सर्वे यान्ति त्वयि गते नरदेवे यथाऽनुगाः ॥
 सद्यः पतन्नि देहश्च शब्दोऽस्पृश्यस्त्वया विना । बुद्ध्याः सन्तो न जानन्ति वाञ्छितास्तव मायया
 त्वां भजन्त्येव ये सन्तो मायमेतां तरन्ति ते । त्रिगुणा प्रकृतिर्दुर्गा वैष्णवी च सनातनी ॥
 परा नारायणीशानी तव माया दुरत्यया । त्वदंशाः प्रतिविश्वेषु ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः ॥
 सर्वेषामपि विश्वेषामाश्रयो यो महान्विराट् । स शेते च जले योगाद्विश्वेशो गोकुले यथा ॥
 स एव वासुर्भगवान्तस्य देवो भवान्परः । वासुदेव इति ख्यातः पुराविद्भिः प्रकीर्तितः ॥
 त्वमेव कलया सूर्यस्त्वमेव कलया शशी । कलया च हुताशश्च कलया पवनः स्वयम् ॥
 कलया वरुणश्चैव कुबेरश्च यमस्तथा । कलया त्वं महेन्द्रश्च कलया धर्म एव च ॥ ३१ ॥
 त्वमेव कलया शेष ईशानो नैर्ऋतिस्तथा । मुनयो मनवश्चैव ब्रह्माश्च फलदापकाः ॥
 कलाकलायाश्चांशेन सर्वे जीवाश्चराचराः । त्वं ब्रह्म परमं ज्योतिर्ध्यायन्ते योगिनः सदा ॥
 तं त्वाऽऽद्रियन्ते मक्तास्ते ध्यायन्ते च तदन्तरे । नवीननीरदश्यामं पतितकौशेयवाससम् ॥
 ईषद्धास्यप्रसन्नायं मत्तेशं मक्तवत्सलम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं द्विभुजं मुरलीवरम् ॥
 मयूरपिच्छचूडं च मालतीमाल्यभूषितम् । अमूल्यरत्ननिर्माणकयूरवलयान्वितम् ॥ ३२ ॥
 मणिकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजितम् । रत्नसारङ्गुलीयं च कण्ठमङ्गीररञ्जितम् ॥ ३३ ॥
 कोटिकन्दर्पलीलामं शरत्कर्णोन्दुनिन्दास्यं चन्द्रकोटिसमप्रभम् ॥ ३४ ॥
 वीक्षितं सस्मितामिष्य गोपीनां कोटिकोटिमिः । वयस्यैः पापदैर्गोपैः सेवितं श्वेतचामरैः ॥
 गोपबालकवैषं च शवावशःस्थलस्थितम् । ध्यानासाध्यं दुराराध्यं ब्रह्मेशोपवन्दितम् ॥

सिन्द्रेन्द्रैश्च मुनीन्द्रैश्च योगीन्द्रैः प्रणतं स्तुतम् । वेदानिर्वचनीयं च परं स्वेच्छामयं विभुम् ॥
 स्थूलस्थूलतमं रूपं सूक्ष्मासूक्ष्मतमं परम् । सत्यं नित्यं प्रशस्तं च प्रकृतेः परमीश्वरम् ॥
 निर्लिप्तं च निरीहं भगवन्तं सनातनम् । एवं ध्यात्वा च ते पुताः स्निग्धदूर्वाक्षता जलम् ॥
 पद्मापद्मार्चिते पादपद्मे च दातुमुत्सुकाः । वेदाः स्तोतुमशक्तास्त्वामशक्ता सा सरस्वती ॥
 शेषः स्तोतुमशक्तश्च स्वयम्भूः शंभुरीश्वरम् । गणेशश्च दिनेशश्च महेन्द्रश्चन्द्र एव च ॥
 स्तोतुं नाहं घनेशश्च किमन्ये जडबुद्धयः । गुणातीतमनीहं च किं स्तौमि निर्गुणं परम् ॥
 अपण्डितोऽयमसुरो न सुरः क्षन्तुमर्हसि । बलेस्तद्वचनं श्रुत्वा तमुवाच जगत्पतिः ॥
 परिपूर्णतमः श्रीमान्मक्तं च भक्तवत्सलः ॥ १० ॥

श्रीभगवानुवाच—

मा भैर्वत्स गृहं गच्छ सुतलं रक्षितं मया । मदरेण प्रसादेन त्वत्पुत्रोऽप्यजरामरः ॥ १ ॥
 दर्पहानिं करिष्यामि तस्य मूर्खस्य दर्पिणः । प्रह्लादाय वरो दत्तो भक्ताय च तपस्विने ॥
 ममावध्यश्च त्वद्वंशश्चेति प्रीतेन चेतसा । तव पुत्राय दास्यामि ज्ञानं मृत्युञ्जयं परम् ॥
 त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सामवेदोक्तमप्यसितम् । पुरा सनत्कुमाराय प्रदत्तं ब्रह्मणा तथा ॥
 सिद्धाश्रमे पुण्यतमे प्रशस्ते सूर्यपर्वणि । गौतमाय प्रदत्तं च गौर्या मन्दाकिनीतटे ॥ ११ ॥
 शंकरेण च शिष्याय भक्ताय च दयालुना । ब्रह्मणे च मया दत्तं शिवाय विरजातटे ॥
 भृगवे च पुरा दत्तं कुमारणे च घीमता । त्वं च दास्यासि बाणाय बाणः स्तोप्यत्यनेन माम् ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यमुपदिश्य गुरोर्मुखात् । वृत्तस्य पूजितस्यापि वस्त्रमूपणचन्दनैः ॥
 सुस्नातो यः पठेन्नित्यं पूजाकाले च भक्तिनः । कोटिजन्माजितात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
 विपदां खण्डनं स्तोत्रं कारणं सर्वसंपदाम् । वारणं दुःखशोकानां भवाब्धिघोरतारणम् ॥
 खण्डनं गर्भवासानां जरामृत्युहरं परम् । बन्धनानां च रोगाणां खण्डनं भक्तभण्डनम् ॥
 स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वपद्मेषु दीक्षितः । श्रुती श्रुतेषु सर्वेषु तपस्वी च तपःसु च ॥
 स सत्यं सर्वदानानां फलं च लभते ध्रुवम् । लक्षणा स्तोत्रपाठेन स्तोत्रसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥
 सर्वसिद्धिं च लभते सिद्धस्तोत्रो भवेद्यदि । इह लोके देवतुल्योऽप्यन्ते याति हरेः पदम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० बाणयुद्धे

बलिहृतधीकृष्णस्तोत्रं नामैकोनविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥

अथ विंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णश्च भगवानुद्धवेन मलेन च । दूतं प्रस्थापयामास विधाय मन्त्रणं शुभम् ॥ १ ॥

शिवो गणपतिर्यत्र दुर्गा दुर्गतिनाशिनी । कार्तिकेयो भद्रकाली चोग्रचण्डा च कोटरी ॥
भागस्य नत्वा दूतश्च गणेशं च शिवं शिवाम् । मानवांश्चापि पूज्यांश्च समुवाच यथोचितम्

दूत उवाच—

बाणमाह्वयते कृष्णः संग्रामार्थं महेश्वर । किं वाऽनिरुद्धमूर्षां च गृहीत्वा शरणं व्रज ॥४॥
रणे निमग्नितो यो हि न याति भयकातरः । परत्र नरकं याति सप्तभिः पितृभिः सह ॥
दूतस्य वचनं श्रुत्वा समामध्ये यथोचितम् । उवाच पार्वती देवी स्वयं शंकरसंनिधौ ॥

पार्वत्युवाच—

गच्छ बाण महाभाग गृहीत्वा तव कन्यकाम् । सर्वस्वं यौतकं दत्त्वा श्रीकृष्णं शरणं व्रज
सर्वेषामीश्वरं नानिं दातारं सर्वसंपदाम् । वरं वरेण्यं शरणं कृपालुं भक्तवत्सलम् ॥८॥
पार्वतीवचनं श्रुत्वा तमूचुस्ते सुरेश्वराः । प्रशंसन्तुः समामध्ये धन्यधन्येति सर्वदा ॥९॥
कोपाविष्टश्च बाणोऽयमुत्तस्यौ सहसाऽसुरः । सांनाहिको घनुष्याणिः प्रणम्य शंकरं ययौ ॥
सर्वैर्निषिध्यमानश्च कम्पितो रक्तलोचनः । सांनाहिकश्च दैत्यानां त्रिकोट्या च महाबलः
कुम्भाण्डः कूपकर्णश्च निकुम्भः कुम्भ एव च । सेनापतीश्वरश्चैते ययुः सांनाहिकास्तथा ॥
उन्मत्तभैरवश्चैव संहारभैरवस्तथा । असिताक्षो भैरवश्च रुद्रभैरव एव च ॥ ११ ॥
महाभैरवसंज्ञश्च कालभैरव एव च । प्रचण्डभैरवश्चैव क्रोधभैरव एव च ॥ १४ ॥
प्रययुः शक्तिभिः सार्वैः सर्वे सांनाहिकाश्च ते । कालाग्निरुद्रो भगवान् रुद्रैः सांनाहिको ययौ
उग्रचण्डा भ्रमचण्डा च चण्डिका चण्डिनायिका । चण्डेश्वरी च चामुण्डा चण्डी चण्डकपालिका
अष्टौ च नायिकाः सर्वाः प्रययुः स्वर्परान्विताः । कोटरी रत्नयानस्था शोणितग्रामदेवता
मय्यौ सा प्रफुल्लास्या खड्गखर्परधारिणी । इन्द्राणी वैष्णवी शान्ता ब्रह्माणी ब्रह्मवादिनी
कौमारी नारसिंही च वाराही विकटकृतिः । माहेश्वरी महामाया भैरवी भीमरूपिणी ॥
अष्टौ च शक्तयः सर्वा रथस्थाः प्रययुर्मुदा । रत्नेन्द्रसारयानस्था प्रययौ भद्रकालिका ॥
रक्तवर्णा त्रिनयना जिह्वाललनभीषणा । शूलशक्तिगदाहस्ता खड्गखर्परधारिणी ॥२१॥
प्रययौ शूलहस्तश्च वृषभस्थो महेश्वरः । स्कन्दश्च शिखियानस्थः शस्त्रपागिर्धनुर्धरः ॥
एवं च प्रययुः सर्वे गणेशं पार्वतीं विना । एभिर्भुक्तं महादेवं दृष्ट्वा च भद्रकालिकाम्
प्रचक्रे चक्रपाणिश्च संपापां च यथोचिताम् । बाणः शङ्खध्वनिं कृत्वा प्रणम्य पार्वतीधरम्
घनुर्दधार समुणं दिव्यास्त्रेण निधोजितम् । बाणं समुयतं दृष्ट्वा सात्यकिः परवीरहा ॥
निषिध्यमानस्तैः सर्वैः संताही प्रययौ मुदा । बाणश्चित्तेप दिव्यास्त्रमञ्जनं नाम नारद ॥

अव्ययं ग्रीष्ममध्याह्नमार्तण्डामं सुतीक्ष्णकम् । दृष्ट्वाऽखं सात्यकिः साक्षात्किञ्चिन्नम्रो

बभूव सः ॥ २७ ॥

किं वा न दग्धः प्रययौ नमोमध्यं सुदारुणम् । बहूनि चित्सेप बाणश्च सात्यकिर्वारुणेन च
प्रवृत्तन्तं तालमानं निर्वाणं च चकार सः । चित्छेदं वारुणं घोरं प्रचण्डं भीममुत्खणम् ॥

चित्छेदं सात्यकिश्चैव पार्जन्येनावलीलया । चित्सेपं पावनं बाणः प्रचण्डं घोरमुत्खणम्
चित्छेदं सात्यकिश्चैव पर्वतास्त्रेण लीलया । नारायणाखं चित्सेपं बाणश्च रणमूर्धनि ॥

सात्यकिर्दण्डवद्भूमौ पपातार्जुनशिक्षया । माहेश्वरं प्रचित्सेपं बाणः शस्त्रविदां वरः ॥
सात्यकिर्वैष्णवास्त्रेण प्रचित्छेदावलीलया । ब्रह्माखं चापि चित्सेपं बाणश्च रणमूर्धनि ॥

क्षणं चकार निर्वाणं ब्रह्मास्त्रेण च सात्यकिः । नागाखं चापि चित्सेपं बाणो रणविशारदः
सात्यकिर्गोरुदेनैव संजहार क्षणेन च । जग्राह शूलमव्ययं शंकरस्य सुदारुणम् ॥ ३९ ॥

तुष्टाव सात्यकिर्दुर्गा गले गाल्यं बभूव ह । जग्राह धनुषा बाणो बाणं पाशुपतं तथा ॥
बाणं सबाणं जृम्भं च सात्यकिश्च चकार ह । बाणं तं जृम्भितं दृष्ट्वा कार्तिकेयो महाबलः

अर्धचन्द्रं च चित्सेपं कामश्चित्छेदं लीलया । गदा चित्सेपं च स्कन्दः प्रातःसूर्यसमप्रभाम्
वैष्णवास्त्रेण कामश्च निर्वाणं च चकार सः । नारायणाखं स्कन्दश्च प्राशिषश्च त्वरान्वितः

पपात दण्डवद्भूमौ प्रद्युम्नः कृष्णाशिक्षया । स्कन्दः शक्तिं च चित्सेपं प्रलयाग्निप्रसमप्रभाम्
कामो नारायणास्त्रेण निर्वाणं च चकार ताम् । ब्रह्माखं च प्रचित्सेपं कार्तिको रणमूर्धनि

ब्रह्मास्त्रेणापि कामश्च निर्वाणं च चकार सः । जग्राह कार्तिकः कोपादिव्यं पाशुपतं तदा
निद्रास्त्रेणापि मदुनो निद्रितं च चकार तम् । कार्तिकं निद्रितं दृष्ट्वा बाणं च जृम्भितं तथा

कोपात्कामं च सरथं जग्राह मदकाशिका । क्रोडे कृत्वा च बाणं च स्कन्दं च जगतां प्रसूः
रणस्थलाच्च प्रययौ यद्यैव पार्वती सती । कार्तिकं बोधयामास बाणं सुस्थं चकार सः ॥

सहसा सरथः कामो नासार-ध्रेग वर्र्वना । बहिर्बभूव संग्रस्तः प्रययौ च रणस्थलम् ॥
दृष्ट्वा कामं च सरथं जहसुर्यादवास्तदा । सर्वे शैवाश्च तत्रस्थाः शुष्ककण्ठा भयाकुलाः

अथ बाणः पुनः क्रुद्धो रघुनाथ्य कोपतः । कार्तिकेयश्च भगवान्युद्धाय पुनरागतः ॥
बाणः पथ शराश्चैव चित्सेपं रणमूर्धनि । अर्धचन्द्रेण चित्छेदं बलदेवो महाबलः ॥

रथं बभञ्ज बाणस्य लाङ्गलेन च लाङ्गली । जघान सूतमथाश्च मुमलेनावलीलया ॥
कुर्वन्तमुपमं छेतुं हृष्टिनं च महाबलः । बालागिरदो भगवान्नाशयामास लीलया ॥

रथं बालागिरदस्य बभञ्ज लाङ्गली रथा । हलेन सूतमथाश्च जघान रणमूर्धनि ॥ ५१ ॥
बालागिरदः बोधेन चित्सेपं ज्वरमुत्खणम् । बभूवुर्यादवाः सर्वे ज्वराक्रान्ता हरि विना ॥

तं दृष्ट्वा भगवान्कृष्णः समर्पे वैष्णवं ज्वरम् । तंचित्सेप ज्वरं हन्तुं माहेशं रणमूर्धनि ॥
बभूव ज्वरयोर्युद्धं मुहूर्तमतिदारुणम् । वैष्णवज्वरानिष्कान्तो रणमूर्ध्नि पपात सः ॥
परं बभूव निश्चेष्टस्तुष्टाव माधवं पुनः ॥ ५४ ॥

ज्वर उवाच —

प्राणान्तरिक्षजगन्नाथ भक्तानुग्रहविप्रह । त्वमात्मा पुरुषः पूर्णः सर्वत्र समता तव ॥
ज्वरस्य वचनं श्रुत्वा संजहार स्वकं ज्वरम् । माहेश्वरो ज्वरो भीतो रणादेव हि निर्वयौ ॥
बाणश्च पुनरागत्य बाणानां च सहस्रकम् । चित्सेप मन्त्रपूतं च प्रलयाग्निशिखोपमम् ॥
फाल्गुनः शरजालेन वारयामास छीलया । विशेष शक्तिं बणश्च श्रीम्पसूर्यसमप्रभाम् ॥
विच्छेद छीलया तां च सव्यसाचीं महाबलः । स जग्राह पाशुपतं शतमूर्यसमप्रभम् ॥
अभ्यर्थमतिधोरं च त्रिधसंहारकारकम् । तद्दृष्ट्वा चक्रपाणिश्च चक्रं चित्सेप दारुणम् ॥
हस्तानां च सहस्रं च सपाशुपतमुद्वगम् । विच्छेद रणमध्ये च पपाताबलसिंहवत् ॥
शस्त्रं पाशुपतं चैव ययौ पशुपतेः करम् । अभ्यर्थं दारुणं लोके प्रलयाग्निशिखोपमम् ॥
बाणरक्तसमूहेन बभूव च महानदः । बाणः पपात निश्चेष्टो व्यपितो हतचेतनः ॥ ६३ ॥
तत्राऽऽजगाम भगवान्महादेवो अगदुरुः । रुरोदऽऽगत्य मोहेन बाणं कृत्वा स्ववसासि ॥
शिष्याश्रुपतनेनैव संवभूव सरोवरम् । चेतनं कारयामास करुणासागरः प्रभुः ॥ ६५ ॥
बाणं गृहीत्वा प्रययौ यत्र देवो जनार्दनः । चैक्रे प्रमानिते पादपद्मे बाणममर्षणम् ॥
तुष्टाव जगतां नाथं भक्तेशं चन्द्रशेखरः । बलिना च स्तुतं येन वेदोक्तेन च तेन च ॥
हरिर्भूत्युजयं ज्ञानं ददौ बागाय धीमते । करपद्मे ददौ गात्रे तं चकारात्तरामरम् ॥
बाणः स्तोत्रेण तुष्टाव भक्त्या बलिहृतेन च । वरां कन्यां समानीय रत्नभूषणभूषिताम् ॥
प्रददौ हरये भक्त्या तत्रैव देवसंगदि । गजेन्द्राणां पञ्चलसमश्वानां तच्चतुर्गुणम् ॥ ७० ॥
दासीनां च सहस्रं च रत्नभूषणभूषितम् । सहस्रं कामधेनूनां वत्सपुङ्कं च सर्वदम् ॥
मागितयानां च मुक्तानां रत्नानां शतश्रुतम् । मगीन्द्राणां हरिकाणां शालसं मनोहरम् ॥
जम्भाननवात्राणि सुवर्गनिर्मितानि च । सहस्राणि ददौ तस्मै भक्तिमन्त्र मकरंवरः ॥
वराणि सूक्ष्मवस्त्राणि वह्निशुद्धांशुशानि च । ददौ बाँगश्च सर्वाणि स्वभक्त्या शंकराक्षया
ताम्बूलानां मधूनां च पूर्वाप्राणि नारद । सहस्राणि ददौ भक्त्या वराणि विविधानि च ॥
कन्यां समर्पयामास पादपद्मे हरेरपि । रुरोदोर्ध्वः स्वभक्त्या च परीहारं चकार सः ॥

१ क. शिवं पाशुपतेन । २ क. पद्मे । ३ क. बाणं समर्प्य च । ४ क. तस्मै सुवर्गं च स्व ।
५ घ. 'नां च शुद्धानां ।

कृष्णस्तस्मै वरं दत्त्वा वेदोक्तं १ शुभाशिषम् । शंकरानुमतेनैव प्रययौ द्वारकां पुरीम् ॥
गत्वा कन्यां नवोढां तां बाणस्यापि महात्मनः । रुक्मिण्यै प्रददौ शीघ्रं देवक्यै च हरिः स्वयम्
महोत्सवं मङ्गलं च कारवागास यत्नतः । ब्राह्मणान्मोजयामास ब्राह्मणेभ्यो घनं ददौ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० बाणयुद्धं नाम

विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥

अथैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णः सुधर्मायां निवसन्तगणस्तथा । तत्राऽऽजगाम विप्रश्च प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा ॥
आगत्य दृष्ट्वा तुष्टाव भक्त्या च पुरुषोत्तमम् । उवाच मधुरं शान्तो भीतो विनयपूर्वकम्

ब्राह्मण उवाच—

शृगालो वासुदेवश्च राजेशो मण्डलेश्वरः । त्वामुवाच स यद्वाक्यं सावधानं निशामय ॥

शृगाल उवाच—

वैकुण्ठे वासुदेवोऽहं देवेशश्च चतुर्भुजः । लक्ष्मीपतिश्च जगतां धाता धातुश्च पालकः ॥
ब्रह्मणा प्रार्थितोऽहं च भारावतरणाय च । भुवो मारुतवर्षे च तदर्थं गमनं मम ॥ १ ॥
वासुदेवसुतो वैश्यः क्षत्रियश्चाप्यहंकृतः । आत्मानं भक्तविष्णुश्च मायावी च प्रतारकः
जैनं जनेन निर्जित्य दुर्वलं बलिना सह । बोधयित्वा महाधूर्तो घातयामास भूपतीन् ॥
दुर्योधनं जरासंधं मूपमन्यं च दुर्वलम् । भीमेन घातयामास बलिनाऽह्येन भूतले ॥ ८ ॥
द्रोणं भीष्मं च कर्णं च यं यमन्यं च भूतले । बलीयसाऽर्जुनेनैव घातयामास मौयया ॥
यं यमन्यं दुर्वलं च प्रसिद्धमप्रसिद्धकम् । प्रसिद्धेन बलवता घातयामास मौयया ॥
शिशुपालं दन्तवक्त्रं कंसं च चिररोगिणम् । मत्पुत्रं नरकं चैव दुर्वलं केशिनं मुरम् ॥
स्वयं जघान संकेताच्छलेन सहसा वन । न धर्मयुद्धे कपटी स च बालो ह्यवार्मिकः ॥
जघान पूतनां कुब्जां स्त्रीधाती बल्लहेतुना । जघान रजकं शिष्टमशिष्टश्च प्रतारकः ॥
हिरण्यकशिपुं दैत्यं हिरण्यासं महाबलम् । मयुं च कैटभं चैव हत्वाऽहं सष्टिरक्षकः ॥
अहमेव स्वयं ब्रह्मा ह्यहमेव स्वयं शिवः । अहं विष्णुश्च जगतां धाता दुष्टापहारकः ॥
अंशेन कलया सर्वे मनयो मुनयस्तथा । स्वयं नारायणोऽहं च निर्गुणः प्रकृतेः परः ॥
लज्जया कृपया चैव भिन्नबुद्ध्या क्षमा कृता । यद्गतं तद्गतं भद्रं युद्धं कुरु मया सह ॥

शृणोमि दूतद्वारेण ह्यतीवैश्वरहंकृतम् । उचितं दमनं तस्याप्युन्नतानां निपातनम् ॥
 राज्ञश्च परमो धर्मोऽप्यहं शास्ता भुवोऽधुना । शङ्खं चक्रं गदां पथं गृहीत्वाऽहं चतुर्भुजः
 द्वारकां तां गमिष्यामि युद्धाय सगणः स्वयम् । युद्धं करु यदीच्छाऽस्ति मा मां च शरणं व्रज
 यदि मा यास्यति मम शरणं शरणागतः । मस्मीभूतां करिष्यामि द्वारकां च क्षणेन च ॥
 सखलं च सपुत्रं त्वां सगणं च सवान्धवम् । क्षणेन दग्धुं शक्नोऽहमसहायेन लीलया ॥
 तपस्विनं च वृद्धं च जित्वा युद्धे च शंकरम् । शक्रं मगाङ्गं जित्वा च रोगिणं ब्रह्मशापतः
 मत्तोऽसि वीरमात्मानं मन्यमानस्त्वमेव च । स्त्रीजितो हि वृथार्थं च पारिजातस्य हेतुना
 लम्पटो योनिर्लुब्धश्च रावाधीनश्च गोकुले । अधुना किकरसमः सत्यादीनां च योषिताम्
 इत्येवमुक्त्वा विप्रश्च तूष्णींभूय स्थितो मुने । श्रीकृष्णः सगणः श्रुत्वा भृशमुच्चैर्नहास सः
 भोजयित्वा च संपूज्य ब्राह्मणं च चतुर्विधम् । निनाय रजनीं दुःखाद्वाक्शर्यमानसज्वरात्
 प्रमाते रयमारुह्य सगणः सत्वरं मुदा । लीलामात्रेण प्रययौ शृगालो नृपतिर्यतः ॥२७॥
 श्रुत्वा शृगालो वार्तां तां कृत्रिमश्च चतुर्भुजः । आजगाम हरेः स्थानं युद्धाय सगणः स्वयम्
 कृष्णश्चक्रे च संभाषां मिश्रबुद्ध्या च लौकिकीम् । आश्लेषं मधुरालापं झिरबनेत्रश्च सस्मितः
 राजा निमन्त्रणं चक्रे कृष्णो न रवीं चकार तत् । उवाच कृष्णभीतश्च त्पर्वत्वा दम्प्यं च
 दर्शनात् ३॥ ० ॥

शृगाल उवाच—

चक्रेण मच्छिरश्चिह्ना सुशीघ्रं द्वारकां व्रज । पापः पततु देहोऽयमनित्यो नश्वरस्तथा ॥
 अहं सुमद्रस्ते द्वारि जयश्च विजयो यथा । सर्वं जानासि सर्वज्ञ मा विलम्बं कुरु प्रभो ॥
 लक्ष्मीशापेन भ्रष्टोऽहं कालः पूर्णो बभूव मे । शतवर्षेण शापान्ते यास्यामि भवनं तव ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

पूर्वं मां मित्रं प्रहर पश्चाद्युद्धं करोम्यहम् । सर्वं जानामि वैकुण्ठं गच्छ वत्स यगामुत्तम्
 शृगालो दशराणांश्च चिसेप माधवं प्रति । ते प्रणम्य ययुः शीघ्रमाकाशं काळरूपिणः ॥
 गदां चिसेप राजा स प्रलयाग्निशिखोपमाम् । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण बभञ्ज शतधा च सा ॥
 शूलं चिसेप मुखं शक्तिं च परञ्च तथा । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण बभञ्ज च क्षणेन च ॥
 धनुश्चिसेप सङ्गं च काळरूपं सुदारुणम् । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण बभञ्ज च क्षणेन च ॥
 दृष्ट्वा निरस्त्रं राजानमित्युवाच कृपानिधिः । गृहं गत्वा सुतीक्ष्णं च मित्रास्त्रमानयेति च

शृगाल उवाच—

नाऽऽत्माऽऽकाशोऽस्त्रविद्धश्च किं युद्धमात्मना सह । गामुद्धर भवाब्धेश्च धरोद्धारणकारणं
मवाढिष विषमं नाथ विषयं च विषाधिकम् । छिन्धि मे निगडं मायां मोहजालं स्वकर्मणः
कर्मणामीश्वरस्त्वं च विधाता धातुरेव च । दाता शुभफलानां च प्रदाता सर्वसंपदाम् ॥
कारणं प्राक्तनानां च तेषां च खण्डने क्षमः । यामि गेहं च वैकुण्ठं तवैव द्वारसप्तमम् ॥
त्यक्त्वा च नश्वरं देहं प्राकृतं पाञ्चमौक्तिकम् । मित्रस्य स्तवने श्रुत्वा वचनं च सुघोषमम्
रुरोद समरे तत्र कृपया च कृपानिधि । बभूव तत्र सहसा कृष्णनेत्राश्रुबिन्दुना । ४४ ॥
दिव्यं बिन्दुसरो नाम तीर्थानां प्रवरं परम् । तत्तोयस्पर्शमात्रेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥
सप्तजन्मार्जितात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ४५ ॥

श्रीभगवानुवाच—

कथमेतादृशी बुद्धिर्मित्र ते निर्मलं मनः । दूतद्वारा कथं चोक्तं निष्ठुरं दारणं वचः ॥

शृगाल उवाच—

एवमुक्तो मया त्वं च तेन क्रोधादिहाऽऽगतः । अन्यथा दुर्लभं नाथ स्वप्नेऽपि तव दर्शनम्
एतस्मिन्नन्तरे योगाद्देहं त्यक्त्वा च प्राकृतम् । दृष्ट्वा कृष्णं च यानेन वैकुण्ठं प्रययौ मुदा
सप्ततालप्रमाणं च ज्योतिस्तत्र महोत्खणम् । पद्मे पद्मार्चितं पादपद्मं नत्वा जगाम ह ॥
गत्वा च द्वारकां कृष्णो नत्वा च पितरं प्रभूम् । श्रीकृष्णं सगणः शीघ्रं दृष्ट्वा च परमाद्भुतम्
प्रफुल्लवदनः श्रीमान्द्वारकामिमुखं ययौ । जगाम रुक्मिणीगेहं पुष्पचन्दनवासितम् ॥
पुष्पचन्दनतल्पे च नक्तं रेमे तथा सह । मूर्छी संप्राप सा भैष्मी कृष्णं कृत्वा स्ववक्षसि
इति श्रीरत्न० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० शृगालवासुदेव-
मोक्षणं नामैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥

अथ द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

नारद उवाच—

सर्वासा रमणीनां च कृष्णेन परमात्मना । समुद्राहश्च कथितस्त्वया भगवता मुदा ॥ १ ॥
स्यमन्तकस्य च मणेरुपाख्यानमभीप्सितम् । तत्र श्रुतं महाभाग तन्मां व्याख्यातुमर्हसि
नारायण उवाच—
भाद्रशुक्लचतुर्थी च तारका हृतवाञ्छशी । ता तस्याजं स कृष्णाया गुरुस्तां च गृहीतवान्
गुरणा मर्त्तिता तारा सगर्भा लज्जिता सती । शशाप लज्जया कोपाद्यन्द्रं कामाक्षरं पुरा

तारोवाच—

मम शापकलङ्की त्वं यस्त्वां पश्यति देहमृत् । पापं दृष्ट्वा स पापी च कलङ्की च भविष्यति
इति श्रुत्वा स चन्द्रश्च नारायणसरोवरे । नारायणतपस्तप्त्वा मुमोच कृतपातकात् ॥६॥
तपःक्लिष्टं च तं दृष्ट्वा भगवान्पुरुषोत्तमः । तमुवाच महामीतं कृपया च कृपानिधिः ॥७॥

श्रीभगवानुवाच—

मुक्तो मम कलङ्की त्वं सर्वकालं कलानिधे । शापस्थानं तारकाया माद्रे मासि सितासिते ॥
चतुर्थ्यामुदितं चन्द्रं यस्तु पश्यति कामतः । तं याति तत्कलङ्कश्च स कलङ्की भविष्यति ॥
हरिणा दीयते ताली माद्रे मासि सितासिते । चतुर्थ्यामुदितश्चन्द्रो नेसितः कदाचन ॥
स्वयं दृष्ट्वा स्ववाक्यं च पालनं कर्तुमर्हति । माद्रे चन्द्रं चतुर्थ्या तु स कलङ्की बभूव ह ॥
कलङ्की येन रूपेण तद्वक्ष्यामि निशामय । स मुमोच कलङ्काच्च लोकशिसार्पमाधरः ॥
सत्रानितः सूर्यभक्तस्तपस्तप्त्वा च पुष्करे । स्यमन्तकं मणिश्रेष्ठं संप्राप मास्करादपि ॥
अष्टौ मारान्मुवर्णानां प्रसूते नित्यमेव च । विष्णोर्मणावविष्टानं महापूते च पुण्यदे ॥१४॥
सत्रानितः सत्यमामां दत्त्वा कृष्णाय मन्त्रितः । यौतुर्कोपे मणिं दातुमुद्यतो महते महान् ॥
तं निषिध्य प्रसेनश्च दुर्मतिः कालपीडितः । मणिं गृहीत्वा प्रययौ पुण्यां वाराणसीं पुरीम् ॥
निहत्य तं पयि बलार्त्तिसहः सबल एव च । मणिं जग्राह रुचिरं सूत्रबद्धं गले दधौ ॥
कलिङ्करान्पुत्रश्च ब्रह्मशास्त्रसुदारणात् । विषेणाम्युदितरत्नेन पशुयोनिं जगाम सः ॥
निहत्य सिंहं गहने मल्लूको जाम्बवान्बली । मणिं गृहीत्वा प्रययौ स्वपुरं रत्नानिर्मितम् ॥
ऊचुः सर्वे द्वारकायां मणिं जग्राह माधवः । तस्य बुद्धिं न जानीमः केनोपायेन वेति च ॥
इति श्रुत्वा तु भगवान्कलङ्कवृन्नाथ च । प्रययौ काननं घोरं चौरचिह्नेन वर्त्मना ॥
नृतं प्रसेनं दृष्ट्वा च दुःखी सिंहं ददर्श सः । मणिशून्यं च तं दृष्ट्वा विषसाद च माधवः ॥
सर्वं ज्ञात्वा च सर्वज्ञो मल्लूकमवनं ययौ । रुदन्तं बालकं तत्र घात्रीकोटे ददर्श सः ॥
बालकं बोधयामास सा घात्री कल्पावतिता । मणिं गृहाग बालेति तव ह्येष स्यमन्तकः ॥
सिंहः प्रसेनमवधीर्त्तिसहो जाम्बवता हतः । सुकुमारक मा रोदीस्तव ह्येष स्यमन्तकः ॥
इति घात्र्युक्तमुन्मोक्तं यश्च स्मृत्वा जलं पिबेत् । देवदृष्टपृष्ठचन्द्रोपादेव प्रमुच्यते ॥२९॥
कामतो यदि पश्यन्ति दाम्पिका वेदनिन्दकाः । कलङ्किणो ममन्त्येवमित्याह कमलोद्भवः ॥
कृष्णो घात्रीवचः श्रुत्वा मणिं जग्राह बालकात् । घात्री गत्वा च मल्लूकं कथयामास कोपनः
जाम्बवांश्च समागत्य तुष्टाव प्रणिपत्य सः । कन्यां जाम्बवतीं तस्मै यौतुर्कार्यं मणिं ददौ ॥
द्वारकां मणिमानीय दर्शयामास यादवान् । प्रमुद्य सर्वतः शुद्धो निष्कलङ्को बभूव सः ॥

एतत्ते काथितं वत्स मणेरारुखानमुत्तमम् । अध्यायश्रवणादेव निष्कलङ्को मवेश्वरः ॥३१॥
यच्छ्रुतं धर्मवत्केण तदुक्तं च यथागमम् । सुदुर्लभमुपाख्यानं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥३२॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० स्वयन्तकमणि-

हरणं नाम द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥

अथ त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

गणेशपूजनाख्यानं पुराणेषु च दुर्लभम् । श्रुतं तद्ब्रह्मणो वक्त्रात्सामान्यं च समासतः ॥
महिमानं गणपतेः सर्वपूज्येश्वरस्य च ; व्यासेन श्रोतुमिच्छामि योगीन्द्राणां गुरोर्युरोः ॥
सिद्धाश्रमे महापूजा त्रैलोक्यस्यैः कृता पुरा । राघामाघवयोस्तत्र पुनः संमिलनं पुरा ॥
अतीते वर्षशतके श्रीदाम्नः शापमोक्षणे । आदौ चकार पूजां च सा च राघा कथं मुने ॥
स्थितेषु च सुरेन्द्रेषु ब्रह्मविष्णुशिवादिषु । नागेन्द्रे च स्थिते शेषे नागेषु च महत्सु च ॥
राजेन्द्रेषु च भूमौ च बलिष्ठेष्वसुरेषु च । गन्धर्वेषु च रक्षःसु चान्येषु बलवत्सु च ॥ १ ॥
विस्तरेण महाभाग तमे व्याख्यातुमर्हसि ॥ ७ ॥

नारायण उवाच—

त्रैलोक्ये पृथिवी धन्या मान्या पुण्यवती सती । तत्र भारतवर्षं च कर्मणां फलदं शुभम् ॥
घन्यं यशस्यं पूज्यं च पुण्यक्षेत्रे च मारते । सिद्धाश्रमं महापुण्यक्षेत्रं मोक्षप्रदं शुभम् ॥
सनत्कुमारो भगवांस्तत्र सिद्धो बभूव ह । स्वयं विधाता तत्रैव तप्त्वा सिद्धो बभूव ह ॥
योगीन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च सिद्धेन्द्राः कपिलादयः । शतक्रतून्महेन्द्रश्च तत्र कृत्वा बभूव ह ।
तेन सिद्धाश्रमं नाम सर्वेषामपि दुर्लभम् । अधिष्ठानं गणेशस्य तत्रैव सततं मुने ॥ १२ ॥
अमूल्यरत्ननिर्माणगणेशपतिमां शुभाम् । वैशाखायां पूर्णिमायां च पूजां कुर्वन्ति देवताः ॥
नागाश्च मानवाश्चैव दैत्या गन्धर्वराक्षसाः । सिद्धेन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च योगीन्द्राः सनकादयः ॥
तत्राऽऽजगाम शंभुश्च पार्वत्या सह शंकरः । सगणः कार्तिकेयश्च स्वयं ब्रह्मा प्रजापतिः ॥
तत्राऽऽजगाम शेषश्च नागेन्द्रैः सह सत्वरम् । तत्राऽऽजगमुः सुराः सर्वे मनवो मुनयस्तथा ॥
आजगमुस्ते नृपाः सर्वे पूजार्थं हृष्टमानसाः । आययौ भगवान्कृष्णो द्वारकावासिभिः सह ॥
आजगाम तथा नन्दः सार्धं गोकुलवासिभिः । गोपीत्रिशतकोटीभिर्गोलोकवासिभिः सह ॥
गजेन्द्रकोटितुल्याभिर्बलिष्ठाभिः सहऽऽलिभिः । आययौ सुन्दरी राधा कृष्णप्राणाधिदेवता

रासेश्वरो मुरसिका शतवपे गते सति । सुज्ञाता मुदती शुद्धा धृत्वा धौते च वाससी ॥
 संयता सा निराशरा गत्वा च मणिमण्डपम् । सुपञ्चालिपदाब्जा कान्ता मुवनपावनी ॥
 श्रीकृष्णप्रीतिकामाऽप्य सुसंकल्पं विधाय च । गङ्गोदकेन हेरम्बं स्नापयामास मक्तितः ॥
 ध्यानं च सामवेदोक्तं चकार शुक्लपुष्पतः । माता चतुर्णां वेदानां वसोश्च जगतामपि ॥
 बुद्धिरूपा भगवती ज्ञानिनां जननी परा । ध्यानात्मकं स्वपुत्रं तं परं ध्यानं चकार सा ॥२४॥
 सर्वं लम्बोदरं स्थूलं ज्वलन्तं ब्रह्मतेनसा । गजवक्त्रं वह्निवर्णमेकदन्तमनन्तकम् ॥२५॥
 सिद्धानां योगीनामेव ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुम् । ध्यातं मुनिन्द्रैर्देवेन्द्रैर्ब्रह्मेशोपसंज्ञकैः ॥
 सिद्धेन्द्रैर्मुनिभिः सद्भिर्मगवन्तं सनातनम् । ब्रह्मस्वरूपं परमं महलं महाललयम् ॥२७॥
 सर्वविघ्नहरं शान्तं दातारं सर्वसंपदम् । भवाविघ्नायापोतेन कर्णधारं च कर्मणाम् ॥
 शरणागतदीनार्तपरित्राणपरायणम् । ध्यायेद्ब्रह्मानात्मकं साध्यं भक्तेशं मकवत्सलम् ॥
 इति ध्यात्वा स्वशिरसि दत्त्वा पुष्पं पुनः सती । सर्वोद्देशोपनं न्यासं वेदोक्तं च चकार सा
 पुनश्च ध्यात्वा ध्यानेन तेनैव शुभदायिना । ददौ पुष्पं पादपद्मे राधा लम्बोदरस्य च ॥
 सप्ततीर्थोदकेनैव शीतेन वासितेन च । ददौ पादं पादपद्मे तैः पञ्चादिभिरर्चिते ॥२९॥
 दूर्वाक्षतैः शुक्लपुष्पैः सुगन्धिचन्दनोदकैः । अर्घ्यं ददौ तच्छिरसि स्वयं गोशेकवासिनी ॥
 रुचन्दनं स्निग्धमाल्यं पारिजातस्य सुन्दरम् । ददौ गले गणेशस्य स्वयं रासेश्वरी मुना ॥
 कम्तूरीकुङ्कुमाकं च सुगन्धि स्निग्धचन्दनम् । सर्वाङ्गे पददौ तस्य वृन्दावनविनोदिनी ॥
 सुगन्धि शुक्लपुष्पं च सुगन्धि चन्दनार्चितम् । ददौ तस्य पदाम्भोजे महापद्मलया सती ॥
 सुगन्धियुक्तं धूपं च पूतैर्वस्त्रभिरन्वितम् । ददौ कृष्णभिषा तस्मै जगतामीश्वराय च ॥
 दीपं धूपदीपं च ध्यान्तविध्वंसकारणम् । ददौ तस्मै सुरेशाय परमाद्या सनातनी ॥
 नैवेद्यं विविधं रम्यं सुखाद्यु सुमनोहरम् । चोप्यं चर्च्य लेह्यपेये सुवातुल्यं चतुर्विधम् ॥
 फलानि च सुपक्वानि त्रैलोक्ये दुर्लभानि च । मधुराणि च मूलानि मांशप्राण्यानि नारद
 तानि स्वन्यासपसंख्यानि दिलानां लङ्घुङ्कानि च । लङ्घुङ्कानि सुपक्वानि स्वादूनि सुरसानि च
 यवगोधूमधूर्णानां पक्वानि पिष्टिकानि च । घृताक्तानि च रम्याणि शर्करावहितानि च ॥
 स्तुतिज्ञानां लङ्घुङ्कानि स्थूलानि सुन्दराणि च । भृष्टद्रव्यं च विविचयसत्तं शर्करान्वितम्
 घृतकुल्यां दुग्धकुल्यां मधुकुल्यां मनोहराम् । गुडस्य दधनः कुर्यां च पायसानां तथैव च ॥
 पिष्टकानां स्तुतिकानां रम्याणां राशिरेव च । मिष्टपञ्जनयुक्तानि शास्त्रज्ञैः नि शुभानि च ॥
 ददौ तस्मै सुरेशाय कृष्णवर्णाधिदेवता । अमूल्यरत्ननिर्माणं रम्यं सिंहासनं वरम् ॥३६॥

ददौ विघ्नविनाशाय विरजातटवासिनी । सूक्ष्मवस्त्रयुगं रम्यममूल्यं बहूनिशुद्धकम् ॥
 ददौ शैलात्मजायैव शतशृङ्गनिवासिनी । विशुद्धसार्पिषा युक्तं निर्मलं मधुरं मधु ॥ ४८ ॥
 मधुपर्कं ददौ तस्मै वृन्दावननिवासिनी । ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिसुवासितम् ॥ ४९ ॥
 सर्वसंपत्प्रदात्रे च वृषमानसुता ददौ । सप्ततीर्थोदकं शुद्धं सुसितं च सुवासितम् ॥ ५० ॥
 पानार्थं च जलं तस्मै ददौ गोपीश्वरी मुदा । अमूल्यं दुर्लभं चैव विशुद्धं श्वेतचामरम् ॥
 ददौ तस्मै परेशाय मूलप्रकृतिरीश्वरी । अमूल्यरत्ननिर्माणं मुक्तामाणिक्यहीरकैः ॥ ५२ ॥
 परिष्कृतं सुतरुं च पुष्पचन्दनचर्चितम् । सितसूक्ष्माशुकेनैव परितश्च परिष्कृतम् ॥ ५३ ॥
 ददौ शिवात्मजायैव कृष्णवस्त्रस्थलस्थिता । दत्त्वा च कामधेनुं च सवत्सां वाञ्छितप्रदाम् ॥
 कृत्वाऽतीव परीहारं वृन्दा पुष्पाञ्जलिं ददौ । दिव्येन मूलमनुना सत्रीमेनोज्ज्वलेन च ॥
 ददौ षोडशोपचारं कालिन्दीकुलवासिनी । ॐ गं गौं गणपतये विघ्नविनाशिने स्वाहा ॥
 इत्येवमेव मन्त्रं च गाणेशं षोडशाक्षरम् । सा जनाप सहस्रं च परं कल्पतरुं वरम् ॥ ५७ ॥
 तुष्टाव परया भक्त्या भक्तिमन्नात्मकंधरा । साश्रुनेत्रा पुलकिता स्तोत्रेण कौथुमेन च ॥

राधिकोवाच—

परं वाम परं ब्रह्म परेशं परमेश्वरम् । विघ्ननिघ्नहरं शान्तं पुष्टं कान्तमनन्तकम् ॥ ५८ ॥
 सुरासुरेन्द्रैः सिद्धेन्द्रैः स्तुतं स्तौमि परान्तरम् । सुरपद्मदिनेशं च गणेशं मङ्गलार्थनम् ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यं विघ्नशोकहरं परम् । यः पठेत्पानरुत्थाय सर्वविघ्नात्प्रमुच्यते ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० त्रयोविंशत्य-

धिकशततमोऽध्यायः । १२६ ।

=====

अथ क्षतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

=====

नारायण उवाच—

रावा संपूज्य विघ्निना स्तुत्वा लम्बोदरं सती । अमूल्यरत्ननिर्माणं सर्वाङ्गभूषणं ददौ ॥
 राधायाः स्तनं श्रुत्वा पूजां दृष्ट्वा च वस्तु च । उवाच मधुरं शान्तः शान्ता प्रेक्षेन्नयमातरम्
 गणेश उवाच—

तव पूजा जगन्मातर्लोकशिक्षाकरी शुभे । मङ्गलवत्त्वा भवती कृष्णवस्त्रस्थलस्थिता ॥ १ ॥
 यत्पादपद्ममुष्टं ध्यायन्ते ते सुदुर्लभम् । सुरा मलेशशेषाया मुनिन्द्वाः सनवाद्यः ॥

जीवमुक्ताश्च भक्ताश्च सिद्धेन्द्राः कपिलादयः । तस्य प्राणाधिदेवी त्वं प्रिया प्राणाधिका परा
वामाङ्गनिर्मिता राधा दक्षिणाङ्गश्च माधवः ; महालक्ष्मीर्जगन्माता तव वामाङ्गनिर्मिता ॥
वसोः सर्वनिवासस्य प्रसूत्वं परमेश्वरी । वेदानां जगतामेव मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥७॥
सर्वाः प्राकृतिका मातः सृष्ट्या च त्वद्विभूतयः । विश्वानि कार्यरूपाणि त्वं च कारणरूपिणी
प्रलये ब्रह्मणः पाते तन्निमेषो हरेरपि । आदौ राधा समुच्चार्य पश्चात्कृष्णं परात्परम् ॥
स एव षण्डितो योगी गोलोकं याति लीलया । व्यक्तिके महापापी ब्रह्महत्या लभेद्भुवम्
जगतां भवती माता परमात्मा पिता हरिः । पितुरेव गुरुर्माता पूज्या बन्धा परात्परा ॥
भजते देवमन्यं वा कृष्णं वा सर्वकारणम् । पुण्यक्षेत्रे महामूढो यदि निन्दति राधिकाम्
वंशहानिर्भवत्तस्य दुःखशोकमिहैव च । पच्यते निरये घेरे यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥१३॥
गुरुश्च ज्ञानोद्दिश्याज्ज्ञानं स्यान्मन्त्रतन्त्रयोः । स च मन्त्रश्च तन्त्रं च भक्तिः स्याद्भुवयोर्धतः
नियेक्य मन्त्रं देवानां जीवा जन्मनि जन्मनि । भक्ता भवन्ति दुर्गायाः पादपद्मे सुदुर्लभे ॥
नियेक्य मन्त्रं शंभोश्च जगतां कारणस्य च । तदा प्राप्नोति युवयोः पादपद्मं सुदुर्लभम् ॥
युवयोः पादपद्मं च दुर्लभं प्राप्य पुण्यवान् । क्षणार्धं पौडशाशं च नहि मुञ्चति दैवतः
भक्त्या च युवयोर्मन्त्रं गृहीत्वा वैष्णवादपि । स्तवं वा कवचं वाऽपि कर्ममूलमिच्छन्वनम् ॥
योजयेत्परया भक्त्या पुण्यक्षेत्रे च भारते । पुरुषाणां सहस्रं च स्वात्मना सार्धमुद्धरेत्
गुरुमभ्यर्च्य विधिवद्ब्रह्मालंकारचन्दनैः । कवचं धारयेद्यो हि विष्णुतुल्यो भवेद्भुवम् ॥
यद्दत्तं वस्तु मे मातस्तत्सर्वं सार्धकं कुरु । दोहे विधाय मत्प्रीत्या तदा भोक्ष्यामि साधनम्
देवे देयानि दानानि देवे देया च दक्षिणा । तत्सर्वं ब्राह्मणे दद्यात्तदानन्त्याय कल्पते ॥
ब्राह्मणानां मुखं राधे देवानां मुखमुख्यकम् । विप्रमुक्तं च यद्दत्तं प्राप्नुवन्त्येव देवताः
विभज्य भोजयामास तत्सर्वं राधिका सती । बभूव तत्क्षणादेव श्रीतो लम्बोदरो मुने ॥
एतस्मिन्ननरे देवा ब्रह्मेशशिवसंज्ञकाः । आयसुर्यष्टमूलं च देवपूजार्थमेव च ॥२९॥
तत्र गत्वा शिवचरो देवाः देवीरुवाच सः । श्रीकृष्णं शुष्ककण्ठश्च भयभीतश्च रसकः ॥

रक्षक उवाच—

गणेशं पूजयामास सर्वदौ च शुभक्षणे । वृषमानसुता राधा प्रकृत्य स्तस्मिन्भवनम् ॥
सहिता सा बलवती गोपीत्रेक्षवक्रोद्विभिः । वारिगोडं बालिष्ठामिर्युष्माश्च कथयामि त्वम् ॥
सर्वदौ पूजयेद्यो हि सोऽनन्तं फलमालभेत् । मय्ये म शविषं पुण्यं शेषे स्वस्वामिनि स्मृतम्
देषेत्रेषु मुनीन्त्रेषु देवग्रीषु गितानाम् च । गोपीभिश्च सह तथा भावया पूजितः परः

दूतवाक्यं समाकर्ण्य जहसुः सर्वदेवताः । मुनयो मनवश्चैव राजानो देवयोपितः ॥
 रुक्मिण्याद्या रमण्याश्च या देव्यो विस्मयं ययुः । सरस्वती च सावित्री पार्वती परमेश्वरी॥
 रोहिणी च सती संज्ञा स्वाहाद्या देवयोपितः । मुदिताः प्रययुः सर्वा मुनिवर्यः पतिव्रताः
 मुनयो मनवः सर्वे देवाश्चापि नरास्तथा । श्रीकृष्णः स गणैः सार्वे ये चान्ये प्रययुर्मुदा
 ते सर्वे विविधैर्द्रव्यैः पूजां चक्रुः शुभशणे । बलिष्ठा दुर्बलाश्चैव क्रमेण च पृथक्पृथक्॥
 लङ्घुकानां च राशानां शतकोटिर्बभूव ह । शर्कराणां तदर्धं च स्वस्तिकानां तथैव च॥
 अन्नानां मन्थवस्तूनां शतकोटिर्बभूव ह । असंख्यानि फलान्येव स्वादूनि मधुराणि च ।
 मधुकुल्या दुग्धकुल्या दधिकुल्या घृतस्य च । बभूवुः शतसंख्याश्च शैलोक्त्यानां च पूजने
 पूजा कृत्वा तु ते सर्वे समुपुश्रु सुखासने । पार्वती परमप्रीत्या राधास्थानं समाययौ॥
 सा राधा पार्वती हृष्टा समुत्पाय जवेन च । यथायोग्यां च संभाषां चकार सादरं मुदा
 आश्लेषणं चुम्बनं च बभूव च परस्परम् । उवाच मधुरं दुर्गा राधां कृत्वा स्ववक्षसि ॥

पार्वत्युवाच—

किंवा प्रश्नं करिष्यामि त्वा राधा मङ्गलालयाम् । गता ते विरहज्वाला श्रीदाम्नः शापमोक्षणे
 सततं मन्त्रनः प्राणास्त्वय्ये व मयि ते तथा । न ह्येवमावयोर्भेदः शक्तिरूपयोस्तथा ॥
 ये त्वा निन्दन्ति मद्भक्तास्त्वद्भक्ताश्चापि मामपि । कुम्भीपाके च पच्यन्ते यावच्चन्द्रादिवाकरी
 राधामाधवयोर्भेदं ये कुर्वन्ति नराधमाः । वंशहानिर्भवेत्तेषां पच्यन्ते नरके चिरम् ॥४९॥
 यान्ति सूकरयोनिं च पितृभिः शतैः सह । पष्टिवर्षसहस्राणि विष्टायां कृमयस्तथा ॥
 त्वयैव पूजितः पुत्रो न मया च गणेश्वरः । सर्वोऽहं सर्वपूज्योऽयं यथा तव तथा मम ॥
 यावज्जीवनपर्यन्तं न विच्छेदो भविष्यति । राधामाधवयोर्देवि दुग्धधावलपयोर्धया ॥५०॥
 सिद्धाश्रमे महातीर्थे पुण्यक्षेत्रे च भारते । निर्विघ्नं लभ गोविन्दं संपूज्य विघ्नखण्डनम् ॥
 रामेश्वरी त्वं रसिका श्रीकृष्णो रसिकेश्वरः । विदग्धाया विदग्धेन संगमो गुणवान्मवेत् ॥
 श्रीदाम्नः शापनिर्मुक्ता शतवर्षान्तरे सति । कुरुष्व मद्भरेणाद्य कृष्णेन सह संगमम् ॥
 ममाऽऽज्ञया दुर्लभया सुवेषं कुरु सुन्दरि । सुदुर्लभः कामिनीना संप्रसा सह संगमः ॥
 चक्रुः सुवेषं राधायाः प्रियाल्यश्च शिवाङ्गया । रत्नसिंहासने रम्ये वागयामामुरीश्वरीम् ॥
 पुरतो रत्नमाला सा रत्नमालां गले ददौ । राधाया दक्षिणे हस्ते क्रीडापद्मं मनोहरम् ॥
 ददौ पद्ममुत्ती पादपद्मयुगेऽप्यलक्षकम् । प्रददौ सुन्दरी गोपी सिन्दूरं सुन्दरं वरम् ॥
 चन्दनेन समायुक्तं सीमन्ताघः स्थलोज्ज्वलम् । सुचारुऋतवीर्यां चकार मालतीं सती॥
 मनोहरां मुनीना च मातृतीगालभूषिताम् । कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च चारुचन्दनपत्रकम् ॥

स्तनयुग्मे मुकटिने चकार चन्दना सती । चारुचम्पकपुष्पाणां मालां गन्धमनोहराम् ॥
 मालावती ददौ तस्यै प्रफुल्लं नवमल्लिकाम् । रतीषु रसिका गोपी रत्नमूषणमूषिताम् ॥
 तां चकारातिरसिकां वरां रतिरसोत्सुकाम् । शरत्पद्मदलामं च लोचनं कज्जलोज्ज्वलम् ॥
 कृत्वा ददौ सुललितं वस्त्रं च ललिता सती । महेन्द्रेण प्रदत्तं च पारिजातममूनरम् ॥
 सुगन्धियुक्तं तस्याश्च पारिजातं करे ददौ । सुशीलं मधुरोक्तं च भर्तुः पार्श्वे यथोचितम् ॥
 शिक्षां चकार नीतिं च सुशीला गोपिका सती । स्त्रीणां च पोटशकलां विपत्तौ विस्मृतां तयोः ॥
 स्मरणं कारयामास राघामाता कलावती । शृङ्गारविषयोक्तं च वचनं च सुधोषणम् ॥
 स्मरणं कारयामास मणिनी च सुवामुखी । कमलानां चम्पकानां दले चन्दनचर्चिते ॥
 चकार रतितरुणं च कमला चाऽऽशु कोमलम् । चारुचम्पकपुष्पं च कृष्णार्धं पुटकास्वितम् ॥
 चकार चन्दनाक्तं च रवणं च पार्वती सती । पुष्पं केलिकदम्बानां स्तनकं च मनोहरम् ॥
 कदम्बमालां कृष्णार्धं विद्यमानां चकार सा । ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिसुवासितम् ॥
 कृष्णम्रिया च कृष्णार्धं चकार वासितं जलम् । एतस्मिन्नन्तरे सर्वभाश्रमं सजलस्थलम् ॥
 साक्षाद्गोरोचनामं च ददृशुर्भुवनयः सुराः । ते सर्वे विस्मयं गत्वा पमच्छुः कृष्णमीश्वरम् ॥
 उवाच भगवांस्तान् सर्वज्ञः सर्वकारणः ॥ ७१ ॥

श्रीभगवानुवाच—

अभिशासा च श्रीदाम्ना भ्रष्टशोभा च राधिका । सर्वं ज्ञानं विमस्मार मद्विच्छेदज्वरातुरा ॥
 विमुक्ते वर्षशतके ज्ञानं सस्मार सा सती । सिद्धाश्रमं च पीतामं रासेर्धर्याश्च तेजसा ॥
 परमाह्लादकं तेजश्चन्द्रकोटिसमप्रमम् । सुखदृश्यं च सुखदं चक्षुषा प्राणिनामपि ॥ ७४ ॥
 तच्छ्रुत्वा परमाश्चर्यं मुनयो मनवस्तथा । देव्यश्च सर्वदेवास्ते ब्रह्मेशानादयस्तथा ॥ ७५ ॥
 जवेन गत्वा तत्स्थानं भक्तिनम्रात्मकंधराः । सर्वे जनास्ते ददृशुर्लैलेन्यस्थाश्च राधिकाम् ॥
 श्वेतचम्पकवर्णामामतुलां सुमनोहराम् । मोहिनीं मानसानां च मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् ॥ ७६ ॥
 सुकेशीं सुन्दरीं श्यामां न्यग्रोधपरिमण्डलाम् । नितम्बकठिनश्रोणीं स्तनयुग्मोज्ज्वलानाम् ॥
 कोटीन्दुनिन्दितास्यां तां सस्मितां सुदतीं सतीम् । कज्जलोज्ज्वलरूपां च शरत्कमललोचनाम् ॥
 महालक्ष्मीं नीमरूपां परामाद्या सनातनीम् । परमात्मस्वरूपस्य प्राणाधिष्ठातृदेवताम् ॥
 स्तुतां च पूजितां चैव परां च परमात्मने । ब्रह्मस्वरूपां निर्लिप्तां नित्यरूपां च निर्गुणाम् ॥
 विद्वानुरोधात्मकृतिं यत्कानुग्रहविग्रहाम् । सत्यस्वरूपां शुद्धां च पूर्तां पतितपावनीम् ॥
 सुतीर्थपूर्तां सार्वर्णिं विचारीवेषमामपि । महत्प्रिया च महती महाविष्णोश्च मातरम् ॥
 रासेश्वरेश्वरीं रग्णां रसिकां रमिकेश्वरीम् । गह्वरिण्डांशुकाधानां स्वेच्छारूपां शुभलक्ष्याम् ॥

गोपीभिः सप्तभिः शश्वत्सेवितां श्वेतचामरैः । चतसृभिः प्रियालीभिः पादपद्मोपसेविताम्
 अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणोच्चैर्विभूषिताम् । चारुकण्डलयुग्मेन श्रुतिगण्डस्थलोज्ज्वलाम् ॥
 सुनासा गजमुक्ताही खगेन्द्रचञ्चुनिन्दिताम् । कुङ्कुमालक्तकस्तूरीस्निग्धचन्दनचर्चिताम्
 दधानां सुकपोलं च कोमलाङ्गीं सुकामुकीम् । गजेन्द्रशामिनीं रामां कमनीयां सुकामिनीम्
 कामास्त्रजयरूपां च कामकाम्यालया वराम् । क्रीडाकमलमञ्जानं पारिजातप्रसूनकम् ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं दधाना दर्पणोज्ज्वलम् । नानारत्नविचित्राढ्यरत्नसिंहासनस्थिताम्
 पद्मैः पद्मार्चितं पादपद्मं च मङ्गलालयम् । हृत्पद्मे ध्यायमाना च कृष्णस्य परमात्मनः ॥
 कर्मणा मनसा वाचा स्वप्ने जागरणेऽपि च । तत्प्रीतिं प्रेम सौभाग्यं स्मरन्तीं नित्यनूतनम्
 भावानुरक्तसंस्तुता शुद्धभक्ता पतिव्रताम् । वन्द्यां मान्या गौरवणीं शश्वद्वक्षःस्थलास्थिताम्
 प्रियासु प्रियभक्तेषु सुप्रियां प्रियवादिनीम् । कृष्णवामाङ्गसंभूतामभेदा गुणरूपयोः ॥
 गोलोकवासिनीं देवदेवीं सर्वोपरिस्थिताम् । वृषभानसुताङ्ग्यां ता पुण्यक्षेत्रे च भारते ॥
 गोपीश्वरीं गुप्तरूपा सिद्धिदा सिद्धिरूपिणीम् । ध्यानासाध्यां दुर राध्या कन्दे सद्भक्तवन्दिताम्
 ध्याने ध्यानेन राधाया ध्यायन्ते ध्यानतत्पराः । इहैव जीवन्मुक्तान्ते परत्र कृष्णपार्षदाः
 दृष्ट्वा ब्रह्मा च सर्वादौ तुष्टाव परमेश्वरीम् । स्वयं विधाता जगतां मातरं वेधसामपि ॥

ब्रह्मोवाच—

षष्टिवर्षसहस्राणि दिव्यानि परमेश्वरि । पुष्करे च तपस्तप्तं पुण्यक्षेत्रे च भारते ॥९९॥
 त्वत्पादपद्ममधुरमधुलब्धेन चेतसा । मधुव्रतेन लीलेन प्रेरितेन मया सति ॥ १०० ॥
 तथाऽपि न मया लब्धं त्वत्पादपद्ममोप्सितम् । न दृष्टमपि स्वप्नेऽपि जाता वागशरीरिणी
 वाराहे भारते वर्षे पुण्ये वृन्दावने वने । सिद्धाश्रमे गणेशस्य पादपद्मं च द्रक्ष्यसि ॥ १०१ ॥
 राधामाधवयोर्दास्यं कृतो विषयिणस्तव । निवर्तस्व महाभाग परमेतत्सुदुर्लभम् ॥ १०२ ॥
 इति श्रुत्वा निवृत्तोऽहं तपसे मग्नमानसः । परिपूर्णं तदधुना वाञ्छितं तपसः फलम् ॥

महादेव उवाच—

पद्मैः पद्मार्चितं पादपद्मं यस्य सुदुर्लभम् । ध्यायन्ते ध्यानेनैषाश्च शश्वद्ब्रह्मादयः सुराः ॥
 मुनयो मनवश्चैव सिद्धाः सन्तश्च योगिनः । द्रष्टुं नैव क्षमाः स्वप्ने भवती तस्य वक्षसि ।

अनन्त उवाच—

वेदाध्य वेदमाता च पुराणानि च मुधने । अहं सरस्वती सन्तः स्तोतुं नाहं च संवतम् ॥
 क्षमायाः स्तवने गाय भूमदं च सुदुर्लभम् । तत्रैव भार्गवे भिताद्यावयोरन्तरं हरेः ॥८॥

एवं देवाश्च देव्यश्चाप्यन्ये ये च समागताः । प्रणतास्तुष्टुः सर्वे मुनिमन्त्रादयस्तथा ॥
लज्जया नम्रवक्त्राश्च रुक्मिण्याश्च योषितः । मलीमसं च चक्रुस्ताः श्वासेन रत्नदर्पणम्,
मृततुल्या सत्यमामा निराहारा कृशोदरी । मनसोऽप्यभिमानं च सर्वं तत्तया न नारद ॥ ११ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० सिद्धाश्रमतीर्थया-
त्राप्रसङ्गे गणेशपूजनं ब्रह्मेशशेषादिकृतराधिकास्तोत्रं नाम चतुर्विंशत्याधि-
कशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥

=====

अथ पञ्चविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

=====

नारद उवाच—

गणेशपूजनादेव रानास्तोत्रात्परं विमो । बभूव किं रहस्यं वा तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ १॥

नारायण उवाच—

गणेशपूजने तीर्थे ये देवाश्च समायुगः । मुनयश्चापि योगीन्द्रा बसन्तो बटमूलके ॥ २ ॥
वसुदेवो देवकी च परमादरपूर्वकम् । पप्रच्छ शंभुं ब्रह्माणमनन्तं मुनिपुंगवान् । ३ ॥
भवेद्भवाब्धितरणमावयोरुत्तमा गतिः । शीघ्रं ब्रूत महामाया दीनयोर्दीनवान्धवाः ॥ ४ ॥
भवाब्धितरणे तर्था तत्र यूयं च नाविकाः । न ह्यम्भयानि तीर्थानि न देवा मृच्छिलामयाः
यज्ञरूपाणि पुण्यानि घ्नान्मन्यनशानि च । तर्थासि भानादानानि विप्रदेवार्चनानि च ॥
चिरं पुनन्ति सर्वाणि दर्शनादेव वैष्णवाः । सता च विष्णुमक्तानां रजसां स्पर्शमाश्रतः
पूतानां पादपद्मानां सद्यः पूता वसुधया । तीर्थानि च पवित्राणि समुद्राः पर्वतास्तथा ॥
सुरा दर्शनमिच्छन्ति पातकेन्धनपावकम् । सोऽज्ञानी नैव ब्रुवते ज्ञानं च ज्ञानिना सह
परमं स्वादुरूपं च दधिदुग्धरसं यथा । यथा कृष्णस्य तातोऽहं सङ्गी मुचिरमेव च ॥
तथैव देवकी माता ज्ञानिनां च गुरोर्गुरोः । वसुदेववचः श्रुत्वा प्रहस्य शंकरः स्वयम् ॥
चतुर्णामपि वेदानामुवाच जनको गुरुः ॥ ११ ॥

महादेव उवाच—

सैनिकर्षो ज्ञानिनां चाप्यनादरणकारणम् । गान्ति गङ्गात्मसा पृतःस्तोत्रान्यन्यानि भिद्ये
यामुदेवस्य तातोऽयं वसुदेवश्च पण्डितः । ज्ञानिनः कदयन्त्यांशो बभोस्तातस्य चाऽऽत्मनः
पृच्छति ज्ञानमस्मांश्च कृष्णाज्ञानपुत्रबुद्धितः । अहो दुर्गा महामाया ज्ञानिनामपि मोहिनी ॥
विष्णुमात्रा दुर्गाराधया न सांस्या जगन्नामपि : वयं च मोहिनाः शश्वद्वेदानां जनकस्तथा

ब्रह्मा कृष्णं परीक्षेत मोहितस्तस्य मायया । ध्यायते यत्तदाभोजं तपसा जीयनावधि ॥
 इन्द्रेषु दशलक्षेष्वप्यधिकाष्टशतेषु च । पातेषु ब्रह्मणः पाते निमेषो माघवस्य च ॥१७॥
 सह तेनेन्द्रयुद्धं च पारिजातस्य हेतुना । पारिजाततर्कं दत्त्वा मया शक्रश्च रक्षितः ॥१८॥
 यज्ज्ञानं न गिरामेव तत्त्वं वा विषयात्मकम् । नहि किञ्चित्तदज्ञानां तस्माद्ब्रह्मानं सदैव हि
 प्राणिनामात्मनो ज्ञानमस्माकं ज्ञानमस्ति च । तदूर्ध्वं तत्समं नैव कृष्णं पृच्छ शुभाशुभम्
 ब्रह्मणश्च चतुर्यामं कल्पं कल्पविदो विदुः । सप्तकल्पान्तभीषी च मार्कण्डेयो महामुनिः ॥
 अष्टानवतिशक्रेषु पातेषु पतनं मुनेः । तैतः प्राप्तं हरेर्दास्यं मुनिना तपसः फलात् ॥२२॥
 प्रलये ब्रह्मणः पाते पतनं लोमशस्य च । दिक्पालानां ग्रहाणां च तदायुश्चिरजीविनाम् ॥
 अन्येषामपि देवानां मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् । तदेवाऽऽयुश्च रुद्राणां मां च मृत्युंजयं विना ॥
 प्रलये च विधेः पाते शिवलोकेऽप्यहं शिवः । ब्रह्मभालोद्भवः शंभुः सर्वादिः^१ सर्गमापणः ॥
 कृष्णवामाङ्गसंभूता यथा राधा तथैव च । तथैव दुर्गा लक्ष्मीश्च सावित्री च सरस्वती ॥
 आदित्योऽप्यदितेः पुत्रः कायव्यूहेन द्वादश । तथैव च महेन्द्रश्च कायव्यूहाच्चतुर्दश ॥
 तथैव वसवश्चाष्टौ रद्वाश्चैकादशैव ते । मनुपाते चेन्द्रपातो विषयात्पतनं भवेत् ॥ २८ ॥
 समाययौ च सर्वेषां निधनं प्रलयेऽपि च । प्रलये दर्शयामास ब्रह्माण्डं च जलप्लुतम् ॥
 ब्रह्माणं च स्वलोकं च स्वात्मानं शक्तिमिश्र माम् । सर्वेषां मूलरूपश्च सर्वेशः कृष्ण एव च
 भज पुत्रं राजसूये यज्ञेशं यज्ञकारणम् । विधिवद्दक्षिणां दत्त्वा भवाब्धिं तर यादव ॥
 मुञ्चिस्ते नास्ति निर्वाणा विषयी कश्यपो भवान् । न ते दास्यं भक्तधनमदितिर्देवकी तथा
 ब्रज स्वर्गं भोगवीजं स्वस्थानममरालयम् । शिवस्य वचनं श्रुत्वा संयतश्च शुभसणे ॥
 तत्र संभृतसंमारो राजसूयं चकार सः । वसुदेवस्य हव्यं च साक्षाच्च जगृहुः सुराः ॥३४॥
 यत्र साक्षाच्च यज्ञेशो यज्ञोऽयं दक्षिणा सह । पूर्णाहुतिं दत्तवन्तं वसुदेवमुवाच सः ॥
 सनत्कुमारो भगवान्वासुदेवाज्ञया मुने ॥ ३५ ॥

सनत्कुमार उवाच—

सर्वस्वं दक्षिणां देहि तूर्णं लक्ष्मीपतेः पितः । सार्धकं कुरु कर्मेदं वेदोक्तं वचनं शृणु ॥
 दक्षिणां विप्रमुद्दिश्य तत्कालं चेन्न दीयते । मुहूर्ते तु व्यतीते सा दक्षिणा द्विगुणा भवेत् ॥
 वासरे च बहिर्भूते भवेत्साऽपि चतुर्गुणा । त्रिरात्रे समतीते तु पङ्चगुणा दक्षिणा भवेत् ॥
 पसान्ते तु शतगुणा मासान्ते तु चतुर्गुणा । पण्मासेऽप्यधिके न्यूनौ च साहस्रगुणा तथा ॥
 वर्षान्ते सा लक्षगुणा ब्रह्मणोक्तं च यादव । उभौ च नरकं यातः कर्मकर्तृपुरोहितौ ॥

वसुदेवश्च तच्छ्रुत्वा सर्वस्वमुत्सर्जनं सः । अधिकाराश्च साहस्रादो वासुदेवाज्ञया तथा ॥
 अमूल्यानां च रत्नानां दशकोटिमुत्तमाम् । ददौ गर्गाय सर्वादौ स्वयं लक्ष्मीपतेः पिता ॥
 शतकोटिं मणीन्द्राणां स्वर्णानां तच्चतुर्गुणम् । माणिक्यानां च मुक्तानां हीरकाणां तथैव च ॥
 रौप्यं प्रवालं परमं स्वर्णपात्राणि यानि च । स्वस्तीणां स्ववधूनां चाप्यमूल्यरत्नभूषणम् ॥
 श्वेतचामरलक्षं च लक्षं च रत्नदर्पणम् । कामधेनुगणं सर्वं शतकोटिं गजानपि ॥ ४९ ॥
 शतकोटिं गजेन्द्राणामश्वानां तच्चतुर्गुणम् । यद्वनं यादवानां च राज्ञो राजानुमोदनात् ॥
 ग्रामाणां शतलक्षं च सप्तस्यं फलितं तरुम् । धान्याचलानां लक्षं च शाल्यक्षानां तथैव च ॥
 पायसं पिष्टकं चैव मिष्टान्नं च सुघोषमम् । स्वस्तिकानां तिष्ठानां च रम्याणि लङ्घुकानि च
 दध्ना मधूनां दुग्धानां गुडानां हविषामपि । कुर्यानां शतकं दत्त्वा परीहारं चकार सः ॥
 सत्कर्पूरं च ताम्बूलं सुशीतं वासितं जलम् । मुगन्धिं चन्दनं चैव पारिजातस्य मालिकाम् ॥
 आसनानि च रम्याणि वह्निशुद्धांशुकानि च । रत्ननिर्माणतत्त्वानि पुष्पाणि च फलानि च
 प्रददौ ब्राह्मणेभ्यश्च मकुलवदनेक्षणम् । देवाश्च भोजयामास ब्राह्मणानामुत्तैः शुभैः ॥
 देवाश्च मुनयो राज्ञी स्वराणामिषश्च रेमिरे । प्रभाते प्रययुः सर्वे श्रीकृष्णानुमतेन च ॥
 यादवाः प्रययुः सर्वे द्वारकां कृष्णपालिताम् । अमूल्यरत्नपूर्णां च लक्ष्मणीदर्शनेन च ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० पञ्चविंश-
 त्पञ्चिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥

अथ पञ्चविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गणेशपूजनं कृत्वा माधवो यादवै सह । देवैर्मुनिभिरन्यैश्च देवीभिः सह नारद ॥ १ ॥
 अंशेन देवो देवीमी रुचिमण्याद्याभिरिव च । प्रययौ द्वारकां रम्यां तस्यां सिद्धाश्रमे स्वयम्
 कृत्वा सुप्रीतिसंभाषां सार्धं गोलीकृत्वासिभिः । गोभिः सुहृद्भिर्निन्देन मात्रा गेप्या यशोदया
 उवाच मातरं तातं सुनीतं च यथोचितम् । गोषाश्च गोकुलस्थाश्च बन्धुवर्गाश्च साप्रतम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

गच्छ नन्दभ्रजे नन्द हे तात प्रागवहम् । मातर्यशोदो त्वमाभि परमार्थे यशस्विनि ॥ ५ ॥
 भुवत्वा कालावशेषं च गच्छ गोलीकमुत्तमम् । मालोत्तममुक्तिं दास्यामि सार्धं गोकुलवासिभिः
 इत्युत्तरा भगवान्कृष्णः पित्रोरनुमतेन च । जगाम राधिकास्थानं नन्दश्च गोकुलतः ॥

ददर्श राधां रुचिरां मुक्ताहारा च सस्मिताम् । यथा द्वादशवर्षीया शश्वत्सुस्तिपरयौवनाम्
रत्नोच्चैरासनस्था च गोपीत्रिशतकोटिभिः । आवृता वेनहस्ताभिः सस्मिताभिश्च सांप्रतम्
दृष्ट्वा च दूरतो राधा श्रीकृष्णं प्राणवल्लभम् । शिशुवेषं मुनेषं च सुन्दरेशं च सस्मिताम् ॥
नवीनजलदश्यामं पीतकौशेयवाससम् । चन्दनोक्षितसर्गाङ्गं रत्नभूषणभूषितम् ॥ ११ ॥
मयूरपिच्छचूडं च मालतीमाल्यशोभितम् । ईषद्धास्यपसन्नाभं मक्तानुमहविमहम् ॥
क्रीडाकमलमम्लानं धृतवन्तं मनोहरम् । मुरलीहस्तविन्यस्तं सुप्रशस्तं च दर्पणम् ॥ १२ ॥
जवेन च समुत्थाय गोपीभिः सह सादरम् । प्रणम्य परया भक्त्या तुष्टाय परमेश्वरम् ॥

राधिकोवाच—

अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् । यद्दृष्ट्वा मुखचन्द्रं ते मुस्त्रिग्वं लोचनं मनः
पञ्च प्राणाश्च स्निग्धाश्च परमात्मा च सुप्रियः । उभयोर्हर्षबीजं च दुर्लभं बन्धुदर्शनम् ॥
शोकार्णवे निमग्नाऽहं प्रदग्धा विरहानलैः । त्वद्दृष्ट्वाऽमृतवृष्ट्या च सुसिक्ताऽद्य सु-
शीतला ॥ १७ ॥

शिवा शिवप्रदाऽहं च शिवबीजा त्वया सह । शि(श)वस्वरूपा निश्चेष्टाऽप्यदृश्या च त्वया
विना ॥ १८ ॥

त्वयि तिष्ठति देहे च देही श्रीमाञ्जुलिः स्वयम् । सर्वशक्तिस्वरूपा च शिवरूपा गते त्वयि
स्त्रीपुंसोर्विरहो नाथ सामान्यश्च सुदारुणः । यान्त्येव शक्तिभिः प्राणा विच्छेदात्परमात्मनः
इत्युक्त्वा राविका देवी परमात्मानमश्वरम् । स्वासने वासयामास कृत्वा पादार्चनं मुदा ॥
रत्नसिंहासने श्रीमानुवास राघवा सह । गोपीभिः सप्तभिः शश्वत्सेवितः श्वेतचामरैः ॥
चन्दना सा ददौ गात्रे सुगन्धिं चन्दनहरेः । सस्मिता रत्नमाला सा रत्नमाला गले ददौ
पद्मैः पद्माङ्गिने पादपद्मे पद्मावती सती । अर्पे ददौ सा सजलं दूर्वा पुष्पं च चन्दनम् ।
मालती मालतीमाल्यं चूडाया च हरेर्ददौ । चम्पापुष्पस्य पुटकं ददौ चम्पावती सती ॥
पारिजाता च हरये पारिजातं ददौ मुदा । सकर्पूरं च ताम्बूलं वासितं शीतल जलम् ॥
ददौ कदम्बमाला सा कदम्बमालिका शुभम् । क्रीडाकमलमम्लानममूल्यं रत्नदर्पणम् ॥
ददौ हस्ते हरेरेव कमला सा सुकोमला । वरणेन पुरा दत्त वल्लभं च सुन्दरम् ॥
साक्षाद्गोरोचनाभं च सुन्दरी हरये ददौ । मधुपात्रं मधुस्तरुं मधुर मधुपूर्णकम् ॥ २८ ॥
सुधावर्णं सुधापात्रं ददौ मक्त्या सुधामुखी । चकार पुष्पशय्या च गोपी चन्दनचर्चिताम्
अम्लानमालनीपुष्पमालाजालविभूषिताम् । रत्नेन्द्रमारनिर्माणमन्दिरे सुमनोहरे ॥ ३० ॥
मणीन्द्रमुक्ताभाणिक्वरीरहारविभूषिते । वस्तूरीकुङ्कुमाक्तेन वायुना सुरभीकृते ॥ ३१ ॥

रत्नपदीपशतकैर्ज्वलद्भिश्च सुदीपिते । धूपिते सततं धूपैर्नानावस्तुपमन्वितैः ॥ ३२ ॥
 कृत्वा शय्यां रतिकरीं ययुर्गोप्यश्च सस्मिताः । दृष्ट्वा रहसि तल्पे च सुरभ्यं सुमनोहरम्
 माधवो राधया सार्धं विवेश रतिमन्दिरम् । नानाप्रकारहास्यं च पारिहासं स्मरोचितम् ॥
 द्वयोर्वभूव तल्पे च मदनातुरयोस्तथा । माल्यं ददौ च कृष्णाय ताम्बूलं च सुवासितम् ॥
 कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च चन्दनं श्यामवक्षसि । चारुचम्पकपुष्पं च चूडायां प्रददौ सती ॥
 सहस्रदलसंसक्तक्रीडापद्मं करे ददौ । प्रक्षिप्य मुरलीं हस्तात्प्रददौ रत्नदर्पणम् ॥ ३७ ॥
 पारिजातस्य कुसुममण्डानं पुरतो ददौ । उवाच मधुरं राधा रहस्यं मधुरं वचः ॥ ३८ ॥
 सस्मिता सस्मितं शान्तं कान्तं कान्ता मनोहरम् ॥ ३९ ॥

राधिकोवाच —

निष्कलं मङ्गलप्रश्नं मङ्गले मङ्गलाख्ये । सर्वमङ्गलबीजे च माङ्गल्ये मङ्गलप्रदे ॥ ४० ॥
 तथाऽपि कुशलप्रश्नं सांप्रतं समयोचितम् । लौकिको व्यवहारोऽपि वेदेभ्यो ब्रह्मास्तथा
 कुशलं रुक्मिणीकान्त सत्यनामेश सांप्रतम् । महन्द्रेण समं युद्धं लीलया च यदाज्ञया ॥
 पारिजाततरुं स्वर्गादुत्थाप्य चामरावतीम् । गत्वा विजित्य देवाश्च तस्यै दत्तमिति श्रुतम्
 पुण्यकं च कृतं तेन पारिजातेन सुव्रतम् । त्वामेव साध्यं कान्तं च संपूर्णं दक्षिणा ददौ ॥
 ब्रह्मेशशेषोपासाध्यस्त्वं तथा साध्यः कृतः कथम् । सर्वाभ्यः कामिनीभ्यश्च सत्यमामां विभेषि च
 रुक्मिण्यां प्रेमसौभाग्यमतिरिक्तं च गौवरम् । मयं माल्यं च घन्याया सत्यायां सततं श्रुतम्
 सत्यं जाम्बवतीकान्त वद मां च सुनिश्चितम् । तासु सर्वासु कान्तासु कस्याग्ने प्रेम चाधिकम्
 शृङ्गारे सर्वमात्रे वा तासु वा रसिका पश । त्वयि स्निग्धा विदग्धा का तासु घन्याग्नेसुव्रता
 सा स्त्री भावानुरक्ता या मर्या पातिपतिश्च सः । प्रेमातिरिक्तं स्त्रीरुंसौल्लेखकेषु सुदुर्लभम्
 रसिका स्त्री विजानाति सती गुणवती पतिम् । गुणज्ञं रसिकं शूरं सुशीलं सुरतौ सदा ॥
 दूराद्धावति पद्मार्थं मधुलोमान्मधुवनः । मेकस्तत्र हि जानानि तन्मूर्ध्नि पादमुख्ये ॥
 यन्त्री जानाति मंगीतरमं यन्त्रं च नैव च । दुग्धास्वादं विदग्धाश्च न दवी नैव भाजनम्
 परिषककलास्वादं जानन्ति भोगिनः सुखम् । एकत्रावस्थिताः शृन्वन् किञ्चित्कलिनो यथा ॥
 सुशीतलजलास्वादं विजानन्ति तृपालयः । न च वापी न च घटश्चैकत्रावस्थितो यथा ॥
 भोगिनो हि विजानन्ति शालिम्बादुरसं परम् । एकत्रावस्थितं चेतु न सेतुं भाजनं यथा ॥
 बुबुधे चन्दनाग्राणं चन्दनार्थं च भोगवित् । न गर्दभो भारवाही न तस्य पात्रिका यथा ॥
 यं न जानन्ति वेशश्च ब्रह्मेशानाद्यस्तथा । योगिनो मुनय भिद्धान्तं किं जानन्ति योविनः

सौमार्त्यं गौरवं प्रेक्ष्य दुर्लभं नित्यनूतनम् । योषिता च परं नैव पूर्णभूतं क्षणेन च ॥
 अत्युच्छिन्नो निपतनं प्राप्नोत्येव ध्रुवं प्रभो । आराद्विपात्तिबीजं च वैष्णवानां विहिंसनम्
 श्रीद्रामा च मया शम्भरत्वद्भक्तो मत्तवत्सलः । एतादृशी विपत्तिर्मे पुत्रश्रीदामशापन. ॥
 ईश्वरः कस्य वा बन्धुः प्रियो वा विप्रियस्तथा । सततं मक्तिमध्यस्थ यो मत्तश्च तदीश्वरः
 वेदाश्च वैदिकाः सन्तः पुराणानि वदन्ति च । राधाया माधवः साध्यो भगवानिति निष्कलम्
 जित्वा च सगुणं शम्भुं ब्रह्मस्य मुनिकृन्तनम् । कृत्वा च रुक्मिणीपौत्रः समानीतः समर्थकः
 बहो त्वयि समागते रुक्मिणी किमुवाच ह । प्रेम स्थितं समानं वे किं विवृद्धं च गौरवम्
 कुर्याण्डवयुद्धेन कुरवो निहतास्तथा । पण्डवार्थे तथा भूषा क साम्प्रं परमाध्वनः ॥
 साक्षान्महेन्द्रजातस्य कौन्तेयस्यार्जुनस्य च । राजमण्डलमध्यस्थो मवानेव हि साराथिः ॥
 तेन मत्केन शुद्धेन मीमेण च महात्मना , लज्जितेन किमुक्तं ते महतीषु समासु च ॥
 देवैरपि कथं दृष्टो ब्रह्मेशोपसृजकैः । मत्सिंहैर्भूतैः सर्वैर्न चोक्तं किञ्चिदेव सः ॥१८॥
 यश्चानिर्वचनायश्च वेदेषु च चतुर्षु च । पुराणेष्वितिहासेषु प्रकृतेः पर ईश्वरः ॥ १९ ॥
 निर्गुणश्च निरीहश्च निर्लिप्त सर्वकर्मणाम् । कर्मणा साक्षिरूपश्च मत्तानुग्रहविग्रहः ॥
 परं ब्रह्म परं ज्योतिः परमेशः परात्परः । परमात्मा च सर्वेषां सृतो नररथस्थितः ॥२०॥
 त्वया कुक्कुरा च संमुक्ता वृद्धा क्षत्रियकामिनी । अश्विणी चाधिकारिणी रथेऽसृष्टया च ॥
 प्राक्तनात् ॥ २१ ॥

त्वया च निहतः कंसो मातुलः केन हेतुना । आयास्यतीति कृत्वा च गतं न पुनरागतम्
 निहत्य यादवान्सर्वास्त्रिमज्ज्य द्वाराका पुरीम् । त्वा निवृत्तं समानेत्तुमीश्वरी वारिता जनैः ॥
 इत्युक्त्वा राधिका देवी मृगमुच्चै रुरोऽ सा । मूर्ध्नि संप्राप सहसा निर्निःश्यासा बभूव ह ॥
 गोप्यो गवाक्षजालस्थाः शुश्रुवर्ददृशुस्तथा । दृष्ट्वा तामाययु सर्वा ऊचू राधा मृतेति च ॥
 उभयस्ता रुद्रदुः सर्वा क्रोडे कृत्वा च राधिकाम् । ऊधुस्ता रक्ष रसेति हरे नरहरि प्रभो ॥
 गोप्य ऊचुः—

किं कृतं किं कृतं कृष्ण त्वया राधा मृता च न । राधां जीवय मर्द्रं ते यास्याम. वाननं वयम्
 अन्यथा स्त्रीवधं तुभ्यं दास्यामः सर्वयोषितः । गोपीनां वधनं धृत्वा राधिकायाश्च माधवः
 उवाच जीवयामास मुधादृष्ट्या च न रद । उत्तरथा राधिरा देवी रुद्रती मानिनी सती ॥
 गोप्यभ्यां बोधयामासु. क्रोडे कृत्वा पुनः पुनः ॥ ८१ ॥

धीदृष्ट्वा चवाच—

शृणु राधे प्रवक्ष्यामि ज्ञानमाख्यात्मिकं परम् । पश्यत्वा दृष्टिं को मूर्खः मद्यो भवति पण्डितः

जात्याऽहं जंगतां स्वामी किं रुक्मिण्यादियोषिताम् । कार्यकारणरूपोऽहं व्यक्तो राघे पृथ-
क्कृष्टपेक्षं ॥ ८३ ॥
एकस्मिंऽहं च विश्वेषां जात्या ज्योतिर्मयः स्वयम् । सर्वपापेण्युपवर्तन्त्या चाध्यात्रहोदितृ-
णादिषु ॥ ८४ ॥

एकंमिश्च मुक्तवति न तुष्टोऽन्धो जनस्तथा । मय्यात्मनि गतेऽप्येको मृतोऽप्यन्यः सुजीवति
जात्याऽहं कृष्णरूपश्च परिपूर्णतमः स्वयम् । गोलोके गोकुले पुण्ये क्षेत्रे वृन्दावने वने ॥
द्विमुनो गोपवेषश्च स्वयं राधापतिः शिशुः । गोपालमोपिकाभिश्च सहितः कामधेनुभिः ॥
चतुर्भुजोऽहं वैकुण्ठे द्विधारूपः सनातनः । लक्ष्मीसरस्वतीकान्तः स्तनं शान्ताविग्रहः ॥
यन्मानसी सिन्धुकन्या मर्त्यलक्ष्मीपतिर्भुवि । श्वेतद्वीपे च क्षीरोदे तत्रापि च चतुर्भुजः ॥
अहं नारायणोपिश्च नरो धर्मः सनातनः । धर्मवक्ता च धर्मिष्ठो धर्मवर्तव्यप्रवर्तकः ॥ ९० ॥
शान्तिर्लक्ष्मीस्वरूपा च धर्मिष्ठा च पतिव्रता । अत्र तस्यः पतिरहं पुण्यक्षेत्रे च भारते ॥
सिद्धेशः सिद्धिदः साक्षात्कपिलोऽहं सतीपतिः । नानारूपधरोऽहं च व्यक्तिभेदेन मुन्दरि
अहं चतुर्भुजः शश्वद्वारंतेयां रुक्मिणीपतिः । अहं क्षीरोदशापी च सत्यमामागृहे शुभे
अन्गामां मन्दिरेशऽहं च कायव्यूहात्पृथक्पृथक् । अहं नारायणोपिश्च कल्याणार्थसाराधिः
स नरोपिर्धर्मपूजो मयंशो बभ्रवन्भुवि । तपसाऽऽराधितस्तेन सारंभ्येऽहं च पुंकरे ॥ ९५ ॥
यथा त्वं रात्रिका देवी गोलोके गोकुले तया । वैकुण्ठे च महालक्ष्मीर्भवती च मरस्वती ॥
भवती मर्त्यलक्ष्मीश्च क्षीरोदशापिनः प्रिया । धर्मपुत्रवधूस्त्वं च शान्तिर्लक्ष्मीन्वस्वपिणी ॥
कपिलस्य प्रिया कान्ता भारते भवती सती इत्वं सीता मिथिलीयां च त्वच्छाया द्रौपदी सीता
द्वारवत्यां महालक्ष्मीर्भवती रुक्मिणी सती । पद्माना पाण्डवाना च भवती कलया प्रिया ॥
रावणेन हृता त्वं च त्वं च रत्नमय कसिनी । नानारूपा यया त्वं च च्छोयथा कलया सती
नानारूपस्तयाऽहं च स्वाशेन कलया तथा । परिपूर्णतमोऽहं च परमात्मा परात्परः ॥
इति ते कथितं सर्वमाध्यात्मिकमिदं सति । राघे सर्वपरायं मे क्षमस्व परमेश्वरी ॥ १०२ ॥
श्रीकृष्णवचनं श्रुत्वा परितुष्टा च रात्रिका । परितुष्टाश्च गोपश्च प्रभेभुः परमेश्वरम् ॥ ३ ॥
इति श्रीमद्महा० श्रीकृष्णजन्मसू० उक्त० नारादना०
षड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥

अथ सप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णवचनं श्रुत्वा ब्रह्मा गोविन्दा मुदा । मन्दिरं प्रययुः सर्वोः प्रणम्य रात्रिकं प्रभुम्

समुद्रपुलिने रम्ये पारिजातवने वने । समुद्रे पुष्पमद्रे च नारायणसरोवरे ॥ २७ ॥
 पवनस्यैव निलये मलये च सुरालये । त्रिकूटे मद्रकूटे च पञ्चकूटे सुकूटके ॥ २८ ॥
 देवानां कमनीयायां काञ्चन्यां च तथैव च । समुद्रे च समुद्रे च द्वीपे द्वीपे मनोहरे ॥ २९ ॥
 खर्वटे प्रवरे रम्ये पुण्यचन्द्रसरोवरे । सुपार्श्वे मुनिपार्श्वे च स रेमे राघया सह ॥ ३० ॥
 शीघ्रं च पुनरागत्य जम्बूद्वीपं च पुण्यदम् । द्वारकां दर्शयामास पर्वतं रैवतं तथा ॥ ३१ ॥
 गोकुलं पुनरागत्य गोपगोकुलसंकुलम् । तत्र दृष्ट्वा च भाण्डीरं पुण्यं धृन्दावनं ययौ ॥
 श्रीकृष्णागमनं ध्रुत्वा यशोदा नन्द एव च । गोपा गोप्यश्च वृद्धाश्चाप्यश्रुनेत्रा निराकुलाः
 वारणेन्द्रं पुरस्कृत्य वेश्यां च नटनर्तकाः । पतिपुत्रवतीं साध्वीं ब्राह्मणीं ब्राह्मणं तथा ॥
 यथा देवाश्च वह्निं च दृष्ट्वा नन्दं च मातरम् । आययुर्बालकृष्णश्च राघया सह माधवः
 मातुः क्रोढमारोह प्रहस्य मधुसूदनः । नन्दो यशोदया सार्धं चुचुम्ब मुखपङ्कजम् ॥
 आश्लिष्य भृशमुच्चैश्च सिषेच नेत्रजैर्नलैः । स्वयं च मगवान्कृष्णो यशोदायाः स्तनं पपी ॥
 तादृशं ददृशुः सर्वे यादृशो मथुरां ययौ । मुरलीहस्तविन्यस्तं रत्नभूषणभूषितम् ॥
 ययैकादशवर्षीयं शोभितं पीतवाससा । मयूरपिच्छचूडं च मालतीमाल्यमण्डितम् ॥
 मन्दिरं वेशयामास राघया सह माधवम् । यशोदा महलं कृत्वा भोजयामास ब्राह्मणान्
 पूजां चकार गोपीनां मुनीनां च यथा जनः । मणिरत्नं प्रवालं च सुवर्णं परमं तथा ॥
 मुक्तामाणिक्यहरीं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा । गजरत्नं गवां रत्नमश्वरत्नं मनोहरम् ॥
 आसनानि च पात्राणि भूषणानि तथैव च । चान्दान्दपि च सस्यानि वस्त्राणि च तथा ददौ ॥
 अपूर्वं दर्शयामास राघया सह माधवम् । गोपीगणं च निष्ठातं सादरेणापि नारद ॥
 दुन्दुर्मान्नादयामास कारयामास महलम् । देवांश्च भोजयामास सानन्दं च मनोहरम् ॥

इति श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रीकृष्णपञ्चाङ्गे उक्ते नारदनाम्ने अर्जुनसंवादे
 शततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥

अथाष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णश्च समादानं गोपांश्चापि चकार सः । भाण्डीरे वटमूले च तत्र स्वयमुवास ह ॥
 पुराऽहं च ददौ तस्मै यत्रैव ब्राह्मणगणः । उवास रात्रिरा देवी वामपार्श्वे हरेरपि ॥
 दक्षिणे नन्दगोपश्च यशोदासहितस्तथा । तदक्षिणे वृषमानस्तद्रामे सा कट्यावेनी ॥ १ ॥

राधाशृङ्गारमात्रं च कलापोडशपूर्वकम् । चकार सस्मिता साध्वी वक्रचञ्चललोचना ॥ २ ॥
 दत्त्वा च चन्दनं माल्यं स्वामिने पुनरेव च । रहस्यं परीहार्यं च पुनरेव चकार सः ॥ ३ ॥
 आकृष्य राधिक्रां कृष्णः समानीय स्ववक्षसि । ओष्ठावरं कपोलं च गण्डयुग्मं चुचुम्ब च
 राधा चुचुम्ब कृष्णस्य मुखचन्द्रं मनोहरम् । चकार कृष्णं प्राणेशं बाहुभ्यां च स्ववक्षसि
 शृङ्गारं पोडशविधं कामशास्त्रोक्तमीप्सितम् । स्त्रीपुंसोस्तोपननकं चकार भगवान्प्रभुः ॥
 नखविस्तसर्वाङ्गा दशनेनाघरक्षता । पुलकाञ्चितदेहा सा तन्द्रिता धामनस्तनी ॥ ७ ॥
 मूर्छिता मुखसंभोगाद्विलग्ना हतचेतना । श्वासमात्रावशेषा च निद्रामुद्रितलोचना ॥ ८ ॥
 रतिशूरा कामलाङ्गी कान्तवक्षःस्थलस्थिता । शीते मुखोष्णसर्वाङ्गी ग्रीष्मे सा मुखशीतला
 शृङ्गारकाले सुखदा सान्द्रश्रोणिपयोधरा । नितम्बभारानम्रा च प्रसङ्गे सुखदायिका ॥
 विदग्धा रसिका श्रेष्ठा कामुकी च वराङ्गना । सहसा चेतनं प्राप्यशुश्राव कोकिलध्वनिम्
 श्रुत्वा परममीता सा दीना दीनविशङ्कया । उवाच परमा सा च परमेशं परात्परम् ॥
 बाहुश्रोणिगुणगन्ध्यां च निबध्य च पुनः पुनः ॥ १२ ॥

राधिकोवाच—

रासं गच्छ महामाग पुण्यं वृन्दावनं वनम् । तत्र क्रीडां करिष्यामि जलेन च स्थलेन च ॥
 पुनर्यास्यामि मलयं सुन्दरं मणिमन्दिरम् । अपरं यद्रहस्यं वा जन्मना न श्रुतं मया ॥
 तत्र यामि त्वया सार्धमिति मे लालसा परा । परस्परकालापेन प्रययौ रजनी शुभा ॥
 अरणोदयकालेऽपि न त्यजेन्माधवं सती । माघत्रः प्रीतिवचसा बोधयामास साधनात् ॥
 प्रातःकृत्यं ततः कृत्वा स्वाहरोह रथं हरिः । गोपीभी राधया सार्धं शरत्कमललोचनः ॥
 योजनायनविस्तीर्णं गृहैश्चिन्तकोटिमिः । मणान्द्रसारनिर्माणैर्ज्वलद्भिरुपशोभितम् ॥
 गोलोकादागतं तत्र मनोयागि मनोहरम् । सहस्रचक्रमयुक्तं सहस्राधैः प्रचालितम् ॥
 मणिस्पर्शभूषितकोटीभी रत्नराजिविराजितम् । मुक्तागानिकरपरमेर्हीं गारैः सुशोभितम् ॥
 नानार्घ्यैर्विचित्रैश्च श्रेयचामरदर्पणैः । वह्निशुद्धांशुकैर्दोषैर्मलामाद्यैर्विभूषितम् ॥ २१ ॥
 रत्ननिर्माणतन्त्रैश्च पुष्पचन्दनचारितम् । समानरूपवैष्य गोपीलसैः समावृतम् ॥ २२ ॥
 रथेन तेन भगवान्पुनर्वृन्दावनं ययौ । तत्र गत्वा निशाकाले विजहार जले स्थले ॥ २३ ॥
 शृङ्गारं मुचिरं शृत्वा वनेषूपवनेषु च । राधिकां दर्शयामास यथासर्वं च नूतनम् ॥ २४ ॥
 विष्णुदके सुरमने माहेन्द्रे मन्दने वने । सुमेरुशिखरे रम्ये पर्वते गन्धमादने ॥ २५ ॥
 शैले शैले मन्दरे च वन्दरे वन्दरे वने । पुष्पगोदाने सुरहणि नद्यां नद्यां नदे नदे ॥ २६ ॥

समुद्रपुलिने रम्ये पारिजातवने वने । समुद्रे दुष्पमद्रे च नारायणसरोवरे ॥ २७ ॥
 पवनस्यैव निलये मलये च सुरालये । त्रिकूटे मद्रकूटे च पञ्चकूटे सुकूटके ॥ २८ ॥
 देवानां कमनीयायां काञ्चन्यां च तथैव च । समुद्रे च समुद्रे च द्वीपे द्वीपे मनोहरे ॥ २९ ॥
 खर्वटे प्रवरे रम्ये पुण्यचन्द्रसरोवरे । सुपार्श्वे मुनिपार्श्वे च स रेमे राघवा सह ॥ ३० ॥
 शीघ्रं च पुनरागत्य जम्बूद्वीपं च पुण्यदम् । द्वारकां दर्शयामास पर्वतं रैवतं तथा ॥ ३१ ॥
 गोकुलं पुनरागत्य गोपगोकुलसंकुलम् । तत्र दृष्ट्वा च पाण्ढीरं पुण्यं वृन्दावनं ययौ ॥
 श्रीकृष्णामगमनं श्रुत्वा यशोदा नन्द एव च । गोपा गोप्यश्च वृद्धाश्चाप्यश्रुनेषा निराकुलाः
 वारणेन्द्रं पुरस्कृत्य वेश्यां च नटनर्तकाः । पतिपुत्रवतीं सार्धं ब्राह्मणीं ब्राह्मणं तथा ॥
 यथा देवाश्च वह्निं च दृष्ट्वा नन्दं च मातरम् । आययुर्बालकृष्णश्च राघवा सह माधवः
 मातुः क्रोढमारुरोह प्रहस्य मधुसूदनः । नन्दो यशोदाया सार्धं चुचुम्ब मुत्तपङ्कजम् ॥
 आश्लिष्य भृशमुच्चैश्च सिषेच नेत्रजैर्जलैः । स्वयं च मगवान्कृष्णो यशोदायाः स्तनं पयौ ॥
 तादृशं ददृशुः सर्वे यादृशो मथुरां ययौ । मुरलीहस्तविन्यस्तं रत्नमूषणमूषितम् ॥
 यथैकादशवर्षीयं शोभितं पतिवामसा । मयूरपिच्छचूडं च मालनीमालयमण्डितम् ॥
 मन्दिरं वेशयामास राघवा सह माधवम् । यशोदा मङ्गलं कृत्वा भोजयामास ब्राह्मणान्
 पूजां चकार गोपीनां मुनीनां च यथा जनः । मणिरत्नं प्रवालं च सुवर्णं परमं तथा ॥
 मुक्तामाणिक्यहीरं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा । गजरत्नं गवां रत्नमध्वरत्नं मनोहरम् ॥
 आसनानि च पात्राणि मूषणानि तथैव च । चान्द्यान्दपि च सस्यानि वस्त्राणि च तथा ददौ ॥
 अपूर्वं दर्शयामास राघवा सह माधवम् । गोपीगणं च मिष्टान्नं सादरेणापि नारद ॥
 दुन्दुभीन्वादयामास कारयामास मङ्गलम् । देवांश्च भोजयामास सानन्दं च मनोहरम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसूक्तं ० उत्त० नारदना० ब्रह्मविंशत्यधिक-

शततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥

अथाष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णश्च समाह्वाने गोपांश्चापि चकार सः । माण्ढीरे वटमूले च तत्र स्वयमुवास ह ॥
 पुराऽन्ते च ददौ तस्मै यत्रैव ब्राह्मणीगणः । उवास राविका देवी वामपार्श्वे हरेरपि ॥
 दक्षिणे नन्दगोपश्च यशोदासहितस्तथा । तदक्षिणे वृषमानस्रद्वामे सा कल्यावती ॥ ३ ॥

अन्ये गोपाश्च गोप्यश्च घान्धर्वाः सुहृदस्तथा । तानुवाच स गीर्वन्द्यो गीर्वाण्यं तपयित्वितम् ।

श्रीभर्गवानुवाच—

हृणु नन्द प्रवक्ष्यामि सापतं तपयोचितम् । सत्यं च परमार्थं च परलोकांस्तु वहेम् ॥
 आत्रिहस्तिम्बर्ष्यन्तं ब्रह्म सर्वं निशांभय । विष्णुहोसिमेले रेवा यथा तोयस्य बुद्धमुदम् ॥
 मेधुरार्या सर्वमुक्तं नांवेश्यं च किञ्चन । पशोदां बोधयामास राधिका कन्दलीवने ॥ ७ ॥
 तदेव सत्यं परमं ब्रह्मन्तत्प्रदीपकम् । विहाय मिथ्यामायां च एव तत्परमं पदम् ॥
 जन्ममृत्युजराव्याधिरहरं हर्षकरं परम् । शोकसंतापहरणं कर्ममूलनिवृत्तनम् ॥ ९ ॥
 माभेव परमं ब्रह्म भगवन्तं सनातनम् । ध्यायं ध्यायं पुत्रबुद्धिं त्यक्त्वा लभ परं पदम् ॥
 गोलोकं गच्छ शीघ्रं त्वं सार्वं भोक्तुवाप्सिभिः । आरात्कलेरागमनं कर्ममूलनिवृत्तनम् ॥
 स्त्रीपुंसोर्नियमो नास्ति जातीनां च तथैव च । विभ्रे संध्यादिकं नास्ति विह्वं यज्ञोपवीतकम् ॥
 यज्ञसूत्रं च तिलकं शेषं लुप्तं सुनिश्चितम् । दिवाभ्यवायनिरतं विरतं धर्मकर्मणि ॥ १३ ॥
 यज्ञानां च व्रतानां च तपसां लुप्तमेव च । केदारकन्याशापेन धर्मो नास्त्येव केवलम् ॥
 स्वच्छन्दगामिनीस्त्रीणां पतिश्च सततं वशे । ताडयेत्सततं तं च भर्तृसेव्यं दिवानिशम् ॥
 प्राधान्यं स्त्रीकुटुम्बानां स्त्रीणां च सततं व्रज । स्वार्थं च भक्तस्तासां च पराभूतं निरन्तरम् ॥
 कलौ च योषितः सर्वा जारसेवासु तत्पराः । शतपुत्रसमः स्नेहस्तासां जारे भविष्यति ॥
 ददाति तस्मै मर्ष्यं च यथा भृत्याय कोपतः । सस्मिता सकलक्ष्मा सः स्मृतदृष्ट्या निरन्तरम् ॥
 जारं पश्यति कामेन विपददृष्ट्या पतिं सदा । सततं गौरवं तासां स्नेहं च नारवान्ववे ॥
 पत्न्यो करप्रहारं च नित्यं नित्यं करोति च । मिष्टान्नं श्रद्धया भक्त्या जारस्य प्रददाति च ॥
 वेपयुक्ता च सततं जारसेवनतत्परा । प्राणा बन्धुर्गतिश्चाऽऽत्मा कलौ जारश्च योषिताम् ॥
 लुप्ता चातिथिसेवा च प्रलुप्तं विष्णुसेवनम् । पितृणामर्चनं चैव देवानां च तथैव च ॥ २२ ॥
 विष्णुवैष्णवयोर्द्वेषी सततं च नरो भवेत् । वाममन्त्रोपासकाश्च चतुर्वर्णाश्च तत्पराः ॥
 शालग्रामं च तुलसीं कुशं गङ्गोदकं तथा । न स्पृशेन्मानवो धूर्तो श्लेच्छाचाररतः सदा ॥
 कारणं कारणानां च सर्वेषां सर्वबोजकम् । सुलदं भोक्षदं शश्वदातारं सर्वसंपदाम् ॥
 त्यक्त्वा मां परया भक्त्या क्षुद्रसंपत्प्रदायिनम् । वेदनिघ्नं वाममन्त्रं जपेद्विप्रश्च मायया ॥
 सनातनीं विष्णुमायां वञ्चितं तं कारिष्यति । ममाऽऽज्ञया भगवती जगतां च दुरत्यया ॥
 कलेर्दशसहस्राणि मदर्चां भुवि तिष्ठति । तदर्घ्यानि च वर्षाणि गङ्गा भुवनपावनी ॥ २८ ॥
 तुलसी विष्णुभक्ताश्च यावद्गङ्गा च कीर्तनम् । पुराणानि च स्वल्पानि तावदेव महीतले

मम चोत्कीर्तनं नास्ति एतदन्ते कलौ ब्रह्म । एकवर्णा भविष्यन्ति किंता बलिः शठाः
 पित्रोः सेवा गुरोः सेवा सेवा च देवविप्रयोः । विवर्जिता नराः सर्वे चातिथीनां तथैव च ॥
 सस्यहीना भवेत्पृथ्वी साऽनावृष्ट्या निरन्तरम् । फलहीनोऽपि वृक्षश्च जलहीना सरित्तपा
 वेदहीनो ब्राह्मणश्च बलहीनश्च भूपतिः । जातिहीना जनाः सर्वे म्लेच्छे भूषो भविष्यति
 भृत्यवत्ताडयेत्तातं पुत्रः शिष्यस्तथा गुरुम् । कान्तं च ताडयेत्कान्ता लुब्धकुक्कुटवद्गृही ॥
 नश्यन्ति सकला लोकाः कलौ शेषे च पापिनः । सूर्याणामातपात्केचिज्जलीधेनापि केचन
 हे वैश्येन्द्र प्रतिकलौ न नश्यति वसुंधरा । पुनः सृष्टौ भवेत्सत्यं सत्यवीजं निरन्तरम्
 एतस्मिन्नन्तरै विप्र रथमेव मनोहरम् । चतुर्वैजनविस्तीर्णमूर्ध्वे च पञ्चयोजनम् ॥ ३७ ॥
 शुद्धस्फटिकसंकाशं रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् । अम्बानपारिजातानां मालाजालविराजितम् ॥
 मणीनां कौस्तुभानां च भूषणेन विभूषितम् । अमरूपरत्नकलशं हीरहारविभूषितम् ॥
 मनोहरैः परिप्लवकं सहस्रकोटिमन्दिरैः । सहस्रद्वयचक्रं च सहस्रद्वयघटकम् ॥ ३८ ॥
 सूक्ष्मवस्त्राच्छादितं च गोपीकोट्यभिरावृतम् । गोलोकादागतं तूर्णं ददृशुः सहसा ब्रजे ॥
 कृष्णाज्ञया तमारुह्य ययुर्गोलोकमुत्तमम् । राधा कलावती देवी धन्या चाग्र्येनिसंभवा ॥
 गोलोकादागता गोप्यश्वायोनिंसंभवाश्च ताः । श्रुतिपत्न्यश्च ताः सर्वाः स्वशरीरेण नारद
 सर्वे त्यक्त्वा शरीराणि नक्षराणि सुनिश्चितम् । गोलोकं च ययौ राधा सार्धं गोकुलवासिभिः
 ददर्श विरजातीरं नानारत्नविभूषितम् । तदुत्तीर्थं ययौ विप्र शतशृङ्गं च पर्वतम् ॥
 नामामणिगणाक्रीर्णं रासमण्डलमण्डितम् । ततो ययौ कियद्दूरं पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 सा ददर्शक्षयघटमूर्ध्वे त्रिशतयोजनम् । शतयोजनविस्तीर्णं शाखाकोटिसमावृतम् ॥
 रक्तवर्णैः फलौघैश्च स्थूलैरपि विभूषितम् । गोपीकोटिसहस्रैश्च सार्धं वृन्दा मनोहरा ॥
 अनुव्रजे सादरं च सस्मिता सा समाययौ । अवरुह्य रथात्तूर्णं राधां सा प्रणनाम च ॥
 रासेश्वरी तां संमाप्य प्रविवेश स्वमालयम् । रत्नासिंहासने रम्ये हीरहारसमन्विते ॥
 वृन्दा तां वासयामास पादसेवनतत्परा । सप्तमिश्च सप्तमिश्च सेविनां श्वेतचामरैः ॥
 आययुर्गोपिकाः सर्वा द्रष्टुं तां परमेश्वरीम् । नन्दादिकं प्रकल्पयेत्तद्वावा वासं पृथक्पृथक्
 परमानन्दरूपा सा परमानन्दपूर्वकम् । स्ववेष्मनि महारम्ये प्रसस्ये गोपिका सह ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० अष्टाविं-

शत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥

अपैकोनत्रिंशद्विंशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णो भगवांस्तत्र परिपूर्णतमः प्रभुः । दृष्ट्वा सारलोक्यमोक्षं च सद्यो गोकुलवासिनाम्
उवास पञ्चभिर्गोपैर्माण्डौरे वटमूलके । ददर्श गोकुलं सर्वं गोकुलं व्याकुलं तथा ॥ २ ॥
अरक्षकं च व्यस्तं च शून्यं वृन्दावनं वनम् । योगेनामृतवृष्ट्या च कृपया च कृपानिधिः
गोपीभिश्च तथा गोपैः परिपूर्णं चकार सः । तथा वृन्दावनं चैव सुरम्यं च मनोहरम् ॥
गोकुलस्याश्च गोपाश्च समाश्वासं चकार सः । उवाच मधुरं वाक्यं हितं नीतं च दुर्लभम्

श्रीभगवानुवाच—

हे गोपगण हे बन्धो सुखं तिष्ठ स्थिरो भव । रमणं प्रियया सार्धं सुरम्यं रासमण्डलम्
तावत्प्रभृति कृष्णस्य पुण्ये वृन्दावने वने । अधिष्ठानं च सततं यावच्चन्द्रादिवाकरौ ॥
तथा जगाम भाण्डौरं विधाता जगतामपि । स्वयं शेषश्च धर्मश्च भवान्या च भवः स्वयम्
सूर्यश्चापि महेन्द्रश्च चन्द्रश्चापि हुताशनः । कुबेरो वरुणश्चैव पवनश्च यमस्तथा ॥९॥
ईशानश्चापि देवाश्च वसवोऽष्टौ तथैव च । सर्वे ग्रहाश्च रुद्राश्च मुनयो मनवस्तथा ॥
त्वारिताश्चाऽऽययुः सर्वे यत्राऽऽसौ भगवान्प्रभुः । प्रणम्य दण्डवद्भूमौ तमुवाच निधिः स्वयम्

ब्रह्मोवाच—

परिपूर्णतम ब्रह्मस्वरूप नित्यविग्रह । ज्योतिःस्वरूप परम नमोऽस्तु प्रकृतेः पर ॥ १२ ॥
सुनिर्लिप्त निराकार साकार ध्यानहेतुना । स्वेच्छामय परं धाम परमात्मजमोऽस्तु ते ॥
सर्वकार्यस्वरूपेश कारणानां च कारण । ब्रह्मेशशेषदेवेश सर्वेश ते न० ॥ १४ ॥
सरस्वतीश पद्मेश पार्वतीश परात्पर । हे सावित्रीश राघेश रासेश्वर न० ॥ १५ ॥
सर्वेषामादिभूतस्त्वं सर्वः सर्वेश्वरस्तथा । सर्वपाता च संहर्ता सृष्टिरूप न० ॥ १६ ॥
त्वत्पादपद्मरजसा धन्या पूता क्षुम्भरा । शून्यरूपा त्वयि गते हे नाथ परमं पदम् ॥
भस्पर्शविशत्यविकं वर्षाणां शतकं गतम् । त्यक्त्वेना स्वपदं यासि रुदती विरहातुराम्

महादेव उवाच—

ब्रह्मणा प्रार्थितस्त्वं च समागतं वरमुचराम् । भूमावहरणं कृन्वा प्रयासि स्वपदं विमो ॥
त्रैलोक्ये शृण्वी धन्या सद्यः पूता पदाङ्किता । वरं च मुनयो वन्याः साक्षाद्दृष्ट्वा पराङ्मुखम्
ध्यानासाध्यो दुराराध्यो मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् । अस्माकर्मणि यक्षेशः सोऽधुना चाक्षुषो भुवि
वासुः सर्वनिवासश्च विश्वानि यस्य लोमसु । देवतस्य महाविष्णुर्वासुदेवो महीनले ॥

सुतिरं तपसा लब्धं मिद्वेन्द्राणां सुदुर्लभम् । यत्पादपद्ममनुलं चाक्षुषं सर्वजीविनाम् ॥

अनन्त उवाच—

त्वमनन्तो हि भगवन्नाहमेव कलाशकः । विश्वेकस्ये क्षुद्रकूर्मे मशकोऽहं गजे यथा ॥
असंख्यशेषाः कूर्माश्च ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः । असंख्यानि च विश्वानि तेषामीशः स्वयं भवान्
अम्माकमोदशं नाथ सुदिनं कं भविष्यति । स्वप्नादृष्टश्च यश्चेशः स दृष्टः सर्वजीविनाम् ॥
नाथ प्रयासि गोलोकं पूता कृत्वा वसुंधरासु । तामनया रुदन्ती च निमग्ना शोकसागरे ॥

देवा ऊचुः—

वेदास्तोतुं न शक्ता यं ब्रह्मेशानादयस्तथा । तमेव स्तवनं किं वा वयं कुर्मो नमोऽस्तु ते ॥
इत्येवमुक्त्वा देवास्ते प्रययुर्द्वारका पुरीम् । तत्रस्थं भगवन्नं च द्रष्टुं शीघ्रं मुदाऽन्विताः
अथ तेषां च गोपाला ययुर्गोलोकमुत्तमम् । पृथिवीं कम्पिता मीठा चलन्त सप्तपागराः ॥
हस्तश्रियं द्वारका च त्यक्त्वा च ब्रह्मशापतः । मूर्तिं कदम्बमूलस्थां विवेश राविकेश्वरः ॥
ते सर्वे चैरकायुद्धे निपेतुर्गदावास्तथा । चिनामारुह्य देव्यश्च प्रययुः स्वामिमि सह ॥
अर्जुनः स्वपूरं गत्वा समुवाच युधिष्ठिरम् । स राजा भ्रातृभिः सार्धं ययौ स्वर्गं च भार्यया
दृष्ट्वा कदम्बमूलस्थं तिष्ठन्तं परमेश्वरम् । देवा ब्रह्मादयस्ते च प्रणेमुर्मक्तिपूर्वकम् ॥ १४ ॥
तुष्टुवुः परमात्मानं देवं नारायणं प्रभुम् । इषामं किशोरवयसं भूपितं रत्नभूषणैः ॥ ३९ ॥
षड्विंशद्वाङ्गकाषाणं शोभितं वनमालया । अतीव सुन्दरं शान्तं लक्ष्मीशान्तं मनोहरम् ॥
व्याघ्रास्त्रसंयुतं पादपद्मं पद्मादिवन्धितम् । दृष्ट्वा ब्रह्मादिदेवास्तानमयं भस्मितं ददौ ॥
पृथिवीं तां समाध्यास्य रुदतीं प्रेमविह्वलाम् । व्याघ्रं प्रस्थापयामास परं भवपदमुत्तमम् ॥
बलस्य तेजः शेषे च विवेश परमाद्भुतम् । प्रद्युम्नस्य च कामे वै वाऽनिरुद्धस्य ब्रह्मणि ॥
अयोनिसंभवा देवी महालक्ष्मीश्च रक्त्रिणी । वैकुण्ठं प्रययौ सासातम्बशरीरेण नारदः ॥
सत्यभामा पृथिव्या च विवेश कमलालया । स्वयं नाम्बवनीं देवीं पार्वत्या विधमातरि ॥
या या देव्यश्च यामा चाप्यंशन्प्राप्य भूवले । तस्या तस्यां प्रवेतिशुक्ता एव च पृथक्पृथक्
साम्भव्य तेजः स्वन्दे च विवेश परमाद्भुतम् । कश्यपे वसुदेवश्चाप्यादित्या देवकी तथा ॥
रक्त्रिणीमन्दिरं त्यक्त्वा समस्ता द्वारका पुरीम् । स जप्राह ममुद्रश्च प्रफुल्लवदनेक्षणः ॥
एतणोद समागत्य तुष्टाव पुरुषोत्तमम् । ररोद तद्वियोगेन साधुनेत्रश्च विह्वलः ॥ ४९ ॥
गङ्गा सरस्वती पद्मावती च यमुना तथा । गोदावरी स्वर्णरेखा कावेरी नर्मदा मुने ॥

शरावती बाहुदा च कृतमाला च पुण्यदा । समाययुश्च ताः सर्वाः प्रणमुः परमेश्वरम् ॥
उवाच जादवी देवी रुदती परमेश्वरम् । साधुनेत्राऽतिदीना सा विहङ्गरकातरा ॥४८॥

भागीरथ्युवाच—

हे नाथ रमणश्रेष्ठ यासि गोलोकमुत्तमम् । अस्माकं का गतिश्चात्र भविष्यति कलौ युगे ॥

श्रीभगवानुवाच—

कलेः पञ्चसहस्राणि वर्षाणि तिष्ठ भूगले । पापानि पापिनो यानि तुभ्यं दास्यन्ति स्नानतः
मन्मन्त्रोपासकपश्चाद्भस्मीभूतानि तत्क्षणात् । भविष्यन्ति दर्शनाच्च स्नानादेव हि जाह्नवि
हरेर्नानानि यत्रैव पुराणानि भवन्ति हि । तत्र गत्वा सावधानमामिः सार्धं च श्रोष्यसि ॥
पुराणश्रवणाच्चैव हरेर्नमानुकीर्तनात् । भस्मीभूतानि पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च ॥५३॥
भस्मीभूतानि तान्येव वैष्णवालिङ्गनेन च । तृणानि शुष्ककाष्ठानि दहन्ति पावका यथा
तथाऽपि वैष्णवा लोके पापानि पापिनामपि । पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुण्यान्यपि च जाह्नवि
मद्भक्तानां शरीरेषु सन्ति पूतेषु संततम् । मद्भक्तपादरजसा सद्यः पूता वसुंधरा ॥५९॥
सद्यः पूतानि तीर्थानि सद्यः पूतं जगत्तथा । मन्मन्त्रोपासका विशा ये मदुच्छिष्टमोजिनः ॥
मामेव नित्यं ध्यायन्ते ते मत्प्राणाविकाः प्रियाः । तदुपस्पर्शमात्रेण पूतो वायुश्च पावकः ॥
कलेर्दशसहस्राणि मद्भक्ताः सन्ति भूतले । एकवर्णा भविष्यन्ति मद्भक्तेषु गतेषु च ॥६०॥
मद्भक्तशून्या पृथिवी कलिग्रस्ता भविष्यति । एतास्मिन्नन्तरे तत्र कृष्णदेहाद्विनिर्गतः ॥
चतुर्भुजश्च पुरुषः शतचन्द्रसमप्रभः । शङ्खचक्रगदापद्मधरः श्रीवत्सलाञ्छनः ॥ ६१ ॥
सुन्दरं रथमारुह्य क्षीरोदं स जगाम ह । सिन्धुकन्या च प्रययौ स्वयं मूर्तिमती सती ॥
श्रीकृष्णमनसा जाता मर्त्यलक्ष्मीर्भनोहरा । श्वेतद्वीपं गते विष्णौ जगत्पालनकर्तारि ॥६३॥
शुद्धसत्त्वस्वरूपे च द्विभारूपो बभूव सः । दक्षिणांशश्च द्विभुजो गोपबालकरूपकः ॥
नवीनजलद्वयामः शोभितः पीतवाससा । श्रीवंशवदनः श्रीमान्सास्मितः पद्मलोचनः ॥
शतकोटीन्दुसौन्दर्यं शतकोटिम्बरप्रभाम् । दधानः परमानन्दः परिपूर्णतमः प्रभुः ॥६६॥
परं वाम परं ब्रह्मस्वरूपो निर्गुणः स्वयम् । परमात्मा च सर्वेषां भक्तानुग्रहविग्रहः ॥
नित्यदेहश्च भगवानीश्वरः प्रकृतेः परः । योगिनो यं वदन्त्येवं ज्योतीरूपं सनातनम् ॥
उद्योतिरभ्यन्तरे नित्यरूपं भक्ता विदन्ति यम् । वेदा वदन्ति सत्यं यं नित्यमाद्यं विचक्षणाः
यं वदन्ति सुराः सर्वे परं स्वेच्छामयं प्रभुम् । सिद्धेन्द्रा मुनयः सर्वे सर्वरूपं वदन्ति यम् ॥
यमनिर्वचनीयं च योगीन्द्रः शंकरो वदेत् । स्वयं विधाता प्रयदेत्कारणानां च कारणम् ॥
क्षेपो वदेदनन्तं यं नन्दारूपमीश्वरम् । तर्कणामेव पण्णां च पङ्क्तिं रूपमीप्सितम् ॥

वैष्णवानामेकरूपं वेदानामेकमेव च । पुराणानामेकरूपं तस्मान्नवविधं स्मृतम् ॥७३॥
 न्यायो निर्वचनीयं च यं मतं शंकरो वदेत् । नित्यं वैशेषिकाश्चाऽऽद्यं तं वदन्ति विचक्षणाः ॥
 सांख्या वदन्ति तं देवं ज्योतिरूपं सनातनम् । मीमांसा सर्वरूपं च वेदान्तः सर्वकारणम् ॥
 पातञ्जलोऽप्यनन्तं च वेदाः सत्यस्वरूपकम् । स्वेच्छापयं पुराणं च भक्ताश्च नित्यविग्रहम् ॥
 सोऽयं गोलोकनाथश्च राघेशो नन्दनन्दनः । गोकुले गोपनेषश्च पुण्ये धृन्दावने वने ॥
 चतुर्भुजश्च वैकुण्ठे महालक्ष्मीपतिः स्वयम् । नारायणश्च भगवान्यन्नाम मुक्तिकारणम् ॥
 सकृन्नारायणेत्पुक्त्वा पुमान्कल्पशतत्रयम् । गङ्गादेःसर्वतीर्थेषु स्नानो भवति नारद ॥
 सुनन्दनन्दकुमुदैः पार्षदैः परिवारितः । शङ्खचक्रगदापद्मधरः श्रीवत्सलाञ्छनः ॥८०॥
 कौस्तुभेन मणान्द्रेण मूर्धितो वनमालया । देवैः स्तुतश्च यानेन वैकुण्ठं स्वपदं ययौ ॥
 गते वैकुण्ठनाथे च राघेशश्च स्वयं प्रभुः । चकार वंशीशब्दं च त्रैलोक्यमोहन परम् ॥
 मूर्छां प्रापुर्देवगणा मुनयश्चापि नारद । अचेतना बभूवुश्च मायया पार्वती विना ॥ ८३ ॥
 उवाच पार्वतीदेवो भगवन्तं सनातनम् । विष्णुमाया भगवती सर्वरूपा सनातनी ॥८४॥
 परब्रह्मस्वरूपा या परमात्मस्वरूपिणी । सगुणा निर्गुणा सा च परा स्वेच्छापयी सती ॥

पार्वत्युवाच—

एकाऽहं राधिकारूपा गोलोके रासमण्डले । रामशून्यं च गोलोकं परिपूर्णं कुरु प्रेमा ॥
 गच्छ त्वं रथमारुह्य मुक्ताभाणिक्यभूषितम् । परिपूर्णतमाऽहं च तव वक्षःस्थलान्पिता ॥
 तवाऽऽज्ञया महालक्ष्मीरहं वैकुण्ठगामिनी । सरस्वती च तत्रैव वामे पार्श्वे हरेरपि ॥
 तवाहं मनसा जाता सिन्धुकन्या तवाऽऽज्ञया । सावित्री वेदमाताऽहं कलया त्रिचिंतनिधौ ॥
 तेजःसु सर्वदेवानां पुरा सत्ये तवाऽऽज्ञया । अधिष्ठानं कृतं तत्र धृतं देवता शरीरकम् ॥
 शुम्भादयश्च दैत्याश्च निहताश्चावलीलया । दुर्गं निहत्य दुर्गाऽहं त्रिपुरा त्रिपुरे वधे ॥
 निहत्य रक्तबीजं च रक्तबीजविनाशिनी । तवाऽऽज्ञया दक्षकन्या सती सत्यस्वरूपिणी ॥
 योगेन त्यक्त्वा देहं च शैलजाऽहं तवाऽऽज्ञया । त्वया दत्त्वा (त्वा)शंकराय गोलोके रासमण्डले ॥
 विष्णुमाक्तिरहं तेन विष्णुमाया च वैष्णवी । नारायणस्य मायाऽहं तेन नारायणी स्मृता ॥
 कृष्णप्राणायिकाऽहं च प्राणाधिष्ठातृदेवता । महाविष्णोश्च वासोश्च जननी राविका स्वयम् ॥
 तवाऽऽज्ञया पञ्चधाऽहं पञ्चप्रकृतिरूपिणी । कलाकलांशयाऽहं च देवपत्न्यो गृहे गृहे ॥
 शशिं गच्छ महामाग तत्राऽहं विहायुरा । गोर्षाभिः सहिता रासं भ्रमन्ती परितः सदा ॥
 पार्वतीवचनं श्रुत्वा महस्य रसिकेश्वरः । रत्नयानं समारुह्य ययौ गोलोकमुत्तमम् ॥

पार्वती बोधयामास स्वयं देवगणं तथा । मायावंशीरयाच्छृङ्गं विष्णुभाया सनातनी ॥
 कृत्वा ते हरिशब्दं च स्वगृहं विस्मयं ययुः । शिवेन सार्धं दुर्गा सा प्रवृष्टा स्वपुरं ययौ ॥
 अथ कृष्णं समाधान्तं राधा गोपीगणैः सह । अनुग्रहं ययौ दृष्ट्वा सर्वज्ञा प्राणवृद्धमम् ॥
 दृष्ट्वा समीपमायान्तमवरुह्य रथात्सती । प्रणनाम जगन्नाथं शिरसा सखिमिः सह ॥१॥
 गोपा गोप्यश्च मुदिताः प्रफुल्लवदनेक्षणाः । दुन्दुभि वादयामासुरीश्वरागमनोत्सुकाः ॥२॥
 विरजां च समुत्तीर्य दृष्ट्वा राधां जगत्पतिः । अवरुह्य रथात्तूर्णं गृहीत्वा राधिकारम् ॥
 शतशृङ्गं च बध्नाम सुरभ्यं रासमण्डलम् । दृष्ट्वाऽक्षयवटं पुण्यं पुण्यं वृन्दानं ययौ ॥
 तुलसीकाननं दृष्ट्वा प्रययौ मालतीवनम् । वामे कृत्वा कुन्दवनं माधवीकाननं तथा ॥
 चकार दाक्षिणे कृष्णश्चम्पकारण मीप्सितम् । चकार पश्चात्तूर्णं च चारुचन्दनकाननम् ॥
 ददर्श पुरतो रभ्यं राधिकाभवनं परम् । उवास राधया सार्धं रत्नसिंहासने वरे ॥८॥
 सकर्पूरं च ताम्बूलं बुभुजे वासितं जलम् । सुप्त्वाप पुष्पतल्पे च सुगन्धिचन्दनार्चने ॥
 स रेमे रामया सार्धं निमग्नो रससागरे । इत्येवं कथितं सर्वं धर्मवत्काच यच्छ्रुतम् ॥
 गोलोकारोहणं रभ्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १११ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० गोलोकारोहणं
 नामैकोनत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥

अथ त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

सर्वं श्रुतं महाभाग नावशेषममीप्सितम् । किमपूर्वं पुराणं च ब्रह्मवैवर्तमिष्टम् ॥१॥
 अधुना किं कारिष्यामि तन्मां ब्रूहि जगद्गुरो । आज्ञां कुरु तपस्यां च कर्तुं यामि हिमालयम्

नारायण उवाच—

उपबर्हणगन्धर्वः पञ्चाशत्कामिनीपतिः । जन्मातरे भवानासीदधुना ब्रह्मपुत्रकः ॥१॥
 तात्वेका च सती रम्या तपसा शंकरं परम् । आराध्य च वरं लेभे बाञ्छितं नारदं पतिम्
 सा च सृज्यवन्त्या च स्वर्णपीवीसहोदरा । तां विवाहं कुरुष्वेति शंकराज्ञा कथं वृथा
 सुन्दरी सुन्दरीष्वेव कोमला कमलाकलाम् । पतिव्रता महाभागा रम्या सुप्रियवादिनीम् ॥
 वामुर्वी कमनीयां च शश्वत्सुस्मिन्परायनाम् । विधात्रा लिखितं कर्म प्राक्तनं केन वार्यते ॥
 नामुक्तं क्षीयते कर्म कल्पवर्षादित्यैरापि । अवश्यमेव मोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

सूते उवाच—

नारायणवचः श्रुत्वा हृदयेन विद्युता । प्रणम्य प्रययौ शशिं नारदः भृङ्गयालयम् ॥ १० ॥

शौनक उवाच—

अहो सूत महाभाग श्रुतं किं परमाद्भुतम् । किमपूर्वं रहस्यं च सरसं च पुरातनम् ॥
अपुना श्रोतुमिच्छामि विवाहं नारदस्य च । अतीन्द्रियस्य च मुनेर्ब्रह्मपुत्रस्य सांप्रतम् ॥

सूत उवाच—

नारदो मू(गु)ढरूपश्च दृष्ट्वा सृञ्जयकन्यकाम् । तपस्विनीं महामागां विष्णुव्रतपरायणाम् ॥
ययौ ब्रह्मसमां रम्यां सर्वदेवैः समावृताम् । प्रणम्य पितरं शान्तः सर्वं तत्त्वमुवाच तम् ॥
ब्रह्मा प्रहृष्टवदनः श्रुत्वा वार्त्तां शुभावहाम् ॥ तपस्विनं च पुत्रं च संप्राप्य जगतां पतिः ॥
रत्ननिर्माणयानेन सार्धं देवैः शुभे क्षणे । पुत्रं कृत्वा च पुरतो ययौ सृञ्जयमन्दिरम् ॥ १५ ॥
तच्छ्रुत्वा सृञ्जयो राजा रत्नभूषणमूषिताम् । गृहीत्वा कन्यकां रम्यां नारदाय ददौ मुदा ॥
सर्वस्यं वक्षिणां दत्त्वा मणिमुक्तादिकं तथा । पुटाञ्जलियुतो भूत्वा परीहारं चकार सः ॥
कन्यां समर्प्य ब्रह्माणं राजा च योगिनां वैरः । रुरोद भृशमुच्चैश्च वस्ते वत्स इतीरितम् ॥
कं यासि त्यक्त्वा मेट्रेहं शून्यं कमललोचने । अहं यामि वनं घोरं त्वां त्यक्त्वा जीवितो मृतः ॥
प्रणम्य पितरं कन्या रुदन्तं मातरं तथा । रुदतीं तां रुदन्ती साऽप्यारुरोह रथं विधेः ॥
गृहीत्वा च सभार्यं च पुत्रं घाता मुदाऽन्वितः । प्रययौ ब्रह्मलोकं च देवैर्मुनिभिः सह ॥
ब्राह्मणान्मोजयामास साङ्गे मङ्गलकर्मणि । देवानपि च सिद्धांश्च वादयामास दुन्दुभिम् ॥
नारदस्तु मुनिश्रेष्ठो बौधितः पूर्वकर्मणा । याय यत्नाक्तनं विप्र दुर्लभ्य केन वार्यते ॥
सुरम्ये पुण्यतले च सुगन्धिचन्दनाचिते । स रेमे रामया सार्धं बुबुधे न दिवानिशम् ॥
इवं कृत्वा विवाहं च विरतो मुनिसत्तमः । उवाच ब्रह्मलोकेषु वटमूले मनोहरे ॥ २५ ॥
तत्राऽऽजगाम नम्रश्च प्रज्वलन्नक्षतेजसा । सनत्कुमारो भगवान्साक्षाच्च बालको यथा ॥
रुष्टेः पूर्वश्च वयसा यथैव पञ्चहायनः । अचूडोऽनुपनीतश्च वेदसंख्याविहीनरुः ॥ २७ ॥
कुण्ठोऽपि मन्त्रं जपति यस्य नारायणो गुरुः । अनन्तकालकल्पं च भ्रातृभिश्च त्रिभिः सह ॥
दैव्यवानामग्रणीशो ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः । आराद्ध्वा नारदस्तं भ्रातरं च सतां वरम् ॥
सहसा शिरसा भूमौ दण्डवत्प्रणनाम तम् । उवाच नारदं बालः प्रहस्य परमार्थकम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

अये भ्रातः किं करोषि कुशलं युवतीयनेः । स्त्रीपुंसोर्वर्धने प्रेम नित्यं तन्नित्यनूतनम् ॥

अर्गलं ज्ञानमार्गस्य भक्तिद्वारकपाटकम् । मोक्षमार्गव्यवहितं चिरं बन्धनकारणम् ॥३२॥
 गर्भवासस्य बाजं च परं नरककारणम् । पीयूषबुद्ध्या गरलं मुहूर्ते पापी नराधमः ॥
 परं नारायणं त्यक्त्वा यस्याऽऽस्ते विषये मनः । स वञ्चितो मायया चामृतं त्यक्त्वा विषं भजेत्
 सर्वेषां कर्मभोगोऽस्ति कर्मिणामाश्रितं विना । वयं विधातुः पुत्राश्च सा बुद्धिरिति देहिनाम्
 यदि ते नास्ति भोगश्च कथं गन्धर्वजन्म च । कथं दासीसुतस्त्वं च मुक्तश्च भक्तसङ्गतः
 निर्गच्छ तपसे भ्रातस्त्यज मयामयीं प्रियाम् । सुपुण्ये भारते वर्षे तपसा भज माधवम् ॥
 स्थिते नारायणे स्थिते परे स्वपददातारि । विषयी विषयान्वधश्च वञ्चितो मायया ध्रुवम् ॥
 गृहाण मम मन्त्रं च कृष्ण इत्यक्षरद्वयम् । सर्वेषामेव मन्त्राणां सारात्सारं परात्परम् ॥
 सर्वेषु च पुराणेषु वेदेषु च चतुर्षु च । धर्मशास्त्रेषु तन्त्रेषु नास्त्येवास्मात्परो मनुः ॥३९॥
 नारायणेन दत्तो मे पुष्करे सूर्यपर्वणि । अस्तस्य कल्पं जप्त्वाऽहं भ्रमामि सर्वभूजितः ॥
 इत्युक्त्वा स्नापयित्वा तं ददौ तस्मै परं मनुम् । दिवानिशं स जपति पूतया मणिमालया
 तस्मै शुभाशिपं दत्त्वा मन्त्रं च वैष्णवाग्रणीः । गोलोकं प्रययौ द्रष्टुं भगवन्तं सनातनम्
 नारदस्तु मनुं प्राप्य सर्वसिद्धिपदं वरम् । श्रीकृष्णे निश्चला भक्तिः पूर्वकर्मनिवृत्तनीम् ॥
 त्यक्त्वा मायामयीं भार्यां भारते तपसे ययौ । कृतमालानदीतीरे ददर्श शंकरं परम् ॥
 दृष्ट्वा च सहसा मूर्ध्ना प्रणनाम शिवं मुनिः । तमुवाच, जगन्नाथो भक्तं च भक्तवत्सलः ॥

महादेव उवाच—

अहो नारद दृष्ट्वा त्वा प्रसन्नोऽहं स्वतेजसा । भक्तानां दर्शनं यत्र सुदिनं तच्छरीरिणाम् ।
 अयं हि परमो लाभो देहिना भक्तमममः । स स्नातः सर्वतीर्थेषु यो ददर्श च वैष्णवम् ॥
 अपि प्राप्नो महामन्त्रः सर्वतन्त्रसुदुर्लभः । मया दत्तो गणेशाय स्कन्दाय स्वात्मजाय च
 मह्यं दत्तश्च कृष्णेन गोलोके रासमण्डले । ब्रह्मणे चापि धर्माय धर्मो नारायणाय च ॥
 ब्रह्मा सनत्कुमाराय तुभ्यं दत्तश्च तेन वै । मन्त्रग्रहणमात्रेण जनो नारायणो भवेत् ॥
 विचारणं च नास्त्यत्र कालाकलं शुभाशुभम् । पञ्चलक्षजपेनैव पुरश्चरणमस्य च ॥५१॥
 ध्यानं च सामवेदोक्तं तेन ध्यायेच्च वैष्णवः । ध्यानं च पापदहनं कर्ममूलनिवृत्तनम् ॥
 कृष्णं नवधनश्यामं किशोरं पतिवाससम् । शतकोटीन्दुसौन्दर्यं दधानमतुलं परम् ॥
 भूषितं भूषणैस्तैरमूल्यरत्ननिर्मितैः । चन्द्रनोसितसर्पाङ्गं कौस्तुभेन विराजितम् ॥
 मयूरपिच्छचूर्णं च मालतीमालयमण्डितम् । ईशद्वारास्यप्रसन्नास्यं नित्योपास्यं शिवादिभिः
 ध्यानासाध्यं दुराराध्यं निर्गुणं प्रकृतेः परम् । सर्वेषां परमात्मानं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥

वेदानिर्वचनीयं तं वरं सर्वेश्वरं मजे । ध्यानेनानेन तं ध्यात्वा भगवन्तं सनातनम् ॥५७॥
भज तं परमानन्दं सत्यं नित्यं परात्परम् । इत्युक्त्वा स्वपदं शंभुर्नगाय परमेश्वरः ॥
तं प्रणम्य जगन्नाथं नारदस्तपसे ययौ । नारदः श्रीहरिं स्मृत्वा योगाचर्यत्वा कलेवरम्
निलीनः पादपद्मे च पाद(पद्मा)रद्धारिते हरेः ॥ ६० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० नारदविवाहादि-
प्रकरणं नाम त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥

अथैकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

शौनक उवाच—

अत्यपूर्वमुपाख्यानं श्रुतं परममद्भुतम् । सुगोप्यं च सुगोप्यं च रम्यं रम्यं नवं नतम् ॥
किमनिर्वचनीयं च कमनीयं मनोहरम् । सुदुर्लभा कथा प्रोक्ता पुराणेषु पुरातनी ॥२॥
एवंभूतं च सुदिनं कदाऽस्माकं भविष्यति । तज्जन्म सफलं धन्यं यत्र वैष्णवसंगमः ॥३॥
गर्भवाप्तोच्छेदनं च कर्ममूलनिकृन्तनम् । हरिदास्यप्रदं शुद्धं मर्त्तानां भक्तिवर्धनम् ॥४॥
असाधुसङ्गदुर्बुद्धिपाशेन्मूलनकारणम् । गणेशजन्मोपाख्यानं पुराणेषु सुदुर्लभम् ॥ ५ ॥
शुद्धसीराधिकाख्यानं किमपूर्वं श्रुतं परम् । अन्त्यद्यद्यद्वोपनीयं व्यक्तमव्यक्तमीप्सितम् ॥
सर्वं श्रुतं महाभाग परिपूर्णं मनोहरम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि बहूनेरुत्पत्तिमीप्सिताम् ॥
स्वर्णस्य च महाभाग तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ ७ ॥

सुत उवाच—

सामग्रीकरणं सृष्टेर्नलमेव हुनाशनः । तथैव प्रकृतिर्नित्या महानेव तथैव च ॥ ८ ॥
यथा दिशो महाकाशो यथैव सृष्टिगोलकम् । प्रकृतेर्महानश्च स्याद्यथाऽहंकार एव च ॥
यथैव शब्दस्तन्मात्रं तथैव च हुताशनः । तथाऽपि तत्समुत्पत्तिं कथयामि निशामय ॥
एकदा सृष्टिकाले च ब्रह्मानन्तमहेश्वराः । श्रेयर्त्वापि ययुः सर्वे द्रष्टुं विष्णुं जगत्पतिम् ॥
परस्परं च संयायां कृत्वा सिंहासनेषु च । ऊपुः सर्वे समामध्ये मुरम्भे पुरतो विभोः ॥
विष्णुगात्रोद्भवास्तत्र कामिन्यः कमलाकलाः । तत्र नृत्यन्ति गायन्ति विष्णुगायाश्च ॥
सुस्तरम् ॥ १३ ॥

तासां च कठिनां श्रोणिं कठिनं स्तनमण्डलम् । सस्मितं मुखपद्मं च दृष्ट्वा यस्या मुक्तामुकः

मनोनिवारणं कर्तुं न शशाक पितामहः । वीर्यं पपात चच्छाद लज्जया वाससाऽत्रिभुः
तद्वीर्यं वस्त्रसहितं प्रतप्तं कामतापतः । क्षीरोदे प्रेरयामास संगीते विरते द्विज ॥ १६ ॥
जलादुत्थाय पुरुषं प्रज्जलन्ब्रह्मतेजसा । उवाच ब्रह्मणः क्रोडे लज्जितस्य न संसदि ॥
एतस्मिन्नन्तरे रुष्टो जलादुत्थाय सत्वरः । प्रणम्य वरुणो देवान्बालं नेतुं समुद्यतः ॥
बालो दधार ब्रह्माणं बाहुभ्यां च भयाद्बुधन् । किञ्चिन्नोवाच जगतां विधाता लज्जया द्विज
बालकस्य करे धृत्वा चकारऽऽकर्षणं रुषा । वरुणश्च समामध्ये तं चिक्षेप प्रजापतिः ॥
पपात दूरतो देवो वरुणो दुर्बलस्ततः । मूर्खो संप्राप मृतवत्कोपदृष्ट्या विधेरहो ॥ २१ ॥
चेतनं कारयामासामृतदृष्ट्या च शंकरः । संप्राप्य चेतनं तत्र तमुवाच जलेश्वरः ॥ २२ ॥

वरुण उवाच—

बालो जले समुद्भूतो मम पुत्रोऽयमीप्सितः । अहं गृहीत्वा यास्यामि ब्रह्मा मां ताडये-
त्कथम् ॥ २३ ॥

ब्रह्मोवाच—

बालकः शरणापन्नो मयि विष्णो महेश्वर । कथं दास्यामि भीतं च रुदन्तं शरणागतम् ॥
शरणागतदीनार्तिं यो न रसेदपण्डितः । पच्यते निरये तावद्यावच्छन्द्रनिवाकरो ॥ २५ ॥
उभयोर्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदन । उवाच तत्र सर्वज्ञः सर्वेशश्च यथोचितम् ॥ २६ ॥

श्रीभगवानुवाच—

दृष्ट्वा तु कामिनीश्रोणिं वीर्यं धातुं पपात तत् । लज्जया प्रेरयामास क्षीरोदे निर्मले जले
सतो बभूवबालश्च धर्मतो विधिपुत्रकः । क्षेत्रज्ञश्च सुतः शास्त्रे वरुणस्यापि गौणतः ॥

महादेव उवाच—

यो विद्यायोनितत्तव-धो वेदेषु च निरूपितः । शिष्ये पुत्रे च समना चेति वेदविदो विदुः ॥
मन्त्रं ददातु वरुणो विद्यां च बालकाय च । पुत्रो विद्यापुर्वह्निश्च शिष्यश्च वरुणस्य च ॥
विष्णुर्दातु बालाय दाहिका शक्तिमुज्ज्वलाम् । सर्वदग्धो हुताशश्च निर्वाणो वरुणेन च
विष्णुश्च दाहिका शक्तिं ददौ तस्मै शिवाज्ञया । मन्त्रं विधां च वरुणो रत्नमालां मनोहराम्
क्रोडे कृत्वा च तं बालं चुचुम्ब मागया सुरः । ब्रह्मणे च ददौ साक्षाद्विष्णुशंकरयोरपि ॥
प्रणम्य विष्णुं ब्रह्मा च ययो शंभुः स्वमन्दिरम् । आभ्युत्पत्तिश्च कथिता स्वर्गोत्पत्तिं निशामय
एवदा सर्वदेवाश्च समुपुः स्वर्गसंसदि । तत्र कृत्वा च नृत्यं च गायन्त्यप्सरसां गणाः ॥
विलोक्य रम्भा मुधोर्णि सक्तामो वह्निरैव च । पपात वीर्यं चच्छाद लज्जया वाससा तथा
उत्तप्त्यौ स्वर्णपुञ्जश्च वरुणं सिप्त्वा पृथग्प्रभः । क्षणेन वर्षयामास स मुमेरुर्बभूव ह ॥

हिरण्यरेतसं वह्निं प्रवदन्ति मनीषिणः । इति ते कायितं सर्वं किं मूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० वह्निमुखोत्पत्ति-

नामैकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः १३१ ॥

अथ द्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

शौनक उवाच—

श्रुतं सर्वं नावशेषं चर्मेश ब्राह्मणं च माम् । कथयस्व महाभाग पुराणं पुनरेव हि ॥१॥
एवंविधं पुराणं च जन्मनैव न हि श्रुतम् । न दृष्टं न श्रुतं नात ता(त्वा)दृशं वाचकं तथा ॥

सूत उवाच—

श्रूयतां भो महामाग सावधानं च संयतम् । अध्यायश्चरणैर्नैव पुराणफलमालभेत् ॥३॥
ब्रह्मखण्डं च कथितं परं ब्रह्मनिरूपणम् । तदनिर्वचनीयं च येषामपि यथागमम् ॥४॥
साकारं च निराकारं सगुणं निर्गुणं पृथक् । येषामपि यथा शक्तिः तथैव ध्यानमेव च ॥
गोलोकादेर्वर्णनं च क्रमेण च पृथक्पृथक् । तत्रोभयुक्तोपाख्यानं यद्यप्राप्तिक्रमेण द्विन ॥
जातीनां निर्णयश्चैव संकराणां तथैव च । यद्यद्विशिष्टोपाख्यानं तत्तत्प्रश्नानुरोधतः ॥
राधाभाषवयोः कृष्णं महाविष्णोः समुद्रवः । निरूपणं च विधेया समासेन द्विजोत्तमा ॥
ब्रह्मनारदयोश्चैव संवादः परमार्थतः । विवेको नारदस्यैव मुनिर्नन्दस्य तथैव च ॥ ९ ॥
आज्ञया ब्रह्मणश्चैव नरनारायणाश्रमम् । गमनं न रदस्यैव तेन सार्धं च दर्शनम् ॥
तयोः संभाषणं चैव नारदाद्य(य)निवेदनम् । तत्र देव ब्रह्मखण्डं क्रमेणोक्तं द्विजोत्तमा ॥
श्रूयतां ब्रह्मणेः खण्डं सुव खण्डवर्गं मुने । ब्रह्मणेर्लक्षणं प्रोक्तं प्रकृतीनां च वर्णनम् ॥
उपाख्यानं च तासां च वर्णनं पूजनादिकम् । लक्ष्मी, सरस्वती दुर्गा मातृश्री राधिका तथा
एतासां चरितं चैव मन्थामा च पृथक्पृथक् । उपाख्यानं महाशङ्कराः परस्परव्याख्यानैव च
अपूर्वं राधिकारूपानं मातृव्याख्यानं तथैव च । संवादो यममात्रिणोः मत्पुत्रजीवदानकम्
खण्डानां वर्णनं प्रोक्तं तेषां च लक्षणं तथा । जगिर्वर्माविवाकश्च भोगनिर्णय एव च ॥
अपूर्वं राधिकारूपानं पुराणेषु सुगोप्यम् । सुयज्ञस्य नृवेन्द्रस्य चरितं परमाद्भुतम् ॥
प्रोक्तं तुलस्युपाख्यानं परमाद्भुतमेव च । महापुद्गं च संवादे महेशशब्दसूच्योः ॥१८॥
तुलसीकृष्णसंवादयोः संयोग एव च । निधनं शङ्खचूडस्य श्रीदास्यः शापनोत्तमम् ॥

पदप्राप्तिः सुराणां च विपदा खण्डनं तथा । जीविना मौसवीनं च गङ्गोपाख्यानभीष्टितम् ॥
 तथैव मनसाख्यानं परं हर्षविवर्धनम् । स्वाहास्वधाख्यानमेवमन्वासा च निरूपणम् ॥
 यद्यस्मात्सङ्गिकाख्यानं वक्तुः प्रश्नानुरोधतः । प्रोक्तं तत्प्रकृतेः खण्डं खण्डं गणपते. शृणु ॥
 अतीव मधुरं रम्यं स्वादु स्वादु पदे पदे । सुगोप्यं तत्पुराणेषु रम्यं रम्यं नवं नवम् ॥
 सुदुर्लभमुपाख्यानं श्रोतृप्रीतिकरं परम् । प्रोक्ता क्रीडा च परमा पार्वतीपरमेशयोः ॥२४॥
 स्कन्दोत्पत्तिः प्रथमतः क्रीडाभङ्गस्तयोस्तथा । पार्वतीतोषणं चैवमभिमानविमोक्षणम् ॥
 पुण्यकं च व्रत विष्णोर्देव्याश्चरितमुत्तमम् । वरदानं हरेरेव सुव्रता पार्वती प्रति ॥२६॥
 हरेश्च दर्शनं चैव ब्राह्मणातिथिरूपिणः । आविर्भावो गणेशस्य कृपया शिवमन्दिरे ॥
 दर्शनं पुत्रवधस्य पार्वतीपरमेशयोः । परमानन्दरूपं च शिवगेहे महोत्सवम् ॥२८॥
 देवाद्या ददृशुः सर्वे बालं नित्यमजं विभुम् . सत्यस्वरूपं परमं परब्रह्मस्वरूपिणम् ॥
 सर्वविघ्नहरं शान्तं दातारं सर्वसंपदाम् । तपसा जपयज्ञाना व्रताना फलदं विभुम् ॥
 अतीव कमनीयं च रमणीयं च योविताम् । प्राणाधिकं प्रियतमं पार्वतीपरमेशयोः ॥३१॥
 परमात्मस्वरूपं च भगवन्तं सनातनम् । सर्वेश सर्वविजं च साक्षाज्जरायणात्मकम् ॥
 कदर्शनाय स्तवनात्प्रणामात्पूजनात्तथा । ध्यानासाध्यं दुराराध्यं जन्मकोट्यघनाशनम् ॥
 कार्तिकीस्मरणं प्रोक्तं तस्याभिषेक एव च । गणेशपूजनं चैव सर्वविघ्नविनाशनम् ॥
 जमदग्नेश्च युद्धं च कार्तिकीर्याज्जनेन च । सुरमहिरणं चैव निधनं च मुनेस्तथा ॥३६॥
 . पाप्मनतारेणुकायाश्चिंतारोहणमेव च । प्रतिज्ञानं भृगोश्चैव दारुणं च सुदारुणम् ॥३९॥
 निःसञ्जीवणं चैवभेकविशिनिकं द्विज । संशयो ज्ञानलाभश्च गणेशपुर्णरामयोः ॥४०॥
 तथोर्मुद्धं दारुणं च हेरम्बदन्तभञ्जनम् । दुर्गायाश्च विद्यापथ्यामिदावो मार्गवै प्रति ॥
 स्मरणे पुर्णरामस्याप्याविर्भावो हरेरपि । पार्वती बोधनाय स्वयं नृसूयण ॥ ४१ ॥
 वर्णनं त्रिबलोकस्य परमाश्चर्यमपि ॥ ४२ ॥ पुनश्च पुर्णरामाय महत्तु शंकरेण च ॥४०॥

कर्मोपयोगीरोगाणां मर्दनं च रसायनम् । श्रीकृष्णचरणाम्भोजप्राप्तिषोपानकारणम् ॥
 श्रीदामराधाकलहवर्णनं दारुणं द्विज । तयोः शापप्रकथनं ततस्तेषां विसर्जनम् ॥४८॥
 ब्रह्मणा प्रार्थितस्यैव हरेर्जन्म महीतये प्रोक्तं च जन्मखण्डे च परमाद्भुतमेव च ॥४९॥
 अविर्भावो हरेरेव वसुदेवस्य मन्दिरे । कंसासुरमयेनैव गोकुले गमनं हरेः ॥ ५० ॥
 वृषभानसुता राधा श्रीदाम्नः शापहेतुना , बालक्रीडावर्णनं च गोकुले परमात्मनः ॥
 देव्यादिनिघनं चैव कीर्तितं हरिणा तथा । गर्गस्याऽऽगमनं प्रोक्तं शुभाजपाशनं हरेः ॥
 निघनं पूतनायाश्च सद्यः शकटमञ्जनम् । श्रीकृष्णबन्धमोक्षं च यमलज्जुनमञ्जनम् ॥
 चैलोक्यदर्शनं वक्त्रे गोवर्तसाहायं तथा । कृत्वा गोवत्सनिर्माणं ब्रह्मणः स्तवनं हरेः ॥
 सहसा गोकुलं त्यक्त्वा पुण्यं वृन्दावनं वनम् । मयाज्जगाम नन्दश्च सार्धं च नन्देन च ॥
 वृन्दावनस्य निर्माणं प्रोक्तं च परमाद्भुतम् । सार्धं च बालकैः सार्धं च संकीर्तनं हरेः ॥
 सद्यं ब्राह्मणीनां च मोजनं कथितं हरेः । वरदानं च तासां वै प्राक्तनेन निरूपणम् ॥
 कृतूनां वर्णनं चैव वस्त्रावहरणं तथा । वरदानं च गोपीनां कृष्णेनैव कृतं द्विज ॥
 वात्स्यामीश्वरं प्रोक्तं श्रोतुर्गपूजनं तथा । पार्वत्या च वगैर्दत्तो गोपीभ्यो यमुनानटे ॥
 ताडनां भक्षणं प्रोक्तं शुक्यागविमर्दनम् । राधया सह कृष्णस्य विरहो मेलनं तथा ॥
 गोपीक्रीडा च संप्रोक्ता कृष्णक्रीडे च राधिका । छाया रावणगेहे च संभोक्ता मायया हरेः
 शृङ्गारं षोडशविधं कृत्वा तु रासमण्डले । अन्तर्धानं हरेरेव राधया सह कानने ॥
 गडयागमनं चैव तथा सार्धं द्विजोत्तम । राधागावयोर्यैव संवादस्तत्र निर्जने ॥५३॥
 वैवस्वमपि गोपीनां प्रोक्तं नानाविधं मुने । पुनरागमनं चैव पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 श्रीकृष्णदर्शनं चैव गोपीनां हर्षवर्धनम् । नानाप्रकारक्रीडा च प्रोक्ता तस्य जले स्थले ॥
 गोपीनामपि सौभाग्यं राधायाश्च विशेषतः । प्रोक्तं व्यासेन सौन्दर्यं रम्यं रम्यं नवं नवम् ॥
 नमःस्थितानां देवानां दर्शनं प्रोक्तमेव च । मनसः स्खलनं चैव देविनां रासमण्डले ॥
 अंशेन छेभिरे जन्म देहश्चोचमिदं द्विज । चक्ररागमनं चैव गोपीनां च विद्यापनम् ॥
 प्रोक्तं सर्वं क्रमेणैव च क्रूरमर्सनं तथा । मथुरागमनं विष्णोः शोकं गोकुलवासिनाम् ॥
 राधिकाविवाहज्जलाजालं प्रोक्तं यथोचितम् । दमृतीदर्शनं चैवमक्रूरं यमुनानटे ॥७०॥
 मथुरावेशनं प्रोक्तं निघनं रजकस्य च । कुटजया सह संभोगस्या मोक्षमेव च ॥
 प्रसादनं कुविन्दस्य मालाकारस्य मोक्षणम् । दनुषो मञ्जनं शंखोर्हृदिनी निघनं तथा ॥
 सभाप्रवेशनं प्रोक्तं नानारूपप्रदर्शनम् । कंसस्य निघनं प्रोक्तं तद्वन्धूनां विद्यापनम् ॥

शौनक उवाच—

अधुना श्रोतुमिच्छामि पुराणानां च लक्षणम् । संख्यानमपि तेषां च फलमस्यैव पुत्रक ।

सूत उवाच—

विस्तराणि पुराणानि चेतिहासश्च शौनक । संहितां पञ्चरात्राणि कथयामि यथागतम् ॥
 सर्गश्च प्रतिर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं विप्र पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥
 एतदुपपुराणानां लक्षणं च विदुर्बुधाः । महतां च पुराणानां लक्षणं कथयामि ते ॥
 स्मृष्टिश्चापि विस्मृष्टिश्च स्थितिस्तेषां च पाठनम् । कर्मणा वासना वार्ता मनूनां चाक्रमेण च ॥
 वर्णनं प्रलब्धानां च मोक्षस्य च निरूपणम् । उत्कर्तृत्वं हरेरेव वेदानां च पृथक्पृथक् ॥
 दशार्धकं लक्षणं च महतां परिकीर्तितम् । संख्यानं च पुराणानां निबोध कथयामि ते ॥
 परं ब्रह्मपुराणं च सहस्राणां दशैव तु । पञ्चोन्पष्टिसाहस्रं पाद्ममेव प्रकीर्तितम् ॥ ११ ॥
 त्रयोविंशतिसाहस्रं दैव्यं च विदुर्बुधाः । चतुर्विंशतिसाहस्रं शैवं चैव निरूपितम् ॥
 प्रणोष्टादशसाहस्रं श्रीमद्भागवतं विदुः । पञ्चविंशतिसाहस्रं नारदीयं प्रकीर्तितम् ॥
 मार्कण्डेयं नवसाहस्रं पुराणं पण्डिता विदुः । चतुःशताधिकं पञ्चदशसाहस्रमेव च ॥
 परमप्रपुराणं च रचिरं परिकीर्तितम् । चतुर्दशसहस्राणि परं पञ्चशताधिकम् ॥ १९ ॥
 पुराणप्रवरं चैव मविष्यं परिकीर्तितम् । अष्टादशसहस्रं च ब्रह्मवैवर्तमीप्सितम् ॥ १६ ॥
 सर्वेषां च पुराणानां सारमेव विदुर्बुधाः । एकादशसहस्रं तु परं लिङ्गपुराणकम् ॥ १७ ॥
 चतुर्विंशतिसाहस्रं वाराहं परिकीर्तितम् । एकाशीतिपहस्रं च परमेव शताधिकम् ॥
 वरं स्कन्दपुराणं च सद्भिरेवं निरूपितम् । वामनं दशसाहस्रं कीर्म सप्तदशैव तु ॥
 भार्गव्यं चतुर्दश प्रोक्तं पुराणं पण्डितैस्तथा । ऊर्ध्वविंशतिसाहस्रं गारुडं परिकीर्तितम् ॥
 परं द्वादशसाहस्रं ब्रह्माण्डं परिकीर्तितम् । एवं पुराणसंख्यानं चतुर्लक्षमुदाहृतम् ॥ २१ ॥
 अष्टादशपुराणानामेवेष विदुर्बुधाः । एवं चोपपुराणानामष्टादश प्रकीर्तिता ॥ २२ ॥
 इतिहासो पारमं च वाल्मीकिं काव्यमेव च । पञ्चकं पञ्चरात्राणां कृष्णमाहात्म्यपूर्वकम्
 वासिष्ठं नारदीयं च कापिलं गौतमीयकम् । परं सनत्कुमारीयं पञ्चरात्रं च पञ्चकम् ॥
 पञ्चकं संहितानां च कृष्णमक्तिसमन्वितम् । ब्रह्मणश्च शिवस्यापि द्वाहादस्य तथैव च
 गौतमस्य कुमारस्य संहिताः परिकीर्तिताः । इति ते कथितं सर्वं क्रमेण च पृथक्पृथक्
 अमयेवं विपुलं शास्त्रं ममापि च यथागतम् । उवाचेदं पुराणं च गोलोके रासमण्डले

संवारं तस्य विधिवद्वाजसं दपितुरतंथा । विलापनं च नन्दाय स्तवनं परमाद्भुतम् ॥
 प्रोक्तस्तयोश्च संवादो निर्जने तातपुत्रयोः । परमाध्यात्मिकं ज्ञानं नन्दाय च ददौ विभुः ॥
 मुनीनां गमनं चैव दन्योपास्यानमेव च । कथितं च कुमारेण प्रोक्तमेव सुदुर्लभम् ॥
 उद्धवागमनं प्रोक्तं राधास्थानं च निर्जनम् । ज्ञानं तयोश्च संवादे प्रोक्तमेव शुभावहम्
 वृक्षोपवीतं वृष्णस्य विद्यादानं गुरोर्गृहे । मृतपुत्रप्रदानं च प्रोक्तं तद्गुरवे पुरा ॥
 जरासंधाय दहनं निधनं दधनस्य च । द्वारकायाश्च निर्माणं विश्वकारोद्यमं तथा ॥
 द्वारकावेशनं प्रोक्तमुग्रसेन विलापनम् । रविमणीहरणं चैव नृपाणां दहनं तथा ॥८०॥
 सर्वासां नाग्निनां च प्रोक्तमुद्वाहनं तथा । मायावतीमोक्षणं च निधनं शम्बरस्य च ॥
 धर्मपुत्रराजसूये शिशुपालस्य मोक्षणम् । दन्तवक्त्रस्य च मुनेः शाल्वस्य निधनं तथा ॥
 मणेश्च हरणं चैव परिजातस्य स्वर्गतः । कुरुपाण्डवयुद्धे च भुवश्च भारमोक्षणम् ॥
 उपाया हरणं प्रोक्तं बाणस्य भुजवृन्तनम् । बलेश्च स्तवनं प्रोक्तमनिरुद्धस्य विक्रमः ॥
 राघवशोदासंवादः प्रोक्तः परमदुर्लभः । मोक्षणं च शृगालस्य प्रोक्तं च परमाद्भुतम् ॥
 तीर्थयात्राप्रसङ्गेन गणेशपूजनं तथा । दर्शनं राधिकासार्धं कृष्णस्य परमात्मनः ॥८१॥
 राधाया दर्शनं देव्या राधातेजःप्रकाशनम् । राधया रमणं तर्पि भ्रमणं रहसि स्मृतम् ॥
 निधनं गदुवंशानां ब्रह्मशापेन शौनक । मोक्षणं पाण्डवानां च स्वपदे गमनं हरेः ॥
 विवाहो नारदायैवोत्पत्तिर्बह्निमुखर्णयोः । प्रोक्तं सर्वं महाभाग पुनरेव समावृतः ॥८२॥
 चतुःस्तपैः पुराणं च ब्रह्मवैवर्तमेव च । अतः परं मुनिश्रेष्ठ किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीमन्न० महा० श्रीकृष्णजन्मत० उक्त० नारदना० अनुक्रमणिकं

नाम द्वाविंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥

=====

अथ त्रयविंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

=====

शौनक उवाच—

अधुना श्रोतुमिच्छामि पुराणानां च लक्षणम् । संख्यानामपि तेषां च फलमस्यैव पुत्रक ।

सुत उवाच—

विस्तराणि पुराणानि चेतिहासश्च शौनक । संहितां पञ्चरात्राणि कथयामि यथागतम् ॥
सर्गश्च प्रतिर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं विप्र पुराणे पञ्चलक्षणम् ॥
एतदुपपुराणानां लक्षणं च विदुर्बुधाः । महतां च पुराणानां लक्षणं कथयामि ते ॥
सृष्टिश्चापि विस्ृष्टिश्च स्थितिस्तेषां च पाटनम् । कर्मणां वासना वार्ता मनूनां चाक्रमेण च ॥
वर्णनं प्रलयानां च मोक्षस्य च निरूपणम् । उत्कीर्तनं हरेरेव वेदानां च पृथक्पृथक् ॥
दशार्धकं लक्षणं च महतां परिकीर्तितम् । संख्यानां च पुराणानां निबोध कथयामि ते ॥
परं ब्रह्मपुराणं च सहस्राणां दशैव तु । पञ्चोनपष्टिसाहस्रं पाद्यमेव प्रकीर्तितम् ॥ ११ ॥
त्रयोविंशतिसाहस्रं वैष्णवं च विदुर्बुधाः । चतुर्विंशतिसाहस्रं शैवं चैव निरूपितम् ॥
अष्टोत्तादशसाहस्रं श्रीमद्भगवतं विदुः । पञ्चविंशतिसाहस्रं नारदीयं प्रकीर्तितम् ॥
मार्कण्डेयं नवसाहस्रं पुराणं पण्डिता विदुः । चतुःशताधिकं पञ्चदशसाहस्रमेव च ॥
परममिपुराणं च रुचिरं परिकीर्तितम् । चतुर्दशसहस्राणि परं पैश्वशताधिकम् ॥ १५ ॥
पुराणप्रवरं चैव मविष्यं परिकीर्तितम् । अष्टादशसहस्रं च ब्रह्मवैवर्तमीप्सितम् ॥ १६ ॥
सर्वेषां च पुराणानां सारमेव विदुर्बुधाः । एकादशसहस्रं तु परं लिङ्गपुराणकम् ॥ १७ ॥
चतुर्विंशतिसाहस्रं वाराहं परिकीर्तितम् । एकाशीतिमहस्रं च परमेव शताधिकम् ॥
वरं स्कन्दपुराणं च सद्भिरेवं निरूपितम् । वामनं दशसाहस्रं कौर्मिं सप्तदशैव तु ॥
मातस्यं चतुर्दश प्रोक्तं पुराणं पण्डितैस्तथा । ऊनविंशतिसाहस्रं गारुडं परिकीर्तितम् ॥
परं द्वादशसाहस्रं ब्रह्माहं परिकीर्तितम् । एवं पुराणसंख्यानां चतुर्लक्षमुदाहृतम् ॥ २१ ॥
अष्टादशपुराणानामेवमेव विदुर्बुधाः । एवं चोपपुराणानामष्टादश प्रकीर्तिता ॥ २२ ॥
इतिहासो वामनं च वाल्मीकिं काव्यमेव च । पञ्चकं पञ्चरात्राणां कृष्णमाहात्म्यपूर्वकम्
वासिष्ठं नारदीयं च कापिलं गौतमीयकम् । परं सनत्कुमारियं पञ्चरात्रं च पञ्चकम् ॥
पञ्चकं संहितानां च कृष्णमक्तिसमन्वितम् । ब्रह्मणश्च शिवस्यापि प्रह्लादस्य तथैव च
गौतमस्य कुमारस्य संहिताः परिकीर्तिताः । इति ते कथितं सर्वं क्रमेण च पृथक्पृथक्
अस्येवं विपुलं शास्त्रं समाप्य च दशममम् । उवाचेदं पुराणं च गोलोके रासमण्डले २

श्रीकृष्णो भगवान्साक्षाद्ब्रह्माणं च स्वभक्तकम् । ब्रह्मा धर्मं च धर्मिष्ठं धर्मो नारायणं मुनिम्
 नारायणो नारदं च नारदो मां च भक्तकम् । अहं त्वां च मुनिश्रेष्ठ वरिष्ठं कथयामि तत्
 सुदुर्लभं पुराणं च ब्रह्मवैवर्तमीप्सितम् । यद्वृणोत्येव विश्वौघं जीविनां परमात्मकम् ॥
 तद्ब्रह्म साक्षिरूपं च कर्मणामेव कर्मणाम् । तद्ब्रह्म विवृतं यत्र तद्विभूतिमनुत्तमाम् ॥
 तेनेदं ब्रह्मवैवर्तमित्येवं च विदुर्बुधाः । पुण्यप्रदं पुराणं च मङ्गलं मङ्गलप्रदम् ॥३२॥
 सुगोप्यं च रहस्यं च यत्र रम्यं नवं नवम् । हरिमक्तिप्रदं चैव दुर्लभं हरिदास्यदम् ॥
 सुखदं ब्रह्मदं सारं शोकसंतापनाशनम् । सरितां च यथा गङ्गा सद्यो मुक्तिप्रदा शुभा ॥
 तीर्थानां पुष्करं शुद्धं यथा काशी पुरीषु च । सर्वेषु भारतं वर्षे सद्यो मुक्तिप्रदं शुभम् ॥
 यथा सुमेरुः शैलेषु पारिजातं च पुष्पतः । पत्रेषु तुलसीपत्रं व्रतेऽप्येकादशीव्रतम् ॥ ३६ ॥
 वृक्षेषु वल्ग्वृक्षश्च श्रीकृष्णश्च सुरेषु च । ज्ञानीन्द्रेषु महादेवो योगीन्द्रेषु गणेश्वरः ॥
 सिद्धेन्द्रेष्वेव वपिलः सूर्यस्तेजस्विनां गथा । सनत्कुमारो भगवान्वैष्णवेषु यथाऽग्रणीः ॥
 भूपेषु च यथा रामो लक्ष्मणश्च धनुष्मताम् । देवीषु च यथा दुर्गा महापुण्यवती सती ॥
 प्राणाधिका यथा राधा कृष्णस्य प्रेयसीषु च । ईश्वरीषु यथा लक्ष्मीः पण्डितेषु सरस्वती ॥
 तथा सर्वपुराणेषु ब्रह्मवैवर्तमेव च । नातो विशिष्टं सुखदं मधुरं च सुपुण्यदम् ॥ ४१ ॥
 संदेहमञ्जनं चैव पुराणं परिकीर्तितम् । इह लोके च सुखदं सुप्रदं सर्वमपदाम् ॥ ४२ ॥
 शुभदं पुण्यदं चैव विघ्ननिघ्नकरं परम् । हरिदास्यप्रदं चैव परलोके प्रहर्षदम् ॥ ४३ ॥
 यज्ञानामपि तीर्थानां ब्रह्मनां तपसां तथा । भुवः प्रदक्षिणस्यापि फलं नास्य समानकम् ॥
 चतुर्णामपि वेदानां पाठादपि परं फलम् । शृणोतीदं पुराणं च संयतश्चेह पुत्रक ॥ ४५ ॥
 गुणवन्तं च निह्वानं वैष्णवं पुत्रपालमेनू । शृणोति दुर्भगा चेत्तु सीमागमं स्वामिनो लभेत्
 मृतवत्सा काकवन्त्या महावन्त्या च पापिनी । पुराणश्रवणाल्लेभे पुत्रं च चिरजीविनम् ॥
 अपुत्रो लभते पुत्रमपार्थो लभते मिशाम् । अस्पृष्टकीर्तिः सुयशा मूर्खो भवति पण्डितः ॥
 रोगानो मुच्यते रोगाद्वटो मुच्येत बन्धनात् । भयान्मुच्येत भीतानु मुच्येतोषध आपदः
 अरण्ये भान्तरे भीतो दावाग्नौ मुच्यते ध्रुवम् । अघं कुष्ठं च दारिद्र्यं रोगं शोकं च दारुणम् ॥
 दुष्पदवान्श्रवणादेव नैव जानात्यपुण्यवान् । श्लोकार्थं श्लोकशब्दं वा यः शृणोति सुसंयतः
 मोक्षसदानुपुण्यं च लभते नात्र संशयः । चतुःषष्टं पुराणं च शुद्धकाले जितेन्द्रियः ॥
 संयत्यतो यः शृणोति भक्त्या दत्त्वा च दक्षिणम् । दद्यात्स्ये ८५ वीमारे वार्षिके दद्यात्थैव
 वोटिजन्मार्मितात्वापान्मुच्यते नात्र संशयः । रत्ननिर्माणयानेन धृत्वा श्रीकृष्णरूपकम्

नित्यं गत्वा च गोलोकं कृष्णदार्ढ्यं लभेद्भुवम् । असंख्यब्रह्मणां पाते न भवेत्तस्य पातनम्
समीपे पार्षदो भूत्वा सेवां च कुरुते चिरम् । श्रुत्वा च ब्रह्मखण्डं च सुम्रातः संयतः शुचिः
पायसं पिष्टकं चैव फलं ताम्बूलमेव च । भोजयित्वा वाचकं च तस्मै दद्यात्सुवर्णकम् ॥
चन्दनं शुक्लमाल्यं च सूक्ष्मवस्त्रं मनोहरम् । निवेद्य वासुदेवं च वाचकाय प्रदीयते ॥९८॥
श्रुत्वा च प्रकृतेः खण्डं सुश्राव्यं च सुघोषमम् । भोजयित्वा च दध्यन्नं तस्मै दद्याच्च ॥
काञ्चनम् ॥ ९९ ॥

सर्वसां सुरमिं रम्यां दद्याद्वै भक्तिपूर्वकम् । श्रुत्वा गणपतेः खण्डं विघ्ननाशाय संयतः
स्वर्णयज्ञोपवीतं च श्वेताश्वच्छत्रमालयकम् । प्रदीयते वाचकाय स्वस्तिकं तिलवट्टद्विकम् ॥
परिपक्वफलान्येव कालदेशोद्भवानि च । श्रीकृष्णजन्मखण्डं च श्रुत्वा भक्तश्च भक्तितः
वाचकाय प्रदद्याच्च परं रत्नाङ्गुलीयकम् । सूक्ष्मवस्त्रं च माल्यं च स्वर्णकुण्डलमुत्तमम् ॥
माल्यं च वरदोला च सुषक्त क्षीरमेव च । सर्वस्वं दक्षिणा दद्यात्स्तवनं कुरुते ध्रुवम् ॥
शतकं ब्राह्मणानां च भोजयेत्परमादरात् । ब्राह्मणं दैव्यं शास्त्रनिष्णातं पाण्डितं वरम्
कुरुते वाचकं शुद्धमन्यथा निष्कलं भवेत् । श्रीकृष्णविमुखाद्दुष्टाजोपदिष्टाच्च ब्राह्मणात्
श्रीकृष्णभक्तियुक्तं च पुराणं यः शृणोति च । भक्तिं पुण्यं न लभते हन्ति पुण्यं पुराकृतम् ॥
श्रीकृष्णभक्तियुक्ताच्च पुराणं यः शृणोति च । भक्तिं पुण्यं च लभते यात्यन्ते श्रीहरेः पदम्
एतत्ते वक्षितं सर्वं यच्छ्रुतं गुरुवक्त्रतः । विज्ञायं देहि विप्रेन्द्र यामि नारायणाश्रमम् ॥
दृष्ट्वा विप्रसमूहं च नमस्कृत् समागतः । कथितं ब्रह्मवैवर्तं भवतानाज्ञया परम् ॥ ७० ॥
नमोऽस्तु ब्राह्मणेभ्यश्च कृष्णाय परमात्मने । शिवाय ब्रह्मणे नित्यं गणेशाय नमो नमः
कायेन मनसा वाचा परं भक्त्या दिवानिशम् । मन सत्यं परं ब्रह्म राधेशं त्रिगुणात्परम्
नमो देव्यै सरस्वत्यै पुराणगुरवे नमः । सर्वविघ्नविनाशिन्यै दुर्गादेव्यै नमो नमः ॥ ७३ ॥
सुष्पाकं पादञ्चानि दृष्ट्वा पुण्यानि शौनक । अद्य सिद्धाश्रमं यामि यत्र देवो गजेधरः ॥
इति श्रीब्रह्मवैवर्त महापुराणे श्रीकृष्णजन्मखण्ड उत्तरार्धे नारदनारायणसंवादे
सूतशौनकसंवादे त्रयस्त्रिंशधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥

समाप्तोऽयं श्रीमद्ब्रह्मवैवर्तपुराणस्य श्रीकृष्णजन्मखण्डस्योत्तरार्धः ।

समाप्तमिदं श्रीमद्ब्रह्मवैवर्त पुराणस्य चतुर्थं श्रीकृष्णजन्मखण्डं
श्रीमद्व्यासमुनिप्रणीतं ब्रह्मवैवर्तपुराणं च ।

८५ ज्योतिर्निबन्धः—शूरमहाठश्रीशिवराजविरचितः । ३ १५	
८६ विद्यानमाळा—श्रीनृसिंहभट्टविरचिता । ... ४ ४	
८७ अग्निदोत्रचन्द्रिका—किंनवडेकरोपाह्वयामनशास्त्रिभिः कृता । २ १४	
८८ निरुक्तम्—दुर्गाचार्यकृतवृत्तिसमेतम् । भागद्वयात्मकम् । ... १६ ४	
८९ काव्यप्रकाशः—संकेतारूपटीकासमेतः । ३ ४	
९० शाङ्खायनारण्यकम्—ऋग्वेदान्तर्गतवाष्कशस्त्रीयम् । ० ६	
९१ गौतममणीसन्ध्यायसूत्राणि—भाष्यवृत्तिस्था समेतानि । ... ४ ८	
९२ श्रीमद्भगवद्गीता—सटीकरामानुजभाष्ययुता । ७ ८	
९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः—किंनवडेकरोपाह्वयामनशास्त्रिकृतः । ६ १२	
९४ संस्कारपद्धतिः—अभ्यंकरोपाह्वयामनशास्त्रिविरचिता । ... २ ८	
९५ काश्यपशिल्पम्—महेश्वरोपदिष्टम् । ३ १	
९६ करणकौस्तुभः—कृष्णदेवज्ञविरचिनः । ० ९	
९७ मीमांसादर्शनम्—सतन्त्रवार्तिकशास्त्रभाष्योपेतं भागवत्कात्मकम् । २५ ९	
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः—अभ्यंकरोपाह्वयामनशास्त्रिप्रणीतः । ० ९	
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयपरिशिष्टम् । ११ १३	
१०० भास्करीयजीर्णशिल्पम्—नवाङ्कुराटीकासहितम् । १० ॥	
१०० प्रायश्चित्तेन्दुशेखरः—नागेशभट्टविरचितः । कुण्डलकृतः । १ मो नमः	
१०१ शांकरपादभूषणम्—पर्ववैद्युपाह्वयामनशास्त्रिकृतम् । ... ८ ५	
१०२ ब्रह्मवैवर्तपुराणम्—प्रथमो भागः । ... ४ ६	
श्रीमत्पद्मपुराणम्—महापुराणान्तर्गतं चतुर्भागात्मकम् । ० ०	
सिद्धान्तदर्शनम्—महर्षिवेङ्कयसप्रणीतं निरञ्जनभाष्ययुतम् । १ ४	
आद्यानपद्धतिः—किंनवडेकरोपाह्वयामनशास्त्रिभिः कृता १ १४	
पञ्चालम्भमीमांसा—किंनवडेकरोपाह्वयामनशास्त्रिविरचिता । ० १०	
शिवभारतम्—कवीन्द्रपरमानन्दविरचितम् । ... १ ५	

आनेदीश्रममुद्रणालयमुद्रितग्रन्थावल्या अकरादिवर्णानुक्रमेण
ग्रन्थाङ्केन मूल्याङ्केन च सहितं सूचीपत्रम् ।

क्राः	मूल्यम्		ग्रन्थाङ्कः
	रु०	आ०	रु०
४१ अग्निपुराणम्	५	४	७९ छान्दोग्योप० (मितासरा०) २
८७ अग्निहोत्रचन्द्रिका	२	१४	२० जीवन्मुक्तिविवेकः ३
८४ अद्वैतामोदः	२	०	२४ जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः ८
१७ आचारभूषणम्	४	१	१९ ज्ञानार्णवतन्त्रम् १
१८ आचारेन्दुः	४	०	८९ ज्योतिर्निबन्धः ३
आधानपद्धतिः	१	१४	३७ तैत्तिरीयब्राह्मणम् १४
८१ आश्वलायनश्रौतसूत्रम्	४	११	४२ तैत्तिरीयसंहिता ४८
६२ ईशकेनकठाष्टुप० (रामा०) २		८	३६ तैत्तिरीयारण्यकम् ९
७६ ईशकेनकठोपनिषदः	१	०	१२ तैत्तिरीयोपनिषत् १
९ ईशावास्योपनिषत्	०	१४	१३ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यवार्ति० २
२९ उपनिषदा समुच्चयः	६	१२	७८ त्रिस्थलीसितुः ३
३२ ऐतरेयब्राह्मणम्	१०	१०	९१ दर्शपूर्णमासप्रकाशः ६
३८ ऐतरेयारण्यकम्	३	०	७४ द्राष्टायाणगृह्यसूत्रवृत्तिः १
११ ऐतरेयोपनिषत्	१	४	३३ धन्वन्तर्यानिषण्डू रा० स० ६
९६ ऋणकौस्तुभः	०	९	९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः ०
७६ काव्यप्रकाशः	१	४	९८ धर्मतत्त्व० परिशिष्टम् ०
८९ काव्यप्रकाशः	३	४	१६ नित्यापोढशिकार्णवः ३
९९ कादयपशिरूपम्	३	१	८८ निरुक्तम् १६
१ येनोपनिषत्	१	०	३० नृसिंहपूर्वोत्तरतापनीयोप० १
१२ गणेशगीता	२	०	९१ न्यायसूत्राणि ४
१ गणेशावर्षशर्पिण	०	१	पञ्चपुराणम् २०
०३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः	१	८	पञ्चाष्टममीमांसा ०
११ गीतमसूत्रम्	२	८	७२ परिभाषेन्दुशेखरः २
१४ छान्दोग्योपनिषत् (शां०) १		०	४७ पातञ्जलयोगसूत्राणि ३
६३ छान्दोग्योपनिषत् (रामा०) ३	१२		३ पुरुषसूक्तम् ०
			११ पुरपार्थविन्तामणिः ४
			८ प्रश्नोपनिषत् १